הספרייה הלאומית
S 2= 24 V 875
תלמוד בבלי. תר"ם. וילנה heb
מסכת:
VOL.15 C. 5
1300957-900

מסכת

סנהדרין

מן

תלמוד בבלי

עם כל המפרשים כאשר נדפס מקדם ועם הוספות
חדשות כמבואר בשער השני.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ר״ם
שנת סנהדרי גדולה ע״א וקטנה כ״ג לפ״ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ
Трактатъ Сангедринъ
Съ Варшавскаго изданія 1878 г.
Съ прибавленіями.
Часть XIX.

1881 г.

Дозволено цензурою 18 Ноября 1880 г. и 2 Марта 1881 г. Вильна.

2° 296.861
3° N 21

2° 24 V 875

5 Sek

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и Братьевъ Роммъ.
Жмуд. переул. дома № 327 и 328.

מסכת

סנהדרין

מן

תלמוד בבלי

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל, והגהות אשר"י מהג"מ ישראל מקרעמז ז"ל, ופירוש המשניות להרמב"ם ז"ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז"ל ופירוש רבינו אשר ז"ל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז"ל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע"י הג"מ יהודה אריה ליב ז"ל דיין בפפד"מ. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנסמנו בעין משפט), ותורה אור, כל אלה סידר וחיבר הג"מ יהושע בועז ז"ל בעה"מ שלטי הגבורים להרי"ף. חלופי גרסאות. הגהות לש"ס והוספות במסורת הש"ס ועין משפט להג"מ יוסף שמואל ז"ל אבד"ק פפד"מ (כמש"נ בש"ס אמ"ד ופפד"מ בשנות תע"ד—תפ"א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג"מ ישעיה (פיק) ברלין ז"ל אבד"ק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להג"מ שלמה לוריא ז"ל.
ב) חדושי הלכות | ג) חדושי אגדות (מהרש"א) להג"מ שמואל אליעזר הלוי אידלש ז"ל אבד"ק אוסטרא.
ד) מאיר עיני חכמים (מהר"ם לובלין) להג"מ מאיר מלובלין ז"ל.
ה) חדושי הלכות מהר"ם שיף להג"מ מאיר שיף ז"ל אבד"ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג"מ מרדכי מארדוש ז"ל אבד"ק פאריצק.
ו) מעדני יום טוב {בתחלה נקרא מעדני מלך} | ז) דברי חמודות {בתחלה נקרא לחם חמודות} (על הרא"ש למסכת ברכות והלכות קטנות וחולין ובכורות ונדה) | ח) פלפולא חריפתא על הרא"ש סדר נזיקין. להג"מ יום טוב ליפמאן הלוי העליר ז"ל (בעה"מ תוספות יו"ם).
ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא"ש, להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק).
י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מועד ונשים, להג"מ נתנאל ווייל ז"ל אבד"ק קארלסרוא.
יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם ז"ל, מהג"מ אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (אביו של בעל השל"ה).

יב) מסורות חדשות (הגהות בעל הלבוש) להג"מ מרדכי יפה ז"ל אבד"ק פוזנא. עם תקונים והגהות מהג"מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז"ל וגיסו הג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעלי מפרשי הים).
יג) הגהות הב"ח להג"מ יואל סירקיש ז"ל אבד"ק קראקא (בעהמ"ס בית חדש).
יד) הגהות הגר"א להג"מ אליהו ז"ל הגאון מווילנא (הוגהו ונתקנו ע"פ כי"ק מגליון הש"ס שלמד בו וזכינו למסכתות רבות ממנו).
טו) מראה יחזקאל הגהות להג"מ יחזקאל הלוי לנדא ז"ל אבד"ק פראג (בעהמ"ס נודע ביהודה כו').
טז) מעשה ר"ב הגהות להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).
יז) גליון הש"ס להג"מ עקיבא איגר ז"ל אב"ד דק"ק פוזנן.
יח) גליון מהרש"א הגהות לבנו הג"מ שלמה איגר ז"ל אבד"ק פוזנן.
יט) הגהות הג"מ שאול קאצנעלנבוגן ז"ל מווילנא.
כ) הגהות הג"מ אלעזר לנדא ז"ל אבד"ק בראדי (בעהמ"ס יד המלך).
כא) חדושי והגהות הרש"ש להג"מ שמואל שטראשון ז"ל מווילנא. עם הוספות מכי"ק. וההשמטות שנשמטו ממקומן הושבו עתה למקימותיהן, ומוקפות בחצאי רבוע.

(ועוד נוספו בו מעלות ותוספות רבות על כל ספרי הש"ס בלעדו כמש"נ בש"ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ"ה, ותוצאה השניה משנת תרי"ט).

☞ וראה זה חדש הוא אשר הוספנו בו על כל אלה ☜

חמשים הוספות חדשות נכבדות

כוללות פירושים חדושים והגהות מרבנן גאוני קדמאי ובתראי רובם היו גנוזים עד כה בכתבי יד בגנזי הספרים אשר להממשלות או ליחידים זה בכה וזה בכה, ועין הדפוס לא שזפתם עוד. ונקובים בשמותיהם מעבר לדף הזה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת חמשת אלפים ושש מאות וארבעים ואחת לב"ע

ואלה ההוספות החדשות

אשר הוספנו בש"ס הזה על כל ספרי הש"ס אשר יצאו לאור זולתו:

אלה מהם יודפסו בפנים הש"ס על הדף

א) פירוש רב האי גאון ז"ל לסדר טהרות.
ב) — רב נסים (גאון) בר יעקב ז"ל (תלמיד רב האי גאון ומרבותיו של הרי"ף) למסכת ברכות שבת ועירובין (ונקרא בשם מפתח מנעולי התלמוד).
ג) (כ"י) — רבינו חננאל בר חושיאל ז"ל (ג"כ מרבותיו של הרי"ף) לחצי הש"ס*)
ד) (כ"י) — רבינו גרשם מאור הגולה ז"ל (רביה דרביה דרש"י), לסדר קדשים (מלבד מסכת זבחים) ולמסכת בבא בתרא, תענית ומועד קטן.
ה) — רבינו זרחיהו הלוי ז"ל (הרז"ה בעל המאור), למסכת קנים.
ו) — רבינו אברהם בר דוד ז"ל (הראב"ד בעל ההשגות). } למסכת תמיד
ז) — רבינו אשר בר יחיאל ז"ל (הרא"ש). } מדות וקנים
ח) — רבינו שמשון משאנץ ז"ל, למסכת עדיות ולתשלום מסכת בכורים, ולפרק אנדרוגינוס. ועליו נלוה גם פי' הרמ"ע מפאנו ז"ל.
ט) (כ"י) — רבינו יצחק בר מלכי צדק סימפונטי ז"ל, למשניות סדר זרעים.
י) (כ"י) פי' רבינו יהודה בר בנימין הרופא ז"ל ממשפחת הענוים (רבו של בעל שבלי הלקט), למסכת שקלים.
יא) (כ"י) — רבינו מאיר (מהר"ם) מרוטנבורג ז"ל, למסכת נגעים ואהלות
יב) — תוספות הרא"ש ז"ל, למסכת הוריות.
יג) (כ"י) הגהות וחדושים לרבינו בצלאל אשכנזי ז"ל (בעהמ"ס שיטה מקובצת), על סדר קדשים (נעתקו מכי"ק מגליון הש"ס שלו שנמצא בירושלים. והרחיד"א ז"ל בשה"ג ח"ב מזכירן לשבח בזה"ל: הגהות נפלאות אמתיות מתוך גפ"ת כ"י שהיו לו, ולא זכינו עדיין שיצאו לאור הדפוס עכ"ל).
יד) (כ"י) — מהרש"ל על הרא"ש, למסכת שבת עירובין וגיטין.
טו) פי' קרבן העדה להג"מ דוד ז"ל אבד"ק דעסויא, על מס' שקלים.
טז) — הג"מ חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל, לאדר"נ ולמסכתות קטנות.
יז) הגהות הג"מ שמואל פריינד מדייני פראג (בעהמ"ס זרע קדש) על פי' הרמב"ם והר"ש לסדר זרעים (והוצגו בצדם על הגליון).

ואלה ילוו על הש"ס בסוף כל מסכת

(רבים בהם אשר יסבו על כל המסכתות, ויש מהם שלא יסבו רק על מסכתות פרטיות)

יח) ספר מהדורא בתרא מהרש"א עם חדושי הלכות ואגדות מתתנו הג"מ משה בר' יצחק בונם ז"ל אבד"ק לובלין.
יט) — חכמת מנוח להג"מ מנוח הענדל ז"ל (מרורו של מהרש"ל).
כ) הגהות מס' תמת ישרים ומס' רגל ישרה על אדר"נ ועל מסכתות קטנות.
כא) מים חיים חדושים להג"מ יחזקיה די סילוא ז"ל (בעהמ"ס פרי חדש).
כב) כללי התלמוד להג"מ חיים בנבנשתי ז"ל (בעהמ"ס כנסת הגדולה).
כג) תפארת שמואל חדושים לגפ"ת והשגות על מהרש"א להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק).
כד) (כ"י) הגהות הג"מ משה ב"ר אברהם ז"ל אבד"ק הוראדנא (בעהמ"ס תפארת למשה)
כה) — הג"מ נתן בורגיל ז"ל אחד מרבני תונים, לסדר קדשים ועל מסכת הוריות (מספרו חק נתן).
כו) (כ"י) — הג"מ יעקב עמדין (הריעב"ץ) ז"ל (נעתקו מכי"ק מגליון הש"ס שלו).
כז) — מספר אורח מישור (נוספות על אלה שנדפסו כבר) ומספר ברכת ראש למסכת נזיר.
כח) — הג"מ יחיאל היילפרין ז"ל אבד"ק מינסק בעהמ"ס סדר הדורות.
כט) — הג"מ משה סופר ז"ל אבד"ק פרעסבורג (בעה"מ שו"ת חתם סופר כו').
ל) — שדה צופים להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל על הרא"ש.
לא) — הג"מ זאב וואלף הלוי מבאסקוויץ ז"ל (בעהמ"ס סדר משנה).
לב) — הג"מ ברוך פרענקיל תאומים ז"ל (בעהמ"ס ברוך טעם כו').
לג) (כ"י) — הג"מ יעקב צבי יאליש ז"ל מדינוב (בעהמ"ס מלא הרועים וכו').
לד) (כ"י) — מצפה איתן להג"מ אברהם ז"ל ממינסק (בעהמ"ס משכיל לאיתן וכו'), (עם תוספות מרובה מכי"ק על הנדפס בש"ס ד' זיטאמיר).
לה) — הג"מ צבי הירש חיות ז"ל אבד"ק זאלקווא (בעה"מ שו"ת מהר"ץ כו').
לו) (כ"י) קרני ראם להג"מ אהרן משה טויבש ז"ל אבד"ק יאסי (בעה"מ שו"ת תועפות ראם) נוסף עתה מכי"ק על כל המסכתות שנדפסו בלעדו.
לז) (כ"י) הגהות בנו הג"מ שמואל שמעלקא טויבש ז"ל אבד"ק יאסי (בעהמ"ס חיי עולם על או"ח כו').
לח) — ארץ צבי באור ותקונים להגהות אשר"י, מאת הג"מ יהודה צבי ז"ל (בעה"מ שו"ת מנחת יהודה).
לט) (כ"י) — שער הלקוטות להג"מ ישכר ז"ל (בעהמ"ס פתחי שערים).
מ) (כ"י) — הג"מ יוסף חנינא ליפא מייזליש ז"ל אבד"ק פרעמישלא (בעהמ"ס שו"ת תפארת יוסף וכו').
מא) (כ"י) — נמוקי הגרי"ב להג"מ יהודה בכרך ז"ל אבד"ק סייני.
מב) (כ"י) — הג"מ שמחה ז"ל אבד"ק דעסיי (בנו של הג"מ צבי חריף ז"ל).
מג) (כ"י) — מלאכת יום טוב מהג"מ יום טוב ליפמאן ז"ל אבד"ק קאפולי (בעהמ"ס קדושת יום טוב וכו').
מד) (כ"י) — בן אריה להג"מ זאב בן אריה ז"ל אבד"ק טעלז.
מה) — הג"מ אליהו גוטמאכר ז"ל אבד"ק גרידץ (בעהמ"ס צפנת פענח).
מו) (כ"י) — הג"מ יצחק אייזיק חבר ז"ל אבד"ק טיקטין (בעה"מ שו"ת בנין עולם).
מז) (כ"י) — הג"מ נחמיה בירך הלוי ז"ל מדובראוונע (בעה"מ שו"ת דברי נחמיה).
מח) (כ"י) — הג"מ אלעזר משה הלוי הורוויץ שליט"א אבד"ק פינסק.
מט) (כ"י) — מראה כהן להג"מ בצלאל הכהן ז"ל מו"ץ בווילנא (בעהמ"ס ראשית בכורים).
נ) (כ"י) — יפה עינים להג"מ אריה ליב יעלין שליט"א אבד"ק בילסק (בעהמ"ס קול אריה וכו') כולל מ"מ למדרשים ילקוט ספרא וספרי ומכילתא ופדר"א ופסק"ר, עם הערות וחדושים בחלופי גרסאות ושנוים שבין תלמוד בבלי לירושלמי. (ובהם הגהות ומ"מ בירושלמי למס' ברכות ושבת להג"מ ליב ברלין ז"ל ויזכרם בשם הגרל"ב).

גם הצגנו בסוף כל מסכת באור מלות הלועזיות שברש"י, תוספות, והרא"ש, ובפי' המשניות להרמב"ם והר"ש, ונקרא בשם המתרגם.

ועל כל אלה נוספה בו הגהה כפולה ומכופלת מדויקת ומזוקקת שבעתים

ע"י מגיהים תלמידי חכמים זריזים בקיאים ומומחים, ובהם גדולי ישראל, אשר הגיהו אותו בדיוק רב ובעיון נמרץ ויצרפוהו ויזקקוהו מכל סיגי הטעיות והשבושים שנפלו בו עד כה, הכל ע"פ נוסחאות ישנות וספרים מדויקים היותר קדמונים וע"פ הגהות גדולי המפרשים ולנגהם הגיהו. גם היה להם לעינים ש"ס של הג"מ יעקב עמדין ז"ל אשר סדרו והכינו להדפיסו בחייו ויעמול בו שנים רבות להגיהו ולנקותו מכל שבוש ושגיאה, והעיר עליו הערות יקרות ויעטרו בהגהות וחדושים רבים בציונים ומ"מ, הכל בכתב עצם ידו הקדושה מראש הש"ס ועד סופו. חמדה גנוזה הזאת מצאנוה באמשטרדם ומרגליות הטובות שבה שבצנו בעטרת הש"ס לכבוד ולתפארת, והגהתו המדויקת היתה להמגיהים לעינים יחד עם הגהת שאר גאוני ישראל ז"ל.

גם פסקי התוספות, ומסורת הש"ס, ועין משפט, ותורה אור, אשר כל אלה נשתבשו מאד בכל ספרי הש"ס, הוגהו ונתקנו בש"ס הזה ע"י גדולי התורה

ועוד נוספו בו מעלות חדשות ומועילות רבו מלמנות. מלבד אשר הרבינו בו בהדרת ההדפסה, האותיות, הצבע, והנייר, כיד ה' הטובה עלינו

*) פירוש רבינו חננאל למסכת פסחים נדפס פ"א בספר בפ"ע, אבל גלקה בחסר ויתר, בשגיאות ושבושים רבים, ואנחנו זכינו להעתקה חדשה מעצם הכ"י, העתקה נאמנה ומדוקדקת אשר העתיקה רב וגדול בישראל, והדפסנוהו על פיה, והמלות שנשתנו או שנוכפו בו על הנדפס, מוקפות בשני חצאי רבוע.

יש בידינו הסכמות רבות מגאוני זמננו על הדפסת הש"ס הזה עם תוספותיו, ונדפיסן אי"ה באיזה כרך מהש"ס.

והנה כלם פה אחד יהללו ירוממו ויברכו את מפעלינו אלה, כלם ישישו כי נגלו ויופיעו עליו אורות הגנוזים בכתבי יד גאוני ישראל, וביותר ישמחו אל הגלות נגלות כתבי יד רבותינו הקדמונים אשר חדשות נשגבות וצפונות יתגלה בהם, ונגלו גם המקורים הראשונים אשר מהם דלו ושאבו גדולי המפרשים את מימיהם ועי"ז יתבררו ויתלבנו פירושיהם הדוברים מתוך גרונם, ויתפשטו הספיקות הנופלים בדבריהם. וביותר צפון רב טוב בגרסות השונות הקדומות אשר ימצאון בפירושיהם, ועל כלם הגרסאות והנוסחאות הישנות שבפירוש רבינו חננאל, שכל דבריו דברי קבלה כמו שהעידו עליו התוספות והרא"ש וכל גדולי הפוסקים.

באחד הכרכים נודיע אי"ה את המקורים הנאמנים שהוצאנו מהם כל כתבי יד הקדמונים

והנה גאתי זמננו ידעו ויבינו כמה יגיעות שיגענו וכמה ממון שבזבזנו לאסוף ולהו"ל את כתבי היד, אין אוצר ספרים מכל אוצרות ממלכות תבל אשר לא הפכנו בו וחפשנו בחפש מחופש לבו דברי חפץ כתבי יד רבותינו ז"ל, ולא שגבה ממנו כל הוצאה, וכל עמל ויגיעה לתוצאת החמדה ההן, ובמלוא כספנו ועת אפינו אספנו את כל אלה. ולבל יבוו זרים יגיענו גדרו הגאונים גדר ואיסור שלא ידפיס ולא יו"ל איש בלעדנו אחד מכל כתבי היד אשר ניציא עם הש"ס והאלפס, לא כלו ולא מקצתו לא עם ש"ס ואלפס ולא לבדו, משך חמש ועשרים שנה תגמר הדפסת הש"ס והאלפס. וכן גם מדינא דמלכותא אסור לכל איש בלעדנו להדפיס אחד מכתבי היד הנ"ל שזכינו להוציאם ראשונה לאור.

דברי המדפיסים.

דיני ממונות בשלשה · בגמ' ילפינן להו : גזילות · כופר בפקדון דמשתלח בו יד הוי גזלן וכן החוטף מיד חבירו הוי גזלן כגון ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב כג) אבל לוה ולא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה : וחבלות · החובל בחבירו חייב בחמשה דברים כדאמרינן בבבא קמא (דף פד·) ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו' כן יעשה לו בממון ובגמ' פריך היינו דיני ממונות : נזק · דשור המועד או אדם שהזיקו ובגמ' פריך היינו חבלות : תשלומי כפל · דגניבה שנמצאה בידו דכתיב (שמות כב) אם המצא תמצא בידו וגו' : ותשלומי ארבעה וחמשה · דשור או שה שטבחו או מכרו : האונס ומפתה · נערה בתולה חמשים כסף : *מוציא שם רע · לא מצאתי לבתך בתולים וגו' וענשו אותו מאה כסף וגו' (דברים כב):דיני נפשות· דאם אמת היה שזינתה תחתיו היא בסקילה ודיני נפשות בעינן כ"ג (*לקמן בפירקין) (דף טו·) : מכות · מלקות ארבעים טעמא דר' ישמעאל ורבנן מפרש בגמרא (דף י·) מקראי: עיבור החדש· בגמרא מפרש: עיבור השנה · שהיו ב"ד יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה כדאמרינן בגמרא מילתיה דר' שמעון מיפרשא בגמרא בברייתא (דף י:) : סמיכת זקנים · על ראש פר העלם דבר של צבור : חליצה בשלשה · ביבמות יליף לה בפרק מצות חליצה (דף קא·) : מיאונין · יתומה קטנה שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה יוצאה בלא גט במיאון כל זמן שלא גדלה תחתיו ובשלשה בעינן דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ומיאונין דרבנן דמדאורייתא אפילו מיאון לא בעיא דאין קדושי קטנה כלום אלא אם כן קדשה אביה דכתיב (דברים כב) את בתי נתתי לאיש הזה : נטע רבעי · אם בא לחללו על המעות וכן מעשר שני : שאין דמיהן ידועין · כגון פירות והרקיבו שאין להם שער בשוק : וההקדשות · הבא לפדותן צריך שלשה לשומן : הערכין המטלטלין · בגמרא מפרש (דף יד:) : אחד מהם כהן · דכתיב כהן בפרשה כערכך הכהן וגו' (ויקרא כז) : והקרקעות · של הקדש צריך ט' והעשירי כהן לשומן אם בא לפדותן בגמ' (דף טו·) מפרש ויליף להו מקראי : ואדם · הבא לפדות עצמו מיד הקדש צריך עשרה לשומו ובגמרא (שם) פריך אדם מי קדיש : דיני נפשות · בעשרים ושלשה לקמן יליף לה במתני' : הרובע והנרבע · שור שרבע אשה ובהמה שנרבעת לאיש נידונית הבהמה ליסקל: בכ"ג · כאדם הרובע דאיתקוש להדדי *והרגת את האשה ואת הבהמה בהמה היינו רובע ואיתקוש בהמה לאשה מה אשה בכ"ג אף בהמה בכ"ג : ואומר ואת הבהמה תהרוגו · בנרבע כתיב : שור הנסקל · שנגח אדם ומת : כמיתת בעלים · אם היה נידון בחיוב מיתת בית דין דבעי עשרים ושלשה כך מיתת השור דהאי בעליו יומת קרא יתירא להך דרשה ולא דנתחייב קטלא כדמפרש טעמא בגמ' (שם) : הזאב והארי כו'· שהמיתו אדם ונידונין בסקילה כשור דאמרינן בב"ק אחד שור ואחד כו' בשור שנגח את הפרה (דף נד:*): ברדלס · *חיה היא : ואין דנין לא את השבט · *רובו של שבט שעבדו ע"ז במזיד : נביא השקר · בחנק בגמ' (דף טז.) בעי מנלן דבעי שבעים ואחד : במלחמת הרשות · כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל : על העיר · ירושלים : סנהדריות · שהיו מושיבים סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ועיר כדכתיב (דברים טז) תתן לך בכל שעריך וצריכין בית דין הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהושיבם וכו' יליף בגמ' (דף טז:) : בספר · כרך המבדיל בין ישראל לנכרים ובלע"ז מרק"א ובגמרא (שם) מפרש טעמא : עדה שופטת · עשרה מחייבין : ועדה מצלת · עשרה מזכין אשמעינן קרא דצריך עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין : לעדה הרעה · במרגלים כתיב : לרעות · אם הרוב מחייבין לא תלך אחריהם להרוג : שומע אני · דלטובה לזכות הלך אחריהן שאפי' מיעוט המזכים ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות מפום זכות לא איצטריך ליה אלא אפילו לחייב הלך אחריהן : לא כהטייתך · אחרי רבים לזכות אני אומר לך לנטות אחרי רבים לחובה אלא לזכות על פי אחד אפילו אין יתירין מזכין על המחייבין אלא אחד זכה אבל לחובה עד שיהו מחייבין עודפין על המזכין שנים והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד אבל אחרי רבים בשנים אפי' לרעות הלכך על כרחך כ"ב בעינן דבציר מעשרה מזכין ליכא למימר דהא כתיב והצילו העדה והו לא משכחת חובה בציר מי"ב : ואין

תורה אור

דיני ממונות בשלשה · אחר שתנה דינים בתלתא בבי משמיעגו בכמה דנין אותם *הא דלא תנא כופר ושלשים של עבד כדתנן שאר קנסות י"מ משום דשור מיתתו בכ"ג ובזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר ושלשים של עבד (ב"ק דף מג·) ודלא כר"א דמחייב ע"פ עד אחד וע"פ הבעלים בפרק ארבעה וחמשה (שם מה:) ואין נראה דהא איכא אמוראי התם דסברי דאפי' ר' עקיבא דריש אם כופר לרבות שלא בכוונה ונראה לר"ת דכופר ול' של עבד הוי בכלל חבלות אי נמי תנא ושייר הני ושייר נמי יציאת עבד בראשי אברים דקנסא הוא ובעי נמי ג' מומחין וללישנא קמא לא חשיב הא שייר דה"ל למימר דפשיטא ליה דהוי מכלל חבלות אי נמי התנא לא איירי אלא בממון הניתן מיד ליד :

מה

דיני

דיני ממונות *[א]בשלשה [ב]גזילות וחבלות בשלשה נזק וחצי נזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה [ג]האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלשה דברי ר"מ וחכמים אומרים [ד]מוציא שם רע בעשרים ושלשה מפני שיש בו דיני נפשות *[ה]מכות בשלשה משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה [ו]עיבור החדש בשלשה עיבור השנה בשלשה דברי ר"מ רבן שמעון בן גמליאל אומר [ז]בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה ואם גמרו בג' מעוברת : *[ח]סמיכת זקנים *ועריפת עגלה בשלשה דברי ר' *שמעון ר' יהודה אומר [ט]בחמשה *[י]החליצה והמיאונין בשלשה *[כ]נטע רבעי [ל]ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה [מ]ההקדשות בשלשה [נ]הערכין המטלטלים בשלשה ר' יהודה אומר אחד מהן כהן *[ס]והקרקעות *תשעה וכהן [ע]ואדם כיוצא בהן [פ]דיני נפשות בעשרים ויקרא כ ושלשה [צ]הרובע והנרבע בעשרים ושלשה שנאמר °והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר ואת הבהמה תהרוגו [ק]שור הנסקל בעשרים ושלשה שמות כא שנאמר °השור יסקל וגם בעליו יומת *כמיתת בעלים כך מיתת השור *[ר]הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתן בעשרים ושלשה *רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה : *אין [ש]דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן לקמן כ: גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד *ואין מוציאין *למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד אין *מוסיפין *)על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד אין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד *אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד [ת]אין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש אבל עושין אחת או שתים *[א]סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלשה מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד במדבר יא שנאמר °אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן ר' יהודה אומר שם לה שבעים [ב]ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה שנאמר °ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא שם יד עשרה שנאמר °עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב ומנין להביא שמות כג עוד שלשה ממשמע שנאמר °לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי אחד [ג]הטייתך לרעה על פי שנים ואין

*)[עי' תוספות שבועות טו· ד"ה שאין וכו' ותוספות זבחים לג. ד"ה וליעבד]

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סימן יג סעיף א :

ב ב ג מיי' שם הל' ח :

ג ד מיי' שם הלכה ג :

ד ה מיי' שם הלכה ד :

ה ו מיי' שם הלכה ו :

צ"ל והא· ר"מ

ו ז מיי' שם הלכה ז ופ"ד מהלכות קידוש החדש הל' ט והלכה י :

ז ח מיי' פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הל' י' ופ"ד מהל' סנהדרין הלכה ג' סמג עשין לד וסי' קפג :

ח ט מיי' פ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ה :

ט י מיי' פ"ד מהלכות יבום הל' ה סמג עשין נב טוש"ע אה"ע סימן קסט סעיף א :

י כ מיי' פ"ט מהלכות מעשר שני הלכה ו :

יא ל מיי' פ"ד מהלכות מעשר שני הלכה ו :

יב מ נ ס ע מיי' פ"ח מהל' ערכין הל' ב :

עי' תוספות לקמן יד· ד"ה ועריפת

יבמות קא: קז:

[עי' תוספות לקמן יד: ד"ה נטע]

[עי' תוספות ערכין יט: ד"ה או דילמא ותוספות מגילה כג: ד"ה עשרה]

יג פ צ ק ר מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הל' ב:

לקמן טו:

[לקמן יח:]

[הא דלא קתני' נמי זקן ממרא והשקאת סוטה דדיניייהו בשבעים ואחד עי' תוספות סוטה ז: ד"ה מה להלן]

יד ש מיי' שם הלכה א :

טו ת מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה ד :

טז א מיי' פ"א מהלכ' סנהדרין הלכה ג :

יז ב מיי' שם ופ"ה שם הלכה ג :

יח ג מיי' שם פ"א הלכה א :

[עי' היטב ברש"י לקמן טו: ד"ה ברדלס וכו' ובמה שהשיגו עליו תוס' שם ד"ה והברדלס]

רבינו חננאל

דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה כו' · אוקמה (רב בהו) [ר' אבהו] למתני' הכי דיני ממונות בשלשה ומה הן גזילות וחבלות הן שצריכין ג' מומחין כדכתיב בעסק גזילות בענין השומרין ג' אלהים והן מומחין·

מסורת השי"ס

ע' לקמן ח: ב"ק דיבורי רש"י המוליא שם רע ותכמים מחייבין לכלן

[צ"ל כדלקמן במתניתין]

[לקמן ט: פו:]

[לקמן ג: יבמות קא:] [ביבמות שם איתא ר' יוסי]

מגילה כג:

[לקמן טו: ב"ק מד:] שם טו:

לקמן ג:

[לקמן יד: סוטה מה.] שבועות יד:] [תמורה ט:]

[פר"מ כתב שזהו דיבור חדש]

[עיין תוי"ט] ע' רש"א

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"א מהלכות סנהדרין הלכה ג והלכה י:

[חולין לה:]

כ ב מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה י סמג עשין נו טוש"ע ח"מ סימן ג סעיף ב:

כא ג מיי' שם פ"ה הלכה ח סמג שם טוש"ע שם סעיף א:

כב ד מיי' פ"ג מהלכ' עדות הלכה א סמג עשין קט טוש"ע ח"מ סימן ל סעיף א:

רבינו חננאל

ומקשינן חבלות דגופו לחבלות דממונו וקסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ואפילו הלואות דכתיב בהו אם כסף תלוה את עמי וגו' וכיוצא בהן כל מה שכתוב בפרשת ואלה המשפטים מעורבין הן· וכי כתיב אלהים אכולהו כתיבי אפילו הודאות והלואות צריכין ג' מומחין מיהו אקילו רבנן בהודאות והלואות דלא לבעו מומחין משום דר' חנינא דאמר דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה

מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו· ממונו ה"ל למנקט ברישא שכן דרך בכל מקום בלשון מה לי להקדים הפשוט כדאשכחן בהמפקיד (ב"מ דף לו:) מלאך המות מה לי הכא מה לי התם וכן *מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא ובאיזהו נשך (שם דף סג.) השתא דאמר רבי ינאי מה לי הן מה לי דמיהן מה לי דמיהן מה לי הן כמו אמרינן וי"ל דחבלה שייכא בגוף טפי ופשיטא לכך נקט ברישא חבל בגופו:

דברי הכל אין דיניהן דין· דרבי אבהו אדרבי אבהו פריך דשמואל ושאר אמוראי סברי דיניהן דין וא"ת היכי קאמר ד"ה הא איכא ברייתא דרמי בר חמא בהגוזל קמא (ב"ק דף קו.) דאמר ארבעה שומרין צריכין כפירה במקצת דלית ליה עירוב פרשיות ומאן דלית ליה עירוב פרשיות לא בעי שלשה כדמוכח בשמעתין וי"ל דרבי אבהו לא חשיב לה להאי ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ור' אושעיא ועוד דרבי יוחנן אית ליה בהגוזל (שם:) דרמי בר חמא ובירושל' דריש מכילתין אמרינן רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרווייהו שנים שדנו אין דיניהם דין ובהחולץ (יבמות דף מו:) כמי קאמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה וי"ל דאפי' מאן דאית ליה אין עירוב פרשיות כתוב כאן בעי שלשה משום דכתיב (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם והאי דקאמר הכא מאי קסבר כו' ה"ק אי קא סבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן ולכך לא בעינן מומחין דלא דריש משפט אחד להשוות הודאות והלואות לגזילות וחבלות שלשה מנא ליה וכי קאמר לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ובדין הוא דבעי מומחין כו' המ"ל דאפי' אין עירוב פרשיות כתוב כאן בדין הוא דליבעו ג' מומחין ממשפט אחד אלא שאינו רוצה לחזור מדברי המקשה דקאמר אי אין עירוב פרשיות כתוב כאן לא שמעינן ג' ומומחין ממשפט אחד וא"ת כי היכי דילפינן דרישה וחקירה ממשפט אחד נילף נמי לענין ג' ומומחין אפי' מאן דלית ליה עירוב פרשיות וי"ל דמשפט אחד להשוות דיני ממונות לדיני נפשות קאתי ולא להשוות דיני ממונות אהדדי דאקרא דלעיל קאי דכתיב (שם) מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת וכתיב בתריה משפט אחד וגו' ותדע דלקמן (דף מ.) בעי גזירה שוה דהיטב היטב ולא ילפינן דיני נפשות מהדדי לענין דרישה וחקירה מדכתב משפט אחד ומיהו ע"כ אין ראיה משם דא"כ תיקשה לרמי בר חמא אליבא דרבי אבהו ולרבי יוחנן דאית להו משפט אחד אפי' להשוות דיני ממונות אהדדי אלא איצטריך היטב מטעם דלקמן דליכתבינהו רחמנא בחדא וא"ת אכתי לענין מומחין מיהא נילף דיני ממונות מדיני נפשות כמו לענין דרישה וחקירה וי"ל מדכתב רחמנא מומחין גבי גזילות ש"מ דלגבי הכי לא ילפינן דיני ממונות מדיני נפשות אבל קשה למאן דאית ליה עירוב פרשיות מומחין דכתב רחמנא גבי דיני ממונות למ"ל ושמא לענין מומחין אין ללמוד דיני ממונות מדיני נפשות כיון דסגי בשלשה ול"ע כל הנך מילי דחשיב לקמן בפ' אחד דיני ממונות (דף לב.) מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אמאי לא משווינן להו ממשפט אחד יהיה לכם*:

אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ליבעי נמי מומחין· מפורש בהגוזל קמא (ב"ק דף קו.):

ליבעי נמי מומחין· תימה דמשמע הכא דממעטינן הדיוטות מדכתיב אלהים ובפרק המגרש (גיטין דף פח:) ממעט להו מדכתיב לפניהם ולא לפני עכו"ם ולא לפני הדיוטות וי"ל דהתם ממעטינן מלפניהם משום דלפניהם קאי אאלהים דהכא כלומר לפני הדיינין המפורשין במקום אחר ומיהו בגיטין (שם*) פירש בקונטרס משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשת משפטים שעלו עמו להר כו' שהן סנהדרין ונראה לפרש דבגיטין לענין מילי דכפייה איירי דלהכי מייתי לה דאביי אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה אגיטין אמר ליה והאנן הדיוטות אנן אבל אלהים לאו אמילי דעשוי מיירי אלא בדין בעלמא והא דמשמע ליה מילי דעשוי מלפניהם משום דדרשינן לקמן (דף ז.) מאשר תשים אלו כלי הדיינין דשייך בהן שימה:

תורה אור

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין [א]מאה ועשרים רבי נחמיה אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות: **גמ'** אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו אמר רבי אבהו מה הן קתני מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות אבל הודאות והלואות לא, וצריכא דאי תנא דיני ממונות הוה אמינא דאפי' הודאות והלואות תנא גזילות וחבלות ואי תנא גזילות וחבלות ולא קתני דיני ממונות הוה אמינא הוא הדין דאפילו הודאות והלואות, והאי דקתני גזילות וחבלות משום דעיקר ג' דכתיבי בגזילות וחבלות כתיבי גזילות דכתיב °ונקרב בעל הבית אל האלהים חבלות מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו תנא מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות אבל הודאות והלואות לא ולמאי אילימא דלא בעינן שלשה *והאמר רבי אבהו [ב]שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין אלא [ג]דלא בעינן מומחין מאי קסבר אי קסבר *עירוב פרשיות כתוב כאן ליבעי נמי מומחין ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן שלשה למה לי לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ובדין הוא דליבעי נמי מומחין והאי דלא בעינן מומחין משום דרבי חנינא דאמר רבי חנינא *דבר תורה [ד]אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר

°שמות כב

ואין בית דין שקול· אין עושין ב"ד זוגות שאם יחלקו לחצאין הוי להו פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ אחד הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד ובגמרא (דף יז.) פריך כיון דאין ב"ד שקול ומצרכת עשרים ושלשה הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה: מאה ועשרים· בגמ' (שם) מפרש כנגד מי: מאתים ושלשים· דהיינו כ"ג עשירות שיהא כל אחד מבית דין שר על עשרה דבציר מעשרה לא אשכחן שררה: **גמ'** מה הן קתני· האי גזילות וחבלות פירושא דדיני ממונות הוא דלא תימא כל דיני ממונות במשמע ולמעוטי הלואות והודאות שהן באין על גמילות חסדים ואיכא נעילת דלת בפני לוין כדאמרינן לקמן הלכך מעטינהו ולקמן מפרש ממאי מעטינהו: הודאות והלואות· שניהן על עסקי מלוה הן הודאות שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפניו הודה לו הלואות שבא לדון בעדי הלואה שמעידין בפניו הלוהו והלה כופר בשתיהן וכי האי לישנא טובא איכא בהך מכילתא הודאה אחר הודאה הלואה אחר הלואה מצטרפין בפרק ג' (לקמן דף ל.) גבי עדים זוממין ואית דמפרשי הודאות שמודה במקצת הלוואות שכופר הכל וראשון עיקר דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לוין מאי שנא דהא קרי הלוואה והא לא קרי הלוואה הודאות וכפירות איבעי ליה למיתני: תנא גזילות וחבלות· לפרושא: ונקרב בעל הבית אל האלהים· מדכתב בפרשה אלהים ג' זימני נפקא לן דבעינן שלשה והאי קרא כתיב בשומר חנם וזה טוענו שלח יד בפקדונו דהייטו גזילות: מה לי חבל בממונו· ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו אף חובל בגופו בכלל הלכך בהא נמי כתיב ביה ואי לא תנא דיני ממונות הוה אמינא הנך משום דבגווייהו כתב נקט להו ולעולם הוא הדין לדיני מלוה להכי תנא דיני ממונות ותנא ומה הן דיני ממונות גזילות וחבלות למעוטי הודאות והלואות דאם כן דכולן במשמע כיון דתנא דיני ממונות נישתוק: ולמאי· הלכתא שייריכהו תנא לדיני מלוה למעוטינהו מאי: דברי הכל· לקמן (דף ו.) קאי דפליגי בפשרה ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג': מומחין· סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפירקין (דף ה.): ומאי קסבר· תנא דידן דמעטינהו: אי קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן· דאיכא למאן דאמר בהגוזל עצים (ב"ק דף קו.) שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבבות הן שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא כגון אשר יאמר כי הוא זה (שמות כב) דילפינן מיניה מודה במקצת הטענה ישבע כו' שכתב בשומר חנם לאו אשומר חנם קאי דשומרין אע"פ שלא הודו במקצת חייבין לישבע דהודאה מקצת הטענה אפרשת דאם כסף תלוה קאי (שם) דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת ואי לא מודה כלום חזקה אם טענת התובע אמת לא היה יכול זה להעיז פניו נגדו ולומר לא הלויתני הלכך אפי' שבועה לא בעי אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים מעיז פניו וכופר הכל ובעי שבועה והאי תנא דמתניתין אי סבירא ליה כמי דהאי אשר יאמר כי הוא זה בהלואה משתעי הרי נאמר אלהים בהאי קרא דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן ראה נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) לשון רבנות וליבעי מומחין: ואי קסבר· דהאי קרא לאו בהלואה משתעי: שלשה מנלן· בהלואה הא מתלתא אלהים נפקא לן לקמן (דף ג:) ואלהים בהלואה לא כתיב: משום דר' חנינא· ותקנתא דרבנן הוא: בדרישה וחקירה· צריך לבדוק את העדים באיזה יום באיזו שעה הלוהו:

לקמן ו. ב"ק קו: [ב"ק קי.] לקמן לב. יבמות קכב:

[ועי' בתוספות לקמן ג: ד"ה אחד וכו' כתבו יפה לנס]

ד"ה לפניהם

שנאמר °משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין *אלא מעתה טעו לא ישלמו כל שכן אתה נועל דלת בפני לווין אי הכי תרתי קתני דיני ממונות בשלשה הדיוטות גזילות וחבלות בשלשה מומחין ועוד *שלשה שלשה למה לי אלא אמר רבא תרתי קתני משום דרבי חנינא רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר °בצדק תשפוט עמיתך אלא משום יושבי קרנות אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות אי אפשר דלית בהו חד דגמיר אלא מעתה טעו לא ישלמו כ"ש דנפישי יושבי קרנות מאי איכא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא איכא בינייהו דאמר שמואל *שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו בית דין חצוף לרבא לית ליה דשמואל לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל : נזק וחצי נזק וכו' : נזק היינו חבלות משום דקא בעי למיתנא חצי נזק תני נמי נזק שלם חצי נזק נמי היינו חבלות תנא ממונא וקתני קנסא הניחא למאן דאמר **פלגא ניזקא קנסא אלא למאן דאמר פלגא ניזקא ממונא מאי איכא למימר אלא איידי דקא בעי למיתנא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה דממון שאינו

ויקרא כד | תורה אור | שם יט

שנאמר משפט אחד יהיה לכם · ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב (דברים יג) ודרשת וחקרת הוא הדין לדיני ממונות : שלא תנעול דלת · שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד והכא נמי שמא לא ימצא מומחין לכופו לדין : אלא מעתה טעו · הדיוטות בדיני ממונות לא ישלמו דכיון דברשות רבנן קא נחתי הוו להו כמומחין וכל המומחה לב"ד אם טעה פטור מלשלם כדלקמן באחד דיני ממונות (דף לג.) הא שאינו מומחה חייב : כל שכן שאתה נועל דלת · דסבר דלמא טעו בי דינא ופטרי ליה ומפסידנא : אי הכי · דבהודאות והלואות שלשה בעינן למה ליה לרבי אבהו לאוקומה למתניתין במה הן קתני : תרתי קתני · מלי' למימר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה כל דהו וגזילות וחבלות בג' מומחין ומשום דחלוקין בדיניהן לא כללינהו בחד כללא : ועוד · אי חדא קתני למה לי למיתני תרי זמני שלשה הכי איבעי למיתני דיני ממונות שהן גזילות וחבלות בג' : תרתי קתני · דודאי ג' בעינן דעירוב פרשיות כתיב כאן ומיהו בהדיוטות סגי משום דרבי חנינא והכי קאמר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה הדיוטות וגזילות וחבלות בשלשה מומחין : מדאורייתא חד נמי כשר · בהודאה והלואה דכתיב תשפוט לשון יחיד ואין עירוב פרשיות כאן ומתניתין ודאי תרתי קתני כדאמרן ומיהו שלשה בהודאות והלואות לאו מדאורייתא אלא מדרבנן : גזירה משום יושבי קרנות · תגרין שאין בקיאין בטיב דינין ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי : דגמיר · ששמע מחכמים ומדייקין הלכות דין מלוה : טעו לא ישלמו · דהא ברשות נחתי אפי' מדאורייתא : כל שכן דנפישי יושבי קרנות · דלא איכפת להו למיגמר : לרבא · דאמר מדאורייתא תלתא בעינן לית ליה דשמואל דאמר דיניהן דין : בית דין חצוף · שעברו על תקנת חכמים : היינו נזק היינו חבלות · מאי קרי נזק ומאי קרי חבלות הא נזק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא וליתני חבלות ולא בעי נזק : חצי נזק נמי היינו חבלות · דשור תם שחבל אינו משלם אלא חצי נזק וכיון דתנא חבלות אף חצי נזק במשמע : חבלות ממונא הוא דאפחתיה לדמי' · חצי נזק קנסא הוא דסתם שוורים אינם נוגחים ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד ולא בעי לשלומי מידי אלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא כדי שירבה בשמירת שוורים : פלגא נזקא ממונא · בפרק ארבעה אבות (ב"ק דף טו.) פליגי בה דקסבר סתם שוורים נגחנים הם ומדינא כולהו בעי לשלומי דהוה ליה לנטריה ורחמנא הוא דחס עליה : שאינו

[לקמן לב: וע"ש פירש"י] [עי' תוספות בכורות לא: ד"ה א"כ] [לקמן ה: ל. פז: כתובות כב.] [ב"ק טו. כתובות מא.]

שנאמר משפט אחד וגו' · ואם תאמר ת"ל דעיקר דרישה וחקירה בעדים זוממין כתיב בפרשת שופטים בדיני ממונות ובדיני נפשות וי"ל דמכל מקום לא הוה מצרכינן דרישה וחקירה בשאר דיני ממונות אלא דווקא בעדים זוממין אי לאו דכתיב משפט אחד : שלא תנעול דלת בפני לווין כו' · גזילות וחבלות וכתובת אשה וירושות ומתנות בכולהו נמי לא בעינן דרישה וחקירה כדי שתנעול דלת בפני גזלנין ואם תאמר מהאי טעמא לא ניבעי מומחין בגזילות וחבלות כמו בהודאות והלואות ויש לומר דלגבי מומחים לא שייך למיחש ביה כמו זה דבחששא מועטת אדם נמנע מלהלוות לחבירו אם לא ימצא דיינין מזומנים לגבות חובו אבל גזילות וחבלות יודע הגזלן שיטריח הנגזל אחר המומחין עד שימצא לדון עם הגזלן ועי"ל דגזילות וחבלות נמי בעו דרישה וחקירה ולא ממעטינן אלא הודאות והלואות והא דמוקי ברים אחד דיני ממונות (לקמן דף לב:) מתניתין דמצרכה דרישה וחקירה בדיני קנסות לאו דווקא דיני קנסות קאמר דגזילות וחבלות קרי להו נמי קנסות כדאשכחן לקמן (דף יג:) גבי שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות דמיירי בכל הנהו דבעי שלשה מומחין מיהו כתובת אשה וירושות ומתנות ונזקי שור בשור הוי בכלל הודאות והלואות וכל הנהו דמסקינן בהחובל (ב"ק דף פד:) דעבדינן שליחותייהו וגובין אותו בבבל ולא בעי מומחין ואם תאמר והא אשכחן בכמה דוכתין שהיו דנין בבבל גזילות וחבלות בפ"ב דב"ק (דף כא.) גבי ההוא גברא דבנה אפדנא אקילקלתא דיתמי וחנן ביבא (שם דף לז.) דתקע ליה לחבריה וכן בכמה מקומות ויש לומר דבכל הנהו אפשר שדחקו זה את זה ע"י דתפסי או דאמר אקבעיה לדינא בארץ ישראל כדאיתא בסוף פרק קמא דב"ק (דף טו.) וי"מ דוקא גזילות שעל ידי חבלות כמו דמינצו בי תרי ומחו אהדדי עד שתוקף אחד וגוזל את חבירו דכי האי גוונא לא שכיח ולא עבדינא שליחותייהו וא"ת והיאך היו דנין דיני גזילות ובאיזהו נשך (ב"מ דף סה:) היאך היו דנין דיני ריבית הא אמרינן ריש הגוזל קמא (דף צד:) הגזלנים ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהם וי"ל דהא אמרינן בימי רבי נשנית משנה זו ומפרש רבינו תם דווקא בימיו ולא לפניו ולאחריו משום עובדא דהתם ולהכי לא פריך התם מכמה משניות אלא מברייתות שנשנו לרבי חייא*: אלא מעתה טעו לא ישלמו · פירש בקונטרס כיון דברשות קא עבדי הוי שאינו מומחה כמומחה ולשון כ"ש שאתה נועל כו' אין מתיישב דלא ה"ל למימר כ"ש אלא ה"ל למימר א"כ אתה כו' אלא משמע מלשון כ"ש דמכח נעילת דלת הוה פריך וה"פ כיון דחיישת לנעילת דלת הוה לן למימר טעו לא ישלמו דאי מחייבת להו לשלם לא יתרצו להתמנע בדין ואם תאמר מאי קושיא הא לא מחייב לשלם אא"כ נטל ונתן ביד כדאמר באחד דיני ממונות (לקמן דף לג.) ויש לומר דפריך למאן דמחייב בלא נטל ונתן : ועוד שלשה שלשה למה לי · איכא דוכתי דדייק הכי ואיכא דוכתי דלא דייק*: ומדאורייתא חד נמי כשר · פירש בקונטרס דקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ בצדק תשפוט למה לי לכך נראה דאפי' למאן דאית ליה עירוב פרשיות קאמר : אי אפשר דלית בהו חד דגמיר · דמאן דלא גמיר פסול לדינא כדמוכח בזה בורר (לקמן דף כג.) דתנן זה פוסל דיינו של זה ופריך בגמרא כל כמיניה דפסיל לדיינים ומשני בערכאות דסוריא ופירש שם בקונטרס שהם יושבי קרנות ואע"ג דפליגי רבנן ואמרי אימתי בזמן שמביא עליהם ראיה שהם קרובים או פסולים הא לאו הכי לא מצי פסיל הייתו דווקא בערכאות שנתמנו להיות דיינים : כ"ש דנפישי יושבי קרנות · גם כאן פריך מכח זה כיון דחיישת ליושבי קרנות הוה לן למימר טעו לא ישלמו כדי שלא יתרחקו, הנהו דגמירי ואז אי אפשר דליכא חד דגמיר ומשני כ"ש דנפישי לכן ישלמו כדי שילמדו דיני ממונות שלא יטעו פן יתחייבו לשלם : לרבא לית ליה דשמואל · בה"ג פוסק כשמואל אע"ג דרבא פליג עליה משום דרב נחמן קאי כוותיה לקמן (דף ה.) והא דאמר בפרק ב' דכתובות (דף כב. ושם) גבי ג' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו דמשמע דאין הלכה כשמואל ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו בקיום ובזה אין הלכה כמותם דאפילו רב נחמן דקאי כשמואל דשנים שדנו דיניהם דין מודה דקיום שטרות בג' כדאמר בחזקת הבתים (ב"ב דף מ: ושם) וכן הא דאמר בזה בורר (לקמן דף ל. ושם) גבי אודיתא ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו התם נמי ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו באודיתא וכתבו בהודאה בפני שנים בלא קנין ובזה אין הלכה כמותו כדאמר התם בפני שנים וקנו מידו כותבין ובפני שלשה כותבין ואפילו לא קנו מידו וכדמפרש התם דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה : נזק היינו חבלות · לאו בשור שהזיק שור קאמר דהא איתא בהחובל (ב"ק דף פד: ושם) דגובין אותו בבבל ולא בעי מומחין אלא בשור שהזיק אדם והא דקאמר משום דקבעי למיתני ח"נ דלא כר"ע דקאמר (שם לג.) אף תם שחבל באדם משלם במותר כ"ש ומיהו נראה דאיירי בכל ענין אף בשור דאזיק שור דהא מסיק בהחובל (שם דף פד:) דהא דגובין בבבל נזקי שור בשור הייתו דווקא נזקי שן ורגל דמועדין מתחלתן אבל נזקי קרן אמרינן התם דאין מועד בבבל : אין

[וע"ע תוספות ב"ק לד: ד"ה בימי] [ועי' תוספות בכורות לא: ד"ה א"כ]

כג א מיי' פ"ב מהלכות נזקי ממון הלכה ז ופ"ה מהל' סנהדרין הל' ט סמג עשין סז צז טוש"ע ח"מ סימן א סעיף א :

רבינו חננאל

שנאמר משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעו דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין · כלומר אם תצריכהו למומחין ימנע מלהלוות אחד את חבירו כי אומר אם יכפור או יסרב אנה אמצא מומחין שידינו ויוציאו משפטי טוב לי שלא להלוות · ונמצא נמנע מלהלוות. ואקשי' עליה אי הכי דחדא קתני במתניתין למה לי למיתנא ג' בדיני ממונות וג' בגזלות וחבלות ואת אמרת דהכי קתני במתניתין מה הן דיני ממונות גזלות וחבלות ופריק רבא לעולם תרתי קתני כלומר כי דיני ממונות בין הודאות והלוואות בין דיני (ממונות) [גזילות] שלשה מומחין בעינן · ואמאי אכשרו רבנן האידנא בהודאות והלוואות אפי' הדיוטות משום דרבי חנינא · רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא אפילו חד כשר שנאמר בצדק תשפוט עמיתך · ומשום שוכני מדינות שאין בהם מומחין התקינו ג' · אמר אי אפשר דלית בהו חד דגמיר · וקיי"ל *) כרב אחא בריה דרב איקא דמדאורייתא חד והוא מומחה וקיבלוה עלייהו דיין דיני ממונות כדבעינן למימר לקמן ·

*) מוגה כפי יד רמ"ס.

גמרא

שאינו משתלם בראש הוא תנא נמי חצי נזק דממון שאינו משתלם בראש הוא *ואיידי דקא בעי למיתנא חצי נזק תנא נמי נזק: שלשה מנלן דתנו רבנן °ונקרב בעל הבית אל האלהים הרי כאן אחד °עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן שנים °אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שלשה דברי רבי יאשיה ר' יונתן אומר ראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחילות אלא עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן אחד אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה נימא *בדורשין תחילות קמיפלגי דמר סבר דורשין תחילות ומר סבר אין דורשין תחילות לא דכולי עלמא אין דורשין תחילות אמר לך ר' יאשיה אם כן נימא קרא ונקרב בעל הבית אל השופט מאי אל האלהים ש"מ למניינא ורבי יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דיינא ור' יאשיה לית ליה ב"ד נוטה והתניא רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מה תלמוד לומר °לנטות אחרי רבים להטות התורה אמרה עשה לך ב"ד נוטה סבר לה כרבי יהודה דאמר שבעים דתנן *סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד ר' יהודה אומר שבעים אימר דשמעת ליה לרבי יהודה בסנהדרי גדולה דכתיבי קראי בשאר בי דינא מי שמעת ליה וכי תימא לא שנא והתנן *סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה דברי ר' שמעון ר' יהודה אומר בחמשה °ואמרינן מאי טעמא דרבי יהודה *°וסמכו שנים זקני שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן ה' דרבי יאשיה עדיפא מדר' יהודה דאילו ר' יהודה בסנהדרי גדולה הוא דלית ליה הא בשאר בי דינא אית ליה ור' יאשיה בשאר בי דינא נמי לית ליה ואלא האי לנטות מאי עביד ליה מוקים לה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא אלא הא דתנן *שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב נימא דלא כרבי יאשיה אפילו תימא רבי יאשיה מייתי לה בקל וחומר מדיני נפשות ומה דיני נפשות דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא דיני ממונות לא כל שכן: תנו רבנן *דיני ממונות בשלשה רבי אומר בחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה אטו בתלתא מי לא גמר דינא בתרי הכי קאמר מפני שגמר דין בשלשה אלמא קסבר תלתא כי כתיבי בגמר דינא כתיבי מגדף בה רבי אבהו אלא מעתה תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד ותהא סנהדרי קטנה צריכה ארבעים וחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים אלא °אספה לי שבעים איש אמר רחמנא משעת אסיפה שבעים °ושפטו העדה והצילו העדה נמי משעת שפיטת העדה הכי נמי °ונקרב בעל הבית אל האלהים משעת קריבה שלשה °אלא היינו טעמא דרבי °אשר ירשיעון אלהים תרי נאמר אלהים למטה ונאמר אלהים למעלה מה למטה שנים אף למעלה שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה

ורבנן

רש"י

שאינו משתלם בראשו · שמשלם יותר מן הקרן והאי נזק משלם פחות מן הקרן בראשו היינו קרן דכתיב (ויקרא ה) ושלם אותו בראשו : אין דורשין תחלות · למניין דלגופיה אתא דלבעי מומחין דאלהים לשון גדולה ורבנות : ואין ב"ד שקול · אין עושין ב"ד זוגות דצריך לקיים בו אחרי רבים להטות ואם יתחלקו לחצאין אין כאן רבים : א"כ · דלא למידרשיה אתא לכתוב אל השופט : לגבי דיינא · אצל דיין הרגיל ולא אצל הדיוט : ור' יאשיה · דבעי קרא לאתויי שלישי מי לית ליה ב"ד נוטה שצריך שלא יהא בית דין שקול כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים ולדידיה ארבעה או ששה כשרין דאי בעי בית דין נוטה קרא לאיתויי שלישי למה לי : והתניא כו' · והא קרא *דריש : סבר לה · רבי יאשיה כרבי יהודה דאמר סנהדרי גדולה שבעים דהוו להו זוגות וקרא מוקי לה לקמן לדרשה אחריתי : דכתיבי קראי · לקמן (דף יז·) בשילהי פירקין : סמיכת זקנים · על ראש פר העדה : ואין ב"ד שקול · וסתם זקנים בית דינא משמע: עדיפא מדר' יהודה · כלומר ר' יאשיה חיזק את דבריו יותר מדר' יהודה : אלא האי לנטות מאי עביד ליה · בשלמא לר' יהודה מוקי לה בשאר בית דין : בדיני נפשות · שתתקיים בו הטייתך לטובה על פי אחד כדאמרה במתניתין ואי הוי זוגות ליכא הטייה בפחות משנים : לימא דלא כר' יאשיה · דאי כר' יאשיה כיון דשלישי מקראי יליף להו ולאו משום נוטה צריך שתהא דעת שלשתן שוה : אפי' תימא ר' יאשיה · מודה דהיכא דחלוקין אזלינן בתר רובא : כדי שיגמר הדין · אם יחלקו שיהא שלשה רוב ונלך אחריהם : אטו · כי הוו תלתא מעיקרא מי לא גמיר דינא בתרי : מפני גמר דין · שצריך שלשה בגמר דין : אלא מעתה · דקראי בגמר דין קיימי : תהא סנהדרי גדולה כו' · אלא מאי טעמא לא אמרת הכי : דאספה לי כו' · ר' אבהו קאמר לה לכולה מילתא ובלשון קושיא : ושפטו העדה · וילפינן מיניה במתניתין כ"ג לסנהדרי קטנה : ונקרב בעל הבית אל האלהים · דילפינן מיניה משעת קריבה קאמר: ירשיעון · לשון רבים: למטה · ירשיעון אלהים : למעלה · עד האלהים יבא והוא דונקרב לא קחשיב דקסבר אין דורשין תחלות :

יש

תוספות

אין דורשין תחילות · פי' בקונטרס משום דאיצטריך למומחין וקשה דמסיק דכ"ע אין דורשין תחילות ור' יאשיה אמר לך אם כן נכתוב קרא אל השופט דהא משופט לא ידעינן מומחין כמו שפירש בקונטרס עצמו ור' יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דיינא הרגיל ולא אצל הדיוט לכך נראה דה"ק אין דורשין תחילות למניינא ואע"ג דלא איצטריך למומחין וכן משמע בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן דלקמן (דף ד·) *דבסכת בסכת בסכות מפרש בפ"ק דסוכה (דף ו:) בחד לישנא דכ"ע יש אם למסורת ופליגי בדורשין תחילות ומשמע דלכ"ע סככה לא בעי קרא ואפ"ה מדלינן חד לגופיה ולא מוקמינן למניינא למאן דלא דריש תחילות וצריך לדקדק בכל הנהו דלקמן (דף ד·) קרנת קרנת קרנות לטטפת לטטפת לטוטפות וי' כהנים דסוף פירקין (דף יד:) דדרשינן כולהו למניינא ולא אמרינן אין דורשין תחילות :

רבי יהודה אומר שבעים · והא דאמר רבי יהודה בפרק החליל (סוכה דף נא: ושם) גבי אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א זקנים של סנהדרי גדולה היינו משום דמשה על גבייהו וכן בכל סנהדרי גדולה היה שם מופלא שבב"ד שלא היה מן החשבון :

מוקי לה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא · משום דקרא משמע בדיני נפשות דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות דמשמע דבר שהוא רע לכל דהיינו דיני נפשות אבל בדיני ממונות זכות לזה וחובה לזה ואף על גב דדיני נפשות נמי קרי ליה זכותיה דגואל הדם בריש אחד דיני ממונות (לקמן דף לג:) מ"מ חשיב ליה רעות כיון דאין מרויח כלום במיתתו של זה ועדים זוממין אף על גב דכי מיחייבי מפטר רוצח בכך מכל מקום אפשר דמיפטרי כולהו בהכחשה הלכך חשיב ליה רעות כי מיחייבי עדים זוממין מיתה ועוד מצי למימר דע"כ נמי קרא בדיני נפשות משום דדרשינן בריש פירקין (דף ב:) לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה ולא שייך בדיני ממונות דרע לזה וטוב לזה :

דיני ממונות לא כ"ש · תימה דברים שמוכר פירות (ב"ב דף צב:) קאמר שמואל דאין הולכים בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק"ו מדיני נפשות כדאמר הכא *)ואין לומר דדיני נפשות גופייהו לא אזלינן בתר רובא ברובא דליתיה קמן אלא ברובא דאיתיה קמן דהא בריש פרק סורר ומורה (לקמן דף סט·) משמע דבכל דוכתא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות כגון רוב נשים לט' ילדן ורובא דאינשי דטעו בעיבורא דירחא וי"ל דרובא לרדיה זבני לא חשיב כי הנך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות :

מסנהדרי גדולה פריך שפיר דשבעים ואחד כתיב כדדרים בסוף פירקין (דף יז·) אבל סנהדרי קטנה דעשרים כתיב ותו לא כדדרים בריש פירקין עדה שופטת ועדה מצלת והי עשרים בגמר דין כתיב בל"ע סגי :

*)[עיין תוספות יומא פה. ותוספות כתובות טו: ד"ה לנחזיר וב"ק כז: ד"ה קמ"ל וב"מ כ: ד"ה איסורא]

רבינו חננאל

שלשה מנא לן דתנו רבנן ונקרב בעל הבית אל האלהים · הרי דיין אחד · עד האלהים יבא דבר שניהם הרי שנים · אשר ירשיעון אלהים הרי שלשה · דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר ראשון (ראשון) תחילה נאמר ואין דורשים תחילות · פי' האלהים שכתב תחילה לגופיה צריך לפיכך אין דורשין אותו · נשארו ב' אלהים · אין ב"ד שקול · פי' אם יאמר זה זכאי וזה חייב נעשה ב"ד שקול וצריך מכריע לפיכך מוסיפין עוד א' הרי ג' · ור' יאשיה נמי סבר אין דורשין תחילות מיהו כיון דהוה ליה למיכתב ונקרב בעל הבית אל השופט וכתיב אל האלהים שמעינן מינה למניינא הוא דאתא · ואקשינן וכי לית ליה לר' יאשיה דבעינן ב"ד נוטה והרי מה"ת הוא דכתי' לנטות אחרי רבים להטות אמרה תורה עשה לך ב"ד נוטה · ודחינן ר' יאשיה סבר לה כרבי יהודה דלא בעי ב"ד נוטה דאמר סנהדרין גדולה בשבעים דאינון ב"ד שקול תלתין וחמשה ותלתין וחמשה הרי שבעים · ודחינן אימור דשמעת ליה לר' יהודה בסנהדרין גדולה דכתב בתורה בהדיא אספה לי שבעים איש וגו' דאינון ב"ד שקול · בשאר בתי. דינין מי שמעת לר' יהודה דלא בעי ב"ד נוטה וכי תימא הכי נמי דבכל ב"ד לא בעי ר' יהודה ב"ד נוטה והתנן בענין אסיפת הזקנים ועריפת העגלה' ר' יהודה אומר בחמשה ואמרינן מאי טעמא דר"י וסמכו שנים זקני שנים אין ב"ד שקול מוסיפין עוד א' הרי ה' ואסיקנא אפילו רבי יאשיה בעי ב"ד נוטה · מיהו מייתי לה מק"ו מדיני נפשות ומה דיני נפשות דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא דיני ממונות דקילו לא כל שכן : ת"ר דיני ממונות בג' · רבי אומר בחמשה כדי שיגמר הדין בג' · פי' אם תפול חלוקה ביניהן יאמרו השנים דבר אחד · והשלשה חולקין עליהם · יגמר הדין כדברי השלשה ויבטלו דברי השנים ואסיק' טעמא דר' אשר ירשיעון אלהים · ירשיעון תרי משמע · נאמר אלהים למעלה ונאמר אלהים .למטה מה למטה שנים דירשיעון תרי נינהו אף למעלה שנים · אין ב"ד שקול מוסיפין עוד אחד הרי כאן חמשה :

ורבנן

גליון הש"ס

גמרא ואמרינן מ"ט דר"י · בלשון קשה קצת דהא לקמן דף יד ע"א איתא בברייתא דר"י עצמו אמר כן : שם אלא ס"ם דרבי · ק"ל דלמאי צריכין לטעמא דרבי אף למעלה ב' הא משטעו דמקרא דאשר ירשיעון והיינו ב' נדע דבעינן ג' מכח דאין ב"ד שקול וע"כ אידך קרא דאלהים אתא לרבוי' דהיינו ד' ואין ב"ד שקול הרי כאן חמשה ·

מסורת הש"ס (הגהות ומראי מקומות בשוליים)

שמות כב · שם · שם · שמות כג · ויקרא ד · במדבר יא · במדבר לה · שמות כב · שם

[יבמות ב. וש"נ] · נ"ל דרשינן · [סוכה ו:] · [לעיל ב.] · [לעיל ב· יבמות קא: ע"ב] · [לקמן יג:] · לקמן כט· · [תוספ' פ"א]

בסכת בסכת בסכות דמפרש כצ"ל רש"ל

ורבנן ירשיען כתיב *א"ר יצחק בר *(יוסי) [נ"א יוסף] אמר ר' יוחנן רבי ורבי יהודה בן רועץ ובית שמאי ור"ש ור' עקיבא כולהו סבירא להו *יש אם למקרא רבי הא דאמרן ור' יהודה בן רועץ דתניא שאלו תלמידים את ר' יהודה בן רועץ אקרא אני °שבעים יכול תהא יולדת נקבה טמאה שבעים אמר להן טימא וטיהר בזכר וטימא וטיהר בנקבה מה כשטיהר בזכר בנקבה כפלים אף כשטימא בזכר בנקבה כפלים לאחר שיצאו יצא ומחזיר אחריהם אמר להן אי אתם זקוקים לכך שבועיים קרינן ויש אם למקרא ב"ש דתנן *ב"ש אומרים *כל הניתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר *(שנאמר °ודם זבחיך ישפך) ובחטאת שתי מתנות ובית הלל אומרים *אף בחטאת שנתנן במתנה אחת כיפר *ואמר רב הונא מ"ט דב"ש °קרנות קרנות קרנות הרי כאן שש ארבע למצוה ושתים לעכב ובית הלל אומרים קרנות קרנת קרנת הרי כאן ארבע ג' למצוה ואחת לעכב ואימא כולהו למצוה כפרה בכדי לא אשכחן ר"ש *דתניא *שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ר"ש אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח במאי קמיפלגי רבנן סברי יש אם למסורת ור"ש סבר יש אם למקרא רבנן סברי יש אם למסורת בסכת בסכת בסוכות הרי כאן ארבע דל חד קרא לגופיה פשו להו תלת אתאי הלכתא גרעתא לשלישית ואוקימתא אטפח ור"ש סבר בסוכות בסוכות בסוכות הרי כאן שש דל חד קרא לגופיה פשו להו ארבע אתאי הלכתא גרעתא לרביעית ואוקמיה אטפח ר"ע דתניא *ר"ע אומר מניין לרביעית דם שיצאה משני מתים שמטמא באהל שנאמר °על כל נפשות מת לא יבא שתי נפשות ושיעור א' ורבנן *נפשת כתיב מתקיף לה רב אחא בר יעקב מי איכא דלית ליה יש אם למקרא והתניא °בחלב אמו יכול בחלב אמרת

(ויקרא יב) (דברים יב) (ויקרא ד) (ויקרא כא) (שמות כג) תורה אור

יש אם למקרא · בתר קרייה אזלינן דהיא עיקר: הא דאמרן · ירשיעון קרינן: אקרא אני · יכולני לקרות וטמאה שבעים כנדתה (ויקרא יב) דהא לא כתיב שבועיים מלא: טמא בזכר · שבעת ימים: וטיהר · שלשים ושלשה ימים: וטימא בנקבה · לשבועיים: וטיהר · ששים יום וששת ימים: כפלים · וטומאה דיולדת זכר שבעה הלכך דנקבה שבועיים: כל הניתנין · עולה ושלמים ואשם הטעונין שתי מתנות שהן ד' שנתנם במתנה אחת: כיפר · דכתיב ודם זבחיך ישפך שפיכה אחת במשמע: קרנות קרנת קרנת · (ויקרא ד) בחטאת של מזבח החיצון כתיב בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר ובכבשה דיחיד כתיב (שם) *קרנות מלא ובשעיר' דיחיד כתיב (שם) קרנת חסר אבל הנך דפר כהן משיח והעלם דבר במזבח הפנימי כתיב (שם) והתם כולהו מודו דמתנה אחת מעכבת בהן וב"ש אזלי בתר קרייה: ואימא · לב"ה כולהו למצוה דהא כולהו צריכי למכתב למצוה ועיכוב דחדא מנא להו אימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר: בכדי · בלא כלום: שתים · דפנות של סוכה: כהלכתן · שלימות: אפילו טפח · ברוח י' טפחים: למסורת · שנמסרה כתיבתו לכתבו חסירה: אתאי הלכתא · דאמרינן התם מחיצות הלמ"מ ומוקמינן לה לגרוע לדופן אתיא: נפשות · היינו דם דאיקרי נפש: רביעית · היא שיעור חיותו של אדם ובלא"ה לא איקרי מת עד שיהא בו שיעור מיתה: שתי נפשות · משמע משני ב"א וכתב מת כדי מיתה היינו רביעית: ורבנן פליגי עליה ואמרי עד שיהא השיעור מאדם אחד דנפשת חסר כתיב: בחלב אמו · יכול בחלב אמו אבל בחלב מותר לבשל: אמרת

ורבנן ירשיען כתיב · *ושכבן כתיב דפרק במה בהמה (שבת דף נה:) אפי' רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו הכתוב: **כולהו** סבירא להו יש אם למקרא · הא דלא חשיב הכא רבי יוחנן בן ברוקא דמסכת סוכה פרק לולב וערבה (דף מה:) דאמר חריות של דקל* היו מביאין ומפרש בגמרא משום דכתיב כפות אחת ללולב ואחת (לערבה) למזבח ורבנן מפרשי' כפת כתיב משום דרבי לוי מפרש התם טעמא אחרינא ונראה דדוקא הכא שמקרא ומסורת מכחשי אהדדי אית להו יש אם למקרא אבל היכא דלא מכחשו אהדדי דרשי תרווייהו דהא רבי ורבי עקיבא ור' שמעון דסברי הכא יש אם למקרא מחייבין בפרק ספק אכל (כריתות דף יז:) ובפרק דם שחיטה (שם דף כב:) בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אשם תלוי משום דמצות כתיב אלא היינו משום דקרא ומסורת דהתם לא מכחשי אהדדי ואפשר לקיים שניהם שבא המקרא דמצוות קרינן לחייב אשני מצות דהיינו ב' חתיכות והמסורת בא לחייב על כל מצוה אחת ובפרק כל שעה (פסחי' דף לו· ושם) נמי דריש ר"ע גבי לחם עוני מקרא ומסורת ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לד:) תנא נמי ר"ע אומר כשם שלולב אחד כו' ומפרש בגמרא *לולב אחד משום דכתיב כפת וכן ר"ש דריש בפ"ק דקדושין (דף יח:) גבי בבגדו בה מקרא ומסורת ומיהו קשה מר' עקיבא דלא דריש התם אלא מקרא לחוד ואמאי *לא דריש התם תרווייהו כמו גבי לחם עוני וע"ק דמסקינן בפרק קמא דסוכה (דף ו:) לחד לישנא דכ"ע רבי שמעון ורבנן יש אם למסורת ובפרק כיצד צולין (פסחים דף פו:) גבי בבית אחד יאכל קסבר יש אם למקרא וע"ק דפ"ק דסוכה (ד' ט:) פסלינן לכ"ע סוכה תחת סוכה מדכתיב בסכת ולא אמרינן יש אם למקרא*: **אקרא** אני שבעים · ה"מ לשנויי כדמשני בפ' ב"ש (זבחים ד' לח:) משום דכתיב כנדתה פירוש כך יש להוסיף בנקבה על ימי שבע טומאה דזכר: **מה** כשטיהר בזכר · ה"מ למימר מה בזכר ימי טהרה מרובים על ימי טומאה אף בנקבה ימי טהרה מרובים על ימי טומאה: **כל** הניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר · בזבחים בריש ב"ש (דף לו:) תניא מניין לניתנין על מזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך ונראה דהך דרשה אתיא אליבא דבית שמאי דלב"ה לא צריך קרא דלא עדיפי מחטאת וכן משמע התם בסוף הסוגיא דקאמר דלהנך תנאי דמפקי האי דם זבחיך ישפך לדרשה אחרינא כל הניתנין על המזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר מנא להו ומשני סברי להו כבית הלל דאמרי אף חטאת שנתנו במתנה אחת כיפר וילפי כולהו מחטאת ותימה למ"ל קרא דמהי תיתי דמעכבי הא אפילו לב"ש לא ילפי מחטאת דאיכא למיפרך שכן חטאת וד' קרנות ועוד דמשמע התם דאפילו לב"ה ה"א דמעכבי אי לאו דילפי מחטאת ונראה לפרש דהיינו טעמא משום דמתנות של קרנות נפקא לן בפרק איזהו מקומן (שם דף נג:) מדכתיב סביב והוה חשבינא כולה במתנה אחת א"נ משום דכתיב סביב טובא ושינה הכתוב לעכב להכי איצטריך קרא בין לב"ש בין לב"ה: **ושתים** לעכב · וא"ת הוה ליה למימר שלש לעכב דכי לא כתיב נמי אלא ד' הוה ידעינא אחת לעכב דכפרה בכדי לא אשכחן כדאמרי בית הלל ואכתי מייתרי תרי לרבות שנים וי"ל דבית שמאי לית להו ההיא סברא א"נ קסברי כיון דאיכא שפיכות דמים ליסוד לאו כפרה בכדי הוא*: **מניין** לרביעית דם כו' · תימה למ"ל קרא להכי מ"ש משני חצאי זיתים מב' מתים שמטמא ובפרק בהמה המקשה (חולין דף עב:) נמי דבעי רבי ישמעאל קרא לרביעית דם הבא מן המת שמטמא למה לי קרא תיפוק ליה מידי דהוה אבשר המת דדם חשוב כבשר כדמוכח בהמוציא יין (שבת דף עז. ושם:) ובהמנחות והנסכים (מנחות דף קד. ושם) גבי דם נבלה דמטמא ברביעית הוא"ל · ויכול לקרוש ולעמוד על כזית מטמא מידי דהוה אבשר ויש לומר דשאני מת דאפי' בשר עצמו לא היה מטמא אי לאו משום דמקומו נעשה גלגלת כדאמר במסכת נדה בפרק דם הנדה (דף נה.) דבעי אין גזעו מחליף הלכך דם כיון דגזעו מחליף אי לאו דרבי קרא הייתי מטהר והא דנקט מניין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא לאו משום שיהיה פשוט לו במת אחד בלאו האי קרא דאי במת אחד היה טמא ה"ה בשני מתים אי ליכא מיעוטא דהא תנן בפרק קדשי מזבח (זבחים דף יז. ושם) כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרפין זה עם זה *והא דמטהרי רבנן דפליגי אר"ע משום דמעטיה קרא כדאמר נפשת כתיב והא דאיצטריך קרא בדם השרץ בפרק קדשי מזבח (שם) אע"ג דחשיב כבשר מכל מקום איצטריך לדם גלול דמטמא בכעדשה אף על גב דכי מיקרים מפחית טובא ולהכי תנן התם (שם) דם השרץ ובשרו מצטרפין דשיעורן שוה אבל דם נבלה ובשרה לא וכן מוכח בירושלמי בריש המוציא יין דאמר *דם הנבלה טמא והתנן דם השרץ ובשרו מצטרפין ואין לנו כיוצא בו ומיהו קשה דבפרק כל שעה (פסחים דף כב. ושם) לא משני אקושיא דדם כשהותרה נבלה היא ודמה הותרה כדמשני אקושיא דחלב וגיד משמע דדם לא חשיב כבשר לכך נ"ל שיש שום ריבוי דמרבינן ביה דם נבלה ולבתר דמרבינן מסתבר לאוקמי ברביעית שיכול לקרוש ולעמוד על כזית אבל קשה דאם כן דם שרץ נמי דאית ביה ריבויא נבעי מיניה כל כך שיכול לקרוש ולעמוד על כעדשה: **ורבנן** נפשת כתיב · תימה דרבי ישמעאל סבר לקמן יש אם למסורת והיינו כרבנן דדרשי נפשת ואם כן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.) דפליגי ר' ישמעאל ור"ע דדריש ר' ישמעאל הנוגע במת בנפש דרביעית דם מטמא וקאמר ר"ע לטעמיה דאמר אף משני מתים מטמא לרבי ישמעאל למה לי תרי קראי בדם המת דמטמא: דנין

עין משפט נר מצוה

עיין ר"מ

כד א ב מיי' פ"ב מהל' פסולי מוקדשין הלכה א:

פי' של תמרים היו מביאין אגל המזבח ומפ' בגמרא כצ"ל ר"מ

כה ג מיי' פ"ד מהל' סוכה הלכה ב סמג עשין מג טוש"ע א"ח סי' תרל סעיף ב:

כו ד מיי' פ"ד מהלכות טומאת מת הל' א:

[שם לג.]

לא דריש תרווייהו כר"ש כמו גבי כו' כצ"ל רש"ל

[ועי' תוספות סוכה ו: ד"ה ור"ש ותוספות זבחים מ. ד"ה לא נצרכה ותוס' נדה טו· ד"ה לא ותוס' סוכה לב: ד"ה כפת ותו' פסחים לו· ד"ה עוני]

[וע"ע תוספות זבחים לו: ד"ה מניין]

[ועי' תוספות יומא פא. ד"ה כל]

דם נבילה אינו מכשיר אלא לטמאות טמא וכן תנינן דם השרץ כו' כצ"ל רש"ל

מסורת השׁ"ס

מכות ח.

[קדושין יח: וש"נ]

[בכל החומשי' ותיקונים גם במסורה קרנת חסר כתיב]

פסחים פט. זבחים לו: מהרש"א מ"ז

זבחים לו:

סוכה ו: נדה כו.

פ"ל לח. מט: נג:]

[חולין עב.]

רבינו חננאל

ורבנן ירשיען כתיב · חסר ו' כלומר אחד הוא ר' סבר יש אם למקרא ואע"פ שנכתב ירשיען ירשיעון קרינן לא חיישין לכתיבה אלא לקריאה דיש אם למקרא וכן ר' יהודה בן רועץ היה דורש שבועיים אע"פ שכתב שבעים אמר שבועיים קרינן ויש אם למקרא וכן בית שמאי לעניי הוראות אע"ג דכתיב קרנת חסר כיון דקרינן קרנות הרי כאן שנים דיש אם למקרא · וכן ר' שמעון דריש בענין דפני סוכה יש אם למקרא ר' שמעון סברי יש אם למקרא בסוכות בסוכות קרינן הרי כאן שש דל חד קרא לגופיה פשו להו ארבעה אתאי הלכתא וגרעתה לרביעית אוקימתא אטפח · וכן רבי עקיבא היה אומר יש אם למקרא ואע"ג דכתיב ועל כל נפשות מת לא יבא כיון דקרינן נפשות אפילו רביעית דם

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"א מהל' תפילין הלכה א סמג עשין כב טוש"ע א"ח סי' לב סעיף א :

כח ב מיי' פ"ב מהל' חגיגה הלכה א סמג עשין רכז :

אמרת יש אם למקרא אלא דכ"ע יש אם למקרא ורבי ורבנן בהא קמיפלגי רבי סבר °ירשיעון אלהים אחריני ורבנן סברי ירשיעון דהאיך(א) והאי ור"י בן רועץ לא פליגי רבנן עליה ב"ה *דתניא °וכפר °וכפר °וכפר מפני הדין והלא דין הוא נאמר דמים למטה ונאמר דמים למעלה מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת כיפר או כלך לדרך זו נאמר דמים בחוץ ונאמר דמים בפנים מה דמים האמורים בפנים חיסר אחת ממתנות לא עשה ולא כלום אף דמים האמורים בחוץ חיסר *אחת ממתנות לא עשה כלום נראה למי דומה דנין חוץ מחוץ ואין דנין חוץ מפנים או כלך לדרך זו דנין חטאת וד' קרנות מחטאת וארבע קרנות ואל יוכיח זה שאין חטאת וד' קרנות תלמוד לומר וכפר וכפר וכפר מפני הדין כיפר אע"פ שלא נתן אלא שלשה כיפר אף על פי שלא נתן אלא שתים כיפר אע"פ שלא נתן אלא אחת ור"ש ורבנן בהא פליגי ר"ש סבר סבכא לא בעי קרא ורבנן סברי סבכא בעי קרא ור"ע ורבנן בהא פליגי ר"ע סבר °נפשות תרתי משמע ורבנן סברי נפשות דעלמא משמע ודכולי עלמא יש אם למקרא *והתניא °לטטפת °לטטפת °לטוטפות *הרי כאן ארבע דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר אינו צריך טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים אלא לעולם פליגי והני מילי כי פליגי היכא דשני קרא ממסורת אבל האי חלב וחלב דכי הדרי נינהו יש אם למקרא והרי °יראה יראה דכי הדדי נינהו ופליגי דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא [ג]הסומא בא' *מעיניו פטור מן הראיה *שנא' יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בשתי עיניו אף ליראות בשתי עיניו אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא °לא תבשל גדי *דרך בישול אסרה תורה תנו רבנן דיני ממונות בשלשה ואם

תורה אור: שמות כב · ויקרא ד · שם · שם · שם כא · שמות יג · דברים ו · שם יא · שמות כג · שם

רש"י

אמרת יש אם למקרא · וליכא מאן דפליג דהא פליגי בשר בחלב מגא לן דאסור : ירשיעון אלהים אחריני · לבד מאלהים האמור למעלה בטיבא תרתי ולמעלה דומיא דלמטה הרי ד' : דהיאך והאי · *ירשיעון אלהים האמור למעלה ואלהים האמור כאן ולעולם לשון רבים משמע : וכפר וכפר וכפר · בשעיר נשיא ובשעירה דיחיד ובכבשה דיחיד כתיב (ויקרא ד) ומשמע דסגי בכפרה אחת כדמפרש : מפני הדין · הוצרכו ליכתב כולן דאי לא הוו כתיבי הוו מייתנא מדינא דכולהו מתנות מעכבי שיכול לא גרסינן : והלא דין הוא · דלא ליעכבו למה לי לרבויי דבכפרה אחת סגי : נאמרו דמים · בפרשה למטה גבי חטאת העוף דשמיעת הקול דכתיב (ויקרא ה) והזה מדם החטאת על קיר המזבח : ונאמרו דמים למעלה · בחטאת בהמה : שנתנו במתנה אחת כיפר · דהא לא כתיב (ב)קרנות·לשון אחר נאמרו דמים למטה למטה מחוט הסיקרא בעולה ושלמים ואשם ונאמר דמים למעלה למעלה מחוט הסיקרא דהיינו חטאת בהמה דכתיבי בה קרנות (ויקרא ד) מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר דהא אפי' ב"ש מודו בשאר קרבנות דכתיב (דברים יב) ודם זבחיך ישפך · לשון אחר למטה בפרשה תחתונה דויקרא באשמות כתיבי לשון אמצעי עיקר : בפנים · חטאות הפנימיות דפר כהן משיח והעלם דבר הטעונין שבע הזיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב ותנן בהו מתנה אחת מהן מעכבת באיזהו מקומן (זבחים מז.) ונפקא לן מקראי בהקומץ רבה (מנחות דף כז.) ועשה כאשר עשה מה ת"ל לכפול בהזאות מלמד שאם חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום : דנין חטאת · ונאמרו בה קרנות מחטאות הפנימיות שהן חטאות ונאמרו בה (ויקרא ד) קרנות המזבח קטורת הסמים : ואל יוכיח זה · דם האשם שאינו חטאת ולא נאמרו בה קרנות אלא סביב ולישנא דחטאת העוף נמי אינו חטאת וארבע קרנות כלומר אע"פ שמן חטאות לא נאמרו בו קרנות וכולן שמעתיה ודחטאת העוף לא סלקא לו : ור"ש ורבנן · כולהו יש אם למקרא סבירא להו וכי מדלית חד בסוכות לגופיה פשו להו ארבעה אבל רבנן סברי סככה בעי קרא פשו להו ג' דפנות וגרעתא הלכתא לשלישית ור"ש סבר סככה לא בעי קרא דמקרא דמדלינן לגופיה נפקא דהא בלא סככה לא מיקרי' סוכה : נפשות דעלמא · ולעולם חדא משמע אלא הכי קאמר על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא : בפרשת שמע ובפרשת כי יביאך כתיב לטטפת *חסר וי"ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כתיב לטוטפות מלא הרי כאן ד' בתים לתפילין של ראש אבל של יד אינה אלא אחת : כתפי · שם מקום כשרוים לומר שתים אומר טט : ואפריקי · נמי מקום וקורין לשתים פת : דשני קרא ממסורת · באותיות הקריה יתירות על המסורת כמו לטוטפות בסוכות קרנות דאיכא למימר מדשני ודאי תרווייהו דרשינן : אבל חלב וחלב דכי הדדי נינהו · סלי עלמא מודו דיש אם למקרא : יראה כל זכורך כתיב · וקרינא יֵרָאֶה (ג) תרווייהו דרשינן יִרְאֶה כל זכורך שיראו פני השכינה יֵרָאֶה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותו היקים ראייתך לראותו כדרך שהקב"ה בא לראותך כך בא ליראות לו מה הוא רואה אותך כשהוא שלם שנאמר (דברים יא) עיני ה' אלהיך בה מראשית אף אתה רואה אותו בשתי עיניך אמאי אע"ג דכי הדדי נינהו דרשינן מסורת וגבי חלב אמו מאן לימא דלא לידרש חלב אמו בתר מסורת : דרך בישול · חָלָב נמי כמים ואיכא בישול אבל חֵלֶב אינו בישול אלא טגון :

תוספות

דנין חטאת וארבע קרנות · תימה הא אפי' פנים מפנים לא גמרינן בפרק ב"ש (זבחים דף לט:) דבעי קרא לפר כהן משיח ולפר העלם דבר של ציבור ולשעירי ע"ז אף על גב דכולהו חטאות נינהו וכ"ש דלא אתו חיצונות מפנימיות ושמא כיון דאשכחן דלא פליג קרא התם מהשתא לא מחלקינן אפי' חיצונות מפנימיות :

לטטפת לטטפת לטוטפות · תימה דלא כתיב וי"ו בין פ"א לתי"ו בכולהו ויש מפרשים משום דכתיב ולטוטפת וגורעין וי"ו דברים התיבה ומוסיפין בסוף התיבה ודורשין כדאשכחן בפרק ב' דזבחים (דף כה.) ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלנו ובריש יש נוחלין (ב"ב דף קיח:) דרשינן ונתתם את נחלתו לשארו נחלת שארו לו וקשה דבפרק הזהב (ב"מ דף נד:) אמר גבי הקדש כתיב ויסף חמישית אע"ג דכי שקלת לוי"ו דויסף ושדית ליה אחמישית סוף סוף הוו ליה חמישיתו ולא נימא לשדיה בין יו"ד לתי"ו דהוה חמישיות משמע דבאמצע תיבה אין מוסיפין ומיהו אשכחן בפרק מומין אלו (בכורות ד' מה:) גבי מרוח אשך דתנן ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכין ומפרש בגמרא דגורעין מ' ממרוח ושדינן אאשך ואל"ף דאשך שדינן אמרוח וקרי ביה מראו חשך ובירוש' איכא פלוגתא דר' אמי בשם ר' יוחנן אמר גורעין לדרוש מתחלת הפרשה לסופה פירוש מתחלת התיבה לסופה ור' יוחנן בשם ר' ירמיה אמר אפי' באמצע תיבה ור"ת מפרש דוי"ו דולטוטפת דרים וה"ג לטטפת לטטפת ולטוטפות הרי כאן ד' ואע"ג(ד) דר"ש לא דרים וי"ו וי"ו למ"ד דרים כדאמרי' בהערל (יבמות דף עב:) גבי והנותר* :

טט בכתפי שתים · פי' בתיבה אחת רמז הכתוב ארבע בתים בין שתי הלשונות כתפי ואפריקי ומכיון דאשכחינן ליה בחד תיבה לית לן לרבויי טפי א"כ הא דלא דרשינן בתים טובא משום דלא מצינו בתורה כתובים אלא בד' פרשיות וי"מ דלרבי עקיבא דל חד לגופיה ומשני טוטפות דרים ד' בתים לכל לשון שני טוט ושני פת* :

כדרך שבא לראות · פי' בקונטרס כדרך שבא לראותך *כן אתה בא ליראות לו מה הוא רואה אותך שלם(ה) אף אתה רואה אותו בשתי עיניך ולפי זה קאי יראה אקדוש ברוך הוא וקאי יראה אזכורך ואין הלשון משמע כן אלא תרווייהו משמע אזכורך לכך מפרש רבינו תם איפכא כדרך שזכורך בא לראות את פני השכינה שהקדוש ברוך הוא רואהו בשתי עיניו כך זכורך רואהו בשתי עיניו שלו וניחא השתא לשון בא דשכינה תמיד בבית המקדש :

דרך בישול אסרה תורה · ובחלב אינו בישול אלא טיגון כדפירש בקונטרס והאי דקרי ליה קדר בישול בפרק כל שעה (פסחים דף מא. ושם) שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ"מ וי"מ דרך בישול אסרה תורה °דבלא בישול שרי ועי' בישול אסור לאפוקי חלב דבלאו הכי אסור וקשה לפי זה דחלב ומתה אסרינן בחלב בפרק כל הבשר (חולין דף קיג: ודף קטו:) למ"ד איסור חל על איסור וקאמר התם חלב ומתה לא צריכא קרא :

בלא בישול דהוי כמבשל בשר בחלב פטור דהא כל שומן דבהמה מקרי חלב אלא דעל ספק אסרה תורה ואם כן דלמא מיירי קרא בחלב ספור :

רבינו חננאל

דם משתי נפשות מטמא באהל · ואקשינן ומי איכא מאן דלית ליה יש אם למקרא והתניא בחלב אמו יכול בחלב אמו ממש · אמרת יש אם למקרא ושנינן כולי עלמא יש אם למקרא ור' ורבנן בהא פליגי ר' סבר אשר ירשיעון אלהים אחריני ורבנן סברי ירשיעון דהאיך והאי ור' יהודה בן רועץ לא פליגי עליה · בית הלל דתניא וכפר וכו' · ואקשינן איני דכולי עלמא יש אם למקרא והתניא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר אינו צריך טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים ושנינן לעולם פליגי וכי פליגי היכא דשני מקרא ממסורת אבל חלב וחלב דכי הדדי נינהו יש אם למקרא · ואקשינן והרי יראה ויראה דכי הדדי נינהו ופליגי דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא הסומא באחת מעיניו פטור מן הראיה שנא' יראה יראה כדרך שבא ליראות כך בא לראות מה ליראות בשתי עינים אף לראות בשתי עינים · ושנינן לעולם בכולהו פליגי והכא משום דכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו דרך בישול אסרה תורה כלומר דבר שהבשול גרם לו האיסור לאפוקי חלב דאפי' בלא בישול אסור:ת"ר דיני ממונות

חגיגה ב' ד: ע"ש ערכין ג: ע"ש

[וע"ע זבחים שם ותוס' מנחות שם ד"ה טט]

כן הוא בא כנ"ל רש"ל [עיין רש"א]

הגהות הב"ח

(א) גמ' דהאיך ודהאי ור"י בן רועץ: (ב) רש"י ד"ה שנתנו וכו' לא כתיב (קרנות) תא"מ ונ"ב ס"א קירות: (ג) ד"ה יראה וכו' ותרווייהו דרשינן וכו' בא לראותך כך הוא בא לְרָאוֹת לך מה הוא רואה אותך כשהוא שלם בב' עיניו שנאמר עיני: (ד) תוס' ד"ה לטטפת וכו' ואע"ג דר' ישמעאל לא דרים וי"ו: (ה) ד"ה כדרך וכו' שלם בב' עיניו אף אתה וכו' קאי יִרְאֶה אקדוש ב"ה וקאי יֵרָאֶה אזכורך :

מסורת הש"ס

נ"ל אלהים האמור למעלה ואלהים האמור כאן ולעולם ירשיעון לשון רבים משמע

זבחים לח.

שם נב:

זבחים לז: מנחות לד:

שנא' יראה [ר"ל כרי"ש בבו"א] וקרינן יראה כרי"ש בקמץ כנ"ל רש"ל

[חולין קח.]

[דע דלפנינו כפ' כי יביאך ובוהיה אם שמוע לטוטפת כתיב ועי' תוס' דכלה ובזבחים ובמנחות]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה דרך וכו' דבלא בישול וכו' . ק"ל הא מבכתם

ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי

אמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי וכן אמר ר' חייא כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי איבעיא להו כגון אנא דגמירנא וסבירנא ונקיטנא רשותא. אבל לא נקיט רשותא דיניה לא דינא או דילמא אע"ג דלא נקיט רשותא דיניה דינא ת"ש דמר זוטרא בריה דר"נ דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אם קיבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים ש"מ כי לא נקיט רשותא דיניה דינא ש"מ אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטרא לישקול רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל לשקול רשותא מבי ריש גלותא פשיטא מהכא להכא ומהתם להתם *(מהני) ומהכא להתם (נמי) מהני דהכא שבט והתם מחוקק *כדתניא °לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים מהתם להכא מאי ת"ש דרבה בר חנה דן דינא וטעה אתא לקמיה דרבי חייא א"ל אי קיבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט ש"מ מהתם להכא לא מהני ש"מ ולא מהני והא רבה בר רב הונא כי הוה מינצי בהדי דבי ריש גלותא אמר לאו מינייכו נקיטנא רשותא נקיטנא רשותא מאבא מרי ואבא מרי מרב ורב מר' חייא ור' חייא מרבי במילתא דעלמא הוא דאוקים להו וכי מאחר דלא מהני רבה בר חנה רשותא דנקט למה לי לעיירות העומדים על הגבולין מאי רשותא כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל אמר ליה רבי חייא לרבי בן אחי יורד לבבל יורה יורה ידין ידין יתיר בכורות יתיר כי הוה נחית רב לבבל אמר ליה רבי חייא לר' בן אחותי יורד לבבל יורה יורה ידין ידין יתיר בכורות אל יתיר מ"ש למר דקא קרי בן אחי ומ"ש למר דקא קרי בן אחותי וכי תימא הכי הוה מעשה והאמר מר איבו וחנה ושילא ומרתא ורבי חייא כולהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי הוו *רב בר אחוה דהוה בר אחתיה רבה בר חנה בר אחוה דלאו בר אחתיה ואי בעית אימא

על

רש"י

דן אפילו ביחיד · דכתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט וקסבר אין כאן עירוב פרשיות: דגמירנא · שמועות(א) דינין מרבותי: וסבירנא · יודע אני להוסיף ולישב טעמים מדעתי: ונקיטנא רשותא · מריש גלותא דיינא דיני ממונות ביחידי: דיניה לאו דינא · והדר דינא לגמרי: דן דינא · ביחידי: אי קבלוך עלייהו · לגמרי לילך אחריך אם לדין אם לטעות ולא יתבעוך לא תשלם: ואי לא זיל שלים · ואי לא קבלו טעותך עליהם דאמרו לך דיינת לן דין תורה זיל שלים ומיהו מיהדר דינא לא אלמא גמיר וסביר וכי לא נקיט רשותא דיניה דינא ולא מהדר: לישקול רשותא · דכיון דברשות נחת לא משלם: מהכא להכא · מריש גלותא (ב) לבבל למידן דינא בבבל: ומהתם להתם · מנשיא דארץ ישראל לדון בארץ ישראל: שבט · לשון שררה ויש להן רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר דכתיב (עזרא י) וכל אשר לא יבא וגו' ביבמות בהאשה רבה (דף פט:): מחוקק · שררה מועטת: שרודים את העם · שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: בני בניו של הלל · הלל נשיא היה כדאמר בפסחים באלו דברים (דף סו.) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם: דן דינא · בבבל וטעה: אתא · לא"י לקמיה דרבי חייא: ש"מ מהתם להכא לא מהני · דהא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט מרבי דנשיא דא"י היה כדאמרן לקמן בשמעתין בן אחי יורד לבבל וכו': לא מינייכו נקיטנא רשותא · ואיני כפוף לכם: על הגבולין · הנמשכות אחר ארץ ישראל: מאי רשותא · דרבה בר חנה: יורה · איסור והיתר אמר להם רבי יורה ולקמן פריך אי גמיר למה ליה רשותא בהוראה: ידין · ברשות ויפטר מלשלם: יתיר בכורות · יראה במומין ואם קבוע הוא יתירנו לשוחטו דביומיה דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום דאחר חורבן היה: אל יתיר · לקמן מפרש טעמא: איבו · אבוה דרב הוה כדאמרינן בהור לארבעה עשר (פסחים דף ד.) א"ל אייבו קיים כו': וחנה · אבוה דרבה: מכפרי · מקום:

על

תוספות

ואם היה מומחה לרבים כו' · פירש הקונטרס דכתיב בצדק תשפוט וקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ תקשה ליה הך ברייתא לר' אבהו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין לד"ה וע"ק דמשמע לפי' הקונטרס דלמאן דאית ליה עירוב פרשיות אין יכול לדון יחידי והא רב יוסף ס"ל בפ' המגרש (גיטין דף פח:) דבהודאות והלואות עבדינן שליחותייהו אלמא אית ליה עירוב פרשיות ואפ"ה משמע בסמוך מעובדא דמר זוטרא דאית ליה לרב יוסף דיחיד מומחה דן ואפי' יחידי ועוד מדקאמר בסמוך אבל לא נקיט רשותא דיניה לאו דינא משמע דסבר כר' אבהו ואפי' הכי יחיד מומחה דן דלשמואל אפילו יחיד שאינו מומחה דינו דין דלאו דוקא נקט שמואל שנים כמו שאפרש לקמן בע"ה ודוחק לפרש דיניה לאו דינא לכתחלה לכך נ"ל דאפי' למאן דבעי ג' מומחין מדאורייתא תקנתא דרבנן היא דיחיד מומחה לרבים דן אפי' יחידי והשתא הא דקאמר דיניה לאו דינא לאו אכגון דרב נחמן קאי דאיהו סבר לה כשמואל לקמן דשנים שדנו דיניהן דין אלא אכגון אנא דר' חייא קאי דלית ליה דשמואל ולהאי פי' הא דפריך לקמן (דף ו.) לר' אבהו מדן את הדין ה"מ לשנויי דמיירי ביחיד מומחה לרבים ומיהו קשה דבפרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כה:) משמע דמדאורייתא קאמר דמומחה לרבים דן ביחידי דתנן התם שאין היחיד נאמן ע"פ עצמו ומפרש בגמרא דאיצטריך למיתני דלא תימא דנאמן מידי דהוה איחיד מומחה דהכא ופריך ואימא ה"נ ומשני אין לך מומחה יותר ממשה ואי מדרבנן מאי מייתי ממשה וי"ל דהתם פריך ומשני למ"ד לעיל דבר תורה חד נמי כשר:

מומחה לרבים כו' · אע"ג דהאי מומחה לרבים היינו גמירנא וסבירנא כדמסיק מ"מ הא דקאמר לקמן בזה בורר (דף כג.) לעולם פוסל והולך עד שיקבל עליו בפני ב"ד שמומחה לרבים לאו דניבעי גמיר וסביר כר' חייא ורב נחמן דהתם ב"ד קאמר וכיון שהם ג' אפי' סתם בני אדם מומחין לרבים אבל יחיד לא חשיב מומחה לרבים עד דגמיר וסביר:

דן אפי' יחידי · ויכול לכוף את האדם בעל כרחו דאי בדקבליה עילויה אפי' שאינו מומחה נמי ומכאן דסתם ג' יכולין לדון את האדם בעל כרחו כשאינו רוצה לבא לב"ד דהא ג' במקום יחיד מומחה קיימי ואפי' שנים נמי דנין את האדם בעל כרחו אלא דאיקרו בית דין חצוף דאי בדקבלו עלייהו מיירי שמואל אמאי הוי ב"ד חצוף והא דתנן (לקמן דף כג.) זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד משמע דמדעתו אין בעל כרחו לא הני מילי כשאומר לא אדון לפני זה אלא לפני זה אבל אם אמר שלא יבא כלל לב"ד או אם(ג) הוה לווה ואינו רוצה לדון כלל בעירו כופין אותו ודנין אותו בעל כרחו:

כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי · והא דתנן במסכת אבות (פ"ד מ"ח) אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד הקב"ה עצה טובה קמ"ל שלא יטעה והא דקאמר כגון אנא כו' הייט כלומר יכול לדון ולא שהיה דן אי נמי רגיל היה בדינין ואין לחוש שמא יטעה:

ואי לא זיל שלים · פירש בקונטרס ואי לא כגון דאמרי ליה דיינת לן דין תורה וקשה דאם כן מאי דייק מהכא דהא אפילו לא גמיר וסביר נמי מה שעשה עשוי וישלם מביתו כדמוכח לקמן (דף ו.) דפריך לרבי אבהו מדן את הדין ומוקי לה בדקבלה עילויה ובשאינו מומחה איירי דהא קתני סיפא ואם היה מומחה(ד) לרבים פטור לכך נראה ואי לא דלא קבלוך עלייהו כלל:

דהכא שבט והתם מחוקק · משמע דשבט עדיף והא דאמר בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נא. ושם) אבל *מבבל לא"י כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו *)ואומר רבינו תם דה"מ במילתא דאיסור והיתר דבני א"י חכימי טפי *דאוירא דא"י מחכים כדאמר הכא דאיקרו מחוקק שמלמדין תורה ברבים אבל לענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר בית דין הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי*:

רבה בר חנה · גרסינן דאי רבה בר בר חנה א"כ היה בן בנו של חנה והכא משמע דבן אחיו של ר' חייא היה וחנה אחיו של ר' חייא היה כדלקמן אבל רבה ב"ב חנה דבכולי הש"ס היה בימי ר' יוחנן ובן בנו של חנה להכי קאמר בר בר וי"מ דהם אביו בר חנה ולא יתכן כדאמר בהמוכר את הספינה (ב"ב דף עד.) כל בר חנה סיכסא:

נקיטנא רשותא מאבא מרי ואבא מרי מרב · פי' ואבא מרי נטל רשות מרב דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות כענין סמיכה (לקמן דף יג:) לענין דיני קנסות דמי שהוא סמוך יכול לסמוך ויהיב ליה רשותא למידן דיני קנסות כדאמרינן (שם) ברם זכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות ואע"פ שהוצרך רבי חייא ליטול רשות מרבי בשביל רבה בר חנה ורב שמא בעירו של רבי היה ובעירו לא היה רשאי אדם ליתן רשות אלא רבי אבל אין סברא לומר דרבה בר הונא היה בימי רבי:

*) נ"ל אומר ר"ת

אי

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה ח סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סימן ג סעיף ב ועיין בהג"ה:

ל ב מיי' שם פ"ו הלכה ב סמג שם טוש"ע ח"מ סי' כה סעיף ב:

לא ג מיי' שם ופ"ה שם סמג שם טוש"ע ח"מ סימן ג סעיף ב:

לב ד מיי' שם פ"ו הל' ב סמג שם טוש"ע ח"מ סימן כה סעיף ב:

לג ה מיי' שם פ"ד הלכה יד:

לד ו מיי' שם הל' יג:

לה ז ח מיי' שם הלכה יד:

לו ט מיי' שם הלכה ח ופ"ג מהל' בכורות הלכה א:

רבינו חננאל

בג' ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי וקיי"ל דמומחה לא הוי אלא כרב נחמן אמר רב נחמן כגון אנא דאיננא דיני ממונות ביחידי · וכן א"ר חייא ומיבעיא לן כגון אנא דגמירנא וסברנא ונקיטנא רשותא א"ד כגון אנא דגמירנא וסברנא אף על גב דלא נקיטנא רשותא דיניה דינא אי לא לא הוי דינא אלא חכם גדול חשוב בדורו כרב נחמן וכיוצא בו · פי' מומחה מנוסה בדינים עד דנקים רשותא ופשטנא מר זוטרא דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף וא"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלם ש"מ דיניה דינא אע"ג דלא נקים רשותא וכן סוגיא דשמעתא' ומסקנא אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי וליפטר לינקום רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל ואסיקנא מאן דנקים רשותא מבי ריש גלותא מבבל לבבל ומארץ ישראל לארץ ישראל ומבבל לארץ ישראל נמי מהני רשותא דבבבל שבט ובארץ ישראל מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אילו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים מארץ ישראל לבבל אסיק' דלא מהני ומאי רשותא דכי הא דכתב ליה רבי לרבה בר בר חנה כשירד לבבל יורה ידין יתיר בכורות וכתב ליה ר' (לרבינו) לרב ידין יורה אבל בכורות לא הרשהו להתיר משום דהוה רב בקי במומין ספי והוה שרי מומא דלא הוו ידעי אינשי ואמרי כי האי גוונא שרא רב והוו אתו למישרא מום עובר ·

מסורת הש"ס

ר"ה כה: · רפ"ל מ"ז · הוריות יא. · פסחים ד· מו"ק כ. · [נ"ל מא"י לבבל] · [כ"ב קנח:] · [ועי' תוספו' חולין יח: ד"ה כיון]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דגמירנא שמועות ודיינין: (ב) ד"ה מהכא וכו' דבבל למידן: (ג) תוס' ד"ה דן וכו' או אם היה הלוה אינו רוצה לדון: (ד) ד"ה ואי לא וכו' ואם היה מומחה לבית דין פטור לכן נראה:

על שם חכמתו דכתיב °אמור לחכמה אחותי את יתיר בכורות אל יתיר מאי טעמא אילימא משום דלא חכים הא קא אמרינן דחכים טובא אלא משום דלא *בקיע במומי והאמר רב שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר אלא לחלק לו כבוד לרבה בר חנה ואיבעית אימא *משום הא גופיה דרב בקיע במומי טפי ושרי מומי דלא ידעי אינשי ואמרי כי האי גוונא שרא רב ואתו למשרי מום עובר יורה יורה אי גמיר רשותא למה לי למישקל משום מעשה שהיה דתניא פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה אמר להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה אמרו לו תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצעים אין מכשירין והוא מי ביצים דרש להו ואינהו סבור מי בצעים קאמר וטעו נמי בהא מי *קרמיון ומי פיגה פסולין מפני שהן מי *(בצעים) ואינהו סבור מדלגבי חטאת פסילי אכשורי נמי לא מכשרי ולא היא התם לענין חטאת בעינן מים חיים הכא אכשורי כל דהו מכשרי תנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר דרש להו *מותר ללתות חיטין בפסח אמרו לו לאו ר' מני דמן צור איכא הכא *ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל אמר להו *לאו אדעתאי רבי חייא חזייה לההוא גברא דהוה קאי בבית הקברות אמר ליה לאו בן איש פלוני כהן אתה אמר ליה אין אבוה דההוא גברא גבה עינים הוה נתן עיניו בגרושה וחיללו [ו]פשיטא לפלגא הא קאמר דמהני על תנאי מאי תא שמע דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן הרי אתה ברשותינו עד שתבא אצלנו *גופא אמר שמואל ב' שדנו דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חצוף יתיב רב נחמן וקאמר להא שמעתא איתיביה רבא לרב נחמן *אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין ואי איתא להוו כשנים שדנו שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי הכא לאו אדעתא דתלתא יתיבי איתיביה *רבן שמעון בן גמליאל אומר הדין בשלשה ופשרה בשנים ויפה כח פשרה מכח הדין ששנים שדנו בעלי דינין יכולין לחזור בהן ושנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן וכי

רש"י

על שם חכמתו · שהיה רב חכם ביותר קרי ליה בן אחותו : הא קאמר דחכים טובא · דהא תרלת דעל שם חכמתו קריה בן אחותו : לחלק כבוד לרבה · כדי שינהגו בו בני בבל כבוד שבק ליה האי חשיבותא דאילו לרב הוו נהגי ביה יקר בלאו הכי : אי בעית אימא · הא דקאמר אל יתיר : משום היא גופא · משום הא מילתא דקאמר שמונה עשר חדשים גדלתי וכו' : דלא ידעי אינשי · אינו ניכר לרבים שהוא מום : בטומאה · לא הוו מקפידין לטהר כליהם : מי בלעים · אגם מריש"ק בלע"ז : אין מכשירין · וממימי בלעים אנו לשין הלכך לא מקבלה עיסה טומאה : מי בילים · הלש עיסה בבילים של תרנגולת ואווז : קרמיון ופיגה · נהרות של אגמים : פסולין · למי חטאת מפני שהן מי בלעים ואינו מים חיים אל כלי בעינן : נוטל רשות מרבו · וכי יהיב ליה רבו רשותא מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את דבריו : לחתר · מקום : מותר ללתות · לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת ולא חיישינן לחימוץ הואיל וכותשן מיד : כנגד מחנה ישראל · דכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי משה דכתיב (שמות לג) והיה כל מבקש ה' וגו' אע"ג שהמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני מחנה ישראל ג' פרסאות דכתיב (במדבר לג) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי בעירובין (דף נה:) וביומא (דף עה:) : רבי חייא חזייה כו' · לא איתפרש לן מאי בעיא הכא ונראה בעיני דהא אתא לאשמעינן אף על גב דרבי חייא תלמידו דרבי הוה ובמקומו דר' הוה לא חלק לו כבוד לרבי מלהפריש זה מן האיסור דלענין אפרושי מאיסורא אין כאן מורה הלכה לפני רבו כדאמרינן פרק הדר עם הנכרי (עירובין סג.) ובמס' שביעית ירושלמי בפרק שלש ארצות מגאתי בההוא עובדא דההוא דקאי בבית הקברות דלא גרסינן ביה רבי חייא אלא רבי הוה ושני דברים הללו ראה רבי בעכו דמי בילים אין מכשירין והאי ולא גרסינן דהוה קאי בבית הקברות אלא בעכו שבה ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן בטומאה ותמה עד שאמרו לו תלמיד אחד בא לכאן כו' וחזר וראה אותו כהן עומד(א) בקצת העיר שחוץ לגבול ארץ ישראל אמר לו והרי הוא זה ארץ העמים שגזרו עליה טומאה כבית הקברות ואמר ליה לאו בן איש כהן פלוני אתה כו' ולכך נקט מעשים הללו זה אגב זה : גבה עינים · הלך אחר עיניו : נתן עיניו בגרושה · ונשאה וממנה נולדתי והריני חלל : לפלגא · כגון רב דיהיבי *להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות : על תנאי · כגון עד שנה או עד שנתים ולא יותר : מאי · מהני בתוך הזמן או לא : לרב שמן · כשהיה פורש ממנו וירד לבבל : ברשותינו · רשות נתונה לך לדון : אפילו שנים מזכין כו' · משנה היא [בזה בורר] (לקמן דף כט.) : יוספו הדיינין · דהוה ליה כמאן דלא הוה התם ואישתכח דתרי הוא דהוי ואנן בעינן מעיקרא תלתא דאי נמי גמר דינא בתרי דהוי רובא שפיר דמי : שנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן · שהרי נתרצו ועל פיהן עשו : גברא

תורה אור: משלי ז

תוספות

אי גמיר למה ליה רשותא למשקל · הא דלא משני לענין ליפטר דבפר' אחד דיני ממונות (לקמן דף לג.) מוכח שצריך רשות ליפטר באיסור והיתר משום דאי ליפטר גרידא לא היה צריך למשקל רשותא בתרתי בהוראות ודין דבחד מינייהו סגי דהוי בכלל כל דבר שמתחייב לשלם : ואינהו סבור מי בלעים · תימה היאך טעו בין בילים לבלעים ואר"ת דאינהו סבור דמי בילים דקאמר דהיינו מי בצים דכתיב (איוב ח) היגאה גמא בלי בצה וטעו בין בצים לביצים : פסולין למי חטאת · וא"ת דבפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף עד:) משמע שהם נהרות דדרשינן ועל נהרות יכוננה אלו ד' נהרות ירדן ירמוך קרמיון ופיגה וא"ר"ת דודאי נהרות הן ולפי שאין המים צוללין ועפר וטיט מעורב בהן פסולין למי חטאת דהוי חציצה בין מים לכלים וכתיב מים חיים אל כלי (במדבר יט)* : אלא אם כן רחוק ממנו כו' · והא דאמר בפרק הדר (עירובין דף סג: ושם) דאפילו ביעתא בכותחא בעא מיניה מרב חסדא כולי שני דרב הונא ולא אורי התם בפניו ממש איירי דהא קאמר התם רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא ומיהו קשה מהא דקאמר התם (שם דף סג·) דרב המנונא לא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב הונא לפי שתלמידו היה והכא משמע דחוץ לשלש פרסאות יכול להורות וליכא למימר דהכא איירי בתלמיד חבר ולכך שרי נמי חוץ לשלש פרסאות כמו רב חסדא דהתם דהא כיון דממשה גמרינן כדפירש בקונטרס משמע דבתלמיד גמור איירי ודוחק לומר דחרתא דארגיז תוך ג' פרסאות היה ועוד דאמרינן התם (שם) בפניו אסור וחייב מיתה ושלא בפניו אסור ואין חייב מיתה משמע התם מתוך הסוגיא דתוך שלש פרסאות חשוב בפניו וחוץ של ג' שלא בפניו ונראה דהתם מיירי בלא נטל רשות מרבו : רבי חזייה גרסינן · ולא רבי חייא כדפי' בקונטרס שהנו מעשים מביא בירושלמי* על רבי שראה אותם בעכו ודייק מיניה דעכו יש בה מארץ ישראל מדבעי למיכל בה טהרות ויש בה מחוצה לארץ מדכעס על אותו כהן שהיה עומד בגל דבחוצה לארץ וגרס התם דרבי חזייה לההוא גברא דהוה קאי בארץ העמים ולעיל נמי גרס ואינהו סבור מי שלק בלים קאמר : שנים שדנו כו' · הא דנקט שנים משום דאפילו שנים הוו ב"ד חצוף אבל ה"ה דחד נמי דיניה דין מדפריך בסמוך (דף ו.) לר' אבהו מקן הדין ולשמואל לא פריך ועוד יש לדקדק מדתניא לקמן (שם) וחכמים אומרים פשרה ביחיד ובעי לפרושי טעמא דרבנן משום דמקשי פשרה לדין : יפה כח פשרה כו' · °תימה במאי יפה כח דין נמי דומיא דפשרה שהיה מדעת שנים שדנו אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן כיון דקיבלו עלייהו ונראה דמיירי כגון דאתו לבי תרי ואמרי להו דונו אותנו כמו שרגילים לעשות הדין או עשו לנו פשרה כמו שרגילין לעשותה דבכה"ג יפה : וכי

עין משפט נר מצוה

לז א טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף ט :

לח ב מיי' פ"ח מהלכות טומאת אוכלין הל' א ג ופ"י שם הלכה א :

לט ג ד מיי' פ"ו מהל' פרה אדומה הלכה י ועיין בהשגות :

מ ה ו מיי' פ"ה מהל' ת"ת הלכה ב והלכה ג סמג עשין יג טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף ד :

[ו] מיי' פ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ח ט :

מא ז מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קו טוש"ע ח"מ סימן יב סעיף ז :

[ובב"ב ד"ה ארבע כתבו עוד תירוץ אחר]

רבינו חננאל

ואקשינן למה לי למשקל רשותא בהוראה אי גמיר יורה ואי לא גמיר רשותא למה ליה ואסיק' אע"ג דגמיר בעי רשותא משום אותו תלמיד שהורה מי ביצים אין מכשירין ולא פירש כי מי ביצים החלמון שלהן הוא והשומעין חשבו כי מי בצים הן כדכתיב היגאה גמא בלא בצה וגו' · וטעו בהא דתנן בפרה פרק ח' מי קרמיון ומי פיגה פסולין לגבי חטאת מפני שהן מי בצים אינהו סבור מדלגבי חטאת פסולין אכשורי נמי לא מכשרי והוו מגבלי עיסותיהן בטומאה ואמר להן ר' מפני מה אתם מגבלין בטומאה אמרו לו תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצים אין מכשירין · ואסיק' ולא היא התם לענין חטאת בעינן מים חיים אבל להכשיר כל מים מכשרי באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה הלכה אלא אם כן נטל רשות מרבו : רשותא לפלגא מהני מר' דיהב רשותא לרב להורות ולדין ולא נתן לו רשות להתיר בכורות הנה רשות במקצת מהני על תנאי נמי מהני מהא דא"ל ר' יוחנן לרב שמן בר אבא הרי אתה ברשותנו להורות ולדין על תנאי שתבוא אצלנו : אמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקרא בית דין חצוף :

מסורת הש"ס

נ"ל בקי

ב"ב עד: פרה פ"ח מ"י [במשנה איתא ביצים]

[פסחים מ:]

עירובין סג.

[ברכות כו. וש"נ]

[לעיל ג. וש"נ]

[לקמן כט.]

[תוספתא פ"א ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה רבי עומד בקצה העיר :

גליון הש"ס

תוס' ד"ה יפה כח' תימה· עיין טורי אבן מגילה דף ח ע"ב ד"ה אין בין :

וכי תימא פליגי רבנן עליה דרשב"ג *והאמר רבי אבהו שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין גברא אגברא קא רמית גופא א"ר אבהו שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין *איתיביה רבי אבא לרבי אבהו [א]דן *את הדין וזיכה את החייב וחייב את הזכאי טימא את הטהור טיהר את הטמא מה שעשה עשוי ומשלם מביתו הכא במאי עסקינן דקיבלוהו עלייהו אי הכי אמאי משלם מביתו דאמרו ליה דיינת לן דין תורה א"ל רב ספרא לרבי אבא דטעה במאי אילימא דטעה בדבר משנה *והאמר רב ששת א"ר *(אמי) [ב]טעה בדבר משנה חוזר אלא דטעה בשיקול הדעת היכי דמי *בשיקול הדעת אמר רב פפא [ג]כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר וסוגיין דעלמא אליבא דחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך היינו שיקול הדעת לימא כתנאי ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכ"א [ד]*פשרה ביחיד סברוה לכ"ע מקשינן פשרה לדין מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר דין בשלשה ומר סבר דין בשנים לא דכ"ע דין בשלשה והכא בהא קמיפלגי דמר סבר מקשינן פשרה לדין ומר סבר לא מקשינן פשרה לדין לימא תלתא תנאי בפשרה דמר סבר בשלשה ומר סבר בשנים ומר סבר ביחיד אמר רב אחא בריה דרב איקא ואיתימא רבי יימר בר שלמיא מאן דאמר תרי אפילו חד נמי והאי דקאמר תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי אמר רב אשי ש"מ פשרה אינה צריכה קנין דאי סלקא דעתך צריכה קנין למ"ד צריכה תלתא ל"ל תסגי בתרי וליקני מיניה [ה]והלכתא פשרה צריכה קנין תנו רבנן *כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה נגמר

רש"י

גברא אגברא · רבי אבהו אדשמואל שמואל סבר פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן גמליאל : דן את הדין · במומחה ליכא למימר מדקתני סיפא אם היה מומחה לב"ד : דן את הדין · יחידי משמע : ומשלם מביתו · בפירקין דלקמן (דף לג·) מוקי לה שנשא ונתן ביד מדקתני מה שעשה עשוי אלמא דיניה דינא דאי לא דינא ליהדר : דין תורה · וכיון דטעה לאו דין תורה דן : בדבר משנה · שמשנה מפורשת שטעה בה : חוזר · מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו דכיון דדבר מפורש הוא אין דינו דין : וסוגיא דעלמא · הילוך דינא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך הלכך דיניה לא הדר וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר האי בעל דין דנקט לא בעי לשלומי דאמר ליה פסקת לי לדינאי ומיהו איהו בעי שלומי כיון דסוגיין דעלמא כאידך : לימא כתנאי · הא דאמרינן דשמואל ור' אבהו פליגי : בילוע · פשרה : סברוה · רבנן אמוראי בני הישיבה ובעו למימר מהכא דבדשמואל ורבי אבהו פליגי : דכולי עלמא · רבנן ורבי מאיר : מקשינן פשרה לדין · דכתיב (שמואל ב ח) משפט וצדקה ואמרינן לקמן דזהו בילוע אלמא דאיתקוש למשפט : תלתא תנאי · פליגי בפשרה ר"מ סבר בשלשה רבן שמעון בן גמליאל סבר לעיל (דף ה:) בשנים ורבנן דפליגי אדרבי מאיר סברי ביחיד : מאן דאמר תרי אפילו בחד · מכשר דכיון דלא מקשינן ליה לדין מה לי תרי מה לי חד : תיסגי בתרי וליקני מיניה · דכיון דקנו מיניה למה לי בית דין לא תהא אלא מתנה בעלמא ומדעתו והיא מתקיימת אלא להכי בעינן תלתא לייפות כח בית דין דאף על גב דלא קנו מיניה לא ליהדרו : והלכתא פשרה צריכה קנין · ואפילו נעשית בשלשה :
נגמר

תוספות

וכי תימא פליגי רבנן עליה כו' · למאי דפי' בקונטרס לעיל (דף ג·)* דמאן דדריש בצדק תשפוט לאכשורי חד לית ליה עירוב פרשיות תימה מאי קאמר וכ"ת הא ודאי פליג עליה מאן דלית ליה עירוב פרשיות ומאי קאמר נמי ר' אבהו שנים שדנו לד"ה אין דיניהן דין אין זה ד"ה דהא איכא דלית ליה עירוב פרשיות דסבירא ליה דיניהם דין על כן נראה כדפרי' לעיל (שם) דההיא דרשה דבצדק תשפוט אפילו למאן דאית ליה עירוב פרשיות והשתא שמואל ורבי אבהו פליגי אליבא דמאן דאית ליה עירוב פרשיות וד"ה דקאמר רבי אבהו ה"ק לד"ה דאית להו עירוב פרשיות שנים שדנו אין דיניהם דין אי נמי כדפירש לעיל (דף ג:)* דאפי' למאן דלית ליה עירוב פרשיות קסבר ר' אבהו שנים שדנו אין דיניהם דין ממשפט אחד ובריית' דלעיל דאם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי סברא נמי שפיר דאין דיניהן דין כדפירש לעיל (דף ה·)* :

ביצוע בג' · אע"ג דמקשי פשרה לדין לאו לכל דבר מקשינן דבדין אזלינן בתר רובא אם שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב או איפכא ובפשרה לא אזלינן בתר רובא עד שיסכימו שלשתן לדעת אחד כדאמר בפ' בתרא דמסכת ע"ז (עב·) כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מגו תלתא כדאמרי בי תלתא עד דאמרי בי תלתא:

דכולי עלמא מקשינן פשרה לדין · פי' דכ"ע ר' מאיר וחכמים אבל רשב"ג דלעיל ודאי לא מקיש:

מקשינן פשרה לדין · פירש בקונטרס מדכתיב (שמואל ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה וגו' ותימה דהא תניא לקמן כשם שהדין בג' כך הפשרה בג' משמע דמקיש פשרה(א) ומוכח לקמן דההוא תנא אית ליה דרשות לבצוע ורבי יהושע בן קרחה סבר מצוה אלמא לא דריש ת"ק משפט וצדקה לענין בילוע דאי מקרי צדקה אם כן הוה מצוה ומההוא קרא נמי דכתיב (זכריה ח) אמת ומשפט שלום ליכא למידרש בילוע דאיתקש שלום למשפט דאם כן הוי מצוה לבצוע דשלום נמי מצוה הוא:

לא דכ"ע כו' · תימה דלא קאמר לשמואל ודאי תנאי הוא לרבי אבהו מי לימא תנאי היא דכי האי גוונא אורחא דהש"ס בכל דוכתא:

תיסגי בתרי וליקני מיניה · אע"ג דמפרש בירושלמי טעמא דר' מאיר משום דפשרה נמי צריכה הכרע דעת מ"מ מתוך דברי ר"מ משמע דתרי נמי שעשו פשרה כמו שהיו רגילין שלשה לעשות לא עשו ולא כלום ובעלי דינין יכולין לחזור בהן:

והלכתא פשרה צריכה קנין · והא דלא סגי בתרי משום דהוי כמו קנין בטעות דלא בקיאי בפשרה שפיר: צריכה קנין · אם נפרש דקנין של פשרה עושין קודם הפשרה וקונין זה מזה לעשות כמו שיאמרו הדיינין הן לשלם הן למחול אין לדקדק מכאן דבעלמא מחילה צריכה קנין דמה שצריך הכא קנין על המחילה משום דאי לאו הוי קנין הוי כמו מחילה בטעות שלא היה יודע שיאמרו למחול כל כך ואף על גב דהשתא דאיכא קנין הוי כמו קנין בטעות מיהו אלימא מילתא טפי בקנין מבלא קנין ואפילו אם נפרש שהקנין הוא לאחר הפשרה אכתי אין ראיה מכאן דמאי למימר דהקנין על אותו שיש לו לאחר לפרוע אבל להאי דמחיל אין צריך קנין ומיהו בהלכות גדולות פירש בהלכות דיינין דצריך קנין על המחילה אף על פי שעושין הקנין אחר הפשרה ומכל מקום אין ללמוד מכאן על שאר מחילה שתהא צריכה קנין דמחילה שעל ידי פשרה אף על פי שיודע מה מוחל דומה למחילה בטעות לפי שמוחל על פי עצתם של דיינין שהשיאו אותו למחול לפיכך צריך לאלם הדבר ע"י קנין ונראה להביא ראיה דמחילה אינה צריכה קנין מהא דאמר בפרק המקבל (ב"מ דף קיב. ושם) גבי שכיר המחהו אצל חנוני ואצל שולחני אינו עובר עליו ופליגי התם רב ששת אמר אינו חוזר עליו (*רבא) אמר חוזר דמשמע דבלא קנין איירי דאי בקנין מאי טעמא דמאן דאמר חוזר אבל בלא קנין פליגי בהכי דמר סבר כשהמחהו לא לגמרי פטרו לבעל הבית שלא יחזור עליו ומר סבר לגמרי פטרו אלמא מחילה לא צריכה קנין ועוד ראיה דפריך בפ"ק דקדושין (דף טז·) גבי עבד עברי קונה עצמו בשטר למה לי שטרא לימא ליה באפי תרי זיל ובלא קנין איירי דאי בקנין מאי משני עבד עברי גופו קנוי אכתי תקשה לן שטרא למ"ל יפקירנו לשמואל דאמר המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור אלא על כרחך לא פריך אלא מלשון הכתוב בשטר כלומר למה לי שטר אותו לשון עצמו שכותב בשטר הרי את לעצמך יאמר לו בעל פה עוד ראיה מהא דתנן בסוף הנושא (כתובות דף קד·) שאם שהתה כ"ה שנים ולא תבעה כתובתה מסתמא מחלה ובלא קנין איירי כדמוכח מעובדא דאמתיה דרבי חייא ומטענו חטין והודה לו בשעורים דפטור אף משעורים דמודה הוי בהו אין ראיה דהתם על כרחך לאו משום דאמרינן מדלא תבע להו סתמא אחליניהו הוי פטור אלא הייט טעמא מדלא תבע שעורים מודה הוא דלא מיחייב ליה שעורים מדפריך עלה בסוף המניח (ב"ק דף לה: ושם) מהא דתנן היו הניזקין שנים כו' הניזק אומר גדול הזיק את הגדול ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק את הגדול וגדול הזיק את הקטן ומסיק דאפילו כדאמר מזיק לית ליה והתם אי אפשר להיות הטעם כלל משום מחילה שהרי הוא עומד וצווח ומבכור שנטל חלק כפשוט דאמר ויתר (ב"ב דף קכו.) אין לדקדק נמי כלל מכאן חזר רבינו יצחק בר' מרדכי שהיה רגיל לפרש

עין משפט נר מצוה

מב א מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הלכה ג סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סימן כה סעיף ג :

מג ב מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סעי' א :

מד ג מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סעיף ב :

מה ד ה מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סימן יב סעיף ז :

[עי' תוספות בכורות כח: ד"ה דן את הדין]

רבינו חננאל

ור' אבהו פליג עליה ואמר לדברי הכל שנים שדנו אין דיניהם דין ומותיב ר' אבא עליה מהא דתנן בבכורות פ"ד (כח ע"ב) דן את הדין זיכה את החייב כו' ומשני מתניתין דקבלוה עלייהו · ואקשינן אי הכי ישלם מביתו הא א"ל רב לרבה בר בר חנה אי קבלוה עילויהו לא תשלם · ומשני כגון דאמרו ליה על מנת כן קבלינך עלן דדיינת לן דין תורה : ירושלמי מה שעשה עשוי מה שטעה בשיקול הדעת וישלם מביתו שהגים עצמו לדון יחידי דין תורה ותנינן אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא א' א"ר אמי מומחה[שכפף] ודן דינו דין ר' אבהו יתיב דאין לגרמיה א"ל תלמידו לא כן אלפן ר' אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד · אמר לון כיון דחמן (ר') יתי יתיב דאין לגרמי ואינון אתיין כמאן שקבלוני עליהן דמי · ותנן במה דברים אמורים בזמן שלא קבלם אבל קבלם עלייהו דן אפילו יחידי ואסיקנא טעה בדבר משנה חוזר הדין בשיקול הדעת כגון דאשכח פלוגתא דתרי תנאי או דתרי אמוראי וסוגיא דשמעתא כחד מינייהו פי' מקשו ומפרקו אליבא דחד מינייהו ואזל הוא ופסק דינא כאידך דלא סוגיא דשמעתא כוותיה היינו טועה בשיקול הדעת ומה שעשה עשוי וישלם מביתו : ירושלמי בכתובות פרק הכותב לאשתו(הל"ב)דין ודברים אין לי בנכסיך הכל מודי' שאם טעה בשיקול הדעת שאין חוזרין טעו בדבר תורה מחזירין מה פליגו בטעות משנה ר' יוחנן אמר טעות משנה שיקול הדעת · ריש לקיש אמר טעות משנה דבר תורה היא טעות משנה היא טעות (תורה היא טעות משנה היא טעות וקנים) תלתא תנאי פליגי בפשרה חד רשב"ג דתני פשרה בשנים · שני ר' מאיר שלישי חכמים החולקים עמו דתניא ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכ"א פשרה ביחיד ואסיק'

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מקשינן וכו' פשרה לדין ומוכח :

עין משפט
נר מצוה

מו א מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הל' ד סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סי' יב סעיף ב:

מז ב מיי' פ"א מהלכות ברכות הלכה יט ופ"ט בכ"מ סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן קצו סעיף א:

מח ג מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סי' יב סעיף ב:

מט ד מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סעיף א:

נ ה מיי' שם הל' ב סמג שם טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף כב בהג"ה וטוש"ע ח"מ סי' ט ס"ז:

[ועיין תוספות קדושין סט: ד"ה לא איכרו]

נא ו מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הל' ח סמג עשין שם ולאוין רז רח טוש"ע ח"מ סי' ח ס"ב:

נב ז מיי' שם הלכה ט וסמג שם טוש"ע ח"מ סימן טו סעיף ד בהג"ה וסעיף ה:

נג ח מיי' פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ג ופכ"ב הלכה ט סמג שם טוש"ע ח"מ סי' יב סעיף ב וסימן י סעיף א:

[ועי' תוספות ב"ק סט: ד"ה חייב ותוספות ב"מ יז: ד"ה חייב]

[בע"י ליתא]

דברים א

גיר' רש"ל ואמר ר' חנין לא תכנים וכו' וכן העתיק הכ"מ פכ"ב מהל' סנהד' דין ב ואולם דע דבתוספ' לא נזכר ר' חנין כלל אלא הכי איי' ר"י ב"ק אומר וכו' שנא' לא תגורו מפני איש לא תכנים דבריך וכו' וכ"א בשאלתות סי' כה אמנם ברי"ף והרא"ש איתא כגירי' רש"ל הנ"ל

לפרש דדוקא נקט בחזקת הבתים (ב"ב דף מ. ושם) קנין בפני שנים אבל אי ליכא ב' אין הקנין קנין דהא מסקינן הכא דפשרה צריכה קנין ואפילו הכי קאמרי רבנן פשרה ביחיד והא דנקט התם בפני ב' משום דאין צריך לומר כתובו ואין ראיה מכאן כלל דיכול להקנות בפני שנים לקיים הפשרה שעשה ביחיד ור"ת היה מדקדק מדאמרינן בפרק הזהב (ב"מ דף מו. ושם) היה עומד בגורן ואין בידו מעות כו' ואי אמרת מטבע ניקנה בחליפין ניקני ליה מעות אגב סודר ופשוט מיניה דאין ניקנית בחליפין דדוחק היה ליה לאוקמי בגברא ערטילאי והשתא אמאי לא משני כגון דליכא תרי ואין קנין מועיל אלא בפני שנים אלא ש"מ דודאי מהני ויש דוחין משום דסתם גורן מצויין בה בני אדם*:

נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע· כגון שכבר דקדקו בדין היטב וכמו גמרו את הדין דלא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין ופירש בקונטרס שכבר אמרו איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב ולשון הש"ס מוכח כן בודאי אבל קשה מאי בילוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי ובדוחק י"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין ומיהו כשמתחייבין שבועה זה או זה שרי למימר להו לעשות הבילוע כדי ליפטר מעונש שבועה*:

אבל אהרן· פי' כיון שלא היה דיין ולא היה הדין בא לפניו אלא לפני משה ודאי לדידיה שרי:

טחנה ואפאה· להכי נקט ואפאה לפי שיש דברים שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפייה ומייתי לה פרק כל שעה (פסחים דף לז.) הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין עשאן באילפס חייבין בחמה פטורין:

אלא כנגד יהודה· והא דכתיב (בראשית מט) מטרף בני עלית על מעשה דתמר שיבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא ולא בהיתתא:

ונמצא חזק רודפו· פירוש לדיין כדמוכח בתר הכי הא דנקט אחד רך שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו:

לא תכנים את דבריך· גבי(ד) רבו ועשיר לא שייך לשון יראה שאינו ירא מפניהם אלא כלומר אל תכנים את דבריך כדי לחלוק לו כבוד:

תורה אור

אנגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע: סרמ"ש בנק"ש סימן: *ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל הבוצע ה"ז חוטא וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר °בוצע ברך נאץ ה' אלא *יקוב הדין את ההר *שנאמר °כי המשפט לאלהים הוא וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר °תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון ר' אליעזר אומר הרי שגזל *סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך באין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר °ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' רבי יהושע בן קרחה אומר גמצוה לבצוע שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע וכן בדוד הוא אומר °ויהי דוד עושה *משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וצדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע אתאן לת"ק דן את הדין זיכה את הזכאי וחייב את החייב וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו זה משפט וצדקה משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממון וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו (וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משפט לזה שהחזיר לו את ממונו וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו) קשיא ליה לרבי האי לכל עמו לעניים מיבעי ליה אלא (*רבי אומר) אע"פ שלא שילם מתוך ביתו זהו משפט וצדקה משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממונו וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו רבי שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו שנאמר °פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו (*וריש לקיש) אמר דשנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם שנא' °לא תגורו מפני איש ר' יהושע בן קרחה אומר המניין *)לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש *רבי חנין אומר לא תכנים דבריך מפני איש ויהו עדים יודעים את מי הן מעידין ולפני מי הן מעידין ומי עתיד ליפרע מהן שנא' °ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' וויהו הדיינין יודעין את מי הן דנין ולפני מי הן דנין ומי עתיד ליפרע מהן שנא' °אלהים נצב בעדת אל וכן ביהושפט הוא אומר °°ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי (אם) לה' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל(א) עמכם בדבר משפט זאין *לו לדיין אלא מה שעיניו רואות היכי דמי גמר דין אמר רב יהודה אמר רב חאיש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה איני °והא רב הונא תלמידיה דרב הוה כי הוה אתו לקמיה דרב הונא אמר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה מצוה

*)[שבועות לא: ע"ש בתוספות ד"ה ורואה]

נגמר הדין · שאמרו איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב: אסור לבצוע · מפשרה לדין אסור לדיינים לבצוע: המברך · המשבח: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום · (ב)וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן: תורת אמת וגו' · משתעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב): הרי שגזל כו' · ובוצע לשון גזילה דכתיב (משלי א) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח: כנגד יהודה · שהיה לו לומר כשיחזירנו לאביו אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו: אתאן לתנא קמא · תנא קמא דאמר אסור לבצוע דריש ליה להאי משפט וצדקה שהיה דוד דן את הדין וחייב את החייב וראה שהיה עני מחויב ממון והיה משלם לבעל דינו מתוך ביתו: פוטר מים ראשית מדון · אם באת לפטור ולהשליך המריבה המשולה כמים כדלקמן ולשום שלום ביניהן: *ראשית מדון · קודם שתשא ותתן בדין פטור אותה: נטשהו. ורדוף אחר השלום: קשה · בעל מריבה מטריח דיינין: ה"ג שמא יתחייב חזק ונמצא רודפו · רודף את הדיין להפך את הדין: שיושב לפני רבו · ובא דין לפני רבו ולא לפניו וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מניין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק תלמוד כו' ולקמן (דף ז:) מפרש מאי משמע דלא תגורו לשון כינוס הוא: את מי הן מעידין · כאילו הן מעידין בהקב"ה כדאמר לקמן (דף ח.) שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו: ועמדו שני האנשים אשר להן הריב · ואוקמינן במסכ' שבועות (דף ל.) בעדים הכתוב מדבר: מה לי לצער הזה · שאם אטעה איענש: תלמוד לומר. ביהושפט (ג)עמכם בדבר המשפט לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטענותיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים תשפוטו ולא תיענשו: דאין לו לדיין · לירא ולמנוע עצמו מן הדין: אלא לפי מה שעיניו רואות · לידון ויתכוין להוציאו לצדקו ולאמיתו ושוב לא יענש: היכי דמי גמר דין · דאמרינן לעיל שוב אין אתה רשאי לבצוע:

[תוספ' פ"א]

[יבמות פט:]

רש"ל גור' שנאמר אחר וכן משה וכו' [וכ"א בתוספ']

ב"ק צד: פ"ש

הוא דבור אחד לדעת מינים

משפט וצדקה לכל עמו והלא כל וכו' כצ"ל רש"ל [וכ"א בתוספתא]

הגהות הב"ח

(א) גמרא ועמכם בדבר המשפט אין: (ב) רש"י ד"ה אבל וכו' דכיון שהיה: (ג) ד"ה ת"ל ביהושפט ועמכם בדבר המשפט עמכם לפי מה וכו' בטענותיהם המשפט לפי: (ד) תוס' ד"ה לא וכו' גבי רבו ועשיר לא שייך:

משלי יז

[בתוספ' איתא ר' יהושע בן לקיש אבל בר"ף והרא"ש איתא ר' יהודה בן לקיש וכ"א בשאלתות פרש' משפטים סי' נח וכ"א בתנחומא]

דברים יט

תהלים פב

דה"ב יט

ב"ב קלא.

[נדה כ:]

רבינו חננאל

ואסיק' והלכתא פשרה צריכה קנין: ואיזה משפט שיש בו שלום ויש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע · שלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם צדקה שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ודרש ר' זה המקרא בזה הענין דן את הדין וזיכה את הזכאי חייב את החייב אע"פ שלא שילם מתוך ביתו עשה משפט וצדקה משפט לזה שהחזיר לו ממונו · וצדקה לזה שהוציא גזילה מתוך ביתו: רבי יהושע בן קרחה אומר מניין לתלמיד היושב בפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש אל תכנים דבריך מפני איש פי' לא תגורו מלשון אוגר בקיץ בן משכיל כי המשפט לאלהים הוא (וידעו) ויהיו העדים יודעין לפני מי הן מעידין שנאמר ועמדו שני האנשים וקי"ל בעדים הכתוב מדבר וכן פירושו ועמדו שני האנשים והם העדים ואשר להם הריב לפני ה' ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים (ומי הם דנים) ומי עתיד להפרע מהן לפני מי הם דנים לפני הקב"ה שנאמר בקרב אלהים ישפוט וביהושפט כתיב ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושין כי לא לאדם תשפטו כי אם לה' ושמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל ועמכם בדבר המשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות · אמר רב הלכתא כרבי יהושע בן קרחה דאמר מצוה לבצוע ותריצנה מצוה לומר אי

גליון הש"ס גמרא והא ר"ה תלמידיה דרב · עיין שבת דף קמח ע"א וש"נ:

[א]מצוה למימרא להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו היינו תנא קמא איכא בינייהו מצוה רבי יהושע בן קרחה סבר מצוה ת"ק סבר רשות היינו דר"ש בן מנסיא איכא בינייהו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי דאמר רבי תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר °וירא אהרן ויבן (שמות לב) מזבח לפניו מה ראה א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומיקיים בי *°אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא (איכה ב) ולא הויא להו תקנתא לעולם מוטב דליעבדו לעגל אפשר הויא להו תקנתא בתשובה והני תנאי °פוטר מים ראשית מדון מאי דרשי (משלי יז) ביה כדרב המנונא *דאמר רב המנונא [ב]אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון אמר רב הונא האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם: שמע"י ושת"י שב"ע זמירו"ת הו"א סימן: ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפוה בישתיה מאה א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה דיני ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבא לא מיקטל א"ל שמואל לרב יהודה [ג]קרא כתיב °כה אמר (עמוס ב) ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא והדא לעביד ביש א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °כי (משלי כד) שבע יפול צדיק וקם (*ורשע יפול באחת) ההוא דהוה קאמר ואזיל דאזיל מבי דינא שקל גלימא ליזמר זמר וליזיל באורחא א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ההוא דהוה קאמר ואזיל (שמות יח) היא ניימא ודיקולא שפיל אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב °בעצלתיב (קהלת י) ימך המקרה וגו' ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא *דרחיצנא עליה *אדייה לגזיזיה וקם א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °גם איש שלומי אשר בטחתי (תהלים מא) בו וגו' ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן אמר רב הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב °ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל (שמות כה) הכפורת *ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה *וכתיב °והבית (מ"א ו) אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו ולבסוף כתיב °כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה (ישעיה סו) בית אשר תבנו לי וגו' מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא אמר רב נחמן אמר קרא °ויין לא תשתה ולא תאגור (דברים כח) רב אחא בר יעקב אמר מהכא °תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה (משלי ו) רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא °אוגר בקיץ בן משכיל (שם י): אמ"ת ממו"ן ירא"ה סימן: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [ד]כל דיין שדן דין *אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל שנאמר °אלהים נצב בעדת אל בקרב (תהלים פב) אלהים ישפוט וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר °משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וגו' (שם יב) ואמר רבי שמואל בר (*נחמן) אמר רבי יונתן [ה]כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו שנאמר °אל תגזול דל כי (משלי כב) דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן *[ו]לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמר

רש"י

מצוה למימר להו · בריצא אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו דפתחינן להו בפשרה : היינו ת"ק · דאמר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע הא מקודם גמר דין רשאי לבצוע וה"נ רשות הוא : איכא בינייהו מצוה · להזכיר פשרה לת"ק ליכא מצוה : איכא בינייהו משתמע דבריהם · לת"ק אפילו שמע דבריהם רשאי לבצוע עד שיגמר הדין ויאמר זה זכאי וזה חייב לר"ש בן מנסיא משתמע את דבריהם וידעת להיכן נוטה אע"ג דלא נגמר אין רשאי לבצוע : מקרא זה · ובוצע ברך : אלא כנגד מעשה העגל · שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל : ויבן מזבח · הבין מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם : אהרן · כהן ונביא היה : ולא הויא להו תקנתא · דהא סופן לעשות כן בזכריה בן יהוידע ויחרב בית המקדש על כך : והני תנאי · דלית להו משתמע דבריהם אי אתה רשאי לבצוע : האי פוטר מים מאי דרשי ביה : תחילת דינו · לעתיד לבא : על דברי תורה · שלא עסק בתורה : פוטר מים · שפוטר התורה מעליו הוא ראשית מדונו תורה נמשלה למים דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים : לצינורא דבידקא · כשהנהר גדל פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו כעין נגרים וצינורות קטנים ואם אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ושוב אינו יכול לסותמו והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר מים פוטר פותח כמו פטר רחם (שמות יג) : לגודא דגמלא · דפין של גשר בתחילה כשדורסין עליהם מנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכי נמי כשאדם מרבה בקטטה מתחזקת ובאה ולא מקרא נפקא : טוביה דשמע ואדיש · אשריו שומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך ואדיש כמו דדש דש (גיטין דף נו:) : חלפוה בישתיה מאה · הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר : פוטר מים · המתחיל(א) (מדון) ופותח בקטטה הוא תחילת מאה דיני : מדון · נוטריקון מאה דכי ל"א מדון בגימטריא מאה : אתרי תלת גנבא לא מיקטיל · כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא באה עליו פורענות אל יתמה דאתרי תלת גנבא לא מיקטיל וסופו ללקות באחרונה : שב בירי לשלמנא · שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום ומכולם יגלל : וחד בירא לעביד ביש · לעושה רשעה: *יפול · בתקלה ראשונה הבאה לו : דמזבי דינא שקלוה גלימי' · מי שנטלו ב"ד טליתו לפורעה לאחר ליזמר וליזיל · הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום אלא גזילה הוציאו מידו : כל העם הזה · ביתרו כתיב ומשמע לא שנא זכאי ולא שנא חייב כולן במשמע : היא ניימא ודיקולא שפיל · כשהאשה מנמנמת הסל שעל ראשה שהיא נותנת בו פלכה ומלאכת ידיה בו שפיל כלומר מתוך שהיא עצלה אין מלאכתה ניכרת וכולן משלות הן : אדייה לגזיזיה וקם · הרים אגרופו עלי ועמד לנגדי : רחימתין הוה עזיזא · כשאהבתינו היתה עזה ביני לאשתי : אפותיא דספסירא שכיבן · על רוחב הסייף היינו שוכבים שנינו: לא סגי לן · לא די לנו : הרי כאן עשרה · גובה מן הקרקע הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת באמתה ותני: ולבסוף · בבהמ"ק היה גבוה שלשים אמה וארכו ששים וכשחטאו נאמר להם איזה בית אשר תבנו לי שהוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו: עתה אקום · אסתלק משער ב"ד :

מטתו

תוספות

כנגד מעשה העגל · אקרא דתורת אמת קאי כדכתיב בסיפיה ורבים השיב מעון שיהא להם תקנה כדמסיק : **אלא** על דברי תורה · והא דאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף לא·) ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים והכא מיירי כשלא עסק כלל אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחלת גילוי דינו במה שנטשו מדברי תורה* : **לגודא** דגמלא · וה"ק פוטר מים דהיינו גודא דגמלא שפוטרת את האדם מן המים כך הוא ראשית מדון :

שאינו

עין משפט נר מצוה

נד א מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סימן יב סעיף ב :

נה ב מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ה סמג עשין יב וטור וש"ע י"ד סימן רמו סעיף יט :

נו ג מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה ה :

נז ד ה ו מיי' פכ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ח ט סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף ב :

[וע"ע תוס' קדושין מ:]

[אין זה בפסוק אלא כך איתא ורשעים יכשלו ברעה ודע דבילקוט ליתא לג' תיבות הללו]

[פי' הרים כלי זיינו עלי ערוך ערך גז]

ולבסוף כתיב והבית כצ"ל רש"ל

סוטה טז· [ע' תוס' שבת י. ועוד ביתר ביאור בתוס' ב"ב ח: ד"ה דין ותוס' מגילה טו: ד"ה זה]

מסורת הש"ס

[ממ"ש תוספו' גיטין סח. ד"ה וכתיב]

שבת לא· [קדושין מ:]

[תרגום של בטח לרוחצן]

סוכה ד:

רש"ל כי שהוא דיבור אחד עם דלעיל

[צ"ל נחמני]

יבמות קט:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פוטר מים המתחיל ופותח בקטטה ראשית מדון הוא :

רבינו חננאל

אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו ואף על גב שנתגלה הריב וכן יש לו לדיין לומר לאדם חזק איני נזקק לכם שמא יתחייב החזק ונמצא החזק רודפו לדיין וכו' ור' תנחום בר חנילאי דריש האי קרא פוטר מים ראשית מדון במעשה דאהרן בעגל שנא' וירא אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר רבי אלעזר ראה חור זבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא קטלי נמי לדידי ומתקיימא בהן אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולית להו תקנתא בתשובה לעולם אפשר אמרדם במעשה העגל אפשר דהדרי בתשובה והויא תקנתא וכו' · ואסיקנא כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה על ישראל שנאמר אלהים נצב בעדת אל וגו' והמעוות מסלק שכינה שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' · וכל דיין שנוטל ממון מזה שלא כדין ונותנו לזה הקב"ה גובה נפשו ממנו שנאמר אל תגזול דל כי דל הוא ואומר כי ה' יריב ריבם וגו' ·

כתיב

שנאמר °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה דרש ר' יאשיה ואיתימא *רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב °בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא *אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו ר' חייא בר אבא א"ר *יונתן מהכא °אמור לחכמה אחותי את *אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו אמר ר' יהושע בן לוי עשרה *שושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו *רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטיי' *שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא *כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מאי דכתיב °מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר א"ל ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א"ל ולא מידי פתח ואמר °הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ג'ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנאמר °וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ אמר ריש לקיש *כל ג'המעמיד דיין (*על הציבור) שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל שנאמר °שופטים ושוטרים תתן לך וסמיך ליה °לא תטע לך אשירה כל עץ אמר רב אשי ד'ובמקום שיש תלמידי חכמים כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר °אצל מזבח ה' אלהיך כתיב °לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב רב כי הוה אתי *לבי דינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל ולואי שתהא ביאה כיציאה כי הוי חזי *אמבוהא (דספרי) אבתריה אמר °אם יעלה לשמים שיאו [וגו'] כגללו לנצח יאבד (וגו') מר *זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי °כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמרו רבנן *ה'הוו מתונין בדין דכתיב °לא תעלה במעלות וסמיך ליה °ואלה המשפטים אמר ר' *אליעזר *ו'מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש שנא' לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה *ז'אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינין רב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי מקל ורצועה ושופרא וסנדלא °ואצוה את שופטיכם בעת ההיא אמר רבי יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז °שמוע בין אחיכם ושפטתם אמר רבי חנינא ח'אזהרה *לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל דין שלא ישעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי שמע בין אחיכם *רב כהנא אמר מהכא °מלא תשא לא תשיא °ושפטתם צדק אמר ריש לקיש צדק את הדין ואחר כך חתכהו °בין איש ובין אחיו *(ובין גרו) אמר רב יהודה *ט'אפילו בין בית לעלייה ובין גרו אמר רב יהודה אפילו בין תנור לכירים °לא תכירו פנים במשפט רבי יהודה אומר לא תכירהו רבי אלעזר אומר לא תנכרהו אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא אמר לו לאו אושפיזכני את אמר לו אין *)אמר ליה דינא אית לי אמר ליה פסילנא

*) א"ל מאי בעית א"ל דינא אית לי כצ"ל רש"ל

תוספות

שאינו צריך לכלום · כלומר דגמיר וסביר וכן מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר ומיהו בפי"ג דכתובות (דף קה:) מייתי לה על דיין שאינו מקבל שוחד ומשמע שאין צריך לכלום שהוא עשיר*:

תהא זריז · שלא להטיל אימה על הציבור לרדותם יותר מדאי וכן מוכח לקמן (דף ח·) דדרשינן מהאי קרא אזהרה לדיין שיסבול את הציבור:

פסילנא

רש"י

מטתו שלשלמה · שכנו של מקום : ששים גבורים · תלמידי חכמים וששים לאו דוקא* : מלומדי מלחמה · מלחמתה של תורה : אם ברור לך · הדין כבקר שהוא מאיר : אומרהו · והכי משמע דינו לבקר הוציאו לאור משפט : קולר תלוי · עונשה של הטייה : לתלמיד היושב לפני רבו · ובא דין לפני רבו והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה : דלמטיין שיבא מכשורא · שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי : שיבא · נסורת כמו (הושע ח) כי שבבים יהיה עגל שומרון ומתרגמינן לנסרי לווחין : טבחי · בקיאין בטריפות : אם דומה הדיין למלך · שבקי בטיב דינין ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר : שמחזר על הגרנות · לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזור לשאול ב"ד : קום עליה באמורא · להשמיע דרשה לציבור מה שילחוש לך : וה' בהיכל קדשו · סמוך להאי קרא דהוי אומר לעץ הקיצה עורה לאבן וגו' הוא יורה הנה הוא תפוש וגו' כתב הס מפניו כל הארץ יכלה על עון הזה(א) את כל הארץ : כל עץ · משמע דיין דכתיב (דברים כג) כי האדם עץ השדה ומוקמינן ליה *בתלמיד : אצל מזבח · ות"ח מכפרין ומגינין כמזבח : אלוה הבא בשביל כסף · דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך : לדינא · לדון : לקטלא · ישא עליו חטא ועל עצמו היה אומר : וצבי ביתיה לית הוא עביד · צרכי ביתו אינו עושה כאן : וריקן לביתיה עייל · שאינו משתכר כאן כלום : ולואי שתהא ביאה · שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ואענש : אמבוהא · סיעת אנשים : אם יעלה לשמים וגו' · כדי שלא תזוח דעתו עליו היה אומר כך : כגללו · גלל רעי : מכתפי להו · נושאין אותן על הכתף שהיו זקינים ואינם יכולין לרוץ ומטריחין את הציבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם מהר : בשבתא דרגלא · שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים יום קודם הרגל : מתונים · רגילין בהמתנה כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוהו : במעלות · בחזקה ובמרוצה : על ראשי עם קדש · שכשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבין לארץ והמפסיע ביניהן לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן : וסמיך ליה ואלה המשפטים · כלומר אף לשופטים אני מזהיר : כלי הדיינים · דשייכא בהו שימה דבר המטלטל : רצועה · למלקות : מקל · למכת מרדות עד שיחזור בו : שופר · לשמתא ונידוי : סנדל · לחליצה : ואצוה · כל צואה לשון זירוז הוא דתניא (קדושין דף כט:) כל מקום שנאמר צו אינו אלא לשון זירוז ועל מה זירז על המקל ועל הרצועה שיהו מטילין אימה על הציבור לשם שמים : שמוע בין אחיכם · כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם ולא תשמעו דברי זה בלא זה שמסדר דברי שקר כדברי אמת לפי שאין מכחישן ומכוין שלב הדיין נוטה לו לזכות שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך : שמע · דבריך בין אחיכם כשהיו שניכם יחד משמע : לא תשא · לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין : בין איש ובין אחיו · שנפלה להם בית בירושה אל תאמר טול אתה בית ואחיך עליה ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה אלא הערך אותן בדמים והשווה חלוקתן ע"י מעות : בין גרו · לשון מגור תשמישי דירה אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה וצריך להוסיף דמים : לא תכירהו · אם הוא אוהבך : לא תנכרהו · אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו : אמר ליה · ההוא גברא לרב : ולאו אושפיזכני את · כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד : א"ל · רב אין : אמר ליה ההוא גברא דינא אית לי · ורוצה אני שתהא דיין : פסילנא

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' פ"כ מהל' סנהדרין הל' ז סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סי' י סעיף א :

נט ב מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף א :

ס ג ד מיי' שם הל' ח :

סא ה מיי' פ"כ שם הל' ז סמג שם טוש"ע ח"מ סימן י סעיף א :

[כתובות שם ד"ה מאי דכתיב וכו' ישבו בשם ר"ת ישוב על זה]

סב ו מיי' שם פכ"ה הלכה ב סמג שם טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף ד :

סג ז מיי' פכ"א שם הל' ז י סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סימן יז סעיף ה ח :

סד ח מיי' פ"כ שם הלכה י סמג עשין שם טוש"ע ח"מ סימן י סעיף ד :

כתובות קה:

ע"ז נב·

[אבות פ"א מ"א]

[צ"ל אלעזר]

[שבועות שם ע"ב]

[ילקוט ליתא]

מסורת הש"ס

[עי' תוס' יבמות קט: ד"ה ששים]

גירסת רי"ף ורא"ש רבי שמואל בר נחמני

צ"ל יוחנן

[תענית ז.]

הוריות ג:

[שם ע"ב]

צ"ל שיבא

[בע"ז שם ליתא]

יומא פו: ע"ש

[סוכה נה.]

[יומא פו.]

שם כא

*[עי' תוספות יבמות קה: ד"ה מי שצריך]

[שבועות לא. ע"ש בתוספות ד"ה שלא] דברים א

[בערוך ערך בית עליה תרגם פי' גזה]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וה' בהיכל וכו' עון הזה כל כצ"ל ותיבת את נמחק :

גליון הש"ס

גמרא א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא · עי' עורי אבן מגילה דף ב ע"ב ד"ה מגלפן :

רבינו חננאל

כתיב בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט · דרש ר' יאשיה אם ברור לך הדבר והדין על בוריו עם מי האמת ומי הזכאי ומי החייב כמו שברור לך כי הבוקר הוא שעה ראשונה של יום בלא כלום ספק אומרהו · ואם עדיין לא ברור לך אל תאמרהו כיוצא בו אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר בבירור שהיא אחותך שהיא יצאה ממעי אמך שהיא אסורה לך אומרהו וכו' : **עשרה** שושבין בדין הקולר תלוי בצואר כולן ואפילו תלמיד היושב לפני רבו · רב הונא הוה מכניף בדינא עשרה רבנן בהדיה · ורב אשי בענין טריפה הוה מכניף כולהו טבחי דמחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא · מלך במשפט יעמיד ארץ · אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום ליהנות מבני אדם יעמיד ארץ · אם כבהן המחזר על הגרנות ליטול תרומה יהרסנה כלומר אין בו כח למחות במי שתנאתו ממנו · וכל המעמיד דיין לישראל שאינו הגון כאלו נטע אשרה וכו' : **ענין** הוו מתונים בדין ושלא יפסע הדיין על ראשי עם קודש · כלי הדיין כגון מקל ורצועה · ואזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין אלא בפני בעל דינו ואזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין שלא בפני בעל דינו · וצדק את הדין ואחר כך תחתכו בין איש ובין אחיו אפילו בין בית לעלייה צריך הדיין להיות בקי כמשפט הפסדת העלייה על הבית כמה היא כדי שידין כמה יש לבעל העלייה בתחתון וכך צריך להיות בקי כמה הרחקת התנור מן הכותל או מן העזיבה שתחת התנור · וכמה הרחקת הכירה והמחזיק בכירה אין לו לעשות וכיוצא בדינים הללו ולא יהיו [קל] בעיניו מפני שהן כך בלא נשיאות ממון ובלא נתינת ממון בבזיון

*פסילנא לך לדינא אמר ליה רב לרב כהנא פוק דייניה חזייה דהוה קא גאים [ביה] א"ל אי צייתא צייתא ואי לא מפיקנא לך רב מאונך °כקטן כגדול תשמעון אמר ריש לקיש שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה פשיטא אלא לאקדומיה °לא תגורו מפני איש (*א"ר חנן אל תכנים דבריך מפני איש) °כי המשפט לאלהים הוא א"ר חמא ברבי חנינא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו °והדבר אשר יקשה מכם א"ר חנינא ואיתימא רבי יאשיה על דבר זה נענש משה שנאמר °ויקרב משה את משפטן לפני ה' מתקיף לה רב נחמן בר יצחק מי כתיב ואשמיעכם °ושמעתיו כתיב אי גמירנא גמירנא ואי לא אזלינא וגמירנא אלא כדתניא ראויה פרשת *נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן ראויה היתה *פרשת מקושש שתיכתב ע"י משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו *ללמדך שמגלגלין חובה ע"י חייב וזכות על ידי זכאי כתיב °ואצוה את שופטיכם בעת ההיא וכתיב °ואצוה אתכם בעת ההיא אמר רבי אלעזר אמר רבי שמלאי אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהן ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור עד כמה אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי °כאשר ישא האומן את היונק כתיב °כי אתה *תבוא וכתיב °כי אתה תביא אמר רבי יוחנן אמר לו משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם אמר לו הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור תנא זימון בשלשה מאי זימון אילימא ברכת זימון והתניא זימון וברכת זימון בשלשה וכי תימא פרושי קמפרש מאי זימון ברכת זימון והתניא *זימון בשלשה ברכת זימון בשלשה אלא מאי זימון אזמוני לדין כי הא דאמר רבא הני בי תלתא דייני דיתבי ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד לא אמר כלום עד דאמר משמיה דכולהו הני מילי בלא יומא דדינא אבל ביומא דדינא לית לן בה: תשלומי כפל כו': שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו דיני קנסות בבמה מאי קמיבעיא ליה *הא אנן תנן בשלשה אלא יחיד מומחה קמיבעיא ליה דאין דיני קנסות או לא אמר ליה תניתוה תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה מאי שלשה אילימא שלשה הדיוטות האמר אבוה דאבוך משמיה דרב אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות אלא מומחין וקאמר שלשה: וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה: וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי אמר עולא בחוששין ללעז קמיפלגי רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז ורבנן סברי חוששין ללעז *רבא אמר כולי עלמא ללעז לא חיישינן והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי והב"ע כגון דאיכניף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות ואיבדור ואמר להו דיינו לי מיהא דיני ממונות

מיתיבי

רש"י

פסילנא לך · שהזכרתני טובתך: חזייה · רב כהנא להוא גברא: דהוה גאים ביה · ברב סומך ובוטח עליו ומדבר גבוהות: מפיקנא לך רב מאונך · (א) אודיעך שאין רב יכול לסייעך דמשמתינא לך: אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה · לאמיתו: לאקדומיה · אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך: כי המשפט לאלהים הוא · כאילו אתה דן ומוציא ממון מיד הקב"ה שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו: על דבר זה · שנטל שררה לעצמו לומר תקריבון אלי (דברים א) שהיה לו לומר תקריבון לפני השכינה: נענש משה · שלא זכה *שלא נאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב: כתיב ואצוה את שופטיכם · משמע את חכמיהם. הזהיר להדריך ליבור *במשפט והחקים על כרחם: וכתיב ואצוה אתכם · דליבור עצמם הזהיר ומה הוצרך להזהירן: כי אתה תבוא את העם · משמע גם אתה כאחד מהן: כי אתה תביא · משמע (לשון) שררה נוהג עליהן: משה אמר לו זקנים שבדור (ב) עמהם א] · על פיהם עשה מעשה ולא תשתרר עליהם דהוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו כדכתי' ביה אל הארץ אשר נשבע ה' וגו' ובמקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וגו' אלמא דהקב"ה בעצמו אמרו: דבר אחד · מנהיג אחד: (ג) יומא דדינא · שני וחמישי תקנת עזרא היא בב"ק (דף פב:): אזמוני לדינא · ב"ד ששולחין שלוחם לבעל דין שצועקים עליו לבא ולדון לפניהם צריך השליח להזמינו בשם שלשתן: ואמר משמיה דחד · פלוני דיין מזמינך לא אמר כלום ואי לא אזיל לא משמתינן ליה: דיני קנסות · זה שמשלם יותר מדינו: *המוציא שם רע · לא מצאתי לבתך בתולים ובא להפסידה כתובתה ולא להרגה שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו דאי אנפשות קאתי לא אמר ר"מ בשלשה: וחכמים אומרים כו' · מפני שיש בו דיני נפשות קס"ד דהכי קאמרי משום דאיכא מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות וכגון שמביא עדים ובגמרא פרכינן וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים*: ור"מ סבר אין חוששין ללעז · אין חוששין שמא כשיבואו לב"ד ויצא הקול ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע בהן ותבעי כ"ג דשמא יבא לידי דיני נפשות ורבנן סברי חוששין: דכ"ע לא חיישינן ללעז · ואם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה מודו רבנן דבשלשה: והכא כגון דאיכניף עשרים ושלשה · שאמר הבעל להביא עדים שזינתה תחתיו ולא מצא: ואיבדורי הדיינין והלכו להם: ואמר · הואיל ואין לי עדים דנו לי מיהת בשלשה דיני ממונות להפסידה כתובתה ע"י עצמו דקיי"ל (כתובות דף י.) חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו להפסידה על פיו חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה רבי מאיר סבר בשלשה דאין חוששין לכבוד הראשונים ודנין אפילו בשלשה ורבנן סברי חוששין לכבוד הראשונים ובעי כולהו: וחכמים

תוספות

פסילנא לך · מרחיק היה עצמו אבל מן הדין לא מיפסיל וכן ההוא דשני דייני גזירות (כתובות קה:) דאייתי ליה לכא דפירי: מפיקנא לך רב מאונך · דמשמתינא לך והא דקאמר במו"ק (דף יז.) מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב הני מילי כשמנדה אותו לכבוד עצמו אבל לשם שמים לא:

מוציא שם רע · פי' בקונטרס שהבעל טוען פתח פתוח מצאתי להפסידה כתובתה וקשה לר"ת חדא דגבי אונס ומפתה קתני לה שהן קנסות ועוד דבכל דוכתא שמזכיר מוציא שם רע הוי לענין ק' סלעים ועוד דג' דמתניתין מומחין הן ובכמה דוכתי אשכחן שדנין דיני כתובה בבבל וכן נוהגין עכשיו ועוד מה שמפרש כמי חוששין ללעז מתוך שיטעון פתח פתוח מצאתי חיישינן שמא ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה אין לשון לעז נופל על זה אלא על דבר שהוא שקר כמו (גיטין דף ה:) כמלאת אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים ועוד דקאמר דונו לי מיהא דיני ממונות מי דוחקו כל זמן שאין האשה תובעת אותו כתובתה ועוד דקאמר תבעו ממון בשלשה תבעה מיבעיא ליה ועוד מה שייך תביעה (ד) שאינו בא אלא לפטור את עצמו מכתובתה ועוד ובמקום דאיכא נפשות משמע דבהיא ממון איירי ועוד שמעתי מהר"ף דלר' מאיר דאית ליה כתובה דאורייתא בפרק אף על פי (כתובות דף נו:) אינו נאמן להפסידה כתובתה דדוקא למ"ד כתובה דרבנן נאמן כדמוכח בפ"ק דכתובות (דף י.) דאמר רב נחמן חכמים תיקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו כו' ומפר"ת דכולה שמעתי' איירי לענין ק' סלעים שהאב תובע לבעל וחוששים ללעז היינו לעז הדיינים כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו דמיחייב הבעל השתא ק' סלעים דרבנן סברי בעי כ"ג דאי בג' חיישינן שמא אח"כ יבואו עדים שזינתה ויצטרך להוסיף עד כ"ג ואתי להוציא לעז על הראשונים לומר שלפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהן ודוקא הוכחשו אבל הוזמו תו לא חיישינן לסהדי אחריני דמוכחא מילתא דאסהדי שקרי מהדר הבעל אבל בהוכחשו או לא כוונו עדותן אכתי אפשר להיות דקושטא הוה קאמרי ואיכא למיחש טפי דילמא אתו אחריני ור' מאיר לא חייש ללעז הדיינין ואין לדמות ליוסיפו הדיינים דלקמן (דף כט.) דלא חיישינן ללעז הדיינין:

רבה

עין משפט נר מצוה

סה א מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קו טוש"ע ח"מ סימן ז סעיף ז:

סו ב מיי' שם פ"כ הל' י טוש"ע ח"מ סימן טו סעיף א:

סז ג ד מיי' פכ"ה שם הלכה ב ג סמג שם טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף ד:

סח ה מיי' פ"ה מהל' ברכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' קצב סעיף א:

רש"ל מוחק זה [עי' רש"י לעיל בדף ו: היה שיושב]

סט ו ז מיי' פכ"ה מהל' סנהדרין הלכה ז סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סימן יא סעיף ב:

ע ח מיי' שם פ"ה הלכה ח סמג שם:

עא ט מיי' שם הל' ג:

רבינו חננאל

בבזיון אלא צריך להתעסק בהן בכולן כמו שהן מפורשין בפ' לא יחפור והא דאמר רב לאושפיזא פסילנא לך לדינא ודבר אחד בדור ולא שנים דברים כולן פשוטין הן: תנא זימון בשלשה אוקימנא אזמוני לדינא והני מילי בלא יומא דדינא צריך למימר השליח כי שלשה שלחו אותי אליך אבל ביומא דדינא לא צריך למימרא שליחא דתלתא [שלחוהו] שזה דבר ידוע הוא דביומא דדינא תלתא יתבי: תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' בג' [מומחין] · אוקמה רב נחמן בר יעקב בדיני קנסות ולפיכך צריך ג' מומחין כי ההדיוטות אפילו עשרה פסולין לדון דיני קנסות · האונס והמפתה בג' שהן דיני קנסות: ירושלמי ר' (מינא) [מנא] אמר בנערה מאורסה פליגי ונדחו דבריו אבל חלקו במוציא שם רע · רבי מאיר סבר לייסרו ולעונשו בג' ואם נמצאו דבריו אמת בכ"ג · וחכ"א הכל בכ"ג ואמר עולא בחוששין ללעז פליגי כלומר אם ישבו שלשה לדין על הבעל לעונשו ולייסרו ודקדקו ונמצאו דבריו אמת כיון שהן דיני נפשות צריכין להוסיף עליהן עשרים אחרים אתי למימר לא אוסיפו עליהן הני עשרים אלא משום דקדמאי לא הוו ידעי למידן האי דינא ומפקי לעז עליהן ורבי מאיר לא חייש ללעז וחכמים חיישי הלכך הוי המלקות והעונש מבתחילה בכ"ג · ואם נמצאו הדברים אמת הם הן הדיינין עליה דיני נפשות · רבה אמר מתניתין כגון דיתבי כ"ג לעיוני בהאי דינא ונפקי (תרי) [כ'] מינייהו ואמר להו דיינו לי מיתת על העונש ועל המלקות ר' מאיר סבר דייני להו דממון הוא ולא חיישינן לכבוד הני (תרי) [כ'] דנפק וחכמים חיישי לכבודן

מסורת הש"ס

שתאמר לו כצ"ל

[במשפטי פתוקים כצ"ל רש"ל]

ב"ב קיט.

שם לקמן עת:

[תוספתא יומא פ"ד שבת לב. ב"ב שם]

פייך למתני'

תבוא את העם וכתי' כי אתה תביא את בני ישראל כצ"ל

[עיין תוספות כתובות לה: ד"ה א"כ]

ע"כ

רש"ל אי בהדיוטות פשיטא ג' בעינן אלא כו'

רש"ל רבה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מפיקנא לך רב מאונך מכתך אודיעך:

(ב) ד"ה משה וכו' שבדור ואתה עמהם: (ג) ד"ה יומא דדינא נ"ל אחר ד"ה ואומר משמיה: (ד) תוס' ד"ה מוציא וכו' מה שייך תביעה כיון שאינו בא:

הגהות הר"ב רנשבורג א] רש"י ד"ה משה כו' זקנים שבדור עמהן · מלת עמהן נמחק וצ"ל עמך:

מיתיבי *וחכמים אומרים תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בעשרים ושלשה בשלמא (לרבא) [רש"ל לרבה] תבעו ממון תחלה בשלשה תבעו נפשות תחלה אפילו ממון בעשרים ושלשה אלא לעולא קשיא אמר רבא *אני וארי שבחבורה תרגימנא ומנו רב חייא בר אבין הכא במאי עסקינן שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל בא לגבות ממון מבעל בשלשה ובמקום נפשות בעשרים ושלשה. אביי אמר דכולי עלמא חיישינן ללעז ומשום כבודן של ראשונים הכא במאי עסקינן כגון דאתרו בה סתם והאי תנא הוא דתניא *ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם אלא בעדה ועדים והתראה ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתה בבית דין ר' יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג רב פפא אמר הכא באשה חבירה עסקינן וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה [א]ורבנן דתניא ר' יוסי בר יהודה אומר *חבר א"צ התראה [ב]לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד רב אשי אמר כגון דאתרו

והכ"א תבעו ממון כו' · ברייתא היא: תבעו ממון תחילה · דלא בא לידון בעדים אלא על פיו ולהפסידה כתובתה מודינן דבשלשה: תבעו נפשות תחילה · דאמר להביא עדים: אפילו ממון · כגון אם לא מצא עדים ואמר דונו לי מיהא להפסידה כתובה אעפ"כ בעינן עשרים ושלשה משום כבוד ראשונים: אלא לעולא · דאמר רבנן ללעז חיישי שמא ישמעו עדים ויבואו תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה לעולם עשרים ושלשה לרבנן בעינן משום דחוששין ללעז: והזימום · דתו ליכא למיחש ללעז דאיגלי מילתא דאהני סהדי סמיך והני סהדי שקרי נינהו ואפילו להפסידה כתובתה לא מהימני דהשתא בתר סהדי שקרי קא מהדר ושקורי קמשקר ובעי למיתב מאה סלע לאב ולו תהיה לאשה, ותבעו ממון דקאמרי רבנן אתביעת מאה סלע שהאב תובע קאי והכי קאמר בא האב לגבות ממון מבעל שנמצא כבר שקרן בשלשה דהזמנה אחריתי היא ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הכא דדינא אחרינא הוא דמעיקרא בעל הוה תובע והשתא אב קא תבע: ובמקום דאיכא דיני נפשות · כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות כגון בתחילת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא *)ישמעו ויבואו עדים עשרים ושלשה בעי ואית דמפרשי כל תביעת ממון דהא שמעתא אמאה כסף דאב תבע לבעל ואי אפשר לומר כן דהא לא מחייב בעל מאה סלעים אא"כ הביא עדים והוזמו דכל זמן שלא הביא עדים נאמן אף להפסידה כתובה כדפרישית לעיל ואי בשהוזמו עדיו מיירי מתניתין תו ליכא למימר חוששין ללעז ועוד מדגרסינן בתירוצא דרב חייא בר אבין בא לגבות ממון מבעל דפריש דרבי חייא להאי תבעו ממון אמאה סלע מכלל דעד השתא הוה שמעינן תבעו ממון אבעל ואיהו תבע להפסיד כתובה: אביי אמר · אי בשלא הביא עדים דכולי עלמא חוששין ללעז ובעינן עשרים ושלשה דילמא שמעי סהדי ואתו ומדבעינן עשרים ושלשה ברישא אפילו ממון בעשרים ושלשה דחוששין לכבודן של ראשונים והכא בפלוגתא דמתניתין כגון שהביא עדים בתחילת הזמנתו לדין דתו ליכא למיחש(א) סהדי אחריני והני אמרי באפי תלתא דהתרו בה מיתה סתם ולא הזכירו לה סקילה כדין נערה המאורסה רבי מאיר סבר תו ליכא הכא דיני נפשות ובהני שלשה סגי למידן דיני ממונות דכתובה דכי נמי יוזמו ישלם מאה כסף ורבנן סברי כיון דאתרו ביה מיתה דיני נפשות איכא ומיקטלא והאי תנא הוא וכו' וברייתא דקתני לרבנן תבעו ממון בשלשה כדתרצה רב חייא בר אבין: ושאר כל חייבי מיתות כו' · גבי מסית קאי דרחמנא אמר (דברים יג) לא תחמול ולא תכסה ונהרג בלי התראה על ידי הכמנת עדים: עדה · כ"ג: ועד שיודיעוהו · עדיו בשעת התראה שהוא חייב מיתה בבית דין אם יעבור עבירה זו ומיהו אע"ג דלא מזכרי ליה איזו מיתה התראה היא ומחייב כרבנן: רב פפא · כדאביי נמי סבירא ליה דחוששין ללעז ולכבודן של ראשונים והכא דאמר רבי מאיר בג' כגון שהביא עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין ואמרו שלא התרו בה לפי שהאשה חבירה היא ולא הוצרכו להתרות בה רבי מאיר סבר אף על גב דחבירה היא לא מיקטלא הלכך לא צריכין לאיכנופי תו עשרים ושלשה אלא שלשה לדון דיני ממונות דכתובה ורבנן סברי כרבי יוסי בר' יהודה: אלא להבחין · שלא יכול לומר סבור הייתי שמותר:

*) ישמעו עדים ויבואו ובעינן כ"ג כצ"ל רש"ל ע"ש

דהתרו

רבה אמר דכ"ע כו' כגון דאיכניף כ"ג למידן דיני נפשות · שהביא האב עדים להזימום(ב) עדי הבעל ולא הספיקו לקבלם עד דאיבדור מחמת אונס או מחמת פחד או להקביל פני המלך או למדידת עגלה ערופה ונשארו רק שלשה ואין לומר שקיבלו ואח"כ איבדור דלא א"ש דונו לי מיהת: מיתיבי כו' בשלמא לרבה תבעו ממון תחלה · כלומר דלא איכניף לדיני נפשות: *והביא האב עדים והזימום · קודם גמר הדין דהשתא ליכא מיתה בזוממין בא לגבות ממון בג' דליכא למיחש ללעז שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף דכיון דהוזמו ודאי סהדי שקרי נינהו ובמקום דאיכא נפשות כלומר שיכול לבא לידי נפשות שלא הוזמו אלא הוכחשו בעי כ"ג ותבעו נפשות ה"פ תבעו ממון שיכול לבא לידי נפשות וניחא לפירוש רבינו תם הא דאיצטריך לאביי למימר דכ"ע חוששין ללעז דכולה סוגיא איירי כשהוכחשו עדי הבעל או לא כוונו עדותן ומשום דחוששין ללעז הוי בכ"ג לרבנן דאיכא חששא דלעז(ג) דשייכא מיתה בהתראה סתם דשמא יצטרכו להוסיף אבל לפירוש הקונטרס הכי נמי הוה מצי למימר דכ"ע אין חוששין ללעז אפ"ה הוי לרבנן בעשרים ושלשה וי"מ לפי' הקונטרס דלהכי נקט דכ"ע חוששין ללעז משום רבותא דר' מאיר דאע"ג דחוששין ללעז הוי לר' מאיר בשלשה כיון דליכא למיחש לסהדי אחריני ומיהו קשה לפר"ת למאי דמסיק פלוגתא דמתניתין בפלוגתא דבן זכאי דהשתא מוציא שם רע דרבי מאיר דאמר בשלשה הוי תביעת מאה כסף דקתבע אב ומוציא שם רע בעשרים ושלשה דרבנן היינו בחיוב מיתת האשה ולא בתביעת ממון דאין עדותן בטלה בהכחשת בדיק' לרבנן ועוד דמשמע דקאי אהא דאמר דכולי עלמא חוששין ללעז ואי חוששין ללעז כי איתכחוש נמי ליהוי בכ"ג לרבי מאיר שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף ויהיה לעז ומיהו יש ליישב כדמוקי כגון דאיתכחיש בבדיקות איירי נמי שהכחישו אח"כ*)(ד) עדי האב הכחשה גמורה דהשתא לא מקטלא נמי לרבנן ואפ"ה הוו בכ"ג דאיכא למיחש לסהדי אחריני ואע"ג דהני אחריני נמי יהיו מוכחשין בבדיקות מ"מ מיקטלא לרבנן דהכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא ולר"מ הוה הכחשה ואין להקשות לפר"ת לאביי ולכולהו אמוראי דלקמן דלא מיחייב מיתה לר"מ היכי מיחייב ק' כסף הא קיי"ל בכתובות דלא מיחייב ק' סלע היכא דלא מצי למיתי לידי חיוב סקילה דאמר בפרק נערה (כתובות דף מד:) המוציא שם רע על הקטנה פטור כיון דלא מצי למיקיימא אם אמת היה הדבר וסקלו ויש לומר דמהאי טעמא לא ממעטינן אלא קטנה דלאו בת עונשין כלל אבל נראה דוחק מה שפירש ר"ת דהכחשה בלא הזמה מחייב ק' סלעים וצ"ל לפר"ת שהיא מותרת לבעלה כשלא כוונו עדותן או כשהוכחשו דאי לאו הכי היכי מחייב ק' סלעים הא לא קרינן ביה (דברים כב) ולו תהיה לאשה ויש ללמוד מכאן דאי אתו עדים ואמרו אשת פלוני זנתה דבעי דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה וסברא הוא דלא גרע מגזלות וחבלות ובירושלמי מנא רשב"א פלוגתא דאמוראי דאיכא דמפרש פלוגתא לענין כתובה כדמפרש בקונטרס ואיכא דמפרש לענין ק' סלע כדמפרש רבינו תם:

חוששין ללעז וחוששין לכבודן של ראשונים · אע"ג דחוששין ללעז אכתי נפקא לן במאי דחוששין לכבודן של ראשונים (ה)שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום וה"ה דהוה מצי למימר אין חוששין לכבודן של ראשונים אבל אין לפרש מדחוששין ללעז כ"ש דחוששין לכבוד של ראשונים כדמוכח מדרבא חדא מה ענין זה אצל זה ועוד דהא לעולא דחוששין רבנן ללעז ולכבודן של ראשונים לא חיישינן דהיכא דהבעל הביא עדים(ו) והביא האב עדים והזימום אמרי רבנן בא לגבות ממון בג' וה"ה אביי ושאר אמוראי דלקמן היכי מוקמי שתבעו ממון בשלשה דלדידהו ליכא לאוקמי כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום כדמוקי לעיל כיון דסברי(ז) רבנן דכולי עלמא חוששין לכבודן של ראשונים ויש לומר דלדידהו תבעו ממון היינו שלא התרו בה כלל דליכא מיתה אלא ממון וקונטרס פירש דמוקי לה כרבא ורבי חייא שהביא הבעל עדים שזינתה והאב הביא עדים והזימום וליכא למיחש לכבודם של ראשונים דדינא אחרינא הוא דמעיקרא הוה בעל תובע ונראה דוחק:

בעדה ועדים ובהתראה · ומסית נמי צריך עדה אלא משום דכתיב (במדבר לה) והצילו העדה ומסית אין מהפכין בזכותו שאין טוענין למסית אבל לענין עשרים ושלשה דרשינן מהאי קרא דאין סברא לחלק בין מסית לשאר חייבי מיתות ועדים והתראה נמי צריך במסית אלא משום שמכמנין לו עדים וגם אין מתרין בו בפירוש אלא אומרים לו הולך גויה אביו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים *כדקתני פרק ד' מיתות (לקמן דף סז.): **באשה** חבירה · וכגון דאמר שבעל בעל חוזר ובעל דאי לאו הכי מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה בלא קא היא היא אינה נהרגת כדאמרינן ברים הוו בודקין (לקמן דף מא.):

דהתרו

עין משפט נר מצוה

עב א ב מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב וע"ש בכ"מ:

רש"ל הד"א [וכ"מ מפסקי תוספות]

רבינו חננאל

דהא מתחלה כולהו כי הדדי יתיבו ולא דייני הני עד דמתכנשי כולהי ומותבי עליה דעולא מיהא דתניא וחכ"א תבעו ממון בג' תבעו נפשות בכ"ג בשלמא לרבא הכי קתני תבעו ממון תחלה בשלשה תבעו נפשות בתחלה ואתכנשו כ' [ושלשה] אע"ג דא"ל דונו לי דיני ממונות כיון דאתכנשו בתחלה אע"ג דאיכדרו לא דייני אפילו ממונות אלא בכ"ג קשיא לעולא ופריק רבא מתניתא כגון שהביא הבעל עדים שזינתה ונמצאו זוממין בא לגבות ממון מבעל בשלשה ובמקום דאיכא תביעת נפשות בכ"ג אביי אמר כולי עלמא חיישינן ללעז וכגון שלא התרו בה (כולי עלמא חיישינן ללעז וכגון שלא התרו בה) באיזו מיתה נהרגת אלא התרו בה סתם · ר' מאיר סבר לה כר' יהודה דאמר אינה נהרגת עד שיודיעוהו באיזו מיתה נהרגת וכיון שאין שם דין מיתה ג' דיי · וחכמים סברי כיון שהתרו בה במיתת ב"ד דיי הלכך דיני נפשות הן בכ"ג . פי' דרב פפא ודרב אשי

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אביי וכו' למיחש לסהדי: (ב) תום' ד"ה רבה וכו' לעדי הבעל: (ג) ד"ה והביא וכו' לרבנן דאיכא חששא דלעז כיון דשייכא מיתה: (ד) באו"ד שהכחישו אח"כ עדי האב לעדי הכחשה הכחשה גמורה וכו' ואפ"ה הוי בכ"ג אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יביא עדי הזמה ויזימו לעדי האב שהכחישו לעדי הבעל אי נמי די"ש לבעל ב' כתי עדים המכחישות זא"ז בבדיקות דהא שפיר איכא למיחש לסהדי כו' כצ"ל וסד"ה עם ד"ה מיתיבי:(ה) ד"ה חוששין וכו' כשהביא הבעל: (ו) באו"ד דהיכא דהבעל הביא עדים שזינתה והביא: (ז) באו"ד כיון דסברי דכ"ע וכו' ותיבת רבנן נמחק:

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ו ע"ש]

[שבת קיח: וש"נ]

לקמן פ: [תוספתא פי"א ע"ש]

לקמן מא. עב: מכות ו: ע:

*) עדי האב לעידי הבעל הכחשה וכו' ואפ"ה הוי בכ"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יבואו עדי הזמה ויזימוש לעדי האב שהכחישו לעדי הבעל א"נ די"ש לבעל ב' כתי עדי המכחישות זו את זו בבדיק' דהא שפיר איכא למיחש שמא יבואו עדים אחרים ואע"ג דסני אחריני וכו' כצ"ל רש"ל

[צ"ל בדקה]

דאתרו *ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן *דתנן מכות בשלשה משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה רבינא אמר כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי אליבא דר' עקיבא דתנן רבי עקיבא אומר לא בא *שלישי אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו א״כ ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה *ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומניין שאפי' מאה ת״ל עדים א״ר יוסי בד״א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים עדות בשאר רבי אומר [ב]אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות [ג]ואימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה

דאתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא · דהא ודאי לא מיקטלא אלא לוקה דאין לך מיתת בית דין שלא נאמר בה לאו וקסבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין לוקין עליו כי אתרו בה מלקות ולא קטלא: משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה · טעמא מפרש לקמן (דף י׳): אחד מן העדים · והיו שם שלשה או ארבעה שיכולה עדות להתקיים בשאר: הא דרבי עקיבא · במסכת מכות: לא בא שלישי כו' · דממשמע שנאמר (דברים יט) על פי שנים עדים (יקום) כל שכן שלשה למה נאמר או שלשה עדים אלא להחמיר עליו ליתן תומר בעדי שקר שלישי זה אע״פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בשנים שהעידו תחלה נמי היה נידון אפילו הכי עשה הכתוב את דינו כיוצא באלו שאם הוזמו יהרג אף השלישי מפני שניטפל לעוברי עבירה: קל וחומר שישלם שכר וכו' · דקיימא לן *מדה טובה מרובה ממדת פורענות הלכך קל וחומר הוא: במה דברים אמורים · דעדותן בטלה: · בדיני נפשות · דרחמנא אמר (במדבר לה) והצילו העדה דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות ולא יהרג לא הוא ולא הם: רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות · שוין בכך דעדותן בטלה: ואימתי · בדיני נפשות עדותן בטלה: בזמן שהתרו · הקרוב או הפסול בעוברי עבירה שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים והרי הכתוב הקיש שלשה לשנים לבטל העדות אם יש קרוב או פסול אבל לא התרו הקרוב והפסול בעוברי עבירה אלא שתקו והכשרים התרו בהן אין אלו נעשים עדים ותתקיים העדות בשאר: דא״כ

דאתרן ביה למלקות · ואתיא כמ״ד (מכות יג:) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב״ד לוקין עליו ואם היינו יכולין לפרש במלקות של מוציא שם רע היה מתיישב ותימה דמשמע הכא דסבר ר' מאיר מכות בג' אם כן הוה דריש קרא והגדיקו לענין עדים זוממין דלקו כדלקמן (דף י׳) ומה הוה משני מהא דפריך תיפוק ליה מלא תענה דלא מצי לשנויי כדמשני לקמן משום דהוי לאו שאין בו מעשה מ״מ הוה לקי דהא ר' מאיר גמר בפ״ק דמכות (דף ד: ושם) דעדים זוממין לוקין ומשלמין ממון ממוציא שם רע וה״כ לגמר לענין דלוקין דאע״ג דהוי לאו שאין בו מעשה וכ״ת דהוה משני משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב״ד חדא דאית ליה דלוקין עליו לפי סברת רב אשי ועוד דר״מ אית ליה אזהרה לעדים זוממין מקרא אחרינא בפ״ק דמכות (ג״ז שם) וי״ל דאע״ג דגמר עדים זוממין ממוציא שם רע ה״מ לענין דלא דרשינן כדי רשעתו להכי אלא מוקמינא לה לדרשה אחריתי באלו נערות (כתובות לב:) אבל גבי האי אי לאו דגלי קרא דלקי לא הוה גמרינן כיון דכתיב לעשות דדרשינן מינה באלו הן הלוקין (מכות דף יג:) דבעינן לאו שיש בו מעשה אי נמי י״ל דמוציא שם רע גופיה לא נפקא לן דלקי אלא מוהיה אם בן הכות הרשע כדאמר פרק נערה (כתובות דף מו.) למדנו ויסרו מויסרו ויסרו מבן ובן (מבן) מוהיה אם בן הכות הרשע:

לא בא השלישי להקל עליו אלא להחמיר עליו · אדר״ש קאי דקתני בפ״ק דמכות (דף ה: ושם) לעיל מהך ר״ש אומר מה שנים אין נהרגין עד שיהו שניהם זוממין אף שלשה וכו' ומלי למימר *דפליג אדר״ש וס״ל דנהרגין אע״פ שאין שלשתן זוממין דקסבר דאין להקיש שלשה לשנים לענין זה דכיון דכתיב (דברים יט) ועשיתם לו כאשר זמם הרי זממו שנים שיש כח בידיהם להרוג בפני עצמם ובקונטרס פירש במכות (שם) לא בא השלישי להקל עליו דלהקל עליו לא צריך קרא דכתיב (שם) והנה עד שקר העד דמשמע כל העדות ואינן נהרגין עד שיוזמו כולן ולא בא הכתוב אלא להחמיר עליו אבל אין לפרש לא בא השלישי להקל עליו גרידא אלא גם להחמיר עליו אע״ג דר״ש מודה דשלשתן נהרגין ה״מ כשבאו בתוך כדי דיבור כדמפרש התם בגמרא אבל רבי עקיבא סבר שנענש אע״ג שבא אח״כ מדנקט נטפל דהא כיון דאית ליה לרבי עקיבא היקישא דעד שיהו שלשתן זוממין בבאו בבת אחת בבאו זה אחר זה נמי יקישם *להכי כי היכי דמקיש לענין לענש כמותם:

בזמן שהתרו בהן · מפרש בפ״ק דמכות (דף ו׳ ושם)(א) הכי אמרינן להו לאסהודי אתיתו או למיחזי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינא כמלא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ואי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים כו' ונראה לר״י דמשום שנתכוונו להעיד לא אמרינן כמלא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אלא שהולכים ומעידים כולן בב״ד אבל משום ראייה לחוד שנתכוונו להעיד לא דאי לא תימא הכי כל גיטין כשנותנין אותן בפני קרובים או פסולים יהיו פסולים אם יתכוין הא' ולר' יוסי אפילו לא יתכוין והאי דקאמר מה יעשו ב' אחים ודאי יכולין לתקן שלא ילכו שניהם להעיד אבל פעמים שלא ידע זה בזה ויעיד האחד אע״פ שהעיד אחיו כבר בב״ד אע״פ שהשני העיד לאחר כדי דיבור מ״מ עדותן בטלה דשייך שפיר לאקושי להך מילתא שלשה לשנים אפילו בזה אחר זה כיון דבשעת ראייה רואין יחד ומתכוונין להעיד לכך עדותן בטלה אפילו העידו זה אחר זה אע״ג דלענין שלשתן זוממין לא הוקשו אלא כשהעידו בתוך כדי דיבור דהתם הזמה מעשת העדאת עדים קא אתיא ואע״ג דפריך במכות (שם) הרוג יליל אע״פ שאינו הולך להעיד בב״ד ה״מ מעיקרא דהכתי לא אסיק אדעתיה יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר אבל לבסוף דמסיק יקום דבר במקיימי דבר לא צריכי לשנויי קמאי דממעטי' הרוג וההורג מיקום דבר דבעינן שילכו לקיים דבר בב״ד וכן (לקמן דף לד:) לענין אין עד נעשה דיין נראה לר״י דדוקא בעד המעיד אין עד נעשה דיין אבל במתכוין להעיד לא דהא דטעמא דאין עד נעשה דיין נראה או משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וכיון שהעדים בעצמם דנין לא ירלו לקבל הזמה על עדותן או משום דכתיב (דברים יט) ועמדו שני האנשים וגו' שני האנשים אלו העדים לפני השם אלו הדיינין דבעינן שיעידו העדים לפני הדיינין ולא שיהו בעצמן דיינין והנך טעמי לא שייכי אלא בעד המעיד בפיו ולא במתכוין להעיד ולא כפי' רבינו שמואל שפי' בעלמא (ב״ב קיג: ד״ה ג' שנכנסו כו') שנתכוון להעיד אמרינן כמלא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה וכן לענין שאינו נעשה דיין ודקדק מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (לקמן דף לד:) שלשה שנכנסו לבקר את החולה כו' משמע דווקא שנכנסו לבקר ולא נתכוונו להעיד אמרינן רצו עושין דין אבל נתכוונו להעיד אין עושין דין ועוד נראה לר״י לדקדק דלא אמרינן אין עד נעשה דיין אלא עד המעיד דאי לא תימא הכי קשיא דרב יהודה אדרב יהודה דהא בפ״ק דמכות (דף ו׳ ושם) פסיק רב יהודה הלכה כרבי יוסי דבראייה בעלמא נעשה עד אע״פ שאינו מכוין להעד ורב יהודה קאמר (ב״ב דף קיג:) גבי ג' שנכנסו לבקר את החולה וכו' רצו עושין דין ואמאי הא בראייה בעלמא נעשה עד ועוד להאי פירוש לית ליה לרבי יוסי לא תהא שמיעה גדולה מראייה לא בעדות החדש (ר״ה דף כה: ושם) בראוהו שלשה והן ב״ד ולא בסנהדרין(ב) באחד שהרג את הנפש שראוהו אע״פ שראוהו ביום ומיהו נראה לרשב״א דהני לא פרכי נינהו דרבי יוסי על כרחך לית ליה שיעשה עד בראייה ואפי' יעיד לבסוף דהא ר' יוסי הוא דאמר עד שיהיו פי שני עדים מתרים בו כדאמר בסמוך וכמו ששנים אין יכולין להעיד אא״כ התרו בו כך שלשה וכו' אלמא אותן יהו חשובין עדים אבל השאר לא וכן נראה הדברים דאם הוזמו כולן לא היו נהרגין אותן שלא התרו בו דלא מהני סהדותייהו בלא סהדותא דאחריני ולא אמרינן כמלא אחד מהן קרוב או פסול אלא באותן שהותרו והא דקאמר רבי בזמן שהתרו בהן לאו משום דרבי יוסי לא בעי התרו דהכתי עפי מרבי בעינן דלרבי בנתכוונו להעיד בעלמא סגי כדמוכח במכות (דף ו׳) ור' יוסי בעי התראה ממש אלא דיני ממונות אתא לאוסופי והא דמשמע הכא דלר' יוסי בראייה בעלמא אמרינן כמלא אחד מהן קרוב או פסול כו' מדקאמר וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ור' יוסי היינו במה שנחלקו במשנה זו אבל מתוך משנה אחרת יש ללמוד דבעי ר' יוסי התראה ושמא רב יהודה פסק לגמרי כר' יוסי אי נמי לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר אבל בדיני ממונות תתקיים(ג) העדים בשאר גרידא אבל בכוונת עדות סבר כרבי והאי דקאמר במכות (שם) היכי אמרינן להו לרבי קאי וכן מוכח דקאמר אי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים כו' וה״פ היכי אמרינן להו דעל כרחך התראה להו דווקא דבדיני ממונות לא שייכא התראה אלא ודאי לא בעי אלא שנדע שנתכוונו להעיד והיכי אמרינן להו וכו':

רבי

עג א ב (ג) מיי' פ״ה מהלכות עדות הל' ג ד סמג לאוין ריג טוש״ע ח״מ סימן לו סעיף א

רבינו חננאל

פשוטות הן רבינא אמר כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול ר' מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר בדיני נפשות בטלה העדות כולה ואין שם דיני נפשות כלל אבל יש בה דיני ממונות דהא רבי יוסי הוא דאמר תתקיים העדות בשאר · ורבנן כרבי דאמר תתקיים העדות בשאר ואע״פ שנמצא אחד מהן קרוב או פסול השאר כשרין לדיני נפשות דהא לא אתרו בהו ואמרי לאסהודי אתינן · ואנו עתידין לפרשו במקומו'

הגהות הב״ח

(א) תוספות ד״ה בזמן וכו' בפ״ק דמכות היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרינן להו: (ב) בא״ד ולא בסנהדרין שראוהו באחד שהרג את הנפש אע״פ: (ג) בא״ד תתקיים העדות בשאר:

גליון הש״ס

תוס' ד״ה לא וכו' דפליג על ר״ש · עיין לקמן דף מא ע״ב ברש״י ד״ה ר״ע ובתוס' שם:

נ״ל בה
לעיל ג.
[לקמן ס. מכות ה:]
[יומא עו.]
נ״ל שכי רש״ל

עין משפט
נר מצוה

עד א מיי' פכ"א מהל' עדות הלכה י:

עה ב ג מיי' פי"ב שם הלכה ב סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סימן לד סעיף כז [וברב אלפס פ"ג דמכילתין דף רסא]:

מסורת הש"ס

מה יעשו שני אחים ואחד שראו באחד שהרג את הנפש ואיבעית אימא כגון שהתרו בה אחרים ולא התרו בה עדים וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן *דתנן רבי יוסי אומר לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שני עדיו מתרין בו שנאמר °על פי שנים עדים ואיבעית אימא כגון דאיתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות וקמיפלגי בפלוגתא דבן זכאי ורבנן דתנן מעשה ובדק *בן זכאי בעוקצי תאנים אמר רב יוסף *הביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי האב עדי האב נהרגין ומשלמין [*ממון] ממון לזה ונפשות לזה *ואמר רב יוסף פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להרגו לרצונו רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר *אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע אמר רבא

פלוני

תורה אור: דברים יז

רש"י

דה"כ מה יעשו שני אחין ואחד · כשר עמהם: שראו באחד שהרג את הנפש · ופלוגתא דר' מאיר ורבנן נמי כגון שנמצא אחד מן השלשה קרוב או פסול וראה ושתק ולא התרה ר' מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר בדיני נפשות לא שנא התרה ולא שנא שתק עדותן בטלה ורבנן סברי כרבי דהיכא דשתק תתקיים העדות בשאר ומיקטלא: בבדיקות · זה אומר כליו של בוטל שחורים וזה אומר לבנים: חקירות · איזה יום ואיזו שעה וכיוצא בהם שהעדים באים על ידיהם לידי הזמה ורבי מאיר סבר הכחשת בדיקות שמה הכחשה ולא מיקטלא ורבנן סברי כיון דבחקירה נמצאו מכוונים הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא דלא רמו סהדי אדעתייהו למיבדק כולי האי: בעוקצי תאנים · שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה אמר לו תאנה זו עוקציה דקין או עוקציה גסין עוקצין זנבות תאנים כמו (סוכה דף לד:) ניטל עוקצו: עדי הבעל נהרגין · שבאו להורגה: ואין משלמין ממון · אע"פ שהיו מפסידין אותה כתובה אין משלמין טובת הנאת כתובתה כדין שאר זוממי כתובה במסכת מכות (דף ג:) דכיון דבשבילה הן נהרגין אין משלמין לה ממון דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין דכתיב (שמות כא) לא יהיה אסון ענוש יענש ואי משום מאה סלע דהוו בעו לאפסודיה לאב והוה ליה מיתה לזה לאשה ותשלומין לזה לאב לאו עלייהו רמו לשלומי אלא על הבעל שהרי על ידן הבעל בא לשלם לאב דכל זמן שלא הביא הבעל עדים שזינתה תחתיו אינו מתחייב לשלם מאה סלע על ידי עצמו כדאמרינן בכתובות (דף מו·) דלא קרינא ביה ואם אמת היה וגו' דבלאו עדים לא מיקטלא הלכך איהו נמי לא מיחייב אלא אם כן הביא עדים שזינתה והוזמו: והזימום לעדי האב · היאך אתם מזימים את אלו לומר שעמכם היו במקום פלוני והלא אתם עמנו הייתם במקום פלוני: עדי האב נהרגין · שרצו להרוג עדי הבעל: ומשלמין ממון · מאה כסף לבעל שבאו לחייבו כשהזימו את עדיו: ממון לזה · לבעל: ונפשות לזה · ונהרגין בשביל העדים דקסבר רב יוסף כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מן התשלומין היכא דמיתה וממון משום חד קאתו עליה: פלוני רבעו · במשכב זכור: לאונסו · על כרחו: הוא ואחר · הנרבע הזה כשר להעיד עליו ואם יש אחר עמו נהרג הרובע על פיהם: אל תשת רשע עד · דכתיב (שמות כג) אל תשת ידך וגו': רבא אמר · אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו דאדם קרוב אצל עצמו הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע שהרי תורה פסלה קרוב לעדות ונהרג הרובע דפלגינן דיבורא ומהימנינן ליה לגבי חבריה ולא מהימנינן ליה לגבי דידיה לפסול לעדות:

פלוני

תוספות

רבי יוסי אומר לעולם אינו נהרג עד שיהיו פי שני עדיו מתרין בו · וא"ת והא תנן באלו הן הגולין (מכות דף ט:) רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה בפרק קמא דמכות (דף ו:) פריך לה ומשני דההוא הייינו(א) כרבי יוסי בר יהודה:

בפלוגתא דבן זכאי · תימה דמשמע דקאי אאביי דאמר דכ"ע חוששין ללעז א"כ לרבי מאיר יהא נמי בכ"ג אע"ג דאיתכחיש בבדיקות דהא חיישינן שמא יבואו עדים אחרים שזינתה בין לפ"ה בין לפר"ת וי"ל דמיירי כגון דאמרי הנך סהדי לא היה שם עד אחר וטעמא דרבנן בעשרים ושלשה *לפר"ת דאיירי כשהכחישו עדי האב הכחשה גמורה אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יזים את עדי האב(ב) כגון דלא הוכחשו וילטרך נמי כ"ג אי נמי איירי דיש לבעל שני כתי עדים המכחישים זו את זו בבדיקות דהו ליכא למיחש לר' מאיר לעדים אחרים דאפילו יבאו יהיו מוכחשים מאלו בבדיקות ולרבנן איכא למיחש לעדים אחרים דהכחשה דבדיקות לאו כלום(ג) אי נמי דעדי האב הזימו לעדי הבעל דלכולי עלמא ליכא למיחש לאחריני וטעמא דרבנן דבכ"ג משום כבוד ראשונים אפילו הזימו קודם גמר דין כל שכן לאחר גמר דין דאתי טפי שפיר דהוי בכ"ג ולרבי מאיר לא שייך כבוד ראשונים דלא היה כאן חיוב מיתה דהוכחשו בבדיקות:

עדי האב נהרגין ומשלמין ממון · תימה דאמאי נהרגין דמנו אמרי לא לחייב עדי הבעל באנו אלא לחייב הבעל ממון קאתינא כיון שלא התרו בהן דעדים זוממין לא בעו התראה וכה"ג אמרינן לקמן בפרק היו בודקין (דף מא:) למאן דאמר חבר א"צ התראה עדי נערה המאורסה אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו וי"ל דהכא שאני כיון שיודעים דבאים להרוג את האשה יודעים שיהרגו אותן אם יוזמו דאי אפשר להיות זה בלא זה אבל התם לא ידעי שהיתה חבירה אי נמי לא ידעי דחבר א"צ התראה והא דפריך התם אלא אשה חבירה דקיימא לן (*כר') יוסי ב"ר יהודה דמיקטלא היכי משכחת לה הוה מצי לשנויי כגון דידעי שהיא חבירה וידעי שחבר א"צ התראה:

ממון לזה ונפשות לזה · הא דמקשה בפרק כילד הרגל (ב"ק דף כב: ד"ה בגדי) דפטר התם אפילו בגדי דחד ועבדא דחד מפורש במקום אחר:

לרצונו רשע הוא · ואע"ג דרבא בעי רשע דחמס בפרק זה בורר (לקמן דף כז·) האי כמו רשע דחמס הוא דומיא דאוכל נבילות לתיאבון כיון שעובר להנאתו על דעת קונו כמו כן היה עושה בשביל הנאת ממון ומעיד שקר והא דאמר התם (דף כו:) החשוד על העריות כשר לעדות פירש בקונטרס *לאו דאיכא סהדי שבא על הערוה אלא שהוא גס בעריות ומתייחד עמהן והאי דקאמר ארבעים בכתפיה וכשר היינו משום דמלקין על ייחוד כל העריות חוץ מאשת איש דמלקין על לא טובה השמועה אי נמי התם כשר משום דילרו תוקפו כ"כ וחשוב כאנוס אבל ארביעה אין ילרו תוקפו כ"כ א"נ ה"נ ילרו תוקפו וכשר לעדות אחרת ולא ארביעה דחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו והא דפריך בפ"ק דמכות (דף ו· ושם) נרבע יציל אין לפרש יציל לפי שהוא פסול מחמת שנאה הרובע שרבעו לאונסו שכך היה נראה לפרש דומיא דהרוג יציל דהכי מוכח דלאונסו כשר ואין שונאו כמו הרוג ועוד דהרוג גופיה מציל לפרש דלא מיפסל מחמת שנאה אלא מחמת שהוא טריפה ואינו ראוי להעיד ונראה לפרש דהתם מנרבע לרצונו פריך ואע"ג דלרבא כשר התם איירי שיש עדים שנרבע לרצונו דאז אינו ראוי להעיד והוי נמצא עד אחד מהן פסול ועדותן בטלה וק"ק כיון דבנרבע לרצונו איירי בתגם נקט לבסוף הורג ורובע יציל פירוש יצילו על עצמם דמנרבע לרצונו דמיירי ביה הוי מצי למיפרך אכתי שיציל את עצמו וי"מ דמהרוג ונרבע כשהם קרובים פריך דיציל וכ"ת ה"נ הא כתיב ביה (שמות כא) מכה אביו ואמו וגו' אף על פי שהוא קרוב ונרבע נמי כתיב ערות אביך ואיכא למאן דדריש לקמן (דף נד·) ערות אביך ממש:

ואין אדם משים עצמו רשע · הקשה ר"י בר' מרדכי מדקאמר בפ"ב דכתובות (דף יח: ושם) העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פסולי עדות היינו נאמנים ואמר רמי בר חמא בגמרא לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים מחמת ממון אין נאמנים מ"ט אין אדם משים עצמו רשע ורבא הוא דמסיק התם הכי והשתא אמאי לא פלגינן דיבורא ונהימנינהו במאי דקאמרי שהיו אנוסין אבל לא מחמת ממון ונראה דההיא דכתובות אתיא כמאן דאמר בים נוחלין (ב"ב דף קלד: ושם) דלא פלגינן דיבורא בחד גופא פי' בחד גופא כמו גירשתי את אשתי דלא פלגינן דיבורא בחד גופא לומר דלא מהימן לשעבר ומהימן להבא וכן אנוסין היינו מחמת ממון שעל עצמו הוא מעיד כן דאי מהימנת ליה שהוא אנוס ניהמניה שהוא מחמת ממון נאנס וכן פלוני רבעו לרצונו אין לפרש דלא מהימן במאי דקאמר לרצונו אלא פלגינן דיבורא לומר שרבעו לאונסו דא"כ הוה פלגינן דיבורא בחד גופא ובמקצת מהימן ההוא גופא ובמקצת לא מהימן אלא פלגינן לומר שרבע אבל לא שרבעו וכן מוכח מפלוני רבע שורי דאי הוה אמרי' אדם קרוב אצל ממונו ה"א דמהימן לומר שרבע שור אחר אבל לא שורו דבשורו אין שייך לחלק בין אונס לרצון וכן מוכח ההוא דזה בורר (לקמן דף כה.) דחד אמר לדידי אוזפן ברביתא דמהימן שהלוה בריבית אבל לא לדידיה ותדע דאם היה כהן נשוי אחותו והוא ואחר מעידין שפלוני בא עליה סברא היא לרבא דמצטרפין להורגו אבל לא להרגה אפילו לאוסרה על בעלה אע"פ שנאסרת באונס ואע"ג דבההיא דכתובות (דף יח: ושם) פלגינן דמהימנינן להו במאי דאמרי כתב ידינו הוא זה היינו אפי' בלא טעמא דפלגינן ועוד יש לומר דהתם בכתובות כיון דקיום שטרות דרבנן דעדים שחתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד לא פלגינן דיבורא לומר שאנוסין היו מחמת נפשות ואע"ג דאשכחן (גיטין דף ח:) פלגינן דיבורא גבי עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויין לך דאמר רבא עצמו קנה ונכסיו לא קנה לא דמי דהתם כך הוא נוהג בכל שטרות דעלמא דבגט אשה ובגט שחרור הימנוהו רבנן על ידי בפני נכתב ובפני נחתם ובשאר שטרות הצריכו קיום:

אבל

מס' ר"ת כנ"ל

רש"ל

[צ"ל אליבא דר']

[לפנינו תוספות שם ד"ה החשוד]

מכות ו:

לקמן מ. מח. פא:

יבמות כה. [ע"ש]

לקמן י. כה: כתובות יח: יבמות כה:

רבינו חננאל

אי בעי תימא כגון שהתרו בה ולא התרו בה עדיה ר' מאיר כר' יוסי וחכמים כרבנן · אי בעי תימא כגון דאתכחשו העדים בבדיקות ור' מאיר כבן זכאי וחכמים כרבנן · אמר רב יוסף הביא הבעל עדים שזינתה ונמצאו זוממין עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון נמצאו המזימין זוממין המזימין שבאו להזים נהרגין ומשלמין ממון לבעל ונפשות לעדים · אמר רב יוסף פלוני רבעו לאנסו הוא ואחד מצטרפין להרגו לרצונו רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד · רבא אמר אדם קרוב אצל עצמו ועדות הקרוב פסולה היא ואין אדם משים עצמו רשע וכן אם אמר פלוני

הגהות הב"ח

(א) תוספות ד"ה ר' יוסי וכו' היינו ר' יוסי כנ"ל ואות כ' נמחק: (ב) ד"ה בפלוגתא וכו' שמא יזים את עדי האב וכו' כמו דלא הכחישום ויצטרך: (ג) בא"ד לאו כלום הוא אי נמי:

תורה אור

פלוני *בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה מאי קא משמע לן דמפלגינן בדיבורא היינו הך מהו דתימא *אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קא משמע לן ואמר רבא פלוני בא על נערה המאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון *ממון לזה ונפשות לזה ואמר רבא פלוני רבע השור והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון שורו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון ממון לזה ונפשות לזה הא תו למה לי היינו הך משום דקא בעי בעיא עלויה דבעי רבא פלוני רבע שורי מהו *מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו °ואין אדם קרוב אצל ממונו או דילמא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו בתר דבעיא הדר פשטה אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו: מכות בשלשה כו': מנהני מילי אמר רב הונא אמר קרא (דברים כה) °ושפטום שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן שלשה אלא מעתה (שם) °והצדיקו שנים והרשיעו שנים הרי כאן שבעה ההוא מיבעי ליה כדעולא דאמר עולא רמז לעדים *זוממין מן התורה מניין (שם) רמז לעדים זוממין והא כתיב °כאשר זמם אלא רמז לעדים זוממין שלוקין מניין דכתיב (שם) °והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדי אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להנך רשעים והיה אם בן הכות הרשע ותיפוק ליה (שמות כ) °מלא תענה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו: משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה: מ"ט דרבי ישמעאל *אמר אביי אתיא רשע רשע מחייבי מיתות כתיב הכא (דברים כה) °והיה אם בן הכות הרשע וכתיב התם (במדבר לה) °אשר הוא רשע למות מה להלן בעשרים ושלשה אף כאן בעשרים ושלשה רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי הכי אומדנא למה לי למחייה ואי מאית לימות א"ל אמר קרא (דברים כה) °ונקלה אחיך לעיניך כי מחית אגבא דחיי מחית אלא הא דתניא *אמדוהו לקבל עשרים אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש וכמה הן תמני סרי למחייה

פלוני בא על אשתי אבל לא להורגה · לפי שקרוב הוא אצלה ואע"ג דמהימנינן ליה בהאי שהדותא לגבי חבריה לא מהימנינן ליה לגבי אשתו והיינו פלגינן דיבורא דהא חד דיבורא הוא ולגבי האי מהימן ולא מהימן לגבי האי: אבל אשתו לא אמרינן · אדם קרוב לענין פלגינן דיבורא והואיל ומהימן אההוא דיבורא למיקטליה לחבריה ליקטלוה נמי לדידה קמ"ל: נהרגין · משום פלוני: ואין משלמין ממון · טובת הנאת כתובתה שרצו להפסידה מאי טעמא שהרי לא הזכירו שם האשה ולמאן מפסדי: בא על בתו של פלוני נהרגין · משום שניהם שבאו להרוג אותו ואותה: ומשלמין ממון · שבאו להפסידה כתובתה מן האירוסין ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון דהתם כיון דניסת הנך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי וכיון דעלה מקטלי לא משלמי לה ממון אבל היכא דלא ניסת הנך תשלומין דהזמה דאב נינהו דכל שבח נעוריה לאביה והוה ליה ממון לזה לאב ונפשות לזה משום דבועל ונערה מיקטלי: רבע השור · ולא הזכירו שור של מי: ואין משלמין · דמי השור דלא ידעינן מנו: ממון לזה · לבעל השור: ונפשות · בשביל פלוני הרובע: פלוני רבע שורי · הוא ואחר מצטרף עמו: מהו · פלוני ודאי מיקטיל אלא שור מי מיקטיל: מי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו · ופלגינן דבורא להימוני אחבריה ולא אשור או דילמא לא אמרינן לענין פלגי דיבורא אדם קרוב אצל ממונו אע"פ דפלגינן ליה לעיל אצל עצמו: הדר פשטה · לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו לענין פלגי דיבורא והשור יסקל וכי אמרינן בתמורה (דף כח.) רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאינו נסקל הני מילי היכא דלא העידו הבעלים על הרובע מי הוא או העידו ולא היה עד שני עמהם אבל הכא דגברא מיקטיל על פי בעל השור לא פלגינן דיבורא משום ממון: ושפטום · גבי מלקות כתיב: רמז לעדים זוממין שלוקין · היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם כגון מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה ונמצאו זוממין והרי הם כהנים אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחתיו אלא סופג את הארבעים מנלן: משום · דב"ד הצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות את הרשע לצדקת צדיק למה הוזכרה כאן וכי משום לצדקת צדיק מתחייב רשע מלקות אלא ודאי עדים (זוממין) רמיזי הכא דאעדים קאי האי והיה אם בן הכות והכי קאמר עדים שהרשיעו צדיק והוזמו והצדיקו עדים אחרונים את הצדיק והרי נעשו רשעים אלו העדים הראשונים וילקו ואם אינו ענין לעדות ממון דהא אין לוקין ומשלמין תניהו ענין לבן גרושה וכיוצא בו: לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו · מאם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' באלו הן הלוקין (מכות דף יג:): מלקות במקום מיתה עומדת · דכיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות ומיתה זו קנס עליו הכתוב והרי הוא כאחת מן המיתות וכי היכי דסקילה בפני עצמה ושריפה בפני עצמה והרג בפני עצמה הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות: אי הכי · דהוא גופיה מיתה הוא: אומדנא למה לי · דקתני באלו הן הלוקין (שם דף כב.) דאומדין אותו אם אינו יכול לקבל ארבעים מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל: ונקלה · בשעת שלוקה יהא אחיך שיכה את החי ולא את המת וכיון דמית ליה בפלגא כי מחי על אידך פלגא לאו על החי הוא: אמדוהו לקבל עשרים · ורלו שאין יכול לקבל עשרים ואחת ואם יכוהו עשרים ואחת ימות בה: אין מכין אותו אלא · שמונה עשרה דמכות הראויות להשתלש לשלשה חלקים בעינן שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו ומקרא נפקא לן באלו הן הלוקין (שם דף כב.): למחייה

אצל אשתו לא אמרינן · אע"ג דמתני' היא בזה בורר (דף כז:) דבעל כאשתו לענין עדות ה"ד הכא דמחמת מגו דמהימן להורגו מהימן להורגה: משום דהוי לאו שאין בו מעשה · וה"ה דה"מ למימר משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואפ"ה גלי לן והיה אם בן הכות הרשע דלקי ובלבד שלא יוכל לבא לידי חיוב מיתה אבל אם אפשר לו לבא לידי חיוב מיתה לא לקי כדאמר במרובה (בבא קמא דף עד: ושם) תסתיים דרבי אלעזר דאמר הוכחשו בנפש ולבסוף הוזמו אין נהרגין דא"ר אלעזר עדים שהוכחשו בנפש לוקין ואי ס"ד הוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואם תאמר דהכא משמע דלוקין אלאו דלא תענה משום דגלי לן קרא דוהיה אם בן הכות וכן בפ"ק דמכות (דף ב: ושם) גבי מעידים אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה משמע דלכ"ע לקי ובמעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז (שם ד.) הוה נמי לקי לכ"ע אי לאו משום כדי רשעתו ובפ"ק דמכות (שם) גבי מעידים אנו באיש פלוני שחייב מלקות מ' ונמצאו זוממין קאמרי רבנן דאין לוקין אלא מ' ואמרינן בגמרא (שם) האי לא תענה רבנן מאי עבדי ליה מיבעי ליה לאזהרת עדים זוממין וי"ל דהתם ודאי כיון דלקו מ' מכאשר זמם ואי אפשר להלקותם בלא אזהרה דלא ענש הכתוב אא"כ הזהיר והיינו מלא תענה ונמצא הך דלקי מכאשר זמם הוי משום אזהרה דלא תענה ולכך אי אפשר להלקותו פ' על לאו אחד אבל בבן גרושה או בן חלוצה שפיר לקי מלא תענה וכן גבי מאתים זוז אי לאו כדי רשעתו הוי לקי מלא תענה דממון לא בעי אזהרה: וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו · אפי' לרבי יהודה דאית ליה בכל דוכתא לוקין עליו אתי האי שינויא דהא מעדים זוממין יליף לה לר' יהודה בפ"ק דמכות (דף ד:) °ואי לאו והיה אם בן הכות הרשע דגלי לן בעדים זוממין ה"א בכל דוכתא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו*: רבא אמר מלקות תחת מיתה עומדת · משמע דלית ליה ג"ש דרשע רשע ובמקום אחר מפורש (לקמן דף לג: ושם ד"ה אתיא): מלקות תחת מיתה עומדת · י"מ משום דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן וניתנה לישראל מלקות על אזהרתו תחת מיתה דבני נח ועוד י"ל משום דזוממין מתים ע"י מלקות כדתנן באלו הן הגולין (מכות דף ה:)*ומת זה תחת ידו ופטור וקשה לשני הפירושים הללו דמאי פריך אי הכי אומדנא למה לי ופי' הקונטרס עיקר:
שכבר

מסורת הש"ס

ב"ב קנט: · [לעיל ט: וש"נ] · [עיין תוספות כתובות ל: ד"ה רב אשי וכו' ביאור ארוך] · נ"א מי אמרי' אדם קרוב אצל ממונו או דילמא לא אמרינן כו' הדר פשטה לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו רש"ל · מכות ב: · [לקמן נג: מכות ה. כתובות לה.] · [תוספתא דמכות פ"ד] · רש"ל מ"ז

עין משפט נר מצוה

עו א מיי' פי"ב מהל' עדות הלכה ג:
עז ב ג מיי' שם פכ"א הלכה י:
עח ד מיי' שם פי"ג הלכה ג:
עט ה מיי' פ"כ שם הלכה ח:
פ ו מיי' שם הלכה ט:
פא ז מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הלכה א סמג לאוין קנט:
פב ח מיי' שם פי"ז הלכה ב סמג שם:

רבינו חננאל

פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו לבועל אבל לא להורגה דבעל לגבי אשתו קרוב הוא ועוד אמר פלוני בא על נערה מאורשה והוזמו נהרגין שהעידו שקר כי בא על נערה מאורשה · ואין משלמין ממון שלא העידו על נערה ידועה · אבל אם העידו על בתו של פלוני שנבעלה באונס והוזמו נהרגין על הבועל ומשלמין ממון לנערה כי בעדותן שנבעלה היו מפסידין כתובת בתולה מבעלה · וקי"ל בכולהו כוותיה דרבא וכן הדין בעדים המעידין כי פלוני רבע שור כו' · ואם העיד כי פלוני רבע שורי הוא ואחר מצטרפין להורגו לרובע ולסקול השור ואסיקנא פשטא רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו: מכות בג' שנאמר ונגשו אל המשפט ושפטום הרי כאן ב' אין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן ג': אתיא רשע רשע פירוש כתיב הכא במלקות והיה אם בן הכות הרשע וגו' וכתיב אשר הוא רשע למות מה דין רשע למיתה בכ"ג אף רשע דמלקות

[וע"ע תוספות כתובות מה: ד"ה רבי יהודה ותוספות שבת קנד. ד"ה כלאו]

[וכב:]

גליון הש"ס

גמרא ואין אדם קרוב אצל ממונו · עיין זבחים דף ע ע"א תוספות ד"ה ע"פ: תוס' ד"ה וכל וכו' ואי לאו והיה אם בן · קשה לי דמ"מ אף אם לא כתיב והצדיקו והרשיעו אם נכתב רק והיה אם בן הכות ילפינן כין מכין דמיירי במלקות ונדע דכמוגיה שם רע ויסרו היינו מלקות ואח"כ נילף משום דלאו שאין בו מעשה לוקין וממילא חייבים העדים מלקות משום לא תענה וצ"ע:

פג א מיי' פ"ב מהל' קידוש החדש הל' ח:

פד ב מיי' שם פ"ד הלכה ט:

שלא יקדשו היום כנ"ל רש"ל

פה ג מיי' שם הלכה י:

פו ד מיי' שם הלכה ט:

שכבר קידשוהו בשמים · י"מ דב"ד של מעלה מקדשין אותו לעולם בשעת המולד ואין נראה דאם כן בזמנו נמי כבר קדשו בשמים אלא נראה כפירוש הקונטרס בפ"ב דר"ה דביום שלשים ממתינים ב"ד של מעלה לב"ד של מטה שמא יעברו אבל יום שלשים ואחד שאי אפשר *שלא קדשו היום מקדשין אותו בשמים מן השחר והא דאמר בירושלמי רבא בר זבדא בשם רב טעמא דר' אלעזר בר' צדוק בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותה מקדשין הן יש ליישבו כפירוש הקונטרס דהכי פירש בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותו מלמטה ביום ל' מקדשין אותו הן מן הבוקר ביום ל"א דאין כאן ספק דודאי יקבע היום:

ואיידי דתנא עיבור שנה · פירש בקונטרס דהתם לא סגי דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר השני לשם אדר דאי שתקי ממילא מיקבע לשם ניסן מה שפירש שיקדשו אדר השני לשם אדר לא דק דלשון קידוש אין להזכיר דהאי תנא דלא בעי קידוש לא מלא ולא חסר ואין אומר בו מקודש והיה לו לומר שקובעין אותו לשם אדר ומה שמשמע מתוך פי' דביום שלשים קובעין אותו לשם אדר שני אין נראה דאמרינן לקמן (דף יב·) אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן אלא צריך לומר דאמירה של עיבור היינו בשעה שגומרין השבעה שתהא השנה מעוברת קודם שלשים של אדר ובשעה שבאו עדים שראו את החדש אפילו יקבעו אותו סתם לית לן בה וממילא הוי אדר השני: **חישוב** חדש אין קידוש חדש לא מני ר"א · תימה א"כ תיקשי דר' מאיר אדר' מאיר דבמתני' קתני עיבור החדש בשלשה ועיבור השנה בג' דברי ר"מ ולעיל קתני בברייתא קידוש החדש ועיבור השנה בג' דברי ר"מ ואין לומר דברי ר"מ דמתניתין אעיבור שנה קאי ולא אעיבור החדש מדקאמר דאיידי דבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חדש משמע דחד תנא תני תרווייהו:

שבעה רואי פני מלך · פירש בקונטרס דאחשורוש קאי ואין נראה שתקנו כנגד שרי העו"ג ומפרש ר"ת דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים (ב כה) דהגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה (נב) כתיב ושבעה אנשים מרואי פני המלך וכן מוכח בירושלמי ומונה אותן גבי סנהדרי גדולה והכי איתא התם אית תנא תני ע"א שנאמר ויקח רב הטבחים את שלשה שומרי הסף הרי שלשה ושבעה אנשים מרואי פני המלך הרי עשר וששים איש מעם הארץ הרי שבעים ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה הרי שבעים ואחד ולמה קרא אותו סריס שיושב ומסרס בהלכה כתוב אחד אומר ה' וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינין: בת

[בר"ה כה. איתא רבי אלעזר בר' שמעון ועי' בפירש"י דהכא ד"ה חישוב דעיבור וכו']

תורה אור

למחייה עשרים וחדא וכי מיית בהך חדא לימות דהא כי מחית אגבא דחייא קא מחית אמר ליה אמר קרא °ונקלה אחיך לעיניך (דברים כה) אחר שלקה אחיך בעינא וליכא: עיבור החדש בשלשה: חישוב לא קתני קידוש לא קתני אלא עיבור לא ליקדשא וממילא לעבר אמר אביי תני קידוש החדש תניא נמי הכי *קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה דברי רבי מאיר אמר רבא והא עיבור קתני אלא אמר רבא קידוש ביום עיבור בשלשה אחר עיבור ליכא קידוש ומני רבי אלעזר (*בן) צדוק היא דתניא רבי אלעזר [נ"ל בר'] *(בן) צדוק אומר * אאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו בשמים רב נחמן אמר קידוש אחר עיבור בשלשה ביום עיבור ליכא קידוש ומני פלימו היא דתניא פלימו *אומר בזמנו אין מקדשין אותו שלא בזמנו מקדשין אותו רב אשי אמר לעולם חישוב קתני ומאי עיבור חישוב דעיבור ואיידי דקבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חודש חישוב חודש אין קידוש חודש לא מני ר' אליעזר היא דתניא *ר' אליעזר אומר בין בזמנו *בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו שנאמר °וקדשתם את שנת החמשים שנה (ויקרא כה) שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים: רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה כו': תניא בכיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל *בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה אחד אומר לישב ושנים אומרים שלא לישב בטל יחיד במיעוטו שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב מוסיפין עליהם עוד שנים ונושאין ונותנין בדבר גשנים אומרים צריכה ושלשה אומרים אינה צריכה בטלו שנים במיעוטן שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה מוסיפין עליהם עוד שנים שאין המנין פחות משבעה הני *שלשה חמשה ושבעה כנגד מי פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה ומנו רבי שמעון בן פזי ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה ומנו ר' יצחק בר נחמני חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר (א) שלשה כנגד שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך שבעה רואי פני המלך תני רב יוסף הני שלשה וחמשה ושבעה(ב) שלשה כנגד שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך שבעה רואי פני המלך א"ל אביי לרב יוסף עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי אמר להו לא הוה ידענא דצריכיתו *מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו: זמן נשיא צריך גדי סימן: ת"ר דאין מעברין את השנה אלא במזומנין

למחייה עשרים וחדא · דהא אכתי חי הוא ואגבא דחיי מחי: חישוב לא קתני · דנימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש דבחושבנא תליא אע"פ שצריך לעברו כגון משום ירקיא ומשום מתיא אפילו הכי חושבנא בעי כדתנן במסכת ערכין (דף ח:) אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר על שמנה אבל תשעה מעוברין לא עבדינן דאם כן קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ומחזי שיקרא הלכך צריך לחשב תולדות הלבנה אם תקדום שלשה ימים או שנים לקביעות החדש לא מעברינן ליה דתמהי בה אינשי: קידוש לא קתני · דנימא דצריך ג' לקבל עדות החדש מפי העדים ולומר מקודש החדש: אלא עיבור החדש · משמע שצריך שלשה לומר מעובר החדש אמירה זו למה: לא ליקדשיה ביום שלשים · וממילא כי מקדשינן ליה למחר מיעבר החדש שעבר דיום שלשים בתריה שדית ליה: תני קידוש · ועל כל חדשי השנה קאי: והא עבור קתני · דרך תנא טועה בגירסא לחסר תיבה על ידי שכחה אבל אין נחלף לתנא בין גירסת קידוש לגירסת עיבור: ביום עיבור · יום עיבור הוא יום שלשים שממנו נעשה החדש מעובר כשרוצין לעברו: קידוש ביום עיבור · כגון בחדש חסר שעבר צריך שלשה לקדש ראש חדש הבא ביום ל' לחדש שעבר: לאחר עיבור · אם עשו חודש שעבר מלא וקבעו ר"ח ביום ל' ואחד אין אומרין בו מקודש: בזמנו · ביום ל' דתולדתו ביום ל' הוא דאין חדש לבנה *פחות מכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים: שכבר קידשוהו בשמים · ב"ד שלמעלה מאתמול: פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו · שא"צ לעשות חיזוק לדבר שהרי בזמנו בא: חישוב דעבור · לחשב אם יעברוהו דהיינו קידוש סבר תנא דידן דלא צריך לקדושי לא מלא ולא חסר וכר"א בר' שמעון לקמן ואיידי דתני עיבור השנה דהוי נמי חישוב דעיבור השנה והתם לא סגי דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר השני לשם אדר דאי שתקי ממילא לשם ניסן מיקבע תנא נמי גבי חדש עיבור החדש וקרייה נמי לחישוב עיבור ואשמעינן דחישוב בעינן אבל קידוש לא בעינן לא למלא ולא לחסר כר"א: שנים אתה מקדש · שנת של כל יובל ויובל מקדשין ב"ד לשם יובל: א' אומר לישב · א' מן השלשה אומר צריך לישב ולעיין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב או התקופות או פירות האילנות כדלקמן (דף יא:): ושנים אומרים · אינו צריך להושיב ב"ד על כך שאין כאן ספק דודאי אינה צריכה לעבר: בטל יחיד במיעוטו · ולא ישבו החמשה עוד לעיין בדבר: שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב · הולכין אחר השנים ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה לפיכך מוסיפין עוד שנים ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי: שנים אומרים צריכה · לעבר ושלשה אומרים אין צריכה בטלו שנים במיעוטן ועומדין והולכין להם: שנים אומרים אינה צריכה ושלשה אומרים צריכה · הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין ומעברין: כנגד ברכת כהנים · בפסוק ראשון ג' תיבות והשני ה' ושלישי ז' תיבות: (ג) שלשה כנגד שומרי הסף כו' · כלומר אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממונין וחמשה ממונין ושבעה ממונין ג' כנגד שומרי הסף בצדקיהו (מלכים ב כה) גבי גלות נבוזראדן והתם נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך ובאחשורוש (אסתר א) אשכחן שבעה שרי פרס ומדי ועיבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכונן:

במזומנין

[תוספתא פ"ב] · [נ"ל בר'] · ר"ה כד. · ג"ז שם. · ג"ז שם. פ"ס · יותר רש"ל · [תוספתא פ"ב] · מגילה כג. · [מגילה שם. סוכה יד: נזיר יט.]

רבינו חננאל

בכ"ג ונקלה אחיך בעינן שילקה אחיך · כלומר יתקיים ויהיה חי: **עיבור** החודש בג' תירצה אביי תני קידוש תניא נמי הכי קידוש החודש בג' ועיבור השנה בג' דברי רבי מאיר *) ותירצה רבא הכי קידוש ביום עיבור והוא ביום שלשים בג' דיינין אחר עיבור ליכא קידוש כר' אלעזר ב"ר צדוק דתנן אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים · רב אשי אמר לעולם חישוב לעיבור החודש קתני ואיידי דבעי מיתנא עיבור שנה תנא נמי עיבור החודש ואסיקנא חישוב חודש אין מכלל דקידוש חודש ליכא ותנינן סתמא כרבי אלעזר (דתנן) [דתניא] בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה · שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים וקיי"ל דאפילו רבי אלעזר לא אמר אלא מדאורייתא' אבל מדרבנן מקדשין · עיבור שנה בג' רשב"ג [אומר] בג' מתחילין ובה' נושאין ונותנין כו' · כיצד מתחילין בג' נושאין ונותנין בה' וגומרין בז': **ירושלמי** בר קפרא שמע להון מהכא יברכך ה' וישמרך הרי ג' מתחילין בג' יאר ה' ה' תיבות מכאן שנושאין ונותנין בה'. ישא ה' פניו ז' מיכן שגומרין בז' ר' יהושע בן לוי אמר מהכא ויקח רב טבחים את שלשת שומרי הסף מיכן שמתחילין בג' · וחמשה אנשים מרואי פני המלך מיכן שנושאין ונותנין בחמשה · ושבעה אנשים רואי פני המלך מיכן שגומרין בז' (מתחילין בג') · אחד אומר לישב וב' אומרים שלא לישב בטל היחיד במיעוטו כלומר אין צורך לבית דין לישב שאין שנה זו צריכה עיבור ב' אומרים לישב אחד אומר שלא לישב מוסיפין עליהם שנים ונשאין ונותנין בה · שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה מוסיפין עליהם שנים שאין המנין פחות משבעה · ואם עיבורה בשלשה מעוברת . כלומר אם הסכימו מתחלת ישיבתן ששנה זו צריכה עיבור ועיבורה מעוברת: **תנו** רבנן אין מעברין את השנה אלא

במזומנים

*) נראה דחסר כאן וצ"ל ופריך רבא והא עיבור קתני

הגהות הב"ח

(א) גמרא וחד אמר כנגד שלשה שומרי הסף: (ב) שם וחמשה ושבעה כנגד שלשה שומרי: (ג) רש"י ד"ה כנגד שלשה שומרי הסף:

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

תורה אור

במזומנין לה מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד *עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי אמר לו שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו רבי שמעון בר' לרבי חייא אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא אמר לו לא תהא כזאת בישראל ורבי חייא מהיכא גמיר לה מרבי מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של ר"מ אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כתבו כולם ונתנו לה ור"מ מהיכא גמיר לה משמואל הקטן ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה משכניה בן יחיאל דכתיב °ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה מיהושע דכתיב °ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך חטא *ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר לו וכי דילטור אני לך הטל גורלות ואיבעית אימא ממשה דכתיב °עד אנה מאנתם ת"ר *משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד *שראוי שתשרה עליו שכינה (כמשה רבינו) אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן °וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידן למיתי על עלמא ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות ת"ר [א]אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא *ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל שלטון אחד שבסוריא ושהה לבא ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל וכשבא ר"ג ואמר רוצה אני [ב]נמצאת שנה מעוברת תנו רבנן *[ג]אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשרים ומפני תנורי פסחים ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו [ד]אבל לא מפני השלג ולא מפני הצינה ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן ת"ר * [ה]אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו אבל עושין אותן סעד לשנה [ו]כיצד רבי ינאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא *דערקין וזימנא דאביבא לא מטא ושפרת מילתא באנפאי ואוספית על שתא דא תלתין יומין מיתיבי כמה *עיבור השנה שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר חדש אמר רב פפא [ז]רצו חדש רצו שלשים יום תא חזי מאי איכא בין

תקיפאי

במזומנין לה · שהזמינן הנשיא מבערב: השכימו לי · מחר ז' לעלייה המיוחדת לישב בה בית דין: ולא לעבר שנה עליתי · להצטרף עמכם עכשיו: אלא ללמוד · תורה מכם הילך תעשו: מחמת כיסופא הוא דעבד · שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו: שליערת לאבא · שאכלת השום וגדף הריח: חס ושלום · שאוכל השום בבואו לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא: משמואל הקטן · כדאמרן: אנחנו מעלנו · והוא לא נשא נכרית והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: מיהושע · ממעשה דיהושע שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: דילטור · רכיל: מאנתם · כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב (שמות טז) יצאו מן העם ללקוט וגו': משמתו נביאים כו' · משום שמואל הקטן נקט לה הכא: אף הוא · הוכיח סופו שסרתה עליו שכינה שנתנבא בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל לחרבא · רשב"ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כ"ג יהרגו בחרב: וחבירוי · כגון ר"ע ורבי חנינא בן תרדיון: לקטלא · לשאר מיתות ר"ע במסרקות של ברזל בפרק הרואה (ברכות דף סא:) ר' חנינא בשריפה במסכת ע"ז (דף יח·): לומר כן · אותו הספד: אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות · מפני יראת המלך מיהרו לקוברן: ליטול רשות · לדבר על עסקי ציבור: מפני הדרכים · שנתקלקלו בימות החורף ומפני הגשמים ועדיין לא נתקנו ולא יוכלו עולי רגל לבא: תנורי פסחים · שצולין בהם פסחיהם ונמוקו בגשמי החורף וצריכין חמה להתייבש: ומפני גליות ישראל · בני הגולה הרחוקים ונשמע לבית דין שנעקרו ממקומן לעלות לרגל לעשות פסחיהם ועדיין לא הגיעו שאם לא יעברוה *לא ירגילו לבא בפסח: לא מפני השלג · שלא יחדלו בכך מלבוא: גדיים וטלאין · שהן דקין אין מעברין עליהן כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים שהרי יכול להקריב קטנים: גוזלות · שצריכין לקיני יולדות שבכל א"י וכן זבין וזבות שכולן מביאין קיניהם עד עלותן לרגל אעפ"כ אין מעברין על כך שיכולין להביא בני יונה שכשרים כשהם קטנים: אבל עושין אותן סעד·סייג וסמך לדבריהם לעבר את השנה אם צריכה לעבר מפני א' מן הדברים שמעברין עליהן כגון על האביב ועל פירות האילן ואמרי' לקמן על שתים מהן מעברין ועל א' מהן אין מעברין הללו גדיים וטלאים וגוזלות נעשו סעד ומצטרפין לאחד מהן ומעברין: וזימנא דאביבא לא מטא · הוא אחד מן הסימנים שמעברין עליהם כדלקמן: חדש · כ"ט ימים:

בת קול יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין °לכך קורין אותו בת קול: מפני הדרכים והגשרים · והאי דלא חשיב ג' סימנין דלקמן משום דעל שנים מהן מעברין אבל הני אפילו אחד מהני מעברין ובברייתא דבסמוך גבי גדיים וטלאים וגוזלות שלא פרחו נמי לא חשיב להו משום דאהנך דבסמוך אפי' שנים מהם אין מעברין עליו אלא שעושין אותו סעד עם אחד מג' סימנים: ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן · משום דהנך דיתבי בא"י אין צריך לעבר דאפי' האחרון יכול להגיע מר"ח ניסן עד פסח כדתניא פ"ק דתענית (דף י·) גבי שאלת גשמים ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת: רשב"ג אומר חדש · הכא משמע דחדש סתם הוא חדש חסר וכן בפרק המדיר (כתובות דף עא·) גבי חדש מלא וחדש חסר איכא בינייהו וקשה דבסוף החולץ (יבמות דף מח: ושם) אמרינן ירח שלשים ימים שלשים וכן בפרק קמא דנזיר (ה· ושם) פריך ואימא שלשים כדכתיב עד חדש ימים וי"ל °דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד א"נ הכא ובהמדיר דקאמר ת"ק שלשים מוכחא מילתא דאידך תנא חדש חסר: (וע"ע תוס' כתובות עא· ד"ה רבי):

ממעטני

פז א ב מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הלכה י והלכה יב:
פח ג מיי' שם הל' ט:
פט ד מיי' שם הלכה ו:
צ ה מיי' שם הלכה ז:
צא ו מיי' שם הל' ח:
צב ז מיי' שם הל' יג:

[ברכות כח.]

[לקמן מג:]

יומא ט: סוטה מח: [תוספתא סוטה פי"ג]

[ברכות נו.]

לא יגיעו לבא כצ"ל רש"ל

עדיות פ"ז מ"ז ע"ש

[תוספתא פ"ב ע"ש]

[תוספתא שם]

[צ"ל דעדקין כו' הרגום של דק דעדק כפי' בגלת מ"ז ייד וכ"ה בתוספתא' דעדקין]

ס"א אינו רש"ל [דע אע"ג שהרש"ל מוחק זה מטעם הנודע מ"מ הרמב"ם בסוף פ' שביעי לשמונה פרקים כתב הנוסחא כדהיתא לפנינו וע"ש פירושו וכן בילקוט פרשת בשלח רמז רס"א העתיק כמשה ועי' סוכה כח. ובב"ב קלד. ובחדושי אגדות דהכא וכן בב"ב מפרש' מלתא בטעמא וגרסתם כמשה רבינו ודע דגם באבות דר' נתן ריש פרק י"ד איתא כמשה רבינו]

ר"ה יט: ערכין ט:

רבינו חננאל

במזומנים לה מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו שבעה לעלייה עלה ומצא שמונה · אמר מי שעלה שלא ברשות ירד אמר שמואל הקטן אני עליתי שלא ברשות ולא לעבר עליתי אלא ללמד הלכה הוצרכתי פי' כל המשכימין המקדימין ונכנסין בעלייה מן המזומנין והעולה אח"כ הוא העולה שלא ברשות כי רבן גמליאל לא הרשה לעלות אלא ז' והנכנס אחר שנכנסו הז' שמיני · ולא שמואל הקטן היה אלא אחר היה וידוע היה אלא לא רצה לבזותו ופי' בירושלמי שלא עיברוה באותו היום אלא הפלינו אותו היום בדברי תורה ועיברוה ביום אחר · ושמואל הקטן עשה כך שלא להתבייש העולה שלא ברשות · שלמד שמואל הקטן משכניה בן יחיאל ושכניה למדה מיהושע · וכן מצינו בר' חייא שעמד ויצא ממושבו של ר' כאשר שמע לו שאמר מי שאכל שום יצא ולאו כי ר' חייא הוא שאכל שום אלא שלא להתבייש מי שאכלו · ור' חייא למד מר' מאיר ור' מאיר למד מזה המעשה של שמואל הקטן ושמואל למד משכניה ושכניה מיהושע · כלומר לא ביקש הקב"ה לפרסם החוטא אלא ע"י גורלות: פי' דילטור רכיל: ת"ר משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל · ועדיין היו משתמשים בב"ק ניתנה עליהן ב"ק מן השמים יש בן אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו חכמים עיניהן בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי עניו הי חסיד מתלמידיו של עזרא · וכן עוד ניתנה עליהן בת קול בענין הזה ונתנו חכמים עיניהם בשמואל הקטן · וכשמת אמרו עליו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף על רבי יהודה בן בבא ביקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה כו' · אף הוא שמואל הקטן אמר בשעת מיתתו בענין נבואות · שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא כו': ת"ר אין מעברין את השנה אלא אם ירצה נשיא · ומעשה ברבן גמליאל שהלך אצל הגמון כו' · ת"ר אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה לכך [מפני הדרכין ומפני הגשרין ומפני תנורי פסחין ומפני גליות שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו אבל לא מפני השלג ולא מפני הצינה ולא מפני גליות שלא נעקרו ממקומן]· וסוגיא כי הא דת"ר משום רשב"ג מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואמריא דערקין וזימנא דאביבא לא מטא שפרת מלתא באנפא

גליון הש"ס גמרא וכשמת אומרים עליו. כעין זה בברכות דף ו ע"ב ובברכות יונה שם: תוספות ד"ה בת קול וכו' לכך קורין אותו ב"ק · עיין תוי"ט פרק ט"ז משנה ו דיבמות: ד"ה רשב"ג וכו' וי"ל דלשון תורה לחוד · עיין תענית דף כט ע"א ברש"י ותוספות שם:

תורה אור

תקיפאי קדמאי לעינוותני בתראי דתניא *מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלש איגרות התוכות לפניו מונחות אמר לו טול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה שלומכון *יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלוותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא *ערקין וזמנא דאביבא לא מטא ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חביריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין דילמא בתר דעברוהו: תנו רבנן *[א]על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה על שנים מהן מעברין °ועל אחד מהן אין מעברין ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין רבי שמעון בן גמליאל אומר על התקופה איבעיא להו על התקופה שמחין או על התקופה מעברין תיקו: *ת"ר [ב]על שלשה ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן והגליל על שתים מהן מעברין ועל אחת מהן אין מעברין ובזמן שיהודה אחת מהן הכל שמחין שאין עומר בא אלא מיהודה ת"ר * [ג]אין מעברין את השנים אלא ביהודה [ד]ואם עיברוה בגליל מעוברת העיד חנניה איש אונו אם עיברוה בגליל אינה מעוברת א"ר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאי טעמא דחנניה איש אונו אמר קרא °לשכנו תדרשו ובאת שמה (דברים יב) כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום ת"ר [ה]אין מעברין את השנה אלא ביום ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת [ו]ואין מקדשין את החדש אלא ביום ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש א"ר *אבא מאי קרא °תקעו (תהלים פא) בחדש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתיב כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב *מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום ת"ר * [ז]אין מעברין את השנה

בשני

רש"י

תקיפי קמאי· רבן גמליאל שהיה נוהג שררה וזורק מורא בתלמידים כדאשכחן בבכורות (דף לו·) ובברכות (דף כז:) ובראש השנה (דף כה·) דצעריה לר' יהושע ואפ"ה קתני ביה ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבראי ורבן שמעון בריה דהוה מענוותני בתראי כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה·) לא אמר באנפי חבראי: דזמן ביעורא מטא · שנה שלישית או שנית לשמיטה כל מי שיהיה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו תרומה ניתן לכהן ומעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני מתבער בכ"מ שהוא שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח היה מבערו ערב פסח ומתודה בערתי הקודש: ממעטני זיתא · מקום קיבוץ הזיתים להתחמם זה על זה בגליל הוי זיתים מרובין ובדרום חטים מרובין גליל ודרום מא"י הן ואין צריך להודיען על העיבור שקרובים הן לב"ד אבל לבני גולה שרחוקים מא"י צריך להודיעם על העיבור שלא יאכלו חמץ בפסח: דילמא בתר דעברוהו· לרבן גמליאל מנשיאותו נעשה עניו: על האביב· אם לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב (שמות יג) בחדש האביב ואית דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר וקשה לי דאמרינן לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה על שתים מהן מעברין ואם בישלה תבואה ביהודה ולא בישלה בעבר הירדן ובגליל מעברין השנה ואי טעמא משום עומר הוא הרי בישלה התבואה ביהודה: ועל פירות האילן · אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת מעברין שעצרת זמן הבאת ביכורים דכתיב (במדבר כח) וביום הביכורים ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת: ועל התקופה · בין על תקופת תמוז שמתעכבת ונמשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג מעברין דנפקא לן לקמן מקרא בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ט"ז בניסן שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות כדלקמן (דף יג:): ובזמן שאביב אחד · מן השנים שמתעברת שנה עליהן הכל שמחין שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה ואין איסור חדש נארך עליהם אבל כשאביב ראוי ליקצר והשנה מתעברת על הפירות והתקופות עגבין שזמן איסור חדש נארך עליהן: ה"ג רשב"ג אומר על התקופה ול"ג אף: איבעיא להו על התקופה שמחין · שאם התקופה נופלת כתיקונה בתחלת תשרי והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים ודוחין את החג בתוך ימות החורף חודש נמצאו שולי רגלים מגמעדין בגשמים לפי שהעיתים הולכין אחר תקופת החמה לפיכך כשהיא צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמו היו שמחין או דילמא על התקופה לחודה מעברין ומפני שעיבורה מן התורה אתא רשב"ג למיפלג: על שלש ארצות · שלא הגיע אביב שלהן או שרואין ב"ד שמתאחר בהן זמן בישול פירות האילן מעברין שלשתן מא"י הם: על שתים מהן · אפילו על עבר הירדן והגליל מעברין דהואיל וברובא דא"י לא מטא אביב לא קרינן ביה חדש האביב ועל אחת מהן אין מעברין אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל אין מעברין דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל דתנן במנחות (דף פד:) כרמל רך ומלא בעינן מיכן אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים דהיינו יהודה לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו ממקום רחוק ומעשה שבא עומר *מגנות צריפין כו' ושתי הלחם מבקעת עין סוכר: ובזמן שיהודה אחד · מן המאוחרות הכל שמחין לפי שאין עומר בא להיות מצוה מן המובחר אלא מיהודה הלכך אם בישל ביהודה ועיברו בשביל הבתים כשמגיע זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה ואינו רך ומלא בעינן וצריך להביאו מאחר ארצות *ועוד שאם ביכר יהודה ורואין ציבור שראוי להביא העומר וב"ד מעברין בשביל השתים מאריכין עליהם זמן איסור חדש קשה להם הדבר אבל בשלא ביכר יהודה ובאחת מהשתים אין קשה להם אע"פ שראוי להביא מהג' לפי שמצותו להביא מיהודה: אין מעברין את השנה אלא · בב"ד הקבוע ביהודה: שכנו של מקום · ירושלים והוא ביהודה: שהחדש מתכסה בו · שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם דכתיב חדש בכסה: הוי אומר זה ראש השנה · שחגה בראש חדש הוא אבל שאר חגים באמצע החדש הם וכתיב כי חק כלומר חק שישראל עושין באותו חג דהיינו קידוש החדש הרי הוא כמשפט ומשפט ביום דכתיב ביום הנחילו את בניו כדדרשינן באחד דיני ממונות (לקמן דף לד:) :

תוספות

ממעטני דזיתא · מה שהקשתי על פירוש הקונטרס בסוף כירה (שבת מז: ד"ה בגלילא) והמוליא יין (שם עה·) מפורש שם:

מן עומרי שיבליא · והא דתניא בפרק בתרא דמעשר שני (מ"ה) אמר ר' יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי הבתים שבמדינות מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא הגיע שעת ביעור עד שבא ר' עקיבא ולימד כל פירות שלא באו לעונת מעשרות פטורים מן הביעור הכא ר"ג קודם לרבי עקיבא היה:

בתר דעברוהו · פירוש והיה לו חבר ר' אלעזר בן עזריה שהיה נשיא עמו לכך אמר באנפי חבראי:

אין דילמא מעברין · פירש בקונטרס משום דתקופה דאורייתא כדכתיב (שמות לד) חג האסיף תקופת השנה וקשה דאביב נמי דאורייתא כדכתיב (דברים טז) שמור את חדש האביב וכן פירות האילן (שמות כג) וחג הקציר בכורי מעשיך ונראה דהיינו טעמא דתקופה משום דאי אפשר לטעות בה אבל בפירות האילן ובאביב עבידי דטעו בהו:

אין מעברין השנה אלא ביהודה · והא דר' עקיבא עיבר השנה בנהרדעא בריש פרק האשה שלום (יבמות דף קכב. ושם) ונהרדעא מחוצה לארץ שאני רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל כדאמרינן בסוף ברכות (דף סג·) וא"ת והא אמרינן בזה בורר (לקמן דף כו· ושם) ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר השנה בעסיא ועסיא חוצה לארץ כדמוכח בחזקת הבתים (ב"ב דף נו· שם) דאמר כל שהראה הקב"ה למשה חייב במעשר למעוטי עדרסקים עסיא ואספמיא ואין לומר דלא הניחו כמותם דהא ר"ל קרי להו רועי בקר ויש לומר דעיבורא דהתם היינו חישוב בעלמא כמו ועיברו ג' שנים זו אחר זו דרבי עקיבא לקמן (דף יב.) דחזרו ב"ד וישבו וקבעו בארץ ישראל תדע דהתם שנה שביעית היתה ותניא לקמן דאין מעברין בשביעית וא"ל דר' עקיבא חושבנא בעלמא עבד בנהרדעא אלא דאדרבי עקיבא שלא הניח כמותו סמכו ואדר"ש בן יהוצדק לא סמכו והדור עבוד חושבנא דבברכות (דף סג.) משמע מעובדא דחנניה דקביעות ממש עבד ובירושלמי אמרינן בהדיא דכשאין יכולין לעבר אותה בארץ ישראל מעברין אותה בחוצה לארץ ירמיה יחזקאל ברוך בן נריה עיברו בחוץ לארץ והדר מייתי עובד' דחנניה וקשה קצת דבברכות (שם:) נפקא לן מדכתיב כי מציון תצא תורה וגו' והכא מייתי מלשכנו תדרשו*):

ראויה

*)[ועי' תוספות שבועות טז· ד"ה ורואה]

עין משפט נר מצוה

צג א מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' ב ועיין בהשגות הרמ"ה :

צד ב מיי' שם הל' ד :

צה ג ד ה מיי' שם הלכה יב :

צו ו מיי' שם פ"ב הלכה ח :

צז ז מיי' שם פ"ד הלכה טו :

רבינו חננאל

באנפאי ואוסיפת על שתא דא תלתין יומין איני והא איהו דתני חדש ופריק רב פפא רצו חדש רצו שלשים יום ואקשינן תא חזי [מה] בין תקיפי קמאי לענוותני בתראי תקיפי קמאי והוא רבן גמליאל דהוא כשכתב לא כתב אלא ושפרת מלתא באנפאי ובאנפי הבראי ואילו רשב"ג הוא ענוותן סגיא כדגרסינן בהשוכר את הפועלים א"ר ג' ענוותנין הן אבא ובני בתירא ויהונתן בן שאול לא כתב ובאנפי חבראי אלא ושפר באנפאי בלבד ופרקינן דלמא ר' גמליאל לא כתב הכי אלא בתר דעברוה לרבן גמליאל ואותיבו בהדיה רבי אלעזר בן עזריה ומשום דאב"ע כתב הכי: ת"ר על ג' סימנין מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה על ב' מהן מעברין ועל א' מהן אין מעברין ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין לעבר פי' על אלו סימנים ועל כיוצא בהם היתה מסורת בידם שכל זמן שבית דין מומחה בישראל יש לו רשות לעבר על הסימנים הללו וכדגרסינן בר"ה פרק ארבעה (כא א) כי חזית דמשכה תקופת טבת עד ששה עשר בניסן עברה להההיא שתא ולא תחוש לה וכך היתה הלכה למשה מסיני שמעברין את השנה על האביב ועל סימנים אחרים ואם אינו מצוי להקריב כלל אביב שבניסן וצריכין שיהיה מצוי ביהודה ובעבר הירדן ובגליל ואם היה מצוי בשתים מהן ובאחת מהן לא היה מצוי לא היו מעברין דת"ר על ג' ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן וגליל על שתים מהן מעברין (ועל אחת מהן מעברין) ועל אחת מהן אין מעברין ובזמן שארץ יהודה אחת מהן הכל שמחין לעבר שאין עומר בא אלא מיהודה: ת"ר אין מעברין את השנה אלא ביום ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת ואין מקדשין את החודש אלא ביום ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש · שנאמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה פי' אין מזכירין בר"ה ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא בזולתה וכתיב בה כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מה משפט ביום אף הכתוב והיו הנחילו את בניו וכתיב והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם אף קידוש ביום: ת"ר אין מעברין את השנה

מסורת הש"ס

[תוספ' פ"ב]

נ"ל יסגא לעלם וכנ"ל בסמוך רש"ל

[נ"ל ערקין וכ"ה בתוספ']

[תוספתא שם]

[שם]

[תוספתא פ"ב]

ביצה פח. ר"ס ח.

[ר"ה כה: מגילה כא.]

[תוספתא פ"ב]

נ"ל מגנות

ועוד סרי ביכר נ"ל רפ"ל

גליון הש"ס גמרא ועל אחד מהן אין מעברין · עיין ר"ה דף כא ע"א תוספות ד"ה כי :

בשני רעבון תניא *רבי אומר °ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים (א) לחם שעורים וגו' ואין לך קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מבעל שלישה ואף על פי כן לא בכרה אלא מין אחד שמא תאמר חטים תלמוד לומר שעורים שמא תאמר לפני העומר תלמוד לומר °תן לעם ויאכלו אחר העומר היה אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע ששנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות ת"ר *אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עיברוה אינה מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג* בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשה בלוז ומאי ניהו תכלת בזכות הרחמים ובזכותם °יצאו בשלום ועמוסי יריכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניחן אדומי הלז אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו לו נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן חשובי מחשבי גלויי לא מגלו מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא דכתיב °ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת (*אנשיו) חדש בשנה והכתיב °ונציב אחד [אשר] בארץ רב יהודה ורב נחמן חד אמר אחד ממונה על כולם וחד אמר כנגד חדש העיבור ת"ר *) אין מעברין את השנה לא משנה לחברתה ולא שלש שנים זו אחר זו אמר רבי שמעון מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים ועיבר שלש שנים זו אחר זו אמרו לו *משם ראיה ב"ד ישבו וקבעו אחת אחת בזמנה תנו רבנן *אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית אימתי רגילין לעבר ערב שביעית *של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית ובפלוגתא דהני תנאי דתניא *אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו התירו מאי בינייהו אמר רבי ירמיה חוששין לגושיהן איכא בינייהו *תנו רבנן אין מעברין את השנה מפני הטומאה רבי יהודה אומר מעברין אמר רבי יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה ובקש רחמים על עצמו דכתיב °כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו

כי

רש"י

בשני רעבון. לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש: לחם ביכורים. לחם אביב משמע שעכשיו היה מבכר: ושמא תאמר חיטין היו. שהן אפילות לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח תלמוד לומר לחם שעורים: ושמא תאמר לפני העומר היה. וזמן ביכור תלמוד לומר תן לעם ויאכלו מלמד שקרב העומר והותר החדש: אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה להתעבר. על האביב שכשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר ששה עשר בניסן לא ביכרו אלא שעורין ולא קרינא ביה חדש האביב: ששנת בצורת היתה. בקראי משכחת לה: אין מעברין. אין יושבין ב"ד קודם ר"ה השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני אדרים מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזלזלי בחמץ: אבל מפני הדחק. שמא לא יהא שם ב"ד מופלא סמוך לאדר או שמא יבא המלך אדומי ויעכב על ידן מעברין אותה ומודיעין לגולה אחר ר"ה מיד שעיברנוה: ואעפ"כ אין מעברין. אותה בשני חדשים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו שני אדרים: זוג. שני תלמידי חכמים: בא מרקת. °טבריא: ותפשו נשר°. חיל פרסיים: דברים הנעשים בלוז. תכלת בלוז עושין אותה כדאמרינן בסוטה (דף מו:) היא לוז שצובעין בה תכלת: עמוסי יריכי נחשון. נשיא שבארץ ישראל שהוא מזרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים: בקשו לקבוע נציב אחד. בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה: ולא הניחן אדומי הלז. מלכות הרשעה גזרה גזירה עליהן: בירח שמת בו אהרן. באב אלמא מפני הדחק מעיינין בעיבור שנה לפני ראש השנה: גלויי לא מגלו. עד לאחר ראש השנה שלא ישכחו בני הגולה: נציבים. ממונים: חדש בשנה. יהיה על כל אחד לכלכל: כנגד חדש העיבור. בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר השני: משנה לחברתה. אם שנה הבאה צריכה לעבר אין מעברין שנה זו מפני צורכי שנה הבאה אלא הצריכה תתעבר: ולא שלש שנים זו אחר זו. שא"כ משתנות השנים מתיקונם ובא לו ניסן השלישי באמצע הקיץ: ב"ד ישבו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה. ולא עיברו ג' שנים רצופות ולא זו אחר זו היו אלא מפני שר"ע חכם גדול היה ובקי בעיבור השנה והוא עומד ליהרג באו ב"ד וישבו עמו ועייטו בעיבור ג' שנים *ולא רצופות אלא כל אחת בזמנה דהא אמרינן מפני הדחק חשובי מחשבינן גלויי לא מגלינן לישנא אחרינא ולא ג' שנים זו אחר זו תנא קמא נמי בהא קאסר שלא יעייטו בעיבור שלש שנים זו אחר זו בישיבה אחת ואפילו לעברן בזמנן: משם ראיה בית דין ישבו. אחרי כן בכל שנת עיבור ועיבור וקבעוה ולא סמכו על אותו מנין אלא לפי שהיה רבי עקיבא חכם גדול עייטו בשלשתם בימיו: לא בשביעית. לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע: ולא במוצאי שביעית.. בשמינית לפי שכלה הישן מאריכין עליהן איסור החדש: בערב שביעית. להוסיף להם חדש לעבודת קרקע: של בית רבן (שמעון) מעברין במוצאי שביעית. ואין חוששין אם כילה הישן דקסבר מביאין ירק ותבואה מחוצה לארץ לארץ ישראל מאותה שחרשו וזרעו בשביעית והתירם עומר של שביעית: מאי בינייהו. במאי פליגי: חוששין לגושייהו. שמא יביא עמה מגוש ארץ העמים שמטמא באהל ויטמא טהרות של ארץ ישראל: מפני הטומאה. כגון שהיה נשיא חולה והמדוהו למות ערב הפסח או (*שני) ימים קודם ויהיו טמאים או שהיה רובן טמאים בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואינן יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין בכך אלא יעשו בטומאה: שעיבר את השנה מפני הטומאה. שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה שלא חששו לתורה והיה חזקיהו מחזירן למוטב וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטהר עד הפסח ועיבר השנה: ובקש רחמים על עצמו. שימחל לו העון ולקמן פריך הואיל ואמר רבי יהודה מעברין למה ביקש רחמים על עצמו:

תוספות

ראויה היתה אותה שנה שתתעבר. וא"ת מנ"ל דילמא אביב הוא דלא הוה אבל פירות האילן ותקופה הוו כתיקונן ואמרינן דעל אחד מהן אין מעברין וי"ל דמסתמא כיון דבעל שלישה הקלה שבארץ ישראל לא ביכרה אלא מין אחד ש"מ דפירות האילן נמי לא הוו וא"ת ודילמא ביהודה הוא דלא הוו אבל בעבר הירדן ובגליל הוו וי"ל דהא נמי שמעינן מבעל שלישה שהיא הקלה שלא ביכרה: **ומפני** מה לא עיברה אלישע. וא"ת ומנא לן דלא עיברה וי"ל דאם איתא דעיברה אי אפשר שלא היו מוציאין (ב) בכמה מינין אחר העומר: **אין** מעברין אלא אדר. וכל שאר החדשים אין מעברין דכתיב (אסתר ג) לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ואי מעברין אחת משאר החדשים לא הוי אדר שנים עשר: **לא** משנה לחברתה. פי' בקונטרס שנה זו שאינה צריכה להתעבר אין מעברין כדי לתקן שנה הבאה ואין הלשון משמע כן אלא נראה דמיירי לחשב דאין מחשבין בשנה זו על שנה שלאחריה ואע"ג דלא מגלין מ"מ אין מחשבין לסמוך על אותו חשבון שלא לעשות חשבון אחר:

ולא שלש שנים זו אחר זו. פירוש רצופות שלא יבא ניסן ופסח באמצע הקיץ כדפי' בקונטרס וק"ק דמאי אריא שלש אפי' שתים נמי ועוד דקאמר ר' שמעון מעשה בר' עקיבא שעיבר ג' שנים רצופות ורבנן מהדרו ליה ב"ד ישבו וקבעו כל אחת בזמנה פי' ולא רצופות היו ואין הלשון משמע כן ונראה כלשון אחר שפי' בקונטרס דאין מעברין ג' שנים היינו שאין קובעין בפעם אחת להיות שלש שנים מעוברות כל אחת בזמנה *ולפי' זה לא יתכן מה שפירש משנה לחבירתה דמשמע דמודה ר"ש ברישא:

חוששין לגושיהן. פי' הקונטרס דמטמא באהל וקשה דתניא במסכת אהלות (פ"ב משנה ג) דגוש הבא מארץ העמים מטמא במגע ומשא אבל לא באהל והא דמשמע בפ"ק דשבת (דף טו: ושם) ובנזיר (דף נד: ושם) דמטמא באהל היינו דווקא בארץ העמים אבל אם הביא מעפרה לארץ ישראל לא מטמא באהל לכן צריך לומר דהכא דחיישינן לגושיהן היינו שלא יטמאו במגע ומשא:

שעיבר השנה מפני הטומאה. פי' בקונטרס שניטמאו בע"ז דע"ז (ג) מטמאה בפרק ר' עקיבא (דף פב:) כמת אע"ג דטומאת ע"ז מדרבנן מאותה שעה שמא גזרו עליה דהא דרים ליה התם מקראי דדברי הקבלה ובירושלמי אמר דגולגלתו של ארונה היבוסי מצאו תחת המזבח ותימה שהרי (בט"ו) היו יכולין ליטהר ולמה עיברוה והא סגי בהזאת שלישי ושביעי ואפר פרה לא היו חסרים דכל בית ראשון עמד להם אפר פרה דמשה כדאמר (פ"ה פרק ג משנה ה) דשניי' עשה עזרא ושמא לא היה להם הדבר מזומן ליטהר:

כהן

עין משפט נר מצוה

צח א ב ג מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' יג:
צט ד ה מיי' שם הל' טו:
ק ו מיי' שם הלכה ו ופ"ד מהלכות ביאת מקדש הלכה יז:
קא ז מיי' שם:

רבינו חננאל

בשני רעבון דתניא היה ר' מאיר אומר ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם שעורים וגו' ומפני מה לא עיברה אלישע מפני כי שנת בצורת היתה והכל רצין אחר הגרנות ואין חשבון בני אדם בתבואה חדשה אלא בחשבון החדשים שבכל שנה ושנה ואם תעבר יתרחק חדש הגרנות וישבר לב בני אדם כי אומרים עדיין נשאר עד הגרנות כך וכך ומייקרין השער לפיכך אין מעברין: זוג בא מרקת פי' שני תלמידי חכמים באו מטבריא כדגרסי' במגילה רקת זו טבריא ותפשן נשר. יש מי שאומרים עכבן המלך כי נשר הוא מלך. כדכתיב הנשר הגדול. ויש מי שאומרים עיכבן המטר הנושר מן השמים ובידן דברים הנעשים בלוז היא תכלת וציצית ובזכותכם יצא מידם הזוג ההוא לשלום בלא היזק ועמוסי יריכי נחשון כלומר נשיאי בני דוד המתייחסין מזרע נחשון ביקשו לעבר ולהוסיף חודש על שנה זו ולא הניחם אדומי זה כלומר מנעם שר אדום המושל עליהן אבל בעלי אסופות והן החכמים כדכתיב דברי חכמים כדרבונות וגו' נאספו וקבעו להם נציב אחד בירח שמת בו אהרן. כלומר אעפ"כ נתקבצו החכמים וקבעו עיבור בירח אב הוא החודש החמישי ירח שמת בו אהרן הכהן. הנה החכמים עיברו השנה בחדש אב קודם ר"ה ב' חדשים ואיך שנו בהיצונה ואם עיברוה לפני ר"ה אינה מעוברת ופרקינן חשובי מחשבי קודם ר"ה ולא מגלו אלא אחר ר"ה. תוב מקשינן אהא דתנינן אין מעברין משנה לחברתה. מעשה בר' עקיבא שעיבר ג' שנים זו אחר זו ואמרו חכמים לר' שמעון משם ראיה מפני שב"ד יושבין ומחשבין אחת אחת בזמנה. פי' אע"פ שהורה ר' עקיבא לעבר ג' שנים זו אחר זו לא נגמר הדבר אלא בישיבת ב"ד בכל שנה ושנה וקבעתם להם בעיבור כגון זו שהסכימו לעברה בחודש אב ולא גילו הדבר אלא אחר ר"ה. ויש להקשות והלא שנינו אין מעברין ג' שנים זו אחר זו ואיך עיברו חכמים בהוראת ר' עקיבא ג' שנים זו אחר זו פי' מפני שסוד העיבור בנוי לעבר בכל מחזור של י"ט שנה ז' שנים מעוברות כדי להשוות שנת הלבנה לשנת החמה. ושלא להוסיף ושלא לגרוע על ז' שנים מעוברות וחל להיות באותה העת י"ד למחזור שהיא שנת עיבור רעבון ולא עיברוה ושנת ט"ו היתה שביעית ושנת י"ו מוצאי שביעית ולא עיברו בכל המחזור אלא ג"ח י"א שהן ד' שנים בלבד ולא נשארו במחזור זולתי שלש שנים לפיכך עיברו אותן ג' שנים זו אחר זו למלאות ז' שנים מעוברות במחזור: **ת"ר** אין מעברין לא משנה לחברתה ולא ג' שנים זו אחר זו א"ר שמעון מעשה בר' עקיבא כו' וזה שפירשנו הוא הנכון ואע"פ שיש מפרשין פירוש אחר לאו דסמכא הוא דחוי הוא מכמה פנים כי יש שמפרש בענין הזה ועברו בי"ד למחזור אע"פ ששביעית היא אמרו חכמים לר' שמעון (כי ישימם) משם ראיה ב"ד ישבו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה כלומר לא סמכו על מה שעיבר ר' עקיבא אלא ישבו ב"ד והשבו שנה הראויה לעבר עיברוה והשאר נשארו פשוטות זה כלו לאו דסמכא הוא: **ת"ר** אין מעברין את השנה בשביעית ולא במוצאי שביעית של בית רבן גמליאל היו מעברין בשביעית ובפלוגתא דהני תנאי דתניא אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו התירו להביא ירק מחו"ל תנא קמא כת"ק ורבותינו כר"ג: פי' אחר כשהיה ר' עקיבא חבוש חל להיות שביעית בשנת י"ד למחזור י"ט ויובל לאחריה בשנת ט"ו למחזור י"ט ושנת י"ו היא מוצאי יובל ושלחו לר' עקיבא והורה אין מעברין בשביעית ולא ביובל ולא במוצאי יובל הלכך מעברין שנת י"ז י"ח י"ט שלא נשאר במחזור זולתם: **אין** מעברין את השנה מפני הטומאה ואם עיברוה

מסורת הש"ס

היה ר' מאיר אומ' כצ"ל רש"ל
[ר"ה ז. תוספ' פ"ב]
[פי' על מאמר זה ע' ערוך ערך זג ג]
[שבת טו: וש"נ]
[תוספתא שם ופקלים ג.]
של בית ר"ש ב"ג כצ"ל רש"ל
[נדרים נג: ע"ש]
תוספתא פ"ב ע"ש
ולא עיברו ג' רצופות אלא כצ"ל רש"ל
[צ"ל גמליאל]
[צ"ל שנה]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לחם בכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו וגו' ואין לך: (ב) תום' ד"ה ומפני וכו' שלא היו מוציאין כמה מינין: (ג) ד"ה שעיבר וכו' דע"ז מטמאה כמת בפ' ר' עקיבא ואע"ג דטומאת ע"ז מדרבנן שמא מאותה שעה גזרו כצ"ל:

גליון הש"ס גמ' יצאו בשלום. בערוך שם הגירסא יצאו בשלום: רש"י ד"ה בא מרקת וכו' טבריא. מגילה דף ו ע"א: ד"ה ותפשו נשר וכו' חיל פרסיים. בערוך ערך זג כתב די"א עכבן המטר הנעצר משמים:

עין משפט
נר מצוה

קב א מיי' פ"ד מהל' ביאת מקדש הלכה יח:
קג ב מיי' שם הל' טו:
קד ג מיי' שם הל' ח:
קה ד מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' ו:
קו ה מיי' פ"ד מהל' ביאת מקדש הל' יח:
קז ו מיי' שם ופ"ד מהל' קה"ת הלכה יד:
קח ז מיי' פ"ה מהל' קרבן פסח הל' ח [ופ"ז שם הל' ג]:
קט ח מיי' פ"ד מהלכות קידוש החדש הל' יד:
קי ט טוש"ע א"ח סי' תכט סעיף א:
קיא י מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' ב:

°כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד רבי שמעון אומר אם מפני הטומאה עיבורה מעוברת אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר *והוא עיבר ניסן בניסן ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני: אמר מר רבי יהודה אומר מעברין אלמא אית ליה לרבי יהודה ב'טומאה דחויה היא בציבור והא תניא ציץ בין *שישנו על מצחו ובין שאינו על מצחו מרצה דברי רבי שמעון ר' יהודה אומר ג'עודו על מצחו מרצה אין עודו על מצחו אינו מרצה א"ל ר' שמעון כהן גדול ביום הכיפורים יוכיח שאינו על מצחו ומרצה אמר לו רבי יהודה הנח ליום הכיפורים שטומאה הותרה בציבור וליטעמיך תיקשי לך היא גופה ר' יהודה אומר מעברין ואמר ר' יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה וביקש רחמים על עצמו אלא חסורי מחסרא והכי קתני אין מעברין את השנה מפני הטומאה ד'ואם עיברוה מעוברת רבי יהודה אומר אינה מעוברת ואמר רבי יהודה וכו' אי הכי ר' שמעון אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת היינו תנא קמא אמר רבא לכתחלה איכא בינייהו תניא נמי הכי אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה ר' שמעון אומר מעברין אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן אמר מר ה'שאין מעברין אלא אדר *והוא עיבר ניסן בניסן ולית ליה לחזקיה °החדש הזה לכם זה ניסן ואין *אחר ניסן טעה בדשמואל דאמר שמואל ו'אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן ואיהו סבר הואיל וראוי לא אמרינן תניא נמי הכי אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן: רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני היכי דמי אמר רב אשי כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים ונשים משלימות לטהורים ועודפות עליהם מעיקרא סבר *ז'נשים בראשון חובה דהוו מיעוטן טמאים ומיעוטן מידחו לפסח שני ולבסוף סבר נשים בראשון רשות דהוו להו טמאים רובא ורובא לא מדחו לפסח שני: גופא אמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן עיבורה מאי אמר עולא אין מקדשין את החדש קידשו מאי אמר רבא בטל העיבור רב נחמן אמר ח'מעובר ומקודש א"ל רבא לרב נחמן מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הוו ומפוריא (א) דרשינן בהלכות הפסח *דתניא ט'שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום רשב"ג אומר שתי שבתות וכי מטי ריש ירחא מרחקין ליה אתי לזלזולי בחמץ אמר ליה *מידע ידיעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא אמרי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא אמר רב יהודה אמר שמואל אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסירה רובה של חודש וכמה רובה של חודש י'ששה עשר יום דברי רבי יהודה רבי

תוספות

כהן גדול ביום הכפורים יוכיח · משאר קרבנות לא מצי למידק דתמיד היה על מצחו כדמשמע בפ' האומר (קדושין סו.) הקס להם (ב)ציץ שבין עיניך משמע שהיה על מצחו אפי' שלא בשעת העבודה:

שטומאה הותרה בציבור. אין הדבר תלוי בציבור כדאמרינן בפ' הוציאו לו (יומא דף נ:) שהרי פר יוה"כ וחביתי כהן גדול ופסח דקרבן יחיד (ג) הוא ודוחין שבת וטומאה ופר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז וחגיגה דקרבן ציבור הם ואין דוחין אלא נקוט האי כללא בידך כל שזמנו קבוע דוחה ואפילו דיחיד וכל שאין זמנו קבוע אינו דוחה ואפילו דציבור:

ונשים משלימות לטהורים ועודפין עליהן. תימה דבפ' כיצד צולין (פסחים דף עט. ושם) פליגי כשהיו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאין דרב אמר הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ורב כהנא אמר טהורים עושין את הראשון וטמאין עושין את השני ואיכא דאמר רב כהנא אמר טהורים עושין את הראשון וטמאים אין עושין לא את הראשון ולא את השני והשתא סוגיא דהכא כמאן אי כרב אי כלישנא בתרא דרב כהנא למה לי משלימות בעדיפות סגי ואי כלישנא קמא דרב כהנא למה לי עדיפות במשלימות סגי וי"ל דנקט משלימות ועדיפות דהשתא לכולהו ליסני עשה שלא כתורה ולכך ביקש רחמים על עצמו וה"מ לשנויי דלבסוף סבר נשים בראשון חובה ובשני רשות ולכך ביקש דלאו שפיר עבד דעביד פסח שני אלא אליבא דר"ש קיימינן דאית ליה בפ' האשה (שם נא:) דנשים בראשון רשות:

מכדי מפוריא לפסחא כו'. אמתני' דעדיות (פ"ז מ"ז) דמייתי בפרק הגחנקין (לקמן דף פז: ושם) הם העידו שמעברין את השנה כל אדר הוה מצי לאקשויי:

ורבי

רש"י

כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת: ניסן בניסן. לאחר שקידשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר השני: ר"ש בן יהודה אומר. לא עיברה אלא השיאן לפסח שני שלא כדין לפיכך ביקש רחמים על עצמו: דחויה בציבור. כלומר בקושי הותרה טומאה בציבור וכל כמה דאפשר להדורי לעשותו בטהרה מהדרין ולכך מעברין כדי שיעשו בטהרה: ציץ מרצה על טומאת זבחים לעלות לרצון: *בין שישנו על מצח. כהן גדול בשעת טומאה בין שאינו על מצחו מרצה: כהן גדול. בבואו לפני לפנים ביום הכיפורים יוכיח שאינו לובש בגדי זהב ואם אירע טומאה בקדשים מרצה הציץ: אמר לו. הנח ליום הכיפורים שכולו עבודת ציבור הוא וטומאה הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה ואין צריך ציץ לרצות אלמא היתר גמור הוא: רבי יהודה אומר אינה מעוברת. לפי שהטומאה היתר היא בציבור ושלא לצורך עיברוה: לכתחילה א"ב. דת"ק קאמר אין מעברין לכתחילה ולרבי שמעון מעברין לכתחילה ואיידי דקאמר רבי יהודה אינה מעוברת אמר איהו מעוברת והוא הדין לכתחילה: ואין אחר ניסן. משקבעתו זה ניסן אין אתה יכול לעשות זה אדר והאחר ניסן: ביום שלשים של אדר. אם לא ישבו עד הנה בעיבור שנה לא יעברוה עוד הואיל והיום ראוי לקבוע ניסן אם היה אדר חסר: ואיהו. מעיקרא סבר הואיל וראוי לא אמרינן ועיברה ולבסוף הודה לשמואל וביקש רחמים על עצמו: היכי דמי. דמעיקרא השיא ולבסוף חזר בו: מחצה. לאו דווקא אלא כדמפרש ואזיל שהזכרים היו טמאים יותר מן הטהורים ונשים היו רובן טהורות עד שהנשים טהורות משלימות את מחצה טהורים ועודפות עליהן שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחת בטמאים ובטהורים נמצאו טהורים יתירים ופלוגתא בפרק האשה (פסחים דף נא:) דאיכא למאן דאמר נשים חובה בהבאת הפסח ראשון ואיכא למאן דאמר נשים רשות וחזקיה מעיקרא סבר נשים בפסח ראשון חובה ומיצטרפו הלכך הוו טמאים מיעוטא ומידחו ולבסוף סבר נשים בפסח ראשון רשות ולא מיצטרפי והוו להו טמאים רובא ואיש נדחה לפסח שני ואין ציבור נידחין: אין מקדשין את החדש. לומר מקודש הוא לאדר השני דכיון דראוי לקבוע ניסן קרינא ביה זה ניסן ואין אחר ניסן אלא שתקי וכי מטי ריש ירחא אחרינא מקדשי ליה לניסן: ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח · וכיון דלא עיברוה קודם הפורים ושמעו דרשה של הלכות הפסח כי הדר מעברי בית דין לשתא ומודעי לעלמא לא מהימני להו לשעותי ב"ד ומזלזלי בחמץ: בחושבנא תליא מילתא. שהקיץ והחורף לפי חשבון תקופת החמה הם מתגלגלין ונשרכין ימי שנות החמה על שנות הלבנה יותר מדאי מתאחר האביב אחר הפסח שהמועדות אנו קובעין אחר תולדות הלבנה: אין מעברין את השנה. על התקופה אא"כ חיסרו ומלאו שתקופת תמוז חסירה מהשלמת תשעים וא' יום שלה רובו של חדש תשרי: ששה עשר יום. ותקופת תשרי נופלת בי"ז אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בששה עשר אין מעברין ולקמיה יליף טעמא:

רבי

רבינו חננאל

עיברות מעוברת. ר' יהודה אומר אינה מעוברת. וא"ר יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר השנה מפני הטומאה וביקש רחמים על עצמו. ר' שמעון אומר מעברין השנה מפני הטומאה לכתחלה ומפני מה ביקש חזקיה רחמים על עצמו משום דטעה בהא דשמואל דאמר אין מעברין השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן הוא סבר הואיל וראוי לא אמרינן ונמצא שעיבר ניסן בניסן והתורה אמרה החודש הזה לכם ראש חדשים זה ניסן ואין אחר ניסן: עיברוה ביום ל' של אדר מאי אמר עולא אין מקדשין את החודש. כלומר אין מקדשין אותו היום שנמצא היום מאדר. קידשוהו מאי אמר רבה כיון שהוקבע בטל העיבור רב נחמן אמר מקודש ומעובר ואקשי עליה רבא בהא. ופריק מידע ידעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מלתא ואמרי חושבנא הוא דלא סליק לרבנן עד האידנא וקי"ל כי הדרכים שעליהן היו מעברין השנה הן הלכה למשה מסיני ואי הוה כתב שמור את האביב ועשית פסח לה' הייתי אומר איזהו חדש ימצא בו האביב נעשה פסח. לפיכך כתיב שמור את חודש האביב אין לך פסח אלא בחודש האביב מכלל שיש לך רשות לעבר חודש אחד עד שיקבע לך זה חדש האביב ופירש בו שמירה למאן קא מזהר לחו. שמירה זו לב"ד שיהו קוראין המועדים בזמנן כדכתיב אשר תקראו אותם במועדם מכלל שצריכין שמירה וקריאה: אמר רב יהודה אמר רב אין מעברין השנה אלא אם כן היתה תקופת תמוז חסרה לתשלום צ"א ים י"ו יום רובו של חודש תשרי דברי ר' יהודה

מסורת הש"ס

סוף דיבור א' עם דלעיל

פסחים עז. יומא ז:

[ע' תוס' דר"ה כא. סד"ה לוי איקלע וכו'] ברכות י:

שמות יב

[פסחים עט: נא:]

מגילה כט: פסחים ו: ר"ה ז' ע"ז ב: [בכורות נח. תוספ' מגילה פ"ג]

הגהות הב"ח

(א) גמרא ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח דתניא שואלין ודורשין בהלכות פסח: (ב) תוס' ד"ה כהן וכו' הקס להם בלין: (ג) ד"ה שטומאה וכו' דקרבן יחיד הם דוחין:

רבי יוסי אומר אחד ועשרים יום ושניהם מקרא אחד דרשו °חג האסיף תקופת השנה (שמות לד) °מר סבר כוליה חג בעינן בתקופה חדשה ומר סבר מקצת חג בעינן בתקופה חדשה מאי קא סברי אי קסברי יום תקופה גומר בלאו הכי נמי לא למ"ד כוליה חג איכא ולא למאן דאמר מקצת חג איכא אלא קסברי יום תקופה מתחיל מיתיבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר יום תקופה מתחיל ועוד תניא *אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסירה רובו של חודש וכמה רובו של חדש ששה עשר יום ר' יהודה אומר שתי ידות בחודש וכמה שתי ידות בחדש כ' יום ר' יוסי אומר מחשבין ששה עשר לפני הפסח מעברין ששה עשר לפני החג אין מעברין ר"ש אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום קשיא אמר מר רבי יהודה אומר: שתי ידות בחודש עשרים יום רבי יוסי אומר מחשבין ששה עשר יום לפני הפסח מעברין. היינו רבי יהודה יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו אמר מר ששה עשר לפני החג אין מעברין אלא לרבי יוסי ששה עשר לפני החג הוא דלא הא שיבסר ותמניסר מעברין והאמר ששה עשר לפני הפסח אין בציר לא לא אידי ואידי אין מעברין ואיידי דתנא רישא ששה עשר לפני הפסח תנא נמי ששה עשר לפני החג ר"ש אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין היינו תנא קמא איכא

רבי יוסי אומר אחד ועשרים יום. אם צריך להשלים כ"א יום מחודש תשרי על תקופת תמוז שתקופת תשרי נופלת בכ"ב מעברין ומוסיפין חודש אחד ודוחין את המועדות כדי שתקדים תקופת תשרי לחג אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בכ"א דהיינו יום אחד בתוך חולו של מועד אין מעברין: חג האסיף. זמן תורה אור האסיף שבחג דהיינו חולו של חג שיכול לאסוף בו דבר האבד השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת ולא בתוך תקופת תמוז שהיא משנה שעברה ר' יהודה סבר כולו חג בעינן כלומר כל חולו של מועד בעינן בתקופה חדשה הלכך כשתקופת תמוז חסירה ששה עשר הרי יום אחד מחולו של מועד נמשך לתוכה דחמשה עשר יום טוב ויום ששה עשר חולו של מועד אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת ביום ט"ז הרי כל חולו של מועד בתקופה חדשה ואין מעברין ר' יוסי אומר מקצת חולו של מועד בעינן בתקופה חדשה הלכך כשתקופת תשרי נופלת ביום כ"ב שהוא יום טוב האחרון מעברין את השנה ודוחין את המועדות כדי להקדים תקופה לחג אבל אם רואין בית דין באדר שתפול תקופת תשרי ביום כ"א שהוא שביעי של ערבה דאיכא מקצת חולו של מועד בתקופה חדשה אין מעברין ולמיעבריה לאלול ולידחייה למועד חד יומא ואיכא לר' יהודה כוליה חג ולרבי יוסי מקצת חג כדפרכינן לקמן גבי תקופת ניסן ליעברוה לאדר לא אפשר משום דלא מיקלע לן תשרי ביומא דחזיא אי מיעברינן לאלול דהא מעיקרא מסדרינן לירחא דסיהרא כי היכי דלא ליקלע תשרי באד"ו משום דאתו תרי שבי בהדדי ומשום שביעי של ערבה דלא ליקלע בשבת וכדאמרינן התם (ר"ה דף יט:) מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר דלא איצטריך דמעיקרא סדרינן לירחי דלא ליקלע באד"ו ואי מיצטריך לעבורי מיקלקלא ראש השנה כדאמרינן בראש השנה (שם) ובמסכת סוכה (דף מג:) כמי גבי שביעי של ערבה אמרינן לא מיקלע אלול בשבת אלמא אכן הוא דמעיינינן במילתא מעיקרא ומסדרינן לירחי כי היכי דלא *מיקלע באד"ו הלכך כיון דיום שלשים של אלול מיקלע בשלשה או בה' או בז' אי דחית ליה חד יומא בין על ידי עיבור אלול בין על ידי עיבור חדש אחר מיקלע ראש השנה באד"ו ואי מיקלע בשני בשבת דאפשר למידחייה למחר הואיל וברוב השנים לא שכיח לא פרכינן ליה ולעבורי תרי ירחי ולדחייה תרי יומי לא אפשר דקיימא לן במס' ערכין (דף ח:) דלא נראה לחכמים לעבר שמנה חדשים בשנה אלא אם כן היתה שנה שלפניה מעוברת וכיון דבסדר החדשים אחד מלא ואחד חסר מיקלע לן תקופה ביום י"ז לרבי יהודה או בכ"ב לרבי יוסי אי מעברין עוד תרי ירחי הוו להו שמנה מעוברין הלכך מעברין את השנה: אי קסברי יום תקופה גומר. יום שהתקופה נופלת בו הוא גמר תקופה שעברה ואינה מתקופה חדשה למה לי לרבי יהודה ששה עשר חסירה ולרבי יוסי כ"א בלאו הכי אפילו לא חסרה אלא חמשה עשר לר' יהודה ותפול חדשה בששה עשר או עשרים לרבי יוסי ותפול באחד ועשרים לא לר' יהודה איכא כוליה חג ולא לר' יוסי איכא מקצת חג דהא יום שביעי של ערבה שנופלת בו תקופה מאותה שעברה הוא ולר' יהודה נמי יום ט"ז מתקופה שעברה וליכא כוליה חג: מתחיל. הוא ראשון לימי תקופה הבאה הלכך לר' יהודה אם תפול בששה עשר שהוא ראשון לחולו של מועד איכא כוליה חג ולר' יוסי אם תפול בשביעי של ערבה איכא מקצת: מיתיבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה. וכיון דיום תקופה גומר למה לי חסירה ששה עשר: ועוד תניא. לר' יהודה עשרים דשמעינן מינה דר' יהודה מקצת חג הוא דבעי וקשיא לשמואל בתרתי: ששה עשר. ונופלת בשבעה עשר: עשרים. ונופלת בכ"א ואע"ג דהוא יום אחרון לחולו של מועד ליכא מקצת חג דלר' יהודה יום תקופה גומר ואינו מן החדשה: ששה עשר לפני הפסח מעברין. אם תקופה שלפני הפסח דהיינו תקופת טבת חסירה ששה עשר (א) בניסן ותקופה נופלת בשבעה עשר מעברין את השנה שכשאתה מונה משבעה עשר בניסן צ"א יום לתקופת ניסן וצ"א יום לשל תמוז הרי הם כלים בכ"א בתשרי ותקופה נופלת בכ"ב ואע"ג דלרבי יוסי מיום תקופה מתחיל ליכא מקצת חג בתקופה חדשה כיצד טול י"ד דניסן שהוא מלא ואייר וסיון כ"ט ותמוז ואב כ"ט הרי קל"ב ואלול כ"ט שהוא חסר הרי קס"א וכ"א דתשרי הרי קפ"ב ימי שתי תקופות ושל תשרי נופלת בכ"ב משום הכי מעברין אבל נפלה תקופת תשרי ביום כ"א אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואיכא יום אחד מחולו של מועד בתקופה חדשה: ששה עשר לפני החג. אם חסרה תקופת תמוז שהוא לפני החג ששה עשר מימי תשרי ונפלה של תשרי בי"ז אין מעברין דאיכא מחולו של מועד בתקופה חדשה טובא ולקמן פריך אמאי אמר שיתסר אפילו חסרה שיבסר ותמניסר וי"ט ועשרים קאמר נמי ר' יוסי דאין מעברין דהא ששה עשר לפני הפסח הוא דמעברין דהיינו משום דמטית תקופת תשרי בכ"ב: אף ששה עשר לפני החג מעברין. דקסבר כוליה חג בעינן ולקמן פריך היינו תנא קמא: אחרים. מפרש טעמייהו לקמן: היינו ר' יהודה. דתרוייהו מקצת חג בעי: איכא

ורבי יוסי סבר מקצת חג בעינן. פי' בקונטרס דליכא למיפרך וליעברוה לאלול דא"כ מיקלע תשרי באד"ו ודוקא לאחרים דקיימי בתקופת ניסן הוא דפריך לקמן וליעברוה לאדר משום דמצינן בקייטא לחסר חד ירחא טפי מכסדרן ויחזור תשרי לדוכתיה ביום הגון ור"ת מפרש דלקמן פריך לכולהו תנאי דאשכחנא כמה תנאי דלא חיישי לאד"ו כי ההיא דס"פ אלו קשרים (שבת דף קיג.) דחלבי שבת קריבים ביום הכפורים דפליגי בה רבי (*שמעון) [צ"ל ישמעאל] ור"ע וכי משני מלמעלה למטה קא חשיב ה"ה נמי לכולהו תנאי ת"ק ורבי יהודה ור' יוסי ור"ש וקשה דלא יתכן לפרש כן מילתא דר' יוסי דקתני ט"ז לפני הפסח מעברין ט"ז לפני החג אין מעברין ועוד דבס"פ החליל (סוכה דף נד:) לא אשכח תנא דאתיא כוותיה מתניתין דחלבי שבת קריבים ביום הכפורים אלא אחרים ועוד דרבינא דמשני לעולם אחרים בתשרי קיימי משמע דאתא לשנויי דלא תיקשי וליעברו לאדר ולא נריכתו למימר מלמעלה למטה קחשיב ומיהו גם לפירוש הקונטרס נ"ל ע"כ דרבינא לא תירץ כלום מקושיא דליעברויה לאדר דהא אליבא דאחרים קיימא דלא חיישי לאד"ו וצריך נמי לומר לדידיה דמלמעלה למטה קחשיב ומהאי טעמא נמי בחנם דחק בקונטרס לפרש דמעברין לאדר שפיר משום דאפשר לתקוני תשרי בחד מירחי קייטא דלא נריך לטעם זה כיון דאליבא דאחרים קיימי' ואין להקשות דהשתא נמי כי נעבר חדש שלם מיקלע תשרי באד"ו למאן דאמר דחודש העיבור כ"ט יום דהא אפשר לתקוני מחד ירחי קייטא למלאות חד טפי מכסדרן וכן למאן דאמר ל' יום לחסר חד מירחי קייטא: ט"ז לפני הפסח מעברין. פירוש ט"ז ונופלת בי"ז משום תשרי דתקופה נופלת בכ"ב וליכא אפילו מקצת החג ואפילו נופלת תקופת ניסן בט"ז בניסן או בתחילת היום או בשש שעות ביום מיקלע כמי תקופת תשרי בכ"ב שהרי יש בין תקופה לתקופה צ"א יום וז' שעות ומחצה אלא דכי נפלה תקופת ניסן בי"ז פסיקא ליה דלעולם מעברין אבל בט"ז אם בתחילת הלילה נופלת או בחצי הלילה אין מעברין ומשם ואילך מעברין: איכא

ר' יוסי אומר כ"א יום אבל אם היתה חסרה לר' יהודה ט"ז יום ולר' יוסי כ' אין מעברין. ושניהם מקרא אחד דרשו וחג האסיף תקופת השנה. ר' יהודה סבר בעינן בתקופה חדשה כוליה חג האסיף והוא חולו של מועד שנקרא חג ויתכן לך לאסוף בו זולתי יום ראשון בלבד שהוא אסור ור' יוסי סבר אפי' יום שביעי של חג אם יהיה בו תקופה חדשה די ואמרינן ר' יהודה ור' יוסי מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר אפילו אינה חסרה י"ו יום אלא ט"ו יום בלבד והתקופה חלה ביום י"ו של תשרי כיון דאמרת יום תקופה גומר הנה יום י"ו של תשרי מן התקופה הישנה חשוב ואינו מוצא כל ימות חג האסיף בתקופה חדשה דהא יום י"ו של תשרי מחולו של מועד הוא. וכן לר' יוסי יום כ"א של תשרי הוא אחרית חולו של מועד והוא גומר נמצא כל החג בתקופה ישנה. ופרקי' ר' יהודה ורבי יוסי סברי יום תקופה מתחיל. מיתיבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר יום תקופה מתחיל ועוד תניא אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסרה רובו של חודש וכמה רובו של חודש י"ו יום. ר' יהודה אומר שתי ידות בחדש עשרים יום כו' קשיא לרב כי רב אמר דסבירא ליה לר' יהודה רובו של חודש י"ז יום והתניא ר' יהודה אומר עשרים יום ועלתה קשיא לרב קשיא ונדחו דברי רב וחזרנו לפרש הברייתא הזו. אמר מר ר' יהודה אומר שתי ידות בחודש כ' יום. ר' יוסי אומר מחשבין י"ו לפני הפסח מעברין י"ו לפני החג אין מעברין ואקשינן מכדי בין ר' יהודה דקתני אםהיתה התקופה חסירה כ' יום מתשרי מעברין מכלל שאם היתה חסרה י"ט אין מעברין ובין ר' יוסי דקתני אם היתה תקופת טבת חסירה י"ו יום מניסן מעברין דשלח רב הונא בר אבא לרבא כי חזית דמשכה תקופת טבת עד י"ו בניסן עברה להחיא שתא ולא תחוש לה חדא דבעינן אביב בחדשה של תקופה. ועוד בעינן חג הבאבזמן אסיפה וליכא. דהא כי חשבת דאשתיירו מניסן משכה תקופת ניסן עד י"ח בתמוז ומשכה תקופת תמוז עד כ"א יום של תשרי. השתא בין לר' יהודה דסבר אם היתה תקופת תשרי חסרה י"ט יום אין מעברין ובין לר' יוסי דסבר אם היתה תקופת תשרי חסירה כ' יום אין מעברין תרווייהו מקצת חג בעו מאי בין יום י"ט ליום כ' ופרקי' יום תקופה גומר איכא בינייהו. ר' יהודה סבר יום תקופה גומר ואם היתה התקופה חסרה כ' יום וחלה תקופת תשרי ביום כ"א לחודש: כיון שהוא גומר נמצא כל החג בתקופה ישנה לפיכך צריך להיות התקופה חסרה י"ט יום וביום כ' חלה התקופה. נשאר יום א' מן החג בתקופה חדשה והוא יום ערבה. שהוא אחרית חולו של מועד. ור' יוסי סבר יום התקופה מן התחדשה הוא ודיו אפי' ביום כ"א לחודש אם חלה התקופה דיו והאי דקתני ר' יוסי אומר י"ו לפני החג אין מעברין לאו דווקא הוא דהא אפי' י"ז או י"ח או י"ט או כ' אין מעברין

[תוספ' פ"ב ע"ש]

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה ששה עשר לפני וכו' ששה עשר מימי ניסן ותקופה:

גליון הש"ס
גמ' מר סבר כוליה חג בעינן. עיין טורי אבן חגיגה דף י"ז ע"ב ד"ה אלא:

[צ"ל ישמעאל]

ליקלע בה"ג רש"ל

עין משפט נר מצוה

קיב א מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' ח:
קיג ב מיי' פ"ג מהל' מעשה קרבנות הלכה י:
קיד ג מיי' פ"ד מהל' סנהדרין הל' ג:
קטו ד מיי' שם הל' ב:

גמרא

תורה אור

איכא בינייהו יום תקופה מתחיל ויום תקופה גומר ולא מסיימי אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן האיכא אמר רב שמואל בר רב יצחק *אחרים בתקופת ניסן קיימי דכתיב °שמור את חדש האביב (דברים טז) [א]שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן וליעבריה לאדר אמר רב אחא בר יעקב תנא מלמעלה למטה קחשיב והכי קאמר עד מיעוטו מעברין וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום רבינא אמר לעולם אחרים בתשרי קיימי וקסברי אחרים כוליה חג בעינן ויו"ט ראשון יום טוב ראשון חג האסיף כתיב *חג הבא בזמן אסיפה: סמיכת זקנים: ת"ר °וסמכו זקני (ויקרא ד) *יכול זקני השוק ת"ל עדה אי עדה יכול קטני עדה ת"ל העדה מיוחדין שבעדה וכמה הן *וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר זקני שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה ור' שמעון הכתיב וסמכו ההוא מיבעי ליה לגופיה ורבי יהודה לגופיה לא צריך דאם כן דלא אתי וסמכו לדרשה ליכתוב זקני העדה ידיהם על ראש הפר ור' שמעון אי כתיב הכי הוה אמינא מאי *על בסמוך ורבי יהודה גמר ראש ראש מעולה ור"ש לא גמר ראש ראש מעולה תנא *[ב]סמיכה וסמיכת זקנים בג' מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים א"ר יוחנן [ג]מיסמך סבי א"ל אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנלן אילימא מדכתיב °ויסמוך את ידיו עליו (במדבר כז) אי הכי תסגי בחד וכי תימא *משה · במקום שבעים וחד קאי אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכין ליה אמר ליה [ד]סמכין ליה בשמא קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות וחד לא סמיך והא אמר רב יהודה אמר רב ברם *זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו נגרוסינהו אלא בטלו

רש"י

איכא בינייהו. דלר' יהודה יום תקופה גומר ואפילו לא חסרה אלא עשרים ונפלה בכ"א ליכא מקצת חג ולר' יוסי יום תקופה מתחיל ואם נפלה בכ"א איכא מקצת חג עד שתחסר כ"א ותפול חדשה בכ"ב והוה ששה עשר לפני הפסח דהוי ההיא לפני החג חסירה כ"א הוא דמעברין אבל חסירה בציר מהכי לא: ולא מסיימי. אין סימן איזה מהן קאמר ששה עשר חסירה ובי"ז תפול מעברין אבל נפלה בט"ז אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואיכא כוליה חג וחד מינייהו קאמר אפילו נפלה בט"ז מעברין דיום תקופה גומר וליכא כוליה חג ואע"ג דתרוייהו אמרי כחדא ששה עשר חד קאי אחיסרון וחד קאי אנפילה ולא ידעינן הי מינייהו: שמור את חודש האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן. שמור תקופת.(א) חדש ניסן של חמה שיהא בתוך חידושה של לבנה אביב הוא ניסן של חמה שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי בישול התבואה שמתבכרת בו וכל ביכור התבואה ועתי הקיץ והחורף לחשבון החמה הם ואמר רחמנא שמור שיהא (ב) חדש ניסן של חמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה דכתיב חדש ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה המתחדשת ואשמועינן שיהא ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקצת וכמה הן ימי חידושה י"ד ימים מכאן ואילך היא ישנה: וליעברה לאדר. ולידחייה לפסח חד יומא ואי נמי מיקלע פסח בבד"ו לא איכפת לן דהא דלא עבדינן פסח בבד"ו טעמא משום תשרי הוא והיכא דלא אפשר מוטב דלעבריה לאדר וליקלע בבד"ו *וניעבר בקייטא חד ירחא חסר טפי מכסדרן וניהדר לתשרי בהוכחא ביום הגון ולא ניעברוה לשתא למידחינהו לכולהו מועדות חדש שלם: תנא. דאחרים מלמעלה למטה קחשיב וה"ק מעברין עד מיעוטה ולא מיעוטה בכלל כלומר אם תחסר תקופת טבת י"ח ימים או י"ז או ט"ז ותפול תקופת ניסן ביום ט"ז מעברין אבל אם חסרה י"ד ונפול תקופת ניסן בט"ו אין מעברין דמעברין לאדר ותפול תקופת ניסן בי"ד ויום תקופה מתחיל ויעשה פסח בתקופה חדשה: לעולם בתשרי קיימי. ומשום הכי ליכא לתקוני מילתא בעבורי ירחי ומדחייא חד יומא למועד כדמפרש לעיל דתשרי לא מידחי חד יומא הוא ודאמרינן הא איכא כולה חול המועד בתקופה חדשה קסברי אחרים כוליה חג בעינן ואפילו יו"ט ראשון בתקופה חדשה ויום תקופה גומר הלכך כי נפלה תקופה בט"ו מעברינן: חג האסיף כתיב. חולו של מועד משמע ומשנינן אחרים הכי משמע להו קרא חג האסיף חג הבא בזמן אסיפה דהיינו סוכות יהא בתקופה חדשה: זקני השוק. שאינן מסנהדרין: קטני עדה. מסנהדרי קטנה: מיוחדין שבעדה. סנהדרי גדולה: על בסמוך. ולא צריך למיסמך ממש כתב רחמנא וסמכו ממש: *ולר"י משום סמיכה ממש לא איצטריך וסמכו אלא ליכתוב את ידיהם על ראש ואנא גמיר ראש ראש מוסמך ידו על ראש העולה (ויקרא א): מיסמיך סבי. לקרות להם רבי: במקום שבעים וחד קאי. לפי שהיה משה ראש להם ושקול ככולם: בידא ממש סמכי ליה. בלשון בעיא גרסינן ליה כלומר מי בעו לאתנוחי ידייהו על רישיה דסבא: למידן דיני קנסות. דאלהים כתיב (שמות כב) דמשמע דייני מומחין והיינו סמוכין ובשאר דיני ממונות לא בעינן מומחין כדאוקימנא ברים פירקין (דף ג:) משום נעילת דלת והיכא דליכא נעילת דלת כגון בד' שומרין וגזילות דיינינן בבבל אע"ג דליכא סמוכין דשליחותייהו קא עבדינן כדמפרש בהחובל (ב"ק דף פד:) אבל בקנסא לא עבדינן שליחותייהו משום דלא שכיחא ולית בה חסרון כיס:

בטלו

תוספות

איבא בינייהו יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל ולא מסיימי. לא שייך כאן תנא בתרא לטפויי אתא כיון דמפסיק שאר תנאי דקאתי לטפויי עלייהו וכן איתא בפרק במה מדליקין (שבת כד:) גבי איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי:

שמור את חדש כו' שמור אביב של תקופה שיהיה בחדש ניסן. פי' בקונטרס אביב של תקופת ניסן היינו ניסן של חמה שיהא בתוך ימי חידוש של לבנה במקצת וכמה ימי חידוש י"ד ומכאן ואילך היא ישנה וקשה דאם כן מאי קשה ליה וליעברוה לאדר לימא דקסברי יום תקופה גומר דאי נמי מעברי' לאדר ונדחייה חד יומא נופל תקופה בי"ד ונתחיל ניסן של חמה בט"ו ולא הוי בתוך ימי חידושה של לבנה ועוד משמע בפרק היו בודקין (לקמן דף מא:) דחידושה של לבנה ממשיך עד ט"ו דא"ר יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה ומפרשי נהרדעי עד ט"ז וי"ל דקסברי אחרים יום תקופה גומר וחידושה של לבנה עד ט"ו הלכך כשנופלת תקופת ניסן בט"ו מעברין דליכא תקופת ניסן של חמה בחידוש של לבנה כלל ופריך לעברוה לאדר כדי שתפול תקופה בי"ד וביום ט"ו מתחיל ניסן של חמה דאיכא יום אחד בחידוש של לבנה והא דאמר בשילהי פ"ק דראש השנה (ד' כא.) כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להאי שתא ולא תיחוש לה דכתיב שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה כו' כ"ל אפילו בנופלת ביום ט"ז גופיה קאמר וקסבר יום תקופה גומר אפי' דכי מעברת לאדר ונופל בט"ו ליכא אביב של תקופה בחידוש דניסן אבל אי משכה עד ט"ו מעברין לאדר ולא מעבריגא ליה לשתא והא דקאמר לא תיחוש לה היינו לומר דאחרים היא יחידאה היא ואין הלכה *כמותו כדפי' שם בקונטרס ומיהו התם קשה למה לי טעמא משום אביב של תקופה תיפוק ליה משום תקופת תשרי דכשנופלת תקופת ניסן ביום ט"ז נופלת תקופת תשרי פעמים בכ"א פעמים בכ"ב ואפילו תפול תקופת תשרי בכ"א ליכא אפילו מקצת חג בתקופה חדשה דהא סבר יום תקופה גומר ולפר"ת אתי שפיר דכי משכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן ונפלה בתחלת הלילה או בו' שעות בלילה א"צ לעבר משום תקופת תשרי דסגי דנעבר יום א' אדר או אלול ותפול תקופת תשרי בכ' בו ומיהו לפירוש הקונטרס נמי י"ל דאתא למימר דהתם דוקא כי משכה עד שיתסר עברה אבל אם נופלת בחמיסר לא תעברה אפילו נופלת בתחלת היום או בו' שעות ביום אלא ניעבריה לאדר אף על גב דתקופת תשרי נופלת בכ"א לא תיחוש דקיימא לן כאחרים דלא חיישינן לתקופת תשרי דלא דריש חג האסיף: **וליעבריה** לאדר. אפילו לפר"ת דפריך לכולהו תנאי מוכח מתוך תירוצו של רב אחא בר יעקב דלאחרים נמי פריך ותימה מאי קושיא הא רבה בר שמואל תני בסוף פ"ק דר"ה (דף כ:) יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה כזה ראה וקדש ואמר רבא האי דתנא רבה בר שמואל אחרים היא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים בלבד:

רבינא אמר לעולם אחרים בתשרי קיימי. לאו לשנויי קושיא דליעבריה לאדר קאתי כדפרישית לעיל:

ועריפת

רבינו חננאל

מעברין [ולא איצטריך למימר די"ו דלאו] (י"ו אצטריך למימר דלאו) אלא משום דתנא י"ו לפני הפסח תנא י"ו לפני החג. ר"ש אומר אף י"ו לפני החג מעברין, ואקשינן הלא גם תנא קמא כך אמר ופרקי' יום תקופה גומר איכא בינייהו ואחד מהן אפי' פחות מי"ו אם היתה חסרה מעברין ואין מתברר איזה מהן סבר יום תקופה גומר ואיזה מהן סבר יום תקופה מתחיל. אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו י"ד יום. ואקשינן מאי קסברי אי (אפי') קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן בי"ד אין מעברין דהא אפי' בתר דנפקי מתשרי י"ד ימים ובט"ו חלה תקופת תשרי תחלת חולו של מועד יום י"ו בתשרי הוא והנה כל החג בתקופה חדשה אמאי מעברין בי"ד ופריק רב שמואל בר רב יצחק אחרי' בתקופת ניסן קיימי דכתיב שמור את חודש האביב ועשית פסח. שמור אביב של תקופה ועשית פסח, כלומר בעינן תקופה חדשה בי"ד בניסן בעשיית הפסח[פי' ר' בר"י שמור אביב של תקופה שיהא בחֹדֶשׁ. פי' שמור שתהא מלאכת העומר קצירתו ותיקונו בתקופה חדשה. ומפורש במנחות פ' (יום טוב) [רבי ישמעאל] (שלו) היתה מלאכת העומר עשויה]* ואקשינן וליעבריה לאדר שתבא התקופה בי"ג בניסן ולא ליעברית לשנה ושנינן הכי קתני אם היתה חסרה י"ח או י"ז או י"ו או ט"ו עד מיעוטו דהוא י"ד מעברין. י"ד אין מעברין דאפשר למלוי לאדר, וכמה מיעוטו י"ד יום. רבינא אמר לעולם אחרים אתקופת תשרי קיימי וכוליה חג בעי ואפי' י"ט הראשון ומתמהינן יום טוב הראשון חג האסיף כתיב כלומר חג שאתה אוסף בו ופרקינן לעולם אפי' י"ט הראשון בעינן בתקופה חדשה חג שהוא בזמן אסיף. כדכתיב וחג האסיף תקופת השנה והאסיף דכתיב בית כסימנא בעלמא כלומר איזה חג בעינן בתקופה חדשה התג שהוא בזמן האסיפה ולאו משום דבעינן ממש בו ביום: ירושלמי (ה"ב) כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. ר' סימון אמר (גלגל ארנן) [גולגלת של ארונה] היבוסי מצאו תחת המזבח. ששה דברים עשה חזקיהו גירר עצמות אביו על מטה של חבלים וכיתת נחש הנחושת וגנז ספר של רפואות והודו לו סתם מי גיחון התחתון וקצץ דלתות ההיכל ועיבר ניסן בניסן ולא הודו לו אין מעברין קודם ר"ה ואם עיברוה אינה מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אחר ר"ה מיד אע"פ שאין מעברין אלא אדר אלול לא נתעבר מימיו. והתנינן [בכיעית פ"י] אם היה חדש מעובר אם היה לא היה והתני וכשקידשו השנה באושא עבר ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה ואמר כדברי ר' יוחנן בן נורי בשני עבר ר' חנינה בר' יוסי הגלילי ואמר כר"ע כו' והתני קידשוהו בראשון ובשני וזעירא אמר בשם רב חסדא אותה שנה **נתקלקלה קודם ומנו כ"ם יום לאחר עיבורו אין מעברין את השנה בחוצה לארץ ואם עיברוה אינה מעוברת · בבי רב אמר ביכולין לעבר בארץ ישראל אבל בשאין יכולין בארץ ישראל מעברין בחוצה לארץ ירמיה ויחזקאל וברוך בן נריה עיברו בחוצה לארץ. חנניה בן אחי ר' יהושע עיבר בחו"ל שלח ר' תלת איגרין גבי ר' יצחק ור' נתן. בחדא כתב לקדושת חנניה ובחדא כתב גדיים שהנחת נעשו תיישים ובחדא כתב אם אינך מקבל צא לך למדבר אטד ותהא שוחט (ונחושת) [ונחונן] זורק קרא קמייתא ואקרון וכו'. אמר מאן ידע דאינון ידעין כוותי כו'. כתיב ואל יתר זקני הגולה אמר הקב"ה ביותר הם עלי זקני הגולה חביבה עלי כת קטנה שבא"י יותר מסנהדרין גדולה. החרש והמסגר אלף. ר' ברכיה בשם רבי אמר אלו החכמים ורבנן אמרו אלו הבולבוסים: **סמיכת** זקנים. א"ר יוחנן מסמכי סאבי ואקשי' מנא לן מדכתיב ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו תיפני בחד וכי תימא משה רבינו במקום שבעים הוה אי הכי ליבעי שבעים ואמאי תנן בג' ועלתה בקושיא. ואסקה רב אשי סמכי ליה בשמא וקרו ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני דקנסות. ואקשינן וחד לא סמיך והא רבי יהודה

מסורת הש"ס

שייך לעיל ע"א
ע"ב
ר"ה כא.
[ר"ה יג.]
[ע' תוס' לקמן יד. ד"ה יכול]
[לעיל ג:]
[פסחים סג: סוטה לז. מנחות כז. סה. לח.]
[תוספ' פ"א]
[לקמן טז:]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמור וכו' שמור תקופת ניסן כו"ל ותיבת חדש נמחק:
(ב) בא"ד שמור שיהא ניסן של חמה כו"ל ותיבת חדש נמחק:

רש"ל כי שוה דיבור א' עם דלעיל

*הדבר צ"ע דא"כ למה אמרו אחרים דעד מיעוטו מעברין הא אפילו אם חל ט"ז בתקופה חדשה ג"כ אין מעברין לפי' ר' בר"י ואולי דלא פירש כן אליבא דאחרים רק אליבא דרבנא בר"ה כ"א ע"ש ונראה דלא גרים אביב של תקופה רק שמור אביב שיהא בחודש ניסן והיינו בניסן של חמה ודו"ק. **בירושלמי שם משמע דהוא דין בפני עצמו דאם נתקדש קודם זמנו כגון ביום כ"ט לאחר עיבורו אינו חל הקידוש ע"ש ואולי דרבינו מפרש דנתקלקלה היינו שטעו וקידשוהו ביום כ"ט ולפיכך קדשו למחר פעם שנית ודו"ק

תורה אור

בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזירה על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תיחרב ותחומין שסומכין בהן יעקרו מה עשה (א) יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ואלו הן ר"מ ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי ור' אלעזר בן שמוע רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויביהם בהן אמר להן בניי רוצו אמרו לו רבי מה תהא עליך אמר להן הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות *לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה רבי יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דרבי יהודה בן בבא ור"מ ר' יהודה בן בבא סמכיה והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל האומר ר"מ לא סמכו ר' עקיבא אינו אלא טועה סמכיה ר' עקיבא ולא קיבלו סמכיה ר' יהודה בן בבא וקיבלו אמר רבי יהושע בן לוי אין סמיכה בחוצה לארץ מאי אין סמיכה אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ והא *תנן *סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ אלא ב'דלא סמכינן בחוצה לארץ פשיטא סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ הא אמרינן דלא אלא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי ת"ש דרבי יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה ר"ש בן זירוד וחד דעימיה ומנו ר' יונתן בן עכמאי ואמרי לה רבי יונתן בן עכמאי וחד דעימיה ומנו ר"ש בן זירוד חד דהוה גבייהו סמכוהו וחד דלא הוה גבייהו ג'לא סמכוהו ר' חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מילתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מניין שאין נסמכין לבית עלי שנאמר °לא יהיה זקן בביתך כל הימים מאי זקן אילימא זקן ממש והכתיב °כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה °רבי זירא הוה מיטמר (ג) למיסמכיה דאמר *רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה להא דא"ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכוה לר' *זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין כל מן דין סמוכו לנא לא תסמכו לנא לא *מסרמיטין ולא מסרמיסין ואמרי לה לא מחמיסין ולא מטורמיסין ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה רבה דעמיה מדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתיך לשלם: עריפת עגלה בשלשה: *ת"ר °ויצאו זקניך ושופטיך זקניך שנים שופטיך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד ד'הרי כאן חמשה דברי ר' יהודה רבי שמעון אומר זקניך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן שלשה ור"ש האי שופטיך מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך ור' יהודה מזקני זקניך נפקא ור"ש אי מזקני הוה אמינא זקני השוק כתב רחמנא זקניך ואי כתיב זקניך הוה אמינא סנהדרי קטנה כתב רחמנא ושופטיך ה'ממיוחדין שבשופטיך ורבי יהודה גמר זקני זקני מוסמכו זקני העדה את ידיהם מה להלן מיוחדין שבעדה אף כאן מיוחדין שבזקניך אי יליף לילף כולה מהתם זקניך ושופטיך למה לי אלא וי"ו ושופטיך למניינא ורבי שמעון וי"ו לא דריש אלא מעתה ויצאו שנים ומדדו שנים לרבי יהודה הרי תשעה לרבי שמעון שבעה ההוא מיבעי ליה לכדתניא ויצאו ו'הן ולא שלוחן ומדדו ז'שאפילו נמצא בעליל

רש"י

בטלו דיני קנסות · דכיון דליכא סמיכה בטלו: בין שתי עיירות גדולות ולא בתוך העיר שאם יוודע שלא יחריבו את העיר: לונביאות · חניתות: ולא קבלו · לפי שעדיין היה בחור: אילימא דלא דייניגן דיני קנסות בחוצה לארץ · והכי קאמר אין סמיכה מועלת בחוצה לארץ ואפילו סמכוהו בארץ: פשיטא סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ · אם בני בבל נותנין רשות לאחד שבא"י לדון קנסות: הא אמרן דלא · דאין סמיכה בחוצה לארץ וכיון דאי הוו גבן הכא לא מצינו למסמכיה כל שכן היכא דליתיה גבן: סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי · אם הסומך עומד בארץ והנסמך עומד בבבל וליתיה גבי סומך מי מהני כאילו איתיה גביה בשעת סמיכה ומצי למידן בחוצה לארץ כדתנן סנהדרין נוהגין בחוצה לארץ או דילמא כיון דליתיה גבייהו בשעת סמיכה לא מהניא ליה: לא הוה מסתייע מילתא · כשהיו אלו לא היה מוצא שנים שילטרפו עמו לסומכו ואנן תלתא בעינן: משתקיד · מחזר ומצפה לסומכו כמו (ירמיה א) כי שוקד אני: מנין שאין נסמכין לבית עלי · שאינן זוכין להיות נסמכין: זקן ממש · בא בימים: הכתיב כל מרבית ביתך ימותו אנשים · כשבאין לכלל אנשים בן שמנה עשרה שנה למה לי למיהדר ומכתביה: אלא סמיכה · שאפילו חכמים הבאים לכלל זקנה כגון על ידי תורה וגמילות חסדים כדאמרינן בראש השנה (דף יח·) בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים מכל מקום לא תהא תורת זקנה עליהם להיות ראויים לסנהדרין: הוי קבל · אפל: וקיים · ותחיה כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה אפילה מתרגם קבלה (שמות י): כחל · לעינים: שרק · לפנים: פירכוס · לשיער שיר הוא לכלה נאה שמעלת חן בלא קישוט: כל מן דין · כל כמו אלו וכיוצא בהן היו סומכין לנו שראויים הם לסמיכה: סרמיסין · לשון הפכים כמו סרס את המקרא מסופו לראשו (ב"ב דף קיט:) שמהפכין את טעמי תורה: סרמיטין · לשון סמרטוט כלומר שאין נותנים טעם הגון לדבריהם: חמיסין · חמסנין שמוגעין מלומר טעמי תורה: טורמיסין · לא איתפרש: רבה דעמיה · נשיא בעמיו: מדברנא · מנהיג על שם שהיה פרנס וקרוב למלכות: בוצינא דנהורא · על שם שהיה גדול בנוי כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ ד' פד:) שופריה דר' אבהו מעין שופריה (*דר' יוחנן): בריך מתיך · ברוך בואך: מיוחדים שבשופטיך · שיהו מזקני סנהדרי גדולה: מה להלן מיוחדין שבעדה · כדפרישית לעיל (דף יג:): ליגמרה לכולה מילתא · ואפילו מניינא דחמשה מהתם תיפוק דהא תניא לעיל (שם) וסמכו שנים זקני שנים: אלא · לעולם לא גמר גזירה שוה ושופטיך למיוחדין איצטריך ומניינא מרבויא דוי"ו: ה"ג אלא וי"ו דושופטיך למניינא ורבי שמעון וי"ו לא דריש:

תוספות

*ועריפת עגלה בג' · עריפה לאו דוקא דמדידה הוא דהויא בג' כדתנן בפ' עגלה ערופה (סוטה דף מד:) ג' מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין וכו' והדר קתני נפטרו זקני ירושלים והלכו זקני אותה העיר ומביאין עגלה ערופה והתם לא קתני ג' וקראי נמי דמייתי בגמרא במדידה כתיבי: *יבול זקני השוק · כאן מוכח דזקני משמע הדיוטות וכן לקמן גבי עריפה אמרינן אי כתב זקני ה"א זקני השוק וכן בריש מצות חליצה (יבמות דף קא· ושם) מרבים הדיוטות מדכתיב זקני עירו וקשה דבפ' עגלה ערופה (סוטה דף מד:) תנן נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד לא היו מודדין ומפרש בגמרא דזקני העיר בעינן וליכא וי"ל דזקני העיר שאני דמשמע המיוחדים שבעיר כדדרשינן הכא העדה המיוחדים שבעדה: לא שרק ולא פירכוס · משמע דתרי מילי נינהו ודלא כפי' הקונטרס (*פ"ב) דכתובות שפירש דפוקסת היינו מעברת שרק על פניה *והתם מוכח דפוקסת היינו פירכוס ואין להאריך: ורבי שמעון לא דריש וי"ו · וכן בפ' קמא דסוטה (דף ו:) גבי וטהורה דקאמר ר"ש אין זכות תולה במים המרים וכן בשלהי התכלת (מנחות דף מה:) גבי ומחליתה ותימה דבריש מרובה (ב"ק דף סה:) דריש ר"ש וי"ו ואת אשמו ובפרק (*על אלו מומין) האסורים (בכורות כח:) גבי ומן הצאן לרבות הטוגח לקרבן ובריש פ' ד' מיתות (לקמן דף נא:) דריש ר"ע בת ובת אני דורש ורבי שמעון קאי התם* כוותיה וכן קשה מרבי יהודה דדריש הכא וי"ו ובפרק אלו מציאות (ב"מ דף כז·) גבי ומצאתה דאתא לידו משמע וקשה דבריש תמורה (דף ב:) גבי ואם המיר ימיר אמרינן ור' יהודה וי"ו לא דריש וכן בשלהי טרף בקלפי (יומא ד' מה·) גבי והאש וי"ל דהא דקאמר *לא דריש לא משמע ליה לאו משום דלא דרשי ליה כלל אלא דווקא להאי דרשה קאמר*:

מתני'

עין משפט נר מצוה

[עייך למשנה דף ב.]
קטז א מיי' פ"ד מהל' סנהדרין הל' יב:
קיז ב ג מיי' שם הל' ו:
[עייך לעיל יג:]
קיח ד ה מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הל' ה ומיי' פ"ט מהל' רוצח הל' א סמג עשין מז:
קיט ו ז מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה א:

מסורת הש"ס

[גי"ל פ"ק (דף ד' ע"ב)]
דהתם כצ"ל
[גי"ל כל]
[דף נ:]
לא דריש ליה ולא משמע ליה כצ"ל רש"א
[וע' תוס' מו"ק ח. ד"ה מאי וכיוס' ותוס' מנחות נא: ד"ה וי"ו]
סס
[פירושו של כל אלו השמות עי' בערוך ערך חמס ב']
[בע"ז איתא לולניאות ופירש"י חניתות אבל בתרווייהו גירסת הערוך לונכיות וכתב המוסף שבלשון יוונית לרומח לונכי וכן בכל"ה דף רנז: שכתב דצ"ל לונכיות בכ"ף]
מכות ז.
[לקמן לג.]
כתובות יז.
[דיעקב אבינו]
סוטה מד:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מה עשה ר' יהודה:
(ב) הוה מיטמר מלמיסמכיה:

גליון הש"ס

גמ' ר' זירא היה מיטמר למיסמכיה. עי' ירושלמי פ"ג דבכורים:

רבינו חננאל

יהודה בן בבא סמך ה' זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע ורב אויה מוסיף אף רבי נחמיה ושנינן ר' יהודה אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא: א"ר יהושע בן לוי אין סמיכה בחו"ל מאי היא דלא דייני דיני קנסות בחוצה לארץ והתנן סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ אלא כשהן הסנהדרין בחוצה לארץ לא סמכי אפי' בארץ ומיבעי לן סנהדרין בארץ והנסמכין בחוצה לארץ סומכין או לא סומכין ת"ש דתני ר' יוחנן [הוי קא מצטער] עליה דר' שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכוה ש"מ אין סומכין בחוצה לארץ. רב חנניה ורב הושעיה מדבית עלי קאתו לפיכך לא אסמכינהו דכתיב לא יהיה זקן בביתך. ואין זקן אלא סמוך בישיבה של ארץ ישראל דהא רבה ואביי מדבית עלי קאתי והוו רישי מתיבתא בבבל (ואינו נקרא זקן סמוך אלא בישיבה של ארץ ישראל) א"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים ואין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו: ירושלמי תני סמיכות בג' תמן קרו למינוייה סמיכותא. א"ר בא בראשונה היה כל אחד ממנה תלמידיו כגון ר' יוחנן בן זכאי מינה לר' אליעזר ור' יהושע ור' יהושע לר' עקיבא ור' עקיבא לר' מאיר ולר' שמעון וכו'. חזרו והתקינו שלא יהיו ב"ד ממנין אלא מדעת הנשיא ושלא יהא הנשיא ממנה אלא מדעת ב"ד: עריפת העגלה בג'. ת"ר וכו' ויצאו שנים כו' פשוטה היא. ואסיקנא כדתניא ויצאו הם ולא שלוחם

עין משפט
נר מצוה

קב א מיי' פ"ג מהל' ממרים הלכה ז:
קבא ב מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הל' ב:
קבב ג ד ה מיי' פ"ד מהל' מעשר שני הלכה כ סמג עשין קלג:

מסורת
הש"ס

בעליל לעיר צריך לעסוק במדידה מתניתין דלא כי האי תנא *דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר °(דברים יז) ויצאו זקניך ושופטיך זקניך סנהדרין ושופטיך זה מלך וכהן גדול מלך דכתיב °(משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ כהן גדול דכתיב °(דברים יז) ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב בחדא פליג או בתרתי פליג במלך וכהן גדול פליג אבל בסנהדרי אי כר' יהודה אי כרבי שמעון או דילמא בסנהדרי נמי פליג דאמר כולה סנהדרי בעינן אמר רב יוסף ת"ש מצאן אבית פגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל °(שם) וקמת ועלית אל המקום **מלמד שהמקום גורם דנפוק כמה אילימא מקצתן דילמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה אלא פשיטא דנפוק כולהו למאי אילימא לדבר הרשות [ב]מי מצו נפקי והכתיב °(שיר ז) שררך אגן הסהר אל יחסר המזג אלא פשיטא לדבר מצוה היכי דמי לאו למדידת עגלה ורבי אליעזר בן יעקב היא דאמר כולי סנהדרי בעינן אמר ליה אביי לא כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות *כדתנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד תניא כוותיה דרב יוסף מצאן אבית פאגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדידת עגלה ולהוסיף על העיר ועל העזרות יכול שתהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם: נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה: תנו רבנן *[ג]איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבו ויין שהקרים ומעות שהחלידו תנו רבנן *[ד]מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות אבל לא בשלשה שאין לקוחות אפילו נכרי אחד מהן אפילו אחד מהם בעלים בעי רבי ירמיה שלשה ומטילין לתוך כיס אחד מהו תא שמע [ה]איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה: ההקדשות בשלשה: מתניתין דלא כי האי תנא דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו *צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה א"ל רב פפא לאביי בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דאמר כשמואל דאמר *שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה אלא לרבנן שלשה מנא להו וכי תימא דכתיב בהו שלשה קרקעות דכתיב בהו ארבעה תיסגי בארבעה וכי תימא הכי נמי אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן אלא מאי דמשלמי בהו עשרה הקדשות דמשלמי בהו שיתא ליבעו שיתא קשיא: הערכין כו': מאי ערכין המטלטלין א"ר גידל אמר רב באומר ערך כלי זה עלי דא"ר גידל *אמר רב האומר

בעליל לעיר · במפורסם לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות: בית פגי · °מקום לפנים מן חומת העיר ונדון כירושלים לכל דבריו: מנלן · זקן ממרא לסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית: יכול תהא המראתו המראה · לידון בחנק: אילימא · דנפוק מקצתן והורו אותן שבחוץ והמרה על דבריהם מאי איריא מקום גורם תיפוק לי דפטור משום דילמא הנך דבלישכה כוותיה סבירא להו: שררך אגן הסהר · כתיב ודרשינן באחד דיני ממונות (ד' לז·) אל יחסר המזג אם נצרך אחד מהן לצאת אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא: על העיר · על ירושלים וצריך לקדש התוספת בשתי תודות ובשיר כדאמרינן בשבועות (ד' יד·): הקרים · החמיץ: החלידו · דרוויל"א בלע"ז: לקוחות · סוחרים בקיאים בשומא: בת אבא סוראה · אשת רב פפא כדאמר בכתובות פ' אלו נערות (ד' לט·) אמר רב פפא אמרה לי בת אבא סוראה כו' והיתה עושה לעצמה: צינורא · מזלג קטן שטוין בו זהב: כשמואל · לקמן במתניתין: עשרה כהנים כתובין · בפדיון הקדישות שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה ושלשה בפדיון בהמה וארבעה בקרקעות: אילימא משום דכתיב בהו · שלשה כהנים בפדיון בהמה דהיינו פדיון הקדש והוא הדין לשאר הקדשות: תסגי בארבעה אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן · אלא משום הכי בעי קרקעות עשרה משום דפרשה אחרונה היא וכדשלים פרשת הקרקעות כבר נשלמו י' כהנים ותלמד תחתונה מעליונה לכהן שהיה אחוזתו לא ממניינן דלאו (א) בשומא כתב אלא והעריכו הכהן כערכך הכהן וחשב לו הכהן וכיוצא בהן: הקדשות · דהיינו פדיון בהמה טמאה שהיא אמצעית ומשלמי בה שיתא כהנים דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גבה ניבעי שיתא: ערך · לא שייך גבי כלים אלא באדם ונותן לפי שניו כמו שכתוב בפרשה האומר

מתני' דלא כי האי תנא · תימה אי משום דמתני' לא חשיבא מלך וכהן גדול ה"נ אשכחן גבי אין מוסיפין על העיר דבעינן מלך ונשיא ואורים ותומים וב' תודות ושיר כדתנן בפ"ב דשבועות (דף יד·) וכן גבי מוליאין למלחמת הרשות דבעינן מלך ומשוח מלחמה כדאמר בגמ' (דף טז.) וי"ל דבכל הנהו לא חשיב כולהו מילי אלא שבעים וא' לחודייהו אבל הכא דסגי בג' או בה' אם איתא דצריך מלך וכהן גדול הוה ליה למיתני בהדיא:

מלמד שהמקום גורם · ואע"ג דבמעשר שני כתיב נמי מקום ומעשר שני נאכל בכל העיר הכא גבי סנהדרין לא מקרי מקום אלא לשכת הגזית סמוך למחנה שכינה כדאמר באיזהו מקומן (זבחים דף נד:) גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלק בנימין אבל בית פגי °אע"ג דדינו כירושלי' כדאמר בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף נ·) והא בעי חומה כגון דדשו לפנים מחומת בית פגי ובפרק התודה (מנחות דף עח:) אמרינן השוחט את התודה ולחמה חוץ לבית פגי לא קדש את הלחם ולאו דווקא אבית פגי אלא אפי' בירושלים אין שם מקומו וכדאמר בפ"ק דשבת (דף טו·) מ' שנה קודם שחרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות ומפרש התם שלא דנו דיני נפשות ואמרינן בפרק בתרא דר"ה השנה (דף לא·) עשר גליות גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים*:

אילימא לדבר הרשות מי נפקי · ואחר התמיד של בין הערבים שהיו הולכין לביתם כדאמרי' בהנחנקין (לקמן פח:) היה הולך כל אחד ואחד לבדו ולא מתרמי שימלאו כולן ביחד:

אל יחסר המזג · כדאמר *שאם הוצרך אחד מהן לצאת אם יש בה כ"ג יוצא ואם לאו אינו יוצא והיינו כמזיגה דעל חד תרי ואע"ג דסתם מזיגה על חד תלת כדאמרינן בריש המוציא יין (שבת דף עז· ושם) היינו דווקא רבא שהיה רגיל למזוג כן שהוא כמשפט המזיגה על חד תלת אבל שאר בני אדם שאוהבין יין חזק אין מוזגין אלא על חד תרי כדמשמע בשילהי הזהב (ב"מ דף ס· ושם) שהיתה מזיגתו משונה דאמר רבא מזיגה דידי מידע ידיע ואמר נמי בכילד מעברין (עירובין דף נד·) דמיא האי מזיגה למזיגה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא וי"מ אל יחסר המזג שלא יחסר בגימטריא מז"ג שהוא חמשים אבל אי חסר מ"ט אין לחוש דמשתיירי כ"ג ואין ב"ד שקול ומוסיפין עליהם אחד הרי כאן כ"ג*):

*נטע רבעי ומעשר שני כו' שאין דמיו ידועין כו' · לא קאי אנטע רבעי וכן מוכח בגמרא דקתני בברייתא איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין אבל רבעי לא קתני והיינו טעמא מתוך שאדם להוט לאכול פירות נטיעה זו הייטינן אפי' בדמיו ידועין ומיהו בזמן הזה שאין מחללין בשוויין אלא בעי שלשה:

בשלשה לקוחות · יש מפרשים שרוצין לקנותו ויקח מי שיתן יותר ופי' הקונטרס עיקר דלאו ושתי נשיו היכי דמי ודוחק לומר דנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בה:

צינורא של הקדש · פירש בקונטרס שטוין בה זהב והוה כי ההיא דכלים (פ"ט מ"ו) דתנן כוש שבלע את הצינורא ומלמד שבלע את הדרבן כוש הוא הפלך שהנשים טוות בו ועוד איכא צינורא אחר דאמרינן שילהי ר' עקיבא (שבת נ·) ובפ' בתרא [דמנחות](דף קז·) דמחטטין בה את הפתילות ומקנחין בה את הנרות ועוד יש צינורא אחר דאמר בפ"ק דיומא (דף יב·) כהן גדול לובש ומהפך בצינורא משמע שהיינו מזלג שמהפך בו איברי תמיד ורבינו חננאל פירש צינורא עלי טורא*:

*) [וע"ע תוס' שבת עז. ד"ה דאמר רבא] **) [וע' תוס' מנחות קז. ד"ה שמוחטין וכו' השיגו אפירוש רש"י דסכא]

[סוטה מה. כל הענין]

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה תסגי וכו' לאו ממניינן דלאו אשומא כתיב:

[לקמן פז. ע"ז ח: ע"ש]

נעיל ג. [סוטה מה. שבועות יד. ע"ב]

[מעשר שני פ"ד מ"ב]

[תוס' פ"א ותוספת' מ"ש פ"ג]

לקמן פח.

[לקמן טו. מגילה כג:]

ערכין ה. כ.

[שייך למשנה כ.]

[וע"ע תוס' שבת טו. ד"ה אלא וע"ע תוס' ע"ז ח: ד"ה מלמד]

[לקמן לז.]

רבינו חננאל

שלוחם. ומדרו שאפי' נמצא בעליל קרוב לעיר מצוה לעסוק במדידה: מתניתין דלא כר' אליעזר בן יעקב דבעי סנהדרין ומלך וכהן גדול ומיבעיא לן כוליה סנהדרין בעי או אפילו מקצתן ואתינן למפשטא מהא דתני מצאן זקן ממרא לסנהדרין בבית פאגי מקום נקרא בית פגי והוא חוץ לירושלים והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם מאי לאו דנפקי כוליה סנהדרין למדידת העגלה כר' אליעזר. ודחינן לא נפקי אלא להוסיף על העיר ועל העזרות. כדתנן בשבועו' פרק (ב') אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בב"ד של שבעים ואחד. תניא בהדיא מצאן אבית פאגי כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל אל המקום מלמד שהמקום גורם: חליצה ומיאונין בג' וכן הלכתא והאי דאצריכוהו חליצה בה' לפרסומי מלתא: נטע רבעי ומעשר שני (שלו) שאין דמיו ידועים בג': ת"ר איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועים פירות שהרקיבו ויין שהחמיץ ומעות שהחלידו כגון זה פודין אותו בג' לקוחות ואפילו אחד מהן נכרי ואפילו אחד מהן בעלים אבל לא בג' שאינן לקוחות ש"מ דכל לגבי שומא לקוחות בעינן הא דבעי ר' ירמיה ג' מטילין בתוך כיס אחד. פי' כגון ג' שותפים מאי. ת"ש איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין ש"מ אפילו ג' מטילין לתוך כיס אחד שפיר דמי ודחי' ודלמא כגון רב פפא ובת אבא שאין להן בממון נשיהן פשיטות יד ולא איפשיטא בהדיא: הקדישות בג'. פירוש המקדיש מטלטלין נפדין בג' ודלא כר' אליעזר בן יעקב דאמר אפילו צינורא של הקדש אינה נפדית אלא בעשרה בני אדם כשמואל דאמר עשרה כהנים כתובין בפרשה ואלו הן ג' בערכי אדם וג' במקדיש בהמה טמאה או טהורה וד' במקדיש בית או שדה ואמרינן אליבא דתנא קמא ג' מנא ליה אי נימא משום דכתיב במקדיש בהמות ג' כהנים וכל המטלטלין כיוצא בהן. אי הכי קרקעות דלא כתיב בהו אלא ד' כהנים תסגי להו דיהיו נפדין בד' אלמה תנן הקרקעות אין נפדין אלא בעשרה אלא מאי טעמא צריכין עשרה דמשלמי בהו עשרה דכתיבי ג' בערכי אדם וג' במקדיש בהמה. וד' במקדיש בית או שדה נמצא מנין עשרה כהנים משלים בקרקעות

גליון הש"ס רש"י ד"ה בית פאגי מקום לפנים. עיין מנחות דף עח ע"ב ברש"י ד"ה חוץ לחומת ב"פ: תוס' ד"ה מלמד וכו' אע"ג דדינו כירושלים. עי' פ"א משנה ח דכלים בר"ש: ד"ה נטע וכו' לא בעי שלשה. עיין ר"ס דף ל ע"א תוס' ד"ה וביקש:

עין משפט נר מצוה

קכג א ב מיי' פ"ח מהל' ערכין הלכה ב:

[דף לט. ד"ה הא מני]

קכד ג מיי' שם פ"א הלכה ט סמג עשין קכח:

קכה ד ה מיי' פ"ה מהלכות מעילה הלכה י:

קכו ו ז מיי' פ"ה מהל' טוען הלכה ד סמג עשין לה טוש"ע ח"מ סי' לה סעיף ב וע"ש

קכז ח מיי' פ"א מהל' מעילה הלכה י:

קכח ט י מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ב:

[וע"ע תוס' מגילה כג: ד"ה ואדם]

מסורת הש"ס

מגילה כג: [לעיל יד:]

[יומא מג. וש"נ]

לשומן כצ"ל רש"ל

[מגילה כג:]

[מיר נא.] גיטין לט.

ב"מ ק: גיטין לט. שבועות מב:

[שבועות מג.]

[לקמן נד:]

גמרא

האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו מ"ט אדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ואמר לשום דמים משום הכי נותן דמיו האי ערכין המטלטלין ערכין של מטלטלין מיבעיא ליה תני ערכין של מטלטלין רב חסדא אמר אבימי במתפים מטלטלין לערכין האי ערכין המטלטלין מטלטלין של ערכין מיבעי ליה תני מטלטלין של ערכין רבי אבהו אמר [א]באומר ערכי עלי בא כהן לגבות ממנו מטלטלין בשלשה קרקעות בעשרה אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא בשלמא לאפוקי מהקדש בעינן שלשה אלא לעיולי להקדש שלשה למה לי א"ל סברא הוא מה לי עיולי מה לי אפוקי מ"ט דילמא טעי עיולי נמי דילמא טעי: רבי יהודה אומר כו': א"ל רב פפא לאביי בשלמא לר' יהודה היינו דכתיב כהן אלא לרבנן כהן למה להו קשיא: הקרקעות תשעה וכהן: מנהני א] מילי אמר שמואל *עשרה כהנים כתובין בפרשה חד לגופיה הנך הוי מיעוט אחר מיעוט *ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דאפילו ט' ישראל ואחד כהן מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים קשיא: ואדם כיוצא בהן: *אדם מי קדוש אמר ר' אבהו [ב]באומר דמי עלי דתניא [ג]האומר דמי עלי שמין אותו כעבד הנמכר בשוק ועבד אתקש לקרקעות בעי רבי אבין שער העומד ליגזוז בכמה *כגזוז דמי ובשלשה או כמחובר דמי ובעשרה *[ד]ת"ש המקדיש את עבדו אין מועלין בו רשב"ג אומר מועלין בשערו וקיימא לן [ה]דבשערו העומד ליגזוז פליגי ש"מ נימא הני תנאי כהני תנאי דתנן ר"מ *אומר יש דברים שהן כקרקע ואינן כקרקע ואין חכמים מודים לו כיצד עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמש ר' מאיר מחייב וחכ"א [ו]כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע *ואמר רבי יוסי בר חנינא בענבים העומדות ליבצר עסקינן מר סבר [ז]כבצורות דמיין ומר סבר לאו כבצורות דמיין לא אפילו תימא ר' מאיר עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם כל כמה דשבקה להו מיכחש כחשי [ח]אבל שערו כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבח: דיני נפשות כו': קא פסיק ותני [ט]ל"ש רובע זכר ול"ש רובע נקבה בשלמא רובע נקבה דכתיב (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה אלא רובע זכר מנא לן דכתיב (שמות כב) כל שוכב עם בהמה מות יומת *אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב ואפקיה רחמנא בלשון שוכב לאקושי נשכב לשוכב מה שוכב הוא ובהמתו בעשרי' ושלשה אף נשכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה: [י]שור הנסקל בעשרים ושלשה: שנא' (שם כא) השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור: א"ל אביי לרבא ממאי דהאי וגם בעליו יומת לכמיתת בעלים כך מיתת השור הוא דאתא

אימא

רש"י

האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו · כמו שהוא שזה דיודע הוא שאין לומר לשון ערך לכלי ואין ערכו קצוב וגמר ואמר לשם דמים דאין אדם מוציא דבריו לבטלה: ערכין המטלטלין · משמע שהערכין מיטלטלין: במתפים מטלטלין לערכו · שאומר ערכי עלי ונתחייב ערך הקצוב לפי שניו והיה לו מטלטלין ואמר הרי אלו לערכי וחלה עליהן קדושה ובא לפדותן צריך ג' להוציאן מיד הקדש: ר' אבהו אומר באומר ערכי עלי · ואינו פורע ובא כהן למשכנו ומצא לו מטלטלין והכי קאמר הערכין דהיינו ערך אדם ובא ליתן מטלטלין נגבין בשלשה שמאין: בשלמא לאפוקי מהקדש · כגון דרב גידל ורב חסדא הוא דבעי שלשה דכיון דחל עליו הקדש לא ניפוק עד שיפדנו בשויו: אלא לעיולי · כגון דר' אבהו: עיולי נמי דילמא טעו · ויקחנו להקדש ביותר משויו: חד לגופיה · דניבעי כהן: מיעוט אחר מיעוט · דכולהו ממעטי ישראל דמשמע כהן ולא ישראל: ואימא חמשה כהנים וחמשה ישראל · בעינן דקמא לגופיה ושני לו הוי מיעוט אחר מיעוט ושלישי הדר איצטריך לגופיה דניהוי כהן דכיון דאיתרבי ליה ממיעוט אחר מיעוט דאפילו ישראל כי הדר כתב כהן דוקא כתביה דלאו מיעוט אחר מיעוט הוא דהא שני לאו מיעוט הוא אלא ריבוי וכן כולם חד דווקא וחד הוי מיעוט אחר מיעוט: ואדם כיוצא בהן · כקרקעות דבעי נמי תשע וכהן *לשומו: ועבד איתקש לקרקעות · והתנחלתם אותם (ויקרא כה): שער העומד ליגזוז · והקדישו ובא לפדותו בשויו שעושין משער אדם נפה וקילקלי וחבק: כגזוז דמי · והוו להו מטלטלין ובשלשה: אין מועלין בו · דעבד הרי הוא כקרקע ואין מעילה בקרקע ובמסכת מעילה (דף יח:) גמר חטא חטא מתרומה בפרק הנהנה: מועלים בשערו · דשערו לאו כגופו והוה ליה כשאר מטלטלין: העומד ליגזוז · שכבר שילח פרע וראוי להסתפר: ש"מ · פלוגתא דתנאי הוא לתנא קמא דאמר לית בהו מעילה סבר כמחובר דמי ולענין פדייה נמי בעי עשרה ולרבן שמעון כגזוז דמיא: דברים שהן כקרקע · מחוברין לקרקע: ואינן כקרקע · אלא כמטלטלין: ר"מ מחייב · לישבע על השאר שהודה מקצת הטענה אע"ג דאין נשבעין על הקרקעות כדילפינן בשבועת הדיינים (שבועות דף מב.) הכא כיון דאין צריכין לקרקע דעומדות ליבצר הן כדמוקי ר' יוסי בר חנינא לפלוגתיה כבצורו' דמיין ונשבעין: לאו התם בענבים כל כמה דשבקת להו מיכחש כחשי אבל שערו אשבוחי משבח הלכך אפי' ר' מאיר בשער כרבנן סבירא ליה: קא פסיק ותני · מתני' רובע סתמא בכ"ג: לא שנא · שור שרבע אדם זכר ולא שנא שור שרבע אשה נקבה דנפקא לן תרווייהו מקראי בפרק ארבע מיתות (לקמן נד:) שהן בסקילה ותנא דמתני' מרבי להו לכ"ג: בשלמא רובע נקבה · כתיב ביה כ"ג דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה איתקש בהמה לאשה ודיני נפשות נפקינן לקמן בעשרים ושלשה: אלא רובע זכר · מנלן דבעי כ"ג: דכתיב כל שוכב וגו' · ומהאי נפקא לן בארבע מיתות לרובע זכר: דאם אינו ענין · לאדם הבא על הבהמה דהא קרא אחרינא כתיב (ויקרא כ) איש אשר יתן שכבתו וגו': תניהו ענין לנשכב · למביא בהמה עליו ומדאפקיה בלשון שוכב לידון כשוכב מה בא על הבהמה הוא והיא בכ"ג כדילפינן מואת הבהמה תהרוגו (שם) דאיתקש בהמה לאדם אף מביא בהמה עליו שניהם בכ"ג:

אימא

תוספות

האומר ערך כלי עלי נותן דמיו · בפ"ק דערכין (דף ה.) מוקי לה כר' מאיר דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה ותימה דבפרק השולח (גיטין דף לח: ושם*) אמר רב המקדיש עבדו יצא לחירות מאי טעמא גופיה לא קדיש כו' משמע התם דהיינו דלא כר"מ דלדידי' קדוש לדמיו ונראה דהיא דערכין אליבא דר' מאיר קאמר רב וליה לא סבירא ליה וכן משמע התם (ערכין דף ה·) דפריך לר"מ פשיטא והי אתא למימר דסבר כר' מאיר מאי פריך פשיטא אלא משמע דלא סבר כרבי מאיר אלא קאמר דלר"מ נותן דמיו א"נ איכא ב' לישני דרב בגיטין (דף לח:) חד במקדיש וחד במפקיר:

אדם מי קדוש · וא"ת ולוקמא בעבד דקדוש כדאמרינן בסמוך דמועלין בשערו ואמר בהשולח (שם) המקדיש נכסיו והיו בהם עבדים אין הגזברים רשאין להוציאם לחירות וי"ל דאדם לא משמע ליה דקאי אעבד אי נמי הכא פריך אליבא דרב דאמר (שם) המקדיש עבדו יצא לחירות*:

שער העומד ליגזוז · אף על גב דמעילה ילפינן מתרומה ולענין תרומה לא אמרינן כל העומד לקצור כקצור דמי דלענין האי לא ילפינן מתרומה דתמעול מעל ריבה כדדרשינן במעילה (דף יח:) לגבי כמה דברים:

אין מועלין · כאן משמע דאין מעילה במחובר ובהדיא אמרי' הכי במסכת מעילה (דף יד:) וקשה לפי' רשב"ם דבפ' המוכר את הספינה (ב"ב דף עט· ושם) גבי מקדיש דקתני מועלין בבור ופי' כגון שהלניע חפצים בבור ולא יתכן דהיינו מחובר אלא שעקר הוליא מן הבור ונהנה ממנה:

בענבים העומדים ליבצר · תימה דבפרק נערה (כתובות דף נא: ושם) פריך גבי זיל הב ליה מתמרי דעל בודיא סוף סוף כל העומד לגזוז כגזוז דמי דצריכי לדיקלא קאמינא ומאי פריך והא רבנן דהכא לית להו הך סברא וי"ל דגבי בעל חוב מודה דלא גבי מדבר העומד לגזוז דלא סמכא דעתיה ועוד פר"ח דהתם פריך משום דבפרק הכונס (ב"ק דף נט:) פסיק רב כרבי שמעון דאמר אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים ואין שמין אותן אגב שדה משמע דכבצורות דמיין:

אם אינו ענין לשוכב כו' · ומהכא נמי בפ' ד' מיתות (לקמן דף נד:) ילפינן אזהרה לנשכב מה שוכב ענש והזהיר כו' ותימה ר' אבהו דפליג עלה התם כ"ג מנא לן וכן רבי שמעון דדריש מיניה התם (ד' ס·) דבני נח מוזהרים על כישוף מדאיתקש לשוכב עם בהמה וכן לבן עזאי דגמר מיניה דמכשף בסקילה בההוא פירקא (דף סז:) וי"ל דאי משום הקים הל"ל קרא דאיש כי יתן את שכבתו בבהמה גבי מכשפה הלכך קרא דכל שוכב מיותר לנשכב כדדרשינן:

אימא

רבינו חננאל

בקרקעות לפיכך צריך עשרה בני אדם בפדיונם. הקדישות נמי דמשלים בהו מנין ששה כהנים ליבעו ששה ועלתה בקושיא. הערכין המטלטלין בג' אוקמה רב גידל משמא דרב באומר ערך כלי עלי שצריך ג' לשומם וליתן דמיהן. ומתרץ ערכין של מטלטלין. ורב חסדא מתרצלה מטלטלין של ערכין ובמתפים לערכו מטלטלין. ור' אבהו מוקים לה באומר ערכי עלי בא כהן לגבות הימנו מטלטלין בג' קרקעות בעשרה. אסקנה דלרבנן דתנן בג' לית להו כהן כמו שאמרנו. הקרקעות תשעה וכהן מנא לן אמר שמואל עשרה כהנים כתובים בפרשה בזו שאמרנו למעלה חד לגופיה. אידך הוי מיעוט אחר מיעט כלומר כהן ולא ישראל כהן ולא ישראל מיעום ישראל עשרה פעמים בזו הפרשה. וקי"ל אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. כלומר אלו רצה הכתוב למעט ישראל היה כותב כהן פעם אחת ודיו. למה כתב עשרה פעמים לרבות אפילו כולן ישראל ואחד כהן. ואקשו אימא חמשה ישראל וחמשה כהנים ועלתה בקושיא: ואדם כיוצא בהן. אוקימנא באדם האומר דמי עלי שצריך עשרה לשומו כעבד כנעני וליתן דמיו ועבד הוא כקרקע דכתי' בהן בכנענים לרשת אחוזה וזה הואיל וצריך שומת דמים כעבד כנעני צריך עשרה. בעי ר' אבין שערו העומד ליגזז כגזוז דמי ונפדה על פי ג' או דילמא כיון דמחובר בגופו כגופו דמי וצריך עשרה. ופשטי לה מהא המקדיש עבדו אין מועלין בו רבן [שמעון בן] גמליאל אומר מועלין בשערו. וקי"ל בשערו העומד ליגזז פליגי תנא קמא סבר הואיל וליגזז עומד לא מיקדש עמו כי כגזוז דמי לפיכך הנהנה ממנו אין מועל. *) ורשב"ג סבר לאו כגזוז דמי ליגזז לימא כי הני תנאי דתנן בפרק שבועות הדיינין ר"מ אומר יש דברים שהן בקרקע כו' ר' מאיר כת"ק ורשב"ג כחכמים ואמרינן אפי' תימא ר"מ כרשב"ג אימור דאמר ר"מ בענבים דכיון דעבדי ליבצר כל מה דמשתהו בקרקע כחשי ויבשי אבל הכא בשערו דכמה דשביק ליה שבח הרי הוא כגופו. תני (בתוספתא פ"ב) רשב"ג ור' אלעזר בר' צדוק אומרים אין מעברין השנה ואין עושין כל צרכי צבור אלא על תנאי כדי שיקבלו רוב צבור עליהן ומפורש (בגמ' בע"ז פ"ב) [בפירקין הל' ב']: ירושלמי רב הונא הוה ידע שהדותא להדהוא גברא אתו בעי מידון קמיה וכפר ביה ושרא רב הונא גרמיה מההוא דינא ואזל ואסהיד עליה קומי ב"ד חורין. א"ר יונתן ראה לשון שלימדני בן הנפח אלו אמר הרי השנה בעיבורה הייתי אומר אילו י"א יום שהחמה עודפת על הלבנה אלא הרי השנה מקודשת בעיבורה העיבור שהוסיפו לה חכמים ל' יום רב כהנא מדבית עלי קאתי והוו מאריך בצלותיה סניא אמר כתיב אם יכופר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם. אבל מתכפר בתפלה. מעשה ועיברו השנה מג' רועי בקר. א"ר חלבו וב"ד הסכים עליהן. א"ר אלעזר והיתה ידי על הנביאים החוזים שוא והקוסמים כזב בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור ובכתב בית ישראל לא יכתבו זה המינוי ואל אדמת ישראל לא יבואו זו ארץ ישראל. ר' אלעזר כד סליק לארץ ישראל אמר האי גבי חדה. כד מניניה בישיבה אמר הא תרתי. כדעייל לעיבור

אמר

*) נ"ע נהי דכגופו דמי מ"מ בגופו נמי ליכא מעילה ומצוה לייבב.

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' מנה"מ אמר שמואל עשרה כהנים. עי' ערכין דף יט ע"ב תוס' ד"ה או דילמא כו':

אימא לקטלא הוא דאתא א"כ ליכתוב וגם בעליו ולישתוק אי כתב רחמנא הכי הוה אמינא בסקילה בסקילה ס"ד קטל איהו בסייף ממונו בסקילה ודילמא האי דכתב רחמנא יומת לאקולי עילויה לאפוקי מסייף לחנק *הניחא למאן דאמר חנק חמור אלא למאן דאמר חנק קיל מאי איכא למימר לא ס"ד דכתיב °אם כופר יושת עליו ואי ס"ד בר קטלא הוא והכתיב °לא תקחו כופר לנפש רוצח אדרבה משום היא גופה קטל איהו לא תיסגי ליה בממונא אלא בקטלא קטל שורו ליפרוק נפשיה בממונא אלא אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא °מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו איבעיא להו שור סיני בכמה *מי גמר שעה מדורות או לא תא שמע דתני רמי בר יחזקאל °אם בהמה אם איש לא יחיה מה איש בכ"ג אף בהמה בכ"ג: הארי והזאב כו': אמר ר"ל *והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא אלמא קסבר [ב]יש להן תרבות ויש להן בעלים רבי יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו אלמא קסבר אין להם תרבות ואין להם בעלים תנן *רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה בשלמא לר' יוחנן למאי זכה זכה לעורן אלא לר"ל למאי זכה כיון שהמיתו שוינהו רבנן כמאן דגמר דינייהו ואיסורי הנאה נינהו מאי זכה זכה לשמים כוותיה דר"ל תניא *אחד שור שהמית ואחד בהמה וחיה שהמיתו בכ"ג ר' אליעזר אומר שור שהמית בעשרים ושלשה ושאר בהמה וחיה שהמיתו כל הקודם להורגן זכה בהן לשמים: ר"ע אומר כו': ר"ע היינו ת"ק איכא בינייהו נחש: אין דנין כו': האי שבט החטא במאי אילימא שבט שחלל את השבת אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרובין לענין עבודת כוכבים בשאר מצות מי פליג אלא [ג]בשבט שהודח למימרא דבדינא דרבים דיינינן ליה כמאן לא כרבי יאשיה ולא כרבי יונתן דתניא עד כמה עושין עיר הנדחת מי' ועד ק' דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר [ד]מק' ועד רובו של שבט ואפילו ר' יונתן לא קאמר אלא רובו אבל כולו לא אמר רב מתנה הבא בנשיא

רש"י

אימא לקטלא · לחייב מיתה לבעליו וניחייביה מיתה והיכי מפקינן לה מפשטיה לגמרי: אי כתב הכי · קושיא היא כלומר איצטריך יומת לדוטו במיתה האמורה בתורה סתם דאינו אלא חנק דלא תימא גם בעליו יסקל: קטל איהו בסייף · דקי"ל לקמן (ד' נב) רוצח בסייף: קטל שורו נימא בסקילה · דחמירה מכולן בתמיה: הגיחא · הא דעקרת ליה לקרא מפשטיה ולא מוקמינן ליה למיתת חנק ממש: למ"ד חנק חמור · מסייף בפ' ד' מיתות (לקמן נ:) הלכך איכא למיפרך קטל איהו בסייף קטל שורו בחנק: אלא למ"ד חנק קל · אימא למיתת חנק אתא: משום היא גופה · משום הך קשיא גופא דלא תימא לא תקחו כופר כתב רחמנא וליקטול כתב רחמנא ונתן פדיון נפשו למימר דהיכא דקטל איהו לא תסגי ליה בממונא כו' אבל קטל שורו סגי ליה בממונא ואי לא יהיב כופר חייב חנק: שור סיני · בהמה שקרבה להר בעוד שהשכינה שם דכתיב אם בהמה אם איש לא יחיה: בכמה · דייניס נידון: מה איש בכ"ג · דאיש פשיטא לן דכבר הוקבעו לישראל סנהדראות מיתרו ואילך: ברדלס · חיה היא ובלע"ז קורין אות' פוטויו"ש: אמר ריש לקיש · הא דאמר ר' אליעזר כל הקודם להורגן זכה והוא שהמיתו נפש ואמילתא דת"ק דאיירי כשהמיתו קאי ר' אליעזר: יש להם תרבות · מותר לגדלן לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו הלכך שם בעלים נקרא עליהן ולא הוי כהפקר ואסור להורגן אם לא המיתו אבל אם המיתו סופן מוכיח על תחילתן שלא אלו בני תרבות ואין צריכין לדונן: ר' יוחנן אמר אע"ג שלא המיתו · א"ר אליעזר כל הקודם להרגן זכה וה"ק ליה לת"ק דקאמרת כשהמיתו צריכי כ"ג דיינין אני אומר אפילו לא המיתו מותר להורגן כל הקודם וכ"ש אם המיתו: ואין להם בעלים · כלומר אין שם הבעלים חל עליהם ולא הוו אלא כהפקר לפי שלא היה לו לגדלן: זכה · משמע נשתכר: זכה בעורן · העור שלו כיון דאין להם בעלים: כיון דהמיתו · ואמור רבנן דאין צריך לדונן בב"ד הוו להו כמאן דגמר דינייהו ואסירי בהנאה כדקי"ל שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור בפרק שור שנגח (ב"ק מא·): זכה לשמים · לדקה עשה: איכא בינייהו נחש · דת"ק חשיב ליה בהדי הנך ובעי כ"ג ור"ע באינך סבירא ליה כוותיה בר מנחש כדאמרינן בארבעה אבות נזיקין (שם דף טו:) נחש מועד לעולם דברי הכל: לענין ע"ז · חלק בין יחידים למרובים דעיר הנדחת בעי סנהדרי גדולה כדיליף לקמן (דף טז·) ויחיד נידון בכ"ג דכתיב (דברים יז) והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך ב"ד שבשעריך: למימרא · דשבט שלם שהודח בדינא דרבים דיינינן ליה כדינא דעיר הנדחת דמיקרי מרובין דיינינן ליה בסייף ובסנהדרי גדולה: מעשרה ועד מאה · בציר מעשרה לא מקרי עיר וטפי ממאה נפקא מתורת עיר והוו להו ציבור ובציבור לא כתיב סייף הלכך כל א' נידון בפני עצמו ובסקילה: בנשיא

תוספות

אימא לקטלא הוא דאתא · תימה דמשמע דאי לקטלא אתא תו לא דרשינן מיניה כמיתת בעלים כך מיתת השור ותימה הא גבי רובע דדריש לעיל מדאיתקיש וכ"ת משום דהדא מיתה כתיב אתרווייהו דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה הא גבי שוכב דרשינן מדאיתקיש אע"ג דכתיב מיתה בכל חד באפי נפשיה ואיש כי יתן שכבתו בבהמה מות יומת וגו' וי"ל דהתם בהמה כתיב בתריה לאקשויי בהמה לאיש אבל הכא כתיב שור ברישא והדר בעלים לאקשויי בעלים לשור ולא שור לבעלים אי לאו משום דמייתר דלא איצטריך לגופיה וא"ת והא אכתי אצטריך יומת למיתה בידי שמים כדדרשינן באלו נערות (כתובות לז: ושם) לפי שמצינו מומתין בידי שמים נותנין ממון ומתכפר להם שנאמר ואם כופר יושת עליו וי"ל דאי למיתה בידי שמים לחוד אתא הל"ל ימות אבל יומת משמע בב"ד לכך מוקמי ליה למיתה ממש או לכמיתת בעלים כך מיתת השור ומ"מ כי מוקמינן ליה לכמיתת בעלים כו' דרשינן נמי מיתה בידי שמים דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דמשמע דבעלים חייבין מיתה ועי"ל דה"פ ואימא לקטלא כמי הוא דאתא ולא למעוטי דרשה דכמיתת בעלים כך מיתת השור קא אתי דקדרשינן ליה נמי מדאיתקש: שור סיני בכמה · איש סיני לא קמיבעיא ליה כדמוכח בסמוך דדריש אם בהמה אם איש מה איש בכ"ג משמע דאיש פשיטא ליה אע"ג דאכתי לא מכתב קרא ושפטו העדה והצילו העדה (במדבר לה) מ"מ כיון דתקון יתרו סנהדראות סתמא דמילתא סנהדרי קטנה נמי לדיני נפשות תקון וא"ת ומאי קמיבעיא ליה משור סיני דמ"מ מינה מאי דהוה הוה *וכן קשה בפ"ב דמסכת ע"ז (דף לד·) במה שימש משה כל ז' ימי המילואים ושמא מיבעי ליה למיסבר קראי כדאשכחן פ"ק דיומא (ד' הי ושם) גבי כילד הלבישן: מי גמרי' שעה מדורות או לא · תימה הא אפילו דורות מדורות לא ילפינן לעיל דמיבעי לן קרא לרובע ונרבע ושור הנסקל וי"ל דהכא אית לן למילף טפי משום דכל דיני סקילה ילפינן לקמן מסיני בפרק נגמר הדין (דף מה·) מניין שבדחייה הוא ת"ל ירה מניין שבסקילה ת"ל סקול: והברדלס · פ"ה פוטוי"ש ולא משמע כן דאותו אינו עז כל כך וכאן משמע שהוא עז ביותר ודרכו להמית את האדם וכן בפרק אלו מציאות (ב"מ דף כד·) אמרי' המציל מן הארי ומן הדוב כו' ובפ"ק דב"ק (טו: ושם) תנן הרי אלו מועדים ואפשר שהוא מין נחש דהא מפרש התם בגמ' (טז: ושם) דברדלס היינו אפא וצבוע זהו אפא וצבוע זהו אפעה שהרי גיא הצבועים מתרגמינן מישר אפעיא (שמואל א יג) וכתיב אפעה ושרף מעופף (ישעיה ל) ומיהו יש עדיין ברדלס אחר דהא בפ"ק דבכורות (דף ח·) חשיב אפעה לע' שנה ברדלס לג' שנים ואע"ג דחשיב לה התם בהדי זאב וארי ע"כ לאו היינו ההוא דהכא ודב"ק דהא מפרש התם דהיינו אפא דהוא אפעה ויתכן דההוא דבכורות הוא פוטוי"ש שפ"ה בכאן וכן ההיא דפ"ק דפסחים (דף ט·) אם חולדה וברדלס מצויין שם משמע שהיא חיה קטנה כעין חולדה: ור' יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו · אדר"א דמתני' קאי דקסבר (*אית) להם תרבות ואין להם בעלים ותימה דבפ"ק דב"ק (דף טו:) תנן ר"א אומר בזמן שהם בני תרבות אינן מועדים ואומר ר"ת דהתם גרס ר' אלעזר שמזכירו אחר ר"מ התם בגמרא והכא ר' אליעזר שהוא קודם ר"ע ומיהו אכתי קשה דהתם תנן והנחש מועד לעולם אליבא דכ"ע והכא קאמר ריש לקיש והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא דיש להם תרבות ויש להם בעלים אפי' נחש ושמא יש לחלק דלענין דאין להורגן כל הקודם קאמר הכא דיש להם תרבות אפי' נחש אבל לא לענין נזק שלם ועוד אר"ת תרבות דהתם הוא שגידלם בביתו ותרבות דהכא °היינו בקשורים בשלשלאות כגון ארי בגוהרקי שלו דאין להורגם אלא כשהמיתו אפי' נחש*: מאי זכה זכה לעורן · במרובה (ב"ק דף פ: ושם) גבי חתול כולהו מודו דזכה לעורו: תניא כוותיה דר"ל · הא דלא חשיב הך ברייש החולץ (יבמות דף לו· ושם) בהדי תלת דהלכה כר"ל משום דהכא אליבא דר"א פליגי: מעשרה עד ק' · הא דלמר חשיב עיר בק' ולמר בעשרה נראה דפליגי בקרא דעמוס ה' דכתיב העיר היוצאת אלף תשאיר מאה והיוצאת מאה תשאיר עשרה:

עין משפט נר מצוה

קכט א ב מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ב:

קל ג שם הלכה א:

קלא ד מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה א סמג עשין כג:

רבינו חננאל

אמר הא תלת גבאי. א"ר זעירא לוד מיהודה היא ומפני מה אין מעברין בה. מפני שהן גסי הרוח ומיעוטי תורה. הפך אפוי וחמא ר' אחא בן פוי א"ל איטה עברתוני מבזה רבנן: דיני נפשות בכ"ג. הרובע והנרבע בכ"ג.קא פסיק ותני רובע לא שנא רובע זכר ולא שנא רובע נקבה דמשמע כל רובע בין אשה שהביאה עליה בהמה בין איש שהביא עליו בהמה מיתתן בכ"ג. בשלמא אשה כתיב בה והרגת את האשה ואת הבהמה אלא איש מנא לן. ופשטוה מדכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת דלא הוה צריך דכתיב ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת. כל שוכב למה נאמר לא בא אלא לנשכב ומדאפקיה רחמנא בלשון שוכב ש"מ מה שוכב הוא ובהמתו בכ"ג אף משכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה. שור הנסקל בעשרים [ושלשה] שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת מה מיתת בעליו בכ"ג אף מיתת השור בכ"ג ואסיקנא אבל למקטליה על רציחת בהמתו ליכא למימר הכי דכתיב ביה בהורג עצמו קרא אחרינא מות יומת המכה רוצח הוא למה לי. אלא ללמוד כי על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו: הזאב והדוב והארי והנמר והברדלס והנחש מיתתן בכ"ג. ר' אלעזר אומר כל הקודם להורגן זכה. אמר ריש לקיש והן שהמיתו. אבל לא המיתו לא. אלמא קסבר יש להן תרבות ויש להן בעלים. ותניא כוותיה דריש לקיש והאי דקתני ר' אלעזר כל הקודם להורגו זכה. תנא בהדיא זכה לשמים. ובין תנא קמא ובין ר' עקיבא איכא בינייהו נחש. ר' עקיבא אומר נחש אינו בכ"ג. והא נמי דתנן בפרק ד' אבות נזיקין הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין כו' ר' אלעזר אומר בזמן שהן כו'.*כריש לקיש דייקא: אין דנין את השבט אלא בב"ד של שבעים ואחד. אוקמא רבינא במסקנא בשבט שהודח ואע"ג דתניא עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר ממאה ועד רובו של שבט. הני מילי לקטלא דלא קטלינן ליה אלא בסקילה כדין יחיד אבל בדינא דרבים בע"א דיינינן ליה.

* עי' בתוס' כאן ד"ה ור"י דככא כבי אליעזר ביו"ד אבל רבינו דגרס לעיל ר' אלעזר שפיר כתב דכריש לקיש דייקא ודו"ק:

מסורת הש"ס

[לקמן נב:מז:]

[עי' תוס' מנחות יט: ד"ה ושמואל ועוד שם נו. ד"ה אלא שפה]

לעיל ג·

[תוספ' פ"ג]

שמות כא · במדבר לה · שם · שמות יט

[ז"ל אין]

[וע"ע תוס' ב"ק טו: ד"ה ר"א]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ור"י וכו' היינו בקשורים בשלשלאות. עי' ב"ק דף פ ע"א. תוס' ד"ה מותר:

עין משפט נר מצוה

קלב א ב מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה ג :
קלג ג ד מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין לו :

בנשיא שבט שחטא עסקינן מי לא *אמר רב אדא בר אהבה °כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול האי נמי גדול הוא עולא אמר רבי אלעזר בבאין על עסקי נחלות וכתחילתה של ארץ ישראל מה תחילתה שבעים ואחד אף כאן שבעים ואחד אי מה °תחילתה קלפי אורים ותומים וכל ישראל אף כאן קלפי אורים ותומים וכל ישראל אלא מחוורתא כדרב מתנה רבינא אמר לעולם בשבט שהודח ודקא קשיא לך בדינא דרבים דיינינן ליה אין אע"ג דקטלינן ביחיד [א]בי דינא דרבים דיינינן ליה מי לא *א"ר חמא בר' יוסי א"ר אושעיא °והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' איש ואשה אתה מוציא לשעריך [ב]ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך הכא נמי איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך : [ג]לא את נביא השקר : מנהני מילי א"ר יוסי בר' חנינא אתיא *הזדה הזדה מזקן ממרא מה להלן בשבעים ואחד אף כאן בשבעים ואחד והא הזדה כי כתיבא בקטלא הוא דכתיבא וקטלא בעשרין ותלתא הוא אלא אמר ריש לקיש גמר דבר דבר מהמראתו ולהדר זקן ממרא ולגמר הזדה הזדה מנביא השקר דבר דבר גמיר הזדה הזדה לא גמיר : ולא את כהן גדול : מנהני מילי *אמר רב אדא בר אהבה דאמר קרא °כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול מיתיבי דבר גדול דבר קשה אתה אומר דבר קשה או אינו אלא דבריו של גדול כשהוא אומר °את הדבר הקשה יביאון אל משה הרי דבר קשה אמור הוא דאמר כי האי תנא דתניא דבר גדול דבריו של גדול אתה אומר דבריו של גדול או אינו אלא דבר הקשה כשהוא אומר הדבר הקשה הרי דבר קשה אמור הא מה אני מקיים דבר גדול דבריו של גדול והאי תנא תרי קראי למה לי חד לצואה בעלמא וחד לעשייה ואידך א"כ לכתוב או גדול גדול או קשה קשה מאי גדול ומאי קשה שמע מינה תרתי בעי רבי אלעזר שורו של כהן גדול בכמה למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה °אמר אביי מדקא מבעיא ליה שורו מכלל [ד]דממונו פשיטא ליה פשיטא מהו דתימא הואיל וכתב כל הדבר הגדול *כל דבריו של גדול קא משמע לן : אין מוציאין כו' : מנהני מילי *אמר ר' אבהו דאמר קרא °ולפני אלעזר הכהן יעמוד *הוא זה מלך וכל בני ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זה סנהדרי ודילמא לסנהדרי הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באורים ותומים אלא כי הא דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא *כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין לפרנסה אמר להן לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי *ואין הבור מתמלא מחולייתו אמר להם לכו פשטו ידיכם בגדוד מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא ואחרי

תורה אור: שמות יח | דברים יז | שם | שמות יח | שם | במדבר כז

רש"י

בנשיא שבט שחטא. ובאחת מכל מיתות ב"ד: דרב אדא בר אהבה. לקמן: וכתחילתה של א"י. כך דינה לעולם אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט: קלפי אורים ותומים. בית נחלין (ב"ב דף קכב.) מפורש: אע"ג דקטלינן ביחיד. דדינא של שבט בסקילה אפ"ה בדינא דרבים דיינינן ליה דבעי ע"א ולא בדינא דיחיד בכ"ג: לשעריך. לב"ד שבשעריך דהיינו סנהדרי קטנה ואי אתה מוציא (א) כולה אלא בסנהדרי גדולה: דרבי חמא בר' יוסי. לקמן: אתיא הזדה הזדה. בנביא השקר כתיב (דברים יח) אך הנביא אשר יזיד ובזקן ממרא כתיב (שם יז) והאיש אשר יעשה בזדון מה זקן אינו נהרג אא"כ המרה על פי ב"ד הגדול דכתיב (שם) וקמת ועלית אף נביא אינו נידון אלא בבית דין הגדול: והא הזדה. דזקן ממרא: כי כתיבא בקטלא כתיבא. וקטלא דידיה בעשרים ושלשה דהכי כתיב וקמת ועלית בהוראה כתיב שבאין (ב) לשואלו מה יורו וחוזר לעירו ואם הורה לעשות כבתחילה נידון כשאר המומתין בכ"ג דהא לא תני במתניתין (דף ב.) ולא את זקן ממרא: דבר דבר מהמראתו. בנביא בקטליה כתיב (דברים יח) אשר יזיד לדבר דבר וגו' ובהמראת זקן כתיב (שם) ועשית ע"פ הדבר: וליהדר זקן ממרא וניגמר. קטלי' בסנהדרי גדולה הזדה הזדה מנביא דהא בקטלא דתרווייהו כתיב הזדה ונימא מה נביא בסנהדרי גדולה דהא גמרינן מהמראת זקן אף מיתת זקן בסנהדרי גדולה וניתני במתני' (דף ב.) ולא את הזקן ממרא אלא בב"ד של ע"א: דבר דבר. הך גזירה שוה דדבר דבר גמיר ליה האי תנא מרביה אבל הך דהזדה הזדה לא גמיר ליה מרביה וקל וחומר אדם דן מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבל מרבו הלכה למשה מסיני דאיכא למימר קרא למילתא אחריתא אתא וכן הלכה רווחת בישראל: יביאו אליך. ומשה במקום שבעים ואחד קאי: דבריו של גדול. דינו של בעל שררה כגון נשיא וכהן גדול: והאי תנא. דדרש דבר גדול דבר קשה למה לי תרי קראי: שורו של כהן גדול. אם המית איש: מדקא מיבעיא ליה שורו. שמע מינה שורו הוא דמספקא ליה משום דכתיב (שמות כא) וגם בעליו יומת כמיתת בעלים אבל שאר ממונו פשיטא לן דבשלשה ככל דיני ממונות: כל דבריו ואפילו ממונו ליבעי סנהדרי גדולה: ודילמא. הא דקא מדכר קרא בסנהדרי גדולה משום שאילת אורים ותומים הוא אתא לאשמעינן דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים וכן למלך וכן למשוח מלחמה אבל לא להדיוט ולעולם לענין לצאת למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרי: כנור. נקב שלו כלפי צפון היה ובלילה רוח צפונית מנשבת דקיימא לן (בבא בתרא ד' כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום מזרחית בבקר ורוח דרומית בחצי היום ומערבית בתחלת לילה וצפונית בחצי לילה כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון ותניא ביבמות (דף עב.) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אף על פי שנזופים היו ולא נשבה להם רוח צפונית ביום לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה אלמא חצות לילה עת נשיבתה לעולם ופעמים שהיא מנשבת אף ביום והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום מאיר בה: והיה דוד עומד ועוסק בתורה. כדכתיב חצות לילה אקום (תהלים קיט): קומץ. פרנסה מועטת: ואין הבור מתמלא מחולייתו. עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכה לתוכו אינו מתמלא בכך כלומר אין סיפק בידינו לפרנס עניים שבתוכנו: ונמלכין בסנהדרין. נוטלין רשות מהן והיינו מתני': בניהו

תוספות

מה תחילתה קלפי אורים ותומים. הא דאמר בריש הדר (עירובין דף סג.) גבי יהושע דלא אשכחן דאיצטריך ליה לאלעזר לשאול באורים ותומים לאו אחלוקת הארץ קאמר דגזירת הכתוב היא אלא בשאר דברים הצריכים לשאול באורים ותומים שהיה נגלה לו בנבואה:

איש ואשה אתה מוציא לשעריך. הכא לא חשיב עיר איש ואף על גב דבפ' אלו דברים (פסחים דף סו: ושם ודף עו.) גבי פסח בטומאה אמר איש נדחה ואין ציבור נדחים ואפילו כל העיר טמאה נדחים לפסח שני עד דאיכא רוב ישראל °שאני הכא משום דמצינו שחילק הכתוב בין יחידים למרובים כמו בין עיר הנדחת ליחיד: אין הבור מתמלא מחולייתו. פ"ה כגון אם עקר חוליא מבור עמוק וחזר והשליכו לתוכו אין הבור מתמלא ממנה ולא יתכן דאמרינן בפ' הרואה (ברכות דף נט.) כשנטל הקב"ה ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם ומילא הנקב מעש ופריך ולימלייה מדידיה ומשני אין הבור מתמלא מחולייתו וי"מ דקרקע שרגילין להניח על שפת הבור קורין חוליא כי ההיא דתנן (עירובין דף פג:) חוליית הבור והסלע שהם גבוהים עשרה וקאמר אין הבור מתמלא מאותה חוליא ור"ת פירש מחולייתו היינו ממקורו דאין מתמלא הבור מים ממקור נביעתו וכן מוכח במדרש דאמר אין הבור מתמלא מחולייתו אלא אם כן ממשיכין לו מים ממקום אחר : ואחרי

רבינו חננאל

וכו' הושעיא דאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה איש או אשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כולו אל שעריך. רב מתנה אוקמה למתניתין בנשיא שבט שחטא שנידון בשבעים ואחד. ועולא אמר ר' אלעזר אוקמה בבאין על עסק נחלות. וכן מפורש בירושלמי בחורש שבין שני שבטים היא מתניתא. פי' חורש יער : ולא את נביא השקר אלא בע"א אתיא הזדה הזדה. כתיב בנביא השקר בזדון דברו הנביא ובזקן ממרא *) (בקטלא כתיבא כתיב ועשית ע"פ הדבר והא הזדה כי כתיבא והמראתו היא בע"א) אבל הריגתו בכ"ג היא ומשני ריש לקיש אלא דבר דבר גמר בנביא השקר כתיב אשר ידבר הנביא ובזקן ממרא כתיב כי יפלא ממך דבר למשפט ואקשינן וליהדר זקן ממרא וליגמר הזדה הזדה מנביא השקר מה זה בע"א אף זה בע"א ופרקינן דבר דבר גמיר דאיכא למימר מופנה הוא הזדה הזדה לגופיה בא : ולא את כהן גדול אלא בע"א מנא לן כדתניא את הדבר הגדול דבריו של גדול פי' כל דבר בדיני נפשות של כהן גדול לא יהיו אלא בב"ד הגדול : בעי ר' אלעזר שור של כ"ג בכמה מדכתיב וגם בעליו יומת למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה בע"א או למיתת בעלים בעלמא מדמינן ליה בכ"ג ולא איפשיטא ומדבעי שור מכלל דממונו (פשיטא) ליה דלאו במיתה דידיה דמי אלא כממונא דעלמא : אין מוציאין למלחמת הרשות כו' מנא לן א"ר אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגו' הוא זה מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו הסנהדרין ודחינן התם לסנהדרין הוא דאתא דאמר רחמנא דלישיילו באורים ותומים אלא כי הא כנור תלוי למעלה ממטתו של דוד כו' עד כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו ישראל צריכין פרנסה. אמר להן ילכו ויפרנסו זה מזה. א"ל אין הקומץ משביע את ארי ואין בור מתמלא מחולייתו. פי' החופר בור אם יחזור העפר שהוציא ממנו לתוכו אינו מתמלא עד שתוסיף בו עפר אחר ועוד ראינו מפורש אין בור מתמלא מחולייתו מן

מסורת הש"ס

[לקמן יח:]
[לקמן קיב.]
[פי' תוס' כתובות לח: ד"ה אימא]
לקמן יח:
[לקמן יח:]
[יומא עג: ע"ש מגוה לייבב דמה ביהושע מפתחי קרא כך פירש"י ביומא]
ברכות ג:
[שם ודף כט.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לשעריך וכו' ואי אתה מוציא כל העיר כולה: (ב) ד"ה והא הזדה כו' שבאין לשאול מה יורו :

גליון הש"ס

גמ' אי מה תחילתה קלפי. עיין שבועות דף טו ע"א תוס' ד"ה שאין: שם אמר אביי מדקא מיבעי ליה. עיין לקמן דף יח ע"ב

וגע"ג: תוס' ד"ה איש וכו' שאני הכא. עיין תוס' חולין דף כט ע"א ד"ה איש :

*) נראה דחסר כאן וצ"ל ובזקן ממרא כתיב והאיש אשר יעשה בזדון ופרכינן הזדה כי כתיבא בקטלא כתיבה והמראתו הוא בע"א וכו'

עין משפט
נר מצוה

קלד א מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה א :
קלה ב ג מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' יב:
קלו ד מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין לז :
גירס' הערוך ערך אחר א' ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכןהוא אומר ועצת אחיתופל וגו' יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן באביו הוא אמר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי שהיה בניהו ממונה עליהןובנו עומד במקומו ולמה נקראו סנהדרין כרתי ופלתי וכו'
קלז ה מיי' שם פ"א הלכה א :
קלח ו ז ח ט מיי' פ"ד מהלכות ע"ז הלכה ד :

*°ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכן הוא אומר °ועצת אחיתופל אשר יעץ וגו' ובניהו בן יהוידע זו סנהדרין אביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר °ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמן כרתי ופלתי כרתי שכורתין דבריהן ופלתי שמופלאין מעשיהן ואחר כך שר הצבא למלך יואב א"ר יצחק בריה דרב אדא ואמרי לה א"ר יצחק בר אבודימי מאי קרא °עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר : [א]ואין מוסיפין על העיר : מנהני מילי אמר רב שימי בר חייא אמר קרא °ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן (א) וכן תעשו לדורות הבאין מתיב רבא *כל הכלים שעשה משה [ב]משיחתן מקדשן מיכן ואילך עבודתן מחנכתן ואמאי נימא וכן תעשו לדורות הבאין שאני התם דאמר קרא °וימשחם ויקדש אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה ואימא אותם במשיחה ולדורות אי במשיחה אי בעבודה אמר רב פפא אמר קרא °אשר ישרתו בם בקודש [ג]הכתוב תלאן בשירות אלא אותם למה לי אי לאו אותם הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתיב וכן תעשו כתב רחמנא אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה: [ד]ואין עושין סנהדראות כו' : מנא לן כדאשכחן במשה דאוקי סנהדראות *ומשה במקום שבעים וחד קאי

תנו רבנן [ה]מניין שמעמידין שופטים לישראל תלמוד לומר °שופטים תתן מניין שמעמידין שוטרים לישראל מניין תלמוד לומר שוטרים תתן שופטים לכל שבט ושבט מניין תלמוד לומר שופטים לשבטיך שוטרים לכל שבט ושבט מניין ת"ל שוטרים לשבטיך שופטים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שופטים [א] לשעריך שוטרים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שוטרים לשעריך רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולן שנאמר תתן לך *רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו מצוה בשבט לדון את שבטו : ואין עושין עיר הנדחת : מנה"מ *אמר ר' חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא דאמר קרא °והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך : אין עושין עיר הנדחת בספר : מ"ט *°מקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר : ולא שלש (ערי הנדחת) : דכתיב אחת אבל עושין אחת או שתים דכתיב °עריך תנו רבנן אחת [ו]אחת ולא שלש אתה אומר אחת ולא שלש או אינו אלא אחת ולא שתים כשהוא אומר עריך הרי שתים אמור הא מה אני מקיים אחת אחת ולא שלש זימנין אמר רב [ז]בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה בתי דינין עושין וזימנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין מ"ט דרב משום קרחה אמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד [ח]אבל בשנים ושלשה מקומות עושין רבי יוחנן אמר אין עושין משום קרחה תניא כוותיה דר"י *אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין אותם שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין וסמוכה לספר אפילו אחת אין עושין מאי טעמא [ט]שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל ותיפוק לי *דמקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר רבי שמעון היא דדריש טעמא *דקרא : סנהדרי גדולה היתה : מ"ט דרבנן דאמרי ומשה על גביהן אמר קרא °והתיצבו שם עמך

תורה אור

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין. שהיה מופלא שבב"ד : ואביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. הוא למעלה מהם וקודם היה להם ומדסמך בקרא קמא אביתר בתר בניהו שמע מינה אביתר הייתו כרתי ופלתי : וספרים דכתיב בהו ואביתר על הכרתי שיבוש הוא שאין מקרא זה בכל הנביאים : שכורתין. חותכין דברים באמונתן : מאי קרא. דכנור תלוי על מטתו של דוד ומקיצו לדוד משנתו דכתיב אעירה השחר אני מעורר השחר ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעוררן : כן תעשו לדורות. מה משכן על פי משה והוא במקום סנהדרי גדולה אף לדורות על פי סנהדרי גדולה : מיכן ואילך. כלים שעשו אחרי כן עבודתן מחנכתן משעה שמתחנכים בעבודה מתקדשין : אותם. מיעוטא הוא (ב) : אשר ישרתו. להבא משמע לדורות הבאים נתנו בשירות מדכתיב (במדבר ד) כל כלי השרת אשר ישרתו: ה"ג אי לאו אותם הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתיב וכן תעשו : דאוקי סנהדראות. בעצת יתרו ומשה היה שופט ודיין על פי הדבור ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים : שוטרים. גולייריס חובטין במקלות ע"פ השופטים לכל מי שאינו שומע : אחד ממונה על כולן. זו סנהדרי גדולה : מצוה בשבט לדון את שבטו. ולא ילכו בני שבט זה לב"ד של שבט אחר: לשעריך. לב"ד שבכל עיר ועיר : בב"ד אחד. כל זמן שסנהדרי זו קיימא אבל מתו אלו ונתמנו אחרים עושין : במקום אחד. כגון בגליל או ביהודה : ר"ש דריש טעמא דקרא. בהמקבל (ב"מ קטו·):

ואחרי אחיתופל כו'. ה"ג ר"ת והכי כתיבי קראי אחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר וגו' יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי למה נקרא שמן כו' אביתר אלו אורים ותומים ואח"כ שר צבא וכו' ומייתי ראיה דכי היכי דבניהו בן יהוידע היה ראש סנהדרין כמו כן היה יהוידע אביו כרתי ופלתי הם סנהדרין וק"ק דבדברי הימים (א יא) דבתחלת מלכותו של דוד חשיב בניהו בן יהוידע עם הגבורים של דוד המתחזקים עמו להמליכו והאי קרא דאחיתופל בסוף ימיו של דוד בתחלת מלכים בימי שלמה וקחשיב יהוידע ואיך יתכן שהיה אביו של בניהו וגם בסוף שמואל (ב כג) מונה בניהו עם הגבורים ושמא שני בניהו בן יהוידע הוי אחד אביו של יהוידע ואחד בנו :

את תבנית המשכן וגו'. ומשה במקום ע"א הוי קאי תימה ל"ל וכן תעשו הא גבי סנהדרין ושבטים אמרינן דבעי ע"א כדאשכחן במשה דמוקי סנהדראות והוא במקום ע"א קאי אע"ג דלא כתיב התם וכן תעשו ועוד קשה דבפ' קמא דשבועות (דף יד.) תנן דאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ושבעים ואחד ופי' שם בקונטרס דיליף ממשה דהוי מלך ונביא ובמקום שבעים ואחד ואם כן גבי סנהדרין דיליף ממשה דבעי שבעים ואחד מהאי טעמא נמי ניבעי מלך ונביא בהעמדת סנהדראות ויש לומר דהכא מרבינן טפי משום דכתיב וכן תעשו משמע דאתא לרבויי כל הנך וא"ת וכלים נמי ניבעי שבעים ואחד וכ"ת הכתוב תלאו בשירות דאין צריך אלא שירות הא משמע בסמוך דאי לאו אותם הוי אמינא דבעי משיחה ועבודה ואם כן השתא דכתיב אותם למעוטי משיחה ע"א מיהא לא כמעט וי"ל דאתא אותם לגלויי דוכן תעשו לא קאי אכלים ולא בעי לדורות דומיא דמשה :

שופטים לכל שבט ושבט. אם יש בעיר אחת מב' שבטים עושין ב' סנהדראות :

אחד ממונה על כולן. פ"ה ב"ד הגדול שבירושלים ולא משמע הכי בספרי דברישא דברייתא בתר שופטים לכל ישראל קתני רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולם קודם שהזכיר לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר וי"מ דאחד ממונה על כולן הוא הנשיא דקתני בתוספתא שהנשיא יושב באמצע ונראה לפרש דאחד ממונה על כולן הוא מופלא שבב"ד *)אב ב"ד ובכל שופטים ושופטים היה שם מופלא כדאמר גבי זקן ממרא הוא ומופלא שבבית דינו ונראה דלא היה מחשבון סנהדרין מדקאמר בפ"ק דהוריות (דף ד:) אההיא דתנן הורו בית דין וידע אחד מהם שטעו כו' או שלא היה מופלא שבבית דין שם פטור ומפרש בגמרא לפי שהיה להם שילמדו ואי הוה מחשבון מאי איריא מופלא אפילו אחד מן האחרים נמי כדאמר התם לעיל מיניה* הכי קאמר רחמנא אי איכא לכולי סנהדרי הוי הוראה ואי לאו לא הוי הוראה ולפי זה אתיא ההיא דהוריות כרבי יהודה והא *דתנן בפרק הנחנקין (לקמן דף פו:) כי יפלא במופלא שבבית דין הכתוב מדבר הא לא הוי כשאר מופלא שבכל דוכתא דהתם לא אתי למעוטי אלא תלמיד כדפי' התם הקונטרס שבכל סנהדרי יש דין המראה חוץ מתלמיד לפי שאינו ראוי להוראה כדתנן התם (שם) תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו :

אחת או ב'. פי' אחת בב"ד אחד או ב' בשני בתי דינין ולמאי דשרי בב' או בג' ב"ד אפילו טובא (*בפעם אחת) איירי במקום אחד או בב' מקומות :

אחת ולא שלשה. **)אין להקשות דליפסוק מאחת והנא ידענא מעריך ב' ולא שלשה דתפסת מועט תפסת :

*) [ועי' תוס' סוכה נא: ד"ה והיו כה] **) [נ"ל איכא להקשות עי' רש"א וכתוי"ט במשנה ד"ה ולא שלשה וכו' כעתיק דברי תוס' אית להקשות דליפסוק כו'] והס

רבינו חננאל

הממר היורד מן השמים עד שתמשך לו אמת המים מבחוץ אמר להם יפשטו ידיהם בגדוד מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים כדכתיב ואחרי אחיתופל יהוידע הכהן בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב. אחיתופל זה יועץ שנא' ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר וגו' יהוידע בן בניהו זה סנהדרין שנאמר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי כרתי ופלתי אלו אורים ותומים למה נקרא שמם כרתי שכורתין דבריהם. פלתי שמופלאין מעשיהן ואחר כך ושר צבא למלך יואב: אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בב"ד של ע"א שנאמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כן תעשו לדורות העזרות בע"א כבית דינו של משה אבל כלי הקודש עבודתן מקדשתן ואין צריכין הכלים לדורות משיחה: ירושלמי ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כן תעשו לדורות. משה זה מלך ונביא. אהרן אלו אורים ותומים. אספה לי שבעים איש מזקני ישראל זו סנהדרין שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך ומפורש בשבועות פ"ב בגמרא אחד נכנס לעזרה כו': אין עושין סנהדראות לשבטים אלא בב"ד של ע"א מנלן דכתיב ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אותם ראשים על העם ומשה במקום ע"א הוה קאי: ת"ר מניין שמעמידין שופטים על ישראל שנאמר שופטים תתן ומניין שמעמידין כך בכל עיר ועיר ת"ל בכל שעריך. ר' יהודה אומר אחד ממונה על כולן שנאמר תתן לך רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו מצוה לשבט לדון את שבטו : ואין עושין עיר הנדחת אלא בע"א. מנא לן שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו'. איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר לשעריך: אין עושין עיר הנדחת בספר מקרבך ולא מן הספר : ולא שלש דכתיב באחת. אבל שתים *)שלש עיירות מנודחות ואוקימנא לר' שמעון דדריש טעמא דקרא כדבעינן למימר לקמן. ואסיקנא לר' יוחנן דתניא כוותיה. אין עושין סמוך לספר אפילו אחת בארץ ישראל אבל עושין שתים כגון אחת בגליל ואחת ביהודה אבל שתים בגליל ושתים ביהודה אין עושין שמא ישמעו נכרים ויבואו ויחריבו את ארץ ישראל : סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד שנאמר והתיצבו שם עמך ונשאו

*) נראה שנתחלפו השורות וצריך תיקון ועי' בגמ' וברמב"ם הלכות עכו"ם פ"ד ה"ד ובהשגות הראב"ד

מסורת הש"ס
שבועות טו: יומא יב:
[לעיל יג:]
דברים טז
[תוספ' פ"ג]
[עי' במעגל"ד ולקמן קיב. ע"ש] דברים יז
שם יג
שם
[תוספ' פי"ד ע"ש]
[לקמן קיא:]
[קדושין סח: וש"נ] במדבר יא
[דף ג:]
[נ"ל דתניא]
רש"ל מ"ז ופי' רש"א

הגהות הב"ח
(א) גמ' תבנית המשכן ולא תבנית כל כליו וכן תעשו לדורות : (ב) רש"י ד"ה אותם מיעוטא וכו'. נ"ב עיין בפ"ב דשבועות דף ט"ו :

הגהות הגר"א
(א) גמ' לשעריך וכן לשבטיך נמחק נ"ב ל"ל בכל שעריך :

תורה אור

עמך עמך ואת בהדייהו ורבי יהודה (א) עמך *משום שכינה ורבנן אמר קרא °ונשאו אתך במשא העם אתך ואת בהדייהו ורבי יהודה *אתך בדומין לך ורבנן °מוהקל מעליך ונשאו אתך נפקא וילפא סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה ת"ר °וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פיתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פיתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך כיוצא בדבר אתה אומר °ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת אמר משה כיצד אעשה להן לישראל אם אומר לו תן לי פריונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין וכתב עליהן בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להן טלו פיתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פריונך וצא רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו *בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכנים את ישראל לארץ אבא חנין אומר משום רבי אליעזר על עסקי שליו הן מתנבאים עלי שליו עלי שליו רב נחמן אמר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין שנאמר °כה אמר ה' אלהים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם וגו' אל תיקרי שנים אלא שנים ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד אמר מר כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו והן נתנבאו ולא פסקו מנא לן דפסקו אילימא מדכתיב °ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה °קול גדול ולא יסף ה"נ דלא אוסיף הוא אלא *דלא פסק הוא אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב °מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב °אדוני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתי היינו דכתיב מי יתן אלא למ"ד משה מת מינח הוה ניחא ליה לא סיימוה קמיה מאי כלאם א"ל הטל עליהן צרכי ציבור והן כלין מאיליהן: מניין להביא עוד שלשה: סוף סוף לרעה ע"פ שנים לא משכחת לה אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין אכתי חד הוא אי עשרה מזכין ושלשה עשר מחייבין תלתא הוו א"ר אבהו [ב]אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל ובסנהדרי גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים וא"ר אבהו [ג]במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחילה פשיטא מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר מילתא שמעינן ליה קמ"ל [ד]דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי א) (ג) ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה אמר רב כהנא [ה]סנהדרי שראו כולן לחובה פוטרין אותו מ"ט כיון דגמירי *הלנת דין למעבד ליה זכותא והני תו לא חזו ליה א"ר יוחנן [ו]אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי *קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ב) ובעלי כשפים ויודעים בע' לשון שלא תהא סנהדרי שומעת מפי המתורגמן אמר רב יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מה"ת אמר רב ג) אני אדון ואטהרנו ומה

א) עיין תוס' לקמן לג. ד"ה אחד ב) עי' תוס' מנחות סה. ד"ה בעלי ג) עירובין יג: [וכס איתא רבינא]

עמך משום שכינה. עמך יעמדו מחוץ לאהל ולא יבאו לאהל משום שכינה לשון אחר משום שכינה שתשרה שכינה עליהם הוצרכו להיות משה עמהן כדכתיב (במדבר יא) ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו': בדומין לך. מיוחסין ומנוקין ממום: ורבנן. נפקא להו בדומין לך מונשאו אתך דסנהדראות קטנות שנאמרו ביתרו וילפא גדולה מקטנה: ושנים חלק. לא נכתב עליהן זקן מי שעלה בידו חלק כו'. ושנים מאותן שבעים שהלכו ליטול עלה בידו חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שנתייראו שלא יעלה בידן חלק*: ולקחת חמשת חמשת. בבכורות העודפים על מנין הלוים: אמר להן. לכל הבכורות באו טלו פיתקיכן: שכל הנביאים כולן. אותן שבעים זקנים נתנבאו אותה שעה ראשונה לבדה כנוח עליהם הרוח סביבות האהל ופסקו: על עסקי שליו. לורך שעה היתה: אל תקרי שנים (ג). אלא שנים: אילימא (ד) דכתיב בהו. בשאר זקנים ולא יספו ומפרשת ליה ולא יוסיפו: אלא מעתה קול גדול ולא יסף. דשכינה הכי נמי דלא אוסיף אלא על כרחיך דלא פסק הוא קול שכינה אינו פוסק: אלא במוסיפין ודברי הכל. דתנן בהיו בודקין (לקמן דף מ.) אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין וא' אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שנים דהשתא הוה ליה בית דין שקול דאינו יודע כמאן דליתיה הוא ופשו להו כ"ד משכחת ליה על פי שנים י"א מזכין וי"ג מחייבין: ובסנהדרי גדולה. לר' יהודה זוגות נינהו: במוסיפין. עושין ב"ד שקול כדפרישית: פשיטא. דהכי בהדיא תנן (שם) וכמה מוסיפין שנים שנים וכיון דחד אמר אינו יודע הוו להו ב"ד שקול: ואי אמר טעמא. מראה פנים לחובה ומראה פנים לזכות ומשום הכי מספקא ליה: כיון דגמירי. דבעי הלנת דין בפרק היו בודקין (שם) שאם לא מצאו לו זכות יום ראשון מלינין אותו למחרת שמא ימצאו להם טעמי זכות: בעלי קומה ומראה. שתהא אימתן מוטלת על הבריות: ובעלי כשפים. להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"ד ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן כגון המצרים: מפי המתורגמן. כשבאין עדי לועזים להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם דהוה ליה עד מפי עד:

והם כלים מאליהם. פירוש נבואתם כלה דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה*: **שיודע** לטהר את השרץ כו'. וקשה לר"ת דמה לנו בחריפות של הבל לטהר שרץ שהתורה טימאתו ומפרש ר"ת שיודע לטהר מטומאת נבילות שלא יטמא במשא בכזית דכיון דאשכחן דנחש שורץ ורוחש דמיקרי חיה כדדרשינן בפ' ד' מיתות (לקמן דף נט:) ובכל חיה הרומשת זה נחש אית לן למימר דכל שרצים הוו בכלל או בנבלת חיה והשתא מטהר ליה בק"ו מנחש שממית ומרבה טומאה וטהור כדדרשינן בת"כ מוכל הולך על גחון וכ"ת חיה תוכיח שאינה ממיתה ומרבה טומאה ומטמאה במשא אף אני אביא שרצים הא לאו פרכא היא דהכי (ה) דיינין קל וחומר ומה נחש שממית ומרבה טומאה לא הוי בכלל חיה דקרא שאר שרצים מיבעיא והשתא לא שייך חיה תוכיח שאינה ממיתה ומרבה טומאה והויא בכלל חיה דהא חיה אינה רוחשת אבל שרצים מה שרוחשים מוציאן מכלל חיה ובענין זה מפרש ר"ת מאי תולדת הסנאים שרלא חרלה ומאי שרלה דמתתאי שקי דמרובה (ב"ק ד' פ: ושם) ואין להאריך כאן ובירושלמי בריש אחד דיני ממונות קאמר או חילוף ומה עכבר שאינו ממית ומרבה טומאה טמא נחש לא כל שכן ההוא ק"ו

קלט א מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין לז:

קמ ב מיי' פ"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב ופ"ט שם הל' ב סמג שם:

קמא ג מיי' וסמג שם טוש"ע ח"מ סי' י"ח סעיף א וסעיף ב:

קמב ד מיי' שם פ"ט הלכה ב:

קמג ה מיי' שם הל' א:

קמד ו מיי' פ"ב שם הלכה ו:

רבינו חננאל

ונשאו אתך במשא העם אתה והם עמך. ובעינן נמי בדומין לך. הא דכתיב בסנהדרין קטנה והקל מעליך ונשאו אתך דילפי סנהדרין גדולה מסנהדרין קטנה: ת"ר וישארו שני אנשים במחנה. י"א בקלפי נשתיירו כו' כדפריש במשה כתב ע"ב פיתקין וכתב בהן זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי כו' כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת מה עשה כתב כ"ב אלף פיתקאות וכתב בהן לוי כו'. ר' שמעון אומר במחנה נשתיירו אמרו אין אנו ראוין לגדולה זו. אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף לכם שאין נבואתכם פוסקת לעולם ומה היו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ. כדכתיב כה אמר ה' האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם. א"ת שנים אלא שנים שני נביאים נתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר זה אלדד ומידד. ומנא לן דלא פסקת נבואתן מדהכא שנאמר ויתנבאו ולגבי דידהו כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכין. אדוני משה כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והן כלין מאליהן: מנין לסנהדרי קטנה שהיא כ"ג שנא' ושפטו העדה והצילו העדה בעינן עדה שופטת ועדה מצלת. ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת. יצאו יהושע וכלב הרי עשרים ומנין להביא עוד ג' ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות מכלל שתהיה אחרי רבים לטובה. עוד אחרי רבים להטות למה לי אלא ללמוד לא כהטייתך לטובת הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ (עד) אחד אבל הטייתך לרעה בעינן שנים הנה כ"ב אין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד א' הרי כ"ג. ואסיקנא אי אתה מוצא הטייה לרעה על פי שנים אלא במוסיפין כגון שישבו כ"ג ואמרו י"א זכאי וי"א אמרו חייב ואחד אומר איני יודע מוסיפין עליהן עוד ב' כדתנן בסוף פרק היו בודקין אותו ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין. כמה מוסיפין ב' נמצאו כולן כ"ה האומר איני יודע אינו עולה מן החשבון נמצאו כ"ד. אמרו י"א זכאי וי"ג אמרו חייב נמצאת הטייה בשנים לרעה. ועל זה אמר ר' אבהו במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחלה כדאמרן: א"ר יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה וזקנה ומראה וקומה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא הסנהדרין שומעת מפי התורגמן וכן אמרו אין מושיבין בסנהדרין אלא היודע לטהר השרץ מן התורה אמר רבא אני אדון ואטהרנו
ימה

[לקמן נו:]

[לקמן לד. לה. מנחות סה]

[סוטה יז:]

ברש"י שנמצאי וסיינו דכתיב וישארו שני אנשים והמה בכתובים כלומר פתקין כתובין היו להם בקלפי ולא הלכו לטלם

הגהות הב"ח

(א) גמ' עמך משום שכינה. נ"ב עיין סוריו' דף ד: (ב) שם ואי אמר טעמא נ"ב עיין כמ"ש התוס' בד"ה אחד מן התלמידים בסוף דף לג: (ג) רש"י ד"ה אל תיקרי שנים בקמץ אלא שנים: (ד) ד"ה אילימא מדכתיב: (ה) תוס' ד"ה שיודע וכו' דהכי דיינינן קל וחומר:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שיודע וכו' וקשה לר"ת. עיין עירובין דף יג ע"ב תוס' ד"ה שיודע:

ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה אינו דין שיהא טהור ולא היא מידי דהוה אקוץ בעלמא אמר רב יהודה אמר רב *כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע אין מושיבין בה סנהדרי ובביתר הוו שלשה וביבנה ארבעה רבי אליעזר ורבי יהושע ור"ע ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע מיתיבי *שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה הוא דאמר כי האי תנא דתניא שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה למידין לפני *חכמים לוי מרבי *דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניא בן חכינאי רב נחמן בר יצחק מתני חמשה שמעון שמעון ושמעון חנן וחנניה *רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא *דייני גולה קרנא *דייני דארץ ישראל רבי אמי ורבי אסי דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי סבי דסורא רב הונא ורב חסדא *סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא *חריפי דפומבדיתא עיפה ואבימי בני רחבה אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף אמוראי דנהרדעי רב חמא *נהרבלאי מתנו רמי בר *ברבי [א] *אמרי בי רב רב הונא והאמר רב הונא אמרי בי רב אלא רב המנונא אמרי במערבא רבי ירמיה *שלחו מתם ר' יוסי בר חנינא מחכו עלה במערבא ר' אלעזר והא שלחו *מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא אלא איפוך שלחו מתם ר' אלעזר מחכו עלה *במערבא רבי יוסי בר חנינא : וכמה יהא בעיר ויהא ראויה לסנהדרין מאה ועשרים וכו' : מאה ועשרים מאי עבידתייהו [ב]עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה ושלש שורות של עשרים ושלשה הרי תשעים ותרתי ועשרה בטלנין של בית הכנסת הרי מאה ותרי ושני סופרים ושני חזנין ושני בעלי דינין ושני עדים ושני זוממין ושני זוממי זוממין הרי מאה וארביסר ותניא [ג]כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין *וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה ובית הכנסת ובית המרחץ וביהכ"ס רופא ואומן ולבלר (וטבח) (ג) ומלמד תינוקות משום ר' עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים : ר' נחמיה אומר וכו' : תנא *רבי אומר מאתים

[רש"ל מ"ז]

רש"י

ומה נחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומאת נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל שמנה שרצים : ולא היא. לאו קל וחומר הוא דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קוצים שהן ממיתין ומרבין טומאה והן טהורין : שנים לדבר. בשבעים לשון ואחד לשמוע שיהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב : שמעון התימני. תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה : שלישית חכמה. סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא וכשירה אלמא שלשה בעינן לדבר : למידין לפני חכמים. כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד לפני רבי : רב נחמן. מוסיף שמעון התימני וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע ומשיבין תשובות קושיות לזקנים והיינו דנין בהלכה : והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא. מוציא [אני] מכלל רבנן בפ' א' דיני ממונות (לקמן לד·) אלמא שלחו מתם לאו ר' יוסי ברבי חנינא היא : שלש שורות. לקמן תנינן להו באחד דיני ממונות (דף לז·) שאם הוצרכו לסמוך ולהוסיף על הדיינין סומכין מהן : ועשרה בטלנין. עשרה בני אדם בטילין מכל מלאכה להיות מזומנין לבית הכנסת שחרית וערבית דאמרינן בברכות (דף ו:) כיון שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס דקיימא לן (מגילה דף ג:) כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר הלכך אי ליתנהו לא חזיא לסנהדרי : שני סופרים. ליכתוב דברי המזכין ודברי המחייבין וכל שעה יושבין לפני הדיינין לקמן בפרק היו בודקין (דף מ·) : ושני חזנין. שמשי ב"ד להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין : ושני בעלי דינין. שאם לא כן את מי הם דנין : ושני זוממין. שיתייראו העדים להעיד שקר שלא יזומו : ושני זוממי זוממין. שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכיר שנים להזמין לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שיתייראו אלו מהם אם נבוא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזימו אותנו : עשרה דברים. *ב"ד והגבאין מחלקין להם והוי להו תלת מילי : רופא. למול התינוקות : אומן. מקיז דם : לבלר. לכתוב ספרים : קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. טעמא מפ' בהשותפין (ב"ב ח:): בית דין מכין וחובשין. הא חשבינן להו לעיל דאיכא סנהדרי גובין ומחלקין הוי להו חמשה מסיתא דבלרי לעיל רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל הני :

מאתים

תוספות

ק"ו לא מיתוקם אלא לענין מגע וקשה על פירוש רבינו תם דלא אשכחן אותה דרשה בתורת כהנים (א) שמעינן נחש ומכל הולך על גחון ועוד דבהדיא ממעט מקרא בתורת כהנים שרץ מטומאת משא דבעי למילף שיטמא במשא מק"ו דבהמה שאינה מטמאה במגע בכעדשה מטמאה במשא וקאמרינן אמר קרא אותם אותם במשא ואין שרצים במשא וכ"ת מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא מ"מ קשה דאדילפינן מנחש בק"ו שאינו מטמא במשא נילף מבהמה בקל וחומר דתורת כהנים למטמא במשא ועוד מה לנחש שכן טהור מכלום ויש למצוא דין לטהר את השרץ מנבלת עוף טהור שמטמאה במשא בבית הבליעה ואין לה טומאה בחוץ שרץ ונבילה שאין לה טומאה בפנים כדאמרינן פ' יוצא דופן (נדה דף מב:) בה ולא באחרת אינו דין שאין להם טומאה בחוץ ודכוותיה דייק התם ק"ו איפכא* :

אלא רב המנונא · פי' הקונטרס אלא אמרי בי רב היינו רב המנונא וקשה דבשילהי הערל (יבמות דף סג: ושם) קאמר אמרי בי רב היינו רב הונא ורב הונא אין הלכה קאמר ודחק שם בקונטרס לפרש דהא דמסקינן הכא דקא אמרי בי רב היינו רב המנונא היינו היכא דמוכח דלא הוי רב הונא כי הך דקאמר רב הונא אמרי בי רב וקשה דא"כ למה דחק גבי שלחו מתם לדברי רבי יוסי ברבי חנינא דמשני איפוך · ה"נ לימא היכא דמוכח שאני ועוד איך יתכן דרב הונא יאמר בשם רב המנונא הא רב חסדא תלמיד דרב הונא הוה כדמוכח בסוף פרק אלו מציאות (ב"מ לג·) ובריש הדר (עירובין סג: ושם) ורב המנונא תלמיד דרב חסדא הוה כדמוכח בפ"ק דקדושין (דף כה·) גבי סבי דנזוניא דלא אתו לפירקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל לנגדינהו ואומר ר"ת דהכא גרס אימא רב המנונא ולא גרסינן אלא ואפילו גרס אלא יש ליישב כלומר לא תימא אמר רב הונא אמרי בי רב אלא אמר רב המנונא אמרי בי רב והא דאשכחן בפרק ארבע מיתות (לקמן דף נז:) גבי מצות שבן נח נהרג דפליגי אמרי בי רב אדרב הונא ורב יהודה וכולהו אמוראי תלמידי דבי רב יש לומר דהא דידיה והא דרביה דסתם אמרי בי רב הוי משמיה דרב כדמוכח בסוף פ' השואל (ב"מ דף קב: ושם) ובפ' בית כור (ב"ב דף קה:) דמגליך לדרב ולאמרי בי רב אע"ג דבכמה דוכתין אשכחן אמרי בי רב משמיה דרב וניחא השתא גירסא דסוף פרק מרובה (ב"ק דף עה· ושם) דאמר ליה רבא לרב המנונא קפחתינהו לסבי דבי רב כלומר נלחת לסבי דבי רב שהוא רב הונא שאמר בטוב יותר ממנו ואם כן רב הונא היה קורא סבי דבי רב ובקונטרס מפרש התם בע"א ורבינו שמואל מגיה שם הספרים ושם מפורש ומיהו מלינו רב המנונא שלמד לפני רב בפ' חלון (עירובין דף עז:) גבי סולם המצרי לא שמיע לך הא דאמר רב אחאבריה דרב אדא אמר רב המנונא אמר רב ובפרק כילד מעברין (שם דף נד·) אמר ליה רב לרב המנונא ברי מדלית לך אוטיב לך ובהגוזל קמא (ב"ק דף קו·) קאמר מכדי רב המנונא תלמידי דרב הוה סו*): **מחכו** עלה במערבא רבי יוסי בר רבי חנינא. תימה דבפרק שלשה מינין בנזיר (דף מב:) אשכחן דמחכו עלה במערבא אדרבי יוסי בר רבי חנינא :

*) [ועי' תוס' עירובין סב: ד"ה רב כתבו תרי רב המנונא הוו וכ"כ ביבמות סג: ד"ה אמרו ע"ש ותוס' כתובות ג: ד"ה יתיב ותוס' זבחים פו: ד"ה אמרי]

גמלאו

עין משפט נר מצוה

קמה א מיי' פ"א מהל' סנהדרין הל' ה :

קמו ב מיי' שם הל' י:

קמז ג מיי' פ"ד מהל' דעות הלכה כג :

[מ"ש פ"ב מ"ט עדיות פ"א מ"ו]

[וע' תוס' עירובין יג: ד"ה שיודע]

[בב"ב ע: ק. קז: ובכל מקומות הללו פי' הרשב"ם דייני גולה שמואל וקרנא וכבן ברור דגר' הרשב"ם בסוגיא דהכא הכי הוי דייני גולה שמואל וקרנא]

[גיר' הערוך בערך נהר ברוכי וכ"א ברש"י ביצה דף ח: ד"ה נהרבלאי אמרי בסנהדרין מפורש דהוא רמי בר ברוכי עכ"ל]

רבינו חננאל

ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאינו ממית לא כל שכן שיהיה טהור · ודחינן ולא היא התם גבי נחש משום קוץ בעלמא הוא כגון אדם שהכהו קוץ ומת וכי מפני שהכהו ומת נטמא הקוץ : **אמר** רב כל עיר שאין בה ב' לדבר וא' לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין ובביתר היו בה ג' וביבנה היו בה ד' ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע ואותבינן עליה דרב איני כי עיר שיש בה ב' חכמים לדבר די והתניא שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה כלומר ג' חכמה בעינן ופריק רב דאמר כי האי תנא דתניא שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה. למידין לפני חכמים לוי מר'.פי' כל מקום שתמצא בתלמוד דנין לפני חכמים סתם.וכן רבותינו שבבבל. וכן כולם אלו הן דנין לפני חכמים. שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי והנניה בן חכיני רב נחמן בר יצחק מוסיף אף שמעון בן ננס בהדייהו רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבא"י רבי אבא דייני גולה קרנא דייני א"י ר' אמי ור' אסי דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא רב [יהודה] ורב עינא חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי ובני רחבא אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף אמוראי דנהרדעא רב חמא נהרבלאי מתנו רמי בר ברוכי אמרי בי רב רב המנונא אמרי במערבא ר' ירמיה שלחו מתם ר' יוסי בר' חנינא ואסיקנא שלחו מתם ר' אלעזר מחיכו עלה [במערבא] ר' יוסי בר' חנינא: כמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין ק"כ ופשטינן דהני ק"כ כנגד סנהדרי קטנה של כ"ג וג' שורות של כ"ג בכל שורה נמצאו סנהדרין קטנה וג' שורות צ"ב ועשרה בטלנין בבית הכנסת הרי ק"ב ושני סופרין ושני חזנין ושני בעלי דינין ושני עדים וב' זוממין וב' זוממי זוממין הרי י"ב וק"ב נמצאו קי"ד הוסף עליהן ו' טבח ורופא ואומן ולבלר ומלמד תינוקות הרי מאה ועשרים דתניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין ת"ח רשאי לדור בתוכה ב"ד מכין וחובשין וקופה של צדקה נגבית בב' ומתחלקת בג' ובית הכנסת ובית המרחץ ובית הכסא וטבח ורופא ואומן ולבלר ומלמד תינוקות משום ר' עקיבא אמרו אף פירות מפני שמאירין העינים. ר' נחמיה אומר

מסורת הש"ס

[שקלים ה: ע"ש]

[מעילה ס:ופי' תוס' שם ותוס' מנחות פ: ד"ה א"נ]

שבועות מג.

[ב"ב ע:]

[עירובין עט:]

[קידושין לט. מנחות יח.]

[ברכות ג.]

[יבמות סג:]

[לקמן סח: גיטין עג. זבחים פז.]

[לקמן לד.]

נזיר מב. [ע' תוס' לקמן קט. ביצה יד. יבמות פה. ב"ק קב: שבועות לה:]

ב"ד מכין ונגבת בשתים ומתחלקת בשלשה וכו לאו כנ"ל

ב"ב ח:

[תוספ' פ"ג]

הגהות הב"ח

(א) בא"ד בתורת כהנים שממעטינן נחש:

(ג) גמ' ולבלר (וטבח) תז"מ. ונ"ב ס"א ל"ג טבח והיינו כפירוש רש"י דמגבית בשתים ומחלקין בשלשה לתרתי חשבינן להו :

הגהות מהר"ב רנשבורג [א] אמרי בי רב. נ"ב וכל אמרי בי רב סתם שבש"ס משמיה דלב הוא וכ"כ התוס' כאן והרא"ש בבכורות פ' אלו מומין ועיין בזה בספר יבין שמועה דף ס ע"ב :

מאתים ושבעים ושבעה והתניא רבי אומר מאתים שבעים ושמנה לא קשיא הא רבי יהודה הא רבנן תנו רבנן °ושמת עליהם (שמות יח) שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת ריבוא נמצאו דייני ישראל שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות* :

הדרן עלך דיני ממונות

כהן גדול [א]דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו [ב]חולץ וחולצין לאשתו ומייבמין את אשתו אבל הוא אינו מייבם מפני שהוא אסור באלמנה [ג]מת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהן עד פתח שער העיר דברי ר"מ רבי יהודה אומר [ד]אינו יוצא מן המקדש משום שנאמר °ומן המקדש לא יצא (ויקרא כא) [ה]וכשהוא מנחם אחרים דרך כל העם עוברין בזה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם [ו]וכשהוא מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן תתברכו מן השמים [ז]וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל *[ח]המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו *[ט]לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו [י]אין שומעין לו [כ]ואין נושאין אלמנתו ר׳ יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנאמר °ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך (ש"ב יב) : **גמ׳** כהן גדול דן פשיטא דנין אותו איצטריכא ליה הא נמי פשיטא אי לא דיינינן ליה איהו היכי דיין והכתיב °התקוששו וקושו (צפניה ב) ואמר *ר"ל קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים אלא איידי דקא בעי למיתני מלך לא דן ולא דנין אותו תנא נמי כה"ג דן ודנין ואי בעית אימא הא קמ"ל כדתניא *כהן גדול שהרג את הנפש במזיד נהרג בשוגג גולה ועובר על עשה ועל לא תעשה והרי הוא כהדיוט לכל דבריו במזיד נהרג פשיטא בשוגג גולה איצטריכא ליה הא נמי פשיטא איצטריך ס"ד אמינא הואיל וכתיב °וישב בה עד מות הכהן הגדול (במדבר לה) אימא כל דאית ליה תקנתא בחזרה ליגלי דלית ליה תקנתא בחזרה לא ליגלי דתנן ההורג

רש"י

מאתים ושבעים ושבעה · מאתים ושלשים כרבי נחמיה ועוד מ"ז שאם יתחלקו ב"ד י"א מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו מאלו מ"ז עד שבעים כדאמרי׳ בהיו בודקין (לקמן דף מ·) שמוסיפין שנים על הכ"ג אם יזכוהו שניהם הרי י"ג מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי ואם יחייבוהו חייב דאיכא הטייה לרעה על פי שנים ואם יחלקו צריך עוד להוסיף שנים וכן לעולם עד שיהיו שבעים לרבי יהודה ושבעים ואחד לרבנן: שרי אלפים שש מאות · היו שהרי שש מאות אלף רגלי:

תורה אור

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול אינו יוצא אחר המטה · דילמא אתא למינגע והיינו דאזהר קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבא לידי טומאה והאי קרא בכה"ג אונן כתיב דכתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: הן נכסין והוא נגלה · כשהן יוצאין ממבוי זה ונכנסין למבוי אחר ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון והנכנסין ממבוי השני והוא נגלה ונכנס לתוכו: רבי יהודה · דריש מן המקדש דווקא: וכשהוא מנחם · בשורה כשחוזרין מקבור את המת שאין שלו דרך כל העם עוברין זה אחר זה ומנחמין את האבל שעומד במעמדו: והממונה · סגן הכהנים ממלאו לכהן גדול בינו לבין העם שהממונה בימינו וכל העם בשמאלו והוא באמצע: אנו כפרתך · בנו תתכפר אתה ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך: וכשמברין אותו · כדקיימא לן (במו"ק דף כז:) אבל סעודה ראשונה אסור לאכול משלו: מסובין על הארץ · הן מגירין ומתאבלין על צערו והוא מיסב בכבוד על הספסל: **גמ׳** דנין אותו איצטריכא ליה · סלקא דעתך אמינא לא ליזלזל למיתי קמי בי דינא: ועובר על עשה · לקמן פריך לא סגי דלא עבר: והרי הוא כהדיוט · לקמיה מיתוקמא שפיר:

תוספות

נמצאו דייני ישראל ז׳ ריבואות וח׳ אלפים ושש מאות · תימה הא חסרי להו טובא דכי מפקת מס׳ ריבואות ששה מאות לשרי אלפים לא משכחת בתר הכי ו׳ אלפים לשרי מאות וכי הדר מפקת (כל) הני לא משכחת בתר הכי לשרי חמשים י"ב אלף וכ"ש דלא משכחת בתר הכי שרי עשרות שש ריבואות וי"מ דבכל הני שרים אפשר דהוו זקנים יתירים מבני ס׳ דאמר ביש נוחלין (ב"ב דף קכא:) דלא נמנו פחות מבני עשרים ויתירים מבני ששים ובשרי עשרות לא חיישינן אפילו היו מבני עשרים שהם עצמם היו מן החשבון וכל אחד שר על תשעה והוא עשירי וי"מ דחשבון השררות קחשיב דתחילתן נימנו שרי עשרות ומהחשובין שבהם נתמנו לשרי חמשים והחשובין משרי חמשים נתמנו לשרי מאות ומשרי מאות בירר החשובים לשרי אלפים:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול דן פשיטא · כלומר למה לי למיתני דן ומשני דנין איצטריכא ליה דס"ד דמתוך גדולתו אין דנין אותו ודן קתני אגב דנין ופריך הא נמי פשיטא כלומר כיון דפשיטא לן דדן פשיטא נמי דדנין דאי לאו דדנין וכו׳ ולא משני דס"ד דאין דנין אותו ומתוך שאין דנין אותו הוא אינו דן משום דאכתי הוה פריך ליה ליתני דן לבד ומינה ידעינן דדנין אותו ומיהו קשה גבי מלך ליתני לא דנין וידעינן שפיר דאינו דן משום התקוששו וי"ל דלא דמי דודאי גבי כהן כיון דתנא דן לא הוה ליה למתני דנין בהגס אבל גבי מלך אין קושיא אמאי קתני לא דן כיון דתנא ליה מקמי לא דנין ועוד אגב דתני כהן גדול דן ודנין תנא גבי מלך תרווייהו לא דן ולא דנין דהכי נמי קתני מעידין אותו גבי כהן גדול ולא מעידין גבי מלך אע"ג דלא צריכי דבכלל דנין אותו אלא משום דתנא גבי דן דנין תנא נמי מעיד ומעידים והא דלא שקיל וטרי בהש"ס הכי משום דהא פשיטא דתני בסיפא אגב רישא כך מצאתי בפרישת הר"ר טרוי"ש בשמו ובהגס דאק לדקדק כך דודאי לעולם בין גבי מלך בין גבי כהן גדול אי יש חידוש או מדן או מדנין אין להקשות שום דבר דלמה לו למיתני גבי כהן גדול דנין אותו וגבי מלך לא דן דכיון דיש שום חידוש במילתיה תני זה אגב זה ותדע דהכי פשיטא ליה להש"ס דפריך הכא פשיטא כלומר למה לן למתני דן ומשני דנין אותו איצטריכא ליה ואגב דנין אותו תני דן אפ"ה אין להקשות אמאי לא משני דמשום הכי תני דן ודנין אותו משום דאי לא תני שום דבר הוה סלקא דעתך דאין דנין אותו ומתוך כך אינו דן משום התקוששו דאדרבה לאידך גיסא אי לא הוה תני שום דבר בכ"ג הוה אמינא מסברא דדן שפיר דאטו משום חשיבותו מגרע גרע וכיון דדן איהו נמי דיינינן ליה משום התקוששו ולא קשיא מידי: **והא** דתנן כהן גדול בתר פ"ק משום דאיידי דתנא בפ"ק מילי דכ"ג פסיק (א) ושיירי ליה והדר תני ליה מעלות של מלך דחשיב מיניה ואחר כך חוזר לעניינו להלכות דינין:

אינו

עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פ"ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ח סמג לאוין קכו:
ב ב מיי׳ שם הל׳ י:
ג ג ד מיי׳ שם הל׳ ה:
ד ה מיי׳ שם הל׳ ד:
ה ו מיי׳ שם הל׳ ה ופ"ז מהל׳ אבל הלכה ו:
ו ז מיי׳ פ"ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ו ופ"ז מהל׳ אבל שם:
ז ח מיי׳ פ"ב מהל׳ סנהדרין הלכה ה ופ"ג מהל׳ מלכים הלכה ז:
ח ט י מיי׳ פ"ב מהל׳ מלכים הלכה ג:
ט כ מיי׳ שם הל׳ ב:

רבינו חננאל

אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות. פי׳ שרי עשרות של מאתים ושלשים הן כ"ג וזהו סנהדרין קטנה. תניא ר׳ אומר מאתים ושבעים ושבעה חסר ממאתים ושלשים שרי עשרות שלהן כ"ג סנהדרין קטנה נשתיירו מן רע"ז מ"ז הוסף אותן אלו שבעה וארבעים על כ"ג שהפרשת סנהדרין קטנה הרי ע׳ סנהדרין גדולה כר׳ יהודה דאמר סנהדרין גדולה ע׳ והא דתניא רע"ח כרבנן דאמרי סנהדרין גדולה אחד ושבעים. דתנן סנהדרין גדולה היתה של אחד ושבעים ר׳ יהודה אומר שבעים. ת"ר כל ישראל שש מאות אלף נמצאו שרי אלפים שש מאות· שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים י"ב אלפים· שרי עשרות ששת רבוא. נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות. ופשוטה היא: ירושלמי (הלכ׳ ד) א"ר יוסי בראשונה לא היתה חלוקה בישראל אלא סנהדרין של אחד ושבעים היתה יושבת בלשכת הגזית ושני בתי דינין של שלשה שלשה היו יושבין אחד בחיל ואחד בהר הבית ובתי דינין שלכ"ג היו יושבין בכל עיירות שבארץ ישראל. צריך אחד מהן לשאול דבר הלכה היה בא ושואל בב"ד שבעירו אם שומעין אומרים לו ואם לאו הוא ומופלא שבהן היו הולכין ושואלין מב"ד הסמוך בעירן כו׳ עד ומשם תורה יוצא ורווחת בכל ישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו רביהן כצרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות משם היו שולחין בכל עיירות שבארץ ישראל וכל מי שהיו מוצאין חכם עניו שפוי עין טובה נפש שפלה ורוח נמוכה לב טוב יצר טוב חלק טוב עושין אותו דיין בעירו ומשנעשה דיין בעירו היו מעלין אותו והיו מושיבין אותו בב"ד שבהר הבית ואח"כ בב"ד שבחיל ואח"כ בב"ד הגדול שבלשכת הגזית סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה והנשיא יושב באמצע כדי שיהו רואין אותו ושומעין את קולו׳ א"ר אלעזר ב"ר צדוק כשהיה רבן גמליאל יושב ביבנה היה אבא ואחיו יושבין מימינו והזקנים משמאלו מפני כבוד הזקן דבר תקנה עשה משה רבינו בשעה שאמר לו פקוד כל בכור זכר בבני ישראל. מה עשה נטל כ"ב אלף פיתקין וכתב בהן בן לוי ורע"ג כתב בהן חמשת שקלים והטילן לקלפי כו׳. קונדריקוס הגמון שאל לר׳ יוחנן בן זכאי א"ל בכלל חסירין (ובכלל)[ובפרט] יתירין א"ל אותן שלש מאות יתירין בבורי כהונה היו ואין קודש מוציא קודש. מיתיבי הגע עצמך שעלו ביד כולן בן לוי א"ל מעשה נס היה ומסורנין עלו ועוד שאלו הגמון זה לריב"ז משה רבכם או גנב היה או לא היה בקי בחשבון דכתיב בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקודש והיו באותו הזמן מקומות שהיה הככר שלהן מאה ליטרין ומקומות שהיה הככר שלהן ששים ליטרין וא"ל הגמון זה הן תעביד ככר מאה ליטרין חד מן שיתא גנב ואין תעבדיניה שיתן ליטרין פלגא גנב א"ל משה רבינו גזבר נאמן ובקי בחשבון הוה וככר של קודש כפול היה שנאמר והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם מנה ר"מ הוו אלא ש"מ של קודש כפול הוה ובתר דאוסיפו עליה שאילות הגמון הזה מפורשות כמו שאמרנו בתחלת מסכת בכורות ונחושת התנופה סליק צ"ו ליטרין ואתו עבדו ליה פרוטרום וכן את עביד ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים סלקין שבעין וחד ליטרין ואת עביד ליה פרוטרום משום דלא סלקין קינטירא: הדרן עלך פרק דיני ממונות

פ"ב כהן גדול דן ודנין אותו כו׳. ירושלמי ניחא כהן דנין אותו אמאי מנה אמלר. הגע עצמך שנפלה שבועה ואמלר שבועה *)

*) [עי׳ בפני משה ותמצא פירוש לדברי רבינו ומלבד זה חסר עלה אחד בכ"י עד דף י"ט ע"א]

מסורת הש"ס (גליון)

[בתנחומא פ׳ משפטים מסיים מאי קמ"ל דשרים מלגיו]

[הוריות ח:]

[פירש"י על פ׳ לקמן יט: בפיסקא לא חולץ וכו׳]

[מגילה כ: לקמן יט. ב"ב ס: ב"מ קז: תוספתא פ"ד ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) תוס׳ ד"ה והא וכו׳ פסיק ושיירי ליה והדר:

תורה אור

*[א]ההורג כהן גדול או כהן גדול שהרג את הנפש אינו יוצא משם לעולם אימא לא ליגלי קמ"ל ואימא הכי נמי אמר קרא °לנוס שמה כל רוצח אפי' כ"ג במשמע: עובר על עשה ועל לא תעשה: לא סגי דלא עבר הכי קאמר [ב]אם עבר על עשה ועל לא תעשה הרי הוא כהדיוט לכל דבריו פשיטא סלקא דעתך אמינא הואיל ותנן אין *דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד *ואמר רב אדא בר אהבה °כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול אימא *כל דבריו של גדול קמ"ל ואימא הכי נמי מי כתיב דברי גדול הדבר הגדול כתיב דבר גדול ממש: מעיד ומעידין אותו: מעיד והתניא *°והתעלמת פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם הא כיצד [ג]כהן והוא בבית הקברות [ד]זקן ואינה לפי כבודו [ה]או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו לכך נאמר והתעלמת אמר רב יוסף [ו]מעיד למלך והתנן לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו אלא א"ר זירא מעיד לבן מלך בן מלך הדיוט הוא אלא מעיד בפני המלך והא אין מושיבין מלך בסנהדרין משום יקרא דכהן גדול אתא ויתיב מקבלי ניהלי לסהדותיה קאי הוא ואזיל ומעיינינא ליה אנן בדיניה גופא *[ז]אין מושיבין מלך בסנהדרין [ח]ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך בסנהדרין דכתיב °לא תענה על ריב לא תענה על רב לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך משום *אפסניא כהן גדול משום צינה א"ר פפא ש"מ [ט]שתא בתר ירחא אזיל איני והא הנך ג' רועי בקר דהוו קיימי ושמעינהו רבנן דקאמרי חד אמר אם בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם תור בצפר בתלג ימות ובטיהרא בטול תאינה ידמוך ישלח משכיה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם קידום תקיף לחדא יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועברוה רבנן להההיא שתא ותסברא רבנן ארעוותא סמוך אלא רבנן *אחושבנייהו סמוך ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו: חולץ וחולצין כו': קא פסיק *ותני °לא שנא מן האירוסין ולא שנא מן הנישואין בשלמא מן הנישואין הוי עשה ולא תעשה ואין

(שמואל ב׳ ... דברים יט · שמות יח · דברים כב · שמות כג)

רש"י

ההורג כהן גדול · בשוגג גולה לעיר מקלט ואינו יוצא משם לעולם דכיון דאין כהן גדול במקדש כשהוא גולה במיתת מי ישוב וכן כהן גדול שהרג את הנפש בשוגג במיתת מי ישוב הא ליכא כהן גדול: הרי הוא כהדיוט · לידון בשלשה: דבר גדול ממש · אם עבר עבירה שיש בה מיתת בית דין הוא דבעי סנהדרי גדולה אבל במלקות לא: הרי שהיה מוצא אבידה· כהן והיה האבידה בבית הקברות או שהיה זה זקן ואינה לפי כבודו שאם היתה שלו לא היה מחזיר': או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו · כגון נוקב מרגליות שאם ילך ויחזירנ' יפסיד בבטלותו יותר מדמיה: לכך נאמר והתעלמת · אלמא כבוד הבריות דוחה לאו דלא תוכל להתעלם וה"נ זילותא הוא לגבי כהן גדול ליתי לאסהודי לבעל דין: אמר רב יוסף · הא דקתני מעיד למלך קאמר שהיה מלך בעל דין וכהן גדול יודע לו עדות: והא לא דנין אותו · מאי סהדות' בעי: בן מלך הדיוט הוא · והדר קושיין לדוכתא דאיכא זילותא לכה"ג: בפני המלך · שהמלך יושב ודן בסנהדרין: אין מושיבין מלך בסנהדרין · לקמן מפרש טעמא: משום יקרא דכהן גדול · דידע בסהדותא לבריה: אתי · מלך יתיב עד דמיקבל סהדותא וקאי מלך ואזיל ומעיינינן אנן בדינא: לא תענה על רב · אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינין ואי אמר מלך חובה תו לא מצי אינך למחזי ליה זכותא: משום אפסניא · מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ונוח לו שיהו כל השנים מעוברות: כהן גדול · אינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין ואם תתעבר שנה הרי תשרי במרחשון וצינת מרחשון תהיה בתשרי: אמר רב פפא ש"מ · מהא דקתני ולא כהן גדול בעיבור שנה: שתא בתר ירחי אזלא · אחר ירחים הראוים להיות אם לא נתעברה הולך קור וחום של שנה וצינה הראויה במרחשון הויא בתשרי כשמתעברת: אם בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר · אם יהא חום בקרקע ויצמח זרע הבכיר והאפילה יחד חיטין שנזרעו בראש החודש והשעורין שנזרעו עכשיו דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר אלא שבט: אם תור בצפר בתלג ימות · אם בבקר יהא קור חזק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצינה: ובטיהרא בטול תאינתא ידמוך · ובצהרים יגדל כח החום עד שיהא השור מיצל בצל התאנה מחמת החום: וישלח משכיה · ויפשיט עורו כלומר יתהכך בתאינה מחמת החום: אם קידום תקיף לחדא יהא יפח בלועך נפיק לקבליה · אם כבר תשש כח החורף כל כך שכשיהא רוח מזרחי' חזקה מאד והיא מביאה צינה ואתה מנשב בפיך ויוצא לקראתה ונפיחתך קשה מן הרוח ומחממתה דין הוא אדר: ואם לאו · שעדיין יש צינה חזקה לית דין אדר אלא שבט: ועברוה רבנן · ועשאוהו כשבט שקבעו אדר השני אחריו אלמא שתא בתר עיבורא אזיל ולא נהגא חום דניסן באדר אלא מנהג אדר באדר השני: רבנן אחושבנייהו סמוך · ובלא"ה מעברינן ליה והכא איסתייועי מיסתייעא מילתייהו כלומר איתרמי להו מזל חשיבות דאיקלע עיבור כמלתייהו ומיהו ברוב העבורים שתא בתר ירחא אזלא: קא פסיק ותני · הוא אינו מייבם לא שנא נפלה לו יבמתו בין מן הנשואין בין מן האירוסין בשלמא מן הנשואין איכא עשה ולא תעשה בתולה דהיינו עשה אלמנה לא יקח (שם) הרי לאו:

ולאו

תוספות

אינו יוצא משם לעולם · פירוש וכגון שלא מינו אחר עד שנגמר דינו וכגון דליכא משוח שעבר וליכא משוח מלחמה דמשוח שעבר מחזיר הרוצח לדברי הכל ומשוח מלחמה פלוגתא דר' יהודה ורבנן פרק בתרא דהוריות (דף י"*):

מעיד והא תניא והתעלמת וכו' · ואם תאמר ולוקמה בעדות החדש דודאי כהן גדול מעיד דבמידי דאיסורא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' כדאמר גבי לורבא מרבנן פרק שבועת העדות (דף ל:) והא דאמרינן *דדוחין (*עשה) בשביל כבוד הבריות הני מילי ממונא אבל במידי דאיסורא לא כדפרישי' וי"ל דמעיד משמע לכל דבר בין באיסורא בין בממונא דומיא דמלך לא מעיד דמיירי (א)(אפי') בממונ' דאי באיסורא אין חכמה וכו'*:

והא אין מושיבין מלך בסנהדרין · תימה לפרוך ממתניתין דתנן מלך לא דן ועוד מאי קמ"ל מתניתין היא מלך לא דן וכו' וי"ל דהא דאין מלך דן ה"מ לבדו משום דאין דנין אותו דלא קרינן ביה התקוששו וקושו אבל עם אחרים שפיר מצי דן דאין הדין נגמר על פיו לבד כך נראה למהר"ן וא"ת מ"מ היאך דן את בנו דמסתמא בבן מלך קאי שמועה עכשיו וי"ל דודאי היה יודע שפיר דלדון לא בא אבל קשה ליה דאפילו ישב וידום נמי לא ובהכי ניחא דלא פריך ממתני' דתנן מלך לא דן: (ב) **והא** תנן מלך לא דן ולא דנין אותו וכו' · וא"ת ולוקי מתניתין דתני מלך לא דן ולא דנין אותו במלכי ישראל ומתניתין דתני מעיד למלך דמשמע דדנין אותו במלכי בית דוד דאמר לקמן (דף יט·) דדן ודנין אותו וי"ל דכולה מתניתין מסתמא איירי במלכי ישראל דומיא דמלך לא דן ולא דנין אותו:

משום צינה · פ"ה משום שכהן גדול טעון טבילה ולא נהירא דמשמע ביומא (דף לא:) שהיו מחממין לו קומקמוס של חמין ביוה"כ לכן נראה לפרש משום קרירות הרצפה שכל היום היה עומד יחף:

שתא בתר ירחא אזלא · פירש הקונטר' קור וחום של שנה (ג) אחר החדשים אם לא היתה השנה מעוברת וקור שהיה ראוי לעשות במרחשון אם לא היתה השנה מעוברת יעשה בתשרי דאי בתר חדשי חמה אזלא מה לו לכהן אם נעבר השנה וקשה והלא כל מה שאנו מעברים היינו כדי להשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה ולעשות ממרחשון תשרי כדי שתפול בו תקופת תשרי ותהא מקלת החג בתקופה החדשה והלא ברוב השנים כמו כן היא נופלת תקופת תשרי בתשרי של לבנה ופי' בתוס' דמיירי בשמעתתא משום אביב ופירות האילן דאז משתנה קור של תשרי זה מקור של תשרי של שאר שנים להיות בו צינה כצינה של מרחשון ולהכי פריך שפיר משלשה רועי בקר דמשמע שהפירות והצינה שוים שהרי סימני הרועים האחד היה נותן לפירות והאחר לצינת הרוח:

היינו

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ז מהלכות רוצח הלכה י:

[יב: ובמשנה מכות יא·]

יא ב מיי' פ"ד מהלכות כלי המקדש הל' כב ופ' י"ז מהל' סנהדרין הלכה ח:

יב ג מיי' פי"א מהל' אבידה הל' יח סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סי' ערב סעיף ב:

[ברכות יט:]

[נ"ל לא תעשה]

יג ד מיי' שם הלכה יז וסמג שם טוש"ע ח"מ סי' רסג סעיף א ג ובהגה:

עי' רש"ל [ועי' רש"א תוס' שבועות ל: ד"ה אבל איסורא]

יד ה מיי' שם פי"ב הלכה א סמג שם טוש"ע ח"מ סי' רסד סעיף א:

טו ו מיי' פ"ה מהל' כלי המקדש הל' ט וע"ש בכ"מ:

טז ז מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ד:

יז ח מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' יא:

יח ט מיי' פי"ז מהל' איסורי ביאה הל' יב:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מעיד וכו' אפי' בממונא אי נמי דוקא בממונא איירי מתני' מדקתני דמלך לא מעיד דאי באיסורא:

(ב) ד"ה והא תנן נ"ל קודם ד"ה והא אין:

(ג) ד"ה שתא וכו' קור וחום של שנה הולך אחר:

[פי' ההוצאה שנותן לחיילותיו חודש בחודש והוא נוטל המס בשנה ומפזר להן בכל חודש וחודש ואם יוסיפו חודש צריך ליתן משלו לפיכך דוחה את העיבור· ערוך]

מסורת הש"ס

מכות יא:

לעיל ב.

לעיל טז.

[שם]

[ברכות יט: ב"מ ל.]

[תוספ' פ"ב]

לקמן ס.

יבמות כ.

גליון הש"ס

גמ' שתא בתר ירחא אזיל. ע' תשובת מעיל צדקה סי' ס' באורך:

*[א]ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה אלא מן האירוסין אמאי יבא עשה וידחה לא תעשה *[ב]גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה תניא נמי הכי *[ג]אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה קנו ואסור (א) לקיימן בביאה שניה: מת לו מת כו׳: ת״ר °ומן המקדש לא יצא לא יצא עמהן אבל יוצא הוא אחריהן כיצד הן נכסין והוא נגלה הן ניגלין והוא נכסה ויוצא עד פתח כו׳: שפיר קאמר ר׳ יהודה אמר לך רבי מאיר אי הכי (ב) לביתו נמי לא אלא ה״ק מן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה הכירא לא אתי למינגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מקרי ואתי ונגע: כשהוא מנחם: ת״ר *[ד]כשהוא עובר בשורה לנחם את אחרים סגן ומשוח שעבר בימינו וראש בית אב ואבלים וכל העם משמאלו [ה]וכשהוא עומד בשורה ומתנחם מאחרים סגן מימינו וראש בית אב וכל העם משמאלו אבל משוח שעבר לא אתי גביה מ״ט חלשא דעתיה סבר קא חדי בי א״ר פפא ש״מ מהא מתניתא תלת שמע מינה *[ו]היינו סגן היינו ממונה ושמע מינה [ז]אבלים עומדין וכל העם עוברין ושמע מינה [ח]אבלים לשמאל המנחמין הן עומדין ת״ר בראשונה היו אבלים עומדין וכל העם עוברין והיו ב׳ משפחות בירושלים מתגרות זו בזו זאת אומרת אני עוברת תחלה וזאת אומרת אני עוברת תחלה התקינו שיהא העם עומדין ואבלים עוברין: (חזור והלך וסיפר סימן): אמר רמי בר אבא החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי שיהיו אבלים עומדין וכל העם עוברין ואמר רמי בר אבא התקין רבי יוסי בציפורי [ט]שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה משום מעשה שהיה ואמר רמי בר אבא התקין ר׳ יוסי בציפורי [י]שיהיו נשים מספרות בבית הכסא משום ייחוד אמר רב מנשיא בר עות שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל ואמר לי [כ]אין שורה פחותה מעשרה בני אדם *ואין אבלים מן המנין בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין: כשהוא מתנחם כו׳: איבעיא להו כי מנחם הוא אחריני היכי אמר להו ת״ש והוא אומר תתנחמו היכי דמי אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה אמר להו איהו תתנחמו נחשא קא רמי להו אלא [ל]כי מנחם לאחריני אמר להו תתנחמו ש״מ: מלך לא דן כו׳: אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל [מ]אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן °דכתיב °בית דוד כה אמר ה׳ דינו לבקר משפט ואי לא דיינינן ליה אינהו היכי דייני והכתיב °התקוששו וקושו ואמר ר״ל *קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים אלא מלכי ישראל מ״ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו לי׳ תא אנת נמי להכא °והועד בבעליו *אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב א״ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנאמר °ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו׳ אמר לו לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך

נפנה

רש״י

ואין עשה · יבמה יבא עליה (דברים כה): ביאה ראשונה · דייבום מקיימא מצות עשה ביאה שניה לאו מצות יבום הוא: ומן המקדש לא יצא · בכהן גדול אונן כתיב (ויקרא כא) דהא כתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: מקדושתו לא יצא · כלומר יעשה חיזוק לדבריו שלא יגרום לצאת מקדושה וליטמא: מרריה · מרירות לבו: משוח שעבר · כגון שאירע בו פסול בכהן גדול ומינו אחר תחתיו וכשעבר פסולו של ראשון חוזר לעבודתו ושני קרא ליה משוח שעבר: חלשא דעתיה · דכהן גדול: חדי בי · שמח באבלי: ש״מ · מדקתני סגן מיכן והעם מיכן וכהן באמצע היינו סגן היינו ממונה דמתני׳ דקתני הממונה ממלעו לכהן ונותנו בינו לבין העם: אבלים לשמאל המנחמים · מדקתני ואבל וכל העם משמאלו והרי הוא היה מן המנחמין וקתני אבלים לשמאלו: וש״מ·כן מנהג תנחומין (ג) שורה שיהו אבלים עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש כשמגיע אצל האבל מנחמו ועובר מדקתני כשהוא עובר לנחם וגבי מתנחם קתני כשהוא עומד בשורה להתנחם: ובנה אחריה · בנה הקטן לא יהלך אחריה אלא לפניה: משום מעשה שהיה · שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בביתו כשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בואי וארצנו ליך ונכנסה אחריו ועינו אותה: מספרות · זו עם זו: משום ייחוד · שמא ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתייחד שם ותנן (קידושין דף פ:) לא יתייחד אדם עם ב׳ נשים ובבית הכסא שבשדות קמיירי שהיה בית הכסא שלהם בשדה חוץ לעיר והכל ניפנים שם: בין שאבלים עומדין שם כו׳ · וכך הורה לי שאין שינוי מנהג בדבר בין שהיו אבלים עומדין בין אבלים עוברין אין כאן קלקול: והוא אומר תתנחמו · ברייתא היא: נחשא קא רמי · סימן הוא מטיל להם להרע שילטרכו לנחומים בתמיה: תנו עיניכם · לדונו בדין ולא תחניפו ולא תשאו פניו: ויעידו בך · שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו:

תוספות

היינו סגן היינו ממונה · וליכא למימר דהיינו משוח שעבר דפשיטא דלא מיקרי ממונה והר״ר יעקב בר׳ יהודה פירש דמשמע ממתני׳ גם כשהוא מתנחם מאחרים דממונה ממלעו ומוסיף הוא כל העם אומר לו וכו׳ *ובברייתא וקאמר משוח שעבר לא אתי גביה:

ושמע מינה אבלים משמאל וכו׳. פירוש דתנן ממלעו בינו לבין העם *בברייתא קתני ראש בית האב ואבלים (ד) משמאלו וכל העם אלמא שיהו העם ראשונים משמאלו ואם כן האבלים היו משמאל העם:

אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו · וא״ת וכי איך יכול לדון והא אמרינן לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב וי״ל דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרי׳ (לקמן לב:) דיני ממונות מתחילין מן הגדול ומיהו קשה דאפילו דיני נפשות נמי אשכחן כדכתיב (ש״א כה) ויחגור [גם] דוד [את] חרבו דהא לקמן (דף לו:) ילפינן מיניה דדיני נפשות מתחילין מן הצד וכיון שהיה חושב דוד עצמו למלך היאך היה דן עמהם וי״ל כיון שהיה אותו הדין לכבודו על שמרד נבל בו לא היה לו בושת אם ידברו האחרים לפניו אבל בשאר מלכי בית דוד ודאי אין דנין דיני נפשות כדפרישית:

ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך · ואם תאמר והא אמרינן התם אפי׳ ת״ח א״צ לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף כדאמר בפרק שבועת העדות (דף ל: ושם) וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כ״ש מלך דטפי עדיף מלך מת״ח כדקאמר לקמן דאפי׳ למ״ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך וכו׳ וי״ל דודאי עשה דכבוד תורה עדיף וא״כ אעפ״י שאין ת״ח היה צריך לעמוד ינאי היה צריך לעמוד והאי דת״ח יכול למחול על כבודו משא״כ מלך הוא משום קרא דקאמר שום וגו׳ שתהא אימתו עליך כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת״ח תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא כדאמרי׳ במס׳ ע״ז (דף יט·) בתחלה נקראת על שמו של הקב״ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר (ה) אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: **ינאי** המלך עמוד על רגליך וכו׳ · והא דאמרינן פרק שבועת העדות (דף ל· ושם) שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דאינו אסור אלא אחד עומד ואחד יושב ואם כן לא היה המלך צריך לעמוד ובלבד שישב אותו

עין משפט נר מצוה

יט א מיי׳ פ״ו מהלכות יבום הלכה יא:

כ ב ג מיי׳ שם הל׳ י:

ובברייתא קאמר כצ״ל

כא ד ה מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ד ופ״ז מהל׳ אבל הל׳ ו:

וברייתא קתני כצ״ל

כב ו מיי׳ פ״ד מהל׳ כלי המקדש הל׳ טז:

כג ז מיי׳ פי״ג מהלכות אבל הלכה א:

כד ח מיי׳ שם הל׳ ב:

כה ט מיי׳ פכ״א מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יז סמג לאוין קכו טוש״ע אה״ע סי׳ כב סעיף יד:

כו י מיי׳ שם פכ״ב הלכה יד סמג שם טוש״ע שם סעיף יג:

כז כ מיי׳ פי״ג מהל׳ אבל הלכה א:

כח ל מיי׳ שם פ״ז הלכה ו ופ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ד:

כט מ מיי׳ פ״ב מהל׳ סנהדרין הלכה ח ופ״ג מהל׳ מלכים הל׳ ז:

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ואסור לקיימם בביאה שניה: (ב) שם א״ס מביתו נמי לא כ״ב כצ״ל להגיה: (ג) רש״י ד״ה וש״מ וכו׳ בשורה שיהו: (ד) תוס׳ ד״ה ושמע וכו׳ ואבלים וכל העם משמאלו אלמא: (ה) ד״ה ינאי וכו׳ שנא׳ כי אם:

גליון הש״ם

גמ׳ דכתיב בית דוד. עיין בשער המלך פ״ה מהל׳ יס״ת ה״ה שהביא דברי השיטה מקובצת מה שכתב בזה בשם תוספת הרא״ש:

מסורת הש״ס

[יבמו״כ: סא.]

[שם כ:]

ויקרא כא

[תוספתא פ״ד ע״ש]

[ע׳ תוס׳ סוטה מב. ד״ה סגן]

[כתובות ח.]

ירמיה כא

צפניה ב לעיל יח. ב״מ קז: ב״ב ס:

שמות כא

[ב״ק קיב:]

דברים יט

עין משפט נר מצוה

[ועי' תוס' שבועות ל. ד"ה שאם רצו ותוס' לקמן לד: ד"ה יום ותוס' ב"ב קיד. ד"ה אבל ותוס' זבחים טז. ד"ה מיושב]

לו א מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה ו סמג עשין י"ב טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף יד :
לא ב מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ג :
לב ג מיי' פ"ה מהלכות איסורי ביאה הלכה יג סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' כח סעיף ז :
לג ד מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם סעי' יד:

גמרא

נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע אמר להן שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו : לא חולץ ולא חולצין וכו' : איני והאמר רב אשי אפילו למאן דאמר *נשיא *שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר °שום תשים עליך מלך *שתהא אימתו עליך מצוה שאני : ואין נושאין כו' : תניא אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאי נינהו מירב ומיכל *שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמר °תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים מאי תלמודא אמר רב פפא מיכל אשתי ולא מירב אשתי מאי קידושי טעות דכתיב °והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול וגו' אזל קטליה אמר לו מלוה אית לך גבאי *והמקדש במלוה אינה מקודשת אזל יהבה לעדריאל דכתיב °ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד וגו' א"ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה א"ל מלוה ופרוטה אית לך גבאי °שאול סבר *מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר *מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה ואיבעית אימא דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזו ולא מידי ודוד סבר חזו לכלבי ושונרי ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי דריש ביה ר' יוסי לטעמיה דתניא רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין *כתיב °ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל המחולתי וגו' וכי לעדריאל נתנה והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב °ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה ור' יהושע בן קרחה נמי הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול אמר לך רבי יהושע וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה *מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה *ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו : (חנינא קרא יוחנן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי סימן) :רבי חנינא אומר מהכא °ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה רבי יוחנן אמר מהכא °ואשתו *היהודית ילדה את ירד אביגדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד מרד זה כלב ולמה נקרא שמו מרד *שמרד בעצת מרגלים וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה רבי אלעזר אמר מהכא °גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כילכל לפיכך נקראו על שמו אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן *כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר °ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו °לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב °לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו כתיב פלטי וכתיב פלטיאל אמר ר' יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל °שפלטו אל מן העבירה מה עשה *נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב °וילך אתה אישה שנעשה לה כאישה והכתיב °הלך ובכה על המצוה דאזיל מיניה עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב °ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות

תוקפו

תוספות

אותו שכנגדו וי"ל דדיני נפשות שאני *אי נמי הכא הוי קבלת עדות וקבלת עדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרינן פרק שבועת העדות (דף ל: ושם) דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה ואם כן יש ליזהר כשב"ד מושיבין שני בעלי דינין שלא ישבו בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין חשוב:

מצוה שאני· וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני כלה בפרק האשה שנתארמלה (כתובות דף יז·) דמשני פרשת דרכים הואי ואמאי לא משני מצוה שאני וי"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד החתן והכלה וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן וא"כ ליכא מצוה אבל הכא גבי יבום מצוה איכא :

שפדאו מצער גידול בנים · פי' הקונטרס גידול י"ב שבטים ולא נהירא חדא דאיכו צער אלא שמחה כדאמרינן (ברכות דף סג·) גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים בשכר הארון שהיה בביתו ועוד דאברהם היו לו בנים מקטורה וצריך לומר צער של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים :

נשים

רש"י

כפנה · שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו : כבשו פניהם · שהיו יראין ממנו : בעל מחשבות · הקב"ה : *ולא חולצין לאשתו · מפני שאסורה לינשא : *חלילה גנאי היא לו לבא לב"ד ותהא רוקקת לפניו וייבום גנאי הוא לו לקום על שם אחיו : הא דרב אשי · בפ' קמא דקידושין (דף לב:) : הראויות לו · המותרות לו אבל נשיו של שאול לא : מלוה אית לך גבאי · עושר גדול וקידושין אחרים לא קיבלתי : בעת תת · כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל : מלוה ופרוטה· מלוה עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית ופרוטה שוה כסף שקבלתי ממך בהללו ערלות פלשתים : שאול סבר דעתיה · דמקדש למקדש במלוה דחשיבא הלכך לאו קידושי נינהו ואזל ויהבה לפלטי בן ליש : ודוד סבר · דעתיה אפרוטה משום הכי קרי לה אשתי : האי תנה את אשתי את מיכל · דמשמע זו אשתי ולא מירב אשתי : מאי דריש ביה · רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי : לטעמיה · דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן מה מיכל אשתי אף מירב אשתי : קדושי מיכל לפלטי · פשיטא לן דבעבירה דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן (קידושין דף מז·) דעתיה אפרוטה דבת קידושין היא : ואשתו היהודית · בכלב בן יפונה משתעי וקרא יהודית על שם *שכפרה בע"ז ונתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב (דניאל ג) איתי גוברין יהודאין וגו' : ירד אביגדור · כולן שמותן של משה הן : מרד · כלב שמרד בעצת מרגלים : תולדות אהרן ומשה · ומפרש בתריה בני אהרן ולא הוזכרו בני משה שם : שפדאו מצער גידול בנים · שהוטל עליו טורח השבטים שעל אברהם היה מוטל אותו טורח דכתיב (בראשית כו) והרביתי את זרעך והוא פדאו : והא כתיב אישה · אלמא בא עליה : שנעשה לה כאישה · שהיה מגדלה ומחבבה : הלך ובכה אחריה · בקושיא קא נסיב לה : עד בחורים · קרא קא דריש והכי קאמר: תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז · דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם עגוה דבר שאין דלו שם שאדם עושה לפי תומו : שנעשה בשרו · אבר : כראשי לפתות · נתקשה ואעפ"כ כבש יצרו ואף על פי שפנויה היתה ועמו במיטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינה עמו במיטה :

תוקפו

רבינו חננאל

אין נושאין אלמנותו של מלך · ר' יהודה אומר מלך נושא אלמנותו של מלך שכן דוד נשא אלמנתו של שאול שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך ונשי אדניך בחיקך . תניא אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאן נינהו מירב ומיכל. שאלו איך נשא דוד שתי אחיות א"ר יוסי מיכל לאחר מיתת מירב נשאה . ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמר תנה את אשתי את מיכל . מיכל אשתי ולא מירב אשתי· ואסיקנא שאול סבור מאה ערלות פלשתים לא חזו ולא מידי ודוד סבר לכלבי ושונרי שוו פרוטה . ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי עביד ליה · א"ל מקראות הללו מעורבבין הן שנאמר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי . והכתיב ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי בן ליש . אלא מקיש קדושי (מיכל למירב) [מירב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי] מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה ש"מ כי שאול בשתיהן שלא כדין עשה ולעולם מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר' יהושע בן קרחה אומר מירב ילדה לעדריאל ומיכל גידלתם ונקראו על שם מיכל ללמד שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו. ר' חנינא אמר מהכא ילד בן לנעמי רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה . א"ר יונתן כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו שנאמר אלה תולדות אהרן ומשה אהרן ילד ומשה לימד ונקראו על שמו . לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם יעקב פדה אברהם מצער גידול בנים. פלטי שמו למה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מעבירה· מה עשה נעץ חרב בינו לבינה ואמר העוסק בדבר הזה ידקר בחרב זו עד בחורים מלמד שהיו כבחורים. א"ר יוחנן תוקפו של בועז ענותנותו של יוסף שנאמר ויבא הביתה לעשות מלאכתו תנא שניהם לדבר אחד נתכוונו תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי כתיב וילפת אמר רב נעשה בשרו כראשי לפתות

תורה אור

דברים יז · שמואל ב ג · ש"א יח · ש"א יח · ש"ב כא · ש"א כה · רות ד · ד"ה א' ד · תהלים עז · במדבר ג · ישעיה כט · שם · שמואל ב ג שם · רות ג

מסורת הש"ס

[שייך במשנה דלעיל יח.] [ג"ז שייך שם]
כתובות יז. סוטה מח: קידושין לב:
[לקמן כב. וש"נ]
[תוספתא סוטה פי"א]
[מגילה יג.]
[קידושין ו: מו. מז.]
[קידושין מח: ב"ק לט:] [קידושין מו.]
[תוספ' סוטה שם]
אלא מירב ילדה כצ"ל מגילה יג.
נ"ל היהודית
[מגילה יג.]
[לקמן נט:]
[ע' תוס' שבת יג: ד"ה מטה הדא]

גליון הש"ס גמ' שאול סבר מלוה ופרוטה . עיין חגיגה ד' ט"ז ע"א תוס' ד"ה יוסי : עם שפלטו אל . כעין זה לקמן דף לו ע"ב גבי אלתיאל וכן ב"ב דף קי ע"א גבי שמואל ובתמורה דף יז גבי עתניאל וירושלמי פ"ה דסוטה גבי אליהוא בן ברכאל :

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן אמר רבי יוחנן מאי דכתיב °רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מאי דכתיב °שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז יראת ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש דבר אחר שקר החן זה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יהושע יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה דבר אחר שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של ר' יהודה ברבי אילעאי אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה: **מתני'** [א]מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו רבי יהודה אומר אם רוצה לצאת אחר המיטה יוצא שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר שנאמר °והמלך דוד הולך אחר המיטה א"ל [ב]לא היה הדבר אלא לפייס את העם *[ג]וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרגש: **גמ'** תנו רבנן [ד]מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה יוצאות לפני המיטה יוצאות ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המיטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר שנאמר °והמלך דוד הולך אחר המיטה אמרו לו לא היה הדבר אלא לפיים את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים שנאמר °וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר דרש רבא מאי דכתיב °ויבא כל העם להברות את דוד כתיב *להכרות וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהן מקרא אחד דרשו °ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאן דאמר לא מיחה הכי קאמר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאי טעמא לא מחית °כנפול לפני בני עולה נפלת ומ"ד מיחה ולא נענה איתמהויי מתמה הכמות נבל ימות ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים מכדי מחויי מהית מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת למאן דאמר מיחה מ"ט איענש א"ר נחמן (*ברבי) יצחק ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה: וכשמברין אותו כו': מאי *דרגש אמר עולא ערסא דגדא א"ל רבנן לעולא מי איכא מידי דעד האידנא לא אותביניה והשתא מותבינן ליה מתקיף לה רבא מאי קושיא דילמא מידי דהוה אאכילה ושתיה דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה השתא [ה]קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה אלא אי קשיא הא קשיא [ו]דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו ואי ס"ד ערסא דגדא אמאי אינו צריך לכפותו והתניא *הכופה [ז]את מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה מאי קושיא דילמא מידי דהוה אמטה מיוחדת לכלים דקתני [ח]אם היתה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה אלא אי קשיא הא קשיא רשב"ג אומר [ט]דרגש מתיר קרביטין והוא נופל מאיליו ואי סלקא דעתך ערסא דגדא קרביטין מי אית ליה אלא כי אתא רבין אמר אמר לי ההוא מרבנן ורב תחליפא שמיה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי ואמר ליה מאי דרגש ערסא דצלא א"ר ירמיה א"ר יוחנן דרגש סירוגו

רש"י

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי. דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות: דורו של משה ויהושע. עסקו בתורה הרבה ודורו של חזקיהו יותר מהם כדכתיב (ישעיה י) וחובל עול מפני שמן ואמרינן בחלק (לקמן דף צד:) חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ: מתכסין בטלית אחת. עניים היו: רבי יהודה אומר לעולם. לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר ואי ס"ד נשים אחר המטה אורחיה דדוד להלך עם הנשים: בתחילה להכרותו. שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר: ולבסוף להברותו. שידעו הבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר: למחות בשאול. בהריגת נוב עיר הכהנים: ידיך לא אסורות. אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: מכדי מחויי מחית. והכי קאמר ידיך לא אסורות היו לא נהגת בעצמך כאדם (א)חשוב אלא בכל כוחך גילית בדעתך ומחית בשאול: ששהה מלכות בית דוד. שהעמיד את איש בושת למלך ואם לא המליכו אבנר היו ממליכין את דוד ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה שתי שנים לאיש בושת וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד שמשמת שאול מלך דוד בחברון וכתיב בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים לא מהן חמש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דתניא בסדר עולם (ולקמן דף קז:) והימים אשר מלך דוד על וגו' כמצאת מלכות ישראל בטילה חמש שנים אלמא חמש שנים היו בלא מלך נשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בושת למלכות בית דוד: דרגש ערסא דגדא. נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשין בהן כלל אלא למזל הבית מונחת משום ניחוש גדא מזל ודומה (ב)גד גדי וסנוק לא (שבת דף סז:): עד השתא לאו אותביניה. עד הנה לא ישב על אותה מיטה שהרי מונחת היא לנוי הבית: והשתא. דאבל הוא בעינן לאותביה עלה מהיכא תיפוק לן: השתא מוכלינן ליה. משל אחרים: אלא אי קשיא. אדעולא הא קשיא עלה דתניא בעלמא (מו"ק דף כז:) דרגש אין צריך האבל לכפותו: מתיר קרביטין. בימי אבלו קרביטין לולאות: קרביטין מי אית ליה. הלא כשאר מטות עושין אותה מטה: גילדאי. רצענין: ערסא דצלא. מטה של עור ותולין רצועות בשפת העור סביב וכשרוצין לנטותו עונבין הרצועות בארוכות המטה וכשמתירין אותה הוא נופל והן הן קרביטין ותם הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלוח הקרקע שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירוגו למעלה וקאמר ת"ק זוקפו על דופן הכרעים וארוכותיו למעלה ואמר ליה רבן שמעון מתיר קרביטין והוא נופל: סירוגו

תוספות

נשים נאות לפני המטה. דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור ובירושלמי פליגי איכא למאן דאמר לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה ואנשים לפני המטה לפי שגנאי לבנות ישראל שיסתכלו בהן אנשים:

ששהא מלכות וכו'. אף על גב דדרשינן (מדרש רבה פרשת וישלח) ומלכים ממך יצאו זה שאול ואיש בושת מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר ולא היה לו לשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר על פי נביא: **שתי** שנים ומחצה. פי' בקונטרס שמלכות ישראל היתה בטלה חמש שנה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ב' שנים ומחצה הייני שתי שנים ממלכות איש בושת ומחצה בין מיתת איש בושת למלכות דוד ולא נהירא חדא דלמה נענש על אותה חצי שנה דבין מיתת איש בושת למלכות דוד הלא קודם מיתתו חזר אבנר ונתאמץ להמליך את דוד כדכתיב (שמואל ב ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד וגו' ועוד דכיון דחמש שנים עמדו בלא מלך ולא המליכו את דוד א"כ למה נענש אבנר במה שנתחזק אחרי כן להמליך איש בושת ונראה לי איפכא דאותה חצי שנה היתה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ובאותם הימים נתחזק אבנר ודבר לכל ישראל להמליך איש בושת עד שהמליכו לסוף אותה חצי שנה ומשמת איש בושת היתה מלכות ישראל בטלה חמש שנים עד שמלך דוד כמלאו ז' שנים ומחצה שמלך דוד בחברון כדכתיב בהדיא אע"ג דבאידך קרא לא חשיב רק ז' שנים *היינו לפי שנלטרע כדאמרינן בחלק (לקמן דף קז:) והא דלא חשיב חצי שנה זאת בחשבון בטול מלכות ישראל (בחלק) היינו לפי שלא היתה סמוך לה' שנים ולא היה הבטול יחד:
מלך

עין משפט נר מצוה
לד א מיי' פ"ב מהל' מלכים הל' ד ופ"ז מהל' אבל הלכה ז סמג עשין קטו:
לה ב מיי' פ"ז מהל' אבל הלכה ז:
לו ג מיי' שם הלכה ח ופ"ב מהל' מלכים הלכה ד סמג שם:
לז ד מיי' פי"ב מהל' אבל הלכה יא סמג עשין מד"ס ב טוש"ע י"ד סי' שנט סעיף א:
לח ה מיי' שם פ"ד הלכה ט מג שם טוש"ע י"ד סי' שעת סעיף א:
לט ו ז ח ט מיי' שם פ"ה הלכה יח טוש"ע י"ד סי' שפז:

משלי לא · שם · ש"ב ג · שם · שם · שם · שם · שם

[מ"ק כז. נדרים נו.]

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה מכדי וכו' כאדם שאינו חשוב אלא: (ב) ד"ה דרגש וכו' ודומה לו גד:

[צ"ל בר]

נדרים נו. ע"ש מו"ק כז: כל הסוגיא וע"ש

תענית ל: מו"ק כז. [נדרים נו.]

וכיינו לפי כצ"ל

[בכל הספרים שלפנינו לא נמצא שום קרי וכתיב ומש"ס בכ"ד לקמן קג. על הגליון בעינן ויתחר לו]

רבינו חננאל

לפתות. ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש. שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז אשה יראת ה' [היא] תתהלל זה פלטי ד"א שקר החן זה דורו של משה. הבל היופי זה דורו של יהושע. אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של ר' יהודה בר' אלעאי שהיו ששה תלמידים מתעטפין בטלית אחת ועוסקין בתורה: **מת** לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. ר' יהודה אומר אם רוצה לצאת אחרי המטה כדרך שיצא דוד אחרי מטתו של אבנר יוצא: **ת"ר** מקום שנהגו הנשים לצאת אחרי המטה יוצאות לפני המטה יוצאות ר' יהודה אומר לעולם הנשים לפני המטה שנאמר והמלך דוד הולך אחרי המטה כו'. אמר רב מפני מה נענש אבנר שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ואמרינן בגמ' בסוף נגמר הדין בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג כו'. ופירושו פירשו בירושלמי במסכת סוטה בפרק א'. רב נחמן בר יצחק אמר מיחה. ומפני מה נענש מפני שעיכב מלכות בית דוד שנתים ומחצה: **וכשמברין** אותו כל העם מסובין על הקרקע והוא על הדרגש: **ירושלמי** דרגש יש בו משום כפיית המטה [ספסל אין בו משום כפיית המטה]. המלך אינו חייב בכפיית המטה [כהן גדול חייב בכפיית המטה. תני ההספד וכל העוסקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה]. מאי דרגש ערסא דצלא. פי' מטה של עורות. דרגש מתיר קרביטיו

סירוגו מתוכו מטה סירוגה מעל גבה מיתיבי *כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה המטה והעריסה *משישופם בעור הדג ואי מטה מסורגת (*היא) מעל גבה למה לי שיפת עור הדג. אלא הא והא מתוכו מטה אעולי ואפוקי בבזיוני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא *אמר ר' יעקב אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג *אמר רבי יעקב בר אמי מטה שנקליטיה יוצאין זוקפה ודיו:

מתני' ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד ופורץ *לעשות לו דרך ואין ממחה בידו *דרך המלך אין לו שיעור וכל העם בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש:

גמ' תנינא חדא זימנא אין *מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד איידי דתנא כל מילי דמלך תנא נמי (א)מוציאין למלחמת הרשות אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם שנאמר °שום תשים עליך מלך *שתהא אימתו עליך כתנאי ר' יוסי אומר *כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן היה רבי יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי *נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר °ואמרת אשימה עלי מלך וגו' א)תניא ר"א אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר °תנה לנו מלך לשפטנו אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר °והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ב)תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואיני יודע איזה מהן תחילה כשהוא אומר °כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמר °וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה כשהוא אומר °והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר °ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתיב °ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו' אמר ריש לקיש בתחילה מלך שלמה על העליונים שנאמר °וישב שלמה על כסא ה' ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר °כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ג)רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבו וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנאמר °אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנאמר °דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנאמר °הנה מטתו שלשלמה וגו' ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שנאמר °זה היה חלקי מכל עמלי *רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הדר או לא הדר רב ושמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר מאן דאמר לא הדר *מלך והדיוט ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך: פורץ לעשות לו דרך: ת"ר אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם אמר ליה אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אחא בשלמא אוצרות מלכים למלך אורחא דמלתא אלא שאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם מנלן דכתיב וימשחו

תורה אור

סירוגו. קשירתו: מתוכו. שיש נקבים (ב) באורכותיו ותוחבין בהן ראשי רצועות התלויות בעור ועוגבים ואין מרכיבין הרצועה על גבי ארוכות המטה: סירוגה מעל גבה. החבלים מרכיבין על ארוכות המטה מיכן ומיכן ואורג והוא סירוג: העריסה. עריסת תינוקות ברי"ן: משישופם בעור הדג. משפשפם בעור הדג כדי להחליק הארוכות ליפותם: למה לי שיפת עור הדג. הלא אין יופיה ניכר שהרי מכוסות הן תמיד בראשי החבלים המסורגין על גבן: מטה אעולי ואפוקי בבזיוניה. בבזעים ונקבים של ארוכות מכניס ומוציא ראש החבל ומסרג: באבקתא. לולאות התלויות בנקבי ארכובותיו ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות בשפת העור: שנקליטיה יוצאין. נקליטין שני עמודים ארוכים ומעמידין אותן באמצע דופני המטה אחד מראשותיה ואחד מרגלותיה ומפוללין הן בראשותיהן ומניחין קנה מזה לזה ועליו פורסין הכילה ויש שמחברין אותן נקליטין למטה והיינו יוצאין שמחוברין ויוצאין מן המטה ואין יכול לכפותה מפני נקליטיה: זוקפה. על מראשותיה או על מרגלותיה (ג)וארכובותיה למעלה ודיו: **מתני'** ופורץ. גדרות אחרים: לעשות לו דרך. לשדהו ולכרמו: חלק בראש. חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחלה: **גמ'** בפרשת מלך. בספר שמואל (א ח) בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם: רב אמר לא נאמרה פרשה. דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות: ה"ג רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם. ולא גרס ליראם ולבהלם דהא לרבי יהודה יפה כיוונו שהרי נצטוו ישראל על כך והכי גרס לה בתוספתא: שלש מצות. להכי נקט שלש הללו שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה: בכניסתם לארץ. דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך (דברים יז) בעמלק כתיב (שם כה) והיה בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה כתיב (שם יב) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר כתיב והיה המקום וגו': לא נאמרה פרשה זו. דשום תשים עליך מלך משום מצוה אלא כנגד תרעומתם שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והייתו גם אנחנו ככל הגוים שנאמר ואמרת אשימה עתידין אתם לומר כן: (ד) ר' נהוראי אומר כו' לא גרסינן ליה בתוספתא ותדע דשיבוש הוא דהא קי"ל בעירובין (דף יג:) דהוא רבי נחמיה הוא רבי נהוראי*: עמי הארץ קלקלו. דאילו זקנים שאלוהו לשופטים ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא בראשינו ונלחם את מלחמתנו: בתחילה. קודם שנשא שלמה נשים נכריות מלך אף על עליונים: וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כולו. והכי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח ועד עזה: על מקלו. שהשליכו אשמדאי מכסאו כדאמרינן במסכת גיטין (דף סח:): גונדו. טליתו ובסדר טהרות (כלים פרק טז) פירש רב האיי מקידה הוא מקידה של חרס (ס) ודומה לו חד אמר קודו וחד אמר מקלו (ויקרא רבה פרשה אחרי) והוא מקידה ששותה בה מים: מלך והדיוט. ושוב לא חזר למלכותו ד):

וימשחו

מלך מותר וכו'. °תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד דבפרק הכונס לאן לדיר (ב"ק דף ס:) קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישין של שעורין מישראל לתת בפני בהמתו (ו) וי"ל דבפרשת המלך כתיב (שמואל א ח) יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו ועוד י"ל דבחנם היה יכול ליקח אם היה רוצה אבל כשהיה שואל אחאב שימכרו לו חשב נבות שרשות בידו לומר לא אמכור ועי"ל דנענש לפי ששאל הכרם לעשות ע"ז דכתיב (מלכים א כא) והיה לי לגן ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו) והנקן תירץ דאינו מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כל כך אבל כרם נבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועי"ל דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה שירש מאבותיו לא כמו שהשיב נבות חלילה לי מתתי נחלת אבותי לך *אי נמי דפרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שמולך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא מלך מאת המקום:

דאי

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פ"ה מהלכות כלים הלכה א:

מא ב מיי' פ"ה מהל' אבל הל' יח סמג עשין מד טוי"ד סי' שפז סעיף ב:

מב ג מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה א ופ"ה מהל' מלכים הלכה ב סמג עשין קיז:

[ע' תוס' חולין כה. ד"ה להטית]

מג ד ה מיי' פ"ה מהל' מלכים הל' ג סמג עשין שם:

מד ו מיי' שם פ"ד הל' ט סמג שם:

מה ז מיי' שם הלכה א סמג עשין קטו:

מו ח ט י מיי' שם פ"א הל' א סמג עשין קיד

מז כ מיי' שם פ"ד הלכה ט:

[פסחים קי.] יבמות עו: ב"ק ס: ב"ב ק:

רבינו חננאל

קרביטיו ונופל מאליו: אמר ריב"ל הלכה כרשב"ג דאמר מטה שנקליטה יוצאין זוקפה ודיו מטה המיוחדת לכלים אין צריכין לכפותה: ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו שדרך המלך אין לו שיעור. אמר שמואל כל האמו' בפרשת המלך המלך מותר בו ר' יוחנן אמר לא נאמרה פרשה זו משפט המלך ליקח את בני ישראל ולשומם לו במרכבתו ובפרשיו ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו. ובנות ישראל יקח להיות לו רקחות טבחות ואופות ושדות בני ישראל וכרמיהם וזיתיהם הטובים יקח ונתן לעבדיו וזרעיהם יעשר וצאנם ינתן לסריסיו ולעבדיו ובהמתם ובחוריהם הטובים וחמוריהם יקח ועשה למלאכתו ולבני ישראל אמרו ואתםתהיו לו לעבדים וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא. אמר (לו) ר' יוחנן לא פירש להם אילו כולם שהתירם לו הקב"ה אלא לייראם ולבהלם בלבד. תניא אמר ר' יהודה ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ להעמיד להם מלך ולבנות בית הבחירה ולהכרית זרע עמלק ואוקימנאלהעמיד להםמלךואחריו להכרית זרע עמלק ואחריהן בנין בית הבחירה א"כ למה נענש מפני שקדמה על ירן. זקנים כהוגן שאלו שנאמר ועתה שימה לנו מלך לשפטנו ועמי הארץ הן שקלקלו ואמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו: ענין שלמה שנאמר עליו שמלךעל העליונים שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך ובסוף על התחתונים כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי כו'. פי' קרוו קערה שאוכל בה: ירושלמי היה אומר זה היה חלקי מכל עמלי: והעם בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל חלק בראש: ת"ר אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה מחצה לעם ומחצה למלך:

וימשחו

מסורת הש"ס

נדרים נו. כלים פט"ז מ"א

רש"ל מ"ו

[ע' שם. מו"ק כז.]

[שם ע"ש]

[ב"ב נט:]

לעיל ב.

[לקמן כב. וש"נ]

[תוספתא פ"ד ע"ש]

עי' רש"ל

גיטין סח:

[גיטין שם ע"ש מגילה יא:]

[ע' רש"ל ד"ה ר' נהוראי]

הגהות הב"ח

(א) גמ' תנא נמי מוציא למלחמת: (ב) רש"י ד"ה מתוכו שיש נקבים בארכותיו ותוחבין: (ג) ד"ה זוקפה וכו' על מרגלותיה וארכותיה למעלה ודיו: (ד) ד"ה רבי נחמיה אומר כו' לא גרסינן ליה בתוספתא: (ס) ד"ה גונדו וכו' של חרס וגורס לו חד אמר מקודו וחד אמר: (ו) תוס' ד"ה מלך וכו' בפני בהמתו ולבלם להם גדישין של עדבי"דפלשתי' וי"ל דבפרשת:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מלך וכו' תימה קושיא זו היא בזוהר הקדוש פ' וישב:

א) רש"ל מוחק תיבת תניא וגורס ר"א בר' יוסי אומר ב) ס"א איפך ר' יורא אמר כו' ג) מגילה יא: ד) ר"ל כעין מלכות ראשונה שמלך על העליונים כך נדפס על גליון רש"י בגיטין סח בשם רש"ל

ד"ה א°וימשחו לה' לנגיד ולצדוק (א) מקיש נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו וצדוק גופיה מנלן *דתניא רבי אומר °והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו:

מתני' א°לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה *רבי יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו ר' שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים דאפילו כאביגיל:

גמ' למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא ור"ש לא דריש טעמא דקרא והא איפכא שמעינן להו דתניא *באלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה כדאין ממשכנין אותה שנאמר °לא תחבול בגד אלמנה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר עשירה ממשכנין אותה ענייה אין ממשכנין אותה *ואתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה ואמרינן מאי קאמר הכי קאמר מתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה אלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ורבי שמעון דריש טעמא דקרא בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא *ושאני הכא דמפרש טעמא דקרא מה טעם לא ירבה לו נשים משום °דלא יסור לבבו ור' שמעון אמר לך מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא א"כ לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק ואנא אמינא מה טעם לא ירבה °משום דלא יסור לא יסור למה לי אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה אלא מה אני מקיים לא ירבה דאפילו כאביגיל הני שמונה עשרה מנלן דכתיב °ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון וקאמר ליה נביא °אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית דהוו להו תמני סרי מתקיף לה רבינא אימא כהנה תרתי סרי וכהנה עשרין וארבע תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מעשרים וארבע *למאן דדריש וי"ו ארבעים ושמנה הוו תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מארבעים ושמנה ותנא דידן מאי טעמיה אמר רב כהנא מקיש כהנה בתרא לכהנה קמא מה כהנה קמא שית אף כהנה בתרא שית והא הואי מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר °לולי חרשתם בעגלתי וגו' ומי הוו למיכל בני והכתיב °ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר רב חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואילו מעשה דמיכל בירושלים הוה דכתיב °ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' ותבז ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף שקלתה מיכל *למיטרפסה אלא אימא עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה והכתיב °ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב גנשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אמר רב יהודה אמר רב *ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלוריות היו וכולן יושבין בקרונות של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו והם היו בעלי אגרופין של בית דוד ואמר רב יהודה אמר רב תמר בת יפת תואר היתה שנאמר °ועתה דבר נא (*על) המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוה שריא ליה אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה °ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד (*והיה) איש חכם וגו' אמר רב יהודה אמר רב איש חכם לרשעה °ויאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל וגו' עד ועשתה לעיני את הבריה °ותקח המשרת ותצוק לפניו אמר רב יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון °וישנאה אמנון שנאה גדולה מאוד מ"ט אמר ר' יצחק נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה וכי נקשרה לו איהי מאי עבדה אלא אימא קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה איני והא דרש רבא מאי דכתיב °ויצא לך שם בגוים ביפיך שאין להן לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא בית הערוה שאני תמר דבת יפת תואר הואי °ותקח תמר אפר על ראשה (*ואת כתונת) הפסים אשר עליה קרעה תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר באותה שעה אמרו לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה אם לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה *אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו על

רש"י

וימשחו אותו. בשלמה כתיב: והיתה לאהרן ולבניו. בלחם הפנים כתיב: **מתני'** שמנה עשרה. לקמן נפקא לן: **גמ'** עשירה ממשכנין אותה. לפי שאינה צריכה לאותו כסות להחזירו לה בלילה: משיאה שם רע. שתכנס לביתך שחרית וערבית: למאן דדריש וי"ו. ר"ע בד' מיתות ב"ד (לקמן דף נא.) ישמעאל אחי בת ובת אני דורש: חרשתם בעגלתי. שמשון קרי לה לאשתו כשהגידה להם חידתו: ואמר רב שקלה מיכל למטרפסה. זה היה פרעון חטאתה מה שנכתב בלידו לא היה לה ולד אלמא מההוא מעשה ואילך לא הוה לה אבל מקמי הכי איכא למימר דהוה לה: והא כתיב ויקח דוד עוד. אלמא טובא הוו ליה נשים: יפת תואר. הנשבית במלחמה כדכתיב (דברים כא) וראית בשביה: תמר. אחות אבשלום בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו ילדה לו לדוד את תמר והיתה אללו בתורת יפת תואר: ועתה דבר נא וגו'. תמר מנסיב ליה עלה לאמנון: מי הוה שרייה ליה אלא שמע מינה. עדיין לא נתגיירה אמו כשילדתה ותנן ולד שפחה וכותית מישראל אין לו קורבת אב במסכת יבמות (דף כב.) מי שיש לו בן מ"מ וכו': והתחל. עשה עצמך כחולה: הבריה. מאכל טיגון פריי"ט: שלא היה להם לבנות ישראל. קודם שחטאו וגבהו בנות ציון (ישעיה ג): לא שער בית השחי. תחת אצילי זרועותיהן: גדרה תמר. בדמעתה וזעקתה ונהגה עצמה בבזיון נשאו שאר נשים ק"ו בעצמן מה בנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות על אחת כמה וכמה:

תוספות

דאי ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוה שרייה ליה. מכאן קשה לפ"ה שפירש בפ"ק דקידושין (דף כב:) והבאתה אל תוך ביתך מלמד שלא ילחננה במלחמה פי' שלא יבא עליה במלחמה ומשמע מתוך פי' הקונטרס דאפילו ביאה ראשונה אסורה במלחמה עד לאחר כל המעשים כולן וא"כ לא בא דוד על מעכה רק לאחר שנתגיירה וא"כ בת נישואין היא והיכי שריא תמר לאמנון אחתיה היא ועוד דהא אמרינן (שם דף כא:) דלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע משמע שבמלחמה ביאה ראשונה הואי לכך פירש ר"ת התם שלא ילחננה במלחמה לבא עליה ביאה שניה ומחלוקת בירושלמי בין רב ושמואל מן הפי' דרב אמר אינה מותרת במלחמה אלא ביאה ראשונה ושמואל אמר אף לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וזה לשון הירושלמי תרתי מילין אתון אמרין משמיה דרב וליתא הכא אתון אמרין משמיה דרב אסור לבא עליה ביאה שניה ואני אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וא"כ קשיא לשמואל הך דהכא כדפרישית על כן נראה למימר דתמר לא היתה בת דוד שאמה כבר היתה מעוברת כשבאת למלחמה והא דכתיב (שמואל ב יג) כי כן תלבשנה בנות המלכים מעילים מתוך שגדלה בחיקו של דוד קרי לה בת מלך:

סוסים

מח א מיי' פ"ג מהל' מלכים הלכה ב סמג לאוין רכב:

מט ב מיי' פ"ג מהל' מלוה ולוה הלכה א סמג לאוין קפא טוש"ע ח"מ סי' צז סעיף יד:

נ ג מיי' פ"ד מהלכות מלכים הלכה ד ועי' בכ"מ ובמ"מ בפ"א מהל' אישות הלכה ד:

רבינו חננאל

וימשחהו ה' לנגיד ולצדוק הכהן מקיש נגיד לכהן וכתיב בכהן והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו כך מחצה למלך ומחצה לעם: מתני' לא ירבה לו נשים אלא י"ח כו' למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא ואסור לרבות משום חשש מסירות. ורבי שמעון אוסר אפי' אינן מסירות והא בסוף פרק המקבל שדה מחבירו איפכא שמענא להו ושנינן בעלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ושאני הכא דמפרש כו'. י"ח מנא לן ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור. והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה הרי שש וכתיב ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כלומר שש ושש אחרות הרי י"ח. אמר רב עגלה זו מיכל והא לא היו לה בנים למיכל שנאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה. ואסיקנא עד אותו המעשה שביזתו וקראתו כאחד הרקים (ירושלמי הלכה ד) וזהו ארכיסמס הוו לה בנים מאותו המעשה מתו לה. ולא היה לה ולד עד יום מותה ומפרש בירושלמי (בפירקין הלכה ד) שעל זה הדבר נענשה. פי' מטרופסה חלק חוקה כלומר להתם דינא: **אמר** רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר וכולן מגדלי בלורית היו כו'. פי' בלורית ציצית של שער (ובנויות דואבה): אמר רב תמר בת יפת תואר היתה שנאמר ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך. ואי הות בת נשואין אחתיה מי שריא ליה אלא מלמד שהיה בא עליה דוד בגיותה וילדה (אבשלום ותמר) ואח"כ נתגיירה. וקי"ל כי בתו הבאה מן הנכרית אינה בתו. ויונדב איש חכם מאד. אמר רב חכם ברשעה: דרש רבא ויצא לך שם בגוים ביופיך שלא היה שיער לבנות ישראל לא בבית השחי ולא בבית הערוה. שכב על משכבך והתחל וגו' ותקח את המשרת ותצק לפניו מלמד שעשתה לו מיני טינין וישנאה אמנון נימא קשרה לו ועשאתו כרות שפכה תנא גדר גדול גדרה תמר אותה שעה ומה לבנות סתומות כלומר הבתולות הצנועות כך אירע להן לבנות הדיוטות והן פתוחות פרוצות על אחת כמה וכמה: **ייחוד** של עריות

ב"ב קמג. ע"ז יוד: [יומא יז:]

[עי' תוספות פסחים פג. ד"ה ר"ש וקטו: ד"ה ותוס' ותוס' זבחים פג. ד"ה המזבח ובעירובין מח. ד"ה ר' יהודה ותוס' מו"ק כד: ד"ה עצרת]

ב"מ קטו.

[ועי' ב"מ קטו. ולרי"ף ב"ב קלט]

[קידושין סח: וש"נ]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולצדוק לכהן מקיש נגיד:

שם יב

ולמאן דדריש וי"ו מ"ח הוי ותנא דידן כצ"ל רש"ל

שופטים יד שמואל ב ו

שם ה

[עמ"ש על גליון בפסחי' נז: בשם ערוך] שם ה

לקמן מט. קידושין עו:

שמואל ב יג נ"ל אל

שם

שם [נ"ל ויתנדב]

שם

שם

יחזקאל יו

שמואל ב יג [נ"ל וכתנת]

[ע"ז לו:]

גליון הש"ס גמ' משום דלא יסור. עיין מ"ש בגליון ביומא דף עב ע"א:

על הייחוד ועל הפנויה יחוד דאורייתא הוא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק *רמז לייחוד מן התורה מניין שנאמר °כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו *ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה אלא אימא ^ב^גזרו על ייחוד דפנויה °ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך *אמר רב יהודה אמר רב מלמד שביקש *להולמו ולא הולמתו °ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כולן נטולי *טחול וחקוקי כפות רגלים היו: **מתני'** ^גלא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו ^דוכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי ליתן *אספניא ^הוכותב לו ס"ת לשמו יוצא למלחמה מוציאה עמה נכנס הוא מכניסה עמו יושב בדין היא עמו מיסב היא כנגדו שנאמר °והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: **גמ'** תנו רבנן °לא ירבה לו סוסים יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו תלמוד לומר לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו הא מה אני מקיים סוסים הבטלנין מניין ^ושאפילו סוס א' והוא בטל שהוא בלא ירבה ת"ל °למען הרבות סוס וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה סוסים למה לי °לעבור בל"ת על כל סוס וסוס טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי ה"א אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא לא צריכא לאפושי: וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אספניא: ת"ר °וכסף וזהב לא ירבה לו יכול אפילו כדי ליתן אספניא ת"ל לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי לא לא צריכא להרווחה השתא דאמרת לו לדרשה °לא ירבה לו נשים מאי דרשת ביה למעוטי הדיוטות רב יהודה רמי כתיב °ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבתו וכתיב °ויהי לשלמה ארבעת אלפים (*ארוות) סוסים הא כיצד אם ארבעים אלף איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ד' אלפים ארוות סוסים ואם ד' אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים (*רבי) יצחק רמי כתיב °אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב °ויתן *) שלמה את הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה אמר רבי יצחק בשעה *שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי ואמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם כתיב °לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב °ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וכתיב °לא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב °ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו': וכותב ספר תורה לשמו: תנא *^זובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו אמר (*רבא) ^חאף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר °ועתה כתבו לכם את השירה איתיביה אביי וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים מלך אין הדיוט לא לא צריכא לשתי תורות וכדתניא °וכתב לו את משנה וגו' ^טכותב לשמו *שתי תורות אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו (*עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר °שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט) אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר °והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקראות בו אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה תניא *רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא (*לא) קדמו משה במשה הוא אומר °ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר °הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה אף עלייה האמור להלן תורה במשה הוא אומר °ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר °כי (א) עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה הכתב שנאמר

וכתב

*) נ"ל המלך

רש"י

על הייחוד. דאשת איש ועל הפנויה: שבקש להולמו ולא הולמתו. שתשב בראשו כתר מלכות ולא הולמתו לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: מאי רבותיה. (ב) דחמשים איש לבן מלך: נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים. נטולי טחול על ידי סם שהטחול מכבידו לאדם וחקוקי כפות הרגלים אין בשר בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנין ואינן ניזוקין: **מתני'** אספניא. שכר חיילות מדי שנה בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה: **גמ'** לו. משמע להרחיב דעתו ולהגדיל ברבוי סוסים: הסוסים באים ממצרים לארץ ישראל וצריך לשלוח שלוחים לקנות לו סוסים ועוברים בלא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד): בעשה ולא תעשה לא גרסינן: הוה אמינא אפילו כדי רכבו לא. בתמיה מלכות בלא רכב ופרשים מי חשיבא: לאפושי. רכב ופרשים וסוסים לרכוב בהרווחה ולא בצמצום. ל"א לאפוחי גרסינן שרוכב סוס אחד ומושך סוס אחד אצלו ביד ורוכב פעם על זה ופעם על זה להרגיע את חבירו: להרווחה. שלא בצמצום ואם יצטרך לשכור עוד חיילות שיהיה מצוי בידו: למעוטי הדיוטות. דמותרין להרבות נשים: אצטבלאות. בית גדול למדור הסוסים: ארוות. הבדלה בין שורה לשורה על פני הבית: כאבנים. חשיב מידי פורתא: לא נתגלו טעמי תורה. כגון למה נאסרה לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכיוצא בהן: לשתי תורות. הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: משנה. שתים במשמע: כתב עברי. של בני עבר הנהר: ליבונאה. אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות:

תוספות

סוסים למה לי. פי' דמשמע תרי הכי גרסינן אי לא כתיב אלא סוס ה"א למה סוסים חד לאו הוא דאיכא כתב רחמנא סוסים והדר סוס לחלק על כל אחד פי' אי כתיב סוס גבי לא ירבה הוה אמינא על סוס אחד בטל הוא עובר כדמוכח קרא להרבות סוס ומ"מ לכמה סוסים ליכא אלא חד לאו לכך שינה הכתוב לעבור על לא תעשה על כל סוס וסוס ויש ספרים משובשים דגרסי לעבור בעשה ולא תעשה פי' לא ירבה סוסים למה לי כלל ולא יתכן דלמען הרבות סוס לאו עשה הוא אך קאי אלאו דלא ישיב:

כתב ליבונאה. י"מ כזה שהאות נעשית מן הלבן שממלאין החלק דיו והכתב נעשית מאיליו מנייר חלק ולא נהירא דאין זה כתב דהוי חק תוכות (ג) וחק ירכות דאמרינן בגיטין (דף כ.) אין כתב לגבי גט וכי היכי דגבי גט אינו כתב גבי ספר תורה נמי אינו כשר ועוד אמאי לא כהלן כתבא למקרי (דניאל ה) הרי לא נשתנה כתיבת האותיות כלל ור"ת פי' דשם מקום רישמא ליבונאה וכותבין בו כתב משונה:

ארבעים

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' א סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף א:
נב ב מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ב:
נג ג מיי' פ"ג מהל' מלכים הל' ג סמג לאוין רכד:
נד ד מיי' שם הלכה ד סמג שם:
נה ה מיי' שם הלכה א ופ"ז מהל' ס"ת הל' ב סמג עשין כח:
נו ו מיי' פ"ג מהלכות מלכים הלכה ג סמג לאוין רכח:
נז ז מיי' שם הל' א סמג עשין כה:

[בערוך ערך הלם ג' גרס חולמתו אבל בערך הלם גרס כדהכא]

נח ח מיי' פ"ז מהלכו' ס"ת הלכה ב סמג עשין כד טוש"ע י"ד סי' ער סעיף א:

[גיר' הערוך אספניא שכן בלשון יון קורין הוצאה אספניא וכן לעיל יח: איתא אפסניא]

נט ט מיי' פ"ג מהל' מלכים הלכה א ופ"ז מהלכות ס"ת הלכה ב ג:

רבינו חננאל

עריות אסור מן התורה ובייחוד דפנויה אמר רב באותה שעה גזרו על ייחוד דפנויה גרסי' בגמרא בפרק עשרה יוחסין עלו מבבל. אמר רב מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד אמר רב אסי לא אמרו אלא אייחוד דפנויה אבל אייחוד דאשת איש אין מלקין דאם כן אתה מוציא לעז על בניה: **ואדוניה** בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך ביקש להולמו ולא הלמתו פירוש ביקש שתמלא ראשו חלל העטרה ותתישב העטרה של מלכות בראשו ולא הולמתו שזו היתה עדות לבית דוד. ומפורש בע"ז פרק כל הצלמים אסורין כתיב ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות נזר כלילאי עדות אמר רב יהודה אמר רב עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו' מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב נשים בקדושין ובכתובה פילגשים בלא קידושין ובלא כתובה: **לא** ירבה לו סוסים אלא כדי רכבו ופרשיו אבל בטלנים אסור. ואסיקנא ועובר על עשה ועל לא תעשה על כל סוס בטל וכסף וזהב לא ירבה לו. אלא כדי ליתן אפסוניא: **ירושלמי** ר' יהושע בן לוי אמר ובלבד אפסוניא של שנה זו בלבד פי' אפסוניא הוצאת המאכל והכסות. לא ירבה לו נשים. המלך מוזהר להרבות אבל לא ההדיוט. ויהי לשלמה ארבעים אלף אורות סוסים וכתיב קרא אחרינא ארבעת אלפים אוריות סוסים ופירשנו ארבעים אלף איסטבלאות כל אחת היו בה ד' אלפים סוסים אם ארבעת אלפים איסטבלאות היו בכל אחת מ' אלף סוסים. אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה פירשוה קודם שנשא שלמה את בת פרעה א"ר יצחק בשעה שנשא שלמה לבת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ונבנה עליו כרך גדול של רומי: **מפני** מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלה טעמן ונכשל בהן גדול הדור רבוי נשים כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. רבוי סוסים דכתיב ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וגו': **וכותב** ס"ת לשמו. אמר רבא אפילו הדיוט אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת כו' תנא המלך כותב לו שתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו. כיצד יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו. יושב בדין והוא עמו מיסב והוא עמו. ועושה אותה כמין קמיע ותולה אותו בזרועו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט. אבל אינו נכנס בה לא במרחץ ולא בבית הכסא לא להשתין מים שנאמר והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו וכותב לו תורה אחרת שתהיה מונחת לו בין גנזיו: **אמר** מר עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בלשה"ק ובכתב עברי וחזרה ונתנה בימי עזרא בלשון ארמי וכתב אשורי ובירו להן ישראל לשה"ק וכתב אשורי והניחו כתב עברי ולשון ארמי להדיוטות מאן אינון הדיוטות כותים. כתב עברי כתב ליבתאה. תניא א"ר יוסי ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו אלא שקדמו

מסורת הש"ס

ע"ז לו: קידושין פ: · ע"ז מד. · [ע"ז שם ע"ש] · [נ"ל ארוות] · [נ"ל רב] שם. מ"א יא · שבת נו: · דברים יז · מלכים א יא · דברים יז · מלכים א י · [תוספ' פ"ד] · [נ"ל רבה] · דברים לא · שם יז · לקמן כב. רש"ל מ"ז · תהלים טז · דברים יז · [תוספ' פ"ד] · [ע' תוס' מגילה ג.] · שמו"ע עזרא ז · דברים ד · עזרא ז

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנא' אומר כי הכין עזרא לבבו: (ב) רש"י ד"ה מאי רבותיה שרצים חמשים: (ג) תוס' ד"ה כתב וכו' חק תוכות דאמרי' כצ"ל ותיבת וחק ירכות נמחק:

גליון הש"ס גמ' לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס. קשה לי דמנ"ל זה דלא ישיב היינו שמא ישיב דלמא הוא באמת ב' לאוין דלא ירבה לו סוסים דהיינו הרבה סוסים אפי' בלא השיב העם למצרים ולה"כ הוא לאו בפני עצמו דלא ישיב העם מצרימה למען הרבות אפי' סוס אחד דבלא"ה מותר לירד למצרים שלא לקבוע שבתו שם כמ"ש הרמב"ם אבל בשביל להרבות סוס אחד לא ישיב מצרים או דמתלה אמר לא ירבה לו היינו אבל מרבה למרכבתו ופרשיו. אבל לא ישיב מצרימה למען הרבות סוס ולא נקט לו דלהשיב מצרימה אסור אפי' להרבות סוס למרכבתו:

וכתב הנשתוון · כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה ע"י מלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל כתב דארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למיקרא (דכיון שחטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר והיו שם יהודים הרבה ש"מ נשתנה להם אותו כתב באותו היום: את משנה התורה · רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: בכתב זה נתנה תורה לישראל · בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למקרא דכיון שחטאו בבית ראשון ובזו את התורה נהפך להם לרועץ לשון תרעץ אויב (שמות טו) ששברוהו: שובו לביצרון · לעיר מבצר שלכם לירושלים ולבית שני קא מתנבא: גם היום מגיד משנה · מה ששכחת את משנה התורה הזאת: אשיב לך · אחזיר לך מה ששכחת את משנה התורה הזאת: ווי העמודים · יתדות כסף העשוין כמין אונקלות וקבועים בעמודים שבהם תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך וכל אונקלאות דומין לווין אלמא בימי משה עשויין הווין כגון שלנו (א): והעמודים לא נשתנו ל"ג לה בתוספתא ה"ג בתוספתא מה לשונם לא נשתנה דהא ד"ה בלשון הקודש נאמרה ועדיין בלשון הקודש היא: כמו קמיע · קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת: שויתי ה' לנגדי · סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר: לא נשתנה כל עיקר · משמע לא נשתכח מהם כלל דהא עליה דר' אתי לאיפלוגי ומאי לא כהלין כתבא למיקרי: יטת · בא"ת ב"ש מנא מניח את זו וכתב מה שבצד במקום מ"ם כותב יו"ד הסמוכה לה ובמקום נו"ן כותב טי"ת ובמקום אל"ף כותב תי"ו: ופרסין · שתי פריסות משמע וזו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס: ממתום נגקפי אאלרן · עשאן *)שלש תיבות של חמשה אותיות ליצרף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואחר כך ליצרף השניות והשלישיות: גמ' אסירת לי · שכבר נשאתי שמונה עשרה: חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט · כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו בטענה כאיש שלום כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך: קנחה בת שבע. שבא עליה י"ג ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך: התירו לו ליחד · עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של פנויה: ולא התירו לו לגרש · אחת מי"ח וישאנה (ב): אור חשך באהלו · בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו*: ילרו צעדי אונו · בתריה כתיב:

תורה אור

וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב °לא כהלין כתבא למיקרא ופשרא להודעא למלכא וכתיב °וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקרא אשורית שעלה עמהם מאשור תניא רבי אומר בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהן החזירו להם שנאמר °שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב רשב"א אומר משום ר' אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר °ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר °ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת *לשתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר °שויתי ה' לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא דאמר רב חנה בר ביזנא אר"ש חסידא [א] המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד למ"ד כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למיקרא אמר רב בגימטריא איכתיב להון יטת יטת אידך פוגחמט מאי פריש להו °מנא מנא תקל ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך (והשלמת לך) תקיל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר (פרסין) פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ושמואל אמר ממתום נגקפי אאלרן ור' יוחנן אמר אנם אנם לקת ניסרפו רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין: **מתני'** *אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו *ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא כשהוא בבית המרחץ שנאמר °שום תשים עליך מלך *שתהא אימתו עליך: **גמ'** אמר רב יעקב א"ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש בשרביטו של מלך ואסורה לאדניה דהדיוט הוא אבישג מאי היא דכתיב °והמלך דוד זקן בא בימים וגו' ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו' וכתיב °ויבקשו נערה יפה וגו' וכתיב °והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה ליה ננסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט אמר להו קראו לי לבת שבע וכתיב °ותבא בת שבע אל המלך החדרה אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות אמר רב שמן בר אבא בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך התירו לו לייחד ולא התירו לו לגרש *א"ר אליעזר כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר °וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם וכתיב °ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך *א"ר יוחנן ואיתימא ר' אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר °ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך וא"ר יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בהמ"ק בימיו שנאמר °בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה לא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתך וכתיב °ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב וכתיב °הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם אמר רבי אלכסנדרי כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר °אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך ר' יוסי בר חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנאמר °יצרו צעדי אונו רבי אבהו אמר עצתו נופלת שנאמר °ותשליכהו עצתו אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן *קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנאמר °אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (אל תיקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות) איני והאמר רב יהודה אמר רב *ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני א"ר שמואל בר נחמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנא' °ואשת נעורים כי תמאס מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה *אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנא' °יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך

*) חמש תיבות של שלש אותיות וצירף כצ"ל

ארבעים יום קודם יצירת הולד · ומ"מ מועיל תפלה בתוך מ' ימים להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרינן בברכות (דף ס·) מ' יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר אפילו זווג ראשון מתהפך בתפלה כדאיתא במועד קטן (דף יח:) אין נושאין נשים במועד אבל מארסין שמא יקדמנו אחר ברחמים:

ואימא

ס [א] מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה טז טוש"ע א"ח סי' צח סעיף א' וברב אלפס ברכות פרק ה דף כה:

א מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה א:

סא ב מיי' שם הלכה ג:

רבינו חננאל

שקדמו משה ואע"פ שלא נתנה על ידו נשתנה כתב על ידו דכתיב וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתוב ולא כהלין כתבא למיקרא מכלל שנשתנה הכתב שנאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר כתב העתיד להשתנות ולמה נקרא אשורי שעלה עמהן מאשור ואין הלכה כמר עוקבא דהא קיימא כתנאי ולא כר' יוסי אלא קיי"ל כך שכתב זה ניתן למשה בסיני כדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכן ווי העמודים ואין הלכה כמותו שנשתנה אלא כר' אלעזר המודעי דאמר כתב זה לא נשתנה כל עיקר מעולם. דר' אלעזר המודעי לגבי הני רב הוא ולית הלכתא כתלמיד בהדי רב. וכן הלכה כר' אלעזר המודעי וקיי"ל כר' אלעזר המודעי שאמרו משמו כי כתב זה לא נשתנה כל עיקר כו'. ולמה נקרא אשורי שמיושר באותיותיו וכו' ולא עוד אלא שגם ר' אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל ר' אומר מפני שמיושר בכתבו ובו ניתנה התורה לישראל וכיון שחטאו נהפך לרועץ מלשון תרגום ויצנ ורעץ כלומר בקושי כמו דבר נעוץ דעוץ וכיון ששבו חזר להן שנאמר שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך. א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד ולמאן דאמר לא נשתנה כתב זה כל עיקר אמאי לא כהלין כתבא למקרא אמר רב בגימטריא הוה כתיב יטת יטת אידך פוג חטמ. שמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן. לרב נפיק מן א"ת ב"ש נר ים מן. הנה מ"ם מן ים ונו"ן מן מן ואל"ף מן את הרי מנא. וכן כולם לשמואל מן מ"ם ממתום ונו"ן מן ננקפי ואל"ף מן אאלרן. הרי מנא. וכן כל אות ואות משלשתן תיבה אחת. ר' יוחנן אמר אנם אנם לר' יוחנן נפיק ליה ממטה למעלה לרב אשי נמא נמא קתל פורסין אות מן אמצע אות מתחלתו ואות מסופו הרי תיבה ופתרון כולן אחד מנא מנא תקל ופרסין: ירושלמי וקרא בו כל ימי חייו הדברים קל וחומר ומה אם המלך שצרכי כל ישראל עליו חייב לקרוא כל ימיו ההדיוט על אחת

כפה וכסה: אין רוכבין על סוסו ולא יושבין על כסאו ולא משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר כו': ירושלמי ר' יוחנן סלק גבי ר' יהודה נשיאה נפק לגביה בחלוקא דכיתנא א"ל חזור לבוש חלוקך דעמרא משום מלך ביפיו תחזינה עיניך כי נפק חמא ר' חנינא בר' סיסי מפצע קיסין פי' מבקע עצים א"ל לית דין כבודך א"ל ומה נעביד ולית מאן דישמשני א"ל לית לך מאן דישמשך לא הוית מקבל מתהנייה תרגם רב יוסף מעוני בסבריא שמעו זאת הכהנים אמאי לית אתון לעיין באורייתא אמרין לא הבו לן ישראל כ"ד מתנתא גילון עליהן והקשיבו בית ישראל למה לא יהבתון כ"ד מתנתא לכהניא. אמר ישראל מלכא נסיב כולא. ובית המלך האזינו כי לכם המשפט. פסקתם וזה יהיה משפט הכהנים עתיד אני ליפרע מכם שהכל תלוי בכם. שמע ר' יהודה נשיאה וכעס יוסף מעוני פחד וברח וכו' א"ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה שהוא מלך והמלך משתמש בשרבים המלך. אבל אדוניה הדיוט הוא ואסורה לו. ענין אבישג שאמר לדוד נסבן ואמר לה אסירת לי דהא נסיבנא י"ח נשי. ואמרה ליה חסריה לגנבא כו'. כלומר אחר תשש כחו. ואין בו כח לגנוב. ואמר חזרתני בתשובה. כן אתה זקנת ואין בך כח לתשמיש אשה מפני כך תאמר אסירת לי וכו': א"ר יוחנן קשין גירושין שהתירו לדוד ליחד בפנויה ולא התירו לו לגרש אחת ולישא אחת: כל מי שמתה אשתו ראשונה בחייו כאלו נחרב בהמ"ק בימיו שנאמר הנני לוקח את מחמד עיניך וכתיב ותמת אשתי בערב. ובמקדש כתיב את מקדשי גאון עוזכם. ולא עוד אלא עולם חשך בעדו שנאמר אור חשך באהלו ופסיעותיו מתקצרות שנאמר יצרו צעדי אונו ועצתו מתבטלת שנאמר ותשליכהו עצתו. א"ר אלעזר המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה וגו'. וקשה לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות איני והאמר רב מ' יום קודם יצירת הולד בת קול מכרזת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני ופרקינן הא בזווג ראשון אבל בזווג שני קשה לזווגן. לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ווי וכו' שלנו הס"ד ואח"כ מה"ד מה עמודים לא: (ב) ד"ה ולא התירו וכו' וישאנה הס"ד ואח"כ מה"ד מבקשין ממנו ממון בשביל גדרו או כנגזל:

נעוריך אמר לו כגון מאן אמר לו כגון אמך אינו והא *מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה °ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים ואמר לו כגון מאן וא"ל כגון אמך מיתקף תקיפא עיבורי מעברא במלה אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר °כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה אין איש מת אלא לאשתו שנאמר °וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר °ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל: אין רואין אותו כו': ת"ר אמלך מסתפר *בכל יום בכהן גדול מערב שבת לערב שבת גכהן הדיוט אחד לשלשים יום *מלך מסתפר בכל יום שנאמר °מלך ביפיו תחזינה עיניך: *כהן גדול מע"ש: אמר רב שמואל בר נחמן א"ר יוחנן הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לשלשים יום דכתיב °וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם ויליף פרע פרע מנזיר כתיב הכא פרע לא ישלחו וכתיב התם °גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים ותנן נמי *דסתם נזירות שלשים יום והתם מנא לן אמר רב מתנה דאמר קרא קדוש יהיה בגימטריא תלתין הוו אמר ליה רב פפא לאביי אימא לא לירבו כלל אמר ליה אי כתיב לא ישלחו פרע כדקאמרת השתא דכתיב ופרע לא ישלחו ליהוי פרע לישלחו לא אי הכי האידנא נמי הדומיא דיין מה יין בזמן ביאה הוא דאסור שלא בזמן ביאה שרי אף פרועי ראש בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה שרי ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא רבי אומר אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם אבל מה אעשה *שתקנתו קלקלתו ואמר אביי וכמאן שתו כהני חמרא האידנא כרבי מכלל דרבנן אסרי התם היינו טעמא מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא הכא אפשר דמספר ועייל התם נמי אפשר דניים פורתא ועייל *דאמר רב אחא זדרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין ולאו איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה חלא שנו אלא ששתה כדי רביעית אבל יותר מכדי רביעית כ"ש דדרך טורדתו ושינה משכרתו רב אשי אמר טשתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן יפרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן מיתיבי *ואלו שבמיתה כפרועי ראש לושתויי יין בשלמא שתויי יין דכתיב °יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמותו אלא פרועי ראש מנא לן דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש כתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו (*וכתיב) ויין לא ישתו וגו' מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש [א] דמחלי עבודה א)קשיא אמר ליה רבינא לרב אשי האי עד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה וליטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה ב) מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ולימדנו °כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא ה"נ גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא (וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי) מאי כסום יכסמו את ראשיהם תנא כמין תספורת לוליינית מאי תספורת לוליינית אמר רב יהודה אמר שמואל תספורתא יחידאה ה"ד אמר רב אשי מראשו של זה בצד עיקרו של זה שאלו את רבי איזהו תספורת של כ"ג אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה *תניא רבי אומר לא על חנם פיזר בן אלעשה את מעותיו אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול:

הדרן עלך כהן גדול

עבורי מעברא במלה · מעברת על מדותיה : גולם היא · קודם שנבעלה : גולם · כלי שלא נגמר קרוי גולם כדתנן *גולמי כלי עץ טמאין : משמרות · מתחלפות ומתחדשות בשבת זו יוצאה וזו נכנסת וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שיראוהו ביופי: לא לירבו כלל · ואפי' עד שלשים: אמר ליה · פרע מקרי בשלשים יום : *אי הוה כתיב לא ישלחו פרע · הוה משמע לא יגדלו פרע עד שיעור פרע השתא דכתיב ופרע לא ישלחו דקאמר פרע והדר לא ישלחו משמע פרע דשלשים יום ליהוי אבל שלוחי טפי לא לשלחו: דומיא דיין · דסמוך ליה ויין לא ישתו בבואם וגו' מקיש פרועי ראש לשתויי יין וכתיב ביין בבואם: רבי אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם · רישא דברייתא קתני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו אסור ביין כל אותו היום אף בזמן הזה מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור כל אותו שבת אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו אסור לשתות יין לעולם שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יבנה בית המקדש : רבי אומר אומר אני · אם באתנו לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה וכל הקודש ואישתכח עייל ועביד: אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו · חורבן הבית שקלקלן ועירבב סדר משמרותיהן שהיה אוסרן ביין בזמן משמרתן ומתירן שלא בזמן משמרתן הוא תיקנן עכשיו לשתות יין לעולם דלא חייש שמא יבנה פתאום: כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי · שהרי רוב כהנים אין בקיאין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרבנן : התם היינו טעמא כו' · שיכורא היא ובניחותא גרסינן לה כלומר מדאורייתא שרי ורבנן הוא דגזור : ופרכינן הכא נמי מהרה יבנה וכו': שתויי יין דמחלי עבודה · דכתיב (ויקרא י) יין ושכר וגו' וסמיך ולהבדיל בין הקדש ובין החול משמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת גזרו בהו רבנן בזמן הזה משום מהרה יבנה: ה"ג אף פרועי ראש מחלי עבודה קשיא: הא עד דלא אתא יחזקאל · ואקשינהו : מאן אמרה · פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה: הא דאמר רב חסדא: בזבחים בפ' שני דבר זה דכהן ערל פסול לעבודה: כל בן נכר · כהן שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים וערל לבו או ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה: יחידאה · כזה ואין דוגמתה: בן אלעשה · חתנו של רבי היה ונתן ממון ולמדו לו אותה תספורת :

הדרן עלך כהן גדול

ואימא לא לירבו כלל · תימה דפרע פרע במאי מוקי לה אלא נראה לומר דה"פ אימא לא לירבו שלשים דהיינו שיעור פרע אלא יגלחו בכ"ט ומשני אי כתיב לא ישלחו פרע משמע לא ישלחו שיעור פרע אבל השתא דכתיב פרע (א) קמא לא ישלחו משמע טפי מפרע לא ישלחו :

אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא · וקשה הרי רב אשי עצמו סותר דבריו ומיישב הך הקושיא דיחזקאל שסותר דברי הראשונים דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא מחלי עבודה וי"ל ממה שרב אשי אמר גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא מתרצי שתי הקושיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה ומתרצה קושיא דלעיל דכיון דגמרא היא מצינו למימר הכי גמירי הלכתא למיתה ואחולי עבודה לא גמירי ויחזקאל (ב) אסמכה אקרא מענין ההלכה אסמכה וא"כ לא אסמכינן לעשות ההקישא רק לענין מיתה אבל לעיל דלא ידע דגמיר הלכה סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתויי יין מכל וכל דאין היקש למחצה* :

כסום יכסמו · פי' כעין כוסמת הגדל כך *שבלין ראשו של זה בצד עיקרו של זה :

הדרן עלך כהן גדול

רבינו חננאל

אלהיך · אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר ושמח מאשת נעוריך ואמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה כגון אמך . אמר רב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר כי בועליך עושיך . תנא אין איש מת אלא לאשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר מתה עלי רחל וגו' : ואין רואין אותו כשהוא מסתפר . ת"ר מלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך . כהן גדול מע"ש לע"ש הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לשלשי' יום שנאמר ופרע לא ישלחו כלומר שערם לא יגדלוהו אלא פרע ליהוי שלוחי לא ישלחוהו יגמר פרע פרע מנזיר כתיב הכא ופרע לא ישלחו וכתיב בנזיר גדל פרע שער ראשו מה נזיר ל' יום ובל' יום נקרא פרע כך בכהן בל' יום נקרא פרע כלומר לא יגדלהו יתר מפרע שיעור בן ל' יום נקרא פרע והתורה הזהירה הכהן שלא לשלח פרע כלומר לא יגדלוהו יתר מפרע אי הכי ניהוי כהני האידנא אסירי לשלוחי פרע ושנינן דומיא דיין מה יין שלא בזמן ביאה שרי דכתיב בהו יין ושכר אל ישתו בבואם אף פרע שלא בזמן ביאה שרי ואקשינן ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא ר' אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו ואמר אביי כמאן שתו כהני האידנא חמרא כרבי מכלל דרבנן אסרי כהני לשתות יין לעולם . מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא וא"ת ניים פורתא ומפיג היין . הני מילי אם שתה כדי רביעית אבל אם שתה יתר מרביעית כ"ש שדרך משכרתו וכ"ש ששינה משכרתו ומלקא שמעתא דר' מתיר ורבנן אסרי לעולם . ורב אשי נמי אתא למפשט דלא אסרי רבנן למשתי חמרא אלא משום דשתויי יין מחלי עבודה ולא גזרו איסור בפרע דפרועי ראש לא מחלי עבודה ואותבינן עליה ואסיקנא דאפילו פרועי ראש מחלי עבודה · וגמרא הוו גמירי לה . ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא ואקיש שתויי יין לפרועי ראש . והא דתקנתו קלקלתו כבר פרשנוהו בתעניות . כסום יכסמו את ראשיהם . תנא כמין תספורת לוליאנית מאי היא תספורתא יחידאה ראש שיער בצד עיקרו של זה וזה היא תספורת של בן אלעשה כו' : הדרן עלך פרק כהן גדול

א) [עי' תענית יז: וברש"י שם דכתב קשיא לא גרסינן וככא כתב רש"י ה"ג אף וכו' קשיא ויב ליבב] ב) מו"ק ה. [יומא עא] זבחים יח: ודף כב: לקמן פג: תענית יז:

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ה :
סג ב מיי' פ"ס מהל' כלי המקדש הלכה ו :
סד ג מיי' פ"א מהל' ביאת מקד' הלכה יא סמג עשין קעב :
[יבמות סג:]
סה ד מיי' פ"ג מהל' נזירות הלכה א' סמג לאוין רכ :
סו ה מיי' פ"א מהל' ביאת מקדש הלכה י :
סז ו מיי' שם הלכה ו :
סח ז ח מיי' שם הלכה ה' ופ"ד מהל' תפלה הלכה יז סמג עשין ס ולאוין ש טוש"ע א"ח סי' לט סעיף ב :
סט ט מיי' פ"א מהל' ביאת מקדש הלכה א' סמג לאוין ש :
ע י כ מיי' שם הלכה יד סמג שם :
עא ל מיי' שם הלכה א :
עב מ מיי' פ"ה מהל' כלי מקדש הלכה ו :
[נדרים ז: כריתות כב:]

מסורת הש"ס

[חולין כה.]
רש"ל גורס ואי הוי והוא דיבור אחד עם דלעיל
תענית יז.
[שם ע"ש]
[שם ע"ש]
ג"ז שם [ע"ש כל הסוגא] נזיר ה. [ודף לט.] מ"ק יט:
שתקנתן קלקלתן כצ"ל
עירובין סד: ע"ש [תענית יז: ע"ש]
לקמן פג. שבועות לו: [תענית יז:]
רש"ל מוחק זה
נדרים נח.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ואימא וכו' דכתיב פרע מקמא לא : (ב) ד"ה אלא וכו' ויחזקאל דאסמכיה :

הגהות הגר"א

[א] גמ' דמחלי עבודה קשיא נ"ב אבל בפ"ב דתענית מסיק כי אתקוש למיתה הוא דאתקוש אבל לאחולי כו' :

תורה אור

קהלת ז · ישעיה נד · רות א · בראשית מח · ישעיה לג · יחזקאל מד · במדבר ו · ויקרא י · יחזקאל מד

דיני ממונות בשלשה *זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד דברי ר"מ וחכמים אומרים [א]שני דיינין בוררין להן עוד אחד זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים [ב]אימתי בזמן שמביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין אינו יכול לפוסלן זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [ג]אימתי בזמן שמביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין אינו יכול לפוסלן: **גמ'** מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד בתלתא סגי הכי קאמר כשזה בורר לו ב"ד אחד וזה בורר לו ב"ד אחד שניהן בוררין להן עוד אחד ואפילו לוה מצי מעכב *והאמר ר' אלעזר לא שנו אלא מלוה אבל לוה כופין אותו ודן בעירו כדאמר רבי יוחנן בערכאות שבסוריא שנו הכא נמי בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחין לא רב פפא אמר אפילו תימא מומחין כגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא דקאמר ליה מי קא מטרחנא לך תנן וחכ"א שני דיינין בוררין להן עוד אחד ואי ס"ד כדקאמרינן ב"ד בית דין בתר דפסלי להו אזלו ובררו להו בי דינא אחריני ועוד מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד אלא ה"ק (א) *[ד]כשזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד שניהן בוררין להן עוד אחד מאי שנא דעבדי הכי אמרי במערבא משמיה דר' זירא [ה]מתוך שזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד יצא הדין לאמיתו: וחכמים אומרים כו': נימא בדרב יהודה אמר רב קמיפלגי דאמר רב יהודה אמר רב אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן רבי מאיר לית ליה דרב יהודה אמר רב ורבנן אית להו דרב יהודה אמר רב לא דכולי עלמא אית להו דרב יהודה אמר רב ודעת הדיינין כ"ע לא פליגי דבעינן כי פליגי דעת בעלי דינין ר"מ סבר דעת בעלי דינין נמי בעינן ורבנן סברי דעת הדיינין בעינן דעת בעלי דינין [ו]לא בעינן גופא אמר רב יהודה אמר רב [ז]אין העדים חותמין על השטר כו' תניא נמי הכי [ח]כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן ולא היו יושבין בדין אלא א"כ יודעין מי יושב עמהן ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהן: זה פוסל דיינו כו': כל כמיניה דפסיל דייני א"ר יוחנן בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחים לא הא מדקתני סיפא וחכ"א אימתי בזמן שמביא ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין או מומחין מפי ב"ד אינו יכול לפוסלן מכלל דר' מאיר מומחין נמי קאמר ה"ק אבל אם היו כשרין נעשו כמומחין מפי ב"ד ואינו יכול לפוסלן ת"ש אמרו לו לר"מ לא כל הימנו שפוסל דיין שמומחה לרבים אימא לא כל הימנו שפוסל דיין שהמחוהו רבים עליהם תניא נמי הכי לעולם פוסל והולך עד שיקבל *עליו ב"ד שמומחה לרבים דברי ר"מ והא עדים כמומחין דמי ואמר ר"מ זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה הא איתמר עלה *אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו עדו למאי אילימא לממון [ט]רחמנא פסליה אי לשבועה [י]הימוני מהימן כבי תרי לעולם לממון *[כ]לא צריכא דקבליה עליה כבי תרי מאי קמ"ל דמצי הדר ביה תנינא אמר לו נאמן עלי אבא *נאמן עלי אביך נאמנין עלי ג' רועי בקר ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכ"א אינו יכול לחזור בו ואמר

רש"י

זה בורר לו אחד · משמע זה בורר לו ב"ד אחד שהן ג' וזה אחד הרי ששה ושניהם בוררין להם עוד אחד הרי ט' והיינו דקא מתמה מאי זה בורר כו' הא בתלתא סגי: **גמ'** הכי קאמר כשזה בורר לו ב"ד אחד וזה בורר לו ב"ד אחד. וכל אחד פוסל אותו ב"ד שבירר חבירו ואינו רוצה לדון לפניו: שניהן בוררין להם אחד · כלומר אין יכולין לכוף זה את זה אלא בוררין ב"ד שיתרצו בו שניהם: ואפי' לוה מצי מעכב · בתמיה: והאמר ר"א · לקמן בסוף פירקין (דף לא:*): לא שנו · אחד אמר נידון כאן ואחד אמר נלך לבית הוועד כופין אותו והולך לבית הוועד: [אלא דקאמר מלוה נלך לבית הוועד] · דעבד לוה לאיש מלוה: כדאמר ר' יוחנן · לקמן במתניתין: בערכאות שבסוריא · שלא היו בקיאין בדין תורה הלכך אפי' לוה מצי מעכב: בי דינא דרב הונא ורב חסדא · דתרווייהו בחד מקום: ועוד מאי זה בורר · דמשמע דהכי דינא: יצא דין אמת לאמיתו · דנייחי בעלי דינין דסבר החייב הרי אני בעצמי בררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהן מפני שניהם בירורם: אא"כ יודעין מי חותם עמהן · שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ומבטל עדות כולם ונמצאו אלו בושים: ורבנן אית להו דרב יהודה · הלכך דעת הדיינין בעינן שיבררו מי ישב עמהם אדם הגון (ב): ואין נכנסין לסעודה כו' · שגנאי הוא לתלמידי חכמים לישב אצל עם הארץ בסעודה: *זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה · יכול לומר לו לא אדון לפניו · (ע"כ): הכי קאמר אבל אם היו כשרין · שאינם קרובין ולא פסולין אף ע"פ שהן יושבי קרנות נעשו כמומחין: עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה · אלמא במומחין מודה ר"מ: והא עדים כמומחין דמו · אם אינם קרובים או פסולים: דקבלו עליו (ג) בתרי · בתחלת דבריהם קבלוהו עליהם בשנים: נאמן עלי וכו' · בדיינין קמיירי מדקתני ג' רועי בקר: אמר

תוספות

מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד · פ"ה דמשמע דלהוו ט' כיצד זה בורר לו ב"ד אחד הרי ג' וזה בורר לו ב"ד אחד הרי ששה ושניהם בוררים להם ב"ד אחר הרי ט' ולהכי מתמה בתלתא סגי ולא נהירא שהרי משמעות הלשון אינו כן דא"כ ה"ל להקשות בהדיא הא גופה קשיא רישא אסיפא אמרת דיני ממונות בשלשה אלמא בג' סגי והדר קאמר דצריך ט' וזכ"ל דאף בתחילה היה יודע כמו שמפרש אח"כ שזה פוסל ב"ד של חבירו וזה פוסל ב"ד של חבירו ולא ישבו כ"א ג' אחרונים כדקאמר המתרץ ולא פריך אלא מלישנא דמתני' דקתני זה בורר ב"ד *וחבירו כן ולהכי פריך מאי זה בורר לו אחד כלומר לא סגי בלאו הכי ומשני כשזה בורר כלומר אין חובה ולאו לעשות כן אלא מתני' מיירי אם אירע כך:

כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא דאמר ליה מאי קמטרחנא לך וכו' · פירש הקונטרס שהיו במקום אחד ולא נהירא דהא אמרי' (עירובין סג:) דרב חסדא לא היה מורה לפני רב הונא אפי' ביעתא בכותחא וכ"ש דדין לא היה עושה בפניו וכ"ל שהיו סמוכים זה לזה חוץ לג' פרסאות:

כדי שיצא הדין לאמיתו · פירש הריב"ן שאפילו החייב יפרע ברצון ויאמר קושטא דייני שאני בעצמי ביררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך לפום ריהטא משמע כך הפירוש שמתוך שבירר זה שלו וזה שלו (ד) השלישי יצא הדין לאמיתו בלא עוות שיהא הענין שקול ולא ירבו מהפכין לחובה על מהפכין לזכות ולא להפך:

ואמר

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה א' סמג עשין נז טוש"ע ח"מ סי' יג סעיף א:

ב ב טוש"ע שם סעיף ד:

ג ג מיי' פי"ב מהל' עדות הלכה א סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף כד כה:

ד ד ה ו מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין נז טוש"ע ח"מ סי' יג סעיף א:

ותבירו ג"כ כצ"ל

ה ז ח מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה יד ופכ"ב הלכה יו"ד סמג עשין נז טוש"ע ח"מ סי' ז סעיף י וסי' לד סעי' א טוש"ע א"ח סי' קע סעיף כ:

ו ט מיי' פ"א מהל' טוען הלכה א' ופ"ה מהל' עדות הלכה א סמג לאוין ריג טוש"ע ח"מ סי' לב סעיף יג:

ז י מיי' שם סמג שם טוש"ע ח"מ סי' פז סעיף א:

רבינו חננאל

דיני ממונות בשלשה. זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כו'. אסיק' מתוך שזה בורר דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד ושניהם בוררין להם [עוד] אחד יוצא הדין לאמיתו והני מילי בב"ד אחד אבל בשתי בתי דינין לוה לא מצי מעכב כר' אלעזר דאמר לא שנו אלא מלוה אבל אם אמר לוה לב"ד הגדול אוילנא כופין אותו ודן בעירו. א"ר יוחנן ובערכאות שבסוריא אין כופין וחכ"א שני הדיינין בוררין להן עוד אחד. אסיקנ' דעת הדיינין להתרצות מי ישב עמהן כולי עלמא לא פליגי דבעינן כדתניא נקיי הדעת שבירושלים לא היו חותמין בשטר עד שידעו מי חותם עמהן. ואין יושבין בדין עד שידעו מי ישב עמהן. ואין נכנסין בסעודה עד שידעו מי נכנס עמהן כי פליגי בדעת בעלי דינין [ר"מ סבר דעת בע"ד] בעינן ורבנן סברי לא בעינן דעת בעלי הדין: זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה ואקשינן כל כמיניה למפסל דייני ואוקמה ר' יוחנן למתניתין בערכאו' שבסוריא אבל מומחין לא והא מדקתני סיפא וחכ"א אימתי יכול לפוסלן בזמן שמביא ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אםהיו כשרין [או] מומחין אין יכול לפוסלן מכלל דר' מאיר אפילו במומחין פליגי וקתני יכול לפוסלן ושנינן הכי קתני אם היו כשרין נעשו כמומחין ואין יכול לפוסלן. נמצאת חלוקתן בכשרין ולא במומחין אבל במומחין אפילו ר' מאיר מודה שאין יכול לפוסלן. תניא נמי הכי לעולם פוסל והולך עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה לרבים דברי ר' מאיר ש"מ דבמומחה מודה ר' מאיר: זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי ר' מאיר אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו וכגון דקבליה עליה כבי

מסורת הש"ס

[עי' תוס' לעיל ב. ד"ה דן]

[ע"ש פ"ט:]

[לקמן לא: ע"ש סיטב]

[עירובין נא. ע"ש]

[לקמן כד.]

[לקמן כד. ב"ב קכח.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא ה"ק זה כצ"ל ואותכס' נמחק: (ב) רש"י ד"ה ורבנן כו' הגון. נ"ב ס"א שאלו היו בעלי דינין בוררין שמא לא יהא הגון ולא יהיו הכנים יכולין לומר אין אנו יושבין עם זה לפי שמכיישין אותו אבל כשבורר לו זה אחד וזה אחד אם אחד מהן אמר איני יושב עם זה אין לחוש על כך דליכא ביסופא דהכתי לא איתקבעו דינא: (ג) ד"ה דקבלו עליו כבי תרי: (ד) תוס' ד"ה כדי וכו' וזה שלו ושניהם השלישי יצא:

עליו בפני ב"ד כצ"ל

גליון הש"ס

גמ' ל"צ דקבלי' עלי' כבי תרי. לפ"ז מדקתני זה פוסל וזה פוסל סייט בין שהתובע קיבל עליו חד כבי תרי בין שהנתבע קיבל עליו כן. א"כ מוכח דבין באתן ובין במחול פליגי לפ"ז מאי פרכינן מאי קמ"ל דמצי הדר ביה תנינא הא מהתם ה"א דפליגי רק במחול כדס"ל שמואל שם או רק באתן כדס"ל לרבא שם. לזה איצטריך מתני' דהכא דקתני זה פוסל וזה פוסל דמוכח דבתרווייהו פליגי:

ואמר רב דימי כגון דקבליה בחד ואיבעית אימא:

*ואמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף כגון דקבליה עליה בחד צריכא דאי תנא אבא ואביך בהא קאמרי רבנן דלא מצי הדר ביה משום דאבא ואביך חזו לעלמא אבל חד כבי תרי דלעלמא לא חזי אימא מודו ליה לר"מ ואי אשמעינן בהא בהא קאמר ר"מ אבל בההיא אימא מודו להו לרבנן צריכא הא מדקתני רישא דיינו וסיפא עדיו אלמא דוקא קתני אמר ר' אלעזר *בבא הוא ואחר לפוסלן כל כמיניה נוגע בעדותו הוא אמר רב אחא בריה דרב איקא כגון שקרא עליו ערער ערער דמאי אילימא ערער דגזלנותא כל כמיניה נוגע בעדותו הוא אלא ערער דפגם משפחה ר' מאיר סבר הני אמשפחה קמסהדי ואיהו ממילא קפסיל ורבנן סברי [ב]סוף סוף נוגע בעדותו הוא כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מחלוקת בשתי כיתי עדים דר' מאיר סבר צריך לברר ורבנן סברי אינו צריך לברר אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן אמרו לפניו רב אמי ורב אסי אין שם אלא כת אחת מהו אין שם אלא כת אחת *והאמרת אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן אלא נמצאת כת שניה קרובין או פסולין מהו אמר להן כבר העידו עדים הראשונים איכא דאמרי אמר רב אשי כבר העידו עדים הראשונים נימא בפלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל קמיפלגי דתניא הבא לידון *בשטר ובחזקה [ג]נידון בשטר דברי רבי רשב"ג אומר נידון בחזקה והוינן בה בחזקה ולא בשטר אלא אימא אף בחזקה וקיי"ל דבצריך לברר פליגי לא אליבא דרשב"ג כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דרבי דר"מ כרבי ורבנן אמרי לך עד כאן לא קאמר רבי התם אלא בחזקה דמכח שטרא קאתי אבל הכא דהני עדים לאו מכח עדים אחריני קאתו אפילו רבי מודה דא"צ לברר כי אתא רבין אמר רבי יוחנן רישא בעדים

רש"י

ואמר רב דימי כגון דקבליה בחד · תימה למה לי לאתויי הא דרב דימי ויש לומר דאי לאו דרב דימי לא הוה קשיא ליה תניא דאי מהתם ה"א דמיירי דקביל עליה כבי תרי דהוי תרתי לריעותא והתם קאמר ר"מ דיכול לחזור אבל בחדא לריעותא לא אמר רבי מאיר דיכול לחזור בו ומשום הכי מייתי מילתיה דרב דימי דקא משמע לן דאפילו בחדא ריעותא קאמר ר' מאיר יכול לחזור בו וקא מקשי שפיר תניא:

ורבנן סברי צריך לברר · פ"ה הקונטרס ללשון אחרון דרבנן סברי דצריך לברר כו' אם יאמר אדם בב"ד אביא ב' כיתי עדים כשרים צריך לברר דבריו ולהביא שתי כיתי עדים כשרים ואם לא הביאם כשרים יפסיד הלכך אינו יכול לפסול הראשונים שאם הראשוני' פסולים זה לא יגבה חובו בעדים אחרונים שצריך לברר ולהביא כולם כשרים וקשה לר"ת דבפ' גט פשוט (ב"ב קסט: ושם) משמע דאפילו מאן דאמר צריך (ג) היינו לכתחילה יאמרו לו ב"ד ברר דצריך אבל מכל מקום אם אין יכול לברר בכך לא יפסיד ונראה לר"ת כפ"ה ללשון ראשון ר"מ סבר צריך לברר הלכך יכול לפסול הראשונים לפי שלא יפסיד שום דבר אם הראשונים פסולין לפי שבית דין אומרים לו ברר דצריך דמסתמא יעשה מה שב"ד יצוה עליו וא"כ לא יפסיד לפסול הראשונים שמתקיים העדות בשאר בנולה

ואמר רב דימי · הא דקתני נאמן עלי אבא כגון דקבליה עליה בחד דיין ויש שנים כשרין עמו ואפילו הכי כיון דפסול מדאורייתא מצי הדר ביה הכא נמי כיון דחד לממון לא מתכשר מצי הדר ביה: אלמא דווקא קתני · מדשני במילתיה דבדיינין נקט לשון יחיד ובעדים נקט לשון רבים וליתא לדריש לקיש והדרא קושיין לדוכתא והא עדים כמומחין דמו: א"ר אלעזר · סיפא גבי עדים בבא הוא ואחר לפוסלן דהוו להו תרי דמסהדי אפסולה ומהימני ודיינין בערכאות שבסוריא כדאוקימנא ולא פסול ממש קאמר אלא בעינא בי דינא מעליא: נוגע בעדותו הוא · האי בעל דין דמשום דלא ליסהוד עליה קאתי למיפסליה: שקרא עליו ערער · בעל דין אומר לפניו על מה הוא פוסלו ויש אחר עמו: ערער · שמץ של פסול: דגזלנותא · מעיד עליו הוא ואחר שגזלן הוא: נוגע בעדותו הוא · משום דלא נסהיד עליה קאמר: דפגם משפחה · עבד הוא ממשפחת עבד שלא נשתחרר בא ופסול הוא ומשפחתו: אמשפחה קמסהדי · ולאו משום האי לחודיה מסהדי הלכך סהדותא אחרינא הוא ולאו כנוגע בעדות דמי: מחלוקת בשתי כיתי עדים · שאמר בעל דין בפנינו יש לי שתי כיתי עדים בדבר זה הביא כת ראשונה ועמד הלוה ואחר ואמר פסולין הן דהשתא לאו כנוגע בעדות הוא שהרי אמר מלוה שיש לו כת אחרת ואם ביקש ולא מצא יפסיד דקסבר ר"מ צריך בעל דין לברר ולהעמיד על האמת כל דבריו שטוען בבית דין והני מיפסלי אף לעדיות אחרות ואם ביקש ומצא כת אחרת כשירה אף ע"פ שראשונה נפסלה הרי בירר דבריו שאמר להביאם והביא והוא לא דק דסבור שכשרים היו: ורבנן סברי אין צריך לברר · ויכול לומר אין לי עוד ונמצא זה נוגע בעדותו הוא ולא מיפסלי אפי' בעדות זו: נמצאת כת שניה קרובין או פסולין · ע"י עדים גמורים מהו לר' מאיר מי אמרינן השתא ודאי נוגע בעדות הוא דאין לחבירו כת אחרת כשרה או דילמא מעיקרא מיהת כי אסהיד בעל דין ואחר עמו אקמאי למיפסלינהו לאו נוגע בעדות הוא דהכתי לא אשתכח כת שנייה פסולין הכי גרסינן לה כמו שפירשתי ולא כהירא חדא דאין זה בירור דברים לר' מאיר הואיל וכת האחת נפסלין ועדיין נוגע בעדות הוא ועוד דאי כמי הוי בירור דברים בהכי נוגע בעדות הוא דאם לא ימצא כת אחרת כשרה אלא כת פסולה נמצא מפסיד בפסול של ראשונים דאי לא נפסלו ראשונים היה מוציא ממונו על פיהם ודבריו נבררין ע"י שניה ואע"פ שפסולין ועכשיו הוא מפסיד הלכך אומר אני דגרסינן הכי והוא עיקר דר"מ סבר א"ל לברר וזה שאמר להביא שתי כיתי עדים והביאם והאחת נפסלת אין בכך כלום שא"ל לברר דבריו ודיו בכת אחת הכשרין ואלו נפסלין לעדות אחרת ע"פ בעל דין ואחר דאינו נוגע בעדות ורבנן סברי צריך לברר ונמצא זה נוגע בעדות ולא מפסיל נמצאת כת שניה קרובין או פסולין לר' מאיר מהו מי דא"ל לברר מ"מ עכשיו אין כאן עדות וה"ל נוגע בעדות למפרע או דילמא כי אסהיד מיהא לאו נוגע בעדות הוה דהכתי לא מצאו כת שנייה פסולה: כבר העידו הראשונים · (א) (כת ראשונה) כשנמצאת כת שניה פסולה כבר נתקבלה בכשרות עדותן של אלו המעידין על הפסול ועדיין לא היה נוגע בעדות ומאחר שנתקבלה בהכשר נאמנין לפסול את הראשונים. ל"א כבר העידו העדים הראשונים כת ראשונה שהעידו בעדותן של בעלי דינין ומהימני דכיון דשניה פסולה תו לא מפסלי קמאי דה"ל נוגע בעדות ולשון ראשון נראה מדנקט בהאי לישנא כבר העידו: הבא לידון בשטר ובחזקה · מחזיק בקרקע ואמר לו חבירו מה לך בכאן וא"ל אתה מכרתיה לי ואכלתיה שני חזקה ועדיין שטר מכירה בידי נידון בשטר על כרחו צריך להביא השטר ויברר דבריו ואם לא מצא שטר יפסיד דלא מהניא ליה חזקה ואע"ג דחזקה במקום שטר קיימא כדאמרי רבנן עד תלת שנין מזדהר איניש בשטרי' טפי לא מזדהר האי כיון דאמר ישנו בידי צריך לברר: נידון בחזקה · משמע על כרחו יביא עדי חזקה ושטר לא מהני להכי פריך בחזקה ולא בשטר והא שטר עיקר ראיה הוא וכיון דיש לו שטר אין בחזקה אפי' משום בירור דברים דבמקום שטר לא הוזכרה חזקה דהיא גופא לא אתיא אלא מכח השטר דאמר על ידי השטר החזקתי בו ואבד ממני לאחר ג' שנים: אף בחזקה · באיזה מהן שירצה ואם יש לו עדי חזקה א"צ לברר דבריו על השטר והיינו דאמר (ג) ר' מאיר כרבי ורבנן כר' שמעון: אפי' תימא רבנן כרבי סבירא להו דעד כאן לא קאמר רבי התם צריך לברר אלא משום דחזקה לאו עיקר ראיה הוא דמכח השטר הוא דאתיא דאי הוה טעין ברישא החזקתי בה מעולמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם אין זו חזקה וכי אמר לו אתה מכרתיה לי דהיינו בשטר ואבדתיו לאחר ג' שנים הויא חזקה הלכך האי הואיל ואמר ישנו בידי צריך לברר אבל אמר יש לי ב' כיתי עדי' והביא אחת כיון דהני לאו מכח הני אתו א"ל לברר דבריו ולחזור אחר כת שניה ולישנא בתרא ה"ק אפי' תימא תרווייהו אליבא דרבי פליגי ור"מ אמר לך אנא דאמר אפי' לרבי ומשום דהלכה כרבי *מחבריו מהדרינן לאוקומא לפלוגתייהו אליביה:

בעדים

ח א ב טוש"ע ח"מ סי' יג סעיף ד:

ט ג מיי' פט"ו מהל' טוען הלכה א סמג עשין צה טוש"ע ח"מ סי' קמ סעיף ד:

רבינו חננאל

כי תרי. ואקשינן איני הא מדקתני רישא דיינו סיפא עדיו אלמא עדיו דוקא קתני ונדחה זה הפירוק וחזרנו אלא מתני' כגון שמעיד בעל דין הנתבע הוא ואחר על משפחתם של עדים הללו שהן פסולי משפחת עבדים והדין ידוע שהעבד פסול לעדות הוא ר' מאיר סבר אמשפחה קא מסהיד והני סהדי מאיליהן פסלי ורבנן סברי האי בעל דין נוגע בעדותו הוא ואי מביא ראיה בעדים אחרים זולתי הוא שהן קרובים או פסולין שפיר ואם לאו הרי הן כשרין ואין יכול לפוסלן כי אתא רב דימי אמר מחלוקת ר' מאיר וחכמים בשתי כתי עדים דר'[מאיר]סבר צריך המגיש ראייתו לברר שזו הכת הן עדיו ואם נמצאו פסולין ויבא להגיש הכת האחרת יכול הנתבע לומר לו כבר בעת שבירורת הכת האחרת כאילו בטלת (מעדות) [עדות] זו הכת זהו יכול לפוסלן שאמר ר' מאיר. וחכמים סברי אם בטלה עדות הכת הראשונה מגיש הכת השניה ושפיר דמי כי לא בטלם בתחלה. אבל בזמן שבתחלה אין שם אלא כת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן וכן אם נמצאת כת שנייה קרובין או פסולין מתקיימת העדות בכת הראשונה שכבר העידו ואמרינן לימא ר' מאיר וחכמים בפלוגתא דר' ורשב"ג פליגי ר' כר' מאיר וחכמים כרשב"ג דתניא הבא לידון בשטר ובחזקה נידון בשטר דברי ר' רשב"ג אומר אף בחזקה. וקיי"ל דבצריך לברר פליגי ר' סבר צריך לברר וכיון שבא לידון בשטר ובירר כי בשטר זה תביעתו ונמצא השטר פסול בטלה גם החזקה. ורשב"ג סבר אם נפסל השטר מגיש עדי החזקה ומעמידין הקרקע בידו ודחינן לא הכא בשתי כתי עדים אפילו ר' כחכמים סבירא ליה דלא אמר ר' אלא בחזקה כי חזקה מכח שטרא קא אתיא והשטר הוא עיקר והחזקה אינה מועלת כלום אם אבד השטר. וכיון שנפסל העיקר בטלה החזקה הבאה מכחו אבל בשתי כתי עדים דהני לאו מכח הני קאתו אפי' ר' מודה דאינו צריך לברר כחכמים וקיי"ל ברבי כולהו כחכמים וצריך עיון. הא דגרסינן בגם פשוט אמר רב גידל אמר רב

מסורת הש"ס

[לקמן כד.]

ב"ב קסט.

נ"ל והאמרת

רש"ל

[נ"ל מחבירו]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כבר וכו' של כת ראשונה: (ב) ד"ה אף בחזקה וכו' והיינו דאמר לפי לשון ראשון ר' מאיר כרבי: (ג) תוס' ד"ה ורבנן וכו' מאן דאמר צריך לברר היינו:

בעדים פסולין ודיינין כשרין מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני סיפא בדיינין פסולין ועדים כשרין דמיגו דפסלי דיינין פסלי נמי עדים מתקיף לה רבא בשלמא מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני איכא בי דינא אחרינא אלא מיגו דפסלי דייני פסלי נמי עדים והא עדים תו ליכא לא צריכא דאיכא כת אחרת הא ליכא כת אחרת מאי הכי נמי דלא מצי פסלי היינו דרב דימי איכא בינייהו מיגו דמר סבר אמרינן מיגו ומר סבר לא אמרינן מיגו גופא *אמר ר"ל פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו איני והאמר עולא הרואה את ר"ל בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה אמר רבינא והלא כל הרואה ר"מ בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה הכי קאמר בא וראה *כמה מחבבין זה את זה כי הא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי אבא *התיר להטמין את הצונן א"ל *כבר הורה זקן אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה דאילו רבי יוסי קיים *היה כפוף ויושב לפני רבי דהא ר' ישמעאל בר' יוסי ממלא מקום אבותיו הוה והיה כפוף ויושב לפני רבי וקא אמר כבר הורה זקן א"ר אושעיא מאי דכתיב °ואקח לי (את) שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו ת"ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה °ויאמר (אלי) אלה [שני] בני היצהר העומדים וגו' ושנים זיתים עליה יצהר אמר רבי יצחק אלו ת"ח שבא"י (א) שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זיתים עליה אלו ת"ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה *כזית °ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה *האיפה בין השמים ובין הארץ ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער *א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כולו אין לבבל נחית ואישתרבובי דאישתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות *לה בית בארץ שנער ש"מ והאמר מר *סימן לגסות הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות תורה דכתיב °אחות לנו קטנה ושדים אין לה *אמר ר' יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד מאי בבל א"ר יוחנן בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד °במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר ר' ירמיה *)זה תלמודה של בבל:

מתני' ב אמר לו *נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך *נאמנים עלי שלשה רועי בקר ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים ג אינו יכול לחזור בו היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכ"א ד אין יכול לחזור בו:

גמ' *אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף כגון דקבליה עליה בחד אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת במחול לך אבל באתן לך דברי הכל יכול לחזור בו ורבי יוחנן אמר באתן לך מחלוקת איבעיא להו באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת תא שמע דאמר רבא מחלוקת באתן לך אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו אי אמרת בשלמא באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו רבא דאמר כרבי יוחנן אלא אי אמרת בין בזו ובין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן רבא טעמא דנפשיה קאמר איתיביה רב אחא בר תחליפא לרבא *היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אין יכול לחזור בו מאי

רש"י

בעדים פסולים ודיינין כשרין · בעל דין פוסל הדיינין והעדים וכמלאו דבריו אמת על העדים ומשום הכי מהימנינן ליה אפי' לגבי דיינין: סיפא · שנמלאו דבריו אמת על הדיינין שפסולין הם ומשום הכי מהימנינן להו אעדים איבא דר"מ ורבנן לית להו מיגו: איכא בי דינא אחרינא · והיינו נוגע בעדות: רבין סבר · אמרינן מיגו בעלמא כדקיימא הכא טעמא משום מיגו הוא ואי לאו הכי הוא לא הוה פסיל רבי מאיר ולרב דימי לא אמרי' מיגו בעלמא: וטוחנן זה בזה · מטיח ומקיש זה בזה אלמא חריפא טובא הוה מקרי ליה לר' מאיר דרך ענוה פה קדוש: אמר רבינא · ומאי תמהא והלא ר' מאיר עוקר הרי הרים הוא כלומר אלים וגבר טפי טובא: בא וראה כמה · כלומר לא אתמוהי קא מתמהי אלא הכי קאמר בא וראה כמה בני ארץ ישראל מחבבין זה את זה דהא ריש לקיש חריף וחכים טובא הוה וקרי ליה לר' מאיר פה קדוש דקא מחבב ליה ומיישב את הדבר להתקיים: להטמין את הצונן · מים צונן ומתיירא שלא יוחמו אסור להטמינן בחול צונן (לצורך שבת)[בשבת]: הורה זקן · ר' יוסי דאזלינן בתריה: ממלא מקום אבותיו · חשוב כאביו: מחבלים · בלשון עז וחמה מקשין זה לזה ובני א"י נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור: משמנין · נוחין כשמן: איפה · זה יצר הרע: שתי נשים · חנופות וגסות הרוח: ורוח בכנפיהם · לשון גסות הרוח: ככנפי החסידה · זו חנופה שמראין עצמם חסידים: לבנות לה בית · ולא כתיב (*להם) אלמא האחת לבדה נתישבה שם: עניות תורה · בעילם היא דניאל בעילם הוה דכתיב (דניאל ח) ואני (הייתי) בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ולא רבן תורה עזרא הוה בבבל ולמד חק ומשפט בישראל: במחשכים הושיבני · שאין נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם: **מתני'** נאמן עלי · להיות דיין: אבא · פסול מן התורה לדונני לא לזכות ולא לחיוב דנפקא לן בפירקין (דף כז:) מלא יומתו אבות על בנים וגו': דור לי · לשון שבועה: יכול לחזור בו · ולישאל שבועה גמורה: **גמ'** דקבליה עליה בחד · דיינא ואע"ג דאיכא תרי אחריני בהדיה א"ר מאיר יכול לחזור בו: במחול לך · אי תובע אמר לנתבע נאמן עלי אבא או אביך אם יזכוך יהא מחול לך התם קאמרי רבנן אינו יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שילא זכאי: אבל באתן לך · דנתבע אמר לתובע אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך: דברי הכל יכול לחזור · דהואיל והממון בידו אין בו כח לתובע להוציא אלא בדיינין כשרין: טעמיה דנפשיה קאמר · ופליג אתרוייהו: בלותן

תוספות

בלולה במקרא ובמשנה וכו' · פירש רבינו תם דבתלמוד שלנו אנו פוטרין עצמנו ממה שאמרו חכמים (מסכת ע"ג דף יט·) לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בש"ס אע"פ כן אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים במשנת איזהו מקומן וגורסין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות וכו':

אמר רב דימי כגון דקבליה עליה בחד · פירש הקונט' דאפילו הכי קאמר ר' מאיר דיכול לחזור בו ולא נהירא דכיון דלרבותא נקטיה הוה ליה למימר לא נריכא כו' מדקאמר כגון משמע דדוקא קא אמר כגון דקבליה עליה בחד על כן נראה דאמילתייהו דרבנן קאי דדוקא כגון דקבלוה עלויה בחד דהדא לריעותא הוא דאיכא קאמרי רבנן דאינו יכול לחזור בו אבל אי קבליה עליה כבי תרי יכול לחזור בו אף לרבנן כיון דאיכא תרתי לריעותא:

רבא

רבינו חננאל

הלכה כחכמים ואף ר' לא אמר אלא לברר א"ל אנא נמי לברר קאמינא הא דאמר רבין א"ר יוחנן רישא בעדין פסולין ודיינין כשרין מנו דפסלי עדים פסלי נמי דיינין כלומר יכול בעל דין לומר כבר נגמר זה הדין שקבלתי על עצמי לדון בפני ב"ד זה מאחר שנפסלו העדים ואם טוען בעל דין כי יש לי ראיה אחרת

התחלת הדין הוא זה וצריכין אנו לברר לנו דיינין כו'. פשוטה היא: **היו** חכמים מחבבין זה את זה הלא תראה כי מי שרואה ריש לקיש בבית המדרש רואה כח החכמה שלו כאלו עוקר הרים וטוחנן זה בזה. והיה אומר על ר' מאיר פה קדוש יאמר דבר זה ואע"פ שאמר רבינא הרואה ר' מאיר בבית המדרש כאלו עוקר וטוחן הרי הרים זה בזה. וכן ר' היה יושב ואומר אסור להטמין בשבת הצונן. אמר לפניו ר' ישמעאל ב"ר יוסי אבא התיר להטמין הצונן אמר ר' כבר הורה זקן ואע"פ שאילו היה ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני ר' דהא ר' ישמעאל בריה ממלא מקום אבותיו הוה וכפוף היה ויושב לפני ר' ואפילו הכי אמר ר' כבר הורה זקן שהיו מחבבין זה את זה: **לאחד** קראתי נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה. ולאחד קראתי חובלים. אלו ת"ח שבבבל שמחבלין זה לזה בהלכה וכן שני בני היצהר. ת"ח שבא"י נוחין זה לזה כשמן. ושנים זיתים עליה. אלו ת"ח שבבבל שמרין זה לזה כזית. והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם וגו' ויאמר ה' לבנות לה בית בארץ שנער. וא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי זה חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל ואסיק' דגסות נחתא לבבל ואישתרבבא לעילם. ודייקי' מדכתיב לבנות לה בית ולא כתיב לבנות להם בית. ש"מ דהחנופה לבדה נשארה וגסות הרוח ירדה לעילם. דעילם אית בה עניות תורה ואמר ר' סימן לגסות הרוח עניות תורה כמו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. א"ר יוחנן בבל בלולה במקרא ובמשנה ובתלמוד א"ר ירמיה במחשבים הושיבני כמתי עולם זה תלמוד בבל כלומר טעמים שלו צפונים ועלומים כמים עמוקים: ירושלמי תרין בני אינש הוה להון דין באנטוכיא אמר חד לחבריה מה דר' יוחנן אמר מקובל עלי. שמע ר' יוחנן ואמר לאו כל כמיניה מטרפא בעל דיניה אלא שמעין מיליהון תמן ואין הות צדכא כתבין ומשלחין עובדא לרבנן. תרין בני אינש הות להון דין בטבריא זה אומר בב"ד הגדול וזה אומר בב"ד הקטן שומעין לזה שאמר בב"ד הגדול: **מתני'** א"ל נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין עלי ג' רועי בקר כו'. אוקי' כגון דקבליה בחד כלומר אבא ועד אחר עמו. או אביך ואחר עמו נאמנין עלי ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכ"א אין יכול לחזור בו וקיי"ל כי המקבל עליו בקנין דלא כאסמכתא עד אחד כשנים [מתני'] ואין יכול לחזור בו ואפילו בעל דין עצמו אם קבלו בקנין מבעלין אינו יכול לחזור בו וכן מפורש בשבועות (מ"כ ע"א) וכן המקבל עליו ג' רועי בקר כיוצא בהן (וקיי"ל דהמקבל עליו עד אחד כשנים בקנין אינו יכול לחזור בו). אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת ר' מאיר וחכמים במחול לך אבל באתן לך דברי הכל יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו ואתינא

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ד מהל' שבת הלכה ד' סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' רנז סעיף ו:

יא ב ג מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ב סמג עשין לו טוש"ע ח"מ סי' כב סעיף א ובשקנו מידו:

יב ד מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:

מסורת הש"ס

[לעיל כג.] · שבת נא. · [שם לקמן כט: יבמות קה:] · [עי' תוס' שבת נא. ד"ה אלו תוס' נדה יד: ד"ה כיון] · זכריה יא · שם ד · שם ה · [היינו אילן של זית ועי' תוס' עירובין יח: ד"ה מרורין ותוס' פסחים לו. ד"ה מה] · [צ"ל להן] · [צ"ל את האיפה] · קידושין מט: ע"ש · [שבת לג:] · [מדכתיב לה בלא מפיק הא דרים שלא נתקיים שלא עמד לה בית בארץ שנער כך כתב הרמב"ן בפי' החומש סוף פ' מטות וע"ע תוספות קידושין מט:] · שיר ח · פסחים פז: · איכה ג · ב"ב קכח. לעיל כג. · [לקמן כה:] · [לעיל כג.] · [פרקין כו.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' א"ר יצחק וכו' ת"ח שבא"י שמשמנין זה לזה:

*) [ביאור ופי' מתוק תמצא בשל"ה בית חכמה דף טז: ועוד בדף לה: וז"ל רש"י חגיגה דף י ע"א ד"ה אפי' וכו' לש"ס בבלי שהוא עמוק כדאמרינן במחשכים הושיבני זו הש"ס של בבל עכ"ל וע"ע ריטב"א ביומא פ' כוליהו לו דף כז. ותמצאנו מועתק בעי' חגיגה פרק א']

עין משפט נר מצוה

יג א ב ג מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ב סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' כב סעיף א:
יד ד מיי' פ"י מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף טז:
טו ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף י:
טז ו ז ח ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף טז:

מסורת הש"ס

מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין דהוה ליה כמחול לך לא באותן הנשבעין ונוטלין דהוה ליה כאתן לך והא תנא ליה רישא תנא תולה בדעת אחרים ותנא תולה בדעת עצמו וצריכא דאי תנא תולה בדעת אחרים בהא קאמר ר' מאיר דמצי הדר ביה משום דלא גמר ומקני דאמר מי יימר דמזכי ליה אבל תולה בדעת עצמו אימא מודי להו לרבנן ואי אשמעינן בהא בהא קאמרי רבנן אבל בההיא אימא מודו ליה רבנן לר' מאיר צריכא אמר ריש לקיש מחלוקת לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין דברי הכל אין יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר לאחר גמר דין מחלוקת איבעיא להו לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת ת"ש דאמר רבא *קיבל עליו קרוב או פסול לפני גמר דין יכול לחזור בו לאחר גמר דין אין יכול לחזור בו אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין ד"ה יכול לחזור בו רבא דאמר כרבי יוחנן ואליבא דרבנן אלא אי אמרת בין בזו בין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן אלא לאו ש"מ לאחר גמר דין מחלוקת ש"מ שלח ליה רב נחמן בר רב (*חסדא) לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים רב אשי אמר הכי שלח ליה באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה באתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים בסורא מתני הכי בפומבדיתא מתני הכי א"ר חנינא בר שלמיה שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מאי שלח להו אין לאחר קניין כלום:

מתני' ואלו *הן הפסולין המשחק בקובי' והמלוה ברבית *ומפריחי יונים וסוחרי שביעית אמר רבי שמעון בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין: **גמ'** משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר [א] כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי *(ותנן) א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא (*הרי זה) כשרים אלמא טעמא דמתניתין משום יישובו של עולם הוא קשיא לרמי בר חמא וכי תימא פליגי רבנן עליה דר' יהודה והא"ר יהושע בן לוי *כל מקום שא"ר יהודה אימתי

רש"י

באותן הנשבעין · לפטור עצמן שלא ישלמו דתובע קאמר דור לי ואני מוחל לך: הנשבעין ונוטלין · השכיר והנגזל וכיוצא בהן דנתבע קאמר ליה דור לי ואתן לך: והא תנא לה רישא · דאוקמת לה באתן לך ותרתי למה לי: תולה בדעת אחרים · אבא ואביך: בדעת עצמו · של חבירו בעל דין: מי יימר דמזכי ליה · ואי הוה ידע דמזכי ליה לא הוה אמר הלכך הדר: אבל תולה בדעת עצמו · של בעל דין אסיק אדעתיה דודאי נדר ליה כדי להפטר וידע ומחיל: לפני גמר דין · לאחר שטענו בפניהם וקודם גמר דין בא זה לחזור: ה"ג אי אמרת בשלמא ר' יוחנן הכי קאמר לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין אפילו לרבנן חוזר: רבא · דפסיק הלכתא דחוזר לפני גמר דין ולא לאחר גמר דין דאמר כר' יוחנן ואליבא דרבנן: אלא אי אמרת לר' יוחנן בין (א) בזה ובין בזה מחלוקת: רבא דאמר כמאן · בין לר"ש לקיש בין לר' יוחנן לרבנן לפני גמר דין קאמרי דלא הדר והא ליכא למימר דרבא כר"ש לקיש ואליבא דר"מ אמרה לשמעתיה דלא שביק רבנן ועביד כר"מ דפסקינן לקמן הלכה כחכמים ולא שייך למימר הכא רבא טעמא דנפשיה קאמר וסבירא ליה דכי פליגי רבנן לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין מודו אבל לרבי יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת דהא לא איירי רבא בפלוגתא כלל אלא מיפסק פסק דינא: וקנו מידו · מתחלה שלא יחזור: **מתני'** ואלו הן הפסולים · לדון ולהעיד: המשחק בקוביא · כולהו מפרש בגמ' וכולן מעין גזלנין הן והתורה אמרה (שמות כג) אל תשת רשע עד וכל שכן דיין: וסוחרי שביעית · הואיל וחימוד ממון מעבירו על דברי תורה הוה ליה כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד שטעה אחרי הבצע: בתחילה היו קורין אותן כו' · מפרש בגמ': שאין לו אומנות אלא הוא · דהואיל ואין עסוקין ביישובו של עולם אינן בקיאין בטיב דינין ומשא ומתן ואינן יראי חטא: **גמ'** אסמכתא · היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו דסבור שהוא יכול לנצח ופעמים שמנצחין אותו: לא קניא · והוה ליה כעין גזילה בידו: כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא · והיכי דמי אסמכתא כגון דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא (ב"מ דף קד·) וכגון משלים את שטרו דגט פשוט (ב"ב דף קסח·) דסומך על לא דבר דסבור כל זה בידי לעשות ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני דטועה וסבור לא יבא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמידי דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח ואפי' הכי אתני שמע מינה (ב) מספיקא אתני גמר ואקני ולא גזילה היא:

תוספות

רבא דאמר כמאן · וליכא למימר דסבירא ליה כר"ש בן לקיש אליבא דר' מאיר חדא כפירוש רש"י דאין לומר דשביק רבנן ועביד כר' מאיר ועוד דהכא פליגי ר' יוחנן ור"ש בן לקיש ורבא פסיק פרק החולץ (יבמות דף לו·) כר"ש בן לקיש בתלת משמע דבכל שאר מקומות ס"ל כר' יוחנן לגבי רשב"ל וליכא למימר הכא טעמיה דנפשיה קאמר כדתירץ לעיל משום דהכא לא קאי אפלוגתא דמתני' כדלעיל דמשום הכי מפרש לה לעיל טעמיה דנפשיה אבל הכא ליכא למימר טעמיה דנפשיה קאמר:

שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים · תימה דהכא משמע דלאחר גמר דין מחלוקת אבל קודם (ג) יכול לחזור בו ובפ' יש נוחלין (ב"ב דף קכח· ושם) אמרי' אמר לו עבדי גנבת שורי טבחת והלה אומר אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה רצונך השבע וטול נשבע ואינו יכול לחזור בו משמע מיד שאמר השבע וטול שחבירו ישבע ואינו יכול לחזור בו אלמא אפי' קודם גמר דין אינו יכול לחזור בו להכי גרס ר"ת ונשבע אינו יכול לחזור בו כלומר אם קפץ זה חבירו ונשבע אינו יכול לחזור בו דכיון דכבר נשבע הוי לאחר גמר דין ואמרי' לאחר גמר דין דהלכה כחכמים*:

ואלו הן הפסולין · יש גורסין עבדים משום דסבירא ליה דקא חשיב הכא פסולי דרבנן ודאורייתא ולא נהירא משום דלא חשיב במתני' רק פסולי דרבנן דהא גזלנים לא קתני וכל פסולי דמתני' פסולי דרבנן נינהו משחק בקוביא אפי' למ"ד אסמכתא היא דאסמכתא לא קניא מ"מ אינו דאורייתא כיון שאינו סבור לעשות איסור לבא לידי פסול דאורייתא ולמ"ד משום ישובו של עולם פשיטא דאינו אלא מדרבנן ומלוה ברבית מיירי בריבית שאינה קצוצה ואפי' מיירי בריבית שקצוצה לא משמע ליה איסור כיון דמדעתיה יהיב ואינו פסול לעדות אלא מדרבנן מפריחי יונים מדרבנן פסולים אפי' למ"ד אי תקדמי יונך היינו משחק בקוביא ולאידך דאמר ארא מפני דרכי שלום הוא וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה דאינו אסור אלא מדרבנן ואפי' בשביעית דאורייתא לא חשיב ליה *איסור הא דממציאין מעות לעניים אבל עבדים פסולין מדאורייתא נינהו ק"ו מאשה *ומה אשה שכשירה לבא בקהל פסולה להעיד דכתיב (דברים יט) האנשים עבד שפסול וכו' על כן נראה דלא גרסי' עבדים דלא מיירי אלא בפסולי דרבנן:

כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא · פ"ה דהיכי דמי אסמכתא כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא וכן משלים את שטרו דגט פשוט (ב"ב דף קסח· ושם) דכל הני סמיך אדעתיה וסבור הוא שזה בידו לעשות ומרישא כי מתני ליה אדעתיה דלא יהיב ליה מתנה אתני ליה שהרי סבור הוא שלא יבא לידי כך אבל הכא לאו בידו ולא סמיך אמידי דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח ואפ"ה אתני ש"מ דמספיקא גמר ומקני ולאו גזילה היא ומיהו הא (*שפיר) דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא אסמכתא היא טעות סופרים הוא זה ובזה לא דבר רש"י דהא אם אוביר אשלם במיטבא לאו אסמכתא כדאמרי' פ' איזהו נשך (ב"מ דף עד·) אלא היינו אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי דבפ' המקבל (שם דף קד·) קאמר אסמכתא היא ובפי' רש"י היה כתוב אם אוביר וכו' על כן טעו סופרים אבל ר"ת הקשה לפי' הקונט' מטעם דלפי פי' משמע דטפי חשיב אסמכתא (מה) שהיה בידו מלאו בידו ובפ' איזהו נשך (שם דף עד· ושם) משמע איפכא דאמר

רבינו חננאל

ואתינא למימר דרבא אמר כר' יוחנן ומותיבי עליה דרבא מסיפא דמתניתין. היה חייב לחבירו שבועה וא"ל דור בחיי ראשך ר"מ אומר יכול לחזור בו מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין דהוה ליה מחול לך וש"מ במחול לך נמי פליגי ודחי רבא לא מתני' באותן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר והנגזל והנחבל וכיוצא בהן דהוה ליה אתן לך ואקשינן ליה לרבא והא את הוא דאוקמת לה לרישא פלוגתייהו באתן לך. ואת אמרת סיפא נמי באתן לך מחלוקת למה ליה למימרא תרתי זמני ומשני רישא תולה בדעת אחרים והוא אבא ואביך סיפא תולה בדעת עצמו סד"א תולה בדעת עצמו כיון דידע דוודאי מי שתבע ושקיל וגמיר ומקני ואפילו ר' מאיר מודה בהא דאין יכול לחזור בו קמ"ל דר' מאיר חולק אפילו בזו ואסיקנא כדשלחו ליה לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת ובמחול לך או באתן לך מחלוקת והלכה כדברי מי ושלח להו לאחר גמר דין מחלוקת ובאתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים דלאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו וכ"ש במחול לך דדברי הכל אין יכול לחזור בו והני מילי לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין יכול לחזור בו אלא אם כן קנו מידו כדשלח להו שמואל לבי רב לפני גמר דין אם קנו מידו אין לאחר קנין כלום. וכן המקבל עליו עד אחד כשנים דגרסינן בשבועות (מב ע"א) ההוא דאמר מהימנת עלי כבי תרי כו' וכן בגיטין (דף עו ע"ב) גרסינן כותיה שאמר נאמנת עלי לומר שלא באתי כו': מתני' אלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומפריחי יונים ומלוה ברבית וסוחרי שביעית כו'. משחק בקוביא מאי עבד דמיפסל בה. אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא פירוש אילו הן המשחקין מתנין תנאי ביניהן אם אנצחך תן לי כך וכך ואם תנצחני אתן לך כך וכך כי האי גוונא אסמכתא היא ולא קניא והמעות שנוטלין זה מזה גזילה היא שנמצאו כגזלנין לפיכך הן פסולין ורב ששת אמר למה פסלום חכמים מפני שאין עוסקין בישוב העולם פי' כגון אומנות וכגון עבודת הארץ ואמרינן מכדי לתרווייהו פסילי מה לי משום אסמכתא ומה לי משום יישוב העולם ושנינן איכא בינייהו כגון דאית להו נמי אומנותא אחריתי (לר' אמי) [לרמי] דמשוי ליה גזלן אע"ג דאית ליה אומנותא אחריתי פסול ולרב ששת כיון דמתעסק באומנות שהיא יישובו של עולם כשר ואקשינן עליה דרמי בר חמא הא דתנן בסיפא דמתניתין א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא היא אבל יש להן אומנות שלא היא כשר וכי תימא ר' יהודה חולק על התנא קמא והאמר ריב"ל כל מקום ששנה ר' יהודה אימתי

[וע"ע תוס' שבועות לג. ד"ה אם אמר]

[בשאילתות פי' יתרו סי' נ"א איתא רב יצחק]

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה אלא וכו' בין בזו ובין בזו: (ב) ד"ה כל כי וכו' ואסמכתא: (ג) תוס' ד"ה שלח וכו' אבל קודם גמר דין יכול לחזור:

עירובין פב. ר"ה כב. לקמן כז:

הגהות הגר"א
[א] גמ' כל כי האי גוונא לאו אסמכתא. אלא תא"מ וע"ב הרמב"ם לא גרס כן ועמש"ש רבינו בח"מ סי' ל"ד ס"ק ל"א וסי' ר"ב ס"ק מ"ד:

[ליתא במשנה]

[עירובין פא: סב.]

[נ"א ספירים]

[עירובין פב.]
[לעיל ו. תענית ד: וש"נ] [תוספתא פ"ה עירובין שם פ"ט]
עירובין פב. חגיגה י. נזיר לד. ודף סב. נדרים יט: כא.
לעיל ט: וש"נ
ס"א מכל מקום

אימתי *ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים *רבי יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק ודכולי עלמא אימתי לפרש הוא *גברא אגברא קא רמית מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי ולא פליגי והתניא *בין שיש לו אומנות שלא הוא בין שאין לו אומנות אלא הוא הרי זה פסול ההיא רבי יהודה משום רבי טרפון היא דתניא רבי יהודה אומר משום רבי טרפון לעולם אין *אחד מהן נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה: מלוה ברבית: אמר רבא [א]לוה ברבית פסול לעדות והאנן תנן מלוה ברבית מלוה הבאה ברבית בר ביניתוס אסהידו ביה תרי סהדי חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא וחד אמר לדידי אוזפי בריביתא [ב]פסליה רבא לבר ביניתוס והא רבא הוא דאמר לוה ברבית פסול לעדות והוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא [ג]לטעמיה *דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה *פסליה רב נחמן ועבריה אזל רבי מזיה וטופריה סבר רב נחמן לאכשוריה א"ל רבא דילמא איערומי קא מערים אלא מאי תקנתיה כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין [ד]החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו: ומפריחי יונים: מאי מפריחי יונים הכא תרגומה אי תקדמיה יונך ליון רבי חמא בר אושעיא אמר [ה]ארא מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון מ"ט לא אמר ארא אמר לך ארא מפני דרכי שלום בעלמא ומאן דאמר ארא מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליון אמר לך היינו משחק בקוביא ואידך תנא תולה בדעת עצמו ותנא תולה בדעת יונו [ו]וצריכא דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני דאמר

קים

אימתי ובמה · אימתי כגון במתניתין דהכא או במה דברים אמורים : גברא אגברא · דרבי יהושע בן לוי ארמי בר חמא רמי בר חמא סבר אימתי דרבי יהודה לחלוק בא : ההיא דרבי יהודה היא משום רבי טרפון · לעולם אימתי לפרש הוא ורבנן דמתניתין לא פליגי עליה ומתניתא דקתני בין שיש לו כו' דמשמע טעמא משום אסמכתא ר' יהודה גופיה אמרה משמיה דרבי טרפון ופליג אדרבנן דמתניתין דטעמייהו משום יישוב ובמתניתין ר' יהודה מילתייהו דרבנן קא מפרש : אין אחד מהן נזיר · שנים יושבין ואחד עובר זה אומר פלוני העובר נזיר הוא וזה אומר אינו נזיר ואמר אחד הריני נזיר אם כמותו הוא שהוא נזיר וחבירו אומר הריני נזיר אם כמותו הוא שאינו נזיר ושניהם מתכוונין לנזירות ונמצא כאחד מהם ואמר רבי טרפון אין אחד מהן נזיר שעל הספק אמר דבריו תחילה ואין זו הפלאה דכי יפליא איש (ויקרא כז) יפרש משמע אלמא לר' טרפון דכי תלי תנאה במידי דלאו בידיה ולא ידע לה אפילו הכי הויא אסמכתא ולא אמרינן מספיקא גמר ואקני : לוה ברבית פסול לעדות · דקיי"ל (ב"מ דף עה:) המלוה והלוה עוברין בלא תעשה וכיון דחימוד ממון מעבירו על דת הוה לי' כרשע דחמס דעובר נמי על לא תעשה מפני חימוד ממון : מלוה הבאה ברבית · ומשמע אתרווייהו : בר ביניתוס . אוזיף מלוה : והוה ליה · האי סהדא רשע דהא אודי דלווה ברבית : רבא לטעמיה · בפ"ק דאין אדם משים עצמו כו' אינו יכול לפסול עצמו על פיו דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה ואדם קרוב אצל עצמו : רבי מזייה וטופריה · הגדיל שערו וציפורניו לנוול עצמו לעשות תשובה : שאין מכירין אותו · דתשובה דהתם לאו עירומי הוא : ויחזיר אבידה · אם ימצא אבידת חבירו דכיון דמחזיר אבידה הוא ודאי הדר ביה מחמדת ממון : אם תקדמיה יונך ליון · ליוני אתן לך כך וכך : ארא · אשתליו"ן מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן ויש בהן גזל : מפני דרכי שלום בעלמא · דתניא (חולין דף קלט:) יוני שובך ויוני עלייה יש בהן גזל מפני דרכי שלום ולא גזל גמור דלא זכה בהן בעל השובך דממילא קאתו ורבו להתם ובגמרא דהשואל (דף קנ.) גרס לה : תנא תולה בדעת עצמו · דהויא אסמכתא והדר תנא דתולה בדעת יונו :

קים

דאמר התם האי מאן דמקבל זוזי מחבריה למזבן ליה חמרא ופשע ולא זבין משלם כדאזיל אפרוותא דזולשפוט וקאמר התם דאסמכתא היא כו' עד דמקשה הש"ס מאי שנא מאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ומשני התם גבי אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא משום דהוי בידו לא הויא אסמכתא אלמא דלא הויא בידו הוי טפי אסמכתא ממה שהוא בידו ועל כן נראה לר"ת לפרש הכי כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא דלא הויא אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משליש שטרו וכו' דגט פשוט (ב"ב דף קסח.) אבל הכא לא הויא אסמכתא משום דכיון דשניהם כל אחד ואחד מקני לחבריה מגו דאי מרווח בעי איהו למקני בההיא הנאה גמר ומקני לחבריה ולפי זה כל שידוכין לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר נמי ומקני ומיהו קשה על פי' ר"ת שהרי בפרק הזהב (ב"מ דף מח: ושם) אמרינן הנותן עירבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי עירבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי ומסיק התם לבסוף אליבא דר' יהודה דהויא אסמכתא ולא קניא אלמא אפי' בשניהם חשיב אסמכתא ולא אמרינן מגו *דאי בעי קנין העירבון אם חבירו חוזר בו מקנה נמי כנגד העירבון לחבירו כשהוא חוזר בו ועוד משמע לקמן גבי צריכותות דמפריחי יונים דהיכא שהוא סבור דבידו להרויח הויא אסמכתא בעלמא טפי כדפירש רש"י על כן נראה לר"י עיקר כפירוש רש"י ואי קשיא לו מההיא דאיזהו נשך כדפירש לעיל תריץ הכי שאני התם דודאי דבר שהוא בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא איעביד אשלם במיטבא דהתם בידו לעשות ולא גזים נמי שסובר הוא שכך הפסיד חבירו אם לא ישלים תנאו כמו אם ישלם במיטבא ובההיא ודאי גמר ומקני ולא חשיב אסמכתא ואומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עשיתי אבל היכא דגזים אע"ג דהוי בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא איעבד אשלם אלפא זוזי מכל מקום כיון דגזים ודאי הוי גוזמא דמתנה לשלם אלף זוז בשביל קרקע אחת ודאי חשיב אסמכתא ומיהו קשה דהכא משמע דדבר דלא הוי בידו לאו אסמכתא הוא כגון משחק בקוביא דהכא ואע"ג דגזים ומאי שנא מההיא דחמרא דזולשפוט דחשבינן אסמכתא מהאי טעמא ומכ"מ לא קשיא מידי דהתם ודאי הויא אסמכתא משום שזה סומך עליו משום דהוי דבר שבידו שמוכרין יין למכור ונראה כאסמכתא קנה אע"ג דלא גזים דשמא לא ירצו אחרים למכור לו והלכך אע"ג דלא גזים כיון דלאו בידו הוא לגמרי לא גמר ומקני לחבריה אבל הכא גבי משחק בקוביא דלאו בידו הוא כלל אע"ג דגזים בתנאי שחוק שלו מ"מ גמר ומקני דכיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע הוא שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוון להסמיך חבירו על דבר שאינו אלא גמר ומקנה לכך כי האי גוונא ודאי לאו אסמכתא היא אבל הא דאשלם אלפא זוזי דגזים וגם בידו להשלים תנאו יש לנו לומר דנתכוון להסמיך ולהטעות חבירו הויא אסמכתא משום דגוזמא קאמר ולא גמר ומקנה ומסתברא דלהכי גזים שהוא סבור ודאי שיעבדנה ועוד שבידו הוא *ומשום הכי פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר' יהודה לקמן דכיון שיש לו אומנות שלא הוא כשר והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם על פי הדף לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירויח כדי לקנות המעות אשר עליו אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו בב"ד חשוב כדאי' בנדרים (דף כז:) :

ההיא ר' יהודה משום ר' טרפון · דאמר לא נתנה נזירות אלא להפלאה פ"ה אלמא כיון דמספקא ליה אי הוי נזיר אי לא מספיקא לא משעביד נפשיה הכא נמי מספיקא לא גמר ומקני והקשה הריב"ן מאי מדמה קנין לנזירות שאני נזירות דגלי קרא דכתיב כי יפליא וי"ל דמ"מ נילף מיניה בעלמא ור"י פי' דמ"מ מייתי שפיר ואין להקשות שאני הכא דגלי קרא משום דהא לא מפרש בקרא מאי היא הפלאה אלא גלי לן קרא דבעינן הפלאה ולא ידעינן מה היא הפלאה אלא תיתי לן מסברא מה היא הפלאה והיינו דקאמר ההיא רבי יהודה היא דאמר משום רבי טרפון דכיון דלא חשיב ליה הפלאה א"כ ש"מ דעל כרחיך הוא דאמר לעיל בכי האי גוונא אסמכתא היא דאי לאו אסמכתא היא מילתא דלא ידע אם כן הויא נמי הך הפלאה אע"ג דלא ידע ומדקאמר ר' יהודה לעולם אין אחד מהם נזיר וכו' מכלל דלא הוי הפלאה כי האי גוונא אם כן ש"מ לעיל דהוי אסמכתא כי האי גוונא וקרא דכי יפליא איצטריך משום דידות נזירות כנזירות הלכך אי לאו קרא דכי יפליא הייתי מרבה גם זו לידות נזירות דלא גרע מהם ומשום הכי איצטריך כי יפליא לומר דלא חשיב כידות :

אי

יז א מיי' פ"י מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף י :
יח ב ג מיי' שם פי"ב הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף כט
[נ"ל ובמה במשנתנו עי' תוס' עירובין פא: ד"ה ה"ג ותוס' חולין פה. ד"ה רבנן ותוס' גיטין ז: ד"ה אמר ר"י ותוספות שבועות מח. סד"ה נשבע]
יט ד מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף לד וטוש"ע י"ד סי' קיט סעי' טו וסעי' יח בהג"ה:
כ ה מיי' שם פ"י הל' ד סמג שם טוש"ע שם סעיף טו ועיין בכ"מ:

[נ"ל דבעי]

[נ"ל שמתיה כך גרסת הכ"מ בפ"ו מהל' ת"ת דין יד אהא שכ' הרמב"ם אות יט עבח שיצא טריפה מתחת ידו ע"ש ודע שכן איתא נמי ברב אלפס שמתיה רב נחמן ועברי' והנה בהרא"ש סי' ט איתא שמע ר"נ וכו' וטעות הדפוס שם ונ"ל שמתיה ר"נ ועבריה]

רבינו חננאל

אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים כו' ושנינן גברא אגברא קרמית כלומר מדברי ר' יהושע ור' יוחנן אתה מקשי על רמי בר חמא הני סברי דאימתי לפרש ורמי סבר אימתי נמי לחלוק הוא והתניא בהדיא דר' יהודה חולק על החכמים דתניא ר' יהודה אומר בזמן שיש להן אומנות אחרת הרי אלו כשרין . חזרו בהן הרי אלו כשרין וחכ"א בין שאין להן אומנות אלא היא ובין שיש להן אומנות שלא היא פסולין ושנינו ההיא דקתני וחכ"א אינן החכמים השנויין במשנתנו אלא ר' טרפון היא . ור' יהודה הוא ששנה אותו בלשון חכמים לפי שהוא אית ליה האי סברא דתניא ר' יהודה אומר משום ר' טרפון אין אחד מהן נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה אבל ר' יהודה דמתני' מפרש דברי חכמים הוא וגרסינן בעירובין סוף פרק חלון שבין ב' חצרות אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהודה דאמר בר"א בעירובי תחומין כו' ואקשינן עליה הלכתא מכלל דפליגי והאמר ריב"ל כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים ומהדרינן ולא פליגי והאמר רב חסדא חולקין עליו חביריו על ר' יהודה ואמרינן גברא אגברא קא רמית כלומר מדברי רב חסדא תדחה דברי ר' יהושע ושקלו וטרו בה ומקשו ואימתי לפרש הוא והתנן אלו הן הפסולין המשחק בקוביא . א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא אבל יש לו אומנות שלא היא פסול ודחי' ההיא ר' יהודה שאמר משום ר' טרפון היא דתנן ר' יהודה אומר משום ר' טרפון אין אחד מהן נזיר שלא נתנה נזירות אלא להפלאה.ומסקי לה לשמעתא הכי אלמא כיון דמספקא ליה אי נזיר הוא (והוא) [ואי] לאו נזיר הוא לא משעבד נפשיה הכא נמי כיון דלא ידע אי קני אי לא קני לא גמר ומקני וזו סברא דר' טרפון היא ושנה ר' יהודה דבריו בבריי' בלשון חכמים וברייתא כולה ר' יהודה . והמלוה ברבית פסול לעדות תרגמה רבא מלוה הבאה לו ברבית ואפי' לוה עובר עליה ופסול לעדות: בר ביניתום אסהידו עליה חד אמר קמאי דידי

אוזיף

גליון הש"ס גמ' וצריכא וכו' התם הוא דלא גמר ומקני. לפ"ז נ"ל דהך מ"ד ס"ל כרמב"ת דלעיל דאימתי דר"י לחלוק וס"ל לת"ק דפסולין משום דהוי אסמכתא ולא גמר ומקני. אבל קשה לי מנ"ל להגמרא לומר כך דס"ל דלא כריב"ל ור"י דס"ל אימתי לפרש הא י"ל הצריכותא בה יפוך על הכשר דבמתני' קתני דעוסקים בישובו של עולם כשר דהאסמכתא קני ולזה אי תני משחק בקוביא ס"ד דזהו לא הוי אסמכתא דאין בידו כלל אבל מפריחי יונים דאמר בנקשא תליא מלתא הוי אסמכתא ואי תנא מפריחי יונים ה"א דמשחקי בקוביא דאמר קים ליה בנפשאי והוי אסמכתא. אחר זה ראיתי בחי' הר"ן דכתב דמש"ה אזלא סוגיא זו כרמי בר חמא דלכך מ"ד דמפריחי יונים ודאי קאי לרמב"ת דאי סבירא ליה כר"ש משום דאין עוסקין בישובו של עולם הייטו משחק בקוביא ותרתי ל"ל. אבל לענ"ד קשה כנ"ל דהא מ"מ הצריכותא בהך גופא דעוסקים בישובו של עולם דכשר ולא מפסיל משום אסמכתא:

קים לי בנפשאי דידענא טפי אבל תולה בדעת יונו אימא לא ואי תנא תולה בדעת יונו דאמר בנקשא תליא מילתא ואנא ידענא לנקושי טפי אבל תולה בדעת עצמו אימא לא צריכא מיתיבי *המשחק בקוביא אלו הן המשחקים בפיספסים ולא בפיספסים בלבד אמרו אלא אפילו קליפי אגוזים וקליפי רימונים ואימתי חזרתן משישברו את פיספסיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו *בחנם לא עבדי מלוה בריבית אחד המלוה ואחד הלוה ואימתי חזרתן משיקרעו את שטריהן ויחזרו בהן חזרה גמורה אפילו לנכרי לא מוזפי ומפריחי יונים אלו *שממרין את היונים ולא יונים בלבד אמרו אלא אפילו בהמה חיה ועוף ואימתי חזרתן משישברו את פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפי' במדבר נמי לא עבדי סוחרי שביעית אלו שנושאין ונותנין בפירות שביעית ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדלו וא"ר נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו אלא חזרת ממון כיצד אומר אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית והרי הן נתונין במתנה לעניים קתני מיהת בהמה בשלמא למאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון היינו דמשכחת לה בהמה אלא למ"ד ארא בהמה בת הכי היא אין בשור הבר וכמאן דאמר שור הבר מין בהמה הוא דתנן *שור הבר מין בהמה הוא רבי יוסי אומר מין חיה תנא הוסיפו עליהן הגזלנין והחמסנין גזלן דאורייתא הוא לא נצרכא אלא למציאת חרש שוטה וקטן מעיקרא סבור מציאת חרש שוטה וקטן לא שביחא אי נמי מפני דרכי שלום בעלמא כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי פסלינהו רבנן החמסנין מעיקרא סבור דמי קא יהיב אקראי בעלמא הוא כיון דחזו דקא חטפי גזרו בהו רבנן תנא עוד הוסיפו עליהן הרועים הגבאין והמוכסין רועים מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחילה גזרו בהו רבנן: הגבאין והמוכסין: מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי כיון דחזו דקא *שקלי יתירא פסלינהו אמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה ומי אמר רבא הכי והאמר רבא רועה בהמה דקה בא"י פסולין בחוצה לארץ כשרין רועה בהמה גסה אפילו בא"י כשרין ההוא במגדלים איתמר ה"נ מסתברא מדקתני *נאמנין עלי שלשה רועי בקר מאי לאו לעדות לא לדינא דיקא נמי דקתני שלשה רועי בקר ואי לעדות שלשה למה לי ואלא מאי לדינא מאי איריא שלשה רועי בקר כל בי תלתא דלא גמרי דינא נמי הכי קאמר אפילו הני דלא שכיחי ביישוב א"ר יהודה סתם *רועה פסול סתם גבאי כשר *אבוה דר' זירא עבד גבויתא תליסר שנין כי הוה אתי ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן א"ל לך עמי בא בחדריך כי הוה חזי אינשי דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא והאידנא נכים אבא לפום ברא וברא לפום אבא ומיגנזו

רש"י

קים לי בנפשאי · ולא היתה ספיקא בידו וטעות הוא וכי אתני אדעתא דהוא נלח אתני ולא גמר ואקני אבל תולה בדעת יונו ספיקא הוא בידו אי נלח ואפ"ה אתני מספיקא הלכך גמר ומקני : בנקשא תליא מילתא · שיש לו דפין של עץ מנקשין זו לזו והיונה שומעת קולן ומכרת שבעלה מזרזה וממהרת לעוף: ה"ג אנא ידענא בנקשא טפי : נקשא · הכאה זו על זו : פספסין · שברי עצים והן מרלי"ש בלע"ז : אפילו קליפי אגוזים · שאין עשויין לכך ואקראי בעלמא הוא : דאפילו לנכרי · שישתכח שם ריבית מפיהם דאו ודאי לא הדרי לקלקולייהו : שממרים את היונים · מרגיזים אותן זה על זה להלחם : אפילו בהמה וחיה · דלאו מילתא דשכיחא הוא : פגמיהן · אלו דפין שמזרזים בהן : אפילו במדבר · דלא שכיחי יונים דיישוב והאי פירושא ללישנא דארא נקיט ליה ולא מגופא דברייתא היא וללישנא דאי תקדמיה יונך ליון איכא לפרושי (א)חזרה גמורה דהא אפילו בחנם נמי לא עבדו כדפרישית גבי קוביא : ויבדלו · שלא ישאו ויתנו בפירותיהן ויפקרו גנותיהן לעניים : לא חזרת דברים · לומר לא נוסיף עוד אלא חזרה הנכרת שיפזרו פירות שביעית שבגנותיהן לעניים : היינו דמשכחת לה בהמה · דאפשר שמלמדה לרוץ כשתשמע קולו : בת הכי היא · שתביא בהמות הבר לביתה עמה והלא ירדפוה החיות : שור הבר · דומה לחיה ואם מגדלו בביתו הולך למדברות ומטעה החיות לבא אחריו ויש בהן גזל מפני דרכי שלום שמביא אותן מן הביברין והא דקרי ליה בהמה כמאן דאמר מין בהמה הוא ופלוגתייהו לענין התרת חלבו וכיסוי הדם : חמסן · יהיב דמי אלא שאין רצון הבעלים למכור : דאורייתא הוא · אל תשת רשע עד ובמסכת גיטין (דף נט:) תנן מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום שלא יתקוטט אביו או קרוביו : סוף סוף ממונא שקלי · ועברי אתקנתא דרבנן מחמת חימוד ממון : פסלינהו · דחשידי למשקל אגרא ואסהודי שקרא: כיון דחזו דחטפי · ושקלי כלומר דאפי' דמי קא יהבי אתי לידי גזלנות כלומר שהיה קשה לבעלים למכור ובעל כרחן חוטפין וזורקין המעות לפניהם : גבאין · ממונין שהעמידן המלך לגבות מס ומנת המלך וכרגא וארנונא מישראל חביריהם : אקראי בעלמא · מה שהבהמה נכנסת לשדות של אחרים ורועה אקראי הוא ואין הרועה מתכוין לכך : יתירתא · יותר מן הקצבה : בארץ ישראל · החמירו טפי משום ישוב ארץ ישראל : מגדלין איתמר · שמגדלין אותם בבתיהם ואפי' הכי בארץ ישראל פסולין מגדלי בהמה דקה דעבידא דמשמטא ורהטא לתוך השדות אבל גסה לא משתמטא ואפשר לנטורה אבל רועה שמרעה בחוץ בחצר של ישוב אפי' בהמה גסה פסול שנכנסת בשדה של אחרים : ה"נ מסתברא · דרועה בהמה גסה פסול : נאמנין עלי שלשה רועי בקר · מכלל דאי לא קבלינהו עליה לא מהימני : לא לדינא · דלדינא מודינא דפסולין משום דלא גמירי דינא : דלא שכיחי בישוב · ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחבירו אי קבלינהו עלויה לא מצי למיהדר : סתם רועה · דהכתי לא חזינן דעיילו בהמותיו בשדות אחרות: סתם גבאי כשר · עד דשמעינן ביה דשקיל יתירתא: כי הוה חזי · אבוה דר' זירא: רבנן · מיושבי העיר : אמר לך עמי בא בחדריך · דלא נחזינא בך ריש נהרא שהוא שר העיר ורואה שרבים יושבי העיר ושואל ממון הרבה לכל שנה והוא היה מיקל עליהם המס ומדחה את שר העיר לאמר שיושביה מועטין ואין ממי לגבות : נכים אבא לפום ברא · ישחוט את האב לפני הבן כלומר יגבה מהן ממון ÷ מיגנזו · מתחבאין :

תוספות

אי נמי מפני דרכי שלום · תימה למ"ד מפריחי יונים ארא א"כ מעיקרא נמי פסולים מפני דרכי שלום וי"ל דהא דאמרי' מפני דרכי שלום קאי אלישנא דתקדמיה יונך ליון : מעיקרא סבור דמי קיהיב · וא"ת וליפסול מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי וכי יהיב דמי ליכא לאו דתחמוד כלל וא"ת והא אמרינן בפ"ק דבבא מציעא (דף ה:) לא תחמוד בלא דמי משמע להו משמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים דלא תחמוד הוו אפי' בדיהיב דמי וי"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת ועי"ל דהכא הכי קאמר דמי קא יהבי והיו מפייסים אותם עד שיאמרו רוצה אני אם כן לא עברי אלאו דלא תחמוד כיון דחזו דשקלי בעל כרחייהו ולא היו חוששין אם יתפייסו פסלינהו :

מגדלי איתמר · פי' בהמה דקה אסור לגדל אפי' בבית משום ישוב ארץ ישראל דילמא אתי לרעותן בשדות ובהמה גסה מותר לגדל בבית ולא גזרו בה חכמים משום דצריך לחרישה ואין יכולין לעמוד בהאי גזירה וא"ת והא מתניתין היא במרובה (ב"ק דף עט: ושם) אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל משמע דווקא דקה אבל גסה מגדלין וי"ל דאי מההיא הוה אמינא ה"ה גסה ודקה דנקט לאשמועינן חידוש דסיפא דאפי' דקה אינו אסור אלא בארץ ישראל דווקא אבל לא בסוריא דכיבוש יחיד לא הוי כיבוש קמ"ל :

סתם גבאי כשר · פ"ה והא דהוסיפו הגבאין והמוכסין בדחזו דשקלי יתירתא וקא אתי לאשמועינן דאע"ג שהחזיר הגבאי והמוכס פסול דלא דמי לשאר גזלנים שהחזירו דכשרים דהאי לא ידע למאן נהדר ועוד כיון דעדיין הם עוסקין בגבאות ובמכס חשודים לחזור לקלקולם :

מסרבו

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף טז :
כב ב מיי' שם פי"ב הל' ו סמג שם טוש"ע ח"מ סי' לד סעי' ל:
כג ג מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף כט:
כד ד מיי' שם פ"י הל' ד סמג שם טוש"ע שם סעי' טז :
כה ה מיי' שם פי"ב הלכה ז סמג שם טוש"ע שם סעיף לא :
כו ו ז מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף לב:
כז ח מיי' פ"א מהל' מאכלות אסורות הל' ח סמג עשין סב טוש"ע י"ד סי' פ סעיף ג :
כח ט י כ ל מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף יג :
כט מ נ ס מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג יד :

[פי' מלשון מורה כלומר מלמדין אותו לפרוח להקדים ליונים אחרים. ערוך ערך מר ד]

ל ע מיי' שם הלכה ד :
לא פ מיי' שם וסמג שם טוש"ע שם סעיף יג :
לב צ מיי' שם טוש"ע שם סעיף יד :

רבינו חננאל

אוזיף בריבית וחד אשהיד לדידי אוזפן בריבית פסליה רבא לבר ביניתוס. ואקשינן והא רבא הוא דאמר לווה בריבית פסול לעדות ואיך פסליה רבא לבר ביניתוס על פי עד אחד פסול רשע והתורה אמרת אל תשת רשע עד ושנינן הני מילי במשהדי עליה סהדי דלווה בריבית אבל בהודאתו הוא כי לוה בריבית לא וזהו שאמר רבא לטעמיה דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע וכבר פירשנוהו בפ"א. ההוא טבחא דנפיק טריפתא מתות יה ידיה פסליה רב נחמן ועבריה אזל רבי מזייה וטופריה סבר לאכשוריה כלומר חזר בתשובה א"ל רבא דלמא איערומי מערים אין לו תקנה אלא עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבדה או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו אי עביד כי האי גוונא מכשירין אותו: ומפריחי יונים הכא תרגימו אי תקדמיה יונך ליוני פי' מתנין ביניהם כל מי שתקדים יונתי ליונת חבירו יטול מחבירו כך וכך ומפריחין אותן שניהן בבת אחת ומנקשין אחריהן והקודם נוטל בעליו מחבירו מה שהיה ביניהן ר' חמא בר הושעיא אמר ארא. פי' ארא קושרין חוט ארוך בעוף ומפריחין אותו בגג ומצפצפין ומתקבצין סביבותיו עופות של בני אדם מן שובכין אחרים וכיון שמתקבצין פושט רשת ונוטלן וזהו שבשא*). והכא תרגימו אמר כי האי גוונא לאו גזלן הוא מפני דרכי שלום הוא ומאן דאמר אם תקדמיה יונך ליון היינו משחק בקוביא אין הכי נמי מיהו משחק בקוביא הוא תולה בדעת עצמו וסבר קים ליה בנפשאי דאנא ידענא לשחק בקוביא טפי מיניה לפיכך לא גמר ומקני אבל תולה בדעת יונתו אימר גמר ומקני כו' ומותבינן על מאן דאמר ארא מהא דתניא מפריחי יונים אלו שממרין את היונים ולא יונים בלבד אמרו אלא בהמה חיה ועוף בשלמא למאן דאמר אם תקדמיה יונך ליון היינו דמשכחת לה אפילו בהמה. אלא למאן דאמר ארא בהמה בת ארא היא ושנינן אין בשור הבר כלומר כי הוא גועה במדברות וכשיגעה מתקבצין אצלו וכמאן דאמר שור הבר מין בהמה הוא דתנן שור הבר מין בהמה הוא ר' יוסי אומר מין חיה: תניא משחק בקוביא שאמו אלו המשחקין בפספסין. ולא פספסין בלבד אמרו אלא קליפי אגוזים או קליפי רמונים ואימתי חזרתן משישברו פספסיהן ויחזרו חזרה גמורה ואפילו בחנם נמי לא עבדי: מלוי בריבית אחד המלוה וא' הלוה ואימתי חזרתן משיקרעו שטרותיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו לנכרים נמי לא מוזפי ברבית. מפריחי יונים אלו שממרין היונים ולא יונים בלבד אמרו אלא אפילו בהמה וחיה ועוף ואימתי חזרתן משישברו פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה. דאפילו במדבר לא עבדי פי' פגמיהן הכלים שצדין בהן. סוחרי שביעית אלו שנושאין ונותנין בפירות שביעית ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדקו בחזרת ממון ולא בחזרת דברים. כיצד אם אמר אני פלוני כנסתי מאתים זוז מפירות שביעית והרי הן במתנה לעניים. תנא הוסיפו בהן הגזלנין מציאת חרש וקטן אע"פ שהן מפני דרכי שלום כיון דסוף סוף ממונא שקלי מינייהו פסלינהו רבנן אבל גזלן גמור מדאורייתא הוא פסול. והחמסנין נמי אע"ג דיהבי דמי כיון דחזו רבנן דחטפי ושקלי מינייהו בעל כרחן פסלינהו רבנן. והרועים כיון דחזו להו דשקלי מן הזרעים שבשדות בני אדם ושדו קמי בהמתייהו פסלינהו רבנן והני מילי רועה בהמה דידהו אבל רועה בהמה דעלמא לא חזקה אין אדם חוטא ולא לו כך מפורש בתחלת שנים אוחזין בטלית והגבאין והמוכסין כיון דחזו להו דשקלי יתירא ממאי דקייץ להו פסלינהו רבנן. אמר גאון וצ"ל תני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקייץ להו פסלינהו רבנן דאי הכי היינו גבאין

*) עי' ערוך ערך ארא א' מ"ש בשם רב האי גאון

מסורת הש"ס

[תוספ' פ"ס ע"ש]
ג"א לנכרים
חולין פ. כלאים פ"ח מ"ו
[לעיל כד.]
פ"ק דמעשרות ה: [לקמן כו: ע"ש] [עי' מו"ק כה:]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דאפי' במדבר וכו' איכא לפרושי האי חזרה גמורה דאפי' בחנם כצ"ל:
שקלי יתירי ומשווי עניי כעתירי כצ"ל רש"ל

גליון הש"ס גמ' ואחד רועה בהמה גסה. עי' רשב"ם ב"ב דף קכ"ה ע"א ד"ה שלשה וצע"ג. אח"כ הראו לי בס' שושנים לדוד הביא קושיא זו בשם הכ"ד והוא כתב דלמאן דמתני' קודם שהוסיפו עליהם והרועים כשרים אבל רועי אלו היו פסולים דסתמא בא"י קאי. ולענ"ד אינו דהא בא"י פסולים דאסור לגדל משום ישובו של א"י והרשב"ם שם נקט דפסולים משום גזלנים ובזה גסה ודקה שוין :

ומיגנזו כולי עלמא כי אתי א"ל ממאן נבעי כי ניחא נפשיה א"ל שקולו תליסר מעי דציירי לי בסדינאי והדרו ליה לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי: א"ר שמעון בתחילה היו קוראין אותן אוספי שביעית: מאי קאמר אמר רב יהודה ה"ק בתחילה היו אומרים אוספי שביעית כשרין סוחרין פסולין משרבו ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי להו ומייתו חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין קשו בה בני רחבה האי משרבו האנסים משרבו התגרין מיבעי ליה אלא בתחילה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין משרבו האנסין ומאי נינהו ארנונא כדמכריז רבי ינאי [א]פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא חזרו לומר אוספין כשרין סוחרין פסולין ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש איטפיל בהדייהו אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא חזייה לההוא גברא דקא כריב אמר להן כהן וחורש אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי אמר להן כהן וזמר א"ל יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות הי אמר להו ברישא אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא הא נמי לימרו אגיסטון אני בתוכו אלא הא אמר ליה ברישא והדר אמר להו הך מאי שנא כהן משום [ב]דחשידי אשביעית *(דתנן) *[ג]סאה תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית תעלה פחות מיכן ירקבו והוינן בה אמאי ירקבו ימכרנו לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה ואמר רב חייא משמיה דעולא זאת אומרת נחשדו כהנים אשביעית אמרו טרודא הוא דין כי מטו להתם סליקו לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה הדר אמר לא קשיא לי מידי דהוה אשלשה רועי בקר *ורבנן אחושבנייהו סמוך והדר אמר לא דמי התם הדור אימנו רבנן ועברוה להה ההוא שתא הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין אמר רבי יוחנן דא עקא כי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ולא מידי °אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה מאי קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנאמר [תהלים יא] °כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דילמא חס ושלום נטיה דעתיה דקוב"ה בתר רובא כיון דרובא מימסרי אינהו נמי מימסרי בא נביא ואמר לו [ישעיה ח] °לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך [שם כב] °לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא נביא ואמר לו °מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר אמר רב *טלטולא [שם] דגברא קשי מדאיתתא °ועטך עטה אמר רבי יוסי ברבי חנינא מלמד שפרחה בו צרעת כתיב הכא [ויקרא יג] ועטך עטה וכתיב התם °ועל שפם יעטה [ישעיה כב] °צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים וגו' תנא הוא ביקש קלון בית אדניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו אתא גבריאל אחדיה לדשא באפי משרייתיה אמרו

*) [וע"ע תוס' סוכה נג. ד"ה אתרוג ותוס' חולין סד. ד"ה כודרת]

רש"י

אוספין כשרין. דמני למיכלינהו קודם זמן הביעור: ואזלי עניים אספי להו. בשביל המעות והוו להו סוחרי שביעית ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה (ע"ז דף סב.) והכי משמע מתניתין בתחלה אלו הפסולין עכשיו משום סוחרי שביעית היו קורין אותן אוספי שביעית וכשרין משרבו האנסין חזרו לקרות את האוספין סוחרין ופסולין: ארנונא. מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה: פוקו זרעו בשביעית. שביעית בזמן הזה דרבנן דבטלה קדושת הארץ: כריב. חריש: אמר להו. ריש לקיש: כהן וחורש. זה כהן הוא שחורש בשביעית דאמרי' לקמן נחשדו כהנים על השביעית: אגיסטון. שכיר וקרקע של נכרי הוא א"כ משום ארנונא שכרו בעל הבית לחרוש: כסח. זומר כרם: עקל. דדורתא וצריכה לבית הבד לקשור את תפוח הזיתים כשעוצרין אותן בקורה: הלב יודע. לבו יודע אם לעקל נתכוין או לעקלקלות: לעקלקלות. לעבור על דת: תעלה. דתרומה בטילה באחד ומאה והשביעית יאכל זר קודם זמן הביעור: לפחות. ממאה דהויא ליה מדומע ואסורה לזרים: ימכרו לכהן. דהא שרייה לי' תרומה: בדמי תרומה. כלומר בזול דתרומה אין דמיה יקרים כחולין לפי שאינה ראויה אלא לכהנים כלומר ימכרנה בעליהם לכהנים במה שיכול חוץ מדמי התרומה שהוא חייב לתתם לכהן בחנם דמותר למכור שביעית ע"מ לאכול היא ודמיה קודם הביעור: נחשדו כהנים. להשהות שביעית אחר זמן הביעור דמורו בה היתירא משום דאיסתרו תרומה וקדשי קדשים לגבייהו והשביעית נמי קדושת הארץ היא: אמרי. ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון עליה דריש לקיש: טרודא הוא דין. קנתרן הוא זה ומטריח בדבריו: כי מטו התם. לעלייה שמעברין בה שנה כדאמרינן בפ"ק (דף יח.): החשודין על השביעית. שנעשו סניגורין לרשעים: שלשה רועי בקר. בפרק כהן גדול (לעיל דף יח:): קשר רשעים הוא. והיאך אנו סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם ואפילו אי הן עושין עבור כדין וכדת אין השנה מתעברת על ידיהן דבעינן (א)ב"ד נימנין וזה איטו מנין: דא עקא. שאתה קורא אותן רשעים: שבנא. ממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה: השלימו. לעובדך: ידרכון קשת כוננו חצם וגו'. על שם שע"י החץ הוא מבקש להמית את אדוניו בלשון הרע הכתוב שם: לא תאמרון קשר. אל תחשוב בדעתך חזקיהו שיהא מנייתו של שבנא מנין ליחשב רוב: בקברי בית דוד. שהיה מתגאה למרוד במלכות וליקבר במותו בקבורת המלכים: צנוף יצנפך צנפה כדור. סבב יסבבוך חיילות כדור כשורה להגלותך אל ארץ רחבת ידים סיפיה דקרא שמה תמות ושם מרכבות כבודך קלון בית אדוניך: כי הוה. שבנא נפיק עם סיעתו לצאת מירושלים ולהשלים עם סנחריב:

משרייתך

תוספות

משרבו האנסין ומאי נינהו ארנונא. וא"ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא מדאורייתא וי"ל דמיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן אי נמי י"ל דפקוח נפש הוא שאולא להם המלך מס ואין להם מה יפרעו ומתים בתפיסת המלך והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש:

לעבר השנה בעסיא. וא"ת היאך היו מעברין בעסיא הא עסיא חוצה לארץ היא כדאמרינן פ' חזקת הבתים (ב"ב דף נו: ושם) עסיא ואספמיא וכו' וי"ל דלעבר ר"ל לחשוב והכי משמע מדקאמר כהן וחריש משמע ששביעית היתה ואין מעברין השנה בשביעית כדאמרי' (לעיל ד' יב.):

אגיסטון אני בתוכה. פ"ה לשון ראשון שכיר אני בתוכה וקרקע של נכרי הוא ולא נהירא דאמרינן בגיטין (דף סב: ושם) אין עודרין עם הנכרי בשביעית ע"כ נראה כפירוש אחר שפירש הקונטרס משום ארנונא:

לעקל בית הבד אני צריך. וקשה דמ"מ מה בכך מ"מ הוה משביח הכרם דהכי אמרינן פרק כלל גדול (שבת דף עג: ושם) הזומר וצריך לעצים חייב שתים משום קוצר ומשום נוטע הכא נמי לחייב משום עבודת נוטע וי"ל דעביד ליה באותו ענין דודאי קשה ליה דליכא לחייבו משום נוטע כדאמרינן גבי שבת דשאני גבי שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא מתעבדא מחשבתו אבל גבי שביעית אין לאסור רק היכא דמשביח הקרקע אבל הכא קשיא ליה וכה"ג שרי כדאיתא פרק המוכר את הספינה (ב"ב דף פ:):

ימכרן לכהנים בדמי תרומה. וא"ת והא אסור לעשות סחורה בפירות שביעית כדאמרינן במסכת ע"ז (דף סב:) לאכלה ולא לסחורה וי"ל דסחורה היינו כשמוכרה בשוק כעין חנות דדמי לסחורה אבל פעם א' כעין אקראי בעלמא ליכא משום סחורה:

כדור אל ארץ רחבת ידים. פ"ה כדור כשורה יסובבוה חיילות פ"א כגר שהוא גולה ל' דירה כמו מדור באהלי רשע (תהלים פד) ל"א ככדור פלוט"ה בלע"ז כמו הכדור והאמוס (לקמן דף סה:) ואע"ג דלא כתיב ככדור מ"מ אשכחן כי האי דרשה דכתיב (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות ודרשינן (ירושלמי סנהדרין פ"י) ככדור של בנות שזורקין זו ליד חבירתה כך אדם מוסר דברי תורה לחבירו ולתלמידיו זה לזה ומתפקחין זה מזה ולא כתיב ככדרבונות*):

מחשבה

רבינו חננאל

גבאין אלא בזמן שהמלכות מטילה מס כך וכך לגבותו מן היהודים מכל אחד ואחד לפי ממונו וכיון דחזו רבנן הני מוכסין שמעריכין העם ונושאים פנים למקצתן ומקילין עליהן ומכבידין על מקצתן יותר מן הראוי נמצא גוזלנין לפיכך פסלינהו רבנן: אמר רבא ורועה שאמרו חכמים כי הן פסולין בין רועה בהמה דקה בין רועה בהמה גסה מסתברא הכי כדרבא מדתנן נאמנין עלי ג' רועי בקר מכלל דאלו לא אמר נאמנין עלי רועה בהמה גסה נמי פסולין הן לעדות ודחינן לדינא הן פסולין אבל לא לעדות מדקתני ג' דאי לעדות ג' למה לי ואקשינן אלא מאי לדינא אמאי רועי בקר כל בי תלתא דלא גמירי דינא פסילי ושנינן אתא לאשמעינן אפי' הני דלא שכיחי ביישוב אי קבלינהו עליה אינו יכול לחזור בו אמר רב יהודה סתם רועה כו' כלומר אע"פ שלא ראוהו נוטל משדות אחרים ומשליך לפני בהמתו פסול. אבל סתם גבאי כשר עד שיראו אותו גובה יותר ממאי דחזי ליה: אבוה דר' זירא סתם גבאי הוה י"ג שנין כי הוה אתי ריש נהרא למתא הוה אמר לרבנן לך עמי בא בחדריך וגו' כי קא ניחא נפשיה אמר י"ג מעי דציירין לי בסדיניא הדרינהו לפלוני דשקלתינהו מיניה ולא אצטריכו לי: אמר ר"ש בתחלה היו קורין אותן את אוספי שביעית סוחרי שביעית והיו אומרים אוספין כשרין סוחרין פסולין משרבו ממצי מעות לעניים ועניים אספי ומייתי להו בהני מעות אמרו אחד זה וא' זה פסולין משרבו האנסין ומאן נינהו עובדי כוכבים ותובעין ארנונא מינייהו התירו להן לאסוף ולפרוע להן כדר' ינאי דמכריז זרעו בשביעית משום ארנונא חזרו לומר אוספין כשרין זורעין פסולין. ר' חייא בר זרנוקי ור' יהושע בן יהוצדק הוו אולי לעבר שנה באסיא בשביעית פגע בהו ריש לקיש אזל בהדייהו חזיוה להוא גברא דכריב בשביעית אמר להו כהן וחורש. כלומר כמדומה אני שזה החורש בשביעית כהן הוא כי הכהנים הם חשודים על השביעית א"ל יכול לומר אגיסטון אני בתוכה כלומר יכול הוא שיאמר שדה זו שלו היא ואני אריס בתוכה חזו גברא אחרינא דהוה כסח א"ל כהן וזומר אמרו לו יכול לומר איני זומר שהיא עבודת האילן אלא זמורות לעקל בית הבד אני צריך לקשור לפיכך אני חותך אלו הזמורות ומדתנן סאה תרומה שנפלה למאה סאה שביעית תעלה פחות סאה ירקבו ומפני מה אין מוכרין אותה לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה ואמרינן זאת אומרת נחשדו הכהנים על השביעית כי מטו לאסיא סליקו לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אמרו טרודא הוא דין. אתא ריש לקיש לקמיה דר' יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר השנה. וא"ת חשבינהו כרועי בקר דעברי שתא אפומייהו לא הני קשר רשעים אינון. וקשר רשעים אינו מן המנין א"ר יוחנן דא עקא כלומר זו צרה: שבנא הוה דריש בתלת סרי רבבותא וחזקיה בחד סר והוה חזקיה מסתפי דלמא משגח קוב"ה בתר רובא. בא הנביא ואמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ואת מוראו אל תיראו

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"א מהל' שמיטין הלכה יא:
לד ב ג מיי' שם פ"א הלכה יח:

מסורת הש"ס

[צ"ל דתניא] [תוספ' תרומות פ"ו]

לעיל יח:

כתובות כח:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קשר וכו' דבעינן כ"ד נאמנין וזה אינו נאמנין הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' א"ל ואי קרי לכו רועה צאן. עיין ע"ז דף נט ע"א תוס' ד"ה דארי:

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ד מהל' בית הבחירה הל"א:

לו ב ג מיי' פי"א מהל' עדות הלכה ו סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סימן לד סעיף כג:

לז ד ה ו מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף יח [וברב אלפס עוד בפרק א בב"ב קנט:]

לח ז ח מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף כה בהג"ה ועיין בטור:

לט ט מיי' פי' מהל' עדות הלכה ה סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף עו:

מ י מיי' שם פי"ב הל' א סמג שם טוש"ע שם סעיף ד וסעיף כד:

מא כ ל מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

אמרו ליה משירייתך היכא אמר הדרו בי אמרו ליה אם כן אחוכי קא מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנין אמר רבי אלעזר שבנא בעל הנאה היה כתיב הכא °לך בא אל הסוכן הזה וכתיב התם °ותהי לו סוכנת (ואומר) °כי השתות יהרסון צדיק מה פעל רב יהודה ורב עינא חד אמר אילו חזקיה וסיעתו נהרסים צדיק מה פעל וחד אמר אילו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל ועולא אמר אילו מחשבותיו של אותו רשע אינן נהרסות צדיק מה פעל בשלמא למאן דאמר אילו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון ולמ"ד בית המקדש נמי דתנן *אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת אלא למ"ד חזקיה וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב °כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואיבעית אימא מהכא °הפליא עצה הגדיל תושיה א"ר חנן למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם דבר אחר *תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן דבר אחר תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לד"ת שנאמר °מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה אמר רבה אם עסוקין לשמה אינה מועלת שנאמר °רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם: אמר ר' יהודה אימתי: א"ר אבהו א"ר אלעזר הלכה כרבי יהודה וא"ר אבהו אמר רבי אלעזר בכולן צריכין הכרזה בבית דין רועה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בעי הכרזה וחד אמר לא בעי הכרזה בשלמא למ"ד לא בעי הכרזה היינו *דאמר רב יהודה אמר רב סתם רועה פסול אלא למ"ד בעי הכרזה מאי סתם רועה פסול דבסתמא מכרזינן עליה ההיא מתנה דהוו חתימי עלה תרין גזלנין סבר רב פפא בר שמואל לאכשורה דהא לא אכרזינן עלייהו אמר ליה רבא גנהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן בגזלן דאורייתא מי בעינן הכרזה: סימן דב"ר ועריו"ת גנ"ב: אמר רב נחמן דאוכלי דבר אחר פסולין לעדות הני מילי הבפרהסיא אבל בצינעה לא ובפרהסיא נמי לא אמרן ואלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא אבל לא אפשר ליה חיותיה הוא אמר רב נחמן זהחשוד על העריות כשר לעדות אמר רב ששת *עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר אמר רבא חומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול אמר רבינא ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקה אבל לעיולה לית לן בה פשיטא מהו דתימא הא עדיפא ליה דכתיב °מים גנובים ימתקו וגו' קמ"ל דכמה דקיימא הכי שכיחא ליה ואמר רב נחמן טגנב ניסן וגנב תשרי לא שמיה גנב הני מילי באריסא ודבר מועט ובדבר שנגמרה מלאכתו איכריה דרב זביד חד גנב קבא דשערי ופסליה וחד גנב קיבורא דאהיני ופסליה הנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת שמתינהו רב פפא ופסלינהו לעדות יואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע אמר ליה רב פפא והא רשעים נינהו כסברי מצוה קא עבדי והא קא משמתינא להו לסברי כפרה קא עבדי לן רבנן: איתמר

עד

תורה אור

לך בא אל הסוכן הזה ישעיה כב | ותהי לו סוכנת מ"א א | כי השתות יהרסון תהלים יא | כי לה' מצוקי ארץ ש"א ב | הפליא עצה ישעיה כח | מפר מחשבות ערומים איוב ה | רבות מחשבות בלב איש משלי יט | מים גנובים ימתקו שם ט

מסורת הש"ס

[בע"י ליתא] | יומא נג: | [עיין תוס' שבת פט. ד"ה תורה] | [ב"ק עב: זבחים יז. מנחות פא.] | [קידושין פא.] | [וע' תוס' יבמות כה: ד"ה ואין]

רש"י

משרייתך היכא. שכתבת לנו שבנא וסיעתו השלימו: הדרו בי. חזרו ממה שהבטיחוני: בעל הנאה. כמשמעו וי"א משכב זכור: סוכנת. מחממתו ותבירו ובוקע עצים יסכן בם (קהלת י): (ואומר) כי השתות יהרסון וגו'. בתריה דכי הנה הרשעים ידרכון קשת כתיב: צדיק מה פעל. הקב"ה מה שכר שהוא משלם ולקמן מפרש מאי משמע שתות לשון סיעת צדיקים: אילו בית המקדש חרב. ע"י סנחריב בעצתו של שבנא צדיק מה פעל היה נפלאותיו של הקב"ה: אילו מחשבות של שבנא הרשע אין נהרסות. והכי משמע קרא כי השתות יהרסון מחשבותיו של אותו רשע הכתוב למעלה כי הנה הרשעים ידרכון קשת ולשון שתות מחשבות שהוא משית בקירות לבו יהרסון ראויות הן ליהרס שאם לא כן צדיק מה פעלו של חזקיהו והיכא שכרו כי השתות לשון ולא שת לבו גם לזאת (שמות ז): אבן היתה שם. תחת הארון: ושתייה היא נקראת. שממנה נשתת עולם שנאמר (תהלים נ) דיבר ויקרא ארץ ואומר מציון מכלל יופי וגו' במסכת יומא (דף נד:) אומר עולם מציון נברא: תושיה. על שם שהעולם משותת על התורה ולומדיה נקראת תושיה: מפני השטן. שהוא מקטרג ואמר תסתפק לעליונים ולא ימסרו הלוחות ביד משה: דברים של תוהו. דיבור וקרייה בעלמא וכל דיבור אין בו גשישה ממש כתוהו הזה ואעפ"כ עולם משותת עליהם ונוטריקון הוא תי"ו תוהו שייה משותת: מחשבה. דאגת הלב על מזונותיו של אדם: מועלת. מהניא לשכח למודו: מפר מחשבות ערומים. נותן להם מזונות ומבטל מחשבות מלבם שלא היו מניחין אותן לעשות תושיה ל"א מחשבה שאדם מחשב כך וכך אעשה כך וכך תעלה בידי מועלת להשבית הדבר שאין מחשבתו מתקיימת אפילו לדבר תורה כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא: מפר מחשבות ערומים. שאין מחשבותיו עולה בידו ואפילו לתושיה: הכרזה בב"ד. ואינן נפסלין לעדות עד שיכריזו בב"ד להודיע פסולן: לא בעי הכרזה. שעבירה שלו מפורסמת לכל: דבסתמא מכרזינן עליה. אע"פ שלא באו עדים שהכניס עדרו לשדה אחר: גזלן דרבנן. הנך דמתני': גזלן דאורייתא. החוטף ממש כגון בניהו בן יהוידע דכתיב (שמואל ב כג) ויגזול את החנית מיד המצרי הכי מפרש במרובה (ב"ק דף עט:): אוכלי דבר אחר. מקבלי צדקה מן הנכרים דהוי חילול השם מחמת ממון והוה ליה כרשע דחמס: כשר לעדות. דבעינן רשע דחמס כדכתיב (שמות כג) אל תשת וגו' עד חמס: עני מרי. ענני אדוני: ארבעין בכתפיה. חייב מלקות הוא אע"פ שאין שם התראה דאמר מר (קדושין דף פא.) מלקין על לא טובה השמועה שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה: וכשר. בתמיה: לאפוקה. לומר מת בעלה או גירשה דניחא ליה לשוויה פנויה דתיהוי שכיחא ליה: לעיולה. לומר פלוני קידשה: הא עדיפא ליה. דתיהוי אסורה עליה ולא תיהוי שכיחא ליה: דכתיב מים גנובים ימתקו. ושקורי מתקר: ניסן. זמן קציר תשרי זמן בציר ואסיף: לא שמיה גנב. כדמפרש ואזיל: באריסא. דטרח בה ומורה היתירא ליטול דבר מועט יותר על חלקו מפני טרחו: ודבר שנגמרה מלאכתו. דמשויה נפשיה כפועל ומורי בה היתירא וסבר לא קפיד: איכר. לאו היינו אריס ואינו חולק בפירות: קיבורא דאהיני. כמין אשכול יש תמרים הרבה בענף אחד: קבוראי. קוברי מתים: ופסלינהו לעדות. דמשום שכר ממון עוברים על דת והוו להו כרשע דחמס: והא משמתינן להו. על הראשונה וחוזרין ועוברין ושונין בעבירה: סברי. האי דשמתינן משום כפרה הוא על שעברו ולא משום דנהדר בן אלא מותר לחלל יום טוב בשביל המצוה ונשב בנידוי משום כפרה:

תוספות

מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה. פירש ריב"א דאגת לב האדם על מזונותיו מהניא לשכח ממנו כל שאר מחשבות אף מחשבת דברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים וגו' וקאי אנותן מטר על פני ארץ וגו' י"מ מועלת משקרת ולא תגלח כלומר אם אדם חושב כן להעשיר כן גם לדברי תורה לא יספיק אלא כשעשה לשמה כדמסיק:

הלכה כרבי יהודה. דמכשיר בשיש לו אומנות בלא הוא וכן הלכה דמשחק בקוביא לאו אסמכתא היא ודוקא כשמעות שניהם על הדף שקורין אישקבי"ר בלע"ז שהמקום קנוי למי שהרויח לקנות המעות אבל אותם המשחקים באמנה אפילו הקנו זה לזה לא קנה דאסמכתא גמורה היא ואין קנין מועיל בה:

אוכלי דבר אחר פסולין להעיד. ליכא לפרושי אוכלי דבר אחר דהיינו אוכלי חזיר דאי באוכלי חזיר היכי מפליג בין צינעא לפרהסיא וכי גרע מאוכל נבלות לתיאבון דאמרינן לקמן (דף כז.) דפסול לעדות בכל ענין אלא נראה כפי' הקונטרס דהיינו מקבלי צדקה מן הנכרים:

החשוד על העריות כשר לעדות. תימה מאי שנא מאוכל נבלות לתיאבון ומפלוני רבעני לרצוני דפסולין לעדות וי"ל דמיירי (א) הכא בחשוד בעלמא בלא עדים דאין כאן כי אם שמועה ומ"מ הא דאמרינן ארבעים בכתפיה ניחא כדאמרינן *מלקין על לא טובה השמועה אי נמי הכא משום דיצרו תוקפו ולא דמי לנבלה וגם לרביעה דליכא יצרו תוקפו כל כך כמו בערוה*:

רבא

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה החשוד וכו' וי"ל דמיירי. נ"ב כן תופס הרא"ש ופסק כן הלכה:

ב"מ ה: ע"ש לעיל כה: ע"ש

גליון הש"ס

גמ' ואכשרינהו ר"ה בריה דר"י [illegible] ר"ה בריה דר"י לאכשרינהו. וכספר הלכה לגרז"ה מדה רביעי' בהשגו' הרמב"ן שם כ' דכך סברא אינו בטל וקיימא כן ובסוגיא דבילה דף כז ע"א סבר דלא למיתזי וכן חולין דף יח ע"א סבר ר"א לאקדמיי' וע' בשרא"ש כאן דלא כתב כן:

רבינו חננאל

תיראו כלומר הני דעם שבנא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין ואין שם מנין שאתה הולך אחר הרוב: א"ר אלעזר שבנא בעל הנאה היה שנאמר לך בא אל הסוכן הזה מלשון ותהי לו סוכנת: פי' השתות צדיקים כדכתיב כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. למה נקרא התורה תושיה שמתשת כחו של אדם ד"א תושיה דברים של תוהו עולם משותת עליהן. אמר עולא מחשבה מועלת אפי' לבטל דברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה אמר רבא אם עסוקין לשמה אינה מועלת מחשבת אחרים לבטלה. שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום: א"ר אבהו אמר ר' אלעזר הלכה כרבי יהודה דמתניתין דאמר אם יש לו אומנות אחרת כשר ואמר עוד כולן צריכין הכרזה בב"ד רועה פליגו בה רב אחא ורבינא חד אמר בעי הכרזה וחד אמר לא בעי הכרזה וקיי"ל כמאן דמיקל ומאן דאמר בעי הכרזה הוא דמיקל: תניא אלו הן הפסולין כו'. במה דברים אמורים בקידוש החודש ובעיבור שנה בדיני ממונות ובדיני נפשות אבל בעדות שהאשה כשרה לה אף הן כשרין לה

והא דאמר ר' יהודה סתם רועה פסול דבסתמא מכרזינן עליה דהוא פסול: ההיא מתנתא דהוו חתימי עליה תרי גזלני כו' [illegible]

[illegible]

*עד זומם אביי אמר ^א^למפרע הוא נפסל ורבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל אביי אמר למפרע הוא נפסל מעידנא דאסהיד רשע הוא והתורה אמרה °אל תשת ידך עם רשע אל תשת רשע עד, רבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך, איכא דאמרי רבא נמי כאביי סבירא ליה ומאי טעם קאמר מכאן ולהבא משום פסידא דלקוחות. מאי בינייהו איכא בינייהו דאסהידו בי תרי בחד(א) אי נמי דפסלינהו בגזלנותא ואמר ר' ירמיה מדיפתי עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא מר בר רב אשי אמר הלכתא כותיה דאביי *והלכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם ^ב^מומר אוכל נבילות לתיאבון דברי הכל פסול להכעיס אביי אמר ^ג^פסול רבא אמר כשר אביי אמר פסול דהוה ליה רשע ורחמנא אמר אל תשת רשע עד ורבא אמר כשר רשע דחמס בעינן מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו גזלנין ^ד^ומועלין בשבועות מאי לאו ^ה^אחד שבועת שוא ואחד שבועת ממון לא אידי ואידי שבועת ממון ומאי שבועות שבועות דעלמא מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו גזלנין ומלוי רביות תיובתא דאביי תיובתא נימא כתנאי *^ו^עד זומם פסול לכל התורה כולה דברי רבי מאיר ר' יוסי אומר בד"א שהוזם בדיני נפשות אבל הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות נימא אביי כר"מ ורבא כר' יוסי אביי כר"מ דאמר אמרינן מקולא לחומרא ורבא דאמר כרבי יוסי דאמר מחומרא לקולא אמרינן מקולא לחומרא לא אמרינן לא אליבא דר' יוסי כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דר"מ אביי כר"מ ורבא עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים ורע לבריות אבל הכא דרע לשמים ואין רע לבריות לא והלכתא כוותיה דאביי והא איתותב ההיא רבי יוסי היא ותיהוי נמי ר' יוסי *ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי שאני התם דסתם לן תנא כרבי מאיר והיכא סתם לן כי הא דבר חמא קטל נפשא אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה אי ודאי קטל ליכהיוהו לעיניה אתו תרי סהדי אסהידו ביה דודאי קטל אזל איהו אייתי תרי סהדי אסהידו ביה בחד מהנך חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא וחד אמר קמאי דידי גנב קתא

עד זומם: העיד בניסן והוזם בתשרי על עדות זו: למפרע. כל עדיות שהעיד מניסן ואילך פסולין שהרי משהעיד עדות זו הוא רשע: מיכן ולהבא. משהוזם: חידוש הוא. שנפסלין שנים בשביל שנים שאומרים עמנו הייתם דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אלא גזירת הכתוב הוא הלכך אין לך בו אלא משעת חידוש ואילך משעה שהוזם: פסידא דלקוחות. שלקחו שדות על פיו וחתם בשטרא מניסן עד תשרי ועדיין לא היה ידוע שהוא פסול: מאי בינייהו. בין הני תרי טעמי דרבא: תרי בחד. תרי כיתות שהעידו בכת זו שנים אמרו לכל אחד עמנו הייתם במקום פלוני חידוש ליכא פסידא דלקוחות איכא: א"נ דפסלינהו להני תרי: בגזלנותא. שהעידו שגזלנין הם על גזילה שגזלו בניסן חידוש ליכא דהא מילתא אחריני קמסהדי אבל פסידא דלקוחות איכא: יע"ל קג"ם. יאוש שלא מדעת באלו מציאות (ב"מ ד' כא:) עד זומם הכא לחי העומד מאיליו בפ"ק דעירובין (ד' טו·) קידושין שלא נמסרו לביאה בהאיש מקדש (קדושין ד' נא·) גילוי דעת בגיטין בהשולח גט (גיטין ד' לד·) מומר אוכל נבילות להכעיס לקמן: ה"ג מומר אוכל נבילות לתיאבון דברי הכל פסול. דכיון דמשום ממון קעביד דהא שכיחא בזול טפי מדהיתירא הוה ליה כרשע דחמס ופסול לעדות: שבועת שוא. על העמוד של אבן שהוא של אבן שבועת שקר על העמוד של אבן שהוא של זהב אע"ג דלאו רשע דחמס הוא: ומלוי רבית. הכי אין אבל אוכל נבילות להכעיס לא ומיהו לתיאבון כגזלנין ומלוי ריבית דמו דמשום ממון קעביד הלכך חשוד למישקל שוחדא ולסהודי שקרא: בדיני נפשות. שכיון שהוחשד לחמור הוחשד לקל: אביי כר' מאיר. דהיינו נמי מקולא לחומרא דאוכל נבילות רע לשמים ואינו רע לבריות אבל מעיד שקר בממון רע לשמים ורע לבריות שהרי מפסידן בעדותו וקא פסיל ליה אביי משום נבילות לעדות ממון: אליבא דרבי יוסי דכ"ע לא פליגי· כלומר אביי ודאי לאו כרבי יוסי מצי לאוקומא למילתיה דכיון דאמר רבי יוסי (ב)ממון לנפשות לא מיפסל ואף על גב דממון הוי רע לשמים ורע לבריות וכל שכן דמנבלה לממון לא אפסיל ולאביי על כרחיה תנאי היא: כי פליגי אליבא דר' מאיר. כלומר לרבא לא תוקמא כתנאי דרבא אפילו אליבא דר"מ אמר למילתיה(ג): הא· דקתני אלו הגזלנין ומלוי ריבית דמשמע אבל אוכלי נבילות כשרין: ר' יוסי היא· דאמר מקולא לחומרא לא ויחידאה הוא: לכהיוהו לעיניה · *ינקרו את עיניו דבטלו מיתות ב"ד והאי קנסא קא עבדינן ביה דב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וי"א יטלו ממונו ויתנו ליורשין ויש אומרים סמתא ולשון עיקר: חושלא · שעורין קלופין: קתא

רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל. תימה הא דאמר בפ' חזקת הבתים (ב"ב ד' לא· ושם) זה אומר של אבותי ואכלתיה שני חזקה וזה אומר כו' האי אייתי סהדי דאבהתיה היא ואכלה שני חזקה והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה וקאמר התם אוקי חזקה בהדי חזקה ואוקי ארעא בחזקת אבהתא ואמר רבא עדות מוכחשת היא והשתא מאי נפקא לן מינה כיון דאמר רבא מכאן ולהבא הוא נפסל ה"נ היה לו לומר למאי דאיתכחוש איתכחוש אבל לעדות של אבהתא שהיה קודם שהוכחשו לא וה"נ גבי הזמה קאמר רבא גבי טביחה ומכירה דהוזמו על הטביחה ולא על הגניבה למאי דאיתזום איתזום בהכחשה לא כ"ש וכ"ת דהתם מיירי שתוך כדי דבור הוכחשו והא מוכח אותה שמעתין דפרק מרובה (ב"ק דף עב: ושם) גבי טביחה ומכירה דאפילו תוך כדי דבור לא מיפסלי למפרע אליבא דרבא וי"ל כיון שאותם שתי עדיות בקרקע אחת הוי כעדות אחת כדמפליג התם אבל הכא אף על פי שהוחזקו שקרנין על הטביחה על הגניבה לא הוחזקו:

אין לך בו אלא חידושו · משמע דהחידוש הוי ממה שאני פוסל את הראשונים תימה דהתם (ב"ב דף לא:) קאמר לימא רבא דאמר כרב חסדא דאמר בהדי סהדי שקרי למה לי ומפסלי שתי העדות אפי' בהוכחשו בעלמא דמכחשי אהדדי תרווייהו פסולי ואם כן מאי חידוש הוא גבי הזמה אי פסלינן עדים הראשונים ויש לומר דלמאי דבעי למימר התם מעיקרא דרבא סבירא ליה דרב חסדא היינו לישנא דפסידא דלקוחות וי"מ דהא דקאמר הכא חידוש לאו אפסולא דקמאי קאי אלא אהכשירא דבתראי כלומר היה לנו לפוסלן כל שתי כיתות וכיון דאיכא חידוש לא ילפינן אף לגבי הפסול לפוסלן כלל הראשונים למפרע וכי האי גוונא אמרינן פרק *גיד הנשה (חולין דף צט ושם) דלא ילפינן דטעם כעיקר מבשר בחלב משום דאיכא בו חידוש בהתירו דהא אי תרו ליה בחלבא כולי יומא שרי °ובבישול חדא שעה אסור*:

דאסהידו בי תרי בחד ותרי בחד · וקשה לר"ת חדא דמאי קאמר דאסהידו בי תרי בחד ותרי בחד ומשום הכי ליכא חידוש הא תרי כמאה ועוד דמאי קאמר דפסלינהו בגזלנותא הא לא הוי מעין פלוגתייהו כלל דפליגי בהזמה ולא שייך איכא בינייהו אלא מעין פלוגתייהו ועוד דעדים זוממין מבעי ליה לעיל למימר כיון דאמרת תרי בחד ותרי בחד ואמאי נקט עד זומם ונראה לר"ת דגרסינן דאסהידו תרי [בחד] ותו לא שלא הוזם כי אם האחד והשתא ניחא דלהכי נקיט לעיל עד זומם לשון יחיד וניחא נמי הא דמהני תרי המזימים טפי מההוא חד ולאו חידוש הוא וגרסינן נמי*) דפסליה בגזלנותא פירוש דאחד נפסל בגזלנותא והשני הוזם והשתא הוה מעין פלוגתייהו קצת:

מאי שבועות שבועות דעלמא · תימה ליתיב אביי לרבא מפרק כל הנשבעין (שבועות דף מז:) דתנן ושכנגדו חשוד על השבועה נשבע ונוטל וקא בעי למימר דאפי' שבועת שוא אלמא לא בעינן רשע דחמס מגו דחשוד אשבועת שוא דרע לשמים חשוד נמי אשבועת ממון דרע לשמים הוי רע לבריות וי"ל דלא דמי דהתם מן השבועה הוא רע לשמים ועכשיו שכופר ממון לחבירו הוה ליה נמי רע לבריות הלכך מירתת שבועה לא יודה דכבר רע לשמים הוא ובהאי שבועה נמי ליכא כ"א רע לשמים כדפרישית אבל הכא גבי עדות אע"ג דהוא רע לשמים משום שבועת שוא לא יעיד עדות שקר להיות רע לבריות [וע"ע תוס' שבועות מו: ד"ה ואפילו]:

*) [צ"ל ופסליה] ואלו

מב א מיי' פי"ו מהל' עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סימן לד סעיף ח:
מג ב ג מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעי' ב:
מד ד ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:
מה ו מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעי' ח:

רבינו חננאל

ואמר טעמא מאי משום דסברי מצוה קא עבדינן והאי דשמתינהו להו כי היכי דליהוי להו כפרה. מכלל דהני דמשמתי בדבר עבירה אי לקו פסולין הן: אתמר עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל מעידנא דאסהיד הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד פי' כגון שהעיד בב"ד בר"ח ניסן והוזם בתשרי כל עדיות שהעיד מניסן כולן פסולין ואם היא עדות בשטר בב"ד משהוחזק השטר בב"ד מאותו היום נפסל העד אע"פ שאחר זמן באו העדים שפסלוהו והלכתא כאביי בהא: וכבר פירשנוהו באר היטב בפ' מרובה מדת תשלומי כפל· מומר אוכל נבלות לתיאבון כלומר אכל נבילה לתיאבון אכילת בשר (לתאות בשר) דברי הכל פסול לעדות דאמרינן כשם שבתאותו לאכל בשר עבר על לא תאכלו כל נבילה כך בתאותו לדבר אחר יקח ממנו ממון ויעבור על לא תענה ברעך עד שקר אבל האוכל נבילה להכעיס בוראו. אביי אמר פסול הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר כשר רשע דחמס בעינן מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד. אלו הגזלנין ומלויברבית והמועלין בשבועה מאי לאו אפילו שבועת שוא דליכא חמס וקשיא לרבא. ושנינן לא אידי ואידי שבועות דממון כלומר שכפר בו ממון ונשבע לו ואמאי תני שבועות ליתני והמועל בשבועה ופרקי' שבועות דעלמא כלומר שבועות שנשבעין זה לזה והאי שנויא לאו דסמכא היא דגרסינן בגמ' (בשבועות מ"ה ע"א) ושכנגדו*) חשוד על השבוע' ואפי' שבועת שוא. ואסיקנא שבועת שוא וכל דדמי לה פסולין לשבועה ולא אשכחנן כי האי גוונא כשר לעדות ת"ש אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו הגזלנין ומלוי ברבית ועלתה תיובתא לאביי ואע"ג דאיתותב הלכתאכוותיה דקיימא לן הלכתא כאביי ביע"ל קג"ם מ' הוא מומר לוכל נבילות להכעיס וע' הוא עד זומם. לימא הלוקת אביי ורבא כתנאי אביי כר' מאיר ורבא כרבי יוסי דתניא עד זומם פסול לכל התורה כולה דברי ר' מאיר א"ר יוסי בד"א שהוזם בדיני נפשות אבל הוזם בדיני ממונות כשר בדיני נפשות לימא אביי דאמר אפילו רשע דלאו דחמס דהוא קל פסול. כר' מאיר דאמר הוזם אפילו בדיני ממונות שהוא קל פסול בדיני נפשות שהוא חמור ורבא כר' יוסי דאמר מחומרא לקולא אמרי כשם שפסול לחמור כך הוא פסול לקל אבל מקולא לחומרא לא אמרינן ודחינן לא אביי דאמר כר' מאיר דקיי"ל הלכתא כתרווייהו ורבא אמר לך אנא דאמינא אפי' לר' מאיר ע"כ לא אמר ר' מאיר פסול אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים שעבר על לא תענה ורע לבריות שהעיד עליו והענישו ממון. אבל גבי אוכל נבילה להכעיס דרע לשמים שעבר על לא תאכלו כל נבילה בלבד הוא לא מיפסיל ואסיקנא ואע"ג דעלתה בתיובתא לאביי הלכתא כוותיה. דהא מתניתא דאיתותב מינה לר' יוסי היא ובהא לית הלכתא כר' יוסי אלא כר' מאיר הואיל וסתם לן תנא כוותיה. כי הא דבר חמא קטל נפשא אמר ליה ריש (לקיש) גלותא לרב אחא בר יעקב עיין בדיניה אי ודאי קטל ניכהיוה כלומר יכו אותו בממונו ליכהיוה מלשון הכאה כך פירשוהו מקצת הגאונים דאמר' ליכהיוה יכה את עיניו ורוב חכמי הגאונים אמרו קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו. אתו תרי סהדי ואסהידו דודאי קטל ואתו סהדי אחרינא אסהידו בחד מהני סהדי

ב"ק סב:

הגהות הב"ח
(א) גמ' בי תרי בחד ותרי בחד אי נמי: (ב) רש"י ד"ה אליבא וכו' רבי יוסי ממון לנפשות: (ג) ד"ה כי פליגי וכו' למילתיה כפ"ד ואח"כ מ"ה הסיף דקתני:

ב"מ כב. ב"ק סב. קידושין נב.

[תוספ' מכות פ"א]

[עירובין מו:]

[כל פרושים הללו בערוך ערך כסס ג]

[לעיל כה: חולין צט:]

שמות כג

גליון הש"ס תוס' ד"ה אין וכו' ובבישול חדא שעה אסור. עיין מו"ק דף ח תוס' ד"ה נפקא ובנדרים דף ד ע"א תוס' ד"ה חידוש. ולא זכיתי להבין דהתם שייך לומר כיון דדינא דבשר בחלב חידוש לקולא לא ילפי' מיניה שום דבר דדלמא גם החומרא דטעם כעיקר הוא חידוש רק בבשר בחלב אבל הכא הא פסולים דהראשונים לא צריך למילף כלל מהזמה אלא דמסברא הוא כמו כל שני כתי עדים המכחישים. וצ' יאיר עיני:

*) ועי' תוס' כאן ד"ה מאי ובשבועות שם דתי' לקושיא הנזו·

עין משפט נר מצוה

מו א ב מיי' פי"א מהל' סנהדרין הלכה יא :
מז ג מיי' פ"ט מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף יט :
מח ד מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה א סמג לאוין רטו טוש"ע ח"מ סי' לג סעיף ב הכל שם ע"ש :
מט ה מיי' שם פי"ד הלכה א סמג שם טוש"ע ח"מ שם סעיף יב:
נ ו מיי' שם פי"ג הלכה טו סמג שם טוש"ע שם סעיף א :

קתא *דבורטיא א"ל מאי דעתיך כר' מאיר רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ורבי יוסי האמר הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות אמר ליה רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר הכא סתם לן תנא כרבי מאיר ממאי אילימא מהא דתנן *כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות מני אילימא רבי יוסי היא הא איכא עד זומם דממון דכשר לדיני נפשות ופסול לדיני ממונות אלא לאו רבי מאיר היא ממאי דילמא בפסולי יוחסין קאי דאי לא תימא הכי סיפא דקתני [ב]יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות אמאי אינו ראוי דאיתזם בדיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות והא דברי הכל פסול הוא אלא בפסול יוחסין קאי ה"נ בפסול יוחסין קאי אלא הכא קא סתם לן תנא דתנן *אלו הן הפסולים המשחק בקוביא ומלוי ברבית *ומפריחי יונים וסוחרי שביעית [ג]והעבדים זה הכלל כל עדות שאין האשה כשירה לה אף הן אין כשרין לה מני אילימא רבי יוסי והאיכא עדות בדיני נפשות שאין האשה כשרה לה והן כשרין לה אלא לאו רבי מאיר היא קם בר חמא נשקיה אכרעיה וקבליה לכרגיה דכולי שניה : **מתני'** [ד]ואלו הן הקרובין *אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו הן ובניהן וחתניהן וחורגו לבדו א"ר יוסי זו משנת רבי עקיבא אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה [ה]היה קרוב ונתרחק ה"ז כשר רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו *ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב האוהב והשונא אוהב זה שושבינו שונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה [ו]א"ל לא נחשדו ישראל על כך : **גמ'** מנהני מילי דת"ר °לא יומתו אבות על בנים מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר °איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים *בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב °פוקד עון אבות על בנים התם *כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כדתניא °ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר איש בחטאו יומתו הרי *כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ולא והכתיב °וכשלו איש באחיו *איש בעון אחיו מלמד שכולן ערבים זה בזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו

אשכחן

(דברים כד; שם; שמות לד; ויקרא כו; שם)

רש"י

קתא דבורטיא · בית יד של רומח : כר' מאיר · דכיון דחשידי אממון חשידי אעדות נפשות : כל הראוי לדון כו' · ומוקמא לה בחשודין : אלא לאו רבי מאיר · דאמר כיון שהוחשד לממון פסול לעדות נפשות הלכך לא משכחת לה כשר לנפשות דליהוי פסול לממון : בפסול יוחסין · דלנפשות בית דין מיוחסין בעינן כדתני רב יוסף (לקמן דף לו:) כשם שבית דין מנוקים בצדק שנאמר בצדק תשפוט כך ב"ד מנוקין מכל מום שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך : דאי לא תימא הכי · דגבי יוחסין קאי אלא בחשודין אוקמת ליה : ראוי לדון דיני ממונות · בתמיה והא דברי הכל פסול הוא: אלא בפסול יוחסין קאי · כגון גר וממזר דכשרין לדון דיני ממונות ופסולין לדון דיני נפשות : ונשקיה לכרעיה דרב פפי · שהיפך בזכותו : וקבליה לכרגיה דכוליה שניה · להגילו כל ימיו ממנת המלך : **מתני'** אחיו ואחי אביו ואחי אמו · הן ובניהן ילפינן מקראי בגמרא : בעל אחותו · כאחיו הוא דילפינן בעל כאשתו ובנו דהוה ליה בן אחותו כבן אחיו וילפינן בגמרא קרובי האם כקרובי האב : בעל אחות אביו · כאחי אביו : בעל אחות אמו · כאחי אמו : ובעל אמו גרסי' בהדייא : וגיסו · בעל אחות אשתו : וחורגו · בן אשתו : לבדו · ולא בנו וחתנו ואי קשיא לך כיון דתנא בעל אמו פסול לו ממילא ידענא דהוא נמי פסול לבעל אמו למה לי למיתני חורגו אי משום דאתא לאשמעינן לבדו לישתוק מיניה וכל כמה דלא תני ליה מכללא דבעל אמו לא משתמע אלא הוא לבדו לא תיקשי דכל הנך דמשתמע מכללא מיתני במתניתין בהדיא כגון אחי פסול לי ואני לו דהא נמי אחיו ובנו פסול לי ואני לו דהא אחי אביו ובמתני' תני לה אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחיו והא תנא ליה אחיו ובנו בן אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחי אביו אחי אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחותו ותנן במתניתין בעל אחותו הוא ובנו דהיינו בן אחותו *בן אחות אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחות *אמו ותנן במתני' בעל אחות אביו ובנו דהיינו בן אחות אביו בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני בן חמיו ותנן במתני' חמיו ובנו וכן כולהו כי מעיינת להו משכחת להו בהדיא בר מבן אחי אשתו דמפיק מכלל בעל אחות אביו וחתנו דמפיק מכלל דחמיו דלא מיתניא בהדיא : וכל הראוי ליורשו · דהיינו קרובי האב אבל קרובי האם כגון אחי אמו כשר לו שהרי אינו ראוי ליורשו דתנן (ב"ב דף קח.) אחי האם מנחילין ולא נוחלין אבל הוא פסול לאחי אמו שהרי מעיד זה ראוי ליורשו וגיסו נמי כשר להעיד לו שאינו ראוי ליורשו : באותה שעה · שהוא בא להעיד או שראה העדות : היה קרוב · כגון חתנו שראוי ליורשו : ונתרחק · שמתה אשתו קודם שראה עדות זו : שושבינו · פסול לו בימי חופתו : לא נחשדו ישראל על כך · להעיד שקר משום איבה ואהבה ודווקא בעדות פליגי אבל בדין מודו ליה רבנן דפסול לו לדון דכיון דסני ליה ולא מצי להפוכי בזכותיה : **גמ'** לא יומתו · שני אבות בעדות בניהם ועל כרחיך הני שני אבות באחין קא מישתעי שהן קרובין מן הכל דהא"ב ובנו לא מצי למימר דהא כן לא הוה קרי להו אבות דחד אב וחד בן סגי ולקמן מפרש טוליה מיניה : כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם · ונפרעין מהן עונותיהן ועון אבותיהם : איש באחיו · איש בשביל אחיו :

אשכחן

תוספות

ואלו הן הקרובין וכו' ובניהם ותתניהם · לא קאי רק אהנך קרובים דמפרש במתני' בהדיא כגון אחי אביו ואחי אמו אבל אהנך דנפקי מכללא לא קאי כגון בניו וחתניו דידיה אינם פסולים להנך אי לאו הוו בכלל הנך קרובים דמפרש ותדע דהא בנו כשר הוא לאחי אביו לתנא דמתני' דהא הוי שלישי בראשון כדאיתא בגמרא (דף כח.) והקשה בקונטרס אמאי תנא חורגו הא נפיק מבעל אמו ואי לאשמועינן לבדו הא נמי פשיטא כדפ"ל דבניהם ותתניהם לא קאי אהנך דנפקו מכללא ותירץ דאין התנא חושש בזה דהכתי איכא *שם קרובים דאתו מכללא ואפ"ה תני להו בהדיא כגון אחי אביו נפיק מכללא דאחיו ובנו וכו' וקשה ליתני נמי בן אחי אשתו כמו אינך ומיהו מחתנו איכא למימר דשפיר הוה (תני) [אתא] מותתניהם דכ"ש דפסול לחמיו אבל מ"מ בן אחי אשתו קשה אלא נראה דכולהו איצטריכו אי משום איניהו גופייהו או משום בניהם ותתניהם והשתא הא ק"ל מחורגו וי"ל דתנייה לאשמועינן דהוי לבדו ולא בנו וחתנו ואע"ג דבניהם ותתניהם לא קאי אהנך דאתו מכללא כדפרישית מ"מ בחורגו איצטריך דסד"א כיון דחורגו כבנו ובן הבן פסול כדאיתא פרק יש נוחלין (ב"ב דף קכח.) אימא דה"ה בן חורגו קמ"ל ולפי' למר בר רב אשי דמכשר באבא דאבא דהיינו בן הבן איכא למימר דמהכא הוא דיליף לה אבל בן אחי אשתו לא צריך למהדר ולמיתנייה כלל כיון דמפיק הוא מכללא דאי לאשמועינן דהוא לבדו פסול ולא בנו וחתנו כמו בחורגו הא פשיטא במהיכא תיתי ועוד דלא עדיף בן אחי אשתו מבן אחיו ובן אחיו ובניו וחתניו כשרין לו כדתני גבי כולהו ובניהם משמע ולא בני בניהם :

אלו הן הקרובים וחורגו לבדו · פי' לא בנו ולא חתנו והקשה רש"י אמאי נקט חורגו הא נפיק מכלל דבעל אמו ואין לומר דנקטיה משום לבדו דאשמועינן דבנו כשר ולא נהירא דמהיכא תיתי טפי והא אמרינן דבניהם ותתניהם לא קאי אלא למבוארים דכתיבי במתני' ולא קאי אהני דנפקי מכללא שהרי בנו לאחי אביו כשר לתנא דמתני' דהוי שלישי בראשון כדאיתא בגמ' ותירץ רש"י דכולהו כמי אתיא מכללא כגון אחי אביו מכללא דאחיו ובנו בר מבן אחי אשתו דמפיק מכלל דבעל אחות אביו וחתנו נפקא מכלל דחמיו ואפ"ה תני להו שאינו מקפיד בזה ולא נהירא דא"כ אמאי לא הדר ותני הנך דאתו מכלל דבעל אחות אביו על כן נראה לומר דכולהו איצטריכא דאחי אביו אע"ג דאיהו גופיה אתי מכללא דבן אחיו מ"מ בנו וחתנו לא נפקי מכללא וכן אחי אמו ובעל אחותו אף ע"ג דבנו אתי מכללא (דבעל) אחי אמו מ"מ איהו גופיה לאו מכללא אתי ואתא לאשמועינן דבעל כאשתו וכן כולם איצטריכו אי משום איניהו גופייהו אי משום בניהם ותתניהם : (ז"ה הדבו"ר נראה לי מיות"ר)

רבינו חננאל

סהדי חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דכורעיא אמר רב אחא בר יעקב הא ר' יוסי דאמר הוזם בדיני ממונות כשר בדיני נפשות וקיי"ל ר' מאיר ור' יוסי הלכה כר' יוסי . א"ל רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כר"מ הכא סתם לן תנא כוותיה דתנן בראש השנה [בספ"ק] אלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית ועבדים זה הכלל עדות שאין האשה כשרה לה אף הן אינן כשרין לה . מני הא אילימא ר' יוסי והא איכא עדות דדיני נפשות שאין האשה כשר' לה ואלו כולן כשרין לה דהא ר' יוסי [אמר] כל מי שפסול מחמת ממון כגון אלו הגזלנין והחמסנין וכיוצא בהן כשר הוא בדיני נפשות אלא לאו משנה זו ר' מאיר דאמר אפילו מי שפסילותו מחמת ממון פסול הוא בכל התורה כולה וזו ששנינו במסכת נדה פרק בא סימן כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות . אוקימנא בפסול יוחסין כגון ממזר וגר שכשירין לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות דבעינן ונשאו אתך בדומין לך: **מתני'** אלו הן הקרובין אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו כו' , א"ר יוסי זו משנת ר' עקיבא אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה כו'. מנא הני מילי דת"ר לא יומתו אבות על בנים מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא מה ת"ל לא יומתו אבות על בנים לא יומתו אבות בעדות בנים ובנים לא יומתו בעדות אבות כגון עשו ויעקב לא יומתו בעדות אליפז וראובן ולא ראובן ואליפז בעדות עשו ויעקב אשכחן עדות אבות לבנים ועדות בנים לאבות וכ"ש יעקב ועשו להדדי שעדותן בטלה .

מסורת הש"ס

[בערוך סי' מקדח וי"א רופה עכ"ל]
נדה מט: לקמן לו: [קידושין עו:]
לעיל כד: ר"ה כב. עירובין פב.
עדיות פ"ב מ"ט
נ"א אם יש
נ"א אחי
נ"א אביו
[ב"ק פח.]
ברכות ז:
ח"מ כשאינן אוחזין נאמר ומהאני מקיים אף בעונות אבותם אתם ימקו

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פ"ט מהל' עדות הלכה א סמג עשין כז :
נב ב מיי' שם פכ"א הלכה ז :
נג ג ד מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה טו סמג לאוין רטו טוש"ע ח"מ סימן לג סעיף יוד :
נד ה ו ז ח מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ג :

מכות ה:[ע"ש תוספתא פ"ו]
ב"ב ט:
[כתובות נג. ב"ק פ"ג:]
[נ"ל בשני] [עיין רש"י]

תורה אור

אשכחן אבות לבנים ובנים לאבות וכ"ש אבות להדדי בנים לבנים מנלן א"כ ליכתוב קרא לא יומתו אבות על בן מאי בנים דאפילו בנים להדדי אשכחן בנים להדדי בנים לעלמא מנלן אמר רמי בר חמא סברא הוא כדתניא* אאין העדים נעשין זוממין עד שיזומו שניהן ואי ס"ד בנים לעלמא כשרין נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו אמר ליה רבא וליטעמיך הא *דתנן בשלשה אחין וא' מצטרף עמהן הרי אלו ג' עדיות והן עדות אחת להזמה נמצא עד זומם משלם ממון בעדות אחיו אלא הזמה מעלמא קאתי ה"נ הזמה מעלמא קאתי אלא א"כ ליכתוב קרא ובן על אבות אי נמי הם על אבות מאי ובנים אפילו בנים לעלמא אשכחן קרובי האב קרובי האם מנלן אמר קרא אבות אבות תרי זימני אם אינו ענין לקרובי האב תניהו ענין לקרובי האם אשכחן לחובה לזכות מנא לן אמר קרא יומתו יומתו תרי זימני אם אינו ענין לחובה גתנהו ענין לזכות אשכחן בדיני נפשות בדיני ממונות מנלן אמר קרא (ויקרא כד) °משפט אחד יהיה לכם *דמשפט השוה לכם אמר רב אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו אף אני לא אעיד לו אני ובני וחתני ואמאי הו"ל שלישי בראשון ואנן השני בשני תנן ושני בראשון תנן ושלישי בראשון לא תנן מאי חתנו דקתני במתניתין חתן בנו וליתני בן בנו מילתא אגב אורחיה קמ"ל דבעל כאשתו ואלא הא דתני רבי חייא שמונה אבות שהן עשרים וארבעה הני תלתין ותרתין הוי אלא לעולם חתנו ממש ואמאי קרי ליה חתן בנו כיון דמעלמא קאתי כדור אחר דמי אי הכי הוה ליה שלישי בשני ורב חאכשר שלישי בשני אלא רב דאמר כרבי אלעזר דתניא רבי אלעזר אומר כשם שאחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כך בן אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו ואכתי הוה ליה שלישי בשני ורב אכשר שלישי בשני רב סבר ליה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא מאי טעמא דרב דאמר קרא לא יומתו אבות על בנים ובנים לרבות דור אחר ורבי אלעזר על בנים אמר רחמנא פסולי דאבות שדי אבנים אמר רב נחמן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחות חמותי לא יעיד לי ותנא תונא בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו הן ובניהן וחתניהן אמר רב אשי כי הוינן בי עולא איבעי לן אחי חמיו מהו בן אחי חמיו מהו בן אחות חמיו מהו אמר לן תניתוה אחיו ואחי אביו ואחי אמו הן ובניהן וחתניהן רב איקלע למזבן

רש"י

אשכחן אבות לבנים · ראובן לבן שמעון דהיינו אחי אביו : ובנים לאבות · בן שמעון לראובן דהיינו בן אחיו וכל שכן אבות להדדי דהא בנים מכח דידהו קא אתו ואימעיטו להו מהאי קרא אחיו ובנו ואחי אביו : בנים להדדי מנלן · דקתני במתני' בן אחי אביו פסול לו : ליכתוב לא יומתו אבות על הבן · דכיון דכתיב אבות שני אחים משמע ועל הבן הוי משמע בנו של כל אחד ואחד הוי פסול לשניהם : לעלמא · שיהו שנים קרובים פסולין להעיד על אדם מן השוק : בעדות אחיו · דאי לאו דאסהיד האי קרובו בהדיה לא הוה מיקטל נמצא בנים מתים זה על זה : שלשה אחים ואחד · מן השוק עם כל אחד ואחד מעידים על אכילת שני חזקה של קרקע של אדם מן השוק ומעיד אחד מן האחין והבא מן השוק על שנה ראשונה ואחד מן האחין והבא מן השוק על שנה שניה והשלישי על השלישית והרי אלו שלש עדיות והחזקה קיימת ולא אמרי' עדות אחת היא והרי העדים קרובים אלא ג' עדיות נינהו דאשתא דקא מסהיד האי לא מסהיד האי : והן עדות אחת להזמה · דעד דמתזמי כולהו לא משלמי ממונא דהא לא הוה מתוקמא בידא דלוקח אלא בסהדותא דכולהו : אלא הזמה מעלמא קא אתי להו · ע"י המזוזמין אותן הן משלמים ולא זה על יד זה : הוה ליה שלישי בראשון · בני שלישי הוא ואחי אבא ראשון דאבא ואחיו ראשונים ואני שני ובני שלישי ואמר רב דשלישי לא יעיד בראשון : ואנן · במתני' שני בשני ושני בראשון תנן אבל כולי האי לא פסיל מתני' : שני בשני · כגון אחי אביו ובנו אחי אבא לי ואני לו הרי ראשון בשני ושני בראשון בן אחי אבא לי ואני לו הרי שני בשני אבל בני לאחי אבא לא תנן : מאי חתנו דקתני מתני' · אחי אביו ובנו וחתנו האי חתנו דמתני' אבנו קאי דהוה שלישי האי חתן ולקמן פריך א"כ הוה שלישי בשני : אגב אורחיה · דבעי לאשמועינן שלישי פסול נקט חתן בנו דאשמועינן נמי בעל כאשתו : שמנה אבות · עם בניהם וחתניהם הוו כ"ד ואע"ג דבמתני' תשעה תנן בר מחורגו שאין בן וחתן עמו לקמן פריך להו : תלתין ותרתין · ח' אבות וח' בנים וח' חתנים וח' בני בנים ואע"ג דאיכא תו ח' חתנים שם חתנות חד קרי ליה : ואמאי קרי ליה · רב לחתנו דמתני' חתן בנו כיון דהחתן לא הוי מזרעו ומעלמא אתי כדור שלישי חשיב ליה רב והלכך בני נמי לאחי אבא דהוי שלישי בראשון פסול ואיכא לאקשויי לרב כיון דאמר חתן כדור אחר דמי אמאי פסול חתנו לאחי אבא הוה ליה רביעי בראשון אלא מילתא אחריתי אקשי ליה עד דאפקיה מהאי טעמא לגמרי : אי הכי · דחתן נמי כדור אחר דמי וקתני מתני' חתן אחי אבא פסול לי הוה ליה שלישי פסול להעיד בשני ורב אכשר שלישי בשני דקאמר אף אני לא אעיד לו אני ובני אבל בני לבנו יעיד : ה"ג אלא רב דאמר כר"א · ולעולם חתן לאו כדור אחר דמי ורב דפסיל שלישי בראשון כר' אלעזר דאמר שלישי בשני פסול וכ"ש שלישי בראשון ומיהו לית הלכתא כוותיה דאמרינן בים טחלין (ב"ב ד' קכח.) דשלישי (*בראשון) כשר והלכתא כוותיה דרב (*)מדבתראי הוא : בן בנו של אחי אבא · לדידי הוי שלישי בשני ורב שלישי בראשון נפקא ליה מדכתיב בנים הוו שנים : וי"ו לרבות בני בנים · דפסולין לאבות דהוא שלישי בראשון : רבי אלעזר · כרב סבירא ליה דוי"ו לרבות אתא ודריש על בנים למימר דכל דפסילי לאבות פסול לבנים הלכך כי היכי דג' בראשון פסול שלישי בשני נמי פסול : ותנא תונא · תנא דידן כמו אבונא אחונא : חתן בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני אחי חמותו ואני לחתן בעל אחות אבי בן אחי חמותו אני ולחתן בעל אחות אמי בן אחות חמותו אני מילתיה דרב נחמן מהתניהן דקתני מתני' יליף וכן מילתיה דרב אשי מחתניהן דאחיו ואחי אביו ואחי אמו שפסולין לו והוא להם הוי איהו לגבייהו אחי חמיו ובן אחי חמיו ובן אחות חמיו :

גוילי

תוספות

מאי חתנו דקתני מתני' חתן בנו · תימה א"כ מתני' דקתני גיסו ובנו וחתנו הייתו חתן בנו אלמא חתן בן אחות אשתו פסול הא אפי' חתן בן אשתו כשר דקתני חורגו לבדו וי"ל דכיון דחתנו הוי חתן בנו איכא למימר דחורגו לאו למעוטי בן חורגו וחתן חורגו אלא אתא למעוטי בן בן חורגו וחתן בן חורגו :

שמונה אבות שהן כ"ד · איכא טובא דחדא ניהו אלא לפום ריהטא דמתני' קחשיב :

תלתין ותרתין הוו · הא דלא קאמר ארבעים הוו הם ובניהם וחתניהם וחתן בניהם ובני בניהם משום דלא קתני להו בהדיא במתני' אי נמי שם חתנות חד הוא :

(תלתין ותרתין הוו · פי' הקונט' דחתן בניהם לא חשיב דשם חתנות חדא הוא ור"י אומר דבני בניהם לא חשיב משום דלא קתני להו במתני' בהדיא) :

כיון דמעלמא אתי כדור אחר דמי · פ"ה והא דלא אקשי' ליה לרב כיון דאמרת כדור אחר דמי אמאי פסול חתנו לאחי אביו הוה ליה רביעי בראשון משום דקשיא ליה מילתא אחריתי והקשה הר"ר יוסף אחי הר"ף להר"ף דאמאי לא מקשי לרב דאכשר ג' בשני דקאמר אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו וחתנו כדור אחר דמי א"כ פסול שלישי בשני ותירץ הר"ף אה"כ דהוה מצי לאקשויי הכי אלא משום דאקשי ליה מילתא אחריתי לא אסיק אדעתיה דהכי כמו תירץ בשיטת הקונטרס :

רב דאמר כר' אלעזר · אומר ר"ת דכן הלכה דשלישי בראשון פסול כדמוכח בפ' יש נוחלין (ב"ב ד' קכח: ושם) דשלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא הלכה שלישי בשני כשר ומשמע הא בראשון פסול ואמר התם דהכי הלכתא ובירושלמי נמי אמרי' משה מהו להעיד באשת פנחס ואמר ר' יוחנן כשר ומדנקט אשת פנחס משמע דלפנחס לא יעיד דהוה שלישי בראשון והא דלא אמרינן אשה כבעלה כי הכא באשת חורגו משום דהתם איתפלג דרא :

גיסו

רבינו חננאל

בנים להדדי כגון ראובן ואליפז להדדי מנא לן ופשטינן אם כן ליכתוב לא יומתו אבות על הבן אמאי כתב בנים ללמד שאפילו בנים להדדי עדותן בטלה . בנים לעלמא מנא לן כגון עדות ראובן ואליפז לעלמא שעדותן בטלה. ובא רמי בר חמא למיפשטה מעדים זוממין ובא רבא ודחה מהא דתנן בפ' חזקת הבתים ג' אחים וא' מצטרף עמהן כו' ופשטה הכי אם כן דבנים לעלמא כשרין הן לכתוב קרא לא יומתו אבות על בנים והן לא יומתו על אבותם ובנים למה לי אלא אפי' בנים לעלמא פסולין . אשכחן אחי אביו ובן אחי אמו אחי אמו ובן אחי(אמו)[אביו].ששנינו במשנתנו מנא לן ופשטנא מדכתיב אבות אבות תרי זימני דלא צריך דהוה ליה למכתב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו עליהן . אבות דכתב רחמנא תרי זימני למה לי אם אין לו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם . אשכחן שעדותן בטלה לחובה מדכתיב לא יומתו עדות הקרובים אם יעידו [לזכות] להדדי או לעלמא מניין כי עדותן בטלה ופשטנא מדכתיב יומתו תרי זימני למה לי דהוה ליה למכתב לא יומתו אבות על בנים ובנים על אבות יומתו יומתו תרי זימני למה לי אלא אם אינו ענין לחובה דלא הוה צריך ליה תנהו ענין לזכות ובדיני נפשות והוא הדין לדיני ממונות דכתיב משפט אחד יהיה לכם : אמר רב (אחא) [אחי] אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו אף (אבי) [אני] לא אעיד לו אני ובני וחתני . פי' כגון יעקב אביו בן יצחק אומר ישמעאל שהוא אחי אבי ונביות בנו ועשו חתנו לא יעידו לי . אף אני יעקב וראובן בני ושכם חתני לא נעיד לו ואקשינן אמאי והא ראובן שלישי הוא כי הוא בן יעקב בן יצחק וישמעאל דהוא ראשון שהוא ויצחק אחים והן ראשונים וראובן לישמעאל יבא שלישי בראשון ולא שנינו במשנתנו שהן פסולין אלא הן ובניהן שני בראשון ושני בשני שלישי בראשון לא תנן שהוא פסול . ושקלינן וטרינן ודברים פשוטין הן . ואסיקנא רב במשנת ר' אלעזר אמר

דתניא ר' אלעזר אומר כשם שאחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כו' . ואקשינן והא רב אכשר שלישי בשני . ופרקי' רב סבר לה כוותיה בהא דתני אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו ופליג עליה בחדא דרב שלישי בשני כשר וכך הלכה ור' אלעזר אומר כך בן אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כלומר שלישי בשני פסול ולית הלכתא כוותיה מאי טעמא דרב דייק ובנים כלומר ובנים שהבנים בלבד פסולין כמו אבותם ולמעלה מהן כשר דדייק ו' ור' אלעזר אמר מדלא כתיבי לא יומתו אבות על פי בנים אלא ובנים שמעינן מינה כי בנים כאבות מה אבות הן ובניהן פסולין אף בניהן הן ובניהן פסולין זה דור שלישי . אמר ר"נ אחי חמותי לא יעיד לי ובן אחי חמותי ובן אחות חמותי לא יעיד לי. פי' אחי חמותי הוא חתן בעל אחותי בן אחי חמותי הוא חתן בעל אחות אביו בן אחות חמותו הוא חתן בעל אחות אמו והוא ששנינו בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו הן ובניהן וחתניהן (ובן) אחי חמיו בן אחי חמיו בן אחות חמיו הוא חתן אחיו בן אחי חמיו הוא חתן אחי אביו בן אחות חמיו הוא חתן אחיו בן אחי חמיו הוא חתן

מרוי

עין משפט
נר מצוה

נה א ב מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה ו סמג לאוין רטו טוש"ע ח"מ סימן לג סעיף ג :

נו ג מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף ז :

נז ד מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף ו :

נח ה מיי' שם הל' יד טוש"ע שם סעיף ט:

נט ו מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכה ג סמג לאוין רלה טוש"ע י"ד סי' שעג סעיף ד וסי' שעד סעיף ד טוש"ע אה"ע סי' נד סעיף ה :

ס ז מיי' פכ"ב מהל' אישות הלכה ג סמג עשין מח טוש"ע אה"ע שם וסי' נו :

סא ח מיי' שם פי"ו הלכה יא סמג שם טוש"ע אה"ע סי' נד סעיף ו :

סב ט מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה יג סמג לאוין רטו טוש"ע ח"מ סימן לג סעיף ח :

[וע"ע תוס' גיטין יז. ד"ה מפני]

סג י כ מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף ד וע"ש :

סד ל מיי' פ"א מהל' גירושין הלכה יז סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' קל סעיף יז :

גוילי בעו מיניה מהו שיעיד אדם באשת חורגו בסורא אמרי [א]בעל כאשתו בפומבדיתא אמרי [ב]אשה כבעלה דאמר רב הונא אמר רב (*נחמן) מניין שהאשה כבעלה דכתיב °ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא והלא אשת דודו היא מכלל דאשה כבעלה: ובעל אמו הוא ובנו וחתנו: בנו היינו אחיו אמר רבי ירמיה לא נצרכא אלא לאחי האח רב חסדא [ג]אכשר באחי האח אמרו ליה לא שמיע לך הא דר' ירמיה אמר להו לא *שמיע לי כלומר לא סבירא לי אי הכי היינו אחיו תנא אחיו מן האב וקתני אחיו מן האם אמר רב חסדא [ד]אבי חתן ואבי כלה מעידין זה ע"ז ולא דמו להדדי אלא כי *אבלא לדנא אמר רבה בר בר חנה מעיד אדם לאשתו ארוסה אמר רבינא לא אמרן אלא לאפוקי מינה אבל לעיולי לה לא מהימן ולא היא [ה]לא שנא לאפוקי ולא שנא לעיולי לא מהימן מאי דעתיך כדאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא *אשתו [ו]ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו [ז]מתה אינו יורשה [ח]מת הוא גובה כתובתה התם בשארו תלה רחמנא אבתי לאו שארו היא הכא משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא דעתיה לגבה: חורגו לבדו: ת"ר [ט]חורגו לבדו רבי יוסי אומר גיסו ותניא אידך גיסו לבדו ר' יהודה אומר חורגו מאי קאמר אילימא הכי קאמר חורגו לבדו והוא הדין לגיסו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו והוא הדין לחורגו אלא מתני' דקתני גיסו הוא ובנו וחתנו מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי ואלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו ואלא הא דתני ר' חייא שמונה אבות שהן עשרים וארבעה כמאן לא כר' יוסי ולא כר' יהודה אלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו וכ"ש חורגו ומתני' ר' יהודה ברייתא ר' יוסי אמר רב יהודה אמר שמואל [י]הלכה כרבי יוסי ההיא מתנתא דהוי חתימי עלה תרי גיסי סבר רב יוסף לאכשורה דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי אמר ליה אביי ממאי דרבי יוסי דמתניתין דמכשר בגיסו דילמא רבי יוסי דברייתא [כ]דפסיל בגיסו לא ס"ד דאמר שמואל כגון אנא ופנחס דהוינן אחי וגיסי אבל גיסי דעלמא שפיר דמי ודילמא כגון אנא ופנחס משום דגיסו קאמר אמר ליה זיל קניה בעדי מסירה כר' אלעזר *והאמר רבי אבא [ל]מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו שהוא פסול א"ל זיל לא שבקי לי דאותביניה לך: ר' יהודה אומר כו': א"ר תנחום א"ר טבלא אמר ר' ברונא אמר רב הלכה כרבי יהודה רבא אמר ר"נ אין הלכה כרבי יהודה וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אין הלכה כר' יהודה איכא דמתני לה להא דרבה בר בר חנה אהא את זו דרש רבי יוסי הגלילי °ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם *וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו אלא זה שהיה קרוב ונתרחק אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי הגלילי בני חמוה דמר עוקבא

קרובים

תורה אור: ויקרא יח · דברים יז

גוילי · קלפים: באשת חורגו · על נכסי מלוג שלה בהשפטה עם אדם מן השוק ובנכסי שאר קרובים לא איבעי להו דכיון דבניהם פסולין לו והוא להם פסול אף לנשים לפי שהבנים ראויין לירש את אמן אבל חורגו דבנו כשר מיבעי' לן באשתו: בעל כאשתו · ואשה כבעלה והרי הוא כאילו חמיה ותנן (דף כז:) חמיו פסול קרוב הוא: אחי האח · בן שיש לבעל אמו מאשה אחרת פסול לו מפני שהוא אחי אחיו: אבי חתן ואבי כלה · בן ראובן שנשא בת שמעון לא נתקרבו ראובן ושמעון בכך וכשרין להעיד זה לזה בכל עדיות ולא אמרינן בשביל בנו שנתקרב ראובן לשמעון נפסל ראובן לשמעון: ולא דמו · ראובן ושמעון להדדי: אלא כי אבלא לדנא · כמגופה שאינה דומה לחבית: לאפוקי מינה · לחוב לה ולזכות לבעל דינה דקרוב לא הוי כל זמן שלא נשאה ומיהו לעיולי לה לא מהימן דאדעתא דידיה קעביד: מאי דעתיך · דלא חשבת ליה קרוב: לא אונן · אם מתה אינו נאסר בקדשים מחמת אנינות: ואין מטמא לה · אם (א) כהן הוא ואית דל"ג אינה מטמאה וכן היא אינה נאסרת באנינות מיתתו בקדשים ואינה מטמאה אינה מצווה להתעסק בו ואיידי דתנא לא אוננת תנא ולא מיטמאת (ב)ולאו דווקא דנשים דכהונה לא הוזהרו על הטומאה: גובה כתובתה · בדכתב לה מן האירוסין מוקמינן לה בשנים אוחזין (ב"מ דף יח.) והאי דקתני לא מטמא לה קא סמכת ואמרת לאו קרוב הוא: התם · גבי טומאה וירושה: בשארו תלה רחמנא. כדכתיב (ויקרא כא) כי אם לשארו הקרוב ואמר מר (יבמות דף כב:) שארו זו אשתו וכן בירושת הבעל לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה מיכן שהבעל יורש את אשתו ביש נוחלין (ב"ב ד' קט:)(ג): גיסו · לבדו אבל בנו וחתנו כשרים לגיסו ורבי יוסי פליג אמתני' בתרתי חדא דקתני מתני' בגיסו בן וחתן ופליג נמי אבעל אחות אמו דקתני מתני' דהוה קרוב וכן גם הוא קרוב לו דהוי לו בן גיסו פסול הוא לו משום דאיהו לדידיה בעל אחות אמו אבל משום קורבה דבן גיסו לא מיפסיל ונפקא מינה דחתן גיסו כשר להעיד לו (*והוא הדין לגיסו והיינו דקתני בברייתא בתרייתא ר' יהודה אומר חורגו אף חורגו דמודה נמי בגיסו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו והוא הדין לחורגו) זה"ו טס"ח אח"ר בפי' ונראה גיסו לבדו ורבי יוסי פליג אמתניתין בחדא דקתני מתני' גיסו ובנו וחתנו *(כשרים לגיסו) דאבעל אחות אמו דקתני מתניתין דהוי קרוב וכן גם הוא קרוב לו דהוי ליה בן גיסו לא פליג רבי יוסי עלה ומודה הוא דבן גיסו פסול לו משום דאיהו לדידיה בעל אחות אמו אבל משום קורבה דבן גיסו לא מפסיל ונפקא מינה דחתן גיסו כשר וכו': מאי גיסו דקאמר רבי יוסי אף גיסו · ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: הכי גרסינן אלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו: אלא הא דתני רבי חייא כו' לא רבי יהודה ולא ר' יוסי · דלר' יהודה ט' אבות הווין במתני' בר מחורגו וכן לר' יוסי תשעה הווין: אלא חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו וכל שכן חורגו: ומתני' רבי יהודה · דקתני בן וחתן בגיסו: ברייתא ר' יוסי · אפיק גיסו וחורגו הוי ח' אבות ובניס וחתניס ואית דמוקמי להאי בן גיסו דקא מכשר ר' יוסי בבן שיש לו לגיסו מאשה אחרת כי היכי דלא לפלוג ר' יוסי אבעל אחות אמו ולא מיתוקמי' שפיר דכל בניהם דמתני' מאותה אשה קאמר ועוד אי מאשה אחרת מכשיר ר' יוסי מכלל דתנא דידן מאשה אחרת נמי פסול משום קרוב מחמת קרוב תיקשי לרב חסדא דאכשר באחי האח דהשתא בן גיסו פסול משום אחי בן אחות אשתו *אחי האח מיבעיא: הלכה כר' יוסי : קס"ד כר' יוסי דמתני' דלא פסול אלא קרוב הראוי לירש וגיסו אינו ראוי ליורשו: דפסיל בגיסו · דקתני גיסו לבדו: לא ס"ד · דהא בהדיא פריש שמואל לפסולא דגיסו כגון אנא ופנחס שהיה אחיו וגיסו מכלל דגיסו דעלמא כשרין: משום גיסו · ושמואל פירושא דגיסו אתא לאשמעי': א"ל · למקבל מתנה: זיל קנייה בעדי מסירה · אם יש לך עדים אחרים שמסר לך שטר זה בפניהם הביאם ויעידו ותהיה שלך דסבר כרבי אלעזר דאמרי' במסכת גיטין (ד' ג:) אפי' לא חתמו בו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר וגובה מנכסים משועבדים שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תקון העולם: במזויף מתוכו · שחתמו בו עדים פסולים שהוא פסול דבמאי קני ליה בהאי שטרא האי שטרא הספא בעלמא הוא:

קרובים

גיסו לבדו וכ"ש חורגו · אינם שוים דחורגו לבדו למעוטי בנו וחתנו וגיסו לבדו לא למעוטי בנו דהא ברייתא ר' יוסי היא אלמא חשיב בעל אחות אמו והייני בן גיסו ולא אתא למעוטי אלא חתנו כדפי' הקונטרס ומדמסקי' דהלכה כר' יוסי דגיסו לבדו למעוטי חתנו יש לדקדק כ"ש שנים הנשואים שתי בנות אחיות או בנות שני אחים דכשרים:

והא מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו · מדמהדר ליה אביי הכי משמע דס"ל כרבי אלעזר דאמר עידי מסירה כרתי אלמא קסבר אביי כתב לאחד ומסר לאחר זה שמסר לו קנה דהכי א"ר אלעזר בסוף מי שהיה נשוי (כתובות דף נה: ושם) ותימה הא אביי הוא דאמר בפ"ק דב"מ (דף יג. ושם) עדיו בחתומיו זכין לו וי"ל דההיא דכתב לאחר מיירי בב' שטרות היוצאים ביום אחד שזמנם שוה דכיון דלא מוכח מתוך השטר איזה קדם לא שייך למימר עדיו בחתומיו זכין לו ואזלינן בתר מסירה אבל היכא דמתוך השטר מוכח איזהו קדם עדיו בחתומיו זכין לו ואפילו נמסר לבסוף*:

דברי

רבינו חננאל

אחי אביו בן אחות חמיו וכו': רב איקלע למיזבן גוילי בעי מיניה מהו שיעיד אדם לאשת חורגו א"ל בסורא אמרי בעל כאשתו. בפומבדי' אמרי אשה כבעלה כלומר עדותו פסולה. מנא לך דכתיב ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא מיכן שהאשה כבעלה. רב נפק למתרי משכון לר' חייא רבה עבר בחד אתר ואשכח ר' יוחנן יתיב מקשי תנינן חורגו לבדו אשת חורגו מהו בעל חורגתו מהו אשה כבעלה הבעל כאשה. וקמת אשת חורגו כחורגו. והבעל כאשה. רב חסדא בעי משה שיהא כשר באשת פנחס*)

*) מכאן עד ריש דף כ"ט ע"א חסר בכ"י

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואין מטמא וכו' כהן הוא וכן הוא וכו' על הטומאה ואית דל"ג אינה מטמאה הס"ד כצ"ל: (ב) בא"ד ולאו דוקא נשי. נ"ב ובכב"מ דף יח פי' רש"י להדיא דזה קאי אנשי כהונה דאין כופין אותה לטמא לו אע"ג דכתיב לה יטמא מצוה הוא ע"ש: (ג) ד"ה בשארו תלה וכו' ביש נוחלין הס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה וה"ה לגיסו והיינו וכו' וה"ה לחורגו הס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה ומאי גיסו דקאמר וכו' עד תשעה הווין הס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה גיסו לבדו וכו' להעיד לו הס"ד ואח"כ נ"ל זהו נוסח אחר וכו' דחתן גיסו כשר וכו' הס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה אלא חורגו:

מסורת הש"ס

[ברי"ף וברא"ש ליתא]

[עירובין קב: וש"נ]

[גי' הערוך אובלי פירוש אובלי כסוי החביות שאין בהסדיבוק אלא סנחה בלבד]

ב"מ יח. [ע"ש ל"ע] יבמות כט: ע"ש מג: ע"ש כתובות נג. ע"ש ופט: ע"ש

גיטין ד. [ודף י: ב"ב קנ.]

רש"ל מ"ז

ר"ס כב: ע"ש קידושין סו: ע"ש

ברש"י שבא"פ ליתא לסך בתי תיבות

אחי שאם מיבעיא כצ"ל

עין משפט נר מצוה

מסורת השדים

תורה אור

קרובים ונתרחקו הוו אתו לקמיה לדינא אמר להו פסילנא לכו לדינא אמרו ליה מאי דעתיך כר' יהודה אנן *מייתינן איגרתא ממערבא דאין הלכה כרבי יהודה אמר להו אטו בקבא דקירא אידבקנא בכו דלא קאמינא פסילנא לכו לדינא אלא משום דלא צייתיתו דינא : אוהב זה שושבינו וכו': וכמה אמר ר' אבא אמר רבי ירמיה אמר רב כל שבעת ימי המשתה ורבנן משמיה דרבא אמרי אפילו מיום ראשון ואילך : השונא כל שלא דבר כו' : ת"ר °והוא לא אויב לו יעידנו °ולא מבקש רעתו ידיננו אשכחן שונא אוהב מנלן קרי ביה הכי והוא לא אויב לו ולא אוהב לו יעידנו ולא מבקש רעתו ולא טובתו ידיננו מידי אוהב כתיב אלא סברא הוא אויב מאי טעמא משום דמרחקא דעתיה אוהב נמי מקרבא דעתיה ורבנן האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה חד [א]לדיין אידך כדתניא אמר רבי יוסי ברבי יהודה והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו [ב]מכאן לשני תלמידי חכמים ששונאין זה את זה שאין יושבין בדין כאחד: מתני' [ג]כיצד בודקים את העדים היו מכניסין אותן לחדר ומאיימין עליהן ומוציאין *את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה *אם אמר הוא אמר *לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום [ד]עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז [ה]ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהן מכוונין נושאין ונותנין בדבר *שנים [ו]אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב אחד אומר חייב ואחד אומר זכאי *אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין *גמרו את הדבר היו מכניסין אותן [ז]הגדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב [ח]ומניין *לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבים אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי על זה נאמר (°לא תלך רכיל בעמך ואומר)[א] °הולך רכיל מגלה סוד : גמ' היכי אמרי' להו אמר רב יהודה [ט]הכי אמרינן להו °נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר אמר (*ליה) רבא יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואבבא אומנא לא חליף אלא אמר רבא [י]אמרינן להו °מפיץ* וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר (*ליה) רב אשי יכלי למימר שב שני *הוה מותנא ואיניש בלא שניה לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא [י]אמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי דכתיב °והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך : אם אמר הוא אמר לי כו' עד שיאמרו בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז : מסייע ליה לרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב [ל]צריך שיאמר אתם עדיי איתמר נמי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן *([מ]מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי אמר משטה אני בך פטור) תניא נמי הכי מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי אמר לו משטה אני בך פטור ולא עוד אלא [נ]אפילו הכמין לו עדים אחורי גדר ואמר לו מנה לי בידך אמר לו הן רצונך שתודה בפני פלוני ופלוני אמר לו מתיירא אני שמא תכפיני לדין למחר אמר לו תנהו לי אמר לו משטה אני בך פטור ואין טוענין למסית מסית מאן דכר שמיה חסורי מיחסרא והכי קתני [ס]אם לא טען אין טוענין לו [ע]ובדיני נפשות אע"ג דלא טען טוענין לו [פ]ואין טוענין למסית מאי שנא מסית אמר ר' חמא בר חנינא מפירקיה דרבי חייא בר אבא שמיע לי שאני מסית *דרחמנא אמר °לא תחמול ולא תכסה עליו אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מניין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דא"ר שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הוה ליה למימר דברי *הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין דברי הרב שומעין אמר חזקיה מניין שכל המוסיף גורע שנאמר °אמר אלהים לא תאכלו ממנו °ולא תגעו בו רב משרשיא אמר מהכא °אמתים וחצי ארכו רב אשי אמר °עשתי עשרה יריעות אמר אביי לא שנו אלא דאמר משטה אני בך אבל אמר לא

(ויקרא יט) (משלי יא) (ישעיהו כה) (שם) (מלכים א כא) (דברים יג) (בראשית ג) (שמות כה) (שם כו) (במדבר לה) (שמות לה)

רש"י

קרובים ונתרחקו הוו · שמתה אחותם אשת מר עוקבא : בקבא דקירא אידבקי בכו · בקב של שעוה נדבקתי בכם בתמיה כלומר איני דבוק בכם כלל אלא אתון לא לייתיתון דינא : מיום ראשון ואילך · בטלה שושבינות וכשר להעיד : והוא לא אויב לו יעידנו · דהאי והוא אעד קאי דמעיד שהוא חייב גלות והעד לא אויב לו לרוצח דאי ברוצח הא כתיב (דברים ד) והוא לא שונא לו וקראי אחריני טובא : ולא מבקש רעתו ידינו · דסמיך ליה ושפטו העדה וקאמר ר' יהודה דהאי לא מבקש רעתו אשופטים קאי ולשון זה מצאתי בברייתא דסיפרי ולא בסיפרי שלנו והוא לא אויב לו העד ולא מבקש רעתו השופט : חד לדיין · דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון דלא מצי חזי ליה זכותא : ואידך · לפסול בדין אחד שני דיינין ששונאין זה את זה : מתני' מאיימין עליהם · מפרש בגמרא : הוא אמר לי · הלוה אמר לי : לא אמר כלום · דעביד איניש דאמר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר : הודה לו · שהיו שניהם בפנינו להודות נתכוון להיות לו עדים בדבר : שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי · דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות : אפילו שנים מחייבין או מזכין והשלישי אומר איני יודע יוסיפו הדיינין · ואע"ג דאי הוה פליג עלייהו הוי בטל במיעוטא כי אמר איני יודע הוי כמי שלא ישב בדין ונמצא הדין בשנים ואנן תלתא בעינן : מכניסין אותן · לבעלי דינין ובגמרא פריך הא לא אפקינהו : גמ' היכי א"ל · לעדים כשמאיימין עליהם : נשיאים ורוח וגשם וגו' · בשביל מתהלל במתת שקר דהיינו מעידי שקר גשמים נעצרים ואפילו כשהשמים מתקשרים בעבים ורוח להוריד גשמים אין הגשם בא : אמר רבא · מאי איכפת להו אם לא ירדו גשמים אמרי בלבם משל הדיוט שב שני הוה כפנא ואבבא אומנא לא חליף על פתח מי שיודע אומנות ובעל מלאכה לא עבר הרעב : מפץ וחרב וגו' איש עונה וגו' · בעון עדות שקר דבר בא ויתיירא שלא ימותו : אאוגרייהו זילי · השוכרים אותם מבזים אותם וקלים הם בעיניו : והושיבו שנים אנשים בני בליעל · גבי נבות היזרעאלי כתיב שיועלי המלך היו יועצים לשוכרם והיו קורין אותם בני בליעל : בפנינו · משמע שעשאונו עדים(א) : פטור. ואע"פ ששמעו עדים אתמול שהודה לו הואיל ולא אמר אתם עדיי : משטה אני בך · שוחק הייתי בך בשביל שהיית שואלני מה שלא היה : הכמין · החביא כמו וארב לו (דברים יט) ויכמון ליה : ואין טוענין למסית · המסית חבירו לעבודת כוכבים אין טוענין אותו ב"ד בשבילו טענת זכות אלא אם כן טוענה הוא : ואם לא טען · משטה הייתי בך כשהודיתי אלא אמר לא אתן לך הבא עדים שהלוית לי אין טוענין בשבילו אלא אומרין לו אחרי שהודית לך שלם : ובדיני נפשות · אם יש טענת זכות והוא אינו יודע לטעון טוענין לו: לפי שלא טען · הנחש לא טען הקב"ה בשבילו : ולא תגעו בו · הקב"ה לא הזהירם על הנגיעה ומתוך תוספת גירעו שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו אמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה אף על האכילה לא תמותי : אמתים · דל אל"ף מהכא קרי ביה (*מתים) הוי שתי מאות אמה כל אותיות שבתורה הברתם ככתיבתם כמו ועשית ואמרת כאלו כתובה בה"א וכן אתה חסר כמו אותה מלא : עשתי עשרה · דל עיי"ן מהכא הוו להו שתים עשרה :

תוספות

דברי הרב ודברי התלמיד · וא"ת אם כן כל מסית יפטר עצמו בהאי טענה ויש לומר דדוקא נחש שלא נצטוה שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו אבל מסית שנצטוה שלא להסית נמצא כשמסית עובר :

עין משפט נר מצוה

סה א מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג לאוין רח טוש"ע ח"מ סי' ז סעיף ז :

סו ב מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף ח:

סז ג מיי' פי"ז מהלכות עדות הלכה ב סמג לאוין ריז טוש"ע ח"מ סימן כח סעיף ח :

סח ד מיי' פ"ו מהל' טוען ונטען הל' א טוש"ע ח"מ סימן פא סעיף ח :

סט ה מיי' פי"ז מהל' עדות הלכה ב סמג לאוין ריז טוש"ע ח"מ סי' כח סעיף ט :

ע ו מיי' פ"ח מהלכות סנהדרין הל' ב סמג עשין לח טוש"ע ח"מ סימן יח סעיף א :

עא ז ח מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הלכה ז ט סמג שם טוש"ע ח"מ סי' יט סעיף א :

עב ט י כ מיי' פי"ז מהל' עדות הל' ב סמג לאוין ריז טוש"ע ח"מ סי' כח סעיף ז :

[גי' ירו' ורי"ף ורא"ש אותן]

[עיין לקמן לז: גרסת רש"י אם אמר הוא אמר לנו וכו' איש פלוני אמר לנו וכו' ע"ש פירושו משום דהויה עד מפי עד]

עג ל מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סי' פא ס"ז:

עד מ מיי' פ"ו מהלכות טוען ונטען הל' ו סמג עשין צה טוש"ע שם ס"א:

עה נ מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף יא:

עו ס מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף ג :

[מלת ליה ליתא בשאלתות פ' יתרו סי' נה. וכן מוכח בקידושין עב: ביום שמת רב יהודה נולד רבא]

יבמות קיד:

עז ע (מיי' פ"י מהלכות סנהדרין הלכה ח) :

עח פ מיי' פי"א שם הלכה ה :

[ברי"ף וברא"ש איתא וצריך שיאמר אתם עדי]

רבינו חננאל

כל המוסיף גורע עשתי עשרה אוסיף ע' ופחות אמה :

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בפנינו וכו' עדים מדלא קתני שמענו שהודה לו הס"ד :

מסורת הש"ס

[ב"ב מח: שבועות מח:]

לקמן לז:

לעיל ג:

לעיל ה:

לקמן מב.

ב"ק נט: ע"ש

[ב"מ ל"ג ועי' תוי"ט]

בקרא מפיץ

[מלת ליה ליתא בשאלתות פ' יתרו סי' נה וכן מוכח בקידושין עב: ביום שמת רבא נולד רב אשי]

[לקמן לו: ודוגמתו לג:]

קידושין מב: נדה יד: [תמורה כט: ב"ק מ.]

[צ"ל מאתים]

הגהות הגר"א

[א] במתני' (ואומר הולך רכיל מגלה סוד) תא"מ :

לא היו דברים מעולם הוחזק כפרן (*אמר) רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הכי אמרינן משמיה דרבא [א]כל מילי דכדי לא דכירי אינשי ההוא דאכמין ליה עדים לחבריה בכילתיה אמר ליה מנה לי בידך אמר ליה הן אמר עירי ושכבי ליהוו עלך סהדי א"ל לא אמר רב כהנא הא אמר ליה לא ההוא דאכמין עדים בקיברא לחבריה א"ל מנה לי בידך אמר ליה הן חיי ומיתי ליהוו עלך סהדי אמר ליה לא א"ר *שמעון הא א"ל לא אמר רבינא ואיתימא רב פפא שמע מינה מהא הא דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עדיי [ב]לא שנא כי אמר לוה ולא שנא כי אמר מלוה ושתיק לוה טעמא דאמר לוה לא אבל אי שתיק הכי נמי ההוא דהוה קרו ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן א"ר נחמן *[ג]אדם עשוי שלא להשביע את עצמו ההוא דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי כי קא שכיב אמר פלניא ופלניא מסקו בי זוזי בתר דשכיב אתו תבעינהו ליורשין אתו לקמיה דר' ישמעאל ברבי יוסי אמר להו כי אמרי' אדם עשוי שלא להשביע את עצמו הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא פרעו פלגא תבעינהו לדינא לאידך פלגא אתו לקמיה דרבי חייא אמר להו כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו [ד]כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו אמרו ליה ניזיל וניהדר אמר להו *כבר הורה זקן [ה]הודה בפני שנים וקנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין בפני שלשה ולא קנו מידו רב (*אמי) אמר כותבין ורב אסי אמר [ו]אין כותבין הוה עובדא וחש לה *רב להא דרב אסי אמר רב אדא בר אהבה הא אודיתא זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן כניפי ויתבי לא כתבינן כנפינהו איהו כתבינן רבא אמר אפילו כנפינהו איהו לא כתבינן עד דאמר להו הוו עלי דייני מר בר רב אשי אמר [ז]אפילו אמר הוו עלי דייני לא כתבינן עד דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה לבי דינא [ח]הודה במטלטלי וקנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין במקרקעי ולא קנו מידו מאי אמימר אמר אין כותבין מר זוטרא אמר כותבין [ט]והלכתא כותבין רבינא איקלע לדמהריא א"ל רב דימי בר רב הונא מדמהריא לרבינא מטלטלי ואיתנהו בעינייהו מאי אמר ליה כמקרקעי דמו רב אשי אמר [י]כיון דמחסרי גובינא לא ההיא אודיתא דלא הוה כתוב בה אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרווייהו [כ]היינו דריש לקיש דאמר ריש לקיש [ל]חזקה אין *העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה גדול מתקיף לה רב פפי ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע *מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וספרי דבי דינא ידעי שאילינהו לספרי דאביי וידעי לספרי דרבא וידעי ההיא אודיתא דהוה כתב ביה דוכרן פיתגמי וכל

רש"י

לא היו דברים · לא הודיתי לך והרי עדים שמעו: הוחזק כפרן · ואינו נאמן עליו בשבועה: כל מילי דכדי לא דכירי אינשי · דברים של חנם כלומר הואיל ואותה הודאה דברי רוח היו שהשטה בו לא דכירי אינשי ושכח אותה הודאה: כילתא · יריעה הפרוסה סביבות המטה: עירי ושכבי ליהוו עלך סהדי · רוצה אתה שיהו כל השומעין מעידין בין ניעורין בין ישינים שהיה מכיר זה בו שלא יודה בפני עדים אמר בלבו שמא יהא סבור שכולם ישינים ויאמר הן: קב רשו · מלא קב שטרות יש עליו: מאן מסיק בי · למי אני חייב כלום: אדם עשוי · לומר לבריות חייב אני מעות לפלוני להתרחק מעין הרע: שלא להשביע · שלא ליראות שבע ממנון: עכברא דשכיב אדינרי · עשיר שלא נהנה ממנונו כעכבר זה שוכב על דינרי זהב ואינו נהנה מהן: ניזול וניהדר · נשלם החצי שקיבלנו: כבר הורה זקן · ר' ישמעאל שקיבלתם על פיו ולא אחלוק על מה שעשה: וקנו מידו · כותבין שטר הודאה ואע"פ שלא אמר כתבו דסתם קנין לכתיבה עומד: ואם לאו אין כותבין · ואע"ג דאמר להו אתם עדיי וחייב לשלם לו אפילו הכי ניחא ליה מלוה על פה ממלוה בשטר: שלשה · עשאן בית דין והפקירן הפקר ויכולין לשנותו לעשות מלוה בשטר ולהיות במקום הלוה לעשות שליח לכותבה: אודיתא · שטר הודאה בפני שלשה שלא קנו מידו: כניפי ויתבי · שלשה שהיו יושבין ובא והודה לו בפניהם הואיל ולא זימנום וקיבצום לכך לא נעשו ב"ד אלא עדים דדילמא אי לא הוו אלא תרי הוה מודי ליה קמייהו ולא הוה מהדר אחר ב"ד: כנפינהו איהו כתבינן · דמדכניף תלתא דעתא אבי דינא: דקבעי דוכתא · כדרך הדיינין: ושלחו · שליח בשמייהו ללוה למיתי קמייהו לדינא ואודויי והואיל ועומד בדין נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל הלכך כתבינן: במקרקעי · קרקע שהיה ראובן מוחזק בה והודה לשמעון שהיא שלו: כותבין · דהא כיון דאודי ליה דידיה הוא ולא מיחסרה גוביינא דבשלמא מטלטלי מלוה להוצאה ניתנה וחוב בעלמא הוא ומלוה על פה ריעא ממלוה בשטר ולא ניחא ליה לאלומה אבל הכא גלויי מילתא בעלמא הוא: לדימהריא · שם מקום: איתנהו בעינייהו · בשעת הודאה: מאי. מי אמרינן כיון דשבורין ומונחין ואודי ליה כל היכא דאיתנהו דידיה הוו או דילמא כיון דמלוה להוצאה ניתנה שמא יוציאה ולא ניחא ליה למיהוי שטרא עילויה ובהודאה בפני שני עדים קאמר: ההיא אודיתא · שנים חתומים עליה: נעשה גדול · המוכר דקיימא לן (ב"ב דף קנה:) ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים הכא נמי כיון דשנים לא מצי כתבי אלא ברשותו ודאי איהו אמר להו: דאנן לא ידעינן · כלומר יש דיינין הרבה שאין בקיאין בהלכה זו שאמרו דשנים שלא קנו מידו אין כותבין: דוכרן פיתגמי · לא היה כתוב בה זכרון עדות בלשון עדים אלא בלשון זכרון דברים והוא לשון דיינין: וכל

תוספות

כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו · והא דאמר בגט פשוט (ב"ב דף קעה. ושם) שכיב מרע שהודה אל"ל אתם עדיי משום דאין אדם משטה בשעת מיתה ואמאי לא אמרינן כדאמר הכא שלא להשביע את בניו וי"ל דהתם מיירי שתבעוהו והודה דלא שייך טענה שלא להשביע אלא טענת משטה ואע"ג דאמרינן לעיל דטענת משטה לא טענינן ליה לבניו טענינן כדמשמע התם דאי לאו דאין אדם משטה בשעת מיתה טענינן ליה וטענת שלא להשביע אפי' לדידיה טענינן כמו שטען רב נחמן לההוא גברא:

הודה בפני ב' וקנו מידו כותבין · ואע"ג דלא אמר כתבו משום דסתם קנין לכתיבה עומד כדפ"ה מיהו אם רצה לחזור חוזר כדאמר בפ' המוכר את הספינה (שם דף עז. ושם) זכו בשדה זו לפלוני וכתבו את השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה והא דאמר בפ' אע"פ (כתובות דף נה.) אמר לעדים כתבו וחתמו והבו ליה קנו מיניה לא צריך לאימלוכי לאו דוקא כתובו דה"ה אע"ג דלא אמר כתובו והאי דקאמר כתובו משום סיפא נקטי' דהיכא דלא קנו מיניה אף ע"ג דאמר כתובו צריך לאימלוכי והא דקאמר קנו מיניה לא צריך לאימלוכי ביה לאו משום שאינו יכול לחזור בשטר אלא מסתמא כל כמה דלא הדר ביה רוצה הוא שיכתבו תדע דהא לא קנו מיניה פשיטא דמצי הדר ביה ואיכא למ"ד א"צ לאימלוכי ביה וא"ת כיון דאינו חוזר בשדה מ"ט חוזר בשטר אי שטר מתנה הוא מאי נ"מ ואי שטר מכר הוא ומשום משעבדי הא אמרינן בחזקת הבתים (ב"ב דף מד:) המוכר את שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים וי"ל דלא ניחא ליה דליפשו שטרא עילויה דקלא אית בהו וזיילי נכסיה כסבורים שהן שטרי חוב והא דאמר בהגוזל קמא (ב"ק דף צח·) גבי השורף שטרו של חבירו דאי איכא סהדי דידעי מאי כתב ביה ליכתוב שטרא אחריני התם שאני שכבר היה לו שטר דאין לו להפסיד כחו:

מר בר רב אשי אמר כו' · בשבועות (דף מא. ושם) פירש הריב"ן בשם *)רש"י ובשם רבינו גרשון דהלכה כמר בר רב אשי במיפך שבועה ואודיתא · אודיתא הך דהכא מיפך שבועה דפרק שבועת הדיינים (שם) דאפילו בדאורייתא מהפכינן וכן רב האי פסק כמותו במיפך שבועה והביא ראיה מדאמר התם האי מאן דמפיק שטרא על חבריה ואמר ליה אידך אישתבע לי דלא פרעתיך דאמרי' ליה אישתבע ליה ולא דמי כלל דהתם לא רמיא עליה שבועה דאורייתא ובסדר תנאים ואמוראים [סימן ל"ח] כתוב דבכולי הש"ס הלכתא כמר בר רב אשי בר ממיפך שבועה ואודיתא וכן פסק בה"ג דאין הלכה כמותו במיפך שבועה ובערוך פסק וכן בתשובת הגאונים דלא מהפכינן בשבועה דאורייתא ור"ח פסק כמר בר רב אשי בר ממיפך שבועה וחיורי דפ"ק בהמה המקשה (חולין דף עו: ושם) ונתן עליו סימן כולו הפך לבן: דילמא

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פ"ו מהל' טוען הל' ו סמג עשין צה טוש"ע ח"מ סי' פא סעיף א וסעיף כא:
פ ב מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו וסעיף יג:
פא ג ד מיי' וסמג שם טוש"ע ח"מ שם סעיף יד:
פב ה ו ז מיי' פ"ז מהל' טוען הל' ג ג סמג עשין צה טוש"ע ח"מ סי' לט סעיף ז:
פג ח ט י מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ח:
פד כ מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעי' יא:
פה ל מיי' פכ"ט מהל' מכירה הלכה טז ופכ"ד מהל' מלוה הל' ה סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רלה סעיף יג בהג"ה וסי' מו סעיף לח:

רבינו חננאל

ההוא דאכמין סהדי' בכילתא א"ל מנה לי בידך א"ל אין עירי' ושכבי ליהוו עלך סהדי א"ל לאו אמר רב כהנא האמר לאו. ההוא דאכמין סהדי בקברא א"ל מנה לי בידך א"ל אין חיי ומיתו ליהוו עלך סהדי א"ל לא אמר ריש לקיש האמר ליה לאו. אמר רבינא הא דק"ל וצריך שיאמר אתם עדי לא שנא אמר (מלוה) [לוה] ול"ש אמר (לוה) [מלוה] ושתיקליה שפיר דמי וסהדותא מעלייתא היא דהני משום דאמרו ליה לאו אמרינן אינה עדות שהרי חזר בו הא אשתיק שפיר דמי: **ירושלמי** חד בר נש אצוות לחבריה בסעודתא נו אריסטון א"ל הב לי כך וכך דאת חייב לי א"ל [אין] בתר דקמון א"ל לינא חייב לך כלום והא אית לי סהדי דאודית לי א"ל לא אודיתי לך אלא בגין דלא מיערבב מניסתך. אתא קומי ר' אמי אמר הדא היא דאמר ר' יוחנן המכמין עדים אחורי הגדר לא עשה כלום: **ההוא** דהוה קרו ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני תבעוה קמי דרב נחמן אמר רב נחמן אדםעשוי שלא להשביע את עצמו: **ההוא** דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי כי קא שכיב אמר פלוני ופלוני מסקו בי תבעו ליורשין קמי ר' ישמעאל אמר להו זילו פרעוהו דלא אמרינן אדם עשוי שלא להשביע עצמו לאחר מיתה. פרעו פלגא. אתו קמי ר' חייא אמר כשם שאדם עשוי שלא להשביע עצמו בחייו אף כך לאחר מיתה אמרו ליה נהדר אמר להו כבר הורה זקן שמעינן מינה דכל מלתא דליתא בהדיא כי האי גוונא אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מה שעשה עשוי: הודה לו בפני שנים וקנו מידו כותבין דסתם קנין לכתיבה עומד ולא צריכין לאימלוכי ביה הודה בפני ג' ולא קנו מידו. רב אמר כותבין רב אסי אמר אין כותבין הוה עובדא וחש להרב להא דרב אסי ולא כתבי עד דמםלכי ביה וקיי"ל כוותיה. אמר רב הא אודיתא הוו כניפי ויתבי ואתא ואודי ליה קמייהו לא כתבי אבל אי כניף ואייתי איהו לסהדי כתבי. רבא אמר אפילו כניף אייתי להו לא כתבי עד דאמר להו הוו עלי דייני. מר בר רב אשי אמר לעולם לא כתבי עד דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה וקיי"ל דלית הלכתא*) כמר בר רב אשי בהא. מטלטלי אע"ג דהודה אי אמר להו כתובו כותבין ואם לאו אין כותבין והלכתא מקרקעי כותבין אע"ג דלא אמר כתובו אלא הודה לו בלבד. מטלטלי ואיתנהו בעינייהו מאי (רבינא) [רב אשי] אמר כיון דמחסרי גוביינא לא. וקיי"ל כרב אשי דרבינא לגבי דרב אשי תלמיד הוא: **ההוא** אודיתא דלא כתיב בה אמר לן כתובו וחתומו והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרווייהו כשרה היא דהיינו דריש לקיש דאמר בפרק מי שמת ובפ' האשה שנתאלמנה חזקה אין העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה גדול המקנה. הכא נמי אילו לא אמר להו כתובו לא הוו כתבי. שאלו לספרי דאביי ורבא והוו ידעי דכל

מסורת הש"ס

[נ"א אמר ליד וכ"א בשאלתות פ' ויקרא סי' ס"ח]
[נ"א ר"ש בן לקיש]
[ב"ב קמד:]
[לעיל כד. שבת נא. יבמות קה:]
[ברי"ף וברא"ש ליתא וכן מוכרח קידושין מה: מגילה ס.]
כתובות יט. ב"ב קנט.
[ב"ב קנו:]

*) [בחולין עו: כתב רש"י וכמר בר רב אשי קיי"ל בכל דוכתא בר מאודיתא ומיפך שבועה וכ"כ תוס' בשם רש"י ובשבועות מא. כתבו תוספות ד"ה ולמר כו' ריב"ן בשם הקונטרס וע"ע תוספות יומא פג. ד"ה מר ובכתובות פד: ד"ה וכוא ודף צ. ד"ה אלמנה ובחולין עו: ד"ה מר]

*) [נ"ע דהא בתוס' כאן ד"ה מר ובשבועות מ"א ועוד בכ"ד כתבו משום רבינו דבכל הש"ס הלכתא כוותיה לבר ממי פך שבועה וחיורי ואולי דע"ש פוא וצ"ל וקיי"ל דהלכתא כו'] .

וכל לישני דבי דינא. כל דבריהם היו כתובין בלשון ב"ד ולא היו חתומין אלא שנים: ולא הוה כתיב ביה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי. כדאמרינן בכתובות (דף כב·) בשלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם: היינו דריש לקיש. דאמר חזקה אין ב"ד כותבין שטר אלא כדת וכהלכה והני וודאי תלתא הוו: לבית דין טועין. סבורין שיהו שנים כשרים לדון: בי דינא. הכל יודעין שאין שנים קרויים ב"ד: בי דינא דרבנא אשי. דאינהו ודאי ידעי שאין ב"ד קרויין בשנים: ואמר לן רבנא אשי. לכתוב כך דכיון דהוא היה שם מסתמא לא נוה לפחות משלשה לכתוב והאי דנקט רב אשי לפי שבית דינו היה ראש בימי רבינא ושניהם סידרו גמרא של תלמוד בבלי כדאמרינן התם (בהשוכר את הפועלים (דף פו·) רב אשי ורבינא סוף הוראה ובימיו נאמרו דברים הללו והוקבעו בגמרא: בבית לא אמר כלום. אינו נאמן לפי שאין בידו ליטלן: בשדה דבריו קיימין. דמה לו לשקר אם רוצה נוטלן ונותנן לאותו שהוא מעיד עליו: אם כמוסר. אם נראה להם כמוסר דבריו לבניו באמת בלשון צואה: כמערים. שהוא מתיירא שלא יטלם בחייו או שלא יחזיקוהו כעשיר להוסיף על יציאותיו: שהניח לו אביו. ולא אמר להו היכן הם: בעל החלום. שר המראה חלומות בלילה: כך וכך הם. מגיד לו כמה יש: לא מעלין כו'. ויכול להוציאם במקומן: מיכתב היכי כתבינן. פסק דין במקום שיש מחלוקת ונמנו אחרי הרבים: זכאי. פלוני: מדבריהם נזדכה. משמע שהיה מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה: לשלומי איהו מנתא בהדייהו. אם טעו השנים וחייבין לשלם מביתם פליגי הנך רבנן בדיין השלישי אם ישלם חלקו עמהם: מאן דאמר זכאי. כתבינן ולא כתבינן פלוגתייהו דקסבר כולם שוין ואף השלישי ישלם עמהם דאי לא הוה איהו בהדייהו בתרי לא הוה מיפסיק דינא: לשלומי איהו. לבעל הדין חלקו של דיין שלישי: למאן דאמר פלוני ופלוני מזכין כו' לא משלמי. דלהכי כתבינן פלוגתא בהדיא לאודועי דבתרי נגמר דינא ולא קיבלו עלייהו כולי דינא: התם קיימי. דהא לא קתני מתני' שיוציאום לאחר שמעו דבריהם: עד שיראו שניהם כאחת. את העדות ולקמן יליף טעמא: אין עדותן מתקיימת בב"ד. לפסוק הדין על פיהם: עד שיעידו שניהם כאחת. וסתמא היא ולא ר' יהושע בן קרחה קאמר לה: לימא דלא כר' נתן. דהא מתני' קתני דלעיילינהו לסהדי משום דמתחילה כשבדקום שמעו דבריו של זה בלא זה: ור' נחמיה היא. דאמר בשעת משא ומתן הוו מפקי להו לבעלי דינים: במאי קמיפלגי. ת"ק ור' יהושע (א): אמנה דקא מסהיד האי כו'. זה אומר בפני שלוהו מנה וזה אומר בפני הלוהו מנה זה לא ראה של זה נמצא שאין כאן עדות שלם במנה אחד: ואידך. מ"מ תרווייהו מסהדי דמנה קא רמי ביה: והוא עד. והאי קרא בשני עדים משתעי לגבי קרבן שבועת העדות דאילו השביע עד אחד *ולא העידו פטור: דתניא ממשמע שנאמר כו'. עד אחד משמע: ואפקיה רחמנא בלשון חד. דכתיב והוא עד: לשבועה אתי. עד אחד אינו מחייבו ממון אלא שבועה הלכך כשהעיד זה יחידי וזה יחידי לא שייכא תורת ממון בעדותן ולא מצרפינן להו דהא לאו לחוביה ממונא אתו: ודכולי

תורה אור

וכל לישני דבי דינא ולא הוה כתב בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי סבר רבינא למימר היינו דריש לקיש א"ל רב נתן בר אמי הכי אמרינן משמיה דרבא *כל כי האי גוונא *חיישינן לב"ד טועין אמר רב נחמן בר יצחק אי כתב בה בי דינא תו לא צריך ודילמא בית דין חצוף הוא *דאמר שמואל שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף דכתב ביה בי דינא דרבנא אשי ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו דכתיב בו (ואמרנא ליה לרבנא אשי) ואמר לן רבנא אשי: *ת"ר אמר להן אחד אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימין כללו של דבר כל שבידו ליטלן דבריו קיימין אין בידו ליטלן לא אמר כלום הרי שראו את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן אם כמוסר דבריו קיימין אם כמערים לא אמר כלום *הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך הן במקום פלוני הן של מעשר שני הן זה היה מעשה ואמרו *דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: שנים אומרים זכאי כו': מיכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין (*ופלוני ופלוני מחייבין) רבי (*אליעזר) אמר מדבריהן נזדכה פלוני מאי בינייהו איכא בינייהו לשלומי איהו מנתא בהדייהו דלמאן דאמר זכאי משלם ולמאן דאמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין לא משלם ולמ"ד זכאי משלם לימא להו אי לדידי צייתיתון אתון נמי לא שלמיתון אלא איכא בינייהו לשלומי אינהו מנתא דידיה למ"ד זכאי משלמי למ"ד פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין לא משלמי ולמאן דאמר זכאי משלמי ולימרו ליה אי לאו את בהדן לא הוה סליק דינא מידי אלא איכא בינייהו משום לא תלך רכיל בעמך רבי יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין *)ופלוני ופלוני מחייבין משום דמיהזי כשיקרא ור' אלעזר אית ליה דמר ואית ליה דמר הלכך כתבי הכי מדבריהם נזדכה פלוני: גמרו את הדבר היו מכניסין כו': למאן אילימא לבעלי דינין התם קיימי אלא לעדים כמאן דלא כרבי נתן דתניא *לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהן כאחד רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו לא לעולם לבעלי דינין ורבי נחמיה היא דתניא רבי נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותן לחוץ ונושאין ונותנין בדבר (גמרו את הדבר מכניסין אותן כו') והתניא גמרו את הדבר מכניסין את העדים ההיא דלא כרבי נתן גופא לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה במאי קמיפלגי איבעית אימא *קרא ואיבעית אימא סברא איבעית אימא סברא אמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי ומנה דקא מסהיד האי לא קמסהיד האי ואידך אמנה בעלמא תרווייהו קמסהדי ואיבעית אימא קרא דכתיב והוא עד או ראה או ידע *ותניא ממשמע שנאמר לא יקום עד איני יודע שהוא אחד מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב אחד ואפקיה רחמנא בלשון חד למימר עד דחזו תרווייהו כחד ואידך והוא עד או ראה או ידע מ"מ: ואין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהן כאחד ר' נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו. במאי קמיפלגי איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא אב"א סברא מר סבר עד אחד כי אתי לשבועה אתי לממונא לא אתי ואידך אטו כי אתו בהדי הדדי בחד פומא קא מסהדי אלא מצרפינן להו הכא נמי ליצרפינהו ואיבעית אימא קרא אם לא יגיד ונשא עונו ודכולי

*) [ח"מ ופלוני מחייב]

ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל ס"ל. כשמואל קי"ל כדפיר' בריש מכילתין (דף ג:*) וה"פ כשמואל בעלמא ס"ל באודיתא שכתבו בהודאה בשנים בלא קנין ובזה אין הלכה כמותו כדאמר לעיל הודה בפני שנים קנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין: כל שאין בידו. ליכא למימר דלהמניה במיגו דאי בעי שתיק דאין זה מיגו דאי שתיק מנחי התם ולא יבא ליד פלוני: ואם כמוסר דבריו קיימין. אין צריך כאן שלא להשביע את בניו: משום דמחזי כשיקרא. ומשום לא תלך רכיל אין כאן בעדות

פו א ב מיי' פ"ז מהל' טוען ונטען הלכה ד' סמג עשין צה טוש"ע ח"מ סי' לט סעיף יב:

פז ג מיי' פ"י מהל' זכיה הלכה ו (ומיי' פ"ו מהלכות מעשר) סמג עשין עב טוש"ע ח"מ סי' רכה סעיף א:

[ד"ה נרבא]

פח ד מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו [וכרב אלפס עוד בב"ב דף רמ:]

פט ה מיי' שם הלכה ו טוש"ע שם סעי' ט:

צ ו טוש"ע ח"מ סי' כה סעיף ג בהג"ה ועיין בסמ"ע:

צא ז מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ח סמג עשין צז טוש"ע ח"מ סי' יט סעיף ב:

צב ח מיי' פ"ד מהל' עדות הלכה ב סמג עשין קיז טוש"ע ח"מ סי' ל סעיף ו:

צג ט מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ט:

צד י מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ט סמג עשין צז טוש"ע ח"מ סי' יט סעיף א:

רבינו חננאל

דכל אודיתא צריך למימר להו לסהדי כתובו ההוא אודיתא דהוה כתיבה דוכרן פתגמי וכל לישני דבי דינא ולא הוה כתיב במותב תלתא כו' ואסיק' כל כי האי גוונא חיישינן לב"ד טועין ואי כתיב בה אמר לן פלוני או אמרנו לפלוני דברים מוכיחין כי ג' היו לא חיישינן לב"ד טועין. אמר אחד ראיתי אביכם שהטמין מעו' בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימין. כללו של דבר כל שבידו ליטלןכגון השדה שאלו רצה ליטלם היה יכול ליטלן דבריו קיימין כל שאין בידו ליטלן לא אמר כלום. ירושלמי ר' אסי בשם ר' יוחנן אם היה מתכוין למסור להן עדות עדותן קיימת · הרי שראו אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל. אמר של פלוני הן של מעשר שני הןאם כמוסר דבריו א"ל חייבין ליתנן למי שאמר אביהן. כי של פלוני הן. ואם כמערים הרי הן שלהן וכן הלכה. הרי שהיה מצטער על מעות מעשר שני שהניח לו אביו. בא בעל החלום וא"ל כך וכך הן ובמקום פלוני הן. זה היה מעשה ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ג מתני' היו מכניסין את השני ובודקין אותו נמצאו דבריהן מכוונים נושאין ונותנין בדבר. שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי כיצד כותבין ר' יוחנן אמר יצא פלוני זכאי ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייבין ר' אליעזר אומר סתם כותב מדבריהן נזדכה פלוני. ואמרינן [מאי] בינייהו ואתו למימר איכא בינייהו הא כי אם נמצא שטעו וחייבין לשלם לדברי ר' יוחנן משלם גם הוא עמהן. לריש לקיש כו'. ואסיק' לר' יוחנן משום לא תלך רכיל כלומר שלא יבא הבעל דין לשמור איבה לזה המחייב. ריש לקיש סבר אם לא תפרש המחייב אלא סתם מתראה כי כולן מזכין וזהו שקר ר' אלעזר חייש משום לא תלך רכיל ומשום מדבר שקר תרחק הלכך כותב מדבריהן נזדכה פלוני. ירושלמי כיצד דנין הדיינין יושבין והנידונין עומדין והתובע פותח דבריו שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם. ר' יוחנן בשם ר' ינאי התובע תובע והנתבע משיב · והדיין מכריע. א"ר סימון וצריך לשנות טענותיהן שנאמר ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת וזאת אומרת וגו' רב הונא מיקל בדיינא דאמר מקבלין עליכון חד כבי תרי אלא יימרון אינון וכד הוה ידע זכו לבר נש ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה על שם פתח פיך לאלם. סוגיא דשמעתא הרי למדנו שהאשה לא דנה ולא מעידה וצריכין העדים והדיינין שלא יהו קרובין זה לזה ולא קרובין לנידונין וכן צריכין ב' עדים על כל סימן וסימן. וכן ב' עדים על כל חתימה וחתימה מעדי השטר וכל ב' עדים על כל שנה ושנה בשני חזקה. אדם ששלחו ב"ד אחריו ג' פעמים ולא בא ר' יהושע אומר מקבלין עדים שלא בפני בעל דין ועבדין ליה פסק דין כהדא כהנא דמך ושבק יתמי לר' יאשיה וקביל ר' אלעזר סהדי בלא אפוי וזכי לר' יאשיה ולא עוד אלא דשבק ספרין וכתב ר' אלעזר לירתו ספרין שזכתה בהן ארץ ישראל אין מוציאין אותן חוצה לארץ. גמרו את הדין מכניסין אותן גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי. למי מכניסין ואסיק' לבעלי הדין. כדתניא אמר ר' נחמיה כך היה מנהג אנשי ירושלים מכניסין בעלי הדין ושומעין דבריהן ומוציאין אותן לחוץ ונושאין ונותנין בדין. גמרו הדין. מכניסין בעלי הדין. גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב. ואקשינן והא תניא גמרו הדין מכניסין את העדים ושנינן ההיא דלא כר' נתן דאמר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו דתניא אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד. ר' יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה ואין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהן כאחד אתאן לת"ק ר' נתן אומר שומעין דבריו של זה היום ולכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו במאי פליגי איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא. איבעית אימא סברא תנא קמא סבר אי מסהיד האי דחזא דאוזיף פלוני מנה מפלוני בחד בניסן ואידך מסהיד בתרי בניסן אשתכח דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי. ור' יהושע בן קרחה סבר תרווייהו מסהדי דהאי דאוזיף מינאי מנה. קרא דכתיב והוא

[כתובות כא· וש"נ]
לעיל ג. ה: לקמן פז: כתובות כב.
[תוספתא מ"ש פ"ה]

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה במאי וכו' ור' יהושע ב"ק הס"ד:

[תוספתא מ"ש פ"ה ע"ש]
הוריות יג: [גיטין נב·]
[נ"ל ופלוני מחייב]
[נ"ל אלעזר]

גליון הש"ס
גמ' ואמרו דברי חלומות. עי' תשובת תשב"ץ ח"ב סי' קכח: שם כי אתי לשבועה אתי. עי' טורי אבן פ"ב דר"ה כג ע"ב ד"ה ומכניסי':

[גיטין לג:] כתובות כו:ב"ב לבי קסה:
[תוספתא פ"ה]

הגהות מהר"י לנדא
בציוני עין משפט אות ה' חסר מיי' פ"ו מהל' מעשר שני הלכה ו:

[ברכות ד: וש"נ]
[סוטה ב: לא:]
ולא העיד כנ"ע

צה א ב מיי' פ"ד מהל' עדות הלכה ז סמג עשין קט טוש"ע ח"מ סימן ל סעיף יג:

צו ג מיי' פ"ד שם הלכה ג סמג שם טוש"ע ח"מ שם סעיף ו:

צז ד מיי' שם פ"ג הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף ב:

צח ה מיי' שם פ"ב הלכה ב:

ודכולי עלמא כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע בן קרחה והכא באקושי הגדה לראיה קא מיפלגי מר סבר מקשינן הגדה לראיה ומר סבר לא מקשינן רבי שמעון בן אליקים הוה משתקיד עליה דר' יוסי ברבי חנינא למסמכיה ולא קא מיסתייע מילתא יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כרבי יהושע בן קרחה או לא א"ל רבי שמעון בן אליקים דין ידע אמר ליה לימא איזו אמר ליה ליסמכיה מר ברישא סמכיה אמר ליה בני אמור לי כיצד שמעת א"ל כך שמעתי שמודה ר' יהושע בן קרחה לרבי נתן אמר לזה הוצרכתי השתא ומה עיקר ראיה בהדי הדדי אמר ר' יהושע בן קרחה לא בעינן הגדה מיבעיא א"ל הואיל ועלית לא תרד אמר ר' זירא שמע מינה גברא רבה כיון *דסמיך סמיך א"ר חייא בר אבין אמר רב הלכה כר' יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין עולא אמר הלכה כרבי יהושע בן קרחה בקרקעות אבל לא במטלטלין א"ל אביי *הלכה מכלל דפליגי והאמר ר' אבא א"ר הונא אמר רב מודים חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות קרקע ותני רב אידי בר אבין *בנזיקין דבי קרנא מודין חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות בכור ובעדות קרקע ובעדות חזקה וכן שבבן ושבבת *גברא אגברא קא רמית מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי מאי וכן שבבן ושבבת *אילימא אחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בכריסה [א]האי חצי דבר וחצי עדות הוא [ב]אלא אחד אומר שתים *בגבה ואחד אומר שתים בכריסה אמר רב יוסף אנא אמינא משמיה דעולא הלכה כרבי יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין ורבנן דאתו ממחוזא אמרי אמר ר' זירא משמיה דרב בקרקעות אין אבל לא במטלטלין רב לטעמיה דאמר רב הודאה אחר הודאה הודאה אחר הלואה מצטרפי הלואה אחר הלואה הלואה אחר הודאה לא מצטרפי אשכחיה רב נחמן בר יצחק לרב הונא בריה דרב יהושע א"ל מאי שנא הלואה אחר הלואה דלא דמנה דקא חזי האי לא קא חזי האי הודאה אחר הודאה נמי אמנה דקא מודה קמי האי לא מודי קמי האי דא"ל להאי בתרא בהאי מנה דאודייי ליה קמך אודייי ליה נמי קמי פלוני אכתי בתרא ידע קמא לא ידע דהדר אזיל א"ל לקמא האי מנה דאודייי ליה קמך אודייי ליה נמי קמי פלוני א"ל *תנוח דעתך שהתנחת את דעתי א"ל מאי ניחותא דרבא ואיתימא רב ששת שדא בה נרגא לאו היינו הודאה אחר הלואה אמר ליה היינו דשמיע לי עלייכו דרמיתו דיקלי וזקפיתו להו [ג]נהרדעי אמרי בין הודאה אחר הודאה בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה מצטרפות כמאן כר' יהושע בן קרחה אמר רב יהודה [ד]עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני ממונות אמר רבא מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אומר בארנקי שחורה ואחד אומר בארנקי לבנה אבל אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן אין מצטרפין וארנקי שחורה בדיני נפשות לא *)והאמר רב חסדא [ה]אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר *באריגן הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון

*) לקמן מח·

גברא

ודכולי עלמא. תנא קמא ור' נתן: כרבנן דפליגי אדר' יהושע בן קרחה. סבירא להו דאמרי בעינן שיראו שניהם כאחד וילפינן טעמא מיהא עד דליחזי כחד וגבי הגדה פליגי תנאי דסיפא באקושיה הגדה לראיה כדכתיב (ויקרא ה) או ראה אם לא יגיד בחד קרא: משתקיד. מצפה ומחזר ושוקד לסומכו: דין ידע. זה יודע ורבי יוסי בר' חנינא היה: שמודה ר' יהושע לר' נתן. דכי היכי דלא בעי ר' יהושע ראיה כי הדדי הגדה נמי כי הדדי לא בעי: בין בקרקעות. זה אומר בפני הודה לו שקרקע זה שלו וזה אומר אף בפני הודה לו: בין במטלטלין. זה אומר בפני הלווהו מנה וזה אומר בפני הלווהו מנה ואע"פ דאמנה דקמסהיד האי לא מסהיד האי מ"מ תרווייהו מסהדי שחייב לו מנה: הלכה כמותו בקרקעות. שמוטל הקרקע בפניו ושניהם מעידין עליה: אבל לא במטלטלין. דאין עדות שלימה לא על זה ולא על זה: מכלל דפליגי. עליה רבנן בקרקעות: בעדות בכור. תנן בבכורות (דף לה·) כל מומין הראויין לבא בידי אדם רועים כהנים אין נאמנין לומר מאליו נפל בו מום זה לפי שנחשדו כהנים להטיל מומין בבכורות בזמן הזה כדי להתירן בשחיטה ואם הביא בכור להראותו לחכם צריך שני עדים עמו שמאליו נפל בו מום זה אם הביא עד אחד על מום זה ועד אחד על מום אחר בבכור זה מצטרפין ואית דאמרי בעדות בכור להעיד שהתירו חכם ולאו מילתא היא דהא חד נאמן דעד אחד נאמן באיסורין ואפילו כהן שהוא בעליו נאמן דתנן (שם דף לו·) נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקר: ובעדות חזקה. זה אומר בפני אכלה שלש שנים ראשונות של שמיטה וזה אומר בפני אכלה שלש שנים אחרונות מצטרפי דאחד קרקע מסהדי חזקה מעלייתא: וכן. לענין שתי שערות שבבן ושבבת וכי פליגי בהלוואת מנה פליגי משום דלאו אחד מנה קמסהדי: גברא אגברא. רבי אבא ור' אידא אדעולא: בגבה. בין קישרי אצבעותיה: חצי דבר וחצי עדות. עד א' הוא חצי עדות שיער אחת הוא חצי דבר: אלא אחד אומר שתים בגבה. דתרווייהו מסהדי דגדולה היא: בקרקעות אבל לא במטלטלין. הלכה כמותו דלא בעינן דחזו תרווייהו כחד בקרקעות משום דכי מסהדי בבי דינא תרווייהו ידעי דאחדא מילתא מסהדי וקרינא ביה והוא עד ואע"ג דבשעתא דחזי לא ידע[חד]בחבריה אבל לא במטלטלין דכי מסהדי קמן לאו אחד מנה מסהדי: רב. דאמר אבל לא במטלטלין משום דלאו בחד מנה מסהדי: לטעמיה דאמר רב הודאה אחר הודאה. זה אומר בפני הודה לו על מנה באחד בשבת וזה אומר בפני הודה לו עליו בשני בשבת: הודאה אחר הלואה. זה אומר בפני הלוהו מנה באחד בשבת וזה אומר בפני הודה לו מנה בשני בשבת: מצטרפי. דליכא למימר בחד מנה קמסהדי וכדמוקי לקמן: הלואה אחר הודאה. מנה אחרינא הוא ולא מצטרפי אע"ג דתרווייהו אמרי שחייב לו מנה: הודאה אחר הודאה נמי. דילמא מנה דאודי ליה קמי האי לאו היינו מנה דאודי ליה קמי האי: ואכתי בתרא ידע. דאמנה דקא מסהיד איהו מסהיד אידך אבל קמא לא ידע דאחד מנה קמסהדי הלכך לא קרינא ביה והוא עד דמשמע תרווייהו כחד: לאו הייט הודאה אחר הלואה. כיון דבעינן דידע סהדא בחבריה על כרחיך הודאה אחר הלואה נמי הכי מוקמת לה: דאמר ליה לבתרא מנה דמודינא קמך. יזיפי קמי פלניא והדר אמר ליה לקמא מנה דיזיפי קמך אודאי ליה קמי פלניא ותרתי למה לי לרב למימר: היינו דשמיע לי. על בני עירך: דרמיתו דיקלי וזקפיתו ליה. שאתם מבונים קושיין דקלים וחוזרין ונוטעין אותן כלומר בונים וסותרים שפירשתם לי קושיא וחזרתם וסתרתם: מצטרפין. דמ"מ הן מעידין שחייב לו מנה: בבדיקות. שאינה משבע חקירות באיזו יום באיזו שעה שהזמה תלויה בהן אבל בכליו שחורין וכליו לבנים שאין דין הזמה תלויה בהן: מנה שחור. סלע ישנה: אין מצטרפין. הואיל ובעיקר גוף העדות מתכחשי: וארנקי שחורה. דלאו בעיקר גוף העדות מתכחשי דכוותיה בדיני נפשות לא בתמיה: באריגן. יושרמ"א בלע"ז: אין זה נכון. אין עדות זו מכוונת ולישנא דקרא נקט והנה אמת נכון הדבר (דברים יג) דמהאי קרא נפקא לן בדיקות (לקמן מ:):

גברא

בעדות בכור. פי' ששמעו מאביו זה אחר זה איש פלוני בן בכור הוא ודלא כפי' הקונטרס דפירש לענין מום הראוי לבא בידי אדם שנחשדו הכהנים דנאמן זה לומר מעצמו נפל מום זה וחבירו על מום אחר דא"כ למה לי ב' עדים אפי' יחיד נאמן ואפי' עד מפי עד כדאי' בפ' כל פסולי המוקדשים (בכורות דף לו.) ובפרק חבית (שבת דף קמה:):

הוא

רבינו חננאל

עד כיון דאינון תרי ואסקינהו רחמנא בלשון יחיד ש"מ דחזו תרווייהו ביחד. ור' יהושע בן קרחה סבר מדכתיב או ראה או ידע לרבות אפילו ראו זה אחר זה ותנא קמא ור' נתן במאי פליגי. איבעית אימא קרא איבעית אימא סברא. ת"ק סבר כי אתא עד אחד לשבועה אתא ולא לממון הלכך בעינן עד שיעידו שניהן כאחד. ור' נתן סבר וכי אתו ביחד בחד פומא מסהדי אלא זה אחר זה ומצטרפי הלכך הכא נמי לא שנא. קרא כולי עלמא זהו תנא קמא ור' נתן תרווייהו אית להו דבעינן עד שיראו שניהם כאחד. וכתיב והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד. תנא קמא סבר מקשינן הגדה לראיה מה לראיה כחד אף להגדה כחד. ור' נתן סבר לא מקשינן הגדה לראיה. נמצא ר' יהושע בן קרחה חולק על התנא קמא בראייה ור' נתן על ההגדה. א"ר יוחנן איכא דשמע הלכתא כר' יהושע בן קרחה אי לא. א"ל ר' יוסי ב"ר חנינא שמעתי שמודה ר' יהושע לר' נתן דאפילו בזה אחר זה. א"ר יוחנן לזו הוצרכנו השתא ומה עיקר ראייה שיתכן שיראו העדות שניהן בבת אחת מכשיר ר' יהושע בזה אחר זה הגדה דליכא בבת אחת לעולם דלאו בחד פומא מסהדי מיבעיא דמכשיר ר' יהושע אפילו בזה אחר זה. ואסיק' משמיה דרב הלכ' כר' יהושע בן קרחה בקרקעות ובמטלטלין דאפי' זה אחר זה בין בהגדה בין בראייה עדותן כשרה ר' יוחנן דאמר לזו הוצרכנו: פי' נזיקין דבי קרנא מסכתא נזיקין משנה חיצונה שהיה שונה אותה קרנא שם חכם ידוע ומפורש בשני דייני גזלות. תני בנזיקין דבי קרנא מודים חכמים לר' יהושע בן קרחה בעדי בכור ובעדי חזקה ובעדי הבן והבת שמעידין בהן שהביאו סימנים שאפילו זה בלא זה כשרין ואוקימנא בזמן ששנים מעידין אחד אומר שיש בה שתי שערות בגבה ואחד אומר שתים בכריסה. נהרדעאי אמרי בין הוראה אחר הוראה בין הלואה אחר הוראה. ובין הלואה אחר הלואה ובין הוראה אחר הוראה מצטרפין כר' יהושע בן קרחה וקי"ל בהא כנהרדעאי. פי' כגון דמסהיד חד דיזיף פלוני מפלוני בחד בניסן מנה ואחד מסהיד דבתרי בניסן חזא דפלוני יזיף מפלוני מנה אע"ג דאיכא למימר אמנה דמסהיד האי דבחד בניסן לאו בההוא מנה מסהיד ההיא דבתרי בניסן דאי אמרת ההיא מנה הוא מיהו אהדריה לוה למלוה והדר יזפיה ליה קמי האי כיון דאהדריה כבר בטלה עדות ראשונה מיהו כל האי לא חייש ר' יהושע בן קרחה. אלא אמר לך כיון דתרווייהו מסהדי דהאי נושה מנה בהאי עדות מעליא היא: אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרין הן בדיני ממונות. ואע"פ שמכחישין זה לזה עדותן. פי' וזולתי שבע חקירות השנויות במשנתנו נקראות בדיקות. ובא רבא לפרש דברי רב יהודה ואמר מסתברא מילתיה במכחישין זה לזה עדותן בזמן שא' אומר בארנקי שחורה הלווהו מנה וא' אומר לא כי אלא בארנקי לבנה הלווהו אבל במנה שניהן שוין אבל אם נחלקו במנה עצמו זה אומר מנה לבן וזה אומר מנה שחור כלומר ישן אין מצטרפין. ומקשינן עליה דרבא הכחשה בכלים כי האי גוונא בדיני ממונות מצטרפין מכלל דבדיני נפשות לא והאמר רב חסדא אחד אומר

כלים

כיון דאיסתמיך סמיך כצ"ל

[שבת קו: וש"נ]

[תענית ד: וש"נ] ב"ק ע: ב"ב נו:

[שבת קנב: מנחות מס' ק' פסחים לב: יומא סו: ושם איתא תנוח דעתך שהנחת]

[נ"ל באריגן פי' כעין איזמל ויש אומרים כמין גרזן. ערוך ערך ארגן]

[פי' מסכתא דנזיקין משנה חיצונה שהיה שונה אותה קרנא. ערוך ערך זק ה']

[עיין בנדה נב: ובפירוש רש"י דהתם]

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

תורה אור

*גברא אגברא קא רמית נהרדעי אמרי *אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן מצטרפים כמאן כרבי יהושע בן קרחה אימר דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה היכא דלא מכחשו אהדדי היכא דמכחשי אהדדי מי אמר אלא הוא דאמר כי האי תנא *דתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כת אחת שבית שמאי אומרים נחלקה עדותן ובית הלל אומרים ביש בכלל מאתים מנה אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי גחייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מיגו חביתא דמשחא כמאן כר"ש בן אלעזר אימר דאמר ר"ש [ב"א] היכא דיש בכלל מאתים מנה כי האי גוונא מי אמר לא צריכא דלדמי אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה אמר רבי חנינא מעשה בא לפני רבי הוצירף עדותן: ומניין לכשיצא כו': תנו רבנן *מניין לכשיצא לא יאמר הריני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי תלמוד לומר °לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט) ואומר °הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא) והוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין אפקיה רב אמי מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא: **מתני'** זכל זמן שמביא ראיה סותר את הדין *אמר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום (א) מצא בתוך שלשים יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר אמר רשב"ג חמה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים אמר לו הבא עדים ואמר אין לי עדים אמר הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים טהרי זה אינו כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה יראה שמתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני ויעידוני או שהוציא ראיה מתחת *פונדתו הרי זה אינו כלום: **גמ'** אמר רבה בר רב הונא הלכה כרשב"ג ואמר רבה בר רב הונא אין הלכה כדברי חכמים פשיטא כיון דאמר הלכה כרשב"ג ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים מהו דתימא הני מילי לכתחילה אבל דיעבד שפיר דמי קמ"ל דאי עביד מהדרינן ליה: אמר לו הבא עדים כו' אמר רשב"ג כו': אמר רבה בר רב הונא א"ר יוחנן הלכה כדברי חכמים ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן אין הלכה כרשב"ג פשיטא כיון דאמר הלכה כדברי חכמים ממילא ידענא דאין הלכה כרשב"ג הא קמ"ל דבההיא אין הלכה כרשב"ג הא בכולהו הלכה כרשב"ג לאפוקי מהא *דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה ההוא ינוקא דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן א"ל אית לך סהדי א"ל לא אית לך ראיה א"ל לא חייביה רב נחמן הוה קא בכי ואזיל שמעוהו הנך אינשי אמרו ליה אנן ידעינן במילי דאבוך אמר רב נחמן כבהא אפילו רבנן מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה אמרה ליה ידענא בהאי שטרא דפריע הוה להימנה רב נחמן אמר ליה רבא לרב נחמן כמאן כרבי דאמר *אותיות נקנות במסירה אמר ליה שאני הכא דאי מבעיא קלתיה איכא דאמרי לא הימנה רב נחמן אמר ליה רבא לרב נחמן והא אי בעיא קלתיה

גברא אגברא. דרב חסדא אדרב יהודה: כר' יהושע בן קרחה. דמכל מקום שניהם מעידים שחייב לו מנה: היכא דלא מכחשו אהדדי. כגון זה מעיד על מנה שביום שני וזה מעיד על מנה שביום ראשון ושניהן מודין שזה לא ראה בשל זה אבל היכא דשניהם מעידים על מנה אחד ומכחישין זה את זה מי אמר: הוא דאמר כי האי תנא. נהרדעי אמרו כי האי תנא דאמר זה אומר מנה וזה אומר מאתים דמכחישין זה את זה מצטרפין למנה שיש בכלל מאתים מנה ולא אמרינן שתיהן שקרו אלא הלך אחר הפחות שבהם: נחלקה עדותן. שכיון שהאחד שקרן שוב אין כאן עדות: יש בכלל מאתים מנה. שניהם מעידין על מנה ובאותו מנה אין מכחישין זה את זה: כי האי גוונא. דתרי מיני נינהו וכולי האי מיכחשי הדדי מי אמר: לדמי. זה אומר בפני הודה לו דמי חבית של יין וזה אומר בפני הודה דמי חבית של שמן דתרווייהו מסהדי אדמי חבית יין: בדיוטא עליונה. הלוהו מנה: דיוטא. עלייה הבולטת לרשות הרבים על פני רוחב הבית ובני רשות הרבים עוברים תחתיה: וצירף עדותן. כר' יהושע בן קרחה דתרווייהו מנה מחייבי ואע"ג דמתכחשי בבדיקות כדרב יהודה: בתר עשרין ותרתין שנין. דאיתמר בי מדרשא אפקיה ההוא תלמידא ודבר לשון הרע היה: **מתני'** כל זמן שמביא ראיה. הבא לבית דין ולא היה שטר זכותו בידו ויצא מבית דין חייב ולאחר זמן מצא שטר זכותו והביאו: סותר את הדין. בית דינו סותרין לו דינו שפסקו ומחייבין את שכנגדו: הבא ראיה. שטר זכותך: הרי זה אין כלום. שהרי אמר אין לי וחיישינן שמא זייף או שכר עדים: קרבו פלוני ופלוני כו'. אפילו רבן שמעון בן גמליאל מודה שכיון שהיה יודע בהן ואמר אין לי ודאי שקרנים הן: פונדתו. חגורתו: **גמ'** הלכה כרבן שמעון. אקמייתא קאי כיון דלא אמר אין לי אע"ג דלא מצא בתוך שלשים יום: דאי עבד. כרבנן מהדר עובדא: ממילא ידעינן אין הלכה כרבן שמעון. והכא ליכא למימר כדלעיל מיניה דאי עבד כו' דבשלמא התם אי לאו דהדר ואמר אין הלכה כחכמים הוה אמינא אי עביד לא מהדרינן דאלים כח דברי המרובין אבל הכא כיון דאמר הלכה כחכמים פשיטא דאי עביד כיחיד מהדרינן להו: הא קא משמע לן דבהא. לחודא הוא דאין הלכה כרבן שמעון הא בכל מקום הלכה כמותו אפילו בערב ולידן: ערב. בגט פשוט (ב"ב ד' קעג:): לידן. במסכת גיטין במי שאחזו קורדייקוס (ד' עד.): ראיה אחרונה. קך בתרייתא דמתני' דאילו בקמייתא הילכתא כוותיה: דנפק שטרא מתותי ידה. שהאמינה הלוה והמלוה לשומרו: אותיות ניקנות במסירה. המוכר שט"ח לחבירו קנה החוב במסירת אותיות ומילתיה דרבי בהמוכר את הספינה (ב"ב ד' עו.) והכא נמי קנאתו והוי כדידה ונאמנת לומר פרוע: קלתיה

הוא דאמר כי האי תנא. משמע הכא דרב יהודה דאמר במנה שחור ובמנה לבן אין מצטרפין לית ליה דרשב"א ותימה דבחזקת הבתים (ב"ב דף מא: ושם) גבי עובדא דרב כהנא שקל בידקא בארעיה משמע בהדיא דרב יהודה אית ליה דרשב"א ואין לומר דרב יהודה בכל ענין קאמר ואפילו במנה שחור ובמנה לבן והאי דקאמר רבא מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אמר כו' רבא טעמא דנפשיה קאמר דא"כ הל"ל והאלהים אמר רב יהודה אפילו במנה שחור ובמנה לבן כדאשכחן בפ"ק דגיטין (דף יג: ושם*) מסתברא מילתיה דרב בפקדון כו' דיש לומר דודאי אית ליה דרשב"א אלא שמחלק בין מנה למאתים למנה שחור ומנה לבן: **שבית** שמאי אומרים נחלקה עדותן ואם תאמר כיון דבכת אחת בית שמאי אומרים נחלקה עדותן אם כן בשתי כיתי עדים ה"ל נמצא אחד מהן קרוב או פסול ויש לומר דהיינו דווקא כשהפסול ידוע אי נמי כמ"ד תתקיים העדות בשאר אי נמי לא אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול אלא בבאו בבת אחת תוך כדי דיבור דאז חשיבי עדות אחת והכא שבאו שני כיתי עדים זו אחר זו ועי"ל דכי אמר נמצא אחד מהם קרוב או פסול ה"מ כי מסייעי אהדדי אבל הכא דמכחשי אהדדי לא*: **חייביה** רב נחמן. לית ליה לרב נחמן הא דאמרינן אין נזקקין לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהן דאמר רב נחמן בפרק שום היתומים (ערכין דף כב.) מריש לא הוה מזקיקין לנכסי יתומים כיון דשמענא להא דאמר רב דיתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שיבקייהו מזקיקין ומהאי טעמא נמי אע"ג דבעלמא אין מקבלים עדים אלא בפני בעל דין °גבי קטן מקבלין א"כ לא קאמר נזקקין אלא כשיש שטר דמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין וכאן היה שטר: וכיון

צט א ב ג ד ה מיי' פ"ג מהל' עדות הלכה ג סמג לאוין קט טוש"ע ח"מ סי' ל סעיף ב:

ק ו מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ז סמג לאוין קט:

קא ז ח ט י כ מיי' פ"ז שם הלכה ו ז ח ט י סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סי' כ סעיף א:

[וכן לקמן עב:]

קב ל מ מיי' פט"ז מהל' מלוה הלכה א סמג עשין לד טוש"ע ח"מ סי' נה סעיף א:

[ועי' תוס' ב"ב מח: ד"ה נחלקה]

[לעיל ל: תענית ד: וש"נ]

[בבא בתרא מח: נזיר כ: ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) במשנה עד ל' יום מצא בתוך שלשים וכו' אמר לו הבא עדים וכו' אמרו לו הבא ראיה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה חייביה וכו' גבי קטן מקבלין. עי' כ"ק דף לט ע"א תוס' ד"ה וכו':

*ואומר לו כל [גירס' סה"מ וריף ורא"ש בכנס"מ אמרו לו]

[גירס' סה"מ אפונדתו]

[גיטין לח. וש"נ לקמן וש"נ]

ב"ב עו: שם קמז: קידושין מז: יבמות קסו.

רבינו חננאל

כלים שחורין וא' אומר כלים לבנים הרי זה נכון ופרקי' גברא אגברא קא רמית כלומר מדברי רב חסדא תקשי לרבה רבה לא סבירא ליה דרב חסדא נהרדעאי אמרי אפילו אחד אומר מנה שחור וא' אומר מנה לבן מצטרפי ואמרינן כמאן כר' יהושע בן קרחה הא לא דייקא כוותייהו אלא אינהו דאמור כי האי תנא דתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על (מנה שחור) שתי כתי עדים אחת אומרת מאתים וא' אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כת אחת שבית שמאי אומרים נחלקה עדותן ובית הלל אומרים יש בכלל מאתים מנה הנה אע"ג שמכחישין זה לזה עדותן קיימת וקי"ל כנהרדעי ואליבא דבית הלל א' אומר חבית יין וא' אומר חבית שמן אוקימ' אחד אומר דמי חבית יין ד' זוזים ואחד אומר דמי חבית שמן ח' זוזי. הוה עובדא וחייביה ר' אמי לנתבע לשלמע"פ אלו השנים ד' אזי דמי חביתא דחמרא מגו ח' זוזי דמי חביתא דמשחא כר' שמעון בן אלעזר דאמר יש בכלל מאתים מנה. אבל אם מעידין יין ממש ושמן ממש נחלקה עדותן. א' אומר בדיוטא העליונה וא' אומר בדיוטא התחתונה הלוהו הוה עובדא וצירף ר' עדותן וחייב הנתבע לשלם: ת"ר מניין שכשיצא לא יאמר אני מזכה וחביריי מחייבין ומה עשה והן רבו עלי ת"ל לא תלך רכיל[בעמך] ואומר הולך רכיל מגלה סוד. ההוא תלמיד דנפיק ליה מלתא דאתאמרא בבי מדרשא בסוד בתר כ"ב שנין ואפקיה ר' אמי להוא תלמיד מבי מדרשא אמר דין גליא רזיא: מתני' כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל ראיה שיש לך הבא מיכן ועד ל' יום הביא בתוך ל' יום סותר לאחר ל' יום אינו סותר. אמר רשב"ג מה יעשה [זה שלא] מצא בתוך ל' ומצא לאחר שלשים אמר רבה בר רב הונא הלכתא כרשב"ג ולית הלכתא כחכמים אפילו דיעבד אלא מאן דעבד כחכמים מהדרינן ליה: אמרו לו הבא עדים או ראיה ואמר אין לי עדים ולא ראיה ואחר [כך] מצא עדים ומצא ראיה אינה כלום. אמר רשב"ג מה יעשה [זה שלא] היה יודע שיש לו עדים ומצא עכשיו כו'. אמר רבה בר רב הונא הלכה כחכמים ואין הלכה כרשב"ג בהא מכלל דהלכתא כוותיה בערב וצידן ולאפוקי ממ"ד חוץ מערב וצידן. ההוא ינוקא דתבעיה בדינא קמי דרב נחמן ואיתחייב וא"ל רב נחמן אית לך סהדי או ראייה ואמר לאו ושמעוה אינשי דהוו בכי ואמרו ליה אנן ידעינן לך זכותא. ואמר רב נחמן בהא אפילו רבנן מודו דמקבלין ראיותיו דינוקא במילי דאבוהא לא הוה ידע: ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידיה ואמר ידענא ביה דפריעא הוא ולא הימנא רב נחמן דאמר בתר דאתחזק בבי דינא לא אמרינן

איבעיא

קג א מיי' פט"ז מהל' מלוה הלכה ט סמג עשין לד טור שו"ע ח"מ סי' סה סעיף יח :
קד ב מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף יט :
קה ג מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף כ:
קו ד ה מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ז ח סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סי' כ :
[כ: וע"ע תוס' שם ד"ה סמפון]
קז ו מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סי' י"ד סעיף א :
קח ז ח מיי' פ"ד מהל' יבום הלכה א סמג עשין נב טוש"ע אה"ע סי' קסו סעיף א [וכרב אלפס עוד ביבמות פי"ב דף לט:] :
רש"ל מוחק כל הדיבור [אולם הבעל פסקי תוס' ציין עליו]
קט ט מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הלכה ז סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סי' יד סעיף א :
קי י מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ח סמג שם טוש"ע ח"מ סי' א סעיף א :

קלתיה כיון דאיתחזק בבי דינא איבעיא קלתיה לא אמרינן איתיביה רבא לרב נחמן *[א]סימפון שיש עליו עדים יתקיים בחותמיו אין עליו עדים (א) [ב]ויצא מתחת ידי שליש או [ג]שיצא אחר חיתום שטרות כשר אלמא שליש מהימן תיובתא דרב נחמן (*תיובתא) כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו ויאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני הא גופא קשיא אמרת יסתתם טענותיו אתאן לרבנן והדר אמרת קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני אתאן לרשב"ג וכי תימא כולה רשב"ג ופרושי קא מפרש מאי עד שיסתתם טענותיו עד שיאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני והא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל *במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה אלא כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן [ד]לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו ויאמרו לו הבא עדים ואומר אין לי עדים הבא ראיה ואומר אין לי ראיה [ה]אבל באו עדים ממדינת הים או שהיתה דיסקיא של אביו מופקדת ביד אחר הרי זה מביא ראיה וסותר כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן התוקף את חבירו בדין אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו וילך למקום הוועד אמר לפניו רבי אלעזר רבי מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה אלא כופין אותו ודן בעירו איתמר נמי א"ר ספרא (אמר רבי יוחנן) [ו]שנים שנתעצמו בדין א' אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו ודן בעירו ואם הוצרך דבר לשאול כותבין ושולחין ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו [ז]והיבמה הולכת אחר היבם להתירה עד כמה אמר רבי אמי [ח]אפילו מטבריא לצפורי אמר רב כהנא מאי קרא °וקראו לו זקני עירו ולא זקני עירה אמר אמימר הילכתא כופין אותו וילך למקום הוועד א"ל רב אשי לאמימר והא אמר רבי אלעזר *כופין אותו ודן בעירו הני מילי היכא דקאמר ליה לוה למלוה [ט]אבל מלוה °עבד לוה לאיש מלוה שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם עוקבן הבבלי קבל קדמנא ירמיה אחי העביר עלי את הדרך ואמרו לו השיאוהו ויראה פנינו בטבריא הא גופא קשיא אמרת אמרו לו אלמא דיינוה אתון השיאוהו ויראה פנינו בטבריא אלמא שדרוהו הכא אלא הכי קאמרי אמרו (ג) ליה דיינו אתון אי צייתה צייתה ואי לא השיאוהו ויראה פנינו בטבריא רב אשי אמר דיני קנסות הוה [י]ובבבל לא דיינו דיני קנסות והא דשלחו ליה הכי כדי לחלוק כבוד למר עוקבא :

הדרן עלך זה בורר

רש"י

קלתיה . שרפתו הלכך מה לה לשקר : דאיתחזק בבי דינא . שכתוב בו הנפק לא אלימא איהי לאפקועי מעשה ב"ד : סימפון . שובר ויצא מתחת יד לוה כמשפטו: יתקיים. (ג) השטר בחותמיו יעידו עדים על חתימות ידיהן וכשר : אין עליו עדים . והרי הוא יוצא מתחת יד שליש ולא מתחת יד הלוה הואיל ושניהם מודים שזה מינהו להיות שליש ביניהם כשר : או שיצא אחר חיתום שטרות . בתוך שטר המלוה נכתב השובר תחת העדים כשר שהרי המלוה עצמו מוחזק בשטרו ואי לאו דפרעיה לא הוה שביק למיכתב תברא בגוויה : עד שיסתתם טענותיו . משמע שאמר בבית דין אין לי לא עדים ולא ראיה וחזר ואמר קרבו פלוני ופלוני שהיו מזומנין שם ומתחילה סותר טענותיו לומר אין לי : הא גופא קשיא . יסתתם טענותיו משמע מכיון שיסתמו שוב אין מביא ראיה ואפילו מצאם לאחר זמן כרבנן והדר קתני קרבו דמשמע דהאי הוא דלא מייתי דאפי' רשב"ג מודה בו אבל מצאם לאחר זמן מייתי כרבן שמעון : ואמר אין לי עדים . ואפילו מצאן לאחר זמן אינו סותר כרבנן : דסקיא . שק של עור שהיו שטרותיו של אביו מונחין בו : התוקף את חבירו בדין . בעל דין קשה ומטריח את חבירו ואין רוצה חבירו לדון כאן אלא למקום וועד תלמידי חכמים הרבה שיהא זה בוש מהם : נתעצמו . שנעשו קשין זה לזה : אפילו מטבריא לציפורי . אע"פ שישיבת טבריא גדולה משל ציפורי הלך אחריו לציפורי: והאמר רבי אלעזר . והא חזינן דפליג עלה ר' אלעזר לעיל ויהיב טעמא למילתיה (ד) דמסתבר טעמא : היכא דקאמר לוה . נלך למקום הוועד כופין אותו וידון כאן ולא יוציא זה מנה על מנה : מר עוקבא . אב ב"ד הוה במסכת שבת בבמה בהמה יוצאה (דף נה:) : לדזיו ליה כבר בתיה . כמשה שהוא בן בתיה למי שמקרין עור פניו כמשה רבינו שגידלתו בתיה בת פרעה לשון אחר כבר ביתיה כמשה שהוא בן בית דכתיב (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא לדזיו ליה על שם שהיה חכם וכתיב (קהלת ח) חכמת אדם תאיר פניו ומצאתי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ונפל בחולי ואשת איש היתה לימים נצרכה ללות ממנו ומתוך דוחקה נתרצית לו וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרי ליה ר' נתן צוציתא במסכת שבת (דף נו:) הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זורח עליו : עוקבן הבבלי קבל קדמנא . צעק לפניו ואמר ירמיה אחי העביר עלי את הדרך איבד ממני דרך בני אדם שמירסו כך שמעתי וי"א העביר עלי את הדרך לא נהג עמי כשורה ועל עסקי ממון היה צועק : אמרו לו . לירמיה להתפיים עמו : השיאוהו ויראה פנינו בטבריא . הכריחוהו והזקיקוהו לבוא כאן לדון עמו : דיני קנסות . אלהים כתיב בהן (שמות כב) ובעינן סמוכין ובבבל אין סמיכה כדאמרינן בפרק קמא (דף יד) :

תוספות

וכיון דאיתחזק בבי דינא . פי' הקונטרס שכתוב בו הנפק וקשה דמכל מקום ניהמנה במיגו דאי בעי קלתיה וי"ל דאיתחזק בבי דינא שראוהו בידה כי ההוא דשילהי מי שמת (ב"ב דף קנג:) שהוחזק כתב ידו בבית דין : סמפון שיש עליו עדים . פ"ה שובר ויוצא מתחת ידי לוה כמשפטו ור"ת פירש דביד הלוה קרוי שובר וכשהוא יוצא מתחת ידי המלוה קרוי סמפון ויתקיים בחותמיו הייט דשייליגא לסהדי אי פריע אי לא פריע כדאיתא שילהי פ"ק דב"מ (דף *) :

אין עליו עדים ויוצא . השטר והסמפונות מתחת ידי שליש כשר משמע ליה אפילו איתחזק דומיא דיוצא אחר חיתום שטרות . א"נ יש לפרש לאו דאין עליו עדים כלל אלא יש עליו עדים ולא ידעי אי פריע אי לא פריע ויוצא הסמפונות מתחת ידי שליש : (*ויוציא מנה על מנה . מכאן למתחייב בדין דלא משלם לאידך יציאותיו אע"פ שמזקיקו לילך לו לדון בעיר אחרת) :

ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם כו' . דוקא היכא דנתעצמו לדון כו' וכפו אותו לדון כאן אבל בעלמא לא וכן משמע באיזהו נשך (ב"מ דף סט: ושם) גבי תרי כותאי דעבוד עיסקא דא"ל חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר וקאמר כי האי ודאי צריך לאודועי מיהא יש לדחות דהכי קאמר כי האי ודאי צריך לאודועי אע"פ שאין שואל מאיזה טעם נתחייב צריך לאודועי אבל בעלמא אי שאיל אין אי לא לא :

אי ציית ציית . אין לפרש אי לא ציית שלא תוכלו לכופו דכ"ש שלא יוכל נשיא לכופו דהכא *שבט והתם מחוקק ומר עוקבא ריש גולה הוה אלא מפר"ת אי לא ציית כגון דאמר לב"ד הגדול קאזילנא :

הדרן עלך זה בורר

תורה אור
דברים כה
משלי כב

ב"מ כח.
רש"ל מ"ז
ב"ק סט. ב"ב קעד: כתובות עז. גיטין לח. עם. [ב"מ לח: בכורות כד:]
רש"ל מ"ז
[לעיל כג: ע"ש היטב]
[לעיל ה.]

רבינו חננאל

איבעיא קלתיה . ואותיב עליה רבא מיהא סימפון שיש עליו עדים פי' זה הסימפון שובר יתקיים בחותמיו . אין עליו עדים אבל יוצא השטר מתחת ידי שליש או שיוצא סימפון כתוב בשטר אחר חיתום שטרות כשר . וזה מפורש בסוף פרק שנים אוחזין בטלית אלמא שליש מהימן ועלתה בתיובתא לרב נחמן וקי"ל שהשליש נאמן וכך הלכה ואסקוה לשמעתא משמיה דר' יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתמו טענותיו . כיצד אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה בטלו ראיותיו . אבל אם באו לו עדים ממדינת הים או שהיתה דסקיא של אביו מופקדת ביד אחרים הרי זה מביא וסותר . א"ר יוחנן שנים שנתעצמו בדין אחד אומר נידון כאן ואחד אומר נלך לבית הוועד אם המלוה אומר כך שומעין לו . ואם הלוה אומר כך [אין] שומעין לו דא"ר אלעזר הנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה כלומר יוציא הוצאות בדרך עד שילך [לבית] הוועד מנה אחר. אלא כופין ללוה ודן בעירו. ואם הוצרך הדבר לישאל כותבין ושומעין מבית הוועד ואם אמר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו . וכן אמר אמימר הלכתא כופין הלוה והולך לבית הוועד אם אמר מלוה נלך לבית הוועד מאי טעמא עבד לוה לאיש מלוה . אבל אמר לוה הכי לא משגחינן ביה אלא כופין אותו ודן בעירו *) (מ"ש הא דר' אלעזר) והיבמה הולכת אחרי היבם להתירה שנא' וקראו לו זקני עירו ולא עירה א"ר אמי אפי' מטבריא לציפורי היא הולכת אחריו: שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם . פי' לדזיו ליה כמו משה רבינו דכתיב ביה כי קרן עור פניו . וכתיב ביה בכל ביתי נאמן הוא . וי"א בן בתיה בת פרעה מפני שגידלתו. ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. יש מי שמפרש העביר עלי דרך בני אדם וחבל בי הכה ופצוע . שהן דיני קנסות שלא יתכן לדונן אלא בארץ ישראל ומפני מה כתבו לו אמרו כלומר אמרו לו הדין שם ואי צאית צאית ואם לאו השיאוהו כופהו ויעלה אצלנו בטבריא מפני כבודו שלחו לו כך : ירושלמי כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין ר' אילא ור' זירא חד אמר עד שיבטל ראיותיו וחד אמר עד שיכפור בראיותיו ר' לוי הוה ליה דין עם חד בר נש על עסק בתים והוו דיינין קומי ר' אלעזר לאחר שנגמר הדין הביא ראיה אתא שאל לר' יוחנן א"ל כל זמן שהוא מביא ראיה הוא סותר את הדין ואפילו אתעביד ליה גזר דין : תוספתא יש לך עדים או ראיה ואמר אין לי אלא אלו לאחר זמן מצא עדים או ראיה אין מקבלין ממנו עד שיביא ראיה שלא היה יודע בהן לעולם אין העדים יכולין לחזור בהן משתחקר עדותן בב"ד וכו'. עד אם לא יגיד ונשא עונו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד : הדרן עלך דיני ממונות

*) אולי צ"ל וכמו שאמר ר"א .

הגהות הב"ח

(א) גמ' ויוצא מתחת ידי שליש או שיוצא :
(ב) שם אמרו לו דיינו אתון :
(ג) רש"י ד"ה יתקיים כשובר בחותמיו :
(ד) ד"ה והאמר וכו' ומסתבר טעמא

תורה אור

אחד דיני ממונות° ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר °משפט אחד יהיה לכם (ויקרא כד) *מה בין דיני ממונות לדיני נפשות דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה דיני ממונות המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות מלמד חובה דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה דיני *ממונות דנין ביום וגומרין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב דיני *ממונות *הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול דיני נפשות מתחילין מן הצד הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה: **גמ'** דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה ורמינהו *[ב]שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידין על שטר זה והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדיו כשרין חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה היכי *חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו וליטעמיך תיקשי לך מתני' *[ג]שטרי חוב המוקדמין פסולים [ד]והמאוחרים כשרין ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה מאוחרין אמאי כשרין הא לא קשיא דעדיפא מינה קאמרינן דאפי' אחד בניסן בשמיטה דלא שכיחי אינשי דמוזפי דליכא למימר שמא איחרוהו וכתבוהו דלא מרע לשטריה אפ"ה כיון דשביעית סופה משמטת מכשרינן מ"מ קשיא: סימן חרפ"ש: א"ר חנינא *[ה]דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו [ו]דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוין אלא מעתה

טעו

אחד דיני ממונות: בדרישה וחקירה. חקירות ודרישות שחוקרים את העדים שנאמר משפט אחד יהיה לכם ובדיני נפשות כתיב ודרשת וחקרת (דברים יג): דיני ממונות בשלשה. הא ילפינן בפרק קמא (דף ג:): פותחין. תחלה במשאו ומתנו של דין: בין לזכות בין לחובה. באיזה שירצו אבל בדיני נפשות פותחין לזכות ובגמרא יליף להו: מטין על פי אחד. מטין את הדין אחר המרובין על פי דיין אחד כגון שנים אומרים זכאי ואחד חייב או איפכא: ודיני נפשות מטין ע"פ אחד לזכות. שנים עשר מזכים ואחד עשר מחייבים זכאי אבל לחובה אין מטין אחר הרוב אלא אם כן רבו המחייבין על המזכין שנים כדאמרינן בפרק קמא (דף ב.) לא תהיה אחרי רבים לרעות ובדיני ממונות ליכא לאוקמה כדאמר לקמן (דף לו:) לא תטה משפט אביונך אבל אתה מטה משפט שור הנסקל וכל שכן שאר דיני ממונות: מחזירין. סותרין את הדין לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה: ואין מחזירין לחובה. בגמרא יליף לה: הכל מלמדין. ואפי' תלמידים היושבין לפני הדיינין ולא נתמנו בית דין על כך: המלמד חובה. דיין שהתחיל תחלה להביא ראיות לחובה יכול לחזור בו ולזכות: אינו חוזר ומלמד חובה. סברא היא דבעינן והצילו ובגמרא (דף לד.) מוקים לה בשעת משא ומתן הוא דלא יחזור דמתוך שאתה אומר לו שלא לחזור הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל צדדין ונראה לו שאין דבריו נכונים חוזר ומלמד חובה: דנין ביום. משא ומתן של דין: וגומרין בלילה. אם רצו וכו' יליף בגמרא: דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות וביום של אחריו לחובה. אם זיכוהו ביום ראשון פוסקין את דינו מיד והולך לו אבל אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון אין פוסקין את דינו לחובה אלא מלינין את דינו עד למחר שמא ימצא בלילה זכות: לא בערב שבת. שאין יכולין לגומרו למחר אם יתחייב שאין מיתת בית דין דוחה שבת ולשהותו אי אפשר מפני עינוי הדין משנגמר הדין: הטהרות והטמאות. אם בא אדם לשאל על דבר טהרות מתחילין מן הגדול שואלין תחלה לגדול שבדיינים מה הוא אומר בדבר: מן הצד. מן הקטנים שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו משום לא תענה על ריב (שמות כג) על דבריו של גדול רב כתיב בלא יו"ד: הכל כשרין. ואפילו ממזר: וישראלים המשיאין לכהונה. המיוחסין וראויין להשיא בנותיהם לכהנים: **גמ'** באחד בניסן בשמיטה. לקמן מפרש אמאי נקט שמיטה: שזמנו כתוב. זמנו הוכיח שנכתב באחד בניסן בשמיטה והוציא בעל חוב על חבירו על ידי משכון או על ידי פרוזבול שלא משמטתו שביעית או שהגיע זמנו לגבות קודם ראש השנה של שמינית ושביעית בניסן אינה משמטת אלא בסופה דכתיב (דברים טו) מקץ שבע שנים לסוף שביעית וזה קדם ותבעו: חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו. וקודם לכן ראו המלוה במקום הכתוב בשטר והוטל עליהם לכתוב שטר ואיחרוהו מלכותבו עד אחד בניסן וכתבוהו במקום שאומרים המזימין ולא כתבו שם המקום שנכתב בו השטר אלא שם המקום שראו המלוה שם ואף על גב דאמרינן בגיטין (דף פו) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני ואף על גב דמימסרן לכו מילי בשילי מיהא אם כתבו בשילי לא מיפסיל בהכי והיא עלה טובה קמ"ל שלא יביאוהו לידי הזמה דלא לימרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם בהיני: היכי. אמר שמא איחרוהו מכדי דרישה וחקירה לאכחושי קא אתיא והיכא דקא מיתכחשו קמן ניקו אנן מתרצינן למילתייהו בשמא: וליטעמיך. דמותבת מברייתא אותיב ממתניתין דאלימא ומנויה בפי כל: שטרי חוב המוקדמין. ליכתב קודם המלוה: פסולין. דקא בעי למיטרף לקוחות מזמן הכתוב שלא כדין וקנסינן היתרא אטו איסורא ופסול אפי' מזמן שני כדאמרינן באיזהו נשך: והמאוחרין. שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן: כשרין. דמעליותא היא דקא מחיל ליה לשיעבודא עד השתא אלמא לא בעינן דרישה וחקירה דא"כ היכי מתרצינן למילתא דשטרא נימא זיופא הוא ולא ראו עדים החתומים בו את המלוה הזאת ואי משום הנך סהדי אחריני תהוי כמלוה על פה ולא יטרוף לקוחות דמלוה על פה לא טרפא ממשעבדי דלית לה קלא: הא דמקשת לי לותביה ממתניתין לא קשיא לי דעדיפא מינה קאמרינן מתניתא דאותיבנא מינה העדיפה והחזיקה כח בדבר יותר מאותה משנה דאשמועינן רבותא דאפילו שמיטה דאי לאו דווקא קאמרי בו ביום לא הוו מרעי למילתייהו לכתוב שטר המלוה הנעשית קודם לכן באותו זמן: דלא שכיחי אינשי דמוזפי. משום דמתייראין מן השמיטה שלא תשמט מעותיהם דליכא למימר איחרוהו וכתבוהו דלא מרעי לשטרייהו שהכל מרננין אחריו לומר מזוייף הוא שאין דרך להלוות בזמן שמיטה: אפ"ה כיון דשביעית. אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ תלינן באיחרוהו ומכשרינן: מכל מקום. מתני' קשיין אהדדי: אמר רבי חנינא וכו'. ומתניתין דאורייתא קמי תקנתא וברייתא דרבנן בתר תקנתא:

טעו

אחד דיני ממונות. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אף על גב דשוים בחקירה ודרישה מדכתיב משפט אחד יהיה לכם לענין מילי דתלו בזכות וחובה אין להשוותם דלא שייך בדיני ממונות: **חיישינן** שמא איחרוהו. פ"ה איחרוהו מלכתוב עד אחד בניסן וכתבוהו במקום שאומרים המזימין ועל חנם דחק אלא י"ל כי ההיא דגט פשוט (ב"ב דף קעא. ושם) שטר שזמנו כתוב בו בשבת או בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא וכשר וה"נ שטר זה נכתב לפני אחד בניסן של שמיטה במקום הכתוב בשטר ונמצא כשהגיע אחד בניסן של שמיטה שהוא זמנו של שטר לא היו באותו מקום שהלכו למקום אחר וא"ת מאי איריא משום דאיחרוהו כי לא איחרוהו נמי יש להכשיר כדאמר *אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה ושמא לא באחד בניסן נכתב אלא אחרי כן במקום הכתוב בו וי"ל דהכא בשטר מלוה איירי דאין לכתוב אלא יום שנכתב השטר דלא ליגבי ממשעבדי שלא כדין ומיהו משמע מהכא דתלינן מספק להכשיר את השטר וקשה לפ"ה דריש פ"ק דר"ה (דף ב. ושם) ואין להאריך כאן:

כאן

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פי"א מהל' סנהדרין הלכה א וככל שם:

ב ב מיי' פי"ט מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קי טוש"ע ח"מ סי' לד סעי' ט:

ג ג מיי' פכ"ג מהל' מלוה הלכה א סמג עשין פ"ב טוש"ע ח"מ סי' מג סעיף ז:

ד ד מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף יג:

ה ה ו מיי' פ"ג מהל' עדות הל' א סמג עשין קט טוש"ע ח"מ סי' ל סעיף א:

[ב"ב קעב.]

גיטין נט.

[עי' תוס' קידושין כ: ד"ה ה"ג מקדשי וכו' ותוס' בכורות לה. ד"ס איכא דאמרי]

מסורת הש"ס

ר"ס כה:

[כסה"מ ל"ג מלת ממונות]

[תוספתא מכות פ"א]

ב"מ יז. עב. ר"ס ב. [ודף ח:] שביעית פ"י מ"ס ב"ב קנז: קעא:

לעיל ג: יבמות קכב:

גליון הש"ס

מתני' אחד דיני ממונות. עיין זבחים דף לב ע"ב תוס' ד"ה אי:

רבינו חננאל

פ"ד אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה כו'. ואקשינן וכי בעינן דרישה וחקירה בדיני ממונות והתניא שטר שזמנו באחד בניסן בשמיטה פי' וכתב בו פרוזבול ובאו עדים ואמרו והלא אלו העדים שבשטר זה היו עמנו באחד בניסן בשמיטה במקום פלוני השטר כשר והעדים כשרים חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו ואי ס"ד בעינן דרישה וחקירה היכי אמרינן שמא הנה בשלשה חקירות דאיזה יום איזו שעה ומתמהינן עלה ולטעמיך תקשי לך מתניתין דקתני שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרים כשרים ופרקי' הא לא קשיא · הא עדיפא מינה לאקשויי דאיכא למימר שטר זה לא יתכן להיות מאוחר דלא שבק איניש שני דהיתירא וכתב שנת שמיטה דמרע ליה לשטריה קמ"ל כיון דשביעית סופה משמטת מיקרי אמר אפשר דפרע לי בתחלה או באמצעיתה לפיכך כתב שנת שמיטה ושטר מאוחר הוא וכשר · מ"מ הקושיא עומדת ושני ר' חנינא לעולם אפילו דיני ממונות בדרישה וחקירה ומה טעם אמרו [דלא בעיני'] כדי

ו א ב מיי' פ"ג מהל' עדות הל' ב סמג שם טוש"ע ח"מ סי' ל סעיף א:
ז ג ד מיי' פי"ג מהל' רוצח הל' י"ב סמג עשין פא טוש"ע ח"מ סי' ערב סעיף יד:
ח ה סמג עשין נו:
ט ו מיי' פ"א מהל' עדות הלכה ד:
י ז מיי' שם פ"כ הל' א סמג עשין קז טור ח"מ סי' לא:
יא ח מיי' פ"י מהל' סנהדרין הל' ז:

*טעו לא ישלמו כל שכן שתנעול דלת בפני לווין רבא אמר *מתניתין דהכא בדיני *קנסות ואידך בהודאות והלואות רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלואה כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה כדריש לקיש דריש לקיש רמי כתיב °בצדק תשפוט עמיתך וכתיב °צדק צדק תרדף הא כיצד כאן בדין מרומה כאן בדין שאין מרומה רב אשי אמר מתניתין כדשנין קראי אחד לדין וא' לפשרה כדתניא צדק צדק תרדף אחד לדין ואחד לפשרה כיצד *שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה אם עוברות שתיהן שתיהן טובעות בזה אחר זה שתיהן עוברות וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה אם עלו שניהן שניהן נופלין בזה אחר זה שניהן עולין הא כיצד טעונה ושאינה טעונה תידחה שאינה טעונה מפני טעונה קרובה ושאינה קרובה תידחה קרובה מפני שאינה קרובה היו שתיהן קרובות שתיהן רחוקות הטל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו ת"ר צדק צדק תרדף הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי אליעזר ללוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן שבוע הבן אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם ת"ר צדק צדק תרדף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר ללוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנא אחר רבי עקיבא לבני ברק אחר רבי מתיא לרומי אחר רבי חנניא בן תרדיון לסיכני אחר ר' יוסי לציפורי אחר רבי יהודה בן בתירה לנציבין אחר* [א]רבי יהושע לגולה אחר רבי לבית *שערים אחר חכמים ללשכת הגזית:

דיני ממונות פותחין כו': היכי אמרינן אמר רב יהודה הכי אמרינן להו מי יימר כדקאמריתו א"ל עולא והא חסמינן להו וליחסמו מי לא תניא רבי שמעון בן אליעזר אומר *מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתיטרף דעתן ויחזרו בהן מי דמי התם ממילא קא מידחו הכא קא דחינן להו בידים אלא אמר עולא הכי אמרינן יש לך עדים להזימם א"ל רבה וכי פותחין בזכותו של זה שהיא חובתו של זה ומי הויא חובתו והתנן *אין עדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין הכי אמינא אילו שתיק האי עד דמיגמר דיניה ומייתי עדים ומזים להו הויא ליה חובתו של זה אלא אמר רבה אמרינן ליה יש לך עדים להכחישן רב כהנא אמר מדבריכם נזדכה פלוני אביי ורבא דאמרי תרווייהו אמרי' ליה אי לא קטלת לא תדחל רב אשי אמר כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו תניא כוותיה דאביי ורבא רבי אומר °אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית וגו'

מיכן

תוספות

כאן בדין מרומה. לא שיודעים בו שהוא מרומה דא"כ אין לדונו כלל כדדרשינן בפרק שבועות העדות (שבועות ל:) מדבר שקר תרחק: קול רחיים בבורני. פ"ה שעת גזירת המלכות היה שגזרו שלא למול והיו יראים להוציא קול וקבעו סימן זה וכן משמע בירושלמי דכתובות (פ"א) גבי הגזירה שגזרו ביהודה דקאמר מה סימן היה קול מגרוס בבורני משתה שם אור נר בברור חיל שבוע הבן פירוש קול מגרוס רחיים של גרוסות והא דכתיב בירמיה (כ"ה) והאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול רחיים ואור נר איכא למימר שגם בראשונה היו עושין סימנין אלו לשם שמחה: אור הנר בברור חיל. מכאן נהגו להדליק נר במילה ומה שנהגו לפרוש המפה על הפתח משום דאמר בריש המוכר פירות (ב"ב דף צג:) מנהג גדול היה בירושלים כל זמן שהמפה פרוסה על הפתח אורחין נכנסין: היכי אמר להו. פ"ה כשקיבלו עדותן של עדים ואם תאמר א"כ במאי חסמינן להו הא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד וכ"ת שיחזרו בהן תוך כדי דיבור כפ"ה הא מי יימר כדאמריתו טפי מתוך כדי דיבור וכ"ת דלא חשיב הפסק לימא אחר כדי דיבור אמרי' להו ואף על גב דאין פתיחה זו מועלת ויש לומר דה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני ועי"ל דעד שלא נחקרה עדותן בב"ד יכולין לומר מבודין אנו כדתניא בתוספתא מיהו בקונטרס פירש דפתיחת זכות לאחר שדרשום וחקרום ובאין ליסא וליתן וכפי' משמע בפ' היו בודקין (לקמן ד' מ.) דקתני אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין:

רש"י

טעו. ב"ד בדיני ממונות לא ישלמו דדילמא אי שבקת להו לדרוש ולחקור הוה רווחא למילתא ולא הוו טעו: כל שכן שאתה נועל. דמתיירא להפסיד ע"י ב"ד טועין: רבא אמר. תרווייהו בתר תקנתא דרבנן ומתניתין בדיני קנסות דליכא למיחש לנעילת דלת אבל בהודאות והלוואות דאיכא(א) למיחש לנעילת דלת בהודאות והלוואות בדיני מלוה וזה בא לידון בעדי הודאה שהודה לו בפניהם או בעדי הלוואה שהלווהו בפניהם דאיכא למיחש לנעילת דלת: מרומה. שבית דין מכירין בתובע זה שהוא רמאי או מבינים טענת רמאי בדבריו: בצדק תשפוט. ולא כתיב בצדק צדק להזהיר ב"ד לדקדק בו כל כך לדרוש ולחקור: מתנייתא. שפיר איתרצו בחד מהני שינויי אי כרבי חנינא אי כרבא אי כרב פפא: אבל קראי. דרמי להו ריש לקיש לא קשו דצדק צדק לאו לדרישה ולחקירה אתי אלא צדק דין שלך וצדק פשרה שלך לפי ראות עיניך ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו: שתיהן טובעות. שתדחוק זו את זו: ואם בזו אחר זו. משתלך אחת אל היבשה עד שתעבור חבירתה ואח"כ תעבור היא: מעלות בית חורון. מקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל וצריך הא' לנטות לאחוריו עד שמוצא מקום לנטות: אם עולות שתיהן. כגון זה עולה מצד זה וזה עולה מצד זה ופוגעות בראש חודו של הר והבקעה עמוקה מימין ומשמאל: קרובה. לעירה: ומעלות שכר. לאחת ותידחה: קול ריחים. שנשמעין בבורני. מקום: שבוע הבן שבוע הבן. סימן הוא שיש שם ברית מילה כמכריז ואומר שבוע הבן כאן והריחים סימן לשחיקת סממנין למכת התינוק ושעת גזירת המלכות היה שגזרו שלא למול והיו יראים להוציא קול וקבעו סימן זה: אור הנר בברור חיל. ביום או נרות נראים הרבה בלילה סימן הוא כמו שנועק משתה שם משתה שם ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע: אחר חכמים לישיבה. בית הוועד שעם בית דין קבוע כגון אחר ר' אליעזר בלוד וכן כולם כל *אחד למקומו: לגולה. לפומבדיתא כדתנן בר"ה (דף כג:) עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש ואמרינן (שם דף כג:) מאי גולה אמר אביי פומבדיתא שעיקר ישיבת בבל שם היתה: אחר חכמים. סנהדרי גדולה: היכי אמרי'. בפתיחת זכות כשקיבלו עדותן של עדים ודרשום וחקרום ובאין ליסא וליתן היכי אמרי' להו לעדים: מי יימר כדקאמריתו. שמא בטעה באתם וזו היא פתיחה הגלה לזה: והא קא חסמינן להו. חוסמין אנו את פיהם כשאנו מכחישין אותן ויחזרו בהן בתוך כדי דיבור: ופרכינן וליחסמו. מאי תיקשי ליחסמו ולהדרי בהו: מי לא תניא מסיעין. היו בית דין את העדים קודם קבלת עדות ממקום למקום ומחדר לחדר כשבאין להעיד אומרים להם לא נקבל כאן אלא כאן וכן מסם למקום אחר: אנן דחינן להו. וכתיב (דברים יט) ובערת הרע: שתהא חובתו של זה. לחזר אחר עדי הזמה כדי שיהרגו הראשונים: ופרכינן מי הויא חובתן אי הוו מיתזמי השתא קודם גמר דין והא תנן וכו': הכי קאמינא. היכי מזהרינן להאי לחזר אחר עדי הזמה והא חובתן של אלו היא דדילמא שתיק האי עד דמיגמר דין והדר מייתי להו: להכחישן. כגון אנו ראינו אותו הרוג אחר כך חי וקיים דהויא עדות בטילה דהוא והן פטורין דאין זוממין אלא בעצמו הייתם כדיליף במסכת מכות (דף ה:): רב כהנא אמר. כך פותחין בזכות לאחר קבלת עדות אומר מתוך דבריכם מזדכה פלוני סופו לצאת מבית דין זכאי לפי ראות עיניו ואחר כך נושאין ונותנין: אם לא שטית הנקי. תחילת התנאי לזכות:

מיכן

[לעיל ג. וש"נ פרק י"]
[עי' תוס' לעיל ג: ד"ה שלא תנעול וכו']
[תוספתא דב"ק פ"ב]
כתובות קג:
[סוטה מ: לקמן מ: [תוספתא פ"ט]
עי' ר"ש
מכות ה:

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה רבא אמר וכו' והלוואות דאיכא למיחש לנעילת דלת הס"ד:

הגהות הגר"א
[א] גמ' אחר חנינא בן אחי ר' יהושע. כצ"ל:

[נ"ל רבי חנינא בן אחי ר' יהושע לגולה כך הגירסא הנכונה בילקוט פרשת קדושים רמז תרי"א ויש בזה כדי ליתן טעם דמלינו שהיה בגולה עי' ברכות סג: יגגן בכנור אכן הגירסא שלפנינו אחר ר' יהושע לגולה קשה טובא דהא לעיל בסמוך קאמר אחר ר' יהושע לפקיעין]

רבינו חננאל

כדי שלא תנעול דלת בפני לווין רבינא אמר דיני ממונות דתנינן הכא דיני קנסות הן ולעולם בעו דרישה וחקירה והני מתניתי דתני מאוחרין [כשרין] בהודאות והלוואות · רב פפא [אמר] כולהו בהודאות והלוואות ומתניתין דהכא בדין מרומה לפיכך צריך דרישה וחקירה כדכתיב צדק צדק תרדוף רב אשי אמר מתניתין כדשנין קראי אחד לדין בצדק תשפוט עמיתך והאי דכתיב צדק צדק תרדוף לפשרה' כדתניא שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זו כנגד זו וכן גמלים במעלות בית הורון אם עוברות שתיהן [שתיהן] נטבעות וכן גמלים טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני טעונה · וכן קרובה ורחוקה · אבל אם שתיהן טעונות שתיהן קרובות או שתיהן רחוקות מטילין פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו : ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר ריב"ז לברור חיל · תנא אור נר בברור חיל משתה שם · קול רחיים של גריסין בבורני שבוע הבן שם · פי' בימי הגזרה היה להן סימן וכל מי שהיה רואה נרות דולקים באסקופה יודעין שבאותה חצר סעודת הכנסת כלה · וקול רחיים מילה שם בחצר והכל נכנסין · והלך אחר ר' אלעזר ללוד : ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר חכמים לישיבה אחר ר' יהושע לפקיעין אחר ר' עקיבא לבני ברק אחר רבן גמליאל ליבנה ור' מתיא בן חרש לרומי ור' חנניה בן תרדיון לסיכני ור' יוסי לציפורי וחנניה בן אחי ר' יהושע לגולה אחר ר' לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית : דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה · היכי פתחינן לזכות ישקלי וטרו ופשוטה היא · ואסיק' אביי ורבא דאמרי תרווייהו אמרינן ליה אי לא קטלת לא תדחל דלא מיקטלת תניא נמי הכי ר' אומר אומר אני אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי

מיכן

°מיכן שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות: דיני ממונות מחזירין כו': ורמינהו *"דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי טימא את הטהור טיהר את הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה כאן בשאינו מומחה ובמומחה מחזירין והקתני אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם א"ר נחמן כאן שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין כאן שאין גדול הימנו בחכמה ובמנין רב ששת אמר בכאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת *דאמר רב ששת אמר רב אסי טעה בדבר משנה חוזר טעה בשיקול הדעת אינו חוזר (א)א"ל רבינא לרב אשי אפילו טעה בר' חייא ורבי אושעיא א"ל אין גאפילו בדרב ושמואל אמר ליה אין אפילו בדידי ודידך א"ל אטו אנן *קטלי קני באגמא אנן *היכי דמי שיקול הדעת אמר רב פפא דכגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר ואיקרי ועבד כחד מינייהו וסוגיא *דשמעת' אזלי כאידך היינו שיקול הדעת. איתיבי' רב המנונא לרב ששת *מעשה בפרה (*של בית מנחם) שניטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה (ב)שאמר *תודוס הרופא אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא של מצרים אלא אם כן חותכין האם שלה כדי שלא תלד, א"ר טרפון הלכה חמורך טרפון אמר לו רבי עקיבא פטור אתה השכל המומחה (ג)לרבים פטור מלשלם ואי איתא לימא ליה טועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר. חדא ועוד קאמר חדא דטועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר. ועוד ואי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה (ד)לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור. מלשלם אמר רב נחמן בר יצחק לרבא מאי קא מותיב רב המנונא לרב ששת מפרה פרה הרי האכילה לכלבים וליתא דתהדר הכי קאמר ליה אי אמרת בשלמא טעה בדבר משנה אינו חוזר אלמא קם דינא היינו דקא מפחיד ר"ט וקאמר ליה איהו מומחה לב"ד אתה ואתה פטור מלשלם אלא אי אמרת טעה בדבר משנה חוזר לימא ליה כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת השתא נמי לא כלום עבדת. רב חסדא אמר זכאן שנטל ונתן ביד כאן שלא נטל ונתן ביד בשלמא חייב את הזכאי כגון שנטל ונתן ביד אלא זיכה את החייב היכי משכחת לה דאמר ליה פטור אתה. והא לא נטל ונתן ביד כיון דאמר פטור אתה כמו שנטל ונתן ביד דמי. אלא מתניתין דקתני דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה. בשלמא לזכות משכחת לה דא"ל מעיקרא חייב אתה ולא נטל ולא נתן ביד אלא לחובה היכי משכחת לה דאמר ליה פטור אתה והאמרת כיון דא"ל פטור אתה כמו שנטל ונתן ביד דמי חדא קתני דיני ממונות מחזירין לזכות שהיא חובה. דכוותה גבי נפשות מחזירין לזכות

ואין

רש"י

מיכן שפותחין כו'. ומדיליף פתיחת הזכות מהכא היינו אי לא קטלת לא תידחל כאביי ורבא: מה שעשה עשוי. אלמא לא הדר: במומחה. יש בו כח לחזור ולא מצי למימר ליה בעל דין אגא כי טעמא קמא דידך עבידנא אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר דילמא קמא עיקר ובהאי הוא דטעית: פטור מלשלם. אלמא מה שעשה עשוי ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא בישא דההוא גברא גרם ליה למיטעי: יש גדול הימנו. אותו גדול *מחזיר דבריו של זה דיש בו כח לבטל: אין גדול ממנו. לא ליית ליה בעל דין לאהדורי עובדא ואפי' זה אומר טעיתי לאו כל כמיניה: טועה בדבר משנה. שטעותו מגוי בדבר המשנה אין דינו דין לגמרי וחוזר: שיקול הדעת. לקמן מפורש: ואפי' טעה בר' חייא. האי דבר משנה דקאמר מי אמרי' דאפי' טעה בדבר המשנה בתוספתא דבי רבי חייא ורבי אושעיא שהם סידרו התוספתא וסתמו בה מה שסתמו ולא הוי עיקר כל כך כמשנתנו שסתמה רבי שהיה גדול מהם וכל הישיבה מגויה אלנו על ידי שהוא נשיא ודקדקו עמו בדברים והעמידום על בורייס: ואפי' בדרב ושמואל. במימרא דידהו שפסקו מסברא שלהם ולא הויא מתני' אלא סברא: אטו אנן קטלי קני באגמא אנן. אחרי שאמרתי לך שאף הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר מאי גריעותנן מדאחריני: קטלי קני. קוצצים קנים ומלקטי עלים: סוגיין דעלמא כאידך. רוב הדיינין נראין להם דברי השני: לרב ששת. דאמר טעה בדבר משנה חוזר: האם שלה. בית הריון ונקראת טרפחת ושלפוחית ובלעז מטריל"ה: והתירוה. מפני שאמר תודוס הרופא: אין פרה וחזירה כו'. לפי שטובות הן ואין רוצין שיהיו מצויות במקומות אחרות וקא חזינן דמתקיימות: הלכה חמורך טרפון. כלומר צריך אני למכור את חמורי ולהחזיר פרה לבעלים: טועה בדבר משנה אתה. סתם משנה היא באלו טריפות (חולין נד.) ניטלה האם שלה כשירה: וטועה בדבר משנה חוזר. ולקמן פריך הכא מאי חזרה איכא הרי האכילה לכלבים: הכי קאמר ליה. רב המנונא אי אמרת בשלמא כו': אלמא קם דינא. כלומר מה שהורה הורה ולאי נמי איתא קמן לא הדרא מיתכשרא: היינו. דאמר ליה דאי לאו דמומחה הוא הוה בעי שלומי: לאו כלום עבדת. דאיהו הוא דאפסיד אנפשיה שהשליכה לכלבים ואת לא אפסדת ליה מידי במאי דפסקת עלה שם טרפות דהא אי בעית למהדר הדרת: רב חסדא. מהדר לעיל לשנויי מתניתא דן את הדין: נשא ונתן ביד. מה שעשה עשוי: לא נשא ונתן ביד. אלא נוה לבעל דין והוא עושה מעצמו מחזיר הממון מזה שקיבלו לזה שנתנו: נשא ונתן. הוא עצמו גבה מזה ונתן לזה: בשלמא חייב את הזכאי. שפיר מצי לאוקמי מה שעשה עשוי כדקתני בה שנטל מן הזכאי ממש מידו שלא כדין ונתן לתובע: אלא זיכה את החייב. על כרחיך לא שייך האי לישנא אלא במזכה את הנתבע שהיה חייב לשלם ואמר לו פטור אתה דאין לשון זכאי אלא לשון נקי ופטור: כיון דא"ל פטור אתה. וזה היה מוחזק ועכבוהו על פיו כמי שנתן ביד דמי: אלא. מחזיר לחובה ע"כ משמע מתחלה זכהו וא"ל פטור אתה וקאמר מחזירין: ומשני חדא קתני. דלעולם לחובה אין מחזירין מאחר שזיכהו אלא משלם מביתו ומתני' חדא קתני מחזירין הדבר לזכותו של זה אם חייבוהו תחלה ולא נשאו ונתנו ביד מחזירין לזכותו שהוא חובתו של חבירו שמחייבין אותו להחזיר מה שגבה: דכוותה גבי נפשות. על כרחיך הכי בעי לפרושה ולתת חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות:

זכות

תוספות

מה שעשה עשוי וישלם מביתו. וא"ת טיהר את הטמא אמאי מה שעשה עשוי ועוד אי מה שעשה עשוי אמאי משלם דאכתי לא מיתוקמא דעירבן עם פירותיו עד לבסוף וי"ל דהשתא סבירא ליה כשעירבן בעל הבית ולבסוף ס"ל כשעירבן חכם והשתא מה שעשה עשוי שעירבן ברוב פירותיו טהורים דבטלי ברובא וישלם מביתו שעירבן בפירות מועטים וא"ת לאמאי דס"ד בפ' עד כמה (בכורות דף כח:) דאתיא כר"מ הא שמעינן ליה בפרק הניזקין (גיטין ד' נג:) גבי נפלו ונתפלעו דאפי' שוגג לא יעלו דקנסינן שוגג אטו מזיד ואם כן היכי בטלי ברובא וי"ל כיון דעל פי חכם עביד לא קנים האי שוגג אי נמי לענין דינא דגרמי מוקי לה כר' מאיר בפ' עד כמה (שם דף כח:) ולא כוותיה לכל מילי:

כאן במומחה. כולי סוגיא בטעה בשיקול הדעת דאי בדבר משנה הא רב נחמן ורב יוסף גופייהו שמעינן להו בכתובות בפרק אלמנה (ד' ק:) דאמרי ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים וא"ת בפ"ק דמפלתין (ד' ה:) דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קבלוך עלייהו כו' כי טעה נמי בשיקול הדעת אמאי לא היה חוזר הא מומחה הוה וי"מ דמומחה דהכא היינו במומחה דסמיכא:

השתא נמי לא כלום עבדת. בלא נטל ונתן ביד איירי דאי האכילה ר' טרפון לכלבים א"כ טובא עבד ותימה דבפ' עד כמה (בכורות ד' כח: ושם) בההיא (ה)דן את הדין בעי לאוקומי כר"מ מקמי דאוקי כשנטל ונתן ביד אמאי חייב חכם כשטיהר את הטמא במה שעירבן בעל הבית בפירותיו נימא כיון דאילו לא עירבן הוה הדר השתא נמי לאו כלום עבד וי"ל דסוגיא דהכא אתיא כרבנן אבל לר"מ דדן דינא דגרמי חייב אע"ג דאילו לא עירבן הוה הדר דהא מראה דינר לשולחני ונמצא רע מחייב לר"מ בהגוזל קמא (ב"ק ד' ק. ושם) אע"ג דאילו הוה קמן הוה הדר:

שעירבן

רבינו חננאל

מיכן שפותחין בתחלה לזכות בדיני נפשות: דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה. איני והתנן בבכורות פרק ד' דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי טימא הטהור טיהר הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ופרקי' מתניתין במומחה לפיכך תני מחזירין. והא דתנן ישלם מביתו בשאינו מומחה והא מדקתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור מלשלם מכלל שעמד הדין ואין מחזירין אפילו מומחה לרבים ופריק רב נחמן במומחה שיש גדול ממנו עמד הדין וישלם מביתו ומומחה שאין גדול ממנו פטור מלשלם. רב ששת אמר מתניתין טעה בדבר משנה לפיכך חוזר. הא דבכורות טעה בשיקול הדעת לפיכך ישלם מביתו ומותבינן עליה מהא דתנן בבכורות פ"ד מעשה בפרה שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ואמרו חכמים כשרה היתה וא"ל ר' עקיבא לר' טרפון מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם. והנה ר' טרפון בדבר משנה טעה דתנן בפרק ואלו טרפות אלו כשרות בבהמה ניקבה הגרגרת או שנסדקה כו' עד ניטלה האם שלה. ואם איתא לימא ליה טועה בדבר משנה אתה חוזר בך דטועה בדבר משנה חוזר. ופרקי' חדא ועוד קאמר ליה ופשוטה היא' וא"ת פרה הרי האכילה לכלבים וליתא דתיהדר הכי קאמר ליה לימא ליה אילו הות פרה הות הדרא לך דינך לאו דינא הוא ולא מידי עבדת כו'. א"ל רב המנונא לרב אסי הא דאמרת טעה בשיקול הדעת ישלם מביתו אפי' טעה בדר' חייא ור' הושעיא א"ל אין. ואפילו טעו בדרב ושמואל כלומר אם טעה ועשה באיסורי כשמואל ובממון כרב א"ל אין. ואפי' בדידי ובדידך א"ל וכי אנן קטלי קני באגמא אנן. כלומר חוטבי עצים אנן' רב חסדא אמר הא דתנן ישלם בשנשא ונתן ביד ומתניתין לא נשא ונתן ביד לפיכך מחזירין ואמרי' בשלמא חייב הזכאי משכחת לה בשנשא ונתן ביד שנטל מן הנתבע ונתן לתובע. אלא זיכה החייב היכי משכחת לה בשנשא ונתן ביד דליחייב ופשטינן כיון דאמר ליה לחייב פטור אתה כאלו נשא ונתן ביד הוא. ואקשינן עליה ממתניתין דאוקמה בשלא נשא ונתן ביד לפיכך מחזירין בשלמא לזכות משכחת לה כגון דאמר ליה חייב אתה ועדיין לא פרעו כלום ונמצא שטעה אע"פ שאמרו (פרעו) שיפרע מחזירין. אלא לחובה היכי משכחת לה כלומר שהיא עכשיו על דין האמת לחובה היכי משכחת לה כגון דא"ל פטור אתה וזיכה החייב ונמצא שטעה ודן על החייב שזכאי כיון שלא נשא ונתן ביד מחזירין הדין. והא אמרת למעלה דכיון דא"ל לחייב פטור אתה כאלו נשא ונתן ביד הוא וחייב לשלם. ופרקינן מתניתין חדא קתני והכי קתני מחזירין לזכות כגון דאמר ליה לזכאי חייב אתה שהיא חובה לו ואקשינן אי הכי גבי דיני נפשות נמי נימא חדא קתני וכי תימא הכי נמי דקתני מחזירין לזכות

ואין

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הל' ג סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סי' כה סעי' א:

יג ב ג ד ה מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעי' ב:

יד ו ז מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג וע"ש:

מסורת הש"ס

לעיל ד' ב"ק ק' קיז: בכורות כח:

מחזיק דבריו כצ"ל

[לעיל ו. ע"ש וש"נ]

[שבת לס.]

כ"ה דעלמא וכ"ה בהלכות

בכורות כח:

שם: לקמן לג:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אינו חוזר (א"ל רבינא לרב אשי) תא"מ ונ"ב ס"א א"ל רב המנונא לרב ששת: (ב) שם והתירוה מפני שאמר תודוס: (ג) שם שכל המומחה לב"ד פטור: (ד) שם טעיתה מומחה לב"ד אתה וכל המומחה לב"ד פטור מלשלם: (ה) תוס' ד"ה השתא וכו' בההיא דדן:

גליון הש"ס

גמ' מיכן שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות. עיין קידושין דף סב ע"א ובחידושי מהרי"ט שם:

עין משפט
נר מצוה

טו א מיי' פ"י מהל' סנהדרין הלכה ח ופי"א שם הל' א והל' ח סמג עשין לח:

טז ב מיי' שם פי"א הלכה ה סמג שם:

יז ג ד מיי' שם הל' ד:

יח ה ו מיי' שם פ"י הלכה ט:

יט ז מיי' שם פי"א הלכה א ופ"ה מהל' עדות הלכה ח:

כ ח מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הל' ח:

כא ט מיי' פ"י מהל' עדות הל' ח:

ואין מחזירין לחובה מחזירין לזכות זכות גרידתא ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה חובתיה דמאן הא לא קשיא חובתיה דגואל הדם משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה להאי ועוד מאי בין בין קשיא רבינא אמר כגון *שהיה לו בידו משכון ונטלו ממנו טימא את הטהור דאגעי ביה שרץ טיהר את הטמא שעירבן בין פירותיו: דיני נפשות כו' ת"ר א מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מניין שמחזירין אותו ת"ל °נקי אל תהרג (שמות כג) ומניין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין מחזירין אותו ת"ל °צדיק אל תהרג (שם) א"ר שימי בר אשי *ב וחילופא למסית דכתיב °לא תחמול ולא תכסה עליו (דברים יג) רב כהנא מתני °מכי הרג תהרגנו (שם) בעא מניה רבי זירא מרב ששת ג חייבי גליות (*מניין) אתיא רוצח רוצח ד חייבי מלקיות (*מניין) *אתיא רשע רשע [ז"ל מאי] *תניא נמי הכי חייבי גליות מניין אתיא רוצח רוצח חייבי מלקות מניין *אתיא רשע רשע: ואין מחזירין לחובה: אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ה והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו א"ל *אדמוקדך יקיד זיל קוץ קרך וצלי איתמר נמי א"ר אמי א"ר יוחנן טעה בנואף חוזר אלא היכי דמי אין חוזרין א"ר אבהו אמר רבי יוחנן ו כגון שטעה שלא כדרכה: דיני ממונות הכל כו': הכל ז ואפילו עדים נימא מתניתין ר' יוסי ברבי יהודה היא ולא רבנן דתניא °ועד אחד לא יענה בנפש (במדבר לה) ח בין לזכות בין לחובה ר' יוסי בר' יהודה אומר עונה לזכות ואין עונה לחובה אמר רב פפא ט באחד מן התלמידים ודברי הכל

מאי

רש"י

זכות גרידתא. שהיא זכות לו ואינה חובה לבעל דינו כגון חלול שבת או אשת איש: ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה. דהא לחובה ממש לא מצית לפרושא דהא בדיני ממונות נמי ליתא: חובתיה דגואל הדם. שקשה בעיניו שזה ניצול: בין בין. קתני ברישא בין לזכות בין לחובה אלמא תרתי מילי קתני וליכא לפרושה לזכות שהיא חובה: רבינא. מהדר לאוקומי לתירוציה דרב חסדא דמתני' כשלא נשא ונתן ביד ודן את הדין כשנשא ונתן ביד ודקשיא לך זיכה את החייב מאי נשא ונתן ביד איכא כגון שהיה לו משכון לתובע מן הנתבע וזיכה הדיין את הלוה ואמר לו פטור אתה ונטל המשכון מיד המלוה והחזירו ללוה: טימא את הטהור. נמי משכחת לה כשנשא ונתן ביד דנגע(א) בהו שרץ כשבא לישאל לפניו על דבר הספק דנולד לו בטהרותיו ואמר לו הדיין טמאות הן ונטל שרץ והשליך עליהם שלא יהא עוד ספק בדבר והן לא היו אלא טהורות: טיהר את הטמא. ונטלו הדיין עצמו ועירבן עם שאר פירות של נשאל ונמצא שטעה והרי הכל טמא: נקי. משמע מן החטא ואע"פ שנתחייב בדין: צדיק. משמע שנצטדק בדין ואע"פ שאינו נקי: חייבי גלות מאי. מי הוו כדיני נפשות אי לא: כתיב בחייבי מיתות (במדבר לה) יומת הרוצח וכתיב (שם) בחייבי גלות לנוס שמה רוצח: רשע רשע. כתיב בדיני נפשות (שם) אשר הוא רשע למות וכתיב בחייבי מלקות (דברים כה) והיה אם בן הכות הרשע: תניא נמי הכי. בתוספתא תניא גבי הא מילתא דמחזירין לזכות: דבר שאין הצדוקין מודין בו. שאין טעותו מפורש בתורה בהדיא אלא במשנה או בדברי האמוראים: זיל קרי בי רב הוא. תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלום והדר: טעה בנואף ונואפת. (ב)זיכה מהן מי אמרינן מהדרינן ליה לחובה דבשלמא ברוצח איכא למיטעי במילי טובא דלא מיפרשי בהדיא כגון באומר אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה או במותרה מפי ההרוג ולא מפי עדים או באומר הוא היה רודפו ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכותא: עד דמוקדך יקיד קוץ קרך וצלי. בעוד שהאש דולקת קוץ דלועין שלך וצלה אותן כלומר בעוד שאתה עוסק בשמעתך תן לב להבין ולהוסיף לקח הרי שמעת ממני טעה בדבר שהצדוקין מודין בו חוזר והאי דבר שהצדוקין מודין בו הוא: אלא היכי דמי אין חוזרין. דקתני מתניתין סתם דיני נפשות אין מחזירין לחובה ועריות נמי במשמע: כגון שטעה. הדיין וזיכה בנואף ונואפת שלא כדרכה דלא מפרש חיוביה בהדיא דרבנן ילפי לה (לקמן דף נד.) ממשכבי אשה שני משכבות ואין הצדוקין מודין בו: הכל ואפילו עדים. שהעידו עליו יכולין ללמד עליו ראיות של זכות: אמר רב פפא. הכל דמתניתין לאיתויי תלמידים היושבין שורות לפני הדיינין קאמר דמלמדין זכות ואין מלמדין חובה ודברי הכל:

ורבנן

תוספות

שעירבן עם פירותיו. הקשה רבינו אפרים לא יהא אלא כמטמא בידים דתנן בפ' הניזקין (גיטין ד' נג:) המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור והא נמי בשוגג הוא ובשלמא לחזקיה דאמר התם (דף נג.) אחד שוגג ואחד מזיד חייב ומה טעם אמרו בשוגג פטור כדי שיודיעו וגבי חכם בעל הוראה אין לפטור מטעם כדי שיודיעו דכי נמי מחייבת ליה מודע ליה אלא לר' יוחנן דאמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור ומה טעם אמרו במזיד חייב שלא יהיה כל אחד ואחד מטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני הכא לא שייך לחייב מהאי טעמא מיהו למאי דמוקי במסקנא שנטל ונתן ביד יש לחייב כמו מזיד דלמה לו לאדם ליטול וליתן ביד אבל למאי דסבירא ליה מעיקרא שעירבן בעה"ב קשה וי"ל דמכל מקום חשיב כמו מזיד שהיה לו לחכם לדקדק בהוראתו ולידע שבעה"ב יערב: אתיא רשע רשע תניא נמי הכי. תימה תקשה לרבא מברייתא דהכא דקאמר בפרק קמא (דף י.) דמלקות תחת מיתה עומדת ולית ליה ג"ש דרשע וכן בפרק קמא דמכות (דף ה.) גבי משלשין בממון ואין משלשין במכות אביי אמר אתיא רשע רשע ורבא אמר בעינן כאשר זמם וליכא ועוד אטו סתמא דהש"ס בפ"ק דמכות (שם:) כאביי גבי אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין ואמר חייבי מלקות מניין אתיא רשע רשע ויש לומר דרבא אית ליה ג"ש אלא להנך מילי קאמר דלא צריך מיהו קשה דבפ' אלו נערות (כתובות דף לה. ושם) גבי חייבי מלקות שוגגין דפטורין מן ממון קאמר אביי אתיא רשע רשע ורבא אמר אתיא מכה מכה ולרבי יוחנן קשה נמי דאמאי מחייב חייבי מלקות שוגגין בתשלומין ולא יליף ג"ש דרשע ועוד בההוא פירקא (דף לז.) קאמר והא מהכא נפקא מהתם נפקא כדי רשעתו ומסיק חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון והשתא במלקות וממון למ"ל קרא תיפוק ליה מג"ש דרשע רשע ויש לומר דרבא ורבי יוחנן לא דרשי התם גזירה שוה דרשע משום דלא הוי בגוף המלקות אלא לפטור ממון דבהדי מלקות וקרא דרשע בגוף המלקות כתיב והיה אם בן הכות הרשע והא דדריש רבא מכה מכה משום דגבי תשלומים כתיב מכה נפש בהמה ישלמנה אבל אביי דריש ג"ש דרשע רשע בכל מקום וסוגין דההוא פירקין גבי כדי רשעתו אליבא דרבא אתיא דלאביי למלקות ולממון לא צריך קרא דאתיא ג"ש דרשע רשע ומוקי חדא למיתה ומלקות כר"מ: טעה בנואף ונואפת מהו. פירש הקונטרס דבנואף ליכא טעות לזכות ותימה דהא איכא מילי טובא כי ההיא דפליגי בשילהי פ"ק דמכות (דף ז.) אי אמרינן במנאפין עד שיראו דרך מנאפין או עד שיראו כמכחול בשפופרת או חבר בעי התראה או שיתיר עצמו למיתה או שיהיו שני עדיו מתרין בו וי"ל דמבעיא ליה אם יש בנואף ונואפת דבר שאין הצדוקין מודין בו וקאמר רבי יוחנן אדמוקדך יקיד קוץ כו' בעוד שאתה עוסק בשמועתך שאמרתי לך שיש חילוק בין דבר שצדוקין מודין בו לדבר שאין צדוקין מודין בו תן לב להבין מה הן מודין ומה אין הם מודין ועתה מפרש הש"ס ה"ד דבר שאין הצדוקין מודין בו: שטעה שלא כדרכה. פ"ה דלא מפרש חובא בהדיא דילפינן ממשכבי אשה שתי משכבות באשה ואין הצדוקין מודין וקשה דבדבר זה מודין כדמוכח בפ"ק דהוריות (דף ד.) דאמר שמואל אין ב"ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו ומסיק בגמ' דאמרי' (שלא) בכדרכה וכו' ופריך והא משכבי אשה כתיב ופי' דהצדוקין מודין בו וי"ל דהכא מיירי בהעראה דאמר בכדרכה אפי' בהעראה אסור שלא כדרכה בגמר ביאה אסור העראה שריא אע"ג דפריך התם אההיא שינויא מכל מקום לפי המסקנא דהתם איתוקם ההיא שינויא שפיר: אחד מן התלמידים. תימה הא אמר בספ"ק (דף יז.) דאי אמר איני יודע והדר אמר טעמא (למילתיה) לא שמעינן ליה ולא יהא אלא כאחד מן התלמידים וי"ל דהתם באומר טעמא לחובה והכא באומר טעמא לזכות:

אלא

רבינו חננאל

ואין מחזירין לחובה חובתו דמאן הא היכי משכחת לה ואמרינן הא נמי משכחת לה זכות דרוצח וחובה לגואל הדם שכיון שאמרו לו פטור אתה נמצאו מחייבין לגואל הדם אם יהרגנו הריגה ואקשינן ומשום חובתו דגואל הדם אין מחזירין בזמן שטעו אלא קטלינן להאי ועוד מתניתין בין לזכות בין לחובה קתני תרי בין בין מניין לך לימא מתניתין חדא קתני לזכות שהיא חובה ועלתה בקושיא · רבינא אמר זיכה את החייב נמי משכחת לה שנשא ונתן ביד כגון שהיה ביד המלוה משכון ואמר ללוה פטור אתה ונטל המשכון מיד המלוה ונתנו ללוה. טימא הטהור דאגע בהו שרץ · טיהר הטמא שעירבן עם פירותיו · נמצא בכולן שעשה מעשה בידו · תוספתא. מכל אלה נתברר לדברי הכל כי מי שאינו מומחה שטעה בדבר משנה ולא נשא ונתן ביד חוזר והטועה בשיקול הדעת ונשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם · ומומחה שאין מי שגדול ממנו מה שעשה עשוי ואין משלם ונמצאו ששה שערים אחרים שצריכין מחקר ויש בהן לפנים ולפני לפנים· לידע משפטיהן· ואלה הן טעה בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד ומומחה שנשא ונתן ביד וטעה בדבר משנה · ומומחה שטעה בדבר משנה ולא נשא ונתן ביד ושאינו מומחה שטעה בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד · או שטעה בדבר משנה ונשא ונתן ביד או טעה בשיקול הדעת ונשא ונתן ביד כי חייבין ופטורין וחזרה והעמדה פוגעין זה בזה וצריכין להשים עיקרים לכללות שפוגעין זה בזה מי שיתברר דינן · אילו כולן דברי גאון זצ"ל הן: דיני נפשות מחזירין לזכות · ת"ר מניין ליצא מב"ד חייב ואחד אמר יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג· ומניין ליוצא זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו שהוא חייב שאין מחזירין אותו שנאמר וצדיק אל תהרוג וחילופה במסית · ואין מחזירין לחובה · א"ר יוחנן היכא אמרינן אם טעו ופטרו החייב שאין מחזירין אותו לחייבו בשטעו בדבר שאין הצדוקין מודין בו כגון אם חמיו וכיוצא בהן דאתיין מדרשא · אבל טעו בדבר שהצדוקין מודין בו מחזירין · מאי טעמא זיל קרי בי רב הוא: בעא מיניה ר' חייא מר' יוחנן טעו בנואף ונואפת כגון שאמרו על הנואף הזהירה התורה שנאמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך · לנואפת לא הזהירה תורה מהו · א"ל אדמוקדך יקד קוץ קרך יקד קוץ קרך וצלי פי' עד שהאש יוקדת לצליית קרי ראה כמו שצולין אותן ורוץ החוץ וצלה גם אתה · כלומר אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצליית רוץ ראה ולמוד · כך אם אינו יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא מות יומת הנואף והנואפת · ילך וילמד · ואסקי' א"ר יוחנן טעו בנואף ונואפת מחזירין והיכי דמי שאין מחזירין כגון שטעה בהעראה שלא כדרכה: דיני נפשות הכל מלמדין עליו לזכות ואין הכל מלמדין עליו חובה · ואתינן לאוקומה בעד ואליבא דר' יוסי דתני עד עונה לזכות ולא לחובה

ואוקמה

מסורת הש"ס

בכורות כח:

[לקמן לו: ודוגמתו לעיל כט:]

[נ"ל מאי וכן גרס רש"י מכות ט:] [תוספתא פ"ז]

[עי' בערוך ערך יקד א' פירוש נפלא ומשובח]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה טימא וכו' ונתן ביד דנגע בהו:

(ב) ד"ה טעה בנואף ונואפת מהו זיכה מי אמרינן:

מאי טעמא דר' יוסי בר יהודה דאמר קרא (במדבר לה) °עד אחד לא יענה בנפש למות למות הוא דאינו עונה אבל לזכות עונה ורבנן אמר ריש לקיש משום דמיחזי כנוגע בעדותו ורבנן האי למות מאי דרשי ביה מוקמי ליה באחד מן התלמידים כדתניא אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות מניין שאין שומעין לו ת"ל עד אחד לא יענה [א]מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין שומעין לו ת"ל אחד לא יענה בנפש למות: דיני נפשות המלמד כו': אמר רב [ב]לא שנו אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין מלמד זכות חוזר ומלמד חובה. מיתיבי *למחרת משכימין ובאין המזכה אומר אני המזכה ומזכה אני במקומי המחייב אומר אני המחייב ומחייב אני במקומי המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה. והא למחרת גמר דין הוא וליטעמיך למחרת משא ומתן מי ליכא כי קתני בשעת משא ומתן ת"ש *דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין ואם איתא ליתני נמי איפכא תנא אזכות קא מהדר אחובה לא קא מהדר ת"ש *דאמר ר' יוסי בר חנינא [ג]אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו ואמאי נימא אילו הוה קיים הדר ביה השתא מיהא לא הדר ביה והא *שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו אין מוצא איתמר תא שמע *[ד]שני סופרי הדיינין עומדין לפניהן אחד מן הימין ואחד מן השמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין בשלמא דברי המחייבין למחר חזו טעמא אחרינא ובעו למעבד *הלנת דין אלא דברי המזכין מאי טעמא לאו משום דאי חזו טעמא אחרינא לחובה לא משגחינן בהו לא כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן שנים שאמרו טעם אחד משני מקראות מהו אמר ליה [ה]אין מונין להן אלא אחד מנהני מילי אמר אביי דאמר קרא (תהלים סב) °אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות דבי ר' ישמעאל תנא (ירמיה כג) °וכפטיש יפוצץ סלע *מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים היכי דמי טעם אחד משני מקראות אמר רב זביד כדתנן *מזבח מקדש את הראוי לו רבי יהושע אומר [ו]כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד שנאמר (ויקרא ו) °העולה על מוקדה מה עולה שהיא ראויה לאשים אם עלתה לא תרד אף כל שהוא ראוי לאשים אם עלה לא ירד רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על מוקדה על המזבח מה עולה שהיא ראויה לגבי מזבח אם עלתה לא תרד אף כל שהוא ראוי למזבח אם עלה לא ירד ותרווייהו מאי קמרבו פסולין מר מייתי לה ממוקדה ומר מייתי לה ממזבח והא התם מיפלג פליגי דקתני סיפא אין בין דברי רבן גמליאל לדברי ר' יהושע אלא הדם והנסכים שר"ג אומר לא ירדו ור' יהושע אומר ירדו אלא אמר רב פפא כדתניא *ר' יוסי הגלילי אומר מתוך שנאמר כל

רש"י

ורבנן. דאמרי אפי' לזכות לא יענה משום דנוגע הוא בדבר שמתחרט בו ודואג שמא יגמר הדין לחובה ויביא זה עדים להזימן ומיהדר לא מצי הדרי בהו לאחר כדי דיבור דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד: מוקי לה באחד מן התלמידים. אבל בעדים לא מיתוקם משום נגיעת עדות כדאמרינן: ת"ל אחד תורה אור לא יענה בנפש למות. למות הוא דאינו עונה כו': לא שנו אלא בשעת משא ומתן. דבעינן שיעמוד בדבריו לחזור אחר ראיות שמא ימצא חיזוק לזכות דשמא לא טעה: אבל בשעת גמר דין. שחיפש כבר הכל ועכשיו נראה שטעה חוזר ומלמד חובה: למחרת. משנה היא בפרק היו בודקין אותו (לקמן דף מ.) גבי הלנת דין: דנין אלו כנגד אלו. היכא דנחלקו בדין שלשים ושנים מחייבין ושלשים וחמשה מזכין וקיימא לן (לעיל דף ב.) אין מטין לחובה על פי אחד דנין בראיותיהן אלו כנגד אלו עד שיחזור בו אחד מן המחייבין דהוו להו מזכין רובא אבל לחזור בו אחד מן המזכין לא קתני (לקמן מ) ואם איתא דבגמר דין יכול לחזור וללמד חובה ליתני נמי איפכא ונימא או אחד מן המזכין את דברי המחייבין דהיכא הטייה לרעה על פי שנים: תנא אזכותא. ניחא ליה לאהדורי ומיתני משום ליסנא מעליא וה"ה נמי איפכא: רואין אותו. לענין המנין: והא שלחו מתם. (ג"ז שם) כלומר היכי מלית לתרוצא להא דרבי יוסי בר חנינא כרב והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו הא דר' יוסי לא סבירא ליה דרב דאמר בשעת גמר דין חוזר לחובה: (לקמן מג.) ומשני אין מוצא איתמר. הכי שלחו ליה לדברי רבי יוסי ברבי חנינא אין (לעיל יז:) מוציאין מכלל דברי רב דטעמיה דר' יוסי משום דהשתא מיהא לא הדר ביה: (לקמן לו: [ודף לה.]) דברי המחייבין. פלוני חייב ומן הטעם הזה פלוני זיכה ומן הטעם הזה: ([לעיל יז. לקמן לה.]) בשלמא דברי המחייבין. בעי למיכתב ביום ראשון ואע"ג דמצי למיהדר דבעינן לידע למחר הטעמים משום דאי הדר ביה חד מינייהו מטעמא קמא ומחייב ליה למחר מטעמא אחרינא בעי למיהדר ומיבעי הלנת דין בטעמא בתרא אולי יחזור ([שבת פח:]) בו הלילה: אלא דברי המזכין. אם איתא דיכול לחזור בו למה לי למכתבינהו (זבחים פג:) אי משום שעת משא ומתן דלמחר הא מילתא בעלמא היא כדי שיחזור אחר הזכות לכתוב פלוני זיכה למה לי למכתב טעמא אלא לאו משום דאי הדר ביה לא צייתינן ליה הלכך בעי למיכתב טעמא דלא ניעייה לטעמיה ונימא (ליה שמא) בדבר שהצדוקין מודים בו הייתי טועה: טעם אחד משני מקראות. מפרש לקמן היכי דמי: אין מונין להן אלא (ג"ז שם:) אחד. דחד מהנך קראי לאו להכי אתא דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הלכך חד מינייהו מטעא טעי: אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי. אבל שתים לא דיבר אלהים לשמוע אחת: המזבח מקדש. פסולין שאם עלו לא ירדו: את הראוי לו. ובלבד שיהא דבר שנראה כבר למזבח ובזבחים מפרש למעוטי קמצים שלא קדשו בכלי אבל פיגול ונשפך דמו ונשחט במחשבת פסול אם עלו לא ירדו והתם מפרש טעמא שהיה פסולן בקדש כלומר שנפסלו בעזרה: רבי יהושע אומר כו'. קא סלקא דעתך דרבי יהושע לאו לאיפלוגי אתא אלא למילפא מקרא: כל הראוי לאשים גרסינן לאשים להקטרה על האש: העולה על מוקדה. ממוקדה דייק דהיינו אשים דאמר קרא כל הלילה תהא שם דכיון שעלתה לא תרד ומשום כשירה לא איצטריך כל הראוי לאשים גרסינן ולא גרסינן כל העולה לאשים וטעמא דרבן גמליאל מעל המזבח: ותרווייהו מרבו פסולין. שנפסלו בעזרה שאם עלו לא ירדו ולא פליגי אהדדי אלא מר יליף ממוקדה כו': ופרכינן התם הא מיפליג פליגי. ולא טעם אחד הוא: הדם והנסכים. שנפסלו לא ירדו דהא נראו למזבח: לר' יהושע ירדו. דאינן לאשים: כל

תוספות

אלא דברי המזכין מ"ט. פ"ה למה לי למיכתבינהו משום משא ומתן דלמחר הא מלתא בעלמא הוא כדי שיחזור אחר זכות לכתוב פלוני זיכה ל"ל טעמא אלא משום דאי הדר לא לייסי ליה הלכך צריך למיכתב טעמא דלא לימא בדבר שהצדוקין מודין בו הייתי טועה וא"ת ומהאי טעמא צריך ליכתוב טעמא אע"פ שיכול לחזור בשעת גמר דין משום דבשעת משא ומתן דלמחר שלא יאמר בדבר שצדוקין מודין הייתי טועה ויחזור וי"ל כיון דליכא נפקותא כולי האי לענין פטור וחובה של נידון אלא כדי שיחזור אחר זכותו לא היה להם לחוש לכתוב טעמא מאחר דבשעת גמר הדין יכולין לחזור בכל ענין אבל אם אינם יכולין לחזור בכל ענין אף בשעת גמר דין יש נפקותא אז ראוי לכתוב:

מה פטיש זה. רבינו שמואל גריס מחלק שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע וקשה דהוה ליה *למימר מה הסלע מתחלקת וכן בפרק רבי עקיבא (שבת פח: ושם) גרס מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודבור שיצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון והו"ל למימר נמי מה סלע מתחלקת ומפרש ר"ת וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלקת מן הסלע כדאמרי' במדרש *מעשה בא' שלקח סנפירין הלך לבודקו נתנו על הסדן והכהו בקורנס ונבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין עומד במקומו היינו הוא דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע: יוס

*למימר נמי מה הסלע כצ"ל רש"ל

*[רבה איכה ד"ה זכו נזיריה]

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ח:
כג ב מיי' שם הלכה ב ופי"א שם הלכה ג:
כד ג מיי' שם פרק י' הלכה ג:
כה ד מיי' שם פי"ב הלכה ג:
כו ה מיי' שם פרק י' הלכה ה:
כז ו מיי' פ"ג מהלכות פסולי מוקדשין הל' ג:
כח ז מיי' שם הלכה יד:

רבינו חננאל

ואוקמה רב פפא באחד מן התלמידים ודברי הכל. דתניא מנין לא' מן העדים שאמר יש לי ללמד עליו זכות שאין שומעין לו. שנא' ועד אחד לא יענה [מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה שאין שומעין לו ת"ל לא יענה בנפש למות] אחד לא תענה: דיני ממונות המלמד חובה חוזר ומלמד זכות והמלמד זכות חוזר ומלמד חובה דיני נפשות המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה. אמר רב לא שנו אלא בשעת משא ומתן. אבל בשעת גמר דין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה. ת"ש ר' יוסי ב"ר חנינא אומר אחד מן התלמידין שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו אמאי וניחוש דלמא אלו הוה קיים הוה הדר ביה. השתא מיהא לא הדר ביה. והא שלחו מתם כי דברי ר' יוסי ב"ר חנינא חולקין על רבינו רב. ושנינן אין חולקין אתמר. ת"ש שני סופרי הדיינין עומדין לפניהם אחד מן הימין ואחד מן השמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין דברי המזכין אמאי לאו משום דאי חזו טעמא לחובה לא משגחי בהו. ודחינן לא. אלא כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות וכו' יוחנן דאמר שנים שאמרו טעם א' משני מקראות אין מונין אותן אלא אחד מאי טעמא שנא' אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. ואין טעם אחד יוצא משני מקראות. היכי דמי טעם אחד משני מקראות ואמר רב זביד כדתנן בשחיטת קדשים פ"ט המזבח מקדש את הראוי לו ר' יהושע אומר כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד. שנאמר על המזבח כל הלילה. פי' כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד ותרווייהו קא מרבו פסולין שאם עלו לא ירדו. ר' יהושע מייתי לה ממוקדה. ורבן גמליאל מייתי לה ממזבח. ודחינן והא התם מפלג פליגי דקתני סיפא אין בין רבן גמליאל לר' יהושע אלא הדם והנסכים שרבן גמליאל אומר הואיל וראויין הן למזבח לא ירדו. ור' יהושע אומר הואיל ואינן ראוים לאשים ירדו

°כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל °כבשים מה כבשים *ראויין אף כל ראוי ר' עקיבא אומר °עולה מה עולה ראויה אף כל ראוי ותרוייהו מאי קא ממעטו פסולי מר מייתי לה מכבשים ומר מייתי לה מעולה והאמר *רב אדא בר אהבה עולת העוף פסולה איכא בינייהו מאן דמייתי לה מכבשים כבשים אין אבל עולת העוף לא ומאן דמייתי לה מעולה אפילו עולת העוף נמי אלא אמר רב אשי *כדתניא °דם יחשב לאיש ההוא דם שפך לרבות את הזורק דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר °או זבח לרבות את הזורק ותרוייהו מאי קא מרבו זריקה מר מייתי לה מדם יחשב ומר מייתי לה מאו זבח והאמר רבי אבהו *שחט וזרק איכא בינייהו לדברי רבי ישמעאל אינו חייב אלא אחת לדברי ר"ע חייב שתים הא איתמר עלה אמר אביי אף לדברי ר"ע נמי אינו חייב אלא אחת דאמר קרא °שם תעלה עולותיך ושם תעשה ערבינהו רחמנא לכולהו עשיות: דיני ממונות דנין ביום וכו': (סימן משפ"ט מענ"ה מט"ה) מנהני מילי *א"ר חייא בר פפא דאמר קרא °ושפטו את העם בכל עת אי הכי תחלת דין נמי כדרבא דרבא רמי כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב °והיה ביום הנחילו את בניו הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמר דין מתניתין דלא כר' מאיר *דתניא היה ר"מ אומר מה ת"ל °על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע וכי מה ענין ריבים אצל נגעים אלא *מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום דכתיב °וביום הראות בו אף ריבים ביום ומה נגעים שלא בסומין דכתיב °לכל מראה עיני הכהן אף ריבים שלא בסומין ומקיש נגעים לריבים מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה ודין הוא ממונו בשלשה גופו לא כל שכן ת"ל °והובא אל אהרן הכהן או אל אחד וגו' הא למדת שאפילו כהן אחד רואה את הנגעים ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן דהוה דאין דינא ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מידי היכי עביד הכי והא"ר יוחנן *) הלכה כסתם משנה ותנן *כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שכשר להעיד ואין כשר לדון ואמר ר' יוחנן לאתויי סומא באחת מעיניו ר' יוחנן סתמא אחריתא אשכח דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא אי בעית אימא סתמא דרבים עדיף ואי בעית אימא משום דקתני לה גבי הלכתא דדינא ורבי מאיר האי ושפטו את העם בכל עת מאי דריש ביה אמר רבא לאיתויי יום המעונן דתנן *אין רואין את הנגעים שחרית ובין הערבים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן מפני שכהה נראית עזה ולא בצהרים מפני שעזה נראית כהה ורבי מאיר האי ביום הנחילו את בניו מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה לכדתני *רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה א"ל (א) אלא מעתה מאן דשכיב ביממא ירתון ליה בניה ומאן דשכיב בליליא לא ירתון ליה בניה דילמא דין נחלות קאמרת דתניא °והיתה לבני ישראל לחקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב *שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין שנים כותבין ואין עושין דין *ואמר רב חסדא לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין משום דהוו להו עדים *ואין עד נעשה דיין אמר ליה אין הכי קאמינא: דיני נפשות דנין ביום וכו': מנהני מילי אמר רב שימי בר חייא אמר קרא °והוקע אותם לה' נגד השמש א"ר חסדא מניין להוקעה שהיא תלייה דכתיב °והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' וכתיב

*) [שבת מו. וש"נ]

רש"י

כל הנוגע. אפי' פסולין: יקדש. ולא ירד: שומע אני. בין שנראה בין שלא נראה כגון שאור ודבש ואיל וגדי וחולין: ת"ל כבשים. דסמיך ליה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו': עולה. בההוא קרא נמי כתיב: ותרווייהו. קא ממעטי פסולין שלא נראו מעולם: לרבות את הזורק. דם קדשים בחוץ שהוא בכרת ומתרבי מדם שפך ובפרשת שחוטי חוץ כתיב: או זבח. גבי מעלה בחוץ כתיב: שחט וזרק. בהעלם אחד לרבי ישמעאל אינו חייב אלא חטאת אחת דמייתי ליה לזורק מכרת דכתיב בשוחט וכיון דחד כרת וחד לאו אתרווייהו אין חילוק חטאת ביניהם כי עבדינהו בהעלם אחת: ולרבי עקיבא. דיליף זורק מכרת דכתיב גבי מעלה הוו להו שוחט וזורק שני כריתות וחייב שתים: אף לר' עקיבא אינו חייב אלא אחת. דאע"ג דאיכא שתי כריתות הואיל ואין בהן אלא אזהרה אחת אין חילוק חטאת ביניהם דאילו במעלה כתיבא אזהרה באפי נפשה (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך ואילו שוחט וזורק אין בהם אזהרה אלא מהיקש דאיתקש למעלה דכתיב שם תעלה עולותיך ושם תעשה איתקש שאר עשיות להעלאה ומהכא נפקא לשוחט וזורק (זבחים דף קז.): ביום הנחילו. משפט נחלות דהיינו דיני ממונות ביום: לילה לגמר דין. דכתיב ושפטו ועיקר משפט היינו גמר דין: ריבים. אפי' גמר דין משמע: לאיתויי סומא באחת מעיניו. ורבי מאיר היא דמקיש ריבים לנגעים: סתמא אחריתא אשכח. דמכשר סומין: בלילה. דומיא דסומא: סתמא דרבים עדיף. דהיא רבי מאיר היא וכיון דבדוכתא אחריתי הדר רבי וסתם כרבנן עבדינא כוותיה: משום דקתני לה. להא דדנין בלילה גבי הלכתא דדינא הכא בסנהדרין (דף לב.) תניא רבי גבי דיני ממונות שמע מינה עיקר היא למילף מינה דאילו ההיא דכל הכשר במסכת נדה (דף מט:) תניא רבי אגב גררא דתניא התם כי הני מילי טובא בפ' בא סימן הלכך לאו אליבא דהלכתא סתם אלא משום דמצריך ותני הנך דדמו אהדדי כגון כל שחייב בראשית הגז חייב במתנות ויש שחייב במתנות ואין חייב בראשית הגז ודכוותיה טובא: לאיתויי יום המעונן. אע"ג דלראיית נגעים לא חזו לשפוט חזי: שחרית ובין הערבים. אין כח אור החמה קיים: מפני שכהה נראית עזה. ומטמאין ליה שלא כדין: ולא בצהרים. שאור החמה חזק ומבלבל את העינים ואתי לטהר את הטמא: מאי עביד ליה. הא נפקא ליה מהיקשא: ואי אתה מפיל כו'. מפרש לה ואזיל: דילמא דיני נחלות קאמרת. דביום הויא צואת מת דין פסוק ואין צריך עוד לדיינין ובלילה לא הוי דין פסוק וצריך דיינין ואלו שמעו צואת המת יעידו בפניהם: לחוקת משפט. בפרשת נחלות דאיש כי ימות וגו' כתיבא: אורעה. נסתיימה: להיות דין. דמשמע הפלת נחלות דין קצוב (ג) הוא בשעת המיתה הכל כמו שאמר המת ואין הדבר צריך דיינין אלא כל אחד מיורשיו יחזיקוהו שומעי הצוואה בשלו: רצו כותבין. בלשון עדות והיורשים יבאו לב"ד וב"ד יעשו כפי הצוואה: רצו עושין דין. השומעין רשאין ושליטין להיות מחזיקין כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו: שנים אין עושין דין. דמתחילתו לא נראו להיות לדיינין: אבל בלילה. שאינו ראוי לדון כותבין ואין עושין דין אפילו למחר שמתחלתן לא נראו ליושב לשם דין:

ותקח

תוספות

יום לתחלת דין. ואיפכא ליכא למימר דמסתמא תחלת הדין עיקר ועוד ביום הנחילו קבלת עדות הוא דהוי כתחלת הדין*:

דכתיב וביום הראות בו. מכנגע נראה לי דריש ליה רבא בפ"ק דמועד קטן (דף ח. ושם) לי ולא לאורי וקרא דהכא מוקים לה דיש יום שאי אתה רואה אותו היכא דנגע נולד בחתן ונותנין לו ז' ולאיצטליתו אלא אורחא דהש"ס להביא הפסוק דאי לא כנגע נראה לי הוה מוקמינן קרא דהכא ביום ולא בלילה וכה"ג איכא בכמה דוכתין*:

סתמא אחריתא אשכח דיני ממונות מתחילין ביום וגומרין בלילה. תימה דילמא טעמא דמתני' דהכא משום דכתיב ושפטו את העם בכל עת אבל לענין סומא מקשינן ריבים לנגעים:

דילמא דיני נחלות קא אמרת. פ"ה דביום הויא צואת המת דין פסוק וא"צ הדבר עוד לדיינין וצריך לאוקומי קרא בשכיב מרע דדברי שכיב מרע לאו ככתובין וכמסורין מדאורייתא אלא מדרבנן:

שלשה שנכנסו לבקר כו'. מפורש בפ"ק (דף ט. ושם) גבי בזמן שהתרו בהן:

אבל

עין משפט נר מצוה

[עמ"ש על הגליון תוס' דלעיל דייט: בד"ה ינאי]

כט א מיי' פ"ג מהלכות פסולי מוקדשין הלכה יח:

ל ב מיי' שם הלכה טו:

לא ג מיי' פי"ט מהלכו' מעשה קרבנות הל' ג והלכה יג:

[עי' תוס' שבת קכח. ד"ה ונתן וכו']

לב ד מיי' פ"א מהל' סנהדרין הלכה א ופ"ג שם הלכה ג סמג עשין צז טור שו"ע חו"מ סימן ה סעיף ג:

לג ה מיי' פ"ט מהלכות טומאת צרעת הל"ו:

לד ו מיי' שם הלכה ה:

לה ז מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ט סמג עשין צז טור שו"ע חו"מ סימן ז סעיף ג:

לו ח מיי' פ"ט מהלכות טומאת צרעת הל"ב:

לז ט מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ט סמג עשין צז טור שו"ע חו"מ סי' ז סעיף ג:

לח י מיי' פ"ט מהלכות טומאת צרעת הל"ו:

לט כ ל מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין צז טור שו"ע חו"מ סי' רנג סעיף א:

מ מ מיי' פ"ה מהלכות עדות הלכה ח ט סמג עשין קט טור שו"ע חו"מ סימן ז סעיף ה:

מא נ מיי' פי"א מהלכות סנהדרין הלכה א:

רבינו חננאל

ירדו אלא אמר רב פפא כדתניא ר' יוסי הגלילי אומר מתוך שנא' והיה המזבח קודש קדשים. כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי הנוגע במזבח יקדש ת"ל וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו' מה כבשים ראויין למזבח אף כל הנוגע במזבח יקדש דבר הראוי למזבח. ר' עקיבא אומר עולה תמיד מה עולה ראויה אף כל ראוי ותרוייהו קא ממעטי פסולין שנגעו במזבח שלא קדשו. מר מייתי להו מכבשים ור' עקיבא מייתי להו מעולה ודחינן והאמר רב אדא עולת העוף פסולה. איכא בינייהו לר' יוסי הגלילי דמפיק לה מכבשים סבר כי כבשים אם הן פסולין לא קדשי אבל עולת העוף פסולה קדשה. ולר' עקיבא לא קדשה אלא אמר רב אשי כדתניא דם יחשב לרבות הזורק דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר או זבח לרבות הזורק ותרוייהו קא מרבו זריקה נמצא טעם אחד משני מקראות כגון זה בדיני נפשות אין מונין להן אלא אחד: דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה. אמר רבא דכתיב ושפטו את העם בכל עת. וכתיב והיה ביום הנחילו את בניו עד והיתה לבני ישראל לחוקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין. הא כיצד יום לתחלת דין ולילה לגמר דין. וכדרב יהודה דאמר ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין. ב' כותבין ואין עושין דין ואמר רב חסדא לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין והוי להו דיין ואין עד נעשה דיין: ההוא סומא דהוה בשבבותיה דר' יוחנן דהוה דאין דינא ולא אמר ליה ר' יוחנן ולא מידי. והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש כשר להעיד ואינו כשר לדון. וא"ר לאתויי סומא באחת מעיניו. ור' מאיר היא דמקיש ריבים לנגעים מה נגעים (ביום) [שלא בסומין] דכתיב לכל מראה עיני הכהן. אף ריבים שלא בסומין. ר' יוחנן סתמא אחרינא אשכח להכשיר בסומא באחד מעיניו. ואמרינן מכדי האי סתמא והאי סתמא למה סמך על זו ודחה האחרת. איבעית אימא האי סתמא וה... מתני' דהכא ואוקימנא דלא כר' מאיר דסתם מתני' כוותיה אלא כרבנן דאינון רבים וההיא סתמא דבנדה לר' מאיר ואע"ג דתרווייהו סתמי אינון סתמי דרבנן עדיפא. איבעית תימא משום דתני לה למתני' דהכא ג... הלכתא דדיני דהאי פרקין כולהו דיני נינהו והלכתא ניתהו. ויש מי שהיה פותר בה זו מפני ששנויה בלשון רבים וזו שבמס' נדה שנויה בלשון יחיד ולא סבירא לן: דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום מנא לן שנא'

והוקע

תורה אור

שמות כט, שם, שם, ויקרא יז, שם, דברים יב, שמות יח, דברים כא, שם, ויקרא יג, שם, שם, במדבר כז, שם כה, ש"ב כא

מסורת הש"ס

[זבחים פג:] · שם קז. ע"ש · [שם:] · א"ר אחא בר פפא כצ"ע רש"א · נדה ג. · [יבמות קד.] · נדה מט: · נגעים פ"ב מ"ב · [ב"ב קיג:] · ב"ב קיג:[ע"ש] · [עי' תוס' ב"ק ג: סוף ד"ה כגון] · שם קיד. גיטין כ: ר"ה כו. כתובות כה. · ב"ק

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא אביי אלא מעתה מאן (ג) רש"י ד"ה

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

וכתיב °ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור בתחלת קציר *וכתיב °ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב אמר לו הקב"ה למשה חלק להם בתי דינין מ"ט אילימא משום ^א^שאין דנין שנים ביום אחד והאמר רב חסדא *^ב^לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל: ^ג^דיני ממונות גומרין בו ביום כו': מנהני מילי *א"ר חנינא דאמר קרא °מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים ורבא אמר מהכא °אשרו חמוץ ^ד^אשרו דיין שמחמץ את דינו ואידך אשרו חמוץ *ולא חומץ ואידך האי מלאתי משפט מאי עביד ליה כדר' אלעזר אמר ר' יצחק דא"ר אלעזר אמר רבי יצחק ^ה^כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר מלאתי משפט צדק וגו' ^ו^וה"מ בריפתא ותמרי אבל בזוזי חיטי ושערי לית לן בה: ^ז^לפיכך אין דנין כו': מ"ט משום דלא אפשר היכי ליעבד לידייניה במעלי שבתא וליגמריה לדיניה. במעלי שבתא דילמא חזו טעם לחובה ובעו למיעבד *הלנת דין לדייניה במעלי שבתא וליגמריה בשבתא(א) וליקטליה בשבתא ^ח^אין רציחה דוחה את שבת וליקטליה לאורתא נגד השמש בעינן וליגמרי' לדיניה בשבתא וליקטליה בחד בשבתא נמצא אתה מענה את דינו נידייניה במעלי שבתא ונגמריה בחד בשבתא מינשו טעמייהו אף על גב *דשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין *נהי דבפומא כתבין ליבא דאינשי אינשי הלכך לא אפשר א"ל ר"ל לר' יוחנן ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו ומה עבודה ^ט^שדוחה שבת קבורת מת מצוה דוחה אותה מולאחותו כדתני' *°לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו מה ת"ל הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע

רש"י

ותקח רצפה בת איה וגו'. אלמא מגולין היו לפי שתלויין על העצים ואי משום לא תלין נבלתו וגו' הא שנינן לה ביבמות (דף עט.) מוטב תיעקר אות אחת בתורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שיהו הכל רואין אותן ושואלין מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ופשטו ידם בגרים גרורים: חלק להם בתי דינים. והכי קאמר קח כל ראשי העם והולך אותם לבתי דינים הרבה וידונו את עוברי העבירה והוקע אותם את המחויבין מפני שנצמדו לבעל פעור ועובד עבודת כוכבים בסקילה וכל הנסקלין נתלין כדאמרינן (*בארבע מיתות (דף מה:)): שאין. ב"ד אחד דן שנים ביום אחד: אלא בשתי מיתות. הוא דאין דנין לפי שאין זו דומה לזו וצריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לאקלקולי שמא לא יתפשו ככל הצורך: אבל במיתה אחת. ועבירה אחת דנין: אלא. כדמוכח קרא (במדבר כה) וישוב חרון אף וגו' כשהקב"ה רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו: צדק ילין בה. רגילין היו מתחלה להלין את הדין כדי לצדקו ועתה כשאין עושים כן הרי הן כמרצחין: שמחמץ את דינו. שמשהא אותו ומלינו כדי להוציאו לאמיתו: ואידך. מיבעיא ליה להך דרשה דאמר בב"ק (דף מו: ע"ש) מנין שנזקקין לתובע תחלה כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו ואינו משלם וזה טוענו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד נזקקין תחלה ב"ד לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו ואחר כך נזקקין לדין המשכון: אשרו חמוץ. החזיקו את הנגזל ולא את הגוזל: כל תענית וכו'. רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שבטחו על כך: וה"מ. במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול: אבל זוזי וחיטי ושערי. לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר: דלמא חזו טעמא. היום לחובה ובעו למיעבד הלנת דין ונמצא גמרו בשבת ואי אפשר כדמפרש דאין מיתת ב"ד דוחה שבת: לידייני' במעלי שבתא ונגמריה בחד בשבתא. וכל זמן שלא נגמר הדין לא הוי עינוי הדין דכל שעה מצפה להצלה אבל כשנגמר כל היום מצפה למיתה והוי עינוי הדין: מינשי להו טעמייהו. שנשאו ונתנו ודקדקו ביום ראשון: ליבא דאינשי אינשי. ליבא דאינשי לא כתבי ואף על גב שזכור לו יסוד הטעם נשכח מלבו ישובו לטעמו ואין יכול ליישבו לתת טעם הגון כבראשונה: ותהא קבורת מת מצוה כו'. ר"ל לאו אמתני' בעיא מר' יוחנן אלא בעלמא וסדרוה מסדרי הגמ' כאן משום דסופה לשאול ותהא מיתת ב"ד דוחה שבת: ולאחותו מה ת"ל. גבי נזיר כתיב על נפש מת לא יבא וכתיב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו וכולהו יתירי נינהו דהא (*מכל נפשות) משתמע ודרשינן להו בספרי אביו מה תלמוד לומר הא לא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר ליטמא לו לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך ולהתיר מת מצוה הא מאביו נפקא אלא להביא שאם היה זה נזיר כהן דיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו (ב)ליטמא אלא לאמו ולשאר קרובים אבל מטמא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה זה נזיר כהן גדול דקדושתו חמורה שאף בלא נזירות אסור ליטמא לקרובים אף על פי כן לאחיו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ואם אינו ענין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר תניהו ענין לנזיר וכ"ג לאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו דאיכא מצות טובא אפ"ה לאחותו הוא דאינו יטמא אבל מיטמא למת מצוה:

תוספות

אבל במיתה אחת דנין. והא דתני בתוספתא אין דנין שנים ביום אחד אפי' נואף ונואפת בפרק נגמר הדין (לקמן דף מו.) מוקמי לה בבת כהן ובועלה דהיא בשריפה ובועלה בחנק:

אשרו חמוץ ולא חומץ. פ"ה לכדדרשינן בפרק שור שנגח את הפרה(ב"ק דף מו: ושם) מניין שנזקקין לתובע תחלה כגון שתובע את חבירו שהלוהו מנה ואינו משלם וזה משיבו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד נזקקין לתובע תחלה עד שיהא ממונו בידו ואח"כ נזקקין לדין משכון וצ"ל שיש שטר למלוה דלא מהימן ליה במיגו דאי בעי אמר פרעתיך דא"נ לפורעו בעדים ואע"ג דאטרוחי ב"ד תרי זימנין לא מטרחינן כדאמר בפ' המקבל(ב"מ ד' קי.) בההוא שטרא דהוה כתיב ביה שנין סתמא ומלוה אמר ג' ולוה אמר ב' ומסיק(ג) והיכא דקדים מלוה ואכל פירי דג' שנין לא מפקינן מיניה משום דאטרוחי בי דינא שתי זימני לא מטרחינן התם היינו טעמא כדמסיק מילתא דעביד לאיגלויי אבל הכא משום דברים בעלמא דקאמר לוה לאישתמוטי לא שבקינן מלהוציא מידו מיהו תימה היכי דמי אם יש לו עדים מזומנין ללוה או שטוען דבתוך ל' יום יביא עדים נמתין ליה דאפי' שואל זמן לפרוע יהבינן ליה זמן ל' יום ואי טוען שיביא עדים לאחר ל' יום בלא קרא נמי לא לייתינן ליה והיכא דזייל ניכסי קאמר התם דנזקקין(ד) לנתבע תחלה ואמאי וכי ימתינו לאחר שנה או שנתים וצ"ל ולדחוק דאמר פלוני ופלוני היה שם ויודע בזכותו וידוע דהכי הוא וריב"א פירש דנזקקין לתובע תחלה פירוש היינו לקבל עדיו תחלה וכ"מ אם ימותו עדיו של נתבע או ילכו למדינת הים ותימה דלא גרע מהיכא דזיילי ניכסי וי"מ שזה תובע שחבל בו והנתבע אומר שיביא עדים היום או למחר משאר תביעות שיש לו עליו דנזקקין לתובע תחלה דקי"ל בפרק החובל (ב"ק דף נח.) דאין נותנין זמן לחבלות:

ליגמריה לדיניה בשבתא. אע"ג דתנן בפ' משילין (ביצה דף לו.) אלו הן משום שבות לא דנין היינו דוקא דיני ממונות גזירה שמא יכתוב אבל דיני נפשות אין לאסור מטעם זה שכבר כתבו מאתמול דברי המזכין ודברי המחייבין:

אין רציחה דוחה את השבת. בשריפה ניחא אפילו למ"ד מקלקל בהבערה פטור דיש בה תילול שבת משום פתילה דאמר (יבמות דף ו:) מה לי בישול פתילה מה לי בישול סממנים ובשאר חייבי מיתות נמי אפי' למ"ד (כתובות ה:) דמקלקל בחבורה פטור הכא חשיב תיקון דיש לו כפרה:

לאביו ולאמו. לאמו דרשי' לכהן ונזיר ואע"ג דנזיר חמור דאין מיטמא לקרובים וכהן הדיוט מיטמא לקרובים מ"מ ס"ד דמיתסר טפי משום כהן הדיוט כיון דאיכא תרתי ועוד כהן הדיוט עדיף שזה קדושתו לעולם וזה אין קדושתו לעולם כדאמרינן בנזיר בפ' כהן גדול (דף מז:): הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו. פ"ה הרי שהיה כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו וקשה דפריך מיניה בפ' טבול יום (זבחים דף ק.) אעובדא דיוסף הכהן שמתה אשתו בע"פ וטימאוהו ומאי קושיא שאני הכא דאיכא מצות טובא ע"כ נראה לפרש דהולך לשחוט הפסח לבד איירי או למול את בנו ואינו לא כהן גדול ולא נזיר וכן משמע מדלא קתני הרי שהיה כ"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו כדתני באחריני והא דתני אמרת לא יטמא משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים וידחה עשה דפסח או דמילה שיש בו כרת ועוד יש ליישב פי' הקונט' דאי משום הולך לשחוט את פסחו לחודיה לא נמנע מלטמא כי הוי נמי בהדי אחריני אין בכך כלום דלא דמי לכהן הדיוט כדפרישית לעיל דקדושתן קדושת עולם:

רבינו חננאל

וחוקע אותם לה' נגד השמש. ומניין להוקעה שהיא תלייה שנאמר והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'. אם העם חטאו ראשים מה חטאו אמר רב אמר לו הקב"ה למשה חלק להן בתי דינים מה טעמא לפי שאין דנין שנים ביום אחד. איני והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא להשיב חרון אף: דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה כו'. מנא לן א"ר חנינא דאמר קרא מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. כלומר כיון שאין מלינין בדין כאלו הן מרצחים: רבא אמר אשרו חמוץ. אשרו דיין שמחמץ את דינו. כלומר מאריך ואינו חותכו כמו מצה. אלא ממתין עד שיחמיץ. ר' אלעזר דריש האי קרא צדק ילין בה ועתה מרצחים כל המלין צדקה. כלומר כל הפוסק לתת צדקה לעניים ומלינה ואינו נותנה מיד מרצחין הן. וה"מ בריפתא ותמרי שעיני עניים נשואות בהן ומצפין להן כדי שיאכלו אותן בערב ואין מכינין להן מאי שיאכלו וכיון שלא נתן להן זה נמצאו מתים הלילה כולו ברעב. אבל זוזי או חיטי ושערי לית לן בה: לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב מאי טעמא לפי שאין הריגת ב"ד דוחה לא שבת ולא יו"ם כו'. פשוטה היא. ואי אמרת לידייניה במעלי שבתא ולינמרו לדיניה בחד בשבא. מינשו לטעמיהו. ואע"ג דכתובין הוו דברי כל אחד ואחד נהי דכתבי טעמא דמפקי בפומייהו טעמא דבליבא מינשו הלכך לא אפשר. ואקשינן ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו. ומה עבודה שדוחה שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים וגו' קבורת מת מצוה דוחה העבודה מולאחותו שבנזיר. דתניא ולאחותו מה תלמוד לומר מופנה הוא דלא הוה צריך ליה. ומה אם לאביו ולאמו

עין משפט נר מצוה

מב א ב מיי' פרק י"ד מהלכות סנהדרין הלכה י:

מג ג מיי' שם פי"ח הלכה א:

מד ד מיי' שם פרק כ הלכה ד ה סמג עשין לו טוש"ע חו"מ סימן י סעיף א:

מה ה ו מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הל"ד טור ושו"ע יו"ד סימן רנו סעיף ב:

מו ז מיי' פי"א מהל' סנהדרין הלכה ב:

מז ח מיי' שם ופכ"ד מהלכות שבת הל"ז:

מח ט מיי' פ"ד מהלכות ביאת מקדש הל' ט י:

מסורת הש"ס

שמואל ב כא

כתיב ויאמר וכו' כצ"ל רש"ל

במדבר כה

[נ"ל בנגמר הדין (דף מה:)]

לקמן מו.

[נ"ל א"ר חמא בר חנינא]

ישעיה א

שם

[יומא לט:]

[לעיל ז. לד.]

לעיל לד. לקמן לו:

נהי דפומא כתבין כצ"ל רש"ל

ברכות יט: מגילה ג: נזיר מח: זבחים ק.

במדבר ו

[נ"ל מכל נפש]

הגהות הב"ח

(א) גמ' במעלי שבת' וליגמריה לדיניה בשבתא: (ב) רש"י ד"ה ולאחותו וכו' אין הכתוב מזהירו שלא ליטמא וכו' דאינו מטמא אבל: (ג) תוס' ד"ה אשרו וכו' ומסיק דהיכא וכו' בי דינא תרי זימני וכו' לאיגלויי היא אבל: (ד) בא"ד קאמר התם דנזקקין. נ"ב עיין בר"פ הפרה בדף מ"ו ובתוס' שם:

ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שאינו מטמא לאחותו כך אינו מטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא *אבל מטמא למת מצוה שבת שנידחת מפני עבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה א"ל רציחה תוכיח שדוחה את העבודה ואינה דוחה את השבת רציחה גופה תדחה את השבת מק"ו מה עבודה שדוחה את השבת רציחה דוחה אותה שנאמר °מעם מזבחי תקחנו למות שבת שנידחת מפני עבודה אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה אמר רבא כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל *דתנא דבי רבי ישמעאל °לא תבערו אש מה ת"ל אי לר' יוסי ללאו יצאת אי לרבי נתן לחלק יצאת *כדתניא הבערה ללאו יצאת דברי ר' יוסי ר' נתן אומר לחלק יצאת אלא אמר רבא תנא מושבות קשיא ליה מושבות מה ת"ל מכדי שבת חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל °מושבות דכתב רחמנא למה לי משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפי שנאמר °כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת שומע אני בין בחול בין בשבת והא מה אני מקיים °מחלליה מות יומת בשאר מלאכות חוץ ממיתת בית דין או אינו אלא אפי' מיתת ב"ד ומה אני מקיים והומת בחול אבל לא בשבת או אינו אלא אפילו בשבת ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר °והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה מושבות האמור להלן ב"ד אף מושבות האמור כאן בית דין ואמר רחמנא לא תבערו אש בכל מושבותיכם אמר אביי השתא דאמרת אין רציחה דוחה את השבת אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר ומה שבת שנידחית מפני העבודה אין רציחה דוחה אותה עבודה שהיא דוחה את השבת אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה אלא הא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות ההוא לקרבן יחיד דלא דחי שבת אמר רבא (אי הכי) לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מק"ו מה

רש"י

ושמע שמת לו מת. קרובו: יכול יטמא אמרת לא יטמא. דהא נזיר הוא וכתיב (ויקרא כא) על (א)נפשות וגו' *ואורך דברים הוא לשון המשנה זו יכול אף מת מצוה כן ת"ל ולאחותו דלא איצטריך אלא להאי וללמד אע"פ שיש עליו קדושה הרבה ועסקי מצוה לאחותו הוא דהזהיר הכתוב שלא ליטמא אבל מיטמא למת מצוה: רציחה תוכיח שדוחה את העבודה. דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות שאם היה כהן רוצח ורוצה לעבוד מביאין אותו לידון בב"ד ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש אם כבר התחיל דכתיב מעם מזבחי ולא מעל: כבר פסקה. דלא דחיא שבת: מה ת"ל. הא ס"ד דההבערה קאמר מה ת"ל הא כתיב (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה: ופרכינן מה ת"ל אי לר' יוסי ללאו כו'. ללאו יצאת מכלל שאר המלאכות לומר לך שאין בה כרת וסקילה אלא לאו בעלמא: לחלק יצאת. מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא שלא תאמר עשאן לכל המלאכות בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת לכך יצאת זו להקיש אליה את כל הכלל ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה שהרי הזהיר עליה לאו בפני עצמה אף כל שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה: מושבות קא קשיא ליה. לתנא ועלה קאמר מה ת"ל כל היכא דכתיב מושבותיכם בא ללמד בכל מקום שאתם יושבין ולהביא חוצה לארץ: חובת הגוף היא. חובה המוטלת על האדם ואינה מוטלת על הקרקע כגון מצות שביעית ולא על פירות קרקע כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות ותנן בפ"ק דקידושין (דף לו:) כל מצוה התלויה בארץ כלומר על הקרקע ופירותיו אינה נוהגת אלא בארץ וכל שאינה תלויה בקרקע בין בארץ בין בחו"ל ויליף מע"ז: שומע אני. והומת בין בחול בין בשבת דתיתי לך מק"ו מעבודה כדאמרינן לעיל: או אינו אלא אפילו מיתת ב"ד. במשמע חילול והא מה אני מקיים והומת בחול ולא בשבת דק"ו פריכא הוא דאיכא למימר קבורת מת מצוה תוכיח שדוחה עבודה ואינה דוחה שבת: או אינו אלא אפי' בשבת. קאמר והומת דק"ו לאו פריכא הוא דהאי דקא אמרת מקבורת מת מצוה היא גופה תיקשי לן ונימא דתידחי שבת מק"ו מעבודה ת"ל מושבותיכם והכי מפרש לה בפ"ק דיבמות: והיו אלה לכם. בפרשת רוצחים כתיב גבי מיתות ב"ד: ואמר רחמנא לא תבערו. אפי' לשריפת מיתת ב"ד: השתא דאמרת. מלא תבערו ואין רציחה דוחה שבת על כרחיך מהשתא אין רציחה דוחה עבודה מק"ו: אמר רבא. אי האי ק"ו אתית למידרש תו לא מיתוקם מעם מזבחי דאי בקרבן יחיד הא איכא למידרש נמי ק"ו שנדחה מפני קרבן יחיד דקסבר נדרים ונדבות קריבים ביו"ט: אין

תוספות

שבת שנדחית מפני העבודה. הקשה הר"ר יעקב דאורלינ"ש ונימא דיו מה עבודה לא מדחיא אלא בשב ואל תעשה אף שבת לא תדחה אלא בשב ואל תעשה ולמאן דלית ליה דיו [ב"ק דף כה. ושם] היכא דמפריך קל וחומר ניחא וי"ל מ"מ איכא ק"ו דהשתא ומה עבודה שהיא קלה דוחה שבת קבורת מת מצוה לא כ"ש דלכל הפחות לא גרע מעבודה והא דאמר בסוף פרק כילד הרגל (שם) ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברה"ר שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה"ר שהוא חייב אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם ואמרינן דיו מה ברה"ר חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק ואמאי לא אמרינן ומה שן ורגל הקל משלם בחצר הניזק נזק שלם קרן חמור לא כ"ש וי"ל דשאני הכא כיון דגוף העבודה נדחית מפני מת מצוה אין לנו לומר שתהא חמורה הימנו בשום מקום: רציחה תוכיח. וא"ת וליעבד ק"ו ממילה ולא מצי פריך מרציחה וי"ל מ"מ הוה מצי למימר רציחה תוכיח כי היכי דרציחה לא דחיא שבת אף על פי שדוחה את העבודה דדחיא שבת ה"נ קבורת מת מצוה לא תדחה שבת אף על פי שראינו את המילה דדחי שבת: שנאמר מעם מזבחי. ואפי' אין שם כהן ראוי לעבוד את העבודה נידחית וא"ת דמה שרציחה דוחה את העבודה לאו משום דרציחה דוחה את העבודה אלא משום דגברא לא חזי כדאמרינן (ברכות דף לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנאמר (ישעיה א) ידיכם דמים מלאו וכ"ש עבודה וי"ל דעל כרחיך חזי דהא לא מיחל לעבודה ונשיאות כפים חומרא בעלמא הוא ועוד י"ל דשאני נשיאות כפים לפי שהרג בידיו ואין קטיגור נעשה סניגור כדכתיב בההוא קרא ובפרישכם כפיכם אעלים עיני וגו': מושבות מה ת"ל. והא דדרשי' בספ"ק דשבת (ד' כ.) בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד היינו משום דכתיב מושבותיכם ולא כתב מושבות וכי תימא כוליה להכי הוא דאתא א"כ לכתוב בכל גבולכם אלא מדכתיב לשון מושבות דרשינן ב"ד וא"ת כוליה לב"ד ולהאי דשבת הוא דאתא ומנא ליה לרבי יוסי ללאו ולרבי נתן לחלק וי"ל מדכתיב לא תבערו ולא כתיב לא תעשו מלאכה בכל מושבותיכם דהוה דרשינן ב"ד והאי דשבת אבל אתה עושה מלאכה במדורת בית המוקד*: אמר אביי השתא דאמרת. וא"ת ולאביי נילף מת מצוה מק"ו דרים לקים כיון דליכא למימר רציחה תוכיח וי"ל היינו דקאמר אביי היכי פשיטא לר' יוחנן למימר רציחה תוכיח שדוחה את העבודה הא איכא למימר שאין דוחה מקל וחומר ואם כן הדרא קושיין לדוכתין קשיא דר"ל: אין רציחה דוחה אותה. וא"ת ונימא דיו ומה רציחה אינה דוחה שבת בקום ועשה אף עבודה לא תדחה בקום ועשה אבל שב ואל תעשה דחיא שפיר ולמאן דלית ליה דיו היכא דמיפרך קל וחומר ניחא: לא תהא רציחה. רבא נמי פשיטא ליה דלא מצי למימר הכי דא"כ לא מיתוקם מעם מזבחי אלא קאמר לאביי אי מתר ק"ו אזלת לאקשויי לרבי יוחנן ומפקו ליה לקרא מקרבן ציבור א"כ גם בקרבן יחיד לא מיתוקם אלא ודאי לא אמרינן קל וחומר:

ומה

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ח טור שו"ע יו"ד סימן שעד סעיף א:

רבינו חננאל

ולאמו ולאחיו אינו מיטמא לאחותו לא כל שכן שאינו מטמא לה. למה בא לומר לך הרי שהיה הולך [לשחוט] את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא כשם שאינו מיטמא הנזיר בימי נזרו [במי] שהוא מוזהר בהן להיטמאות כך לא יטמא זה ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו. שאם יטמא נמצא נגרע מלעשות פסח או מתעכב למול בנו ביום השמיני לפיכך יתעסק במצוה ואל יטמא למתו כמו הנזיר ששומר טהרתו ואינו מיטמא לאחותו. יכול כשם שאינו מטמא למתו כך אינו מטמא אפי' למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מיטמא [אבל מטמא] הוא למת מצוה שבת שנדחת מפני עבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה. ודחינן רציחה תוכיח שדוחה עבודה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ואין רציחה דוחה שבת כדרבא דאמר כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל דתניא לא תבערו אש בכל מושבותיכם מה תלמוד לומר מיכדי שבת חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. מושבות דכתב רחמנא הכא למה לי. אלא כתיב הכא בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכ' בכל מושבותיכם. מה מושבות האמור להלן מיתת ב"ד אף מושבות האמור בשבת מיתת ב"ד כגון שריפה. ואמר רחמנא לא תבערו אש מיכן שאין מיתת ב"ד דוחה את השבת. אמר אביי השתא דאמרת אין רציחה דוחה שבת לא תהא רציחה נמי דוחה עבודה מק"ו וכו' עד והכתיב מעם מזבחי ההוא בקרבן יחיד דלא דחי שבת. אמר רבא לא תהא רציחה דוחה

מסורת הש"ס

פ"א ולהלן

[יבמות ו:]

שבת ער. יבמות ו: לג: לקמן סב. [כריתות כ:]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יכול וכו' וכתיב על כל נפשות:

[וע"ע תוס' שבת ס. ד"ה הכשרע]

תורה אור

מה יום טוב שנדחה מפני קרבן יחיד אין רציחה דוחה אותו קרבן יחיד שהוא דוחה את יום טוב אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו הניחא למאן דאמר *[א]אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב אלא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב מאי איכא למימר אלא אמר רבא לא מיבעיא למ"ד נדרים ונדבות קריבין ביום טוב דהא לא מתקיים מעם מזבחי כלל אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב הכתיב מעם מזבחי מזבחי המיוחד לי ומאי ניניהו תמיד ואמר רחמנא °מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כא): [ב]דיני ממונות הטמאות והטהרות כו': אמר רב אנא הואי *במניינא דבי רבי ומינאי דידי הוו מתחלי ברישא והא אנן מתחילין מן הגדול תנן אמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולס שאני מניינא דבי רבי דכולהו מנייניהו מן הצד הוו מתחלי ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דר' וולס *מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא והא קטליה כוליה שניה קאמרינן הא הוה חזקיה הוה שבנא והא איקטיל כולהו שניה קאמרינן והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה *אמר רב אדא בר אהבה אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר נתן הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי: [ג]דיני נפשות מתחילין מן הצד: מנא הני מילי אמר ר' אחא בר פפא אמר קרא °לא תענה על ריב (שמות כג) לא תענה על רב רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מהכא °ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש [את] חרבו ויחגרו איש [את] חרבו ויחגור גם דוד את חרבו (ש"א כה) אמר רב [ד]שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות מיתיבי *[ה]הטהרות והטמאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות קידוש החדש ועיבור שנה אב ובנו הרב ותלמידו אין מונין להן אלא אחד

כי

רש"י

אין רציחה דוחה אותו. דאין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד דהא בי"ט נמי כל מלאכה לא תעשה כתיב: הניחא כו'. מסקנא דמילתיה דרבא היא הניחא למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב מצית לאוקמי מעם מזבחי בקרבן יחיד דלא דחי לא שבת ולא יום טוב דהו לא מידרש ק"ו כדאמרן: אלא למ"ד קריבין. איכא למדרש ק"ו כדאמרן ולההוא תנא היכא מוקמת מעם מזבחי ופלוגתייהו במסכת ביצה: אלא אמר רבא. על כרחיך אתא מעם מזבחי ועקריה לקל וחומר בין מקרבן יחיד בין מקרבן ציבור דלא מיבעיא למ"ד קריבין דכיון דקרבן יחיד דוחה יום טוב אי אתית למידרש קל וחומר לא מיתוקם מעם מזבחי כלל ועל כרחיך לא תדרש ק"ו ואתא קרא ועקריה אלא אפילו למאן דאמר כו' ואיכא לאוקמי לקרא בקרבן יחיד דליכא ק"ו ובקרבן ציבור לא בעית לאוקמיה לקרא משום ק"ו על כרחיך ממשמעותיה מיתוקם נמי בקרבן ציבור דמזבחי משמע המיוחד לי דהיינו תמיד שהוא עיקר כל הקרבנות: הוו מתחלי ברישא. במניינא דסיקריקון אמרה רב בפ' הניזקין (גיטין דף נח:) דקתני הושיב ב"ד ונמנו שאם שהתה בפני סיקריקון שנים עשר חדש כו' ואמר רב אנא הוה בההוא מניינא ומינאי דידי הוה דאתחילו ברישא: מן הצד הוו מתחלי. מפני ענוה יתירה שהיתה בו: בריה דרבי וולס*: במקום אחד. תורתן וגדולתן של ישראל באדם אחד שאין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה וכן רבי בנשיאות ובתורה: הוה אלעזר. חבירו בתורה ולא הוי מקום אחד: והא הוה פינחס. משמתו יהושע ואלעזר: הוו זקנים. כגון עתניאל ואבצן *ובועז: עירא היאירי. במו"ק (דף טז:) אמרינן דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות ודוד היה מנהיגו עליו לראש דכתיב (ש"ב כ) עירא היאירי היה כהן לדוד: שמעי. גדול היה כדאשכחן* שירד לקראת דוד הירדן באלף איש: שבנא. שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיה כדאמר בפ' זה בורר (דף כו.): לא תענה על רב. כתיב בלא יו"ד משמע לא תחלוק על מופלא של ב"ד הלכך לא מתחילינן מיניה דלמא חזא ליה חובה ולא פלגינא עילויה ומתחילין מן הגד(א) *(שלא ישמע) אחד דברי אחד מן המזכים ויסכים עמו: ויחגור גם דוד חרבו. באחרונה נמנו עליו לדונו משום מורד במלכות: שונה אדם לתלמידו. ומראה לו פנים לזכות ולחובה בתוך הדין ודן עמו ונמנה עמו או לזכות או לחובה ומטין הדין על פי התלמיד כאחד מן הדיינין: הטמאות והטהרות. שהוראתן ביחיד ואין בהם מנין אלא אם כן חולקין וצריך לעמוד למנין אם רבו(ב) הטמאין או המטהרין מונין את האב ובנו או את הרב ותלמידו בשנים אבל דיני ממונות ונפשות ומכות שמנין שלהם אף בתחילת הדין (*ומן) התורה שזה צריך שלשה ודיני נפשות כ"ג וכן קידוש החודש שצריך שלשה דמשפט כתיב ביה (תהלים פא) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ומוקמינן ליה בקידוש החודש במס' ר"ה (דף כה:) וכן עיבור השנה שצריך שלשה חמשה ושבעה אין האב ובנו כשרין זה עם זה ולא הרב ותלמידו נמנין אלא אחד וסיפא דברי' לא ישב בנידו ואפילו שותק אלא יעמוד והולך לו:

כי

תוספות

ומה יו"ט. וא"ת ומנ"ל דלא דחיא רציחה יו"ט הא אפי' שבת דחיא אי לאו משום דכתיב (שמות לה) בכל מושבותיכם וביו"ט לא כתיב א"כ תדחה יו"ט בק"ו ומה עבודה שדוחה יום טוב רציחה דוחה אותו וכו' וי"ל דאיכא למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה ואין נדחית מפני הרציחה והוא הדין יו"ט מיהו אין שייך למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה דהיינו עבודה שאינה נדחית מפני הרציחה דהא אמילתיה דאביי קאי ול"נ דל"ק מידי כיון דאיכא למימר ק"ו לקולא ולחומרא לחומרא אמרינן:

והא הוה חזקיה. אית ספרים דלא גרס ליה דחזקיה לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא ממניינא הוא *ותדע דכי פריך(ג) והא דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד* אלופו ומיודעו כיון דרשע הוה איט מן המנין וקצת קשה דלא משני הוה מפיבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה (ברכות ד' ד.):

כולהו שניה קאמרינן. דמשהותחל' גדולתן לא פסק כולהו שני' והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פנחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהותחלה גדולתו אחר של יהושע ותימה דלא משני אהושע הוה עתניאל בן קנז שהחזיר הלכות (הלכות) שנשתכחו מישראל בימי אבלו של משה (תמורה דף טז.):

והא הוה הונא בר נתן. שהיה קרוב למלכות כדאיתא בפ"ב דזבחים (דף יט.) דאתקיים ביה והיו מלכים אומניך:

דיני נפשות מתחילין מן הצד. משום לא תענה על רב *אבל בדיני ממונות לא חיישי' ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות ואפשר לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות אע"ג דלנטות קאי נמי אדיני ממונות למאן דמוקי לה ברים מכילתין (דף ג:) בב"ד נוטה:

רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מהכא ויחגרו איש וגו'. הכא משמע שמורד במלכות(ד) ובעי למידייני' דדוד היה חושב עצמו מלך וכן בפרק במה בהמה (שבת דף נו. ושם) גבי אוריה שהיה לו לדוד לדונו בסנהדרין ולא דייניה אע"ג שהיה מורד במלכות כדאמרינן התם וקשה דהא אמר במגילה (דף יד: ושם) דמורד במלכות לא בעי למידייניה ויש לומר לא בעי למידייניה כשאר חייבי מיתות אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות ונראה הא דאמר לא בעי למידייניה לענין הא דתנן בפירקין (דף לב.) דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ובלילה שלאחריו אין גומרין והאי גומרין בו ביום לחובה וכייט דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה כדאמרינן לעיל בפירקין (דף לד:) דנגד השמש בעינן והשיב לה דלא בעי למידייניה כשאר דיני נפשות אלא גומרין בו ביום לחובה וכן מוכח בירושלמי דפירקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום:

אין מונין להם אלא אחד. משום קידוש החדש ועיבור השנה איצטריך דלענין דין פשיטא דאין קרובים כשרים:

להתוי

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא תענה וכו' מן הגד שלא ישמע אחד: (ב) ד"ה הטמאות וכו' אם רבו המטמאין: (ג) תוס' ד"ה והא וכו' דכי פריך והא דוד: (ד) ד"ה רבה וכו' שמורד במלכות היה וכצ"ל:

רבינו חננאל

קרבן יחיד מק"ו ומה יו"ט שנדחה מפני קרבן יחיד לדברי האומר נדרים ונדבות [אין] קריבין ביו"ט [אלא למ"ד קריבין מאי איכא למימר] אין רציחה דוחה יו"ט קרבן יחיד שדוחה יו"ט אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה הניחא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביו"ט תנח קמה ליה ק"ו אלא אמר רבא לא מיבעיא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביו"ט דכי האי גוונא לא דיינינן ק"ו לבטל מקרא מן התורה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות בפירוש ריבתה התורה שתהא רציחה דוחה את העבודה אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט מעם מזבחי כתיב מזבחי המיוחד לי ומאי ניהו תמיד וכ"ש קרבן יחיד דדחי: **דיני** ממונות נפשים על פי עד אחד בין לזכות בין לחובה כו'. ירושלמי א"ר ינאי אילו ניתנה התורה חתוכה לא היתה עמידה לרגל מאי טעמא וידבר ה' אל משה לאמר אמר לפניו רבון כל העולמים הודיעני היאך היא הלכה א"ל אחרי רבים להטות. רבו המזכים זכאי. רבו המחייבים חייב כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור מנין ודגלו וכן הוא אומר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ואמר מישרים אהבוך. א"ר יוחנן כל מי שאינו יודע לדון את השרץ לטמאו מאה פעמים ולטהרו מאה פעמים אינו יכול לפתוח בזכות. תלמיד ותיק היה לרבי והיה מטהר ומטמא השרץ מאה פעמים. אמרי ההוא תלמיד קטוע מטורא דסיני הוה: **דיני** ממונות הטהרות והטמאות כו' אמר רב אנא הוינא במניינא דבי רבי ומיני הוה מתחלי ברישא. והתנן מתחילין מן הגדול ואסיקנא כל מנייניה דבי רבי מן הצד הוו מתחלי והן אמרו מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. איני ואחר לא מצאנו. והא הוה יהושע ודחינן הוה אלעזר דליכא אחר בהדיה כי קאמרינן דליכא אחר בהדיה והא הוה אלעזר הוה פנחס כו'. ואסיק' אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצאנו תורה וגדולה במקום אחד. והונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי: **דיני** נפשות מתחילין מן הצד. פי' מאי טעמא אין מתחילין מן הגדול שנאמר לא תענה על רב כלומר כיון שיתחיל הגדול ויאמר זכות או חובה אין לאחר לחלוק על דבריו. ר' יוחנן אמר מהכא ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו וגו' וחגר דוד אחריהם. אמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ומותבינן עליה הטהורות והטמאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים ודיני נפשות ודיני מכות וקידוש החודש ועיבור השנה אב ובנו הרב והתלמיד אין מונין להם אלא אחד ופרקינן כי אמר רב שונה אדם לתלמידו

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"ב מהלכות חגיגה הלכה ח והל"י:

נא ב ג מיי' פ"ח מהל' סנהדרין הלכה ו:

נב ד מיי' שם הלכה י טוש"ע חו"מ סימן יח סעיף ס:

נג ה מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם ובהג"ה:

מסורת הש"ס

ביצה יט. [שבת קיד. פסחים לח. מנחות ק:]

גיטין נח:

שם.

נ"א כך שמו

גי' רש"ל שהוא בועז

[שם יט]

ס"א ישמע מהרש"א ועי' רש"ל

[צ"ל מן]

[לעיל ס.]

[לקמן קי.]

פי' ר"מ ורש"א

[גיטין שם ע"ש]

[תוספתא פ"ד]

כי קאמר רב *[א]כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה דרב לא הוו צריכי א"ר אבהו עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות *[ב]וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלשה מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא °לא תטה משפט אביונך בריבו משפט אביונך אי אתה מטה אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל עשרה הא ט' הוו הא עשרה קתני משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא הא איכא אחריתי דתניא *[ג]אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים ומי שאין לו בנים ר' יהודה מוסיף אף אכזרי *[ד]וחילופיהן במסית דרחמנא אמר °לא תחמול ולא תכסה עליו: [ה]הכל כשרין לדון דיני ממונות: הכל לאתויי מאי אמר רב יהודה [ו]לאתויי ממזר הא תנינא חדא זימנא *כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות והוינן בה לאתויי מאי ואמר רב יהודה לאתויי ממזר חדא [ז]לאתויי גר וחדא לאתויי ממזר וצריכ' דאי אשמעינן גר דראוי לבא בקהל אבל ממזר אימא לא ואי אשמעינן ממזר דבא מטיפה כשרה אבל גר דלא בא מטיפה כשרה אימא לא צריכא: [ח]ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות: מאי טעמא דתני רב יוסף [ט]כשם שב"ד *מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קרא °כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודילמא [י]מום ממש *אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא °והתיצבו שם עמך עמך בדומין לך ודילמא התם *משום שכינה אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא °ונשאו אתך אתך בדומין לך ליהוי: **מתני'** *[כ]סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה *[ל]ושני סופרי הדיינין עומדים לפניהם אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי *(מחייבין ודברי מזכין) ר' יהודה אומר שלשה אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבין והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין

ושלש

תורה אור
(שמות כג) (דברים יג) (שיר השירים ד) (במדבר יא) (שמות יח)

רש"י

כי קאמר רב. דתלמידו נמנה לא אמר אלא כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה הוו לריכי למה ששמע מרבו אבל לסבריה למנות ראיות ולייסב הטעמים אינן לריכין הלכך גברא באפי נפשיה הוא דאי משום גמרא דשמע מיניה כל ישראל נמי ממשה קבלו ואין אלו טעמים הבנת לבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר הוי אומר טעם אחר: עשרה דברים. תנן במתני' (דף לב.): וכולן אינן נוהגין בדין שור הנסקל. להיות שוה לדיני נפשות אף על פי שאמרנו בפ"ק (דף ב.) לענין עשרים ושלשה כמיתת בעלים כך מיתת השור: חוץ מעשרים ושלשה. שלריך כ"ג כדיני נפשות: לא תטה. לרעה ע"פ אחד אבל אתה מטה לחובה דין השור ע"פ אחד ומהכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מכ"ג ומסתברא דהיקש להכי אתי שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולהו אינך להגלה אתי ומה לנו לחוס על שור המועד מוטב לקיים בו ובערת הרע (דברים יט): הא תשעה הוו. והדר פרקינן אתקפתין והא י' תנן במתני' ואמר האי דקשיא לן ט' הוו משום דאין הכל כשירין ועשרים ושלשה חדא היא דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעינן כ"ג דהיינו סנהדרי ובסנהדרי כתיב (במדבר יא) ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין כמותך: זקן. ששכח כבר לער גדול בנים ואינו רחמני וכן סרים: מטיפה כשירה. מזרע ישראל: מכל מום. פגם משפחה: משום שכינה. הנך דבימי משה הוא דבעינן מיוחסין שיהו ראוי שתשרה שכינה עליהן][א]: שכינה. דכתיב (שם) ואצלתי מן הרוח: ונשאו אתך. בסנהדראות שחילק לו יתרו לשפוט את העם דאין כאן משום שכינה דכתיב והקל מעליך ונשאו אתך ולא מן ונשאו אתך במשא העם (שם) יליף דההוא בשבעים זקנים שהלכו עמו לאהל מועד כתיב ומשום שכינה[ב]: **מתני'** סנהדרין. אף של כ"ג: כחצי גורן עגולה. בעגולה היו יושבין כדי שיהו כולן רואין זה את זה לפי שאם היו יושבין בשורה אין פני הראשונים רואין זה את זה ובעגולה שלימה אין יושבין לפי שלריכין בעלי הדין והעדים ליכנס לדבר בפני כולם שיהו כולן רואין את העדים ומדקדקין[ג] בדברים ולא שיהא פני העדים לשורה זו ואחוריהם לזו: וכותבין דברי המזכין והמחייבין. שניהם כותבין דברי המזכין ושניהם כותבין דברי המחייבים שאם יטעה האחד יוכיח כתבו[ד] על של חבירו: שלשה. הוו שמתוך טורח הטעמים שירבה עליהן יטעו בדבר אלא א' כותב דברי המזכין וא' כותב דברי המחייבין והג' כותב דברי כולם ומתוך שאין טורח רב עליהם לא יקלרו בדבר ואם יטעה אחד מהם יוכיח כתב של שלישי: יושבין לפניהן. אף הן כעגולה אלא שהגדולים יושבין על הספסלין והתלמידים על הקרקע:

ושלם

תוספות

לאתויי ממזר. לאו דאין הכל כשרין לדון דיני נפשות קאי דאם כן הוה ליה למימר לאתויי חלל דהוי רבותא טפי דאפי' חלל דכשר לבא בקהל פסול לדון דיני נפשות משום דכתיב אתך בדומה לך ועוד הא בהדיא קתני לה אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה אלא אהכל כשירין לדון דיני ממונות קאי וכן מוכח הגריכותא דעביד אדיני ממונות ואע"ג דבפרק בא סימן (נדה דף מט: ושם) קעביד לריכותא איפכא אדיני נפשות מ"מ נקט עיקר מילתא משום דיני ממונות וא"ת לימא לאתויי סומא דכשר לדון דיני ממונות לתנא דמתני' כדאמרינן לעיל (דף לד:) ופסול לדיני נפשות כדאי' בריש מצות חליצה (יבמות דף קא. ושם) דממעט סומין מדתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום ומהאי טעמא נמי יש לפסול כל מומין כיון דקאמר קרא דמום אין בך במום ממש איירי וי"ל דמשמע ליה מתני' בפסול יוחסין כדאמרי' בזה בורר (לעיל דף כח:) אמתניתין דבא סימן תדע דקתני סיפא אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה: **תנינא** חדא זימנא. אמילתיה דרב יהודה קשה ליה אמאי איצטריך ליה למימר אתרתי מתניתין לאיתויי ממזר דאי אמתניתין מאי פריך הא קתני התם טובא כה"ג אע"ג דתני להו בשאר דוכתי וכה"ג אשכחן בפרק אלו דברים בפסחים (דף סט: ושם) גבי כלל גדול א"ר עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה: **חדא** לאתויי גר. השתא משמע דסתם גר כשר לדיני ממונות וק' דבפרק החולץ (יבמות דף קה: ושם) אכשריה רבא לרב מרי בר רחל ומני' *אפורסי דבבל דכיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה אלמא בעיא אמו מישראל וי"ל דהכא מיירי לדון גר חבירו כדאמרי' בפ' מצות חליצה (שם דף קב. ושם) גר דן חבירו דבר תורה ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולא כמו שפ"ה דלענין דיני נפשות איירי דדן חבירו ולא ישראל אבל לדיני ממונות כשר ועוד דהתם מייתי קרא דמקרב אחיך ואילו דיני נפשות מימעטי בסמוך מונשאו אתך וא"ת והא דאמר בפ' עשרה יוחסין (קידושין דף עו:) גבי מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים למימרא דלא מוקמינן פסולין ורמינהו הכל כשרין לדון ואמר רב יהודה לאתויי ממזר ומאי קושיא הייתו לדון חבירו וי"ל דשאני ממזר הואיל ואביו ואמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה והאי דקאמר לריכא אע"ג דגר וממזר חלוקין מ"מ נקט לריכותא דשייכא לפי המשנה השנויה סתם ואין חילוק זה מפורש בה וא"ת בריש מצות חליצה (דף קב: ושם) דא"ל *שמואל בר יהודה לרב יהודה תנינא בישראל בב"ד של ישראל ולא בב"ד של גרים ורגיל ר"ת לומר דאותו (רב) שמואל בר [רב] יהודה היה בנו של רב יהודה הינדוואה דאמרי' בפ"ק דקידושין (דף כב:) דגר שאין לו יורשים הוה ונתגייר *הוא ובנו ואינו נראה דא"כ בלא ישראל נמי מיפסיל אפי' בשאר דינין כיון דלאו אמו מישראל ואין לומר דאיצטריך לפסול אפי' לחליצת בני גרים דבני גרים כיון שהורתן ולידתן בקדושה ישראל מעליא נינהו כדאמרי' בפ' נערה (כתובות דף מד: ושם) לענין נערה המאורסה דהורתה ולידתה בקדושה ישראלית מעליתא היא וצריך לומר דאיצטריך בישראל לפסול גר לחליצה אפילו אמו מישראל ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה:

אתך בדומין לך. אף על גב דמאתך נמי הוי שייך למעוטי בעל מום דמשה לאו בעל מום הוה כדאמרינן בפרק *אלו מומין (דף לז) אם כן עשיתו למשה בעל מום מכל מקום לא הוה מסתבר למידרש אתך להכי אי לאו משום דכתיב ומום אין בך:

התורה

עין משפט נר מצוה

נד א מיי' פי"א מהל' סנהדרין הלכה ז טור שו"ע חו"מ סימן יח סעיף ה:
נה ב מיי' שם הלכה ד:
נו ג מיי' שם פ"ב הל"ג:
נז ד מיי' שם פי"א הל"ב:
נח ה מיי' שם הלכה יא סמג עשין נח טוש"ע חו"מ סימן ז סעיף ב:
נט ו ז מיי' שם הל' יא ופ"ב שם הל' ט סמג שם טוש"ע שם:
ס ח מיי' פ"ב שם הלכה א והלכה ט ופי"א שם הלכה ט:
סא ט י מיי' שם פ"ב הלכה ו:
סב כ מיי' פ"א מהלכות סנהדרין הלכה ג:
סג ל מיי' שם הלכה ט:

פי' לשון ממונה כגון פרנס וגבאי

[נ"ל המזכין ודברי המחייבין כך הי' משנה שבמשניות וכן הוא לעיל לד. לה. וכ"ה מפירש"י הכא ועי' היטב לפירוש רש"י לעיל לד. ד"ה המחייבין]

רב שמואל בר יהודה

רבינו חננאל

לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ומונין אותן לשנים בתלמיד כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי לסבריה דרב לא הוו צריכי. יש מי שאומר הואיל ולא חישב קיום שטרות בהדייהו מכלל דקיום שטרות בקרובים כשר. ולא היא אלא כיון דקתני דיני ממונות אף קיום שטרות בכללן הוא. ואין קרוב כשר אלא לומר זה כתב ידו של אבי. א"ר אבהו עשרה דברים ששנינו במשנתנו בין דיני נפשות לדיני ממונות כולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מכ"ג ותניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים ומי שאין לו בנים ר' יהודה מוסיף אף אכזרי משום דלא מרחמי וכיון דאין להן חנינה לא חזו ליה וכותא. וחילופא (במזיד) [במסית] דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו: ירושלמי משמא דר' יוחנן אף פחות מבן עשרים ולא הביא שתי שערות כשר בדיני ממונות ואינו כשר בדיני נפשות ויושב בדינו של שור. ר' יוסי מוסיף דנין שני דיני ממונות ביום אחד. ואין דנין שני דיני נפשות ביום אחד. ואפילו נואף ונואפת: ר' חזקיה ור' אחי בשם ר' אבהו אמר אסור לדון דיני ממונות בע"ש מתניתין פליגא עליה דתנן לפיכך אין דנין לא בע"ש ולא בערב יו"ם דיני נפשות. הא דיני ממונות דנין ותני נמי ר' חייא דאין דנין דיני ממונות בע"ש ואין דנין דיני נפשות בע"ש אומר כאן להלכה כאן למעשה: **הכל** כשרין לדון דיני ממונות כו'. אוקימנא אפילו ממזר. והא דתנן במס' נדה יש ראוי לדון דיני ממונות אוקימ' אפילו גר וקיי"ל בין ממזר בין גר כשרין לדון דיני ממונות ואין כשרין לדין דיני נפשות שנאמר ונשאו אתך במשא העם אתך בדומין לך: **סנהדרין** היתה כחצי גורן עגולה וכו'.

הגהות הב"ח (א) רש"י ד"ה משום שכינה וכו' שכינה עליהן דכתיב כצ"ל ותיבת שכינה נמחק וכד"א: (ב) ד"ה ונשאו וכו' ומשום שכינה נ"ב ע"ל דף יז ע"א: (ג) ד"ה כחצי וכו' ומדקדקין בדבריהם: (ד) ד"ה וכותבין וכו' יוכיח כתבו של כצ"ל ותיבת על נמחק:

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ז]
[לעיל כט. לג: תוספ' סוטה פ"ו]
לעיל כו: נדה מט: קידו' עו:
יבמות קא. ע"ש קידושין עו:
קידושין עו: ע"ש הוריות ד: ע"ש
[לעיל טז:]
חולין ס:
לעיל לד. לה.
סוא ובנו ואינו כ"ב בלא ישראל נמי מיפסל כצ"ל ר"מ
[נ"ל מומין אלו (דף מד.)]

*ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהן. כל אחד ואחד מכיר את מקומו ג הוצרכו לסמוך סומכין מן הראשונה אחד מן השניה בא לו לראשונה אחד מן השלישית בא לו לשניה בוררים להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו: **גמ'** מנא הני מילי א"ר אחא בר חנינא דאמר קרא (שיר ז) °שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' שררך זו סנהדרין למה נקרא שמה שררך שהיא יושבת בטיבורו של עולם אגן שהיא מגינה על כל העולם כולו הסהר שהיא דומה לסהר אל יחסר המזג *שאם הוצרך אחד מהם לצאת ד רואין אם יש עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא: (שם) °בטנך ערימת חטים מה ערימת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן: (שם) °סוגה בשושנים שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת אמר ליה התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות *ריש לקיש אמר מהכא (שם) °כפלח הרמון רקתך *אפילו ריקנין שבך מלאין מצות כרמון ר' זירא אמר מהכא (בראשית כז) °וירח את ריח בגדיו אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו הנהו בריוני דהוה בשיבבותיה דר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו להו בתיובתא והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרי עד האידנא הוה *חריכא קטין שקיה דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה: שלש שורות כו': אמר אביי ש"מ כי ניידי כולהו נייד וליימא להו עד האידנא הוה יתיבנא ברישא השתא מותביתו לי בדנבי אמר אביי דאמרי ליה הכי *הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים:

מתני' כיצד מאיימין את העדים ה על עידי נפשות היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם *שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר (שם ד) °דמי אחיך צועקים אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו דבר אחר דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא *וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם ושמא תאמרו
מה

רש"י

ושלש שורות. כל אחת כמנין סנהדרי עשרים ושלשה שאם יחלקו הכ"ג רובן מחייבין ומיעוט מזכין והטייה לרעה אין ע"פ אחד וצריך להוסיף שנים שנים עד שבעים ואחד הלכך צריך להושיב לפניהם ארבעים ושמנה להשלמת שבעים ואחד ולאו אורח ארעא לעשות שורות לתלמידים של כ"ד שתהא מרובה משל דיינין ולא לעשות שורות קטנות ולא שתים של כ"ג ואחד של שנים תלמידים הלכך עבדי שלש שורות: וכל אחד מכיר את מקומו. לפי שבתחלה כסדר הושיבום שורה ראשונה גדולה משל שניה והיא גדולה מן השלישית וגם בכל שורה ושורה הושיבום כסדר הגדול בראש שני למטה הימנו וכן כולן זה למטה מזה לפיכך צריך כל אחד להכיר מקומו: הוצרכו לסמוך. כגון שמת אחד מן הדיינין סומכין לו מהראשונים שהם גדולים מכולן: אחד מהשנייה בא לו לראשונה כו'. ולא שיביאו מן הקהל לראשונה לפי שהגרוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל: ולא היה. אותו שנברר מן הקהל יושב במקומו של ראשון ראש בשורה שלישי אלא במקום הראוי לו בסוף השורה וכן אותו שבא מן השלישי לשניה וכן אותו שנסמך מן הראשונים לא היה יושב במקומו של ראשון אלא כולן בסוף השורות וכל בני השורה נמשכין איש איש למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה מפני שהקטן שבדיינים גדול מן הגדול שבתלמידי הראשונה והקטן שבראשונה גדול מן הגדול שבשניה הלכך כי נייַדי כולהו נייַדי כשמת אחד מהן ומושיבין אחר חליפיו כולן צריכין לנוד איש איש ממקומו: **גמ'** מה"מ. דבעגולה היו יושבים: סהר. עגול הוא: בטיבורו של עולם. שבית המקדש באמצע של עולם: דומה לסהר. בעגולה: מזג. שני חלקי מים ואחד יין: אל יחסר המזג. אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזג: עשרים ושלשה. שליש של שבעים: לצאת לעסקיו. חוץ ללישכה: סייג. הוא גדר: סוגה בשושנים. גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה וא"ל גדר אבנים להפסיקן שאפי' אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר: מהבהבת. אוחזת ודולקת כמו (שבת ד' כח) שקיפלה ולא הבהבה ובלע"ז פלמי"ד: בריוני. פריצים לשון בורים: רבי זירא. גולא הוה ונחרכו שוקיו ע"י מעשה דבדיק נפשי' בתנורא שגירא בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה.) וקרו ליה חריכא קטין שקי: ש"מ. מדקתני לא היה יושב במקומו של ראשון כי נייַדי כולהו נייַדי כדפרישי' לעיל: בדנבי. בזנבות: **מתני'** מאיימין. שלא יעידו עדות שקר: מאומד. בגמ' מפ': דיני ממונות. אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר: לפיכך נברא אדם יחידי. כל זה אומר להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם א' נברא מלואו של עולם: הרבה רשויות בשמים. וכל א' ברא את שלו: ולהגיד גדולתו. ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבחותם הראשון כל הדורות טבועות שלא היה תחלה אלא חותם א': חותם. היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו: טובע כמה מטבעות בחותם א'. כל המטבעות שאדם טובע ע"י ברזל אחת כולן דומין: בשבילי נברא העולם. כלו' חשוב אני כעולם מלא לא אטרד א"ע מן העול' בעביר' אחת ימשוך ממנה:
מה

תוספות

התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. לענין דם נדות נדרש כשאומרת דם כשושנה אדומה ראיתי מיד פורש וא"ת והא יחוד דאורייתא היא כדדרשינן (לעיל דף כא:) מכי יסיתך אחיך בן אמך והיכי אתא קרא דדברי קבלה למישרי מאי דכתיב באורייתא וי"ל דלא אסרה תורה אלא כעין אמו דלא עבידא דמשתריא אבל נדה סופה ליטהר* ומיהו היכא דלא בעל אפילו נדה אסורה להתייחד כדאמרי' בפ"ק דכתובות (דף ד.) לא בעל הוא ישן בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים וא"ת והא אמרי' בפ"ק דשבת (דף יג.) מקיש אשתו נדה לאשת רעהו מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור כו' ופי' שם בקונט' משום ייחוד דאשת איש אף אשתו נדה והכא אמר סוגה בשושנים וי"ל דהוא בבגדו והיא בבגדה אסורה באשת איש אפי' בלא ייחוד משום איקרובי דעתה שנהנין ומתחממין זה מזה ויש תימה מ"ש דייחוד דנדה שרייא מסוגה בשושנים והוא בבגדו והיא בבגדה אסרת מהיקש דאשת איש איפוך אנא וי"ל דמסתבר טפי לאסור הוא בבגדו והיא בבגדה לפי שמתקרבין יחד ונהנין זה מזה כדפרישית: **וירח** את ריח בגדיו. לשון ריח שייך בדם נדות כדאמרינן בס"פ כל היד (נדה דף כ:) ההיא איתתא דאתיא דמא קמיה דר"א ארחיה אמר האי דם זימוד הוא:
שאין

עין משפט נר מצוה

סד א מיי' פ"א מהל' סנהדרין הלכה (ו)[ז] סמג עשין צז:
סה ב מיי' שם הל"ח:
סו ג מיי' שם פ"ג הל"ב:
סז ד מיי' שם פי"ב הל"ג:

[וע"ע תוס' סוטה ז. ד"ה נדה]
[ברכות מ. עירובין יט. חגיגה כז.]

מסורת הש"ס

[תוס' פ"ז וע' תוס' לעיל יד: ד"ה אל יחסר ותוס' ב"מ ס. ד"ה רבא ותוס' ב"ב נו: ד"ה כל חמרא]
[מגילה ו.]
[ב"מ פה.]
אבות פ"ד משנה טו
[אדר"נ פל"א]
[ב"ב יא.]

רבינו חננאל

א"ל ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי לגברה דילה לייחודי בהדה אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה מעידה עלינו שאפילו סוגה בשושנים אין אנו פורצים פרצה. כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבישראל מליאין מצות כרמון: הנהו בריוני דהוו בשיבבותיה דר' זירא דהוה מקרב להו ר' זירא כי היכי דניהדרו בתיובתא והוי קפדי רבנן כד נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה ר' זירא בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו והדרי בתיובתא: שלש שורות של תלמידי חכמים כו'. אמר אביי ש"מ כולהו נוידי וליזמא להו עד האידנא הוינא יתיב ברישא והשת' מותביתו לי בסופא אמרינן ליה הוי זנב לאריות לא ראש לשועלים: מתני' כיצד מאיימין על עדי נפשות וכו':
אומר

עין משפט
נר מצוה

סח א מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הלכה ד:

מה לנו ולצרה הזאת והלא כבר נאמר °והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד וגו' ושמא תאמרו מה לנו להוב בדמו של זה והלא כבר נאמר °באבוד רשעים רנה:

גמ' ת"ר *כיצד מאומד אומר להן שמא כך ראיתם שרץ אחד חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום *תניא א"ר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרגו לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה °על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום *שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו והא בטלו אלא דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר *"מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה: מאומד וכו': בדיני נפשות הוא דלא אמדינן הא בדיני ממונות אמדינן כמאן כר' אחא דתניא ר' אחא אומר גמל *האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו וליטעמיך עד מפי עד דקתני בדיני נפשות הוא דלא אמרינן הא בדיני ממונות אמרינן והתנן *אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז אלמא אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות הכא נמי אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות: הוו יודעים כו': אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה עד שהגיע לצוארו וא"ר יהודה בריה דר' חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחוו °ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה פתחה לטובה לא פתחה וא"ר יהודה בריה דרבי חייא *גלות מכפרת עון מחצה מעיקרא כתיב °והייתי נע ונד ולבסוף כתיב °וישב בארץ נוד אמר *רב יהודה גלות מכפרת שלשה דברים שנאמר *(כה אמר ה' וגו') היושב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר °(כה אמר ה') כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה ובתר דגלה כתיב °ובני יכניה אסיר (בנו) שלתיאל בנו אסיר שעיברתו אמו בבית האסורין שלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי שאין האשה מתעברת מעומד

והיא

מה לנו ולצרה הזאת. להכניס ראשינו בדאגה הזאת אפי' על האמת: והלא כבר נאמר והוא עד. עליכם מוטל חובה ובשיאות עון אם לא תגידו מה שראיתם: ושמא תאמרו מה לנו לחוב. להיות מתחייבים מדמיו של זה טוב לנו לעמוד בו אם לא יגיד: והלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה. אם רשע הוא אין כאן עונש: **גמ'** או אני או אתה. שמעון בן שטח קא"ל הכי: דין ארבע מיתות. פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחוייב בה: נחש מכישו. דקלי ליה זיהרא ארס של נחש שורפו: נופל מן הגג. דומיא דסקילה כדתנן לקמן (דף מה:) בית הסקילה היתה גבוהה שתי קומות וקומה שלו הרי כאן שלש: ליסטין באין עליו. שדרכן להרגו בסייף וכן נמסר למלכות שמתיזין ראשו: חטא אחרינא הוה גביה. שהיה מחוייב שריפה שהיא חמורה דאילו רוצח בסייף הוא ומיתת סייף קלה כדאמרינן בארבע מיתות (לקמן דף מט:): הא בדיני ממונות אמדינן. עדות מאומד מדתנן ליה גבי איום עידי נפשות ולא תנן ליה גבי איום עידי ממונות בפרק דיני ממונות (לעיל דף כט.) דאמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי: האוחר. טעך שמעתי ולי נראה כשהגמל הזכר מזדווג עם הנקבה קרי לי' אוחר דאמר בבכורות (דף ח:) גמל אחור כנגד אחור: שזה הורגו. שדרך סוסים מזווגים להכות סוסים שבלידו והיינו מאומד: וליטעמיך עד מפי עד. דתנן הכא ולא תנא לה אאיום בעידי ממון הכי נמי כו': הוא אמר לנו. המחוייב אמר לנו שאני חייב לו אבל לא בפני התובע אמר לנו כן לא הויא הודאה: איש פלוני אמר לנו. שזה חייב לזה שהוא ראה בהלואה היינו עד מפי עד: הודה לו. שניהם היו שם: אמרינן ליה בדיני נפשות. להרבות הדברים ולפרש לאיים ובדיני ממונות לא איכפת לן לאיים עליהם כל כך: פצעים. מכת חרב קרי פצעים: חבורות חבורות. לכך נאמר דמי: בארץ נוד. ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב (בראשית ד) ויצא קין: שלשה דברים. חרב ורעב ודבר: לא יצלח. שוב הגלתה ויכניה מלך יהודה כתיב:

והיא

שאין דמך מסור בידי. מדמייתי האי עובדא אמתני' דכיצד מאומד משמע דדריש מהאי קרא דמאומד לא מיקטל דמשמע ע"פ שנים עדים שראו את המעשה ואחריני הוו עם ר"ש בן שטח והאי דלא חשיב להו משום כבודו והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא לשון יחיד אלא אנו:

מיום שחרב בית המקדש. תימה דהוה מצי למימר דאף בזמן שבית המקדש קיים כי עובדא דשמעון בן שטח א"נ שלא בעדים והתראה כדאמר במכות (דף י:) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע בב' בני אדם שהרגו אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד הקב"ה מזמינן לפונדק וי"ל דנקט משחרב בית המקדש משום דאז בטלי דיני נפשות לגמרי וא"ת והא הכתי הוו מצי למינקט מ' שנה קודם חורבן הבית כדאמר בפרק היו בודקין (לקמן דף מא.) שגלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר שלא דנו דיני נפשות וי"ל מ"מ כשהיו רואים נורך שעה היו חוזרין ללשכת הגזית כי ההיא עובדא וכיולא בו והא דפריך לקמן בפרק היו בודקין (שם) ור' יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי משום דמה שבדק בעוקצי תאנים בדין רוצח הוא והא דגלו משום דנפישי רוצחים הוו ומשום רליתה לא היו חוזרין *וא"ת והא חזינא כמה כופרים בעיקר דמתים כדרכם וי"ל דזכות מילה תולה ושכר מצות שעשו משתלמין בעולם הזה כדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו ועובדא דריש הפועלים (ב"מ דף פג:) דאפקוה לגברא וזקפוה דהוא ובנו בעלו נערה המאורסה התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ונידון בקלה א"נ הוא ובנו לאו דוקא אלא בנו תחלה ואחר כך הוא דמיתתו בחנק וי"מ דנקט משחרב בית המקדש משום דבזמן בית המקדש בגדי כהונה היו מכפרין מיהו ה"מ כשעשו תשובה:

כמאן כר' אחא. משמע דרבי אחא לית ליה אומד בדיני נפשות ותימה דבפרק שבועת העדות (שבועות דף לד. ושם) משמע דאית לי' גבי שבועת העדות דאינו חייב אלא בתביעת ממון ודריש ר' יוסי הגלילי מדכתיב או ידע בעדות המתקיים בידיעה בלא ראייה אמר רב פפא לימא ר' יוסי הגלילי לית ליה דרבי אחא דאי אית ליה בדיני נפשות משכחת לה כר"ש בן שטח ויש לומר דלמסקנא דהכא דמשני מתני' אפילו כרבנן אין צריך לאוקמי דרב אחא בדיני ממונות דווקא מיהו בדוחק יש למלות דלאתיב רבי אחא בההיא דר' שמעון בן שטח דמנא ידעו עדים שהרגו בתוך כדי דיבור של התראה כיון שלא ראו אלא מאומד ואי איירי בחבר ניחא וכר' יוסי דאמר לא בעי התראה (לעיל ד' ח:):

מיום שפתחה כו'. כל דמים נבלעים בארץ אלא שרישומן ניכר ושל הבל אין רישומן ניכר כלל:

מכנף הארץ זמירות שמענו. כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב (ישעיה ו) גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו: **לטובה** לא פתחה. וא"ת והא כתיב (במות סו) תבלעמו ארץ טובת המצרים אינה קרויה טובה:

נכנס

רבינו חננאל

אומר להן שמא ראיתם זה רץ אחר חבירו ורצתם אחריו ומצאתם חרב בידו ודם מטפטף מסנה והרוג מפרפר אם כך ראיתם אין בדבריכם כלום. תניא אמר ר"ש בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד רץ אחר חבירו כו' עד לא זז משם עד שבא נחש והכישו ומת. ואקשינן וכי ההורג בר נחש הוא. והתני ר' חייא מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלה סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו אלא מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו. מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או נהרג ע"י לסטים. מי שנתחייב חנק או נטבע בנהר או מת בסרונכי. ופרקי' האי עבירה אחריתי נמי עבר. וקי"ל מי שנתחייב שתי מיתו' נידון בחמורה ואקשינן תוב וכי מאומד בדיני נפשות הוא דלא הא בדיני ממונות כשרין כמאן כר' אחא דתניא גמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו. ולטעמיך דדייקת הכי עד מפי עד פסול בד"נ מכלל דבדיני ממונות כשר והתנן הוא אמר לי. פי' הלווה אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום ופרקי' אלא אע"ג דפסיל נמי בדיני ממונו' אמרינן להו בד"נ: שמא לא הייתם יודעים שסופינו לבדוק אתכם: מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלה דמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו וגו' מכנפה ולא מפיה ואע"ג דכתיב ותפתח הארץ את פיה וגו' לטובה לא פתחה. גלות מכפרת עון מחצה שנא' וישב בארץ נוד. ועוד אמר גלות מכפרת ג' דברים חרב ורעב ודבר שנאמר כה אמר ה' היושב בעיר הזאת ימות בחרב. וגו'. ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי ובתר הגלה כתיב ובני יכניה אסיר בנו שלתיאל בנו שלתיאל שנשתל שלא כדרך הנשתלין שנתעברת מעומד:

רב יהודה אמר רב כצ"ל רש"ל

תורה אור

והיא נתעברה מעומד דבר אחר שלתיאל שנשאל על אלתו אל זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו יהודה וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמי רבי ולא הוו קא אמרי ולא מידי אמר להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנאמר °והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם בניי *קוצים אתם מטילין לי בעיניי א"ל רבי חייא רבי אל ירע בעיניך *יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות נכנס יין יצא סוד *א"ר חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה א"ר חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב °וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו *אין צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיהו ועוד גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה °החרש והמסגר אלף חרש *כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין וכמה היו אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים לונושנתם א"ר אחא בר יעקב שמע מינה מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוו: לפיכך כו': תנו רבנן *אדם יחידי נברא ומפני מה שלא יהו המינים אומרין הרבה רשויות בשמים דבר אחר מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים אנו בני רשע דבר אחר מפני המשפחות שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנברא יחיד מתגרות נבראו שנים על אחת כמה וכמה דבר אחר מפני הגזלנין ומפני החמסנין ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלין וחומסין נבראו שנים על אחת כמה וכמה: ולהגיד גדולתו כו': תנו רבנן *להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו שנא' °תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא שנאמר °וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר תניא היה רבי מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו בקול במראה ובדעת בקול ובמראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנין והחמסנין ת"ר *אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו המינים אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד דבר אחר כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה ואחר כך הכניס אורחין שנא' °חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה °טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה °שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת חכמת בנתה ביתה זו מידתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה על גפי מרומי קרת *רבה בר בר חנה רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא °מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו אמר הקדוש ברוך הוא מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב °נואף אשה חסר לב תניא היה ר' מאיר אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר °גלמי ראו עיניך (*וכתיב °כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ) אמר רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון

גופו

*) [כל זה ליתא בילקוט]

ישעיה ח | דניאל ט | מלכים ב כד | איוב לח | שם | משלי ט | שם | שם | שם | תהלים קלט

רש"י

והיא נתעברה מעומד. שהיה בית האסורין צר ואין מקום לשכב ושילשלו שם אשה ובאגדה דויקרא רבה* אמרה לה: על אלתו. להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהא לו בן והתירו לו פמליא ש"מ ושבועה כתיבה בההיא פרשה דכתבו את האיש הזה בס' ירמיה (כב): והיה. מושיען של ישראל למקדש של ישראל: ולאבן נגף. ממהר הגלות שמנגפת את הרגלים: ולצור מכשול. סלע מכשלה יהיה לשני בתי ישראל: בשבעים אותיות· בגימטריא: וישקד. וימהר כמו שוקד אני ומתרגמינן מוחי (ירמיה א): שהקדים. ומיהר גלות צדקיהו שהיא באחרונה בעוד שגלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו חכמים בתורה ולמדו' לבני גולה האחרונה: פותחין. בתורה: כחרשים. קרי ביה החרש: כיון דסוגרין. דבר הלכה הנעלמת מהן אין לה פותחין אחרים: עולא אמר. צדקה של שקידה הייתו הקדים חורבן שתי שנים לגימטריא דונושנתם דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתין והם גלו לסוף שמנה מאות וחמשים שנכנסו לארץ דכתיב (מלכים א ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה וגו' וימי בית הראשון ד' מאות ועשר הרי ח' מאות ותשעים לא מהם מ' שנה שנשתהו במדבר הרי שמנה מאות וחמשים ואילמלי היה ממתין עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בההיא פרשתא (דברים ד): מהרה דמרי עלמא כו'. דהוא גימטריא דונושנתם וקרי ליה אבד תאבדון מהר והקדמה דשתי שנים צדקה היתה: אנו בני צדיק. אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה: אנו בני רשע. ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל: אם נבראו שנים. יאמרו זה לזה אבא גדול מאביך: הגזלנים והחמסנים. שיאמרו קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם: תתהפך כחומר חותם. לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים ומדקרי ליה חותם שמע מינה בחותם הן טבועין: ויאמר שלי היא. ואין אדם מכחישו הואיל ואין היכר ביניהן: וימנע מרשעים אורם. קלסתר פניו ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל חביריהם וזרוע רמה תשבר שאינו יכול לומר שלי היא: משום ערוה. שלא יתחלף לאשה בבעלה לא ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול: ובדעת מפני הגזלנים. אם יודע מה בלב חבירו יחפש מלפוניו וידע היכן ממונו: שלא יאמרו הצדוקים שותף היה. אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם: למצוה. שבת: שיכנס לסעודה מיד. שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ: גפי. מקום גבוה: ולבסוף. כששרת נטרד: מי פתי יסור הנה. בתריה דהאי קרא כתיב מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מן העץ: חסר לב אמרה לו. האשה שהיא חסר לב אמרה לו: גלמי ראו עיניך. מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכריה (ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ:

תוספות

נכנס יין יצא סוד. הייתו דאמר בפ' הדר (עירובין דף סה.) המתיישב ביינו הרי יש בו מדעת שבעים זקנים שהסוד מתגבר על היין ואין כח ביין להוציא:

חצבה עמודיה שבעה. דבשבעה ימים נברא העולם שאע"פ שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה חסר מנוחה עד שבא שבת בא מנוחה והיינו דכתיב (בראשית ב) ויכל אלהים ביום השביעי:

בתחלה על גפי. פ"ה מקום גבוה ולבסוף כששרת נטרד על כסא וקשה דבספ"ק דמס' ע"ז (דף יט.) משמע דכסא עדיף מגפי דדריש גבי תלמיד שבתחילה על גפי גולה ממוקום למקום ולבסוף כשנעשה ראש ישיבה על כסא וכאן כמי יש לדרוש כן קודם שנזדווגה לו חוה על גפי כמו (שמות כא) אם בגפו יבא ולבסוף על כסא:

וירדו

רבינו חננאל

בני ר' חייא איבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו ראשי גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנאמר והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמכשול· אמר להן בניי קוצים אתם משימין לי בין עיני אמר לו אביהם רבי אל ירע בעיניך יין ע' סוד ע' נכנס יין יצא סוד, כתיב וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב בגלות יכניה והחרש והמסגר אלף·חרש כיון שפותחין נעשו הכל כחרשין· והמסגר כיון שסוגרין אין מי יפתח· עולא אמר צדקה עשה עם ישראל שהקדים שתי שנים לונושנתם ש"מ מהרה דהקב"ה תתנ"ב שנה הוי וזו השמועה עוד בסוף גיטין:

לפיכך נברא אדם יחידי ללמד שכל המאבד נפש כאלו מאבד עולם מלא. וכן המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא כו'· ת"ר לא נברא אדם יחידי שלא יהיו המינים אומרים רשויות הרבה כו'· ת"ר בע"ש נברא אדם שלא יהיו המינים אומרים שותף היה. להקב"ה במעשה בראשית ואם תזוח דעתו עליו יאמרו לו יתוש קדמך כו':

מסורת הש"ס

[סוף פ' מצורע ע"ש]

[קדושין עא·]

[עירובין סה·]

גיטין פח [ע"ש]

[חגיגה יד·]

[תוספ' פ"ח]

[שם]

[שם]

גליון הש"ס

גמ' וכתיב כי ה' עיניו משוטטות. עיני ה' המה משוטטים. נ"ל:

פ"ו ינ. ע"ש

דה"ב טז

מסורת הש"ס

גופו מבבל . על שם שהיתה עמוקה נראה שמשם לוקח ולכך נעשה מגולה : וראשו מארץ ישראל . שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות :
ואיבריו . ידיו ורגליו : משאר ארצות . מכל העולם כדיליף לעיל : מאקרא דאגמא . בבבל הוה והוא עמוק מאד : בל ילין . לינת לילה :
עד זקנה . כל ימיו [אסבלנו] : מסוף העולם ועד סופו היה . ארכו : ברא אדם(א) מקצה הארץ. מקצה עד קצה: אחור וקדם. שני צורות לו
פרצופין (ברכות דף סא:) : על הארץ ולמקצה השמים. כלומר עומד בארץ וראשו מגיע השמימה : ולי מה יקרו רעיך אל . בתר גלמי ראו עיניך
כתיב אותו מזמור וביצירת אדם מדבר : לצדוקי היה . נוטה לעבודת כוכבים : שקוד . מהיר וזריז : כדי שתדע להשיב לאפיקורוס· הבא להביא ראיה מן התורה לדברי הצדוקים : כל שכן דפקר טפי . שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו : שפקרו הצדוקים . שמביאין ראיה מן התורה להפקירן : ויברא . יחידי : הטוגה . לשון יחיד : אשר הלכו אלהים לפדות לו . הרי לשון יחיד : עד דכרסוון רמיו . נתיישבו הכסאות דמשמע שנים : כתיב ביה ועתיק יומין יתיב . יחידי : הנך למה לי . למה נכתב בלשון רבים : כדרבי יוחנן . שהכל בעצת פמליא שלו : שכינה חול . שאתה מושיב בשר ודם אצלו : זהו מטטרון . הוא אמר עלה אל ה' : ששמו כשם רבו . ה' לפיכך לא הזכיר שמו וכתב סתם : אם כן לא ישא לפשעכם . לא יכול לסלוח לפשעכם ומה יתרון בו : אמר ליה הימנותא בידן . שאין בו כח לשאת פשעינו ואנו כמי מאסנוהו ומיאנו לקבלו אפילו לפרוונקא שליח מוליא ומביא : שמיע לי . שהמקרא הזה תשובה לזה :
אבות

תורה אור

וירדו ארבעה . אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב (בראשית ד) ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו עמו דדריש בבראשית רבה מדכתיב (שם) את אחיו את הבל* :
דהורמיז

גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואבריו
משאר ארצות עגבותיו א"ר אחא מאקרא
דאגמא א"ר *יוחנן בר חנינא *שתים עשרה
שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר
עפרו שניה נעשה גולם שלישית נמתחו
אבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית
עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית
נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטווה
שלא לאכול מן האילן עשירית סרח אחת עשרה נידון שתים עשרה
נטרד והלך לו שנאמר °אדם ביקר בל ילין *אמר רמי בר חמא אין
חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה שנאמר °נמשל
כבהמות נדמו : (שע"ה בסו"ף ארמ"י סימן) אמר רב יהודה א"ר בשעה
שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת
אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו
אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע °מה אנוש כי תזכרנו ובן
אדם כי תפקדנו *הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם וכן כת שניה כת
שלישית *אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל
העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון
שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין אמרו
לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להן °ועד זקנה אני הוא
ועד שיבה אני אסבול וגו' אמר רב יהודה אמר רב *אדם הראשון מסוף
העולם ועד סופו היה שנאמר °למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ
ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרח הניח הקדוש ברוך הוא ידו
עליו ומיעטו שנאמר °אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך אמר ר"א
אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה °שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה
השמים (*עד קצה השמים) כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר אחור וקדם צרתני וגו' קשו קראי
אהדדי אידי ואידי חדא מידה היא ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר °ולי מה יקרו
רעיך אל והיינו *דאמר ריש לקיש מאי דכתיב °זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו
דור דור וחכמיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו *אמר ולי מה יקרו רעיך אל
ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר °ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה
לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא °והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם °את בריתי הפר
רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם(*את בריתי הפר)°ואמרו על אשר עזבו (את)
ברית ה' (*אלהי אבותם) *תנן התם ר"א אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס אמר ר' יוחנן
ל"ש אלא אפיקורוס (של) עובדי כוכבים אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי א"ר יוחנן כ"מ שפקרו המינים
תשובתן בצידן °נעשה אדם בצלמנו (ואומר) °ויברא אלהים את האדם בצלמו °הבה נרדה ונבלה שם שפתם
°וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל °כי שם נגלו אליו האלהים °לאל העונה אותי ביום צרתי °כי מי גוי גדול
אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו °ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו
אלהים לפדות לו לעם °עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדרבי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה
עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר °בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא התינח
כולהי עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר *אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי ר"ע א"ל ר'
יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה
מיניה ת"ש דתניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר"ע *א"ל ר' אלעזר בן עזריא עקיבא *מה לך אצל הגדה
כלך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו אמר רב
נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר אמר ההוא מינא לרב
אידית כתיב °ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו
דכתיב °כי שמי בקרבו אי הכי ניפלחו ליה כתיב °אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעכם
למה לי א"ל הימנותא בידן דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה דכתיב °ויאמר אליו אם אין פניך
הולכים וגו' אמר ליה ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב °וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית
ואש מאת ה' מאתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב °ויאמר למך לנשיו
עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי הכא נמי משתעי קרא הכי א"ל
מנא לך הא מפירקיה דר"מ שמיע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא
תילתא אגדתא תילתא מתלי ואמר ר' יוחנן ג' מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא שלש
אבות

רבינו חננאל

שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם כו' . חמשה עלו
למטה שנים וירדו ארבעה כו' · אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה · לאן לבך נוטה · ר' יצחק אמר מושך בערלתו היה כו' · פי' רב
ור' יצחק ורב נחמן באו להודיע כי המינים אומרים כי אדם הראשון מין היה כמותינו ומושך ערלתו היה וכופר בעיקר השכינה היה · ומביאין ראיה לדבריהם מאלו הפסוקים הוו זהירין בתשובתם ללמד מה
שתשיבו להם · וכן פירוש כל כיוצא באלו · אבל חכמי התלמוד חס שאומר' על אדם הראשון ועל כיוצא בו פגם · והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין · אמר רב כשביקש הקב"ה לבראות את עולמו
ברא כת של מלאכי השרת אמר נעשה אדם אמרו לפניו מה אנוש כי תזכרנו הושיט אצבעו ביניהם ושרפן · וכן כת שניה . וכן כת שלישית כו' · אמר רב זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה לאדם
הראשון דור דור וחכמיו ודורשיו ופרנסיו וכיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונעצב במיתתו שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם · תנן התם ר' אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד מה
שתשיב לאפיקורוס · אמר ר' יוחנן אפיקורוס נכרי · אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דמפקר טפי · וכל מקום דמופקרי מינים תשובתן בצידם · נעשה אדם בצלמנו כדמותנו · ויברא אלהים
את האדם בצלמו · הבה נרדה · וירד ה' · כי שם נגלו אליו האלהים · לאל העונה אותי · אשר לו אלהים קרובים אליו · כה' אלהינו בכל קראנו אליו. אשר הלכו אלהים לפדות לו · ולא כתיב להם · חזה הות עד די
כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב · כר' דאמר אין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה שנאמר בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאילתא. מאי כרסון אחד לו ואחד לדוד ונדחו דבריו · ושד
חזר ואמר אחד לדין ואחד לצדקה וא"ל ר' אלעזר בן עזריה כלך למדברותיך אצל נגעים ואהלות כלומר דבר בקושיות ובהוראות כי בהגדות אינך כך · מדרשי הפסוקין בהגדות הן · אחד לכסא לישיבה
ואחד לשרפרף להדום · כדכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי · א"ל ההוא מינא לרב אידית כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה · א"ל חוי להישא דעיננא דכתיב הנה אנכי
שולח מלאך וכו' ומלאך זהו מטטרון וכתיב ביה כי שמי בקרבו מלשון בקרב העם הוה בקרבי אתה יושב · והוא אמר עלה אל ה' א"ל אי הכי ששמו בקרבו פלחו ליהי א"ל אל תמר בו כתיב דמשמע אל תמירני
בו כי לא ישא לפשעכם ששמי בקרבו כלומר הוא יודע כי שמי אל קנא ונוקם · נוקם ה' ובעל חמה לפיכך לא ישא לפשעכם א"ל הימנותא כלומר בשבועה אפי' כפרוונקא שהוא בתייר לא קיבלנוהו כדכתיב
ויאמר אליו אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה · א"ל מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מאתו מיבעי ליה למימר · א"ל ההוא כובס ויאמר למך לנשיו
עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיי מיבעי ליה למימר אלא משתעי קרא הכי · הכא נמי משתעי קרא הכי. א"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפרקא הוה דריש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי וש' משלות
שועלים

בד"י ליתא אחאי
[ועי' תוס' יבמות סב. ד"ה מ"מ דר' נתן אליבי' דב"ש דכתיב וכו']
תהלים מט
שם
שם ח
ישעיה מו
דברים ד
תהלים קלט
רש"ל מוחק זה
ע"ז ד.
הושע ו
רש"ל מוחק זה
[נ"ל אלהיהם]
בראשית א
שם ד
שם
שמואל ב ז
דניאל ז
[לקמן סז: חגיגה יד:]
שמות כד
שם
שם לג
בראשית יט
שם ד

[אבות דר"נ פ"א ע"ש כמה שינוים]
שבת קנא: ע"ש
[יומא כח:]
הגדות אלו יש להקנסוד למכיני'
חגיגה יד:
שם
בראשית ה
[נ"ל ואמר]
שם ג
בראשית ט
ירמיה כב
אבות פ"ב מי"ד
שם יא
שם לה שם
דברים ד
דניאל ז
חגיגה יד:
[עי' פירש"י לקמן סז: ד"ה מדכרוקן]
שמות כג

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה ברא אדם ולמקצה השמים מקצה ועד קצה:

אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה יחזק' יח °מאזני צדק אבני צדק ויקרא יט °צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו משלי יא א"ל כופר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב בראשית ב °ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכום אחד א"ל למה ליך ליסטין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה ולוואי שיבא עלינו בכל יום (א) ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא אלא לשקליה בהדיא אמרה ליה אייתו לי אומצא דבישרא אייתו לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא לי אמרה ליה ואדם הראשון נמי אי הות שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה א"ל כופר לרבן גמליאל ידענא אלהייכו מאי קא עביד (*והיכן יתיב) איתנגד ואיתנח א"ל מאי האי א"ל בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו בעינא דמחוית ליה ניהלי אמר מי ידענא היכא ניהו א"ל דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת אמר ליה כופר לרבן גמליאל כתיב תהלים קמז °מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימנא כוכבי אייתי חבושי שדינהו בארבילא וקא מהדר להו אמר ליה מנינהו א"ל אוקמינהו א"ל רקיע נמי הכי הדרא איכא דאמרי הכי א"ל מני לי כוכבי א"ל אימא לי *כביך ושיניך כמה הוה שדא ידיה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומיך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת א"ל כופר לרבן גמליאל *מי שברא הרים לא ברא רוח עמוס ד שנאמר °כי הנה יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייצר הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש בו תהלים צד באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר °הנוטע אוזן הלא ישמע ואם יוצר עין הלא יביט א"ל אין א"ל ובשעת מיתה כולן נתפייסו א"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי דאהורמיז א"ל א"כ היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה אמר ליה קיסר לר' תנחום תא ליהוו כולן *לעמא חד אמר לחיי אנן דמהלינן לא מצינן מיהוי כוותייכו אתון מהליתו והוו כוותן א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוה א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא שדיוה ליה לדידיה ואכלוה א"ל כופר לר"ג אמריתו *כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחא ביה באפתקא א"ל אמאי על שמשא בביתיה דכופר א"ל שמשא אכולי עלמא ניחא ומה שמשא דחד מן אלף אלפי רבוא שמשי דקמי קודשא בריך הוא ניחא *לכולי עלמא שכינתא דקב"ה על אחת כמה וכמה א"ל ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם *גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל יחזק' ד °שכב על צדך השמאלי וכתיב °ושכבת על צדך הימני אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעתא א"ל השתא *אמינא לכו מילתא דשויא *לתרוייהו אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חצים אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן ביסורין אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל, א"ל ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם כהן שמות כה הוא דכתיב °ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא במיא ישעיה מ והכתיב °מי מדד בשעלו מים א"ל בנורא טביל דכתיב ישעיה סו °כי הנה ה' באש יבא ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב במדבר לא °וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא ש"ב ז כתיב °מי כעמך כישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייהו אתון נמי ערביתו ישעיה מ בהדן דכתיב °כל הגוים כאין נגדו אמר ליה מדידכו אסהידו עלן דכתיב ובגוים

דהורמיז. בקונטרס גרס קמא בלא אל"ף ובתרא באל"ף ור"ת גריס תרוייהו בלא אל"ף אלא קמא הורמיז בזיי"ן כמו (ב"ב דף ח. ושם) איפרא הורמיז שהוא לשון חן מאת המקום איפרא כמו (ב"מ דף קיט.) אפריון נמטייה ובתרא הורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא (ב"ב דף עג.):

במאי טביל. הא לא קשה ליה היאך כטמא דישראל נקראו בנים למקום:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

אבות יאכלו בוסר. משל הוא שרימה השועל את הזאב ליכנס לחצר היהודים בע"ש ולתקן עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות בא להרוג את השועל אמר לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו *הן האבות יאכלו בוסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה אמר לו אני היאך ארד א"ל הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב מאזני צדק וגו': בוסר. ענבים קודם בישולם ומקהין את השינים: אמרה לו תנו לי דוכום אחד. שופט לנקום נקמה: אותביה תותיה בחשא. תחת הרמץ קליני"ר בלע"ז וכן דרך צלייתה ומתוך שראה אותה בגנותה נמאסת עליו: הוה מאיס' ליה. שיראה בחתוכה קודם גמר תקונה: אלהייכו מאי עביד. מכחש הוה וכסבור אין הוא יכול להכחישני: חבושי. קדוני"ן בלע"ז: ארבילא. קרובי"ל בלע"ז. וקא מהדר ליה. סביב סביב בארבילא: מני לי כוכבי. מגויין לי הכוכבים כלומר יודע אני מספרם: לא ידעת. שצריך אתה למנותם: דאיכא ברקיע ידעת. בלא מנין ולמנותם איך יכול: מי שברא הרים לא ברא רוח. שזה נקרא יוצר וזה נקרא בורא ושני שמות הם: הכי נמי. מי שברא אבר זה לא ברא אבר זה ואם תאמר כן הוא הא תינח באברים המרוחקים מיהו טפח על טפח יש בו באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האוזן והעין קרי להאי נוטע אוזן ולהאי יוצר עין תאמר שנתעסקו שנים באותו טפח אמר לו הן: וכי בשעת מיתה שניהם נתפייסו. הבעלים הנוטע והיוצר מסכימין להמיתו: אמגושא. מכשף ויודע אני על ידי כישוף דמחלייך ולמעלה: דהורמיז. שד כדאמר הורמיז בר לילתא בבא בתרא (דף עג.): דאהורמיז. הקדוש ברוך הוא קרי הכי: והיכי שביק ליה. (אמר לו היאך שביק) אהורמיז להורמיז לאעברא מיא סרוחים בארעיה א"כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים בארצו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים: לא מצינן למיהוי כוותייכו. שאי אפשר להיות לנו ערלה: דזכי למלכא. נוצחו ומשתיקו בדבריו ומביישו: לביבר. מקום חיות רעות של מלכות: קרייה. רבן גמליאל לשמעיה דכופר: מחייה באפתקיה. הכהו על צוארו: א"ל. כופר: שמשא אכולא עלמא ניחא. שמשא חמה: גחכן. חוכא דמשחק בנביאיו: מ"ט דשביעית. למה צוה הקב"ה על השמיטה: דשויא לתרוייהו. שתהא מועלת לשניהם כמו (אסתר ג) אין שוה להניחם: כדי שתדעו וכו'. ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותו: וכל אשר לא יבא וכו'. דחייה דחייה ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף תעבירו במים: כל הגוים כאין נגדו. גם אתכם לא הוציא מן הכלל: מדידכו. נביאים שילאו מכם דהיינו בלעם שהיה נכרי והעיד עלינו שאין אנו באותו כלל: ובגויים

רבינו חננאל

שועלים היו לו לר' מאיר ואנו לא באת לידינו אלא אחת' אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה וידועה היא. א"ל קיסר לרב"ג שתי רשויות הן א' יוצר וא' בורא. א' ברא הרוח וא' יצר הרים שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. א"ל אי הכי גבי אדם דכתיב ויברא וייצר הכי נמי דשתי רשויות בראוהו. הנה בטפח אחד בפניו של אדם כתוב נוטע ויוצר דכתיב הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יבים. א' נטע האוזן וא' יצר העין. א"ל אין. א"ל ובשעת מיתה כולן נתפייסו כלומר וכי הסכימו כולן בשעת מיתה שימית זה האוזן וזה העין כל אחד מה שעשה שנמצאו כל אבריו מתים ביחד. א"ל אמגושא לאמימר מפלגך לעילא דהורמיז ומפלגך לתתא דאורמיז. כלומר הורמיז ברא הפה שמכנים הטעמים היפי' והמשקים הנקיים וכיוצא בהן. ואורמיז ברא מלמטה הנקבים שמשמשין הרעי והשתן וכיוצא בהן. א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם גחכן הוא שאמר ליחזקאל שכב על צדך השמאלי כלומר דרך שחוק דבר זה. א"ל הקב"ה ייסרו מפני שהוא גדול שבדור כדי למרק עונותיהן של ישראל. ותוב אמר אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה. כד קבריה למשה שנאמר ויקבור אותו בגי במאי טביל הלא כתי' מי מדד בשעלו מים אנה [נמצא] מים [כ"כ] שיטבול בהן א"ל באש דעיקר טבילה באש היא כי כל דבר שהאש אוכלתו הוא שצריך טבילה במים. שנאמר כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וכל

א"ל הנה אבות כצ"ל

הגהות הב"ח

(א) גמ' בכל יום א"ל ולא יפה:

רש"ל מ"ז

[עי' תוס' ע"ז כח. ד"ה כבי]

חולין פז: [ע"ש סיטב]

[גי' סילקוט עמא חד דכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגו' כצפניה ג']

ניחא אכולי עלמא כצ"ל

[ב"ק ס:]

[עי' תוס' ב"ק פג. ד"ה שני אלפים]

[לחקה שרה ת"י גחכה שרה ערוך ערך גחך] שם

[בב"ק ס: ושם אי' לתרוייכו]

תורה אור

°ובגוים לא יתחשב רבי אלעזר רמי כתיב °טוב ה' לכל וכתיב °טוב ה' לקווין משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את כולו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם: לפיכך כל א' וא' כו': °ויעבר הרנה במחנה א"ר אחא בר חנינא °באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה *ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים הכתיב °בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו ואמר רבי יונתן מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים דאמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן מאי דכתיב °ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני אמר ר' יוסי בר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב °ישיש ולא כתיב ישוש שמע מינה °והזונות רחצו וגו' אמר רבי (*אליעזר) למרק שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו במיכיהו כתיב °אם שוב תשוב בשלום לא דיבר ה' בי באליהו כתיב °במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות רבא אמר זונות ממש אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איזבל שתי צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותן ויתחמם °ואיש משך בקשת לתומו ויכה ר' אלעזר אמר לפי תומו רבא אמר לתמם שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו: סימן קר"א וזכ"ה באדו"ם: כתיב °ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיה היה ירא ה' מאד מאי קאמר *) קרא א"ר יצחק א"ל ביעקב כתיב °נחשתי ויברכני ה' בגללך ביוסף כתיב °ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ביתא דההוא גברא לא הוה מיבריך שמא לא ירא אלהים אתה יצתה בת קול ואמרה ועובדיה היה ירא את ה' מאד אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה א"ר אבא גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיהו כתיב מאד א"ר יצחק מפני מה זכה עובדיהו לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה שנאמר °ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וגו' מאי שנא חמשים איש א"ר אלעזר מיעקב למד שנאמר °והיה המחנה הנשאר לפליטה רבי אבהו אמר לפי שאין מערה מחזקת יותר מחמשים °חזון עובדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום וגו' מאי שנא עובדיה לאדום אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא יבא עובדיהו הדר *בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא °ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת *°ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לשם ע"ז בשלמא למאן דאמר לשם שמים היינו דכתיב °ויהי קצף גדול על ישראל אלא למאן דאמר לשם ע"ז אמאי ויהי קצף כדר' יהושע בן לוי דריב"ל רמי כתיב °וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב °וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם כמתוקנין שבהם לא עשיתם כמקולקלין שבהם עשיתם °ויסעו מעליו וישובו לארץ אמר רבי חנינא בר פפא באותה שעה ירדו רשעיהן של ישראל למדריגה התחתונה °והנערה יפה עד מאד א"ר חנינא בר פפא עדיין לא הגיעה לחצי יופי של שרה דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

*) [בע"י ליתא וכילקוט גרס מאי אמר ליה אמר ר' יצחק וכו' ועי' מהרש"א]

ובגוים לא יתחשב. כל מקום שהוזכרו שם נכרי לא הוזכרו ישראל בכלל: כשהוא משקה. אינו מונע המים לילך לטובים ולרעים לפי שאינו אלא טורח אחד וכשהוא עודר דהוי טורח לכל אחד ואחד אינו עודר אלא הטובים: עודר. אופר כך הקב"ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה שהכל שלו אבל כשבא להגין מן הפורעניות ולשלם שכר אינו אלא לקוויו: ויעבר הרנה. מדלא כתיב רנה משמע הרינה המיוחדת שהיתה עתידה לבא שכבר הוזכרה והיכן הוזכרה: באבוד רשעים רנה. והיה העולם מצפה מתי תבא הרנה איבודו של אחאב וכשנהרג עברה והוזכרה הרנה בפי הכל: בצאת לפני החלוץ. ביהושפט כתיב כשיצא להלחם בעמונים שבאו עליו: כי טוב. משמע כי טוב בעיניו הודאה ושמחה: כן ישיש ה' עליכם להאביד וגו'. ישיש אחרים שונאיכם: והזונות רחצו. באחאב כתיב במיתתו: למרק. לקיים ולהאיר כלומר רחצו והובררו השתי חזיונות שנאמרו עליו: מצונן היה. לא היה אוהב תשמיש: דמות שתי זונות כו'. והיינו רחצו אותן שתי צורות כרחצו מדמו: לתמם. להשלים: מאי קאמר קרא. מאי ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב: באברהם כתיב (בראשית כב) ירא אלהים אתה ולא כתיב מאד: מפני מה זכה לנביאות. שהרי גר היה ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל כדכתיב (בראשית יז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: מאי שנא חמשים. ולא החביא כולן במערה אחת: אין מערה מחזקת. מערות שלו לא היו מחזיקות יותר: מאי שנא עובדיה לאדום. ולא נתנבא נבואה אחרת למה נבחר לו לזו מספר הנביאים: שני רשעים. אחאב ואיזבל: שני צדיקים. יצחק ורבקה: מיניה וביה אבא ניזול ביה נרגא. אבא יער מעצמו של יער יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקצצו בו את היער וכן עובדיה לאדום ודוד למואב והוא יצא מרות המואביה: מתוכה מסרחת. מגופה ומתוך עוביה מתחיל הסרחון: כמתוקנים שבהם לא עשיתם. כמו עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא (שופטים ג): כמקולקלין שבהם. כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ז כך היו ישראל עושין ובאותה שעה נזכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו: לארץ. מדלא כתיב לארצם הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות: ולא מאד בכלל. ובשרה כתיב (בראשית יב) כי יפה היא מאד והאי קרא דאבישג נקט למדרש הכא משום דרשה דלעיל דדרש מאד דכתיב בעובדיהו:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

רבינו חננאל

אשר לא יבא באש תעבירו במים. ועוד א"ל כל הגוים כאין נגדו. אתון נמי איקריתו גוי שנאמר ישראל גוי אחד בארץ. א"ל בלעם דהוא מדידכו אשהיד עלן ובגוים לא יתחשב. ויעבר הרנה במחנה. באבוד רשעים רנה. באבוד אחאב [בן עמרי] (דינו) רינה. א"ר יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בפרשה זו שנא' בצאתי לפני החלוץ אומר הודו לה' כי לעולם חסדו ועוד כתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ביקשו מלאכי השרת לומר שירה א"ל הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני ללמדך שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעי' ואע"פ שהוא אינו שמח אחרים משמח שנאמר ישיש ה' ולא כתיב שש ש"מ: והזונות פירוש חזיונות [כתיב] (כדכתיב) ואיש משך בקשת לתמו. אמר רבא לתמם שני חזיונות אחת של מיכיהו שנא' אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ואחת של אליהו שנא' במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקו הכלבים את דמך. ויקרא אחאב אל שבריהו אשר על הבית ועובדיהו היה ירא את ה' מאד כשקרא אחאב לעובדיהו מה אמר לו ביעקב כתיב נחשתי ויברכני ה' בגללך ביוסף כתיב ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. ביתא דההוא גברא אמאי לא מבריך דילמא לאו ירא שמים אתה יצתה בת קול ואמרה ועובדיהו היה ירא את ה' מאד וביתו של אחאב הוא שאינו מזומן לברכה. גדול שנאמר בעובדיהו ממה שנאמר באברהם דבאברהם כתיב ביה ירא את ה' ובעובדיהו כתיב ירא את ה' מאד. חזון עובדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום. מאי שנא לאדום אמר ר' יצחק יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא עשה כמעשיהם ויפרע מעשו שדר עם יצחק ורבקה ולא עשה כמעשיהם ויפרע ממנו. עובדיה גר אדומי היה היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא. איכא דאמרי ירך מתוכה מסרחת. ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד ב' חבלים להמית ומלא החבל להחיות: ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה. רב ושמואל חד אמר לשם שמים שנאמר ויהי קצף גדול על ישראל וחד אמר לשם ע"ז והאי דכתיב ויהי קצף גדול כדכתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם קרא אחרינא כתיב עשיתם. הא כיצד כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהן עשיתן. ויסעו מעליו וישובו לארץ באותה שעה ירדו [שונאיהן של] ישראל למדרגה התחתונה: מפני מה זכה עובדיה לנביאות מפני שהחביא חמשים חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: הדרן עלך אחד דיני ממונות

היו *בודקין אותן *בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזו חודש בכמה בחדש באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום ר' יוסי אומר באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום מכירין אתם אותו התרתם בו העובד ע"ז את מי עבד ובמה עבד כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח *מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים *מה בין חקירות לבדיקות חקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטילה בדיקות אחד אומר איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטילה *אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחדש עדותן קיימת *שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש *זה אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה *אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת *אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטילה רבי יהודה אומר קיימת אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטילה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב ואח"כ מכניסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא היה יורד משם כל היום כולו אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיש ממש בדבריו ואם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין *אותו למחר ומזדווגין זוגות זוגות היו ממעטין ממאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין כל הלילה *ולמחרת משכימין ובאין לב"ד המזכה אומר אני מזכה ומזכה אני במקומי והמחייב אומר אני מחייב ומחייב אני במקומי המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה טעו בדבר שני סופרי הדיינין מזכירין אותו אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדים למנין שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין ואפילו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע ואפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין וכמה מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד שלשים וששה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין *דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין:

גמ' מנא הני מילי אמר רב יהודה דאמר קרא ודרשת וחקרת ושאלת היטב ואומר והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ואומר ודרשו השופטים היטב ואימא

היו בודקין אותן. הסידרא דמתניתין דסליק מיניה קאי אחר שאיימו עליהן היו בודקין אותן: בשבע חקירות. בגמרא יליף להו מקראי: באיזה שבוע. של יובל: באיזה שנה. של שבוע: בכמה בחודש. בעשרים או בעשרים וחמשה: באיזה יום. של שבת אע"פ שאמרו בכך וכך בחודש אעפ"כ שואלין להן באיזה יום בשבת היה לפי שכל השבע הללו באות להביאן לידי הזמה ושמא יש עדים להזימן ואין מעלין על לבן חשבון של חודש אם היו אלו עמהן אותו היום במקום אחר וכששואלין אותן באיזה יום והם אומרים ביום פלוני נזכרים עדי הזמה להזימם: באיזו שעה. של יום שמא אין עדים להזימן לכל היום ויש עדים להזימן אותה שעה: באיזה מקום. שזו היא המועלת להביא את כל החקירות להזמה דבלאו הכי לא מתזמי: רבי יוסי אומר כו'. טעמיה קאמר בברייתא בגמרא: מכירים אתם אותו. את ההרוג שמא נכרי הוא וזו אינה מן החקירות של הזמה אלא (א) כל שאר בדיקות אינו אלא להכחיש שמא לא יאמר כדברי חבירו ותבטל עדותם והוא והם פטורין אבל מן החקירות של הזמה אי אתה מוצא יותר משבעה כדאמרי' בגמ': העובד ע"ז. אם מעידין בכך שואלין את מי עבד פעור או מרקולים: ובמה עבד. למרקולים בשחיטה או בהשתחואה: בעוקצי תאנים. שהיו מעידים עליו שהרגו תחת תאנה ובדק בן זכאי תאנה זו עוקציה גסין או דקין. עוקץ זנב הפרי מקום חיבורו לאילן: חקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטלה. דשבע חקירות מקראי נפקי לן ובעינן בכולהו שתהא יכול להזימן דהזמה כתיבא בהו וכיון דאמר איני יודע אי אתה יכול להזימו באותה חקירה וכיון דאי אפשר לקיים בה מצות הזמה באותו העד בטלה כל העדות ואפילו הן מאה דאין עדים נעשין זוממין עד שיזומו כולן כדאמרינן במס' מכות (דף ה:) מניין שאפילו הן מאה תלמוד לומר עדים: בדיקות. אפילו אמרו כולם אין אנו יודעין מצות הזמה ראויה להתקיים בהן דאין הזמה תלויה אלא בחקירות לומר עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר. כל עדותן בטלה שבגמרא הוא והן פטורין: שזה יודע בעיבורו של חודש. זה שאמר בשנים יודע שהחדש שעבר מלא היה ויום ראשון של חדש שהוא יום (של) שלשים מחדש שעבר היה: אחד אומר בשתי שעות כו'. דטעי אינש בהכי: רבי יהודה אומר עדותן קיימת. דכולי האי טעי אינש: נמצאו דבריהם מכוונים. ומעתה צריכין ליסא וליתן בדבר: פותחין לזכות. אי לא קטלת לא תדחול כדאמרן בפירקא דלעיל (דף לג:): אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות משתקין אותו. וכ"ש אם היה בא ללמד עליו חובה וטעמא אמר בפירקא דלעיל (דף לג.) דעד אחד לא יענה בנפש בין לזכות בין לחובה משום דמיחזי כנוגע בעדות: אמר אחד מן התלמידים. היושבים לפני הדיינים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו כדאמרן לעיל (דף לד.) דעד אחד לא יענה בנפש למות הוא דאינו עונה הא לזכות עונה: מעבירין אותו למחר. מעבירין את הדין עד למחר משום הלנת דין כדאמרינן בפירקא דלעיל (שם): היו מזדווגין. ביום ראשון לאחר שהעבירוהו לדון ממקום הישיבה היו מזדווגין בבתיהן או בשוק ונושאין ונותנין בדבר: כל הלילה. איש איש לעצמו: המזכה. אתמול אומר אני הוא המזכה אתמול ועדיין מזכה אני על כרחו שאינו יכול לחזור בו והמחייב אומר אם לא מצאו הלילה זכות אני המחייב ומחייב אני במקומי: המלמד. אתמול חובה אם מצא לו הלילה זכות מלמד זכות אבל המלמד זכות כו': שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין. והטייתך ע"פ אחד לרעה ליתא הלכך יוסיפו הדיינין אפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין דהאי דאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואין דנין דיני נפשות לא לזכות ולא לחובה בפחות מעשרים ושלשה: שנים שנים. אם נתחלקו השנים שהוסיפו זה לכאן וזה לכאן דאכתי ליכא הטייה לא לטובה ע"פ אחד ולא לרעה ע"פ שנים צריך להוסיף עוד שנים וכן עד שבעים ואחד: עד שיראה אחד מן המחייבין את דברי המזכין. דאיכא הטייה לטובה ע"פ עד אחד וה"ה אם יראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין דהוו להו שלשים ושבעה מחייבין ואיכא הטייה לרעה ע"פ שלשה ובשעת גמר דין הא לא אוקימנא דאף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה והא דתנן הכי משום לישנא מעליא דלזכות קא מהדר והכי תריצנא בפירקא דלעיל (דף לד.): **גמ'** מנא הני מילי. דעבדינן שבע חקירות: ודרשת וחקרת. משמע יפה יפה (יפה). ושאלת לא משמע חקירה אלא עד דכתב היטב בהדיה הא תלתא ובעיר הנדחת כתיבי וביחיד העובד ע"ז כתיב ודרשת היטב הא תרי דאילו ודרשת בלא היטב משמע דרישה מעליא ובעדים זוממין כתיב ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד מזהירד הכתוב לדרוש היטב את עדים האחרונים המזימין את הראשונים הרי שבע חקירות:

ואימא

שבחמש חמה במזרח. בפ"ק דפסחים (דף יב:) פריך בו' נמי ניכול ומשני שית יומא בי קרנתא קאי וקשה כיון שאין היכר בין ו' לז' לאביי דאמר התם לר' יהודה אדם טועה חצי שעה ומשהו ותלינן טעות בשניהם א"כ א' אומר בה' וא' אומר בז' אמאי עדותן בטילה נימא האי דקאמר ה' סוף ה' והאי דקאמר ז' תחלת ז' ומעשה כי הוה בפלגא דשית והאי טעה פלגא שעתא קמיה והאי טעי פלגא לאחוריה וי"ל דהא דקאמר דשית יומא בי קרנתא קאי דטעו בין תחלת ו' לז' היינו דוקא לענין חמץ דלכל מסור אבל עדות מסורה לזריזין:

שכן

מסורת הש"ס: פסחים יב: | לעיל ט: קמן מא: פא: | פסחים יב. | [עמ"ש תוס' לקמן מא: ד"ה שזה] | [עי' מ"ש תוס' לקמן מא: ד"ה אחד] | [גי' הס"מ דינו] | לעיל לד | ג"ז שם | דברים יג | שם יז | שם יט

הגהות הב"ח: (א) רש"י ד"ה מכירין וכו' אלא ככל שאר בדיקות שאינן אלא:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהל' עדות הל' ד סמג עשין קט:

ב ב מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הל' א:

ג ג מיי' פ"א מהל' עדות הל' ד:

ד ד ה מיי' שם הל' ו.

ה ו מיי' שם פ"ב הל"א:

ו ז מיי' שם הל' ב ג וסמג שם טור שו"ע ח"מ סי' לסעיף ג.

ז ח מיי' שם הל' ד טור שו"ע שם סע"ז:

ח ט י מיי' שם הל' ה:

ט כ מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הל' ג:

י ל מיי' פי"א שם הל"א ופ"ה מהל' עדות הל"א:

יא מ נ מיי' פי' מהל' סנהדרין הלכה א

פסחים יא: [לקמן סט.]

יב ס מיי' שם פי"ב הל' ג:

נ"א אחד

[עי' מ"ש תוס' שם]

יג ע מיי' שם פ"י הל' ב:

יד פ מיי' שם פי"ב הל' ג:

טו צ מיי' פ"ט מה סנהדרין הל' א:

רבינו חננאל

פ"ה היו בודקין אותו בשבע חקירות באיזה שבוע כו' מנא הני מילי ואמרינן כדכתיב בעיר הנדחת ודרשת וחקרת ושאלת היטב ובעובדי ע"ז כתיב והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ובעדים זוממין כתיב ודרשו השופטים היטב הרי שבע חקירות ואימא בעובד ע"ז שלש ובעיר הנדחת שלש ובעדים זוממין אחת כמו החשבון שכתב בכל

טז א מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הלכה א והלכה ג:

יז ב מיי' פ"א מהל' עדות הלכה ד:

ואימא חדא חדא כדכתיבא דא"כ ליכתבינהו רחמנא בחדא כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבא מהדדי ילפי וכיון דילפי מהדדי כמאן דכתיב בחדא דמי והא לא דמיא להדדי (סימן פל"ט סיי"ף התרא"ה) עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא שכן ממונן פלט ע"ז להנך תרתי לא דמיא שכן בסייף עדים זוממין להנך תרתי לא דמיא שכן צריכים התראה °בהיטב היטב ילפינן מהדדי וגזירה שוה מופנה דאי לא מופנה איכא למיפרך לאיי אפנויי מופני מדהוה ליה למיכתב ודרשו וחקרו ושני קרא בדיבוריה בהיטב שמע מינה לאפנויי ואכתי מופנה מצד אחד הוא בשלמא הנך תרתי מופנה הוא משום דהוה ליה למכתב אלא עיר הנדחת מאי הוה ליה למכתב הא כתיבא כולהו התם נמי אפנויי מופנה מדהוה ליה למכתב דרוש *תדרוש או חקור תחקור ושני קרא בדיבוריה בהיטב שמע מינה לאפנויי ואתו נחנקין בק"ו מנסקלין ומנהרגין ואתו נשרפין בקל וחומר מנסקלים הניחא לרבנן דאמרי סקילה חמורה אלא לרבי שמעון דאמר *שריפה חמורה מאי איכא למימר אלא אמר רב יהודה °והנה אמת נכון והנה אמת נכון הא חד (דברים יג) סרי שבע לשבע חקירות דל תלת לגזירה שוה פשא להו חדא לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן *מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא מגדף בה רבי אבהו אימא לאתויי שמנה חקירות ושמנה חקירות מי איכא אלמה לא והאיכא לאתויי בכמה בשעה ותניא נמי הכי היו בודקין אותו בשמנה חקירות הניחא לאביי *אליבא דר"מ דאמר אין אדם טועה ולא כלום ולהך לישנא נמי דאמר אדם טועה משהו שפיר אלא לאביי אליבא דר' יהודה דאמר אדם טועה חצי שעה ולרבא דאמר טעו אינשי טובא מאי איכא למימר אלא לאתויי בכמה ביובל היינו באיזה שבוע אלא לאתויי באיזה יובל ואידך כיון דאמר באיזה שבוע לא בעי באיזה יובל: רבי יוסי אומר: תניא אמר להם רבי יוסי לחכמים לדבריכם מי שבא ואמר אמש הרגו אומר לו באיזו שבוע באיזו שנה באיזו חדש בכמה בחדש אמרו לו לדבריך מי שבא ואמר עכשיו הרגו אומר לו באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום אלא אע"ג דלא צריך רמינן עליה *כדרבי שמעון בן אלעזר ה"נ אע"ג דלא צריך רמינן עליה כדרבי שמעון בן אלעזר ור' יוסי אמש הרגו שכיח ברוב עדיות עכשיו הרגו לא שכיח ברוב עדיות: מכירים אתם אותו: תנו רבנן *מכירים אתם אותו נכרי הרג ישראל הרג התריתם בו קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור העובד ע"ז את מי עבד לפעור עבד למרקולים עבד ובמה עבד בזיבוח בקיטור בניסוך בהשתחואה אמר עולא מניין להתראה מן התורה שנאמר °ואיש (ויקרא כ) אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה אמו בראייה תליא מילתא אלא עד שיראוהו טעמו של דבר אם אינו ענין לכרת תנהו

שכן בסייף. פ"ה דעיר הנדחת בסייף ועדים זוממין דפרשתא משמע שמעידין על רוצח מדכתיב נפש בנפש ותימה דעל כל חייבי מיתות שיעידו שייך לומר נפש בנפש כשהוזמו ועוד דההוא נפש בנפש מוקמינן ליה בפ"ק דמכות (דף ה:) דאין נהרגין עד שיגמר הדין ול"נ שפ"ה עיקר דאי נמי מיירי בכל עדים זוממין דיש מהם בסקילה מיהו הואיל ויש מהם בסייף לא אחמיר קרא עלייהו להמיתן עד שיחקרו המזימין אותן: **מדהוה** ליה למכתב. דרוש תדרוש וחקור תחקור. לאו דווקא דא"כ הוו להו ד' אפילו הוה כתוב דרוש תדרוש (ב) וחקור (*תחקור) הוה משמע ד' מדלא כתיב דרוש דרוש או תדרוש תדרוש כדאמר במרובה (ב"ק דף סה: ושם) ליכתב המצא המצא או תמצא תמצא: **מניין** להתראה מן התורה. בחבר קמיבעיא ליה למ"ד (לעיל דף ח:) חבר צריך התראה דאי בשאינו חבר הא לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד אי נמי מיבעי ליה מנא לן דבעינן המית תוך כדי דיבור:

תניהו

ואימא. לא אמר רחמנא שבע חקירות בחד דינא אלא בכל חדא וחדא עבירה כדכתיב בה בעיר הנדחת תלתא בע"ז תרי ובעדים זוממין תרי: דאם כן. דבעינן שבע ליכתבינהו לכולהו בחדא וניגמרו כל דיני נפשות מינה ומדפלגינהו ש"מ דווקא כתיבי: ומשני תורה אור כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבן מהדדי ילפינן. כלומר כיון דבכולהו כתב בהו דבעו דרישה והשוה אותן להא מילתא ע"כ מהדדי ילפינן ליתן את האמור של זה בזה: והא לא דמיין להדדי. והיכי ילפינן מהדדי: עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא. למילף מינייהו חקירות הכתובות בהן דדין הוא שיהו עדים זוממין ויחיד עובד ע"ז צריכים דרישת העדים המחייבין אותן משום דקילי שכן ממונם פלט אבל עיר הנדחת דחמירא שכן ממונם אבד לא תיתי ביה אלא חקירות האמורות בה: שכן בסייף. עיר הנדחת בסייף ועדים זוממין דפרשתא משמע שמעידין על רוצח מדכתיב (דברים יט) נפש בנפש עין בעין וגו' ואי נמי משתעי בכל עדים זוממין דיש מהן בסקילה מיהו הואיל ויש מהם בסייף לא אחמיר קרא עלייהו להמיתן עד שיחקרו המזימין אותן: שכן צריך התראה. הנך תרתי מה שאין כן בעדים זוממין דכתיב (שם) כאשר זמם וזה חשב להרגו בלא התראה: בהיטב היטב ילפינן מהדדי וגזירה שוה מופנה הוא. כדמפרש ואזיל ואין משיבין עליה שזו היא מדה בתורה גזירה שוה המופנה למידין ואין משיבין: איכא למיפרך. כדפרכינן: מדהוה ליה למיכתב. בעדים זוממין ודרשו וחקרו: ושני בדיבוריה בהיטב ש"מ. שינויא דלישנא לאפנויי ועיקר קרא לדרשא דמנייהו: בשלמא הנך תרתי. ע"ז ועדים זוממין דלא כתיב בהו חקירה מלית למימר מדהוה ליה למכתב לשון חקירה וכתב היטב שינויא דלישנא הוא לאקושי לשוות שתיהן למידרש בה גזירה שוה: אלא עיר הנדחת. דכתיב בה ודרשת וחקרת מאי הוה ליה למיכתב במקום היטב למנייהו: ש"מ לאפנויי. ליתן את האמור של זה בזה ואיכא שבע בכולהו: ואתו נחנקין. שיהו עדיהן נדרשין ונחקרין בק"ו מנסקלין ומנהרגין מע"ז שהיא בסקילה ומעדים זוממין שהן בסייף דבעינן דרישה וחקירה ובלאו הכי לא מיקטיל חנק הקל מכולן לכ"ש: ואתו נשרפין בק"ו מנסקלין. דסקילה חמורה משריפה אבל מנהרגין ליכא למידרש ק"ו לנשרפין דמה לנהרגין שכן מיתתן קלה: והנה אמת נכון הדבר. בע"ז כתיב וכתיב נמי בעיר הנדחת ומשמע אמת ונכון דרישה וחקירה: הא חד סרי. שבעה דלעיל וד' דהכא: ושמנה מי איכא. הש"ס מהדר אדרבי אבהו מי מלית משכחת שמנה חקירות בדברים המביאין לידי הזמה: ופרכינן אלמה לא וכי לא מלית משכחת חקירה שמינית הא איכא לאיתויי בכמה בשעה ומשני הניחא לאביי כו' איכא למימר בכמה בשעה מייתי לה לידי הזמה דאי אמר בחציה או בשלישית ואתו סהדי ואמרי אותו חלק עמנו הייתם הרי הן זוממין אלא להך לישנא דאמר אדם טועה בחצי שעה למה לי למימר בכמה בשעה הא אי אמר בחציה ואתו סהדי מזמו ליה לא מיתזם בכל אותה שעה (א) דאמר בתחלת השעה היה והוא טעה מתחלתה עד חציה אי נמי אמרי להו מתחלתה ועד חציה עמנו הייתם לא מיתזמי דאמר שמא בסוף שעה היה והם טעו מסופה לחציה גמגום דאביי ורבא בפ"ק דפסחים (דף יא:): לא בעי באיזה יובל. דאין עדים ממתינים עדותן מיובל על חבירו: כר"ש בן אלעזר. להטריחם דאמר (לעיל דף לב:) מסיעין היו את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן: קיבל עליו התראה. יודע אני שכן אני מוזהר שלא לעשות: התיר עצמו למיתה. שכשהתריתם בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית הוא אומר על מנת כן אני עושה דאם לא הפקיר עצמו אינו נהרג כדלקמן (דף מא.): המית בתוך כדי דיבור. כדי שאילת שלום שאם שהה לאחר התראה יותר מכדי דיבור איכא למימר שכבר שכח התראה: אמו בראיה תליא. משום דראה אותה מחייב: אלא רואה טעמו של דבר. שהיא ערוה לו והאי קרא גבי כרת כתיב ואם אינו ענין לחיוב כרת דהא דין שמים הוא ולא בעי התראה דקמי שמיא גליא אם שוגג הוא או מזיד:

תניהו

[עי' תוס' פסחים מא: ד"ה אם כן]

[לקמן נג:]

[פסחים יח: וש"נ]

[שם יח:]

[לעיל לב: וש"נ]

מהר"מ מוחק זה ועי' כס"מ ורש"ל

רבינו חננאל

אחת ואחת ופרקינן כיון דכולהו לחקירות קאתי (כתיבי) [כתובי] ילפי מהדדי ודחינן היכא אמרינן ילפי מהדדי בדדמיין להדדי הני לא דמיין להדדי. עיר הנדחת לא דמיא לעובד ע"ז ולעדים זוממין דאלו הן נהרגין וממונם פלט. ועיר הנדחת הן נהרגין וממונם אבד בשריפה· ע"ז להנך תרתי לא דמיא כו' ושנינן בג"ש בהיטב היטב ילפי מהדדי ובכולן בין בלמד בין במלמד מופנה הוא וכיון דהוא מופנה משני צדדין בלמד ובמלמד למידין ואע"ג דאיכא למפרך למידין ואין משיבין ואתו נחנקים בק"ו מן הנסקלין ומן הנהרגין ואתו נשרפין בק"ו מן הנסקלין ולר' שמעון דאמר שריפה חמורה מסקילה ולא אתי חמור מן הקל אמר לך כתיב בע"ז אמת נכון וכתיב נמי בעיר הנדחת אמת נכון הנה ד' הנה י"א ז' לז' חקירות וג' לג"ש וחד לאתויי נשרפין ואפילו לרבנן מלתא דאתיא מק"ו טרח וכתב לה קרא · ואקשינן ואימא הני שמונה ללמדך דבעינן חקירות ומתמהינן שמונה חקירות מי איכא ודחינן אין בכמה בשעה כלומר בחציה בשלישה או ברביעה של שעה· ואמרינן הניחא לאביי אליבא דרי מאיר כו'· חלוקת אביי ורבא אליבא דר' מאיר ור' יהודה מפורשת בפסחים פרק א' וכבר פירשנוה שמועה זו שם. אע"ג דלא צריך רמינן עליה כר' שמעון בן אלעזר דאמרינן תניא (לעיל דף לב) אמר ר' שמעון בן אלעזר ב"ד משיאין את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהם ויחזרו בהן: ת"ר מכירי' אתם ההורג והנהרג את מי הרג נכרי הרג או ישראל הרג · התרתם בו וקבל עליו התראה והתיר עצמו למיתה והמית בתוך כדי דבור וכן בעובד ע"ז את מה עבד לפעור או למרקולים · ובמה עבד בזיבוח וקיטור בניסוך ובהשתחויה · אמר עולא מניין להתראה מן התורה שנאמר ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו · אמו בראייה מתחייבין אלא עד שיתראה להן טעמו של דבר כלומר יודיעוהו העדים שהעושה כן חייב מיתה וזה בכרת*) וקיי"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן הנה התראה בחייבי מלקיות. וכתיב נמי בנהרגין וכי

*) נראה דצ"ל ואף דאתיהו בכרת מ"מ הא קי"ל דכל וכו'

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ופרכינן וכו' בכל אותה שעה דאימור בתחילת השעה וכו' מסופה לחצייה ליכא אתריכא גמגום דאביי ורבא: (ב) תוס' ד"ה מדהוה וכו' דרוש תדרוש או חקור:

גליון הש"ס

גמ' בהיטב היטב ילפי'. עיי' לעיל דף ב ע"ב תוס' ד"ה אין:

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

תניהו ענין. להתראת מלקות דשייך באחותו: וכי יזיד. מנא ידעינן אלא שהתרו בו ועדיין הוא מזיד ל"א ואם הזיד לא נאמר אלא וכי יזיד משמע תמיד הוא בזדונו זה עיקר: המוצאים אותו מקושש. שקושש עלים לא נאמר אלא מקושש לאחר שראוהו ומצאוהו היה מקושש ומה טעם תלוי בכך אלא תורה אור שהתרו בו ועדיין היה מקושש: על עסקי דיבור. התראה: הוה אמינא. אחותו דאינה מיתה אלא מלקות הוא דבעינן התראה אבל חייבי מיתות דחמירי אימא לא ליבעי: ותרתי בנסקלין למה לי. מקושש ונערה המאורסה בסקילה: לר' שמעון. דאמר שריפה חמורה ולא אתו נשרפין מנסקלין בהתראה משום דאי אמר בנסקלין שהן קלין כתב קרא אחרינא לאתויי נשרפין בהאי ענין: וליתו הנך. מלקות וסייף: המת. משמע כבר הוא כמת קודם שבא לבית דין שחייב עצמו מיתה בפיו: עדי נערה המאורסה כו'. לקמיה פריך מאי שנא נערה המאורסה דנקט: לאוסרה על בעלה באנו. ולא להורגה: היכי מיקטלא. וכיון דאיהי לא מיקטלא פשיטא דאינהו לא מיקטלי כאשר זמם כתיב (דברים יט): באשה חברה. דאיהי מיקטלא אם לא הוזמו אלו ואינהו לא מיקטלי דיכולין לומר כשבאנו לבית דין לא לחייבה מיתה נתכוונו אבל אי אמרו התרינו אין התראה אלא להמית ותו לא מצי למימר לא להורגה באנו: לא שמה עדות. הואיל ואי אפשר לקיים בו ודרשת וחקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר וגו' (שם): אלא אשה חבירה. דקיימא לן לר' יוסי בר יהודה דמיקטלא בלא התראה היכי משכחת לה הא כיון דאינהו לא מיקטלי משום דיכולין לומר לאוסרה באנו איהי נמי לא מיקטלא: כשזינתה וחזרה וזינתה. דהנך עדי זנות שני אין יכולין לומר לאוסרה באנו שהרי כבר נאסרה מזנות ראשון ולא באו אלא להורגה: ופרכינן והא יכולין לומר לאוסרה על בועלה שני באנו. דקיימא לן במסכת סוטה (דף כו:) מונטמאה ונטמאה שתי פעמים כשם שאסורה לבעלה כך אסורה לבועל: שזינתה מבועל ראשון. וכבר נאסרה עליו: אי נמי שזינתה מקרוביה. שהיא אסורה להם משום ערוה: אפילו הא דלא יתבא תותיה. ואיכא למימר דלא אסקו אדעתייהו לאוסרה עליו שהרי לא היו רואים אותה יושבת תחתיו אפילו הכי יכולין לומר: אריכן. יוסרמ"א בלע"ז: אין זה נכון. ועדותן בטלה והוא והם פטורים מיד: הרי זה נכון. דלא שייכי בדיקות להכחיש אלא בגופה של עדות: בסודר שחנקו בה. שהעידו שחנק את חבירו בסודרו ועל הסודר היו נבדקין שחור היה או לבן היה: שעקץ. דקץ ותתכה מעוקלה: תאנה. הפרי קרי תאנה: ששפדו. לשון שפוד: תאנים שחורות תאנים לבנות. דעל כרחך בתאנים עסקינן אי אפשר להרוג: כחקירות משוי ליה. לבדוק בכל אשר יוכל כדי להכחיש וכי היכי דבחקירות מתכחשי בדבר אחר זה אומר במקום פלוני וזה אומר במקום פלוני דהיינו דבר אחר דהמקום לא הרגו הכי נמי בדיקות: מי הוה בסנהדרין. בשעה שהיו דנין דיני נפשות: ארבעים שנה. ראשונים עסק בפרקמטיא אמצעיים למד אחרונים לימד ונעשה דיין ומורה הוראות: בחנות. מקום היה בירושלים וכן שמו: דיני קנסות סלקא דעתך. וכי לשכת הגזית גורמת לדיני קנסות: אלא דיני נפשות. שאין דיני נפשות בכל מקום אלא בעוד שסנהדרי נוהגת בלשכת הגזית שנאמר (דברים יז) וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם וכיון דהוו דנפישי רוצחים ולא היו מספיקין לדון עמדו וגלו מעם: ותנן משחרב בית המקדש וכו'. וכיון דרבן יוחנן בן זכאי היה קיים אחר חורבן נמצא דהארבעים שנותיו האחרונים לא דנו נפשות דהא ארבעים קודם חורבן בטלו: ואמר מילתא. לפני הדיינין רבותיו ואיסתבר להו טעמיה: וקבעוה

תניהו ענין למלקות. ובגז"ש דרשע רשע ליכא למילף (כדלעיל דף י.) כיון דרשע בעדים זוממין כתיב ועדים זוממין גופייהו לא בעי התראה*: **ואי** כתיב כי יזיד. תימה דהתראה בעיר הנדחת [ג] מנ"ל דמהני לא אתיא שכן ממונן פלט ולעיל [דף מ:] משמע דבעינן התראה:

אבל סקילה דחמורה אימא לא. בכולה שמעתין הכא ולעיל לא ילפי חייבי מיתות מהדדי ותימה מנא לן דנסקלין ונשרפין פטורים מן התשלומין דלא יהיה אסון ברוצח כתיב (שמות כא):

באשה חבירה. ולא בעי ר' יוסי שיתיר עצמו למיתה אי נמי חבר כאילו התיר עצמו:

לאוסרה על בועלה שני באנו. הוה מצי למימר דאיירי שזינתה ולא ידעי מי הוא: **אי** נמי שזינתה מקרוביה. וא"ת אכתי מצי אמרי לפוסלו בעדות באנו דבא על הערוה(ג) פסול לעדות וי"ל דא"כ הל"ל פלוני בא על נערה המאורסה: כמאן

תנהו ענין למלקות דבי חזקיה תנא °וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה שהתרו בו ועדיין הוא מזיד דבי רבי ישמעאל תנא °המוצאים אותו מקושש עצים שהתרו בו ועדיין הוא מקושש דבי רבי תנא °על דבר אשר ענה על עסקי דיבור וצריכא דאי כתב רחמנא אחותו הוה אמינא חייבי מלקות אין חייבי מיתות לא כתב רחמנא כי יזיד ואי כתב רחמנא וכי יזיד הוה אמינא הני מילי סייף דקיל אבל סקילה דחמורה אימא לא צריכא ותרתי בנסקלין למה לי לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן *מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולכתוב רחמנא בנסקלין וליתו הנך וליגמרו מיניה הכא נמי מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא:

יוהתיר עצמו למיתה: מנא לן אמר רבא ואיתימא חזקיה אמר קרא °יומת המת ״עד שיתיר עצמו למיתה אמר רב חנן *עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו(א) והא אתרו בה דלא אתרו בה ואי לא אתרו בה היכי מיקטלא *באשה חבירה ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דתניא *רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד וכיון דאינהו לא מיקטלי איהי היכי מיקטלא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה *בוכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות הכי נמי קאמר מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה אלא באשה חבירה דקיימא לן דמיקטלא אליבא דר' יוסי בר' יהודה היכי משכחת לה כשזינתה והזרה וזינתה והא יכולין לומר א] לאוסרה על בועלה שני באנו שזינתה מבועל ראשון אי נמי שזינתה מקרוביה מאי שנא נערה מאורסה דנקט אפילו נשואה נמי אין אלא אפילו האי דלא יתבא תותיה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אמר רב *חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר *באריכן הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון מיתיבי נכון שיהא נכון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר באריכן הרגו אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים גאין זה נכון תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף ואריכן ת"ש אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון התם נמי כגון שבעטו בו בסנדלו והרגו ת"ש *מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאנה ת"ש אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין תאנים שחורות תאנים לבנות אלא אמר רב יוסף מבן זכאי לותיב איניש שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה מאן בן זכאי אילימא °רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי והתניא *כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ' שנה למד ארבעים שנה לימד ותניא *ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות ס"ד אלא שלא דנו דיני נפשות ותנן *משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא בן זכאי דעלמא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה ר' בן זכאי והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה

שיכולין העדים לדחות ולומר לאוסרה על בעלה באנו נמצאת עדותן מתחלה עדות שאי אתה יכול להזימה שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות ומאחר שיכולין לדחות כענין הזה ויש לומר שלא העידו להריגה גם אם נמצאו זוממין אינן נהרגין גם היא אינה נהרגת בעדות זו שאינו מתקיים בענין הזה הרינה בזוממין ואליבא דר' יוסי אשה חבירה כיון שיכולין העדים לדחות בענין הזה היא שנהרגת היכי משכחת לה. ופרשינן כשיעידו עליה כי זנתה הנה נאסרת בעדות זו לבעל ולבועל דקי"ל כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל ועוד העידו עליה הם הם העדים הראשונים שזינתה פעם שניה מן הבועל הראשון וכיון שעדותן הראשונה זו אסורה על שתיהן עדותם השניה אינן יכולין לדחות ולומר לאוסרה באנו לא לבעל ולא לבועל לפיכך היא נהרגת שהיא חבירה והן נהרגין שאינן יכולין לומר לאוסרה באנו שכבר אסורה היא מעדותן הראשונה על שניהן. אי נמי בשהעידו שזינתה עם אביה או עם חמיה וכיוצא בהן מן הקרובין: כל המרבה בבדיקות משובח: **אמר** רב חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר באריכן הרגו אין זה נכון. כלומר הוכחשה עדותן. פי' אריכן כגון אזמל. וי"א כמין גרזן הוא. אבל א' אומר כליו לבנים וא' אומר כליו שחורים עדותן קיימת והוא דלא אמרי ברי (לכם*). והני מילי בכלי מלבוש אבל בכלים שהרגו בהן כגון סודר שחנקו בו שזה אומר שחור וזה אומר לבן וכן בסנדל שבעטו בו והרגו זה אומר לבן היה וזה אומר שחור היה עדותן בטילה. שזה כמו סייף ואריכן הוא. ת"ש מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ואמר רמי בר חמא כגון ששפדו שפדו מלשון שפוד. ופירושו ברזיה בייחור של תאנה זו שהוא כגון סייף ואריכן. פי' סרבלא צריפא. טלית לבן נקי בדמתרגמינן ותרבי לך בורית ותסגי צריפא. איני והתניא אמר להן תאנה זו עוקציה גסים או עוקציה דקין תאניה לבנים או שחורים. ודחי רב יוסף ואמר וכי מבן זכאי נקים ונותיב. בן זכאי בדיקות כחקירות משוי ליה נמצא הא דבן זכאי פליגא אדרב חסדא וקיי"ל כרב חסדא ואסיק' כל

*) נראה דל"ל ברי לנו

רבינו חננאל

וכי יזיד איש על וגו' ילפינן מינה התראה בנהרגין כלומר התרו בו ועדיין מזיד הוא ובנסקלין ממקושש עצים בשבת ותוב בארוסה מדכתיב על דבר אשר ענה על עסקי דבור וצריכי כולה פשוטה היא: **מנא** לן דבעינן עד שיתיר עצמו למיתה דייק רבא מדכתיב יומת המת ש"מ מדאוסיף קרא המת בעינן עד שיתיר עצמו למיתה. א"ר עדי נערה המאורשה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לא באנו להעיד עליה שתיהרג אלא להגיד שזנתה ואסורה היא על בעלה ואקשינן היאך יכולין לומר כי לאוסרה על בעלה באנו והנה הן העידו שהתרו בה למיתה. ופרקינן בשלא התרו בה מפני שהיא חבירה. וכר' יוסי בר' יהודה דתני חבר אינו צריך התראה שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד כלומר שלא יאמר ההורג לא הייתי יודע כי ההורג נהרג אלו ידעתי לא הייתי הורגו והחבר אינו יכול לומר לא הייתי יודע וכיון

יח א מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב:

יט ב מיי' פי"א מהלכות עדות הלכה ח ופ"ב שם הלכה א:

כ ג מיי' שם פי"ב הל"ב:

[כדאי' כתובות לג. כבאור ולעיל מ:]

[פסחים יח: וש"נ]

[עי' תוספות מכות ב. ד"ה מעידין]

לעיל ח: [לקמן עב: מכות ו: ודף ט:]

[עי' תוס' לעיל ט: ד"ה עדי הלב ובתוס' לקמן סו: ד"ה עבדי]

[לקמן עת. ב"ק עס:]

לעיל ל:

[פי' כעין איזמל ויש אומרים כעין גרזן ערוך ערך ארכן]

לעיל לג: ודף מ. לקמן פח.

ר"ה לא:

[שבת טו. ע"ז ח:]

ר"ה כט:

הגהות הב"ח

(א) גמ' והא אתרו בה נ"ב ר"ל בעדים אומרים שהתרו בה דהא לפי אמת הכל שקר: (ב) תוס' ד"ה אי נמי וכו' דבא על הערוה. נ"ב עיין פרק זה בורר דף כו ע"ב בד"ה החשוד על העריות:

גליון הש"ס

גמ' ריב"ז מי הוה בסנהדרין. עי' לעיל דף לו ע"ב תוס' ד"ה מיום:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' והא יכולין לומר לאוסרה כו'. כ"כ עי' משנה למלך פ"כ מה' סוטה הל' י"ב בד"ה שם מפי השמועה כו' ובספר תבנית אות יוסף כאן. ב] תוס' ד"ה ואי כתיב כי יזיד תימה דהתראה בעיר הנדחת וכו'.

עין משפט נר מצוה

בא א מיי' פ"ב מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קט :

בב ב מיי' שם הל"ד :

בג ג ד מיי' פ"י מהל' ברכות הלכה יז סמג עשין כז טור שו"ע או"ח סימן תכו סעיף ג [וברב אלפס עוד בברכות פ"ד דף כד.] :

וקבעוה בשמיה כי הוה למד בן זכאי הוה קרי ליה כתלמיד היושב לפני רבו כי הוה לימד הוה קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי כי קרי ליה בן זכאי על שם דמעיקרא וכי קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי על שם דהשתא: (א)מעשה ובדק כו' מה בין חקירות כו': מאי אפילו שנים אומרים פשיטא כי אמר אחד איני יודע עדותן קיימת כי אמרי בי תרי נמי עדותן קיימת א"ר ששת ארישא קאי והכי קאמר בחקירות אפילו שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן בטילה כמאן כר"ע דמקיש שלשה לשנים אמר רבא והא עדותן קיימת קתני אלא אמר רבא *ה"ק אפילו בחקירות שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת כמאן דלא כר"ע רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי בר חמא אמר להו מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה אמרי ליה ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא ומאי קשיא לך א"ל מהא דקתני מה בין חקירות לבדיקות חקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטילה בדיקות אמר אחד איני יודע ואפי' שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת מכדי אידי ואידי דאורייתא היא מאי שנא חקירות ומאי שנא בדיקות א"ל הכי השתא בחקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטילה דהויא לה *עדות שאי אתה יכול להזימה בדיקות אמר אחד מהן איני יודע עדותן קיימת עדות שאתה יכול להזימה הוא אמר להו אי הכי אמריתו בה טובא אמריתו בה אמרי ליה מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא מנזיהותיה דמר לא אמרינן בה ולא חדא: אחד אומר כו': עד כמה א"ר אחא בר חנינא אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן [ב]עד רובו של חודש אמר רבא אף אנן נמי תנינא אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה' עדותן בטילה ואמאי נימא שזה יודע בשני עיבורין וזה אינו יודע בשני עיבורין אלא לאו משום דברובה ידע לעולם אימא לך ברובה נמי לא ידע ובשיפורא ידע בחד שיפורא אמר (ב)דטעי בתרי שיפורא לא אמר דטעי וא"ר אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן עד כמה מברכין על החדש [ג]עד שתתמלא פגימתה וכמה אמר רבי יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה נהרדעי אמרי [ד]עד ששה עשר ותרווייהו

תוספות

במאן כר' עקיבא דמקיש שלשה לשנים. פ"ה ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים במסכת מכות (דף ה:) מה שנים אין נהרגין עד שיזומו שניהם אף שלשה עד שיזומו כו' וזה אי אפשר להזמין ולעפ"י דר"ש קאמר להך מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומיהו אית ליה נמי דר"ש ומוסיף הוא וקשה לפי' דה"ל למינקט הכא דר"ש היא דאמר הכי בהדיא ועוד דבתר הכי קאמר דלא כר"ע אלא כמאן ויש לפרש דהא דקאמר עד שיזומו שלשתן היינו כשכוונו עדותן אבל אמר איני יודע כנמצא אחד מהם קרוב או פסול דמי דלרבי שמעון תתקיים העדות בשאר ולר"ע עדותן בטלה והיינו דקאמר כר"ע והשתא ניחא דקאמר בתריה דלא כר' עקיבא אלא כר"ש:

*שזה יודע בעיבורו של חדש. קשה ומה אילו דייקינן בהכי סהדי דתרווייהו ידעי בעיבורו של חדש והויא עדות מוכחשת ואגן ניקום וניתא דהכי קאמר וניקטליה מספיקא דכה"ג פרכינן בפ"ק דפסחים (דף יא: ושם) לאביי דאמר לדברי ר' יהודה אדם טועה חצי שעה וי"ל דשפיר דייקינן כיון דשיילינן באיזה יום ומכוונים ליום אחד ש"מ זה ידע בעיבורו של חודש וזה לא ידע ואם תאמר היכי דייק מהכא ברים בן סורר (לקמן דף סט.) דבדיני נפשות אזלינן בתר רובא דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא שאני הכא דכוונו שניהם ליום אחד וי"ל דאם איתא דלא אזלינן בתר רובא ה"ל כחוזר ומגיד במאי דקאמרי אחר כך דהרי כבר הוכחשו מידי דהוה אאחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה דאפי' כוונו ליום אחד עדותן בטלה ולא אמר חד טעה בשני עיבורי משום דבשני עיבורי לא טעו אינשי כדאמר בגמ': *אחד אומר בשתי שעות. תימה אמאי (ה) קיימת אילו דייקינן בהכי סהדי דהאי דאמר שתי שעות בתחלת ב' דהוה ליה קודם הנץ החמה *ועדותן בטלה דהא תחלת ב' קודם הנץ החמה כדמוכח בפרק מי שהיה טמא (פסחים דף צג:) דמעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין והם שמינית היום דהיינו שעה ומחצה וי"ל דודאי כי(ו) דייקינן בהכן לא טעו אינשי אבל הכי לא דקדקו אלא בשעות ואין בני אדם בקיאים בשעות וסבורין שהשניה מתחלת אחר הנץ החמה: *אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה'. הקשה ריב"א לרבא דאמר בפ"ק דפסחים (דף יב: ושם) אדם טועה שתי שעות חסר משהו אמאי עדותם בטלה נשייליה דילמא האי דקאמר ג' סוף ג' והאי דקאמר חמשה תחלת חמשה וי"ל דלבטל עדות בדקינן להו משום דכתיב (במדבר לה) והצילו העדה ולא לקיים עדותן ולה"ת מ"מ נימא עובדא כי הוה ברביעית הוה וי"ל דקסבר רבא דאין לתלות טעות בשניהם: פוטלי

רש"י

וקבעוה בשמיה. והאי דקרי ליה בחדא מתני' בן זכאי ובחדא רבן יוחנן בן זכאי לא תיקשי מאן דקרי ליה בן זכאי על שם ההיא שעתא דאמרה להא מילתא ומאן דקרי ליה רבן על שם סופיה קרי ליה: פשיטא. כיון דאמר אחד איני יודע אשמעינן תנא דעדותן קיימת: כי אמרי תרווייהו נמי קיימת היא. דאילו אמר האחד *איני יודע מאי רבותיה כיון דאמר חבירו איני יודע זה לא מעלה ולא מוריד: וא' אומר כו'. שהיו שלשה: ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים. במסכת מכות (ד' ה:) מה שנים (ג)אינן זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשתן עד שיזומו שלשתן וזה אי אפשר להזימן ואע"ג דלר"ש קאמר לה להא מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו' מיהו ר"ע אית ליה נמי דר"ש °ומוסיף איהו: רבא אמר. הא דקתני אפי' לאו ארבותא דבדיקות קאי אלא ארבותא דחקירות קאי והכי קאמר מה בין חקירות לבדיקות חקירות היכא דליכא אלא תרי סהדי אמר א' איני יודע עדותן בטלה בדיקות אמר אחד איני יודע עדותן קיימת והוא הדין לשניהם דהוה ליה עדות המוזמת בחקירות ואפי' בחקירות משכחת לה דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת והיכי דמי כגון דאיכא תלתא דאפשר לעדות שתתקיים בשנים ומשום שלישי לא מיפסלי הנך ודלא כר"ע: בסנהדרין דבי רבה. כלומר מה חידוש אתם אומרים בסנהדרין בבית אדם גדול כגון רבה יש לכם לחדש בה הרבה: ומאי אמרינן בסנהדרין גרידתא. מה יש לנו לומר אילו לא היינו למידים מפי חכם כל כך היכא יש להקשות בה ומאי קשיא לך: הא דאורייתא. ודרשת וחקרת והא דאורייתא כדתני לעיל נכון שיהא נכון אחד אומר כליו שחורים כו' דהיינו בדיקות נכון שיהו דבריהם מכוונים: שאי אתה יכול להזימן. בכולהו שבע חקירות הזמה כתיבי אבל בדיקות אפי' אומרים כולן אין אנו יודעין עדות שאתה יכול להזימה היא שהזמה אינה תלויה בכך אלא הכחשה דמאי שייך עמנו הייתם גבי בדיקות: טובא אמריתו בה. הרבה יש לכם טעמים בה: מטיבותיה דמר אמרי' בה טובא. מחמת שאתה טוב ועניו ומודה לנו אנו אומרים בה הרבה: מנזיהותיה דמר. אם היית רוצה להתרים בנו ולהקשות לא היינו יודעים נגדך כלום נזיהות לשון המדבר בקושי ובחוזקה (ד) לשון נזהא דאריה (פסחים דף קיב:) אסגרוני"ר: עד כמה. יכנסו בתוך החדש דאם יש ביניהם יום אחד נימא דטעו בעיבור החדש: עד רובו של חדש. אבל מכאן ואילך כגון אחד אומר בעשרים ואחד לא תלינן בעיבור החדש דכבר שמע בימים הללו שהיה חדש מעובר: שזה יודע בב' עיבורים. שהיו שני חדשים מעוברים או ביחד או בדילוג וזה מגלן לכולן חסירין: אלא משום. דאמרי ברובא ידע ברוב ימים שעברו כבר שמע מה היה: שיפורא. שופר היו תוקעין בקידוש החדש ביום שהוא מתחיל הן מלא הן חסר וזה לא שמע את השופר: עד כמה מברכין. אם לא בירך היום יברך למחר: על החדש. על הלבנה בהתחדשה: עד שתתמלא פגימתה. אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נוסגת היא: ותרווייהו

גי' רש"ל אני

הגהות הב"ח

(א) גמ' על שם דהשתא מה בין כנ"ל ותיבות מעשה ובדק כו' נמחק: (ב) שם אמרי' דטעי בתרי שיפורא לא אמרינן דטעי: (ג) רש"י ד"ה ר"ע וכו' שנים אין נענשין זוממין וכו' ומוסיף איהו הס"ד ואח"כ מה"ד אלא אמר רבא הא: (ד) ד"ה מנזיהותי' וכו לשון נוזפא. נ"ב פסחים דקי"ב ושבת דמ"ח: (ה) תוס' ד"ה אחד וכו' אמאי עדותן קיימת: (ו) בא"ד דודאי כי דייקי בהנך:

[לקמן עת. ב"ק עה:]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ור"ע ומוסיף איהו וכו' עיין לעיל דף ט ע"א תוספות ד"ה לא :

[שייך לעיל במשנה ט.]

[ג"ז שייך לעיל במשנה]

ועדותן בטלה כדאמר לקמן דהא תחלת כצ"ל רש"א

[ג"ז שייך שם]

רבינו חננאל

כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק"כ מ' שנה עסק בפרגמטיא ומ' שנה למד ומ' שנה לימד ומ' שנה שהיה למד אמר שמועה זו דבדיקו' עוקצי תאנים ואסתבר לרביה וקבעה בשמיה ואי אפשר לומר כי במ' שנת שהיה מלמד אמרה . דתניא מ' שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה בחנות ולא דנו דיני נפשות ואשכחנן ריב"ז התקין אחר חורבן הבית: **חקירות** אמר א' איני יודע עדותן בטלה. בדיקות אמר א' איני יודע ואפילו ב' אומרין אין אנו יודעים עדותן קיימת ואקשי' מאי אפילו ב' אומרים ומשני רבא הכי קתני אפילו **בחקירות** ב' אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת ודלא כר' עקיבא דמקיש ג' לב' מה ב' נמצא אחד מהן קרוב כו'. ואמרינן מכדי חקירות והבדיקות תרוייהו מדאורייתא נינהו מאי שנא חקירות מבדיקות **ושנינן** חקירות אמר א' איני יודע הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דגופא של הזמה הכי היא אומרין להן היאך אתם מעידין שפלוני הרג את פלוני ביום פלוני במקום פלוני (ואתם) [והלא אתם] הייתם עמנו במקום אחר רחוק באותו היום הרי אלו זוממין כענין הזה דרך הזמה וכיון שאמרו העדים אין אנו יודעין באיזה יום באיזו שעה כו' בטילה תורת הזמה. וקיי"ל דכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות לפיכך היא בטלה אבל בדיקות שאין בה דרך הזמה אפילו אם אמרו אין אנו יודעין במה הרגו עדותן קיימת: **פי'** מנזייתיה מגערתו. א' אומר בשנים בחודש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת ועד כמה אמרו משמיה דר' יוחנן עד רובו של חודש כגון שזה אומר בי' בחודש וזה אומר בי"א בחודש מוסיף זה על זה עדותן קיימת כי יש לומר החודש שיצא היה ל' ונדמה לו שהיה כ"ט יום ולא שמע השופר שתוקעין בר"ח (עד) [ועד] חצי החודש יש לומר ששועה ביום העבור יתר מיכן לא. ולדברי הכל בב' ימים שהן ב' עיבורין והוא אומר*) לא הייתי יודע שאחד מהן חסר א' בתרי שיפורי לא טעו אינשי אלא עדותן בטלה: **א"ר** יוחנן עד מתי מברכין על החודש עד שתימלא פגימתו וכמה הוא רב יהודה אמר עד שבעה. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותרווייהו כר' יוחנן סבירא להו דאמר עד שתימלא פגימתו רב יהודה סבר כיון שנתמתחו שני קצותיו במילואה כדונגת יתר של קשת. כדכתיב כונו חצם על יתר נתמלאת פגימתה קרינן ביה אע"פ שתוך הלבנה לא נתמלאת אלא נראת באמצעה נופה של רקיע. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותימלא הלבנה כדונגת נפיא מלשון

*) אינו מובן ואולי צ"ל לא הייתי יודע שהיו מעוברין ונדמו לו שניהן היו חסרין

ותרווייהו כר' יוחנן. במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שנתמלאת סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למהוי כי יתרא דהואי כמו יתר של קשת שהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שבעה הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דתהוי כי גפיא עגולה במילואתה: וליברך הטוב והמטיב. אדרב יהודה פריך נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליבריך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד שמוספת להאיר לעולם: אטו כי חסר. מי חשבינן לה רעה לגבן לברוכי דיין האמת דנחשוב את מליאתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב: ומיברך לתרווייהו. דיין האמת בחסרונה וטוב המטיב במילואתה: דהיינו אורחיה. בכל חודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבתה לנו חסד במילואתה: דיין. אילו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחדש כדאמרן בג"ש: אמר אביי. הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: תפקידם. מצוה שצויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם: ששים ושמחים. כדכתיב (תהלים יט) ישיש כגבור: פועלי אמת. הן שאינם משנים את סדרם: וללבנה אמר. הקב"ה שתתחדש בכל חדש: עטרת תפארת. היא זו לעמוסי בטן סימן הוא להם שאף הם שמוגים *להם עתידים להתחדש (ב) בגלותן כמותה ולפאר יוצרם: מלחמתה של תורה. הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות ובריתות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד אלא בבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא שמשנינהו במקום אחר אומר כך: לא שנו אלא שעות. דמר סבר טעי איניש הכי ומר סבר לא טעי כולי האי: אבל. הנץ החמה סימן מובהק הוא ואין לטעות בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת: ירידה לו. שאם יורידוהו היום לענין כל בושה היא לו: לא ראו. האחד מאלו את טעמן של אלו והרי הן במחלוקתן מהו: וליפטריה מעיקרא. משהוסיפו עד שבעים ואחד ונחלקו למה אנו מאחרים הדבר לדון אלו כנגד אלו מי אית לן לאהדורי בתר חובה: כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבים. גנאי לב"ד שיצאו במחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין: וליפטריה מבי דינא קמא. למה מוסיפין משנחלקו הראשונים ידונו אלו כנגד אלו אם ראה א' מאלו את דברי אלו הרי טוב ואם לאו יפטרוהו: קש דינא. זקן דין זה ועמוק וקשה וצריך להמתין בו: איפכא מיבעי ליה. בדיני נפשות צריך לעיין יותר: חכם דינא. יפה העמדתנו על בוריו ואין אחד ממנו צריך להפך ולדקדק בו ואין אומרים כן בדיני נפשות שאף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין: אינו דומה כו'. טוב הוא לו שיהא הוא מבייש עצמו ואל יאמר אחד מחביריו קש דינא ויתבייש מאחרים: אגדול רמיא. ואפי' דברים של שבח הוא אומרן:

תורה אור

ותרווייהו כר' יוחנן סבירא להו הא למיהוי כי יתרא הא למיהוי כי *נפיא אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת דליבריך הטוב והמטיב וליברכינהו לתרווייהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן וא"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא °החדש הזה (שמות יב) וכתיב התם °זה אלי ואנוהו (שם טו) תנא דבי רבי ישמעאל אילמלא *(לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיים אמר אביי הלכך נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי (אהדדי) ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים אמר ליה האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך [וכו'] אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים °כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כד) א"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה °ורב תבואות בכח שור (שם יד): אחד אומר בשתי שעות כו': *א"ר שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר לאחר הנץ החמה עדותן בטילה פשיטא אלא אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר (א) בתוך הנץ הא נמי פשיטא מהו דתימא הא בגילויא קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא קמ"ל: ואחר כך מכניסין כו': אותו היום ותו לא והתניא *אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם ואם אין ממש בדבריו אין יורד כל היום כולו כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו אמר אביי תרגומה אאם אין ממש בדבריו: מצאו לו זכות כו': יין מאי טעמא לא אמר רבי אחא בר חנינא אמר קרא °ולרוזנים אי שכר (שם לא) העוסקין ברזו של עולם אל ישתכרו: (*מצאו לו זכות כו'): לא ראו מאי א"ר אחא פוטרין אותו וכן א"ר יוחנן פוטרין אותו א"ל רב פפא לאביי וליפטריה מעיקרא א"ל הכי א"ר יוחנן כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין איכא דאמרי א"ל רב פפא לאביי ולמה לי יוסיפו ליפטריה מבי דינא קמא אמר ליה ר' יוסי קאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ת"ר אומר בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומר בדיני נפשות נזדקן הדין מאי נזדקן הדין אילימא קש דינא איפכא מיבעיא ליה אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא איפוך רב אשי אמר לעולם לא תיפוך ומאי נזדקן הדין *חכם דינא מיתיבי *) גדול שבדיינין אומר נזדקן הדין אי אמרת בשלמא חכם דינא היינו דאמר גדול אלא אי אמרת קש דינא לא סגיא דלא אמר גדול בסופי הוא דקא מיכסיף נפשיה אין *אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים איכא דאמרי אי אמרת בשלמא קש דינא היינו דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים אלא אי אמרת חכם דינא גדול אשבוחי משבח נפשיה והכתיב °יהללך זר ולא פיך (שם כז) שאני מילתא דבי דינא דאגדול רמיא כדתנן *גמרו את הדבר היו מכניסין אותן גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב:

*) [תוספתא פ"ז ע"ש]

[פי' תוס' מגילה כב. ד"ה אילמלא]

הדרן עלך היו בודקין

פועלי אמת. פי' הקונט' שאין משנין את סדרן ואית דגרס פועל אמת והקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה והכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש: **ורב** תבואות. משום דיוסף איקרי בכור שור כדכתיב (דברים לג) בכור שורו הדר לו ובעל שמועות הוא בעל חטין כדאמר (הוריות ד' יד:) הכל צריכין למרי חיטיא ואמרינן בשילהי הוריות (שם) דרב יוסף סיני: **העוסקים** ברזו של עולם. היינו דיני נפשות (ג) אבל לא דיני ממונות והא דאמר (עירובין ד' סד.) שתה רביעית יין אל יורה היינו הוראה דאיסור והיתר: **קש** דינא. פירוש ואין יכול לעמוד עליו:

הדרן עלך היו בודקין

הדרן עלך היו בודקין

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה יז סמג עשין כז [וברב אלפס עוד ברכות פ"ד דכ"ד.]:

כה ב מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן תכו סעיף ב [וברב אלפס שם]:

כו ג מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם סעיף א [וברב אלפס שם]:

כז ד מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה ה סמג עשין קט:

כח ה מיי' פ"י מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין לח:

כט ו ז מיי' שם פ"ט הלכה ב:

רבינו חננאל

מלשון נפח. והיא עגולה במילואה. ואמרי' וליבריך על הלבנה כשתתמלא הטוב והמטיב ודחינן אטו כשיחסר מברך עלה ברוך דיין האמת אלא כיון דאורחה היא לית בה ברכה. א"ר יוחנן כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה. שנאמר החודש הזה לכם וכתיב זה אלי ואנוהו וכי מברכין אין מברכין אלא מעומד. מרימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ומברכי ברכת החודש. בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת ללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו. בא"י מחדש חדשים: במי אתה מוצא מלחמת התורה במי שבידו חבילות של משנה רב יוסף הוה קורא אנפשיה ורב תבואות בכח שור כדכתיב בכור שורו הדר לו וכיון ששמו יוסף ובידו הברייתות היה אומר אני בכחי מרבה תבואות כדגרסי' הכל צריכין למרי חיטיא גמרא: אחד אומר בב' שעות ואחד אומר בג' שעות עדותן קיימת כו' א' אמר בה' ואחד אומר בז' עדותן בטלה. שבחמש חמה במזרח ובז' חמה במערב. ואין אדם טועה בזה. אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר *)אחר הנץ החמה עדותן בטלה ולא אמרי' בגלויא הוה קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא: היו מכניסין השני ובודקין אותו נמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או א' מן התלמידים אמר יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין ומושיבין אותו עמהן ולא היה יורד משם כל היום אם אין ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם. אפילו אם הוא עצמו הנידון אמר יש לי ללמד זכות לעצמי שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו: **מתניתין** מצאו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר ומזדווגין זוגות וממעטין במאכל כו' ולמה אין שותין יין כל היום שנאמר ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזי העולם אל ישתכרו. אם טעו סופרי הדיינין מזכירין אותן אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין על המנין י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי. י"ב מחייבין וי"א מזכין ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה מוסיפין שנים שנים עד ע"א. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבין ול"ה מזכין. דנין אלו כנגד אלו עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין. לא ראו מאי. א"ר חייא פוטרין שאין הורגין ע"פ א' כדקיימא לן לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ אחד, לרעה ע"פ ב' ומפני מה אין פוטרין אותו מעיקרא אלא מוסיפין כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין כלומר שלא יאמרו מחויב יצא **) מחזירין אולי יזדמן להיות הרוב מזכין ואם לא נזדמן פוטרין אותו. תניא א"ר יוסי כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומבי דינא קמא פוטרין אותו: **ת"ר** אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרים בד"נ נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין קש דינא פי' כחש כמו זקן גדול נשאנו ונתננו בזה הדין כמה ימים עד שנעשה זקן דיי כיון ***)שלא נתברר לנו זכות נחתכהו. אומרים כך בדיני ממונות ואין אומרים כך בדיני נפשות אלא כל מה שמאחרין בדיני נפשות הרי זה משובח. פי' חכם דינא נזדקן כלומר נשאנו בו ונתננו בו עד שנתברר כאור כדכתיב בישישים חכמה. ואסיק' מאי נזדקן הדין חכם דינא. הגדול שבדיינים אומר נזדקן הדין. אע"ג דמשבח נפשיה כל מילי עליה רמי: הדרן עלך היו בודקין

*) [הגה בגמ' שלפנינו מסקינן דאפילו אומר בתוך הנץ עדותן בטלה ואולי דגי' אחרת היה לו לרבינו או דט"ס נפל בדבריו וצ"ע בזה]. **) [אולי צ"ל מחויב יצא זכאי]. ***) [לפי' רבינו תמוה דמאי מקשה איפכא מיבעיא ליה ואולי דגי' אחרת היה לו בסוגיא וצ"ע].

מסורת הש"ס

[צ"ל תרומה פי' עגולה כך גיר' התוס' בבכורות מד. ד"ה עיניו]

[פסחים יב:]

[תוספ' פ"ט]

[צ"ל דנין אלו כנגד אלו עד שיראה]

[כלומר נשאו ונתנו בו עד שנתברר לאור ערוך זקן א']

[תענית טו:]

לעיל כט.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואחד אומר בהנץ כצ"ל ותיבת בתוך נמחק: (ב) רש"י ד"ה עטרת וכו' להתחדש בגדולתן כמותה ולפאר: (ג) תוס' ד"ה העוסקים וכו' היינו דיני נפשות. נ"ב ע"פ וישלח רזון בנפשם בפירש מות המתאווים במדבר וכל לשון רזון הוא חסרון ואבוד:

*נגמר הדין *מוציאין אותו לסוקלו [ב]בית הסקילה היה חוץ לבית דין (א) שנאמר °הוצא את המקלל אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו וסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אומר אחד יש ללמד עליו זכות הלה מניף בסודרין והסוס רץ ומעמידן ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיש ממש בדבריו:

גמ' ובית הסקילה חוץ לב"ד הוה ותו לא והא תניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות אין כדקאמרת והא דקתני הכי נפקא מינה דאי נפיק בי דינא ויתיב חוץ לשלש מחנות עבדינן בית הסקילה חוץ לב"ד כי היכי דלא מיתחזי ב"ד רוצחין א"נ כי היכי דתיהוי ליה הצלה מנהני מילי דת"ר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ לג' מחנות אתה אומר חוץ לג' מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת נאמר כאן מחוץ למחנה ונאמר בפרים הנשרפין חוץ למחנה מה להלן חוץ לשלש מחנות אף כאן חוץ לשלש מחנות והתם מנלן *דתנו רבנן °והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות אתה אומר חוץ לשלש מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת כשהוא אומר °אל מחוץ למחנה בפר העדה שאין ת"ל שהרי כבר נאמר °ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון ליתן לו מחנה שניה וכשהוא אומר °אל מחוץ למחנה בדשן שאין ת"ל שהרי כבר נאמר °על שפך הדשן ישרף ליתן לו מחנה שלישית ולילף משחוטי חוץ מה להלן חוץ למחנה אחת אף כאן חוץ למחנה אחת מסתברא מפרים הנשרפין ה"ל למילף שכן הוצא אל מחוץ למחנה מכשיר ומכפר אדרבה משחוטי חוץ ה"ל למילף שכן אדם חוטא בנשמה פיגול °מכשיר ממכשיר עדיף ליה רב פפא אמר משה היכא הוה יתיב במחנה לוייה ואמר ליה רחמנא °הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ למחנה לוייה °ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ למחנה ישראל האי מיבעי ליה לעשייה בהדיא כתיבא

ובני

תורה אור: ויקרא כד | שם ד | שם | שם | שם ו | שם ד | שם כד | שם

נגמר הדין. לחובה: מוציאין אותו לסקלו. איידי דסקילה רישא דכולהו ארבע מיתות היא מפרש מילי דידה ברישא והדר מפרש שארא בפירקין דלקמן כסדר: חוץ לבית דין. רחוק מבית דין קצת: שנאמר הוצא. אלמא לאו במקום הועד קטלוהו: והסודרין בידו. לקמיה מפרש למאי מיבעי: והסוס רחוק ממנו כדי שיהא. אדם רוכב על סוס ונמשך על לד בית הסקילה שיהא קרוב לרדוף אחר הנסקלין ומציל ומתרחק מזה שהסודרין בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לראותו אם יניף בסודרין: אמר אחד. מב"ד יש לי ללמד עליו זכות: הלה. העומד על הפתח ורוכב הסוס היה מכיר בו והוא רץ אחר המנהיגים ומעמידן עד שיחקרו ב"ד אם יהא טעם בדבריו של זה: ובלבד שיהא ממש בדבריו. קצת ראיה הדומה לזכות ובגמרא פריך מנא ידעי הנך סוקלין אם יש ממש בדבריו והלא לא תלמידים הם: גמ' ובית הסקילה חוץ לבית דין. הוא דבעינן אבל חוץ לשלש מחנות לא בעינן: חוץ לשלש מחנות. בירושלים הוא דשייך למימר דהיכא עזרה מחנה שכינה והר הבית מחנה לויה וכל העיר מחנה ישראל ובבתי דינים שבכל עיר ועיר נמי הוי בית הסקילה חוץ לעיר דומיא דירושלים: ומשני כ"מ. מדתנן חוץ לבית דין: דאי נפיק בי דינא. וקבעי מקום הוועד שלהם חוץ לעיר כגון שתי סנהדראות קטנות שהיו בירושלים אחת על פתח העזרה ואחת יושב על פתח הר הבית וכן כל שאר עיירות אי קבעי מקומן חוץ לחומה עבדינן בית הסקילה חוץ לב"ד רחוק מהן: כי היכי דלא ליתחזי בית דין רוצחין. דגנאי הדבר דתנן (מכות דף ז.) סנהדרין ההורגת פעם אחת בשבוע נקראת חבלנית וכל שכן אם יהיה קרוב למקומן מיחזי מקום איבוד נפשות: אי נמי. לכך היו מרחיקין בית הסקילה כדי שתהא שהות לסקילה באורך הדרך ובתוך כך ימצא אחד ראיה של זכות ויצילהו ויחזירהו ותיהוי ליה הצלה: מנא הני מילי. דבית הסקילה חוץ לשלש מחנות: פרים הנשרפים. פר העלם דבר של ציבור ופר כהן משיח שאינן נאכלין אלא נשרפין כדכתיב והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה וגו': שאין ת"ל. אין אנו למידים ממנו כלום שהרי כבר נאמר כאשר שרף את הפר הראשון של משיח ובההוא כבר נאמר אל מחוץ למחנה ומה בא זה ללמדנו אלא ליתן להם מחנה שניה: וכשהוא אומר אל מחוץ למחנה. בלו את אהרן בהוצאת הדשן של תפוח שעל המזבח החיצון שאין מלמדנו כלום שהרי כבר נאמר בפר כהן המשיח אל שפך הדשן ישרף וכתיב בדידהו חוץ למחנה ממילא שמעינן דשפך הדשן חוץ למחנה הוא ולמה נאמר כאן ליתן לכולם מחנה שלישית דעל כרחיך כולהו בחד דוכתא עביד להו: ולילף. מקלל מחוץ למחנה דשחוטי חוץ דהוי חוץ למחנה אחת כדכתיב (ויקרא יז) ואל פתח אהל מועד לא הביאו: שכן הוצאה אל מחוץ מכשיר ומכפר. סימן הוא שדומה מקלל לפרים נשרפין בכל אלה ולא לשחוטי חוץ: הוצא. במקלל ופרים נאמר הוצאה ולא בשחוטי חוץ ונאמר בהן אל מחוץ למחנה ובשחוטי חוץ לא כתיב אלא אשר *ישחט מחוץ ומחוץ למחנה האמור בשריפת הבשר מלותן בכך ומחוץ למחנה האמור בשחוטי חוץ אין הכשירן אלא עבירה היא ובמקלל ופרים מכפר הוצאתן כדאמרינן (לקמן דף מג.) במתני' היום הזה אתה עכור כו' אבל שחוטי חוץ אינה כפרה אלא חטא: שכן אדם. מחוץ למחנה דמקלל באדם כתיב וכן האמור בשחוטי חוץ האדם השוחט קאי שלא ישחט מחוץ למחנה ומחוץ למחנה האמור בפרים אפר קאי ולאו אאדם דלא כתיב יצא אלא והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה: חוטא. מקלל חוטא הוא ושוחט חוץ חוטא לאפוקי פר דלאו חוטא הוא: בנשמה. מחוץ למחנה של שניהם נטילת נשמה נאמר זה נסקל וזה שוחט אבל פר (א) שוחט ועומד: ליסנא אחרינא נטילת נשמה דשוחט חוץ היינו חיוב כרת שמתחייב בשחיטה זו: פיגול. מחוץ למחנה דשחוטי חוץ ומקלל אי אתה מוצא פיגול על יד אותו חוץ למחנה אבל פרים ראויין להתפגל על יד אותו חוץ למחנה שאם שחטו על מנת להקטיר אימוריהן בחוץ מתפגלין וליסנא דקרא נקט דקרי חוץ למקומו פיגול כדאמרי' בזבחים (דף כח.) ואע"ג דליסנא דרבנן לא קרי פיגול אלא חוץ לזמנו: מכשיר עדיף ליה. למילף חוץ למחנה האמור בשני אלו כך היא חובתו וראויין ללמוד זה מזה ולא מחוץ למחנה דשחוטי חוץ שהוא שלא כדת וכמצוה: רב פפא אמר. מהכא נפקא לן בית סקילה חוץ לג' מחנות: משה. לוי היה ושרוי במחנה לויה ואמר ליה רחמנא הוצא כו': לעשייה. לומר שכמו שנצטוו כך עשו:

ובני

בית הסקילה היתה חוץ לשלש מחנות. היינו בירושלים דהיכא שלש מחנות ובתי דינין שבכל עיר ועיר היתה בית הסקילה חוץ לעיר כדפי' הקונטרס והיינו משום דכל עיירות המוקפות חומה יש להן דין מחנה ישראל כדתנן בפרק קמא דכלים: כי היכי דלא לתחזו בית דין רוצחים. אמאי דמרחיקין רחוק מב"ד בית הסקילה יהיב טעמא כדפ"ה אבל חוץ לב"ד קרא קא דריש במתני' הוצא את המקלל והא דאמר בפ' נערה שנתפתתה (כתובות דף מד. ומה: ושם*) נערה המאורסה שאין לה פתח בית אב ועובד ע"ז בעיר שרובה נכרים סוקלין אותם על פתח בית דין שאני התם דכתיב שעריך וכיון דלא אפשר מוקמינן אשער ב"ד והאי דלא יליף שאר נסקלין מהתם דכבעי שעריך דדלמא הוו להו נערה המאורסה ועובד ע"ז שני כתובים הבאים כאחד ועוד הא כתיב הוצא כדתנן במתניתין:

ונאמר בפרים הנשרפים. תימה והא בקדשים דבר הלמד בהיקש אין חוזר ומלמד בגזרה שוה ואיכא למ"ד בפרק איזהו מקומן (זבחים דף נ.) דבתר המלמד אזלינן כיון דמלמד קדש אע"ג דלמד חול והיא גופה תימה בפר העדה מנא לן כיון דפר כהן משיח לא גמר אלא מהיקישא דדשן ולמאן דגמר בסוף איזהו מקומן (שם דף נז.) הימנו ודבר אחר א"ש דאגב דגמרינן ההוא מחנה שכתוב בו בהדיא גמרינן מיניה אחריני:

שכן אדם. דחוץ למחנה דשחוטי חוץ אאדם קאי כדפ"ה מיהו אע"ג דהיינו ודאי פשטיה דקרא מ"מ אם עמד בחוץ והכניס ידו לפנים ושחט או ששחט בסכין ארוכה שחיטתו כשירה כדאמרינן פרק שני דזבחים (דף לג.) ובריש חולין (דף ג:) ואם עמד בפנים והוציא ידו בחוץ ושחט בחוץ חייב דלאו בשוחט תליא מילתא אלא בבהמה דקדשים דקיימא בחוץ: פיגול. הא דלא נקט נותר וטמא דלא חשיב אלא מידי דשייך בהוצאת מחנה מיהו קשה דלא חשוב פסול יוצא:

משה היכא הוה יתיב. וא"ת כל הני דפרים למה לי וי"ל דלא תימא נילף משחוטי חוץ דקדשים מקדשים:

לא

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ג סמג עשין נח:

ב ב מיי' שם ופי"ג הלכה א סמג שם:

[וע"ש שכתבו בד"ה על פתח באופן אחר]

רבינו חננאל

פ"ו נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו כו'. ואקשי' וכי בית הסקילה חוץ לב"ד הוה והתניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות ושנינן אי מזדמנא מילתא ונפק בי דינא חוץ לג' מחנות מרחקינן לבית הסקילה שפי חוץ (למחנות) [לב"ד] כי היכא דלא ליתחזי ב"ד רוצחים ומנא לן דבית הסקילה היה חוץ לג' מחנות דת"ר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וכתיב בפרים הנשרפין אל מחוץ למחנה מה להלן חוץ לג' מחנות דכתיב בפר כהן משיח אל מחוץ למחנה ובפר העדה כתיב אל מחוץ למחנה וכתיב ברשן והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה הרי שלש מחנו' ויליף מקלל מפרי' הנשרפים מה להלן חוץ לג' מחנות אף כאן חוץ לג' מחנות. ואמרי' ולילף מקלל משוחט חוץ דכתיב ביה אשר ישחט אל מחוץ למחנה ואינו אלא מחוץ למחנת אחת ואמרינן מסתברא מפרים הנשרפין הוה לי' למילף שכן יש בהן הוציא אל מחוץ למחנה כשםשכתיב במקלל ובשוחט חוץ אין כתיב בו הוצא ועוד פר כהן משיח מכשירו לעבודה שאין חוטא מקריב לכפר הלא תראת ביום הכפורים חטאתו ואחר כך חטאת העם ומכפר חטאתו ומקלל מיתתו מכפרת כדכתיב ולארץ לא יכופר בדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו ומכשירו וי"א מדכתיב בפר העדה וסמכו זקני העדה את ידיהם ובמקלל כתיב וסמכו כל השומעים את ידיהם הנה זה מכשיר וזה מכשיר והיא הסמיכ' וכן פר העדה מכפר וחיוב מיתת ב"ד מכפרין ודחי' אדרבה משוחט חוץ הוה ליה למילף שכן המקלל אדם והשוחט חוץ אדם כמותו לאפוקי פרים דבהמות נינהו וזה חוטא וזה חוטא והפרים לא חטאו. וזה נשמתו ניטלת המקלל וזה נשמתו ניטלת השוחט חוץ שהוא בכרת לאפוקי פרים שבשרם נשרף. וכן המקלל ושוחט חוץ אין בהן פיגול. ואסיק' מכשיר ממכשיר עדיף ליה ושאר השמועה

מסורת הש"ס

[לקמן נג.]

יומא סח. זבחים קה:

הגהות הב"ח

(א) במשנה חוץ לב"ד רחוק מב"ד שנאמר הוצא וכו' אמר אחד:

גליון הש"ס

גמ' מכשיר ממכשיר עדיף ליה. ע"ל דף נג ע"א תוס' ד"ה שכן:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה בנשמה וכו' אבל פר שוחט ועומד נ"ל שחוט ועומד:

ישחט מחוץ למחנה ומחוץ כצ"ל רש"ל וע"ש

ובני ישראל עשו. בההוא קרא כתיב והרי כלל את הכל למה לי ויוציאו שמע מינה למניינא: אלא מעתה. דדרשת ויוציאו דריש נמי וירגמו כו': בלא כסותו. ערום ואע"ג דגבי נוואה כתיב ורגמו אותו דס"ד בלא כסותו איידי דכתיב אבן לדרשה כתב נמי אותו: במקלל כתיב אבן ובמקושש כתיב אבנים: והא האי תנא. דלעיל: נאמר קאמר. מגזרה שוה דפרים יליף לה והיכי אתא רב פפא לאיפלוגי עליה דתנא: והכי קאמר. תנא דברייתא אילו לא נאמר כו' כלומר הא דיליף לה מגזירה שוה לאו דוקא אלא הכי קאמר אי נמי לא הוה נפיק ממשמעותא דקרא אכתי לא הוה יכילנא למימר חוץ למחנה אתא דמייתינא שלש מחנות מגזירה שוה דפרים והשתא אפילו גזירה שוה לא צריך: הוצא. גרידא משמע הוציאו ממקומך וכי הדר כתיב מחוץ למחנה לאפוקי ממחנה ישראל קאמר: ההוא. ובני ישראל: מבעי ליה· לסמיכה ולדחייה דכתיבי בנוואה ולא מיפרשי בעשייה הדר סיים קרא ובני ישראל עשו אף סמיכה ודחייה סמיכה וסמכו כל השומעים דחייה לאו הכא כתיבא אלא מסיני ירה יירה מכאן שאחד מן העדים בא ודוחהו ומפילו מגובה בית הסקילה לארץ דבית הסקילה גבוה שתי קומות: לדידך. דדרשת הוצאה באפי נפשיה ואל מחוץ למחנה באפי נפשה כל הוצאות דפרים הנשרפים מאי דרשת בהו: שתטרף דעתו. ולא ידאג *ויתמהמה בהריגתו: ונשתתק. נאלם: מהו. מי אמר אי לא אישתתק הוה ממש בדבריו וצריך לסתור את הדין ולהביא דיינין אחרים: מנפח רב ששת בידיה. כלומר רוח הוא זה שאמרת כיון שנשתתק מה הועיל אי להכי אתית למיחש אפילו אחד בסוף העולם נמי אימא בכל היוצאין ליהרג שמא יש אחד בסוף העולם שידע לו זכות: ופרכינן מי דמי התם לא אמר הכא אמר: שזיכה. שהוציא דבריו וטעמו לאור: תיבעי לך. מי אמר זיכה דוקא או דילמא ר' יוסי אורחא דמילתא קאמר שאין דרך לתלמיד לומר יש לי ללמד זכות ומשתתק וכן מיתה דמסתמא מיד אומר ראיותיו ומיהו היכא דאיתרמי אימא דסבירא ליה נמי הכי: ואפי' אפעם ראשונה ושניה. נמי קאמר ובלבד שיש ממש בדבריו ואי ליכא ממש לא מהדרינא: מנא ידעי. אם יש ממש או לאו וכי שלוחים תלמידים בעינן שיהו סוקלין: דמסרינן ליה. מפעם שניה ואילך שני תלמידי חכמים לילך עמו: מעיקרא. בתחלת הליכתם ולא יחזירוהו אפילו פעם ראשונה אא"כ יש ממש בדבריו: וצריך למימר. נמי שעבר עבירה פלונית ביום פלוני ובשעה פלונית: לפניו אין. דמשמע בהליכתו: מעיקרא לא. ארבעים יום קודם:

[לקמן מה. ע"ש סוטה כג: ע"ש] [ב"מ סא.] [שם ע"ש ודוגמתו בר"ה לד.] נ"א ויתמקמק בשרו [עי' תוספות סוטה ח: ד"ה ולא"כ] [שמחות פ"ב] [ב"ב קלד:] לעיל לד. [תוספ' פ"ט] [יומא פה:]

תורה אור

°ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה

ויקרא כד

אלא מעתה °וירגמו אותו אבן מאי עבדי

שם

ליה ההוא מבעי ליה לכדתניא וירגמו אותו באבן *אותו *ולא בכסותו אבן [ב]שאם מת באבן אחת יצא ואצטריך למיכתב אבן ואיצטריך למיכתב אבנים דאי כתב רחמנא אבן הוה אמינא היכא דלא מת בחדא לא ניתי אחריתי ומיקטליה כתב רחמנא אבנים ואי כתב רחמנא אבנים הוה אמינא מעיקרא נייתי תרתי כתב רחמנא אבן *והא האי תנא נאמר קאמר אילו לא נאמר קאמר וה"ק אילו לא נאמר קרא הייתי אומר גזירה שוה עכשיו שנאמר *קרא גזירה שוה לא צריך רב אשי אמר משה היכא הוה יתיב במחנה לוייה ואמר ליה רחמנא הוצא את המקלל חוץ למחנה לוייה אל מחוץ למחנה חוץ למחנה ישראל ויוציאו את המקלל לעשייה עשייה בהדיא כתיב בהו ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה ההוא מיבעי ליה (א) חד לסמיכה וחד לדחייה אמרו ליה רבנן לרב אשי לדידך כל הני הוציא דכתיבי בפרים הנשרפים מאי דרשת בהו קשיא: אחד עומד כו': אמר רב הונא פשיטא לי [ג]אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן *משל צבור מ"ט דמדידיה לא אמרינן ליה זיל וליתיה וליקטול נפשיה בעי רב הונא סודר שמניפין בו וסוס שרץ ומעמידן משל מי הוא כיון דהצלה דידיה מדידיה הוא או דילמא כיון דבי דינא מחייבין למעבד בה הצלה מדידהו ותו הא דאמר ר' חייא בר רב אשי אמר רב חסדא *[ד]היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנאמר °תנו שכר לאובד ויין למרי נפש

משלי לא

ותניא נשים יקרות שבירושלים [ה]היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי הא ודאי מסתברא [ו]משל צבור כיון דכתיב תנו מדידהו בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק מהו *מנפח רב ששת בידיה נשתתק אפילו אחד בסוף העולם נמי התם לא קאמר הכא קאמר מאי תא שמע דאמר רבי יוסי בר חנינא *[ז]אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו זיכה אין לא (ב) זיכה [ח]לא זיכה פשיטא לי אמר תיבעי לך: אפילו הוא כו': ואפילו פעם ראשונה ושניה והתניא *[ט]פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו מכאן ואילך אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו אין ממש בדבריו אין מחזירין אותו אמר רב פפא תרגומה [י]מפעם שניה ואילך מנא ידעי *אמר אביי [כ]דמסרינן ליה זוגא דרבנן אי איכא ממש בדבריו אין אי לא לא ולימסר ליה מעיקרא אגב דבעית לא מצי אמר כל מאי דאית ליה: **מתני'** מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוצא ליסקל [ל]וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו: **גמ'** אמר אביי [מ]וצריך למימר ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידעי ואתו ומזים להו: וכרוז יוצא לפניו: לפניו אין מעיקרא לא:

אריב"ל

זובח

לא נייתי אחריני. והא דכתיב (דברים יז) יד העדים תהיה בו בראשונה וגו' ה"א דהני מילי היכא דאותה האבן קיימת אבל אם נאבדה או נפלה ליס ה"א דלא נייתי אחריני:

פשיטא אחד אבן. הא דלא חשיב פתילה שנשרף בה משום דאברייתא דלקמן (דף מה:) דקתני כולן נקברים עמו קאי והתם לא שייך למיתני פתילה שנזרקה לתוך פיו:

אל

ג א ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הל"א סמג עשין קב:

ד ג מיי' פי"ג מהלכות סנהדרין הלכה ג סמג עשין צח:

ה ד מיי' שם הלכה ב סמג שם:

ו הו מיי' שם הלכה ג:

ז ז מיי' שם פי' הל"ג:

ח ח מיי' שם הלכה ד:

ט ט י כ ל מ מיי' שם פי"ג הל"א סמג שם:

רבינו חננאל

פשוטה היא רב אשי אמר משה רבינו היכן הוה יתיב במחנה לוייה ואמר הוצא את המקלל חוץ למחנה לוייה. אל מחוץ למחנה ישראל ויוציאו את המקלל לעשייה*) חד לסמיכה וחד לדחיית אמרו ליה רבנן הואיל ואתה מוציא הוצא לדרשה הני כולהו הוצא דכתיבי בפרים הנשרפין מאי דרשת בהו קשיא: ואחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו והסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו כו' אמר רב הונא פשיטא לי אחד אבן הנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו וכן סייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו כולן משל צבור אלא סודר שמניפין בו וסוס שרץ בו משל מי כיון שב"ד חייבין לעשות לו הצלה משלהן עושין או דילמא כיון דהצלה דידיה היא מדידיה היא ולא איפשיטא: **אבל** קורט של לבונה שהיו משקין את היוצא ליהרג כדי שתטרף דעתו עליו נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות משלהן לא התנדבו משל מי. תרגמה רב רבאי מרוב**) מסתברא משל ציבור שנאמר תנו שכר לאובד: א"ר יוסי ב"ר חנינא אחד מן התלמידין שזיכה ומת רואין אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו. אפילו אמר שיש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים. ובלבד שיהא ממש בדבריו מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוצא ליסקל והכרוז יוצא פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית וכו' אמר אביי וצריך

הגהות הב"ח

(א) גמ' ההוא מיבעי ליה לסמיכ' ולדחיי' כצ"ל ותיבת חד ותיבת וחד נמחק: (ב) שם לא זיכה לא לא זיכה פשיטא:

*) [נראה דחסר בדברי רבינו וצ"ל ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה ג"כ לעשייה וחד לסמיכה כו'] **) עיין. באיגרת רב שרירא גאון ד"ה ונפוס הכין איתוספא הוראה וכו' ותמצא כי הוא היה אחד מרבנן סבוראי אשר הוסיף דבריו בגמ':

עין משפט
נר מצוה

י א ב מיי' פי"ג מהל' סנהדרין הל"א סמג עשין נח :

רבינו חננאל

למימר הכרוז ביום פלוני בשעה פלונית במקום פלוני*) . אמר ר' יהושע בן לוי כל המתודה וזובח יצרו מעלה עליו כאילו כיבד הקב"ה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר זובח תודה יכבדנני [ואמר ריב"ל] בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב הקרבנות כולן שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנא' לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה : [מתני'] [היה] רחוק מבית הסקילה ד' אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתוודין שכל המתוודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן כו' : ת"ר אין נא אלא לשון בקשה כו' . אמר רבינא שחודי שחדיה יהושע לעכן בדברים בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה תן לו תודה והיפטר מיד ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי ואמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון בה' חרמים מעל ד' בימי משה וא' בימי יהושע. פי' בחרם מדין . ובחרם כנעני מלך ערד . ובחרם סיחון . ובחרם עוג . אלו בימי משה . ובחרם יריחו בימי יהושע הרי ה' וכן פירשם ר' תנחומא בתלמוד ארץ ישראל ואמר ד' וחשב סיחון ועוג א' ואקשי' וכיון שעבר בכל אלה בימי משה רבינו מאי טעמא לא איענש עד השתא א"ר יוחנן מפני שלא ענש על הנסתרות עד שעברו הירדן , כתנאי הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו הוא ולבנינו וגו'**) וא"ר יוסי לעולם [לא] נענשו ישראל על הנסתרות ולא [על] עונשין שבגלוי ואלו שעבר בימי משה גלויים היו לרבים לפיכך לא נענשו בהן , ובימי יהושע לא ידע' אלא אשתו בלבד אינן נסתרות דהא ידעא אשתו וגלויין נמי אינן דהא לא ידעו בו רבים : פי' דילטור בלשון יון

*) בכ"י נמחק כאן איזה שורות

**) [מדברי רבינו נראה שהיה לו גי' אחרת בגמ' אמנם גירסתו צריכה ביאור וצ"ע]

תוספות

אל תוציא לעז . אף על גב דבחלוקת הארץ היו אורים ותומים : **כזאת** וכזאת . הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדריש (לעיל דף כח.) גבי כהנה וכהנה לפי שלא היו כ"כ מלחמות במדבר שנוכל לרבות שמעל בחרמים : **מלמד** שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן . כך כתוב ברוב ספרים וקשה דהא אי לאו הנקודה ה"א דלא נענש אפילו אחר שעברו דהכי משמע פשטיה דקרא הנסתרות לה' אלהינו ולא לנו עונש לדבר וא"כ באתה נקודה לדרוש למשעברו ענש ולכך גרים בקונטרס מלמד שענש הקב"ה על הנסתרות משעברו ונקודה דעי"ן שבעד פ"ה לחלק באתה דלא תימא מעולם המה לנו ולבנינו אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהג עד עולם וקשה דבלאו נקודה דעי"ן הייתי יכול לומר כן דה"כ לא נכתוב אלא הנסתרות והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וע"כ מדכתיב לה' אלהינו וכתיב נמי נקודה יש לי לדרוש שתיהם וי"ל לפי שיטתו דעי"ן שבעד נקוד כדי לנקד י"א אותיות כנגד י"א אותיות שבשם לאשמועינן שהנקודה ראויה להיות על השם למעט משום דמעתה גם הנסתרות לנו ולבנינו אלא שאין דרך לנקוד את השם :

*__אמר__ ליה ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות את האחרים לעולם והלא כבר נאמר עד עולם . אפטורא דנסתרות קאי דעד עולם תנהוג מדה זו דלחיובא דנגלות לא איצטריך דעונש הנוהג עתה פשיטא שינהוג עד עולם אלא הנקודה למדתך לחיוב דנגלות לא נהגה אלא מכאן ואילך ולכך ניקדה י"א אותיות כמנין אותיות של השם לומר לך שאף הנגלות לשם דהיינו קודם שעברו את הירדן עד שלא קיבלו ערבות ור"ת מקיים גירסת הספרים והנסתרות לה' אלהינו לאו היינו פשטיה דקרא דאין לך עונש בדבר אלא כלומר הנסתרות שאין מכיר בהן אלא השם והנגלות שניהם לנו ולבנינו ליענש עליהם ונקוד על לנו ולבנינו למימר שאין גזירת מדה זו נוהגת לעולם אלא משיעברו את הירדן ולא קודם ואם היה נקוד על כל עד או לא היה נקוד על עד כלל ה"א דבין נסתרות ובין נגלות כך דינם לכך ניקד עי"ן שבעד חצי התיבה לומר לך חציין לעולם וחציין משעברו ומסתברא דנסתרות

ע"ל קמג דקך עם דלפניו סוף דיבור אחר

גמרא

תורה אור

אריב"ל כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה בשני עולמים העולם הזה והעולם הבא דכתיב °זובח תודה יכבדנני *ואריב"ל בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר °זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר °לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה : **מתני'** [א]היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע °בני שים נא כבוד [לה'] אלהי ישראל ותן לו תודה °ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וכזאת וכזאת וגו' ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר °ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ר' יהודה אומר אם היה יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה [ב]אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו : **גמ'** ת"ר נא *אין נא אלא לשון בקשה בשעה שאמר הקב"ה ליהושע °חטא ישראל *אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר ליה וכי דילטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן אמר לו יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל אמר לו בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר °אך בגורל יחלק את הארץ תן תודה אמר רבינא שחודי שחדיה במילי כלום נבקש ממך אלא הודאה תן לו תודה והיפטר מיד ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי אמר רב אסי אמר רבי חנינא מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר כזאת וכזאת עשיתי רבי יוחנן אמר משום ר' אלעזר בר' שמעון חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי ועד השתא מאי טעמא לא איענוש א"ר יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן כתנאי °הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא

עכן

תהלים נ · שם נא · שם · יהושע ז · שם · שם · שם · במדבר כו · דברים כט

רש"י

זובח את יצרו . לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתוודה עליו שני טני"ן דריש לשני כבודים: זבחי אלהים . לשון רבים משמע : לא תבזה . אין דרך לבזותו : **מתני'** כזאת וכזאת עשיתי . בגמרא מפרש שמעל בחרמים אחרים : שהוא מזומם . שהעדים שקרים ובמחשבתם הרעה הרגוהו : יהו כל אדם . אף החוטאים יהו אומרים כן לנקות את עצמן מן הבריות ויוציא לעז על העדים והדיינין : **גמ'** שים נא כבוד . נא בקשה : דילטור . רכיל : אמר לו . עכן : יהושע בגורל אתה בא . להורגני שלא בעדים : בבקשה ממך . היינו דקאמר ליה נא : שחדיה במילי . השחידו בשוחד דברים עד שהודה שכשאמר לו תן לו תודה סבור שאין מבקשין ממנו אלא הודאה ולא יהרגוהו : אנכי חטאתי . במעל זה : וכזאת וכזאת עשיתי . הרי שלשה : שנים בימי משה . אותה של כנעני מלך ערד דכתיב (במדבר כא) וידר ישראל נדר וגו' והחרמתי את עריהם אסרום עליהם בהנאה וכיוצא בזו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו: מאי טעמא לא איענוש . ישראל על מעילתו כי היכי דאיענוש השתא : לפי שלא ענש . המקום את צדיקים שבישראל : על הנסתרות . שביד עוברי עבירה אלא על העבירות הידועות : עד שעברו את הירדן . ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה כדאמרינן במסכת סוטה (דף לז:) מיד נעשו זה על זה ואפי' לא ידע זה בעבירות שביד חבירו ובימי עכן כבר עברו את הירדן : מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו כו' . נראה לי דה"ג מלמד שענש על הנסתרות משעברו ולמאי דגרס נמי שלא ענש עד שעברו היא היא והכי קאמר מלמד שמה שלא ענש על הנסתרות לא נהג אלא עד שעברו אבל משעברו ענש והכי דרשינן לקרא הנסתרות לה' אלהינו משמע עליו לבקש עלבון העבירה וליפרע מן העוברים ואין עלינו עונש בדבר : והנגלות לנו . קולר תלוי בצואר כולנו ואי לאו נקודה הוה אמינא כך היא המדה לעולם באתה הנקודה לדרוש דאין מדה זו נוהגת לפוטרנו מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו ללמד שלא עד עולם הן לה' אלהינו אבל לאו אורח ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה מן הנגלות נמי ניתן לדרוש כן הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו שאף אנו נענשים ומיהו אי הוה כתיב ליה הכי הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי להכי פלגינהו ונקד לומר דלכאן ולכאן הוא נדרש ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו ונקודה דעי"ן שבעד לחלק באתה דלא תימא מעולם ועד עולם אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם : וכי ענש על הנסתרות . האחרים לעולם : והרי כבר נאמר עד עולם . ואי לאו אפטורא דנסתרות קאי לאשמועינן דעד עולם תנהוג מדה זו דלא קימא משיעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה למה לי דכתביה אי משום חובא דנגלות פשיטא דעונש הנוהג עכשיו ינהוג לעולם דלמה יפסוק : אלא . הנקודה לימדתך דהאי דכתיב הנגלות לנו ולבנינו לאו עד הנה נהגה מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה למעט דכך לא ענש את אחרים על עונשין שבגלוי עד שעברו את הירדן : אלא . לרבי נחמיה כיון דאף משעברו לא ענש על הנסתרות :

עכן

מסורת הש"ס

[סוטה לז ע"ב]

ברכות ט. [לקמן פט: סוטה יז:]

לעיל יא.

עכן מאי טעמא איענוש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו °חטא ישראל אמר רבי אבא בר זבדא אע"פ שחטא ישראל הוא אמר ר' אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה °וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם אמר ר' אילעא משום ר' יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שנאמר חמשה גם ואמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא עכן מושך בערלתו היה כתיב הכא וגם עברו את בריתי וכתיב התם °את בריתי הפר פשיטא מהו דתימא במצוה גופיה לא פקר קמ"ל °וכי עשה נבלה בישראל א"ר אבא בר זבדא מלמד שבעל עכן נערה המאורסה כתיב הכא וכי עשה נבלה וכתיב התם °כי עשתה נבלה בישראל פשיטא מהו דתימא כולי האי לא פקר נפשיה קמ"ל רבינא אמר דיניה כנערה המאורסה דבסקילה אמר ליה ריש גלותא לרב הונא כתיב °ויקח יהושע את עכן בן זרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנותיו ואת שורו ואת חמורו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו אמר ליה ולימעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב °וכל ישראל עמו אלא לרדותן ה"נ כדי לרדותן °וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשריפה לשריפה הראוי לסקילה לסקילה °וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא °ויציקום לפני ה' אמר רב נחמן בא וחבטם לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו תיהרג רובה של סנהדרין דכתיב °ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש *ותניא שלשים וששה ממש דברי ר' יהודה אמר לו ר' נחמיה וכי שלשים וששה היו והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין אמר רב נחמן אמר רב מאי דכתיב °תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות תחנונים ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושע מאי טעמא אילימא משום דכתיב ויציקום לפני ה' ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אטו פנחס לא עביד הכי (*דכתיב) °ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה *ואמר ר' אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל דכתיב °ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף ואלא מהכא °למה העברת העביר את העם הזה את הירדן משה נמי מימר אמר °למה הרעתה לעם הזה אלא מהכא °ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן °ויאמר ה' אל יהושע קום לך דריש ר' שילא א"ל הקב"ה שלך קשה משלהם אני אמרתי °והיה בעברכם את הירדן תקימו ואתם ריחקתם ס' מיל בתר דנפק אוקים רב אמורא עליה ודרש °כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה א"כ מה ת"ל קום לך א"ל אתה גרמת להם והיינו דקאמר ליה בעי °ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה וגו' °ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי [ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו] היכי עביד הכי והאמר רבי יוחנן *אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקאמר ליה °אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' ודילמא משקרי גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה א"ל

רש"י

עכן מ"ט איענוש. ישראל עליה הלא מן הנסתרות היא: חטא ישראל. מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתם עליהם: חילפי. אורטייא"ש: מושך בערלה. משך את עור אמתו תמיד עד שנסתרבבה וכיסתה את ראש הגיד כדי שלא יראה מהול: פשיטא. הא ר' אילעא גופיה אמר דעבר על כל התורה: לא פקר. לא הפקיר עצמו כל כך: בנערה המאורסה. כתיב כי עשתה נבלה בישראל: כולי האי. רע לשמים ורע לבריות לבייש את משפחתה ולאוסרה על בעלה: דיניה כנערה המאורסה. נגמוו לסקלו: לרדותן. שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם: הראוי לשריפה. כסף וזהב ובגדים: הראוי לסקילה. הוא שורו ובהמותיו וקנס היה לרדות את האחרים: איצטלא דמילתא. טלית של צמר נקי בן יומו *שמכבנין אותו למילת מלבישים לבוש שלא יתלכלך צמרו: סרבלא דצריפא. לבוש בצריף שקורין אלו"ס: זה משה. כשהיה צריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה: פלילות. דין: ולו הואלנו. ולואי שהואלנו לישב ולא לעבור את הירדן משמע שטוב היה לנו שלא לקיים מצוותך שאמרת לנו קום עבור את הירדן: קום לך. משלך ומידך היתה זאת להם שאף בשבילך נענשו שלא קיימת את דברי: ריחקתם ששים מיל. הר גריזים והר עיבל רחוקים ששים מיל מן הירדן במסכת סוטה (דף לו.) ושם הקימו את האבנים: כן עשה יהושע. מקרא כתוב כן ולא יפה דרש רבי שילא שיהושע שינה: אתה גרמת להם. שלא היה לך לאסור עליהם ביזת יריחו: והיינו דקאמר להו בעי. רק שללה ובהמתה תבוזו שלא תחרימם עוד: היכי עביד. דמשתחוה לאדם בלילה דכיון דאמר לו הלנו אתה אם לצרינו (יהושע ה) מכלל דלילה הוא דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי אומות העולם: שמא שד הוא. ואין מוציאין שם שמים על המזיק ושלום שם שמים הוא שנאמר (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום וכ"ש שאין משתחוה דדומה כמשתחוה לשעירים: אמר

תוספות

דנסתרות משעברו ונגלות לעולם אמר ליה רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות והלא כבר נאמר עד עולם ואי קאי עד עולם אנסתרות ע"כ יש להשוותן דבאותו ענין דקאי אנגלות קאי אנסתרות דמסתמא קאי בשוה אם איתא דקאי אתרווייהו אלא ודאי לא קאי אנסתרות כלל שזו היא הסברא דלא מיענשי אחריני עלייהו לעולם ולא כתיב נסתרות אלא להקיש להו נגלות דכשם שלא ענש על הנסתרות קודם שעברו שזהו הסברא כך לא ענש על הנגלות ולהכי אתיא היקש ונקודה דאי לאו נקודה ה"א דהאי היקש דלא מיענשי עונשא רבא אבל זוטא מיענשי לפי שהיה להם למחות קמ"ל נקודה דלא מיענשי כלל ולפי' נקודה דעי"ן לא יתישב לר' נחמיה:

ואתם ריחקתם ששים מילין. דהר גריזים והר עיבל היו רחוקים ששים מיל מן הירדן כדאיתא בפרק אלו נאמרין (סוטה דף לו.) ויש לתמוה והלא כדין עשה דהא כתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ומה היה יכול לעשות שלא מצא הר גריזים והר עיבל עד שם ובפרק אלו נאמרין* פליגי תנאי דתניא הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי ר' יהודה פירוש ברחוק מן הירדן היושב בערבה אלו הר גריזים והר עיבל שיושבין בהן כותים ר"א אומר הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דאי מעבר הירדן ואילך והכתיב והיה בעברכם את הירדן וס"ל לר"א דהר גריזים והר עיבל שבסמוך לירדן דבר הכתוב ושנים היו ובירושלמי אמר מה מקיים רבי אליעזר הר גריזים והר עיבל ב' גבשושית עשו וקראו לאחת הר גריזים ולאחת הר עיבל על דעתיה דר' יהודה ששים מיל הלכו באותו היום על דעתיה דר' אליעזר לא זזו ממקומן והשתא ר' שילא דהכא סבר דקראי כר' אליעזר והיה לו ליהושע לעשות כן והוא הנך להר גריזים והר עיבל שבין הכותים ורב דאמר הכא דיהושע שפיר עבד מצי סבר כרבי יהודה או כר' אליעזר:

חיישינן שמא שד הוא. דוקא בשדות ובהרים מקום שאין בני אדם מצויין דשכיחי שם שדים אפי' ביום כדהיא דפ' בתרא דיבמות (דף קכב. ושם) שעלה להר אבל בעיר אפילו בלילה לא חיישינן דאי לאו הכי היאך אדם נותן שלום לחבירו בלילה והיאך אשה מתגרשת בלילה והא דלא משני הכא דחזו לה בבואה דבבואה כדמשני (ביבמות שם) משום דאין בבואה ניכרת בלילה:

הא

רבינו חננאל

מלשון חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל קרי להו רחמנא. ביני חלפי מין הדס רע כדגרסינן בפרק לולב הגזול. וגם עברו את בריתי וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם ה' גם. מלמד שעבר על חמשה חומשי תורה. א"ל ריש גלותא לרב הונא עכן חטא בניו ובנותיו מה עשו שלקחן יהושע. א"ל ולימעמיך כל ישראל מה חטאו. אלא לרדותם. כלומר לייסרם כדכתיב וכל ישראל ישמעו וייראו. כתיב וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים תרתי עבד בהו אמר רבינא כגון בגדים וכלי' בשריפה בעלי חיים בסקילה. כתיב ויציקום לפני ה' מלמד שחבטן עמד ואמר רבון כל העולמים על זה יפלו רובה של סנהדריןכו'. אמר רב תחנונים ידבר רש זה משה רבינו ועשיר יענה עזות זה יהושע שאמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ואסיקנא האי דנפל יהושע קמי המלאך בלילה משום דאמר ליה אני שר צבא ה' עתה באתי. וגמירי דלא מפקי השדים שם שמים לבטלה שאילולי כך אסור לאדם לתת שלום לחבירו בליל' שמא שד הוא ונמצא

מסורת הש"ס (גליון)

יהושע ז · שם · ברחשית יז · יהושע ז · דברים כב · יהושע ז · שם · שם · שם · שם · שם · שמכבנין בו למילת · ב"ב קכא: · משלי יח · [צ"ל הכתיב] · תהלים קו · לקמן סב: · במדבר כה · יהושע ז · שמות ה · יהושע ז · דברים כז · שם יא · שם ח · שם ה · מגילה ג: ע"ש · שם

יא א ב מיי' פ"ג מהלכו' עדות הלכה ה סמג עשין קט טוש"ע חו"מ סימן כט סעיף א :

יב ג ד מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין קג :

[מגילה ג. עירובין סג:]

[עירובין שם מגילה שם]

[עי' מ"ש רש"א בח"א על דברי רש"י לקמן אלמא בריה הוא וצע"ק]

תורה אור

א"ל אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה על איזה מהן באת א"ל עתה באתי מיד °וילן יהושע (יהושע ח) בלילה ההוא בתוך העמק ואמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה *אמר שמואל בר אוניא משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר °עתה (שם) באתי אמר ליה אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה °אל תצא (משלי כה) לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל °לך (יחזקאל טז) אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך חתית אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה רבש"ע אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דא"ר יוסי ברבי חנינא שלש שמות יש לו פיסקון איטמון סיגרון פיסקון [א] שפוסק דברים כלפי מעלה איטמון שאוטם עונותיהן של ישראל סיגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח °היערוך שועך (איוב לו) לא בצר א"ר אלעזר °לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאילמלא * (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר מרשעי ישראל שריד ופליט ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה: מנין שכיפר לו וידויו וכו': תנו רבנן מנין שכיפר לו וידויו שנאמר °ויאמר לו יהושע מה (יהושע ז) עכרתנו יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא וכתיב °ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע (דה"א ב) כולם חמשה מאי כולם חמשה *כולן חמשה הן לעוה"ב כתיב זמרי וכתיב עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהן של ישראל: אם אינו יודע להתוודות כו' רבי יהודה אומר כו' לנקות עצמן: וינקו עצמן כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים ת"ר *מעשה באדם אחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לכל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה לכל עונותי וב"ד וכל ישראל מנוקין והעדים לא תהא להם מחילה לעולם וכששמעו חכמים בדבר אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצואר עדים פשיטא כל כמיניה לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי *כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא דאע"ג דקא יהבי טעמא למילתייהו*) (כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא): **מתני'** היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין אותו את בגדיו האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי רבי יהודה וחכ"א *האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה: (סוטה כג:)

גמ'

[כתובות יח: ב"ב קסח. מכות ג.]

אמר לו אמש ביטלתם כו' . עתה באתי דרשי' מדקאמר ליה עתה באתי מכלל דמילתא אחריתי א"ל דמהדר ליה עתה באתי אמש היום כשהעריב בין הערביים קרי ליה נמי אמש שאין זה אלא לשון ערבית : ועכשיו ביטלתם ת"ת . וכיון דביום אי אתם יכולין לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמות צריכים אתם לעסוק בתורה בלילה והיה לך לשכב בגלגל שם המחנה ולא במצור: עתה באתי . על שם עכשיו באתי ליפרע מיד נזהר יהושע ולא הוסיף עוד לבא במצור בלילה לכך נאמר בעי וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעומקה של תורה : אביך האמורי. תרח ואבותיו מכנען באו : אמר רוח פסקונית. [ב]גבריאל: אתה מכלים אותם . שאתה קורא אותם אמורי וחיתי : ריבך ריב את רעך . אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמם וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם פן מה תעשה בבואם אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך שאתה מכלימנו : ומי אית ליה רשותא . לגבריאל כולי האי להטיח דברים כלפי מעלה : כיון שסוגר . שאין לו רשות לבקש רחמים (א)כיון שנגזרה חימה: שוב. אין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל : היערוך שועך לא בצר . כך היו אומרים חביריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא באה הצרה אם היית עושה כן היו הכל מאמצים את כחך : כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין צרים . יכולים להסטינו מלמעלה : לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו . שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה והכי משמע היערוך שועך אם באתה לערוך שועך כזאת תערכהו לא בצר שלא יהו לך צרים ושהכל יהו במאמצי כחך : זמרי . הוא עכן כדמפרש לקמיה וכוללו הכתוב עם שאר *אחיו שהיו צדיקים : כתיב זמרי וכתיב עכן . הכא קחשיב לבני זרח ולא כתיב עכן (וביהושע ז) כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח אלמא בריה הוא : רב ושמואל . דאמרי תרוייהו הוא עכן הוא זמרי חד אמר עכן שמו כו' : מעשה זמרי . נואף כדאמרן לעיל בא על נערה המאורסה ועוד שנענשו ונגפו ישראל בעוונו כמו שנענשו על ידי זמרי דמתו עשרים וארבעה אלף וכאן רובה של סנהדרין : עיכן . גלגל עליהם פקודות עוונותיהם כעכנא זו שמתגלגלת בהיקף עגול : וינקו . ומאי איכפת לן דקאמרו רבנן דא"כ כל אדם אומר כן ומשני שלא להוציא לעז כו': אי אפשר . שכבר נגמר הדין : וכי כל כמיניה . וכי נאמן הוא דחשדינן ליה לסהדי למימר יהא קולר תלוי בצואר עדים : כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד · דבר המכחיש את הראשון דכתיב (ויקרא ה) אם לא יגיד אהגדה קמייתא קפיד קרא ואפי' מיחשדינהו נמי לא מיבעי דאיכא למימר דהאי

דהאי דהדרי בהו דאמרי מה לנו לחוב בדמו : דיהבי טעמא למילתייהו . מפני שנאה פלונית היינו שונאים אותו : דבעיא מכסא . *מעשה במוכס אחד ישראל רשע אחד שמת ובו ביום מת אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ונתעסקו במטתו וקרובי אותו מוכס הוציאו גם את מטת המוכס אחריו וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מטת רבו לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלפ' להם מטתו בשל מוכס והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל וקרובי המוכס קברו את החכם ונצטער בה אותו תלמיד מאד מה חטא גרם ליקבר זה בבזיון ומה זכה אותו רשע ליקבר בכבוד גדול כזה נראה לו רבו בחלום ואמר לו אל תצטער בא ואראך בכבודי בגן עדן בכבוד גדול ובא ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח גיהנם סובב באזניו אבל פעם אחת שמעתי בגנות תלמידי חכמים ולא מחיתי ולכך נענשתי וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר וחילקה לעניים וזה היה שכרו אמר אותו תלמיד עד מתי יהא אותו האיש נדון בדין קשה אמר לו עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו אמר לו למה אמר לו מפני נשים מכשפניות ישראליות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין למחר סיפר אותו תלמיד דברים לשמעון בן שטח מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה והיה אותו היום יום גשמים ונתן כד גדולה ביד כל אחד ואחד וקיפל טלית בתוכם ואמר להן הזהרו בהן שהן שמונים ובשעה שתכנסו יגביה איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפות שולטות בהם ואם לאו לא נוכל להם הלך לו שמעון בן שטח לטרקלין שלהם והניח הבחורים מבחוץ אמרו לו מי אתה אמר להן מכשף אני ולנסותכם בכשפים באתי אמרו לו ומה כשפים בידך אמר להן יכולני להביא לכם שמונים בחורים עטופי טליתות נגובות ואע"פ שהוא יום גשמים אמרו לו הראה יצא לחוץ ורמז להם הוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו ואחז כל אחד את אחת מהן והגביה ויכלו להם והוציאום ותלאום כולם ונתקנאו קרוביהם בדבר ובאו שנים מהם וכוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו וכשהיה יוצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לי ואם אינו כן תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וקולר תלוי בצואר עדים ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת *שנאת הנשים ואעפ"כ לא נפטר : **מתני'** מפשיטין אותו את בגדיו . כדאמר אותו בלא כסותו : מלפניו . ערותו בחתיכת בגד : גמ'

[כל המעשה הלזה איתא בירושל' חגיגה פ"ב וכ"כ תוס' חגיגה טז: ד"ה אב בשינוי קצת]

[עי' תוספות עירובין סג: ד"ה מיד ותוס' מגילה ג. ד"ה וילן]

[תוספ' פ"ט]

נ"ל קנאת

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כיון שסוגר וכו' לבקש רחמים (כיון) תז"מ וכ"ב ס"א כגון :

הגהות הגר"א

[א] שפוסק דברים כו' נ"ב ופסקונית כלל כל השלשה : [ב] רש"י ד"ה פסקונית גבריאל . נ"ב אינו כן :

[עי' תוספות מגילה כא.]

גליון הש"ס

גמ' לעולם יקדים אדם תפלה לצרה. וכ"ה בירושלמי פ"ג דתענית ואיתא שם עוד ארשב"ל אם סדרת תפלה לא תהא מיצר פיך אלא הרחב פיך ואמלאהו :

גי' רש"ל אמר ר' יוחנן

*) [גי' הערוך בערך בעיא ובהגהות מעשה דבעיא הכוא מוכסא עכ"ל ברם על מלת דבעיא לא פירש כלום ומגוה לפרשו על נכון] ועי' בירושלמי פ"ו הלכה ט ושם המוכסן שם בר מעיין ותמצא שם שנויים רבים מפרטי המעשה שהביא רש"י כאן

רבינו חננאל

משתחוה לו ומסקנא דשמעתא דתלמוד תורה גדול מהקרבת תמידין : פי' רוח פסקונית מלאך הוא כדכתיב עושה מלאכיו רוחות ואמר ר' יוסי ב"ר חנינא שלש שמות יש לו . פסקון שנתנה לו רשות לפסוק דברים . אטמון שאוטם עוונותיהן של ישראל . סגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח. א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר היערוך שועך לא בצר שאילמלא לא הקדים אברהם אבינו תפלה [לצרה] בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופלים : אמר ר' יוחנן [לעולם] יבקש אדם רחמים שיהא הכל מאמצין כחו שנאמר וכל מאמיצי כח ומניין שכיפר לו וידויו שנאמר יעכרך ה' ביום הזה היום הזה אתה עכור ואינך עכור לעוה"ב כו': [גרסינן בירושלמי] שור היוצא ליסקל ונמצאו עדיו זוממין ר' יוחנן אמר כל הקודם בו זכה וריש לקיש אמר הפקר טעות הוא וכן עבד היוצא ליסקל והקדישוהו בעלים ונמצאו עדיו זוממין ר' יוחנן אמר זכה לעצמו ריש לקיש אמר יאוש טעות הוא ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו תהא מיתתי זו כפרה על כל עונותי כו' : ת"ר מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש לי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה כו'. ירושלמי שמעון בן שטח היו ידיו חמומות . אתת סיעת ליצנין ואסהידו על בריה עידות מכוונת ונגמר דינו מי נפק למיתקטל אמרי ליה מרי שקרין אנן בעי אבוה מחזוריה א"ל אבא אם בקשת להיות תשועה על ידיך עשה אותי כאיסקופא . מעשה בחסיד שהיה מהלך בדרך וראה שני בני אדם נזקקין לכלבא . אמרין אנן ידעין בהאי חסיד אזל ומסהיד עלן ומרן דוד קטיל לן אלא נקדמיה ונסהיד עליה ננמר דינו ליהרג. הוא שאמר דוד הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי מחרבו של אוריה ומכלבו של חסיד : ר' יהודה בן פזי סלק לעיליתא דבי מדרשא וראה ב' בני אדם נזקקין זה לזה . אמרו לו ר' הב דעתך דאת חד ואנן תרי:

האיש

גמ' *תנו רבנן האיש מכסין אותו פרק אחד מלפניו ואשה שני פרקים בין מלפניה בין מלאחריה מפני שכולה ערוה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה מאי טעמייהו דרבנן אמר קרא *°ורגמו אותו מאי אותו אילימא אותו ולא אותה והכתיב °והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אלא מאי אותו אותו בלא כסותו הא אותה בכסותה רבי יהודה אומר אותו בלא כסותו לא שנא איש ולא שנא אשה *למימרא דרבנן חיישי להרהורא ורבי יהודה לא חייש להרהורא והא איפכא שמענא להו *דתנן [א]הכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שמגלה את לבה וסותר את שערה רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו אמר רבה התם היינו טעמא שמא תצא מב"ד זכאה ויתגרו בה פירחי כהונה הכא *הא מקטלא וכי תימא אתי לאיתגרויי באחרנייתא *אמר רבה גמירי אין יצר הרע שולט אלא במי שעיניו רואות אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא אלא אמר רבא דרבי יהודה אדר' יהודה לא קשיא כדשנין דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא אמר קרא °ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה הכא אין לך ייסור גדול מזה וכ"ת ליעביד בה תרתי *אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא °ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה לימא דרב נחמן תנאי היא לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן והכא בהא קמיפלגי מר סבר בזיוני דאיניש עדיפא ליה טפי מניחא דגופיה ומר סבר ניחא דגופיה עדיף מבזיוני:

מתני' [ב]בית *הסקילה היה גובה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו על מתניו נהפך על לבו הופכו על מתניו ואם מת בה יצא ואם לאו השני נוטל את האבן ונותנו על לבו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל שנאמר °יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה:

גמ' *תנא וקומה שלו הרי כאן שלש ומי בעינן כולי האי ורמינהו *[ג]מה בור שהוא כדי להמית עשרה טפחים אף כל כדי להמית עשרה טפחים אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא °ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אי הכי ליגבהיה טפי משום דמינוול: אחד מן העדים דוחפו: תנו רבנן מניין שבדחייה ת"ל °ירה ומניין שבסקילה ת"ל סקל ומניין שבסקילה ובדחייה ת"ל °סקל יסקל או ירה יירה ומנין [ד]שאם מת בדחייה יצא תלמוד לומר או ירה יירה *מניין שאף לדורות כן ת"ל

(ויקרא כ — דברים יז — יחזקאל כג — ויקרא יט — דברים יז — ויקרא יט — שמות יט — שם)

תורה אור

רש"י

גמ' פרק אחד. כלומר מעט ממנו מלפניו ויש אומרים פרק חתיכת בגד ולשון פרק בתרווייהו ליסני טורנלי"ן: ולא אותה. דאין אשה נסקלת ערומה: ור' יהודה. אמר לך אותו לאו למעוטי אשה אתא אלא לאורויי לן דנסקל ערום דמאותו נפקא לן בלא כסותו: לא שנא הוא ולא שנא היא. שהרי אין כאן מיעוט והשוה הכתוב *איש לאשה לכל מיתות שבתורה: להרהורא. שמא יתנו בה עיניהם ויבואו לידי הרהור דאי לאו האי טעמא נהי דלרבנן לא אצרכה קרא להפשיטה נעביד לה אנן כדי שתמות מהר: בבגדיה. של סוטה: נקרעו. כדרך כל הנקרעים: נפרמו. קרע משונה לכאן ולכאן ולחתיכות קטנות: וסותר את שערה. קלעי שערה: ונוסרו כל הנשים. ואם לא היו מקלקלין אותה אין כאן ייסור אם תלא זכאה ואנו מתכוונים לביישה ואפילו היא זכאה שלא נטמאה מכל מקום פרוצה היתה שהרי קינא לה ונסתרה: הכא. דמיקטלא אין ייסור גדול מזה וטעמא לאו משום הרהור היא: מיתה יפה. ולא תבזהו: בזיוני דאינש עדיף ליה. כלומר גדול בעיניו טפי מניחא דגופיה הלכך נוח לה שתיסקל בלבושה ותשהא למות ואע"ג דאיכא לערא דגופא ולא תבזה אותה להפשיטה הלכך זו היא ברירת מיתה יפה: ניחא דגופא עדיף ליה. גדול בעיניו טפי מבזיוני הלכך כשתפשיטנה זו היא יפה לה:

מתני' היה גבוה שתי קומות. ומפילו משם לארץ: הופכו על מתניו. °כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר: גמ' תנא וקומה שלו. שהיה מפילו מעומד ולא מיושב: ומי בעינן כולי האי. דבלאו הכי ליכא שיעור מיתה: מה בור שהוא כדי להמית. משנה היא בבבא קמא (דף נ:) אחד החופר בור ואחד החופר שיח ומערה חייב בנפילת שור וחמור אם כן למה נאמר בור מה בור שיש בו כדי להמית והיינו עשרה טפחים דסתם בור אינו פחות מעשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית ומאי ניהו עשרה טפחים היו פחותין מכאן ונפל לתוכן שור וחמור ומת פטור אלמא עשרה הוי שיעור להמית: מיתה יפה. שימות מהר: מינוול. אם גבוה יותר מדאי מתפזר גופו ואבריו מתפרקין וכריסו נבקעת: מניין שבדחייה. נידונו הנוגעים בהר סיני ת"ל ירה לא תגע וגו': יירה. לשון השלכה כמו (שמות טו) ירה בים ומשמעות דריש ולא ריבוייא: מניין. שסקילת אבנים הוזכרה שם ת"ל סקול דהוא לשון אבנים כדכתיב (דברים כב) וסקלוה (כל) אנשי עירה באבנים: ומנין שבסקילה ובדחייה. אם הוצרך לשתיהן כגון שדחפוהו ולא מת: ת"ל כי סקול יסקל או ירה יירה. ריבוייא הוא דאי חדא מינייהו דווקא קאמר או הא או הא ליכתוב כי סקול או ירה מדכתיב הגי לרבויי כתבינהו: שאם מת בדחייה יצא. לכך נאמר או לחלק: ומניין שאף לדורות. כל חייבי סקילה תהא דחייה שם: תלמוד

תוספות

הא אותה בכסותה. לאו מקרא דריש דהא ליכא מיעוט להכי דאותו איצטריך למידרש בלא כסותו אלא היינו טעמא כדמפרש משום הרהורא או משום בזיונא: אלא במה שעיניו רואות. והא דאמר סוף פ"ק דמגילה (דף טו:) כל האומר רחב רחב מיד נקרי האמר התם ביודעה ומכירה:

ברור לו מיתה יפה. וי"מ משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים דחייך קודמין *וי"מ משום דכתיב ברישיה דקרא לא תקום ולא תטור ולשון נקימה היינו מיתה כדאמרינן לקמן בפ' ארבע מיתות (דף נב:) גבי נקום ינקם כשהוא אומר והבאתי עליכם חרב כו':

ורמינהי מה בור. הא דפריך משור אדם משום דהתם נמי דרשינן שור ולא אדם:

מה בור שיש בו כדי להמית. בב"ק (דף נ:) פ"ה משום דסתם בור עשרה וקשה לר"ת אדרבה סתם בור יותר מעשרה כדאשכחן ביוסף וירמיה שהושלכו לבור וכדאשכחן בבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים וכאן פירש דסתם בור אינו פחות מי' מיהו קשה דפריך בריש ב"ק (דף ג. ושם) אילימא אב י' ותולדה ט' לא ט' כתיבי ולא עשרה כתיבי ומשני והמת יהיה לו אמר רחמנא וקים להו לרבנן דעשרה מיתה עבדי תשעה ניזקין עבדי מיתה לא עבדי אלמא מהתם ילפינן ומפר"ת דסתם בור הוי יותר מעשרה ותרווייהו צריכי דאי כתב רחמנא והמת יהיה לו ה"א בכל ענין שימות אפילו בפחות מי' כתב רחמנא בור ואי כתב רחמנא בור ה"א בעמוק כ"כ דאי אפשר שלא ימות בו כתב רחמנא והמת יהיה לו בראוי למות בו דהיינו עשרה דקים להו לרבנן דעבדי מיתה והא דפריך התם סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לניזקין אע"ג דט' לא כתיבי כלל סברא הוא כי היכי דעשרה אב למיתה משום דיש בו כדי להמית תשעה נמי אב לניזקין דיש בו כדי להזיק אי נמי משום דכתיב תרי זימני בור כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור (שמות כא) דדריש בירושלמי אחד בור למיתה ואחד בור לניזקין:

מניין שבדחיה. סקילה נאמר תחילה בפסוק ואפילו הכי עבדינן לה לבסוף משום דאשכחן קראי דסמוך סקילה למיתה דכתיב (דברים יז) וסקלתם באבנים ומתו*:

מניין שאף לדורות כו'. אפילו לרב דיליף דורות משעה בריש הקומץ רבה (מנחות דף יט: ושם) איצטריך קרא לרבויי הכא לדורות דה"א סיני שאני והא דאמרינן בפ' טבול יום (זבחים דף קא.) דאמר ליה אהרן למשה שמא לא שמעת שהותרה אנינות אלא בקדשי שעה ולא בקדשי דורות ה"ק שמא כך נאמר לך בפירוש וא"ת למאן דלא יליף בריש הקומץ רבה *(שעה מדורות) האמר בזבחים בפ' קדשי קדשים (דף ס.) מזבח שנפגם אין אוכלים בגינו שירי מנחה שנאמר ואכלוה מצות אצל המזבח וכי אצל המזבח אוכלים אלא בזמן שהוא שלם ולא כשהוא חסר והההוא קרא במילואים כתיב וי"ל התם יליף טפי משום דאשכחן גבי הקרבה לדורות כיוצא בהן דדרשינן התם לעיל מיניה* מזבח שנפגם כל הקדשים שנשחטו עליו פסולין שנאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וכי עליו זובח אלא כשהוא שלם ולא כשהוא פגום:

משום

מסורת הש"ס (גליון)

אשה לאיש כצ"ל

[סוטה כג: לעיל מג. ע"ש]

[סוטה ח. כל הסוגיא]

שם ז.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה הפכו וכו' כשהוא מושכב. עי' תשובת שבות יעקב ח"א סימן ד:

[סוטה ח. ע"ש]

[סוטה שם לקמן נב. פסחים עה. כתובות לז. ב"ק נא.]

[לקמן נב. ב"ק נא.]

ג"ז שם [תוספ' פ"ט]

[ב"ק נ:]

[נ"ל ומנין רש"ל]

[דף נט.]

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ג מהלכות סוטה הלכה יא סמג עשין כד:

יד ב מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה א סמג עשין קא:

[תוספ' פ"ט] סוטה ח.

[ב"מ סב.]

טו ג מיי' פי"ב מהלכות נזקי ממון הלכה י סמג עשין סח טור שו"ע חו"מ סימן תי סעיף ו:

טז ד מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה א סמג עשין קא:

הא קא מיקטלא כצ"ל רש"ל

[וע"ע תוס' פסחים ו: ד"ה אכל בחד]

רבינו חננאל

האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי ר' יהודה וחכ"א אין האשה נסקלת ערומה ואקשי' למימרא מאי דר' יהודה לא חייש להרהורא ורבנן חיישי להרהורא והא בענין סוטה איפכא שמענא להו דתנן וכהן אוחז בבגדי' אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה כולה ר' יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו כו' ושני רבא התם בענין סוטה חיישי' שמא תצא מב"ד זכאה ויתגרו בה פרחי כהונה ט' שאר השמועה פשוטה היא: [מתני'] בית הסקילה היה גבוה שתי קומות כו' תנא וקומה שלו הרי כאן שלש איני והא תנן בפרק שור שנגח מה בור שהוא כדי להמית עד עשרה טפחים אף כל שהוא כדי להמית עד עשרה טפחים הנה י' טפחים דיי כדי להמית ופירק רב נחמן בעינן להמיתו במהרה כדי שלא יצטער לפיכך מגביהין אותו ג' קומות ואם תאמר אי הכי ליגבהיה טפי חיישינן שמא תיבקע כרסו ויצאו בני מעיו לחוץ ויבא לידי ניוול. ירושלמי פריקי בין הנסקל לנופל הכי אינו דומה נופל מדעת לנופל שלא מדעת משמיה דר' יאשיה אמרי אינון דחבטין תורא בחייליה אין בו משום ריסוק אברים קומי ר' פינחס חבטו תורא בחייליה אמר לון בחייכון שרוני שרוניה וקם וערק אמר ברוך שבחר בחכמים ובדבריהם שאמרו אילין דחבטין תורא בחייליה אין בו משום ריסוק אברים: ומניין שמעון סקילה שנאמר סקול יסקל ומניין שמעון דחייה שנאמר ירה יירה סקול יסקל זו סקילה ירה יירה זו דחייה ומניין שמעון ב' דחיות ת"ל ירה. ת"ר מניין שאף לדורות כן שנאמר כי סקול יסקל או ירה יירה ואם לאו נוטל האבן ונותנה

תורה אור

ת"ל *סקל יסקל : ואם לאו עד השני נוטל את האבן : נוטל והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר *אבן היתה שם משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו אם מת בה יצא וליטעמיך תיקשי לך היא גופא משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו אלא דמדלי לה בהדי חבריה ושדי לה איהו כי היכי דתיתי מרזיא : ואם לאו רגימתו כו' : והתניא מעולם לא שנה בה אדם מי קאמינא דעביד דאי מיצריך קאמינא אמר מר אבן היתה כו' והתניא *אחת אבן שנסקל בה ואחת עץ שנתלה עליו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו לא צריכא דמתקני ומייתי אחריני חלופייהו נקברין עמו והתניא *אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו עמו בתפיסתו אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור מאי טעמא דבעינא °יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא הכי נמי דפסילי שאני התם דאמר קרא יד העדים שהיתה כבר מיתיבי *כל מקום שיעידוהו שנים ויאמרו מעידין אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג תרגמא שמואל בהן הן עדיו ומי בעינן קרא כדכתיב *והתניא °מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת המכה מכל מקום שאני התם דאמר קרא מות יומת וליגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד *אין מלמדין רוצח הא דאמרן גואל הדם מאי היא דתניא °גואל הדם ימית את הרוצח *מצוה בגואל הדם ומניין שאם אין לו גואל שב"ד מעמידין לו גואל שנאמר °בפגעו בו מכל מקום א"ל מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי *ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן *היה אחד מהן גידם או אילם או חיגר או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר °ותפשו בו ולא גידמין °והוציאו אותו ולא חיגרין °ואמרו ולא אילמין °בננו זה ולא סומין °איננו שומע בקולנו ולא חרשין מאי טעמא לאו משום *דבעינן קרא כדכתיב לא שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ת"ש *אין לה רחוב אין נעשית עיר הנדחת דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר רחובה דמעיקרא בעינן ומר סבר רחובה דהשתא נמי כדמעיקרא דמי אבל דכ"ע בעינן קרא כדכתיב תנאי היא *דתנן אין לו בהן יד בהן רגל אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית רבי אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא רבי שמעון אומר *נותן על שמאלו ויוצא :

מתני' כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר וחכ"א אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע"ז האיש תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ דברי רבי אליעזר וחכ"א *האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר *(להן) רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו לו שמונים נשים תלה ואין דנין שנים ביום אחד : **גמ'** ת"ר °והומת ותלית יכול כל המומתין נתלין ת"ל °כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שבסקילה אף כל שבסקילה דברי רבי אליעזר וחכ"א מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר במאי קא מיפלגי רבנן דרשי כללי ופרטי רבי אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית כלל כי קללת פרט אי הוו מקרבי להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט *הני אין מידי אחרינא לא

השתא

תורה אור: דברים יז · במדבר לה · שם · שם · דברים כא · שם · שם · שם · שם

רש"י

תלמוד לומר סקול יסקל. לשון עתיד ולא כתב כי סקל סקל או ירה ירה : ושדי ליה איהו . חד מינייהו : דתיתי מרזיא . מכה גדול דשנים אין יכולין לכוון כחם להשליך כאחד כשזה משליך זה מעכבו אבל היחידי משליך בכח : היתה . משמע כל הימים היתה לכך והיא נקברת עמו : כולם נקברים עמו . מקבור תקברנו יתירא נפקא לן לקמן בפירקא (דף מו:) : בתפיסתו . בתוך ארבע אמות אבל לא נקברו עמו ממש : גידמין הכי נמי דפסילי . ואם כן נימא עדי גידמין פסולין למה לי דנקט נקטעה לאחר מכאן : יד העדים . יד שהיתה להם תהיה להם בשעת מיתה אבל גידמין מעיקרא לא משתמעו מיניה דזו היא יד שלהם : הרי זה יהרג . ואע"פ שאין כאן יד עדים הראשונים אלמא לא בעי קרא כדכתיב דלאו דוקא איכתיב אלא למצוה בעלמא : בהן הן עדיו . כגון דהנך שנים המעידים עליו שנגמר דינו בבית דין הן הן עדים שהעידו עליו מתחילה ונתחייב על פיהם : אין לי . אי לא כתיב אלא יומת : אלא מיתה הכתובה בו . סייף כדיליף לקמן [בד' מיתות] (ד' נב:): מות יומת . ריבויא הוא : משום דהוי רוצח . הנידון בבית דין : וגואל הדם . כלומר מיתה שגואל הדם ממיתו לרוצח שוגג שיצא חוץ לעיר מקלטו שני כתובין הבאים כאחד כו' : היה אחד מהן גידם . אביו או אמו של סורר ומורה : בננו זה . משמע שרואין אותו : ולא חרשין . שאינן שומעין מה שמשיב להם ואינן יודעין אם שמע תוכחתם אם לאו : כולי קרא יתירא הוא . דהוה ליה למיכתב והוציאוהו אל שער העיר ההיא וסקלוהו כדכתיב בכל שאר נסקלין ותו לא מידי כל אורך דברים זה למה : רבי אליעזר . לא בעי קרא כדכתיב וכן ר"ש : **מתני'** אלא מגדף . מברך את השם ובגמרא מפרש טעם : אין דנין שנים ביום א' . בב"ד א' משום דלא מצו להפוכי בזכותיה דכל חד חד צריך לבקש זכיות למיתה זו ולמיתה זו ובגמרא מפרש דבשתי עבירות קאמר דאין ראיותיהן שוות ושמעון בן שטח שעה הוצרכה לכך שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים ועשה סייג לשעה ותלאן לפרסומא למילתא ודן את כולם ביום אחד מפני קרוביהם שלא יתקשרו להצילן : **גמ'** כי קללת אלהים . מפני שבירך את השם נתלה והעוברים והשבים אומרים מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונגלי הדבר כלפי מעלה להיזכר : מה מקלל בסקילה . ונתלה דכתיב ביה ותלית אף כל שבסקילה נתלה : אף כל שכפר בעיקר . אין לך לרבות אלא העובד ע"ז : דרשי כללי ופרטי . דורשין את התורה בכלל ופרט כל מקום שסתם ואח"כ פירש דורשין את האחרון בפרט : ורבי אליעזר דורשו במיעוט . ויש חילוק בין זה לזה פרט הייני פירוש הכלל ואין בכלל אלא מה שבפרט ואפילו הדומה לפרט אין מתרבה מן הכלל אבל הדורשו במיעוט לא עקר את הכלל ממקומו אלא מיעוטי במקלת שמתחילה היה משמע כל דבר ובא המיעוט ומיעט משמעו שלא תאמר הכל במשמע אלא כגון זה הכתוב אחריו והדומין לו :

אהני

תוספות

משום דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד . ולמאן דאמר מלמדין איכא עיר הנדחת דדרשינן בפ' אלו מגלחות (ב"מ דף לא:) מדכתיב הכה תכה ונסקלין נמי דבפ' ארבע מיתות (לקמן דף נג:) דרשינן מדכתיב מות יומתו דמיהם בם וא"ת בפרק אלו הנשרפין (לקמן דף עט:) דתנן חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה ואמר בגמרא* שמע מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל והיכי דייק מיניה דשאני התם דמיתתם בכל מיתות שיכול כיון דחייב מיתה וי"ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות אפי' הנך דלא דרשי הכי אי נמי *בורח שאני :

אין לו בהן יד . וכגון שנקטעה משנזקק לטומאה דאי קודם לכן הא אפילו שמואל דבעי קרא כדכתיב מודה בעדים גידמים כדאמר לעיל ויש תימה היכי דייק מהכא דבעי קרא כדכתיב דילמא שאני (*התם) דכתיב תהיה דדרשינן *מיניה לעכב כל מילי :

רבי אליעזר אומר נותן על מקומו . הך מתניתין מיתניא איפכא בפ' ג' מינין (נזיר מו:) בסופו ורבים כיולא בהן בההיא שמעתתא גופא פלוגתא דב"ש וב"ה דנזיר ממורט מיתניא איפכא בפ' הוציאו לו (יומא דף סא: ושם) וכן בההיא פירקא (נזיר דף לח:) פלוגתא דאביי ורבא דזג וחרצן איפכא [בפסחים] (דף מח:) ופלוגתא דאביי ורבא בידים שאין מוכיחות בפ' בתרא דנזיר (ד' סב. ושם) איפכא בפ"ק דנדרים (ד' ה:) ופלוגתא דרבה ורב חסדא בפ"ק דבכורות (ד' ג. ושם) דטריפה חיה איפכא בפ"ק דתמורה (ד' יא: ושם)* :

השתא

רבינו חננאל

ונותנה על לבו איני והתניא אבן היתה שם משוי שני בני אדם כו' ופרקי' דמדליה חבריה גהדיה ושביק ליה לאבנא בידיה ושדי לה איהו עליה כי היכי דתיתי מרזיא פי' מכר כלומר מגביהין אותה שניהן למעלה ומניחה האחד ביד חבירו וכיון שאין בו כח להורידה מיד משתרבבת מידו ובאה עליו בכח: **תנא** מעולם לא הוצרכו לסקלו באבן שניה וכיון שהיו סוקלין אותו באבן ההיא היא היתה נקברת עמו והיו מתקנין אבנים אחרות ומתקנות תחתיה . דתנן אחד אבן שנסקל בו ואחד עץ שנתלה בו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו לא עמו ממש אלא עמו בתפיסתו פי' בד' אמות דיליה כדגרס' מת תופס ד' אמות: **אמר** שמואל נקטעה יד העדים אחר שהעידו פטור ההורג דבעינן יד העדים תהיה בו וליכא אבל אם היו העדים גידמין מעיקרא מקטיל ושני הכא דנקטעה משום דכתיב יד העדים ודייקינן יד שהיתה כבר אבל אם לא היתה כבר לא חיישינן לה איני דבעינן יד העדים ממש והתניא כל מקום שיעידו שנים כי בבית דינו של פלוני נגמר דינו של פלוני ופלוני עדיו יהרג ותרגמ' שמואל בהן הן עדיו כלומר אנו העדנו עליו ועל פינו נגמר דינו והנה אנחנו והנה ידינו איני דאיתא הא דשמואל דאמר בעינן קרא כדכתיב והא כתיב ברוצח מות יומת הרוצח ומיתתו בסייף וקי"ל כי אם עומד במקום שאין אדם יכול להורגו בסייף שהורגין אותו בחצים או באבנים באיזו מיתה שיכולין להמיתו ולמה לא קאמר כיון שאין יכול להורגו בסייף פטור הוא ושנינן שאני התם דרבי קרא מות יומת המכה מכל מקום . ולינמר שמואל מיניה כשנקטעה יד העדים . ודחי' משום דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד רוצח הא דאמרן מות יומת המכה מכל מקום גואל הדם כתיב הוא ימית את הרוצח . ואם אין לו גואל ב"ד מעמידין לו גואל הדם שנאמר בפגעו בו מכל מקום כלומר הפוגע הורגו ואע"פ שאינו גואל הדם .אלא במקום גואל הדם ואקשי' למא"ד (ומי) [דלא] בעינן קרא כדכתיב ולא והתנן בבן סורר ומורה ותפשו בו ולא גידמין והוציאו אותו ולא חיגרין כו' ודחינן שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ותוב אקשינן מרחוב דעיר הנדחת דכולי עלמא בעינן קרא כדכתיב ודחינן תנאי נינהו דתנן בנגעים פרק אחרון אין לו בוהן יד בוהן רגל אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית ר' אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא ר' שמעון אומר נותן על של שמאל ויוצא . תנא קמא סבר בעינן קרא כדכתיב ור' אליעזר ור' שמעון לא בעו קרא [כדכתיב]:כל הנסקלין נתלין כו' ת"ר והומת ותלית יכול יהו כל הנסקלין נתלין כו' רבנן דרשי התורה בכלל ופרט כתיב כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ כלל כל מומת בא בפסוק של אחריו ופרט כי קללת אלהים תלוי וזהו המקלל ואם היה הפרט קרוב לכלל היינו דנין אותו אין בכלל אלא מה שבפרט

עין משפט נר מצוה

יז א ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין קה :
יח ג ד מיי' שם הל"ט :
יט ה ו מיי' שם פי"ד הלכה ח :
כ ז מיי' שם פי"ג הל"ז :
כא ח מיי' שם פי"ד הלכה ח :
כב ט מיי' שם ופי"ג הלכה ז :
כג י מיי' פ"ה מהלכות מחוסרי כפרה הל"א סמג עשין רכ"א :
כד כ מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קג :
כה ל מיי' שם פכ"ד הל"ד סמג לאוין רח:
כו מ נ מיי' שם פי"ד הל"י:

[נ"ל סכא]
[מנחות ס. ודף יט.]
[וע"ע תוס' מנחות נח: ד"ה ואיכא דאמרי]
[עי' תוס' סוטה כז: ד"ה דכתיב וכו']
שם שם
[במשנה דנגעים איתא אם נתן על של שמאל יצא]
סוטה כג.

מסורת הש"ס

[נ"ל סקל יסקל או ירה יירה כן נוסחת הילקוט]
[ע"ז סב:]
[תוספ' פ"ט]
מכות ז. גיטין כח: כט.
ב"מ לא: לקמן נג. ודף עב:
[קידושין כד. וש"נ]
[מכות יב.]
לקמן עא.
[לקמן עא.]
לקמן קיב.
לקמן פח. נזיר מו: ע"ש יומא סה: נגעים פי"ד משנה ט
[נ"ל להם]
נ"א האי

השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי עבודת כוכבים דדמי ליה בכל מילי ור' אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי והומת ותלית רבוי כי קללת מיעוט אי הוו מקרבי להדדי לא הוו מרבינן אלא עבודת כוכבי' דדמי לה בכל מילי השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי שאר הנסקלין: האיש *תולין וכו': מ"ט דרבנן *אמר קרא °ותלית אותו אותו ולא אותה ור' אליעזר אותו בלא כסותו ורבנן אין הכי נמי אלא אמר קרא °וכי יהיה באיש חטא איש ולא אשה ור' אליעזר האי וכי יהיה באיש מאי דריש ביה אמר ריש לקיש ההוא למעוטי בן סורר ומורה והתניא בן סורר ומורה נסקל ונתלה דברי ר' אליעזר אלא אמר רב נחמן בר יצחק לרבות בן סורר ומורה מאי טעמא דאמר קרא וכי יהיה באיש חטא איש ולא בן חטא מי שעל חטאו נהרג יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג הוי מיעוט אחר מיעוט *ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות: אמר להן רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו': *אמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין והא מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הואי וקא אמרו ליה דאין דנין אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות והיכי דמי כגון שתי עבירות [א]אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין מתיב רב אדא בר אהבה *אין דנין שנים ביום אחד ואפילו בנואף ונואפת תרגמא רב חסדא [ב]בבת כהן ובועלה °או בבת כהן וזוממי זוממיה (א) *תניא ר"א בן יעקב אומר [ג]שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך:

מתני' [ד]כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא* ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו רבי יוסי אומר הקורה מוטה על הכותל ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין ומתירין אותו מיד [ה]ואם לן עובר עליו בלא תעשה שנאמר °לא תלין נבלתו על העץ כי קבר תקברנו כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל* אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת* קלני מראשי קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך קל וחומר על דמן של צדיקים ולא זו *בלבד אמרו אלא [ו]כל המלין את מתו עובר בלא תעשה *הלינהו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו [ז]ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא *שתי בתי קברות היו מתוקנין לבית דין אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן* [ח]והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם ולא

רש"י

אהני לרבויי עכו"ס. הך הרחקה שהרחיקם זה מזה למימרא דאין דנין אותו בכלל ופרט אהני לרבויי עכו"ס הואיל ודמיא לפרטא בכל מילי שכופר בעיקר כמותו: כי קללת. מיעט את הרבוי ולימדך שלא תרבה בו את הכל אלא זה והדומה לו וכי דרשינן הכי היכא דמיקרבן להדדי אבל היכא דרחקן זה מזה אהני דלא תמעטיה בהאי מיעוטא כשאר מיעוטין אלא מידי דלא דמי ליה במידי כגון שאר מיתות ב"ד אבל שאר נסקלין דדמו ליה מיהת דבסקילה כמותן לא תמעט מיניה ומהכא תיפשוט לך בכל דוכתא דאיכא כלל ופרט וכלל דמאן דדריש ליה בכללי ופרטי אינו מרבה אלא כעין הפרט ומאן דדריש ליה בריבוי ומיעוט אמרינן ריבה הכל ולא מיעט אלא דבר אחד משום טעמא דפרישית לעיל הוא דפרט לשון פירוש הלכך כלל ופרט וכלל אי אתה דן להביא ע"י הכלל האחרון אלא כעין הפרט שאילמלא לא בא כלל האחרון הייתי אומר הפרט הוא פירושו של כלל ואין בכלל אלא מה שבפרט ואפי' הדומה לו לא תלמוד ממנו אלא סתם ואח"כ פירש ובא ללמדך שאין בסתם אלא הפירוש הלכך כי אתא כללא בתרא אהני לרבויי כעין הפרט ותו לא ומאן דדריש ליה בריבויי ומיעוטי אמר לך המיעוט אינו פירושו של סתם אלא מיעט ריבויא שלא יהא הכל במשמע ואי נמי לא אתא כללא בתרא הייתי שומע מן המיעוט כל הדומין למיעוט שלא בא המיעוט למעט אלא מאי דלא דמי ליה הלכך כי חזר וריבה ריבה הכל ולא נתמעט מן המיעוט אלא דבר אחר שלא תראה בו שום רמז דומה *לפרט: ורבי אליעזר. אמר לך האי אותו דתלייה נמי אותו בלא כסותו אשמעינן ולא למעוטי אשה: למעוטי בן סורר ומורה. דאע"ג דבסקילה אתא קרא למעוטי דכתיב איש ובן סורר ומורה לא הוי איש דאם היה ראוי להוליד לא היה נידון דכתיב (דברים כא) בן: מאי טעמא. כלומר היכי משמע מיניה ריבויא: בן סורר ומורה. לא חטא כדתנן בפ' בן סורר ומורה (לקמן דף עב.) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו סופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות כו': ואין מיעוט אחר מיעוט כו'. כלומר מדה היא בתורה: מיתה אחת דנין. דטעמא משום דלא אפשר לעיוני בתרווייהו הוא: מיתה אחת כעין שתי מיתות. כגון שתי עבירות שאין דומות והן מיתה אחת כגון שבת וע"ז וכ"ש שתי מיתות ממש: אבל מיתה אחת ועבירה אחת. כגון שתיהן בחילול שבת שתיהן בנערה המאורסה דנין ושמונים נשים לאו עבירה אחת היו דאיכא באוב ואיכא בידעוני והכתוב חלקן בשתים ושמעון בן שטח לצורך שעה עשה: ואפי' נואף ונואפת. דמיתה ועבירה אחת: תרגמא רב חסדא. להא דרב אדא: בבת כהן. ארוסה או נשואה: ובועלה. דהיא בשריפה אבל בועלה נידון כשאר בועל בת ישראל דבועל ארוסה בסקילה ובועל נשואה בחנק דכתיב (ויקרא כא) היא באש תשרף היא ולא בועלה היא ולא זוממיה: או בבת כהן וזוממי זוממיה. שהיא והן נהרגין ולא במיתה אחת דהיא בשריפה והן במיתת הבועל כגון באו עדים והזימו את הראשונים וחייבום מיתת הבועל ולא מיתתה דכתיב (דברים יט) כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו כדאמר באלו הן הנחנקין (לקמן דף צ.) ובאו שנים אחרים והזימו המזימים נמצאת היא חייבת שריפה ע"פ הראשונים והמזימים את הראשונים בחנק שהיו באין לחייבן בה והיינו מיתת הבועל: שמעתי. מרבותי: שב"ד מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה: ולא. שיתכוונו לעבור על ד"ת לבוד מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך השעה: לעשות סייג. גדר: לא שראוי לכך. דשבות בעלמא הוא מדרבנן: אלא שהשעה צריכה לכך. מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואין לוחצן של ישראל שהיונים הם גוזרים עליהם גזירות והיו מלות בזויות בעיניהם: הטיח. בא עליה: תחת התאנה. מקום גלוי: **מתני'** משקעין. נועצין: והעץ יוצא. ממנה כמין יתד הוא ענף יוצא מן הקורה סמוך לראשה: ומקיף. סומך לו זו אצל זו כמו (חולין דף ז.) שלא מן המוקף סמוך וכמו מקפת וקורא לה שם (טבול יום פ"ד מ"ב) לשון קירוב: ותולה אותו. בידו: מוטה על הכותל. לא היתה נטועה בארץ אלא ראשה אחד על הארץ וראשה אחד סמוך על הכותל: שם שמים מתחלל. שמזכירין שזה בירכו: שאדם מצטער. שפורענות באה עליו בעונו: מה לשון אומרת. באיזה לשון היא קובלת ומתודדת עליו: קלני מראשי. כמו שהאדם סיגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי והיינו קללת קל לית אני איני קל: ולא זו בלבד. בלא תעשה אלא כל מתים הנלנן בלא תעשה הוא כדיליף בברייתא מריבויא דתקברנו: לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו. לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק כך מפרש לה בגמ': שתי קברות. בגמ' מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני שנים ולא ארבעה: נתעכל הבשר. כבר נתכפר במיתתו ובזיונו מלקטין את העצמות וקוברין בקברות אבותיו: ולא

תוספות

השתא דמרחקי מהדדי. והא דאמרי' [ג]מנחות (נה:) כלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט לאו דאין דנין כלל אלא דנין בכלל ופרט ואהני לרבויי מידי כי הכא דאהני לרבויי עכו"ס*:

אותו בלא כסותו. ואף על גב דמשעת סקילה היה ערום ס"ד שילבישוהו בשעת תלייה:

שתי עבירות. ומעשה דשמעון בן שטח יש בעלת אוב וידעוני ויש חובר חבר ושאר מכשפות: תליסה

רבינו חננאל

שבפרט מקלל לבדו אין זולתו לא וכיון דמרחקי הפרט מן הכלל אהני לרבוי עובד עבודה זרה כי נתלה דדמי ליה למקלל בכל דבר ששניהן כופרין הן בעיקר ושניהן בסקילה ור' אליעזר היה דורש התורה רבויי ומעוטי והומת ותלית ריבת כל מומת לתליית כי קללת אלהים תלוי מיעט כל מומת מלהתלות אלא המקלל בלבד ואי הוה ריבוי בהדי מיעוט בקרוב הוה ממעטי כל מומתין מתליה זולתי עובד ע"ז דדמי ליה בכל מילי. השתא דמרחקי אהני ריחוקייהו לרבויי שאר הנסקלין: **האיש** נתלה ולא האשה נתלית שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ ור' אליעזר דרש הכי כי יהיה באיש חטא איש ולא בן למעוטי בן סורר ומורה חטא מי שעל חטאו נהרג למעוטי בן סורר ומורה שעל סופו נהרג כמפורש בענין בן סורר ומורה הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות ומרבה בן סורר ומורה להתלות. אמר ר' אליעזר מעשה בשמעון בן שטח שתלה נשים באשקלון אמרו לו משם ראיה והלא אין דנין שנים ביום אחד והוא דן שמונים ביום אחד אמר רב חסדא לא שנו שאין דנין שנים ביום א' אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות והוא כגון זכר ונערה מאורסה שהן שתי עבירות ואע"פ ששניהן במיתה אחת בסקילה כיון ששתי עבירות הן אין דנין אותן אבל במיתה אחת ועבירה אחת כגון עשרה באו על עשרה זכרים דנין אותן כולן ביום אחד ומותיב עליה רב אדא בר אהבה אין דנין ביום אחד אפי' נואף ונואפת ופריק רב חסדא בבת כהן *)ואשת ישראל ובועלה שהיא בשריפה ובועלה בחנק או בת כהן וזוממי זוממיה פי' כגון שהעידו שזינתה ונתחייבה שריפה באו עדים והזימום נהרגין והזוממין והיא ניצולת באו אחרים והעידו המזומין ונמצאו הראשונים שהעידו כי זינתה עדי אמת ונתחייבה היא והמזומין לראשונים מיתה היא בשריפה והן בחנק: **תניא** א"ר אלעזר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת וסקלוהו ב"ד לא מפני שראוי לסוקלו אלא לעשות סייג שהשעה היתה צריכה לכך. ותקח את (חבגד) [השק] ותטהו לה אל הצור (ש"ב כא) מלמד שהיתה מצדקת הדין ואומרת הצור תמים פעלו אמר בש"ר אושעיא גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם **) כתיב והמה הומתו בימי קציר בתחילת קציר שעורים וכתיב מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים וגו' שהוא מתחלת קציר שעורים מלמד שהוו תלויין מט"ז בניסן עד זמן הרביעה בי"ז במרחשוון והוו עוברים ושבים אומרים מפני מה תלויין כל כך והוו אומרים להןמפני שפשטו ידיהם בגרים והלא דברים ק"ו ומה הללו שאינן גרי צדק כך גרי אמת עאכ"ו הרבה גרים נתגיירו באותו זמן ובקידוש השם כתיב לא תלין נבלתו תני המעביר ארון ממקום למקום אין בו משום ליקוט עצמות איזהו ליקוט עצמות המלקט עצם עצם משיתאכל הבשר תני לקום עצמות אין אומרים עליהם קנים ונהי ולא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלו הן ברכת אבלים שאומר בבטות. תנחומי אבלים הן שאומרים בשורה אבל אומר עליהם דברים

עין משפט נר מצוה

כז א ב מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה י וסמג עשין קב:

כח ג מיי' פכ"ד שם הלכה ד סמג שם ולאוין רח טור שלחן ערוך חושן משפט סימן ב [וכרב אלפס עוד בב"ק פ"ט דף לו. וביבמות פי"י דף לב.]:

כט ד ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז סמג עשין קג:

[ועי' תוס' ב"ק פה. ד"ה כלל ותוס' מנחות נה: ד"ה כלל ותוספות פסחים ו: ד"ה אבל]

ל ו מיי' שם הלכה ח ופ"ד מהלכות אבל הלכה ח סמג לאוין קסג טוש"ע יו"ד סימן שנז סעיף א:

לא ז מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה ט ופי"א מהל' אבל הלכה ט סמג עשין קב:

לב ח מיי' פי"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין לח:

מסורת הש"ס

נ"ל נתלה רש"ל

דברים כא

שם

[יומא תג. וש"נ]

לעיל לה.

נ"א למיעוט

[תוספתא פ"ט ע"ש ותוספתא דנגעים פרק א ע"ש]

[יבמות צ:]

[כסה"מ ממנה]

[חגיגה טו:]

[כסה"מ כביכול]

[כסה"מ ל"ג מלת אמרו]

[לקמן מז:]

[יבמות מז:]

[ע"ש בתוספתא]

הגהות הב"ח

(א) גמ' בבת כהן וזוממי זוממיה. נ"ב עי' במכות ד"ב ע"א בתוס' ד"ה זוממי בת כהן וכו' דסיינו סיכא דליכא דין מיתה בבועל:

(ב) תוס' ד"ה השתא וכו' והא דאמרינן. נ"ב בב"ק דף פ"ה ע"א:

גליון הש"ס

גמ' או בבת כהן וזוממי זוממיה. עיין מכות דף ב ע"א תוס' ד"ה זוממי:

*) נ"ק דלענין מה כתב רבינו ואשת ישראל שלא כבת כהן אין נ"מ כלל אם נשאת לישראל או לכהן: **) בירושלמי לפנינו כאן ובקידושין פ"ד שלשון ליסוק בחילול השם כתיב לא תלין נבלתו ובקידוש השם כתיב וכמה סוממנו וגו' ועי' בבבלי יבמות דף ע"ש:

עין משפט
נר מצוה

לג א מיי' פי"ג מהלכות סנהדרין הל"ו ופ"א מהלכות אבל הל"ט:

לד ב מיי' פט"ו מהלכו' סנהדרין הלכה ז:

*פי' גי' מהר"ס

לה ג מיי' שם הלכה ט:

לו ד ה מיי' פי"ב מהל' אבל הלכה א סמג עשין מד"ס ב טור שו"ע יו"ד סימן שמה סעיף ב וג' וסימן שסב סעיף א [וברב אלפס מו"ק כ"ג דף רלו.]:

לז ו ז ח מיי' שם סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שמד סעיף ט וסעיף י:

נ"א אין לו בזיון אם שוכב כו'

[וע"ע תוס' בכורות נג: ד"ה כאן]

[גי' הערוך ארגז וע"ש מ"ש בשם רב האי גאון]

וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר ואי אמרת כנ"ל

תלישה לאו כלום היא. והא דאמרי' בפ' כיסוי הדם (חולין דף פט.) דעפר הגדחת שרי דכתיב ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קבילה ושרפה יצא זה שמחוסר תלישה וקבילה ושריפה לא דמי דעפר חשיב טפי מחובר מעץ הנטוע בארץ:

קילי עלמא. יש גורסין *קלי משום דאמר בסמוך קלת ואין לחוש בכך דאשכחן נמי בפרק ד' מיתות (לקמן דף סו.) גבי אלהים לא תקלל דאמר ליכתוב לא תקל:

קבורה משום בזיונא או משום כפרה. ע"כ איכא כפרה כדאמרי' לקמן (דף מז:) (בפ' ד' מיתות) כפרה מאימת הוי מכי חזו צערא דקיברא פורתא אלא אפי' אי איכא בזיונא וכפרה מיבעי ליה הי עיקר וא"ת והא איכא כפרה טפי בשלא נקבר משנקבר כדתניא בשמעתין (לקמן מז.) סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד ולא נקבר וי"ל דלאו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונא דהכא לאו בזיונא דמת קאמר דאם כן אמאי לא כל כמיניה אלא בזיונא דמשפחתו אבל למת *אית לו בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד:

לא תקברוהו לההוא גברא. והא דאמר בריש פ"ט דכתובות (דף פד.) דהמוכר קברו באים בני משפחה וקוברים אותו בע"כ משום פגם משפחה שאני התם דבעי דליקברוה בחד דוכתא*:

הספידא יקרא דחיי. תימה הא דאמר בפ' הערל (יבמות דף עח.) אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הרי מחלו ישראל על כבודן שלא הספידוהו וי"ל דיראים היו לסופדו להראות שמצטערין עליו מפני דוד ועוד דאפי' הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגביה שלא נספד כהלכה:

אבל

ולא היו מתאבלין אבל אוננין שאין אנינות אלא בלב: **גמ'** תנו רבנן אילו נאמר חטא ותלית הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו כדרך שהמלכות עושה תלמוד לומר °והומת ותלית ממיתין אותו ואח"כ תולין אותו הא כיצד [ג]משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים מצות תלייה ת"ר °עץ שומע אני בין בתלוש בין במחובר ת"ל °כי קבר [ג]מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה ר' יוסי אומר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה ורבנן תלישה לאו כלום היא: כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך כו': תניא *אומר ר"מ משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו: אמר ר' מאיר כו': מאי משמע אמר אביי כמאן דאמר קל לית אמר ליה רבא א"כ כבד עלי ראשי כבד עלי זרועי מיבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קיל לי עלמא האי מיבעי ליה לגופה א"כ נימא קרא מקלל מאי קללת ואימא כוליה להכי הוא דאתא א"כ נימא קרא קלת מאי קללת ש"מ תרתי: ולא זו בלבד כו': *א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר עליו בל"ת ת"ל כי קבר תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה איכא דאמרי אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין [ד]ת"ל כי קבר תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מה"ת מניין אישתיק ולא א"ל ולא מידי אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דטפשאי דאיבעי ליה למימר כי קבור דליעבד ליה *ארון תקברנו לא משמע ליה ונימא מדאיקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדקבריה הקב"ה למשה דלא לישתני ממנהגא ת"ש °וספדו לו כל ישראל וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא °לא יספדו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו דלישתנו ממנהגא איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא למאי נפקא מינה דאמר לא בעינא דליקברוה להההוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא [ה]לא כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת"ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב °אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת"ש וספדו לו כל ישראל *וקברו אותו ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה *האי דצדיק הוא תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוי להו כפרה ת"ש לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי למאי נפקא מינה [ו]דאמר לא תספדוה לההוא גברא אי נמי [ח]לאפוקי מיורשין ת"ש °ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא דאברהם משהו לה לשרה שרה גופה ניחא לה כי היכי דמייקר בה אברהם ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא הנך בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקיא דמייקרי בהו אינשי ת"ש לא יספדו ולא יקברו לא ניחא לצדיקיא דמייקרי ברשיעייא תא שמע °בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה הכי קאמר ליה לייקרו ביך ישראל כי היכי דמתייקרי באבהתך

ת"ש

דברים כא | שם | שם | מ"א יד | ירמיה טז | קהלת ז | בראשית כג | ירמיה לד

ולא היו מתאבלין. עליהן כדי שתהא בזיונן כפרה להן אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך שאין אנינות אלא בלב בלבד: **גמ'** משהין אותו. את גמר דינו ואין תולין אותו שחרית שמא יתרשלו בקבורתו ויבא לידי שכחה אלא סמוך לשקיעת החמה כדי שיקברוהו מיד: אחד קושר ואחד מתיר. כלומר אין שהות בינתים: ת"ל [כי] קבור. מריבויא משמע ליה דאף עץ בעי קבורה: יצא זה. מחובר שמחוסר קציצה אבל נטוע מיהא הוי: רבי יוסי אומר. אף נטוע מתמעט מן המשמעות הזה שמחוסר תלישה וקבורה: לאו כלום היא. אין כאן חסרון מעשה: לשני תאומים כו'. אף אדם עשוי בדיוקנו של מקום: קל לית. איני קל: א"כ. דקלני דמתני' לאו כינוי הוא אלא קל איני כבד אני מיבעי ליה: קיל לי עלמא. (אני) מכנה ואינו רוצה להזכיר כבידות בעצמו: לגופה. לומר שהמגדף בתלייה ומיניה ילפינן לאחריני: ה"ג ת"ל כי קבר תקברנו. מריבויא דריש כל המתים: רמז לקבורה. שאדם חייב לקבור את מתו: דליעביד ליה ארון. אבל קבורת הארץ לא משתמע ליה מיניה ולהכי לא אמר ליה מהאי ופרכינן לימא ליה מרבויא דתקברנו ומשני לא משמע ליה (א) לעכו"ם למהוי דרשה מרבויא: ונימא מדאיקבור צדיקי. אברהם יצחק ויעקב ומשני מנהג בעלמא הוא שנהגו כן קודם לכן: ונימא ליה מדקבר רחמנא למשה. אלמא דעתו הסכימה ומשני דילמא כי היכי דלא לישתני משה ממנהגא דעלמא: וספדו לו. באביה בן ירבעם כתיב ואחיה השילוני נתנבא עליו דבר זה לשבח יען כי נמצא בו דבר טוב שביטל פרדסאות שהושיב אביו: ולא יקברו. ברשעים כתיב ומדלייט להו הכי ש"מ קבורה משמיא הסכימו עלה: משום בזיונא הוא. שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע: או. כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות: לאו כל כמיניה. דבזיון הוא לקרוביו: הא אמר לא בעינא כפרה. ואי נמי קבריה ליה לא מתכפר: לא יקברו. ואי משום כפרה יקברו ויתכפר להם: ומשני לא ניחא להקב"ה דתיהוי להו כפרה לפי שאף על פתח קברם לא היו חוזרין: א"נ לאפוקי מיורשין. על כרחן שכר הספדנין אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו לייתינן ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא לייתינן ליורשין לייתינן: משהו לה לשרה. עד שבא אברהם מבית עקידת יצחק דמדכתיב ויבא אברהם מכלל דההיא שעתא לא הוה התם: הנך בני יקרא נינהו. בתמיה והלא כל בית ירבעם העותרים רשעים היו ולא יקברו. ואי יקרא דחיי הוא. והלא העותרים יש בהן צדיקים: והוי אדון יספדו לך. לצדקיהו נאמר:

נבזה

מסורת הש"ס

[תוספ' פ"ט]

[גי' הילקוט א"ר יוחנן מנין למלין את מתו שהוא עובר בל"ת ת"ל לא תלין נבלתו מנין שעובר אף בעשה ת"ל כי קבור תקברנו א"ד רמז לקבורה מן התורה מניין ת"ל כי קבור מה ת"ל תקברנו מכאן רמז לקבורה]

האי דהוי צדיק כנ"ל

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה דלעביד ליה וכו' לא משמע ליה לשבור מלכא למהוי:

רבינו חננאל
דברים מהו דברים רבנן דקיסרי אמרי קילוסין: **כיצד** תולין אותו משקעין את הקורה כו'. ת"ר כיצד עושין משהין עד שקיעת החמה וגומרין (אותו) [את דינו] ומיד ממיתין אותו ואחר [כך] תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים בו מצות תלייה וכשתולין אותו אין תולין אותו אלא בעץ תלוש שצריך לקוברו עמו בתפישתו (ואין)[ואם] מניחין אותו תלוי עוברין בלאו שנא' לא תלין נבלתו על העץ כי קללת אלהים תלוי. כלומר מפני מה זה תלוי מפני שקילל השם פי' באין לחקור מה אמר בקללה ויאמרו כך וכך נמצא שם שמים מתברך בכינוי. אמר ר"מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלני מראשי וכו'. פירש אביי קל לית כלומר אין בו קלות כבאב ודחה רבא ואמר מי שאין בו קלות כובד יש בו אי הכי כבד עלי ראשי מבעי ליה ופירש רבא קליל לי עלמא כלומר הרוח תשש ונעשית קלה ומעופה ואקשי' האי קללת מבעי ליה לגופיה ללמד כי המקלל את השם נתלה ודחי' א"כ הוה ליה למיכתב מקלל מדשני קרא וכתב קללת ש"מ מקלל וש"מ נמי רוחו של אדם נכאבת בזמן שנכאב אחד מן האברים ואמרינן ונימא האי קללת להכי הוא דאתא לכדרבא ולא שמעינן מינה דמקלל הוא ופרקינן א"כ הוה למיכתב קלת מאי קללת ש"מ תרתי ש"מ הא דרבא ש"מ דמקלל הוא: ולא המלין את הנתלה בלבד עובר בלאו אלא אפי' המלין מתו כר' יוחנן דאמר מדכתיב כי קבור שאין ת"ל תקברנו ומה ת"ל תקברנו לרבות שאר מתים ומדסמיך לא תלין ש"מ ללאו הוא דאתא איכא דאמרי אמר ר' יוחנן רמז לקבורת המת מן התורה מדכתיב תקברנו שאין ת"ל תקברנו אלא ללמד שחייב מן התורה לקבורת המת: א"ל שבור מלכא לרב חמא מנא לכו קבורה מן התורה שתק ולא אמר ליה ולא מידי ואמרינן הוה ליה למימר ליה מדכתיב כי קבור תקברנו ודחי' יכול למימר דעביד ארגז כלומר תתנהו בארון. קבורה בארץ מנא להו שאין ת"ל תקברנו דדריש אנן לא משמע ליה למלכא לימא ליה מדאיקבור אבות ומשה רבינו ואמרינן יכול למימר מנהגא בעלמא הוא וכן הא דכתיב בבנו של ירבעם וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר וכן לא יספדו לו ולא יקברו דרך מנהג העולם כי קאמרינן צוואה מנא לן. וק"ל
מצוה

ת"ש °נבזה בעיניו נמאס *זה חזקיהו מלך יהודה *שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים ואי משום יקרא דחיי הוא מ"ט כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה (א) ומשום כפרה דאבוה משהו ליה ליקרא דישראל ישראל גופייהו ניחא להו דמיחלי יקרייהו לגביה *ת"ש אמר להן אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא דחיי מאי נפקא ליה מינה קסבר ליתייקרו ביה ישראל טפי ת"ש *הלינו לכבודו [א] להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו מאי לאו לכבודו של מת לא לכבודו של חי ומשום כבודו של חי מבית ליה למת אין כי אמר רחמנא °לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ביה בזיון אבל הכא כיון דלית ביה בזיון לא ת"ש *הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות להביא לו מקוננות להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת ה"ק כל העושה לכבודו של חי אין בו בזיון למת ת"ש ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד *ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבי הוא שמע מינה: לא היו קוברין כו': וכל כך למה לפי *שאין קוברין רשע אצל צדיק דאמר *ר' אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנאמר °ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע* ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו אמר ליה רב פפא ודילמא לאיקיומא °ויהי נא פי שנים ברוחך אלי אמר ליה אי הכי היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייא *א"ל רבי יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת דכתיב °אל נא תהי כמת וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק [ב]כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל וליתקון ארבע קברות שני קברות גמרא גמירי לה *אמר עולא א"ר יוחנן [ג]אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו הואיל ונדחה ידחה איתמר נמי * א"ר ירמיה אמר ר' אבהו א"ר יוחנן [ד]אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה וצריכא דאי אשמעינן קמייתא משום דאיהו דחה נפשיה בידים אבל האי דממילא קא דחי אימא כישן דמי ואי אשמעינן הכא משום דאין בידו לחזור אבל התם דבידו לחזור אימא לא צריכא אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא *[ה]היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו והוינן בה אמאי ימותו כיון דאיקטול הויא להו כפרה וליסקו לגבוה לאו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו א"ל אביי מי סברת מת מתוך רשעו הויא ליה כפרה מת מתוך רשעו לא הויא ליה כפרה דתני רב שמעיה יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור יטמא ת"ל בעמיו *בעושה מעשה עמיו א"ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הויא ליה כפרה תדע דכתיב °מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך [וגו'] נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך חסידיך ממש עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך אמר ליה אביי מי קא מדמית הרוגי

רש"י

נבזה בעיניו נמאס *בתהלים (כד) כתיב מי יעלה בהר ה' נקי כפים ובר לבב וגו' וקחשיב נמי הא: על מטה של חבלים. דרך בזיון מפני שהיה אביו רשע °וביזהו לעיני כל כדי שיתייסרו האחרים ולכבוד עצמו לא חש ומפני כבוד אב נמי ליכא למיחש דנשיא בעמך כתיב (שמות כב) בעושה מעשה עמך נבזה בעיניו הוא עצמו נתבזה ונמאס בפני עצמו שלא חש לכבודו במקום קידוש ה' ואי אמרת כבוד שעושין למת אינו שלו אלא של חיים מ"ט עביד הכי למה ביזה את החיים: אל תספדוני בעיירות. רבינו הקדוש צוה את בניו בכתובות (דף קג:) בהגוסס אל תספדוני כשתוליכו את ארוני למקום קבורתי דהוא מת בציפורי וקבורתו בבית שערים אל תספדוני בעיירות קטנות שתעברו עליהן אלא בכרכים גדולים דאיכא איכשי טובא ומיכנפי מעיירות נמי להתם: מאי לאו לכבודו של מת. אלמא יקרא דעבדי ליה דיליה הוא: ומבית ליה למת. תרגומו של מלין: כי אמר רחמנא לא תלין. ורבינן נמי שאר כל המתים היינו כי משהו ליה לדחוייה בעלמא דלא איכפת ליה ביה דהיינו בזיון ודומיא דתלוי אבל האי דליתייקרו ביה קרוביו לאו בזיון הוא לדידיה: לשמע. כמו (שמואל א טו) וישמע שאול לשון אסיפה להספידו: סימן יפה למת. כשנפרעין ממנו בעוה"ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך: ש"מ יקרא דשכבי הוא· דאי לאו יקרא דשכבי אמאי מיכפר בבזיוניה: ויחי ויקם על רגליו. אותו הנקבר נביא השקר היה. הוא הנביא אשר השיב את עידו לאכול ולשתות בבית אל ונענש עידו על ידו והמיתו האריה וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר אצל המקום שיקבר אצלו והחייהו: נא פי שנים. אליהו החיה את המת והיה לו לאלישע להחיות שני מתים והוא לא החיה אלא בנה של שונמית: לא הלך. ואי משום ברכתא דאליהו הוא היכי מקויימת בהכי: וכשם שאין קוברים כו'. לפרושי טעמא דמתני' מהדר דלפיכך נתקנו שתי קברות שאין קוברין נסקלין ונשרפין שהן רשעים חמורים אצל נהרגין ונחנקין שהן רשעים קלים: וליתקין ארבע. דהא נשרפין אצל נסקלין קלים הם: גמרא גמירי לה. הלכה למשה מסיני: הואיל ונדחה. הקרבן כשהמיר דתו דאין מקבלין קרבן מן המומרים כדתניא מע"ה פרט למומר בשחיטת חולין בפ"ק (דף ה:) שוטה נמי לאו בר כפרה הוא דיקריב אותו לרצונו כתיב (ויקרא א): כישן דמי. ככל אדם הישנים בלילה ואינם נדחים בכך לאחר שניעורו: אבל התם. דיש בידו לחזור: אימא לא. הוי דיחוי: היו בה קדשים. בעיר הנדחת אינן נשרפין עם שללה דכתיב (דברים יג) שללה ולא שלל שמים ומיהו מיקרב לא קרבו משום דכתיב (משלי כא) זבח רשעים תועבה ואם קדשי מזבח הן ואפילו עולות ושלמים נדבה ימותו: קדשי בדק הבית יפדו. כשאר בדק הבית והפודה אותם יאכלם שהרי לא נאסרו דלאו דידהו נינהו ומדקתני ימותו ש"מ משום דנדחו מהקרבה כשהמירו בעליהן הוא דמומר לע"ז לא מקבלינן שום קרבן מיניה כדאמרי' בהכל שוחטין (חולין דף ה:): דהואיל ונדחו ידחו. דאי משום זבח רשעים הא כיון דאיקטול אית להו כפרה: יכול פירשו. אביו ואמו של כהן: מדרכי צבור. כגון מומר: יטמא. להם במותם ת"ל (ויקרא כא) לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו' בעושה מעשה עמיו יטמא לו ואם לאו אל יטמא אפי' לשארו אלמא לא כיפרה לו מיתתו אם לא חזר בו:

הרוגי

תוספות

אבל חלב והפריש קרבן. כה"ג נראה ונדחה הוא והוי מלי לאשמעינן רבותא טפי דאפי' המיר דת והפריש קרבן דהוי דחוי ואע"ג דדחוי מעיקרא הוי דחוי כדשמעי' ליה לר' יוחנן בפ"ק דקידושין (דף ז. ושם) גבי בהמה של שני שותפין ורבותא הוא טפי מדחוי מעיקרא כדמוכח בפ' לולב הגזול (סוכה דף לג: ושם) דאפי' מאן דאית ליה דחוי מעיקרא לא הוי דחוי מודה בנראה ונדחה דהוי דחוי והא דנקט הכא כה"ג אורחא דמילתא נקט דאין דרך מומר להפריש קרבן ועוד גבי נשתטה אי אפשר לומר אלא שהפריש קודם שנשתטה דאי משנשתטה שוטה שהפריש קרבן אין הקדשו הקדש:

אימא כישן דמי. לאו לגמרי כישן דישן חזי אפי' בשעה שהוא ישן כדתנן בפרק כל הגט (גיטין דף כח.) השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים ולא חיישינן שמא ישן בשעת הקרבה אלא כלומר כישן דמי דאפי' דלא הוי חזי אין ראוי להיות דחוי משום דממילא מיתער והא כמי ממילא מישתפי:

ואמאי כיון דמיקטיל הוה להו כפרה. והא דתנן בחלק (לקמן דף קיא:) אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב הני מילי דלא איקטול אבל אם דנו אותם והרגום יש להם חלק: הואיל ונדחו ידחו. רב יוסף ס"ל כרבי יוחנן דמפרש טעמא בחלק (לקמן דף קיב:) משום דזבח רשעים תועבה דאי כר"ל דמוקי לה בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הן ע"כ אין תלוי משום דהויא אלא משום ממונם אבד דהני ממון בעלים הן וקשה תימה גבי המיר דתו או נשתטה לא יועיל בהם ראייה כמו בעיר הנדחת וידחו אפי' דמים:

מסיסתוס

עין משפט נר מצוה

לז [א] טור שו"ע יו"ד סימן שנג סעיף ח:

לח א ב טור שו"ע יו"ד סי' שסב סעיף ה:

לט ג ד מיי' פ"ג מהל' שגגות הל"ח ופסק שחוזר ונגלה ע"ש בכ"מ:

מ ה מיי' פ"ד מהלכות עכו"ם הלכה יג:

מא ו מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכה ח סמג עשין ב טוש"ע יו"ד סימן שנג סעיף ח:

כתובות קג:

לעיל מו:

מסורת הש"ס

נ"ל מי יגור באהלך (תהלים טו)

מכות כד.

[פסחים נו.]

[עי' תוס' לעיל מו: ד"ה קבורה]

חולין ז: ע"ש

נ"ל ויגע

ס"ל אמר ר"י [וכחולין איתא כדאמר ר"י]

סוכות יח. כריתות ז. זבחים יב:

לקמן קיב:

[יבמות כב: ופ"נ]

הגהות הב"ח

(א) גמרא דתיהוי ליה כפרה לאבוה. נ"ב וקשה והכי בסמוך גבי ת"ש מדר' נתן מבואר דדוקא אם הוא משום יקרא דשכבי אי איכא למת בזיון הוי הוא כפרה אבל אי משום יקרא דחיי הוא אין לו כפרה למת כלל מה שמבזין אותו לאחר מותו כמו שפרש"י שם:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה על מטה וכו' וביזהו לעיני כל. עי' תשובת מהר"י לבית לוי כלל ה' סימן מ"ט:

רבינו חננאל

מצוה זו מדרבנן היא: איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה כלומר הבוט הקבר מכפר למאי נפקא מינה כגון דפקיד לא תקברוה להוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת משום כפרה הא אמר לא בעינא כפרה ת"ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי כפרה בעי ודחי' אין דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ וגו' וסוגיא סלקא דמשום כפרת: איבעיא להו הספדא דיקרא דחיי או יקרא דשכבי היא למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוני אי נמי לאפוקי מיתמי שכר הספדנין אם הוא יקרא דשכבי מפקינן ואי לאו לא ופשטנא יקרא דשכבי הוא ת"ש ויבא אברהם לספוד לשרה ודחי' שרה גופה ניחא לה לאיתיקר בה אברהם ת"ש לא יספדו ולא יקברו כו' ת"ש נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגרר עצמות אביו במטה של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי הוא אמאי עבד הכי ואמרינן כי היכי דתיהוי כפרה לאבוה ת"ש בשלום תמות כו' ת"ש אמר להם ר' אל תספדוני בעיירות ת"ש הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או (למקוננות) [להביא לו מקוננות] לשמע עליו עיירות אינו עובר עליו שכל מה שעושה לכבודו של מת הוא עושה כו' ת"ש ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו כיצד לא נספד ולא נקבר או חיה גוררתו או גשמים זולפין על מטתו זהו סימן יפה למת שנפרעין ממנו אחר מטתו ש"מ יקרא דשכבי הוא ש"מ: לא היו קוברין אותו בקבורת אבותיו כו' לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק ומנא לן שנא' ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וגו' ודחי' ודילמא לא החיה הקב"ה אותו האיש המת שנגע בעצמות אלישע אלא כדי לקיומי ביה ברכת אליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי א"כ היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ש"מ שלא יהא קבור רשע אצל צדיק אבל אלישע החיה בן השונמית וריפא צרעת נעמן ששקולה כמת שהצרוע חשוב כמת כדכתי' אל נא תהי כמת וגם כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל: סוגיא דשמעתא מת מתוך רשעו מיתתו לא הויא לו כפרה וכן אפילו נהרג מתוך רשעו אין לו כפרה עד דמטיא ליה צערא דקברא ומשום הכי אין חיוב אבילות בקרוב והנהרג שרין אבילות משיסתם הגולל הילא אבילות ועת סתימת הגולל עדיין רשע ואינן חייבין להתאבל על רשע. מתי הויא ליה כפרה בעת דחזו צערא דקברא הואיל ונדחית האבילות נדחית לגמרי כדתנן לא היו מתאבלין עליהן אלא מתאוננין שאין אנינה אלא בלב ואקשי' אי הכי דמדחזו צערא דקברא איכפר להו למה ליה עיכול דקתני נתאכל הבשר מלקטין לעצמות וקוברין אותן ושנינן דמההיא שעתא מסרח ולא אפשר לאפוקי מקברא. אבל הרוגי מלכות כיון דשלא כדין נהרגין מיד הויא להו כפרה מדכתיב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ וק"ל חסידיך חסידים ממש עבדיך הנך הוא דמחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטול קרי לה עבדיך ש"מ הריגה כפרה ליהוי: א"ר יוחנן אכל חלב והפריש קרבן ונשתמד וחזר בו הואיל ונדחה ידחה וכן אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה

תורה אור

הרוגי מלכות להרוגי בית דין הרוגי מלכות כיון דשלא בדין קא מיקטלי הויא להו כפרה [א]*הרוגי בית דין כיון דבדין קא מיקטלי לא הוי להו כפרה תדע דתנן לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו ואי סלקא דעתך כיון דאיקטול הויא להו כפרה ליקברו מיתה וקבורה בעינן מותיב רב אדא בר אהבה לא היו מתאבלין אלא אוננין שאין אנינות אלא בלב ואי סלקא דעתך כיון דאיקבור הויא להו כפרה ליאבלו בעינן נמי עיכול בשר דיקא נמי דקתני נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן שמע מינה רב אשי אמר *אבילות מאימתי קא מתחלת [ב]מסתימת הגולל כפרה מאימתי קא הויא מכי חזו צערא דקברא פורתא הלכך הואיל ואידחו ידחו אי הכי למה לי עיכול בשר משום דלא אפשר קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא אתו אמרו ליה לשמואל אמר להו יאות עבדין קרקע עולם הוא * [ג]וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב °וישלך את עפרה על קבר בני העם מקיש קבר בני העם לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים [ד]במחובר לא מיתסרא דכתיב °אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים על ההרים אלהיהם *ולא ההרים אלהיהם הכא נמי במחובר לא מיתסר מיתיבי* [ה]החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית הכא במאי עסקינן [ו]בקבר בנין תא שמע *[ז]קבר חדש מותר בהנאה הטיל בו נפל אסור בהנאה [ח]הכא נמי בקבר בנין תא שמע *נמצא אתה אומר שלש קברות הן קבר הנמצא קבר הידוע קבר המזיק את הרבים [ט]קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה [י]קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה [כ]קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה [ל]הכא נמי בקבר בנין וקבר הנמצא מותר לפנותו דילמא מת מצוה הוא [מ]*ומת מצוה קנה מקומו שאני מת מצוה (א)דקלא אית ליה איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אביי אמר אסור *הזמנה מילתא היא ורבא אמר [נ]מותר הזמנה לאו מילתא היא מאי טעמא דאביי *גמר °שם °שם מעגלה ערופה מה עגלה ערופה בהזמנה מיתסרא האי נמי בהזמנה מיתסרא ורבא גמר °שם שם מעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים בהזמנה לא מיתסרא אף הכא נמי בהזמנה לא מיתסרא ורבא מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה אמר לך

משמשין

רש"י

הרוגי מלכות. הני דעובדי כוכבים: הרוגי ב"ד. עיר הנדחת: מיתה וקבורה בעינן. אם נקברו מכפרת מיתתן עליהן ולעולם טעמא דקדשי עיר הנדחת משום דהואיל ונדחו ידחו הוא: רב אשי אמר. לעולם לא בעינן עיכול הבשר אלא לערא דחיבוט הקבר פורתא וטעמא דלא היו מתאבלים משום דאבילות מסתימת הגולל חיילא כדתניא באלו מגלחין גולל הוא הדף הנתון על הארון לכסוי ואותן שבדפנות קרי להו דופק: הואיל ונדחו. שלא נראו להתאבל בשעת התחלת אבילות ידחו אף לאחר מכאן ואע"ג דגבי קובר את מתו ברגל תנן (מו"ק דף יט:) מונה שבעה אחר הרגל ולא אמרי' הואיל ונדחו ידחו התם לא אידחו להו לגמרי שהרי עסקי רבים נוהג ברגל שמנחמין אותו כל הרגל כדאמרינן התם כל שהוא משום עסקי רבים אין הרגל מפסיקן: אי הכי. לענין קבורת אבותיו למה לי להמתין עיכול הבשר: משום דלא אפשר. ליטלו משום דנבקע כריסו ומסריח: לאישתא בת יומא. ביום ראשון שלה והן מתרפאין באותו עפר: אמרו ליה לשמואל. משום דמת וכל *הנך הנקבר בו איסורי הנאה נינהו דגמר שם שם מעגלה ערופה כדלקמן: יאות עבדין. כדמפרש לקמן שהקרקע אינו נאסר: ע"ז לא מיתסרא במחובר לקרקע. דכתיב אלהיהם על ההרים *ולא ההרים אלהיהם: החוצב קבר לאביו. משמת: לא יקבר בו. הבן עולמית דכיון דהוזמן למת נאסר בכל הנאה וקס"ד דה"ה נמי אם חצבו לצורך איש אחר ואורחא דמילתא נקט: בקבר בנין. שבנאו למעלה מן הקרקע (והוי תלוש) דכוותיה בע"ז בית שבנאו מתחלה לע"ז אסור דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין ע"ז וקבר נמי איתקש לע"ז: קבר חדש. ולא למת הוזמן אלא חצבו סתם ולכשימות לו מת יקברנו בו: שלשה קברות. חלוקים בהלכותיהן: קבר הנמצא. כגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא נוה מעולם לקוברו שם ובגזילה נקבר שם: קבר הידוע. שנקבר שם מדעת בעל השדה: וקבר המזיק את הרבים. שקבור במקום הילוך רבים ומטמאין באהלו: מותר. לפנותו שלא קנה את מקומו: מקומו טהור. שאע"פ שגזרו טומאה על הקברות ואע"פ שניטלו משם לא גזרו על זה ובהנאה נמי מותר ואע"ג דאיסורא דאורייתא הוא דאין תורת קבר עליו: מקומו טמא. גזירה דרבנן היא שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנוהו: קבר המזיק את הרבים. ניתן רשות לפנותו מפני נזקו של רבים: פינהו מקומו טהור. דלא גזור עליה מפני הנזק ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקעא: מת מצוה קנה מקומו. מתנאים הוא שהתנה יהושע בכניסתן לארץ בפרק מרובה (ב"ק דף פא·): האורג בגד למת. לאחר שמת: הזמנה. שהזמינו לכך ונקרא שם המת עליו: מילתא היא. כאילו כרכו בו: שם שם. במרים כתיב (במדבר כ) ותמת שם מרים ותקבר שם ובע"ז כתיב (דברים יב) אשר עבדו שם הגוים: עגלה ערופה בהזמנה מיתסרא. דקי"ל ירידתה לנחל איתן היא אוסרתה בקידושין (דף נז·) ובכריתות (כה·): ע"ז בהזמנה לא מיתסרא·להדיוט דתניא במס' ע"ג (דף מד:) האומר בית זה לע"ז שור זה לע"ז מותר שאין הקדש לע"ז:

משמשין

תוספות

משיסתום הגולל. פי' הקונט' הוא דף הנתון לארון לכסוי ואותו שבדפנות קרוי דופק והקשה ר"ת דאמרינן בפ' מי שמתו (ברכות דף יט:) דא"ר אלעזר ברבי צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות לקראת מלכי ישראל ואי כיסוי ארון הוא גולל הא קא מטמא דקא דרשינן בפ' בהמה המקשה (חולין דף עב·) וכל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק ואפי' הוא טמון בארץ דכיון דגולל מטמא באהל טומאה בוקעת ועולה ויש מפרשים אע"ג דגולל מטמא באהל מ"מ היו יכולים לדלג ולטמאות עצמן מגולל כדאמרינן במסכת שמחות (פ"ד) כל שאין הנזיר מגלח עליה. אין כהן מוזהר עליה ואומר ר"ת דמשבשתא היא דהא רביעית דם דאין הנזיר מגלח עליה וכהן מוזהר עליה *ואין זו קושיא דשם טומאה בעי למימר במסכת שמחות דעל חצי לוג דם נזיר מגלח ולא אתא למעוטי אלא כלים הנוגעים במת דאין נזיר מגלח ואין כהן מוזהר ועוד קשה לר"ת דמדמרבינן ליה מעל פני השדה משמע שהוא מגולה וסתם כיסוי ארון טמון הוא ויש מפרשים דלא מרבינן ליה כיסוי ארון לשם גולל אלא כשהוא מגולה ולא כשהוא טמון והשתא ניחא הסיא דמדלגין היינו ומיהו קשה דאמרי' בפ"ק דעירובין (דף טו:) כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו גולל לקבר ואין דרך לעשות כיסוי ארון מבעלי חיים ומיהו אשכחן דמיירי הש"ס בדבר שאינו הוה בפ' בהמה המקשה (חולין דף ע·) הדביק שני רחמים יצא מזה ונכנס לזה ומפרש ר"ת דגולל היינו אבן גדול מלשון וגללו את האבן (בראשית כט) שמניחין על הקבר לסימן והיא מצבה דכתיב (שם לה) היא מצבת קבורת רחל ואותן האבנים שמניחין בצדדין שהאבן גדולה יושבת עליהם שלא תכבד על המת נקראין דופק ויש קושר בהמה לסימן עד שימלא אבן פן יאבד מקום הקבר והסיא דמדלגין לא היה שם מצבה וכ"ת היכא דליכא גולל מאימת חיילא אבילות מ"מ חיילא משיסתום הקבר בהוייתו*:

איתיביה החוצב קבר. פ"ה דסלקא דעתך דהוא הדין לצורך אחר והיינו טעמא דלא בעי למימר משום כבוד אביו כדלקמן דאי במחובר לא מיתסר כלל בעלמא משום כבוד אביו אין לאסור:

מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה. תימה כי גמר נמי מעגלה ערופה הא אמר ר' יוחנן בפרק אותו ואת בנו (חולין דף פב·) עריפתה אוסרתה ורבא פסיק *כר' יוחנן בר מסלש ועוד הקשה ריב"א אמאי לא קא אמר ורבא מ"ט לא אמר כאביי דבהאי לישנא רגיל הש"ס בכל דוכתא ויש לפרש דהכי קאמר מ"ט לא גמר מעגלה ערופה לטעמיה וכן אביי מאי טעמא לא גמר מעבודת כוכבים לטעמיה פי' מעבודת כוכבים עצמה שאסורה מיד מיהו פירש הקונטרס דעבדו שם לא איירי בעבודת כוכבים:

[פסחים כו:]

[וע"ע תוס' ברכות יט: ד"ה מדלגין ותוס' שבת קנג: ד"ה עד ותוספות סוכה כג. ד"ה ולא ותוס' כתובות ד: ד"ה עד]

עין משפט נר מצוה

מב א מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכה ח סמג עשין ב טוש"ע יו"ד סי' שעג סעיף ה·

מג ב מיי' פ"א שם הלכה ב סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שעה סעיף א:

מד ג מיי' פי"ד שם הלכה יד סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שסד סעיף א:

מה ד מיי' פ"ח מהלכו' עכו"ם הלכה א סמג לאוין מו טור שו"ע יו"ד סימן קמה סעיף א:

מו ה ו מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה כ סמג עשין ב טוש"ע יו"ד סי' שסד סעיף ז:

מז ז ח מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף א:

מח ט י מיי' פ"ח מהל' טומאת מת הלכה ה סמג עשין רלא טוש"ע יו"ד סימן שסד סעיף ג:

מט כ מיי' שם הלכה ו טוש"ע שם סעיף ה:

נ ל מיי' פי"ד מהלכות אבל הלכה יז טוש"ע שם סעיף א:

נא מ מיי' פ"ח מהלכות טומאת מת הלכה ז טוש"ע שם סעיף ג:

נב נ מיי' פי"ד מהלכות אבל הלכה כא סמג עשין ב טור וש"ע יו"ד סימן שמט סעיף א:

רבינו חננאל

ונשתפה הואיל ונדחה ידחה: קבריה דרב הוו שקלי עפר מיניה לאישתא בת יומא ואמר שמואל שרי דקרקע אינה נאסרת שנאמר וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא איתסר [אף ה"נ במחובר לא איתסר] ואותבינן עליה מהא דתנינן החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו עולמית הנה נאסר במחובר ודחי' האי קבר בנין הוא והבנין הוא שנאסר אבל הקרקע ועפרו לא נאסרו וכן דחה [הא דתניא] בקבר חדש מותר בהנאה השליכו בו נפל אסור בהנאה בקבר בנין ת"ש ג' קברות הן קבר הנמצא מותר לפנותו ולא חיישינן דילמא מת מצוה הוא דמת מצוה קלא אית ליה פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה קבר המזיק לרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה הכא נמי בקבר בנין. איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא דגמר שם שם מעגלה ערופה וערפו שם את העגלה בנחל מה עגלה נאסרה אף צרכי המת בהזמנה נאסרו רבא אמר הזמנה לאו מילתא היא

גמר

מסורת הש"ס

כתובות ד: מו"ק כז. (שבת קנג)

גי' יעב"ץ הכוך שנקבר

ע"ז נד:

שם מה.

[שם מט:]

[לקמן מח.]

[שם]

[תוס' דאהלות פט"ז שמחות פי"ד ע"ש]

[עירובין יז: ב"ק פא. סוטה מה:]

[ברכות כג לקמן מח. מגילה כו: מנחות לד:] [ע"ז כט:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' שאני מת מצוה נ"ב וע"ע בב"ק דף פ"א ע"ב·

משמשין. של מת: ממשמשין. של עבודת כוכבים:גמרינן . דלא מיתסרי בהזמנה דהאי קרא אשר עבדו שם במשמשי עבודת כוכבים מוקמינן ליה במס' ע"ג (דף נא:) דתניא אבד תאבדון את כל המקומות בכלים שנשתמשו בהן לעו"ז הכתוב מדבר דאילו מקומות ממש לא מיתסרי דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם יכול יהו נאסרין מיד משעת הזמנה ת"ל אשר עבדו שם משתמשים ואילך: מידי דאורחיה . שדרך היהודים לעשות כן אבל ע"ז אסורה לעבוד אף לבני נח הלכך לא מיתסרא תשמיש דידה בהגאה [א] אף בהזמנה דילמא מהדרי בהו ולא משמשי בהו עבודת כוכבים: כפה. צעיף: שהוא טמא מדרס. שאף הוא ראוי למדרס פעמי' שמקפלתו ויושבת עליו או נשענת ראשה עליה: ונתנתו לספר. תורה: טהור מן המדרס. בלא שום טבילה דבטיל ליה שם מדרס דאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו ואינו מטמא עוד אדם וכלים אבל שם כלי עליו שאף מטפחת הספרים מטמאות טומאה במגע וזה הרי נגע בעצמה בעודו מדרס וכשאבד שם מדרס ממנו מ"מ עדיין כלי הוא ונשאר עליו טומאת מגע שהרי הוא ראוי לה *מדקתני טהור מן המדרס בהזמנה בעלמא אלמא הזמנה מילתא היא: ה"ג ל"ל נתנתו וכרכתו כדרב חסדא. כלומר למה לי תרוייהו תיסגי בכרכתו לחודיה דהא איכא מעשה ומשני כדרב חסדא דאמר תרוייהו בעינן דכרכתו אקראי בעלמא הוא דהוה: אזמניה ולא צר ביה. הזמנה לאו מילתא היא צר ביה ולא אזמניה אקראי בעלמא הוא ואביי פליג עליה דרב חסדא ואית ליה הזמנה מילתא היא הלכך אזמניה אע"ג דלא צר ביה *(וברייתא) נתנתו דוקא קאמר ולא בעי כרכתו: צר ביה אי אזמניה אין לא אזמניה לא. דאקראי בעלמא הוא: נפש. בנין שעל הקבר שבנאו לשם חי לכשימות יקבר בו: דימוס. נדבך של אבנים: אסור. אלמא הזמנה מילתא היא: לא צריכא. האי הוסיף אלא לאשמועינן דאע"ג דפנייה למת לאחר זמן מתוך הקבר הקבר אסור בהנאה משום הוסיף דה"ל הזמנה ומעשה דאי לא הוסיף שרי אי פנייה דה"ל כצר ביה ולא אזמניה: אם היה מכירו. לאותו דימוס: לא יקבר בו. אלמא הזמנה מילתא היא: משום כבוד אביו. יש לחוש אבל משום איסורי הנאה ליכא כגון אם חצבו לשם מת אחר מתחילה לא: החוצב אבנים. מן ההר לבנות בהן קבר לאביו ולא בנה הרי זה כו': טווי לאריג מי איכא למ"ד. אפי' אביי לא קאמר אלא באורג דאריג חזי למת אבל טווה פשתן לארוג בגד למת לא אמר דתיהוי הזמנה: קבר חדש. השתא קס"ד אפילו זימנו למת: לא הטיל לא. ואע"ג דהזמין: ה"ה אע"ג דלא הטיל. וקבר חדש דקאמר כשחצבו לאדם חי או סתם לכשיצטרך והאי דקאמר הטיל משום דבעי לאשמועינן דנפל תופס קברו לאוסרו אף ע"ג שפינהו: ולאפוקי דר"ש כו'. במסכת אהלות (פט"ז בתוספתא): מותר המתים. גבו צדקה למתי מצוה או לעניים מתים והותירו מהן יניחום לצורך מתים אחרים: מותר המת. גבו לשם מת פלוני: ליורשיו. ליהנות מהן אלמא הזמנה לאו מילתא היא: אימא סיפא. אדרמית לה מרישא סייעיה מסיפא: לא יגע בהן. כדמפרש טעמא לקמן: דימוס. בנין: זילוף. יין: מתרץ לטעמיה. לאוקומי כולי תנאי כוותיה: דלא חזי ליה. שאינו צריך להוציא בו דהיינו מותר: מספקא ליה. הלכך בלא דעת יורשין לא יעשה דימוס דילמא לא תפים ומפסדת להו ליורשין: לאו מילתא היא. וטעמייהו דר"מ ורבי נתן לאו משום איסורי הנאה הוא אלא לפי שנתבזה המת עליהן כשגבו אותם בשמו: ת"ק סבר. מחיים אחליה לזילותיה וניחא ליה שיתבזה לאחר מיתתו להנאת יורשין: מזרקין בו כלים. זורקין בגדיהם עליו יותר מן הצורך מפני חיבתו ומחמת צערן מתכוונין לאסור את כל ממונם עליו: מצוה על אחרים. הרואין אותם להצילם וליטלן מעליו דאין השבת אבידה גדול מזה אלמא הזמנה לאו מילתא היא דאי מילתא היא ליכא הצלה:

משמשין ממשמשין גמרינן · *מיהו מת מצוה גופיה ילפינן מעגלה ערופה כדאיתא בפ"ב דמסכת ע"ג (דף כט: ושם) וא"ת ועורו של מת מי גרע מתכריכין דאמרי' בהעור והרוטב (חולין דף קכב·) דבר תורה עור אדם טהור ומפני מה אמרו טמא מפני שלא יעשה אדם מעור אביו ואמו שטיחין לאמור אלמא ליכא איסורא דאורייתא ומפרש ר"ת דאע"ג דאסור מדאורייתא הוצרכו לגזור טומאה משום דחמירא להו לאינשי טומאה מאיסורא כדאשכחן בסוף כיצד צולין (פסחים דף פה·) הפיגול והנותר מטמאין את הידים משום חשדי כהונה ומשום עצלי כהונה אע"ג דבלאו הכי איכא לאו דבל תותיר*:

נתנו לספר. תימה תקשה נמי לאביי דנקט האורג דמשמע אבל ייחד לא והמ"ל הכא בדאיתא שינוי מעשה דהא אין כלי עולה מטומאתו אלא בשינוי מעשה וכן ההיא דנפש שבנאו לשם חי והוסיף בו דימום אחד לשם מת משמע דיחוד בלא הוסיף לא מהני מדפריך מיניה לרבא ולאביי ניחא וכן מדנקט כיס שעשאו להניח תפילין ולא נקט יחדו וכופת שאור שייחדה לישיבה דפ' אלו עוברין (שם דף מה: ושם) וסדין שעשאו וילון דהקומץ רבה (מנחות דף כד: ושם) הנך נמי בדאיתא שינוי מעשה מיהו קשה דא"כ בלא נתנתו לספר נמי טהור מן המדרס [ב] אי איכא שינוי מעשה ומההיא דהיו אביו ואמו מזרקין בו כלים משמע דבזריקה בעלמא בלא שום מעשה מהני לאביי וצ"ל דייחוד דדיבור בעלמא לא מהני אלא א"כ נטלו ואמר זה יהיה למת ולספר והא דנקט האורג לאו דוקא אלא משום רבותא דרבא דאפ"ה שרי:

מותר המת ליורשיו. תימה אי בגבו מעות טווי לאריג מי איכא למ"ד ואי בגבו בגדים היאך יעשה דימוס לקברו הא אי אפשר לקנותו דאסור בהנאה כי ההיא איגלגלא דמילתא דאפרסוה אמיתנא בפ' אלמנה ביבמות (דף סו:) וי"ל דפרסוהו שאני א"נ מעות עדיפי מטווי לאריגה משום דחזו למיקני בהו כל מילי:

אנ"פ

משמשין ממשמשין גמרינן לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופה קדושה ואביי מ"ט לא גמר מעבודת כוכבים אמר לך מידי דאורחיה ממידי דאורחיה גמרינן לאפוקי עבודת כוכבים דלאו אורחא: (סימן כפ"ה נפשי"ה דחציב"א נכיס"א דאומנ"א) מיתיבי *כפה שהוא טמא מדרס ונתנתו לספר טהור מן המדרס אבל טמא (*מגע מדרס) אימא נתנתו וכרכתו למה לי נתנתו וכרכתו כדרב חסדא דאמר רב חסדא האי *סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה פשיטי אזמניה ולא צר ביה צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי ולאביי דאמר *הזמנה מילתא היא אזמניה אע"ג דלא צר ביה אי אזמניה אין אי לא אזמניה לא ת"ש נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס אחד לשם מת אסור בהנאה הכא במאי עסקינן דרמא ביה מת אי הכי מאי איריא הוסיף כי לא הוסיף נמי לא צריכא אע"ג דפנייה אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא אם היה מכירו חולצו ומותר *ת"ש החוצב קבר לאביו והלך וקברו בקבר אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית התם משום כבוד אביו הכי נמי מסתברא דקתני סיפא רבן שמעון בן גמליאל אומר אף החוצב אבנים לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בהן עולמית אי אמרת בשלמא משום כבוד אביו שפיר אלא אי אמרת משום הזמנה *טווי לאריגה מי איכא למאן דאמר ת"ש קבר *חדש מותר בהנאה הטיל בו נפל אסור בהנאה הטיל אין לא הטיל לא ה"ה דאע"ג דלא הטיל ולאפוקי מדרבן שמעון בן גמליאל דאמר *אין לנפלים תפיסת הקבר קמ"ל ת"ש *מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו הכא במאי עסקינן שגבו מחיים הא לא תני הכי דתנן* מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו ותני עלה כיצד גבו למתים סתם זהו מותר המתים גבו למת זה זהו מותר המת ליורשיו וליטעמיך אימא סיפא *ר"מ אומר לא יגע בהן עד שיבא אליהו *ר' נתן אומר יעשנו דימוס על קברו או זילוף לפני מטתו אלא אביי מתרץ לטעמיה ורבא מתרץ לטעמיה אביי מתרץ לטעמיה דכ"ע הזמנה מילתא היא ת"ק סבר דחזי ליה תפים דלא חזי ליה לא תפים ור"מ מספקא ליה אי תפים אי לא תפים הלכך לא יגע בהן עד שיבא אליהו ור' נתן פשיטא ליה דודאי תפים הלכך יעשה דימוס על קברו ורבא מתרץ לטעמיה לכ"ע הזמנה לאו מילתא היא תנא קמא סבר כי בזו ליה אחולי מחיל זילותיה גבי יורשין ור"מ מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל הלכך לא יגע בהן כו' ורבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל הלכך יעשה דימוס על קברו או זילוף לפני מטתו ת"ש היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על האחרים להצילן

התם

התם

מ"מ מת גופיה ילפי' מעגלה.כצ"ל מהרש"ם

נג א ב מיי' פכ"ב מהל' כלים הלכה י:

נד ג מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה ט סמג עשין כה טור שו"ע או"ח סימן מב סעיף ג:

נה ד ה ו ז מיי' פי"ד מהלכות אבל הלי"ט סמג עשין מד"ס ב טוש"ע יו"ד סימן שסד סעיף א:

נו ח מיי' פ"ט מהלכות מתנות עניים הל"ח סמג עשין קסב טור שו"ע יו"ד סימן שנו סעיף א:

[ועי' תוס' חולין קכב. ד"ה עורות וכו']

ברכות כג:

נז ט מיי' פי"ד מהלכות אבל הלכה כג סמג עשין ב טוש"ע יו"ד סימן שמט סעיף ג [וברב אלפס עוד במו"ק פ"ג דף רלו. עוד ביבמות פ"ז דף כה:]·

רבינו חננאל

גמר שם שם מע"ז שנאמר אשר עבדו שם הגוים מה ע"ז בהזמנה לא מיתסר עד שתיעבד אף מת כך ומותבינן עליה דרבא הא דתנן במס' כלים פרק כ"ח כפה שטמא מדרס ונתנתו על הספר טהור מן המדרס אבל טמא טמא מת ותנן במס' זבים פ"ד אמר ר' יהושע נדה שישבה עם הטהורה במטה כיפה שבראשה טמאה מדרס ישבה בספינה כלים שבראשה הנם שבספינה טמאים מדרס ש"מ הזמנה מילתא היא ופריק נתנתו וכרכתו על הספר כלומר צריך הזמנה ומעשה לפיכך נתנתו היא הזמנה וכרכתו כדר' חסדא דאמר סודר דאזמנית למיצר ביה תפילין וצר בי' תפילין אסור למיצר ביה זווי אומניה ולא צר ביה צר ביה ולא אומנית שרי למיצר ביה זווי רב חסדא סבר בעי' הזמנה ומעשה תרווייהו אבל הא בלא הא לא מתני.במנחות פ"ג הקשו מהא דתנן במס' כלים פרק כ"ז סדין שהוא טמא מדרס ועשאו וילון טהור מן המדרס אבל טמא מגע מדרס אמר ר' יוסי וכי באיזה מדרס נגע זה אלא אם נגע בו זב טמא מגע זב ושקלו וטרו ואמרי אלא מסיפא מודה ר' יוסי בב' סדינין המקופלין ומונחין זע"ז וישב הזב עליהן העליון טמא מדרס והתחתון טמא מדרס ומגע מדרס ש"מ כלי שאינו לא משכב ולא מושב ודרס עליו הזב טמא מדרס והיא טומאה (קלה) [חמורה] פי' טמא מדרס ומגע מדרס שאם היה סדין טמא מדרס ומגע מדרס ועשאו וילון טהור מן המדרס ונשארה טומאת מגע מדרס שנגעה בו: והא דאמר רב פפא אם היה מכירו להההוא דימוס דאוספיה לשם מת חולצו ומותר אותו נפש שבנאו לשם חי פשוט הוא: והא דאמר רשב"ג אף החוצב אבנים לקבר אביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו עולמית. פריק רבא התם לאו משום דהזמנה מילתא הוא אלא משום כבוד אביו ת"ש מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו כיצד גבו למת סתם זהו מותר המתים למתים גבו למת זה זהו מותר המת ליורשיו ר"מ אומר לא יגע בהן עד שיבא אליהו ר' נתן אומר יעשה דימוס על קברו או זילוף לפני מטתו רבא מתרץ לה כולה לטעמיה ואמר כולי עלמא הזמנה לאו מילתא היא תנא קמא סבר זה המת זכה בהו בכולהו וכי סבו ליה יורשין ומשיירה מידי מהני זווי דגבו להו לתכריכין מחיל זילותא לגבייהו לפיכך אמר מותר צאת ליורשיו ור"מ מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל לפיכך תני לא יגע בהן ר' נתן פשיטא ליה דלא מחיל

כלים פכ"ח מ"ה ע"ש

[במשנה איתא טמא מת וע"ש פי' הברטנורה והתוי"ט]

[לעיל מז:וש"נ]

נ"ל ומדקתני רש"ל

[לעיל מז:]

[נ"ל ומשנה]

[מגילה כו:]

[לעיל מז:]

[תוספתא אהלות פט"ז]

[שקלים פ"ב מ"ה]

[שקלים פ"ב]

[שם]

[בתוספ' שקלים איתא כמו שכתב ועי' תוי"ט גי' הירושלמי]

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה מידי דאורחיה וכו' הלכך לא מיתסרי תשמיש דידה בהגאה אף וכו' נמחק מלת אף:

[ב] תוס' ד"ה נתנו וכו' בלא נתנתו לספר נמי טהור מן המדרס. נ"ב עי' שבת דף נח ע"א תוס' בד"ה אע"פ וכו' מה שכתבו בזה ודוק היטב:

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' שם הלכ"א וסמג שם טוש"ע שם:

בגמ' איתא שם ר' אבהו

בגמ' איתא שם מתוך שאתה

נט ב מיי' פ"ג מהלכות תפילין הלכה טו סמג עשין כה טור שו"ע או"ח סימן לב סעיף מח:

ס ג מיי' שם טור שו"ע שם סעיף לז:

סא ד מיי' פ"א מהלכות אבל הלכה ט ופ"ד מהלכות מלכים הלכה ט:

סב ה מיי' פ"א מהלכו' אבל הלכה ט:

[וע"ע תוס' גיטין מה: ד"ה עד שיעבדן ותוס' מנחות מב: ד"ה עד]

גמרא

התם משום מררייהו אי הכי היינו דקתני עלה אמר רשב"ג במה דברים אמורים שלא נגעו במטה *אבל נגעו במטה אסורין תרגמה עולא במטה הנקברת עמו דמחלפי בתכריכי המת ת"ש כיס שעשאו להניח בו תפילין אסור להניח בו מעות הניח בו תפילין יניח בו מעות אימא עשאו והניח בו תפילין אסור להניח בו מעות כדרב חסדא ת"ש *אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתיק של תפילין עד שלא נשתמש בהן קודש מותר להשתמש בהן חול נשתמש בהן קודש אסור להשתמש בהן חול תנאי היא *דתניא ציפן זהב או שטלה עליהן עור של בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשירות אע"פ שלא עיבדן לשמן ר"ש ב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדו לשמן א"ל רבינא לרבא מי איכא דוכתא דרמו ביה מת וארגי בגד למת א"ל אין כגון שכבי דהרפניא דרש מרימר הלכתא כוותי' דאביי ורבנן אמרי הלכתא כוותי' דרבא והלכתא כוותיה דרבא ת"ר *הרוגי מלכות נכסיהן למלך הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין ר' יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין אמרו ליה לרבי יהודה והלא כבר נאמר °הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו אמר להן בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה והלא הרבה בנים היו לו אמר להן אותו ואת בניו הרג שנא' °אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי ורבנן ההוא בנים הראוין לצאת ממנו בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך היינו דכתיב °ברך נבות אלהים ומלך אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין למה לי ומלך ולטעמיך אלהים למה לי אלא לאפושי ריתחא ה"נ לאפושי ריתחא בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך היינו דכתיב °וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח וכתיב °ויאמר לא (אצא) כי פה אמות אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין מאי נפקא ליה מינה לחיי שעה °וישב בניהו את המלך דבר לאמר כה דיבר יואב וכה ענני אמר ליה זיל אימא ליה תרתי לא תעביד בהאי גברא אי קטלית ליה קבול לטותיה דלטייה אבוך ואי לא שבקיה דליקו בלטותיה דלטייה אבוך °ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד °אל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם זב מרחבעם דכתיב °והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים וכתיב °וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא מצורע מעוזיהו דכתיב °ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת וכתיב °והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתיב °רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו *פודגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי א"ל *כמחט בבשר החי מנא ידע אי בעית אימא מיחש הוה חייש ביה ואיבעית אימא מרביה הוה גמיר לה ואיבעית אימא °סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם נופל בחרב מיאשיהו דכתיב °ויורו (המורים) למלך יאשיהו *ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה וחסר לחם מיכניה דכתיב °וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו אמר רב יהודה היינו דאמרי אינשי תהא

מ"א כא | שם ג ט | שם א כא | שם ה ג | שם | שם | מ"א ב | מ"א יב | ויקרא טו | דה"ב כו | שם | מ"א טו | תהלים כה | דה"ב לה | מ"ב כה

רש"י

התם מחמת מררייהו. מתוך לערן הן עושין כן ואין זו הזמנה: אבל נגעו במטה אסורין . ואי משום מררייהו למה נאסרין בנגיעת המטה:במטה הנקברת עמו. שנושאין אותו בה לקבורה ורגילין היו לקוברה עמו הלכך אע"ג דמשום מררייהו הוא נאסרין בנגיעה ומדרבנן משום דמיחלפי בתכריכי המת ואתי למימר תכריכי המת מותרין אבל במטה שמת בה אין רגילין לכורכו עליה בתכריכי קבורה אין נאסרין דמשום הזמנה ליכא דהא מחמת לערא הוא ומשום גזירה נמי ליכא דהא לא מיחלפא בתכריכי המת : אסור להניח בו מעות. דהזמנה מילתא היא וקשיא לרבא: הניח בו תפילין כו'. באקראי בעלמא:אימא הכי.כיס שעשאו לתפילין והניח בו תפילין אסור להניח בו מעות ומשום סיפא איצטריך למיתנייה לאשמועינן כרב חסדא דלר ביה ולא אזמניה לא הוו תשמישי מצוה בהכי : ציפן זהב . לתפילין : פסולות. הלכה למשה מסיני הוא: טלה עליהם . לשון טלאי כלומר חיפן בעור בהמה טמאה : פסולות . דכתיב בהן (שמות יג) למען תהיה תורת ה' בפיך : אע"ג שלא עבדו . לעור זה לשמו דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה : איכא דוכתא דרמו בה מיתי · שמת מוטל בה בבזיון כזה להשהותו עד שיארגו לו בגד ואת ואביי במילתיה דליתיה פליגיתו : שכבי דהרפניא . עניים היו ולאחר מיתה גובין להן ואורגין להן בגדים קלושים לאחר מיתה : הרוגי מלכות · שנתחייבו מיתה למלכי ישראל כגון שמרדו בו דכתיב (יהושע א) כל איש אשר ימרה את פיך וגו' : לרשתו . משמע ירושה גמורה ומן הדין : והלא הרבה בנים היו לו . לא ידענא מהיכא ילפי: היינו דכתיב ומלך.העידוהו שמרד במלכות כדי שיתחייב מיתה למלכות ויהיו נכסיו למלך:למה לי ומלך.אי משום דבעי למיקטליה וירשנו מחמת קורבה בברך נבות אלהים סגי: וליטעמיך . דמלך לחייבו מיתת מלכות נאמר : אלהים למה לי . הא מחייב ליה משום מלכות : לאפושי ריתחא . דדיינין עליו שלא ירגט אחר אחאב למימר בשבילו הרגו ובלי פשע : כי פה אמות . ביואב כתיב לא אהיה נדון למלכות כדי שלא יהיו נכסי למלך : לחיי שעה . דחויי בעלמא עד שישיבו הדברים לשלמה ויבואו : כה דבר יואב וכה ענני . משמע דבר ועניית הרבה וקרא כי פה אמות הוא דכתיב והו לא אלא הכי קאמר ליה תרתי לא תעביד ליה : כולן נתקיימו בזרעו של דוד . מפני שקיבלן שלמה עליו : לעלות במרכבה . וגבי זב כתיב נמי מרכב אסמכתא לגזירה שוה : מחזיק בפלך . אוחז מקל ליסמך עליו מחמת חולי הרגלים: פודגרא. כן שם החולי אף בלשונו : מנא ידע . רב נחמן : וארוחתו ארוחת תמיד · מלת *נבוכדנצר היתה לו : תהא

[תוספ' מגילה פ"ג ע"ש] | מנחות מב: גיטין מה: | [תוספתא פ"ט ע"ש השלמתא מהופך] | סוטה י. | [ברכות יח. שבת יג: קנב.] | [צ"ל הזורדים] | [מו"ק כח: תענית כב: ע"ש] | צ"ל אויל מרודך

תוספות

אע"פ שלא עיבדן לשמן . פי' הקונטרס דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה וקשה לר"ת דקיימא לן בהזמנה הלכה כרבא ובעיבוד לשמה קיימא לן כרשב"ג כדמוכח בפרק הניזקין (גיטין דף נד:) בההוא דאתא לקמיה דר' *אמי אמר ליה ספר תורה שכתבתיו גוילין לא נעבדו לשמן אמר ליה *נאמן אתה להפסיד שכרך (ואי) אתה נאמן להפסיד ס"ת ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת דהא שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש ר"ת דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא סבר כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום דלא סגי בהזמנה וקשה דא"כ אביי כת"ק דלא בעי עיבוד לשמה ובפ' התכלת (מנחות דף מב:ושם) א"ל אביי לרב שמואל בר יהודה הא תכלתא היכי צבעיתו לה ודייק מינה דבעי צביעה לשמה והתם מדמי טווייה לשמה לעיבוד דהכא וה"ה צביעה וצ"ל דאביי לא קיבלה מיניה התם*:

בשלמא למ"ד נכסים למלך . תימה דבסוף הגולין (מכות דף יב:) משמע דברח לפי שהיה סבור דמזבח קולט דאמר שלשה טעיות טעה יואב וי"ל דלהמלט אי אפשר דיכולין לשומרו שלא יברח וימות ברעב ולא נתכוון אלא להוריש נכסיו לבניו ובירושלמי איכא פלוגתא דאמוראי דאיכא מ"ד סבור היה יואב דקרנותיו של מזבח היו קולטין ואין לך קולט אלא גגו של בית עולמים אבל של שילה אינו קולט ואיכא מאן דאמר מאן דכתיב ביה תחכמוני ראש השלישי היה טועה אלא לסנהדרין ברח אמר מוטב יהרג בב"ד וירשו בניו את נכסיו ואל יהרגהו המלך וירשהו המלך :

מאי

רבינו חננאל

מחיל לפיכך תני יעשה דימוס או זילוף ת"ש היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על אחרים להצילם קשיא לאביי דכיון דאחרים מצילין אותן לא נאסרו ש"מ הזמנה לאו מילתא היא ודחי התם לאו הזמנה היא משום מרורותיה היא דזריק ולא גמר לאזמוניה אי הכי דמשום מרורותיה זריק להו אפי' נגעו במטה לישתרו אמאי קתני רשב"ג אומר בד"א בשלא נגעו במטה אבל נגעו במטה אסורין תרגמה עולא במטה הנקברת ומשום דמיחלפא בתכריכי המת ת"ש כיס שעשאו להניח בו תפילין אסור להניח בו מעות קשיא לרבא ופריק אימא שעשאו להניחו והניח בו תפילין ת"ש אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתק של תפילין עד שלא נשתמש בו קודש מותר להשתמש בו חול משנשתמש בו קודש אסור להשתמש בו חול קשיא לאביי ופריק תנאי היא דתניא ציפה לתפילין זהב או שתלה עליהן עור בהמה טמאה פסולין עור בהמה טהורה כשרין ואף על פי שלא עבדן לשמן [רשב"ג אומר כו' עד שיעבדן לשמן] אביי כתנא קמא ורבא כרשב"ג וקיימא לן דהלכתא כרבא דאמר הזמנה לאו מלתא היא אלא בעי הזמנה ועשייה כרב חסדא דתרווייהו סבירא להו דהרדי וכהדא שיטתא קיימי והילכתא כהני מתנייתא כולהו דקאי כוותיה וכתירוצא דתרצינהו ומתמהי' ומי איכא דוכתא דבתר דשכיב שכבא ארגו ליה בגד לתכריכין דבעי כי הא בעי האורג בגד למת וא"ל רבא לרבינא אין שככי דהרפניא כלומר בהרפניא מלינין המת ותכריכיהן *) כלין ביום ובלילה אורגין לו בגד ומשלימין : ת"ר הרוגי מלכות נכסיהן למלכות הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין [רי"א אף הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין] ואקשינן לר' יהודה והכתיב הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו ופריק ר' יהודה אומר אחאב את נבות ואת בניו הרג שנא' אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש נאום ה' ושלמתי לך בחלקה הזאת וגו' ואחאב דודו הוא כי אחי אביו היה ולו משפט הירושה ומדין ירושה בא לו ולא מדין מלכות וסוגיין כרבנן: **אמר** רב יהודה אמר רב כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד בשעה שבא שלמה להרוג את יואב א"ל תרתי לא תעביד בההוא גברא אי שבקית בלטוותא דלטייה אבוך להוא גברא או קביל לטוותא אי בעית למיקטלי וקיבלן שלמה שנאמר ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר . ומנלן דנתקיימו בזרע דוד שנאמר אל יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו' וזה מפורש בתלמוד א"י בקדושין פ' [האשה נקנית] אמר הכי תמן תנינן האב זוכה לבן בה' דברים בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים בנוי שנאמר והדרך על בניהם. בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו . בעושר שנאמר לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. בחכמה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו'. בשנים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם. וכשם שזוכה לו בה' דברים כך מחייבו בה' דברים שנאמר יחולו על ראש יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב תשיש . מצורע עזיב · מחזיק בפלך בורי. נופל בחרב קצר ימים. וחסר לחם מסכן כדאתא שלמה מקטיל ליואב א"ל יואב אבוך גזר עלי ה' גזרות קבלון ואנא מיקטיל וקבלון וכולן איקיימון בדבית דוד זב רחבעם שנאמר והמלך רחבעם התאמץ לעלות למרכבה מאן דאמר זב ומאן דאמר איסטנים מצורע זה עוזיהו שנאמר ויהי עוזיהו המלך מצורע עד יום מותו ומחזיק בפלך זה יואש שנאמר ואת יואש עשו שפטים ותני ר' ישמעאל מלמד שהעמידו עליו בריונים קשים שלא הכירו אשה מימיהם והיו מענין בו כאשה הה"ד וענה גאון ישראל בפניו ועינה גאון ישראל. ונופל בחרב זה יאשיהו שנאמר ויורו המורים למלך יאשיהו אמר ר' יוחנן שעשאוהו ככברה · תני ר' ישמעאל שלש מאות חצים השליכו במשיח

*) עי' עיון ערך בכב כ'.

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פ"ג מהלכות מלכים הלכה ט:

תורה אור

תהא לוטא ולא תהא לאטה אתיוה ליואב דייניה אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לאבנר אמר (א)ליה גואל הדם דעשאל הואי עשאל רודף הוה אמר ליה היה לו להצילו באחד מאבריו [א]אמר ליה לא יכיל ליה א"ל השתא בדופן חמישית כיון ליה דכתיב °ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן בדופן חמישית במקום שמרה וכבד תלויין בו באחד מאיבריו לא יכיל ליה אמר ליה ניזיל אבנר מאי טעמא קטלתיה לעמשא אמר (ב)ליה עמשא מורד במלכות הוה דכתיב °ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר וגו' אמר ליה עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב °כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפילו לדברי תורה *תלמוד לומר רק חזק ואמץ אלא ההוא גברא מורד במלכות הוה דכתיב °והשמועה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי לא נטה אמר רב יהודה שביקש לנטות ולא נטה ומאי טעמא לא נטה אמר רבי אלעזר עדיין ליחלוחית של דוד קיימת רבי יוסי ברבי חנינא אמר עדיין איצטגניני של דוד קיימין *דאמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד כולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות היו והן הן בעלי אגרופין של דוד ופליגא דרבי אבא בר כהנא דאמר רבי אבא בר כהנא אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה דכתיב °ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו משום דיואב על הצבא ומה טעם יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה לכל עמו °ויצא יואב מעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסירה מאי בור הסירה אמר רבי אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג °ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי אמר רבי יוחנן שדנו דין סנהדרי א"ל מ"ט קטלתיה לעשאל עשאל רודף היה היה לך להצילו באחד מאיבריו לא יכילי ליה השתא בדופן חמישית כוונת ליה באחד מאיבריו לא יכלת ליה לדבר אתו בשלי אמר רב יהודה אמר רב על עיסקי *שלו °ויכהו שם אל החומש אמר רבי יוחנן בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין בו °והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו טובים שהיו דורשין אכין ורקין והוא לא דרש צדיקים שהן בפה ולא עשו והוא באיגרת עשה °ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב אמר רב שלא חשדו °ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה אמר רב כמדבר מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל דבר אחר כמדבר מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות °ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה אפילו *מוניני וצחנתא טעים פרים להו:

הדרן עלך נגמר הדין

רש"י

תהא לוטא ולא לטה. נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל: היה לו. לאבנר להציל את עצמו באחד מאיבריו של עשאל ולא יהרגנו דהכי אמרינן [בבן סורר ומורה] (לקמן דף עד.) רודף אחר חבירו להרגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא עשה כן אלא חזר כנגדו והרגו נהרג עליו: אמרו ליה לא יכיל ליה. אבנר לכוון באחד משאר איבריו: אמר להו. יואב השתא בדופן חמישית כנגד צלע חמישי: אמר ליה ניזיל לאבנר. דינו של אבנר פטור אתה עליו: אכין ורקין דרש. אשכחן שמלאך שהיו עסוקין במסכת ולא רצה לבטלן כדמפרש ואזיל דאינו מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעוטין שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו: והשמועה. כשנמשח שלמה באה אל יואב ונתיירא: כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה. כשמרד בדוד אביו: מאי לא נטה. כלומר מה לנו להזכיר כאן וכי מה היה לו ליראה שלא נטה אחר אבשלום וכאן נטה אלא מגיד לך הכתוב שבקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו כדמפרש מפני שעדיין היה ליחלוחית גבורתו של דוד קיימת אבל עכשיו שהזקין יצא מדרכו ונטה אחרי אדוניה: איצטגניני דוד. בעלי אגרופי' שלו שעל ידם הוא נלחם ויוצא ובא על פיהם איצטגנינות דכל הש"ס לשון מזלות וחוזים בכוכבים והנך קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם: ילדים. בחורים: ומגדלי בלורית. כמשפטי העובדי כוכבים כדי שייראו בעלי אימה ויפחדו מהן ובני יפת תואר נשי עובדי כוכבים שהיו לוקחים בשביה והתירן הכתוב כדכתיב (דברים כב) וראית בשביה וגו': אילמלא דוד. שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמותיו של דוד: בור וסירה גרמו לו לאבנר שנהרג. בור לפחת מים שלקח דוד מראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל °וכשאמר להם דוד בני מות אתם שלא שמרתם את אדוניכם שכבר הייתי יכול להורגו (שמואל א כו) *)ראו נא איפוא חנית המלך ואיה לפחת המים וגו' היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו ראה כמה צדיק הוא שלא הרגך ולא מיחה אלא אמר שמא אחד מבני הצבא נתנם לו: וסירה קוץ. כשכרת דוד את כנף מעילו של שאול במערה היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חס עליך ולא הרגך בהיותך יחד עמו במערה ולא לימד זכות אלא אמר שמא כשעברתם אצל הקוצים והסירים נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך והוא היה טמון שם וחתכו: שדנו דין סנהדרי. כמו (דברים כא) אל זקני עירו ואל שער מקומו דסתם שער לשון סנהדרי הוא שהיו דנין שם: על עסקי שלו. לשון של נעלך (שמות ג) שאל לו בערמה יבמה גדמת היאך חולצת התחיל שוחה מלפניו ומראהו כך היא חולצת בשיניה והוא שלף חרבו והרגו כדכתיב (מלכים א ב) בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: שהם דרשו אכין ורקין. שלא לקיים מצות המלך לעבור על דברי תורה עמשא כדאמרן אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו (שמואל א כב) סובו והמיתו את כהני ה' וגו' וכתיב (שם) ולא אבו עבדי שאול לשלוח ידם ולפגוע וגו': והוא לא היה דורש. והרג אוריה במצותו של דוד אע"ג שלא צוה דוד אלא באיגרת כדכתיב (שם ב יא) ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה וגו': ויקבר בביתו במדבר. ביואב כתיב: מופקר לכל. לעניים להתפרנס מביתו: אפי' מוניני ולחנתא טעים. אפילו דברים דקים ועגוגים: טעים. שהיה טועם: פרים להו. מחלק להם למזונות לעניים של עיר: פרים לשון פרס שנוטלין מבית המלך ופסוק זה בדברי הימים כשלכד דוד את מצודת ציון: מוניני. דגים קטנים (ג) ולחנתא מין דגים קטנים:

*) בקרא כתיב ראה אי חנית המלך ואת צפחת המים

הדרן עלך נגמר הדין

תוספות

מאי טעמא קטלתיה לעמשא. ואם תאמר היאך נתחייב יואב במאי דקטליה לעמשא הא בעי התראה ואפילו למ"ד חבר אינו צריך התראה הכא לא היה חבר בדבר זה שהיה חושבו מורד במלכות וה"ל שוגג וי"ל דלא נתחייב אלא משום הוא גופיה דהוה מורד במלכות:

הדרן עלך נגמר הדין

רבינו חננאל

במשיח ה' וחסר לחם זה יהויכין שנאמר וארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: פודגרא. בלשון יון אלנקרס פודגרא. אתיוה ליואב ודיינוה א"ל [גואל הדם דעשאל הוי] מאי טעמא [דכתיב] ויפת בדם עשהאל אחיו אמרו ייזיל אבנר. לעמשא בן יתר אמאי קטלתיה א"ל עמשא מורד במלכות הוה שנאמר ויוחר מן המועד אשר יעדו א"ל עמשא אכין ורקין מיעוטין דרש דאשכחינהו דפתחו במסכת אמר כתיב ביהושע כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יכול אפילו לדברי תורה ישמע לו ת"ל רק חזק ואמץ וכ' קרא אחרינא רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך וקיימא לן אכין ורקין מיעוטין כ"מ שכ' אך (ואך) [ורק] למעט באו וכיון דכתב הכא רק למעט כי בדברי תורה אין שומעין לו אדרבה אתה הוא מורד במלכות שנאמר והשמועה באה אל יואב כי יואב נטה אחרי אדניה וגו' ונגמר הדין בכך. כתיב ואחרי אבשלום לא נטה מ"ט לא נטה אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת אסטגנינו דאמר רב ת' ילדים בני יפת תואר מגדלי בלורית היו לו לדוד ומהלכין בראשי הגייסות והן הן אגרופין של בית דוד כלומר ומהן מתיירא יואב לנטות אחרי אבשלום ופליגא דר' אבא בר כהנא דאמר אלמלא דוד לא עשה [יואב] מלחמה ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה שנא' ויהי דוד עושה משפט וצדקה ויואב על הצבא ומה טעם יואב על הצבא משום דדוד עשה משפט וצדקה: וישיבו אותו מבור הסירה א"ר אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג מפורש בתלמוד א"י בסוטה פ"א. שרצה בשאול להשיב את דוד מפני שאמר בעת שלקח הצפחת והחנית היה יכול להורגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא אין לרודפו וא"ל אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם בבור. ובא דוד ומצאם בבור של מים ולקחם א"ל הצפחת והחנית הנה אמרת בבור נשארו כנף מעילו מה תאמר בו א"ל כנף מעילך בסירה הוערת כלומר נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם. וכיון שלא הניחו אבנר להתפיים לדוד נענש עליהן וזהו פי' בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי. על עסקי השל. פי' שאלה שאלו בענין חליצה כדכתיב של נעלך מעל רגליך. אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו וגו' צדיקים ממנו שהן בפה ולא עשו שאמר להם שאול המלך להרוג הכהנים ולא קבלו ממנו. וכך הוא מפורש בתלמוד א"י בפרק חלק. ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני ה' וגו'. מי היו א"ר שמואל אבנר ועמשא היו אמרו לו כלום אית לך עלינן אלא הדין זונרא והדין כלינרין. פי' כלי זיין ורסן הסוס בלשון יון כך שמן. אמרו ליה הא טריפין לך כלומר אין אנו חפצים לא במתנותיך ולא בעבודתיך ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה' ויואב באיגרת שכתב לו דוד על אוריה החתי קבל והרגו. טובים ממנו שדרשו אכין ורקין כדאמרן והוא לא דרש אלא קבל האיגרת ועשה. ויקבר בביתו במדבר. מלמד שהיה ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות. כמו המדבר שאין אדם מצוי לגזול ולא לערוה: הדרן עלך פרק נגמר הדין

לעיל כח. קידושין עו: ע"ש

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר להו גואל הדם וכו' אמר להו היה לו להצילו וכו' אמר להו השתא בדופן: (ב) שם אמר להו עמשא מורד: (ג) רש"י ד"ה מוניני דגים קטנים. נ"ב וכן בע"ג ריש דף כט:

[גי' הערוך ערך של ד' של]

[פי' ציר של דגים ולחנתא פי' דגים קטנים ערוך ערך מנוני ולפסבר דבך צ"ל בפירש"י ד"ה מוניני כו' וכן בשבת קי: פירש"י על מזניני ציר]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בור וסירה וכו' וכשאמר להם דוד. הכי איתא בירושלמי פ"א דסוטה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] אמר ליה היה לו להצילו באחד מאיבריו אמרו ליה כצ"ל:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הל"א סמג עשין צח ק :
ב ב מיי' פ"ט מהלכות איסורי ביאה הלכה לו ופ"ד מהלכות מטמא משכב ומושב הל"א סמג עשין קיא טוש"ע י"ד סימן קצ סעיף לא :
ג ג מיי' פ"ה מהלכות איסורי ביאה הלכה לז:
ד ד מיי' פ"ה מהלכות עבודת יוה"כ הל"א :
ה ה מיי' פ"ד מהלכות יבום הל"א סמג עשין נב טור שו"ע אה"ע סימן קסו סעיף א :
[וע"ע תוס' יבמות קו. ד"ה רבא ותוס' ע"ז יט. ד"ה אמר]
ו ו מיי' שם הל"ח וסמג שם טוש"ע אה"ע סימן קסט סעיף כט :
ז ז ח ט מיי' שם הל"ט והל"י טור שו"ע שם סעיף מג :
[הא דלא קחשיב אף סדר סוטה עי' תוספות סוטה יז: ד"ה קודם] :
ח י מיי' פ"ח מהל' כלי המקדש הלכה א :
נ"א לבן וזהב . רש"א
ט כ מיי' שם הלכה ב :
י ל מיי' שם פ"י הל"א סמג עשין קעג :
יא מ מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הל"ד סמג עשין צט :

ארבע מיתות. סקילה שריפה הרג וחנק. דווקא נקט סידרא סקילה חמורה משריפה ושתיהן מהרג ושלשתן מחנק ונפקא מינה למתחייב שתי מיתות דקי"ל לקמן (דף פא:) דנידון בחמורה : רבי שמעון כו'. פלוגתא מפרש בגמרא : זו מצות הנסקלין . שפירשנו בפרקין דלעיל (דף מה:) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות כו' ומשום דבעי למתני מצות הנשרפין והנהרגין והנחנקין כיצד הדר ונקט להאי : **גמ'** כל מקום ששנו חכמים דרך מנין. וסידרו דבר אחר דבר : אין מוקדם ומאוחר. לא דקדקו להקדים במשנתן את המוקדם ולאחר את המאוחר שיש מקום ששנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו במעשה כגון סדר ח' בגדים של כהונה גדולה כדמפרש לקמיה דמכנסים קודמין בלבישה ולא הקדימו לשנותן כסדר לבישתן ויש מקום שהסדר שנוי כמשפטו לכתחיל' אבל אי אפיך לית לן בה כגון דברי סדר חליצה כדלקמיה : חוץ מסדר שבעה סממנין. האמורים לענין הכתם של דם שבהן דיקדקו בסדר משנתן כל דבר המועיל לחבירו קרי ליה שם לגביה ואין שם לשון בושם ולא לשון מרפא אלא לשון דבר הצריך לתיקון חבירו : מעבירין על הכתם. לבודקו אם דם נדה הוא ולטמא טהרות שנגע בהן או צבע הוא והטהרות טהורות ואם עבר בלא שבע סממנין כשיכבס אותו בהן כסדרן בידוע שדם היה ואם לא עבר בידוע שצבע היה : רוק תפל. שלא טעם כלום כל אותו היום תפל ריקם וגגוב וחסר כל טעם מאכל כגון דבר שלא נמלח דמיקרי תפל : ומי גריסין. ומי לעיסת גריסין של פול שלועסין וכוססין אותו ומשפשפין אותו בהן : ומי רגלים . שהחמיצו והסריחו : נתר . מין אדמה הוא וקורין לה ניתרא : ובורית. עשב הוא ומעביר כתמין וקורין ליה אירבנ"ו שבונריי"א : קמוליא. התם מפרש לה שלוף דוץ ולא ידענא מאי היא : אשלג. כמלא בנקבי מרגליות העולות מתוך הים : לא עשה ולא כלום . אין זה כשיון שאם לא עבר בכך אכתי איכא למימר דם הוה והאי דלא עבר היינו משום דאין גריסין מועילין אלא לאחר הרוק וכן כולם כסדר והא דרב סחורא קבוע' בהאי גמרא משום דמייתינן להני ארבע מיתות ב"ד דמתני' עלה כדפליג רב פפא עליה ואמר אף ארבע מיתות דווקא נישנו הקודם במשנה קודמת לחברתה אם נתחייב שתי מיתות : בפלוגתא לא קמיירי . רב סחורא נמי אית ליה למתני' דווקא תנן ומיהו כי נקט איהו לא נקט מילי דפלוגתא : אף סדר יומא . דעבודת יום הכפורים הסדורות במשנה במסכת יומא זו אחר זו דווקא קתני : ואידך . אמר לך וודאי דוקא קתני ומיהו חומרא בעלמא הוא שהחמיר הכתוב בעבודת אותו היום שאם שינה בסידרו פסול ולא משום חשיבות דעבודות הוא שתהא זאת חמורה וחשובה מחבירתה אלא חומר היום שנכתבה חוקה בסידורה לעכב וכי אמרינן אנן במידי דחשיבותא גרס ליה כגון ארבע מיתות דאמרינן לקמן דזו חמורה מזו וכן בשבע סמנין שטורטו וכחו של כל אחד ואחד גורם לו ליקדם וכן מכנסיים שחשבן הכתוב להקדימן כדלקמן אבל יום הכפורים חומר היום בעלמא הוא שלא לשנות בו ולא כח עבודות : ואידך . רב פפא דאיירי נמי בחומרי אמר לך ההוא מצוה בעלמא ואי אפיך לית לן בה : ולאפוקי ממצות חליצה . האי כל מקום דקאמר רב סחורא דלא דיקדקו בו לאפוקי מסדר השנוי במצות חליצה אתא דלא תימא דווקא הוא ואע"ג דמצותיה הכי כדקא מסדר ואזיל : היא אומרת. תחילה מאן יבמי והוא אומר לה לא חפצתי ואחר כך חולצת ואחר כך רוקקת ואחר כך קוראה ככה יעשה אפי' הכי אי אפיך לית לן בה כדקתני לקמן : עצה ההוגנת לו . שאם היה הוא זקן והיא ילדה והיא זקינה אומרין לו כלך אצל שכמותך ולא תכניס קטטה לתוך ביתך : ובלשון הקודש היו אומרין . במסכת סוטה יליף לה בפרק אלו נאמרין בכל לשון (דף לב:) : רוק הנראה . שיהא בו כדי לראות כשיוצא מפיה דבעינן לעיני הזקנים וירקה : קוראה וקורא חולצת ורוקקת וקוראה . קוראה מאן יבמי וקורא לא חפצתי חולצת ורוקקת וקוראה ככה יעשה לאיש : ה"ג והוינן בה מאי קמשמע לן כו'. ומהא דרב יהודה שמעינן דמתניתין לאו דווקא משום הכי נקט לה הכא : ולאפוקי . אהא דרב סחורא קא מהדר : על בשרו . משמע כשלובשן יהא בשרו מגלי לבוש דאי לא הא אתא לאשמועינן למה לי על בשרו : מאי טעמא אקדמה לכתונת . הואיל ומכנסיים קודמין : דאקדמיה קרא . כתונת בד קדש ילבש ומכנסי בד וגו' (ויקרא טז) : סקילה חמורה כו'. טעמא דמתניתין מהדר לפרושי מ"ט דרבנן דאמרו סקילה קודמת לשריפה ושריפה להרג והרג לחנק: שכן נתנה למגדף. מברך את השם והוא בסקילה כדכתיב (שם כד) הוצא את המקלל וגו': ולעבודת כוכבים. שהן עבירות חמורות : ומאי חומרא . דמגדף ועבודת כוכבים דקאמרת דמיתה הניתנה להם ודאי חמורה משאר מיתות שהרי ניתנה לעבירה חמורה : שכן מחללת את אביה . כדקאמרינן לקמן (דף נב.) שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול אומר ארור שזו ילד ארור שזו גידל :

תורה אור

ארבע **מיתות נמסרו] לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק *רבי שמעון אומר שריפה סקילה חנק והרג זו מצות הנסקלין : **גמ'** אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מניין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סמנין *דתנן [ב]שבעה סמנין מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסי' ומי רגלים ונתר ובורית קמוליא *(ואשלך) וקתני סיפא *[ג]העבירן שלא כסידרן או שהעבירן שבעתן כאחד לא עשה ולא כלום רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ארבע מיתות מדקא מפליג רבי שמעון ש"מ דוקא קתני ואידך בפלוגתא לא קא מיירי רב פפא אמר *אף סדר יומא דתנן *[ד]כל מעשה יום הכפורים האמורים על הסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום ואידך ההוא חומרא בעלמא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אף סדר תמיד *דקתני עלה זהו סדר תמיד ואידך ההוא למצוה בעלמא ולאפוקי ממצות חליצה דתנן *מצות חליצה [ה]בא הוא ויבמתו לפני בית דין היו נותנין לו עצה ההוגנת לו שנאמר °וקראו לו זקני עירו ודברו אליו [ו]והיא אומרת °מאן יבמי וגו' והוא אומר לא חפצתי לקחתה ובלשון הקדש היו אומרין ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו וירקה בפניו רוק הנראה לדיינין וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש וגו' ונקרא שמו בישראל וגו' ואמר רב יהודה [ז]מצות חליצה קוראה וקורא חולצת ורוקקת וקוראה והוינן בה מאי קמ"ל מתניתין היא הא קמ"ל [ח]מצוה הכי ואי אפיך לית לן בה תניא נמי הכי *[ט]בין שהקדים חליצה לרקיקה או רקיקה לחליצה מה שעשה עשוי ולאפוקי מהא דתנן *כהן [י]גדול משמש בשמונה כלים והדיוט בארבעה בכתונת במכנסים במצנפת ואבנט [כ]מוסיף עליהן כהן גדול חושן ואפוד ומעיל וציץ *ותניא [ל]מנין שלא יהא דבר קודם למכנסים שנאמר °ומכנסי בד יהיו על בשרו ותנא מאי טעמא אקדמיה לכתונת °משום דאקדמיה קרא וקרא מאי טעמא אקדמיה משום דמכסיא כולה גופיה עדיפא ליה : סקילה שריפה כו' : [מ]סקילה חמורה משריפה שכן *ניתנה למגדף ולעובד ע"ג מאי חומרא שכן פושט ידו בעיקר אדרבה שריפה חמורה שכן *ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא שכן מחללת את אביה

קסברי

אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא. בכמה דוכתי איכא הכי והא דאמר רבא בפ"ק אלו מציאות (ב"מ דף לג:) כגון רב סחורא דאסברן זוהמ' ליסטרין משמיה דנפשיה לא אגמריה טפי א"נ ה"ק אפילו לא למד מרבו אלא דבר זה בלבד נחשב רבו בכך א"נ בההיא שעתא אכתי לא גמר מיניה טפי* :

מעבירין על הכתם . פ"ה לבודקו אם דם נדה הוא ור"ת מפרש דאפילו דם נדה ודאי אע"ג דמטמא לא ויבש כיון דאין עובר על ידי ז' סממנים בטל וטהור דתני ר' חייא דם נדה ודאי מעביר עליו שבעה סממנין ומבטלו :

כל מעשה יום הכפורים. למ"ד (יומא דף ס:) לא נאמר חוקה אלא בדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים לא איירי בדברים שנעשים בבגדי *זהב בחוץ :

אף סדר תמיד. תימה דלא קאמר אף סדר ברכות דתנן בפרק בתרא דר"ה (ד' לב:) סדר ברכות אבות וגבורות וקדושת השם עוד תנן התם (ד' לג:) סדר תקיעות ג' :

קסברי

רבינו חננאל

ארבע מיתות נמסרו לב"ד סקילה שריפה הרג וחנק כו' אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר בהן כגון ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער וכיוצא בו. חוץ מז' סממנין דמאי דמקדי' מקדים ומאי דמאחר מאוחר דתנן בנדה פ"ט ז' סממנין מעבירין על הכתם רוק תפל . מי גריסין ומי רגלים. נתר ובורית . קימוניא . ואשלג . וקתני סיפא העבירן שלא כסדרן או העבירן שבעתן כאחד לא עשה כלום. משמיה דרב אמרי אף ד' מיתות מאי דמקדים מקדים ומאי דמאחר מאוחר . מדקא פליג ר' שמעון ותני שריפה סקילה הרג וחנק ש"מ דווקא כך סידורן: ורב הונא מתני' דאית בה פלוגתא ומעשה יוה"כ דחומרא בעלמא היא וסדר התמיד דלמצוה בעלמא היא בהני כולהו לא קא מיירי ומה בא להודיע לאפוקי מצות חליצה דתנן ביבמות פרק מצות חליצה בא לב"ד הוא ויבמתו כו' ומפורש קוראה היא תחלה בפני ב"ד מאן יבמי וגו' וקורא הוא לא חפצתי לקחתה ואחרי כן חולצת כדכתיב וחלצה נעלו וגו' ורוקקת כדכתיב וירקה בפניו . וקוראה ככה יעשה לאיש. ואתא לאשמעינן מצותה כך קוראה וקורא חולצת ורוקקת וקוראה *) ואי אפיך והקדים חליצה לרקיקה ובין שהקדים רקיקה [לחליצה] מה שעשה עשוי · ולאפוקי נמי מהא דתנן ביוה"כ פ"ז בסדור בגדי כהן בכתונת ומכנסים במצנפת ואבנט וכו' . לא תימא דכסדר הזה בעינן וכתונת ברישא אלא אינה כסדר הזה ומכנסים לביש ברישא כדכתיב ומכנסי בד יהיו על בשרו. וכיון (שאחרי) [שכתנות אחרי] המכנסים אמאי אקדמה קרא לכתונת קודם המכנסים ופשטינן הואיל ומיכסיא כולי גופא חשיבא. ומשום הכי אקדמה. ואתינן למפשט איזוהי חמורה מחברתה. ואמרי' סקילה חמורה שנתנה למגדף ולע"ז שאין עבירה למעלה מהן שפשטו יד בעיקר **) ודחינן חומרא דשריפה מדמוקמינן נשואה בת כהן בשריפה ולא ארוסה אלא ארוסה בת כהן בסקילה כבת ישראל. והלא לא יצאה שריפה בבת כהן להקל עליה ואלו התורה השריפה חמורה מסקילה כשם שיצאה נשואה בת כהן מחנק שהוא קל לשריפה שהיא חמורה כך ארוסה בת כהן היתה יוצאה מסקילה שהיא קלה. לשריפה שהיא חמורה . וכיון שלא יצאה ש"מ דסקילה חמורה משריפה

*) [נראה דצ"ל ואי אפיך והקדים רקיקה לחליצה מה שעשה עשוי] . **) נראה דחסר כאן וצ"ל ודחינן אדרבה שריפה חמורה שכן נתנה לבת כהן שזינתה ומהדר חומרא דשריפה וכו'] .

מסורת הש"ס

[יבמות מו:]
[מוכר יבמות כ:]
נדה סא:
[צ"ל ואשלג]
שם. זבחים נב:
יומא ס.
תמיד פ"ז מ"ג
יבמות קו:
[יבמות קה. קו:]
יומא עא:
שם כג: וכה.
[לקמן עט:]
[שם]
ז

דברים כה
שם
ויקרא טז

גליון הש"ס

גמ' משום דאקדמיה קרא. עי' תשובת שאגת אריה סימן כט:

קסברי רבנן. דמתני': נשואה. בת כהן יצאה מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה אבל ארוסה דגבי בת ישראל בסקילה לא יצאה בבת כהן מכלל ארוסה בת ישראל: ומדאפקיה רחמנא לארוסה. בת כהן מכלל נשואה בת כהן משריפה לסקילה ש"מ סקילה חמורה דעל כרחיך ארוסה חמורה מנשואה שמחללת ומזנה בית אביה והכתוב החמיר עליה דהא נשואה בת ישראל בחנק שהיא קלה מכולן ולארוסה בסקילה לפום ריהטא דסוגיא הכי מיפרשא דפריסים ומיהו כי דייקת בה שפיר לא אשכחת קרא לרבנן מנא להו דנשואה יוצאה ולא ארוסה אלא משום דלית להו סקילה חמורה הוא דקאמרי על כרחיך לא יצאה ארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה להקל ויש להקשות היכי ילפינן מהכא דסקילה חמורה הא איהי לא קמה להו לרבנן אלא משום דקסברי סקילה חמורה הלכך על כרחיך הא מדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן בסקילה דנקט הכא לאו טעמא למילתייהו היא אלא יהובי מילתא בעלמא ועיקר טעמייהו מדניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבי' הוא ודקשיא לך אדרבה שריפה חמורה שכן ניתנה לבת כהן ומאי חומרא שכן מחללת את אביה הכי מתרצא לה כדמתרצינן לקמן גבי מכה אביו ואמו אפ"ה פושט ידו בעיקר עדיף והאי דקאמר דקסברי רבנן נשואה יוצאה לשריפה כו' על כרחיך נקט ליה דלא תימא מדילהא ארוסה בת כהן מארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה ש"מ שריפה חמורה וה"ק לעולם סקילה חמורה דפושט ידו בעיקר עדיף וגבי בת כהן דלאחשבה לשריפה לאו גבי סקילה אחשבה אלא לגבי חנק אחשבה דנשוא' היא דיצאה ולא ארוסה והאי מדאפקיה רחמנא כו' אורך דברים הוא ונראה בעיני דלא גרסינן לה: כדאמרן. שכן פושט ידו בעיקר: איזה כח מרובה. כלומר אי זה עון חמור: מדיחי עיר הנדחת בסקילה. בהלו הן הנתקנין (לקמן דף סז:) יליף ונידחין בסייף ש"מ סקילה חמורה: מכה אביו ואמו בחנק. דכתיב ביה (שמות כא) יומת סתמא וקיימא לן (לקמן דף נב:) כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק: הוקש כבודם לכבוד המקום. נאמר כאן (שמות כ) כבד את אביך ונאמר להלן (משלי ג) כבד את ה' מהונך: על כרחיך ארוסה חמורה מנשואה שרעה לשמים ולבריות ולעצמה שפוגמת כבודה ומשפחתה ואיכא קלון טפי מנשואה שכבר נפגמה ומדאפקה רחמנא

[לקמן סט:]

קסברי רבנן [א]נשואה יוצאה לשריפה ולא ארוסה ומדאפקה רחמנא לארוסה בסקילה ש"מ סקילה חמורה סקילה חמורה מסייף שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא כדאמרן אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונן אבד אמרת איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח ותניא *[ב]מדיחי עיר הנדחת בסקילה סקילה חמורה מחנק שכן ניתן למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה ש"מ סקילה חמורה [ג]שריפה חמורה מסייף שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא שכן מחללת את אביה אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונן אבד נאמר אביה בסקילה ונאמר אביה בשריפה מה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מסייף אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מסייף שריפה חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה ש"מ שריפה חמורה [ד]סייף חמור מחנק שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כו' אפילו הכי פושט ידו בעיקר עדיף: רבי שמעון אומר כו': שריפה חמורה מסקילה שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא שכן מחללת את אביה אדרבה סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא שכן פושט ידו בעיקר רבי שמעון לטעמיה דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יוצאה לשרפה ומדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה ש"מ שריפה חמורה שריפה חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומר' שכן הוקש כבודם לכבוד המקו' מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה ש"מ שריפה חמורה שריפה חמורה מסייף שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא כדאמרן אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שבן ממונם אבד וכי איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח

הוי

קסברי רבנן נשואה יוצאה כו'. פ"ה דעיקר טעמא דקפ"ה פושט ידו בעיקר עדיף וכן משמע בפ' הנשרפין (לקמן דף עט:) דתנן אמרו לו אילו לא היתה סקילה חמורה לא ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים וא"ת סייף יוכיח שניתן לאנשי עיר הנדחת שפושטין ידיהם בעיקר ואפ"ה שריפה חמורה ממנו לכדמוכח בשמעתתא וי"ל דסייף יש לו חומרא אחריתי עמו שממונו אבד ושקולין שניהם כסקילה ואע"ג דלאמרינן בסמוך אדרבה סייף חמור מסקילה שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונו אבד דמשמע שזה גורם לו שהוא חמור כיון שיש בו חומרא זו התם היינו טעמא דלאכתי לא ידעינן דסייף קל ואית לן למימר מסברא דכיון דיש בו חומרא זו דממונו אבד מיתתו נמי חמורה אבל כיון דידעינן דסייף קל איכא למימר שזה גורם לו שניתן לפושט יד בעיקר משום חומרא דאיכא בהדיה דממונו אבד:

סקילה חמורה מחנק. פ"ה דהמ"ל מק"ו משריפה או מסייף דחמורין מחנק וסקילה חמורה מהן דכה"ג קאמר לקמן לר"ש:

אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו. ותימה סקילה נמי ניתנה למקלל אביו ואמו דהוקש כבודן לכבוד המקום ועוד וכי מפני שהוקש יהא חמור מכבוד המקום עצמו ועוד דבפ"ב דהרגל (ב"ק דף כה:) אמר ק"ו לשכינה י"ד יום וי"ל דלא קאמר שיהא חמור מסקילה אלא כלומר חמור כסקילה שכן הוקש:

נאמר אביה בסקילה כו'. תימה ואע"ג דמסברא סייף חמור אתיא ג"ש ומפיק ליה ואם כן לעיל נמי דמסברא סקילה חמורה משריפה כדפ"ה דפושט ידו בעיקר עדיף ואמאי לא אתי גזירה שוה ומפקא מסברא וניגמר אתא ארוסה ואתא נשואה יוצאה לשריפה דמה אביה האמור בסקילה בארוסה אף אביה האמור בשריפה בארוסה:

מה

מכלל מות יומת הנואף (ויקרא כ) דהיינו חנק דלאו ארוסה היתה בכלל אשת רעהו (שם) ואפקה בהדיא לסקילה כדכתיב (דברים כב) כי תהיה נערה בתולה מאורסה וגו' ש"מ סקילה חמורה ואי קשיא לך למה לי להדורי בתר טעמא בכולהו דתיהוי סקילה חמורה מינייהו מכיון דאשכח סקילה חמורה משריפה ולקמן יליף שריפה חמורה מסייף ממילא ידעינן דסקילה חמורה מסייף דלקמן לא קיימא לן שריפה חמורה מסייף אלא מגזירה שוה מסקילה דאשכחן בה דחמיר מסייף הלכך מיבעי ליה לאהדורי לטעמא דחמורה סקילה מסייף: נאמר אביה בסקילה. בנערה המאורסה לזנות בית אביה (דברים כב): ונאמר אביה בשריפה. בבת כהן את אביה היא מחללת (ויקרא כא): סקילה חמורה מסייף. כדליף טעמא לעיל ממדיחין ונידחין: מדאפקיה לנשואה דבת כהן. סתמא כתיב ארוסה ונשואה משמע ורבנן הוא דמפקי ארוסה מהאי כללא ושבקו לה במילתא כדין ישראלית בסקילה משום דלית להו סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ונשואה מיהא אפקה קרא מדין נשואה ישראלית מחנק לשריפה אלמא שריפה חמורה ולת"ק דמגי לאיתויי בגזירה שוה דאביה אביה כדלייתיה לסייף ניחא לאיתויי מגופה: ר"ש לטעמיה. לקמן (שם) יליף מקרא דכתיב בת כהן סתמא:

הוי

יב א מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה יא סמג עשין קד:

יג ב מיי' שם הלכה י ופ"ד מהלכות עכו"ם הלכה א ופ"ה הל"ב סמג שם ולאוין כו:

יד ג ד מיי' פ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ד:

רבינו חננאל

משריפה סקילה חמורה מסייף מדאשכחן בעיר הנדחת הנדחין בסייף והמדיחין בסקילה ש"מ דסקילה חמורה מסייף סקילה חמורה מחנק מדאפקה רחמנא לארוס' בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל להחמיר עליה ואפקה מחנק לסקילה. ש"מ סקילה חמורה מחנק. שרפה חמורה מסייף שיצאה להחמיר על בת כהן. *) וכשם שניתנה לבת כהן ואפילו זונתת מאביה **) גמר אביה אביה מסקילה מה בת ישראל שזינתה ארוסה בסקילה וכתיב בה אל פתח בית אביה ובבת כהן כתיב את אביה היא מחללת מה אביה שבסקילה סקילה חמורה מסייף אף אביה שבשרפה שרפה חמורה מסייף ו' שרפה חמורה מחנק שכן נתנה לבת כהן החמורה כדאמרן מדאפיק רחמנא נשואה בת כהן. מכלל נשואת בת ישראל שהיא בחנק והוציאה הכתוב מחנק לשרפה ש"מ שרפה חמורה מחנק. סייף חמור מחנק שניתן לאנשי עיר הנדחת שפשטו ידיהן בעיקר ר"ש אומר שרפה חמור' מסקילה מדאפיק רחמנא לארוסה בת כהן להחמיר עליה ואפקה מסקילה לשרפה ש"מ שרפה חמורה מסקילה ר"ש לטעמיה דאמר ארוסה בת כהן בשרפה. שרפה חמורה מחנק דמפקיק רחמנא לנשואה בת כהן. מחנק לשרפה. ש"מ שרפה חמורה מחנק כולה שמעתא בענין הוה ופשוטה

*) לפנינו בגמ' ליתא זה ואולי דרבינו היה גורס ומאי חומרא שכן ניתנה לבת כהן ואפילו זנתה מאביה. וצ"ע:

**) נראה דחסר כאן וצ"ל אדרבה סייף חמור וכו' גמר אביה אביה וכו':

עין משפט
נר מצוה

טו א ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הל"ב והל' יא ופ"ג מהלכות א"ב הל"ג והל"ה סמג עשין קיג ולאוין כו :

מה כשהוציא נשואה. הא דפשיטא ליה דנשואה להחמיר הייט בג"ש דלעיל דמה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מחנק אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מחנק:
נאמר כאן אביה. תימה א"כ לזנות למה לי דלא מיתוקם בחילול שבת מג"ש דאביה וי"ל מ"מ לא הוה ממעטינן חילול שבת דהוי אמינא דג"ש איצטריך למעוטי פנויה ומדכתיב כי תחל ה"א דאיירי נמי בחילול שבת:
כשהוא אומר היא מחללת. פ"ה דהאי תנא לית ליה דרשה דלקמן שאם היו נוהגין בו קדש א"כ אית ליה וליכתוב היא מחללת ולא ליכתוב את אביה ולקמן (דף נב:) משמע דלית ליה דקאמר רב אשי כמאן קרינא רשיעא בר רשיעא אפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא משמע דר"ע ור"ש דפליגי עליה דר' ישמעאל לית להו הך סברא וקשה דאמר לעיל אליבא דר"ש מאי חומריה שכן מחללת את אביה וי"ל דכ"ע אית להו הך דרשה דאין מקרא יוצא מידי פשוטו והא דקאמר כי האי תנא לפי שהוא הזכירה:
ת"ל ובת כהן. פ"ה מריבויא דוי"ו קדריש וכר"ע ס"ל דדריש לקמן כה"ג והא דקתני סיפא לכותי לחלל לנתין ולממזר מניין דמשמע יש לו קידושין בה ושמעינן ליה לר"ע דאמר ביבמות (דף סט.) אין קידושין תופסין בחייבי לאוין הני מילי בחייבי לאוין דשאר אבל מחייבי לאוין גרידא לא והא דקאמר בסמוך כרבי אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה ושמעינן ליה [יבמות סא:] לר"ע *דפליג עליה מכל מקום נעשית זונה בכמה ביאות ועי"ל דכולה הך ברייתא רבי שמעון היא כדמוקי לה בסמוך וסבר לה כר"א בפנוי הבא על הפנויה וכר"ע דדריש וי"ו ומיהו קשה דע"כ לר"ע גופיה דאמר [דף נא:] לקמן* יכול אפי' פנויה תקשה והא כתיב לזנות *וצריך לומר דסבירא (עיין רש"א) ליה כרבי אלעזר:
הא

הוי אומר כח המדיח וקל וחומר ומה חנק שחמור מסייף שריפה חמורה ממנו סייף הקל לא כ"ש סקילה חמורה מחנק שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כו' מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה שמע מינה סקילה חמורה סקילה חמורה מסייף שכן ניתנה למגדף כו' אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח וקל וחומר ומה חנק שחמור מסייף סקילה חמורה ממנו סייף הקל לא כ"ש חנק חמור מסייף שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא כדאמרן אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח ותניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק מרגלא בפומיה דרבי יוחנן *נערה המאורסה בת כהן שזינתה בסקילה ר"ש אומר בשריפה זינתה מאביה בסקילה ר"ש אומר בשריפה מאי קמ"ל לרבנן נשואה יצאה לשריפה ולא ארוסה לר' שמעון אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה וטעמא מאי משום *דלרבנן סקילה חמורה לר' שמעון שריפה חמורה נפקא מינה למי *שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה מאי רבי שמעון דתניא רבי שמעון אומר שני כללות נאמרו בבת כהן בבת כהן ולא בבת ישראל אימא אף בבת כהן והוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה וארוסה מכלל ארוסה מה כשהוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה להחמיר אף כשהוציא הכתוב ארוסה מכלל ארוסה להחמיר זוממי נשואה בת כהן בכלל זוממי נשואה בת ישראל וזוממי ארוסה בת כהן בכלל זוממי ארוסה בת ישראל ת"ר °ובת איש כהן כי תחל יכול אפילו חללה את (ויקרא כא) השבת ת"ל °לזנות בחלולין שבזנות הכתוב מדבר יכול אפילו פנויה (שם) נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל האדם כשהוא אומר °היא מחללת הוי כל אדם אמור הא מה אני (שם) מקיים אביה נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה נערה והיא נשואה בוגרת והיא ארוסה בוגרת והיא נשואה ואפילו הזקינה מנין תלמוד לומר °ובת כהן מכל מקום בת כהן (שם)
אין

הוי אומר כח המדיח. ור"ש אית ליה מדיחי עיר הנדחת בחנק ויליף לה מקרא באלו הן הנחנקין (לקמן דף פט:) ומדמדיחין בחנק ונדחין בסייף אלמא חנק חמור מסייף וכבר קיימא לן לעיל דשריפה חמורה מחנק הלכך כ"ש דחמורה היא מסייף מק"ו מה חנק דחמור מסייף כו': מרגלא בפומיה דרבי יוחנן. סדור היה הדבר הזה בפיו ולא שנאה במשנה ובברייתא אלא כך קיבלה שמועה מרבו: בסקילה. דרבנן אית להו דארוסה לא יצאה לשריפה דאם כן נמצא אתה מיקל בבת כהן: ר' שמעון אומר בשריפה. דשריפה חמורה הלכך לית לך לאפוקי מכלל סתם בת כהן דקרא סתמא כתיב: זינתה מאביה. ארוסה בת ישראל שזינתה מאביה דאיכא שתי מיתות סקילה משום ארוסה ושריפה משום דמאביה זינתה דבשריפה היא כדילפינן באלו הן הנשרפין (לקמן דף עה:): בסקילה. לרבנן דסקילה חמורה: ר"ש אומר בשריפה. הא קמ"ל דלרבנן משום דאית להו סקילה חמורה סבירא להו דארוסה לא יצאה לשריפה כדמפרש ואזיל וטעמא מאי כו': ונפקא מינה. מהא דרבי יוחנן דאמר דמשום דלרבנן סקילה חמורה הויא ארוסה בת כהן בסקילה ומשום דלר"ש שריפה חמורה מוקי לה בשריפה ש"מ המתחייב שתי מיתות נידון בחמורה דהכא נמי שתי מיתות איכא סקילה כדין ארוסה ושריפה כדין בת כהן הלכך לרבנן על כרחך ארוסה לא יצאה לשריפה ולר"ש יצאה: מאי ר"ש. לעיל מהדר דאמרן לעיל ר"ש לטעמיה דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה היכי שמעינן ליה: שני כללות נאמר בבת כהן. אחת בארוסה ואחת בנשואה כלומר כשכלל הכתוב באשת איש (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת אף בת כהן משמע בחנק וכשהוציא ארוסה לסקילה אף בת כהן במשמע הייט כלל שני: ופרכינן בבת כהן ולא בבת ישראל. האי קראי סתמא כתיבי: אימא אף בבת כהן. וה"ק שתי כללות שנאמרו בתורה בארוסה בסקילה ובנשואה בחנק אף בת כהן היתה תחילה במשמע ובא הכתוב והוציא לך בת כהן לידון בשריפה וסתמא כתיבא ואחת ארוסה ואחת נשואה הוציא לשריפה: ארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל. מסקילה לשריפה: נשואה מכלל נשואה. מחנק לשריפה לא ולמד מיכן שהשריפה חמורה דמה כשהוציא נשואה מכלל נשואה להחמיר עליה יצאה דהא שריפה הכל מודים דחמורה מחנק אף כשהוציא ארוסה מכלל הארוסה להחמיר עליה הוציאוה: זוממי נשואה בת כהן בכלל זוממי נשואה בת ישראל. בחנק שלא הוציא הכתוב אלא אותה לבדה דכתיב (ויקרא כא) היא באש תשרף ולא בועלה ולא זוממיה: גבי זוממין גרס בכלל ולא גרס מכלל: בת כהן כי תחל. אי לא כתב לזנות משמע אפילו חיללה שבת: ת"ל לזנות. ולקמיה פריך חוללה שבת בת סקילה היא: ונאמר להלן. בנערה המאורסה מה להלן שזינתה בשעה שזיקת הבעל עליה אף כאן זנות בשעה שזיקת הבעל עליה ולא פנויה והאי דנקט תנא האי ליסנא ולא נקט מה להלן ארוסה כו' משום דסופו נמי לאיתויי נשואה לשריפה כדיליף ואזיל: או אינו אומר אביה. לגזירה שוה זו אלא להוציא את כל האדם שאם זינתה מאביה תידון בשריפה אבל משאר כל אדם תידון כבת ישראל ולקמיה פריך היכי תיסק אדעתין הא מילתא א"כ מאי איריא בת כהן ואפי' בת ישראל נמי מאביה בשריפה באלו הן הנשרפין (לקמן דף עה.): כשהוא אומר היא מחללת. משמע היא מחללת אותו ולא הוא מחללה הרי על כרחיך כשזינתה מאחר כל אדם אמור: הא מה אני מקיים את אביה. למה לי למיכתביה כלל אלא נאמר כאן כו' והאי תנא לית ליה האי דרשה דלקמן (דף נב.) שאם היו נוהגין בו קודש כו' א"כ אית ליה ליכתוב היא מחללת ולא ליכתוב את אביה וליהוי משמע אפי' משפחתה ואביה יותר מכולם: נערה. שהביאה שערות ולא הביאה סימני בגרות במס' נדה מפרש להו בפרק [יוצא דופן] (דף מז.) משנתמעך הכף: ת"ל ובת כהן מכל מקום. מריבויא דוי"ו קא דריש וכר"ע סבר לה דדריש לה לקמן (דף נא.) כי האי גוונא וליכא לפרושי דמדכתיב קרא סתמא יליף טעמא דהא אתא גזירה שוה ומפקא ליה מסתמיה:
אין

[תוספתא פרק י"ב ועי' רש"י ד"ה מרגלא]
[לעיל נ:]
[לקמן סט. וש"נ]

רבינו חננאל

היא: מרגלא בפומיה דר' יוחנן נערה המאורסה בת כהן שזינתה בסקילה ר"ש אומר בשרפה זינתה מאביה בסקילה. ר"ש אומר בשרפה. ואסיק' נפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות כגון שעבר שתי עבירו' וחייב סקילה ושרפה וקיי"ל דנידון בחמורה. לרבנן נידון בסקילה לר' שמעון נידון בשרפה. מאי ר"ש דתניא ר"ש אומר שני כללות נאמרו בבת ישראל והוא הדין בבת כהן והוציא הכתוב נשואה בת כהן בשרפה מכלל נשואה בת ישראל שהיא בחנק וארוסה בת כהן לשרפה מכלל ארוסה בת ישראל שהיא בסקילה מה שכשהוציא הכתוב נשואת בת כהן בשרפה מכלל נשואה בת ישראל להחמיר עליה אף כשהוציא הכתוב ארוסת בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל להחמיר עלית.
זוממי נשואה בת כהן בכלל וזוממי נשואה בת ישראל בחנק וזוממי ארוסה בת כהן בכלל זוממי ארוסה בת ישראל בסקילה: ת"ר בת איש כהן כי תחל יכול אפילו חללה שבת בשרפה ת"ל לזנות בחלולין שבזנות הכתוב מדבר יכול אפי' זינתה פנויה בשרפה נאמר כאן אביה ונאמר בארוסה בת ישראל אביה מה התם בארוסה בת ישראל זנות עם זיקת הבעל אף הכא בבת כהן זנות עם זיקת הבעל היא באין בועלה בשרפה :

תורה אור

אין לי אלא שניסת לכהן ניסת ללוי ולישראל לעובד כוכבים לחלל לממזר ולנתין מניין ת"ל ובת איש כהן אע"פ שאינה כהנת * היא בשריפה ואין בועלה בשריפה *היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה אמר מר יכול אפילו חיללה שבת בת סקילה היא אמר רבא הא מני ר"ש היא דאמר שריפה חמורה סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני *דרבי בהו מצות יתירות תידון בשריפה קא משמע לן(א) מאי שנא מיניה דידיה סלקא דעתך אמינא איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קא משמע לן יכול אפילו פנויה הא לזנות כתיב כדר"א דאמר *פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם אלא מאי ניהו שזינתה מאביה מאי איריא בת כהן אפילו בת ישראל נמי *דאמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה איצטריך סד"א קרא לאפוקי מדרבא מדגלי רחמנא בבת כהן ולא בבת ישראל קמ"ל בת כהן אין לי אלא שניסת לכהן ניסת ללוי לישראל ולעובד כוכבים ולחלל לנתין ולממזר מניין תלמוד לומר בת איש כהן אף על פי שאינה כהנת משום דאינסבא להו להני לאו בת כהן היא ותו מידי כהנת לכהן כתיב סד"א כי תחל לזנות אמר רחמנא הני מילי היכא דקא מתחלא השתא אבל הא כיון דקא מתחלא וקיימא מעיקרא *דאמר מר ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה ללוי וישראל נמי ושבה אל בית אביה כנעוריה מכלל דכי איתיה גביה לא אכלה אימא לא תידון בשריפה קמ"ל ודלא כר"מ *דתניא *בת כהן שניסת לישראל ואכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש ומיתתה בשריפה *ניסת לאחד מן הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק דברי ר' מאיר וחכמים אומרים זו וזו משלמות קרן ולא חומש ומיתתן בשריפה ר"א אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה מאי את אביה ואת חמיה אילימא את אביה מאביה ואת חמיה מחמיה מאי איריא בת כהן אפילו בת ישראל נמי בתו בשריפה וכלתו בסקילה אלא את אביה ברשות אביה ואת חמיה ברשות חמיה כמאן אי כרבנן האמרי נשואה יצאת לשריפה ולא ארוסה אי כרבי שמעון האמר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה ואי כרבי ישמעאל האמר ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה את חמיה חנק הוא שלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא כך היא הצעה של משנה לעולם כרבנן והכי קאמר כל שהוא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשוא' בת ישראל דאילו נשוא' בת ישראל בחנק הכא במיתת אביה בשריפה כל שהיא למעלה ממיתת אביה ומאי ניהו ארוסה בת ישראל דאילו ארוסה בת ישראל בעלמא בסקילה הכא במיתת חמיה בסקילה מתקיף לה ר' ירמיה מידי למעלה למטה קתני אלא אמר רבי ירמיה לעולם

הא מני ר"ש היא · אע"ג דר"ש לא דריש וי"ו דוסופטיך בפרק קמא (דף יד. וסם) הכא דריש: סירכא

אין לי אלא שנשאת לכהן · לקמיה פריך מהיכא תיתי הא אטו משום דניסת ללוי וישראל לאו בת כהן היא: חלל · כהן שנשא גרושה או זונה וילדה לו בן מיקרי חלל מן הכהונה כדכתיב (ויקרא כא) לא יחלל זרעו: עובד כוכבים נתין וממזר · אע"פ שאסורין לבא בקהל יש להם קידושין והרי היא אשת איש דקדושין תופסין בחייבי לאוין ואע"ג דהאי מתניתין ר"ע דדריש וי"ו ושמעינן ליה דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין היכא תנא ביבמות (דף סט.) דאית ליה אליבא דר"ע דכי אמר ר"ע אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ה"מ בחייבי לאוין דשאר אבל בחייבי לאוין גרידי לא אמר עובד כוכבים היכא לאו דלא תתחתן בם (דברים ז) וכן נתין דהוא מן הגבעונים: בת איש כהן · איש יתירא למה לי אלא למדרש דלאב הוא דבעינן איש כהן אבל בעל לא בעינן איש כהן ואף על פי שאינה כהנת אבת כהן קפיד קרא שתהא בת איש כהן ולא אשת כהן: רבי אליעזר אומר כו' · לקמן בעי מאי קאמר: חיללה שבת בת סקילה · והיכי ס"ד דהקל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה: ומאי שנא מיניה דידיה · לענין שבת למה יחמיר לנו בנקיבות יותר מן הזכרים כהנים: איהו אשתראי שבת כו' · ומשו"ה היכא דלא אשתראי ליה מיהו לא תחמיר עליה: הא לזנות כתיב · ופנויה לאו זנות היא דאין לשון זונה אלא שזינתה ויצאה מתחת בעלה לאחרים כמו (הושע ט) כי זנית מעל אלהיך לשון מורדת ויוצאה מזה לזה אשוויר"א בלע"ז: כדר"א · במסכת יבמות בהבא על יבמתו: עשאה זונה · ליפסל מן הכהונה אלמא זנות מיקרייא: מאי ניהו · מאי קאמר לן קרא: שזינתה מאביה · בתמיה: אתיא הנה הנה · כתיב (ויקרא יח) בבת בנו ובבת בתו ערות בת בנך או בת בתך וגו' כי ערותך הנה וכתיב (שם) בבת אשתו שארה הנה זימה היא מה באשתו עשה בתה כבת בתה דכתיב (שם) ערות אשה ובתה וגו' אף כאן חייב על בתו כעל בת בתו ומן ק"ו לא תייתיה דאין עונשין מן הדין אבל גזרה שוה הוי כאילו מפורש בו דהא להך דרשה איכתיב הנה יתירא: אתיא זימה זימה · לידון בשריפה כתיב הכא זימה היא וכתיב בשריפה זימה (שם כ) באש ישרפו וגו': סלקא דעתך אמינא · האי אביה קרא יתירא הוא דגליא שריפה בבת כהן שזינתה מאביה לאפוקי מגזירה שוה דרבא אתא למימר דלא תידרוש ליה לישראל הבא על בתו בשריפה דמדגלי רחמנא כו' קא משמע לן היא מחללת דבזינתה [עם] שאר כל אדם קאמר: לאו בת כהן היא · בתמיה למה לי איש יתירא לריבויי: כי תחל לזנות · כשהיא מתחללת על ידי זנות וזו נתחללה כבר ע"י נשואין שנשאת לחלל לנתין ולממזר נתחללה מן התרומה אפי' ימות וזרע אין לה לא תשוב עוד אל בית אביה כנעוריה ונפסלת נמי מן הכהונה שלא תינשא עוד לכהן וכולה יליף ביבמות בפרק אלמנה (דף סח.): לפסול לה · כגון נתין וממזר: פסלה · עולמית מתרומה ומכהונה והתם פריך האי מיבעי ליה לגופיה זר שאינו כהן לא תאכל בתרומה בחייו ומשני ליה התם וחלל אף על גב דלא פסיל לה הוא דהא כשר לבא בקהל יליף לה בפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות דף סט:) מלא יחלל זרעו מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו פוסל דכהן גדול הבא על האלמנה פוסל מן הכהונה ומן התרומה דיליף לה מלא יחלל שני חילולין במשמע שמחלל אותה ואת הולד: ללוי וישראל נמי · אע"פ שאינה מחוללת עולמית מיהו כל ימי חייו מחוללת מן התרומה כדכתיב ושבה וגו': ודלא כר"מ · הא דאמרן לעיל בת כהן הנשואה לממזר בקדושתה קיימת ונידונית בשריפה דלא כרבי מאיר: ואכלה בתרומה בשוגג · דגבי זר איכא חיוב קרן וחומש: משלמת את הקרן · דכיון דלא זכי לה רחמנא בגוה גזילה היא אצלה: ואינה משלמת את החומש · דלאו זרה היא הואיל וראויה לחזור אם ימות בעלה וזרע אין לה: ומיתתה בשריפה · אם זינתה: נשאת לאחד מן הפסולים · שנפסלה עד עולם ונתחללה הרי היא כזרה גמורה: מאביה · שזינתה מאביה: כלתו בסקילה · במתני' (דף נג.): ברשות אביה · ארוסה: ברשות חמיה · נשואה: אי כרבנן · דאמרי סקילה חמורה איפכא מיבעי ליה דהא ארוסה חמורה מנשואה ולדידהו נשואה יצתה מכלל בת ישראל מחנק לשריפה ולא ארוסה מסקילה לשריפה: ואי כרבי שמעון · דאית ליה שריפה חמורה מסקילה הא אמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאו לשריפה: ואי כר' ישמעאל · הא דאמר לקמן בשמעתא ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה דיליף לה מבנין אב דבארוסה הכתוב מדבר: את חמיה חנק הוא · כדין בת ישראל דהא לא יצתה מכללה: כך הצעה של משנת ר"א כמו שהיא שנויה ולא תפכה ולעולם כרבנן דאית להו איפכא ארוסה בסקילה נשואה בשריפה ואיהו נמי הכי אמר כל שהיא בבת ישראל שזינתה מאחר: למטה ממיתת אביה · שריפה כלומר במיתה שהיא קלה משריפה כגון נשואה דחנק בעלמא הוא הכא בבת כהן במיתת אביה כו' כלומר זנתה מאביה ובשריפה: כל שהיא · בבת ישראלית למעלה ממיתת אביה כגון ארוסה דבסקילה ה"נ בבת כהן לא יצאת מכללה להקל ונידונית במיתה חמורה כלומר זנתה מחמיה דבסקילה וה"ק אביה בשריפה הסמוכה למיתת אביה דנחיתא מינה דרגא דהיינו נשואה בת ישראל הכא בבת כהן הוגיהה הכתוב להחמיר בשריפה ושהיא למעלה משריפה כגון ארוסה את חמיה דיינין לה כדין כלתו דבסקילה יש לגמגם אמאי נקיט את חמיה תיפוק ליה דכן דינה בסקילה אחרי שלא יצאה מן הכלל ומיהו הא מתקפינן אתקפתא אחריתי ומפקינן ליה מטעמא: לעולם

טז א ב מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ג סמג לאוין לד:
יז ג מיי' פ"כ מהלכות עדות הלכה י:
יח ד מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ה ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה יא סמג לאוין לז:
יט ה מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הלכה ג סמג לאוין קפא טוש"ע אה"ע סימן ו סעיף ח:
כ ו מיי' פי' מהלכות תרומות הלכה יב:
כא ז מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ד ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה י סמג לאוין לז:

[לקמן ב. ע"ש]
[עי' תוספות עמוד ב ד"ה לאחיו]
[יבמות ס. קיד: קדושין כא: לה: לו. מכות כ. תמורה ד:]
יבמות נט: סא: עו. תמורה ל.
לקמן עג: עו. פז: חגיגה יא: יבמות ג. כריתות ה.
יבמות סח.
[ק"ל דתנן]
[לקמן סו:]
תרומות פ"ז מ"ב [כריתות ז.]

הגהות הב"ח
(א) גמ' קמ"ל ומאי שנא:

רבינו חננאל

אמר מר יכול אפילו חיללה שבת והא בחילול שבת בת סקילה היא מפקינן לה לשריפה לקולא' ואוקמא מתניתא דא לרבי שמעון היא דקסבר שריפה חמורה מהו דתימא נחמיר עליה ותידון בשריפה קמ"ל דלא ואקשינן ומאי שנא דאביה אם חילל שבת נידון בסקילה והיא בשריפה סלקא דעתך אמינא איהו אישתריא ליה שבת בעבודה במקדש כו' · יכול אפי' פנויה וכרבי אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה קמ"ל דבעינן זנות עם זיקת הבעל לדברי הכל או אינו אומר את אביה אלא שזינתה עם אביה ודחי' האי מאי איריא בת כהן אפילו בת ישראל עם אביה בשרפה כדרבה דאמר אמר לי רב יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה · פי' בבת בנו ובבת בתו כתיב הנה וכתיב באשתו בבת בנה ובבת בתה (כתיב) שארה הנה זמה היא · נמצא בה הנה וזמה ובבת בנו ובבת בתו הנה יליף הנה מהנה מה אילו כתיב בהן הנה וזמה עמה · וכתיב קרא אחרינא ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן האי זמה דכתיב הכא מופנה הוא לדין ממנו בכל מקום שכתב בו זמה בשרפה כמו אלו הנה נמצא כל אדם עם בתו ובת בנו ובת בתו וכולן דינו עמהן בשריפה ואמרינן סר"א מדגלי רחמנא בת כהן עם אביה אינה בשרפה ולאפוקי מג"ש דיליף רבה קמ"ל דלא ואסיק' כי הא דתניא בת כהן שנישאת לישראל או אפילו לכותי ולחלל ולנתין ואכלה בתרומה משלמת קרן*) וחומש ואם זינתה נידונת בשריפה ואע"פ שנתחללה: **אמר** מר ר' אליעזר אומר את אביה (היא מחללת היא) בשרפה ואת חמיה בסקילה' ואמרינן מאי את אביה ואת חמיה אילימא את אביה שזינתה מאביה ואת חמיה שזינתה את חמיה ' מאי אתא ר' אליעזר לאשמעינן כולי עלמא ואפילו בת ישראל בתו בשרפה וכלתו בסקילה' אלא את אביה ברשות אביה כלומר ארוסה ואת חמיה ברשות חמיה כלומר נשואה כמאן לא כרבנן ולא כרבי שמעון ולא כרבי ישמעאל ושקלו וטרו בה ודברים פשוטים הם ' ואוקמא רבינא דהוא בתרא הכי לעולם כרבנן דאמרי ארוסה בת כהן בסקילה והנשואה בשריפה ואפיך אימא הכי את אביה בסקילה כלומר וזנתה ברשות אביה והיא ארוסה בסקילה ברשות חמיה נשואה בשרפה ' והאי דקתני את אביה בשרפה סירכא נקט ' כלומר כל בת עם אביה בשרפה וכלתו בסקילה ' שלח רבין משמיה דר' יוסי בר' תנינא כך הצעה של משנה ' את אביה בשרפה ואת חמיה בסקילה והכי קאמר בת כהן כל שהוא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשואה בת ישראל אם זינתה דינה בחנק הכא בבת כהן נשואה זינתה דינה בשרפה ככל בת שזינתה עם אביה שהיא בשרפה ' וכל שמיתתה למעלה ממיתת אביה שזינתה עם אביה ומאי ניהי ארוסה דאלו ארוסה בת ישראל בסקילה הכא בבת כהן שזינתה עם חמיה בסקילה ' ורבי אליעזר כרבנן סבירא ליה דאמר נשואה בת כהן יוצאה לשרפה ולא ארוסה אלא ארוסה אפילו בת כהן בסקילה ואע"ג דרמי ירמיה מידי למטה ולמעלה קתני '
אמר

*) [הגה בגמרא איתא אליבא דרבנן דאינה משלמת חומש ולולי דמ"ס נפל כדברי רבינו וצ"ל ולא חומש]

כב א מיי' פ"כ מהלכות עדות הלכה י :

סירכא נקט · פ"ה והא דקאמר את אביה ולא נקט לשון ארוסה ולשון נשואה סירכא נקט וקשה דבכל הספרים כתיב והא דקאמר את אביה בשריפה ויש לומר דנותן טעם במה טעה התנא ששנה את אביה בשריפה כיון שהיא בסקילה ומשני סירכא נקט סירכיה דקרא דכתיב את אביה היא מחללת באש תשרף ומיהו קשה דלא יהיב טעמא אלא אמאי נקט את אביה בשריפה אבל בכלתו לא יהיב טעמא וי"ל דהא דקתני את אביה בשריפה סירכא נקט משום דבעלמא בתו בשריפה וכלתו בסקילה:

הלכתא למשיחא · בפרק ב"ש בזבחים (מה.) פריך נמי הכי והא דפסקינן הלכה כר' יוסי *(במשנת) [נ"ל בפרק] ר' יוחנן (קדושין דף עב:) דעתידי ממזרים ליטהר כ"מ בזה"ז שלא להתרחק ממשפחות שאין ידועות דבממזר שאינו ידוע מיירי ובפ"ק דיומא (ד' יג. ושם) דפסקו כרבי יוסי ראשון חוזר לעבודתו כ"מ לנשיא או פרנס שנתמנה על הציבור ועבר מחמת האונס מיהו בס"פ התכלת (מנחות נב. ושם) קשה דפסק ר' יוחנן כאבא *(שאול) [נ"ל יוסי] בן דוסאי ונראה דרב יוסף פריך דוקא הכי הכא ובפ' ב"ש (זבחים ד' מה.) ושר"ר חיים פירש דלא פריך אלא היכא דאיכא תרתי שהוא למשיחא וגם עושה איסורא כיון דליכא נפקותא אלא על ידי איסור אין לפסוק הלכה *למשיחא וי"ל דלא פריך אלא *היכי דלא נ"מ אלא לייסב לישני דשמעתין כדמסיק אבל הכא יש נפקותא איסור והיתר אף על גב דהוי למשיחא*:

[יהיו כולם מדויקים כ"פ תוספות ישנים כפ"ק דיומא יג. ד"ה הלכה]

גי' רש"א הכא

[ועיין תוספות יומא יג. ד"ה הלכה וכו']

לאחיו ולא לאחותו · תימה ת"ל מדכתיב היא ולא בועלה היא ולא זוממיה וי"ל דאי מהיא לחודא לא הוה ממעטינן זוממים משום דבעינן כאשר זמם קמ"ל לאחיו ולא לאחותו ואי מהתם ה"א ה"מ היכא דמעידין נמי על הבועל:

ורבי ישמעאל סבר מדקא"ל בת ובת כו' · וא"ת היכי ס"ד דהדר ביה דאם כן בת ובת למה ליה *דהא לא אתא בת ובת אלא לאפוקי מג"ש וי"ל דלא תימא דוקא ארוסה מדינא דלעיל דמה כשהוציא בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה:

רש"ל גרס כאן וי"ל

ההיא

תורה אור

לעולם כרבי ישמעאל והכי קאמר את אביה ברשות אביה בשריפה ואת חמיה מחמיה בסקילה וכל אדם בחנק אמר רבא מאי שנא או אידי ואידי ממש או אידי ואידי רישות אלא אמר רבא לעולם כר"ש וקסבר ר"א נשואה כארוסה מה ארוסה חד דרגא מסקינן לה מסקילה לשריפה אף נשואה חד דרגא מסקינן לה מחנק לסקילה מתקיף לה ר' חנינא הא אידי ואידי ר"ש בשריפה קאמר אלא אמר רבינא לעולם כרבנן ואיפוך את אביה בסקילה ואת חמיה בשריפה והאי דקאמר את אביה סירכא בעלמא נקט: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכה כדשלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא אמר רב יוסף הלכתא *למשיחא א"ל אביי אלא מעתה שחיטת קדשים לא ליתני הלכתא למשיחא אלא *דרוש וקבל שכר הכא נמי דרוש וקבל שכר הכי קאמרי הלכתא למה לי סוגיא דשמעתא הלכה קאמר מאי רבי ישמעאל דתניא °ובת [איש] כהן כי תחל לזנות בנערה והיא ארוסה הכתוב מדבר אתה אומר בנער' והיא ארוסה או אינו אלא אפי' נשואה ת"ל °איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת הכל היו בכלל הנואף והנואפת הוציא הכתוב בת ישראל בסקילה ובת כהן בשריפה מה כשהוציא הכתוב את בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה אף כשהוציא הכתוב בת כהן לשריפה ארוסה ולא נשואה זוממיה ובועלה בכלל °ועשיתם לו כאשר זמם וגו' בועלה מאי כאשר זמם איכא אלא *זוממיה בכלל מיתת בועלה משום שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו *ולא לאחותו דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר אחת ארוסה ואחת נשואה יוצאת לשריפה יכול אפילו פנויה נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל א"ל ר' ישמעאל אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה א"ל ר"ע ישמעאל אחי °בת *ובת אני דורש א"ל וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשריפה אם משמע להביא את הנשואה הביא את הפנויה ואם משמע להוציא את הפנויה הוציא את הנשואה ור"ע אהני גזירה שוה למעוטי פנויה ואהני בת ובת לרבות את הנשואה ורבי ישמעאל סבר מדקאמר ליה בת ובת ש"מ הדר ביה מגזירה שוה *ור' ישמעאל האי בת ובת מאי דריש ביה מיבעי ליה לכדתני אבוהי דשמואל בר אבין לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים בין תמימים לבעלי מומין יכול נחלוק בבנותיהן ת"ל בת ובת ורבי עקיבא °*מוהם מקריבים והיו קדש נפקא ור' ישמעאל אי מהתם הוה אמינא ה"מ אינהו אבל בנותיהן לא קמ"ל ורבי ישמעאל

האי

ויקרא כא | ויקרא כ | דברים יט | ויקרא כא | שם

לעולם רבי ישמעאל · דאמר ארוסה יצתה ולא נשואה והכי קאמר ר' אליעזר את אביה ברשות אביה דהיינו ארוסה בשריפה: ואת חמיה · דהיינו נשואה אם מחמיה זינתה בסקילה כבת ישראל ומכלל אדם בחנק כישראל דנשואה לא יצתה מן הכלל: לעולם כר"ש · דאמר שריפה חמורה הלכך על כרחיך ארוסה יצתה לשריפה ובנשואה קסבר רבי אליעזר הואיל ובישראל קלה מאד דבחנק דיי לך אם תחמיר על בת כהן לדונה בסקילה דסלקא חד דרגא דלר"ש כך סדרן שריפה סקילה חנק והרג ואת אביה ואת חמיה דקאמר רשות נינהו: הא אידי ואידי ר"ש בשריפה קאמר · ועל כרחיך לא מצית למימר ר' אליעזר בהא פליג עליה דמהיכא תיתי אי לית ליה בנין אב דר' ישמעאל על כרחיך כיון דשריפה חמורה וקרא בת כהן סתמא כתיב שתיהן במשמע ואי אית ליה בנין אב דבארוסה הכתוב מדבר נשואה על כרחיך לא יצתה מכלל נשואה בת ישראל ומי הוציאה לסקילה אם החמיר הכתוב בארוסה בת כהן מבת ישראל שכן היא חמורה תחמיר בנשואה שהיא קלה: איפוך · אידי ואידי רשות והאי דקאמר את אביה ולא נקט לשון ארוסה ולשון נשואה סירכא נקט אמילתיה דתנא קמא סריך דאיירי בלישנא דקרא: הלכתא למשיחא · הלכה זו כשיבא ימות המשיח אצטריך לנו שישובו ד' מיתות כבית דין למקומן: הכי קאמינא הלכה למה לי סוגיא דשמעתא הלכה קאמר · בתמיה מי שייך למימר הלכה בכי האי מחלוקת שאין בין רבין לרבינא לא חיוב ולא פטור ולא חילוק מיתה דתרוייהו מפרשי נשואה בשריפה ארוסה בסקילה ובתיקון לשון הברייתא פליגי מר מתקן לה ללישנא דלא אצטריך לאפוכה ומר מפיך לה משום דוחקא דלישנא ומאי הלכה איכא למימר בסוגיא דשמעתא אחרי שאין אנו למידין ממנה כלום כשיבא המשיח ויחיה המתים נשאל את רבי אליעזר באיזה לשון אמרה: מות יומת הנואף והנואפת · כל מיתה סתם חנק: הכל היו בכלל הנואף והנואפת · נשואות וארוסות כהנת וישראלית: הוציא הכתוב · מכלל זה את ארוסה לסקילה כדכתיב (דברים כב) והוציאו את הנערה והוציאו כתוב אחר בת כהן לשריפה וכתב סתם ולמד סתם מן המפורש מה כשהוציא בישראל מכלל חנק ארוסה הוציא ולא נשואה אף כשהוציא כו': זוממיה · בכלל מיתת בועלה שלא יצא מן הכלל דכתיב (ויקרא כא) היא ולא בועלה וזוממיה בכלל מיתת בועליהן דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו במקום שיש חילוק מיתה בעדותן כגון כאן שחייבו לה שריפה ולו סקילה כדינו נדונין ולא כדינה: אחת ארוסה ואחת נשואה · דקרא סתמא כתיב: אמר לו רבי ישמעאל · הואיל ודורש אתה גזירה שוה דרוש נמי הא דבארוסה משתעי: בת ובת · וי"ו יתירה לרבות הנשואה: נוציא זו בשריפה · ונחמיר עליה ממיתה המפורשת בה דהוי חנק דאם משמע גזירה שוה להביא את הנשואה הביא נמי את הפנויה ואם משמע להוציא פנויה הוציא וכו': ורבי ישמעאל · דפריך ליה אם משמע וכו' לא ידע דעתיה דרבי עקיבא והוה סבירא ליה מדמהדר ליה בת ובת אני דורש שמע מינה דרבי עקיבא הדר ביה מגזירה שוה והכי קאמר ישמעאל אחי אין אני דורש גזירה שוה זו דהאי בת ובת ואפקה והכי קאמר ליה אם כן למעוטי פנויה מנא לך: בזכרים · בכהנים: בין תמימים לבעלי מומין · לענין עבודה יכול אף בנות בעלי מומין יצאו מכלל קדושתן ויהיה דינם כבנות ישראל אם זנו: והיו קדש · לרבות אף בעלי מומין לקדושה: הני מילי · דנפקי שאף בעלי מומין בקדושתן מוהיו קדש: אינהו · הכהנים עצמן נתרבו לקדושה שלא תאמר הואיל ופסולין לעבודה יהיו מותרין לטמא למתים: ור' ישמעאל · דנפקא ליה במה מצינו ולא איצטריך ג"ש:

האי

זבחים מה. | [שם לקמן עח. סוטה מד.] | [לקמן נ.] | [עיין וי"ו דקדירה יומא מה. וש"נ] | [עיין תוספות יבמות סח: ד"ה כמאן] | [נ"ל מהם]

רבינו חננאל

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכתא כדשלח רבין משמא דר' יוסי ברבי חנינא ומתמה רב יוסף הלכתא למשיחא כלומר דיני נפשות עכשיו אין דנין אין צריכין זו תהלכה אלא בימות המשיח · א"ל אביי אלא מעתה שחיטת קדשים נמי הכי וכי יש עכשיו מקדש להקריב בו קדשים אלא דרוש וקבל שכר הכי נמי דרוש וקבל שכר ואסיק' סוגיא דשמעתא הלכה כוותיה קאמרינן מאי ר' ישמעאל דאמרינן לעילא ולא כר' ישמעאל דתניא בת כהן כי תחל לזנות בנערה ארוסה הכתוב מדבר דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאת לשרפה יכול אפילו פנויה כו' עד א"ל רבי עקיבא ישמעאל אחי בת ובת אני דורש כלומר היה לו לומר בת כהן כי תחל לזנות למה אמר ובת כהן לא הוסיף ו' אלא לרבות אחת ארוסה ואחת נשואה לשרפה א"ל ר' ישמעאל וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא נשואה בת כהן לשרפה אם ובת משמע להביא הנשואה אפי' פנויה בת כהן נמי שזינתה בשרפה ואסיק' בעינן זונת עם זיקת הבעל ומייתי לה ר"ע בגזירה שוה ובמדרש בת ובת ווז השמועה עוד ביבמות פ' [אלמנה לכה"ג (דף סח:)] ור' ישמעאלהאי בת ובת מאי דריש

האי °את אביה היא מחללת מאי דריש ביה מבעי ליה לכדתניא היה רבי מאיר אומר מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרין ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצא זו מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כהאי תנא: זו מצות הנסקלין: מאי תנא דקתני זו מצות הנסקלין משום דתנא *נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו *בית הסקילה היה גבוה שתי קומות ואיידי דקא בעי למיתנא מצות הנשרפין תנא נמי זו מצות הנסקלין: **מתני'** *מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו ר' יהודה אומר אף הוא אם מת בידם לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא פותח את פיו *בצבת שלא בטובתו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו אמר רבי אלעזר (*בן) צדוק מעשה בבת כהן אחת שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמר(ו) לו מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי: **גמ'** מאי פתילה *אמר רב מתנה פתילה של אבר מנא לן אתיא שריפה שריפה מעדת קרח מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים רבי אלעזר אמר *אתיא שריפה שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים מאן דיליף מעדת קרח מנא ליה דכתיב °ואת מחתות החטאים האלה בנפשותם שנשמתן נשרפת וגוף קיים ואידך ההיא שריפה ממש היא ומאי בנפשותם שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב °בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה חרק עליהן שר של גיהנם שניו ומאן דיליף מבני אהרן מנא ליה דכתי' °וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההוא שריפה ממש הואי ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטין של אש יצאו מבית קודש הקדשים ונחלקו לארבע ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה ושרפום והכתיב °ותאכל אותם אותם ולא בגדיהם ונילף *מפרים הנשרפים מה להלן שריפה ממש אף כאן שריפה ממש מסתברא מאדם הוה ליה למילף שכן אדם חוטא נשמה פיגול אדרבה מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן מכשיר לדורות הנך נפישין מאן דיליף מעדת קרח מאי טעמא לא יליף מבני אהרן ההוא שריפה ממש הואי ונילף מינה *אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא °ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה וכי מאחר דאיכא דרב נחמן גזרה שוה למה לי אי לאו גזרה שוה הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא כלל ואי משום ואהבת לרעך כמוך לפיש ליה חבילי זמורות כי היכי דלישרוף לעגל קמ"ל: וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן אמר לו נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקב"ה הנראה מי קובר את מי אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני אמר רבי (*אליעזר) למה

רש"י

האי את אביה · מאי דריש ביה: מאי זו · אהיכא קאי: **מתני'** משקעין אותו · שלא יתהפך אנה ואנה ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ: קשה לתוך הרכה · כורכין סודר קשה לתוך הרכה מפני שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו והקשה מחבל את גרונו ומנוולתו לפיכך קשה מבפנים לחנוק ורכה מבחוץ להגין: ומדליק הפתילה · בגמרא מפרש פתילה של אבר: מדליק · מתיך: וחומרת את בני מעיו · לשון חמרמרו מעי (איכה ב) כוולת: רבי יהודה אומר · אין חונקין אותו בסודרין דאף הוא אם היה מת בידם ע"י חניקתם קודם זריקת הפתילה לא היו מקיימין מצות שריפה אף הוא לישנא בעלמא הוא כלומר אם יחניקוהו אף הוא ימות בידם ואין זו שריפה: בצבת · טנליי"ש בלע"ז: לא היה ב"ד של אותו שעה בקי · צדוקין היו שאין להם ג"ש אלא קרא כמשמעו: **גמ'** מנא לן · דכי האי גוונא שריפה היא דקאמר רחמנא: אתיא שריפה שריפה · כתיב הכא (ויקרא כא) באש תשרף וכתיב התם (במדבר יז) אשר הקריבו השרופים מה להלן גוף קיים ולקמן פריך מנא לן: מבני אהרן · דכתיב בהו (ויקרא י) יבכו את השריפה: מנא לן · דעדת קרח הכי הוו: בנפשותם · ולא בגופם: שריפה ממש · הלכך על כרחיך לא מצי למילף גוף קיים מהתם ולקמן פריך ותהוי שריפה ממש ולילף שריפת בית דין מיניה ותהוי ממש: על עסקי נפשותם · על חנופת אכילה ושתיה הנכנסת בנפשותם: בחנפי לעגי מעוג · בשביל חנופת של לגימות מעוג שהאכילם והשקם קרח לעדתו ונתחברו עמו חרק עלי וגו' מעוג לשון דבר הנאכל כדכתיב (מ"א יז) באלמנה הצרפית שאמרה לאליהו חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג: מנא לן · דגוף קיים בבני אהרן: שריפה ממש · אף הגוף אבל מבפנים התחילה שריפתן ושרפה והלכה עצמות ובשר: והא כתיב ותאכל אותם · דמשמע מיעוט אותם ולא דבר אחר ואם הכל נשרף מאי קא ממעט ומשני אותם ולא בגדיהם: שכן אדם חוטא נשמה פיגול · אדם מאדם חוטא מחוטא נטילת נשמה מנטילת נשמה אבל שריפת פרים אין בהם נטילת נשמה שכבר הן נשחטין: פיגול · דבר שאין בו פיגול מדבר שאין בו פיגול: מכשיר · שריפת ב"ד מכשיר הכשר מצות המקום וכן פרים הנשרפים אבל שריפה דהני לאו בידי אדם הוה שיקיימו בהם מצות המקום: ולדורות · דבר הנוהג לדורות מדבר הנוהג לדורות: ופרכינן מאן דיליף מעדת קרח מ"ט לא יליף מבני אהרן משום דקסבר שריפה ממש הואי ותהוי שריפה ממש ונילף שריפת ב"ד מיניה לשריפה ממש דהוה ליה אדם מאדם וחוטא מחוטא ונשמה ופיגול: לאו שריפה היא · ובב"ד שריפה כתיב ואי אתה רשאי לברור לו זו שאינה קרויה שריפה: ואי בעי לקיומי ואהבת לרעך כמוך לפיש ליה חבילי זמורות: לעגל · מהר: קמ"ל · ג"ש דמיקריא נמי שריפה והשתא דאיכא מיקריא שריפה ברור אותה לו מדרב נחמן: וכבר היו · אידי דאיירי בבני אהרן תנא ליה הכא לאשמועינן דבשביל שהיו מבקשים שררה ורבנות מתו: נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני · הרבה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקין שמתו בכרי מדין ועיפה (ישעיה ס) מתרגמינן הוגני בכרה קלה (ירמיה ב) הייט גמלא נערה ויונקה שהיא קלה ועסקיה רעים מחמת שלא הורגלה לטעון משאוי:

תוספות

ההיא שריפה ממש הואי · בת"כ איכא ב' ברייתות שנויות סתם דפליגי מעיקרא קתני כילד היתה מיתתן שני חוטין כו' וגשרף גופן ובגדיהן קיימין שנאמר ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו ובתר הכי גבי יבכו את השריפה קתני שריפת נשמה וגוף קיים °וא"ת והא אמרי' בפ' הישן (סוכה דף כה: ושם) מישאל ואלצפן היו שנדחו לפסח שני ואי שריפה ממש הואי לא נטמאו ויש לומר דשלדן קיימת הוה כדאמר בהמפלת (נדה דף כז:) מת שנשרף ושלדו קיימת טמא:

אותם ולא בגדיהם · ואם תאמר והא כתיב (ויקרא י) וישאום בכותנתם ויש לומר דלא ידעינא אם בכותנות הנושאים או בכותנות הנישאים:

ונילף מפרים הנשרפים · המ"ל ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה:

שכן מכשיר · תימה דלא חשיב מכפר כדאמר בפרק נגמר הדין (לעיל דף מג:):

הנך נפישי · ומשום הכי לא קאמר הכא מכשיר ממכשיר עדיף כדאמרינן בפרק נגמר הדין (שם) א"נ מכשיר דהתם עדיף שזה הכשירו בכך וזה אדרבה נפסל בכך:

טעה

רבינו חננאל

דריש ביה הכי לפי שמצינו שחלק הכתוב בכהנים זכרים בין תמימים לבעלי מומים יכול נחלוק בבנותיהם ואם יש בהן מום נפסלו מן הכהונה ודינם כדין בנות ישראל ת"ל בת ובת ואפילו שיש בהן מומין בנות כהן הן: תני ר' ירמיה מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגים בו קודש נוהגין בו חול היו נוהגין בו כבוד נוהגין בו בזיון · אומרין ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזה יצא מחלציו · אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא ור' ישמעאל נמי כהאי תנא סבירא ליה: כיון דתנא נגמר הדין מוציאין אותו לסקילה כו' עניינא דנסקל תני [נמי] הכא זו מצות הנסקלין והדר תני מצות הנשרפין [במצות הנשרפין] היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו כו' עד ומדליק פתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת וחומרת את בני מעיו מאי פתילה רב מתנה אמר פתילה של אבר יליף שריפה שריפה מעדת קרח · דכתיב בעדת קרח את מחתות החטאים האלה בנפשותם כלומר מגופה של מחתת נשרפה נשמתם שריפת נפש ובשר קיים אף הכא בעינן שריפת נפש וגוף קיים והיא פתילה של אבר. ר' אלעזר אמר שריפת עדת קרח שריפת גוף נמי הואי אלא שריפה שריפה מבני אהרן ילפינן דכתיב בהו וימותו לפני ה' שריפתן כעין מיתה הואי מה מיתה נטילת נשמה וגוף קיים אף שריפת בני אהרן נטילת נשמה וגוף קיים ותרווייהו אית להו פתילה של אבר · ורב מתנה אומר בני אהרן שריפת גוף הוי כאבא יוסי בן דוסתאי דתני שני חוטי אש יצאו מבית קדשי הקדשים ונחלקו לארבעה ונכנסו ב' בחוטמו של זה וב' בחוטמו של זה ושרפום ואקשינן והא כתיב ותאכל אותם כלומר ותאכל אותם אכילה (מבחוץ) משמע ושנינן אותם ולא בגדיהם · ומפני מה לא למדו שרפה מפרים הנשרפין דבעינן דומין הלומדין מן המלמדין וכך הוא הדין · וילפי אדם מאדם שכן הנהרג אדם ועדת קרח או בני אהרן כולן אדם · וכולן חוטאין ובכולן איבוד נשמה בלבד · ואין בהן תורת פיגול לאפוקי פרים הנשרפים שאינן בני אדם ואין נשרפין בשביל שחטאו ובשרם הוא הנשרף ולא נשמתן ורק נעשין פיגול אדרבה מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן שניהן הפרים והנהרג חוץ לעזרה שריפתם ושניהן מכשירין כמו שפירשנו למעלה · ושניהן נוהגין לדורות לאפוקי הני שנשרפין בעזרה היא ואינם לא מכפרין ולא מכשירין ואינן נוהגין לדורות דמאי דהוה הוה ושנינן הנך נפישן אלו שנים ואלו ג' ולתרווייהו חד שריפת נשמה וחד שריפה ממש מאי טעמא ילפי משריפת נשמה נילפו משריפה ממש · אמר רב נחמן אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה · וזו היא פתילה של אבר: פי' לעגל · מהרה: וכבר היו משה ואהרן מהלכין ונדב ואביהוא באין אחריהן ואמרו זה למה מתו שני זקנים הללו ואנו שנינו ננהיג הדור והקב"ה אומר עתה תראו מי קובר את מי והיינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי מהוגני פי' רבים גמלים זקנים נושאים עורות של גמלים

בג א מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ג סמג עשין קיב:

[לעיל מב:]

[לעיל מה. וש"נ]

[עיין תוספות סוטה יט: ד"ה ר' יהודה]

נ"ל ברבי

[פסחים עה.]

[פסחים עה. לקמן נד. שבת קיג:]

[לעיל מב:]

[לעיל מה. כתובות לז. פסחים עה. [סוטה ח: ב"ק נא.]

[נ"ל אלעזר]

ויקרא כא · ויקרא כח · במדבר יז · תהלים לה · ויקרא י · שם · שם יט

גליון הש"ס

תוס' ד"ה סריפה וכו' וא"ת והא אמרינן בפ' הישן · עיין תשובת מהר"ל חביב סי' מה:

עין משפט
נר מצוה

כד א מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין הלכה יא סמג עשין קב:

כה ב מיי׳ שם פט״ו הלכה ד סמג שם:

כו ג מיי׳ פי״ד מהל׳ אבל הלכה כו ופ״ב מהלכות מלכים הלכה א טוש״ע י״ד סימן שמח סעיף א:

כז ד מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ה סמג עשין קב:

כח ה מיי׳ פ״א מהל׳ איסורי ביאה הלכה יג סמג לאוין לד:

כט ו מיי׳ שם פ״ג הל׳ א סמג שם:

ל ז מיי׳ שם פ״ב הלכה א סמג שם:

לא ח מיי׳ שם פ״א הלכה ו ופט״ו מהל׳ סנהדרין הלכה יג סמג לאוין קב:

לב ט מיי׳ פ״א מהלכות איסורי ביאה הלכה ו ופי״ד מהלכות סנהדרין הלכה א סמג שם:

תוספות

טעה בדרב מתנה · ואף רבי אלעזר ב״ר צדוק נמי חזר בו: **בזמן** שיש כהן יש שופט · המ״ל כדדרשינן בפרק הנחנקין (לקמן דף פז׳) מלמד שהמקום גורם: **רבי** יהודה אומר ניוול הוא זה · לא קרי ליה, ניוול אלא משום דכתיב ובחקותיהם לא תלכו כדמוכח בגמרא: **אלא** כיון דכתיב שריפה · תימה דמשמע הכא דאע״ג דחוקה היא כיון דכתיב באורייתא שרי ובפ״ק דמסכת ע״ז (דף יא׳ ושם) פריך ושריפה חוקה היא והכתיב ובחקותיהם לא תלכו ומסיק לאו חוקה היא וי״ל דהתם קאמר לאו חוקה היא לשם עבודת כוכבים דאי הוי חוקה לעבודת כוכבים אפילו הוה כתוב באוריי׳ לא הוה מהני אבל הכא איירי בחוק העובדי כוכבים שלא לשם עבודת כוכבים דומיא דסייף דכיון דכתיב באורייתא לא מינייהו גמרינן ושרי: **איש** פרט לקטן · אבל האשה מיחייבא בביאת בן ט׳ שנים ויום אחד כדתנן בפרק יוצא דופן (נדה דף מה׳) ומייתי לה לקמן: **פרט** לאשת קטן · הא דאיצטריך קרא הייט במייעד לבנו קטן או בן ט׳ שבא על יבמתו וס״ד כיון דמדאורייתא רמיא קמיה ליחייב עלה משום א״א קמ״ל והכי מוקמינן לה בפ״ק דקדושין (דף יט׳ ושם): **פרט** לאשת אחרים · והיינו כותי וקמ״ל דאין אישות לכותים* אע״ג דאין מיתה ואזהרה איסורא מיהא איכא מדאיצטריך למישרי יפת תואר דדרשינן בפ״ק דקידושין (דף כא: ושם) אשת אפילו אשת איש*: קמיפלגי

רש״י

למה תלמיד וכו׳ · משום דאיירי בעדת קרח נקט לה שהיו תלמידי חכמים כדכתיב (במדבר טז) נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ועל שם שפיתם אותו רשע כשנהגו מממונו הקלו בעיניו להשיאם ולהחזיק ידו במחלוקת ולמרוד בהקב״ה: בתחלה · בעודו מתנהג בכבודו שאין צריך לו הוא יקר בעיניו: רב חמא בדורות האחרונים היה כשאר האמוראים: טעה בדרב מתנה · דאמר לעיל שריפת ב״ד פתילה של אבר היא: וטעה בדתניא · שאין ב״ד ממיתין אלא בזמן לשכת הגזית בעוד סנהדרין יושבת בלשכת הגזית יושבת אף בחו״ל כדאמרינן במסכת מכות (דף ז׳ ע״א): של צדוקין · שדורשין מקרא ככתבו: ה״ק · רבי אלעזר לחכמים בתמיה כדאמרינן במתניתין דמשמע שראה מעשה זה מגדל והכי אהדרו ליה לא היה ב״ד בקי: והתניא · דאין מביאין ראיה מן הקטן אהדרו ליה: אמר להו כשהוא גדול · מעשה שראה בגדלו ולא אשגחו ביה דאמרו ליה לא היה ב״ד של אותה וכו׳ והדר אמר להו מעשה שראה בקטנו: **מתני׳** ניוול הוא זה · השתא משמע מפני שהרגו מעומד ונופל: על סדן · עץ עבה תקוע בארץ כמו של נפחים: **גמ׳** שורפים על המלכים · שמתו מטתן וכלי תשמישן ואין בהן משום דרכי האמורי: אלא משום דכתיב הך שריפה בדאורייתא · שנאמר בצדקיהו בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים כן ישרפו לך וגו׳: נקם ינקם · במכה עבדו כנעני ומת תחת ידו דהוי במיתת ב״ד משום דעבד סייף במצות שהאשה נוהגת בהן: דבריז ליה מיבריז · חוקעה בבטנו או בגרונו כמו ברזא דחביתא: לפי חרב כתיב · פיפיות של חרב שני צדדין מכאן ומכאן דכתיב (תהלים קמט) חרב פיפיות אלמא תרי ניהו: גיסטרא · חולקו לאורכו לשנים: קטל בר חורין · דלא כתיב ביה אלא מיתה סתם וכל מיתה סתם חנק הוא: מגלן · בסייף: מן הצואר · גרון: ממול עורף · מאחרי הפנים דכתיב (דברים כא) וערפו לשון עורף מול הרואה את העורף דהיינו אחורי צואר שרואין את העורף ועורף הוא קטרי״ל שכנגד הפנים דכתיב (ירמיה לג) ויפנו אלי עורף ולא פנים אלמא עורף להדי פנים: פרט לאשת קטן · אשמועינן דקטן אין לו קדושין: לאשת אחרים · כותי אשמועינן שאין קדושין לכותי ומהכא תיפוק לן בכל דוכתא: אלא להקל עליה · ולקמן מפרש דארבע מיתות כסידרן גמרא גמיר להו ר׳ יאשיה מסיני וכיון דחנק קלה מכולם על כרחיך נתנה לחייבי מיתות הסתומין שהרי אין לך כח להחמיר עליהם שמנין לך לדונם בחמורה שמא לא נתחייב בה: לא מפני שהיא קלה · דסבירא ליה כר״ש דאמר (לעיל דף מט:) חנק והרג: אינה אלא חנק · ור׳ מפרש לה לדרבי יונתן: נאמר מיתה בידי שמים · וימת גם אותו (בראשית לח) ונאמרה מיתה סתם בידי אדם: אין בה רושם · אין בה חבורה וסימן: מדקאמר רחמנא בת כהן שזינתה בשריפה מכלל דבת ישראל לאו בשריפה הלכך מות יומת הנואף ע״כ חנק הוא:

ה״ג

תורה אור

למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש כיון שנשבר שוב אין לו תקנה אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי אקפה רב חמא בר טוביה חבילי זמורות ושרפה אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה בדרב מתנה וטעה בדתניא °ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם *בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט: אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה בבת כהן שזינתה וכו׳: אמר רב יוסף בית דין של צדוקים הוה הכי אמר להו והכי אהדרו ליה והתניא *אמר רבי אלעזר ברבי צדוק זכורני כשהייתי תינוק ומורכב על כתיפו של אבא והביאו בת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמרו לו קטן היית *ואין מביאין ראיה מן הקטן שני מעשים הוו הי אמר להו ברישא אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא א״ל כשהוא גדול ולא אשגחו ביה אמר להו כשהוא קטן ואשגחו ביה אלא הא אמר להו ברישא ואמרו ליה קטן היית ואמר להו כשהוא גדול ואמרו ליה מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי: **מתני׳** מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה רבי יהודה אומר ניוול הוא *לו אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו: **גמ׳** תניא *אמר להן רבי יהודה לחכמים אף אני יודע שמיתה מנוולת היא אבל מה אעשה שהרי אמרה תורה °ובחקותיהם לא תלכו ורבנן כיון דכתיב סייף באורייתא לא מינייהו קא גמרינן דאי לא תימא הכי הא דתניא *שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי היכי שרפינן והכתיב ובחקותיהם לא תלכו אלא כיון דכתיב שריפה באורייתא דכתיב °ובמשרפות אבותיך וגו׳ לאו מינייהו קא גמרינן והכא נמי כיון דכתיב סייף באורייתא לאו מינייהו קא גמרינן והא דתנן באידך פירקין *אלו הן הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת בשלמא עיר הנדחת כתיב בהו °לפי חרב אלא רוצח מנלן דתניא °נקם ינקם נקימה זו איני יודע מה הוא כשהוא אומר °והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית הוי אומר נקימה זו *סייף ואימא דבריז ליה מיברז לפי חרב כתיב ואימא דעביד ליה גיסטרא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא °ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אשכחן דקטל עבדא בר חורין מנא לן ולאו קל וחומר הוא קטל עבדא בסייף בר חורין בחנק *הניחא למאן דאמר חנק קל אלא למ״ד חנק חמור מאי איכא למימר נפקא ליה *מדתניא °ואתה תבער הדם הנקי מקרבך הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן בסייף ומן הצואר אף כאן בסייף ומן הצואר אי מה להלן בקופיץ וממול עורף אף כאן בקופיץ וממול עורף אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה: **מתני׳** מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותן סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאת: **גמ׳** תנו רבנן* °איש פרט *)לקטן °אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן °אשת רעהו פרט לאשת אחרים °מות יומת בחנק אתה אומר בחנק או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה אמרת כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר לא מפני שהיא קלה אלא *כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק רבי אומר נאמר **מיתה בידי שמים ונאמר מיתה בידי אדם מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם ואימא שריפה מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה מכלל דהא לאו בת שריפה היא

בשלמא

*)קידושין יט.

[פרק רשב כתב בזה״ל מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רושם פי׳ שהרי נשמת אדם שלם בגופו ואין בו הבלה עכ״ל]

[ועי׳ תוספות סוטה כו: ד״ה יצא כותי]

[וע״ע היטב תוספות קדושין כא: ד״ה אשת]

[נכס״מ הגי׳ זה]

כתובות לו:

[ד״ה משום קלון האשה ... עי׳ תוספות קדושין יט. ד״ה איש ... ד״ה למעוטי קטן וכה״ג לקמן נד. ובסמג ל״ת קג כתב פרט לקטן פחות מבן ט׳ שכנבעלת לו פטורה שלפטור הקטן אינו צריך שהרי אינו בן עונשים אבל אם הוא בן תשע שנים שנינו בפרק יוצא דופן מה. בן ט׳ שנים ויום אחד הבא על אחת מכל העריות כולן מומתין על ידו והוא פטור עכ״ל]

גליון הש״ס

גמרא איש פרט לקטן · עי׳ פסחים דף נא ע״ב תוס׳ ד״ה איש קדושין דף יט ע״א תוס׳ ד״ה למעוטי ערכין דף ג ע״א תוס׳ ד״ה למעוטי:

[תוספתא פ״ט]

[תוספתא פ״ט]

ע״ז יא. [תוספתא שבת פ״ז]

לקמן עו:

[גירסת ערוך בערך נקם חרב]

[לעיל מט: לקמן פד:]

[לקמן פד: ופת:] **[ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו (במדבר יח) כך פי׳ הסמג ל״ת קג ובערוך]

רבינו חננאל

גמלים קטנים כלומר נשחטו הקטנים ונשארו הגדולים נושאין עורותיהן אחריהן: א״ר אלעזר למה ת״ח דומה בפני ע״ה בתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש כיון שנשבר אין לו תקנה: אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי אקפה חמא בר טובי׳ חבילי זמורות · אמר רב יוסף טעה בתרי טעה בדרב מתנה דאמר פתילה של אבר וטעה בהא דתניא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן משרת לפני ה׳ יש משפט ובזמן שאין כהן אין משפט והאידנא כיון דליכא כהן דליכא בית אף אין בזה״ז משפט מות · א״ר אלעזר ב״ר צדוק מעשה בבת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה כו׳ · אמרו לו קטן היה ואין ראיה לקטן · אמר להן מעשה אחר ראיתי כענין הזה ואני גדול א״ל אותו ב״ד שדנו כך לא היה בקי רב יוסף אמר ב״ד של צדוקים היה דלא גמירי ג״ש: **מצות** הנהרגין מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה כו׳ · ולא חיישינן משום דכתיב ובחקותיהם לא תלכו מאחרי שמצאנו דכתיב בתורה הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב · דאי לא תימא הכי הא דתניא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי והכתיב ובחקותיהם לא תלכו אלא כיון דאשכחן דכתיב קרא בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו׳ לאו מינייהו קא גמרינן הכא נמי כיון דכתיב סייף בתורה לאו מינייהו קא גמרינן · ואימא דבריז אבריז פי׳ לדקריה דקירה · לפי חרב כתיב ואימא דעביד ליה גסטרא פי׳ חולקו לשנים · אמר רב נחמן ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה ואסיקנא ואתה תבער הדם הנקי הוקש שופכי דמים לעגלה ערופה כו׳ שנאמר ובערת הרע מקרבך נמר הבערה הבערה מעגלה ערופה: **מצות** הנחנקין משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו

מסורת הש"ס

ב"מ לא: לעיל מה: לקמן עב:

[עיין תוספות לקמן נד. ד"ה הבא]

[תוספתא פ"י]

[כסס"מ עליה]

[יבמות י: וש"נ] כתות כ. כח:

בשלמא לר' יונתן בדקא מפרש רבי טעמא אלא לרבי יאשיה ממאי דאיכא חנק בעולם אימא סייף אמר רבא ארבע מיתות גמרא גמירי להו מאי לא מפני שהיא קלה קמיפלגי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן א"ל רבי זירא לאביי שאר הנסקלין דלא כתיב בהו סקילה דגמרי מאוב וידעוני במאי גמרי במות יומתו גמרי או בדמיהם בם גמרי א"ל ^א^בדמיהם דמיהם בם גמרי דאי במות יומתו גמרי דמיהם דמיהם למה לי אלא מאי בדמיהם דמיהם גמרי מות יומתו למה לי ^{במדבר לה}*כדתניא °מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת המכה מ"מ אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא ואי במות יומתו גמרי מאי קא קשיא ליה אילימא אשת איש קא קשיא ליה למיתי ולמיגמר מות יומת מאוב וידעוני מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה מדאמר רחמנא ארוסה בסקילה מכלל דנשואה לאו בסקילה ואלא מכה אביו ואמו קא קשיא ליה למיתי ולמיגמר מאוב וידעוני עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרו מאשת איש דאי אתה רשאי למושבה להחמיר עליה אלא להקל עליה אמר ליה שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה דאי במות יומת גמרי עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרו מאשת איש:

מתני' ^ב^אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הכלה *ועל הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה ^ג^והמגדף והעובד עבודת כוכבים ^ד^והנותן מזרעו למולך ^ה^ובעל אוב וידעוני ^ו^והמחלל את השבת ^ז^והמקלל אביו ואמו ^ח^והבא על נערה המאורסה ^ט^והמסית ^י^והמדיח ^כ^והמכשף ^ל^ובן סורר ומורה ^מ^הבא על האם חייב עליה משום אם ומשום אשת אב *רבי יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד ^נ^הבא על אשת אב חייב* משום אשת אב ומשום אשת איש ^ס^בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו בין מן האירוסין בין מן הנישואין ^ע^הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן האירוסין בין מן הנישואין: **גמ'** תניא רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו חייב אלא משום האם בלבד מאי אינה ראויה לו אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין מכלל דרבנן סברי אע"ג דאינה ראויה לו הא לית ליה קידושין בגווה אלא חייבי לאוין ור' יהודה סבר לה *כרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין מתיב רב אושעיא *איסור מצוה ואיסור קדושה חולצות ולא מתייבמות

איסור

הכי גרסינן בשלמא לר' יונתן כדמפרש רבי טעמא: ממאי דאיכא חנק בעולם · במיתת ב"ד דילמא אין מיתות ב"ד אלא שלש קלה שבהן בסייף: ארבע מיתות · בשמן הכתוב להן וכיון שלא פירש למי נתן חנק על כרחיך קלה היא מכולן והניחה לסתומי' שאינו רשאי למשכה להחמיר עליה אלא להקל עליה לפיכך לא הוצרך לפרש: שאר הנסקלין · דלאו עבודת כוכבים ונערה המאורסה וחלול שבת ואוב וידעוני ומגדף דהנך כתיבי בהו סקילה וכולהו שאר הנסקלין לא כתיבא בהו סקילה בהדיא וגמרינן להו לקמן בגזירה שוה דאוב וידעוני: במאי גמרי · איזו טובה מופנית לגזירה שוה דמיהם בם או מות יומתו: א"ל רב אחא מדפתי לרבינא · הא דא"ר זירא לאביי במאי גמרי מאי הוה קשיא ליה לרבי זירא אי הוה גמרי במות יומתו: אי נימא אשת איש קא קשיא ליה · אמאי קרי ליה מיתה סתם ובחנק תיגמר מינה ג"ש מאוב וידעוני כי היכי דגמרינן כל הנסקלין דלא כתיב בהו אלא מות יומתו סתמא וגמרינן להו מהתם: מכה אביו ואמו · אמרינן לקמן דמיתתו בחנק באלו הן הנחנקין (דף פד:) וקשיא ליה לגמריה לסקילה מאוב וידעוני ומאי קשיא ליה אדגמר מאוב וידעוני לגמריה מאשת איש דהכי שפיר דכיון דאיכא למיגמר קלה ואיכא למגמר חמורה אי אתה רשאי למשכה להחמיר: לגמרו מא"א · כדאמרינן דאינה רשאי למושכה להחמיר הלכך בדמיהם בם גמרי:

מתני' אלו הן הנסקלין · דכתיב בהו סקילה הא כתיב ביה ודלא כתיב ביה סקילה כתיב בהו דמיהם בם וגמירי מאוב וידעוני: והאשה המביאה את הבהמה · עליה: והנותן מזרעו למולך · קסבר האי תנא מולך לאו עבודת כוכבים הוא מדתנן עבודת כוכבים ותנא מולך אלא חק העבודת כוכבים בעלמא הוא ורחמנא חייב עליה סקילה והכי אמרינן בגמ': אוב וידעוני · במתניתין לקמן (דף סה.) מפרש להו: והמקלל אביו ואמו · החמיר מבמכה משום דאיכא תרתי קלון אביו ואמו ומוציא שם שמים לבטלה: והמסית · את היחידים: והמדיח · עיר הנדחת לקמן באלו הן הנחנקין (דף פט:) מפרש לה מנא לן דבסקילה: מכשף · בגמרא (דף סו·) יליף לה מנא לן דבסקילה: הבא על האם · בשוגג חייב עליה שתי חטאות דבכולהו עריות כתיב בהו כרת וכתיב בהו חלוק חטאות ואפילו בגוף אחד כדאמרינן בפרק בתרא דמסכת מכות (דף יד.) לחייבו על אחותו שהיא אחותו מאביו ואחותו מאמו והכא נמי כתיב בהו חלוק לרבנן כדמפרש בגמרא: משום אשת אב · אם נתקדשה לאביו שלא ילדתו בזנות או נתקדשה לו אחרי כן: אלא משום אם · וטעמא מפרש בגמרא: בין לאחר מיתת אביו · אחיוב דאשת אב קאי דמרבה ליה קרא אף לאחר מיתה כדמפרש בגמרא אבל שם אשת איש לאחר מיתה לא קאמרי: בין מן האירוסין · דכיון דקדשה אשתו היא דכתיב (דברים כד) כי יקח איש אשה משעת לקיחה נקראת אשתו והך קיחה קידושין היא דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון: **גמ'** תניא ר' יהודה אומר וכו' · האי תנא פליג אתנא דידן דלא מפליג לדרבי יהודה בין ראויה לשאינה ראויה והאי תנא אית ליה דהיינו טעמא דרבי יהודה דלא היה לו לאביו אישות בה הלכך לא קרינא ביה אשת אב: חייבי כריתות · שאסורין עליו באיסור כרת דקיימא לן בקדושין בפרק שלישי (דף סז·) דלא תפסי בהו קדושין: מכלל דרבנן וכו'. בתמיה: אלא בחייבי לאוין · כגון ממזרת ונתינה או אלמנה לכה"ג דקיי"ל (שם דף סח.) דתפסי בהו קדושי מהאחת אהובה והאחת שנואה וטעמא דר"ע התם מפרש מלא יקח איש את אשת אביו וסבר דבאנוסת אביו הכתוב מדבר דלאו דלא יגלה כנף אביו כנף שראה אביו הוא דאיכא וקאמר רחמנא דלא יקח אין לו לקוחין בה: איסור מצוה כו' · יבמה שנפלה לפני יבם והיא אסורה עליו משום מצוה או משום קדושה חולצת ואינה יוצאה בלא כלום אף על גב דגבי חייבי כריתות קיימא לן בפרק קמא דיבמות (דף ג:) מגזרה שוה דעליה דיוצאה הימנו בלא כלום בלא חליצה התם הוא דאסורה ליה איסור חמור דלא תפסי ביה קדושי אבל איסור מצוה או קדושה דבעות קדושין ניכהו מרבינן התם (דף כ·) מיבמתו יבמתו יש לך אחרת שעולה הטעונה לחלוץ ואינה עולה ליבום ואיזו זו חייבי לאוין: ולא מתייבמות · דהא אסירא ליה וכי תימא תיתי עשה ותדחה לא תעשה גזרה ביאה ראשונה שמקיים בה יבמה יבא עליה (דברים כה) אטו ביאה שניה שאין בה מצות עשה:

איסור

קמיפלגי בפלוגתא דר' שמעון ורבנן · תימה ור' ישמעאל דאמר לעיל (דף נא.) ארוסה יוצאה לשריפה ולא נשואה מנ"ל דאשת איש בחנק דלאי מר' יאשיה מסתמא מדסבר כר' שמעון דשריפה חמורה סבר נמי כוותיה דסייף קיל וכדרבי נמי לא מצי דריש דתקשי אימא שריפה ול"מ לשנויי מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה מכלל דהאי לאו בשריפה דדילמא ה"מ ארוסה אבל נשואה אימא בשריפה ועוד קשה בסופפירקין (דף סו:) איכא למ"ד דמוקי רבי כרבי ישמעאל וי"ל דאין סברא להחמיר בנשואה בת ישראל טפי מבארוסה ואף על גב דפריך הכא אימא שריפה ה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני והך שינויא לא מצי לשנויי למאי דמוקי רבי כרבי ישמעאל:

דאי במות יומתו גמירי עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרי מא"א · תימה א"כ ג"ש מאי אהני דבלאו הכי סתם מיתה חנק וי"ל דלאו דווקא מא"א דאיכא למימר דליגמר מרוצח דהוי בסייף:

משום אם ומשום אשת אב · הא דלא קתני א"א משום דהכא לאחר מיתה איירי: **הא** לית ליה קידושין בגווה · אפילו ר' יהושע דאמר בפרק החולץ (יבמות דף מט·ושם) אין ממזר אלא מחייבי מיתות ב"ד מודה דלא תפסי קידושין בחייבי כריתות כדדרשינן מקרא בסוף האומר (קדושין דף סח.) ובפ"ק דב"מ (דף טו:) אמר אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו משמע דליכא מאן דפליג והא דמשמע בכל דוכתא דממזרות תלי בתפיסת קידושין היינו דלא כרבי יהושע:

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ו סמג שם:

לד ב מיי' שם הלכה ד ופרק ט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י סמג עשין קד:

לה ג מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ב מהלכות עכו"ם הלכה ו סמג לאוין טז:

לו ד מיי' פ"ו מהלכות עכו"ם הלכה ג ופט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י סמג לאוין לג:

לז ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ו מהל' עכו"ם הל' א:

לח ו מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופ"א מהלכות שבת הל' א סמג עשין ל ולאוין סה:

לט ז מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופ"ה מהלכות ממרים הלכה א סמג לאוין ריט טוש"ע י"ד סימן רמא סעיף א:

מ ח מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הל' י ופ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ו סמג לאוין קג:

מא ט מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופ"ה מהלכות עכו"ם הל' א סמג לאוין כז:

מב י מיי' פ"ה מהלכות עכו"ם הלכה ב:

מג כ מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופי"א מהל' עכו"ם הל' טו סמג לאוין כו:

מד ל מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ז מהלכות ממרים הל' א סמג לאוין רכ:

מה מ מיי' פ"ב מהל' א"ב הלכה ב:

מו נ מיי' שם הלכה א:

מז ס ע מיי' שם הלכה א והלכה ב:

רבינו חננאל

ארכובותיו כו': **תניא** כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם אי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עלית דברי ר' יאשיה רבי אומר נאמר מיתה בידי שמים ונאמר [מיתה] בידי אדם מות יומת הנואף והנואפת וכיוצא בה מה מיתה בידי שמים מיתה שאין בה רושם פי' חבלה אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם כו': **אמר** רבה ד' מיתות גמרא גמירי להי' כלומר הלכה למשה מסיני א"ר זירא לאביי שאר הנסקלין דלא מיפרשא להו סקילה דגמרי מאוב וידעוני במאי גמרי במות יומת גמרי או בדמיהם דמיהם בם גמרי · כלומר כל דכתיב ביה דמיהם בם בסקילה כמו אוב וידעוני ואסיקנא מכה אביו ואמו קא קשיא ליה אי אמרינן ליגמר במות יומת [למיתי ולמיגמר] מאוב וידעוני בסקילה. נימא הכי עד דגמרי מאוב וידעוני דבסקילה ליגמרו מאשת איש במות יומת בחנק דכל מיתה סתם אי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה: א"ל שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה דאי במות יומת גמרי ליגמרו מאשת איש א"ל בדמיהם דמיהם קא גמרי:[מתני'] אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה בהמה עליה כו' · תניא א"ר יהודה אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו חייב משום אשת אב אלא משום אם בלבד · ואוקימנא להא דר' יהודה בחייבי לאוין כגון

גליון הש"ס

רש"י ד"ה איסור מצוה וכו' ואיזו זו חייבי לאוין [illegible]

תורה אור

*איסור מצוה שניות מדברי סופרים *ואמאי קרו להו איסור מצוה *שמצוה לשמוע דברי חכמים איסור קדושה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ואמאי קרו להו איסור קדושה דכתיב °קדושים יהיו לאלהיהם ותניא עלה *רבי יהודה מחליף חלופי הוא דמחליף הא חליצה בעיא ואי סלקא דעתך ר' יהודה כר' עקיבא סבירא ליה מכדי חייבי לאוין לרבי עקיבא כחייבי כריתות דמי וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו לדבריו דתנא קמא קאמר וליה לא סבירא ליה כי אתא רבי יצחק תני כדתנן רבי יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד וטעמא מאי *אמר אביי דאמר קרא °אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב אלא מעתה °ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אמו אלא אמו שהיא אשת אביו קאי הכא וממעט לה קאי הכא וממעט לה השתא אמו שאינה אשת אביו מיחייב אשת אביו שאינה אמו מיחייב אמו שהיא אשת אביו לא מיחייב כלל ותו לרבנן נמי הכתיב אמך היא אלא ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי לרבי יהודה נמי ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא ערותה משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי ערות אלא מעתה °ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה הכי נמי משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי ערות והתנן הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו ולא פליג ר' יהודה אלא כיון דחד גופא הוא אע"ג דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה הכא נמי כיון דחד גופא הוא אע"ג דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה אלא אמר רבא קסבר ר' יהודה ערות אביך זו אשת אביך ומייתי לה בגזירה שוה ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל ערות אמך לא תגלה אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו
תניא

איסור מצוה שניות מדברי סופרים · תנא גופיה קתני לה במשנה הכי : ואמאי קרי לה וכו' · פירוש אמוראים נינהו : ר' יהודה מחליף · שהיה שונה ומפרש איסור מצוה אלמנה לכהן גדול דכתיב (ויקרא כז) בסוף ספר ויקרא כשהשלים כל מצות כהונה אלה המצות איסור קדושה שניות מדברי סופרים כגון אם אמו ואם אביו ואמאי קרי ליה איסור קדושה שא"ל חכמים קדש עצמך במותר לך להתרחק אף מזו המותר כדי שלא תכשל באיסורא אבל חליצה בעיא : חייבי לאוין · דקתני אלמנה : כחייבי כריתות · משוי להו דלא תפסי בהו קדושי : וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו · וכן חייבי לאוין לרבי עקיבא מה חייבי כריתות אינן בתורת קדושין ואין בהן חליצה ויבום אף אלו הואיל ואינן בתורת קדושין אין בהן חליצה ויבום : לדבריו דתנא קמא · דמחייב אלמנה בחליצה קאמר רבי יהודה לדבריך דמחייבת ליה בחליצה אין לך לקרותה איסור קדושה אלא איסור מצוה : תני כדתנן · אייתי מתניתא בידיה דתני בה דר' יהודה אומר אף ברא"יה לאביו קאמר דאינו חייב אלא משום אם בלבד וכדתנן במתני' : אמך היא · ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא למה לי אמך היא אלא לומר לך שאם יש בה שני שמות אם ואשת אב אינך חייב אלא משום אמו : אלא מעתה · דדרשת אמך היא למעוטי : ערות אביך היא · דכתיב גבי אשת אב תדרשיה נמי למעוטי שם אם מינה ונימא דה"ק הך ערות אשת אב דרישא דקרא אם יש עוד עליה שם אחר כגון שהיא אמך לא תתחייב אלא משום אשת אב : אלא אמו שהיא אשת אביו · בתמיה כלומר לדבריך קאי הכא ומעיט לה מאיסור אם קאי הכא ומעיט לה מאיסור אשת אב אם כן על כרחיך לגמרי מיעטה דקראי אהדדי לא נימא דסתרי(א) ותמיהה לי אמאי לא אקשי ליה לרבי יהודה גופיה דהא משום אם מודה ליה דחייב ואי איכא למדרשיה להאי היא למיעוטא הכי דרשינן ובכי האי גוונא מתרצי דה"ק אי אמך לבד היא לא תגלה ערותה אבל אם יש שם אחר עליה אינך מוזהר עליה והיא דערות אביך הכי נמי מדרים ערות אשת אביך לא תגלה אם ערות אביך לבד היא אבל אם יש שם אחר עליה אינך מוזהר עליה והשתא י"ל אמו שאינה אשת אביו ואשת אביו שאינה אמו חייב אשת אביו שהיא אמו לא ליחייב ולי נראה דהשתא אמו שאינה אשת אביו וכו' לישנא יתירא הוא וה"ג קאי הכא וממעט לה קאי הכא וממעט לה ותו לא מידי והכי קא קשיא ליה אם כן קשו קראי אהדדי הא מיחייב ליה באמו וממעט ליה מאשת אב והאי ממעט ליה מאמו ומחייב באשת אב : ותו · אי איכא למדרשיה להאי היא למיעוטא כי האי גוונא רבנן מאי עבדי ליה אלא על כרחיך לא משמע מהיא מיעוטא למימר דאיסור זה לבדו עליה ולא אחר וכי משמע היא מיעוטא הכי משמע אמך היא ואין אחרת אמך והאי היא דלא מלית למדרשה הכי על כרחך לאו למיעוטא אתא אלא לדרשה אחרינא אתא לכדרב שישא בריה דרב אידי בשלהי שמעתין לעונש דאמו שאינה אשת אביו דלא כתיב בם דמיהם בם דבאשת אביו כתיב דמיהם בם ומשמע בין אשת אביו שאינה אמו בין שהיא אמו אבל אמו שאינה אשת אביו אזהרה כתיב בה (ויקרא יח) ערות אמך לא תגלה ומשמע אע"פ שאינה אשת אביו אבל עונש לא כתיב בה ויליף לה מאמך היא בהוייתה תהא כל נדדיה שוין דכי היכי דאמך שהיא אשת אביך ענש בה כך אמך שאינה אשת אביך ענש בה והכי נמי לרבי יהודה להכי מבעי ליה וכן היא דערות אביך לדרשה אחרינא לחיב עליה אפילו לאחר מיתת אביו כלומר בהוייתה תהא לעולם כדלקמן בשמעתין ולאו למעוטי מאיסורא אתי : מן אלא מעתה עד לכדרב שישא בריה דרב אידי חדא אתקפתא היא : אמר קרא · ערות אמך היא לא תגלה ערותה : אלא אמר רבא · לעולם מקרא קמא דהיא בערות אמך מישטא משמע כדהוה דרשינן מעיקרא ומיהו היא דערות אביך דקשיא לך דממעט ליה נמי מאיסור אם לאו פירכא היא דהאי רישא דקרא דערות אביך שם אשת אב הוא דאדכר ולא משום איסור אם ומייתי לה בג"ש כדלקמן נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה מה להלן באישות הכתוב מדבר אף כאן באישות הכתוב מדבר ומשמע לן איסורא בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שאינה אמו דחייב עליה משום איסור אשת אב הלכך כי הדר כתיב בסיפא דאידך קרא ערות אביך היא לאו למדרש מיניה משום אב ולא משום אם דהא רישא דקרא ערות אביך נמי משום אשת אב הוא דמחייביה בין אינה אמו בין היא אמו הלכך לרבי יהודה ערות אביך היא למעוטי משום אשת איש מוקים לה לקמן דלא תימא בם אשת איש לא נפיק מכלל אשת אב דרישא דקרא דהא אביו נמי עמיתו הוא וקרי נמי ביה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך וגו' (שם) וערות אשת אביך(ב) היא דרישא מוקי לאזהרת אשת אב לאחר מיתה אבל היא דגבי אמך לרבי יהודה למעוטי מאיסור אשת אב אתא דהא נ"ל מרישא דקרא לחייב עליה משום אשת אב כשהיא אמו ואשת אביו דקסבר רבי יהודה ערות אביך דרישא דקרא זו אשת אביך ולא אביך במשכב זכור ממש דיליף לה בגזירה שוה כדלקמן ומשמע אף כשהיא אמו חייב עליה באיסור אשת אב וערות אמך להביא אמו אנוסה והדר כתיב אמך היא לאפוקי ממשמעותיה דרישא ולמימרא דמשום אמו אתה מחייבו וכו' ולדרב שישא בריה דרב אידי לא מיבעי ליה לרבי יהודה דכיון דאית ליה האי גזירה שוה דלקמן מיניה נפקא ליה נמי עונש לאמו שאינה אשת אביו דלרבנן דלית להו גזירה שוה נפקא להו מהאי קרא דאמך היא הא דרב שישא בריה דרב אידי ולמעוטי באיסור אשת אב לא משתמע להו לרבנן משום דקא סברי האי ערות אביך דרישא דקרא במשכב זכור ממש קאמר כדלקמן ולאו באיסור אשת אב איירי מידי הלכך לא אתא סיפא למעוטי מידי דלא דמי ליה :
תניא

וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו · תימה מנ"ל לדמויי חייבי לאוין לחייבי כריתות לכל מילי דאע"ג דדמו לענין ממזרות וקידושין לענין חליצה ויבום נימא יבא עשה וידחה ל"ת*: לדבריו דת"ק קא"ל וליה לא ס"ל · המ"ל דסבר כדתניא בסוף החולץ (יבמות דף מט.) דאמר כרבי עקיבא איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא אבל מחייבי לאוין גרידא לא : השתא י"ל אמו שאינה אשת אביו · לא נריך להאי ק"ו דבלא"ה פריך שפיר משום דקשו קראי אהדדי כדפ"ה אבל אין עונשין מן הדין לא שייך כאן ולא דמי לאחותו בת אביו ובת אמו דפ"ק דמכות (דף ה:) דהתם כתיב בת אביך או בת אמך דמשמע דלישנא דקרא מיירי בבת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו אבל הכא כתיב אשת אביך סתם וכן ערות אמך דמשמע שפיר אמו שהיא אשת אביו הויא שפיר בכלל זה וזה ועוד כתיב התם מולדת בית או מולדת חוץ דמתרגמינן דילידא מן אביך מן אתא אוחרי או מן אמך מן גבר אוחרן ואע"ג דדרשינן ליה בפ"ב דיבמות (דף כג.) בין שאומר לו לאביך קיים בין שאומר לו הוצא מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו :
הבא

[וע"ע תוס' יבמות ט. ד"ה והרי איסור וכו']

מח א מיי' פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה יו"ד סמג עשין נא נב טוש"ע אה"ע סימן קעד סעיף א :

[יבמות כ.]
[שם קדושין נ. ב"ב מח. הוריות ב: חולין קו.]
[יבמות כ.]
ויקרא כא
לקמן עה:
שם יח
שם
שם

רבינו חננאל

כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט דרבנן סברי כיון דתפסי בהו קידושי אשת אב קרינן ביה ור' יהודה סבר לה כרבי עקיבא דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ולאו אשת אב היא · הלכך אינו חייב עליה אלא משום אם בלבד מאי טעמא דרבי יהודה דמחייב אחת דאמר אביי אמר קרא ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא אחר שהזכיר ערות אביו שהיא ערות אשת אביך ואע"פ שחזר ופרט בפירוש ערות אשת אביו כיון שהזכיר האב והאם וחזר ופירש ש"מ כי לא חזר ואמר אמך היא ללמדך כי משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו · ואקשינן אלא מעתה ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא משום אשת האב אתה מחייבו ולא משום אמו · הנח למעלה אמרת משום אמו אתה מחייבו ולא משום אשת אביו כלו' זו אמו היא שאינה אשת אביו כגון שבא עליה שלא באישות וזו ערות אשת אביך אוקימתא באשת אביו שאינה אמו · אמו שהיא אשת אביו מיעטוה הני קראי קשיא לאביי אליבא דר' יהודה ותוב לרבנן דמחייבי ליה תרתי משום אשת אב ומשום אמו הכתיב אמך היא · ושנינן אמך היא לרבנן מיבעי להו לכדרב שישא בריה דרב אידי ונדחה הא דאביי ופי' רב אחא אמר קרא ערותה משום ערוה אחת אתה מחייבו ולא משום שתי ערות ונדחה גם זה · ופירש רבא קסבר רבי יהודה ערות אביו זו אשת אביך מדמייתי לה בג"ש כדמפרש בברייתא ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שאינה אמו · אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל וערות אמך לא תגלה אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב ·

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא אמו וכו' לא נימא דסתרי (ותמיהא לי וכו' מודו ליה דחייב) תא"מ ונ"ב הג"ה היא : (ב) ד"ה אלא אמר רבא וכו' וערות אשת אביך דרישא כצ"ל ותיבת היא נמחק :

תניא כוותיה דרבא °איש *פרט לקטן °אשר ישכב את אשת אביו משמע בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שלא אמו אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל °ערות אביו גלה מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שוה מות יומתו בסקילה *אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר כאן דמיהם בם ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם *מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל °ערות אביך לא תגלה ערות אביך זו אשת אביך אתה אומר אשת אביך או אינו אלא ערות אביך ממש נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן °ערות אביו גלה מה להלן באישות הכתוב מדבר אף כאן באישות הכתוב מדבר ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו אמו שאינה אשת אביו מניין תלמוד לומר °ערות אמך לא תגלה אין לי אלא באזהרה שעשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו עונש מניין נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה מה באזהרה עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו אף בעונש עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו °אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב ורבנן ערות אביך ממש האי °ואת זכר נפקא לחייב עליו שתים וכדרב יהודה *דאמר רב יהודה נכרי הבא על אביו חייב שתים הבא על אחי אביו חייב שתים אמר רבא מסתברא מילתא דרב יהודה בישראל בשוגג ובקרבן והאי דקאמר נכרי *לישנא מעליא הוא דאי סלקא דעתך נכרי ממש דינו מאי ניהו קטלא בתרי קטלי קטלת ליה תניא נמי הכי *הבא על אביו חייב שתים הבא על אחי אביו חייב שתים איכא דאמרי דלא כרבי יהודה ואיכא דאמרי אפילו תימא רבי יהודה ומייתי לה בק"ו מאחי אביו ומה אחי אביו דקורבה דאביו הוא חייב שתים אביו לא כ"ש *וקמיפלגי בפלוגתא דאביי ורבא מר סבר עונשין מן הדין ומר סבר *אין עונשין מן הדין ורבנן אזהרה לאשת אביו מנא להו נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה ור' יהודה ההוא מיבעי ליה לאזהרה לאשת אביו לאחר מיתה ורבנן ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא ורבי יהודה ההוא מיבעי ליה משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת איש והאנן תנן הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו ולא פליג רבי יהודה אמר אביי פליג בברייתא ורבנן עונש דאשת אביו לאחר מיתה מנא להו בשלמא רבי יהודה מייתי לה בגזרה שוה אלא רבנן מנא להו אמרי לך ההוא ערות אביו גלה דמפיק לה רבי יהודה לגזירה שוה מפקי ליה אינהו לעונש דאשת אביו לאחר מיתה ורבנן עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא להו אמר רב שישא בריה דרב אידי אמר קרא אמך היא עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו: הבא על כלתו כו': ולחייב נמי משום אשת בנו אמר אביי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו:

מתני' *ג הבא על הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה *בסקילה אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה:

גמ' זכר מנא לן דת"ר *°איש ו פרט לקטן אשר ישכב את זכר ד בין גדול בין קטן משכבי אשה ה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה א"ר ישמעאל הרי זה *בא ללמד ונמצא למד מות יומתו בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה *נאמר כאן דמיהם בם ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה

עונש

רש"י

תניא כוותיה · בתורת כהנים דהתם ספרא ר' יהודה לערות אביך לרבי יהודה זו אשת אביך ואית ליה גזירה שוה למילף מיניה עונש לאמו שאינה אשת אביו ואייתר ליה אמך היא להאי דרשה: ת"ל ערות אביו גלה · ומשמעות לא משמע אנוסה דהאי לאו ערות אביך היא אלא מופנה הוא לגזירה שוה כדדריש בסופה ומהאי תיפוק לן עונש לאמו אנוסה כדמפרש בסופה: מה להלן באישות הכתוב מדבר · דהא רישא דקרא איש אשר ישכב את אשת אביו כתיב ומשמע בין אשת אביו וכו' וחייב עליה משום אשת אב עד דאתא אמך היא דסופה ומיעטה ואוקמה לרישא דקרא על כרחיך באשת אביו שאינה אמו: בעונש מניין · היינו הך דאתחיל בה לעיל ושבקה: אמך היא · ארישא דקרא מהדר לאפוקי ממשמעותיה והיכא דאשת אביו הויא אמו איתו חייב עליה משום אשת אב אלא משום אם: ערות אביך ממש · אבל אשת אב לא רמיזא הכא הלכך לא אתיא אמך היא למעוטי ולדרשה אחרינא אתא כדלקמן: נכרי הבא על אביו · מפרש ליה רבא דבישראל קאמר והא דנקט עובד כוכבים לישנא מעליא: חייב שתים · מואת זכר וערות אביך: על אחי אביו · מואת זכר וערות אחי אביך לא תגלה דמשמע ליה ממש: בשוגג ולקרבן · דכיון דאיכא שני לאוין חלוק חטאות ביניהם אע"ג דכרת אחת היא דנפקא לן במסכת מכות באלו הן הלוקין (דף יד:) ברישיה דדרשינן אחותו יתירא לחלק כרת למפרע וסך דכתיב ביה שני לאוין וכרת אחת וה"ה לכל שני לאוין וכרת אחת: דינו מאי ניהו קטלא · ואפילו שוגג דקאמר לקמן (דף נז:) בהאי פירקא אזהרה שלהם זו היא מיתתם: דלא כרבי יהודה · דהא לא משמע ערות אביך ממש דאתיא גזירה שוה ואפיקתיה ממשמעותיה: מאחי אביו · דההוא ודאי משמע ליה ממש דכתיב בגופיה אל אשתו לא תקרב: פלוגתא דאביי ורבא · בעונשין מן הדין באלו הן הנשרפין *: ואי אתה מחייבו משום אשת איש · דכיון דמחייב עליה רישא דקרא משום אשת אב משמע נמי אשת איש ואתא היא ואפקיה: ורבנן עונש באשת אב לאחר מיתה מנא להו · אבל אזהרה כתוב בה כדדרשינן מדרשה למר ולמר: בשלמא לרבי יהודה · דיליף עונש מאזהרה בגזירה שוה מייתי לה נמי בגזירה שוה אלא לרבנן מנא להו: ערות אביו גלה · גבי עונש כתיב: עונש באמו לא כתיב אלא באשת אב הוא דכתיב: אמך היא · בהוויתה היא כל לדין שוין בה בין שהיא אשת אב בין שאינה אשת אביו: ולחייב נמי משום אשת בנו · דהא שני לאוין ושני שמות הן ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה (ויקרא יח): וסיים באשת בנו · דכתיב היא ומשמע היא האמורה ברישא דקרא והאי דהדר וכתביה לחייב עליה אף לאחר מיתה: **מתני'** סקילה · מכשול עון: **גמ'** אשר ישכב את זכר · מדלא כתיב איש לא תלק בנשכבים בין גדול בין קטן לאתחייב השוכב עליה ואשמעינן דלא בעינן תרוייהו בני עונשין ומינה נמי ילפינן דאי הוה נשכב גדול ושוכב קטן כגון בן תשע שנים ויום אחד דביאתו ביאה ולאו (*בני) עונשין הוא ומחייב נשכב: משכבי אשה · שתי משכבות יש באשה שוין זה לזה לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה: ה"ז בא ללמד · על זכר שחייב אפילו שלא כדרכה: ונמצא למד · למשכב זכור לא אילטריך קרא דפשיטא לן דכל משכב זכר שלא כדרכו הוא אלא האי משכבי לאשמועינן אתא דהבא על אשה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב: [נ"ל בר]

תוספות

הבא על אביו חייב ב' הבא על אחי אביו חייב ב' · תימה דלא תני להו בכלל ל"ו כריתות כיון דאי עביד בהדייהו חייב על כל אחת ואחת ובירושלמי פריך לה בפרקא ומשני כל שום זכור אחד:

לומר לך זו היא כלתו וזו היא אשת בנו · האי דהדר כתבה לחייב עליה אף לאחר מיתה כדפ"ה וא"ת אזהרה שמענו עונש לאחר מיתה מנ"ל דלעיל אילטריך קרא לעונש ואזהרה דאשת אב לאחר מיתה וי"ל דנפ"ל מג"ש דדמיהם מאשת אב דענש לאחר מיתה כמחיים:

*__הבא__ על הזכר ועל הבהמה · הא דלא קתני והביא בהמה עליו משום דלא כתיב בהדיא אלא מדרשא והא דלא קתני והביא זכר עליו אף על גב דכתיב בהדיא שניהם מות יומתו (ויקרא כ) איכא למימר דלישנא דקרא נקט דכתיב (שם יח) ואת זכר לא תשכב:

עונש

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פ"ד מהלכות שגגות הלכה א:

נ ב מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ד:

נא ג ד מיי' פ"א מהל' איסורי ביאה הי"ד:

נב ה מיי' שם הלכה י:

[נראה שייך לעיל בעיקר המשנה נג.]

[נסה"מ ל"ג מלת בסקילה]

[עיין תוספות לקמן עג. ד"ה סרי זה]

רבינו חננאל

תניא כוותיה דרבא איש פרט לקטן אשר ישכב את אשת אביו משמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל ערות אביו גילה מופנה להקיש ולדון ממנ' ג"ש כו' עד אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו ורבנן ערות אביך אביך ממש הוא וליחייבו שתים חדא הא · אידך מואת זכר לא תשכב וכדרב יהודה דאמר נכרי הבא על אביו חייב שתים · ופירשה האי דקתני חייב שתים ישראל הוא והאי דאמר נכרי לישנא מעליא · כלומר ליכא בישראל דעביד כי האי נוונא וחייב כגון שנג בזה ונתחייב שתי חטאות דאי ס"ד נכרי ודאי הא קי"ל אזהרתן זו היא מיתתן חייב שתים בתרי קטלינן ליה תניא נמי הכי הבא על אביו חייב שתים ועל אחי אביו חייב שתים איכא דאמר ודלא כר' יהודה איכא דאמר אפילו תימא ר' יהודה מייתי לה בק"ו מאחי אביו הבא: על אשת אביו כו' · פי' אחר מיתת אביו חייב משום אשת אביו בלבד · הבא על כלתו וכו' הבא על הזכור · ת"ר איש פרט לקטן אשר ישכב את זכר בין קטן בין גדול משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששתי משכבות באשה · אמר רבן גמליאל הרי זו האשה באת ללמוד כי יש משכב בזכר כאשה ונמצאת למידה כי יש לך שתי משכבות ובשתיהן חייבת בהן · מות יומתו בסקילה · עונש שמענו כמו שפירשנו אזהרה לשוכב מואת זכר לא

מסורת הש"ס

[עמ"ש בס"ד לעיל נב: על בגליון דס"א משום קלון וכו']

לקמן סו.

כריתות ס.

שם ג.

[פסחים ג. וש"נ]

לקמן עו. כריתות ג. מכות ה: תמורה ט. [עיין א' עונשין או אין עונשין מן הדין נתבאר עוד לקמן עג. עד. מכות ה. יד. יז: זבחים קו:]

[כבר תני לה לעיל נג. ופי' פרש"י ופי' קול סרמן]

[עמ"ש לעיל נב: דס"א משום קלון]

[לקמן סו. כריתות ס.]

ונס

תורה אור

עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל °ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא למדנו אזהרה לשוכב אזהרה לנשכב מניין ת"ל °לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר °וגם קדש היה בארץ עשו ככל התועבות הגוים אשר הוריש וגו' דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה קרי ביה לא(א) *תשכב בהמה מנא לן דתנו רבנן א°איש פרט לקטן אשר יתן שכבתו בבהמה ב בין גדולה בין קטנה מות יומת בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר כאן תהרגנו ונאמר להלן °כי הרג תהרגנו מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה למדנו עונש לשוכב עונש לנשכב מנלן ת"ל °כל שוכב עם בהמה מות יומת *אם אינו ענין לשוכב ג תניהו ענין לנשכב למדנו עונש בין לשוכב בין לנשכב אזהרה מניין ת"ל °ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה למדנו אזהרה לשוכב לנשכב מניין ת"ל °לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר °וגם קדש היה בארץ וגו' דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר לא תתן שכבתך לא תתן שכיבתך הבא על הזכור והביא עליו זכר אמר ר' אבהו לדברי רבי ישמעאל חייב *שתים חדא מלא תשכב וחדא מלא יהיה קדש לדברי ר"ע ד אינו חייב אלא אחת לא תשכב חדא היא הבא על הבהמה והביא בהמה עליו אמר רבי אבהו לדברי ר' ישמעאל חייב שתים חדא מלא תתן שכבתך וחדא מלא יהיה קדש לדברי רבי עקיבא ה אינו חייב אלא אחת שכבתך ושכיבתך חדא היא אביי אמר אפי' לדברי רבי ישמעאל נמי אינו חייב אלא אחת דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי כתיב אלא לרבי ישמעאל אזהרה לנשכב מנא ליה נפקא ליה °מכל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב מה שוכב ענש והזהיר אף נשכב ענש והזהיר הנרבע לזכר והנרבע לבהמה אמר רבי אבהו לדברי רבי עקיבא חייב שתים חדא מלא תשכב וחדא מלא תתן שכבתך לדברי רבי ישמעאל ו אינו חייב אלא אחת אידי ואידי לא יהיה קדש הוא אביי אמר אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי חייב שתים דכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב מה שוכב ענש והזהיר אף נשכב ענש והזהיר אבל הבא על הזכור והביא זכר עליו הבא על הבהמה והביא בהמה עליו בין לר' אבהו בין לאביי לרבי ישמעאל חייב שלש לרבי עקיבא חייב שתים תנו רבנן זכור לא עשו בו קטן כגדול בהמה עשו בה קטנה כגדולה מאי לא עשו בו קטן כגדול אמר רב ז לא עשו ביאת פחות מבן תשע שנים כבן תשע שנים ושמואל אמר לא עשו ביאת פחות מבן שלש שנים כבן שלש שנים במאי קמיפלגי רב סבר כל דאיתיה בשוכב איתיה בנשכב וכל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב ושמואל סבר משכבי אשה כתיב תניא כוותיה דרב ח זכר בן תשע שנים ויום אחד הבא

עונש שמענו אזהרה מניין · ומהך ג"ש דדמיהם בם לא משמע ליה לאפוקי מה להלן ענש והזהיר : **עשו** כתועבות הגוים· גבי זכור ניחא דיליף שפיר משום דכתיב בהו תועבה בגופיה אבל בבהמה לא כתיב תועבה בגופיה ואי כפ"ה דכתיב בפרשת עריות כי את כל התועבות אם כן כל עריות נמי ליחייב שתים משום לא יהיה קדש ומשום לאו דגופייהו ויש לפרש משום דבתר זכור כתיב וכל בהמה וי"ו מוסיף על ענין ראשון וכאילו כתיב תועבה בגופייהו :

הבא על הזכור והביא זכר עליו · אע"ג דבריש כריתות (דף ב:) בעי קרא לחלק על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו הכא חייב לר' ישמעאל ב' כיון שהן ב' ביאות אע"ג דליכא קרא לחלק אי נמי סוגיא דהכא כרבי אלעזר דאמר התם (דף ג·) כ"מ שאתה מונה שני לאוין וכרת אחת חלוק חטאות ביניהו דלאוין מחלקין :

ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב · לר' אבהו הא דאפקיה לנשכב בלשון שוכב איצטריך לכדדרשינן בפרק קמא (דף טו.) דהוא ובהמתו בכ"ג :

הנרבע לזכר ונרבע לבהמה · אף על גב דגופות מוחלקים לא מחייב רבי ישמעאל אלא אחת וגבי ה' נשים נדות דפרק אמרו לו (כריתות דף טו.) וה' שפחות חרופות דפרק ד' מחוסרי כפרה (שם דף ט·) דמחייב על כל אחת ואחת משום *דדרשינן (שם) ואשה לחלק על כל אשה ואשה והיא שפחה לחייב על כל שפחה ושפחה : אדרבה

וגם קדש היה בארץ · מה קדש האמור כאן יש בו תועבה אף בלא יהיה קדש יש בו תועבה והדר גמרינן תועבה האמור בלא יהיה קדש מתועבה האמור במשכב זכור דכתיב אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם דמיהם בם מה תועבה האמור שם אף נשכב במשמע : וגם קדש היה בארץ · לשון זנות דכתיב כתועבות הגוים ומשכב זכור תועבה היא : לא תשכב · קרי ביה נמי(א) לא תשכב : ונאמר להלן במסית · דכתיב וסקלתו באבנים : לנשכב מניין · זכר שנרבע לבהמה : אזהרה מניין · בשוכב בהדיא כתיב ובכל בהמה לא תתן שכבתך אבל נשכב בזכר לא כתיב : כתועבות הגוים · האי נמי מתועבותיהם הוא דכתיב בפרשת עריות (ויקרא יח) כי את כל התועבות האלה עשו אנשי הארץ : הבא על הזכור והביא זכר עליו · בהעלם אחת : חייב שתים · דשני לאוין הם דמתרי קראי אתו לפיכך חלוק חטאות ביניהם והביא זכר עליו גרסינן ולא גרסינן זכור דלא מקרי זכור אלא נקב המשכב : לדברי ר' עקיבא אינו חייב אלא אחת · דכיון דמחד קרא נפקי אין חלוק חטאות ביניהם : דכי כתיב לא יהיה קדש · בזנות דגברי כתיב אבל לבהמה אין זנות כדילפינן ביבמות (דף נט:) מאתנן זונה ומחיר כלב ולא שייך בה לשון קדשות והאי דתנייה תנא לעיל לא יהיה קדש לרווחא דמילתא אבל עיקר אזהרה לאו מהתם : אלא מנא לן נפקא ליה מכל שוכב · דאפיקתיה לעונש לנשכב בלשון שוכב נילפיה משוכב לאזהרה הלכך אזהרה לשוכב ונשכב מלאו דלא תתן שכבתך הוא חד במשמעותיה וחד מדאיתקש לחבריה וכיון דחד לאו לתרוייהו אין חלוק חטאות ביניהם : אביי אמר אף לדברי ר' ישמעאל חייב שתים · דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי הוא דכתיב כדאמרן לעיל ונרבע לבהמה לאו מיניה יליף אלא מדאפקיה בלשון שוכב והיכא לאו דלא תתן שכבתך : בין לרבי אבהו בין לאביי לר' ישמעאל חייב שלש · לרבי אבהו בא על הזכור מלא תשכב הביא זכר עליו מלא יהיה קדש בא על הבהמה מלא תתן שכבתך אבל משום נרבע לבהמה לא מחייב בהדיא הביא זכר עליו דמחד קרא נפקי ולאביי בא על הזכור והביאו עליו תרי ניהו ואת זכר לא תשכב ולא יהיה קדש בא על הבהמה והביאה עליו מלא תתן שכבתך אבל משום נרבע לבהמה לא מחייב דכיון דחזינן נרבע מהאי קרא וכל שוכב עם בהמה מדאפקיה רחמנא בלשון שוכב לא מחייב אלא אחת כיון שאינן חלוקין בלאוין : זכור לא עשה בו קטן כגדול · בנשכב מיירי והכי קאמר ליחייב שוכבו כדאמרינן לעיל אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן ואשמעינן הכא דלאו בכל קטנים קאמר אלא דלא בעינן בני עונשין לחייב שוכבו אבל גדול קא בעינן ולקמן פריך מאי היא : בהמה עשה בה גדולה כקטנה · לחייב את הרובעה : מאי לא עשו בו קטן כגדול · איזהו קטן פטור שוכבו ואיזהו דקרית ליה גדול לחייב שוכבו דהא פשיטא לן דלאו גדול ממש ובר עונשין בעי דהא את זכר כתיב בין גדול בין קטן : לא עשו בו ביאת פחות מבן תשע וכו' · אם בא על פחות מבן תשע פטור ולקמן מפרש טעמא : רב סבר · הואיל ואזהרת נשכב משוכב אתא כדר' עקיבא כל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב ושוכב פחות מבן תשע הבא על הזכור גדול ובר עונשין אינו מחייבו מיתה דהא לאו ביאה היא כדאמרינן במסכת נדה (דף מה.) ולקמן מייתי לה בשמעתין בן ט' שנים ויום אחד הבא על יבמתו וכו' הלכך נשכב פחות מבן ט' נמי אינו מחייב את שוכבו : ושמואל סבר משכבי אשה כתיב · בזכר ואשה בת ג' שנים ראויה לביאה ומחייב שוכבה מיתה וזכר נשכב נמי ל"ש : תניא נמי הכי וכו' · בן תשע שנים ויום אחד הוי זכור הא פחות מבן לא הוי זכור ובנשכב קאמר דאיט בשוכב לא קאמר זכור ועוד אי בשוכב קאמר ולחייב את הנשכב גדול קאמר מאי שנא זכור דנקט כל עריות נמי לא מיחייבו על ידי ביאת קטן פחות מבן תשע : הבא

[כריתות ג. איתא קרי ביה לא תשכיב]

[לעיל טו.]

כריתות ג.

נג א מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הל' יז:

נד ב ג מיי' שם הלכה טז :

נה ד ה ו מיי' פ"ד מהלכות שגגות הל' א ופ"ה הלכה ג :

נו ז מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הל' יד:

נז ח מיי' שם הל' יז :

רבינו חננאל

תשכב אזהרה לנשכב מניין ת"ל לא יהיה קדש מבני ישראל וכתיב וגם קדש היה בארץ עשו ככל תועבות הגוים וגו' דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר אינו צריך לא תתן שכבתך לא תתן שכיבתך · הבא על הזכר והביא זכר עליו לדברי רבי ישמעאל דמפיק לחיובי דנשכב מלא יהיה קדש חייב שתים לר' עקיבא דמפיק לתרווייהו לשוכב ולנשכב מלאו אחד לא תשכב אינו חייב אלא אחד וכדין הוה הבא על הבהמה והביא בהמה עליו : ת"ר זכור לא עשה בו קטן כגדול כו' אמר רב לא עשו ביאת פחות מבן ט' שנים כבן ט' מאי טעמא כיון דאם ישכב פחות מבן ט' עם אחת מן העריות אין ממיתין על ידו כדתנן בנדה פ"ה בן ט' שנים ויום א' שבא על אחת מכל העריות האמורות בתורה מתות על ידו והוא פטור · ודייקינן מינה דווקא בן ט' שנים ויום אחד אבל פחות מיכן לא וכיון שהוא אין לו ביאה כך אין חייבין עליו בשוכב עם זכר · אבל בן ט' שנים ויום א' כיון שיש לו שכיבה ממיתין על ידו כך אם ישכבו עמו מתין השוכבין עמו והוא פטור ושמואל אמר לא עשו ביאת פחות מבן ג' כבן ג' מאי טעמא משכבי אשה כתיב · תניא כוותיה דרב הבא על הזכור בן ט' שנים

הגהות הב"ח

(א) גמ' ורש"י לא תשכב משכבי אשה קרי ביה לא תִשָּׁכֵב :

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הנרבע וכו' דדרשינן ואשה · עיין שער המלך פרק י"ז הלכה י"א מהלכות איסורי ביאה :

נח א מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הל"ד:

נט ב מיי' שם הלט"ז:

ס ג מיי' שם הלי"א:

סא ד מיי' פ"ט מהלכות מלכים הלכה ו:

תורה אור

הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב דרש רב נחמן בר רב חסדא באשה שני משכבות ובבהמה משכב אחד מתקיף לה רב פפא אדרבה אשה דאורחה היא אמשכב מיחייב אמידעם אחרינא לא מחייב בהמה דלאו אורחא היא לחייב עלה על כל נקב ונקב תניא (דלא כתרוייהו) זכר בן תשע שנים ויום אחד הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב א"ל רבינא לרבא *המערה בזכור מהו *המערה בזכור °משכבי אשה כתיב ביה אלא המערה בבהמה מהו א"ל אם אינו ענין להעראה דכתיבא גבי אחות אביו ואחות אמו דלא צריכא דהא איתקש להעראה דנדה ב[תניהו] ענין להעראה דבהמה מבדי בהמה מחייבי מיתות ב"ד היא למה לי דכתיב להעראה דידה גבי חייבי כריתות לכתביה גבי חייבי מיתות בית דין וליגמור חייבי מיתות בית דין מחייבי מיתות בית דין הואיל וכוליה קרא לדרשא הוא דאתי כתיבא נמי מילתא דדרשא בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת המערה בעצמו מהו אמר ליה *קבסתן אמר רב אשי מאי תיבעי לך בקושי לא משכחת לה כי משכחת לה במשמש מת למאן דאמר *גמשמש מת בעריות פטור הבא פטור ולמאן דאמר חייב הבא מיחייב תרתי מיחייב אשוכב ומיחייב אנשכב בעו מיניה מרב ששת דעובד כוכבים הבא על הבהמה מהו תקלה וקלון בעינן והכא תקלה איכא קלון ליכא או דילמא תקלה אע"פ שאין קלון אמר רב ששת תניתוה מה אילנות שאין אוכלין ואין שותין ואין מריחין אמרה תורה השחת שרוף וכלה הואיל ובא לאדם תקלה על ידן המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה אלא מעתה עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו תיתסר ומקטלא מי איכא מידי דלישראל לא אסר ולעובד כוכבים אסר ישראל גופיה ליתסר מידי דהוה ארביעה אמר אביי זה קלונו מרובה וזה קלונו מועט והרי אילנות דאין קלונן מרובה ואמרה תורה השחת שרוף וכלה בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו רבא אמר אמרה תורה בהמה נהנית מעבירה תיהרג והרי אילנות דאין נהנין מעבירה ואמרה תורה השחת שרוף וכלה בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו ת"ש *ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה מאי לאו

מדסיפא

רש"ל מ"ז | ויקרא יח

רש"י

הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה · מקרי רובע ומילי מילי קתני לה: באשה שני משכבות · כדכתיב בה משכבי: ובבהמה משכב אחד · דהא לא כתיב בה משכבי ולענין רביעה קאמר דהאשה הנרבעת לבהמה מתחייבת אף שלא כדרכה כדרך שהיא מתחייבת בבעילת אדם דאילו בבעילת אדם לא איצטריך לרב נחמן למימר דקראי טובא ומתני' איכא ורב פפא נמי לא מצי למימר איפכא: מתקיף לה רב פפא אדרבה אשה דאורחא · בבעילה אמידעם דאורחא היא מחייב אמידעם אחרינא דהיינו שלא כדרכה (א) לא דאין אורחא דאין הנאתה מרובה: בהמה דלאו אורחא · לבא עליה ביאת שניהם שוין: (תניא דלא כתרוייהו): המערה · שלא גמר ביאתו איכא למאן דאמר (ביבמות דף נה:) זו נשיקת אבר על הנקב ואיכא למ"ד הערא' זו הכנסת עטרה דהוא דבר מועט אבל יותר הוא על נשיקה מיהו גבי עריות קיי"ל (שם) הערא' כגמר ביאה דכתיב בנדה את מקורה הערה וילפינן (שם דף ח.) שאר עריות מנדה בהקישא דר' יונה כי את כל אשר יעשה מכל התועבות האל הוקשו כולן זה לזה הכא מאי: משכבי אשה כתב ביה · בזכר ומאי קא מבעיא ליה כל דמחייב באשה מחייב נמי ביה: אם אינו ענין · להך הערא' דכתיבא גבי אחות אמו ואחות אביו דכתיב בהו (ויקרא כ) כי את שארו הערה אם אינו עניין לגופיה דהא אתיא בהקש דנדה ככל שאר עריות כדפרישית תנהו ענין לבהמה: למה לי למכתביה להערא' דידה גבי חייבי כריתות · אחות אב ואחות אם אין בהם מיתה: לכתבה גבי · חד מעריות של חיוב מיתה: איידי דכולי קרא·דעריות אחות אמך ואחות אביך כי את שארו הערה וגו' (שם): לדרשא אתא · ביבמות בפרק הבא על יבמתו (דף נד:) דהא כתיבא בכל חד וחד באנפי נפשיה בפרשת עריות באחרי מות והדר כתיב בקדושים תהיו: קבסתן · לערתני שאלתני דבר שאי אפשר: בקושי · בקשיו של אבר: לא משכחת · שיוכל לכופו לעצמו: משמש מת · באבר מת בלא קושי: למ"ד משמש מת בעריות וכו' · פלוגתא היא בשבועות בשלהי ידיעות הטומאה (דף יח.): מחייב אשוכב ואנשכב· דתרוייהו איתנהו ביה: עובד כוכבים הבא על הבהמה מהו · שתסקל הבהמה על ידו גבי ישראל פרשי' במתני' תרי טעמי לפי שבאת לאדם תקלה על ידה ושלא תהא עוברת בשוק לאחר זמן ויאמרו וכו' דהיינו קלון וגבי עובד כוכבים תקלה איכא דבני נח הוזהרו על העריות לקמן בפרקין (דף נו.): קלון ליכא · דרכן בכך ואין מתביישין ועוד דאקלון דידהו לא חס רחמנא: אילנות · של אשירה דכתיב בהו (דברים יב) תשרפון באש אמרה תורה וכו' אלמא תקלה אע"פ שאין קלון דהא אשירה לעובד כוכבים אינה קלון אלא תקלה שאף הם הוזהרו על עבודת כוכבים: אלא מעתה· דמשום תקלה לחודה נסקלת: עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו· דאיכא תקלה שהוא נהרג על ידה תתסר הבהמה לישראל בהנאה ונקטלה לבהמה: (ב) איכא מידי דלישראל לא מיתסר · בהמתו בהשתחואתו דקיימא לן (תמורה דף כח.) בעלי חיים אין נאסרין מפני עבודת כוכבים דמדאיצטריך קרא למיסר נעבד לקרבן גבוה מכלל דלהדיוט שרי: לישראל נמי תתסר מידי דהוה ארביעה · דאסרינן לה ומקטלא וכי איצטריך למיסר נעבד לגבוה כגון נעבד על פי עד אחד או ע"פ הבעלים דגברא לא מקטיל והיכי נמי לא מקטלא דהא רובע ונרבע אסר להו קרא לגבוה וקשיא לן למה לי קרא ממשקה ישראל כתיב מן המותר לישראל ואוקים בנרבע על פי אחד או על פי הבעלים דגברא לא מקטיל והיכי נמי לא מקטלא בפרק שני דתמורה (שם): אמר אביי זה קלונו מרובה · שיש כאן קלון שעבר על מצות קונו וקלון שגינה עצמו בדבר מגונה: וזה קלונו · דעובד כוכבים מועט וסבירא ליה לאביי תקלה וקלון בעינן דלית ליה דרב ששת אי נמי סבירא ליה כותיה דמתוך שקלונו מרובה איכא קלון ואפילו מעובד כוכבים ומיהו מאילנות לא גמר לה: בבעלי חיים קא אמרינן · דלא מתסרי במלתא זוטרתא: דהא חס רחמנא · שהצריך להם ב"ד של עשרים ושלשה והעדאת עדים: רבא אמר · להכי לא ילפינן נעבד מנרבע משום דלא נהנית הבהמה מעבירה וגבי עובד כוכבים הבא על הבהמה כרב ששת סבירא ליה דהא איתהניא מעבירה: ת"ש שמע · דתקלה בלא קלון מקטיל מדקתני במתני' תרי בבי והויא רישא משנה יתירה דקתני סיפא דבר אחר וכו' ומהך סיפא משמע דתרווייהו איכא דקתני ויאמרו זו היא הייט קלון ונסקל הייט תקלת עבירה ומדתנא לרישא שמע מינה תקלה גרידתא דוקא נקט בלא קלון כגון עובד כוכבים דהא ליכא למימר תנא רישא תקלה וסיפא קלון למימרא דתרווייהו בעינן דהא מדסיפא שמע מינה:

ה"ג

רש"ל מוחק זה

יבמות נה:

[יבמות נה: שבועות יח.]

[לעיל נד.]

תוספות

אדרבה אשה דאורחה כו' · הא פשיטא בכולה הש"ס דבאשה מתחייב אשני משכבות דמשכבי אשה כתיב אלא רב פפא ה"ק אם יש לחלק בין אשה לבהמה איפכא הוה ליה למימר:

זה קלונו מרובה · פ"ה דס"ל לאביי דבעינן תקלה וקלון ולית ליה דרב ששת דמחייב בהמה הנרבעת לעובד כוכבים א"נ אית ליה אלא דס"ל מתוך שקלונו מרובה איכא קלון לעובד כוכבים ומאילנות לא גמיר ופי' דוחק דמשמע דלשנויי מילתא דרב ששת בא דמחייב אע"ג דליכא קלון לעובד כוכבים ועוד קשה היאך פשיט רב ששת מאילנות שטעונין שריפה משום תקלה לחודא הכי נמי לבהמה שרבעה עובד כוכבי' הא ודאי פשיטא דאיכא למימר משתחוה לבהמה תוכיח דאיכא תקלה לחודה ושריא כדמסיק משום דחס רחמנא אבעלי חיים וה"ה ברביעה דליכא למילף מאילנות וי"ל דהכי פשיט כי היכי דגבי אילנות השוה הכתוב של עובד כוכבים לשל ישראל אע"ג דבישראל איכא תקלה וקלון ובשל עובד כוכבים ליכא אלא תקלה לחוד ה"נ גבי בהמה יש להשוות נרבע דעובד כוכבים לנרבע דישראל אע"ג דבישראל איכא תקלה וקלון ובעובד כוכבים ליכא אלא תקלה לחודה ופריך עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו תתסר וניקטלה משום תקלה לחודה ומשני ומי איכא מידי כו' הא לא אסרינן נרבעת לעובד כוכבים אלא כדי להשוותה לנרבעת לישראל ופריך ישראל גופיה תיתסר מידי דהוה ארביעה וכיון דנאסור נעבד דישראל משום תקלה וקלונכמו ברביעה נאסור נמי נעבד לעובד כוכבים אפילו משום תקלה לחודה ומשני זה קלונו מרובה אינגלמו' נעבד דישראל מנרבע לישראל דנרבע לישראל קלונו מרובה ונעבד דישראל תקלה איכא וקלון מרובה ליכא:

וחייבין

קידושין כו: [ועמ"ש בס"ד שם שר"ת פירש קבסתן גנבת דעתנו וכדאמר' נמלא גנב או קביוסטוס והערוך הארך עוד סוף דבריו כאדם שמראה את חבירו דבר מטונף וכו' ע"ש וז"ל הרב אלפס בב"ב פ"ה דף קלא. קבסתן כלומר הספכתה את בני מעי להקיא]

רבינו חננאל

ויום א': והבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה בהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייבין. אמר רבא המערה בזכור חייב מאי טעמא משכבי אשה כתב. המערה בבהמה נמי חייב. אתיא בהקישא. כדאמרינן הערא' דכתיבא גבי אחות אביו ואחות אמו דלא צריכא דהא איתקיש להערא' דנדה תניהו להערא' דבהמה ואסיק' דהאי קרא וערו' אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו כוליה קרא לדרשא הוא דאתא ומפורש ביבמות פ' הבא על יבמתו בתחלתו: בעי רב אחדבוי המערה בעצמו מהו ואמר רב אשי מערה בעצמו בקישוי לא משכחת לה כלומר בקישוי גיד לא משכחת לה כי משכחת לה במשמש מת פי' גיד בלא קישוי נקרא מת ומאן דאמר משמש מת בעריות חייב כו' וזה מפורש בשבועות פרק ידיעות הטומאה באחריתו בגמרא ז' היא מצות עשה שבנדה שחייבין עליו היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי פירש מיד חייב שיציאתו הנייה לו כביאתו. הוכי עביד אמר רב הונא משמיה דרבא נועץ צפרניו בקרקע עד שימות . פי' שימות הגיד . אמר רבא זאת אומרת משמש מת בעריות פטור ואביי אמר לעולם משמש מת בעריות חייב והכא היינו טעמא דפטור משום דאנוס הוא. אליבא דאביי דאמר חייב מערה בעצמו חייב שתים . אחת משום שוכב ואחת משום נשכב . בעו מיניה מרב ששת נכרי הבא על הבהמה תיהרג הבהמה אי לא. טעמא מאי נהרגת משום דאירע תקלה על ידה ליהרג בני אדם.וקלון כדי שלא תהא בהמה זו עוברת בשוק ואו' זו היא שנסקל פלוני על ידה והכא תקלה איכא שהרי (שהרג) [נהרג] הרובעה אבל קלון ליכא (קלון) דעכו"ם ליכא קלון או דילמא תקלה אע"ג דליכא קלון נהרגת. אמר להו תניתוה ומה אילנות כגון אשרה שאין אוכלין ולא שותין ולא מריחין שבאת תקלה על ירן ונתחייבו עובדיהן אמרה תורה השחת שרוף וכלה. המתעה חבירו מדרך חיים [illegible]
[illegible]
[illegible] העובד.רבא אמר אמרה תורה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מתקיף וכו' שלא כדרכה דאין אורחא לא: (ב) ד"ה אי איכא מידי:

מדסיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון והיכי דמי עובד כוכבים הבא על הבהמה לא סיפא תקלה וקלון רישא הא קמ"ל דאפילו קלון בלא תקלה נמי מיחייבי והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג וכדבעי רב המנונא דבעי רב המנונא ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו [א]תקלה וקלון בעינן והכא קלון איכא תקלה ליכא או דילמא קלון אע"פ שאין תקלה אמר רב יוסף תא שמע *[ב]בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה [ג]ואם בא עליה יבם קנאה [ד]וחייבין עליה משום אשת איש [ה]ומטמאה את בועלה לטמא משכב תחתון כעליון [ו]ניסת לכהן אוכלת בתרומה בא עליה אחד מן הפסולים פסלה מן הכהונה [ז]ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין על ידה והיא פטורה אחד מכל עריות ואפילו בהמה והא הכא דקלון איכא תקלה ליכא וקתני מומתין על ידה כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עלה דידה חס אבהמה לא חס אמר רבא ת"ש *בן [ח]תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה [ט]ואינו נותן גט עד שיגדיל [י]ומטמא כנדה לטמא משכב תחתון כעליון [כ]פוסל ואינו מאכיל [ל]ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח [מ]ונסקלת ע"י [נ]ואם בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה מומתים על ידו והא הכא קלון איכא תקלה ליכא וקתני נסקלת על ידו כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עילויה עליה דידיה חס רחמנא אבהמה לא חס רחמנא תא שמע *דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה מאי לאו מדסיפא תקלה וקלון רישא קלון בלא תקלה והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג לא סיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון והיכי דמי עובד כוכבים הבא על הבהמה וכדבעו מיניה מרב ששת: **מתני'** [ס]המגדף אינו חייב עד שיפרש השם א"ר יהושע בן קרחה

בכל

ה"ג לא סיפא תקלה וקלון ורישא הא קמ"ל וכו': סיפא · ודאי תרווייהו איכא ואימא לך דכולה מתני' בישראל קא איירי ואשמועינן רישא דאע"ג דליכא אלא חדא קלון בלא תקלה כגון ישראל שוגג כסבור מותר דאיכא קלון שגינה עצמו בדבר מגונה ותקלה ליכא ומאי תקלה דקתני שבאת לאדם תקלה ע"י תקלת קלון קאמר וניחא לאוקמה הכי ולא תוקמא רישא בעובד כוכבים וסיפא בישראל: בת שלש שנים ויום אחד · קים להו לרבנן דשוב אין בתוליה חוזרין ומאז היא ראויה לביאה: מתקדשת בביאה · ע"י אביה אם מסרה אביה לאחר לבא עליה לשום קדושין דהאב זכאי בבתו בקדושיה דכתיב (דברים כב) את בתי נתתי לאיש הזה אבל היא עצמה ואמה ואחיה כשהיא יתומה אין בה קדושי תורה אלא רבנן הוא דתקון ולא הצריכוה גט אלא מיאון בעלמא: ואם בא עליה יבם קנאה · ולאה ידי יבום ומתגרשת הימנו בגט ומקבלו אביה ואינה צריכה חליצה דהא בביאת יבם תלה רחמנא דכיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר שמגרשה בגט וזה הרי בא [עליה] אבל פחות משלש שנים אינה ביאה ואינה נקנית לו ואם בא לגרשה בגט אינו יכול אלא ימתין עד שתהא בת שלש שנים ויום אחד ויבעול או עד שתביא ב' שערות ותחלוץ: וחייבין עליה · אם קבל אביה קידושין ובא עליה אחר חייב עליה משום אשת איש דביאה היא אבל פחות מבת שלש נהי דקדושי כסף שלה קדושין הן לחייב עליה לאחר שלש אבל הבא עליה בתוך שלש לא נתחייב אע"פ שהיא אשת איש דלאו ביאה היא: ומטמאה את בועלה · בנדותה דקיי"ל (נדה דף לב.) מרבויא דוי"ו ואשה כי תהיה זבה לרבות תינוקת בת יום א' שמטמאה בנדתה ומיהו כי מטמא' בנדה במגע ובמדרס הוא דמטמאה טהרות ואדם וכלים כשאר נדה אבל בא עליה בתוך שלש אינה מטמאתו טומאת שבעה כבועל נדה דכתיב ביה (ויקרא טו) ותהי נדתה עליו אלא הרי הוא כנוגע בעלמא לטומאת ערב משום דלאו ביאה היא אבל בת שלש מטמאתו כדין בועל נדה: לטמא משכב התחתון כעליון · שהבועל נדה מטמא משכב התחתון משום משכב אפי' לא נגע בו כעליון של זב הכי מפורש במסכת נדה בפרק בנות כותים (דף לג:) שאין משכבו של בועל נדה חמור כמשכב נדה וכמשכב זב שנעשים אב הטומאה לטמא אדם וכלים דכתיב בהו וכל אשר יגע במשכבה אלא הרי הוא כעליון של זב בגד שנישא על גבי הזב שאינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין (א) ומקראי ילפינן לה התם: נשאת לכהן · ע"י קדושי אביה: אוכלת בתרומה · אבל פחות מבת שלש אע"פ שקידושיה קידושין על ידי אביה הואיל ואין ביאתה ביאה אין חופתה חופה והויא לה כארוסה דאע"ג דקנין כספו הוא אמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה: בא עליה אחד מן הפסולין · כגון עובד כוכבים או חלל או נתין וממזר פסלה מן התרומה דהא ביאתה ביאה וביבמות (דף סח.) ובקדושין בפרק בתרא (דף סו:) ילפי לה מהאי קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר וגו' כיון שנבעלה לפסול לה פסלה עולמית מהתם יליף לה שפיר ולוויה וישראלית מרבו *מרבויא דבת ובת: מומתין ע"י · אם מחייבי מיתות הן דהא ביאתה ביאה: והיא פטורה · דלאו בת עונשין היא: תקלה ליכא. דלאו בת עונשין היא והרי היא בכלל שוגג: קנאה · ליורשה ושלא תפטר עוד בחליצה אלא בגט: ואינו נותן גט עד שיגדיל · שהרי ע"י קדושי אחיו גדול נאסרה וגירושין של זה אינן חשובין להפקיע קדושי אחיו דקטן הוא ואינו בן דעת: ומטמא כנדה · כבועל נדה ולא כנוגע: לטמא משכב · שלו התחתון כעליונו של זב אבל פחות מבן ט' אינו אלא כנוגע בנדה לטומאת ערב: ופוסל · את האשה בביאתו מן התרומה אם הוא א' מן הפסולין: ואינו מאכיל · אם הוא כהן ובא עליה לשם קדושין אינו מאכילה בתרומה דקטן אע"ג דביאתו ביאה אין קנינו קנין ולא קרינא ביה קנין כספו: ופוסל את הבהמה מעל המזבח · משום נרבע כגון על פי עד אחד או ע"פ הבעלים שאינה נסקלת ואינה נאסרת להדיוט: ונסקלת על ידו · אם יש עדים דאין שור ובהמה נסקלין אלא ע"י עדים וסנהדרין כדאמר בפ"ק (דף ג.) כמיתת בעלים כך מיתת השור: מאי לאו מדסיפא תקלה וקלון · דהא קתני יאמרו זו היא הייתו קלון וקתני שנסקל היינו תקלה משנה יתירא דרישא לאיתויי קלון בלא תקלת אדם ומאי תקלה דקתני בה תקלת קלון דאילו לאתויי תקלת עבירה בלא קלון בהכי לא מגיא לאוקמא דבישראל תקלת עבירה בבהמה בלא קלון לא משכחת לן וקא סלקא דעתך דכולה בישראל קא מיירי: **מתני'** עד שיפרש את השם · שיזכור את השם אבל אם לא הוציא שם מפיו אלא שמע שם יוצא מפי אחר וברכו פטור:

בכל

וחייבין עליה משום א"א · פ"ה אם קיבל אביה קדושין וקשה מסיפא שמעי' לה דתני בא עליה אחד מכל עריות דדייקינן מינה אפילו בהמה ועוד בפ"ק דקידושין (דף י' ושם) דבעו למיפשט דביאה אירוסין עושה ולא נשואין עושה מדקתני מתקדשת בביאה ובתר הכי קתני נשאת וממאי דילמא נשאת אקדושי כסף קאי כמו וחייבים עליה משום א"א וי"ל דכולה אקידושי ביאה דרישא קאי ומשום בא עליה יבם קנאה איצטריכא ליה דלא תימא קנאה מדרבנן כמו בן תשע דסיפא דלא קני מדאוריי' אלא כמאמר בעלמא כדאיתא בשילהי האשה רבה (יבמות דף צו.) ומיהו קשה דלקמן בפ' בן סורר (דף סט.) דייק מהכא דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב מדקתני וחייבין עליה משום א"א ואמאי דילמא איילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש הא אפילו הראשון אדעתא דהכי קדיש ה"מ למיפרך אמאי חייבין דאיילונית לאו בת יבום היא ומיבום לא פריך דהל"ל דאדעתא דהכי לא מייבם וי"ל דנקט אדעתא דהכי לא קדיש משום דפריך עלה גם מסיפא דבא עליה אחד מכל עריות ומאן דמשני וחייבין עליה בקרבן לא אסיק אדעתיה מסיפא ובתר הכי פריך ומשני דקבליה עילויה מכל מקום ההוא דא"א כדשנינן חייבין עליה בקרבן א"נ דקבל עליה היבם ולא ראשון דאם תמצא איילונית תתקדש לו מ"מ בביאתו וריב"א פירש דנקט דחייבים עליה משום אשת איש וה"ה לכל עריות כדי לאשמועינן מחמת סיפא אפילו בהמה דמסיפא גרידא לא הוה שמעינן בהמה דהוה אמרינן גבי בהמה לא חשיב ביאתו ביאה תדע דגבי בן ט' דקתני ואם בא על אחת מכל עריות אפ"ה קתני בהמה בהדיא ופוסל את הבהמה ונסקלת על ידו וניחא לפירושו דלא קתני גבי קטנה ופוסלת את הבהמה ונסקלת על ידה*: **נשאת** לכהן · אבל פחותה מבת ג' לא אכלה אע"ג דליכא למיחש לדעולא ולא לסמפון דהא נישאת כיון דלאו בת ביאה היא חוזרת לבית אביה ולא בדיק לה ועוד דכיון דנשאת אמתקדשת בביאה קאי כדאמר בפ"ק דקידושין (דף י.) אם כן פחות מבת ג' דקידושי ביאה דידה לאו קידושי נישואין נמי לא מהני: **ואינו** מאכיל · פי' בקונט' אם היה כהן ובא עליה לשם קידושין אינו מאכיל וקשה דאין זה תלוי בביאה אלא משום דקידושי קטן לאו קידושין ויש לפרש דאינו מאכיל ביבמתו קאמר אע"פ שזקוקה ועומדת: **ואינו** נותן גט עד שיגדיל · בהגדיל לחוד לא סגי ליה בגט דביאת בן ט' כמאמר שוייה רבנן וצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו אלא לכשיגדיל יבעול ויתן גט הכי מפרש בפ' יוצא דופן (נדה דף מה.):

אינה

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הל"ח:

סג ב מיי' פ"ג מהלכות אישות הלי"א טוש"ע אה"ע סימן לז סעיף א:

סד ג מיי' פ"א מהלכות יבום הלי"ז טוש"ע אה"ע סימן קסז סעיף ד:

סה ד מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הל"ב:

סו ה מיי' פ"ג מהלכות משכב ומושב הל"ג:

סז ו מיי' פ"ו מהלכות תרומות הלכה ג:

סח ז מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הל"ג:

סט ח ט מיי' פ"א מהל' יבום הלט"ז סמג עשין נב טור שו"ע אה"ע סימן קסז סעיף א:

ע י מיי' פ"ג מהלכות משכב ומושב הל"ג:

עא כ מיי' פ"ח מהלכות תרומות הלכה א והלכה יא:

עב ל מיי' פ"ד מהלכות איסורי מזבח הל"ג:

עג מ מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הלי"ז:

עד נ מיי' שם הל"ג:

עה ס מיי' פ"ב מהלכות עכו"ם הל"ז סמג לאוין טו:

יבמות מז: לקמן סט. קדושין י. נדה מד:

ב"ב קנו. נדה מב.

לעיל מ.

[וע"ע תוס' יבמות נז: וקדושין י.]

[שם ביבמות סט.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לטמא וכו' אוכלין ומשקין ומקראי ילפינן:

רבינו חננאל

תורה בהמה הנהנית מן העבירה תיהרג. והרי אילנות כו'. כדבעי רב המנונא ישראל שבא על הבהמה בשוגג מהו הכא קלון איכא תקלה ליכא דהא שוגג הוה ופשיט רב יוסף מהא דתנן בנדה פ"ה בת ג' שנים ויום אחד אם בא עליה אחד מכל העריות ואפילו בהמה והא הכא דקלון איכא פי' קלון של נערה (מאורשה). תקלה ליכא דהא והיא פטורה תנן וקתני מומתין על ידה. ודחינן כיון דמזידה היא בת הריגה היא. ורחמנא חס עליה משום דהיא קטנה כו' ופשט רבא מהא בן ט' שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה כו' עד ופוסל הבהמה מעל גבי המזבח ונסקלת על ידו והא הכא קלון איכא תקלה ליכא דפטור תנן וקתני נסקלת על ידו. ודחינן הכא נמי כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא כו' ואתינן למיפשטא ממתניתין. ודייקינן מדקתני במתניתין אלא שבאת תקלה לאדם על ידה כו' מאי לאו (מדרישא)

[מדסיפא] תקלה וקלון (סיפא) [רישא] קלון בלא תקלה היכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג וקתני נהרגת ודחינן לא סיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון. היכי דמי עכו"ם שבא על הבהמה ה[...] איכא קלון ליכא: ירושלמי איש אשר ישכב [והכתיב את דודתו וגו'] א"ל לצורך יצא לידון בערירי דאמר ר' יוחנן בכל אתר דכתיב ערירים יהיו הווים בלא וולד. ערירים ימותו קוברין בניהם: המגדף אינו חייב

תורה אור

*בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא הורגין בכינוי אלא מוציאין כל אדם לחוץ שואלין את הגדול שביניהן ואומר לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחין והשני אומר אף אני כמוהו והשלישי אומר אף אני כמוהו:

גמ׳ תנא עד שיברך שם בשם מנהני מילי אמר שמואל *דאמר קרא °ונוקב שם וגו׳ בנקבו שם יומת ממאי דהאי נוקב לישנא דברוכי הוא דכתיב °מה אקב לא קבה אל ואזהרתיה מהכא °אלהים לא תקלל ואימא מיברז הוא דכתיב °ויקב חור בדלתו *ואזהרתיה מהכא °ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה׳ אלהיכם בעינא שם בשם וליכא ואימא דמנח שני שמות אהדדי ובזע להו ההוא נוקב וחוזר ונוקב הוא ואימא דחייק שם אפומא דסכינא ובזע בה ההוא חורפא דסכינא הוא דקא בזע אימא פרושי שמיה הוא דכתיב °ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות ואזהרתיה מהכא °את ה׳ אלהיך תירא חדא דבעינא שם בשם וליכא ועוד הויא ליה *אזהרת עשה ואזהרת עשה לא שמה אזהרה ואיבעית אימא אמר קרא °ויקב ויקלל למימרא דנוקב קללה הוא ודילמא עד דעבד תרוייהו לא סלקא דעתך דכתיב °הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא את הנוקב והמקלל שמע מינה חדא היא תנו רבנן איש מה ת"ל *איש איש ילרבות את העובדי כוכבים שמוזהרין על ברכת השם כישראל* יואינן נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף והא מהכא נפקא מהתם נפקא ה׳ זו *ברכת השם אמר ר׳ יצחק נפחא לא נצרכא אלא לרבותא הכינויין ואליבא דרבי מאיר *דתניא °איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר °ונוקב שם ה׳ מות יומת לפי שנאמר ונוקב שם מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות כל הכינויין תלמוד לומר איש כי יקלל אלהיו מכל מקום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים יעל שם המיוחד במיתה ועל הכינויין באזהרה ופליגא דרבי מיישא דאמר רבי מיישא יבן נח שבירך את השם בכינויים לרבנן חייב מאי טעמא דאמר קרא °כגר כאזרח גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם אבל עובד כוכבים אפילו בכינוי ורבי מאיר האי כגר כאזרח מאי עביד ליה גר ואזרח בסקילה אבל עובד כוכבים בסייף סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתרבו איתרבו קמ"ל ורבי יצחק נפחא אליבא דרבנן האי כגר כאזרח מאי עביד ליה גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם אבל עובד כוכבים לא בעינן שם בשם איש איש למה לי *דיברה תורה כלשון בני אדם תנו רבנן *) חשבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי רבי

*) [תוספתא ע"ז פ"ט לקמן עד:]

ויקרא כד; במדבר כג; שמות כב; מלכים ב יב; דברים יב; במדבר א; דברים י; ויקרא כד; שם; שם; שם; שם

רש"י

בכל יום · כל זמן שהיו נושאין ונותנין בבדיקת עדים היו דנין אותן בכינוי כלומר היו דנין עמהן ובודקין אותם בכינוי היאך אמר כך אמר יכה יוסי את יוסי האי כינוי לאו כינוי השם קאמר אלא ב"ד מכנין בדבריהם הקללה כלפי אחרים כל מי שמהפך דבריו ומדבר כאדם זה שמדבר ומקלל ותולה באחר קרי ליה כינוי בלשון חכמים ויש לו חבר בשבועות (דף לה.) וגם בלשון המקרא ואל אדם לא אכנה כי לא ידעתי אכנה (איוב לב) ולהכי נקט יוסי את יוסי דד׳ אותיות איכא כשם בן ארבע אותיות דאינו חייב אלא על שם המיוחד דהיינו שם בן ארבע אותיות ומשום דחשבונו של יוסי כחשבונו של אלהים ולהכי נקט יכה זה את זה דילפינן לקמן דאינו חייב עד שיברך שם בשם: נגמר הדין · ובאו לומר חייב הוא לא היו יכולין להרגו על פי עדות ששמעו שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כינוי: אלא מוציאין את כל אדם לחוץ · דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים: וקורעין · בגדיהם: ולא מאחין · עולמית וטעמא מפורש בגמרא: אף אני · שמעתי כמוהו וא"צ לחזור ולהזכיר ברכת השם: **גמ׳** שם בשם · כגון יכה פלוני את פלוני או יקלל שם פלוני את שם פלוני: ונוקב שם בנקבו שם · להכי אהדריה בהאי קרא לומר לך עד שיקוב שם בשם: וממאי דהאי ונוקב שם וגו׳. עד לא תעשון לשון קושיא הוא דאין תירוץ בינתים: מברז · שלא לתחוב סכין לדקור נקב בשם הכתוב בקלף: ואזהרתיה מהכא ואבדתם את שמם · וסמיך ליה לא תעשון כן לה׳ אלהיכם: בעינן שם בשם · כדיליף לעיל ובנקיבה לא משכחת שם בשם שינקוב את חבירו: שני שמות אהדדי · כתובים בשתי חתיכות קלף ויתנם זה על זה: נוקב וחוזר ונוקב · בסכין הוא ואין שם נוקב את שם חבירו דלאחר שינקוב העליון ינקוב התחתון: פרושי · באותיותיו ופירושיה: לא שמה אזהרה · ולא ענש עליה מיתה: תרוייהו · פרושי וברוכי ובחדא לא מחייב: איש איש · בברכת השם כתוב איש איש כי יקלל אלהיו וגו׳ (ויקרא כד): אינה אלא סייף · דכתיב בהו (בראשית ט) באדם דמו ישפך ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם: והא מהכא נפקא · דעכו"ם מוזהרין על ברכת השם: ה׳ זו ברכת השם · לקמיה דרשינן ויצו ה׳ אלהים וגו׳: לא נצרכא · האי איש איש אלא לרבות את הכנויים שיהו העכו"ם מוזהרים על ברכתו כישראל דאי מהתם הוה אמינא שם המיוחד דוקא דכתיב ה׳ דהאי אלהים דבההוא קרא לאזהרת ע"ז דרשינן ליה לקמן: ואליבא דרבי מאיר · מתוקמא דמחייב ישראל על הכנויין מהאי קרא ואתא איש איש להשוות עובדי כוכבי׳ וישראל בכל הני כנויים כגון אלהים שדי צבאות ולא דמו לכנויים דמתני׳ דקתני יכה יוסי את יוסי דכנוי דקתני מתני׳ דנין את העדים בכינוי לאו כנוי השם הוא כדפרשינן לעיל: על שם המיוחד · דהא כתיב ה׳ והיינו שם מיוחד דכתיב זה שמי לעולם (שמות ג): כי יקלל אלהיו · דהיינו כנוי דלאו שם המיוחד וסמיך ליה מיתה ונוקב שם ה׳ מות יומת וקאי נמי אכי יקלל אלהיו: וחכ"א על שם המיוחד במיתה · כדכתיב ונוקב שם ה׳ וגו׳ והאי ונשא חטאו לאו מיתה אלא ונשא חטאו דכרת: ועל הכנויין באזהרה · אלהים לא תקלל אף על הכנויין מוזהר ושם המיוחד נמי בהא אזהרה נפיק דכל אלהים לשון שררה כמו (שם ז) נתתיך אלהים: ופליגא דרבי מיישא · הא דאמר ר׳ יצחק נפחא לרבות את הכנויים ואליבא דרבי מאיר דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכנויין פליגא דרבי מיישא דאיהו סבר אע"ג דאמרי רבנן על הכנויין באזהרה בישראל מיהו עובד כוכבים חייב מיתה מכגר וכאזרח מדכתיב גר ואזרח יתירה ש"מ לחויבי עובד כוכבים בכנוי: ור"מ · דאמר גר ואזרח חייבין בכנוי ועובד כוכבים אתרבו מאיש ממאי קא ממעט גר ואזרח לבני נח: הואיל ואיתרבו · להאי פרשתא לכנויין איתרבו אף לכל האמור בפרשה ובסקילה: ור׳ יצחק נפחא אליבא דרבנן · כיון דאמרי רבנן עובדי כוכבים פטורין מן הכנוי כישראל גר ואזרח מאי קא ממעטי אי למעוטינהו מסקילה לא איצטריך דמסיכא תיתי הא לא אתרבו בהא פרשתא דבשלמא לר׳ מאיר סד"א הואיל ואיתרבי איתרבי: איש איש למה לי · בין לר׳ מיישא בין לר׳ יצחק נפחא אליבא דרבנן ברכת השם מויצו ה׳ אלהים נפקא כנויים מגר ואזרח נפקי לר׳ מיישא ואי לר׳ יצחק נפחא הא אמר לרבנן פטורין: שבע מצות · יליף להו לקמן: וגלוי עריות · כולן חוץ מנערה המאורסה כדכתיב (בראשית כ) גבי אבימלך הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל בעולת בעל יש להם נערה המאורסה אין להם:

תוספות

אינה אלא סייף · ולקמן איכא מ"ד אלא חנק והא דכתיב (בראשית לח) גבי תמר הוציאוה ותשרף לאו משום דדינא הכי דאפילו מיתה לא נתחייבה לא בדינא דידהו ולא בדידן וכשהחמירו עליה לחייבה מיתה כיבמה שזינתה אוקמוה אמיתת בת כהן דבשריפה לפי שהיתה כתו של שם: **ואליבא** דרבי מאיר · דלרבנן הא אמרי על הכינויין באזהרה ואע"ג דלבני נח אזהרתן זו היא מיתתן כיון דבישראל ליכא מיתה לא מרבי׳ עו"ג למיתה מקרא דכתיב גבי ישראל דישראל לית בהו מיתה מיהו קשה מנא ליה דפליג רבי יצחק אדרבי מיישא דאפשר דמודה ר׳ יצחק דמרבינן עובד כוכבים מכגר וכאזרח והכא אקרא דאיש קאי דלא מיתוקם לרבות את העובדי כוכבים אלא לר"מ וי"ל דמכגר וכאזרח לא מרבינן אי לאו דמתרבי עובד כוכבים מאיש איש ומאיש איש לחודא לא הוה מרבינן אי לאו כגר וכאזרח כיון דבישראל ליכא מיתה והא דבעי בסמוך איש איש לרבנן למה לי לא כמו שפ"ה דבעי נמי לר׳ מיישא דלא קשה ליה כלל אלא לר׳ יצחק אליבא דרבנן בעי: **איש** כי יקלל למה לי. תימה הא איצטריך כדדרשינן בפרק מי שהי׳ טמא (פסחים צג:) למ"ד מגדף היינו עובד עבודת כוכבים איצטריך כי יקלל לגופיה לאשמועי׳ דאיכא כרת במברך את השם דכתיב הכא ונשא חטאו וכתיב בחדל לעשות פסח ראשון חטאו ישא ולמ"ד מגדף היינו מברך את השם דאית ביה כרת בהדיא דכתיב את השם הוא מגדף ונכרתה איצטריך האי קרא לאגמורי כרת לחדל פסח שני וי"ל דהכא דריש כי יקלל למ"ל דה"ל למיכתב ונשא חטאו גבי ונוקב שם: **ועל** הכינויים באזהרה דכתיב אלהים לא תקלל · וכי יקלל אתא לכרת כדדרשינן בפסחים (שם:) ואיכא כרת אכינויין והא דקאמר באזהרה למעוטי מיתה ולא למעוטי כרת: לאמר

רבינו חננאל

חייב עד שיפרש את השם תנא עד שיברך שם בשם. מנא לן אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה׳ בנקבו שם. וממאי דנוקב לישנא דברוכי הוא בכינוי שנאמר מה אקוב לא קבה אל. ואזהרתיה אלהים לא תקלל איבעי תימא מהכא ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל וכי תימא תרתי עבד נקב את השם וקילל מדכתיב הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא הנוקב והמקלל ש"מ חדא עבד והנוקב הוא המקלל תרווייהו חדא היא: ירושלמי מניין שקורעין על קללת השם שנאמר ויהי כשמוע חזקיהו ויקרע את בגדיו וגו׳. תני ר׳ אושעיא אחד השומע מישראל ואחד השומע מגוי חייב לקרוע שנא׳ אני ה׳ אלהי כל בשר. מהו לקרוע בזמן הזה משמא דר׳ יוחנן אמרו משרבו הגדפנין פסקו מלקרוע. מהו לקרוע על הכנויין נשמעינה מהדא ריש לקיש הוה מהלך באיסטרטא פגע בחד כותי והוה הוא מגדף והוא קרע כותי מגדף והוא קרע. נחת ליה מחמרא ויהב ליה מרתוקא גו ליביה. אמר ליה רשיעא אית לאימך מלבושין מספקא לי. ש"מ קורעין על הכנויין בזמן הזה ואפי׳ מן הכותים: פי׳ עד שיברך שם בשם יקלל שם כלומר יזכור שם ויקללו אותו השם בשם. ת"ר מה ת"ל איש איש לרבות את הנכרים שמוזהרין על ברכת השם כישראל ואין נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא בסייף. תניא ונוקב שם ה׳ יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות את כל הכנויין ת"ל איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו מכל מקום. דברי ר׳ מאיר וחכ"א על שם המיוחד במיתה שנאמר ונוקב שם ה׳ מות יומת ועל הכנויין באזהרה שנא׳ ונשא חטאו ור׳ מיישא פליג על האי תנא ואמר לרבנן בן נח אפילו בכנויין נהרג שנאמר כגר כאזרח בנקבו שם יומת. גר ואזרח אינן חייבין מיתה אלא על שם המיוחד. אבל בן נח אפילו בכנויין חייב: ת"ר שבע מצות נצטוו

עין משפט נר מצוה

עו א מיי׳ פ"ב מהלכות עכו"ם הלכה ח סמג לאוין טז:
עז ב מיי׳ שם הל"ז:
עח ג מיי׳ שם הל"ח:
עט ד מיי׳ פ"ט מהל׳ מלכים הלכה א ג סמג לאוין טז:
פ ה מיי׳ שם הלכה יד ופ"י שם הלכה ה:
פא ו מיי׳ פ"ב מהל׳ עכו"ם הל"ז סמג לאוין טז:
פב ז מיי׳ פ"ט מהלכות מלכים הלכה ג:
פג ח מיי׳ שם הל"א:

מסורת הש"ס

מכות כב.
[תמורה ד.]
[חגיגה יח:]
[תוספתא ע"ז פ"ט]
[לקמן ע"ב] שבועות לו.
[ברכות לה: קידושין יז: וש"נ]

גליון הש"ס

גמ׳ דאמר קרא ונוקב שם. עי׳ לקמן סו ע"א רש"י ד"ה נוקבו:

עין משפט
נר מצוה

פד א מיי׳ פ״י מהלכות מלכים הלכה ו:

פה ב ג מיי׳ פ״ט שם הלכה ב:

פו ד מיי׳ פ״א מהלכות סנהדרין הל״א סמג עשין נז:

פז ה מיי׳ פ״ט מהלכות מלכים הל״ד:

תורה אור

רבי חנניה בן (*גמלא) אומר אף על הדם מן החי רבי חידקא אומר אף על *הסירוס רבי שמעון אומר אף על הכישוף רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו °לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים וגו׳ ובגלל התועבות האלה ה׳ אלהיך מוריש אותם מפניך ולא ענש אלא אם כן הזהיר רבי אלעזר אומר אף על הכלאים מותרין בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ^א ואין אסורין אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן מנהני מילי אמר ר׳ יוחנן דאמר קרא °ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ^ב ויצו אלו הדינין וכן הוא אומר °כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו׳ ה׳ זו ברכת השם וכן הוא אומר °ונוקב שם ה׳ מות יומת אלהים זו עבודת כוכבים וכן הוא אומר °לא יהיה לך אלהים אחרים על האדם זו שפיכות דמים וכן הוא אומר °שופך דם האדם וגו׳ לאמר *זו גילוי עריות וכן הוא אומר °לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר מכל °עץ הגן ולא גזל אכל תאכל ולא אבר מן החי כי אתא רבי יצחק תני איפכא ויצו זו עבודת כוכבים אלהים זו דינין בשלמא אלהים זו דינין דכתיב °ונקרב בעל הבית אל האלהים אלא ויצו זו ע״ז מאי משמע *רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר °סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו׳ וחד אמר °עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו מאי בינייהו איכא בינייהו עכו״ם שעשה ע״ז ולא השתחוה לה למאן דאמר עשו משעת עשייה מיחייב למאן דאמר כי הואיל הלך עד דאזיל בתרה ופלח לה אמר רבא ומי איכא למאן דאמר עכו״ם שעשאה ע״ז ולא השתחוה לה חייב והתניא* ^ג בעכו״ם דברים שבית דין של ישראל ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן אין בית דין של ישראל ממיתין עליהן אין בן נח מוזהר עליהן למעוטי מאי לאו למעוטי עכו״ם שעשה ע״ז ולא השתחוה לה אמר רב פפא לא למעוטי גיפוף ונישוק גיפוף ונישוק דמאי אילימא כדרכה בר קטלא הוא אלא ^ג למעוטי שלא כדרכה דינין בני נח איפקוד והתניא *עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם דינין דכתיב °שם שם לו חוק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב °כאשר צוך ה׳ אלהיך ואמר רב יהודה *כאשר צוך במרה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה אי הכי מאי והוסיפו עליהן דינין אלא אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות אכתי והוסיפו בדינין מיבעי ליה אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא ^ד להושיב בית דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר והא בני נח לא איפקוד והתניא *כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ^ה כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא אמר רבא האי תנא תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד״ך ועייל ס״ך דתנא דבי מנשה שבע מצות נצטוו בני נח ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים גזל ואבר מן החי סירוס וכלאים רבי יהודה אומר אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע״ז בלבד שנאמר ויצו ה׳ אלהים על האדם רבי יהודה בן בתירה אומר אף על ברכת השם ויש אומרים אף על הדינים כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב אלהים אני לא תקללוני אלהים אני לא תמירוני אלהים אני יהא מוראי עליכם כמאן כיש אומרים תנא דבי מנשה אי דריש ויצו אפילו הנך נמי אי לא דריש ויצו הני מנא ליה לעולם לא דריש ויצו והני כל חדא וחדא באפי נפשיה כתיבא ע״ז וגילוי עריות דכתיב

דברים יח | בראשית ב | שם יח | ויקרא כד | שמות כ | בראשית ט | ירמיה ג | שמות כב | שם לב | הושע ה | שמות טו | דברים ה

רש״י

אף על הדם מן החי. כולהו יליף טעמייהו לקמן: בפרשת מכשף. זו היא שמזכיר והולך לא ימצא בך ובגלל התועבות האל וגו׳ ומדנענשו עליהם שמע מינה הוזהרו על כולם דלא ענש אלא אם כן הזהיר: מותרין בני נח וכו׳. סיפא דמילתא דרבי אלעזר הוא וכוליה מפרש לקמן: מכל עץ הגן ולא גזל. מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עצי הגן ש״מ שאיט מופקר לו נאסר לו: אכול תאכל. העומד לאכילה ולא תאכל אבר מן החי דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות: עשוק אפרים. מיד שונאיו ורצוץ משפט רצון ע״י שפטיו של הקב״ה: כי הואיל הלך אחרי צו. מפני שנתרצה ללכת אחרי צווי של נביאי הבעל: למעוטי גיפוף ונישוק. אבל עשה אתרבי מוילו אע״ג דבית דין של ישראל אין ממיתין: מגפף ומנשק. אמרינן במתני׳ (דף ס:) דגבי ישראל איט נהרג: כדרכה. שדרך עבודתה בכך ישראל נמי כל עבודה שדרך עבודתה בכך ישראל חייב עליה ואפילו הוא דרך בזיון כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים כדאמר במתני׳ (שם) וילפינן מקראי וכ״ש כשהוא דרך כבוד דכולהו כדרכן נפקי מאיכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם וגו׳: כאשר צוך ה׳ אלהיך. כתיב בדברות האחרונות גבי שבת וכבוד אב ואם והיכן צוך הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני (א) דמשה להו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצותיה אלא כמו שקבלה הוא והיה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני: לעדה ועדים והתראה. וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ״ג כדאמרי׳ (לעיל ב.) עדה שופטת ועדה מצלת דעכו״ם לא איפקוד בהכי כדילפינן לקמן (דף נז:) מקראי דבן נח נהרג בעד א׳ ובדיין א׳: אי הכי מאי הוסיפו עליהן דינין. אין אלו דינין אלא מצות דיינין: דיני קנסות. הוסיפו במרה דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב ויצו וגמרי׳ לה מאשר יצוה דהתם צדקה ומשפט כתיב דהייט דין ופשרה אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסינן ליה טפי מדיניה: בדינין מבעי ליה. דניהוי משמע שהוסיפו להם בהלכות דינין שנצטוו עליהם כבר אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דינין משמע כל הלכות דינין הוסיפו: כל פלך. מדינה: ישראל נצטוו להושיב. דיינין בכל עיר ועיר כדכתיב (דברים יז) תתן לך בכל שעריך: כך נצטוו עכו״ם. דהא משפט כתיב ביה והכא נמי כתיב (שם) ושפטו את העם משפט צדק: האי תנא. דברייתא דלעיל דקתני הוסיפו עליהם דינין דמשמע דבני נח לא נצטוו עליהם תנא דבי מנשה הוא: ד״ך. דינין וברכת השם: ס״ך. סירוס וכלאים: שבע מצות וכו׳. לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דריש ויצו והני כל חדא באנפי נפשיה כתיב בהו: אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע״ז בלבד שנאמר ויצו ה׳ אלהים. את אלהותו צוה עליו על האדם שלא ימירהו באחר: אף על ברכת השם. דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו צוה עליו שלא יקללהו כדכתיב (שמות כב) אלהים לא תקלל: אף הדינין. מאלהים נמי נפקא יהא אלהותי עליך להיות מוראי עליך ולהיות מוראי בלבד ולא מורא בשר ודם להטות משפט כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש רב והזיל: אלהים אני. נאמר לאדה״ר: אל תמירני. כדאמרינן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני זולתי: לא תקללוני. כדאמרי׳ אלהים לא תקלל: יהא מוראי עליכם. כדאמרינן אלהים לשון שררה ורבנות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז) יהא מוראי עליך ולא מורא בשר ודם לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א) דהייט דינן: כיש אומרים. דמרבי לכולהו: אפי׳ הנך נמי. דינין וברכת השם: והשחת

תוספות

לאמר הן ישלח. אע״ג דהאי קרא במחזיר גרושתו כתיב ובני נח לא הוזהרו בה מ״מ מייתי ראיה דגבי אישות כתיב לאמר:

אבל תאכל ולא אבר מן החי. והא דאמרינן לקמן (דף נט:) דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה הייט להמית ולאכול אבל מתה מאליה שריא ואתא לאפוקי אבר מן החי דאפי׳ נפל מאליו אסור:

עשר מצות. תימה הא איכא גיד הנשה למ״ד (בחולין דף ק:) לבני יעקב נאסר ומילה שניתן לאברהם אבינו:

לא נצטווה אלא על ע״ז. מה שנאסר לו בשר ועץ הדעת לא קחשיב לפי שלא היה נוהג לדורות ודוקא אדם הראשון קאמר אבל מודה רבי יהודה דבני נח נצטוו אחר המבול דהא אמר בפרק ג״ה (חולין דף ק:) לרבי יהודה גבי אבר מן החי דאתי איסור אבר מן החי וחייל אאיסור טומאה שכן איסורו נוהג בבני נח:

רבינו חננאל

בני נח כו׳. עד ר׳ יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמי׳ מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים. וכתוב ובגלל התועבות האלה ה׳ אלהיך מוריש אותם מפניך ואינו מענישם בתועבות הללו אלא שבוודאי הזהירן בהן שאין הקב״ה מעניש אלא אם כן הזהיר ר׳ אליעזר אומר אף על הרכבת האילן והרכבת הבהמה נצטוו אבל מותרין ללבוש כלאים ולזרוע כלאים מנא הני מילי א״ר יוחנן דכתיב ויצו ה׳ אלהים על האדם. ויצו אלו הדינין ה׳ זו ברכת השם אלהים זו ע״ז. על האדם זו שפיכות דמים. מכל עץ הגן אכול תאכל ולא גזל תאכל ולא אבר מן החי. ר׳ יצחק תני איפכא ויצו זו ע״ז כו׳ וזה וזה מביא ראיה מקראי. ואקשינן דינין בני נח נצטוו עליהן והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה. ז׳ שקבלו עליהן בני נח. הוסיפו עליהן דינין ושבת וכבוד אב ואם. דינין שנאמר שם שם לו חק ומשפט ושבת וכיבוד אב ואם דבתרייהו כתיב כאשר צוך ה׳ אלהיך ואמר ר׳ יהודה כאשר צוך במרה ופריק ר״נ לעולם הדינין בני נח נצטוו עליהן ומה הוסיפו במרה שיהו דינין בעדה ע״פ שנים עדים והתראה. ודחינן אי הכי מאי והוסיפו עליהן דינין. ונדחה. וגם פירוק של רבא ושל רב אחא בר יעקב*).

מסורת הש״ס

[נ״א גמליאל]

כ״מ נ:

[לקמן נז:]

[עמ״ש תוס׳ מנחות לג. ד״ה רב חסדא]

[לקמן נז. ע״ש רש״י ד״ה בעי״א דכרים]

סוריות ח:

שבת פז:

[תוספתא דע״ז פ״ט]

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה כאשר צוך וכו׳ כאשר צוך בסיני. נ״ב ובתוס׳ דשבת דף פ״ז משני קושיית רש״י בתירוץ אחר:

גליון הש״ס

גמ׳ ויצו אלו הדינים. עי׳ תשובת רמ״א סימן י׳: שם מן הגן ולא גזל. עי׳ ב״מ דף ע׳ ע״ב תוס׳ ד״ה תפין:

*) עד כאן נכתב הדף ובאור הדף נשאר חלק ובסופו כתב „צריך הנה קונטרס שלפני׳ אבל לא נמצא בכ״י והחסר לפניט עד דף סא.

מסורת השי"ס

ותשחת הארץ. מדאיענש עלייהו שמע מינה איפקוד עלייהו: כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. גלוי עריות דכתיב (משלי ל) דרך גבר בעלמה ודור המבול על העריות נענשו כדכתיב (בראשית ו) ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה: ואידך. מאן דדריש ויצו אמר לך אזהרה מויצו הוזהר אדם הראשון וגבי דור המבול אורחייהו מגלי להודיעך על מה נענשו: קטלייהו קא מגלי. באיזו מיתה ימיתם ולעולם הוזהרו מויצו: כירק עשב. עשב קרי עשב הספר וכל הגדל מאיליו שאין בו טורח לחרוש ולזרוע: למישרי בשר הוא דאתא. כדאמר לקמן בפרקין (דף נט:) אדם הראשון לא הותר לו בשר באכילה אלא עשבים ואילנות דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע לכם יהיה לאכלה ולחית הארץ העשבים והאילנות תאכלו אתם וחית הארץ ולא חית הארץ לכם והוזהרו על אבר מן החי מאכול תאכלו וללמדך דאפי' איכך ממיתה אלא שנפל ממנה אבר מאיליו לא תאכלנו ובאו בני נח והתיר להם להמית ולאכול ולאו למדרש מינה ולא כירק גנה אתא דלגופיה אצטריך לפי שירק עשב הותר לאדם הראשון תלה להו לבני נח בהמות וחיות כירק עשב: בשר בנפשו דמו. בעוד שהוא הבשר בנפשו דהיא דמו לא תאכלו הבשר: למישרא שרצים הוא דאתא. משום שהוזהרו באבר מן החי מאכול תאכל אתא האי קרא למשרא אבר מן החי בשרצים והכי דרשינן לקמן בפרקין (דף נט:) אותו בשר שקרוי דמו בנפש והבשר קרוי בשר דהיינו דמו חלוק מבשרו אסרנא לכו באבר מן החי ולא בשרצים שאין דמו קרוי נפש אלא הרי הוא כבשרו דאילו בישראל לא מחייבי עליה כרת כדאמר בכריתות (דף כא.) דלית ביה אלא לאו דדם דשרצים כבשר: לברכה בעלמא. לא לפרות ולא לרבות צווה אלא ברכם בפריה ורביה: מן העוף למינהו. מדנצטווה להביא זכר ונקבה לתיבה מכל מין ולא שיזדווג לו מין אחר שמע מינה אסורין להרביע כלאים: ואידך. לאו משום איסור כלאים אלא לצוות בעלמא שכל אחד ואחד טח לו לצוות מינו מצוות מין אחר: על שלש מצות בן נח נהרג. ואף על פי שנצטוו בשבע אין נהרגין אלא על שלש כדפריש להו רב ששת דבשפיכות דמים כתיבא בהדיא דמו ישפך וגלוי עריות וברכת השם כתיב גבי ישראל איש איש ודרשי' להו לרבות את הכותים להיות במיתה כישראל: בעבודת כוכבים נמי · כתיב גבי מולך איש איש בקדושים תהיו: על ד' מצות. עבודת כוכבים הוסיף עמהם:

ע"ז כג: חולין כג. תמורה כח: בכורות נז. / [לקמן נט:] / לעיל נו: / [תוספתא דע"ז פ"ט] / [שבת ל. וש"נ] / [שם בתוספתא] / ע"ז כו. ע"ש [ודף יג:] ובתוספ' בב"מ ס"ב / פסחים כ. / [לקמן נט.] / [לקמן נח:] / [לקמן עד.]

תורה אור

דכתיב ותשחת. ולא (ב)נענש אלא אם כן הזהיר: לנערה

דכתיב °ותשחת הארץ לפני האלהים ותנא דבי רבי ישמעאל בכל מקום שנא' *השחתה אינו אלא דבר ערוה ועבודת כוכבים דבר ערוה שנא' °כי השחית כל בשר את דרכו עבודת כוכבים דכתיב °פן תשחיתון ועשיתם וגו' ואידך אורחייהו דקא מגלי שפיכות דמים דכתיב °שופך דם האדם וגו' ואידך קטלייהו הוא דקמגלי גזל דכתיב °כירק עשב נתתי לכם את כל וא"ר לוי כירק עשב ולא כירק גנה ואידך ההוא למישרי בשר הוא דאתא אבר מן החי דכתיב °אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ואידך ההוא *למישרי שרצים הוא דאתא סירוס דכתיב °שרצו בארץ ורבו בה ואידך לברכה בעלמא כלאים דכתיב °מהעוף למינהו ואידך ההוא לצותא בעלמא אמר רב יוסף אמרי בי רב על שלש מצות בן נח נהרג: גש"ר סימן: על גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל ברכת השם מתקיף לה רב ששת בשלמא שפיכות דמים דכתיב °שופך דם האדם וגו' אלא הנך מנא להו אי גמר משפיכות דמים אפילו כולהו נמי אי משום דאיתרבאי מאיש איש עבודת כוכבים נמי איתרבי מאיש איש אלא אמר רב ששת אמרי בי רב על ארבע מצות בן נח נהרג ועל עבודת כוכבים בן נח נהרג והתניא *בעבודת כוכבים דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן אזהרה אין מיתה לא אמר רב נחמן בר יצחק אזהרה שלהן זו היא מיתתן רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי *על שבע מצות בן נח נהרג גלי רחמנא בחדא והוא הדין לכולהו ועל הגזל בן נח נהרג והתניא *על הגזל גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן ׳כותי בכותי וכותי בישראל אסור וישראל בכותי מותר ואם איתא ניתני חייב משום דקבעי למיתני *סיפא ישראל בכותי מותר תנא רישא אסור והא כל היכא דאית ליה חובא מיתנא קתני דקתני רישא *׳על שפיכות דמים כותי בכותי וכותי בישראל ׳חייב ישראל בכותי פטור התם היכי ליתני ליתני אסור ומותר והתניא* ׳כותי ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין כיוצא בו בגזל מאי היא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא לפועל בכרם אימת אי בשעת גמר מלאכה התירא הוא ׳אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא אלא אמר רב פפא לא נצרכה ׳אלא לפחות משוה פרוטה אי הכי כותי בישראל אסור הא *בר מחילה הוא נהי דבתר הכי מחיל ליה צערא בשעתיה מי לית ליה כותי בכותי כיוצא בהן כיון *דלאו בני מחילה נינהו גזל מעליא הוא אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא נצרכה אלא ׳לכובש שכר שכיר כותי בכותי וכותי בישראל אסור ישראל בכותי מותר כיוצא ביפת תואר מאי היא *כי אתא רב דימי א"ר אלעזר א"ר חנינא °בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה כיוצא בו דשפיכות דמים לא תניא אמר אביי אי משכחת דתניא רבי יונתן בן שאול היא דתניא *רבי יונתן בן שאול אומר ׳רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג

בעבודת כוכבים דברים שב"ד ישראל וכו'. הכי קאמר באיסור עבודת כוכבים אותם דברים שב"ד ישראל ממיתין עליהם כגון כל עבודות שדרכן של עבודת כוכבים בכך וזבוח וקיטור אפי' שלא כדרכה כדלקמן בפירקין (דף ס:): אזהרה שלהם. כלומר כל אזהרה דתנא תנא גבי בני נח זו היא מיתה שלהם דלא דייק בהו תנא למיתני מיתה גבי חייבי מיתות ואזהרה בשאין בהן מיתה כלגבי ישראל: גלי רחמנא בחדא. בשפיכות דמים: על הגזל. כך הוא מצות בני נח גנב וגזל וכן יפת תואר דהוי נמי גזל שגוזלין את אשתו במלחמה: וכן כיוצא בהן. שאינן ממש גזל אלא דומין להם ולקמן מפרש להו: ישראל בכותי מותר. דלא תעשוק את רעך כתיב (ויקרא יט) ולא כותי ומדרבנן [א] היכא למאן דאסר משום חילול השם בהגוזל בתרא (ב"ק דף קיג.): משום דקבעי למיתנא סיפא ישראל בכותי מותר. ואי תנא גבי כותי בכותי חייב הוה תני ישראל בכותי פטור ומשמע פטור מן המיתה אבל עובר עליו בלאו ומשום הכי תנא ברישא לשון איסור דליתני גבי ישראל מותר דס"ל כמאן דאמר מותר ממש: הא כל היכא דאיכא חיוב מיתה מתנא. תנייה בלשון חיוב ומדנקט הכא לשון איסור ש"מ דווקא תנגהו: היכי ליתני. לעולם הכא לאו דוקא איסור נקט אלא משום סיפא ודקשיא לך רישא מדלא נקט נמי לשון איסור ש"מ דוקא תני להו התם לא מצי למיתנא לשון איסור משום דבעי למימר ישראל בכותי מותר ולא מצי מתני ליה: ה"ג הכותי וכן רועי בהמה דקה ישראל. שסתמן גזלנים שמרעים בהמתן בשדות אחרים: לא מעלין ולא מורידין. לא מעלין אותם מן הבור להצילם מן המיתה ולא מורידין אותם לבור להמיתם בידים [אבל שאידנא דין זה אינו נוהג כי בטלו דיני] : פועל בכרם. ואוכל מן הענבים: בשעת גמר מלאכה. כגון שנשכרו לבצור: התירא הוא. ואפי' ישראל בישראל דכתיב (דברים כג) ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל וברייתא קתני ישראל בכותי מותר הא ישראל בישראל אסור ותו בכותי היכי אסור ליה מי איכא מידי דישראל בישראל שרי ולכותי אסור: אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא · וגזל תנא ליה רישא: צערא בשעתא מי לית ליה. הלכך גזל הוא אלא שאין ב"ד ישראל נזקקין להשיבו דבתר הכי מחיל ליה ובישראל בישראל נמי אסור ומעבר לא עבר דכתיב (ויקרא יט) לא תגזול (שם ה) והשיב את הגזילה אמידי דהשבון קרי גזל ואידך לא אבל בכותי דלאו בר השבון הוא שכל דינו למיתה לא נפיק פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה ואפי' מישראל דמחיל ליה בתר הכי: כותי בכותי כיוצא בו. בהמיה וגבי כותי בכותי מוליא פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה וקרי כיוצא בו בגזל ולא גזל ממש: בכובש שכר שכיר. דגזל לא הוי אלא בחוטף דבר מיד חבירו כדאמר בב"ק במרובה (דף עט:) מקרא דויגזול את החנית מיד המצרי: כיוצא בו בגנב נראה בעיני מדלא קבעי לה מאי היא לא משכחת ליה ולאו עליה קאי אלא אגזל ויפת תואר: נהרג עליו. משום גזל ואף על פי שאין זו בעולת בעל דאישות אלא זנות בעלמא כחמור ובהמתו טותי בישראל שפחה כנענית שייחד ישראל לעבד עברי ובא עליה טותי נהרג ישראל בכותי מותר כותי שייחד שפחה לעבדו ובא ישראל ולקחה בשביה מותר דהא אפי' אשתו גמורה מותרת לו ישראל בישראל אסור דהיינו שפחה חרופה שחייבין עליה אשם: כיוצא בו גבי שפיכות דמים לא תנא. האי תנא דלעיל משום דאין לשפיכות דמים שהוא חייב גמור או מותר לגמרי (א) כגון נרדף שניתן להציל עצמו בנפשו של רוצח דאילו שופך דם בשוגג שפיכות דמים גמור הוא אלא רחמנא חס עליה: ויכול. הנרדף להציל עצמו באחד מאבריו של רודף כגון לקטע רגלו: ולא הציל. אלא הרגו: נהרג

עין משפט נר מצוה

פח א מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה יד סמג עשין קכב:

פט ב מיי' שם הלכה ט:

צ ג מיי' שם הלכה ד:

צא ד מיי' פ"ב מהלכות רוצח הלכה יא סמג לאוין קסג:

צב ה מיי' פ"י מהלכות עכו"ם הלכה א ופ"ד מהלכות רוצח הלכה יא סמג לאוין קסג טור שו"ע יו"ד סימן קנח סעיף א וטוש"ע חו"מ סימן תכה סעיף ה:

צג ו ז ח מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ט:

צד ט מיי' שם הלכה ח:

צה י מיי' שם הל"ד:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כיוצא וכו' כגון (נרדף) תז"מ וכ"ב ס"א רודף: (ב) ולא ענש אלא:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ישראל בנכרי כו' ומדרבנן איכא כו'. נ"ב תמוה מאד ועמ"ש (בחו"מ) בסימן שמח (ס"ק ח. ובהה"ע סי' כ"ח סק"ה):

צו א מיי' פ"ט מהלכות מלכים הלכה יד :
צז ב מיי' שם הלכה ד :
צח ג מיי' שם הלכה א והלכה ה :
צט ד ה ו מיי' שם הל"ז:

תורה אור

נהרג עליו אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב [א]בן נח נהרג בדיין א' ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב משום רבי ישמעאל אמרו [ב]אף על העוברין מנהני מילי אמר רב יהודה דאמר קרא °אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש אפילו בדיין אחד °מיד כל חיה אפילו שלא בהתראה °אדרשנו ומיד האדם אפילו בעד אחד °מיד איש ולא מיד אשה אחיו אפילו קרוב משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין מאי טעמיה דרבי ישמעאל דכתיב °שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמו ותנא קמא *תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק ושדי ליה האי באדם אסיפיה דקרא ודרוש ביה הכי באדם דמו ישפך איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה חנק מתיב רב המנונא ואשה לא מפקדה והכתיב °כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' הוא מותיב לה והוא מפרק לה בניו לדין ביתו לצדקה אמר ליה רב אויא סבא לרב פפא אימא בת נח שהרגה לא תיהרג מיד איש ולא מיד אשה כתיב אמר ליה הכי אמר רב יהודה שופך דם האדם מכל מקום אימא בת נח שזינתה לא תיהרג דכתיב °על כן יעזב איש ולא אשה א"ל הכי אמר רב יהודה °והיו לבשר אחד הדר ערבינהו קרא ת"ר איש מה תלמוד לומר °איש איש [ג]לרבות את הכותים שמוזהרין על העריות כישראל והא מהכא נפקא מהתם נפקא לאמר *זה גילוי עריות התם בעריות דידהו והכא בעריות דידן דקתני סיפא בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל למאי הלכתא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה מגרע גרע אלא א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לנערה המאורסה דלדידהו לית להו דדיינינן להו בדינא דידן אבל אשת איש בדינא דידהו דיינינן להו והתניא [ד]בא על נערה המאורסה נידון בסקילה על אשת איש נידון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא אמר רב נחמן בר יצחק [ה]מאי אשת איש דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה דלדידהו לית להו דיינינן להו בדינא דידן דתני ר' חנינא [ו]בעולת בעל יש להן נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להן תניא כוותיה דר' יוחנן *כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה אין ב"ד של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [א] הרבה עריות יש שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן ובן נח מוזהר עליהן בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל בא על עריות בן נח נידון בדיני בן נח ואנו אין לנו אלא נערה המאורסה בלבד ונחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה האי תנא תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק אידי ואידי חנק הוא וסבר רבי מאיר כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה והא תניא *גר שהיתה

לנערה המאורסה דלדידהו לית להו. והא דאמר בסוף פ"ק דב"ב (דף טז: ושם) אותו היום עבר אותו הרשע חמש עבירות בא על נערה המאורסה אע"ג דלא נלטוו דבר מכוער הוא דקחשיב נמי וסט את הבכורה אע"פ שלא הוזהרו על כך ואשכחן נמי שסיפר הכתוב בגנותו בדבר שעתידה תורה לאסור דאמרי' לקמן (נח:) כותי מותר בבתו ובפ' כהן משוח (הוריות י:) אמרי' לוט ושתי בנותיו הם נתכוונו לדבר מצוה צדיקים ילכו בם הוא שנתכוין לדבר עבירה ופושעים יכשלו בם: **ואי** בדינא דידהו סייף הוא. הס"ל דתנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח חנק: **וחכמים** אומרים הרבה עריות. פ"ה כגון כל חייבי כריתות דלרבנן איתרבו להו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויא אע"ג דלעיל (דף נו:) גבי ברכת השם דריש ר"מ איש איש ומשמע דמאן דדריש חדא דריש כולהו דמתוך כך מסיק לעיל על *שבע מצות בני נח נהרג התם משמיה דנפשיה והכא ר"מ אליבא דר' עקיבא כדמוקי לה בסמוך מיהו הא דמרבינן לעיל נכרי מאיש איש היינו בעריות דידן אבל דידהו נ"ל מדכתיב לאמר א"כ בין לר' מאיר בין לרבנן הא דדריש איש איש היינו בעריות דידן אבל דידהו מדכתיב לאמר ודרשי להו רבנן לכל עריות דידהו אבל לר"מ ס"ל כיון שפירש בבני נח על כן יעזב איש דהיינו חייבי מיתות הן הן העריות שמוזהרין עליהן ואין להרבות יותר: **הורתו** שלא בקדושה ולידתו בקדושה. פ"ה דנקט הכי משום למעוטי הורתו ולידתו בקדושה כיון דדמי לישראל גזר בו ר"מ אפי' בשאר האב ואפי' שנולדו אותן הקרובים בהיותו נכרי וי"ל איפכא דאדרב' כיון דהורתו ולידתו בקדושה הרי הוא כישראל ומותר אפי' באחותו מן האם שנולדו מקודם דליכא למיגזר שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כיון דלית בהו גר פסלות דהנהו ודאי כשתי אמהות דמו ועי"ל דהורתו ולידתו בקדושה נמי כך דינו והא דלא נקטי לרבותא משום דלא פסיקא ליה למתני שאין לה שאר האב דמה שנולד לאביו בקדושה אסור מדאורייתא:
נשא

נהרג עליו. היינו כיולא בו דשפיכות דמים דהוי קרוב להתיר ואינו מותר כותי בכותי וכותי בישראל חייב וכן ישראל בישראל אבל ישראל בכותי פטור ואליבא דרבי יוחנן אבל רבנן פליגי עליה ואמרי היתר גמור הוא וליכא כיולא בו: מפי איש. על ידי דיין איש או עד איש: אף על העוברין. הכה את האשה ויצאו ילדיה נהרג עליהן ובישראל עד שיצא לאויר העולם כדתנן במס' [נדה] (דף מד.) תינוק בן יום אחד ההורגו חייב היכא דקים ליה בגוויה שכלו לו חדשיו ואינו נפל: מיד כל חיה. מיד כל דבר חי: שופך דם האדם באדם. שבתוך האדם דמו ישפך: זה חנק. דאין דמו יוצא לחוץ: ואשה. בת נח לא מפקדה על הדין: ביתו. היינו נשים: מה תלמוד לומר איש איש. אל כל שאר בשרו וגו': בעריות דידן. באשת איש ישראל: למאי הלכתא. נדון בדיני ישראל: שצריך עדה ועדים והתראה. כישראל: מגרע גרע. זה הבא על אשת ישראל מהבא על אשת כותי שנהרג בעד אחד ובדיין אחד ושלא בהתראה מגרע גרע לשון קולא ובתמיהה: לא נצרכה. האי דקתני נידון בדיני ישראל: אלא. שבא על נערה המאורסה ישראלית: דלדידהו לית להו. מיתה בנערה המאורסה אלא בבעולת בעל וגבי ישראל נהרג מריבויא דאיש איש על כרחך (א) האי דקטלוה משום דאתרביה באיש איש כישראל ונגבייהו לאו אשת איש דנחייב קטלא דידהו אלא נידון בסקילה אבל אין צריך עדה ועדים והתראה דלא גרע מעריות דידהו: אבל. בא על אשת איש ישראל בדינא דידהו דיינינן ליה בתמיה: בא על נערה המאורסה נידון בסקילה. כישראל א) דהא בדינא דידהו סייף הוא דכל מיתת בן נח אינו אלא סייף לרבנן דפליגי אתנא דבי מנשה: נכנסה לחופה ולא נבעלה. בדיני ישראל חנק הוא כשאר אשת איש דגבי סקילה כתיב נערה בתולה מאורסה וגו' ודרשינן (כתובות דף מח.) בתולה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה ומאי נשואה אילימא נשואה ונבעלה מבתולה ולא בעולה נפקא אלא שנכנסה לחופה ולא נבעלה ומעטה קרא מסקילה וישנה בחנק דהכל היו בכלל טוקף וטופפת ויצאה ארוסה לידון בעצמה וזו שלא יצאה עמדה בכללה: בעולת בעל יש להם. דכתיב (בראשית כ) והיא בעולת בעל ולא כתיב והיא אשת איש אלמא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קדושין וחופתו: תניא כותיה דרבי יוחנן. דאמר בא על עריות ישראל דקתני נידון בדיני ישראל לא מתוקמא אלא בנכנסה לחופה או בנערה המאורסה וכו' דלדידהו לית להו: אין ב"ד של ישראל ממיתין עליה. כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו: אין בן נח מוזהר עליה. כדמפרש לקמן דר' מאיר אליבא דר"ע אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיבי: הרבה עריות יש. כגון כל חייבי כריתות בן נח מוזהר עליהם דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויי: בא על עריות ישראל. עבריות: עריות בני נח. כותיות: ואנו אין לנו. שיהא בן נח חנוק בין ישראלית לכותית אלא נערה המאורסה משום דלדידהו לית להו קטלינן ליה בקטלא דידן: אידי ואידי חנק הוא. דינו ודיניה שוין בה:
שהורתו

[לקמן עה:] [לעיל נו:] [תוספ' דע"ז פ"ט] יבמות פ"ב

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה דלדידהו וכו' על כרחך כיון דקטלוה:

נ"ל ארבע

הגהות הגר"א
[א] גמ' הרבה עריות. נרשם קו על תיבות הרבה עריות וכ"כ הרמב"ם לא גרס לה ומפרש דגם חכמים ס"ל כר"מ ואין מוסיפין רק אחותו מאמו כפשטא דקרא וגם אמנה וגו' ולא כדתויא דלקמן וכתב שם עריות לב"נ וכר"ע וחכמים (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' רסט ס"ק ג'):

הגהות מהר"ב רנשבורג
א] רש"י ד"ה בא על נערה המאורסה נידון בסקילה כישראל. כאן הס"ד ואח"ד מס"ד ואי בדינא דידהו וכו'. כצ"ל:

שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה [א]יש לו שאר האם ואין לו שאר האב הא כיצד [ב]נשא אחותו מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האב מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האם מן האם יוציא אחות האם מן האב ר"מ אומר יוציא וחכ"א [ג]יקיים שהיה ר"מ אומר כל ערוה שהיא משום שאר אם יוציא משום שאר האב יקיים [ד]ומותר באשת אחיו ובאשת אחי אביו ושאר כל עריות מותרות לו [ה]לאתויי אשת אביו [ו]נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת ולכתחילה לא יכנוס מתה אשתו [ז]מותר בחמותו ואיכא דאמרי אסור בחמותו אמר רב יהודה לא קשיא הא ר"מ אליבא דר' אליעזר והא ר"מ אליבא דר"ע דתניא °על כן יעזב איש את אביו ואת אמו רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו אמו אחות אמו ר"ע אומר [ח]אביו אשת אביו אמו אמו ממש °ודבק [ט]ולא בזכר °באשתו [י]ולא באשת חבירו °והיו לבשר אחד [כ]מי שנעשים בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד אמר מר רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו אימא אביו ממש היינו ודבק ולא בזכר אימא אשת אביו היינו באשתו ולא באשת חבירו אימא לאחר מיתה דומיא דאמו מה אמו דלאו אישות אף אביו דלאו אישות אמו אחות אמו ואימא אמו ממש היינו באשתו ולא באשת חברו ואימא לאחר מיתה דומיא דאביו מה אביו דלאו ממש אף אמו דלאו ממש רע"א אביו אשת אביו ואימא אביו ממש היינו ודבק ולא בזכר א"ה אשת אביו נמי היינו באשתו ולא באשת חברו [ל]לאחר מיתה אמו אמו ממש היינו באשתו ולא באשת חברו [מ]אמו מאנוסתו במאי קא מיפלגי ר"א סבר

אביו

(רש"י) שהורתו שלא בקדושה. וכל גר שנתגייר כקטן שנולד עכשיו בלא אב ואם וקרובים דמי ואין עליו קורבה מקודם לכן ומיהו רבנן הוא דגזור עליה בכל האסורות לו (*בהיותו כותי) [פי"א בגיותו] משום שלא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה הלכך נשא אחותו מן האם שנולדה קודם שנתגיירה אמה ונתגיירה עם אמה ונשאה זה מגדל יוציא דאחותו היא ולא גרע מבן נח ומדרבנן שלא יאמרו וכו' דקסבר ר' מאיר אחותו מן האם אסורה לבני נח ואפי' אחות אביו מן האם ואחות אמו מן *האב [נ"ל האם] ויליף לה מעל כן יעזב איש את אביו ואת אמו דאביו זה אחות אביו ואמו זה אחות אמו כדדריש ליה ר"א לקמן בשמעתין: מן האב יקיים. דלא נאסר איסור אחוה בבני נח אלא מן האם דכתיב (בראשית כ) וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי אלמא בת האב שריא להו ובת האם לא שריא להו: אחות אביו מן האם יוציא. כדכתיב (שם ב) על כן יעזב איש את אביו ודרשינן את אביו אחות אביו מן האם: אחות אם מן האם יוציא. כדכתיב את אמו זו אחות אמו מן האם: ר"מ אומר יוציא. גזירה משום אחותו מן האם דכיון דשם לד שאר האם כאן אע"ג דמן האב היא אי שרית ליה אתי למימר אין לגר אפי' שאר אם ואתי למישרי אפי' אחותו מן האם וכ"ש אחות אמו ואחות אביו מן האם: וחכ"א יקיים. ולא גזרי' והוא הדין להורתו ולידתו שלא בקדושה והא דנקט הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה לא בא למעוטי הורתו ולידתו שלא בקדושה אלא למעוטי הורתו ולידתו בקדושה וכיון דדמי ליה לישראל גזר ביה ר"מ דילמא אתי לאחלופי בישראל ואפילו בשאר האב ואפי' טלדו אותן קרובות בהיותו כותי: ומותר באשת אחיו. ואפילו מאמו ולאחר מיתה ואפילו נשאה אחיו משנתגייר או נשאה כשהוא כותי ומשנתגייר קיימה דאין אשת אח לבני נח וליכא למיחש שמא יאמרו וכו' וכן אשת אחי האב וכן כל הבאות מחמת אישות דכיון דלשמא יאמרו ליכא למיחש דקסבר לא נאסרו לבני נח ומשום קורבה נמי ליכא למיחש דכקטן שנולד דמי: ושאר כל עריות. שבאות מחמת אישות מותרות לו: לאתויי אשת אביו. אבל כלתו ואחות אשתו ליכא לרבויי דהא בגר שהיתה לידתו בקדושה קיימא וזה לא היתה לו כלל אשה אלא ביהדות ולאתויי אחות אשתו נמי לא (*צריכא ליה) [רש"ל מ"ז] דהא קתני בהדיא נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת וה"ה לשתי אחיות: נשא אשה ובתה. אשאר גרים קאי כשנשאם *בהיותם כותי [פי"א בגיותו] ונתגיירו עמו אי נמי אהא קאי ומשום דהך גיורת קאמר וה"ה לישראל גמור: ולכתחילה לא יכנוס. מפרש ביבמות בפ' נושאין על האנוסה (דף צז:) דאהך דאמרן לעיל יקיים קאמר דלכתחלה לא יכנוס: מתה אשתו מותר בחמותו. ואע"פ שקיימה לאשתו משנתגייר דבן נח לא הוזהר על חמותו דנימא באים מקדושה וכו' וחמותו ממש לא הויא אע"ג דנתגיירו דגר שנתגייר וכו' ואין קורבות זה לזה: ואיכא דתני אסור בחמותו. התם מפרש במאי פליגי קתני מיהת מותר באשת אביו ואע"פ שב"ד של ישראל ממיתין עליה וכן בחמותו וקתני אסור באחותו ובאחות אביו ואחות אמו ואע"פ שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם: הא ר"מ וכו'. תלמיד של שניהם היה כדאמרי' במס' ביצה (ד' ג:) גבי ליטרא קציעות ר"מ אומר א"ר אליעזר רואין כאילו הן פרודות וכו' ובמס' עירובין בפ"ק (דף יג.) אמר ר"מ שמש את ר"ע הא דקתני אחותו אסורה לו ואשת אביו מותרת לו ר"מ היא משום ר"א והאי דקתני חייבי מיתות נאסרו להם ולא חייבי כריתות ר"מ היא אליבא דר"ע: על כן יעזב איש את אביו ואת אמו. לאדם הראשון נאמר: אחות אביו. וכ"ש אחותו: ודבק ולא בזכר. דליכא דיבוק דמתוך שאין השוכב נהנה אינו נדבק עמו: מי שנעשה לבשר אחד. שזרע יוצא מהם שנעשה בשר האם והאב אחד בו: יצאו בהמה וחיה. שאין יולדין מן האדם: הני דר"ע כולהו חייבי מיתות נינהו ומינה יליף לכל חייבי מיתות אבל לרבי אליעזר לית ליה קורבא דאישות ואית ליה קורבה דאחוה: אימא לאחר מיתה. לחייבו על אשת אביו לאחר מיתת אביו ומשני דומיא דאמו: אמו אמו ממש. ולאו היינו אשת חבירו ובלאחר מיתת אביו נמי ליכא לתרוצה דהייני אשת אביו דאוקימנא לאחר מיתה ומשני אמו מאנוסת אביו דלאו אשתו ואין כאן אלא משום אמו אפי' בחייו:

(תוספות) **נשא** אחותו מן האם יוציא. פ"ה שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה דסבר ר"מ אחותו מן האם אסור לבני נח ואפי' אחות אביו מן האם ואחות האם מן האם וכדיליף רבי אליעזר לקמן מעל כן יעזב איש את אביו ואת אמו וכפירוש זה משמע בפ"ב דיבמות (דף כב. ושם) דבעו במערבא גזרו שניות בגרים או לא וקאמר השתא ערוה אי לאו משום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה לא גזרו בה רבנן שניות מיבעיא אבל בפ' נושאין (יבמות צז:) פ"ה דהיינו טעמא דאחותו מן האם יוציא דגזרינן שמא ישא אחותו שנולדה אחריו דאיכא איסורא דאורייתא משמע לאותו הפירוש דהורתו ולידתו שלא בקדושה דליכא למיחש לאיסורא דאורייתא לא מיתסר באחותו מן האם ואי אפשר לומר כן כדאמרי' התם (דף צז:) גבי בני יודן אמתא איסתחרור דהורתן ולידתן שלא בקדושה הוה ואסר להו רב ששת למינסב נשי אהדדי מיהו קשה דבההיא דבני יודן אמתא משמע דלא הוי טעמא משום שמא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה אלא משום דילמא אתי לאיחלופי בישראל דקאמר מן האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי מן האב ומן האם ואי משום שמא יאמרו אמאי שרי התם מן האב ומן האם אבל אי משום איחלופי ניחא כיון דאיכא לד אב לא אתי לאיחלופי דכותים לית להו קורבת אב ולא שייך למיגזר בהו אטו ישראל וכן משמע בפ"ב דיבמות (דף כב.) דטעמא משום איחלופי דאמר אמימר אפילו אחים מן האם מעידין לכתחלה ומאי שנא מערוה ערוה לכל מסורה עדות לב"ד מסורה משמע דטעמא דערוה משום דאתי לאיחלופי בישראל וכן פירש הקונטרס התם ערוה לכל מסורה הכל נושאין נשים ואי שרית להו לקיימה אתו נמי למישרי ערוה לישראל וי"ל דבן נח לא אסור באחותו אפי' מן האם והני תרי טעמי צריכי דיש מקומות דשייך האי טעמא דלא שייך (א) האי אידך טעמא כגון נשא אחותו מן האם דמשום שמא יאמרו ליכא למיחש ומשום איחלופי איכא למיחש ואשת אביו לר' עקיבא ואחות אביו לרבי אליעזר דאסירי לבני נח יש לאסור משום שמא יאמרו אבל משום איחלופי ליכא למיגזר בקורבת אב דהכל יודעין דרחמנא אפקריה לזרעיה דכותי ואשת אביו לר"א ואחות אביו לר"ע שריא דלאו משום שמא יאמרו איכא ולא משום איחלופי איכא והשתא הא דפריך דרבי מאיר אדרבי מאיר לא כמו שפירש הקונט' דפריך נמי מדקתני אסור באחותו ואחות אביו ואחות אמו אע"ג דאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם דהמ"ל בכולהו דלא אסור משום דנאסרו בהיותם כותים אלא משום אחלופי כדאמר באחותו ולא פריך דר"מ אדר"מ אלא מדקתני מותר באשת אביו ובחמותו אע"ג דב"ד של ישראל ממיתין עליהם וכן כתוב בכל הספרים לעיל וסבר ר"מ כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליהם בני נח מוזהרין עליהם והתניא כו' משמע דלא קשיא ליה אלא מהא:

מפני

עין משפט נר מצוה

ק א ב ג ד ה מיי' פי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה יג סמג לאוין קטז טור שו"ע יו"ד סימן רסט סעיף ג:

קא ו מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף ה:

קב ז מיי' שם טור שו"ע שם סעיף ו:

קג ח ט י כ מיי' פ"ט מהלכות מלכים הל"ה ופי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה י:

קד ל מ מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ו:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה נשא וכו' דלא שייך אידך כצ"ל ותיבת האי נמחק:

אביו

קה א מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ה ופי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה י סמג עשין קכב:

קו ב מיי' פי"ב מהלכות איסורי ביאה הל"א:

קז ג ד ה מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ח:

קח ו מיי' שם הלכה ז:

קט ז מיי' פ"י שם הלכה ו:

[יומא עו: ע"ש וברש"י שם ד"ה אם תענה וכו' ועוד שם ד"ה מכיאו וכו' ומצוה לייבב]

קי ח מיי' פ"ה מהלכות חובל ומזיק הלכה ב סמג עשין ע טוש"ע חו"מ סימן תכ סעיף א:

קיא ט י מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה ט:

[ועי' תוס' יבמות לד: ד"ה ולא כמעשה וכו']

[ועי' תוס' נדה יג: ד"ה דינא]

ג"י רש"א דלישראל שרי ולכותי אסור [וכ"כ תוס' דהכא ד"ה מי איכא מידי ועי' תוס' יבמות לד: ד"ה ולא כמעשה וכו' שהי' הגרסא לפניהם כמו דאיתא לפנינו הכא וכתבו שם דלא מחייב היינו דבישראל שרי ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חסד וכו' שאוה לאדם:

[ועי' תוס' ע"ז סד: ד"ה איזהו וכו']

גליון הש"ס

רש"י ד"ה שלא כדרכה וכו' שמתוך שאינה נהנית. עי' יומא דף פ"ה ע"א תוס' ד"ה מה רוצח. ובקידושין דף כב ע"ב:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה שלא כדרכה אין כאן דבק שמתוך שאינה. נ"ב עי' קדושין כ"ב ע"ב מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרווייהו כו' ולע"ע ועיין יומא ע"ז ע"ב רש"י ד"ה מביאות כו' וכמ"ש שם הפר"ח בספר מים חיים ובית יצחק שם:

מפני מה לא נשא אדם את בתו. שכשאכלה חוה מעץ הדעת היתה ראויה למות מיד ואי משום אדם שהיה שרוי בלא אשה היה יכול ליקח בתו ומסיק כדי שישא קין את אחותו: **מי** איכא מידי דלישראל שרי ולכותי אסור. משמע דלישראל מותר באשתו בשלא כדרכה וכן משמע בסוף פ"ב דנדרים (דף כ:) ההיא איתתא דאתיא קמיה דרבי אמרה לו רבי ערכתי לו שלחן והפכו אמר לה בתי התורה התירה לו ולאו היינו היא למעלה והוא למטה דמה מפסדת בכך אלא שלא כדרכה שמצערתה כדאמר התם *אם תענה את בנותי שלא כדרכן ואמר ויענה אותה כדרכה ויענה שלא כדרכה וקשה דבספ"ג דיבמות (דף לד:) חשיב שלא כדרכה מעשה ער ואונן וי"ל דלא אסיר אלא שעושה כך תדיר שלא תתעבר ויכחיש יופיה אבל אם רוב תשמישו כדרכה אלא שבאקראי מתאוה לה שלא כדרכה שרי*:

קץ ידא. פ"ה שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך וי"ל דדינא הוא דהא מקרא דריש וזרוע רמה תשבר ובפ' כל היד (נדה דף יג: ושם) גבי יד לאמה תקצץ אמר דינא תנן כדרב הונא דרב הונא קץ ידא אלמא דינא הוא והא דאשכחן בפ' ד' וה' (ב"ק דף לז.) גבי חנן בישא דרב הונא גופיה לא חייבו אלא ממון שאני הכא דמועד ורגיל בכך היה להכות באגרוף דדיניה הוא בכך וכן יד לאמה רגיל בכך*:

אלא

תורה אור (שמות ו; בראשית כ; תהלים פט; בראשית ב; שמות ב; משלי כ; שמות ב; שמואל א ב; שם; איוב לח; שם; משלי יב; בראשית ח)

אביו דומיא דאמו ואמו דומיא דאביו לא משכחת לה אלא באחוה ורבי עקיבא מוטב לאוקמיה באשת אביו דאיקרי ערות אביו לאפוקי אחות אביו דשאר אביו איקרי ערות אביו לא איקרי ת"ש °ויקח עמרם את יוכבד דודתו מאי לאו דודתו מן האם לא דודתו מן האב ת"ש °וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי מכלל דבת האם אסורה ותסברא אחותו הואי בת אחיו הואי וכיון דהכי הוא לא שנא מן האב ולא שנא מן האם שריא אלא התם הכי קאמר ליה קורבא דאחות אית לי בהדה מאבא ולא מאמא ת"ש מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו שנאמר °כי אמרתי עולם חסד יבנה הא לאו הכי אסירא כיון דאשתרי אשתרי אמר רב הונא כותי [א]מותר בבתו וא"ת מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו משום עולם חסד יבנה ואיכא דאמרי אמר רב הונא כותי אסור בבתו תדע שלא נשא אדם את בתו ולא היא התם היינו טעמא כדי שישא קין את אחותו משום דעולם חסד יבנה אמר רב חסדא [ב]עבד מותר באמו ומותר בבתו יצא מכלל כותי ולכלל ישראל לא בא *כי אתא רב דימי אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא [ג]בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה מאימת אמר רב נחמן [ד]מדקראו לה רביתא דפלניא מאימת התרתה אמר רב הונא [ה]משפרעה ראשה בשוק א"ר אלעזר א"ר חנינא בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב שנאמר °ודבק ולא שלא כדרכה אמר רבא מי איכא מידי *דישראל לא מיחייב וכותי מיחייב אלא אמר רבא [ו]בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור מאי טעמא באשתו ולא באשת חבירו ודבק ולא שלא כדרכה א"ר חנינא [ז]עובד כוכבים שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר °ויפן כה וכה וירא כי אין איש [ויך את המצרי] וגו' וא"ר חנינא הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה שנאמר °מוקש אדם ילע קודש: מגביה עבדו שבת סימן: אמר ריש לקיש [ח]המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנאמר °ויאמר לרשע למה תכה רעך למה הכית לא נאמר אלא למה תכה אף על פי שלא הכהו נקרא רשע (אמר) זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר °ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב °ותהי חטאת הנערים גדולה מאד רב הונא אמר תיקצץ ידו שנאמר °וזרוע רמה תשבר *רב הונא קץ ידא ר"א אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר °ואיש זרוע לו הארץ וא"ר אלעזר לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנאמר ואיש זרוע לו הארץ ואר"ל מאי דכתיב °עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם ואר"ל [ט]עובד כוכבים ששבת חייב מיתה שנא' °ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר *אזהרה שלהן זו היא מיתתן *אמר רבינא [י]אפי' שני בשבת וליחשבה גבי ז' מצות כי קא חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קא חשיב

והא

אביו דומיא דאמו ואמו דומיא דאביו לא משכחת לה אלא באיסור דאחוה. דתרווייהו ממש ליכא למימר דא"כ היינו ודבק ולא בזכר ותרווייהו באישות ליכא למימר דהא אמו לאו משום אישות דא"כ היינו אשת אביו הלכך תרווייהו באחוה: ורבי עקיבא מוטב לאוקמא באשת אביו. כמשמעותה דקרא דקרי ליה אביו דכתיב יעזב איש את אביו ואשת אביו אשכחן דקרי בישראל ערות אביו דכתיב (ויקרא יח) ערות אביך היא ולאו לאוקמא באחות אביו דקרא לא משמע הכי דאחות אביו שאר אביו הוא דאקרי ערות אחות אביך לא תגלה כי שאר אביך היא (שם): דודתו. אחות קהת אביו: מאי לאו. אחות קהת אף מן האם היתה והותרה לעמרם אלמא אחות אב מן האם מותרת לו קודם מתן תורה: לא דודתו מן האב. אחות קהת מן האב היתה ולא מן האם ואחות האב הותרה להם והא דכתיב יעזב איש את אביו ודרשינן אחות אביו (אביו) באחותו מן האם קאמר כדילפינן מוגם אמנה אחותי בת אבי היא: תא שמע וגם אמנה וכו'. מכלל דבת האם אסורה קשיא לר"ע: אחותו הוה. בתמיהה הא בת אחיו הוה וכיון דהכי לא שנא מן האם ולא שנא מן האב שריא ליה: אלא התם הכי הוה אמר ליה קורבא דאחוה וכו'. בת אחי מן האב היא ולא מן האם ולא משום איסורא והתירא קאמר ליה אלא משום לתקוני דיבורא קמא שאמר אחותי היא קאמר ליה הכי אחותי בת אבי היא דבת אחי בן אבי היא וקרי לה אחותו דבני בנים הרי הם כבנים והרי היא כבת אביו והאי דקאמר אך לא בת אמי לאו משום דאי הוה אחוה מן האם הויא אסורה אלא משום קושטא דמילתא אמר לו: חסד יבנה. תחילתו של עולם נבנה בחסד שעוה (א) אדם הראשון לגמול חסד את בנו ואסרה לו והתירה לקין כדי שיבנה העולם והיינו דכתיב (ויקרא כ) (*כי יקח איש) את אחותו בת אביו חסד הוא מה שהתרתי לקין חסד גמלתי עמו: כותי מותר בבתו. בין לרבי אליעזר בין לר"ע דקסבר רב הונא לא ילפינן שאר עריות מהנך דכתיבי בהאי קרא מדפרט כל הגי שמע מינה דוקא כתבינהו: עבד כנעני. של ישראל: מותר באמו ובבתו. וכ"ש בשאר עריות של קורבה: יצא מכלל כותי. כדנפקא שם בן נח מיניה: ולכלל ישראל לא בא. דליגזר ליה עליה משום דשמא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה: מאימת. חשיב ליה מיוחדת לו: מדרגיל למיקרי ליה. בעת העיר: רביתא דפלניא. ילדתו של פלוני עבד: מאימת התרתה. שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר עצמה: משתפרע ראשה בשוק. שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות שלא לצאת בראש פרוע: שלא כדרכה. אין כאן דבק[א] שמתוך שאינה נהנית בדבר אינה נדבקת עמו: באשתו ולא באשת חבירו. שלא אסרה תורה אלא בדביקה: ויך את המצרי. משום דהכה איש עברי: מוקש אדם ילע קדש. הנוקש את האדם היינו ישראל שקרויין אדם דכתיב (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרוין אדם וכו': ילע קודש. כאלו לועה את הקדש כלומר כסוטר על לועו. סוטר מכה: אם לא לקחתי בחזקה. בבני עלי כתיב שהיו תוקפים בבשר הזבחים ואמר אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמרים ידו שהיו מגזמין להכות: וזרוע רמה. הרגיל לרום ידו על חבירו: קץ ידא. מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמר בפרקין לעיל (דף מו.) ב"ד היו מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג וגדר לדבר: איש זרוע. איש שמניף זרוע לו הארץ מתוקנת לקבורה כלומר ראוי להמיתו ולקוברו: לא נתנה קרקע. כלומר אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע מפני שהתגר רבה ע"י קרקע שבאות בהמות ומפסידות ונכנסים בהן וגונבין ועודרין עליו וצריך שיהא חזק לעמוד כנגדן: כעבד לאדמה. לעסוק בה תמיד לחרישה והשקאה וניכוש ועידור: עובד כוכבי' ששבת. ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנא' יום ולילה לא ישבותו וקא דריש ליה לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי ולא תימא לא ישבותו אהך שעת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות: פשיטא לא גרסי' דהא מוכח קמ"ל דאבני אדם קאי: אמר רבינא אפי' שני בשבת. לא תימא שביתה דקאמר ר"ל לשום חובה קאמר *דלא לשון לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל או אחד בשבת שעובדין בו אלא מטוה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו ממלאכה ואפי' יום שאינו בר שביתה שני בשבת יומא קמא דלאו יום בר שביתה נקט וה"ה דהוה מצי למינקט שלישי ורביעי: והאי לא ישבותו קום עשה לא חשיב: קום עשה מלאכה היא:

והא

[לעיל נו.]

[נ"י ואיש אשר יקח]

נדה יג:

רב"א פ"א פסיקתא אמר רבינא לא נצרכא אלא לשני בשבת

נ"ל דלגין

והא דינין קום עשה הוא וקא חשיב קום עשה ושב אל תעשה נינהו *ואמר ר' יוחנן א *°עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר °תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצות מ"ד מורשה מיגזל קא גזיל לה מאן דאמר *מאורסה דינו כנערה המאורסה דבסקילה מיתיבי היה *ר"מ אומר מניין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנאמר °אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם בשבע מצות דידהו: ר' חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי: ת"ר °אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו זה אבר מן החי רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי מ"ט דרבי חנינא בן גמליאל קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל דמו בנפשו לא תאכל ורבנן ההוא *למישרי שרצים הוא דאתא כיוצא בדבר אתה אומר °רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש וגו' [א] (רק חזק לבלתי אכל הדם זה אבר מן החי כי הדם הוא הנפש זה דם מן החי) ורבנן ההוא לדם הקזה שהנשמה יוצאה בו הוא דאתא למה לי למיכתב לבני נח ולמה לי למשני בסיני כדר' יוסי בר' חנינא דא"ר יוסי בר' חנינא כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח ואנו אין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דר' יהודה אמר מר כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה אדרבה מדנשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח מדאיתני עבודת כוכבים בסיני ואשכחן דענש עובדי כוכבים עילווה ש"מ לזה ולזה נאמרה: לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח: אדרבה מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל ליכא מידעם דלישראל שרי *ולעובד כוכבים אסור ולא והרי יפת תואר התם משום דלאו בני כיבוש נינהו והרי פחות מישוה פרוטה התם *משום דלאו בני מחילה נינהו: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה

והרי

תורה אור: דברים לג · ויקרא יח · בראשית ט · דברים יב

רש"י

והא דינין קום עשה. משפט הוא וקא חשיב: ומשני קום עשה ושב אל תעשה הוא. קום עשה משפט ושב ואל תעשה עול אפילו אינו מצוה לעשות משפט והוא יושב ובטל מוזהר הוא שלא לעשות עול ואזהרת לא תעשו עול (ויקרא יט) איכא קום עשה משפט אלא לתודה קיימא שב והבטל מלא תעשה עול אבל אזהרת לא תשבות על כרחיך איכא אלא קום עשה: מורשה לנו · ולא להם ואיכא משום גזל כדמפרש: מורשה מאורסה· אמוראי איכא דדרשי בהו גבי עם הארץ בפרק אלו עוברין בפסחים (דף מט:): מיגזל קא גזל לה · והא קא חשיב גזל וכן נערה המאורסה דהא בכלל גילוי עריות הוא: האדם · ר"מ דלית ליה אתם קרוין אדם ולא עובדי כוכבים קרוין אדם ור"ש היא דדרש לה במסכת יבמות (דף סא·): בשבע מצות דידהו · עוסקין בהלכות אותן שבע מצות להיות בקיאין בהן: בשר. בעוד נפשו קיימת לא תאכלו זהו אבר מן החי ודמו לדרשא אחריתא למשרי אבר מן החי דשרצים כדלקמן בשמעתין: כיוצא בדבר אתה אומר. שאף ישראל הוזהרו על דם מן החי בסיני ומשום חיות ורבי חנינא קאמר לה: כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר כו'· כלומר לא תאכל הדם הנזכר בראש המקרא בעוד הנפש עם הבשר: ורבנן ההוא. דסמך דם לאזהרת אבר מן החי לא למשרי משום חיות סמכי' אלא למיסר דם הקזה שהנפש יוצאה בו משום דם הוא דסמכיה דלא תימא אזהרת דם גבי וזבחת מבקרך ומצאנך כתיב (דברים יב) דם שחיטה הוא דהוי דם אבל דם הקזה לא הוי דם להכי אקשייה לאבר מן החי מה אבר מן החי אסור מחמת איסורו אף דם מן החי מוזהר עלה משום דם ובלבד שיהא דם הנפש אבל דם הקזה שאין הנפש יוצאה בו אינו קרוי דם אבל איסור חיות לא נזכר בו ולא בשום דם ובכריתות (דף כב·) מפרש איזהו דם הקזה שהנפש יוצאה בו מטיפה המשחרת ואילך משהוא מתחיל לצאת שחור: למה לי למכתב. אבר מן החי בסיני ובבני נח אטו ישראל משום דקבלו תורה יצאו מכלל מצו' הראשונו' בשלמא עבודת כוכבים וגילוי עריות בסיני למילתייהו נשנית לפי שלא פרשו כ"כ בבני נח על אלו עבירות *עונשן עליהם וכן בעריות לפרש עונשן אלא אבר מן החי למה לי להדורי: לזה ולזה נאמרה. כדמפרש לקמן מדנשנית עבודת כוכבים וגילוי עריות בסיני ואשכחן דאיענש עובדי כוכבים עלייהו אף לאחר מתן תורה כדכתיב (דברים יח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וגו' ובגלל התועבות האלה וכן בעריות (ויקרא יח) כי את כל התועבות האל שמע מיניה כי יהיב קודשא בריך הוא תורה לישראל לא שקלינהו להנך מבני נח ודקיימי להו קיימי וכל שלא נשנית בסיני נאמר לישראל ולא לבני נח מסיני ואילך אף על גב דעד סיני נצטוו עליה מדלא הדר תנייה בסיני כדאיתא בעבודת כוכבים וגילוי עריות דאשכחן דאיענש עובדי כוכבים עלייהו שמע מינה ישראל שיצאו לקדושה עמדו באיסורן אבל עובדי כוכבים נטלן מהן ולקמן פריך דילמא להכי לא נשנו דלבני נח הוא דאסירי ולא לישראל ומשני ליכא מידי דלישראל שרי ולעובדי כוכבים אסור שכשיצאו מכלל בני נח להתקדש יצאו ולא להקל עליהם ולזה ולזה ליכא למימר דא"כ אמאי אתני עבודת כוכבים הילכך על כרחיך אותה שלא נשנית איגה בבני נח הילכך אם לא נשנית אבר מן החי הוה אמינא נטלוה מבני נח ממתן תורה ואילך: ואנו אין לנו · אזהרה בבני נח ולא נשנית בסיני אלא גיד הנשה: ואליבא דרבי יהודה · דאמר בפרק גיד הנשה (חולין דף ק:) מבני יעקב נאסר גיד הנשה שהיו בני נח קודם מתן תורה ורבנן פליגי ואמרו בסיני נאמר ולא להם אלא שנכתב במקומו ואחר מתן תורה כתבו משה במקום המעשה על העתיד לידע מאיזה טעם נאסר להם ולרבי יהודה גופיה לישראל נאמר ולא לשאר בני נח דהא בני ישראל כתיב והא דקאמר הכא דאותן העומדות באיסורן לבני נח לעולם הוצרך לשנותן בסיני לאו משום דאי לא אהדרינהו הוה אמינא עמד מגיד הנשה דלא נשנית ולישראל נאמר ולא לבני נח דמהא ליכא למיגמר שהרי לא נאסרה אלא לישראל ובעוד שהיו בני נח נמי להם נאסר ולא לאחרים אלא מדאתני עבודת כוכבים הוה גמרינן להו: ואשכחן דאיענש עובד כוכבים עלייהו · שבע אומות כדכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש: אדרבה מדלא נישנית בסיני אימא לבני נח נאמרה · לבני יעקב בעוד שהיו בני נח נאסר להם ולא משבאו לכלל ישראל: והרי יפת תואר · שאסורה להם כדאמר לעיל (דף נז·): לאו בני כיבוש נינהו · לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל שאף לישראל לא הותר יפת תואר אלא במלחמה ע"י כיבוש: משום דלאו בני מחילה נינהו. שאף ישראל נצטוו על הגזל אלא שפחות משוה פרוטה אינו נחשב גזל בעיניהם שעוברין על מדתן שרחמנין הן ומוחלין על דבר קל אבל בני נח אכזרים הם:

והרי

תוספות

אלא האדם · פרש"י ולית ליה לר"מ אתם קרוין אדם וקשה דבפ"ק דכריתות (דף ו:) פטר סך משמן המשחה לעובד כוכבים ומשמע דהוי טעמא משום דכתי' על בשר אדם לא יסך אתם קרוין אדם מיהו מצינו למימר דטעמא משום דכל שישנו בסך ישנו בבל יסך וכל שאינו בסך אינו בבל יסך וי"ס דגרסי הכא רבי ירמיה ור"ת מפרש דיש חילוק בין אדם להאדם (כי אדם רצונו ע"ד היתרון לאדם המעולה ומעוטר בתורת ה') תדע דלא מייתי בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף סא· ושם) מדכתיב במצרים כל האדם והבהמה (שמות ט) והא דקאמר הכא כהנים לוים וישראלי' לא נאמר ה"ק לא נאמ' אדם דלישתמע כהנים לוים וישראלים וה"ר משולם פי' דוקא גבי פורענות קורא אותם אדם דאין ראוי לכתוב שם ישראל אבל גבי האדם וחי בהם ה"ל למכתב כהנים לוים וישראלים כמו שרגיל בכל מקום כדכתיב (ויקרא כא) אמור אל הכהנים (במדבר יח) ואל הלוים תדבר (שמות יד) דבר אל בני ישראל והכי איתא במדרש ויכולו מה אקוב לא קבה אל שלא הזכיר שמו על פורענות אדם כי יהיה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם ולא בישראל אלה יעמדו לברך את העם וגבי פורענות אלה יעמדו על הקללה והא דפריך התם מהנך קראי אף ע"ג דעובדי כוכבים נמי קרויים אדם מ"מ פריך שפיר כיון שמכנה גבי פורענות את ישראל באדם היכא דלא איירי אלא בעובדי כוכבים לא היה לו לקרותן אדם*: אף דם מן החי · ולרבנן אבר מן החי וקשה דתנא לעיל (דף נו:) (דדרים) דנ"ל אבר מן החי מאכל תאכל ולא מוקי האי קרא אלא למישרי שרצים כדנפקא לקמן מי שדמו חלוק מבשרו: ורבנן ההוא לדם הקזה · בפרק גיד הנשה (חולין קא·) מוקי לה דאבר מן החי נוהג בין בטמאים בין בטהורי' והכא דמוקים לה לדם הקזה כמ"ד התם (דף ק:) אינו נוהג אלא בטהורין: נאמר לבני נח. עובד כוכבים ששבת לא שייך כאן דישראל הוזהרו לשבות: ליכא מידעם דלישראל שרי. בדבר שהוא מצוה לישראל לא אמרינן הכי העובד כוכבים ששבת חייב ולישראל מצוה אף על גב דבשני בשבת אין מצוה לישראל מ"מ יש עליו מצות שביתת שבת ועל העוברים דעובד כוכבים חייב וישראל פטור אע"ג דפטור מ"מ לא שרי מיהו קשה דאמרינן בפרק בן סורר ומורה (לקמן דף עב:) יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש אבל קודם שיצא ראשו החי' פושטת ידה וחתכתו לאברים ומוציאה כדי להציל את אמו וכה"ג בעובד כוכבים אסור כיון שהוזהרו על העוברים וי"ל דהא נמי בישראל מצוה כדי להציל ואפשר דאפילו בעובד כוכבים שרי:

והא

עין משפט נר מצוה

קיב א מיי' פ"י מהל' מלכים הל' ט:

בכ"י ובע"י איתא אמר ר"י

הגהות הגר"א

[א] גמ' רק חזק לבלתי אכול הדם זה אבר מן כתי כי הדם הוא הנפש נמחק:

[וע"פ תוס' יבמות סא. ד"ה ואין]

גליון הש"ס

גמ' עובד כוכבים שעוסק בתורה. עי' חגיגה דף יג ע"א תוס' ד"ה אין:

מסורת הש"ס

[פי' תוספות חגיגה יג. ד"ה אין מוסרין]

[ברכות נז. פסחים מט: ב"ק לח. ע"ז ג.]

[לעיל נז.]

[צ"ל ולבני נח]

ס"א נענשים

[לעיל נז.]

עין משפט
נר מצוה

קיג א ב ג מיי׳ פ״י מהלכות מלכים הלכה ז:
קיד ד מיי׳ שם הל״ח:

פ״א תוזר

[וע״ע תוס׳ ביצה ה. ד״ה כל דבר]

והא פריה ורביה. תימה מנא לן דלא נאמרה לבני נח ולאי משום דלא חשיב ליה בהדי שבע מלות הא אמר לעיל [דף נח:] קום עשה לא קא חשיב וי״ל דשב ואל תעשה נמי הוא דמי שמצווה על פריה ורביה מצווה שלא להשחית זרע:

לכל דבר שבמנין. פ״ה דכל דבר הנאסר במנין אפי׳ קבעו זמן לדבר צריך מנין אחר להתירו כשיעבור הזמן ושוב (חזר*) ופי׳ אל תגשו אל אשה (שמות יט) לא הוה ביה זמן והא דכתיב (שם) היו נכונים לשלשת ימים היינו לקבל התורה ביום השלישי אבל דבר הקצוב לזמן יעבור הזמן ומותר מאליו וכ״ת אי בדבר שנגזר סתם פשיטא שצריך מנין אחר להתירו אצטריך סד״א כיון דבטל דבר שנאסר עבורו ממילא הותר כגון הכא שנאסרו בתשמיש כדי לקבל התורה וכי ההיא דפ״ק דביצה (דף ה. ושם) דכרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל צד כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות דאף לאחר חורבן הוצרך מנין אחר להתירו*:

חוקים

והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב °ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני °וביום השמיני ימול לישראל נאמרה ולא לבני נח ההוא למישרי שבת הוא דאתא *ביום ואפילו בשבת והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח דכתיב °ואתם פרו ורבו ונשנית בסיני °לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לישראל נאמרה ולא לבני נח ההוא *לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו הוא דאתא אי הכי כל חדא וחדא נמי נימא משום מילתא איתני הכי קאמר אזהרה מיהדר ומיתנא בה למה לי ואין לנו אלא גיד הנשה בלבד ואליבא דר׳ יהודה הני נמי לא איתני הני איתני לשום מילתא בעלמא הא לא איתני כלל אי בעית אימא מילה *מעיקר׳ לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם אתה וזרעך אין איניש אחרינא לא אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו °כי ביצחק יקרא לך זרע בני עשו לחייבו *ביצחק ולא כל יצחק מתקיף לה רב אושעיא אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו האמר ר׳ יוסי בר אבין ואיתימא ר׳ יוסי בר חנינא °את בריתי הפר לרבות בני קטורה אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב °לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר °כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת״ל °אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו יכול אף לשרצים ת״ל אך ומאי תלמודא א״ר הונא דמו מי שדמו חלוק מבשרו יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם מיתיבי °ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ודגים בני מלאכה נינהו אין כדרחבה דבעי *רחבה הנהיג בעיזא ושיבוטא מאי ת״ש °ובעוף השמים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ועופית בני מלאכה נינהו אין כדבעי רבה בר רב הונא דש *באווזין ותרנגולין לר׳ יוסי ברבי יהודה מאי תא שמע °ובכל חיה הרומשת על הארץ ההוא *לאתויי נחש הוא דאתא דתניא *ר״ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא (*לא) נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות ומרגליות ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנבו ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו מיתיבי היה *ר׳ יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים מי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דר״ש בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה אמר °הכפירים שואגים לטרף נחיתו ליה תרתי אטמתא חדא אכלוה וחדא שבקוה אייתיה ואתא לבי מדרשא בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א״ל אין דבר טמא יורד מן השמים בעי מיניה ר׳ זירא מר׳ אבהו ירדה לו דמות חמור מהו א״ל יארוד נאלא הא אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים: ר״ש אומר אף על הכישוף: מ״ט דר״ש דכתיב מכשפה

תורה אור

והרי מילה. לישראל נאמרה ולא לבני נח דלא חשבה גבי שבע מלות: לכל דבר שבמנין. לא נשנית בסיני אלא מפני שאסר להם תשמיש שלשה ימים קודם מתן תורה ולאחר שלשה ימים הוצרך להתיר להם ואע״ג דממילא משתמע התירא דהא שלשה ימים הוא דאסר והרי עברו אשמעינן קרא לכל דבר הנאסר במנין ב״ד אע״פ שקבעו זמן לדבר צריך למנות פעם אחרת להתירו כשעבר הזמן: אי הכי. כל שבע מצות שחזרו ונשנו בסיני נימא נמי כל אחת ואחת הוצרכה לשנות על דבר כגון עבודת כוכבים לפרש מיתה ועבודות האסורין בה וכן גלוי עריות לפרש עונשין ונימא דכולהו לא נשנו ולישראל נאסרו ולא לבני נח: אזהרה מהדר ומתנא בה למה לי׳. למהדר ומיכתב אזהרה דידהו אלא ש״מ להזהירה לבני נח ולישראל אתא: הני נמי. מילה ופריה ורביה הא לא איתנו דהא אמרת למילתא הוא דאיתנו: הא. דגיד הנשה לא איתנו כלל ומשום הכי לא חשיב להו בהדיה ומיהו הנך נמי מן האמורות לבני נח ולא נשנו בסיני הם ולישראל נאמרו ולא לבני נח מסיני ולהלן: ואיבעית אימא מילה. ודאי מסיני נאמרה לעיקר מצותיה ודקשיא לך הא אמר ר׳ יוסי כל שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה הא דלא חשיב ליה לגבי מצות בני נח משום דמילה לאו לבני נח נאמרה אפי׳ מקודם סיני אלא לזרע אברהם לחודיה והשתא נמי זרע אברהם דהיינו ישראל הוא דנהיגי בה: בני ישמעאל ליחייבו. השתא: בני קטורה. אותן ששה שנולדו לאברהם הן עצמן לא לחייבו ונימא השתא דלא מל אברהם כל בניו שהיו לו בחייו: לרבות בני קטורה. אותם ששה לבדם ולא זרעם אבל אברהם נצטוה לכל הנולדים לו: לא הותר בשר באכילה דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב וגו׳. לכם ולחיות נתתי העשבים והאילנות ואת כל ירק עשב לאכלה אבל לא חית הארץ נתונה לכם: כירק עשב. שהפקרתי לאדם לאכול נתתי לכם מעכשיו את כל אפי׳ בהמות וחיות: יכול אפילו לשרצים. יהא אבר מן החי אסור להם: ת״ל אך. מיעוט וכל אכין ורקין מעוטין: מאי תלמודא. היכי משמע דשרצים ממעטי מיניה דילמא בהמה וחיה ממעטינן מיניה ולא שרצים: אמר רב הונא דמו. האי דמו יתירה הוא דהוה לי׳ למכתב בשר בנפשו לא תאכלו דהיינו בעוד שהנפש בו אל תאכלו את בשרו האי בנפשו דמו למה לי וכי לא ידענא דנפש זהו הדם אלא לומר לך מי שדמו חלוק מבשרו שהדם קרוי נפש והבשר בשר יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן שאין הדם קרוי דם שכשהוזהרו ישראל על הדם לא הוזהרו על דם שרצים משום דם אלא משום שרצים כבשר והכי אמרינן בכריתות בפ׳ דם שחיטה (דף כא:) דם שרצים התרו בו משום שרץ לוקה משום דם אינו לוקה: בדגת הים. לאדם הראשון נאמר: הנהיג בעיזא ושיבוטא. קשר קרון לדג שבים ולעז ביבשה על שפת הים ושניהם מנהיגין אותו: מהו. לוקה משום מנהיג בכלאים או לא חורש בשור ובחמור לאו דוקא דכל תרי מיני נמי אסירי בב״ק בשור שנגח את הפרה: דש באווזין ותרגולין לרבי יוסי בר׳ יהודה מהו. בהשוכר את הפועלים תנן היה עושה בידיו אבל לא ברגליו אבל לא בידיו הרי זה יאכל כדכתיב כי תבא בכרם רעך וגו׳ בביאת פועל הכתוב מדבר ר׳ יוסי בר יהודה אומר אינו אוכל עד שיעשה בידיו וברגליו וקמבעיא ליה לרבה דש באווזין ותרנגולין שאין להם אלא רגלים מהו מי עבר עלייהו משום לא תחסום שור או לא ידיו ורגליו בעינן כשור וליכא או דילמא כל כהו כשור בעינן והא איכא אלמא בני מלאכה נינהו: ובכל חיה הרומשת. ואי לאו לאכילה חיות בני מלאכה נינהו: ומשני ההוא לאתויי נחש ולמלאכה דנחש בר מלאכה ניהו קודם שנתקלל לילך על גחון: חבל. *הפסד לשון אהה כל חבל לשון צער וקבל הוא כלומר *הפסד בא לעולם ויש לקבול על שמש וכו׳: סנדלבונין. שם אבן טוב: צולין לו בשר. אלמא הותר לו לאכול בהמות וחיות: נהמו לאפיה. לאכלו: ירדה דמות חמור מהו. מי אמר הא ודאי דבר טמא הוא ואסור: ירוד נאלא. *תנין שוטה שף ששמו תנין והוא שוטה ובוכה ומספיד תמיד וכל תנין *דבמקרא מתרגמינן ירודין: הא אמרו ליה אין דבר טמא יורד מן השמים. ודבר שאינו הוא ואם ישנו טהור הוא:
מכשפה

מסורת הש״ס
[שבת קלב:]
ביצה ה.
[נדרים לא.]
ב״ק נ״ב.
[אדר״נ פ״א]
[עי׳ תוספות מגילה כח.]
[באדר״נ פ״א איתא ר׳ יהודה בן בתירא]
ב״מ צא.
[גרסה דה״ל הפסד]
[ופי׳ ברש״י דכתובות מט: ד״ה יארוד]

גליון הש״ס
גמ׳ לאתויי נחש. עי׳ פסחים דף כ״ד ע״ב תוס׳ ד״ה לירעה. ונדה דכ״ג ע״א תוס׳ ד״ה לתני. שם מיתיבי היה ר״י בן תימא אומר. עי׳ לעיל דף נו ע״ב תוס׳ ד״ה אכל: רש״י ד״ה ירוד נאלא תנין שוטה. עי׳ תשובת תוס יאיר סימן קנ״ב דבר נחמד בזה:

(שמות כב) מכשפה לא תחיה וכתיב °כל שוכב עם (שם) בהמה מות יומת כל שישנו בכלל כל שוכב עם בהמה ישנו בכלל מכשפה לא תחיה: ר"א אומר אף על הכלאים: מנה"מ אמר (ויקרא יט) שמואל דאמר קרא °את חקתי תשמרו חוקים *שחקקתי לך כבר (שם) °בהמתך לא תרביע כלאים ושדך לא תזרע כלאים [א]מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה מה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוצה לארץ אלא מעתה (שם יח) °ושמרתם את חקתי ואת משפטי חקים שחקקתי לך כבר התם ושמרתם את חקותי דהשתא הכא את חקותי תשמרו חקים דמעיקרא תשמרו: א"ר יהושע בן קרחה כו': אמר רב אחא בר יעקב [ב]אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל איכא דאמרי אמר רב אחא בר יעקב ש"מ שם בן ארבע אותיות נמי שם הוא פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן מהו דתימא עד דאיכא שם רבה ומילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל: נגמר הדין כו': [ג]עומדין מנלן א"ר יצחק בר אמי דאמר קרא (שופטים ג) °ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא והלא דברים קל וחומר ומה עגלון מלך מואב שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי עמד ישראל ושם המפורש על אחת כמה וכמה: [ד]קורעין מנלן דכתיב (מלכים ב יח) °ויבא אליקים בן חלקיהו [וגו'] ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה: [ה]לא מאחין: מנלן א"ר אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם (שם ב) °ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים *ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים ומה ת"ל קרעים מלמד שהן קרועים לעולם ת"ר *[ו]אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע [ז]והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי הא קא שמעי השתא לא ס"ד דכתיב (שם יט) °ויהי כשמוע המלך חזקיהו (את דברי רבשקה) ויקרע את בגדיו המלך חזקיהו קרע והם לא קרעו אמר רב יהודה אמר שמואל [ח]השומע אזכרה מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר היה ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגי דרבי חייא בתרוייהו דאמר רבי חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעובד כוכבים ואי שם המיוחד מי גמירי [ט]אלא לאו בבינוי ושמע מינה בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב שמע מינה: השני אומר אף אני כמוהו: אמר ר"ל שמע מינה [י]אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעביד רבנן והכא כיון דלא אפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא דאי ס"ד פסול הבא משום דלא אפשר קטלינן לגברא: והשלישי אומר אף אני כמוהו: סתמא *כר"ע דמקיש ג' לשנים: [מכות ה.]

מתני'

רש"י

מכשפה לא תחיה וכל שוכב עם בהמה. סמוכין הן בפרשת ואלה המשפטים: את חקתי תשמרו. כשהזהיר ישראל בסיני בהמתך לא תרביע וגו' פתח בהו קרא את חקותי תשמרו מה שלא פתח כן בשאר מקומות שמע מינה הכי קאמר להו את חקותי שחקקתי כבר לבני נח תשמרו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים אבל על חרישת שור וחמור לא הוזהרתם: שדך לא תזרע כלאים. וזריעה זו אינה זריעה ממש דלא נצטוו בני נח על כלאי הכרם אלא שלא להרכיב האילן על שאינו מינו דלא תזרע דומיא דלא תרביע מה בהמה בהרבעה דבר המסויים על דבר המסויים: מה בהמה בין בארץ בין בחו"ל. דחובת הגוף שאינה תלויה בחובת הארץ נפקא לן בקדושין (ד' לז.) דנוהגת אפילו בחו"ל: אלא מעתה ושמרתם את חקותי. דכתיב בכל התורה כולה הכי נמי דנצטוו בני נח עליהם: הכא כתיב את חקותי תשמרו. דהקדים חקים למצות שמירה דמשמע חקים דמעיקרא ואע"ג דגבי שביעית ויובל כתיב נמי את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו דהקדים נמי חקים למצות שמירה התם כיון דרישא דקרא כתיב את משפטי תעשו ארחיה למיכתב ואת חקותי תשמרו: שם בן ארבע אותיות. שם הוא ולא בעינן שם המפורש בן ארבעים ושתים אותיות: ושם המפורש. כלומר שם המיוחד: קרועי בגדים. על גדופין ששמעו מפי רבשקה כדכתיב (מלכים ב יט) אשר שלחו מלך אשור [אדניו] לחרף אלהים חי: והעדים. בשעה שמעידין בפירוש מה ששמעו אינן חייבין לקרוע: הא שמעו השתא. מפי עצמן: השומע אזכרה. ברכת השם מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע: וא"ת. הרי קרעו על רבשקה ישראל מומר היה: בזמן הזה. שאנו בגלות ואין אימת ב"ד מוטלת עליהם לדון חייבי מיתות: נתמלא כל הבגד קרעים. לפי שהדבר תדיר לפי שאין מתיראין מב"ד: מי גמירי. עובד כוכבים שם המיוחד כל כך שמקללין בו תמיד דקאמר נתמלא כל הבגד כולו קרעים: אלא לאו בכנוי. תדיר ובזמן הזה הוא דלא קרעינן משום דנתמלא כל הבגד וכו' אבל בזמן ב"ד קורעין על עובד כוכבים ואכנוי: ומעלה הוא דעבוד רבנן: בדיני ממונות ודיני נפשות שהצריכו כל העדים לפרש עדותן: הכא. בברכת השם דלא אפשר לפרש מפני כבוד השם: אוקמוה אדאורייתא. וקטלינן ליה בהאי עדות: דאי סלקא דעתך. בעלמא פסול עד שיפרשו כולם: אטו הכא משום דלא אפשר קטלינן ליה לגברא. בלא העדאת עדים: כר' עקיבא. במסכת מכות (ד' ה.) דמקיש שלשה לשנים דאם נמצא שלישי קרוב או פסול עדות של כולן בטלין הלכך בדקינן ליה בהדייהו דאי מתוס או מתכחש מבטלין לסהדותייהו:

תוספות

חקים שחקקתי לך כבר. תימה תיתסר נמי כלאים מהכא דכתיב בהאי קרא בגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ועוד קשה למה לי את חקותי תיפוק ליה מדכתיב למינהו במעשה בראשית באילנות ובבהמה דבפ' אלו טריפות (חולין דף ס: ושם.) משמע דאי הוה כתיב למינהו בדשאים ה"א דאסירי בני נח להרכיב שני דשאין זה על זה וע"ק הא דאמרינן ס"פ הפרה (ב"ק דף נה. ושם) המרביע שני מינים שבים לוקה אתיא למינהו למינהו מיבעיא תיפוק ליה מדכתיב למינהו בגופייהו ומפר"ת דאי לאו את חקותי ה"א למינהו לאו לאיסור כתיב ואי לאו למינהו ה"א את חקותי שחקקתי לך כבר במרה והא דפריך אלא מעתה ושמרתם את חקותי אע"ג דלא מוקמינן האי בבני נח אלא משום דאשכחן למינהו במעשה בראשית פריך שפיר דדילמא כי היכי דהאי לא קאי אבני נח האי נמי לאו אבני נח קאי וא"ת כיון דלא מחייבי רבנן אבני נח לא בהרבעה ולא בהרכבה אלמא לא דרים למינהו אם כן אתי סוגיא דפרק הפרה ודאלו טריפות לא כרבנן וי"ל דנהי דלא דרשו רבנן למינהו גבי בני נח משום דלא כתיב בצווי דאדם גבי ישראל דרשינן כיון דאשכחן דנצטוו ישראל על הכלאים ונפקא מינה לענין דגים אי נמי לא הוה אסרינן הרכבה באילנות בישראל מדרש מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה דלא הוה מפקינן קרא ממשמעותיה דכתיב לא תזרע אי לאו דאשכחן כבר למינהו במעשה בראשית וניחא השתא דמילתא דשמואל דמייתי הכא דחקותי שחקקתי לך כבר איתא נמי בשילהי פ"ק דקדושין (דף לט.) ואתי אפילו כרבנן והשתא ההוא דהרכיב שני דשאים דפרק אלו טריפות (חולין דף ס. ושם) לרבנן קמיבעיא ליה אע"ג דמתני' היא בפ"ק דכלאים [מ"ז] אין נוטעין ירק בירק מ"מ קמיבעיא ליה אי חשיבי ליה דשאים כמאן דכתיב בהו למינהו משום דאסכים רחמנא על ידייהו לאסור בחו"ל כמו הרכבת אילן מדרשא דשמעתין:

חקותי דהשתא. מה שהקשה בקונטרס מדכתיב גבי שביעית ויובל את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו לא דק דלא כתיב הכי אלא בפרשת בהר סיני כתיבי ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו והא קרא דהייתי בקונטרס בפרשת אחרי מות גבי עריות כתיב ושפיר מ"ל שחקקתי לך כבר דבני נח נצטוו על העריות ואע"ג דהאי קרא דפריך מיניה הש"ס ושמרתם את חקותי התם נמי כתיב מכל מקום מסתבר דבכל התורה איירי דמסיים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם:

אתיא קריעה קריעה. תימה דבפ"ב דמו"ק (דף כו: ושם) דיליף קריעה מעומד מדכתיב ויקם איוב ויקרע נילף נמי דלא מאחין קריעה מהכא:

המלך קרע. תימה היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש הא גבי עדים תנן (לעיל דף נו.) כל היום היו דנין את העדים בכינוי: וליתבוב

עין משפט נר מצוה

קטו א מיי' פ"ט מהל' כלאים הלכה א [טוש"ע יו"ד סימן רצז סעיף א ב]:

קטז ב מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הלכה ז:

קיז ג מיי' פ"ב מהלכות עכו"ם הל"ח ופ"ח מהלכות אבל הל"א סמג לאוין טז ועשין ב טוש"ע יו"ד סימן שמ סעיף א:

קיח ד מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הל"ח ופ"ט מהלכות אבל הל"ז טור שו"ע שם סעיף לז:

קיט ה מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הל"ח ופ"ט מהלכות אבל הל"ג סמג שם טוש"ע שם סעיף לט:

קכ ו ז ח ט מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הל"י ופ"ט מהלכות אבל הל"ו ז ח טוש"ע שם סעיף לז:

קכא י מיי' פ"כ מהל' עדות הל"ד סמג עשין קז טוש"ע חו"מ סימן כח סעיף י בהג"ה וע"ש:

מסורת הש"ס

קדושין לט.

[מו"ק כו. פ"ש נ"ע]

[מו"ק שם]

עין משפט
נר מצוה

קכב א מיי' פ"ג מהל' עכו"ם הל"ג סמג לאוין טז:
קכג ב מיי' שם הל"ד:
קכד ג מיי' שם הל"ו:
קכה ד מיי' פ"ה שם הלכה י סמג לאוין לה טור שו"ע יו"ד סימן קמז סעיף א:
קכו ה מיי' שם פ"ג הלכה ה:
קכז ו ז ח ט מיי' שם הלכה ג:
קכח י מיי' פי"ח מהל' מ ע ש ה קרבנות הלכה ב סמג לאוין שלג:
קכט כ ל מיי' פ"ב מהל' שחיטה הלכה טו סמג עשין סג טור שו"ע יו"ד סימן ד סעיף א:

מסורת הש"ס

מתני' העובד עבודת כוכבים [א]אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואחד [ב]המקבלו עליו לאלוה והאומר לו אלי אתה [ג]אבל המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחץ והסך והמלביש והמנעיל עובר בלא תעשה [ד]הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה [ה]הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתה הזורק אבן *למרקולים זו היא עבודתה: **גמ'** מאי אחד העובד אמר רבי ירמיה [ו]הכי קאמר אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואפילו שלא כדרכה וליחשוב נמי [ז]זורק אמר אביי [ח]זורק היינו מנסך דכתיב °בל אסיך נסכיהם מדם (תהלים טז) מנהני מילי דתנו רבנן אילו נאמר °זובח יחרם (שמות כב) הייתי אומר בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר תלמוד לומר לאלהים בזובח לעבודת כוכבים הכתוב מדבר אין לי אלא בזובח מקטר ומנסך מניין ת"ל °בלתי לה' לבדו (שם) ריקן העבודות כולן לשם המיוחד לפי שיצאה זביחה לידון בעבודות פנים מניין [ט]לרבות השתחואה ת"ל °וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם (דברים יז) וסמיך ליה °והוצאת את האיש ההוא (שם) וגו' עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל °כי לא תשתחוה לאל אחר (שמות לד) יכול שאני מרבה המגפף והמנשק והמנעיל ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצאה [י]להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה יצאה השתחואה לידון בעצמה יצאה זביחה לידון על הכלל כולו אמר מר הייתי אומר בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר זובח קדשים בחוץ [כ]כרת הוא סלקא דעתך אמינא כי אתרו ביה קטלא כי לא אתרו ביה כרת קמ"ל אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו וכי תימא זובח למה לי לגופיה [ל]דמחשבין מעבודה לעבודה דאיתמר *השוחט בהמה לזרוק דמה לעבודת כוכבים ולהקטיר חלבה לעבודת כוכבים [ל]רבי יוחנן אמר אסורה

מתני' אחד העובד וכו'. מפרש בגמרא: אחד המזבח ואחד המקטר וכו'. ובגמרא מוקים לה לכולה מתניתין בשאין דרכה של אותה עבודת כוכבים לעבדה בכך ואפ"ה אהנך עבודות מיחייב כדיליף לה בברייתא: והמקבלו עליו באלוה. ואפי' אמירה בעלמא כגון האומר לו אלי אתה דאיתקש לזביחה דכתיב (שמות לב) וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל ל"א והמקבלו לאלוה שלא בפניו והאומר לו אלי אתה בפניו ותנא סיפא לגלויי רישא דאי תנא רישא הוה אמינא הני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא תנא סיפא בפניו מכלל דרישא שלא בפניו ואפ"ה חייב: אבל המגפף והמנשק. שלא כדרכה: עובר בלא תעשה. דלא תעבדם יתירא כתיבי חד בדברות ראשונות ואחרונות וחד לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם (שמות כג) אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה אבל מיתה לא מיחייב בשלא כדרכה אלא הני דפרט בהו קרא: הנודר בשמו. בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם עבודת כוכבים פלונית אם ארחץ: והמקיים בשמו. שבועה נשבע מתרגם מקיים: עובר בלא תעשה. ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שם): הפוער עצמו. מתריז רעי בפניו וזהו עבודתו וחייב עליו *מיתה: מרקולים. מגדדין שלש אבנים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת מלמעלה על גביהן וקורין אותם מרקולים ועובדין אותה בזריקת האבנים: **גמ'** מאי אחד העובד. אטו כל הני לאו עובד נינהו: אחד העובד. כל עבודה אף גפוף ונשוק אף דרך בזיון בכדרכה וחייב מיתה דכתיב וילך ויעבוד אלהים אחרים וכתיב בתריה וסקלתם באבנים ואזהרתיה מהכא ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם וגו' (דברים יב) דהיינו בכדרכה: ואחד המזבח. אפי' שלא כדרכה בעבודות הללו כדיליף לקמן דכל עבודות הנעשות בפנים לגבוה חייבין עליה מיתה בעבודת כוכבים אפילו שלא כדרכה: ולחשוב נמי זורק. דבשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן אף על גב דעבודת פנים הם דלא אשכחן דלהוו עבודות הנעשות לשם עבודת כוכבים כדאשכחן הנך זביחה ויזבחו לו (שמות לב) קטור אשר חלב זבחימו יאכלו (דברים לב) ניסוך ישתו יין נסיכם (שם) ומיהו דם אשכחן בעבודת כוכבים בל אסיך נסכיהם מדם וכיון דגמרינן דכל עבודות פנים חייבין בהם אף שלא כדרכה נתנייה נמי: אמר אביי זורק בכלל ניסוך. דמתני' דהא קרא נמי ניסוך קרייה: מנא הני מילי. דמחייב בהני עבודות אף בשלא כדרכה: אילו נאמר זובח יחרם הייתי אומר. באיזו זביחה בא הכתוב לענוש מיתה ודאי בזובח קדשים בחוץ קאמר שמצינו שהזהיר עליהם במקום אחר ולקמן פריך הרי כבר פרשו להם עונש אחר וכרתה דכתיב גבי שחוטי חוץ: ת"ל לאלהים יחרם. דבא הכתוב לעונשו מיתה דהאי יחרם לשון מיתה דכתיב (ויקרא כז) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת זובח לאלהים כל אלהים במשמע ואפילו שלא כדרכה מדלא כתביה בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם שמע מינה אפילו אינה עבודה שלו קאמר וכל עבודות שבעולם לכדרכה נפקא לן בהו מיתה מוילך ויעבוד וגו' דמשמע דבר שהוא עבודה לו: בלתי לה' לבדו. ריקן וגטל כל העבודות מלעבדה בהן ונתנן לשם המיוחד משמע דאכל עבודות הראויות לשם קאמר: לפי שיצאה זביחה. בפירוש מכלל שאר עבודות שנכללו בכלל וילך ויעבוד ומדה היא בתורה דדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא שאין הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזבוח שהוא עבודת פנים ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים מניין לרבות השתחואה: ה"ג בסיפרי ת"ל וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם. דעל כרחך לשלא כדרכה קאמר דאי דרכה לעבדה בכך בכלל ויעבוד הוא: עונש שמענו. דכתיב ביה וסקלתם דלעיל: אזהרה מניין ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר. והאי נמי אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה וספרים דכתוב בהו *(כי) לא תשתחוה שיבוש הוא דהא מיתה הכא לא כתיבא: יכול שאני מרבה וכו'. דנימא השתחואה שילא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא דמה השתחואה מיוחד שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף לשלא כדרכה אף כל שהוא דרך כבוד כגון אלו חייב: ת"ל זובח. ואם השתחואה ללמד על הכלל באתה למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד הוא ומהשתחואה נפקא ליה אלא היא באתה ללמד על הכלל לומר לך זביחה בכלל היתה ויצאה מן הכלל להקיש לה כל הנכללות עמה ולומר לך מה זביחה מיוחדת עבודת פנים אף כל שהיא עבודת פנים חייבין עליה בחוץ לעבודת כוכבים ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא לחובא הוצרכה השתחואה לחזור ולצאת כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבין כיוצא בה ויצאה זביחה ללמד על הכלל כולו: סד"א. האי יחרם אתא לאורויי לן דאי אתרו ביה לקטלא וכרת כי לא אתרו ביה הוא כדלגבי שבת ועבודת כוכבים ועריות: ה"ג סד"א מיגא אתרו ביה קטלא ולא אתרו ביה כרת קמ"ל: אימא יצאה לן השתחואה ללמד על הכלל. ומתרבי מגפף ומנשק וכל שהוא דרך כבוד כהשתחואה(א)[א] וקא קשיא לי' למגא א"כ זובח למאי אתא תיפוק לי' מהשתחואה דהא עבודת כבוד הוא: לגופיה אתא. ולאורויי דאפי' לא שחט שחיטת עצמו לעבודת כוכבים אלא שוחט לעצמו וחשב בה ע"מ לזרוק דמה לעבודת כוכבים חייב ואפי' לא זרק: דמחשבין מעבודה לעבודה. כלומר דמחשבה שהוא מחשב בשעת עבודה א' על עבודה אחרת מחשבה היא להתחייב עליה:
אסורה

[עי' תוס' לקמן סד. ד"ה מרקולים]

[עי' תוס']

ע"ז נה: חולין לט. זבחים י.

וליחשוב נמי זורק. פירש הקונטרס בשלמא מקבל ומוליך משום דלא אשכחן דליהוו עבודה הנעשות לשם עבודת כוכבים כדאשכחן גבי ניסוך ישתו יין נסיכם והיינו כר' יהודה דדריש בספרי להאי קרא דיין נסיכם גבי עובדי כוכבים אבל ר' נחמיה מוקי לה בישראל ומיהו לרבי נחמיה בלאו הכי אשכחן קראי בדברי קבלה וקטר לבעל והסך נסכים לאלהים אחרים (ירמיה ז):

זובח לאלהים יחרם. פ"ה כל אלהים במשמע אפילו שלא כדרכה מדלא כתיב עובד לאלהים בזביחה יחרם ולא היה יכול לפרש דע"כ לשלא כדרכה אתא דאי לכדרכה מוילך ויעבוד נפקא דה"א לעולם לכדרכה ובא ללמד על הכלל דאפי' כדרכה לא מחייבה אלא בעבודת פנים:

המקטר והמנסך מניין ת"ל בלתי לה' לבדו. תימה דבסמוך יליף מיניה זביחה ללמד על הכלל כולו וי"ל דאי לאו בלתי לה' לבדו ה"א מה זביחה שהיא עבודת דם ואתא לרבויי זורק אבל מקטר ומנסך לא:

מניין לרבות השתחואה. וא"ת ת"ל מדאיתקש לזביחה דכתיב (שמות לב) וישתחוו לו ויזבחו לו כדיליף (לקמן דף סג.) האומר אלי אתה דכתיב ויאמרו לו אלה אלהיך ישראל וי"ל דהתם הוי כדרכה דאותו עגל אורחיה בזביחה הוה והא דיליף מהתם אלי אתה משום דאלי אתה אורחיה בכל עבודת כוכבים:

אזהרה מניין. וא"ת ות"ל מהיכא דנפקא לי' אזהרה למגפף ומנשק מלא תעבדם כדפ"ה במתני' וי"ל דאי אתא לאזהרה דהשתחואה לא הוה מוקמינן ליה למגפף ומנשק:

ריש

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה אימא וכו' ודקא קשיא ליה:

הגהות מהר"ב רנשבורג
[א] רש"י ד"ה אימא יצאה לן וכו' דרך כבוד כהשתחואה וקא קשיא וכו' נ"ל ודקא קשיא וכו':

עי' רש"ל שמקיים סגי' כי

אסורה וריש לקיש אמר מותרת הניחא לר' יוחנן אלא לריש לקיש בעי קרא מתקיף לה רב פפא ולרבי יוחנן לא בעי קרא עד כאן לא קא אסר רבי יוחנן אלא בהמה אבל גברא לא בר קטלא הוא ואתא קרא לחיובי גברא לקטלא מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא ולר"ל מי בעי קרא עד כאן לא קא שרי ר"ל אלא בהמה אבל גברא בר קטלא הוא מידי דהוה אמשתחוה להר דהר מותר ועובדה בסייף א"ל רב אחא מדפתי לרבינא למאי דקאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו °איכה יעבדו למעוטי מאי וכי תימא למעוטי הפוער עצמו לזובחים מהשתחואה נפקא מה השתחואה דרך כיבוד אף כל דרך כיבוד אלא למעוטי *הפוער עצמו למרקולים ס"ד אמינא הואיל ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון קמ"ל אלא הא דאמר רבי *אליעזר [ב]מנין לזובח *בהמה למרקולים שהוא חייב שנאמר °ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אם אינו ענין לכדרכה דכתיב איכה יעבדו תניהו ענין לשלא כדרכה מהשתחואה נפקא התם בזובח להכעיס רב המנונא אירכסו ליה תורי פגע ביה רבה רמא ליה מתני' אהדדי תנן העובד עבודת כוכבים עובד אין אומר לא והאנן *תנן האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד א"ל באומר איני מקבלו עלי אלא בעבודה *רב יוסף אמר תנאי שקלת מעלמא תנאי היא דתניא האומר בואו ועבדוני רבי מאיר מחייב [ג]ור' יהודה פוטר [ד]היכא דפלחו כולי עלמא לא פליגי דכתיב °לא תעשה לך פסל כי פליגי בדיבורא בעלמא רבי מאיר סבר דיבורא מילתא היא ורבי יהודה סבר [ה]דיבורא לאו מילתא היא הדר אמר רב יוסף *לאו מילתא היא דאמרי דאפילו לר' יהודה בדיבורא נמי חיובי מחייב (*דתנן) רבי יהודה אומר לעולם אינו חייב עד שיאמר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד במאי קמיפלגי במסית לעצמו ואמרי ליה אין קמפלגי מר סבר מסית לעצמו שמעי ליה ואין דקאמרי ליה קושטא הוא ומ"ס מסית לעצמו לא שמעי ליה מימר אמרי

מ"ש

תורה אור: דברים יב · ויקרא טו · שמות כ

רש"י

אסורה. הבהמה בהנאה ואע"פ שהשחיטה לאו לעבודת כוכבים היתה ואפילו לא זרק דמה לעבודת כוכבים נאסרה וילפינן טעמא בשחיטת חולין דגמר לה רבי יוחנן ממחשבת פגול דהויא מעבודה לעבודה דהשוחט את הזבח על מנת לזרוק את הדם למחר פיגול: וריש לקיש אמר מותרת. לא יליף חוץ מפנים אין מחשבין מעבודה לעבודה: הניחא. הא דמייתר לן זובח ללמד על הכלל ולא מוקמינן לה *האי דרשא לומר שמחשב מעבודה לעבודה הא ניחא לרבי יוחנן דנפקא ליה לענין איסורי ממחשבת פיגול איכא למימר דלענין איחובי גברא נמי מהתם יליף ועל כרחיך אייתר ליה זובח אלא לר"ל דלא יליף עבודת כוכבים מפיגול נימא דהאי זובח להכי הוא דאתא שמחשבין מעבודה לעבודה: העובדי כוכבים העובדין את ההרים. תניא במסכת ע"ז (דף מה:) ההרים מותרין בהנאה דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם: ועובדיהם בסייף. אע"ג דמחובר לא מתסר עבודת כוכבים מיהא הוי והכא נמי לא בעיא קרא הואיל ושחיטה צורך זריקה היא והא חשב בשחיטה ע"מ לזרוק הוה ליה כעובד עבודת כוכבים דהא זריקה בלא שחיטה לא סגי הלכך על כרחיך אי השתחואה ללמד על הכלל נפקא ליה לא ה"ל למיכתב זובח: איכה יעבדו. דמשמע כדרכה אין שלא כדרכה לא: למעוטי מאי. שלא כדרכה מאחר דילפינן בהשתחואה דאפילו איכה עבודת פנים מחייב שלא כדרכה אי נימא למעוטי עבודת בזיון לעבודת כוכבים שעבודתה דרך כבוד כגון פוער עצמו לעבודת כוכבים שזובחין(א)למה לי למעוטי מהאי קרא: הא מהשתחואה נפקא. שמלמדת על הכלל שאינו חייב אלא דרך כבוד כהשתחואה: אלא הא דא"ר אלעזר מניין לזובח בהמה. שהיא עבודת כבוד למרקולים שעבודתה בזיון וה"ה לפעור אם איתא לרבה בר רב חנן שהשתחואה מלמדת על הכלל ל"ל האי קרא להכי מהשתחואה נפקא: לזובח להכעים. ואינו מתכוין לקבלו עליו באלוה ואשמועינן קרא דעובר בלאו: ארכסו ליה תורי. והלך לבקשן: האומר אעבוד. משעה שהסיתוהו ונתרצה חייב מיתה דנפקא לן לקמן מלא תאבה ולא תשמע הא אבה ושמע חייב מיד: אלך ואעבוד. שמחוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה: נלך ונעבוד. אע"פ שכלל עצמו עם אחרים דאיכא למימר הני אחרים לא אזלי והיאו נמי לא ליזיל: א"ל. מתני' דקתני עובד אין אומר לא: באומר איני מקבלו עלי. באלוה: אלא בעבודה. עד שאעבדנו דכל כמה דלא פלח ליה אין כאן אבה ושמע וסיפא דמשמע באמירה חייב בשקבלו עליו אלהותו מיד דכיון דאמר אעבוד מסתמא קבליה עליה באלוה אי לא פירש בהדיא שאינו מקבלו עליו אלא בעבודה: בואו ועבדוני. עשה את עצמו עבודת כוכבים ומסית בני אדם לעבדו: מחייב. מיתה כמסית: רבי יהודה אומר לעולם אינו חייב. בשביל דבור בלא מעשה אלא בניסת לעבודת כוכבים ואבה ושמע ואמר אעבוד אלך ואעבוד אבל באומר בואו ועבדוני פטור אלמא טעמא דרבי יהודה במסית אחרים לעצמו טעמא אחרינא הוא דהא בניסת חיובי מחייב בדיבורא: מסית לעצמו. במסית אחרים לעצמו שיעבדוהו אי הוי מסית או לא: לא שמעי ליה. שהרי הוא אדם כמותם ואפילו הניסתים לשאר עבודת כוכבים אין ניסתין לעבוד אדם:

מאי

תוספות

ריש לקיש אמר מותרת. פי' בהנאה ולא באכילה דמומר לעבודת כוכבים אסור לאכול משחיטתו אי נמי אפילו באכילה שרי כיון דלא היה מומר מעיקרא ובשחיטה זו הוא דנעשה מומר*:

איכה יעבדו למעוטי מאי. תימה השתא נמי דאמר זביחה יצאה ללמדך תקשה ליה איכה יעבדו למעוטי מאי דלמעוטי שלא כדרכה בשאר עבודות לא איצטריך דמזביחה נפקא דוקא עבודת פנים וע"כ איכה יעבדו לרבויי אתא כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים דלא נפקי ליה לא מזביחה ולא מהשתחואה ואי לאו איכה יעבדו ה"א דאפילו כדרכה בעינן דרך כיבוד וי"ל דאי השתחואה ללמד יצאה לחייב בשאר עבודות אפילו שלא דרך כבוד כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים נמי לא צריך קרא דמהשתחואה נפקא אע"ג דעבודתה דרך בזיון כיון שעובדין אותה בכך וגדולה מזו בעי למימר הש"ם בסמוך דנפקא ליה פוער למרקולים מהשתחואה דלהכי איצטריך איכה יעבדו אע"ג דאין עבודתו בכך אלא משום דעבודתו דרך בזיון וכ"ש פוער לפעור וזורק אבן למרקולים אע"ג דדרך בזיון כיון דעבודתו בכך:

מניין לזובח בהמה למרקולים. דמזובח לאלהים נפקא לן בזובח למכובדים אבל בזובח למבוזים לא וא"ת אזהרה שמענו מלא יזבחו עונש מנא ליה בזובח למבוזים ועו"ק דמזובח לאלהים שמענו לעיל עונש אבל אזהרה לזובח שלא כדרכה מנא ליה דהא לעיל גבי השתחואה איצטריך קרא לעונש ואזהרה שלא כדרכה וי"ל דזובח לאלהים לעונש ולא יזבחו לאזהרה וניחא השתא דקאמר אם אינו ענין לכדרכה דהא כתיב איכה יעבדו דהל"ל אם אינו ענין למכובדים דהא כתיב זובח לאלהים וגו' תנהו ענין למבוזים והשתא לכל שלא כדרכה איצטריך לא יזבחו ולא נקט מרקולים אלא משום דסתם מבוזים לאו אורחייהו בזביחה וא"ת נימא דהני קראי למכובדים אבל למבוזים מנא לן דהא לקמן שלש השתחואות חד איצטריך לכשלא כדרכה דמכובדים וחד לשלא כדרכה דמבוזים וי"ל כיון דגלי קרא גבי השתחואה דלא שני ה"ה בשאר עבודות וכן פי' בקונט' לקמן:

האומר אעבוד. פ"ה משנתרצה חייב דנפקא ליה מלא תאבה ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב וקשה דאכתי לא ס"ד האי טעמא עד דמייתי ליה דרב יוסף אלא היינו טעמא דמקבלו עליו באלוה:

ומר סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה. תימה נהי דלא שמעי ליה ליחייב מיהא כשאר מסית דמחייב בדיבורא כשמכמינין לו עדים ואמרו היאך נניח אלהים חיים ונעבוד עצים ואבנים ואם אין חוזר בו חייב דהכי משמע ויש לומר דוקא מסית לעבודת כוכבים דשמעי ליה דממשכי בתריה טפי אבל מסית לעצמו לא חשיב מסית כ"כ משום דלא שמעי ליה דאמרי מ"ש איהו מינן ועי"ל דבטולה שמעתין פליגי בניסת והא דקאמרינן לעיל היכא דפלחו כ"ע לא פליגי ר"ל במסית כ"ע לא פליגי דכיון דאי פלחו מחייב על כן יש לחייב המסית בדיבוריה במסית לעבודת כוכבים כי פליגי בדיבורא בעלמא בניסת כשאמר אין דרבי מאיר סבר דיבורא מילתא הוא ומחייב ניסת ומסיק דניסת לעבודת כוכבים דשמעי ליה אפילו רבי יהודה מודה דמחייב בדיבור כי פליגי במסית לעצמו אי מחייב ניסת או לא אבל במסית פשוטא דמחייב בדיבורא:

רבא

עין משפט נר מצוה

קל א מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים הלכה ב סמג לאוין יז:

[ועי' תוספות זבחים י. ד"ה כ"ל ותוספות חולין יד' ד"ה השוחט]

קלא ב מיי' שם הלכה ג:

קלב ג ד ה מיי' שם פ"ה הלכה ס:

ע"ז נא. זבחים קי

מסורת הש"ס

צ"ל לכאי

[צ"ל אלעזר]

לקמן סז.

[שבת סג: וש"נ]

שבת סג: וש"נ

[צ"ל דתני']

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למעוטי וכו' שזובחין לה נמה לי:

עין משפט
נר מצוה

קלג א מיי׳ פ״ה מהל׳ עבודת כוכבים הלכה ה:

קלד ב מיי׳ שם פ״ג הלכה ו:

קלה ג ד מיי׳ פט״ו מהל׳ שגגות הלכה ג:

קלו ה מיי׳ שם הלכה ו:

מ״ש איהו מינן דידן ואין דקאמרי אחוכי עליה ומתני׳ כאן ביחיד הניסת כאן ברבים הניסתים יחיד לא מימלך וטעי בתריה רבים מימלכי ולא טעו בתריה אמר רב יוסף מנא אמינא לה דכתיב °לא תאבה לו ולא תשמע אליו *הא אבה ושמע חייב איתיביה אביי מי שאני בין ניסת דרבים לניסת יחיד והתניא °כי יסיתך אחיך בן אמך אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים והוציא הכתוב יחיד מכלל רבים ורבים מכלל יחיד יחיד מכלל רבים להחמיר על גופו ולהקל על ממונו רבים מכלל יחיד להקל על גופם ולהחמיר על ממונם בהא מילתא הוא דשאני אבל בכל מילי כי הדדי נינהו אלא אמר אביי כאן בניסת מפי עצמו כאן בניסת מפי אחרים מפי עצמו מימלך מפי אחרים גריר בתרייהו אמר אביי מנא אמינא לה דכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב רבא אמר אידי ואידי בניסת מפי אחרים הא דא״ל כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה הא דלא א״ל כך אוכלת כך שותה כו׳ אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב °מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים אליך וגו׳ מה לי קרובים ומה לי רחוקים הכי קא״ל מטיבותן של קרובים אתה למד מה טיבותן של רחוקים מאי לאו דאמר ליה כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה ש״מ רב אשי אמר סיפא בישראל מומר רבינא אמר לא זו אף זו קתני *איתמר העובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה אביי אמר חייב רבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה רבא אמר [ב]פטור אי קבליה עליה באלוה אין אי לא לא: סימן עב״ד ישתחו״ה למשי״ח: ואמר אביי מנא אמינא לה דתנן העובד עבודת כוכבים אחד העובד כו׳ מאי לאו אחד העובד מאהבה ומיראה ורבא אמר לך לא כדמתרץ רבי ירמיה אמר אביי מנא אמינא לה דתניא °לא תשתחוה להם להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם כמותך יכול אפילו נעבד כהמן ת״ל °ולא תעבדם והא המן מיראה הוה נעבד ורבא כהמן ולא כהמן כהמן דאיהו גופיה עבודת כוכבים ולא כהמן דאילו המן מיראה והכא לאו מיראה ואמר אביי מנא אמינא לה דתניא *כהן משיח בעבודת כוכבים רבי אומר בשגגת מעשה וחכמים אומרים [ג]בהעלם דבר [ד]ושוין שבשעירה כיחיד [ה]ושוין שאין מביא אשם תלוי *האי שגגת מעשה דעבודת כוכבים ה״ד אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים אלא דחזא אנדרטא והשתחוה לו אי קבליה עליה באלוה מזיד הוא ואי

רבא אמר פטור. אע״ג דבפ׳ בן סורר ומורה (לקמן דף עד:) אמר בעבודת כוכבים יהרג ואל יעבור י״ל נהי דחייב למסור עצמו לכתחלה מ״מ היכא דלא מסר את עצמו לא מיחייב מיתה ואין לומר דרבא לטעמיה דאמר בפ׳ ר׳ ישמעאל (ע״ז דף נד: ושם) אפי׳ עבודת כוכבים בצינעא נאמר וחי בהן ולא שימות בהן דא״כ הני (*כריתות) דמייתי לימא דאתיא כמ״ד בפרק בן סורר ומורה (לקמן דף עד:) יהרג ואל יעבור דפלוגתא דתנאי היא °וי״מ הא דאמר יהרג ואל יעבור היינו בסתם עבודת כוכבים והכא איירי בעבודת כוכבים שהכל עובדים מאהבה ומיראה דומיא דהמן דמייתי ומתני׳ דאחד העובד משמע ליה דאיירי כה״ג דאי בסתם עבודת כוכבים לא איצטריך דשמעינן ממתני׳ דהפוער עצמו לפעור °אע״ג דמכוין לבזויי חייב מיהו קשיא דכהן משיח הוה מצי לאוקומי בסתם עבודת כוכבים אלא דמשני שפיר וא״ת לרבא אמאי לא השתחוה מרדכי להמן וי״ל כדאמר במדרש שהיו צלמים על לבו אי נמי משום קידוש השם כדאמרינן בירושלמי דשביעית (פ״ד) כגון פפוס ולולייגוס אחים שנתן להם מים בזכוכית צבועה ולא קיבלו*: ורבא

מאי שנא איהו. להיות אלוה יותר ממני ואין דקאמר ליה אחוכי עליה: ומתניתין. דקשיין אהדדי הכי מתוקמא רישא דקתני עובד אין אומר לא: ברבים הניסתים. דאפילו נתרצו מימלכי והדרי בהו ולא טעו הלכך לא קרינא ביה אבה ושמע וסיפא דמחייב באבה ושמע ביחיד הניסת דכיון דנתרצה לאו דעתיה למהדר והוא אבה ושמע ורחמנא חייביה: והוציא הכתוב יחיד מכלל רבים. וילך ויעבוד וגו׳ וסקלתם (דברים יז): ורבים מכלל יחיד. לדון בסייף הכה תכה (שם יג) דעיר הנדחת: להחמיר על ממונם. ושרפת באש וגו׳ (שם) אבל יחיד הקל בממונו שלא גזר עליו לאבדו: מפי עצמו. שאין אחר מסיתו: מנא אמינא לה. דבדבורא ניסת מפי אחרים הוא דמחייב: הא אבה ושמע. למסיתו חייב: אידי ואידי בניסת מפי אחרים. ומשכחת לה דלא נתחייב ניסת משום אבה ושמע כגון דלא אמר ליה מסית שבחיה דעבודת כוכבים כך אוכלת וכך שותה דכיון דלא ידע ביה מילתא דשבחיה מהדר קא הדר ביה ולא אבה ושמע: מנא אמינא לה. דכי כתוב אבה ושמע בדאמר ליה כך אוכלת וכך שותה משתעי: דכתיב. בפרשת מסית מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים אליך או הרחוקים ממך מה לי קרובים ומה לי רחוקים ולמה הזכיר קרוב ורחוק אלא מפני שדרכו של מסית לדבר על עבודת כוכבים רחוקה שאינו מכיר בה ומוציא בפיו השקר ואומר כך אוכלת וכך שותה לפיכך אני אומר לך הסתכל בעבודת כוכבים הקרובות לך ותראה שאין בהם ממש ומהן אתה למד טיבן של רחוקים אלמא קרא בדאמר ליה כך אוכלת כתוב: רב אשי אמר סיפא. דמחייב באמירה בישראל מומר דכיון דקבל עליה תו לא הדר ביה שהרי הופקר בכך: רבינא אמר. לעולם בישראל גמור וכולה מתני׳ בחד טעמא ותנא רישא עובד וסיפא אומר ולא זו אף זו קתני כלומר ולא עובד בלבד אמרו אלא אף אומר חייב: מאהבה ומיראה. מאהבת אדם ומיראת אדם שלא חשבה בלבו באלהות: חייב. במזיד ובהתראה במיתה ובשוגג דכסבור מותר לעשות כן חייב בחטאת: פטור. בין במזיד בין בשוגג דלאו כלום עבד: אחד העובד. והלא המזבח והמקטיר עובדין הן אלא הכי קאמר אחד העובד ואפילו מאהבה ומיראה ואחד המזבח לשם אלהות דתנא סיפא לגלויי עליה דרישא דמאהבה ומיראה הוא ואפילו הכי חייב: כדתירץ ר׳ ירמיה. אחד העובד כל עבודה שהיא דרכה בכך ואחד המזבח שלא כדרכה ולעולם רישא וסיפא לשם אלהות: ולא תעבדם. יתירא הוא: נעבד כהמן. שעשה עצמו עבודת כוכבים כדאמר במגילה (דף יט:) דאי לאו הכי לא הוה מרדכי מתגרה בו והיה כורע ומשתחוה לו: והא המן. מיראת המלך הוו פלחי ליה כדכתיב (אסתר ג) כי כן צוה לו המלך וקתני דלא: ודלא כהמן. דקתני יכול אפילו נעבד כהמן לאו למיסר מיראה אלא למיסר אדם הנעבד לשם עבודת כוכבים שלא מיראה למסגד ליה בסתמא והאי דנקט המן משום דעשה עצמו עבודת כוכבים הוא: כהן משוח. בקרבן עבודת כוכבים: ר׳ אומר בשגגת מעשה. אפילו לא נעלם ממנו איסור עבודת הוכבים אלא ששגג במעשה חייב ואע״ג דבשאר מצות אין מביא קרבן האמור בו אלא א״כ נעלמה ממנו הלכה דכתיב (ויקרא ד) גבי חטאת צבור ונעלם דבר כגון הורו ב״ד שחלב מותר ועשו ע״י העלמתן דבפר כהן משוח כתוב (שם) לאשמת העם הרי משוח כצבור אפילו הכי בעבודת כוכבים שקרבנו שוה לשאר יחידים כדקתני וה״י מחייב בשגגת מעשה בלא העלם דבר ולקמן מפרש האי שגגת מעשה היכי דמי: וחכ״א. אף כאן אינו חייב אלא בהעלם דבר ובהוריות בפ״ב (דף ז:) ילפינן טעמא מקרא: ושוין שבשעירה כיחיד. ואפילו לרבנן דלא משוי ליה כשאר יחיד לענין להתחייב בלא העלם דבר מודים הן שאין קרבנו בעבודת כוכבים חלוק משאר יחיד שמביא שעירה דכתיב גבי קרבן עבודת כוכבים בפרשת שלח לך ואם נפש אחת אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משוח (א) משמע ואע״פ שנשיא ומשוח חלוקין מן היחידים בשאר מצות שהנשיא מביא שעיר זכר וגלגל וכהן משוח פר וגשרף והיחיד מביא כשבה או שעירה בעבודת כוכבים שוין הן: ושוין שאינו מביא אשם תלוי. על שום לא הודע שבתורה משום דגבי אשם תלוי כתיב (ויקרא ה) על שגגתו אשר שגג משמע מי שמביא חטאת על הודע דשגגת מעשה מביא אשם תלוי על לא הודע יצא משוח שאין מביא חטאת אלא בהעלם דבר ואשמעינן הכא אפילו לרבי דאמר שיש לך קרבן שהמשוח חייב בשגגת מעשה מודה הוא שאין מביא אשם תלוי ובמס׳ הוריות (שם) יליף מקרא מדכתיב באשם תלוי שגגתו שגגתו תרי זימני מי שכל חטאו בשגגה יצא משוח שאין כל חטאו בשגגה שהרי בשאר מצות צריך העלם דבר: שגגת מעשה. בלא העלם דבר ה״ד: הרי לבו לשמים. ולא השתחוה זה לעבודת כוכבים לא מזיד ולא שוגג הוא אלא לשמים שהרי לשמים נתכוין ואפילו היה יודע שזה הבית עבודת כוכבים הוא והוא משתחוה בתוכו לשמים אין כאן עונש שהרי אף משתחוה לבית הכנסת לא לבית הוא משתחוה אלא למי ששכן שמו עליה: אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה. צורה דמות שהיו רגילין לעשות בדמות המלך והרואה אותו משתחוה לו לכבוד המלך ופעמים שעובדין אותו וזה ראה אחד שהיה נעבד ולא ידע שהוא נעבד והשתחוה לו: אי דקבליה עליה באלוה. שהשתחוה לו לשם עבודת כוכבים מזיד הוא: ואי

מסורת
הש״ס

[נ״ל כריתות]

[עי׳ תוס׳ שבת עב:]

שבת עב:
[כריתות ג׳]

הוריות ז:

שבת עב:
כריתות ג׳

גליון הש״ס
תוס׳ ד״ה רבא. וי״מ הא דאמר. ע״ל שם ע״ב תוד״ה הואיל: בא״ד אע״ג דמכוין לבזויי. ע״ל סד ע״א תוס׳ ד״ה אף:

הגהות
הב״ח
(א) רש״י ד״ה ושוין כו׳ ואחד משוח משמע:

ואי לא קבליה עליה באלוה לא כלום הוא אלא לאו מאהבה ומיראה ורבא אמר לך לא באומר מותר אומר מותר היינו העלם דבר באומר מותר לגמרי העלם דבר [א]קיום מקצת וביטול מקצת *תני רבי זכאי קמיה דרבי יוחנן זיבח וקיטר וניסך *והשתחוה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת אמר ליה *פוק תני לברא אמר רבי אבא הא דאמר ר' זכאי מחלוקת ר' יוסי ורבי נתן דתניא *הבערה ללאו יצאה דברי רבי יוסי ורבי נתן אומר לחלק יצאה למאן דאמר הבערה ללאו יצאה השתחואה (א) נמי ללאו יצאה למ"ד הבערה לחלק יצאה השתחואה נמי לחלק יצאה מתקיף לה רב יוסף דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם הבערה ללאו יצאה דנפקא ליה חילוק מלאכות °מאחת מהנה *דתניא ר' יוסי אומר ועשה מאחת מהנה פעמים שחייב אחת על כולן פעמים שחייב על כל אחת ואחת *וא"ר יונתן מאי טעמא דרבי יוסי דכתיב ועשה מאחת מהנה אחת מאחת הנה מהנה אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת אחת שמעון מאחת שם משמעון הנה אבות מהנה תולדות אחת שהיא הנה [ב]זדון שבת ושגגות מלאכות הנה שהיא אחת [ג]שגגת שבת וזדון מלאכות אבל הכא דלא נפקא ליה חילוק מלאכות מדוכתא אחריתי דכולי עלמא השתחואה לחלק יצאה חילוק מלאכות דעבודת כוכבים נמי תיפוק ליה מאחת מהנה אחת זביחה מאחת סימן אחד הנה אבות זיבוח קיטור ניסוך והשתחואה מהנה תולדות שבר מקל לפניה [ד]אחת שהיא הנה זדון עבודת כוכבים ושגגת עבודות הנה שהיא אחת [ה]שגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות האי שגגת עבודת כוכבים היכי דמי אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה אי קבליה עליה מזיד הוא אי לא קבליה עליה לא כלום הוא אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי דאמר חייב אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר [ו]אלא באומר מותר תפשוט *דבעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה בידו מהו תיפשוט [ז]דאינו חייב אלא אחת הא לא קשיא ותפשוט ומי מצית מוקמת להני קראי בעבודת כוכבים דאילו הכא כתיב במשיח פר ובנשיא שעיר וביחיד כשבה ושעירה ואילו בעבודת כוכבים תנן ושוין שבשעירה כיחיד *ותו לא מידי כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר

הכי

ואי לא קבליה עליה באלוה. אלא לכבוד המלך השתחוה לו לא כלום הוא דהא לא אכוין לשם עבודת כוכבים: אלא לאו. שעבד עבודת כוכבים מאהבה ומיראת אדם כסבור שמותר לעשות והאי אומר מותר כי האי גוונא דידע ליה לאיסור עבודת כוכבים בכל עבודות שלה לאו העלם דבר קרי לה אע"פ שנעלם ממנו איסור אהבה ויראה שאין זו מגוף האיסור אלא א"כ נעלם ממנו עיקר עבודת כוכבים באחת מעבודותיה כסבור שעבודה זו מותר לה: ורבא אמר לך. לא הוי שגגת מעשה הכי אלא באומר מותר לעבוד עבודת כוכבים כסבור אין עבודת כוכבים בתורה: אומר מותר תורה אור הייני העלם דבר. ובהא אפילו רבנן מודו: ומשני אומר מותר דקאמינא היינו דקא עקר לה לגמרי: העלם דבר קיום מקצת ובטול מקצת. כגון יש עבודת כוכבים בתורה שלא לזבוח ושלא לקטר אבל המשתחוה מותר: אינו חייב אלא אחת. וכל עבודותיה באזהרה אחת הן לא תעבדם (שמות כ) הלכך אין כאן חלוק חטאות: פוק תני לברא. דטעות הוא ולקמן מפרש טעמא: הבערה שיצאה מכלל לא תעשה כל מלאכה (שם) דשבת: ללאו יצאה. להוציאה מחומרי שאר מלאכות וללמד עליה שאינה לא בכרת ולא במיתה אלא בלאו: לחלק. לחלוק ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא מאבות מלאכות הנעשית במשכן וחייב עליה הכתוב בפני עצמו שפרט לה לבדה אף כל שהוא אב מלאכה אם עשאן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת דכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: השתחואה נמי ללאו יצאה. לקמן (דף סג.) אמר שלש השתחואות נאמרו באזהרת עבודת כוכבים אחת לשלא כדרכה לכדאמרן לעיל אזהרה מניין ת"ל לא תשתחוה ואחת לכדרכה ואחת לחלק מה השתחואה מיוחדת מעשה לעצמו וחייב עליה בעצמה אף כל עבודה ועבודה בשוגג חייב עליה חטאת לעצמה ותנא דר' זכאי סבירא ליה כר' יוסי דההוא השתחואה יתירה לאו לחלק יצאה אלא ללמד עליה שהיא בלאו ולא בכרת ואין חטאת על שגגתה ואע"פ שחייבין עליה מיתה דהא גבי סקילה כתיב (דברים יז) וישתחוו להם מיהו מכרת ומחטאת אפקה הלכך לא משכחת קרא בעבודת כוכבים לחלק: מאחת מהנה. גבי חטאת כתיב פעמים שחייב חטאת אחת על כולן כגון שוגג בשבת כסבור אין היום שבת אבל יודע היה שכל מלאכות שהוא עושה אסורות בשבת מביא קרבן אחד דחדא שגגה היא ופעמים שחייב על כל אחד ואחד כגון שהזיד בשבת ויודע שהוא שבת היום ויש שבת בתורה ושגג במלאכות שלא היה יודע שהמלאכות הללו אסורות אלא מלאכות אחרות חייב על כל אחת ואחת שיש כאן שגגות הרבה: ר' יונתן מפרש טעמא דר' יוסי היכי משמע ליה האי מהאי קרא: ועשה מאחת מהנה. הוה ליה למכתב ועשה אחת מהנה אי נמי ועשה מהנה אי נמי ועשה אחת וליסתוק מדכתביניהו הכי ש"מ למדרש כל חד וחד לחודה לחייבו על אחת ועל מאחת כלומר מקצת העבירה על הנה ועל מהנה כדמפרש הנה אבות מהנה תולדות ולמדרשינהו נמי כי הדדי הכי מדסמכי להדדי: אחת שהיא הנה. כלומר פעמים שהוא חייב על מצוה אחת חטאות הרבה והנה שהיא אחת פעמים שאינו חייב אלא אחת על מצות הרבה והכי משמע מאחת מחייב הנה מהנה מחייב אחת מדכתיב מ' יתירה והשתא מפרש לה אחת כשעשה עבירה שלימה שנתכוין לכתוב שמעון וכתבו כולו מאחת על מקצתו נמי מחייב כגון נתכוין לכתוב שמעון ולא כתב אלא שתי אותיות חייב ולהכי נקט שמעון משום דשתי אותיות ראשונות הוו להו שם במקום אחר כגון שם בן נח וה"ה גד מגדיאל דן מדניאל אבל נתכוין לכתוב שם אחר כגון נפתלי ולא כתב ממנו אלא שתי אותיות לא מיחייב שאין כאן מלאכה בשום מקום: מהנה תולדות. דנפקא לן מדדמי להו לאבות והיינו מהנה כלומר מן הדומות להם: אחת שהיא הנה. דאמרן לעיל פעמים שמתחייב על כל אחת ואחת דהיינו על אחת הנה על מצוה אחת כמה חטאות כגון עושה מלאכות הרבה בזדון שבת ושגגות מלאכות כדפרישית לעיל דיש כאן שגגות הרבה: שגגת שבת וזדון מלאכות. יודע שמלאכות הללו אסורות בשבת אבל כסבור אין שבת היום כולה חדא שגגה היא: דכולי עלמא לחלק יצאה. דהכל מודים דכל היוצא מן הכלל ללמד על הכלל כלו יצא אי לא נפקא לן מדוכתא אחריתי ומשום הכי אמר ליה פוק תני לברא דאפילו לרבי יוסי חייב על כל אחת ואחת: תיפוק לי מאחת מהנה. לרבי אבא פריך נהי דמתניתין רבי יוסי היא דהשתחואה ללאו יצאה מיהו תיפוק לן דחייב על כל אחת ואחת מהנה כדנפקא ליה לרבי יוסי בשבת דהא האי קרא גבי חטאת סתמא כתיב וגדרשיה נמי בעבודת כוכבים הכי אחת ועשה אחת שעשה עבודה שלימה כגון זבוח מאחת ועשה מאחת כגון שחט סימן אחד לעבודת כוכבים דאשכחן ליה הכשר גבי חטאת העוף בפנים: שבר מקל לפניה. לשם עבודת כוכבים דדמי לשחיטה ששובר מפרקתה וכגון דדרכה לעובדה במקל כדאמרינן במס' עבודת כוכבים בפ' ר' ישמעאל (דף נא.) עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל לפניה חייב: אחת שהיא הנה. פעמים שהוא חייב על עבודה אחת חטאות הרבה כגון שעבד עבודות הרבה: בזדון עבודת כוכבים ושגגת עבודות. דיודע שעבודת כוכבים אסורה בזבוח אבל כסבור שמותר לקטר ולנסך ולהשתחוות: האי שגגת עבודת כוכבים היכי דמי. כלומר היכי מתוקם קרא בעבודת כוכבים הא לא משכחת לה שגגת עבודת כוכבים בזדון עבודות הלכך לא נפקא לן בעבודת כוכבים חלוק מלאכות מהכא: אלא מאהבה ומיראה. יודע שאסורה עבודת כוכבים בעבודות הללו אבל שגג בכך כסבור שאין עבודת כוכבים בתורה מאהבה ומיראת אדם והוי כשגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות דמחייב חדא: אלא באומר מותר. כסבור אין עבודת כוכבים בתורה וגמי דלא הוי שגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות אלא שגגת זה וזה מיהו קרא דקאמר הנה שהיא אחת בהכי מוקים לה: דבעא מיניה רבא מרב נחמן. במסכת שבת פרק כלל גדול (דף עב:): להני קראי. האי אחת והאי הנה: ואילו בעבודת כוכבים תניא (תנן) לעיל ושוין רבי וחכמים שכהן משיח בשעירה כיחיד: ותו לא מידי. ליכא לשנויי מידי הלכך לא נפקא לן חלוק מלאכות בעבודת כוכבים מהכא אלא מהשתחואה כאתקפתא דרב יוסף והא דרבי זכאי דפטר לה בחדא נפקא (לקמן דף סג) מלא תעבדם הכתוב עשאן עבודה אחת:

הכי

ורבא אמר [לך] לא באומר מותר. וכרים הגולין (מכות דף ז: ושם) דממעט רבא מבשגגה פרט לאומר מותר התם גרם רבה דעני אביי בתריה אי נמי גבי גלות טובא בשגגה כתיבי*: מאי טעמא דר' יוסי. בפ' כלל גדול (שבת ד' ע.) פ"ה דאכתי מ"ס דמאחת ומ"ס דמהנה למאי אתו ולשון מ"ט לא משמע כן ויש לפרש מ"ט דר' יוסי הא לשמעון ולשם משמעון לאבות ולתולדות אילטריך ומפרש משום דאסמכינהו אהדדי דרשינן נמי אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת:

העלם

קלז א מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה א סמג עשין ריז:

קלח ב מיי' שם פ"ז הלכה ג:

קלט ג מיי' שם הלכה ב:

קם ד ה ו מיי' שם הלכה א:

קמא ז מיי' שם הלכה ד:

[וע"ע תוס' מכות ז: ד"ה אלא פרט ותוס' שבת עב: ד"ה באומר]

[בשבת איתא וא"ר בר חנינא]

שבת עב: [עי' תוס' לקמן סג. ד"ה א"ר אמי]

לעיל לה: שבת ע. יבמות ו: [ודף לג:] מכות כ:]

שבת ע. קג: כריתות ג.

[שבת ע:וש"נ]

[סוכה לו: וש"נ]

הגהות הב"ח

(א) גמ' השתחואה נמי ללאו וכו' השתחואה נמי לחלק:

הכי תנא קמיה *חומר בשבת משאר מצות חומר בשאר מצות מבשבת חומר בשבת שהשבת עשה שתים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת מה שאין כן בשאר מצות חומר בשאר מצות שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב מה שאין כן בשבת אמר מר חומר בשבת שהשבת עשה שתים כו' היכי דמי אילימא דעבד קצירה וטחינה דכוותה גבי שאר מצות דאכל חלב ודם הכא תרתי מיחייב והכא תרתי מיחייב אלא גבי שאר מצות דאינו חייב אלא אחת היכי דמי דאכל חלב וחלב דכוותה גבי שבת דעבד קצירה וקצירה הכא חדא מיחייב והכא חדא מיחייב והיינו דאמר ליה *פוק תני לברא מאי קושיא דילמא לעולם אימא לך דעבד קצירה וטחינה מה שאין כן בשאר מצות אתאן לעבודת כוכבים כדרבי אמי *דאמר ר' אמי זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לא מיתוקמא ליה בעבודת כוכבים דקתני סיפא חומר בשאר מצות שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב שוגג בלא מתכוין בעבודת כוכבים היכי דמי אי דקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה אי קבליה עליה באלוה מזיד הוא ואי לא קבליה עליה לא כלום היא אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי דאמר חייב אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר אלא באומר מותר מה שאין כן בשבת דפטור לגמרי עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה אלא אי לחיובי חדא אי לחיובי תרתי פטור לגמרי ליכא למאן דאמר מאי קושיא דלמא לעולם אימא לך רישא בעבודת כוכבים וסיפא בשאר מצות ושגג בלא מתכוין דקסבר [א]רוק הוא ובולעו מה שאין כן בשבת דפטור [ב]שנתכוין להגביה את התלוש והתך את המחובר פטור *וכדרב נחמן אמר שמואל דאמר [ג]המתעסק בחלבים(א) ובעריות חייב שכן נהנה [ד]המתעסק בשבת פטור *מלאכת מחשבת אסרה תורה ר' יוחנן לטעמיה דלא מוקים מתניתא רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא *דא"ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא *מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא גופא

אמר

הכי תנא קמיה. ר' זכאי קמיה דר' יוחנן: חומר בשבת וכו'. לקמן מפרש לה: שגג בלא מתכוין. לא נתכוין למלאכה זו אלא לדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו: קצירה וטחינה. דאיכא שמות מחולקין ומשום הכי חייב שתים: חלב וחלב. שני זיתים בשני ימים ולא נודע לו בנתיים שחטא אינו חייב אלא אחת כדמפרש טעמא לקמן: שבשאר מצות שגג בלא מתכוין. בחלבין ובעריות איכא למתוקמא כגון חלב המהופך לפניו וכסבור רוק הוא ובלעו דלא מתכוין לאכילה אלא מתעסק בדבר אחר בבליעת רוק והיכי דמי שוגג גמור כסבור שומן הוא ואכלו דנתכוין לאכילה אבל זה לא שוגג הוא ואפ"ה חייב כדאמרן לקמן בשמעתין שכן נהנה משא"כ בשבת כגון נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור שנאמר (ויקרא ד) אשר חטא בה עד שיתכוין למלאכה זו פרט למתעסק בדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו ומיהו מתעסק ועלה בידו אכילת חלבים או עריות חייב שכבר נהנה אבל בעבודת כוכבים ליכא לאוקומא והיכי דמי שגג בלא מתכוין אי נימא וכו': הרי לבו לשמים. ולשמים נתכוין והשתחוה ואין כאן עבירה כלל לא שוגג ולא מזיד:אלא.שוגג בלא מתכוין כגון מאהבה ומיראה ולא נתכוין לעבודת כוכבים אלא לאהבת האיש ושגג כסבור מותר לעשות כן: אלא באומר מותר. דאמר אין עבודת כוכבים בתורה וכיון דלא הוזכרה לו מעולם אין מתכוין קרי ליה:המתעסק בחלבים ובעריות. כשעלה בידו חלבים ועריות היה מתעסק ולא נתכוין לכך כל מתעסק קרי ליה שאינו מתכוין בדבר זה כלל: שכן נהנה. הלכך חשיב בכוונה: מלאכת מחשבת. שחשב לעשות זאת: ר' יוחנן. דאמר ליה פוק תני לברא ולא אוקים רישא בעבודת כוכבים וסיפא בשאר מצות אזיל לטעמיה דלא מוקים רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא: דא"ר יוחנן.בבבא מציעא בפרק המפקיד: מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא כו'. דקתני התם המפקיד חבית אצל חברו ולא ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה אם מתוך ידו נשברה לצרכו חייב לצרכה פטור אם משהניחה נשברה בין לצרכה בין לצרכו פטור ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה בין מתוך ידו בין משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור ופריך התם מני רבי ישמעאל היא דאמר לא בעינן דעת בעלים דתניא הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכיס למקום שגנב יחזיר דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר צריך דעת בעלים אי רבי ישמעאל מאי איריא לא ייחדו אפילו ייחדו נמי לא מבעיא קאמר לא מיבעיא ייחדו דמקומה הוא אלא אפילו לא ייחדו דלאו מקומה הוא לא בעיא דעת בעלים סיפא אתאן לר"ע אי ר"ע מאי איריא ייחדו אפילו לא ייחדו נמי לא מבעיא קאמר לא מבעיא לא ייחדו דלאו מקומה הוא אלא אפילו ייחדו נמי דמקומה הוא בעינן דעת בעלים רישא ר"י וסיפא ר"ע ואילו הוה בעי לאוקמא רישא בשהניחה במקומה הראשון וסיפא בשהניחה במקום שאינה מקומה כדמוקי לה אמוראי התם ה"מ לאוקומיה כולה כר' ישמעאל ואר"י מאן דמתרגם וכו' דלא הוה בעי לאוקמיה רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא: מסותא. מרחץ כמו מסחותא וירחץ מתרגמינן *(והסחי):

ה"ג

*העלם זה וזה בידו. פי' דלא ידע לשבת בשום מלאכה כדמוכח בפ' כלל גדול(שבת דף ע׳ ושם)דמייתי עלה מתני' ארבעים מלאכות חסר אחת וא"ר יוחנן שאם עשה כולם בהעלם אחד כו' ולא דמי לשכח עיקר שבת דתנן התם אינו חייב אלא אחת דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין הנכרים אבל הכא כי מדכרו ליה מדכר וא"ת מאי קאמר הכא תפשוט דילמא הכא דאינו חייב אלא אחד דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין הנכרים ויש לומר דה"מ לשנויי הכי ובפ"ק דכריתות (דף ג:) משני רב פפא משכחת לה בתינוק שנשבה לבין הנכרים אי נמי דטעו בהאי קרא (שמות כ) אלהי כסף ואלהי זהב אסירי דמיני אחרינא לא וה"נ הוה מצי לאוקמי במגפף לעבודת כוכבים שדרכה בגיפוף והוא סבור שאין דרכה בכך אלא כיון דלא קאי הכי לא חשש לדקדק: *הא לא קשיא תיפשוט. בפרק כלל גדול (שבת דף ע: ושם) אהדר ליה רב נחמן לרבא האי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת ותימה דבפרק ב' דשבועות (דף יט׳ ושם) לענין טומאה ובפ"ג (דף כו׳) לענין שבועה בעי כה"ג וקא פשיט רב נחמן לחומרא והכא לקולא וי"ל הכא שאני דשבת עיקר המצוה: רישא בעבודת כוכבים וסיפא בשאר מצות. תימה הא איכא לאוקמי כולה בשאר מצות ומאי משא"כ בשאר מצות כגון שחט וזרק בחוץ דאינו חייב אלא אחת כדאמר אביי בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לד׳) ולרבי אבהו דפליג עליה משכחת ליה לר' ישמעאל בשחט וזרק ולר' עקיבא העלאה וזרק שגג בלא מתכוין כגון שהיה צריך לשחוט בהמה של חולין ונתכוין לשוחטה ונמצאת אחרת והיא של קדשים וכנגדו בשבת שהיה צריך לחתוך תלוש ומתכוין לחתוך אותו ונמצא שהוא מחובר פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה וי"ל דלא מ"ל הכי דמשמע דפטור בשבת לפי ששגג בלא מתכוין וכה"ג אפילו צריך למחובר ונתכוין לחותכו ונמצא מחובר אחר פטור דאין זה מלאכת מחשבת מיהו קשה לוקמה בשאר מצות כמו בנרבע לזכור ולבהמה דאמר לעיל (דף נד:) דאינו חייב אלא אחת וי"ל דעבודת כוכבים שייך לקרות שאר מצות ששקולה כנגד כל המצות אבל רביעה לא אע"ג דמוקמינן סיפא בחלבים איידי דנקט רישא שאר מצות נקט סיפא שאר מצות וק"ק דמשמע דאי הוה מתוקמא רישא בחלבים הוה ניחא:

להגביה את התלוש וחתך את המחובר. פ"ה דכתיב אשר חטא בה כדדרשינן בפרק ספק אכל (כריתות דף יט׳) פרט למתעסק וקשה למה ליה לשמואל במתעסק בשבת טעמא דמלאכת מחשבת ת"ל מבה וי"ל דה"ק בשבת פטור אף על פי שנהנה משום מלאכת מחשבת ועוד י"ל מתעסק דפטר הכתוב מבה התם היינו כדמפרש התם לרבא משכחת לה כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר דהיינו ונמצא שהוא מחובר דנעשית מחשבתו דאי מחובר אחר אפילו היכא דנתכוין למחובר פטור דומיא דנתכוין לכבות זה וכבה זה דפטרינן התם בההיא פירקא (דף כ.) ולאביי משכחת לה כגון דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר כלומר ונמצא שהוא מחובר דלכ"ע מלאכת מחשבת היא ולא מיפטר אלא מבה אבל מתעסק דשמואל דפטר משום מלאכת מחשבת היינו במתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נעשית מחשבתו והא דקאמר התם הא דמוקי אשר חטא בה פרט למתעסק מתעסק דמאי אי דחלבים ועריות חייב שכן נהנה אלא דשבת פטור דאמר שמואל המתעסק וכו' משמע דשמואל איירי כהאי גוונא במתעסק לא מייתי דשמואל אלא משום חלבים ועריות דלא מיתוקם ביה קרא:

אמר

עין משפט
נר מצוה

שייך לע"א

קמב א מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה ז:

קמג ב מיי' שם ופ"ז שם הלכה יא ופ"א מהל' שבת הלכה ח:

קמד ג מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה ז ופ"א מהל' איסורי ביאה הלכה יב סמג לאוין ריג:

קמה ד מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה ז ופ"ז הלכה יא ופ"א מהל' שבת הלכה ח סמג לאוין יז:

גם זה שייך לע"א

מסורת
הש"ס

שבת עב:

[שבת קו. וש"נ]

[שם עב:]

[כריתות יט:]

[ביצה יג: וש"נ]

ב"מ מא.

[עירובין כט:]

[נ"א והסחי]

הגהות
הב"ח

(א) גמ' המתעסק בחלבים. נ"ב עי' בשבועות יט ובהוריות דף ס:

תורה אור

אמר ר' אמי זבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת אמר אביי מ"ט דר' אמי אמר קרא °לא תעבדם הכתוב עשאן כולן (שמות כ) עבודה אחת ומי אמר אביי הכי והאמר אביי שלש השתחואות בעבודת כוכבים למה אחת לכדרכה ואחת שלא כדרכה ואחת לחלק לדבריו דרבי אמי קאמר וליה לא סבירא ליה גופא אמר אביי שלש השתחואות בעבודת כוכבים למה אחת לכדרכה ואחת שלא כדרכה ואחת לחלק לכדרכה °מאיכה (דברים יב) יעבדו הגוים האלה נפקא אלא אחת כדרכה ושלא כדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת לחלק: המקבלו עליו באלוה האומר לו אלי אתה: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב כיון שאמר לו אלי אתה חייב למאי אי לקטלא מתניתין היא אלא לקרבן ואפילו לרבנן והתניא *(א)אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחואה ואמר ריש לקיש מאן תנא השתחואה ר' עקיבא היא דאמר לא בעינן מעשה מכלל דרבנן סברי בעינן מעשה כי קאמר רב נמי לר' עקיבא קאמר לר' עקיבא פשיטא היינו מגדף מהו דתימא עד כאן לא מחייב ר"ע קרבן אלא במגדף דכתיב ביה כרת אבל הכא דלא כתיב ביה כרת אימא לא קמ"ל דאתקושי אתקוש דכתיב °וישתחוו (שמות לב) לו ויזבחו לו ויאמרו וגו' א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו רשעיהם של ישראל כלייה °כתנאי אחרים אומרים אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו רשעיהם של ישראל כלייה אמר לו ר"ש בן יוחאי והלא *(ב)כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר °בלתי לה' לבדו אלא מה (שם כב) תלמוד לומר °אשר העלוך *שאיוו אלוהות (שם לב) הרבה: אבל המגפף והמנשק המכבד והמרבץ כו': כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר על כולם לוקה חוץ מהנודר בשמו והמקיים בשמו מאי שנא הנודר בשמו והמקיים בשמו דלא לקי משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה הני נמי לאו שבכללות הוא *(ג)ואין לוקין על לאו שבכללות דתניא (ד)מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא *בלא תעשה תלמוד לומר °לא תאכלו על הדם דבר אחר לא תאכלו על הדם (ה)לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק רבי דוסא אומר (ו)מניין *שאין מברין על הרוגי ב"ד ת"ל לא תאכלו על הדם ר' עקיבא אומר (ז)מנין *לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום ת"ל לא תאכלו על הדם (*אמר רבי יוחנן) (ח)אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם וא"ר אבין בר חייא ואיתימא ר' אבין בר כהנא (ט)על כולם אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שבכללות אלא כי אתא רבין א"ר אלעזר (י)על כולן אינו לוקה (כ)חוץ מן הנודר בשמו והמקיים בשמו מאי שנא אהנך דלא לקי דהוה ליה לאו שבכללות הני נמי לאו שאין בו מעשה נינהו ההוא כר' יהודה דאמר *לאו שאין בו מעשה לוקין עליו *דתניא °לא תותירו ממנו עד בקר בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה (שמות יב) לומר

רש"י

ה"ג א"ר אמי זבח וקיטר וניסך בהעלם אחד וכו' · ול"ג והשתחוה דהשתחואה לאו בכלל שאר עבודות היא דעל כרחך לית ליה לר' אמי השתחואה לחלק יצאה מדקאמר אינו חייב אלא אחת: מ"ט דר' אמי · דלית ליה השתחואה לחלק יצאה: לא תעבדם · כללן כולן כאחד ולא תעבדם יתירי כתיבי ודרשינן חד מינייהו להכי: מי אמר אביי · כרבי אמי דאינו חייב אלא אחת: שלש השתחואות · לא תשתחוה להם דעשרת הדברות (שמות כ) כי לא תשתחוה לאל אחר (שם לד) לא תשתחוה לאלהיהם (שם כג) והשתחואה דדברות אחרונות לא חשיב דאהדורי קא מהדר ליה משה לישראל מה ששמע בסיני: אחת לכדרכה וכו' · דאי כתיב חדא הוה אמינא לא אסר אלא בעבודת כוכבים דדרך עבודתה בהשתחואה: לדבריו דר' אמי קאמר · אביי להך דרשה דלא תעבדם אבל אביי לא ס"ל ומוקים לה ללאוי יתירי ור' אמי מוקי להך השתחואה לומר ללאו יצאה: לכדרכה ושלא כדרכה · שהשתחואה היא להך עבודת כוכבים כדרכה ושלא כדרכה כגון שדרכה לעבוד דרך כבוד ולא בהשתחואה ואי כתיב חד לא הוה מרבינן אלא כי האי גוונא אבל משתחוה לפעור לא כתב רחמנא השתחואה יתירא שניה לשלא כדרכה כגון פעור ומרקולים שעבודתה בבזיון והא דא"ר אלעזר לעיל (דף סא·) זובח למרקולים חייב מלא יזבחו ואע"ג דחד קרא יתירא הוא דאיכא ולא מוקים לה בזובח למקטרי' דעבודתו דרך כבוד דסבר כיון דגלי בהשתחואה ק"ו בזביחה מיהו כולה מילתא לא ילפינן מהשתחואה דא"כ הוה מרבינן כל עבודות כבוד אע"ג דלאו עבודת פנים לכך יצאה זביחה לומר שלא חייבה אלא עבודות פנים: כיון דאמר אלי אתה חייב · אע"ג דלא פלחה: לקרבן · אם שגג: ואפילו לרבנן · בתמיה דפליגי רבנן בכריתות (דף ז·) במגדף עליה דרבי עקיבא דאמרי מגדף אינו מביא קרבן דבעינן מעשה: והתניא אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה · דגבי חטאת כתיב (ויקרא ד) ועשה אחת מכל מצות ה': ר' עקיבא היא דאמר דלא בעינן מעשה גמור · דמגדף מחייב משום מעשה זוטא דעקימת שפתיו הוה מעשה והכא נמי כפיפת קומתו הויא מעשה והאי דקתני אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה לאפוקי הרהורא דלא מחייב עלה: מגדף · מברך את השם: אתקושי אתקוש · אלי אתה בזביחה דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל: אלמלא וי"ו שבהעלוך · דהא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר: שאיוו לאלוהות הרבה · אף לאלוהות אחרים וקבלו עליהם: אבל המגפף וכו' · עובר בלא תעשה · ואל תלכו אחרי אלהים אחרים (ירמיה כה) אי נמי אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט) וכגון שאין דרכן בכך: הנודר בשמו · ושם אלהים אחרים לא תזכירו: המקיים · הנשבע דמתרגמינן קיים: לאו שבכללות · דכולהו משתמעי בחד קרא: ועדיין הדם במזרק · הקרבנות: שאין מברין · את האבלים ברחבה כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה משל אחרים כדאמרינן במועד קטן (דף כז:): על הדם · על הגרלא ומסברא מוקמינן לה אהרוגי בית דין שנהרגין על עונש שלא ינהגו בהם כבוד משום כפרה: לבן סורר ומורה · דלא ענש אלא א"כ הזהיר והיכן הזהיר לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה שתהרגהו עליה: לאו שבכללות · דכל הני (א) משמע מיניה:

תוספות

אמר ר' אמי זבח וקיטר וניסך: פירש הקונטרס דלא גרסינן והשתחוה דלאו עבודה היא ולפיכך בהך דר' זכאי לעיל נמי ל"ג ליה וקשה אמאי א"ל פוק תני לברא אפילו ר' נתן דאמר התם לחלק הכא מודה דלאו יצאת כדמפרש אביי טעמא הכא מדכתיב לא תעבדם מיהו אפשר הא דאמר ליה פוק תני לברא משום דלא דריש ליה לא תעבדם ולרב שמואל בר יהודה דהכי תנא קמיה אוקימתא קמייתא דרבי זכאי מלא תעבדם כר' אמי ולר"ת נראה דגרס בדרב זכאי והשתחוה ובדר' אמי ל"ג דקסבר ר' אמי דלחלק על עצמה יצאת דלא תעבדם אשאר עבודות קאי דהכי כתיב לא תשתחוה להם ולא תעבדם והא דפריך הא אמר אביי שלש השתחואות למ"ל דלחלק על עצמה לא קאמר מדקאמר לחלק על כל אחת משמע אבל לר' זכאי דתנא השתחואה ע"כ ללאו יצאת ס"ל מדלא מחייב שתים ואי עבדה באפי נפשה לא מחייב כלל כיון דללאו יצאת ולא תני ליה בהדי אחריני אלא לאשמועי' היא גופה דללאו יצאה ואמר ליה ר' יוחנן פוק תני לברא דלחלק יצאה אפי' כל אחת ואחת כיון דלא דרשת לא תעבדם מדס"ל השתחואה ללאו יצאה:

אחת לשלא כדרכה · הא (ב)לא מיבעי לן קרא לעונש ואזהרה דמבוזים כדמיבעי לן לעיל (דף סא·) בהשתחואה לשלא כדרכה דמכובדים כיון דגלי לן באזהרה דכל שלא כדרכה שוין הוא הדין בעונש*:

אלא על כל דבר שיש בו מעשה · פ"ה דגבי חטאת כתיב ועשה אחת ולא דק דבפ"ק דכריתות (דף ג·) מייתי הידך קרא דתנן לעושה בשגגה יצא מגדף: כי קאמר רב נמי לר"ע · אליבא דר"ל קאמר הכי דלר' יוחנן דאמר לקמן (דף סה·) כפיפת קומתו ועקימת פיו הוה מעשה מתוקמא דרב אפילו כרבנן:

כל המשתף שם שמים · לא דמי להא דכתיב (שופטים ז) חרב לה' ולגדעון וכן (במדבר כא) דברנו בה' ובך דלא אסור אלא במידי דאלהות:

משום דהוי לאו שבכללות · °תימה ת"ל דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דהוי אזהרה לבן סורר ומורה ועוד תימה הא בן סורר ומורה לוקה כדתנן בפ' בן סורר ומורה (לקמן דף עא:) וילפינן בגמרא ויסרו מויסרו וע"כ אזהרתיה מלא תאכלו על הדם וכיון דגלי רחמנא אהאי לאו דלקי ה"ל למימר בכל דוכתי דלקי לכל הפחות היכא דאין יכול לבא לידי מיתה:

על כולם אינו לוקה · אפי' למ"ד בס"פ כל שעה (פסחים דף מא:) דלקי אנא ואמבושל משום נא אם ואזג וחרצן משום כל אשר יעשה מגפן הכהו מיפרשי טפי מקרא דלא תעבדם דלא מפרש קרא דאיירי במגפף ומגשק והא דאמרינן בפ"ק דבילה (דף יב·) דמבשל גיד הנשה בי"ט לוקה חמש וחד מינייהו המבשל בי"ט לא חשבינן להו לאו שבכללות דכתיב כל מלאכת עבודה לא תעשו כמו לא תעבדם דהכא דהתם מפרש טפי דכתיב עבודה דמשתמע כל מלאכה שהיא עבודה: שלא

מסורת הש"ס

[תוספתא פרק יוד לקמן סה. כריתות ג:]

סוכה מה:

[ע"ז נג: ע"ש]

[פסחים כד. וש"נ]

[רש"י בחולין קכא. ד"ה השוחט בהמה וכו' כתבדליט אלא מדרבנן עוד שם: ד"ה וממתין לה עד שתצא נפשה כדתניא בסנהד' מנין אוכל וכו' ואסמכתא דרבנן בעלמא הוא]

[ב"מ לא. מכות ד: טו. כ: תמורה ג. זבחים כט:]

פסחים פד. חולין פג: לא. קמא. תמורה ד: מכות ד: טו. שבועות ג:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לאו וכו' הני מתמעטימוניה: (ב) תוס' ד"ה אחת וכו' הא דלא וכו' דכיון דגלי:

עין משפט נר מצוה

קמו א מיי' פ"א מהל' שגגות הל' א והל' ב:

קמז ב מיי' פי"א מהל' שבועות הל' ב סמג לאוין א:

קמח ג מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ב:

קמט ד מיי' פ"א מהלכות שחיטה הלכה ב סמג לאוין קלו טוש"ע י"ד סי' כז סעי' א:

קנ ה מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הלכה ד סמג לאוין שכד:

קנא ו ז מיי' פי"ג מהלכות סנהדרין הלכה ד סמג לאוין רל:

קנב ח מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה א סמג לאוין קכ:

קנג ט מיי' פ"א מהל' שחיטה הל' ב ופי"ג מהל' סנהדרין הלכה ד ופי"ח שם הל' ג סמג לאוין קלו רכ רלו שכד:

קנד י מיי' פ"ג מהל' ע"ז הלכה ו סמג לאוין יח:

קנה כ מיי' שם פ"ה הלכה י והל' יא סמג לאוין לה טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף א ועיין בהשגות ובכ"מ:

[וע"ע תוס' זבחים קו. ד"ה מנין זובח]

גליון הש"ס

גמ' כתנאי אחרים אומרים. עיין במכילתא פרשת משפטים פי"ז: תוס' ד"ה משום וכו' תימה ת"ל דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. עיין שבת דף קנ"ד ע"א תוס' ד"ה בלאו. תמוה לי הא באמת בבן סורר לוקה היכא דלא יבא לידי מיתה וילפי' לה מקרא אלא דהתוס' כאן בקושייתם הב' הקשו דלילף מיניה בכל התורה דניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקה היכא דלא יבא לכלל מיתה יהיה איך שיהיה מאיזה טעם שיהיה דלא ילפי' בעלמא מיניה מ"מ עכ"פ בהך לאו עצמו דלא תאכלו על הדם איך שייך לומר דלא נילקי אכל הני משום דניתן מיתה בבן סורר הא אהך לאו עצמו לוקה בן סורר ואיך יפטרו אחרים ממה דניתן לאזהרת בן סורר למיתה: ולע"ג:

[שמחות פרק ב]

מו"ק יד:

[נ"ל ר' יוחנן אומר]

עין משפט
נר מצוה

קנו א מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ב:
קנז ב מיי' פ"ה מהל' ע"ז הלכה יא סמג לאוין לה:
קנח ג מיי' פ"ה מהל' שותפין הלכה י סמג עשין עב טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף ג וטוש"ע א"ח סי' קנו סעיף א ועיין בהג"ה:
קנט ד ה מיי' פ"ה מהל' ע"ז הל' יא סמג לאוין לה טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף ד:
קס ו מיי' פ"ב מהל' מחוסרי כפרה הלכה י:
קסא ז טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף ה:

שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו · אע"ג דהני ב' מלא ישמע נפקי ובסמוך נמי אמרינן דלא ישמע אזהרה למדיח אין זה לאו שבכללות דחדא מילתא היא שמשמיע שם עבודת כוכבים והא דלא נפקי כולהו מלא תזכירו משום דלאו לא כתיב אלא חד קרא הוה מוקמינן ליה לנודר ומקיים א"נ משום עבודת כוכבים הכתובה בתורה דמותר להזכיר שמה איצטריך ואפ"ה לנדור ולקיים אסור מיהו קשה דלא ישמע הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וי"ל דמשום הכי קאמר ד"א לאוקמי לא ישמע אזהרה למדיח ומעיקרא לא פלגינהו בב' קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעיקר מילתא דכולהו מלא תזכירו נפקא:

אסור לאדם שיעשה שותפות · אמר ר' שמואל כ"ש שבועה עצמה דאין לקבל הימנו ור"ת אומר מותר לקבל הימנו השבועה קודם שיפסיד כדאמר בפ"ק דמס' ע"ג (דף ו:) דמלוה ע"פ נפרעין ממנו מפני שהוא כמציל מידם ולא חיישינן דילמא אזיל ומודה ואע"ג דהתם ספק והכא ודאי מ"מ בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות ואע"פ שמה שמזכירין עמהם ש"ש וכוונתם לדבר אחר מ"מ אין זה שם עבודת כוכבים גם דעתם לעושה שמים ואע"פ שמשתפין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך*:

מרקולים

[ועי' תוס' מגילה כח. ד"ה תיתי ותוס' בכורות ב: ד"ה אסור]

תורה אור

לומר שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו מכלל דרבי יהודה סבר לוקין עליו: הנודר בשמו והמקיים בשמו הרי זה בל"ת: הנודר בשמו והמקיים בשמו מנלן דתניא *°ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית °לא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו דבר אחר לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח מסית בהדיא כתיב ביה °וכל ישראל ישמעו *ויראו וגו' אלא אזהרה למדיח ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ושיקיימו בשמו מסייעא ליה לאבוה דשמואל דאמר אבוה דשמואל אסור לאדם *שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך כי אתא עולא בת בקלנבו אמר ליה רבא והיכא בת מר אמר ליה בקלנבו אמר ליה והכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה והא היכא כתיבא דכתיב °כרע בל קרס נבו ואי לא כתיבא לא מתיב רב משרשיא *ראה אחת מרובה כשלש שהיא כמגדיון לשילה שהן שתי טבילות ושני ספוגין הרי זה זב גמור אמר רבינא גד נמי מכתב כתיב דכתיב °העורכים לגד שלחן *אמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דעבודת כוכבים דשריא דכתיב כרע בל קרס נבו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא *וכתיב °דברו לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבידו אמר רבי יצחק מאי דכתיב °ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים וגו' מאי כתבונם עצבים *מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בכיסו בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה מאי °זובחי אדם עגלים ישקון א"ר יצחק דבי רבי אמי שהיו משרתי עבודת כוכבים נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבים את העגלים ועושין דמות עצבים ומעמידין בצד אבוסיהן ומוציאין אותן לחוץ כיון שראו אותן רצין אחריהן וממשמשין בהן אומרים לו עבודת כוכבים חפץ בך יבא ויזבח עצמו לו אמר רבא האי זובחי אדם עגלים ישקון לזבוח אדם מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לעבודת כוכבים אמר לו דורון גדול הקריב לו יבא וישק לו אמר רב יהודה אמר רב °ואנשי בבל עשו את סכות בנות ומאי ניהו תרנגולת °ואנשי כות עשו את נרגל ומאי ניהו תרנגול °ואנשי חמת עשו את אשימה ומאי ניהו ברחא קרחא °והעוים עשו (את) *נבחן ואת תרתק ומאי ניהו כלב וחמור °והספרוים שורפים את בניהם (ואת בנותיהם) באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים ומאי ניהו הפרד והסוס אדרמלך דאדר ליה למריה בטעינה וענמלך דעני ליה למריה בקרבא אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא אמר רב יהודה אמר רב יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא מתיב רב משרשיא °כזכור בניהם מזבחותם וגו' וא"ר אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו בתר דאביקו ביה ת"ש °ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם *אמר אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה אמר לו מאיזה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית אני אמר לו כלום נשתייר מאותה משפחה אמר לו לאו חוץ ממני אמר לו אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד אמר לו הן אמר לו אמור בכל יום שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר לו הס

לומר שאין לוקין עליו · דמשמע שזה עונשו של לאו שאם הותירו ישרפנו ויפטר: לא מן השם הוא זה · כלומר טעם זה אינו מן העיקר: שמור לי · המתן: לא יגרום לאחרים · לעובדי כוכבים: וכל ישראל ישמעו ויראו. ולא יוסיפו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך: בת בקלנבו · לן באותה עיר והיא נקראת על שם עבודת כוכבים שבה: ראה אחת מרובה כשלש · זב שראה ראיה ארוכה שהוא שופע כג' ראיות שנעשה בהן זב גמור שהוא כמגדיון לשילה כשיעור מהלך מאותה עבודת כוכבים ששמה גדיון עד שילה שהן שתי טבילות ושני ספוגין שכן נתנו חכמים שיעור בין ראיה לראיה כדי לטבול ולהסתפג באלונטית דהיינו בין ראיה ראשונה לשניה טבילה וספוג וכן בין שניה לשלישית: קרס · נתרז כלומר כרע על ברכיו ונתרז דהיינו ליצנותא דאיסתפי ביה קרא לא יוכלו מלט משא הרעי שבנקביהם לא יוכלו לסבול ונתרז: לעגלות בית און · של עגלים שבבית אל: יגורו שכן שומרון · ידאגו שוכני שומרון: כי אבל עליו עמו · שיטלם סנחריב וילך לו: וכמריו · שהיו משאין אותו: עליו יגילו · שמחים על כובד משא שגלה מהם: אלא כבידו · משא עגבותיו וריעי שבהן ואע"ג דלאו בעלי חיים נינהו ואין להם ריעי משתעי בהו קרא ל' גנאי: מרעיבים את העגלים · בעלי חיים שהיו עובדין אותן והיו מרעיבין אותן ועושין דמות עצביהם של בעלי ממון כלומר דמות דיוקנם ומעמידין אותן בצד אבוסיהן של עגלים ומחמת שהיו רואין את הדמות תמיד היו מכירין אותן ורצין אחריהם וממשמשין בהן כלומר האכילנו ואומרין להם הכומרים עבודת כוכבים חפץ בך וכו': זבחי אדם · משמע אותן שזבחו האדם: עגלים ישקון · לאחר מכאן לעגלים ישקון: ישקון לזבוח אדם מבעי ליה · להם הם הכומרים אומרים עגלים הללו נושקין אתכם לזבוח עצמכם להם: ואנשי בבל עשו את סכות בנות · פסוק א' בס' מלכים באותן אומות שהושיב סנחריב בשומרון ובעריה ועשו להם עבודת כוכבים: תרנגולת · לדמות תרנגולת היו עובדין ובלשונם קורין לתרנגולת סוכות בנות: ברחא קרחא · עז ברחא קרוי כל צאן והעז קרי ליה קרחא ע"ש שאין לו צמר כל כך: נבחן · כלב נובח: דאדר ליה למריה · מהדר את אדוניו ומכבדו שמשליך עליו משאו שהיה צריך לטעון על טוארו אדר מלך מהדר את מלכו כלומר את אדוניו: לעשות לו כן · לשורפו באש כמו הספרוים: סלמנדרא · חיה קטנה שיוצאה מתנור שהאש בוערת בו שבע שנים והסך מדמה אין האור שולט בו ובאחז מצינו כתוב (מ"ב טז) גם את בנו העביר באש ולא מצינו לו בן אלא חזקיהו: אלא להתיר להם עריות בפרהסיא · שהיה יצר תקפן על עריות אמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו ולא *יוכיחו על העריות אבל על עבודת כוכבים לא תקפן יצרן: כזכור בניהם מזבחותם · משמע שהיו להם געגועין עליהם כאדם שיש לו געגועין על בנו ובזכרו נאנח והכי משמע כזכור בניהם דומה להם זכירת מזבחותם ואשריהם: בתר דאביקו ביה · אחר שנתקשרו בה מעצמן תקפה יצרן עליהן: תפוחי רעב · כמו נפוחי: הס

[תוספ' פ"ד]
בקרא ויראו
בכורות ב
זבין פ"א מ"ח
מגילה כה:
[שבת סג:]
[במגילה כה: ליתא וכתיב דברו אלא הכי איתא רבי ינאי אמר מהכא לעגלות בית און וכו' וכן איתא בילקוט וכ"א בשאילתות על נכון וכצ"ל]
בקרא כתיב נבחז וכן הגיה הגאון יעב"ץ ז"ל
[נ"ל אסרו]
ס"א יוכיחו אותנו

מסורת הש"ס

תורה אור

הם שלא להזכיר (א) בשם ה' שלא לימדו אביו ואמו מיד הוציא יראתו מחיקו ומחבקה ומנשקה עד שנבקעה כריסו ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה לקיים מה שנאמר °ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם בתר דאביקו ביה ת"ש °ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור אמר רב יהודה ואיתימא ר' יונתן *בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקי ואגלינהו לישראל מארעייהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן בתר דאביקו ביה יתבו תלתא יומא בתעניתא בעו רחמי נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתיב בה אמת אמר רבי חנינא שמע מינה *חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"ז בהדי דקתפסי ליה אישתמיט ביניתא מיניה ואזל קליה בארבע מאה פרסי אמרו היכי ניעבד דילמא משמיא מרחמי עליה א"ל נביא שדיוהו בדודא דאברא וכסיוה באברא דשייף קליה דכתיב °ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את האבן העופרת אל פיה *אמרי הואיל *ועת רצון הוא ניבעי רחמי איצרא דעבירה בעו רחמי אימסר בידייהו חבשוהו תלתא יומי איבעו ביעתא בת יומא *לחולה ולא אשכחו אמרו היכי נעביד ניבעי פלגא מרקיעא לא יהבי כחלינהו לעיניה אהני ביה דלא איגרי איניש בקרובתיה אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחוליה תלך ותעבוד לכל ע"ז שבעולם עמדה (*ועבדה) לכל ע"ז שבעולם כיון שהגיע לפעור שאלה לכומרים במה עובדין לזו אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה אמרה מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה ולא תעבוד ע"ז בכך אתם בית ישראל אינן כן °הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל °ואתם הדבקים בה' אלהיכם כשתי תמרות הדבוקות זו בזו במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע"י אשה ואתם הדבקים בה' אלהיכם דבוקים ממש ת"ר מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא לאחר שיצאה אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא אמרה לו ולא יהודי אתה אמר לה ומאי איכפת ליך נכנס פער בפניו וקינח בחוטמו והיו משרתי ע"ז מקלסין לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך *הפוער עצמו לבעל פעור הרי זה עבודתו אע"ג דמיכוין לביזוי הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו אע"ג דמיכוין לאירגמיה רב מנשה הוה קאזיל לבי תורתא אמרו לו ע"ז היא דקאי הכא שקל פיסא שדא ביה אמרו לו מרקולים היא אמר להו הזורק אבן למרקולים תנן אתא שאל בי מדרשא א"ל הזורק אבן במרקולים תנן °אף על גב דמיכוין למירגמיה אמר להו איזיל אישקלה א"ל אחד הנוטלה ואחד הנותנה חייב כל חדא וחדא רווחא לחבירתה שביק: **מתני'** °הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש: **גמ'** קתני ע"ז וקתני מולך אמר רבי אבין תנן כמאן דאמר מולך לאו ע"ז היא דתניא *אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב רבי אלעזר ברבי שמעון אומר למולך חייב °שלא למולך פטור אמר אביי רבי אלעזר בר' שמעון ור' חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד רבי אלעזר בר' שמעון הא דאמרן רבי חנינא בן אנטיגנוס דתניא רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר מפני מה תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם אפי' צרור ואפי' קיסם רבא אמר מולך עראי איכא בינייהו

אמר

רש"י

הם. שתוק כמו (במדבר יג) ויהס כלב השתיקם: ויזעקו בני ישראל בקול גדול. באנשי כנסת הגדולה כתיב: בייא בייא. בלשון ארמי הוי לשון גנוח וצעקה כמו אהה בלשון הקודש: היינו האי דאחרביה לביתיה. למקדשו: (ובעו רחמי). היו מבקשים רחמים שימסר בידם יצר הרע של עבודת כוכבים: לקבולי ביה אגרא. לכוף את יצרנו ולקבל שכר על כך: לא איהו בעינן וכו'. אלמא יצר תקפן: יתבי תלתא יומין וכו'. מלתיה דרב יהודה מסיק: אמת. משמע מסכים אני עמהם בתקנה זו שטוב הדבר לסלקו: חותמו של הקב"ה אמת. שהמלך נאות ומסכים עם עבדיו חותם עמהם בתקנתם את חותמו: כגוריא. ארי קטן: ביניתא. שער: דודא דאברא. קלחת של עופרת: אברא שאיף קליה. שואף את הקול ומעכבו לצאת יותר מכל כלי מתכות: זאת הרשעה. זהו יצר הרע ובנבואת זכריה כתיב שהיה בתחילת בית שני: דעבירה. של עריות: חבשוה תלתא יומין וכו'. ומתוך כך פסק חמום הזכרים מלהוליד והנקבות מלילד: איבעו ביעתא בת יומא (ולא אשתכח). נתבקשה ביצה שנולדה בו ביום: ולא אשתכח. שאפילו אותן שהיו גמורות קודם לכן פסקו מלצאת: לבעו פלגא. שלא יהא שולט במקום עבירה כדי שלא יהא תובע עריות: כחלינהו לעיניה. סמו עיניו בכחול: אהני ביה. הך תקנתא פורתא דלא איגרי בקריבתה באמו ובאחותו אבל מתגרה הוא באשת איש ובנדה: תרדין. בלד"ש בלע"ז ומבשלין את המעים וכן שכר חדש: אתם בית ישראל אינן כן. רב יהודה קאמר לה למדרשיה לקרא: הנצמדים לבעל פעור. כלומר אבל אבותם לא השיבו זאת על לבם שע"ז מגונה היא מכל ע"ז שבעולם ונצמדו ואדבקו בה כצמיד פתיל המוקף ע"פ כלי שממרחין אותו בטיט יפה ואל המקום לא היו נצמדים אלא דבוקים כתמרות המדובקות שדבוקות ואינן דבוקות: במתניתא תנא. שבח הוא אצלם דדבוק משמע מחובר טפי מנצמד למידין אינן מחוברין ומשכין וזין אילך ואילך דבוק משמע יפה יפה: סבטאי. שם יהודי הוא: בן אלס. בסמך ושם מקום הוא: וקינח בחוטמו. של פעור: מקלסין. משבחין: ואע"ג דמכוין לבזויי. חייב קרבן על שגגתו ואם התרו בו חייב מיתה: לבי תורתא. מקום: פיסא. בלשע"א בלע"ז: מרקולים הוא. זה וזהו עבודתו: למרקולים תנן. לפניו לכבדו ואני זרקתי להכות בגופו: במרקולים. עלמו להכותו: אישקליה. אע"ג שכבר עבד ואין השבון לדבר קא בעי למשקליה כדי שלא תתגלה בעבודה שלו: רווחא לחבירתה שביק. מפנה לה מקום לזורקים: **מתני'** שימסור למולך. מוסרו ביד משרתי ע"ז: ויעביר באש. בגמרא מפרש היכי הוו עבדי וילפי מקראי דתרווייהו בעינן: **גמ'** קתני. מתניתין (דף נג.) בחייבי סקילה ע"ז באנפי נפשה העובד ע"ז וקתני מולך אלמא מולך לאו בכלל ע"ז ונפקא מינה דאם זבח וקטר לפניו פטור אי נמי העביר מזרעו לשאר ע"ז ואין דרכה בכך לא מחייב דמולך דוקא כתוב שמו מולך: אחד למולך ואחד לשאר ע"ז. העביר זרעו חייב קסבר מולך נמי ע"ז הוא ולא איצטריך לאזהורי עלה בכדרכה דמאיכה יעבדו (דברים יב) נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב: שלא למולך פטור. דמולך דווקא כתיבי שדרכה בכך ולא משום ע"ז אזהר עליו דהא מאיכה יעבדו נפקא אלא חוק הוא להם והתורה הקפיד על חוק זה בסקילה לפיכך הוצרך לכתוב: כל שהמליכו עליהם. שקרא שמו מולך: רבא אמר. לא אמרו דבר אחד דמולך עראי איכא בינייהו כגון צרור וקיסם שאינו ראוי לכך וזה לפי שעה המליכוהו עליו להעביר לו בנו זה לר"א בר' שמעון לא מחייב אלא במולך קבוע ובא:

רבי

תוספות

מרקולים אור"ת קילוס שמה לשון שבח אלא שחכמים כינו אותה לגנאי וקראוה קולים לשון לעג וקלס (תהלים מד) ומר לשון חילוף כמו במר דשחוטה (חולין דף נד:) במר דפרזלא (ב"ק דף קיג:) במר דכנתא (בכורות דף ל:) כלומר חילוף קילוס שהחליפו שמה*: **אע"ג** דקמיכוין לבזויה. °ולעובדה בבזוי *דאי לא קמכוין אלא לבזות הא אפילו עובד מאהבה ומיראה פטור לרבא ואפילו לאביי דמחייב התם הכא מודה דפטור: **קתני** ע"ז וקתני מולך. אף על גב דקתני ע"ז וקתני פעור ומרקולים לא דמי דהתם לפרושי דינא קאתי אבל הכא דייק מרישא דקתני אלו הן הנסקלין עובד ע"ז והנותן מזרעו למולך ולא קתני פעור ומרקולים:

העביר

מסורת הש"ס: רש"ל מ"ז וצ"ל וסיו וסד"א | יומא סט: [ע"ש כל הענין] | שבת נה. | רש"ל מ"ז | יומא סט: | רש"ל בבל ארץ ישראל | רש"ל והלכה | [תוספת' פ"ו]

ויקרא כו | נחמיה ט | זכריה ה | במדבר כה | דברים ד

[בייך למשנה לעיל ס:] | [פסוק יג] | [ועי' תוס' ב"מ כה: ד"ה כאבני ותוס' ע"ז נ. ד"ה אבני] | [ברכות ח. וש"נ]

עין משפט נר מצוה:

קסב א ב מיי' שם פ"ג מהל' עכו"ם הלכה ה:

קסג ג מיי' שם פ"ו הלכה ד:

קסד ד מיי' שם הלכה ג:

הגהות הב"ח

(א) גמ' הם שלא להזכיר. נ"ב עמוס ו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אף פ"ג. ולעובדה בבזוי. פי' לעיל סא פ"ב ע"ב ד"ה רבא:

עין משפט
נר מצוה

קסה א מיי' פ"ו מהל' עכו"ם הלכה ד:
קסו ב ג ד מיי' שם הלכה ה:
[צ"ל לרבי]
קסז ה מיי' שם הלכה ד:
קסח ו מיי' שם הלכה ג ועיין בכ"מ:
קסט ז מיי' שם הלכה ה:
קע ח מיי' פי"ב מהל' אבידה הלכה א סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סי' רס"ד סעיף א:

א"ר ינאי אינו חייב עד שימסרנו למשרתי ע"ז שנאמר °ומזרעך לא תתן להעביר (ויקרא יח) למולך תניא נמי הכי יכול העביר ולא מסר יהא חייב ת"ל לא תתן מסר למולך ולא העביר יכול יהא חייב ת"ל להעביר מסר והעביר שלא למולך יכול יהא חייב ת"ל למולך מסר והעביר למולך ולא באש יכול יהא חייב נאמר כאן להעביר ונאמר להלן °לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש (דברים יח) מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן מולך אף להלן מולך אמר רב אחא בריה דרבא *[א]העביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך [ב]בעי רב אשי העבירו סומא מהו ישן מהו בן בנו ובן בתו מהו תפשוט מיהא חדא דתניא °כי מזרעו נתן למולך (ויקרא כ) מה ת"ל לפי שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש אין לי אלא בנו ובתו [ג]בן בנו ובן בתו מנין ת"ל °בתתו (שם) מזרעו תנא פתח בכי מזרעו וסליק בתתו מזרעו דרשה אחרינא הוא זרעו °אין לי אלא זרע כשר [ד]זרע פסול מנין ת"ל בתתו מזרעו אמר רב יהודה [ה]אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא [ו]רבא אמר כמשוורתא דפוריא תניא כוותיה דרבא *אינו חייב עד שיעבירנו דרך (א) עברה העבירה ברגל פטור [ז]ואינו חייב אלא על יוצאי יריכו הא כיצד בנו ובתו חייב אביו ואמו אחיו ואחותו פטור העביר עצמו פטור ורבי אלעזר בר' שמעון מחייב אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב רבי אלעזר ברבי שמעון אומר למולך חייב שלא למולך פטור אמר עולא מאי טעמא דרבי אלעזר בר' שמעון אמר קרא °לא ימצא בך (דברים יח) בך בעצמך ורבנן לא דרשי בך והתנן *[ח]אבידתו ואבידת אביו שלו קודמת ואמרינן *מאי טעמא ואמר רב יהודה אמר קרא °אפס כי לא יהיה בך אביון (שם טו) שלו קודמת לשל כל אדם והתם מאפס אמר רבי יוסי בר' חנינא שלש כריתות בע"ז למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ז היא כרת במולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה ולמאן דאמר *מגדף ע"ז היא כרת במגדף למה לי *לכדתניא °הכרת תכרת (במדבר טו) הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא דברי רבי עקיבא אמר לו רבי ישמעאל והלא כבר נאמר ונכרתה וכי שלשה עולמים יש אלא ונכרתה בעולם הזה הכרת לעולם הבא תכרת *דברה תורה כלשון בני אדם:

מתני'

ר' ינאי. לפרושי עד שימסור דמתני' אתא למימר דהך מסירה למשרתי ע"ז קאמר: לא תתן להעביר. לא תתן לאחרים להעביר וסתמא דמילתא שמשין שלה קא מעבירין לה: ה"ג תניא נמי הכי יכול העביר ולא מסר כו' ול"ג בברייתא ברישא ומזרעך לא תתן דתו לא יכול למיתני יכול העביר ולא מסר דהאי לא תתן מסירה משמע אלא הכי קתני יכול העביר ולא מסר יהא חייב ותיפוק ליה מלא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש דלא כתיבא מסירה ת"ל לא תתן להעביר פירש לך הכתוב על העברה שאינה אלא דרך נתינה: לא תתן להעביר. משמע ליה לתנא נתינה הבאה לכלל העברה ולא משמע ליה נתינה על מנת להעביר לחיוביה על נתינה לחודה: מסר והעביר. לע"ז אחרת שלא למולך יכול יהא חייב: העבירו. לבנו סומא או ישן מי הוה דרך העברה בכך בכה"ג דאינו יכול לעבור בעצמו אם היה רוצה: פשוט מיהא. מתניתין: חדא. מהנך שאלות דבן בנו ובן בתו כבנו: כי מזרעו נתן למולך מה ת"ל. פשיטא דהאי כרת על כן נכתב דהא במעביר למולך כתיב (ויקרא כ) ואני אתן את פני וגו' ולעיל מיניה כתיב ואשר יתן מזרעו למולך מות יומת: ת"ל בתתו מזרעו. קרא אחרינא הוא ולא זה שהתחיל התנא לדרוש ופרכינן תנא פתח לדרוש כי מזרעו נתן למולך ובסוף דבריו סיים ת"ל בתתו מזרעו ומשני דרשה אחריתי דרש מבתתו מזרעו דרשה קמייתא דבן בנו ובן בתו מכי מזרעו נפקא ליה והדר תנא זרעו פסול מנין שהיה לו ממזר והעבירו ת"ל בתתו מזרעו ואם העלם יעלימו וגו' ולא היה צריך למכתב בתתו מזרעו דהא במעביר מזרעו משתעי אלא להך דרשה: דרך העברה. שלא שינה מן החוק אלא כדרך מנהג העברת המולך: שרגא דלבני. שורת לבנים גבוה לבנה על גבי לבנה והאש מכאן ומכאן ומעבירין עליו ואינו שורפו מדקתני לקמן המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה הוא חי והא דאמרינן (לעיל דף סג:) גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלהי ספרוים דהתם שריפה כתיב: רבא אמר כמשוורתא דפוריא. אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ מספה לספה: דרך העברתו. עבודתו של מולך: העבירו ברגל פטור. אלמא דרך עבודתו בקפילה: מאי טעמא דר' אלעזר. במעביר עצמו: ורבנן לא דרשי בך. בתמיה לאזהרה למשמע מינה אזהרת עצמו: לא יהיה בך אביון. הזהר בעצמך שלא תבא לידי עניות נימא הואיל סתמא דלא כרבנן: התם מאפס כי לא יהיה בך אביון. דאי לאו לאזהרה אתא אלא להבטחה שמבטיחם שלא יהיה בהם אביונים נכתוב לא יהיה בך אביון מדכתיב אפס לאזהרה אתא כלומר אפס ותדל וכלה עניות ממך אפס לשון חדלה וכליה כמו (בראשית מז) כי אפס כסף: שלש כריתות בע"ז. תרתי גבי מולך בקדושים תהיו ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזונים וגו' (ונתתי את פני וגו') וא"נ סבירא ליה דמולך לאו ע"ז הוא מכל מקום קרי ליה ע"ז והשלישית בשלח לך אנשים כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא וגו' ותניא לקמן באלו שאין להם חלק לעולם הבא דבר ה' בזה זה דבור ראשון שנאמר בסיני והוא ע"ז והא דכתיב הכרת תכרת חדא חשיב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם את ה' הוא מגדף ונכרתה לקמן מפרש: אחת שלא כדרכה. כרת יתירה גבי מולך אם אינו ענין לו תנהו ענין לזבוח וקטור ונסוך והשתחואה שהוא חייב עליהם אף שלא כדרכה: ואחת למולך. דאף על פי שדרכן בכך מיבעי ליה למכתבה באפי נפשיה דמולך לאו ע"ז הוא והקפידה תורה עליו: ולמאן דאמר מולך ע"ז הוא. והוי בכלל כדרכה דכל שאר עבודות מאיכה יעבדו נפקא בא הכתוב לחייב עליו אף בשאר ע"ז שאין דרכו בכך שלא מליט אלא זבוח וקטור ונסוך והשתחואה: ולמאן דאמר. בכריתות *מגדף זה העובד ע"ז כגון מסורר לע"ז: כרת דכתיב במגדף למה לי. אחרי שדרכה בכך ופלוגתא היא בכריתות (דף ז.) איכא למאן דאמר מגדף היינו מברך את השם: לכדתניא. כדמוקים ליה רבי ישמעאל אחד לעוה"ז ואחד לעוה"ב: והלא כבר נאמרה ונכרתה. באותה פרשה עצמה גבי מגדף ורבי עקיבא ס"ל מגדף היינו מברך את השם כדאמר בכריתות ועולם הבא לא נפקא ליה בע"ז אלא מהכרת תכרת ור' ישמעאל לאו לר"ע פריך והלא כבר נאמר ונכרתה דהא ר"ע במברך את השם מוקים לה אלא טעמא דנפשיה קאמר והלא כבר נאמרה ונכרתה ולגא סבירא ליה דבע"ז כתיבא: וכי שלשה עולמות יש וכו'. ודומה לו בשחיטת חולין והלא במוקדשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה דהא פרכא לאו לכשנגדו פריך דאיהו ס"ל אפילו במוקדשין דאין כולה עולה אלא טעמא דנפשיה אמר בפרק [בהמה המקשה] (חולין סט:):

מתני'

העביר כל זרעו פטור. וא"ת מקמא מיחייב ליה וי"ל כגון שאין לו אלא בן אחד או שהעבירם בבת אחת:

שלש כריתות בע"ז. פ"ה שתים גבי מולך בקדושים והשלישי בשלח לך כי דבר ה' בזה וקשה (לר"י) דאית ליה בריש מי שהיה טמא (פסחים ד' צג.) מגדף היינו מברך השם ובסוף פרק קמא דשבועות (דף יג.) מוקי כי דבר ה' בזה לפורק עול ומגלה פנים בתורה כרת בע"ז שלא כדרכה מנלן ויש לומר דכרת ג' בפרשת אחרי מות דכתיב מולך גבי עריות ואכולהו כתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות וגו' ואף על גב דהוי ליה טפי לאוקמי לגופיה למעביר בנו שלא כדרכה ניחא ליה לאוקמיה בע"ז באם אינו ענין כיון דהשתא סבירא ליה מולך לאו היינו ע"ז וחוק בעלמא הוא דלא מסתבר לחיובי עליה אלא כדרכה:

למעביר בנו ובתו שלא כדרכה. תימה כיון דמולך ע"ז הוא ת"ל מההוא כרת דמוקמינן לע"ז שלא כדרכה ויש לומר דלא הוה מוקמינן ליה לע"ז כיון דגבי מולך כתיב אי לאו דאשכחן קרא אחרינא למולך:

וכי שלשה עולמות יש. לאו לר' עקיבא פריך דאיהו מוקי לה במברך את השם אלא אליבא דנפשיה קאמר כדפ"ה ואם תאמר לרבי עקיבא נמי תקשה וכי שלשה עולמות יש דלעולם הזה נפקא לן מקראי דמולך כע"ז מיהו ר' עקיבא איכא למימר דלא דריש כי דבר ה' בזה בע"ז אלא כדדרשינן פ"ק דשבועות (שם) אבל מרבי ישמעאל קשיא דדריש בחלק *המבזה דיבור ראשון שנאמר בסיני דהיינו ע"ז דאכתי תקשה ליה וכי שלשה עולמות יש דע"ז נפקא ליה מקראי דמולך וי"ל דרבי ישמעאל הוה דריש קראי דמולך תרתי לע"ז שלא כדרכה משום עולם הזה ולעולם הבא אי נמי חד לע"ז שלא כדרכה ותרתי למולך לעולם הזה ולעולם הבא:

והגשאל

מסורת הש"ס
[תוספתא פ"י]
ב"מ לג.
[ב"מ ל: לג. ע"ש]
(פסחים צג:)
[כריתות ז:]
[ברכות לא: קידושין יז: וש"נ]
[דף צ.]
לקמן צ: [שבועות יג.]
[דף ז.]

גליון הש"ס
גמ' אין לי אלא זרע כשרי וכן בקדושין דף ד ע"א ועי' בתוס' קידושין דף כו ע"ב ד"ה ולזרעו:

הגהות הב"ח
(א) גמ' דרך עברתו העבירו ברגל:

תורה אור

מתני' [א]בעל אוב זה פיתום המדבר *משחיו וידעוני זה המדבר בפיו הרי אלו בסקילה [ב]והנשאל בהם באזהרה: **גמ'** *מאי שנא הכא דקתני בעל אוב וידעוני ומאי שנא גבי כריתות דקתני בעל אוב ושייריה לידעוני ר' יוחנן אמר הואיל [ג]ושניהן בלאו אחד נאמרו ר"ל אמר ידעוני לפי שאין בו מעשה ור' יוחנן מאי שנא בעל אוב דנקט משום דפתח ביה קרא וריש לקיש מ"ט לא אמר כר' יוחנן אמר רב פפא חלוקין הן במיתה ור' יוחנן חלוקה דלאו שמה חלוקה (א)דמיתה לא שמה חלוקה ורבי יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש אמר לך מתני' דכריתות ר' עקיבא היא דאמר לא בעינן מעשה וריש לקיש נהי דלא בעי ר' עקיבא מעשה רבה מעשה זוטא בעי מגדף מאי מעשה איכא עקימת שפתיו הוי מעשה בעל אוב מאי מעשה איכא הקשת זרועותיו הוי מעשה [ד]ואפילו לרבנן והתניא* אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה כגון זיבוח קיטור וניסוך והשתחואה ואמר ר"ל מאן תנא השתחואה ר"ע היא דאמר לא בעינן מעשה ור' יוחנן אמר [ה]אפילו תימא רבנן כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה השתא לריש לקיש כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה כי קאמר ר"ל נמי לר"ע אבל לרבנן לא אי הכי יצא מגדף ובעל אוב מיבעי ליה אלא אמר עולא [ו]במקטר לשד א"ל רבא מקטר לשד עובד עבודת כוכבים הוא אלא אמר רבא [ז]במקטר לחבר אמר ליה אביי המקטר לחבר חובר חבר הוא אין והתורה אמרה חובר זה בסקילה *ת"ר [ס]חובר חבר [ח]אחד חבר גדול ואחד חבר קטן ואפי' נחשים ועקרבים אמר אביי [פ]הלכך האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא אע"ג דקא מיכוין דלא ליזקו אסור ורבי יוחנן מאי שנא דכפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה ועקימת שפתיו לא הוי מעשה אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בלב

דברים יח

מתיב

רש"י

מתני' פיתום · שם המכשף המדבר משחיו מעלה את המת מן הארץ ומושיבו לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר משחי אייסל"ה בלע"ז: ידעוני המדבר בפיו · כדמפרש בגמרא חיה אחת יש ששמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו על ידי כשפים: הרי אלו בסקילה · כדכתיב (ויקרא כ) באבן ירגמו אותם: והנשאל בהם · שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול: באזהרה · דאל תפנו אל האובות (שם יט) ואזהרה דמכשפות גופיה מלא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב וידעוני (דברים יח): **גמ'** בכריתות קא חשיב לכל כריתות שבתורה שחייבין עליהן על שגגתן חטאת ותנן (שם דף ג.) בעל אוב ולא תנא ידעוני: הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו · בלאו דאל תפנו אל האובות ואל הידעונים ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת שהלאוין מחלקין לחטאות כדכתיב (ויקרא ד) אשר לא תעשינה דהיינו דברים שהן בלא תעשה וסמיך ליה או הודע אליו אלמא חטאת אלאוין קיימי והני אף על גב דכי עבד לחד מינייהו באפי נפשיה מיחייב דהא לאו אתרוייהו קאי לא תני להו לתרוייהו התם דכי תניא התם מידי דמחייב אכל חד וחד כי עביד להו כי הדדי הוא דתנינן כדאמרינן התם ברישא דגמ' דפרקין מניינא למה לי שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת הלכך לא מצי למתני ל"ו כריתות לחייבו ל"ו חטאות והא דנקט הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו ולא נקט הואיל ושניהם בכרת אחת נאמרו משום דחלוק חטאות אינו תלוי בחלוק כריתות דהא מפטם שמן המשחה וסך משמן המשחה משום דאיכא שני לאוין על בשר אדם לא ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמוהו (שמות ל) אע"ג דאין בשניהם אלא כרת אחת כדכתיב (שם) איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו אמרי' התם דכי עביד להו בשוגג בהדדי מיחייב על כל אחת ואחת: ריש לקיש אמר ידעוני. להכי לא תנינא לה להתם משום דאפי' כי עביד לה באפי נפשיה לאו בר קרבן הוא לפי שאין בו מעשה וחטאת אינה באה אלא על המעשה דכתיב ועשה אחת אבל בעל אוב צריך להקיש בזרועותיו כדלקמן והקשת זרועותיו חשיב ליה מעשה אבל הכנסת העצם ידעוני אינו מדבר בשעת מעשה אלא לאחר המעשה שהוא בפיו מדבר העצם מאליו: ורבי יוחנן · דאמר ידעוני באפי נפשיה בר קרבן הוא והאי דשייריה משום דלא מיחייב תרתי עלייהו: מאי שנא בעל אוב דנקט. תנא למתנייה ושייריה לידעוני ולא נקט ידעוני ולשייריה לבעל אוב: משום דפתח ביה קרא · בכל דוכתי אוב כתיב ברישא: חלוקין הן במיתה · כשפירש סקילתן חלקן הכתוב כי יהיה בהן אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם ולא כתיב וידעוני הלכך אי הוה ידעוני בר קרבן הוה מיחייב עליה נמי כי עביד ליה בהדי אוב: מ"ט לא אמר כריש לקיש · דפטר ליה לגמרי מקרבן הא ודאי בעינן מעשה: ר"ע היא · דקא חשיב מגדף בההוא מניינא ופליגי רבנן עליה במגדף משום דאין בו מעשה הלכך לר' עקיבא מחייב עליה ולא שיירה אלא משום דלא מחייב תרתי אתרוייהו: עקימת שפתיו · שעוקמין ומנענעין כשהוא מדבר חשיב ליה ר"ע מעשה אבל ידעוני אפי' עקימת שפתים ליכא: ואפי' לרבנן · קאמר ריש לקיש דהוה מעשה בתמיהה כלומר מדלא פליגי רבנן עליה התם אלא במגדף אבל בבעל אוב מודו אלמא הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה: אינו חייב · קרבן על שגגתן: מאן תנא השתחואה · לענין קרבן: ר"ע היא דאמר לא בעינן מעשה · רבה אלא מעשה זוטא: כי אמר ריש לקיש · דהקשת זרועותיו לבעל אוב הוי מעשה לר' עקיבא קאמר: אי הכי · מתני' דקתני התם במילתא דרבנן יצא מגדף שאינו מחייב על שגגתו חטאת לפי שאין בו מעשה וגבי חטאת כתיב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה ואי הכי יצא מגדף ובעל אוב מבעיא ליה: במקטר לשד · בעל אוב דקתני בכריתות דמודו ביה רבנן בהכי עסקינן שמקטר לפני השד הממונה על אותו דבר דהוי מעשה גמור: עובד עבודת כוכבים הוא · ועובד עבודת כוכבים הא קתני לה התם: ומשני במקטר לחבר · אינו מקטר לשם אלהות אלא ע"י הקטרה נעשה המכשפות לחבר השדים לכאן: חובר חבר הוא · ואינו אלא בלאו: והתורה אמרה חבר כגון זה בסקילה · תירוץ הוא מאחר שמחבר את השדים במזיד אמרה התורה שיהא בסקילה וכל שזדונו חייב מיתה על שגגתו מביא קרבן דכי אמרי' חובר חבר אינו אלא באזהרה זה המחבר חיות ובהמות נחשים ועקרבים למקום אחד ע"י לחשים: אחד חבר גדול · מאסף חיות ובהמות גדולות: חבר קטן · מחבר שקצים ורמשים: ואפי' נחשים ועקרבים · לגרותן זה בזה או למקום מדבר שלא ימצאו ביישוב ויזיקו: אסור · וכגון שאין רצין אחריו שאין כאן משום פקוח נפש: הואיל וישנו בלב · עיקר חיוב הבא עליו תלוי בלב שמתכוין לברך השם שאפילו מברך את השם כל היום ואין בלבו כלפי מעלה אלא שהעלה את השם לדבר אחר ומכנהו בשם המיוחד ומקללו אינו מתחייב:

מתיב

תוספות

והנשאל בהן · פ"ה באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפות גופיה מלא ימצא בך וקשה דהאי אל תפנו אזהרה לנשאל א"כ יהא בו כרת דכתיב בפרשת קדושים והנפש אשר תפנה וגו' והכרתי אותה וי"ל איפכא דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך [ס]דכתיב בקרא בתריה שואל אוב וידעוני: **הואיל** ושניהם בלאו אחד נאמרו · פ"ה שהלאוים מחלקים לחטאות כדכתיב אשר לא תעשינה וסמיך ליה או הודע אליו ואף על גב דבפ"ב כלל גדול (שבת דף סט.) הוא דדריש ריש לקיש בשגגה עד שישגג בלאו שבה ור' יוחנן ס"ל שגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו מ"מ בלאוין תליא מילתא כיון דאשכחן מפטם וסך דאיכא שני לאוין וכרת אחד מסתברא דלכך כתובין שני לאוין כדי לחייבו שני חטאות: **מאן** תנא השתחואה ר' עקיבא היא · תימה הא לא מחייב ר"ע במגדף אלא משום דכתיב כרת במקום קרבן כדתנן בספ"ק דכריתות (דף ז:) וא"כ בהשתחואה דלא כתיב ביה כרת במקום קרבן ליפטר וכן ידעוני אליבא דר' יוחנן לר"ע אמאי חייב הא לא כתיב ביה כרת במקום קרבן וי"ל דר"ע אליבא דדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי לא בעינן מעשה לדידכו אודו לי מיהא במגדף דכתיב ביה כרת במקום קרבן א"כ כיון דחייב רחמנא במגדף ש"מ דבכל דוכתי לא בעי מעשה לענין קרבן כלל דעקימת שפתיו לרבי יוחנן אליבא דר"ע לא חשיב מעשה הואיל וישנו בלב כדלקמן ולר"ל אליבא דר"ע מחייביה אע"פ דלית בה מעשה רבה אלא זוטא: **יצא** מגדף ובעל אוב מיבעי ליה · בריש כריתות (דף ג:) משני חדא מתרתי נקט וליתני בעל אוב מגדף איצטריך ליה סד"א הואיל וכתיב כרת במקום קרבן אימא מודו ליה לר"ע קמ"ל ודרך הש"ס בכמה מקומות כן כדאשכחן בפ"ק דחולין (דף כב. ושם) ידו הימנית מדרבה בר בר חנה נפקא ומשני כהונה בעיא אצבע ובסוף התודה (מנחות דף פג:) משני כדי נסבא ובסוף דם החטאת (זבחים דף צח. ושם) משני הנך ב' שינויי: **הואיל** וישנו בלב · פי' בקונט' שאפי' מברך השם כל היום ואין לבו כלפי מעלה אלא לדבר אחר ומכנהו בשם המיוחד אינו חייב וקשה השתא השתחואה נמי ישנה בלב כדאמרינן (לעיל דף סא:) גבי אנדרטא אי לא קיבלה באלוה לאו כלום הוא וי"ל מדכתיב גבי ניטה (נחום א) ממך יצא חושב על ה' רעה דהיינו רבשקה שגידף שהיה שלוחו של סנחריב מלך אשור וניטה בארץ אשור ותלאו הכתוב במחשבה ולפי מאי דפרישי' לעיל (שם ד"ה רבא) דבשתם עבודת כוכבים מאהבה ומיראה חייב ניחא דאין תלויה בלב:

ילאו

עין משפט נר מצוה

קעא א מיי' פ"ו מהל' ע"ז הל' א ב ופי"א הלכה יד סמג לאוין לח טור י"ד סימן קעט:

קעב ב מיי' שם פי"א הל' יד סמג שם:

קעג ג מיי' שם פ"ו הלכה ב:

קעד ד מיי' פ"א מהל' שגגות הלכה ב והלכה ד:

קעה ה מיי' שם פ"ז הלכה א:

קעו ו ז מיי' פ"ו מהל' ע"ז הלכה א:

קעז ח מיי' שם פי"ד הלכה י סמג לאוין כד טוש"ע י"ד סימן קעט סעיף ה:

קעח ט שם סעיף ו וכפירוש רש"י:

הגהות הב"ח

(א) גמרא דלאו שמה חלוקה חלוקה דמיתה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה והנשאל כו' דכתיב בקרא. עיין עירובין יז ע"ב ובתורת חיים שם:

מסורת הש"ס

[עי' תוספות מנחות לז: ד"ה קיבורת] כריתות ג [כל הסוגיא ע"ש]

[לעיל סג. תוספתא פ"י כריתות ג:]

ג"ז שם בכריתות

מתיב ר' זירא *יצאו עדים זוממין שאין בהן מעשה ואמאי הא ליתנהו בלב אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא והא איתמר *חסמה בקול והנהיגה בקול רבי יוחנן אמר [א]חייב ור"ל אמר פטור רבי יוחנן אמר חייב עקימת פיו הוי מעשה ר"ל אמר פטור *עקימת פיו לא הוי מעשה אלא אמר רבא *שאני עדים זוממין הואיל וישנן **בראיה ת"ר [ב]בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו [ג]ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו מיתיבי °והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי תא שמע °ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי ת"ר בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד [ד]הנשאל בגולגולת מה בין זה לזה מעלה בזכורו אינו עולה כדרכו ואינו עולה בשבת נשאל בגולגולת עולה כדרכו ועולה בשבת עולה להיכא סליק הא קמיה מנח אלא אימא עונה כדרכו ועונה בשבת ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע אמר לו ומה יום מיומים אמר לו ומה גבר מגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי א"ל הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבתא אמר לו נהר סבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת אמר לו ביזיתו ביישתו וקיללתו שואל אוב היינו ודורש אל המתים דורש למתים כדתניא [ה]°ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבה"ק *כדי שתשרה עליו רוח טומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר °כי [אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר כי עונותיכם היו מבדילים וגו' רבא* ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה אמר ליה מן חבריא את הדר לעפריך *רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה תנו רבנן מעונן ר' שמעון אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין וחכ"א [ו]זה האוחז את העינים ר"ע אומר [ז]זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח לימודי ערבי שביעיות חיטין יפות עיקורי קטניות מהיות רעות תנו רבנן [ח]מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו אל

תורה אור
°והיה כאוב — ישעיה כט
°ותאמר האשה — שמואל א כח
°ודורש אל המתים — דברים יח
°כי [אם] עונותיכם — ישעיה נט

תוספות

יצאו עדים · תימה למ"ל למעוטי עדים זוממין מקרבן הא אפילו בשוגג מיקטלי דלא בעי התראה וי"ל דמשכחת לה שהוזמו קודם גמר דין דאין נהרגין עד שיגמר הדין א"נ כגון שחזרו בהן מעצמן ואמרו מזידין אנחנו: הואיל וישנו בקול · תימה כי הדר ביה משינויא דקול ומסיק שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה מאי משני מכל הני דתני בת"כ בהדיא עדים זוממין דממעט מועשה מקלל אביו ואמו ומסית ומדיח ונביא השקר ובספרים ישנים ל"ג עדים זוממין וה"ג אלא אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בקול וכי פריך וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא לא פריך אלא מעדים זוממים לחודיה דמודה ר' יוחנן בכולהו דקול לאו מעשה הוא אלא דוקא גבי חסמה משום דבדבורו קא עביד מעשה כשהבהמה שוחה לאכול והוא גוער בה זוקפת ראשה וה"נ עדים זוממין בדיבורייהו עבדי מעשה לחייב הנדון תדע *(דבפרק בתרא דמכות (דף טז:) א"ל רבי יוחנן לתנא לא תיתני מימר דבדיבוריה עבד מעשה אלמא לא חשיב עקימת שפתיו מעשה אלא היכא דבדיבורו עביד מעשה הלכך שינויא דקול קאי ולא הדרא ביה אלא מעדים זוממים מיהו בפ"ק דכריתות (דף ד.) קשה דהיכא התם כל הך סוגיא ושינויא דקול ליתא התם כלל וא"כ תקשה ליה מכל הני דתורת כהנים:

ריש לקיש אמר פטור · אליבא דמ"ד לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו פליגי בפרק הפועלים (ב"מ דף צ: ושם) דהא ר"ל אית ליה פרק שבועות שתים (שבועות דף כא.) לוקין עליו:

מעלה בזכורו · פ"ה מעלה ומושיב המת על זכורו ולא יתכן בבעל אוב דשאול אלא נראה דשם מכשפות כך הוא תרגומו דאוב וידעוני מתרגמינן בידין וזכורין ומיהו יש לתמוה קצת דהוה ליה למנקט המעלה בידין שהוא תרגומו של אוב:

המחלל

רש"י

מתיב רבי זירא יצאו עדים זוממין · אלא חטאת היא שנויה בתורת כהנים גבי פר כהן משיח אחר שראינו דברים שהן כעובד עבודת כוכבים ודברים שאינן כעובד עבודת כוכבים למה נאמרה עובד עבודת כוכבים לומר לך מה עבודת כוכבים מיוחדת שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת אף כל שחייבין וכו' אי מה עבודת כוכבים מיוחדת שחייבין עליה מיתת ב"ד אף אני מרבה חייבי מיתות ב"ד ואת מי אני מרבה מקלל אביו ומסית ועדים זוממין ת"ל ועשה יצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה ואמאי לא הויא עקימת שפתיו מעשה הא לא תליא בכונת הלב: ה"ג אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בקול · עיקר חובן בשמיעת קולם לפני ב"ד הוא בא וקול לית ביה ממש הלכך הוי כמגדף דתלוי בלב: חסמה בקול · לפרה דשה ובשרוה לאכול חסמה בקולו: והנהיגה בקול · מנהג בכלאים דחייב משום לא תחרוש בשור ובחמור (דברים כב): בראייה · עיקר חובתו בא ע"י הראייה שמעידין שראו וראייה לית בה מעשה: מבין הפרקים · מעלה את המת ויושב לו באחד מבין פרקי העצמות של מכשף כגון על פרקי אצבעותיו או על פרקי ברכיו: ידוע · שם חיה: כי אורחיה · מתוך קברו ומתוך כך קולו נמוך: לא דסליק ויתיב בין הפרקים · ומיהו קולו נמוך לפי שאין בו חיותא: בזכורו · מעלה ומושיב את המת על זכרותו: בגולגולת · המוטלת מן המת לארץ ועונה מה ששואלין אותו ע"י כישוף: אינו עולה כדרכו · אלא רגליו למעלה: עולה כדרכו · ולא סליק למיתב בין הפרקים: מה היום מיומים · למה תחשב יום שבת יותר משאר ימים: ומה גבר מגוברין · מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל אנשים: דמרי צבי · אדני חפץ לגדלני המלך קיסר המשילני: שבת נמי דמרי צבי · הקב"ה חפץ והזהיר על כבודו: דמי יימר דהאידנא שבתא היא · ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת: נהר סבטיון יוכיח · נהר אחד של אבנים ובכל ימות השבת שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח: בעל אוב יוכיח · שאינו עולה בשבת: קברו של אביו · דטורנוסרופוס כל ימות השבת היה מעלה עשן שהיה נדון ונשרף ובשבת פושעי גיהנם שובתין: ביזיתו ביישתו קללתו · כך קללה אינה אלא גדוף וכן היה לשונם כמו (מלכים א ב) קללה נמרצת שלא היה שם קללה אלא גדוף: היינו דורש אל המתים · ולמה נכתבו שניהם במקום אחד: שתשרה רוח טומאה עליו · שד של בית הקברות יהא אוהבו ומסייעו בכשפיו: המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה · נבואת שכינה: עאכ"ו · שהיא המדה טובה שע"י תענית ובקשה תשרה עליו שכינה דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות ואנו צועקין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה וכו': אי בעו צדיקי · להיות נקיים מכל עון: הוו ברו עלמא שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים · הא אם לא היו בהם עונות אין כאן הבדלה: ברא גברא · ע"י ספר יצירה שלמדו צרוף אותיות של שם: ולא היה מהדר ליה · שלא היה בו דבור: מן חבריא · החרטומים ע"י החברים אתה: עיגלא תילתא · גדול כאינו הגיע לשליש שניו וגמרה גדילתו דהכי שביחי ומעלי למיכל כמו (ב"מ דף סח.) ומגדלין אותן עד שיהו משולשין · ל"א *שהיה טוב ובעל טעם כאילו הוא שליש לבטן: שבעה מיני זכור · שכבת זרע מז' בריות ומעביר על עיניו ועושה כשפים: אוחז את העינים · אוחז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום: המחשב עתים ושעות · לשון משוק כמו בעל שוטות שמבחין את עונה ואומר היום יפה לצאת לדרך ומצליח למחר יפה ליקח מקח וישתכר בו הלוקחו: למודי ערבי שביעיות · כלומר ערב שביעית למדין ורגילין להיות חטין יפות: עקרי קטניות מהיות רעות · כלומר השוקר קטנית ואינו קולטן טוב אינן מתליעות ואין מרקיבות: פתו נפלה מפיו · צריך לדאג סוס מהיזק: נחש בא מימינו או שועל משמאלו · סימן רע הוא לו: צבי הפסיקו · שהיה הולך ממזרח למערב והצבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו: אל

מסורת הש"ס

כריתות ד.
ב"מ צ:
[עי' תוספות יבמות קה. ד"ה בכה]
[נדה יז. ופ"ש בפירש"י]
לקמן סח:

עין משפט נר מצוה

קעט א מיי' פ"ט מהל' כלאים הלכה ז ופי"ג מהלכות שכירות הלכה ב סמג לאוין קפד רפח טוש"ע י"ד סי' רצז סעיף יא וטוש"ע ח"מ סי' שלח סעיף ג:

קפ ב מיי' פ"ו מהל' ע"ז הלכה א סמג לאוין לח:

קפא ג מיי' שם הל' ב סמג לאוין לט:

קפב ד מיי' שם הל' א סמג עשין לח:

קפג ה מיי' שם פי"א הל' יג סמג לאוין כ טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף יג:

[כריתות ד.]

[**ברב אלפס רעג. כתב בשם רב האי גרסתו הואיל וישנן באיה וע"ש שהאריך בפרושו]

[נ"ל דבפ"ק דתמורה דף ג:]

קפד ו ז מיי' שם הל' ח ט סמג שם טוש"ע י"ד שם סעיף ג וסעיף טו:

קפה ח מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף יג:

ריטב"ז גרים רבה

[פי' רש"י עירובין סג. ופי' רש"י פסחים סח. וקצ"ע ועי' תוס' גיטין ט. ורש"י שבת יא.]

אל תתחיל בי שחרית הוא ראש חודש הוא מוצאי שבת הוא תנו רבנן °לא תנחשו ולא תעוננו ^א^כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות *ובדגים: **מתני׳** *^ב^המחלל את השבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת: **גמ׳** *מכלל דאיכא מידי דחילול שבת הוי ואין חייבין לא על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת מאי היא תחומין ואליבא דרבי עקיבא הבערה ואליבא דר׳ יוסי: **מתני׳** ^ג^המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם *קללם בכנוי ר׳ מאיר מחייב וחכמים ^ד^פוטרין: **גמ׳** *מאן חכמים ר׳ מנחם בר׳ יוסי הוא דתניא ר׳ מנחם בר׳ יוסי אומר °בנקבו שם יומת מה ת״ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם *תנו רבנן איש מה ת״ל °איש איש ^ה^לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס אשר יקלל את אביו ואת אמו *אין לי אלא אביו ואמו ^ו^אביו שלא אמו אמו שלא אביו מניין ת״ל אביו ואמו קילל דמיו בו אביו קילל אמו קילל דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו מות יומת בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה *נאמר כאן דמיו בו ונאמר להלן °דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה מניין ת״ל °אלהים לא תקלל וגו׳ אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל* °ונשיא בעמך לא תאור אינו לא דיין ולא נשיא מניין אמרת הרי אתה דן בנין אב משניהן לא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי דיין כראי נשיא לא ראי נשיא שהרי דיין אתה מצווה על הוראתו כראי נשיא שאי אתה מצווה על הוראתו ולא ראי נשיא כראי דיין שהנשיא אתה מצווה על המראתו כראי דיין שאי אתה מצווה על המראתו הצד השוה שבהם שהן בעמך ^ז^ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו מה להצד השוה שבהן שכן גדולתן גרמה להן ^ח^ת״ל °לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו מה לנשיא ודיין שכן גדולתן גרמה להן חרש יוכיח *וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו מה לצד השוה שבהן שכן מישונין אלא א״כ °נכתוב קרא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו הניחא למאן דאמר אלהים חול אלא למאן דאמר קודש מאי איכא למימר דתניא *°אלהים חול דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אלהים קודש ותניא רבי אליעזר בן יעקב אומר אזהרה למברך את השם מניין תלמוד לומר אלהים לא תקלל למ״ד אלהים חול גמר קודש מחול למ״ד אלהים קודש גמרינן חול מקודש בשלמא למ״ד אלהים חול גמר קודש מחול אלא למ״ד אלהים קודש גמר חול מקודש דילמא אקודש אזהר אחול לא אזהר א״כ לכתוב קרא לא תקל

מאי

רש״י

אל תתחיל בי · כשבא הגבאי לגבות מס ממנו או קולת העיר אומר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע הוא לו : שחרית הוא · שהיה תובע ממנו חוב אמר לו שחרית הוא ולא אתחיל תחלת מעשה היום בפירעון : ראש חדש הוא · המתן לי עד מחר : מוצאי שבת הוא · תורה אור ראשון לימי השבוע : המנחשין · כשיוצאין לדרך או כשמתחילין בשום דבר : **מתני׳** המחלל את השבת · דחשיב *ליה תנא בנסקלין כגון שחללו במלאכה גמורה : שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת · כגון דבר שיש בו מעשה ומלאכת מחשבת ולא המתעסק : **גמ׳** תחומין ואליבא דר״ע · דיליף להו מקראי במסכת סוטה (דף כז:): הבערה ואליבא דר׳ יוסי . דאמר ללאו יצאת ור״ע מודה נמי בתחומים דאין חייבים עליהם כרת דתנן (שבת דף עג.) אבות מלאכות מ׳ חסר אחת ולא פליג ר׳ עקיבא : **מתני׳** עד שיקללם בשם · שיקלל בשמות הגמורין : קללם בכנוי · כגון שדי צבאות חנון רחום : **גמ׳** בנקבו יומת · היה לו לכתוב מה ת״ל שם אם אינו ענין לו דהא כתיב ונוקב שם תנהו ענין למקלל אביו ואמו ור׳ מנחם לא ס״ל הא דדרשינן לעיל (דף נו.) מהאי קרא °עד שיברך שם בשם ואפי׳ לא ברך שם בשם אלא יתברך יוסי ר׳ מנחם בר׳ יוסי מחייב עליה : איש איש כי יקלל וגו׳ לרבות בת. שקללה או טומטום שקלל : אין לי אלא אביו ואמו · כאחד : אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מניין ת״ל אביו ואמו קלל . כלומר סמך קללה בראש המקרא לאביו ובסופו סמך לאמו : ר׳ יונתן אומר·מתחלת המקרא משמע את אביו ואת אמו דאע״ג דוי״ו מוסיף על ענין ראשון משמע נמי א׳ מהם עד שיפרט לך הכתוב יחדיו כדרך שהוצרך לפרוט בכלאים שכתוב בו (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור ופרט בו יחדיו שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו ובחמור לבדו ואביו ואמו קלל דסיפא דרים ליה רבי יונתן לקמן באלו הן הנחנקין לרבות את המקלל לאחר מיתה : מה להלן בסקילה · דכתיב באבן ירגמו אותם : בנין אב משניהם · דמחד מינייהו לא אתיא דאיכא למיפרך מה לדיין שכן אתה מצווה וחייב מיתה על הוראתו שנאמר (דברים יז) ושמרת לעשות ככל אשר יורוך והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי וגו׳ ובנשיא איכא למיפרך שכן אתה חייב מיתה על המראתו שלא למרוד בצוויו ולהמרות את פיו שנאמר ביהושע (א) כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ : לא ראי דיין כראי נשיא · לא ראיה של זה כצד חמור שנא׳ בדיין ישנה בנשיא אפילו הכי הוזהר על הנשיא : שהן בעמך · עושין מעשה עמך : באומללים · בשפלים כמו היהודים האמללים בס׳ עזרא (נחמיה ג) : חרשותו גרמה לו · מתוך שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו ולא תצערהו מפני שטוען גרתו על לבו ומילר על שפלותו : שכן משונין · משאר ב״א אלו לאמללות ואלו לגדולה וקיי״ל בשחיטת חולין (דף קטו:) כל מה האלד פרכינן כל דהוא כגון שכן משונין דאינו צד חמור דאי צד חמור פריך לאו פירכא היא דהאביו נמי אית ביה צד חמור שהוקש כבודו לכבוד המקום : ה״ג א״כ נכתוב אלהים וחרש או נשיא וחרש · פי׳ אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא באם איתו ענין נכתוב אלהים וחרש וניתי נשיא בהצד השוה לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין שאין שפלותו גרמה לו הצד השוה שבהן שהן בעמך אף אני אביא נשיא והכא ליכא למיפרך שכן משונין דהא נשיא נמי משונה הוא : או נשיא וחרש · וניתי דיין מינייהו : אלהים חול · דהא אלהים דהכא חול הוא ולאזהרת דיין אתא : אלא למאן דאמר קודש · וכאן הזהיר על ברכת השם מאי איכא למימר אין כאן קרא יתירא : ומשני מאן דאמר אלהים חול על כרחיך גמר קודש מחול דהא לא אשכחן אזהרה לברכת השם אלא מהכא הלכך מאן דאמר קודש גמר נמי חול מקודש ויש כאן אזהרה לדיין דיליף לה מאזהרה דקדש וקס״ד במה מצינו גמר ומשום הכי פריך דילמא אקודש הזהיר אחול לא הזהיר :

לא

תוספות

המחלל שבת · לאו למימר דכל שחייב על שגגתו חטאת חייב על זדונו מיתה דהא איסי דאמר בפ״ק דשבת (דף ו:) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב על אחת מהן ופי׳ הקונטרס וכן ר״ת היינו מיתה אבל חטאת מיחייב אכולהו אלא אתא למימר דכל שאין חייבין חטאת אין חייבין מיתה* : לרבות בת · הא דאמר (ב״ק דף טו) השוה הכתוב אשה לאיש היינו היכא דכתיב בלשון זכר אבל היכא דכתיב בלשון איש ממעטינן אי לאו דכתיב ב׳ זימני דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ואם תאמר הא אמרינן בפרק ארבעה וחמשה (שם דף מד:) גבי שור שהמית שור שור שבעה להביא שור האשה אע״ג דלא כתיב שור איש וי״ל משום דדרשינן התם נגיחה למיתה נגיחה לנזקין והוה ילפינן מיתה מנזקין משום דכתיב (שמות כא) וכי יגוף שור איש : עד שיפרט לך הכתוב יחדיו · פירש הקונטרס כדרך שפרט בכלאים ותימה אם כן לרבי יאשיה אמאי כתיב בהו יחדיו אלא על כרחך אי לאו יחדיו הוה אמינא דלא יחרוש בשור וחמור כאחד אף על פי שאין קשורין ולא ילבש בגד של צמר ושל פשתים אף ע״פ שאינן קשורין ותפורים כדדרשינן (יבמות דף ה:) תכיפה אחת אינה חיבור שתי תכיפות חיבור והיינו מדכתיב יחדיו אלא מסברא קאמר עד שיפרט לך הכתוב יחדיו :

גמר קודש מחול · מדאפקיה בלשון אלהים דאי מק״ו למ״ד קודש נמי לא איצטריך לגופיה דנילף מנשיא וחרש אלא איכא למיפרך °מה לבשר ודם שכן דואגים ומתביישין בכך:

מאי

עין משפט נר מצוה

קפו א מיי׳ פי״א מהל׳ ע״ז הלכה ד וסמג לאוין נ וטוש״ע י״ד סי׳ קעט סעיף ג :

קפז ב מיי׳ פ״א מהל׳ שבת הלכה א סמג לאוין סה : [ועי׳ היטב סוגיא דשבת קנד. שפי׳ קאמר דבר שחייבין על שגגתו חטאת חייבין על זדונו סקילה ועי׳ תוס׳ שבת ו: סד״ה הא קמ״ל]

קפח ג ד מיי׳ פ״ה מהל׳ ממרים הל׳ ב סמג לאוין לד טוש״ע י״ד סימן רמא סעי׳ א:

קפט ה מיי׳ שם הל״א:

קצ ו מיי׳ פ״ו שם הל׳ ב סמג שם טוש״ע שם :

קצא ז מיי׳ פכ״ו מהל׳ סנהדרין הלכה א סמג לאוין רע טוש״ע ח״מ סי׳ כז סעיף א :

קצב ח מיי׳ פ״ה מהל׳ ממרים הלכה ד וע״ש בכ״מ :

קצג ט מיי׳ פכ״ו מהלכו׳ סנהדרין הלכה א :

גליון הש״ס

גמ׳ נכתוב קרא או אלהים וחרש . קשה דהא צריך קרא דנשיא למלקות דעל לימוד במה הצד אין מזהירין ועיין בתשובת תורת חסד סי׳ ר״ה : רש״י ד״ה בנקבו וכו׳ עד שיברך שם בשם. קשה לי הא ממילא לדידהו מקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיברך בשם המיוחד בק״ו באם מברך השם בכינוי פטור ק״ו למקלל אביו בכינוי . ולמ״ש תוס׳ ד״ה גמר י״ל דבשר ודם חמור דמתביישים אבל הסמ״ג בלאוין אות מ׳ כתב לתרץ הא דנסתפק משה רבינו במברך השם ולא למד בק״ו ממקלל אביו דדלמא כיון דחמיר לא סגי ליה בכפרה . א״כ תקשי ככ״ל דלפטור שפיר יש ללמוד מקלל אביו בכינוי ממברך השם בכינוי דהא בזה לא שייך לומר דדלמא מברך השם בכינוי פטור משום דחמיר ולא סגי ליה בכפרה דהא אפילו במקלל בשם המיוחד דחמור יותר סגי ליה בכפרה וצ״ע :

מסורת הש״ס

[לעיל נג.] [שבת קנג:ע״ש וד׳ קנד.] [שם קנג.] [שבועות לה.] שבועות לו. [עירובין סג. וש״נ] [לקמן פס:] ב״מ לד: לה: לקמן פה: שבועות כו. חולין עח: [מנחות לז: נא. יומא נז:] [לעיל כד. כריתות ס.] ב״מ מח: [קידושין ס: כא. וש״נ] [מס׳ סופרים פ״ד ה״ב]

מאי לא תקלל ש"מ תרתי: מתני' *הבא על נערה המאורסה אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה והיא בבית אביה באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק: גמ' תנו רבנן *°נערה ולא בוגרת (דברים כב) בתולה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה בבית אביה פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר"מ אבל חכמים אומרים נערה המאורסה אפי' קטנה במשמע א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ממאי דמתני' ר"מ היא ולמעוטי קטנה נמי דילמא רבנן היא ולמעוטי בוגרת ותו לא א"ל האי אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה אינו חייב אלא על נערה בתולה מאורסה מיבעי ליה *ותו לא מידי בעא מיניה ר' יעקב בר אדא מרב בא על הקטנה מאורסה לר"מ מהו לגמרי ממעיט ליה או מסקילה ממעיט ליה א"ל מסתברא מסקילה ממעט ליה והכתיב °ומתו גם שניהם עד (דברים כב) שיהו שניהן שוין שתיק רב אמר שמואל מאי טעמא שתיק רב ונימא ליה °ומת האיש (שם) אשר שכב עמה לבדו כתנאי ומתו גם שניהם *עד שיהו שניהן שוין דברי ר' יאשיה רבי יונתן אומר °ומת האיש אשר שכב עמה לבדו ואידך ההיא ומתו גם שניהם מאי דריש ביה אמר רבא למעוטי מעשה *חידודים ואידך מעשה חידודים לאו כלום היא ואידך האי לבדו מאי דריש ביה *כדתניא באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה כולם בסקילה ר' אומר הראשון בסקילה וכולן בחנק תנו רבנן °ובת איש (ויקרא כא) כהן כי תחל לזנות רבי אומר תחילה וכן הוא אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו מאי קאמר אמר רב הונא בריה דרב יהושע רבי כר' ישמעאל סבירא ליה *דאמר ארוסה יצאה לשריפה ולא נשואה והכי קאמר אם תחילת ביאה בזנות בשריפה אידך בחנק מאי וכן כי התם מה התם בתחילת ביאה קמשתעי קרא הכא נמי בתחילת ביאה קמשתעי קרא אמר ליה רב ביבי בר אביי מר לא הכי אמר ומנו רב יוסף ר' כר' מאיר ס"ל דאמר *נשאת לאחד מן הפסולין מיתתה בחנק והכי קאמר אם תחילת אחלתה בזנות בשריפה ואידך בחנק ומאי וכן
סימנא

לא תקלל · שתי קללות במשמע ואלהים נמי ב' לשונות יש בו הלכך לא תקלל דרשינן אתרווייהו: מתני' אינו חייב · סקילה: עד שתהא נערה · אבל קטנה שקדשה אביה הבא עליה בקטנותה אינו בסקילה ופלוגתא דתנאי היא איכא למ"ד בחנק ואיכא למ"ד פטור לגמרי: בתולה · ולא בעולה: מאורסה · ולא נשואה ואפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה דקרינא ביה בתולה מיהו לא קרינא ביה מאורסה: והיא בבית אביה · למעוטי מסרה האב לשלוחי הבעל וזינתה בדרך: באו עליה שנים · ועדיין היא בתולה כגון שבאו עליה שלא כדרכה: הראשון בסקילה · דמשכבי אשה כתיב (ויקרא יח): והשני בחנק · דבעולה היא והא סתמא רבי היא דאמר שלא כדרכה נפקא ליה מכלל בתולה לקמן: גמ' ת"ר נערה ולא בוגרת. אקרא קאי כי תהיה נערה בתולה מאורסה וגו' (דברים כב) וסקילה כתיבא התם נערה משתבאו שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן ואין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים בלבד: בית אביה · בפרשת מוציא שם רע כתיב (שם) לזנות בית אביה והתם נמי סקילה כתיבא: זו דברי ר"מ · אמתניתין קאי דקתני עד שתהא נערה ומשמע למעוטי קטנה זו דברי ר"מ דאמר בכתובות באלו נערות (דף כט·) קטנה אין לה קנס חמשים כסף דנערה דוקא כתיב ולא קטנה הלכך גבי נערה המאורסה אין קטנה במשמע: אבל חכמים · שנחלקו עליו ואמרו יש קנס במקום מכר חולקין עליו אף כאן ואומרים קטנה ארוסה בסקילה ולא מיעט הכתוב אלא בוגרת: דילמא · למעוטי בוגרת ותו לא אתא למעוטי מידי: א"ל. א"כ האי עד שתהא נערה האי לישנא משמע בהדיא למעוטי קטנה דהכי משמע אינו חייב בקטנותה עד שתגדיל ותהא נערה ואי למעוטי בוגרת לחודא אתא הכי איבעיא ליה למתני אינו חייב אלא על נערה בתולה וכו': ותו לא מידי · אין עוד להקניט בדבר דודאי מתני' ר"מ היא: לר"מ · דאוקמה למתני' דממעט קטנה אליביה: לגמרי קא ממעט ליה · דפטרינן ליה לגברא ממיתה הואיל והיא פטורה דלאו בת עונשין היא ולא קרינן בהו ומתו גם שניהם דכתיב גבי שוכב עם אשה בעולת בעל: או דילמא מסקילה ממעט ליה · אבל חנק מחייבי: שתיק · רב: ונימא ליה ומת האיש השוכב עם האשה לבדו · בארוסה כתיב ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו למה לי אילימא למעוטי לדידה הא בהדיא כתיב ולנערה לא תעשה דבר אלא להביא את הבא על הקטנה מדעתה ואע"ג דפטור דידה לאו משום אונס אלא משום קטנות דאיהי לאו בת עונשין לגמרי איהו מיהא מיחייב: שניהם שוין · שני בני עונשין: למעוטי מעשה חדודין · מחדד ומקשה אברו בבשרה מבחוץ דהוא נהנה והיא אינה נהנית להכי כתיב שניהם שיהיו שניהם שוין נהנין ומיהו שלא כדרכה אף על גב דהיא אינה נהנית ממשכבי אשה איתרבאי לחיובא: לא כלום הוא · ולא איצטריך למעוטי ואיכא דאמרי מעשה הורדוס (בבא בתרא דף ג:) שהטמינה שבע שנים בדבש: ועדיין היא בתולה · שבאו כולם שלא כדרכה: וכולן בחנק · דגבי סקילה לבדו כתיב וקרא יתירא הוא למעוטי כי האי גוונא דאף על גב דקרינא ביה בתולה אין בסקילה אלא אחד מהם אותו ששכב עמה לבדו דהיינו ראשון שביאתו היתה יחידית: ר' אומר · כי תחל לשון תחלה ולקמיה מפרש לה: דרבי ישמעאל · בריש פירקין: אם תחלת ביאתה בזנות · שזו היא ביאה ראשונה שנבעלה: כי התם · מה מצינו בנערה המאורסה שיצאה מחנק לסקילה ולא יצאה אלא בביאה ראשונה וכתיב לבדו למעוטי שני אף בת כהן לא נשתנית מיתתה אלא בביאה ראשונה הלכך בנערה בתולה והיא ארוסה הכתוב מדבר: כר"מ ס"ל. דאמר בת כהן נשואה לכשר בשריפה אבל נשאת לאחד מן הפסולין שנתחללה משעת נשואין שוב אינה אלא בחנק והאי תחלה דקאמר רבי ה"ק אם זו תחלת חילולה בשריפה ואם לאו בחנק: ומאי וכן · הכא לא קפיד אלא אתחלת חלול ולא אתחלת ביאה והתם אתחלת ביאה נמי קפיד:
סימנא

מאי לא תקלל ש"מ תרתי · ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש דליכא למפרך שכן מסוגים דאביו אינו מסוגה אע"ג דבפ' שבועת העדות (שבועות דף לו· ושם ד"ה מקלל) משמע דמחרש לחודיה גמר לה וא"ת וניגמר אביו ממקלל עצמו וחרש דבפרק שבועת העדות (שם) גמרינן ממקלל עצמו מדכתיב השמר לך ושמור נפשך ויש לומר דאי לאו דאשכחן אביו דגמרינן מיניה חבירו לא הוה גמרינן בעצמו מה שלא מצינו שאסור בחבירו:

עד שיהיו שניהם שוין · פ"ה בני עונשין וקשה תקשה לרבנן דמחייבין אפי' סקילה וי"ל דלרבנן ניחא דדיניה בסקילה כנערה המאורסה דלא ק"ל מומתו גם שניהם דבנשואה כתיב אבל לר"מ דדיניה כנשואה בחנק ה"ל למפטרה מהאי קרא והשתא בין לר"מ בין לרבנן בנשואה פטור ומתני' דמייתי לעיל (דף נה:) וחייבין עליה משום אשת איש לא אתיא כוותייהו א"כ כרבנן ובארוסה ומיהו כיון דדייקינן לעיל אפי' בהמה כל שכן נשואה אלא כר' יונתן אתיא כיון דלא מוקי גם שניהם אלא למעוטי מעשה הורדוס ועוד י"ל דלרבנן כיון דאין דינם משתנה בשביל קטנות מסתברא שפיר לאוקומי גם שניהם לדרשה אחריתי ומתני' דלעיל כרבנן אבל לר"מ דמשתנה דינו מסקילה לחנק בקטנה ארוסה סברא הוא דבנשואה דרשינן גם שניהם לפטור לגמרי ור"ת מפרש דלא קאמר שניהן שוין בני עונשין אלא שוין במיתה אחת והשתא לרבנן דבא על הקטנה בסקילה שפיר כיון דאם היתה היא בת עונשין היו שוין במיתה אחת אבל לר"מ בא על הקטנה בחנק דאם היתה בת עונשין היתה בסקילה ואין זה שוין במיתה אחת א"כ נשואה קטנה לכ"ע במיתה אחת שוין וא"ת בת כהן שהיא בשריפה ובועלה בחנק ליפטריה לגמרי כיון דאין שניהם שוין במיתה אחת וי"ל דלמפטר לגמרי אי אפשר משום דדרשינן *לגבי זוממים לעשות לאחיו ולא לאחותו:

מעשה חידודין · קשה דבפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נה:) משמע דלא בעי קרא דפריך פשיטא פריצותא קאסר רחמנא ולגירסת הספרים מעשה הורדוס נמי קשה דהוא ממעט מדכתיב (ויקרא יט) שכבת זרע פרט למשמש מתה*:

והאי לבדו מאי דריש ביה לכדתניא · וא"ת הא ר"מ אית ליה הך ברייתא דקתני מתני' הראשון בסקילה והשני בחנק וא"כ היכי קאמר שמואל מ"ט שתיק רב לימא ליה ומת האיש הא לר"מ מיבעי ליה לאידך דרשה ויש לומר דתרתי שמעת מינה:
רבינא

עין משפט נר מצוה

קצד א ב ג מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ד סמג לאוין לז:

קצה ד מיי' שם הל' ה:

קצו ח מיי' שם פ"א הלכה יח:

קצז ו מיי' שם פ"ג הלכה ו:

עי' בערוך ערך הרדוסי לתוס' יבמות נה: ד"ה אחר וכו' וכן בהרא"ש שם סי' ד']

[לקמן ז.]

[ועי' תוס' יבמות נה: ד"ה לאחר וכו' כתבו ישוב לזה]

מסורת הש"ס

כתובות מט.

ג"ז שם מח:

[סוכה לג: וש"נ]

שם

קידושין י. [ערכין ז.]

קידושין ס:

לעיל נא:

[תרומות פ"ז מ"ב לעיל נא. כריתות ז.]

סימנא בעלמא: **מתני'** המסית זה הדיוט והמסית את ההדיוט אמר יש יראה במקום פלוני כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם חוץ מזו אמר לשנים *הן עדיו ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו אמר לאחד הוא אומר יש לי חבירים רוצים בכך אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם מכמינין לו עדים אחורי הגדר והוא אומר לו אמור מה שאמרת ביחוד והלה אומר לו והוא אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים אם חוזר בו הרי זה מוטב ואם אמר כך היא חובתנו כך יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו *האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח אקטיר אלך ואקטיר נלך ונקטיר אנסך אלך ואנסך נלך וננסך אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה: **גמ'** המסית זה הדיוט טעמא דהדיוט הא נביא בחנק והמסית את ההדיוט טעמא דיחיד הא רבים בחנק מתני' מני ר"ש היא דתניא *נביא שהדיח בסקילה ר' שמעון אומר בחנק מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק אימא סיפא המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים ואמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו אתאן לרבנן רישא ר"ש וסיפא רבנן רבינא אמר כולה רבנן היא ולא זו אף זו קתני רב פפא אמר כי קתני מסית זה הדיוט. להכמנה דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו כיצד עושין לו מדליקין לו את הנר בבית הפנימי ומושיבין לו עדים בבית החיצון כדי שיהו הן רואין אותו ושומעין את קולו והוא אינו רואה אותן והלה אומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והלה אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונעבוד עבודת כוכבים אם חוזר בו מוטב ואם אמר כך היא חובתנו וכך יפה לנו העדים ששומעין מבחוץ מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו: **מתני'** המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים המכשף העושה מעשה חייב ולא האוחז את העינים ר"ע אומר משום ר' יהושע שנים לוקטין קשואין אחד לוקט פטור ואחד לוקט חייב העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו כאן: המכשף זה העושה מעשה וכו': תנו רבנן מכשפה אחד האיש ואחד האשה א"כ מה ת"ל מכשפה מפני שרוב נשים מצויות בכשפים מיתתן במה רבי יוסי הגלילי אומר נאמר כאן מכשפה לא תחיה (שמות כב) ונאמר להלן לא תחיה כל נשמה (דברים כ) מה להלן בסייף אף כאן בסייף ר' עקיבא אומר נאמר כאן מכשפה לא תחיה ונאמר להלן אם בהמה אם איש לא יחיה (שמות יט) מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה אמר לו ר' יוסי אני דנתי לא תחיה מלא תחיה ואתה דנת לא תחיה מלא יחיה אמר לו רבי עקיבא אני דנתי ישראל מישראל שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה ואתה דנת ישראל מעובדי כוכבים שלא ריבה בהן הכתוב אלא מיתה

רש"י: סימנא בעלמא · ובתחילת שום דבר הכתוב מדבר דתחלת חלול מיהא הוה: **מתני'** המסית זה הדיוט · מסית דחשבינן ליה *בנסקלין זה הדיוט שהסית אבל נביא שהסית אינו בסקילה אלא בחנק כדמפרש בגמרא: המסית את ההדיוט · הוא דבסקילה אבל מסית את הרבים כגון עיר הנדחת בחנק כדמפרש בגמרא והא ליכא למידק אבל מסית את הנביא בחנק דלא מצינו חלוק בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט אבל מצינו חלוק בין נביא שהסית להדיוט שהסית דהדיוט שהסית כתיב (דברים יג) וסקלתו באבנים ובנביא כתיב (שם) והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת ומיתה האמורה בתורה סתם *אינה אלא חנק: אמר לשנים · יחד הן עצמן נעשו עדים ואין צריכין להתרות בו כשאר חייבי מיתות אלא מביאין אותו לבית דין דכתיב (שם) לא תחמול ולא תכסה עליו: אמר לאחד הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך · הניסת צריך להשיבו יש לי חברים רוצים בכך בא ואמור לי בפניהם: ואם היה המסית ערום ואינו יכול לדבר בפניהם · כלומר אומר איני יכול לפרסם הדבר מפני יראת ב"ד: מכמינין לו · דמתרגמינן וארב לו וכמן ליה (דברים יט) מעמידין ליה מארבין אחורי הגדר לשמוע דבריו: ביחוד · כלומר אין איש עכשיו עמנו ויכול אתה לומר מה שאמרת לי: האומר אעבוד וכו' · באחת מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב: **גמ'** הא נביא · אם מסית זה נביא שהיה מתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים: טעמא דמסית את ההדיוט כלומר את היחיד הא אם מסית את הרבים כגון אנשי עיר הנדחת לאו בסקילה הוא אלא בחנק דהא ליכא למידק דהא דקתני והמסית את ההדיוט למעוטי מסית את הנביא קאמר דלא אשכחן תנא דמפליג בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט אבל בין נביא המסית להדיוט המסית אשכחן חלוק כדמפרש ואזיל: טעמא דר"ש ורבנן מפרש באלו הן הנחנקין: מדיחי עיר הנדחת שנו · במשנתנו זאת ואשמועינן סיפא דמדיח דרישא במדיח עיר הנדחת קאמר וה"ק המדיח דתנן לעיל (דף נג.) בהדי נסקלין זה האומר לרבים נלך ונעבוד עבודת כוכבים: רבינא אמר גרס ולא גרסי' אמר רבינא דאיהו ורב פפא לא פליגי אלא מר מתרץ חדא ומר מתרץ חדא ולא פליגי דהא בתרי מילי אוקימנא לרישא כר"ש ואתו הנך אמוראי לתרוצה כרבנן והכי פירושה רבינא תרצה לחדא ואמר רישא נמי רבנן והמסית את ההדיוט לאו למעוטי מסית את הרבים אתא אלא תרוייהו תנא להו תנא רישא מסית את היחיד והדר תנא סיפא המדיח זה האומר לרבים נלך ונעבוד עבודת כוכבים: ולא זו אף זו קתני · כלומר אי קשיא לך ליתני מסית את הרבים ולא ליתני מסית את היחיד דהא פשיטא דכולהו מודו בה דבסקילה אורחא דתנא למתני הכי תנא מילתא ברישא דפשיטא ליה והדר תנא רבותא ולא זו דמסית יחיד בלבד בסקילה אלא אף זו דמסית רבים בסקילה ודלא כר' שמעון ורב פפא אתא אף לתרוצי לדקתני המסית זה הדיוט לאו למעוטי נביא המסית קתני אלא כל המסיתים קרי הדיוטות משום הכמנה כלומר מסית הדיוט ושוטה הוא ומדת הקלין נוהג בו שמקילין בחייו שכל חייבי מיתות צריכין התראה וזה נהרג בהכמנה: בבית הפנימי · בחדרי חדרים לפי שהוא ירא לדבר בגלוי: הן רואין אותו · לאור הנר שעמו דאי לא מצי חזו ליה לא מצי מסהדי עליה לחוביה קטלא ואף על גב דשמעי קליה דמצי למימר לאו הואי אנא: ושומעין קולו · שהוא אומר דברי הסתה: **מתני'** המדיח זה האומר וכו' · בגמרא מוקים לה במדיח עיר הנדחת: העושה מעשה · ממש בסקילה: ולא האוחז את העינים · מראה לבריות כאילו הוא עושה ואינו עושה כלום: שנים מלקטין קשואין · במכשפות לפניעו אחד מהן לוקט וחייב וחברו לוקט ופטור: העושה מעשה · שהיתה כאן שדה קשואין ולקטה ממש בכשפים חייב: האוחז את העינים · מראה לנו כאילו התקבצו כולם במקום אחד והקשואין לא זזין ממקומן פטור: **גמ'** מכשפה אחד האיש ואחד האשה · דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חלק בין איש לאשה דכתיב (ויקרא כ) איש או אשה: לא תחיה כל נשמה · בשבע אומות כתיב: מה להלן בסייף · דכתיב בסיחון ועוג ויכהו ישראל לפי חרב (במדבר כא): מה להלן · בסיני: בסקילה · דכתיב (שמות יט) כי סקול יסקל או ירה יירה: שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה · ומצינו בסיני שנבחרה בהן סקילה: מיתה

תוספות: רבינא אמר כו' · פי' הקונטרס ול"ג אמר רבינא דאיהו ורב פפא לא פליגי ואין זו שיטת הש"ס ור"ת מפרש דרבינא משני כולה מתני' דהמסית זה הדיוט דמשמע הדיוט ולא נביא נמי זו אף זו קתני דתנן בסיפא המסית את ההדיוט דמשמע כל מי שמסית אפילו נביא ורב פפא הא לא מסתבר לי' דמשום דקתני המסית את ההדיוט דאתא למימר אפילו נביא: וכי

עין משפט נר מצוה:
קצח א מיי' פ"ה מהל' ע"ז הל' א סמג לאוין כו:
קצט ב מיי' שם הל' ג ופי"א מהלכות סנהדרין הל' ה:
ר ג מיי' פ"ה מהל' ע"ז הלכה ב:
רא ד מיי' שם הל' ג:
רב ה מיי' שם הל' ב:
רג ו מיי' שם הל' א ב:
רד ז מיי' שם פ"ד הלכה א סמג לאוין כג:
רה ח ט מיי' שם פי"א הלכה טו סמג לאוין נא:

מסורת הש"ס: [לעיל נג.] [לעיל נב:] [כסה"מ הגי' והן] לעיל סא. לקמן פד. ודף פט:

תורה אור

עין משפט
נר מצוה

רו א ב מיי׳ פי״א מהל׳ ע״ז הלכה טו סמג שם טוש״ע י״ד סי׳ קעט סעיף טו :

מסורת הש״ס

תורה אור

מיתה אחת *בן עזאי אומר נאמר °מכשפה לא תחיה ונאמר °כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו ענין לו מה שוכב עם בהמה בסקילה אף מכשף בסקילה אמר לו רבי יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה בסקילה אלא אוב וידעוני בכלל מכשפים היו ולמה יצאו להקיש עליהן ולומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשף בסקילה לרבי יהודה נמי ליהוו אוב וידעוני שני כתובים הבאים כאחד *וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין אמר רבי זכריה עדא אמרה קסבר ר׳ יהודה *שני כתובין הבאין כאחד מלמדין *אמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה: °אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא אמר לה אי מסתייעת זילי עבידי אין עוד מלבדו כתיב איני והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמן מכשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה אמר רבי אייבו בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים וכן הוא אומר °ואת להט החרב המתהפכת אמר אביי דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה *העושה מעשה בסקילה האוחז את העינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה *כדרב חנינא ורב אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלי ליה אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחוריה °ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא אמר ר׳ *אליעזר מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה רב פפא אמר האלהים אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי האי מיכניף ליה והאי לא מיכניף ליה א״ל רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם אמר ליה לבתר הכי דם ופרתא מי הואי אלא ההיא אחיזת עינים הוה זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקוייה מיא פשר וקם גמלא דוסקניתא אמרו ליה אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא : ינאי איקלע לההוא אושפיזא אמר להו אשקין מיא קריבו שתיתא חזא דקא מרחשן שפוותה שדא פורתא מיניה הוו עקרבי אמר להו אנא שתאי מדידכו אתון נמי שתו מדידי אשקייה הואי חמרא רכבה סליק לשוקא אתא חברתה פשרה לה חזייה דרכיב וקאי אאיתתא בשוקא °ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים אמר ר׳ אלעזר צפרדע אחת היתה השריצה ומלאה כל ארץ מצרים כתנאי רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים *אמר לו רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו : אמר ר׳ עקיבא כו׳ :
והא

שמות כב
שם
דברים ד
בראשית ג
שמות ח
שם

ברכות כט: יבמות ד. (לעיל ס.)
[קידושין כט. וש״נ]
[שם לט.] חולין ז:
[ע״ל אלוש בלאטו]
[ע״ל בלא]
לעיל סז:
[לעיל נח: חגיגה יד.]
ר״ל אלעזר

תוספות

וכי מפני שסמכו · מהכא דייק בריש יבמות (דף ד. ושם) דר׳ יהודה לא דריש סמוכין בעלמא וה״ת שאני הכא דלא דריש משום דאיכא ג״ש דמפקא מסמוכין כדדריש רבי יוסי הגלילי דדריש לא תחיה מלא תחיה כל נשמה דבסייף תדע דהא רבי עקיבא דיליף מלא תחיה דבסקילה מי נימא דלא ס״ל כרבנן דדרשינן סמוכין אלא ע״כ משום דאיכא ג״ש דלא תחיה כל נשמה דמפקא מסמוכין וי״ל דדייק מלישנא דרבי יהודה דאמר וכי מפני שסמכו משמע דבשום מקום לא דרשינן :
לחנון

רש״י

מיתה אחת · כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא סייף : סמכו ענין לו · סמך ענין המכשף לשוכב עם בהמה ענין פרשה : שוכב עם בהמה בסקילה · הא ילפינן לה בהאי פרקין מדמיהם בם דכתיב בם בפרשת קדושים תהיו וגמרי׳ לה מאוב וידעוני דכתיב בהו באבן ירגמו אותם דמיהם בם (ויקרא כ) : רבי יהודה · לא דריש סמוכין : טניא · את זה מדין מיתות קלות לסקילה החמורה מטון : אלא · מכלל ופרט את למד בסקילה : בכלל . כל המכשפים היו וכבר חייב בהן הכתוב מיתה כדכתיב לא תחיה למה יצאו להזכירן בעצמן ולכתוב בהן סקילה להקיש להם את הכלל וזו מדה בתורה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו׳ : שני כתובין · הוה ליה למכתב חד או אוב או ידעוני ולשתוק : עדא אמרה · כמו הדא אמרה זאת אומרת : קסבר ר׳ יהודה וכו׳ · ובכל דוכתי דאמר אלא למ״ד מלמדין מאי איכא למימר ר׳ יהודה היא ומהכא ילפינן : כשפים · נוטריקון כחש פמליא של מעלה שעל מי שנגזר לחיות ממיתין : אפילו כשפים · אין בהן כח לפני גזרתו שאין כח מלבדו : מתותי כרעיה · לעשות לו מכשפות : אם מסתייע · מילתיך אם את מגלחת לעשות לי מכשפות עשי : אין עוד מלבדו כתיב · ואם המקום חפץ כי לא תוכלי להרע ואם תוכלי מאתו יתברך היא ואני מקבלן : דנפיש זכותיה · ומסרי נפשיה מחמיה לאהוליה : בלטיהם · כמו (שופטים ד) ותבא *(בלט) בסתר : זה מעשה שדים · שנסתרים ואינן נראין כל מקום שנאמר בלטיהם היו החרטומין עושין בלהטיהם ע״י שדים : בלהטיהם הנו מעשה כשפים · שאינו עושה על ידי שדים אלא מעצמו : להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים · ומתהפכת מאליה ודומה לכשפים (ולא) ע״י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה וקרי ליה להט : דקפיד אמנא שד · מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בוהן שצריכין סכין שקתו שחור ושרי טוס שצריכין טוס של זכוכית : דלא קפיד אמנא · שבכל כלי היה עושה : כהלכות שבת · דמלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור וצידת צבי וצפור שנכנסת לו תחת כנפיו יושב ומשמרו עד שתחשך ומפיס מורסא להוציא ממנה לחה הכי איתא בפרק רבי אליעזר דאורג (דף קיז) וכן צד נחש במתעסק בו שלא ישכנו אותו מותר לכתחילה הכא נמי העושה מעשה ממש בסקילה : האוחז את העינים · מראה כאילו עושה ואינו עושה כלום פטור אבל אסור : עסקי בהלכות יצירה · וממילא אברו להו עגלא תילתא על ידי שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב״ה הן ע״י שם קדושה שלו הוא : אבוה דקרנא · מכשף היה : מנפץ · חוטמו בכח מוקי״ר בלע״ז : ושדי כריכי דשיראי מנחיריו · משליך חתיכות של מעילים : אצבע אלהים היא · מכה זו של כנים לא על ידי מכשפות באה אלא על פי הקב״ה דאין לחרטומים יכולת בה : לא מצי ברי · אין יכול לברוא אפילו בריה גדולה אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומביא מן ההפקר : האי מיכניף ליה · בריות גדולות טחים לקבצם ומאספים יחד אליו אבל בריה קטנה אינה נאספת שאין בה כח לבא ממקום רחוק : הכי גרסינן אמר ליה רב לרבי חייא · ולא גרסינן אוני : טייעא · סוחר ערבי : שקל ספסירא וגיידיה לגמליה · נטל חרב וחתך גמל לאברים גיידיה כמו רלאוהו מגוייד דבפרק בתרא דיבמות (דף קכ:) : וטרף ליה בטבלא וקם · קשקש לו בזוג אסקי״לא בלע״ז ועמד לו על רגליו : אמר לו · רבי חייא לרב : לבתר הכי דם ופרתא מי הוה · אחר שעמד הגמל כלום נמלאת שם לכלוך מן הדם והפרש : ההיא אחיזת עינים הוה · ולא מגוייד הוא שאינו יכול להחיות המת : פשר · נמס המכשפות כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים ומחוזין : קם גמלא דסקוניתא · נעשה החמור דף של גשר שעשו תחלה את הדף חמור גמלא גשר סקוניתא מין עץ הוא : איכא דזבין מידעם הכא וכו׳ · כלומר יש לוקח בעיר הזאת שמוחזקת בכשפים שום סחורה ואינו בודקה על המים : ינאי איקלע להחיא אושפיזא . ולא גרסינן רבי ינאי דלאו איניש מעליא הוא שעשה כשפים : שתיתא · קמח עדוף במים : חזייה דמרחשן שפוותה · ראה ינאי האשה המביאה לו המשקה שהיו שפתיה נעות הכיר שכשפנית היא : שדא פורתא · מן המשקה לארץ ונעשו עקרבים : אנא שתאי מדידכו · לא גלה להם הדבר שהבין בדבר והראה עצמו כאילו שתה : הואי חמרא · האשה נעשית חמור : רכבה · ינאי וסליק בשוקא : פשרה לה · מיחת את הכשפים וחזרה לקדמותה : הצפרדע · אחת משמע : השריצה · ממטיה וילדה ולדות : מדברותיך · מנע מדבריך ופנה להלכות נגעים ואהלות שהן חמורים ובהם אתה מחודד ולא בהגדה : שרקה להם · ושמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו :
והא

והא ר' עקיבא מר' יהושע גמיר לה והתניא כשחלה ר' אליעזר נכנסו ר' עקיבא וחביריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו גער בו ויצא בנזיפה אמר להן לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להן דעתו (א) ודעת אמו נטרפה היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות א"ל למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו א"ל ועד עכשיו למה לא באתם א"ל לא היה לנו פנאי אמר להן תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן אמר לו ר' עקיבא שלי מהו אמר לו שלך קשה משלהן נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קשואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך אמר לי רבי למדני בנטיעת קשואין אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד אמרו לו *הכדור *והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו אמר להן הן טמאין וטהרתן במה שהן *מנעל שעל גבי האמוס מהו אמר להן הוא טהור ויצאה נשמתו בטהרה עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר °אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן אלמא מרבי אליעזר גמרה גמרה מרבי אליעזר ולא סברה הדר גמרה מרבי יהושע ואסברה ניהליה היכי עביד הכי והאנן תנן העושה מעשה חייב להתלמד שאני *דאמר מר °לא תלמד לעשות לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות:

הדרן עלך ארבע מיתות

רש"י

והא · מילתא דלקיטת קשואין: ר"ע מר' יהושע גמר לה · בתמיה: קינוף · ארבעה עמודים וכילה פרוסה עליהם כדאמרי' בסוכה (דף י'): לחלוץ תפילין · של אביו °דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחן שמא יצא בהן לרשות הרבים: שדעתו של אבא נטרפה · וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת היה חולץ תפילין: איסור סקילה · הדלקת הנר והטמנת חמין ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות דמניח תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לרשות הרבים דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו בחול: ברחוק ארבע אמות · מפני הנדוי שברכוהו במחלוקת תנורו של עכנאי בבבא מציעא (דף נט:): שלו מהו · במה תהא מיתתו: שלך קשה משלהן · מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית למד תורה הרבה: נטל · ר"א שתי זרועותיו: שנגללין · כשגוללין ספר תורה והכתב מכוסה כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני: ולא חסרתי מרבותי ככלב המלקק מן הים · לפי חכמתם שהיתה גדולה אין למודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה[א] אלא מעט ככלב המלקק מן הים וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם [ב] אפי' כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול אחד*: ולא חסרתי · כלומר לא חסרתים מחכמתם ממה שהיו מתחילה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלא למדתי מחכמתם כי אם מעט מהם: שפופרת · קנה שנותנין בה *כחול קיסם של עץ או של כסף שתוחבין מכחול בתוכו ומטבלו בכחול ומוציאו: בבהרת עזה · בהלכות מראות נגעים: בנטיעת קשואים. הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים: אמרו לו הכדור והאימוס וכו' · כדור פלוט"א מחופה עור ומלאה מתוכו צמר של איל בדוחק וכן אימוס שלהם של עור היה כעין מנעל וממולא מתוכו שער ופיו תפור ובו היו עושין המנעלים כמו שעושין הרצענין שלנו בדפוס של עץ: הקמיע · של עור וממולא מתוכו ותולהו בצואר לנוי: משקולת קטנה · כעין אונקיא שעושין משופרת ומחפין אותה בעור כדי שלא תחסר אבל משקולת גדולה אין דרכה °לחפותה בעור: וצרור המרגלית · תופרין המרגלית בעור ותולין אותו בצואר בהמה לרפואה: מהו · לפי שנחלקו באלו רבי אליעזר וחכמים בסדר טהרות (כלים פכ"ג) וחכמים אומרים אינן מקבלין טומאה לפי שכלי עור אין מקבל טומאה אלא אם כן יש לו בית קיבול דהא איתקש לשק והני הואיל וקטנן נעשית למלאותן מלוי בתוכו עולמית לא שמיה קבול *ורבי אליעזר אומר מקבל טומאה דבית קיבול העשוי למלאות שמיה קבול ועוד נחלקו בכדור ובאימוס שנקרעו ונראה חלל שלהם דמודו רבנן דמקבלי טומאה דהא איכא בית קיבול ופליגי לענין טבילה שחכ"א מה שבתוכו חוצץ ור' אליעזר אומר מה שבתוכו אינו חוצץ דכולי חד כלי הוא ובשעת פטירתו היו רוצין לידע אם חזר בו ושאלוהו מה אתה אומר באותן שני המחלוקות אמר להם טמאים אפילו שלמים והטומאה נוגעת מבחוץ: וטהרתן במה שהן · כלומר אם נקרעו שחכמים מודים שמקבלין טומאה ותוקן עלי לומר שהמלוי חוצץ ועומד אני בדברי שהמלוי אינו חוצץ שמטבילין כמות שהן: מנעל שעל גבי אימוס מהו · שאף בו נחלקו בתוספתא *דטהרות *חכמים אומרים הואיל ואינו מחוסר מלאכה הצריכה אומן שהדיוט יכול לסלקו מעל האימוס כבר שם כלי עליו וטמא ור"א מטהר שעדיין לא נגמרה מלאכתו: הותר הנדר · שברכוהו: בין קסרי ללוד · שהיו טוענין את מטתו מקסרי ללוד: פתח עליו בשורה · שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד: הרבה מעות יש לי · להחליף: ואין לי שולחני להרצותן · כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין למי לשאול: היכי עביד · רבי אליעזר הכי שעשה מעשה בנטיעת קשואין: להתלמד · בהם ר"ע הוא דעבד ר' אליעזר:

הדרן עלך ארבע מיתות

תוספות

לחלוץ תפילין · פ"ה של ר' אליעזר אע"ג דלא היה ר"א זז ממקום אחד קרי ליה איסור שבות דכל *שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר וה"ה אפי' יושב במקום א' אסור:
היאך מניחין איסור סקילה · משמע דמדליקין ואחר כך חולצין וקשה דבפרק במה מדליקין (שבת דף לה: ושם) משמע איפכא דתניא שלישית להדליק את הנר דברי רבי נתן ר' יהודה אומר שלישית לחלוץ תפילין ופ"ה התם ומדליק ברביעית ואין לומר ומדליק בשניה מדקאמר התם בתר הכי שניה להדליק כמאן לא כר' נתן ולא כרבי יהודה הנשיא וגם אין לומר שמדליק בשלישית וה"ק שלישית אף לחלוץ תפילין ולעולם מדליק ברישא מדקאמר התם שלישית להדליק ומוקי לה כרבי נתן ולא כרבי יהודה הנשיא ועוד קשה אטו הורקנוס לא ידע מנהגו וי"ל דודאי תפילין ברישא אלא שבאותה שעה איחרו להדליק מפני שהיו טרודין בחוליו ולכך היה גוער בו:
וטהרתן במה שהן · פ"ה דנחלקו לענין טבילה בנקרעו אי חוצץ מה שבתוכו או לא ובהדיא לא אשכחן פלוגתא אלא בפ' כ"ג דכלים תנן הכדור והאימוס והקמיע ותפילין שנקרעו הנוגע בהן טמא במה שבתוכו טהור אלמא אין תוכו חשוב חיבור ותניא בתוספתא ר' יהושע ב"ק אומר משום ר' אליעזר אף מטבילין כמו שהן אלמא מדלא חייץ בטבילה ש"מ דהוי חיבור:
היה מכה בבשרו · ומשום שרט לנפש (ויקרא יט) ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן*:

הדרן עלך ארבע מיתות

תורה אור

מ"ב ב

דברים יח

(א) גמ' דעתו מיושבת ודעת אמו נטרפה: [שבת דף סד:]

גליון הש"ס
רש"י ד"ה לחלוץ תפליו וכו' דקסבר שבת לאו זמן תפלין. עי' מג"א סי' שח ס"ק יא: שם ד"ה משקלות קטנה וכו' לחפותה בעור. עיין ב"ב דף פט ע"ב תוספות ד"ה ולא:

הגהות מהר"ב רנשבורג
[א] רש"י ד"ה ולא חסרתי מרבותי וכו' ולקבל מהם חכמה אלא. מלת אלא נמחק וצ"ב נ"ל אפי': [ב] בא"ד יתרון חכמתי מהם אפי'. מלת אפילו נמחק וצ"ב נ"ל אלא:

[ועי' תוס' יבמות ז: ד"ה דאמר רחמנא]

[נ"ל והאמום וכן בכ"מ הנזכר כאן בגמ' וברש"י ובתוס' אימוס בס' נ"ל במ"ס וכן בערוך איתא אימום במ"ס וכ"א במשנה דכלים]

[עי' תוס' סוכה יב: ד"ה מהו דתימא וכו' מה שהשיגו אפירש"י דהכא]

[וכא דהביא רש"י מתוספתא דוקא ולא ממשנה מפורשת בכלים פכ"ו מ"ד ומייתי לה בש"ס בשבת דף קמא פלוגתא דר' אליעזר וחכמים ע"ש מטוב לייבש]

מכחול

כלים פכ"ג מ"א ע"ש [תוספתא פ"ד] שבת קמא:

[ר"ה כד: שבת פה. פ"ו יח. ודף מג:]

כלים כ"ב פ"ד ופ"ש

א א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ה סמג לאוין רכ:
ב ב מיי' שם הל' יא:
ג ג ד מיי' שם הל' ה:
ד ה מיי' שם הל' ו:
ה ו מיי' פ"ח מהלכות גזלה הלכה ו:

[שייך לדף סט:]
[שם קנז.]
[דף סב. ושם]

בן *סורר ומורה *מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה שנאמר °כי יהיה לאיש בן בן ולא בת בן ולא איש קטן פטור שלא בא לכלל מצות: **גמ'** קטן מנלן דפטור מנלן כדקתני טעמא שלא בא לכלל מצות ותו היכא אשכחן דענש הכתוב דהכא ליבעי קרא למיפטריה אנן הכי קאמרינן אטו בן סורר ומורה על חטאו נהרג *על שם סופו נהרג וכיון דעל שם סופו נהרג אפילו קטן נמי ועוד בן ולא איש קטן משמע אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא וכי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש: ועד שיקיף זקן התחתון כו': תני רבי חייא עד שיקיף עטרה כי אתא רב דימי אמר הקפת גיד ולא הקפת ביצים אמר רב חסדא קטן שהוליד אין בנו נעשה בן סורר ומורה שנא' כי יהיה לאיש בן לאיש בן ולא לבן בן האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב א"כ לימא קרא כי יהיה בן לאיש מאי כי יהיה לאיש בן ש"מ לכדרב חסדא ואימא כוליה להכי הוא דאתא אם כן נימא קרא בן איש מאי לאיש בן שמע מינה תרתי ופליגא דרבה דאמר רבה קטן אינו מוליד שנא' °אם אין לאיש גואל *וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל אלא בגזל הגר הכתוב מדבר

ואמר

תורה אור: דברים כא | במדבר ה

רש"י

בן סורר ומורה וכו'. סדר נסקלין דתניא בפרקין דלעיל* מסיים הלכותיו ואזיל: משיביא ב' שערות. אבל מקמי הכי לא מיענש כדמפרש ואזיל שעדיין לא בא לכלל מצות: עד שיקיף זקן. שיהא זקן מוקף שער סביב כולו: התחתון ולא העליון. לא זקן ממש אלא זקן אותו המקום אלא שדברו חכמים בלשון נקיה: שנאמר בן ולא איש. וזה משהקיף זקן איש הוא ואע"ג דבן מקטנותו קרוי בן לא מצינן לחיובי' מקמי שיביא שתי שערות דקטן פטור שלא בא לכלל מצות הלכך חיוביה בתר הכי הוא ואע"ג דמכי מייתי שתי שערות לענין כל התורה איש הוי מיהו כי מיעטיה קרא לאו בתחלת אישותו קא ממעט כדמפרש בגמרא בן הסמוך לגבורתו של איש אלמא בתחלת אישותו חייביה קרא: **גמ'** היכא אשכחן. בשאר עונשין דענש הכתוב את הקטן דהכא בעי קרא למיפטריה: אטו בן סורר ומורה על שם חטאו נהרג. דנבעי בר עונשין וכי מה חטא שיהרג מפני שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין ועל שם סופו נהרג כדמפרש בשלהי פרקין (דף עב.) סוף שמגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא וכו' אמרה תורה מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב: וכי יהיה לאיש בן סורר ומורה. לכשיגיע לכלל איש הבן הזה קורא לו הכתוב בן סורר ומורה: תני ר' חייא. במתניתיה הכי משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן עד שיקיף עטרה: כי אתא רב דימי. פרשה דהא דתנא עד שיקיף עטרה לאשמועינן דהקפת זקן התחתון דקתני מתני' הקפת גיד קאמר סמוך לבילים ולא הקפת הכיס של בילים דהוו לבתר הכי טובא: רב חסדא. סבר קטן שלא הביא שתי שערות מוליד: לכדרב יהודה. דאמר האי לאיש בבן סורר ומורה עצמו קאי והכי קאמר כשיהיה הבן לאיש כלומר כשיגיע לכלל אישות: ה"ג א"כ לימא קרא בן לאיש. דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל איש: מאי כי יהיה לאיש בן. השתא משמע כשיהיה לאיש בן דהאי איש אאבות קאי ולמעוטי דבנו של קטן פטור לעולם: ואימא כוליה. האי קרא לכדרב חסדא הוא דאתי למעוטי בנו של קטן אבל קטן עצמו מיחייב דהא בן כתיב וסמוך לגבורתו של איש מנא לן: ה"ג א"כ לימא קרא כי יהיה בן איש. א"כ דכוליה אאבות קאי לא לכתוב ביה למ"ד אלא וכי יהיה בן איש סורר ומורה דמשמע בנו של איש ולא בנו של קטן: מאי. וכי יהיה לאיש למה הקדים לאיש ברישא והוצרך להטיל בו למ"ד: שמע מיניה תרתי. משום דהשתא משמע הכי ומשמע הכי כי יהיה בן לאיש כשיגיע לגבורתו של איש ומשתמע נמי אאבות כי יהיה לאיש גדול בן ולא שיהיה לקטן בן: ופליגא דרבה. הא דרב חסדא דאמר קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה: ואם אין לאיש גואל. גבי גזל ונשבע על שקר דכתיב לעיל מיניה והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו והאי אשמו קרן של גזלה: שאין לו גואלים. אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם: בגזל הגר. ומת לאחר שנשבע לו ואין לו יורשים:

ואמר

[דף מג.]
נדה מו.
[לקמן עא.]
ב"מ קט. קידושין כט.

תוספות

בן סורר ומורה. בן הסמוך לגבורתו. וא"ת דילמא שנה שלפני גדלות כדאשכחן (נדה דף מו.) במופלא הסמוך לאיש לענין נדרים ומפר"ת דהכא דריש לאיש דמשמע לשון גבורה כדכתיב (מ"א ב) וחזקת והיית לאיש וא"ת א"כ למה לן במתני' טעמא דשלא בא לכלל מצות וי"ל דהוה אמינא דמקודם הבאת שערות מתחיל הזמן דסמוך לגבורתו של איש ואפי' הוי יותר מג' חדשים לא הוה חיישינן במה שבימי קטנות כיון דאינו ראוי להוליד דקרינא ביה בן ולא אב:

***קטן** אי אתה צריך לחזור כו'. וא"ת ומנא ליה להאי קטן ממונא דאמרי' בפרק מי שמת (ב"ב דף קנו.) אין זכייה לקטן ואי בשזיכו לו ע"י אחר הא איכא למ"ד בפ' מי שמת *זכין לגדול ואין זכין לקטן ואפי' למ"ד זכין לקטן היינו מדרבנן ולא מדאורייתא דזכייה מתורת שליחות כדמוכח בפ"ק דבבא מציעא (דף י. ע"ש) דאמרי' חצר משום ידה איתרבי ולא גרע משליחות וקטן לאו בר שליחות הוא ומיהו בפ' התקבל (גיטין דף סד: ושם) גבי צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים חפץ ומחזירו לאחר שעה זוכה בין לעצמו בין לאחרים משמע דהיינו מדאורייתא מדפריך למ"ד אחד זה וא' זה זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים מההיא דמערימין על מעשר שני דמשמע דזוכה לאחרים מדאורייתא והא דתנן בהנזקין (שם דף נט:) מציאת חרש וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום אבל מדאורייתא לא דעת אחרת מקנה אותן שאני והשתא ניחא הא דאמר בפ' לולב וערבה (סוכה דף מו:) לא ליקני איניש לוליביה לינוקא דינוקא מיקנא קני אקנויי לא מקני דמיקנא קני אפילו מדאורייתא דע"י דעת אחר' מקנה אותן זוכה מדאורייתא לאחרים לרב אסי דגיטין ולעצמו לכולי עלמא והא דאמר בריש פ"ב דקידושין (דף מב. ושם) איש זוכה ואין קטן זוכה היינו דאין ממנה אחרים על פסחו אי נמי שאין זוכה לאחרים קאמר אע"ג דדעת אחרים מקנה אותן ודלא כרב אסי וא"ת והיאך מדקדק בגיטין* דזוכה לאחרים מדפודה מעשר שני לאחרים והלא אפי' לעצמו לא זכי מדאורייתא כשאין דעת אחרים מקנה אותן ובחילול מעשר מי איכא דעת אחרת מקנה לאחרים ע"י זכיית קטן וי"ל דקסבר המקשה דכמו שזוכה לעצמו בחילול מעשר מן התורה מחמת דמופלא סמוך לאיש דאורייתא כמו כן זוכה לאחרים מן התורה וקצת משמע בירושלמי בפרק חלון דאם הוא בן דעת אית ליה זכייה מדאורייתא דאמרינן רבנן דקיסרי אמרי כאן בתינוק שיש בו דעת כאן בתינוק שאין בו דעת ובאיזהו נשך (ב"מ דף עא) משמע דלית ליה זכייה מדאורייתא דגרסי' ברוב ספרים קטן נהי דשליחות לית ליה זכייה מדרבנן אית ליה ויש ספרים דלא גרסי' מדרבנן ועוד משכחת לה שיש לו ממון לקטן כגון שירש את אביו קודם שנתגייר כדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף יח.) דעובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה שנא' כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר אי נמי במעשה ידיו דמלאכתו ושכר טרחו שלו מדאורייתא וא"ת היאך יתחייב אדם אשם על גזלו הא אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן כדדרשינן בהגוזל קמא (ב"ק דף קו:) ובפרק שבועת הדיינים (שבועות דף מב.) כי יתן איש ואין נתינת קטן כלום וי"ל דהני מילי בטענת כפירה והודאה אבל ע"פ עד אחד נשבעים אף נמי בקופן ונשבע וא"ת והיאך נתגייר כי אמרינן נמי דקטן אית ליה זכייה מדאורייתא ה"מ ישראל אבל עובד כוכבים אמרינן בהאי נשך (ב"מ דף עב.) דכיון דלא אתי לכלל שליחות לית ליה זכייה אפי' מדרבנן ומיהו הא לאו קושיא היא דא"כ תיקשי לן כל גרים היאך מטבילין אותן אלא כיון דזכייתו וידו באין כאחד שאני אבל אי קטן לית ליה זכייה מדאורייתא ודאי קשה היאך נתגייר וי"ל כגון שנתגיירה אמו כשהיא מעוברת כדאמרי' בפרק הערל (יבמות דף עח. ושם) אשת עובד כוכבים מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה ואפשר השתא דאתי בן יורש את אמו ומיהו קשה מההיא דפ"ק דכתובות (דף יא. ושם) דאמרי' גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד ולכל מילי חשיב גר להתירו בבת ישראל וקידושיו קידושין ובניו חולין ומייבמין ולכל מילי דאורייתא ולא משמע שיהא מטעם דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה חדא דה"מ בשב ואל תעשה והאי קום עשה הוא ועוד מפריך מאי קמ"ל תנינא זכין לאדם שלא בפניו ונראה דזכיית הגירות לא דמי לשאר זכיות דמה שב"ד מטבילין אותו אינם זכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה והא דפריך בכתובות (שם) תנינא זכין לאדם שלא בפניו ומשני מהו דתימא עובד כוכבים בהפקירא ניחא ליה היינו משום דאם היתה טובתו לא היה לב"ד להתמלא להכניס גופו בדבר שיש לו טובה ואפילו בתינוק דלאו בר דעת חשיב גר מדמייתי מקטנה פחותה מבת שלשה שהזכייה בעצמו הוא כדפרישית שהמילה והטבילה בגופו וגם מליט שאבותינו נכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים וכמה קטנים היו בשעת מתן תורה ובפרק עשרה יוחסין (קידושין דף עח.) אמר ר"ש דגיורת שנתגיירה פחותה מבת שלש כשירה לכהונה שנאמר בתולים מישראל ומייתי ראיה מדכתיב בשלל מדין וכל טף בנשים וגו' והרי פנחס היה עמהן ולפ"ג דאמרינן בכתובות (דף יא.) הגדילו יכולין למחות הא אמרינן הכשגדלו שעה אחת ולא מיחו שוב אין יכולין למחות דמועיל להו מילה וטבילה של קטנות שהיתה בגופם ואין חסרים אלא קבלת מצות ומתוך שגדלו ולא מיחו הוי קבלה:

בידוע

ואמר רחמנא איש ** איש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו קטן אי אתה צריך לחזור עליו בידוע שאין לו גואלין איתיביה אביי איש אין לי אלא איש בן ט' שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין ת"ל ואיש א"ל יש לו ואינו מוליד כתבואה שלא הביאה שליש דמי דבי חזקיה תנא °וכי יזיד איש איש מזיד ומזריע ואין קטן מזיד ומזריע א"ל רב מרדכי לרב אשי *מאי משמע דהאי מזיד לישנא דבשולי הוא דכתיב °ויזד יעקב נזיד *והא תנא דבי ר' ישמעאל בן ולא אב היכי דמי אילימא דאיעבר בתר דאיתי שתי שערות ואוליד מקמי דלקיף זקן מי איכא שהות כולי האי והא א"ר כרוספדאי [ג]כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא ג' חדשים בלבד אלא לאו דאיעבר מקמי דלייתי שתי שערות ואוליד מקמיה דלקיף זקן וש"מ קטן מוליד לא לעולם דאיעבר בתר דאיתי שתי שערות ואוליד בתר דאקיף זקן ודקא קשיא דרבי כרוספדאי כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא בן ולא הראוי לקרותו אב גופא אמר ר' כרוספדאי א"ר שבתי כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ג' חדשים בלבד והאנן תנן משיביא שתי שערות ועד שיקיף [ד]זקן הקיף זקן אע"ג דלא מלו ג' חדשים מלו ג' חדשים אע"ג דלא הקיף יתיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע ש"מ מדרבי כרוספדאי א"ר שבתי יולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימיה דאי ס"ד עוברה ניכר לשליש ימיה למה לי ג' בתרי ותילתא סגיא א"ל לעולם אימא לך *עוברה ניכר לשליש ימיה זיל בתר רובא אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע אמר ליה ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא התורה אמרה °ושפטו העדה והצילו העדה ואת אמרת זיל בתר רובא אהדרוה קמיה דרבינא א"ל ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא והתנן *אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בג' עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע ואי ס"ד לא אמרינן זיל בתר רובא נימא הני דוקא קא מסהדי ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדדי אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא אמר רבי ירמיה מדפתי אף אנן נמי תנינא *בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה ואם בא עליה יבם קנאה וחייבין עליה משום אשת איש ומטמא את בועלה לטמא משכב התחתון כעליון נישאת לכהן אוכלת בתרומה בא עליה אחד מן הפסולין פסלה מן הכהונה ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין עליה והיא פטורה ואמאי

ואמר רחמנא איש · ולא כתיב ואם אין לו גואל מאי טעמא כתיב איש אלא משום דכתיב ואם דמשמע פעמים שיש לו יורשים ולהכי כתיב איש ללמדך איש הוא דאיכא לספוקי שמא יוליד בנים משנתגייר ואיך רשאי להפקיע קרן שלו ולתתו לכהן עד שתדע שאין לו יורשים אבל קטן גר מסתמא גזל שלו שנשבע עליו ישראל לשקר לכהן הוא בידוע שאין לו גואלים: איש · גבי שפחה חרופה כתיב (ויקרא יט) ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע וגו': שלא הביאה שליש · שאם אתה זורעה אינה מצמחת: וכי יזיד · מדאפקיה בלשון מזיד ולא כתוב וכי ירשיע איש למימר דרוש ביה נמי האי מזיד מבשל: בן ולא אב · לגבי בן סורר ומורה בן ולא אב וקס"ד דממעט בן שכבר נולד לו בן דשוב אינו נעשה בן סורר ומורה ואי קטן לא מוליד ה"ד דאיצטריך למעוטי: אי נימא דאיעברא · אמיה מהאי בתר דאייתי שתי שערות ושהה בו ט' חדשים להקיף זקן ובתוך כך נולד בן וקא ממעט קרא דאע"ג דראוי הוא לבן סורר ומורה נפטר בשביל שנולד לו בן: והא א"ר כרוספדאי · כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד ואע"ג דלא הקיף זקן אינו נעשה בן סורר ומורה לאחר ג' חדשים לאחר שהביא שתי שערות והשתא לא דייק טעמא דרבי כרוספדאי מהיכא ולקמן בעינן ליה מיהו קרא לא צריך למטוטי דאפילו לא אב הוא יהא מפטר בג' חדשים: אלא לאו · כי איצטריך למעוטי כגון דאוליד מקמי ג' חדשים בתר שתי שערות ועל כרחיך איעברא ו' חדשים מקמי דאייתי ב' שערות ואוליד מקמי דאקיף זקן וג' חדשים נמי לא עברו עליו ושמע מינה קטן מוליד: לא לעולם דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות וכו' · והאי דקאמר רבי ישמעאל בן ולא אב לא כשילדתו אמו כבר לבנו קא ממעט דבלאו הכי מפטר מדין בן סורר ומורה או בג' חדשים או בהקפת זקן: אלא כי אתא רב דימי · פרשה לתנא דבי רבי ישמעאל דאתא לאשמועינן האי דרבי כרוספדאי דמי שעברו עליו ג' חדשים לאחר שהביא שתי שערות פטור וה"ק בן ולא הראוי להיות אב והיינו לאחר ג' חדשים אחר שהביא שערות שראוי להיות העובר ניכר אם היה בא על האשה משהביא שתי שערות והיא מתעברת: והא אנן תנן עד שיקיף · אבל בג' חדשים לא מיפטר: הקיף · אשמועינן מתני' דמפטר אפי' ממהר להקיף מקמי דמלוי ורבי כרוספדאי אשמועינן מלוי אע"ג דלא הקיף ונפקא לן מדתנא דבי ר' ישמעאל בן ולא הראוי להיות אב: ש"מ · מדלא קרי ליה ראוי לקרותו אב עד ג' חדשים ש"מ אפי' אשתו היתה יולדת לשבעה אינו ניכר בפחות מג' חדשים דאי לשליש ימים ניכר בתרי ירחי ותילתא נפטר כל אדם מדין סורר ומורה דהא ראוי לקרותו אב ונפקא מינה לאשה שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים ונשאת ונתעברה ספק מן הראשון ספק מן האחרון אם הוכר עוברה לב' חדשים ושליש לנשואי האחרון ודאי מן הראשון דאפילו היא עתידה לילד לשבעה לאחרון לא היה ניכר לשליש ימיה: זיל בתר רובא · להכי לא מפטר כל אדם בתרי ירחי ותילתא לאחר הבאת שתי שערות דלא קרינן ביה ראוי דאזלינן בתר רוב נשים שיולדות לט' ואין עוברה ניכר בפחות מג' חדשים: והצילו העדה · לדונו לזכות ואנן מצינן למפטריה משום האי טעמא דראוי להיות אב ביולדת לז' ואת אמרת זיל בתר רובא ולא מפטר עד שראוי לקרותו אב ביולדת לט' כרוב נשים: בעיבורו של חדש · שהיה חדש שעבר מלא ור"ח ביום ל"א וזה שאמר בג' סבור שהחדש שעבר חסר ונקבע ר"ח מיום ל': ואי לא אזלינן בתר רובא דאינשי דעבידי דטעו בעבורא דירחא אמאי מצרפין לסהדותייהו וקטלינן ליה להאי נימא לא טעה אלא האי דוקא ג' אמר והאי דוקא אמר שנים ואין עדותן מכוונת ליום אחד: אף אנן נמי תנינא · דאזלינן בתר רובא וקטלינן: מתקדשת בביאה · אם מסרה אביה לאחד לבא עליה לשם קדושין אבל לא מדעת עצמה דאין מעשה קטנה כלום: קנאה · ליורשה וליטמא לה ולנאת בנגע ובלא חליצה ובלבד °שיקבל אביה את גיטה: וחייבין עליה משום אשת איש · אם קבל אביה קדושיה מאיש אחד ובא עליה איש אחר: ומטמא את בועלה · בנדתה: לטמא משכב התחתון כעליון · כבר פירשתיו בפ' ד' מיתות (דף נה:) שיהא תחתונו כעליונו של זב שמטמא אוכלין ומשקין אפילו לא נגע בו מפני ששכב עליו אבל פחותה מבת שלש הבא עליה בנדותה אינו כבועל נדה אלא כנוגע בנדה ואין משכבו מטמא אפילו אוכלין ומשקין אפילו נגע בו דנוגע בנדה אינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא כלים ואפילו נגע וכ"ש דאינו מטמא משכב בלא נגיעה: נשאת לכהן · ע"י קדושי אביה ואמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה וזו אם נכנסה לחופה אוכלת אבל פחותה מבת ג' אפילו נכנסה לחופה אינה אוכלת אע"ג דגדולה כיון שנכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה אוכלת אלמא לאו בביאה תליא מילתא אלא בחופה מיהו ראויה לביאה בעינן וכל שאין לה ביאה אין לה חופה: בא עליה אחד מן הפסולין · כגון עכו"ם חלל נתין וממזר עשאה חללה ופסלה כדאמרינן ביבמות (דף סח.) כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה: והיא פטורה · מפני שהיא קטנה ואינה בת עונשין קתני מיהא חייבין עליה משום אשת איש וקס"ד חייבין מיתה קאמר ובמזיד: ואמאי

בידוע שאין לו גואלים · וא"ת דמשמע דקטן בידוע שאין לו גואלים משום דאינו מוליד וכן בפ' אין בין המודר (נדרים דף לה:) זאת תורת היולדת בין גדולה בין קטנה ופריך קטנה בת לידה היא מאי קושיא הא אמרינן לקמן בשמעתין דורות הראשונים היו מולידין בח' שנים ויש לומר דאף ע"פ שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן להבאת שערות לקטנה בת י"ב שנה ויום אחד ולקטן בן י"ג שנה ויום אחד בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדלות מקודם הרבה והא דקאמר לקמן וכי עבד בצלאל משכן בר י"ג שנה הוה דכתיב איש איש ממלאכתו התם רוצה להוכיח על דורות הראשונים דאפילו כי אזלת בתר דורות דהשתא לפי שלא תרצה להוכיח שנחשבים גדולים בפחות מ"כ בעל כרחיך בר תליסר שנין הוה:
אחד אומר בשנים בחדש. פירשתיה לעיל בפרק היו בודקין (דף מא:) ד"ה שזה:
בת ג' שנים ויום אחד · פירשתי בפ' ארבע מיתות (לעיל נה:):
דל

[ב"ק קט:]
[סוטה יח. ע"ש]
[יבמות לג.]
לעיל מ. [פסחים יח:]
לעיל נה: יבמות נז: קידושין י. נדה מד:

ו א מיי' פ"ח מהלכות גזלה הל' ז סמג עשין עג טוח"מ סי' שסז:
ז ב ג מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה ו סמג לאוין רכ:

גליון הש"ס
רש"י ד"ה קנאה וכו' שיקבל אביה את גיטה. עיין יבמות דף קט ע"א ברש"י ד"ה קטנה שהשיאה. וקידושין דף מג ע"ב ברש"י ד"ה היא ואביה. וקידושין דף י ע"א תוס' ד"ה ומקבל:

גירסת רש"ל איני

תורה אור
ויקרא יט: שמות כא; בראשית כה; במדבר לה

תורה אור

ואמאי אימא איילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש אלא לאו דאמרינן זיל בתר רובא ורוב נשים לאו איילונית נינהו לא מאי חייב עליה דקתני קרבן והא מומתין על ידה קתני בבא עליה אביה והא אם בא עליה אחד מכל העריות קתני אלא הכא במאי עסקינן דקבלה עילויה ת"ר *המסוללת בבנה קטן והערה בה בית שמאי אומרים פסלה מן הכהונה ובית הלל מכשירין אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה פחות מבן שמנה שאין ביאתו ביאה לא נחלקו אלא בבן שמנה דב"ש סברי גמרינן מדורות הראשונים ובית הלל סברי לא גמרינן מדורות הראשונים ודורות הראשונים מנלן דאוליד אילימא מדכתיב °הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וכתיב (°ו)אליעם בן אחיתופל הגילוני וכתיב °וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור (כי) ה' (אהבו) וכתיב °ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום וכתיב °ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים וכתיב °וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה וכתיב °ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא *(ואשלמה) את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון וכתיב °ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ו)אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וכתיב °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם *ותניא כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש כמה הויא להו תלתין ותלת דל שבע דהוה שלמה פש להו עשרים ושית דל תרתי שני לתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד ממאי דלמא תרוייהו בתשע אוליד ובת שבע אולידא בשית משום דאתתא בריא תרע דהא הוי לה ולד מעיקרא אלא מהכא °אלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן ואברהם גדול מנחור שנה ונחור גדול מהרן שנה נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן וכתיב °ויקח אברם ונחור להם נשים וגו' *ואמר רבי יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה ששוכה ברוח הקדש והיינו דכתיב °כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה דבר אחר יסכה שהכל סכים ביופיה וכתיב °ויפל* על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' כמה קשיש אברהם משרה עשר שנין וקשיש מאבוה תרתין שנין אשתכח כי אולדה הרן לשרה בתמני אולידה ממאי דלמא אברהם זוטא דאחוה הוה *ודרך חכמתן קא חשיב להו תדע דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן דכתיב° ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת שם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת שתי שנים וכתיב °ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ וכתיב °(ו)אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול בן מאה שנה בר מאה ותרתין שנין הוה אלא דרך חכמתן קא חשיב להו הכא נמי דרך חכמתן קא חשיב להו אמר רב כהנא אמריתה לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר לי אתון מהכא מתניתו ואנן מהכא מתנינן לה °ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול יפת(א) הגדול שבאחיו הוה אלא מנלן מהכא °ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב °ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי בר תליסר דכתיב °איש איש ממלאכתו אשר המה עושים *ותניא שנה ראשונה עשה משה משכן שניה הקים משכן ושלח מרגלים וכתיב °בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה כמה הויא להו ארבעין דל ארביסר דהוה בצלאל פשא להו עשרים ושית דל תרתי שני דתלתא עיבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד: בן ולא בת: תניא אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה שהכל

ולמאי דילמא איילונית · תמלא ונמלאו קדושיה קדושי טעות: דאדעתא דהכי לא קדיש · ולאו אשת איש היא: קרבן · ובשוגג דאזלינן בתר רובא אבל מקטל לא קטלינא משום רובא: בבא עליה אביה · קאמר דחיובא לאו משום אישות אלא משום קורבא: והא אחד מכל עריות קתני · דמשמע אפילו הנך דלאתו לה לחייבה משום קדושין כגון חמיה וחורגה או כל אדם משום אשת איש: אלא · איבעי' לדחויה דלא נילף מינה דנזיל בקטלא בתר רובא אוקמא הכי: הכא במאי עסקינן דקבלה · בעלה עלויה דאפי' תמלא איילונית חפץ הוא בה וקדושיה קידושין: המסוללת · לשון פריצות: והערה בה · היכא למ"ד (יבמות דף נה:) העראה זו נשיקה והיכא למ"ד זו הכנסת עטרה: פסלה מן הכהונה · ומשויא לה זונה דהערא׳ כגמר ביאה כדאמרי' בגמ' דיבמות (דף נד.) ובפרקין דלעיל (דף נה.) ומיהו מיתה לא מחייבו כגון שלא התרו בהן: וב"ה מכשירין · כדמפרשי' לקמן דקטן לאו בר ביאה הוא: מדורות הראשונים · שהיו מולידין בני שמונה שנה כדילפינן לקמן: אי נימא מדכתיב בת שבע בת אליעם ואליעם בן אחיתופל וכתיב בלדת שלמה בנה ויקרא את שמו ידידיה וסמיך ליה ויהי לשנתים ימים אחר לידתו הרג אבשלום את אמנון וברח לגשור וישב שם שלש שנים · הרי חמש שנים לשלמה וכשבא מגשור שפיים יואב את דוד ע"י התקועית להשיבו ישב בירושלים שנתים ואח"כ מרד דכתיב בתריה ויהי מקץ ארבעים שנה והני ארבעים שנה נקט ליה למנין ששאלו מלך כדאמרינן בתמורה(דף יד:) שהלך ומרד ובאותו פרק נחנק אחיתופל כדכתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויצו אל ביתו ויחנק הרי שלמה בן שבע שנים: חצי ימיו של אדם שלשים וחמש · דכתיב (תהלים צ) ימי שנותינו בהם שבעים שנה פשו להו עשרין ושית לאחיתופל כשנולד שלמה ובתוך כ"ו שנים נולדו שלשה דורות אליעם ובת שבע ושלמה: דל תרתי שנין דתלתא עבורי · כלומר פחות מח' חדשים אין שהות לעובר ז' חדשים להריון וחדש לימי נדות וטהרה: אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד · אחיתופל הוליד אליעם לח' שנה וח' חדשים ואליעם הוליד בת שבע לח' שנה וח' חדשים ובת שבע לח' שנה וח' חדשים ללידתו של שלמה הרי כ"ו שנים: דאתתא בריא היא · אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע: ותדע · על כרחך דאשה ממהרת דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמי שלמה אותו הולד שמת לדוד שנולד ראשון דכתיב ביה (ש"ב יב) וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם: אברהם גדול מנחור שנה · מדקא חשיב ליה קרא ברישא: וכתיב ויקח אברם ונחור להם נשים · שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה אלמא יסכה בת הרן יסכה זו שרה: דילמא זוטר דאחוי הוה · והרן הוא דקשים מיניה: ויהי נח בן חמש מאות שנה · לאחר שהיה בן חמש מאות שנה הוליד את שלשתן: שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול: בר מאה ותרתין הוה · הואיל והוא גדול משלשתן נמצא שנולד בחמש מאות שנה לנח וכשירד המבול היה בן מאה שנה אלא שמע מינה קטן משלשתן ובחמש מאות ושתי שנים לאביו אתילד ודרך חכמתן חשיב להו: ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור · אלמא חור בר כלב הוה ובצלאל היה דור שלישי לו: וכי עבד משכן היה בן י"ג · דקרי ליה איש איש ממלאכתו וכשנשתלחו המרגלים בשנה השנית כבר היה בן י"ד שנה וכתיב בן ארבעים שנה אנכי וגו': שהכל

דל תרתי שני לתלתא עיבורי · פי' בקונט' כלומר פחות מח' חדשים אין שהות לעובר ז' חדשים להריון וחדש לימי נדות וטהרה אשתכח דכל חד בתמני אוליד אחיתופל הוליד אליעם לח' שנים וח' חדשים לעיבורו ומשנולד שהה ח' שנים והוליד את בת שבע וח' חדשים לעיבורה והיא נתעברה לח' שנים וח' חדשים לעיבורו של שלמה הרי כ"ו כ"פ בקונט' ותימה גדולה פי' דאותו חדש של ימי נדות וטהרה וכי לא היו הבנים גדולים נמצא כשעברו נשותיהם היו בני ח' שנים וחדש לכך נראה דלא דק בשביל חדש: **אלא** דרך חכמתן קא חשיב · תימה א"כ ליחשוב חם לבסוף וקרא קא חשיב שם וחם ויפת:

ח א ב ג מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה יג ופי"ח שם הל' ו ופ"א מהל' יבום הלכה טז סמג לאוין נד טוש"ע אה"ע סי' ו סעיף ט וסי' קסז סעיף א:

הגהות הב"ח
(א) גמ' יפת גדול שבאחיו. נ"ב עיין לקמן דף קח ע"ב:

[תוספ' דסוטה פ"ה]

[צ"ל ואשלם]

לקמן קו:

מגילה יד.

[אברהם]

[ב"ב קכ:]

[תענית כט. זבחים קיח:] ערכין יג.

שמות לח

שהכל מצויין אצלה בעבירה · וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה סופה כשלה תמלא למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן: מתני' תרטימר · בגמרא מפרש לה: יין האיטלקי · טוב ומטולה הוא וממשיך בתריה אבל בחמרא אחרינא אינו חייב בחצי לוג: בחבורת מצוה · בסעודת מצוה אכל לתרטימר זה אפילו גנבו משל אביו וכן אם אכלו במנין שהיו נקבצין לעבר החדש גם שם היו עושים סעודות: אכל מעשר שני · וכן כולם אע"פ שגנבו משל אביו פטור וטעמא מפרש בגמרא: ואע"פ שאין ראיה לדבר · דדילמא מאכל אחרינא נמי קרא ליה זולל תורה אור

ומיהו שלמה אהא אזהרי' דממשיך טפי: זכר לדבר · דבבשר מקרי זולל וביין מקרי סובא: גמ' מתוך שכפל רבי יוסי ביין · דקאמר תנא קמא חצי לוג והוא אמר לוג: כפל נמי בבשר · והוי מנה דקאמר שני תרטימ': יין בזול · אבל ביוקר לא שכיחי ליה מעות לגנוב כולי האי ולא ממשיך: זולל · לשון זול ואסמכתא למילתיה הוא: מולדה · שם אביו: יין חי · ממשיך מפני שמשובח הוא ולקמיה מוקי לה במזיג ולא מזיג אבל בתר יין מזיג לא ממשיך: בשר חי · כדמפרש לקמן בשיל ולא בשיל דזו היא מדת גנב למהר אבל בשיל שפיר לא ממשיך למעבד כי האי גוונא לפי שמתוך שהוא גנב ועושה בסתר אין לו שהות: אמר רבינא יין חי · דקאמר רב הונא מזיג ולא מזיג לאפוקי היכא דנתן בו מים הרבה ואע"פ שרוב בני אדם שותין כן: בשר כיבא דאכלי גנבי · כוויה בגחלים ודכותה בעירובין (דף כט:) וניכביה וניכול בזבחים (דף מו:) לאפוקי כבבא דלא: בשר מליח ויין מגתו · לא חשיבי ולא ממשיך: כל זמן שהוא כשלמים · שלא עבר עליו זמן אכילת שלמים שני ימים ולילה אחד עדיין בלחלוחו הוא ולא אקרי מליח ומשמח את הלב דכתיב (דברים כז) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת אלמא בר שמחה הוא אבל בתר הכי הוי מליח ונחלף טעמו במלחו: כל זמן שהוא תוסס · שהוא טסך בגרון מחמת שהוא מחמיץ: הכא · בבן סורר ומורה: מאי · עד כמה לא קרינן מליח למיפטר בן סורר ומורה: ובכל שהוא לא ממשיך · משעבר לילה אחת מפיג טעמו ולא חשוב: לשלם שכר לרשעים · שמתעדנין בו בעולם הזה ומקבלין בו שכר מצוה שעושין בעולם הזה: לאובד · הייט רשע שנטרד והולך לו: למרי נפש. לאבלים לפכוחי צערייהו: אל תרא יין · כלומר אל תתן עיניך לימשך אחריו: שאחריתו דם · סופו יהרג עליו: כתיב יין ישמח לבב אנוש · בשי"ן דמשמע לשון שומם שמשממהו ונוטל חכמת לבו: וקרינן ישמח · לשון שמחה: זכה · כלומר אם זכה וידע להזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי משמחו שמפקח את הלב: פקחין · עשאוני פקח: אבוי · לשון צעקה בלשון ארמי כמו בייא בייא (לעיל דף סד.): שיחי · צערי כמו אריד בשיחי (תהלים נה): למי כל אלה · למאחרים על היין: מרישיה לסיפיה · מאן דדריש ליה מרישיה לסיפיה: מדריש · נדרש משמעותיה יפה והכי קאמר למי כל אלה למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך שחוקרין להיכן היין הטוב הממוסך בבשמים כמו מסכה יינה (משלי ט): ומאן דדריש ליה מסיפיה לרישיה מדריש · נדרש משמעותו יפה והכי קאמר למי שיש לו אוי ואבוי ושיח דהיינו אבלים ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם דהיינו רשע הנלחם עם הבריות ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומע ושקיעתו להם ראוי להיות מאחרים על היין: י"ג וויי"ן · לשון וי וי ויאמר ארור כנען לא חשיב אלא עד וידע דע"כ לו עונשו של יין: מתוך שקלקלו ברביעי · שמנעו מלהוליד בן רביעי קלל בן רביעי שלו שום ומצרים ופוט וכנען: איש האדמה · אמאי קרי ליה איש האדמה על ידי שהוכיחו הקב"ה היה לו ללמוד מאיש האדמה דהיינו אדם הראשון שהיין קנס עליו מיתה:
שאין

שהכל מצויין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב היא בן ולא בת: **מתני'** מאימתי חייב *משיאכל *תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי ר' יוסי אומר מנה בשר ולוג יין ג'אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החדש *אכל מעשר שני בירושלים אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים (*אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו) אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה ג'אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר (דברים כא) וישתה יין שנאמר °זולל וסובא ואע"פ שאין (משלי כג) ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר °אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו:

גמ' אמר רבי זירא תרטימר זה איני יודע מהו אלא מתוך שכפל ר' יוסי ביין נמצא כופל אף בבשר ונמצא תרטימר ד'חצי מנה *אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא ה'אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה דכתיב זולל וסובא ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי איני והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו ו'אכל בשר חי ושתה יין חי אינו נעשה בן סורר ומורה אמר רבינא ז'יין חי מזיג ולא מזיג בשר חי בשיל ולא בשיל כבשר כיבא דאכלי גנבי רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו ח'אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו אין נעשה בן סורר ומורה *תנן התם ערב תשעה באב °לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ותנא *ט'אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח עד כמה אמר רבי חנינא בר כהנא י'כל זמן שהוא כשלמים ויין מגיתו עד כמה כ'כל זמן שהוא תוסס והתניא *ל'יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו מ'שלשה ימים הכא מאי התם משום שמחה הוא כל זמן שהוא כשלמים נמי אית ביה שמחה הכא משום אימשוכי הוא ובכל שהוא לא מימשיך ויין עד מ' יום *א"ר חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם (שם לא) שכר לרשעים שנא' °תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א"ר יצחק מאי דכתיב (שם כג) °אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעוה"ז ומלבין פניהם לעוה"ב רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם *רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש (תהלים קד) רבא רמי כתיב °ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לא זכה משממהו והיינו *דאמר רבא חמרא וריחני פקחין אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא אמר ר' (משלי כג) חנינא מאי דכתיב °למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים (וגו') למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה *מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש עובר גלילאה י"ג ווי"ן א] נאמרו ביין °ויחל נח (בראשית ט) איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וח"א רבעו מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי ומאן דאמר רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא וירא חם אבי כנען (שם לד) את ערות אביו וכתיב התם °וירא אותה שכם בן חמור וגו' בשלמא למ"ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא למ"ד רבעו מאי שנא רביעי נלטייה בהדיא ב] הא והא הואי ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמרי לה מר עוקבא א"ר זכאי א"ל הקב"ה לנח נח לא היה לך ללמד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא* ר"מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה
שאין

חי מזיג ולא מזיג · כענין זה מפר"ת (ברכות ד' נא.) י' דברים נאמרו בכוס של ברכה וחד מינייהו · חי ומקשינן הא מנ"ינן *הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ומפר"ת דחי הוא מזיג ולא מזיג:

י"ג ווי"ן · לא קא חשיב ויפת לפי שהוא שם: **קילל** ברביעי · מה שלא קלל חם עצמו משום דאמר בב"ר ר"י אומר לפי שכתב ויברך אלהים את נח ואת בניו ואין קללה במקום ברכה לפיכך ויאמר ארור כנען:
כה

ט א ב מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ב סמג לאוין רכ:
י ג מיי' שם הלכה ג:
יא ד ה מיי' שם הל' ב:
יב ו מיי' שם הל' ד:
יג ז מיי' שם הלכה ב:
יד ח מיי' שם הל' ד:
[ב"ב דף נז:]
טו ט מיי' פ"ה מהלכות תעניות הל' ז סמג עשין מד"ס ג טוש"ע א"ח סי' תקנב סעיף א:
[עי' תי"ט שכתב דבבא זו אכל טבל וכו' עד שלא נפדו לא גרסי' לה וכן הרמב"ם לא העתיקו ע"ש ודע דגם בסדר המשנה שבירושלמי ליתא]
טז י כ ל מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
יז מ נ מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה ח סמג עשין עט טוי"ד סי' קטז:

הגהות מהר"ב רנשבורג
א] גמרא דריש עובר גלילאה י"ג ווי"ן. נ"ב ר"ל שהם פעולות ויו"ד [במוסית] אחריהם וכמ"ש רש"י לשון וי וכמ"ש מהרש"א בח"א יעו"ש וממילא וי"ו דוסניהם וגו' אינם מן המנין כמו שגם וי"ו דויפת אינה מן המנין וכמ"ש תוס':
ב] שם מ"ש רביעי נלטייה בהדיא. נ"ל דלטייה ותיבת בהדיא מותק מהרש"א ועיין תוס' ודו"ק:

[במתני' איתא פרטימר]
[עי' פירש"י עמוד ב ד"ה אכל מ"ע וכו']
[לקמן עא. ע"ש]
תענית כו:
[תענית ל.]
[שם. ע"ז ל.] [תוספ' תרומות פ"ו]
עירובין סה.
יומא עו:
ג"ז שם הוריות יג:
[ברכות מג.]
ברכות מ. ע"ש

עין משפט
נר מצוה

יח א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ב:
יט ב ג ד מיי' פ"ג מהל' קידוש החדש הל' ז:
כ ה ו מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה ג:
כא ז מיי' שם הל' ב:
כב ח מיי' פ"ח מהל' ביאת מקדש הל' ב סמג לאוין ט:

שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין ר' יהודה אומר *חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר °ויתפרו עלה תאנה °דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי מלמד שכפאתו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר איכא דאמרי מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר אמר ר' יצחק מניין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב °כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער אנכי מאיש מנח דכתיב °ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון: אבל בחבורת מצוה: אמר רבי אבהו *אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין והאנן תנן אבל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה טעמא דמצוה הא לאו מצוה אע"ג דלאו כולה סריקין הא קמ"ל דאע"ג דכולה סריקין כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך: אבל בעיבור החודש: למימרא דבשר ויין מסקו והתניא [ג]אין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד הא קמ"ל אע"ג דאין עולין לה אלא בפת וקטנית ואיהו אסיק בשר ויין ואכל כיון דבמצוה קא עסיק לא ממשיך תנו רבנן [ג]אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואין עולין לה אלא לאור עיבורו ואין עולין לה ביום אלא בלילה והתניא אין עולין לה בלילה אלא ביום כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה [ו]אחריפו ועולו אחריפו ופוקו כי היכי דלישמעו בכו אינשי: אבל מעשר שני בירושלים: כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה לא ממשיך: אבל נבילות וטריפות שקצים ורמשים: [ה]אמר רבא אכל בשר עוף אינו נעשה בן סורר ומורה והא אנן תנן אבל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אינו נעשה בן סורר ומורה הא טהורין נעשה בן סורר ומורה כי תנן נמי מתני' [ו]להשלים: אבל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה: [ז]דבר מצוה תנחומי אבלים דבר עבירה תענית ציבור וטעמא מאי אמר קרא °איננו שומע בקולנו בקולנו ולא בקולו של מקום: אבל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין וכו': אבל כל מאכל ולא אכל בשר לאיתויי דבילה קעילית שתה כל משקה ולא שתה יין לאיתויי דבש וחלב *דתניא [ח]אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש חייב

תורה אור: בראשית ג · משלי לא · משלי ל · בראשית ט · דברים כא

שאין לך דבר שמביא יללה על אדם אלא יין · הלכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם: שאין התינוק יודע וכו' · ומדקרי ליה (א) הדעת טוב ורע שמע מינה היינו חטים: בדבר שנתקלקלו בו נתקנו · מדת הקב"ה באיזמל שהוא מכה בו הוא מרפא גם בתוך גם כמו וילת אש בציון (איכה ד) וכתיב (זכריה ב) ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב: למואל מלך · שלמה המלך למואל מעשיו וחכמתו להקב"ה למואל שכינה הוא כמו ידי שמתי למו פי (איוב מ): משא אשר יסרתו אמו · פרשת תוכחה שהוכחתו אמו: שכפאתו על העמוד · להלקותו וייסור לשון מלקות כדאמרי' לקמן (דף עא·) ויסרו אותו זה מלקות ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו היתה מוכיחתו: אמו גרמה לו · להיות רשע שהרי באביך לא יתלו החובה והיינו מה ברי למה תגרום לרנן אחריך שאתה בני ולא בן אביך: בר בטני · מעי גרמו לך להיות בעל טורח ובעל כח שדחקתי ונכנסתי שתשמיש יפה לולד ללבנו ולזרזו כדאמרינן במס' נדה (דף לא·) שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז: אי שכר · כלומר אל רוזנים לומר היה שכר לא נאה לומר לך: בער אנכי מאיש · בההוא משא כתיב: מאיש זה אדם הראשון · שנכשל ביין ואני שתיתי יותר מהן: שכולה סריקין · רקים שירגילוהו בכך אבל אם יש בחבורה אדם הגון בכי האי גוונא לא ממשיך ואינו נעשה בן סורר ומורה ובחבורה דלאו מצוה קאמר: הא קמ"ל · מתני' דאפי' כולה סריקין כיון דאיחבור השתא למצוה פטור ולעולם דינו דבן סורר ומורה אינו אלא בחבורת סריקין: אבל בעיבור החדש · כדמפרש לקמן שהן נקבצין עשרה או יותר ועולין בעלייה ואין אסיפה זו אלא לפרסם הדבר בעברות ולא לעיין דהא אין עולין אלא לאור עיבורו דהיינו ליל מוצאי שלשים וכבר מעובר הוא דהא לא קדשו היום את החדש וקדוש אין שם ביום מחרת דהיינו יום שלשים ואחד למעט על כך כדאמרי' (ר"ה ד' כד·) שלא בזמנו אין מקדשין אותו ועוד דאי לקדושי בשלשה סגי: בפת דגן · ולא ידענא משום מאי נקט פת דגן ומשמע למעוטי פת אורז ודוחן קא אתי: יום עבורו · הוא יום שלשים שנעשה ממנו חדש היוצא מעובר: אור יום עבורו · מוצאי שלשים ולהודיע שעברוהו: אחריפו · אקדימו כמו חרפי ואפלי (ע"ז ד' עה.) אחריפו ועולו בלילה היו יושבין שם ועושין הומה להשמיע קול וקאמר להו רבי חייא להקדים ולעלות מבעוד יום מעט כדי שיראו אותם עוברי דרכים כשהן עולין ויפרסמו והיינו דקתני אין עולין לה בלילה אלא ביום והאי דקתני אין עולין לה ביום לעיקר מילתא קאי שהסעודה ומשאו ומתנו של דבר בלילה הוא: אחריפו ופוקו בבקר · אל תאחרו לירד שהרואה אתכם יורדין בהשכמה מבין שישבו שם כל הלילה ומתפרסם הדבר אבל הרואה אותם יורדין שלא בהשכמה סבור שעכשיו עלו ואין מבין הדבר: *אכל מעשר שני · גנב ממעות מע"ש וקנה בשר ויין ואכל דאי גנב בשר ויין עצמו אפי' דחולין נמי לא כדאמר עד שיקח בשר בזול ויאכל ויין בזול וישתה (*ומן החטוני): דכי אורחיה · כדרך מצותו נאמר בבקר ובצאן וביין ובשכר במע"ש: *אכל נבלות וטריפות · לקמן יליף לפטורא: אכל בשר עוף · טהור פטור דלא חשיב דלא ממשיך בתריה: סתם שקצים היינו עופות טמאים דכתיב בהם שקץ הם (ויקרא יא) רמשים הן שרצים וטעמא משום דאינו שומע בקולו במינן ולא זה שאף בקולו של מקום אינו שומע: הא טהורים חייב · *כדתנן במתני' דאיצטריך לאשמועינן דפטור אשקצים: להשלים · שאפילו אכל תרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה והשלימה לתרטימר מבשר עופות טמאים פטור משום דאינו שומע בקולו של מקום דכוותה בטהורים מיחייב: לאיתויי תנחומי אבלים · דאע"ג דתקנתא דרבנן בעלמא הוא דאי מדאורייתא הוה אמינא חבורת מצוה היינו כהנים שאוכלין קדשים או פסחים: תענית צבור. אע"ג דלא עבר אלא אדרבנן: וטעמא מאי · מפטר אדבר עבירה: אינו שומע בקולנו · מיעוטא הוא ולאפוקי האי דאף בקולו של מקום אינו שומע: דבילה קעילית · מאותו מקום ואע"ג דמשכרא לא מיחייב עליה דלא ממשיך:

חייב

בה נתקנו · פי' בקונט' מדת הקב"ה באיזמל שהוא מכה בו מרפא גם בתוך גם כמו וילת אש בציון ואני אהיה חומת אש ואין ענין זה לזה כלל אלא היינו כדאמרי' בב"ר משל לבן מלך שקלקל עם אחת משפחותיו כיון ששמע המלך טרדו והוציאו חוץ לפלטרין שלו והיה מחזר על הפתחים של שפחותיו ולא היו מקבלין אותו אלא אותה שקלקלה עמו פתחה לו דלתיה וקבלתו כך בשעה שאכל אדם מפרי האילן טרדו והוציאו מחוץ לגן עדן והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו מה היו אומרים לו א"ר ברכיה הא גנבא דגנב דעתא דברייה היינו הא דכתיב אל תבואני רגל גאוה רגל שנתגאה על בוראו ויד רשעים אל תנידני לא תסב מני עלה אבל התאנה ע"י שאכל ממנה פתחה לו דלתיה וקבלתו:

ואין עולים לה ביום · ואם תאמר הא כבר תנא ליה רישא לאור עיבורו וי"ל דס"ד לאו לאפוקי יום העיבור אתא אלא לאפוקי לילה שלפני העיבור:

על

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה שאין וכו' ומדקרי ליה עץ הדעת:

מסורת הש"ס
[ויקרי ליה עץ על שם העתיד בחטה יתמר כדקא' כ"כ בע"י וע"ע תוס' שבת כו: ד"ה כל הגוזל וכו']
מו"ק ד. כריתות יג: שבועות כ. יומא עו. [בכורות מה:]
[דיבור זה שייך לעיל עמוד א' במשנה]
[ג"ז שייך שם]
[נ"ל כי תנן]
[לעיל ע. כמה דאמר ר"ח בר מונדה לא נכבר שני תיטם עלנו]

*חייב: אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין: תנו רבנן אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנאמר זולל וסובא ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר °אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואומר °כי סובא וזולל יורש וקרעים תלביש נומה אמר ר' זירא *כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה: **מתני'** [ג]גנב משל אביו ואכל ברשות אביו משל אחרים ואכל ברשות אחרים משל אחרים ואכל ברשות אביו אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו: **גמ'** גנב משל אביו ואכל ברשות אביו אע"ג דשכיח ליה בעית משל אחרים ואכל ברשות אחרים אע"ג דלא בעית לא שכיח ליה וכל שכן משל אחרים ואכל ברשות אביו דלא שכיח ליה ובעית עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים דשכיח ליה ולא בעית: רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו: אמו מנא לה *[ג]מה שקנתה אשה קנה בעלה אמר רבי יוסי בר' חנינא מסעודה המוכנת לאביו ולאמו *והאמר רבי חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה אלא אימא מדמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו איבעית אימא *דאקני לה אחר ואמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן: **מתני'** [ד]היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אביו אינו רוצה ואמו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצין רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה: **גמ'** מאי אינה ראויה אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד סוף סוף אבוה אבוה נינהו ואמיה אמיה נינהו אלא בשוה לאביו קאמר תניא נמי הכי רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה מאי טעמא דאמר קרא איננו שומע בקלנו מדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין כמאן אזלא הא דתניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב *דרוש וקבל שכר °כמאן (א) כרבי יהודה איבעית אימא ר' שמעון היא דתניא אמר רבי שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר אמר ר' יונתן אני ראיתיו °וישבתי על קברו כמאן אזלא הא דתניא *עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר כמאן כר' אליעזר דתניא* רבי אליעזר אומר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת מאי טעמא אמר קרא °ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחבה ושרפת באש וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר דכתיב °לא תעשון כן לה' אלהיכם אמר רבי יונתן אני ראיתיה וישבתי על תילה כמאן אזלא הא דתניא *בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כמאן כר' אלעזר בר' שמעון דתנן* ר' אלעזר ברבי שמעון אומר [ה]לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס מאי טעמא דר' אלעזר ברבי שמעון כתיב קיר וכתיב קירות איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית תניא *אמר רבי אליעזר בר' צדוק מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא אמר רבי שמעון איש כפר עכו פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם: **מתני'** *[ו]היה אחד מהם גידם או חיגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר °ותפשו בו אביו ואמו *ולא גדמין והוציאו אותו ולא חגרין ואמרו ולא אלמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקלנו ולא חרשין [ז]מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה [ח]ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים שנאמר בננו זה זהו שלקה בפניכם: **גמ'** שמעת מינה *בעינן קרא כדכתיב שאני הכא דכוליה

משלי כג
שם
דברים יג
שם יג
דברים כא

תורה אור

רש"י

חייב משום ויין ושכר אל תשת וגו'. ובכהן עסקינן: כי סובא וזולל יורש. בתר קרא קמא כתיב להכי אתייה להכא: יורש. סופו להיות עני ומבקש למודו ואינו מוצא: וקרעים תלביש נומה. נומה שאדם מתגרה בה תלביש קרעים כלומר סוף כל בעל הגאות לבא לידי עניות: נעשה לו קרעים. משכח למודו ואינו נזכר אלא בסירוגין: **מתני'** משל אחרים ואכל ברשות אחרים. ואפילו לא אכלן ברשות בעלים עלמן וטעמא מפרש בגמרא: **גמ'** בעית. מתפחד מאביו שלא יבין הלכך לא ממשיך: עד שיגנוב משל אביו. דשכיח ליה לגנוב תמיד ואכל ברשות אחרים דלא בעית שלא ירגיש אביו ובכי האי גוונא ממשיך: עד שיקח בשר בזול. אבל אם גנב בשר ויין עלמן לא: מדמי סעודה המוכנת. שהיו מעות מוכנים לקנות מהם סעודה לאביו ולאמו דכיון דלכך נזדמנו משל אמו קרינן בהו דאיהי נמי שייכא בהם מדינא דבעלה חייב במזונותיה: על מנת שאין לבעליך רשות בהן. דאי לא אמר לה הכי זכה בהן בעל דלא עדיף ממציאתה: אי נימא חייבי כריתות. שהיתה אמו על אביו בכרת כגון אחותו דלאו בת קדושין: סוף סוף אביו ואמו נינהו. דהא בקרא לא כתוב אישות באמו אצל אביו: בשוה לאביו. בקול ומראה וקומה וטעמא מפרש לקמן: בקולנו. חד קול משמע מדלא כתוב בקולותינו או בקולינו ביו"ד: ואפילו מזוזה אחת. וכל שכן אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם ולא קרינא ביה את כל שללה ושרפת: לא תעשון כן לה' אלהיכם. בתר ואבדתם את שמם כתיב: גרים. זה שיעור נגעים ושתי גריסין על שתי אבנים דכתיב (ויקרא יד) וחלצו את האבנים תרתי משמע ובכל אחת שיעור נגע: בקרן זוית. ואותן שתי אבנים יהיו בקרן זוית אחד בכותל זה ואחד בכותל זה והנגע משוך בשתיהן ארכו ב' גריסין ורחבו כגריס שיהא בכל אבן כגרים על גרים: מאי טעמא דר"א. דבעי קרן זוית: כתיב קיר. ומראיהן שפל מן הקיר (שם): חורבתא סגירתא. חורבה מצורע (ב): מתרגמינן סגירתא שנותן מהם בית המנוגע: מציינין אותו. שלא יאהילו עליו דאבן מנוגעת מטמא באהל דמצורע הוקש למת אל נא תהי כמת: **מתני'** גידם. ידו קטועה: בננו זה. משמע שרואים אותו: חרשין. אינן יודעין אם קבל דבריהם אם לאו שאם אמר להם איני מקבל אינן שומעין לו ואע"פ שרואין שאין מקיים מאותן מיהו איננו שומע בקולנו כתיב ואיכא להפוכי בזכותי' ולמדרש דבעינן הקול קאמרי דלא שמע דהאי קרא יתירא הוא טליה כדאמר בגמ': מתרין בו. לאו משום התראה גמורה כשאר עבירות שאין לוקין אלא בהתראה דהא התראת עדים בעי ועוד זו ספק התראה הוא אם עובר הוא אם לאו שלא מיד בפניהם הוא שובר אלא בסתר ולאחר זמן הוא עושה אלא מוכיחין אותו דבעינן ויסרו אותו שלא ירגיל ואם לא שמע מלקין אותו בב"ד ויליף לה מויסרו אותו: **גמ'** שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב. וסייעתא דשמואל בפ' נגמר הדין (לעיל מה:): כולי

תוספות

על מנת שאין לבעליך כו'. סוגיא זו כרב ששת דפ"ק דקדושין (דף כג:) דאמר לרבנן אהני ליה תנאיה אבל ר' (*אליעזר) סבירא ליה דאפילו כי האי גוונא אין קנין לעבד בלא רבו ואין קנין לאשה בלא בעלה ומ"מ מתניתין לא תקשה דהוה מצי בדמי סעודה המוכנת (ג) לאמו אי נמי רבי אלעזר הוה מוקי לה בשנתן לה בעלה דהא ר"א הוא דאמר בחזקת הבתים (ב"ב דף נא: ושם) אחד וזה אחד זה קנתה ואין הבעל אוכל פירות*:

בן

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"ד מהל' ת"ת הלכה ט סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף טז:

כד ב מיי' פ"ז מהל' ממרי' הלכה ב:

כה ג מיי' פ"ג מהל' זכיה ומתנה הלכה יב סמג עשין פ"ב טוש"ע אה"ע סי' פה סעיף יא [וטוש"ע י"ד סי' רכב]:

[נ"ל אלעזר]

כו ד מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה י:

כז ה מיי' פי"ד מהל' טומאת צרעת הלכה ז:

כח ו מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה י:

כט ז ח מיי' שם הלכה ו:

[וע"ע תוס' קידושין כג: ד"ה ור' אלעזר וכו']

מסורת הש"ס

[בכריתות איתא לוקה]

[גיטין עז. נזיר כד:] קדושין כג: לעיל ע. ע"ש

[קידושין כג: נזיר שם:]

[לעיל נה: וש"נ]

[תוספ' פי"ד]

לקמן קיא. ע"ש

[תוספתא דנגעים פרק ו]

לקמן סו: נדה יט. נגעים פי"ב מ"ג

[תוספתא שם פ"ו]

[לעיל מה:]

[שם]

[שם]

הגהות הב"ח

(א) גמ' כמאן כר' יהודה נ"ב משום דס"ל דצריכין [להיות שוים בקול] א"כ בע"כ או שיש לה קול כאיש ואיש יש לו קול כאשה דסרי צריך להיות אביו ואמו שוים וא"כ או הוא סריס או איילונית כיא [דקול הוא מן] הסימנים וא"כ א"א להיות בן סורר ומורה: (ב) רש"י ד"ה חורבתא וכו' מצורע מצורעת מתרגמינן: (ג) תוס' ד"ה על מנת וכו' המוכנת לאביו ולאמו אי נמי:

גליון הש"ס

גמ' כמאן כר"י. עי' ת"י יומא סב ע"א ד"ה שני: שם וישבתי על קברו. עי' ש"ע י"ד רסי' שסד:

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ט :

לא ב ג מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה ד :

לב ד מיי' פ"ג מהל' איסורי ביאה הלכה ד והלכה י :

דכוליה קרא יתירא הוא : ומתרין בפני שלשה : למה לי בתרי סגיא אמר אביי הכי קאמר מתרין בו בפני שנים ומלקין אותו בפני שלשה מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא כדר' אבהו *דאמר ר' אבהו למדנו °ויסרו °מויסרו ויסרו °מבן ובן °מבן והיה אם בן הכות הרשע: חזר וקלקל נידון בכ"ג [וכו']: האי מבעי ליה *זה ולא סומין אם כן לכתוב בננו הוא מאי בננו זה שמע מינה תרתי: מתני' ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב : גמ' אמר ר' חנינא בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר פטור הואיל ונשתנה דינו (*נשתנה) מיתתו נימא מסייעא ליה ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף זקן התחתון פטור מאי טעמא לאו משום דאמרינן הואיל ואישתני אישתני לא שאני הכא דאי עבד השתא לאו בר קטלא הוא ת"ש אם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב נגמר דינו קאמרת נגמר דינו גברא קטילא הוא תא שמע בן נח שהכה את חבירו ובא על אשת חבירו ונתגייר פטור עשה כן בישראל ונתגייר חייב ואמאי נימא הואיל ואישתני אישתני דינו ומיתתו בעינן והאי דינו אישתני מיתתו לא אישתני בשלמא רוצח מעיקרא סייף והשתא סייף אלא אשת איש מעיקרא סייף והשתא חנק בנערה המאורסה דאידי ואידי בסקילה והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבירו קתני אלא קלה בחמורה מישך שייכא הניחא לרבנן דאמרי סייף חמור אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור מאי איכא למימר רבי שמעון סבר לה כתנא *דבי מנשה דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק בשלמא אשת איש מעיקרא חנק והשתא חנק אלא רוצח מעיקרא חנק והשתא סייף קלה בחמורה מישך שייכא לימא מסייעא ליה *סרחה ואחר כך בגרה תידון בחנק בסקילה מ"ט לא לאו משום דהואיל ואישתני אישתני וכ"ש הכא דאישתני לגמרי האמר ליה רבי יוחנן *לתנא תני תידון בסקילה : מתני' בן סורר ומורה נידון *על שם סופו ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם לצדיקים רע להן ורע לעולם יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם כנוס לרשעים רע להן ורע לעולם ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם שקט לרשעים רע להן ורע לעולם לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם :

גמ'

תורה אור: דברים כב, שם כה, שם כה

בן נח שבירך את השם ונתגייר כו'. תימה אי הוה מילתיה דרבי חנינא כתנאי דפליגי בהחולץ (יבמות דף מח:) מפני מה גרים מעונין בזמן הזה מפני שלא קיימו ז' מצות שקבלו עליהן בני נח אלמא מיענשי ורבי יוסי פליג התם ואמר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא מיענשי כלל ועוד קשה דסוגיא דהכא דלא כחד דאמרינן עשה כן בישראל חייב ואי כר' יוסי כקטן שנולד דמי ונראה שיש לחלק דכולה שמעתין בדיני אדם והתם בדיני שמים : קלה בחמורה מישך שייכא. חנק שהיא מיתה קלה היה ראוי לו מתחלה ויותר ובסמוך גבי סרחה ולבסוף בגרה דקאמר בסקילה מ"ט לא דכיון דאישתני אישתני הא דקרי ליה אישתני לאו אמיתה קאי אלא אישתני גופה והא דאמר רבי יוחנן לתנא תני תידון בסקילה והכא לא דיינינן ליה במיתה קמייתא משום דהתם לא אישתני דינא כי הכא ומיהו קשה דגבי סרחה ואחר כך בגרה לא משמע דאיירי בשינוי הגוף מדקאמר כ"ש הכא דאישתני לגמרי משמע דאישתני קמא כהאי ונראה לפרש דהא דקאמר קלה בחמורה מישך שייכא לאו למימר דלא חשיב אישתני קטלא דמכל מקום קטלא אישתני אלא כלומר אית לן למידייניה בקלה כיון דמעיקרא נתחייב אף בחמורה מזו ולא דמי לבן נח שבירך את השם דלא דיינינן במיתה דהשתא דחמורה דמעיקרא לא איחייב בה ובמיתה דמעיקרא נמי לא כיון דהשתא לא שייכא ביה :

מסתברא

[פסחים קטז.]

[נ"ל תשתנית]

כוליה קרא יתירא. דמצי למכתב והוצאתם אותו אל שער העיר ההוא וסקלתם : בפני שנים. דבעינן עדים שהוכיחוהו ועבר שאין אביו ואמו נאמנין עליו להרגו דכתיב (דברים יז) על פי שנים עדים יומת המת : ומלקין אותו בפני ג'. כלומר יביאוהו בפני ג' דיינין והדיינין יחייבוהו מלקות וילקוהו שליח ב"ד כשאר הלוקין דמלקות בפני ג' בפרקא קמא (דף י׳) : כדרבי אבהו. בכתובות (דף מו׳) גבי מוציא שם רע מנא לן דלקי דכתיב ולקחו זקני העיר את האיש ויסרו אותו : למדנו ויסרו. דמוציא שם רע מויסרו אותו דבן סורר ומורה והוא דיסרו דבן סורר ומורה למדנו (א) מבן דכתיב שם אם בן והוא בן למדנו מבן (דברים כה) והיה אם בן הכות הרשע : אם כן. דלהך מלתא לחודה אתא ולא למעוטי סומין : לכתוב בנו הוא. סורר ומורה ומשמע הוא שלקה בפניכם ומדכתיב זה שמראין באצבעו עליו ולא סומין : מתני' ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן פטור. דשוב לא דיינינן ליה כיון דאילו עבד השתא לאו בר קטלא הוא : ואם משנגמר דינו ברח. משעת גמר דין הוי כגברא קטילא ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהצילו : גמ' הואיל ונשתנה דינו (נשתנה מיתתו). דאילו מעיקרא נדון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה ואילו עביד השתא בעינן התראה וסנהדרין של כ"ג ועדים : ונשתנית מיתתו. דכל מיתת בני נח סייף ואילו עביד השתא בעו למדייניה בסקילה והוא לא איחייב בהא מיתה הלכך פטור : שאני הכא דאילו עביד השתא לאו בר קטלא הוא. אבל הכא אילו עביד השתא בר קטלא הוא אף על גב דנשתנה דינו ומיתתו לא מיפטר ודיינינן ליה בדינא דהשתא : ת"ש. מסיפא תיובתא : חייב. אלמא אף על גב דאשתני לא אפטר : שהכה את חבירו. הרג דהוי בסייף וכן בא על אשת חבירו פטור משום דאילו עביד השתא לאו בר קטלא הוא : עשה כן. בהיותו כותי : בישראל. כגון שהרג את ישראל או בא על אשת איש ישראל ונתגייר חייב דאי עבד השתא בר קטלא הוא ואע"ג דנשתנה דינו לדון בעדה ועדים והתראה אי הוה עביד השתא מיתתו לא אישתני דרוצח נמי השתא בסייף : דאידי ואידי בסקילה. אם לא נתגייר נמי נדון בסקילה כדאמרינן נמי בפרקין דלעיל (דף נז.) בא על ערות ישראל שאין להם לבן נח נדון בדיני ישראל ואוקימנא בנערה המאורסה דלדידהו לית להו ודיינינן להו בדינא דידן : והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חברו קתני . אלמא בישראל בעולת בעל עסקינן דאילו באשת חבירו ליכא נערה המאורסה כדאמרינן* בעולת בעל יש להן נערה המאורסה אין להם : אלא קלה בחמורה מישך שייכא. כלומר לעולם בא"א ודקא קשיא לך אמאי חייב הרי נשתנה דינו ומיתתו אין כאן שינוי מיתה דיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה וכיון דמעיקרא הוי סייף דחמירא והשתא מיתת חנק קלה בכלל מיתה זו הוה ויותר היה ראוי לו מתחלה אבל ברכת השם מעיקרא הוה סייף קל והשתא סקילה דחמירא : מאי איכא למימר . הרי נשתנה מיתתו דבמיתה חמורה זו לא היה ראוי : לימא מסייע ליה. לרבי חנינא דאמר בדינא דהשתא בעי למדייניה : סרחה. נערה המאורסה בימי נערות שהיא בסקילה ולבסוף בגרה משעמדה בדין : תדון בחנק. כדינא דהשתא : בסקילה מאי טעמא לא. מהדנא משום דכיון דאישתני גופה אישתני קטלא ונהי דלגמרי לא מיפטרא משום דקלה בחמורה מישך שייכא כל שכן הכא דאישתני לגמרי בין בדינו בין במיתתו וכיון דלא מחייב בהא מיתה פטור לגמרי : תדון בסקילה. דמעיקרא אף על גב דאישתני גופה לא אישתני קטלא הכא נמי נדייניה כדמעיקרא במיתתו הקלה : מתני' הנייה להם. שאין מוסיפין לחטוא : והנייה לעולם. ששקטה כל הארץ : רע להם. שהיו מוסיפין זכיות : רע לעולם. שהיו מגינין על דורם ומוכיחין את הדורות : יין ושינה לרשעים הנייה להם והנייה לעולם. כל זמן שותין וישנין אינן חוטאין ואינן מריעין לבריות : לצדיקים רע להם. שאין עוסקין בתורה : ורע לעולם. שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות באה לעולם : פיזור. שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועץ עצה רעה ולסייע זה את זה :

גמ'

מסורת הש"ס

כתובות מו.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למדנו וכו' מבן דכתיב גביה בנוסחות:

גליון הש"ס

גמ' אלא קלה בחמורה מישך שייכי. עי' לקמן דף פ ע"ב תוספות ד"ה כוי :

[לעיל נז:]

כתובות מה.

שם

[לעיל סח:]

[לעיל נז:]

גמ' תניא רבי יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם שינה ויין לרשעים הנאה להם והנאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם: מתני' *הבא במחתרת נידון על שם סופו [ב]היה בא במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור: גמ' *אמר רבא מאי טעמא דמחתרת [ג]חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטילנא ליה *והתורה אמרה אם בא להורגך השכם להורגו אמר רב *הבא במחתרת ונטל כלים ויצא פטור מאי טעמא בדמים קנינהו א) °אמר *רבא [ד]מסתברא מילתיה דרב בששיבר דליתנהו אבל נטל לא והאלהים אמר רב אפילו נטל דהא יש לו דמים ונאנסו חייב אלמא ברשותיה קיימי הכא נמי ברשותיה קיימי ולא היא כי אוקמינא רחמנא ברשותיה לענין אונסין אבל לענין מקנא ברשותיה דמריה קיימי מידי דהוה אשואל תנן בא במחתרת ושיבר את החבית יש לו דמים חייב אין לו דמים פטור טעמא דשיבר דכי אין לו דמים פטור הא נטל לא הוא הדין דאפילו נטל נמי והא דקא תני שבר את החבית קמ"ל דכי יש לו דמים אע"ג דשיבר נמי חייב פשיטא מזיק הוא הא קמ"ל דאפילו שלא בכוונה מאי קמ"ל אדם מועד לעולם תנינא *[ה]אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד בין באונס *בין ברצון קשיא מתיב רב ביבי בר אביי *[ו]הגונב כיס בשבת חייב שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת היה מגרר ויוצא פטור שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד [ז]והלכתא דשרנהו בנהרא רבא איגנבו ליה דיכרי במחתרתא אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו אמר הואיל ונפק מפומיה דרב ת"ר °אין לו דמים אם זרחה השמש עליו וכי השמש עליו בלבד זרחה אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו תניא אידך אם זרחה השמש עליו דמים לו וכי השמש עליו בלבד זרחה [ח]אלא אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך אל תהרגהו ואם לאו הרגהו קשיא סתמא אסתמא לא קשיא כאן

תורה אור

רש"י

גמ' מגמר. מכלה: למודו. מה שהורגל בבשר ויין: *שקט לצדיקים הנייה להם והנייה לעולם. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות: מתני' הבא במחתרת. שאמרה תורה יהרג: נידון על שם סופו. דהא לא קטל ומקטיל משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו: יש לו דמים חייב. אם אינו ראוי ליהרג כגון אב על הבן דתניא לקמן דאין הבן רשאי להרוג את אביו הבא עליו במחתרת משום דרחמי האב על הבן ולא בא על עסקי נפשות ואי הוה קאי בריה לאפיה להציל ממונו אין בדעתו של אביו להורגו: חייב. לשלם החבית כשאר מזיק: אין לו דמים. כגון שאר כל האדם שניתן רשות לבעל הבית להורגו פטור מלשלם דחיוב מיתה וחיוב תשלומין באין כאחד ואע"פ שניצל פטור מן התשלומין דקי"ל (כתובות דף לה.) חייבי מיתות שוגגין כגון שלא התרו בהן אין משלמין ממון שעם המיתה אע"פ שאין נהרגין: גמ' מאי טעמא דמחתרת. שאמרה תורה אין לו דמים כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו: חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. שרואה שאחר נוטלו ושותק הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא לגביה קאי באפאי ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך תורה אין לו דמים ומלמדתך מאחר שהוא בא להרגך השכם אתה להרגו: הבא במחתרת. חתר את הבית ממש: פטור. מלהחזירם אע"פ שהם קיימין: בדמים קנינהו. בדמי נפשו קנאן הואיל ונתחייב מיתה בלקיחתם: מסתברא. מילתא דרב דפטור בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן דליתנהו ותשלומין מדידיה לא מצינן לחיוביה במקום מיתה: אבל נטל לא. מסתברא בהא מילתא דרב דפטר בה דכיון דקיימין הן כל היכא דאיתנהו דמרייהו נינהו ואין זה חייב בתשלומין דפקדון בעלמא נינהו גביה: והאלהים. שבועה אמר רב דפטור ואפי' איתנהו וטעמא מהכא *דהאי אם יש לו דמים כגון אב על הבן דמודה בהו רב דלא קנה וחייב להחזיר אתרי בן אמרינן דאפילו נאנסו מיניה משבאו לרשותו חייב להחזיר דמיהן אלמא לא אמרינן פקדון הוו גביה ואבדו לבעלים אלא אמרינן ברשותו הן ואבדו לו הכא נמי לענין אין לו דמים אע"פ דאיתנהו אמרינן לאו פקדון נינהו אלא ברשותו ובאחריותו קיימי וכי גבו להו בי דינא מיניה יש כאן תשלומין עם חיוב מיתה כאילו גובין משאר נכסים: ולא היא. מסקנא דמילתא דרבא הוא ולא היא לא מסתברא טעמא דרב בהא דאע"ג דהיכא דיש לו דמים חייבין באחריותו לאו קנין הן לו להיות כשאר נכסיו דכי אוקמיה רחמנא ברשותיה וחייב את הגזלנין לשלם ה"מ לענין שלומי דלא מצי למימר ליה נאנסו דאשכחן בשומרין דחייבן הכתוב לישבע אם לא שלח יד במלאכת רעהו הא שלח אע"ג דטעין מת או נשבר דהיינו אונס חייב דנעשה עליה גזלן בשליחות יד: אבל לענין מקנא לא קני. אם קיימין הן אצלו והוא היה בא לעכבו ולומר דמים אני מחזיר לך לא קני ומהדר להו בעינייהו דכתיב (ויקרא ה) והשיב את הגזילה והאי דכי נאנסו מחזיר דמים ולא מצי אמר ליה נאנסו ומיפטר משום דלא גרע גזלן משואל דמשום דכל הנאה שלו אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס דכל כמה דקיימא הדרא בעינא הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי: מועד לעולם. אפילו שלא בכונה: קשיא. קשיא מתניתין להרוגה אליבא דרב ומ"מ תיובתא לא הוי דלאו בהדיא קתני לה נטל חייב והיכא לשנויי בדוחקא כדשנין דמשום רישא נקט שבר והיינו דהיכא בין קושיא לתיובתא: מתיב רב ביבי. לרבא פריך דאמר נטל דאיתנהו חייב: הגונב כיס בשבת. שהגביהו וקנאו בהגבהה חייב להחזיר ואע"ג שהוליכו אח"כ לרה"ר ונתחייב בהולכתו מיתה: שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת. ובשביל חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן אינו נפטר מן התשלומין: היה מגרר ויוצא. שלא הגביהו ולא קנאו בתוך הבית אבל כשיוצא לרה"ר קנאו בשטי רשות שהוציאו מרשות הבעלים ונירקא ידו למטה משלשה וקבלה בידו דידו חשובה לו כארבעה על ארבעה והרי הוא לו כחצרו ואע"פ שאין כאן הגבהה והכי מוקים לה בכתובות: פטור מתשלומין. אלמא אע"פ שהכיס והמעות קיימין אמרינן בדמי קנינהו ולא מפקינן ליה מיניה ותיובתא דרבא דאמר נטל לא: והלכתא. הא דקתני פטור כגון דשדינהו בנהרא דליתנהו: דכרי. אילים: אהדרינהו ניהליה. הגנבים: ה"ג ת"ר אין לו דמים אם זרחה וגו' אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו וכו' אין לו דמים וסמיך ליה אם זרחה השמש והכי דרשינן סמוכין אימתי מותר להורגו בזמן שהשמש זרחה עליו כלומר שברור לך שלהרגך בא אם תעמוד כנגדו אבל מספק אל תהרגהו: ותניא אידך אם זרחה השמש עליו דמים לו. אימתי אסור להרגהו בזמן שזרחה השמש עליו כלומר שברור הדבר לך כאור שהוא רחמני עליך ואפילו אתה עומד כנגדו להציל ממונך מידו לא יהרגך ואם לאו שספקא הוא לך הרגהו קודם שיהרגך:

כאב

תוספות

מסתברא מילתיה דרב בששיבר. ואם תאמר מאי קמ"ל תניא ושיבר את החבית פטור ויש לומר אי ממתני' ה"א שיבר בעודו במחתרת קמ"ל רב אפילו שיבר אחר כך:

אפילו נטל. תימה הא תנן במרובה (ב"ק דף סה:) אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל פירוש כדדרשינן* וגונב מבית האיש ולא מבית הגנב ואמר רב בגמרא* לא שנו אלא לפני יאוש אבל לאחר יאוש קנאו גנב ראשון וגנב שני משלם תשלומי כפל לגנב ראשון אלמא קודם יאוש לא קני ויש לומר דהתם בגנב מגנו אלירו וקרפיפו דלאו בר קטלא הוא דבעי התראה אבל הכא במחתרת דמחתרתו זו היא התראתו דלקמן:

לא קבלינהו הואיל ונפק מפומיה דרב. תימה הא מיחייב לצאת ידי שמים כדאמר בפ' הפועלים (ב"מ דף צא. ושם) גבי החוסם פרה ודש בה (*ואתנן) אסרה תורה אפילו בא על אמו ויש לומר דכאן °לא היו רוצים להחזיר אא"כ יתחייבו בדיני אדם:

כאן

עין משפט
נר מצוה

לג א מיי' פ"ט מהל' גניבה הלכה ט סמג לאוין קע טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף א בהג"ה:

לד ב מיי' שם הלכה יג:

[שם סט:]

[שם סז:]

לה ג מיי' שם הלכה ט:

לו ד מיי' שם הלכה יג במגיד משנה:

לז ה מיי' פ"א מהל' חובל הלכה יא ופ"ו הלכה א סמג עשין ע' טוש"ע ח"מ סי' שעח סעיף א וסי' תכא סעיף ג:

לח ו ז מיי' פ"ג מהל' גניבה הלכה ב:

[נ"ל אתנן]

לט ח מיי' פ"ט מהל' גניבה הלכה ז בהשגת הראב"ד בה"מ סמג לאוין קע טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף א בהג"ה:

[ב"ק קיד.]

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' אמר רבא מסתברא מלתא דרב. ב"ב עי' כתובות לד: תוס' ד"ה אבל וגרסתם היה כאן אמר רבה וכו' ומהתימא על הגאון מהר"י פיק שלא ציין עליהם בש"ס החדשים:

כתובות לא: ב"ב סו: שבת נח: [תוספתא ב"ק פ"ט]

מסורת הש"ס

[דיבור זה שייך לעיל במשנה עא:]

יומא פה:

[ברכות נח: ודף סב:]

רבה רש"ל

ב"ק ט. פ"ט [עי' תוס' יבמות נג: ד"ה בהא על וכו']

שמות כב

נ"ל דהא

גליון הש"ס

גמ' אמר רבא מסתברא. כעין זה כתובות קג ע"ב גיטין יג ע"ב: תוס' ד"ה לא. לא היו רוצים להחזיר. עי' טורי אבן חגיגה באבני שוהם דף י' ע"א ד"ה נפש:

מ א מיי' פ"ט מהלכות גניבה הלכה י סמג שם:
מא ב מיי' שם הלכה ז:
מב ג מיי' שם הלכה יג:
מג ד ה מיי' שם הלכה ז:
מד ו ז מיי' שם הלכה ח:
מה ח מיי' פ"א מהל' רוצח הלכה ו סמג לאוין קסא טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף א:
מו ט מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף ג:

*כאן באב על הבן כאן בבן על האב אמר רב כל דאתי עלאי במחתרתא קטילנא ליה לבר מרב חנינא בר שילא מאי טעמא אילימא משום דצדיק הוא הא קאתי במחתרתא אלא משום דקים לי בגוויה דמרחם עלי כרחם אב על הבן תנו רבנן °דמים לו בין בחול בין בשבת אין לו דמים ב בין בחול בין בשבת בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת איצטריך סלקא דעתך אמינא מידי דהוה אהרוגי בית דין דבשבת לא קטלינן קמ"ל דקטלינן אלא דמים לו בין בשבת השתא בחול לא קטלינן ליה בשבת מבעיא אמר רב ששת לא נצרכא ג אלא לפקח עליו את הגל תנו רבנן °והוכה *ד בכל אדם ומת ה בכל מיתה שאתה יכול להמיתו בשלמא והוכה בכל אדם איצטריך סד"א בעל הבית הוא דקים (*להו) דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אבל אחר לא קמ"ל דרודף הוא ואפילו אחר נמי אלא ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו למה לי מרוצח נפקא *דתניא °מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה האמורה בו ומנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת מ"מ שאני התם דאמר קרא מות יומת וניגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד *וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין תנו רבנן °מחתרת אין לי אלא מחתרת גגו חצירו וקרפיפו מנין ת"ל °ו ימצא הגנב מ"מ אם כן מה ת"ל מחתרת ז מפני שרוב גנבים מצויין במחתרת תניא אידך מחתרת אין לי אלא מחתרת גגו חצירו וקרפיפו מנין תלמוד לומר ימצא הגנב מ"מ א"כ מה תלמוד לומר מחתרת *ז מחתרתו זו היא התראתו אמר רב הונא ח קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף אינו צריך התראה לא שנא גדול ולא שנא קטן איתיביה רב חסדא לרב הונא *ט יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש ואמאי רודף הוא שאני התם דמשמיא קא רדפי לה נימא מסייעא ליה רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו אומר לו ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה °שופך דם האדם באדם דמו ישפך אמרה תורה הצל דמו של זה בדמו של זה ההיא רבי יוסי ברבי יהודה היא *דתניא רבי יוסי בר' יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ת"ש רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו אמר לו ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך *אם אמר יודע אני שהוא כן פטור ע"מ כן אני עושה חייב לא צריכא דקאי בתרי עיברי דנהרא דלא מצי אצוליה מאי איכא דבעי איתויי לבי דינא בי דינא בעי התראה איבעית אימא אמר לך רב הונא אנא דאמרי כתנא דמחתרת דאמר מחתרתו זו היא התראתו:

מתני'

(שמות כב) (שם) (במדבר לה) (שמות כב) (שם) (בראשית ט)

אב הבא על הבן. במחתרת מספק אל יהרגהו בנו דודאי רחמי האב על בנו ואפילו הוא מציל ממונו לא יהרגהו הלכך דמים לו עד שיודע לך כשמש שהוא אכזרי עליך ושונאך: בן על האב. וכ"ש איניש דעלמא הרגהו מספק דודאי אדעתא דהכי אתא דאי קיימת ליה לאפיה קטיל לך עד שיודע לך כשמש שהוא רחמני עליך כאב על הבן: דמים לו. לשון רבים הוא להכי אתא לומר לך דבין בחול בין בשבת אסור לבן להרוג את אביו במחתרת שהרי לא בא על עסקי נפשות: אין לו דמים. לשון רבים דכתיב גבי איניש דעלמא להכי אתא לומר לך אין לו דמים לא בחול ולא בשבת והרגהו: הרוגי בית דין בשבת לא קטלינן. כדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לה:) מלא תבערו אש בכל מושבותיכם: קא משמע לן. דקטלינן משום פקוח נפש דהאיך: לפקח עליו את הגל. אם כשהיה חותר נפל עליו (את) הגל מפקחין עליו היכא דלא בא על עסקי נפשות אבל אם בא על עסקי נפשות כיון דניתן להרגו בלא התראה גברא קטילא הוא מעטת *(סתירה): והוכה. בכל אדם אפילו אינו בעל הממון מותר להרגו מדלא כתיב והכהו: בעה"ב. הוא דמותר להרגו משום דלהאי גנב קים ליה בגוויה דבעה"ב אינו מעמיד עצמו על ממונו הלכך אדעתיה דלמקטליה אתא: אבל שאר כל אדם לא. שהרי גנב זה לא בא אלא על עסקי נפשות של זה: קמ"ל. דכיון דעל עסקי נפשות ישראל אתא רודף הוא וניתן להצילו לבעל הבית בנפשו של זה: שאם אי אתה יכול להרגו בסייף. כגון שהיה מכשף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן: שני כתובין הבאין כאחד. בפרק נגמר הדין דלא בעינן בהו קרא כדכתיב הלכך אי לא רבייה הוה אמינא ליבעי מיתה הכתובה בו כגון הכאה אבל לא לחונקו להטביעו במים: ואין לי אלא מחתרת. שחתר כותל: גגו. ועלה לו בסולם: חצרו וקרפיפו. ונכנס בו דרך הפתח שמצאו פתוח מנין: ת"ל ימצא הגנב. מדלא כתיב אם במחתרת ימצאנו וכתיב הגנב יתירה משמע בכל לדדין שיהא נראה לך גנב: מצויין במחתרת. כלומר מצויין ורגילין לחתור: זו היא התראתו. שא"ל התראה אחרת אלא הורגו מיד דכיון דטרח ומסר נפשיה לחתור אדעתא דהכי אתא דאי קאי לאפאי קטילנא ליה ואמרה תורה כיון דרודף הוא א"צ התראה אלא מצילין אותו בנפשו אבל נכנס לחצרו וגגו דרך הפתח אינו הורגו עד שיתרו בו בעדים חזי דקאימנא באפך וקטילנא לך וזה יקבל עליו התראה ויאמר יודע אני ועל מנת כן אני עושה שאם תעמוד לנגדי אהרוג אותך אבל בלא התראה לא דדילמא לאו אדעתא דנפשות קא אתי אלא דאשכח פתחא פתיחא להדיא ועל אדעתא דאי קאי באפאי ליפוק: קטן הרודף. את קטן אחר להרגו: ניתן להצילו בנפשו. כדילפינן לקמן (דף עג.) רוצח נתן להצילו בנפשו והאי אע"ג דקטן הוא ולאו בר קבולי התראה הוא לגבי רדיפה דינו כגדול: קסבר. רב הונא רודף אין צריך התראה לענין להצילו בנפשו דלא ניתנה התראה אלא לענין ב"ד דלא מצי למקטליה אם הרג בלא התראה: יצא ראשו. באשה המקשה לילד ומסוכנת וקתני רישא החיה פושטת ידה וחותכתו ומוציאתו לאברים דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו אבל יצא ראשו אין נוגעים בו להורגו דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש ואם תאמר מעשה דשבע בן בכרי (שמואל ב כ) הנה ראשו מושלך אליך דדחו נפש מפני נפש התם משום דאפילו לא מסרוהו לו היה נהרג בעיר כשיתפסנה יואב והן נהרגין עמו אבל אם היה הוא ניצול אע"פ שהן נהרגין לא היו רשאין למסרו כדי להציל עצמן אי נמי משום דמורד במלכות הוה והכי מפרש לה בתוספתא (דתמורה): [נ"א דתרומות פ"ז] משמיא קא רדפי לה. לאמיה: והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך. כל הרואה אותו ישפוך דמו בשביל אותו אדם שהוא רודף דהיינו באדם בשביל הצלת אדם הנרדף והא הכא דלא קתני יודע אני ועל מנת כן אני עושה ואין כאן קבלת התראה ואפילו הכי מיחייב: ההוא ר' יוסי בר' יהודה היא. דאפילו בהרוגי ב"ד לא בעי התראה אלא להבחין הלכך חבר לא בעי התראה ולא הבחנה ועם הארץ בעי לאיתרויי דלא נימא שוגג הייתי אבל קבלת התראה אפילו בעם הארץ לא בעי: פטור. כל כמה דלא אמר על מנת כן אני עושה שאהרג עליו כדילפינן בהיו בודקין (לעיל דף מא.) יומת המת עד שיתיר עצמו למיתה קא תני הכא גבי רודף דבעי התראה ואם לאו אין מצילין אותו בנפשו: דקאי בתרי עברי נהרא. המתרה מצד זה והרודף והנרדף מצד אחר: דלצולי לא מצי. והאי פטור וחייב דקאמר אמיתת בית דין קאי ולאחר שהרגו לנרדף: מאי איכא. כלומר מאי קא רמי עלייהו דהכך רואין למעבד: דבעי לאיתויי לבי דינא ומקטליה. דכתיב (דברים כב) ובערת הרע מקרבך הלכך בעי התראה דבלאו הכי לא מקטלי ליה: זו היא התראתו. אלמא משום דמחזקינן ליה רודף לא בעי התראה:

כאן באב על הבן. ברייתא דאם ברור לך כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו הא סתמא אל תהרגהו ובשמעתא קמייתא דפסחים (דף ב: ושם) דדרשינן לאור יקום רוצח אי פשיטא לך מילתא כנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו ופירש שם בקונטרס כגון בן על האב או כל אדם ולא יתכן כדאמרינן הכא דהכי אפילו בסתמא רוצח הוא ולא בעינן שיהא פשוט כנהורא אלא התם יש לומר כולה באב על הבן דאי קים ליה בגוויה שטנאו רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו ואי מספקא לך מילתא כליליא יהא בעיניך כגנב ולא ניתן להצילו בנפשו: ישראל הוא בן ברית הוא ישראל ולא כותי בן ברית ולא מומר לעבודת כוכבים דמומרין לעבודת כוכבים היו מורידין ולא מעלין*:

[ע"ז כו:]
ב"מ לא: לעיל מה: נג.
[אהלות פ"ז משנה ו ושם איתא יצא רובו וכן משמע בר"ש ובברטנורא ובתי"ט אמנם בתוספ' יבמות סוף פ"ט איתא ראשו וע' תוס' לעיל נט. ד"ה ליכא]
[עי' תוס' לקמן עג. ד"ה אף]
[נ"ל ליה]
[נ"ל סתירה]
[קידושין כד. וש"נ]
[כתובות לד.]
לעיל ח: מא. מכות ו: ט:
[תוספ' פי"א]

מתני'

מתני׳ [א]ואלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חבירו להרגו [ב]ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה [ג]אבל הרודף אחר בהמה [ד]והמחלל את השבת ועובד עבודת כוכבים אין מצילין אותן בנפשן: **גמ׳** ת"ר מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו ת"ל °לא תעמוד על דם רעך והא להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדתניא [ה]מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך אין ה"נ ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה מה נערה המאורסה שלא בא אלא לפוגמה אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו רודף אחר חבירו להרגו על אחת כמה וכמה *וכי עונשין מן הדין דבי רבי תנא הקישא הוא °כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וכי מה למדנו מרוצח מעתה *הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ונערה מאורסה גופה מנלן כדתנא דבי ר׳ ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל °ואין מושיע לה הא יש מושיע לה בכל דבר שיכול להושיע גופא מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא *אבדת גופו מניין ת"ל והשבותו לו אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשיה [ו]אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל תנו רבנן *[ז]אחד הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר ואחר נערה המאורסה ואחר חייבי מיתות ב"ד ואחר חייבי כריתות מצילין אותן בנפשו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט אין מצילין אותן בנפשו [ח]נעבדה בה עבירה אין מצילין אותה בנפשו יש לה מושיע אין מצילין אותה בנפשו רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה מנה"מ אמר קרא °ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות נער זה זכור נערה זו נערה המאורסה חטא אלו חייבי כריתות מות אלו חייבי מיתות ב"ד כל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא נער משום דלאו אורחיה אבל נערה דאורחה אימא לא ואי כתב רחמנא נערה משום דקא פגים לה אבל נער דלא קא פגים ליה אימא לא ואי כתב רחמנא הני משום

תורה אור: ויקרא יט · דברים כב · שם · שם

מתני׳ ואלו שמצילין אותן. מן העבירה: בנפשן. ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להצילן מן העבירה ומקראי נפקי: אבל הרודף אחר בהמה. לרבעה והרוצה לעבוד עבודת כוכבים ולחלל שבת וכל שכן שאר כריתות ומיתות ב"ד שאינן עריות דלא ניתן להצילו בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף כגון זכר ונערה המאורסה ומיהו רוצח בהדיא כתיב ביה והאי דנקט בהמה משום דדמיא לעריות ונקט נמי עבודת כוכבים משום דסד"א תיתי בק"ו כדלקמן ושבת נמי תיתי בגזירה שוה: **גמ׳** לא תעמוד. לא תעמוד עלמך על דמו אלא הצילהו: לפגמה. לביישה ולזלזלה אמרה תורה נתנה להצילה בנפשו כדילפינן לקמן מואין מושיע לה: מן הדין. ק"ו: הקישא הוא. שהוקש רוצח לנערה המאורסה וכל היקש וגזירה שוה המופנת הרי הוא כמפורש במקרא ועונשין ממנו לפי שלא ניתנה למדרש מעצמו אבל מקל וחומר שאדם דן ק"ו מעצמו אע"פ שלא קבלו מרבו אין עונשין ממנו כדילפינן במכות (דף יד:): וכי מה למדנו מרוצח. כאן לפטור את האונס דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור הכי נמי פטורה אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה ונמצא שנכתב כאן ללמד הימנה כלומר נמצא אף למד דמשום מילי אחריני איתקוש ותרוייהו ילפי מהדדי: מה נערה המאורסה ניתן להצילה. מן העבירה בנפשו אף רוצח וכו׳ והכי ילפא נערה מרוצח שתהרג ואל תעבור כדלקמן ומיהו הכא לא אסיקנא במילתיה דר׳ דאגב גררא אתיא: ומדקאמר אין מושיע. מכלל דבעיא תשועה: אבדת גופו. כגון נטבע בנהר מניין שאתה מצווה על השבתו: ת"ל והשבותו לו. קרא יתירא הוא למדרש השב את גופו לעצמו: הני מילי בנפשו. אם זה הרואהו יכול להצילהו יצילהו: קמ"ל. לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך: חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד דעריות קאמר דאיכא עבירה ופגם ותנא דמתני׳ כמי הכי סבירא ליה מדלא קא מרמינן סתמא אסתמא ותנא הני והוא הדין לכל עריות: אלמנה לכהן הגדול. כ"ג הרודף אלמנה לאונסה אע"פ שיש שם פגם דקא משוי לה חללה אין מצילין אותה בנפשו כדמפרש לקמן דחייבי לאוין אין ניתנין להציל בנפשם: נעבדה בה עבירה. כבר: אין מצילין. דהא אפגימה לה וקרא אפגימה קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות: יש מושיע לה. ע"י דבר אחר בלא הריגה אין הורגין אותו ברדיפתו שהרי כשישיגוהו יהיה לה מושיע: האומרת. למצילין הרודפין אחריו הניחו לו ואל תרדפו אחריו שלא יהרגנה קודם שתשיגוהו אף על פי דאנוסה היא ומירתה היא דקאמרה אין מצילין אותה וטעמא מפרש לקמן: לנערה חטא מות. אכולהו קאי אין מושיע לה וקרא יתירא הוא ולדרשה דהא כתיב ולנערה לא תעשה דבר: נער כתיב וקרינן נערה נדרש מקרא ונדרש מסורת נער להביא את הזכור נערה כמשמעו: דלאו אורחיה. ליבעל ואיכא בזיון ובשת גדול: פגים לה. בבתולין ומגנה על בעלה: דאורחיהו

ומה נערה המאורסה שלא בא וכו׳. וא"ת ההוא פגם חמור מרוצח שזה בסקילה וזה בסייף לאו פירכא היא דהכא לא קפיד קרא אאיסורא אלא אפגימ׳ דהא נעבדה בה עבירה או שאין מקפדת על פגמה אין מצילין אותה בנפשו כדמוכח שמעתין ופשיטא דיש פגם גדול בנהרג מבנערה המאורסה שנאנסה וא"ת ומנא לן דאפגימ׳ קפיד רחמנא דילמא אאיסורא קפיד מדאיצטריך למעוטי עובד עבודת כוכבים ומחלל שבת ובהמה ובקונטרס פי׳ לקמן דאפגימ׳ קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאתושעה קפיד קרא: **הרי** זה בא ללמד ונמצא למד. פירוש ונמצא אף למד דהא ללמד כמי אתא כדדרשינן לקמן *מה רוצח יהרג ואל יעבור וכן בההוא דלעיל בפרק ד׳ מיתות (דף נד.) משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה וקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד והיינו נמי אף למד דהא ילפינן מיניה הערלה בזכור בההיא שמעתין ולשמואל דמחייב אזכר בבן ג׳ שנים והא דאמר בריש פ"ב דחולין (דף כח.) גבי נבי ואיל הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה פסולי המוקדשים בשחיטה התם נמי יש לפרש דאף למד קאמר דללמד אפסולי המוקדשין נמי קא אתי לפטור מן המתנות כדדרשינן בפ"ק דבכורות (דף טו.): **אף** רוצח ניתן להצילו בנפשו. ואם תאמר מוהוכה בכל אדם נפקא כדדרשינן לעיל (דף עב:) וי"ל דהתם רשות ואשמעינן קרא דאין לו דמים אבל הכא קמ"ל דחובה להציל: **להצילו** בנפשו כו׳. משמעות הלשון שמצילין הנרדף בנפשו של רודף אבל לא יתכן לפרש כן ברודף אחר הבהמה וכיוצא בה לפיכך נראה לפרש דמצילין את האדם מן העבירה בנפשו של עצמו אבל קשה מנערה המאורסה דקאמר שניתן להצילה בנפשו וא"ת וכיון דמהכא ילפינן דרוצח ניתן להצילו בנפשו למה לי קרא בטובע בנהר וחיה גוררתו השתא חברו הורג כדי להציל התם לא כ"ש ולא מסתבר למימר דחבירו הורג טפי לאפרושי מאיסורא אלא נראה דאי מהכא ה"א עשה קמ"ל התם דעובר בלאו דלא תעמוד על דם רעך: **תלמוד** לומר והשבותו לו. הכא מוקי ליה לאבידת גופו ובפרק שני דבבא מציעא (דף כח:) מוקי ליה שלא יאכיל עגל לעגלים התם דריש והשבותו והכא לו יתירה: **חייבי** כריתות וחייבי מיתות ב"ד. בעריות מיירי דומיא דנערה וא"ת תיפוק ליה מדאיתקוש כל עריות בפ׳ אחרי מות כדאמרינן בריש הבא על יבמתו (יבמות דף נד:) י"ל מדמעט בהמה ש"מ דלא מקשינן הכי מיהו קשה הא בהמה לא איתקש מדמיבעיא לן קרא לרבות הערלה בבהמה בפרק ד׳ מיתות (לעיל דף נה.): **נער** נערה. פירש בקונטרס נער כתיב וקרי נערה נדרש מקרא ומסורת ואף על גב דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף מ: ושם) גבי קנס כל מקום שנאמר נער אפילו קטנה במשמע הכא הוי מצי למיכתב נערה דעל כרחיך לאו בקטנה איירי אלא בבת עונשין ועוד יש לפרש דטובא נערה כתיבי בפרשה ומיהו בסמוך משמע דמחד דריש דקאמר איידי דכתב נער כתב נמי נערה פירוש איידי דכתב נער למעוטי בהמה כתב נערה כלומר כפשטיה דקרא דעל כרחיך נערה קרינן דהא בנערה משתעי: משום

מז א מיי׳ פ"א מהל׳ רוצח הלכה י סמג לאוין קסד קסה טוש"ע ח"מ סי׳ תכה סעיף א [וברב אלפס עוד בפסחי׳ פ"ג דף קמח:]

מח ב ג מיי׳ שם הלכה י יא טוש"ע שם סעיף ב:

מט ד מיי׳ שם הלכה יא:

נ ה ו מיי׳ שם הלכה יד סמג שם טוש"ע ח"מ סי׳ תכו סעיף א:

נא ז ח מיי׳ שם הלכה יא יב סמג שם טוש"ע ח"מ סי׳ תכה סעיף ג:

[דף עד.] · [פסחים כה: וש"נ]

[לעיל נד. וש"נ] · [לקמן עד. פסחים כה: יומא פב.] · ב"ק פא: · [תוספ׳ פרק י"א]

מישום דהאי לאו אורחיה הוא והא קא פגים לה אבל שאר עריות דאורחייהו ולא נפיש פיגמייהו אימא לא כתב רחמנא חטא ואי כתב רחמנא חטא הוה אמינא אפילו חייבי לאוין כתב רחמנא מות ואי כתב רחמנא מות הוה אמינא חייבי מיתות בית דין אין חייבי כריתות לא כתב רחמנא חטא ולכתוב רחמנא חטא מות ולא בעי נער ונערה אין ה"נ ואלא נער נערה חד למעוטי עובד עבודת כוכבים וחד למעוטי בהמה ושבת ולר"ש בן יוחי דאמר עובד עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו למה לי חד למעוטי בהמה וחד למעוטי שבת סד"א תיתי שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים ולרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו דאתיא שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים מאי איכא למימר חד מיעוט למעוטי בהמה ואידך איידי דכתב רחמנא נער כתב נמי נערה: רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה: במאי קמיפלגי אמר רבא במקפדת על פיגמה ומניחתו שלא יהרגנה *רבנן סברי אפיגמה קפיד רחמנא והרי מקפדת על פיגמה ורבי יהודה האי דקאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה לקטלא הא לא מסרה נפשה לקטלא אמר ליה רב פפא לאביי אלמנה לכהן גדול נמי קא פגים לה אמר ליה אפיגמה רבה קפיד רחמנא אפיגמה זוטא לא קפיד רחמנא: חטא אלו חייבי כריתות: ורמינהו *ואלו נערות שיש להן קנס [ב]הבא על אחותו אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא משעת הערא[ה] דפגמה איפטר לה מקטלא ממונא לא משלם עד גמר ביאה *הניחא למאן דאמר הערא[ה] זו נשיקה אלא למ"ד [ג]הערא[ה] זו הכנסת עטרה מאי איכא למימר אלא אמר רב חסדא כגון שבא עליה שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה רבא אמר במניחתו שלא יהרגנה ור' יהודה היא

רב

רש"י

דאורחייהו. בבעילות: ולא נפיש פגמייהו. כארוסה שחביבה ויעלת חן על הארוס ועכשיו מתגנה עליו אבל שאר עריות פנויות בתולות לא מפגמי כולי האי וכן נשואות בעולות לא מפגמי כולי האי כמו ארוסה: ונכתב חטא מות. דאתרבו לה כריתות ומיתות ב"ד ולא בעי נער ונערה שהרי הן בכלל: חד למעוטי עבודת כוכבים. דסד"א תיתי בק"ו כדלקמן: וחד למעוטי בהמה. משום דדמי לעריות ושבת כדי נקטיה ואגב גררא איידי דתנן במתני' מיהו קרא לא בעי למעוטי דכיון דאמעיטא עבודת כוכבים מהיכא תיתי שבת הא לא סלקא דעתין לאתויי אלא בחילול חילול מעבודת כוכבים כדלקמן דרבי שמעון לקמן הוא (דף עד.): איידי דכתב נער. להביא את הזכור כתב נערה כלומר כפשטיה דקרא דעל כרחיה נערה קרינא ביה דהא בנערה משתעי ולנערה לא תעשה דבר: במקפדת על פגמה. דאי באינה מקפדת לא קאמרי רבנן למקטליה משום עבירה דלא חמיר מעבודת כוכבים ושבת: אפגמה קפיד רחמנא. מדלא כתיב בהאי קרא אלא מידי דפגמה שמע מינה אפגמה קפיד: דמסרה נפשה לקטלא. שיש נשים שמוסרין עצמן למות שיהרגנה ולא תבעל לו ואמרה תורה הציל דמה ודמו: הא קא פגים לה. ואי טעמא דקרא משום פגימה היא אמאי אמעיטו חייבי לאוין ואדרבנן קא פריך דאמרי טעמא משום פגמה הוא: אפגמה רבה. כגון עריות דכריתות שהן חמורות והויא חרפתה מרובה שהולד ממזר ונעשית זונה בבעילתו אבל כהן גדול באלמנה אינה נעשית זונה אלא חללה: הבא על אחותו. כלומר אפילו בא על אחותו דלא קרינא בה ולו תהיה לאשה אפילו הכי קרינא בה ונתן האיש השוכב עמה דאתרבי מקראי בכתובות (דף כט:) ואע"ג דחייב כרת לא מפטר מתשלומין ואי ניתן להצילה בנפשו אמאי משלם הרי מיתה ותשלומין יש כאן ואע"ג דלא אקטול פטור מתשלומין כדקיימא לן (שם ד' לה.) בכל חייבי מיתות בית דין שוגגין דנפקא לן מדתניא דבי חזקיה מה מכה בהמה לא חלקת בה כו' אף מכה אדם לא תחלוק בו וכו': משעת העראה. קרי ליה נבעלה ואפגימה במקלת ושוב אין מצילין אותה מגמר ביאה בנפשו וקנסא לא מיחייבי אלא משום גמר ביאה שהוא מוציא בתולי' והאי גמר ביאה לאו דווקא ביאת המירוק שהיא מזריע דקרא אבתולים קפיד דכתיב (דברים כב) נערה בתולה אשר לא אורסה אלא גמר ביאה דהכא הכנסת עטרה היא: הניחא למאן דאמר. ביבמות (ד' נה:) העראה דהיא כבעילה היינו נשיקת אבר איכא לאוקומה דפגימה (א) היא דמיקרי בעולה ועדיין בתוליה לא יצאו לאיחוביה קנסא דחמשים: אלא למאן דאמר העראה. שעשה הכתוב בכל התורה כבעילה זו הכנסת עטרה וגמר ביאה כגון דשפחה חרופה דכתיב בה שכבת זרע (ויקרא יט) היינו ביאת המירוק אין כאן העראה' פגם בלא הוצאת בתולים ונמצאו מיתה דניתן להציל ותשלומין באין כאחד: שבא עליה. הוא או אחר כבר שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה דלא ניתן בביאה זו להצילה בנפשו שכבר נפגמה: ר"י היא. דאמר לא ניתן להצילו בנפשו:

רב

תוספות

משום דהאי לאו אורחיה והאי קא פגים לה. לאו פירכא גמורה היא דאיכא למימר אידך יוכיח וכי האי גוונא בפרק כילד צולין (פסחים דף עז. ושם) גבי תמיד ופסח דדחו שבת וטומאה ולא יליף מינייהו שאר קרבנות צבור*: חד למעוטי עובד ע"ז וחד כו'. אי לאו כתיב אלא חד הוה מוקמינן ליה למעוטי בהמה ושבת ותימה דבהמה ושבת היכי ממעט מחד וטפי היה נראה לומר דמחד ממעט ע"ז ושבת וא"ת ולמה לי קרא למעוטי שבת הא מציל גופיה קא מחלל שבת דחובל בחבירו ואיך יחלל שבת להציל חבירו מחילול שבת דאין זה מקלקל בחבורה דאיכא תקוני גברא כיון דמיחייב מיתה כדפריך באחד דיני ממונות (לעיל דף לה: ושם) וי"ל דמ"מ ס"ד דגזירת הכתוב כרבי אלעזר בר"ש: חילול חילול מע"ז. כל הני דלקמן בפרק הנשרפין (דף פג.) דכתיב בהו חילול לא גמרינן מע"ז אלא שבת דשבת וע"ז כתיב בהו חילול במקום מיתה: ממונא לא משלם עד גמר ביאה. פי' בקונטרס שהוא מוציא בתוליה וקשה דבלא הסרת בתולים נמי משלם קנס כדאמר בפ"ק דקדושין (דף ט:) באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה רבי אומר הראשון בסקילה וכולן בחנק ואמרינן מודה רבי לענין קנס דכולהו משלמי ובפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נט. ושם) מוקמינן ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו פרט לאלמנה לכהן גדול בבא עליה שלא כדרכה אלא הכא היינו טעמא דלא משלם אתחילת ביאה משום דקם ליה בדרבה מיניה הלכך לא משלם הכא עד גמר ביאה אבל בעלמא משלם קנס משעת העראה וי"מ דלא אתרבאי העראה כגמר ביאה [אלא] לענין עריות וחייבי לאוין ועשה ויבמה ואשה לבעלה כפ' הבא על יבמתו (שם ד' נה:) אבל לענין קנס לא איתרבאי וא"ת על כרחיך למ"ד העראה זו הכנסת העטרה אי אהעראה לא מיחייב הא בגמר ביאה לאו בתולה היא הא לאו פירכא היא דהכי חייב רחמנא תדע מדלא ילפינן העראה מנערה המאורסה דאי אהעראה פטור בגמר ביאה היכי מחייב הא לאו בתולה היא אלא בהכי חייב רחמנא ומיהו בירושלמי דכתובות משמע דאהעראה משלם קנס דאמרינן הערו בה עשרה ועדיין היא בתולה כולהו משלמין קנס: במניחתו שלא יהרגנה ורבי יהודה היא. לא נגמרי טותיה דהא קתני נערה אין קטנה לא ולרבי יהודה אפילו קטנה כדמוכח בפרק אלו נערות (כתובות כט. ושם): *במפותה ודברי הכל. תימה היכי מוקמ' במפותה הא קתני סיפא אשת אחיו דיש לה קנס ועל כרחך בנתארסה ונתגרשה דאי בעודה תחתיו חייבי מיתות פטורין כדתנן התם ונערה שנתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה כדקתני ר' עקיבא בסיפא *ואי במפותה הרי מחלה כדמוכח בפ' אלו נערות (שם ד' לג.) דמוקי מתני' דאלו הן הנוקין ביתומה ומפותה וכ"ת דאתיא כרבי עקיבא דברייתא *דאמר נערה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקנסה לאביה הא קתני סיפא הבא על בתו פטור משום דמתחייב בנפשו ובנתארסה ונתגרשה איירי ואי דאב תיפוק ליה דאפילו בא עליה אחר קנסה לאביה ואין לומר דאיצטריך היכא דלא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה דמה עמידה בדין שייך בדבר שהוא שלו ונראה לפרש דלעולם לעצמה ואפילו במפותה מיחייב אי אמרה בשעה שבא עליה שאינה מוחלת הקנס מיהו בירושלמי פריך לה ומשני כגון שלא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב אבל יש להוכיח דעל כרחך מתניתין לא מתוקמא כר' עקיבא דברייתא *דהא רב פפא אית ליה התם באלו נערות (ד' לח:) חידוש הוא שחידשה תורה בקנס כו' והש"ס קאמר התם (ד' לח:) דמאן דאית ליה חידוש כו' על כרחך סבר לה כרבי עקיבא דמתני' ובירושלמי בפרק אלו נערות אמתניתין דיתומה שנתארסה ונתגרשה איכא פלוגתא דאמוראי דאיכא למאן דאמר המפתה פטור בבשת ופגם אבל קנס אינה יכולה למחול ואיכא לאוקמי רב פפא דהכא כי ההוא ומאן דאמר התם פטור מן הכל סבר כאידך שינויא דהכא:

שלא

עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"א מהל' רוצח הלכה יב סמג לאוין קסא טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ד:

[ועי' תוספות כתובות לג. ד"ה שכן]

נג ב מיי' פ"א מהל' נערה בתולה הלכה יא סמג עשין לד:

נד ג מיי' פ"א מהל' איסורי ביאה הלכה י סמג לאוין כ:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה במפותה כו'. דהא רב פפא אית ליה. תמיהני הא ע"כ ר"פ אמר הכי רק לר"מ מדקאמר וענה בבשת חייב ולא ניחא ליה לר"פ לאוקומי בטובת עיי אחר וכדס"ל לרבה אבל מתני' הא קתני להדיא דבא על בתו פטור הרי דס"ל דגם בקנס אמרי' קלב"מ ומה"ט ניחא הא דמוקי ר"פ במפותה לתרץ קושיית הש"ס דניתן להצילו בנפשו אף דרב פפא ס"ל דבקנס מקטיל ומשלם. מ"מ מוכרח לתרץ דמתני' דפטור על בתו דגם בקנס אמרינן קלב"מ א"כ שפיר י"ל דאתא כר"ע דברייתא. ולע"ג אבל כך יש להוכיח דלא אתא כר"ע דברייתא מדקתני במתני' דבא על בתו דפטור מקרא דולא יהיה אסון ע"כ דילפינן קנס מממון מסברא וא"כ ל"ל קרא למעט ארוסה ומוכח כר"ע דמתני' דאלו לר"ע דברייתא צ"ל למתני' בבא על בתו להביא מקרא דאשר לא אורסה. והוא לחד תירוץ בתוס' בכתובות דף לח ע"א ד"ה ס"ד ודברי תוס' צע"ג:

מסורת הש"ס

כתובות כט:

[סוטה כו: יבמות נה:]

שייך לדף עד.

[דף לח.]

[שם לח.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הניחא וכו' דאפגימה היא דמיקרי:

רב פפא אמר במפותה ודברי הכל אביי אמר ביכול להציל באחד מאבריו ורבי יונתן בן שאול היא דתניא *רבי יונתן בן שאול אומר [א]רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול דכתיב שמות כא °וכי ינצו אנשים (יחדו) וגו' *וא"ר אלעזר *במצות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב שם °ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש ואפ"ה אמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש אי אמרת בשלמא יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו היינו דמשכחת לה דיענש כגון שיכול להציל באחד מאבריו אלא אי אמרת יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו היכי משכחת לה דיענש דילמא שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה (א) לא שנא *דאמר רבא [ב]רודף שהיה רודף אחר חבירו ושיבר את הכלים בין של נרדף ובין של כל אדם פטור מאי טעמא מתחייב בנפשו הוא ונרדף ששיבר את הכלים של רודף פטור של כל אדם חייב של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו של כל אדם חייב שמציל עצמו בממון חבירו ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף בין של כל אדם פטור ולא מן הדין שאם אי אתה אומר כן נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבירו מיד הרודף: אבל הרודף אחר בהמה: תניא רשב"י אומר העובד עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו מק"ו ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פגם גבוה לא כל שכן *וכי עונשין מן הדין קא סבר עונשין מן הדין: תניא רבי אלעזר ברבי שמעון אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו סבר לה כאבוה דאמר עונשין מן הדין ואתיא שבת בחילול חילול מעבודת כוכבים א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד [ג]כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג °יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ועבודת כוכבים לא והא תניא *א"ר ישמעאל מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג ויקרא יח מנין שיעבוד ואל יהרג ת"ל °וחי בהם *ולא שימות בהם יכול אפילו שם כב בפרהסיא תלמוד לומר °ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי אינהו דאמור דברים ו כר"א *דתניא ר"א אומר °ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו ממממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך גילוי עריות ושפיכות דמים כדרבי דתניא *רבי אומר דברים כב °כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור רוצח גופיה מנא לן סברא הוא דההוא דאתא לקמיה *דרבה ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך אמר ליה לקטלוך ולא תיקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי כי אתא רב דימי א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת גזרת המלכות*) [ד]אבל בשעת גזרת המלכות אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור כי אתא רבין א"ר יוחנן אפי' שלא בשעת גזרת מלכות לא אמרו אלא בצינעא [ה]אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור מאי מצוה קלה אמר רבא בר רב יצחק [ו]אמר רב אפילו

*) להעביר את ישראל מדתם לעבודת כוכבים.

תוספות

שלא יהא ממונו חביב עליו. דמדניתן להצילו בנפשו כל שכן דניתן בממונו:

קסבר עונשין מן הדין. לא דמי לעונשין מן הדין דאפליגו בה אביי ורבא לקמן בפ' הנשרפין (ד' עו:) (ב) כדפרישית בפרק ד' מיתות (ד' נג: ד"ה השתא) והא דאיצטריכא לעיל חד למעוטי עבודת כוכבים היינו כמי למאן דאמר עונשין ומ"ד אין עונשין הוה מסני חד למעוטי בהמה דדמי לעריות ואידך איידי דכתיב נער כתיב נמי נערה:

אפילו

רש"י

רב פפא אמר · הא דקתני אחותו יש לה קנס במפותה קאמר דבת קנסא נמי היא ולהצילה לא ניתן דהא אינה מקפדת: אביי אמר · לעולם באנוסה וכגון דיכול המציל להציל באחד מאבריו של זה שלא ניתן להורגו מעתה ור' יונתן בן שאול היא: ויכול · הנרדף או הרואהו להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא בנפשו נהרג עליו: במצות שבמיתה · שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה הכתוב מדבר: דכתיב ואם אסון יהיה · ואי לא מתכוין להרוג דשוגג הוא אמאי מקטיל אלא לאו ש"מ במתכוין וסתם רוצח ניתן להצילו בנפשו כדאמרינן לעיל וזה רודף היה שהיה מתכוין ואפ"ה כתיב דאם לא יהיה אסון שאין כאן חיוב מיתה ענוש יענש דמי ולדות · אי אמרת בשלמא וכו'. כגון שיכול הרואה להציל באחד מאבריו דהוא לא ניתן להורגו הלכך אין כאן מיתה ויענש: אלא אי אמרת וכו' · אמאי יענש הא רודף הוא וניתן להציל בנפשו: דילמא שאני הכא · להכי משלם ואע"ג (*דליכא) לד מיתה משום דמיתה לזה ותשלומין לזה המיתה והתשלומין אינן באין לו ע"י אדם אחד שהמיתה באה עליו בשביל חבירו שהיה מריב עמו והתשלומין דבעל האשה הן דאינים דעלמא הוא הלכך לא מיפטר מתשלומין דהאי משום חיוב מיתה דמיחייב אאידך: לא שנא · אם היה כאן חיוב מיתה אין חילוק להתחייב תשלומין בין שהמיתה באה עליו בשביל בעל התשלומין בין שבאה עליו בשביל אחר פטור: מתחייב בנפשו הוא · ברדיפה זו שהרי ניתן להציל בנפשו ואע"ג דכלים הללו של שאר כל אדם הן דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור: ורודף שהיה רודף · אחר חבירו להורגו וזה רודף אחריו להצילו ושיבר את הכלים וכו': סבר לה כאבוה · בעבודת כוכבים דעונשים מן הדין והדר יליף שבת בחלול חלול מעבודת כוכבים מחלליה מות יומת (שמות לא) ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל (ויקרא יח): נתזה · שם האיש: יעבור ואל יהרג · וחי בהם ולא שימות בהם: חוץ מעבודת כוכבים וכו' · לקמן יליף לה: בפרהסיא · לקמן מפרש כמה פרהסיא: לא תחללו · בפרהסיא איכא חלול השם וצריך לקדש את השם וזהו ונקדשתי שמוסר נפשו על אהבת יוצרו: ואהבת את ה' אלהיך · משמע שלא תמירנו בעבודת כוכבים: לכך נאמר וכו' · כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך: מה רוצח יהרג ואל יעבור · ואם אמר לו הוי רוצח והרוג את הנפש ואם לאו הריני הורגך יהרג ואל יעבור: סברא הוא · שלא תדחה נפש חבירו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועבירה מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה והוא לא יעבור דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות: מרי דוראי · אדון עירי ונכרי הוה: מאי חזית דדמא דידך סומק טפי · מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך הלכך אין כאן טמר וחי בהם ולא שימות בהם שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שטה על הרציחה: ואפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור · שלא ירגילו העובדי כוכבים להמריך את הלבבות לכך:

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פ"א מהל' רוצח הלכה יג סמג לאוין קסא' טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף א:

נו ב מיי' פ"ח מהל' חובל ומזיק הלכה יב סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן שפ סעיף ג:

נז ג ד ה ו מיי' פ"ה מהל' יסודי תורה הלכה א ב ג סמג עשין ה טוש"ע י"ד סי' קנז סעיף א:

מסורת הש"ס

[לעיל נז.]

[נ"ל דאיכא]

[עמ"ש לקמן עט. על הגליון]

ב"ק קיז: [ושם איתא רבה ועי' תוס' כתובות ל: בד"ה רב אשי]

[לעיל נד. ושם נסמן]

[ע"ז כז:]

יומא פה. ע"ז כז: נד:

ברכות סא: פסחים כה. יומא פב.

[לעיל מג: וש"נ]

[בכל המקומות איתא רבא וכ"ה בשאילתות]

לקמן עט. כתובות לג.

גליון הש"ס

גמ' יעבור ואל יהרג חוץ. עי' סוטה י ע"ב תוס' ד"ה טח

הגהות הב"ח

(א) גמ' ותשלומין לזה נ"ב עי' לעיל דף ס ע"ב ובב"ק דף כג ע"א בתוס': (ב) תוס' ד"ה קסבר וכו' כדמפרש בפרק ארבע מיתות:

עין משפט
נר מצוה

נח א מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הלכה ב' סמג עשין ה טוש"ע י"ד סי' קנז סעיף א:

נט ב (מיי' שם הלכה ג) טוש"ע שם בהג"ה:

ס ג מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף א:

סא ד מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה ב:

אפילו *לשנויי ערקתא דמסאנא וכמה פרהסיא אמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם פשיטא ישראלים בעינן דכתיב °ונקדשתי בתוך (ויקרא כב) בני ישראל בעי רבי ירמיה תשעה ישראל ונכרי אחד מהו תא שמע דתני *רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם °הבדלו מתוך העדה הזאת (במדבר טז) *מה להלן עשרה וכולהו ישראל אף כאן *עשרה וכולהו ישראל והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי [ב]אסתר קרקע עולם היתה רבא אמר [ג]הנאת עצמן שאני דאי לא תימא הכי הני קוואקי ודימוניקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמן שאני הכא נמי הנאת עצמן שאני ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא עכו"ם דאמר ליה להאי ישראל קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא לך ליקטיל ולא לקטליה שדי לנהרא ליקטליה ולא ליקטול מ"ט לעבורי מילתא קא בעי בעו מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדושת השם או [ד]אין מצווה על קדושת השם אמר אביי ת"ש *שבע מצות נצטוו בני נח ואם איתא תמני הויין א"ל רבא אינהו וכל אבזרייהו מאי הוי עלה אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב °לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבא ארני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי וכתיב °ויאמר לו לך לשלום (מ"ב ה) (שם)
ואם

תורה אור

ערקתא דמסאנא. שרוך הנעל שאם דרך העובדי כוכבים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כגון שיש לד יהודות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל והאי פרהסיא מדבר בישראל: אתיא תוך תוך. דעשרה בעינן וכולהו ישראל: להלן. במרגלים: והא אסתר פרהסיא הואי. ונבעלה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה לקטלא: קרקע עולם היא. אינה עושה מעשה הוא עושה בה מעשה: הנאת עצמו. שאין העובד כוכבים מתכוין להעבירו מירלתו אלא להנאת עצמו מתכוין שאני ואין כאן חלול השם ליהרג על כך: הני קוואקי ודימוניקי. כלי נחשת שנותנין בהם גחלים גבוהין הן ועומדין לפני שולחן מלכים להתחמם כנגדן: היכי יהבינן להו. יום חג היה לפרסיים שנוטלין משרתי עבודת כוכבים אור מכל בית ובית ומעמידין בבית עבודת כוכבים שלהם ומתחממין העם כנגדן והיו נוטלין אף מבית ישראל בעל כרחם היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשייהו אקדושת השם הלא חק עבודת כוכבים הוא: אלא. הואיל והעכו"ם אינו מתכוין להעבירו אלא להנאת עצמו מתכוין שצריך לאותו הכלי אין כאן קידוש השם ליהרג עליו ואף על פי שהעכו"ם אינו צריך לו אלא לחוק עבודת כוכבים הנאת עצמו הוא שצריך לאותו כלי ואינו אומר לי שאעבוד אני: קטיל אספסתא. קצור עשב מאכל בהמה: לקטול. האספסתא ולא לקטליה העכו"ם דכיון דאינו מתכוין להעבירו אלא לצרכי עצמו אין כאן חילול השם: שדי לנהרא. להעבירו הוא מתכוין ואי פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות לקטליה ולא ליקטול אספסתא: בן נח מוזהר על עבודת כוכבים כדאמר בד' מיתות (ד' נו:) ואם אמר לו עבור ולא תהרג מצוה היא לקדש את השם או לא: אבזרייהו. כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו דאם אומר לו לעבור על אותן מצות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם הלכך האי נמי בכללן הוא: אבזרייהו. לוד אפרטנמנ"ט ודוגמתו במנחות (דף עג:) עולה וכל *אביזרהא: לדבר הזה. מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודת כוכבים אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדוני נשען ע"י וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו:
והם

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא. לכאורה משמע דמנעליהם משונין משל עכו"ם כדאמר נמי בפרק הכונס (ב"ק נט: ושם) גבי אלעזר זעירא דהוה סיים מסאני אוכמי וקאמר שהיה מתאבל על ירושלים וכך משמע במסכת תענית (דף כב.) גבי ההוא גברא דהוה מסיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטי וקשה דבסוף פ"ק דביצה (דף טו.) תנן אין משלחין מנעל לבן ביו"ט מפני שצריך בילת הגיר להשחירו ומפרש ר"ת דדוקא רצועות המנעל היו משונות משל עכו"ם דשל עכו"ם שחורות ושל ישראל לבנות ומסאני אוכמי דבכל דוכתי היינו רצועות שחורות אבל המנעל ודאי היה שחור:

והא אסתר פרהסיא הואי. תימה דה"ל לאקשויי עריות הואי דרוצח ונערה המאורסה לכולי עלמא יהרג ואל יעבור וכמו כן קשה בריש כתובות (דף ג: ושם) דאמר דאיכא צנועות דמסרו נפשייהו ופריך ולידרוש להו דאונס שרי ומאי קושיא הא שפיר עבדן דמסרו נפשייהו משום גילוי עריות ותירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עובד כוכבים משום דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים כדאמרינן בפ' נושאין על האנוסה (יבמות נח.) דכתיב וזרמת סוסים זרמתם ומתוך כך היה רוצה ר"ת להתיר בת ישראל שהמירה ובא עליה עובד כוכבים ושוב נתגייר עמה לקיימה ביהדות דלא שייך למימר אחד לבועל בביאת עובד כוכבים דהויא כביאת בהמה והקשה הר"ר יצחק ב"ר מרדכי דע"כ בביאת עכו"ם נאסרה לבעל כדאמרי' התם דאיכא פרוצות בפ' האשה שנתארמלה (כתובות כו: ושם) גבי האשה שנתבשה בידי עכו"ם על ידי נפשות אסורה לבעלה ואמרינן נמי במגילה (דף טו.) כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך אלמא לגבי בעלה לא חשיב' ביאת עובד כוכבים כביאת בהמה וגם לכהונה נפסלת בביאתו אע"פ שבביאת בהמה אינה נפסלת דאין זנות לבהמה כדאמרינן בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נט.) דזרעיה דעובד כוכבים הוא דאפקריה רחמנא לענין חיים אבל ביאת דעובד כוכבים לא אפקריה וכיון דנאסרה לבעל אסורה לבועל מגוטמאה וטמאה ואמרינן נמי בסוטה בפרק ארוסה (ד' כז: ושם) דכותי מקנין על ידו ופוסל בתרומה ופריך פשיטא ונסתרה והיא נטמאה אמר רחמנא אחד לבעל ואחד לתרומה ומשני מהו דתימא כי אמר ונסתרה והיא נטמאה הני מילי היכא דבהך ביאה אסירה ליה לאפוקי עכו"ם דבלאו הכי אסירה ליה קמ"ל אלמא אפילו גבי עובד כוכבים שייך ונטמאה לאסור לבעל והוא הדין לבועל והא דלא פריך הכא והא אסתר עריות הואי דקים ליה דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מחייב' למסור עצמה משום עריות דהא מרוצח ילפינן ורוצח גופיה כי מיחייב למסור עצמו ה"מ קודם שיהרג בידים אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומהמעך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמאי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומקי טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה והא דקאמר אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור יהרג גרסינן והבועל קאי דעביד מעשה אבל הנערה עצמה שהיא קרקע עולם אין חייבת למסור עצמה ואי גרס תהרג יש לפרש דתהרג הנערה קודם שתעשה מעשה שתביא עליה את הערוה אבל לענין חלול השם משום פרהסיא לא ס"ד דמהני טעמא דקרקע עולם וכן נמי יש לפרש בההיא דריש פרק הבא על יבמתו (יבמות ד' נג: ושם) דאמר רבא אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת דאם אומר לו שיהרגנו או יניח שיביאוהו על הערוה ויודע שאם יביאוהו אי אפשר שלא יתקשה לא מצינו למימר דלא עביד מעשה שהקישוי חשיב מעשה ואם היה כבר מקושה ושומד והעכו"ם הביאוהו על הערוה התם ודאי יש אונס ואין לו למסור עצמו והא דפריך פרק מצות חליצה (שם ד' קג. ושם) גבי יעל והא קא מתהניא מעבירה ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים דכשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא לא בעי למימר דמהאי טעמא היה לה למסור עצמה אע"פ שהיא קרקע עולם משום דהנאה חשיבא כמעשה כדדריש בפרק המניח (ב"ק ד' לב.) וכרתו הנפשות העושות דא"כ בשמעתין נמי ה"ל לאקשויי גבי אסתר ועוד דנראין הדברים שלא היתה אנוסה שהרי בורח היה ולא הוה רשאי לאנסה ואדרבה היה צריך שתטמינהו מן הרודפים כמו שמוכיח הענין והיא פיתתו בדבריה עד שבא עליה להתיש כחו והתם פריך על מה שהכתוב משבחה מנשים באהל תברך שרה רבקה רחל ולאה דאמרינן בפ' מי שאמר ואני בנזיר (ד' כג: ושם) גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה שהיו מתכוונות להבנות מבעליהן ותשיב לה שלא לשמה משום דנהגין מן המצוה ולא הוי לשמה כל כך ומש"ה פריך דיעל נמי מיתהניא והשתא ניחא שהכתוב משבחה דאם היתה אנוסה במה הכתוב משבחה וא"ת כשנתגלית אסתר לאחשורוש שאמרה כאשר אבדתי אבדתי למה לא גירשה מרדכי תחלה כדי שתהא מותרת לחזור לו דמחזיר גרושתו לא אסירה בזנות בלא נישואין כדתנן בפ"ב דסוטה (ד' יח:*) הכל מודים שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש שנסתרי לאחר ונטמאי שאם נסתרי ונטמאי וא"כ יחזירנה זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה וי"ל דלא היה רוצה לגרשה שהיה ירא פן יודע למלך*: קטול אספסתא ושדי לחיותא כו'. ההוא עובדא דשלהי יבמות (ד' קכא: ושם) דאמר ליה עכו"ם לישראל קטיל אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלניא בר ישראל דאמרי ליה בשל לי קדירה בשבתא ולא בשיל וקטילתיה שמא לא היה בקי בהלכה דמן הדין לא היה לו למסור עצמו במקום הנאת עצמן של עכו"ם: בן נח מצווה על קידוש השם. וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב ואפילו ישראל היה מחויב למסור עצמו אפילו בצינעא אי לא דכתיב וחי בהם ויש לומר דדילמא לא איצטריך וחי בהם אלא כי היכי דלא נילף שאר מצות מרוצח ונערה המאורסה דאפילו בצינעא יהרג ואל יעבור לב"ע:
והם

מסורת הש"ס

[עי' תוס' שבת מט. ד"ה כנפים]

[ברכות כא: ע"ש מגילה כג: ע"ש]

[נ"ל ואתיא עדה עדה דכתי' התם עד מתי לעדה הרעה הזאת וכך איתא במגילה כג: וכזה תכין פירש"י ד"ה להלן במרגלי']

[לעיל נו.]

[כ"ה ג' וספרו' שם אבל לפנינו איתא וכל תבירתה]

פ"ש טעמא

[ופ"ע תוס' מגילה טו. ד"ה כשם]

ואם איתא לא לימא ליה הא בצנעה הא בפרהסיא אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל [א]אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה תספר עמו מאחורי הגדר ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר פליגי בה ר' יעקב בר אידי ור' שמואל בר נחמני חד אמר אשת איש היתה וחד אמר [ב]פנויה היתה בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי רב פפא אמר משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר [ג]כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה מינסב לא מייתבה דעתיה כדר' יצחק דא"ר יצחק *מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה שנאמר °מים גנובים *ימתקו ולחם סתרים ינעם: משלי ט

הדרן עלך בן סורר ומורה

ואלו [ד]הן הנשרפין הבא על אשה ובתה ובת כהן שזנתה יש בכלל אשה ובתה בתו ובת בתו ובת בנו ובת אשתו ובת בתה ובת בנה חמותו ואם חמותו ואם חמיו: **גמ'** הבא על אשה שנשא בתה לא קתני אלא הבא על אשה ובתה מכלל דתרווייהו לאיסורא ומאן נינהו *חמותו ואם חמותו וקתני [נ"ל] יש בכלל אשה ובתה מכלל דתרווייהו כתיבי בהדיא והנך מדרשא אתיא הניחא לאביי דאמר *משמעות דורשין איכא בינייהו מתניתין מני רבי עקיבא היא אלא לרבא דאמר *חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו מתניתין מני אמר לך רבא תני הבא על אשה שנשא בתה: יש בכלל אשה ובתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו: לאביי איידי דקא בעי למיתנא אם חמיו תני נמי חמותו ואם חמותו לרבא איידי דקא בעי למיתנא אם חמיו ואם חמותו תני נמי חמותו מנהני מילי דת"ר °איש אשר יקח את אשה ואת אמה אין לי אלא אשה ואמה בת אשה ובת בתה ובת בנה מנין נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה מנין לעשות זכרים כנקבות נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן זכרים כנקבות אף כאן זכרים כנקבות מנין לעשות למטה כלמעלה נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן למטה כלמעלה אף כאן למטה כלמעלה ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה אמר מר מנין לעשות זכרים כנקבות מאי זכרים כנקבות אילימא בת בנה כבת בתה בהדי הדדי קאתיאן אלא אם חמיו כאם חמותו השתא אם חמותו לא קמה לן אם חמיו מיהדר עלה ויקרא כ

אמר

ואם איתא · דבן נח מוזהר על קדושת השם לא נימא ליה לך לשלום דמשמע דהודה לו נהי דלהוכיחו לא היה מצווה דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב (ויקרא יט) ולא גר תושב מיהו אודויי לדבר איסור לא לודויי: בצנעה · נעמן בצנעה הוה ולא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה לשם וגבי קדושת השם בתוך בני ישראל כתיב ואפילו נצטוו בני נח עליה לא נצטוו לקדשו בתוך הכותים אלא בתוך ישראל: העלה לבו טינא · נימוק מרוב אהבה נטמטם לבו והעלה חולי: משום פגם משפחה · האשה שהיו בושין בדבר: שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות · לעמוד בפני האנשים לתת בהם עיניהם וימסרום להם לביאה: ולינסבה מינסב · דאין כאן פרוצות בעריות. דכולהו ליעבדן הכי ולינסבן ואין כאן עבירה אלא מצוה: לא מיתבא דעתיה · ולא ירפא בכך: מיום שחרב בית המקדש · כשל הכח מדאגות רבות ואין רוח קמה באיש להיות תאב לאשתו לפיכך ניטל טעם ביאה: וניתן לעוברי עבירה · שיצר הרע תוקפן ומרבה תאותן: דכתיב ולחם סתרים ינעם · לישנא מעליא נקט כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט):

הדרן עלך בן סורר ומורה

אלו הן הנשרפין הבא על אשה ובתה · בגמרא מפרש לה: ובת כהן · כלומר וכן בת כהן שזינתה היא בשריפה אבל בועלה לאו בשריפה הוא: יש בכלל אשה ובתה · כלומר אשה ובתה כתיבי בהדיא כדמפרש בגמרא דהאי אשה ובתה הייטו חמותו דשריפה כתיבא בה כדכתיב (ויקרא כ) (*כי יקח איש) את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן: ויש בכללן · כלומר מינייהו ילפינן כולהו הנך בגזירה שוה כדלקמן בברייתא: בתו · מאנוסתו דלאו בת אשתו דנחייב עליה משום בת אשתו דהא אנוסה לאו אשתו היא: בת בתו ובת בנו · שהיה לו מאנוסתו: בת אשתו · בין שהיא בתו בין שהיא חורגתו: **גמ'** הבא על האשה שנשא בתה לא קתני · כלומר מכדי מדקתני סיפא יש בכלל וכו' מכלל דהאי אשה ובתה בהנך דכתיבן מיירי ולאו באשתו ובבת אשתו קאמר אלא בחמותו דשריפה כתיב בה והא הבא על האשה דקתני לאו באשתו הוא דא"כ הבא על האשה ואמה מבעי ליה למתניה וא"נ הך אשה אחמותו קאמר הוה ליה למתנייה הבא על האשה שנשא בתה דהיינו חמותו הא לא קתני אלא הבא על אשה ובתה מכלל דתרווייהו לאיסורא ולא הוזכרה אשתו לכאן ומאן נינהו חמותו ואם חמותו והכי קאמר הבא על אם חמותו או על בתה דהיינו חמותו וקתני יש בכלל אשה ובתה כולהו הנך אלמא הך אשה ובתה כתיבי בהדיא: הניחא לאביי דאמר · בפירקין (דף עו:) גבי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא: משמעות דורשין איכא בינייהו · ומסיק למילתיה דלרבי עקיבא כתיבא בהדיא אם חמותו מתניתין מני ר"ע היא: אלא לרבא דאמר · בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא לא כתיבא אלא בחמותו שבא עליה לאחר מיתת אשתו פליגי מתניתין מני: אמר לך רבא תני על אשה שנשא בתה · דהיינו חמותו דכתיבא בהדיא איש כי יקח את אשה דהיינו אשתו ואת אמה דהיינו חמותו: יש בכלל אשה ובתה וכו' · קתני נמי חמותו ומילתא דתמיה היא דההוא לאו מדרשא אתא וקתני בהדייהו: לאביי · דאמר חמותו ואמה כתיבן בהדיא איידי דתנא בהאי כללא אם חמיו דאתיא מדרשא נקט אגב ריהטא חמותו ואם חמותו: אין לי אלא אשה ואמה · דהיינו חמותו: נאמר כאן · בשריפה זמה היא: ונאמר · באזהרת בתה ובת בתה ובת בנה שארה הנה זמה היא: אף כאן · לענין עונש שריפה בתה ובת בתה ובת בנה בהאי דינא דהאי קרא: מנין לעשות זכרים כנקבות · לקמן מפרש: מנין לעשות למטה כלמעלה · לקמן נמי מפרש: ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה · לקמן מפרש: בהדי הדדי אתיין · הא רבינהו לתרווייהו בגזרה שוה דאתיא זמה זמה: אלא אם חמיו כאם חמותו · השתא אם חמותו אכתי לא קמה לן עדיין לא העמידה על טוריה בשריפה מן התורה דהא האי תנא לפום ריהטא שמעינן ליה דהאי אשה דקרא הייט אשתו ואפי' למאן דאמר אם חמותו כתיבא לאו ממשמעותא דאת אשה ואמה נפקא ליה אלא ממשמעותא דאותו ואתהן: אם חמיו קא מהדר עלה · מחזר עליה להביאה לתורת אם חמותו דקאמר זכרים כנקבות הא אכתי לא אשמעינן תנא אם חמותו:

אמר

לא היה לו להודות לדבר איסור דא"ל **ואם** איתא לא לימא ליה · לך לשלום ש"מ אין בן נח מצווה על קידוש השם ומשני הא בצנעה הא בפרהסיא נעמן לנעה הוה דלא היו ישראל בבית רמון וגבי קדוש השם בתוך בני ישראל כתיב ואפילו למאן דאמר בצנעה נמי יהרג ואל יעבור הני מילי ישראל אבל כותי לא ולעולם אימא לך דבן נח מצווה על קדוש השם כגון פרהסיא ולמסקנא זו לא איפשטא בעיין ולשון מאי הוי עלה משמע דמסקנא דפשיטות היא ונראה יותר כספרים דגרסינן ואם איתא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא וקא פשיט דלא מפקיד מדאמר ליה שהם לך לשלום:

הדרן עלך בן סורר ומורה

ומאי נינהו חמותו ואם חמותו · הוה מצי למימר בתה ובת בתה אלא הגי נקט דכתיב בהו שריפה בהדיא:

מניין

תורה אור

סב א ב ג מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ט ועיין בב"י י"ד סימן קנז:

א ד מיי' פ"א מהלכות אסורי ביאה הלכה ס ופט"ו מהלכות סנהדרין הלכה יא סמג עשין קיב:

[פי' תוספות ב"ב יב. ד"ה אטו]

[נדרים לא:]

[לקמן עו:]

[שם]

[נ"ל ואיש אשר יקח]

[ירו' ל"ג חמותו וכו']

אמר אביי הכי קאמר מנין לעשות שאר הבא ממנו כשאר הבא ממנה נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה וכו׳ והא בשאר דידיה לא כתיבא ביה זמה *אמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה אמר מר מנין לעשות למטה כלמעלה מאי למטה כלמעלה אילימא בת בנה ובת בתה כבתה בהדי הדדי קאתיין אלא אם חמיו ואם חמותו כחמותו האי למטה כלמעלה למעלה כלמטה הואי תני למעלה כלמטה אי הכי נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה ומה השתא אינהי לא כתיבה זמה דידהו כתיבא אמר אביי הכי קאמר מנין לעשות שלשה דורות למעלה כשלשה דורות למטה נאמר למטה זמה ונאמר למעלה זמה מה למטה שלשה דורות אף למעלה שלשה דורות ומה בעונש עשה למטה כלמעלה אף באזהרה נמי עשה למעלה כלמטה רב אשי אמר לעולם כדקתני ומאי למטה באיסור אי מה היא אם אמה אסורה אף הוא אם אמו אסורה *אמר אביי אמר קרא אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אם אמו רבא אמר בין למאן דאמר *דון מינה ומינה ובין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה לא אתיא למ״ד דון מינה ומינה מה היא אם אמה אסורה אף הוא נמי אם אמו אסורה ומינה מה היא בשריפה אף הוא נמי בשריפה למ״ד שריפה חמורה איכא למיפרך מה להיא שכן אמה בשריפה תאמר בהוא שאמו בסקילה ועוד אמו בסקילה אם אמו בשריפה ועוד מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה אף הוא נמי לא תחלוק בו בין אמו לאם אמו ולמ״ד סקילה חמורה מהאי קושיא לא נידונה ולמ״ד דון מינה ואוקי באתרה מה היא אם אמה אסורה אף הוא נמי אם אמו אסורה ואוקי באתרה התם הוא דבשריפה אבל הכא בסקילה כדאשכחן באמו למ״ד שריפה חמורה איכא למיפרך מה

אמר אביי · האי זכרים ונקבות עליו ועל אשתו קאמר והכי קאמר מניין לעשות שאר הבא ממנו דהיינו בתו ובת בנו ובת בתו מאנוסתו דלאו בכלל אשה ובתה דקרא נינהו דהתם באשתו ע״י קידושין קאמר דדרשינן לה ביבמות [צז.] מקראי *דרבה רמי כתיב ערות בת בנך או בת בתך וגו׳ הא בת בנה ובת בתה שלא ילדה ממך גלה וכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה משמע בין שילדתו לך בין שילדתו לאיש אחר לא קשיא כאן באנוסין כאן בנישואין אם אנוסתך או מפותה לך היא אי אתה מוזהר על בתה אלא אם כן ממך היא ואם אשתך היא אתה מוזהר אף על בת שילדה לאיש אחר: כשאר הבא ממנה · כבת אשתו ובת בתה ובת בנה דרבינן להו לעיל בגזירה שוה: והא בשאר דידיה לא כתיב זמה · דמהאי קרא נפקא לן בת בתו ובת בנו מאנוסתו ערות בת בנך או בת בתך כדפרישית לעיל ובתו לקמן יליף לה ובההוא קרא זמה לא כתיב: אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה · מעיקרא מייתינן לה בהנה הנה והדר בזמה זמה כתיב הכא (ויקרא יח) כי ערותך הנה וכתיב בשאר אשתו (שם) שארה הנה מה להלן זמה עמו אף כאן זמה עמו ובתר דאייתינן זמה לשאר דידיה ילפינן בה שריפה בזמה זמה נאמר כאן (שם) זמה ונאמר להלן (שם כ) בשריפה זמה מה להלן שריפה אף כאן שריפה: אילימא בת בנה ובת בתה · שהן דורות תחתונים ואחרונים כלמעלה כלומר כבתה שהיא קדמה והיינו עליונה: למעלה כלמטה היא · שהאבות לעולם עליונים נקראו שהן קדמו: השתא אינהו לא כתיבן · אם חמיו ואם חמותו לאזהרתן ולעונשן לא כתיבא: זמה דידהו כתיבא · בתמיה דקאמר נאמר כאן זמה: הכי קאמר לעולם אם חמיו ואם חמותו מהדר והאי לד נקטיה לדרשה דידיה: מנין לעשות למעלה · מאשתו שלשה דורות לאיסור דהיינו אם חמיו שהוא דור שלישי לאשתו וכן אם חמותו: כשלשה דורות למטה · כמו שמלינו שהוזהר ונענש למטה הימנה שלשה דורות דהיינו בת בתה וכן בת בנה: נאמר למטה זמה · שארה הנה זמה היא: ונאמר למעלה זמה · דכתיב (שם) כי יקח את אשה ואת אמה זמה היא: מה למטה שלשה דורות אף למעלה שלשה דורות · אתרבו בדינא דקרא הרי למדנו לעונש ועדיין אזהרה לא שמענו בהם דהא זמה למעלה גבי עונש כתיב והדר יליף מסקנא דברייתא מה בעונש עשה למטה בתה ובת בתה ובת בנה כלמעלה בחמותו דהא רבינן להו לעיל שריפה אף באזהרה עשה למעלה חמותו ואם חמותו ואם חמיו שלא נאמר בהן אזהרה כלמטה כבתה ובת בתה ובת בנה הרי למדנו לעונש (מאזהרה) ולישנא דברייתא הכי קאמר מנין לעשות למעלה מאשתו כלמטה מאשתו לענין שלשה דורות נאמר למעלה מאשתו זמה ונאמר למטה מאשתו זמה ועשה הכתוב למטה כלמעלה בת בתה כבתה אף למעלה מאשתו עשה למעלה כלמטה עשה אם חמותו כחמותו · הרי למדנום לעונש ללמדם לאזהרה שאף חמותו עצמה לא נאמר באזהרה מה בעונש למטה כלמעלה רבינן שאר של מטה הימנה לשריפה כשאר של מעלה ממנה אף באזהרה עשה שאר של מעלה הימנה כשאר של מטה הימנה ואע״ג דברייתא איפכא תני אביי מפיך: רב אשי אמר לעולם כדקתני · דלא תצטריך לאפוכה ולמתני מה להלן למטה כלמעלה אלא אף כאן למעלה כלמטה כלמעלה ומאי למטה דקאמר למטה באיסור איסור הקל קרי למטה והחמור קרי למעלה והכי קאמר מנין לעשות אם חמיו ואם חמותו שהן רחוקות ואסורין למטה כחמותו שהיא קרובה ואיסורה עליון וחמור נאמר כאן זמה [כו׳] ורב אשי לא קשיא ליה הא דקשיא לן לעיל השתא אינהו לא כתיבי זמה דידהו כתיבי דהאי נאמר כאן זמה לאו עלייהו קאי אלא הכי נקט למילתיה נאמר כאן בחמותו זמה ונאמר להלן בבת אשתו זמה מה להלן למטה באיסור כלמעלה באיסור חייב הכתוב על בת בתה ובת בנה כבתה אף כאן נעשה אם חמיו ואם חמותו כחמותו והיינו למטה באיסור כלמעלה באיסור וסיפא דהדר תני מה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה רב אשי כאביי מפרש לה למילף אזהרה בחמותו ואם חמותו ואם חמיו והכי קאמר ומה כאן בעונש רבינן בגזרה שוה שאר של מטה הימנה כשאר של מעלה הימנה לשריפה אף באזהרה החמורה בשאר של מטה נרבה שאר של מעלה מאשתו חמותו ואם חמותו כשאר של מטה באזהרה: אי · כיון דאמרת מניין לעשות שאר הבא הימנו כשאר הבא הימנה נימא מה היא אם אמה אסורה לו אף הוא אם אמו אסורה לו משום ערוה ולאו גבי שניות מדברי סופרים (*תנן) לה ביבמות בפרק כילד (דף כא.): אמך היא · מיעוטא הוא: רבא אמר · לא מבעי ליה קרא למעוטי דלא תיסק אדעתין לאתויי הא בגזירה שוה דבין למאן דאמר בכל גזירות שוות שבתורה דון מינה ומינה בין למאן דאמר וכו׳ לא אתיא שפיר כדמפרש ואזיל: דון מינה ומינה · לכל דבריה נלמוד ממנה מאחר שעיקרו של דבר למדתי מחבירו אף לכל דבריה נלמוד ממנה וכן אם באת ללמוד אם אמו מאם אמה לאיסורא צריך אתה ללמוד הימנה אף לשריפה שתהא בשריפה: בין למאן דאמר דאמרינן דון מינה ואוקי באתרה · דון עיקר הדבר ללמדו מחבירו אבל לשאר דבריו שאתה מולא דיש מפורש בו ואתה יכול ללמוד מיניה וביה דבר מדבר ואינך צריך ללמד מחבירו העמידנו במקומו ואל תשווהו לחבירו וכאן נמי למוד אם אמו מאם אמה לאיסורא דלא כתיבא בה בהדיא אבל לענין מיתה תעמידנה במקומה למילף שאר דידיה מיניה וביה דבר מדבר ולמוד אף אם אמו בסקילה מאמו שהיא בסקילה דהא גבי דידה נמי אם אמה כאמה שויא לשריפה: ולא אתיא · כדמפרש ואזיל: מה היא בשריפה אף הוא בשריפה · כלומר מה שאר אשתו אם אמו בשריפה היא אף הוא שאר שלו אם אמו בשריפה: איכא למיפרך · בתחלת הדין דילפת מיניה לאיסורא: מה להיא · לשאר אשתו דין הוא להחמיר ולאסור את אם אמה שכן החמיר הכתוב על אמה לשריפה ואשכחן בה לד חמור: ועוד אמו בסקילה · שהיא קלה אם אמו תהא בשריפה חמורה בתמיהה: ועוד · כיון דאית לן למידן מינה ומינה מאי חזית דדיינת הכי דון הכי מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה אף הוא לא תחלוק וכו׳ הלכך לא אתיא לשריפה וכיון דלא מגיית למילף מינה ומינה אף תחלת הדין לאיסורא לא תלמוד ולמאן דאמר נמי סקילה חמורה וליתנהו תרתי פירכי קמאי מיהו משום האי קושיא בתרייתא לא נדונה זה מזה: איכא למיפרך · על תחלת הדין דקא ילפת לה לאיסורא אם אמו מאם אמה:

מה

מנין לעשות שאר הבא ממנו כו׳ · ואם תאמר מה לשאר הבא ממנה שכן אם אמה אסורה תאמר בשאר הבא ממנו דאם אמו מותרת ועוד למאן דאמר שריפה חמורה מה לשאר הבא ממנה שכן אמה בשריפה תאמר בהא שאמו בסקילה וי״ל דכיון דיליף מאי דכתיב בהדיא גבי האי כאלו כתיב גבי האי לא שייך לאקשויי מידי:

אמך היא · בפ׳ ד׳ מיתות (לעיל דף נד·) דרשינן משום אמו אתה מחייבו וכו׳ ותרתי ש״מ:

איכא למיפרך מה להיא כו׳ · אין הג״ש מופנה משני לדדין ולכן למדין ומשיבין:

*אמר קרא אשת בנך היא · וא״ת אכתי אי מה הוא דודתו אסורה אף היא דודתה אסורה וי״ל דלא שייך לאקשויי אלא מחייבי מיתות ב״ד דלענין מיתה נאמרה גזרה שוה:

אמר

[לפנינו רבא]
לעיל נא. לקמן עו. פה: חגיגה יא: יבמות ג. כריתות ה.
[יבמות עח: ב״ק כה: שבועות לא. זבחים נא: מנחות סב. קז. חולין קכ: נדה מג:]
עיין לדף עו.
[לעיל נג:]
גי׳ הש״ל ולאזהרה
[צ״ל פ״א]

מה להיא שכן אמה בשריפה תאמר בהוא שאמו בסקילה ועוד הוא כהיא מה היא לא חלקתה בה בין בתה לאם אמה אף הוא לא תחלוק בו בין בתו לאם אמו ולמאן דאמר סקילה חמורה מהאי קושיא לא נידונה אי מה הוא כלתו אסורה אף היא כלתה אסורה אמר אביי אמר קרא אשת בנך היא משום אשת בנך אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת בנה רבא אמר בין למ"ד דון מינה ומינה בין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה לא אתיא למאן דאמר דון מינה ומינה מה הוא כלתו אסורה אף היא נמי כלתה אסורה ומינה מה הוא בסקילה אף היא נמי בסקילה למ"ד סקילה חמורה איכא למיפרך מה להוא שכן אמו בסקילה תאמר בהיא שאמה בשרפה ועוד בתה בשרפה וכלתה בסקילה הוא בעצמו יוכיח דבתו בשרפה וכלתו בסקילה אלא מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו אף היא לא תחלוק בה בין אמה לכלתה ולמ"ד שרפה חמורה מהאי קושיא לא נידונין ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה מה הוא כלתו אסורה אף היא כלתה אסורה ואוקי באתרה התם הוא דבסקילה אבל הכא בשרפה כדאשכחן באמה למ"ד סקילה חמורה איכא למיפרך מה להוא שכן אמו בסקילה תאמר בהיא שאמה בשרפה ועוד מה הוא חלקת בו בין בתו לכלתו אף היא תחלוק בה בין בתה לכלתה ולמ"ד נמי שרפה חמורה מהאי קושיא לא נידונין בתו מאנוסתו מנין האמר אביי ^א ק"ו על בת בתו ענוש על בתו לא כל שכן וכי *עונשין מן הדין *גלויי מילתא בעלמא הוא *רבא אמר אמר לי ר' יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה תני אבוה דרבי אבין *לפי שלא למדנו לבתו מאנוסתו הוצרך הכתוב לומר °ובת איש כהן אי מה בת כהן היא בשרפה ואין בועלה בשרפה אף בתו מאנוסתו היא בשרפה ואין בועלה בשרפה אמר אביי אמר קרא °את אביה היא מחללת מי שמחללת את אביה יצתה זו שאביה מחללה רבא אמר בשלמא התם אפיקתיה מדינא דבת כהן ואוקימתה אדינא דבת ישראל הכא אדינא דמאן מוקמת ליה אדינא דפנוייה מוקמת ליה אזהרה לבתו מאנוסתו מניין בשלמא לאביי ורבא מהיכא דנפקא להו עונש מהתם נפקא להו אזהרה אלא לדתני אבוה דרבי אבין מאי אמר רבי אילעא אמר קרא °אל תחלל את בתך להזנותה מתקיף לה רבי יעקב אחוה דרב אחא בר יעקב האי אל תחלל את בתך להזנותה להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדתניא אל תחלל את בתך להזנותה יכול בכהן המשיא את בתו ללוי ולישראל הכתוב מדבר ת"ל להזנותה בחילול שבזנות הכתוב מדבר ^ב במוסר את בתו שלא לשם אישות אם כן לימא קרא אל תחל מאי אל תחלל שמע מינה תרתי ואביי ורבא האי אל תחלל את בתך להזנותה מאי עבדי ליה אמר רבי מני זה המשיא את בתו לזקן כדתניא אל תחלל את בתך להזנותה רבי אליעזר אומר ^ג זה המשיא את בתו לזקן ר"ע אומר זה המשהא בתו בוגרת אמר רב כהנא משום רבי עקיבא אין לך עני בישראל אלא רשע ערום והמשהא בתו בוגרת אטו המשהא בתו בוגרת לאו רשע ערום הוא אמר אביי

הכי

תורה אור

מה להיא · לשאר אשתו דין הוא להחמיר ולאסור את אם אמה שכן מצינו באותו שאר לך חמור שכן אמה בשריפה : ועוד מה היא לא חלקת בין בתה לאם אמה אף הוא וכו' · כלומר מאי חזית דכי אמרת אוקים באתרה למילף שאר דידיה מיניה וביה דבר מדבר שנאמר דאם אמו היא בסקילה כאמו כי היכי דבשאר דידה אם אמה כאמה דילמא אוקמא באתרה ונימא דבשריפה היא כבתו כי היכי דבשאר דידה אם אמה כבתה והא לא אפשר כיון דס"ל שריפה חמורה היכא למיפרך אמו בסקילה ואם אמו בשריפה : אף היא · כלתה אסורה כיון דרביתה הזכרים כנקבות השוה נמי נקבות כזכרים שאר אשתו כשארו ויהא אסור אף באשת חורגו ואנן הוא דאמרינן מותר אדם באשת חורגו : כלתו בסקילה · בפ' ד' מיתות (לעיל דף נג·) : היכא למיפרך · בתחילת הדין לאוסרה : למ"ד שריפה חמורה · ואינה לפירכא קמייתא משום האי קושיא בתרייתא לא נדונה כלומר לא תילפינהו מהדדי ואפי' לאוסרה דכיון דלא מצית למידן מינה ומינה : ה"ג אבל הכא בשריפה כדאשכחן באמה דהיינו אתרה דומיא דידיה דכלתו כאמו : ועוד מה הוא חלקת · כלומר מאי חזית דכי אוקמת ליה באתרה למילף שאר דידיה מיניה וביה שריפה כאמה דומיא דידיה דכלתו כאמו אוקמת באתרה הכי ולמוד שאר דידיה מיניה וביה ואימא הכי כיון דבתה בשריפה צריכין אנו לענוש בכלתה מיתה חמורה מזאת ובסקילה והיינו מיניה וביה מבתה שהיא בשריפה אתה למד לכלתה סקילה שצריך אתה לחלוק ולהחמיר בין בתה לכלתה דמה הוא חלקת בו להחמיר כלתו מבתו אף היא וכו' והאי לאו דון מינה ומינה הוא אלא גלויי מילתא בעלמא היא דכי ילפת שאר דידיה מיניה וביה יש לך להחמיר בכלתה מבתה ואם באת לומר כן היכא למימר דאין לך ללמוד כן אלא להשוות כלתה לאמה כי היכי דכלתו שוה לאמו הלכך היכא למימר סקילה והיכא למימר שריפה מש"ה לא נדונה : בתו מאנוסתו מניין · בשאר דידיה בק"ו דערות בת בנך וגו' דאוקימנא באונסין לא כתיבא בתו : גלויי מלתא בעלמא הוא · ואין זה עונש מן הדין דהא בת בתו מקורבת דבתו היא דאתיא והיכי דמי עונש מן הדין כגון ערות אחותך בת אביך או בת אמך אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו ואם באתה להביא בת אביו ובת אמו מק"ו זה עונש מן הדין דהא לאו מכח קורבה דהא אתיא דזו קורבה מחמת עצמה וזו קורבה מחמת עצמה אבל הבא על בת בתו אינה קרובה לו אלא משום בתו : אתיא הנה הנה לאיסורא · נאמר בשארו הנה ונאמר בשאר אשתו הנה מה להלן בתה כבת בתה אף כאן בתו כבת בתו ומאחר שנתרבית להיות כבת בתו אתיא לשריפה בגזירה שוה דזמה זמה כבת בתו כדאמרינן לעיל : הוצרך הכתוב לומר ובת איש כהן · דהוה ליה למימר ובת כהן וכתוב איש לומר לך בת איש מאנוסתו שאינה בת אשתו כי תחל לזנות את אביה כלומר שזנתה מאביה בשריפה : אי מה בת כהן · נשואה שזינתה מאחר היא בשריפה ואין בועלה בשריפה : אף בתו מאנוסתו היא בשריפה ולא הוא · דהיא תשרף כתיב ולא הוא : רבא אמר בשלמא התם גבי בת כהן בנשואה או בארוסה משתעי קרא כדילפינן בפרק ד' מיתות כי אפיקתיה לבועל מדינא דבת כהן : ואוקמיה אדינא · דבועל אשת איש דהא לא נפקא מכלל אשת רעהו אבל בא על בתו משום קורבא היא בין בפנויה בין בנשואה ואי מפקת לאביה מכלל דינא אהי דינא מוקמת ליה אדינא דפנויה מוקמת ליה ומפטר אפשר לומר כן הכתוב איהו דלא עבדא מידי מיקטלא איהו מיפטר והא קיימא לן (ב"ק דף מו:) השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה : אל תחלל את בתך · אל תחללה בזנות : יכול בכהן המשיא בתו ללוי ולישראל · שמחללה ופוסלה מתרומה כל(א) זמן היותה תחתיו : במוסר בתו · לאדם לבעילת זנות שלא לשם אישות : תחלל · שני חלולין משמע : המשיא בתו לזקן · ומתוך שאינה מקבלתו מזנה היא עליו : זה המשהא בתו בוגרת · שמתאוה להפקירה ומזנה : אין לך עני בישראל · לקמן מפרש לה : משהא בתו בוגרת לאו רשע ערום הוא · שמשהא אותה בשביל מלאכה וזו היא ערמת רשע שגורם להוטתה בשביל הנאתו שאין רוצה לקנות שפחה לשמשו :

הכי

אמר אביי ק"ו · אביי נמי אית ליה גזירה שוה כדאמרינן לעיל אלא דקאמר הכא לא צריך ומיהו קשה מפ"ק דכריתות (דף ה.) גבי אל תהי ג"ש קלה בעיניך דמשמע התם דאביי לא יליף בתו מאנוסתו אלא מגזירה שוה :

תני אבוה דרבי אבין כו' · מדבעי קרא משמע דלית ליה גזירה שוה דהנה הנה וזמה זמה ותימה א"כ בת בתו ובת בנו מנא ליה דבשריפה ועוד קשה דהאי איש איצטריך לכדדרשינן בפרק ד' מיתות (לעיל דף נא.) אע"פ שאינה כהנת דמאיש דריש כדפירש בקונטרס :

איזהו

עין משפט
נר מצוה

ב א מיי' פ"ב מהלכות איסורי ביאה הל' ו :

ג ב מיי' פ"ג מהלכות נערה בתולה הלכה יז סמג לאוין קה טוש"ע אה"ע סימן קנו סעיף ס בהג"ה :

ד ג מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה כה סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן ב סעיף ט :

מסורת
הש"ס

לעיל נג. וש"נ

[לעיל עה: וש"נ]

[תוספתא פי"ב]

ויקרא כא

[שם]

ויקרא יט

[יבמות סח:]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יכול וכו' כל ימי היותה :

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הלכה כה סמג לאוין קכ טוש"ע אה"ע סי' א סעיף ג :

ו ב מיי' פט"ו מהלכות אישות הלכה יט :

ז ג מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה הל' כה :

ח ד מיי' שם פ"ב הלכה יד :

[ועי' תוספות יבמות סב: ד"ה סמוך ועוד תוס' שם לו: ד"ה נשא]

ט ה מיי' שם הלכה ח וע"ש במ"מ :

י ו מיי' פ"א מהלכות רוצח הלכה א ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה יב סמג עשין יב :

יא ז מיי' פט"ו מהל' סנהדרין שם ופ"ד מהלכות עכו"ם הל' א :

יב ח מיי' פ"ג מהלכות רוצח הל' א והל' ט :

יג ט י מיי' שם הל' י :

יד כ מיי' שם הל' ד :

טו ל מיי' פ"ו מהלכות חובל ומזיק הלכה יב סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' שפג סעיף ה :

[בשבת ובמו"ק כח. איתא תן ועי' תוס' נזיר ח: ד"ה הריני]

איזהו עני רשע ערום · רשע ערום איכא טובא כדמפרש בסוטה בפרק היה נוטל (דף כ: ושם) אבל עני רשע ערום ליכא אלא האי לחודיה : **סמוך** לפירקן · משמע הכא דאבנו נמי קאי וקשה דבפרק חרש (יבמות דף קיב:) אמרינן דקטן לא תקינו ליה נישואין ואמר בהאשה רבה (שם דף לו:) דנשותיהן פטורות מן החליצה ומן הייבום אלמא בעילת זנות היא וי"ל דלא חשיב מיהא בעילת זנות דהא אמר בפרק הכותב (כתובות דף נ:) דקטן שהשיאו אביו אשה כתובתה קיימת* :

והמלוה סלע לעני כו' · משמע דמלוה קעביד וקשה דבפ"ק דחגיגה (דף ה: ושם) אמרינן צרות רבות ורעות זה המשאיל מעות לעני בשעת דוחקו ומפרש ר"ת דהכא במלוה לצורך מזונות אבל התם מיירי כשהמלכות דוחקת לגבות ממנו מס וגולגליות וארנוניות ואם לא היה מוצא היו מניחין אותו ועכשיו גורם זה המלוה ודוחקתו המלכות ולימים בא המלוה וטורף ביתו ושדותיו ומפסיד והיינו צרות רבות ורעות והיינו דקאמר התם זוזי לעללא לא שכיח כלומר לקנות תבואה לתליתא שכיח כלומר כשדוחקין אותו למכור או למשכן ביתו ושדותיו כמו תלויה וזבין (ב"ב דף מז:) ובקונטרס פירש שם דקאי אאם טוב ואם רע זה הנותן מעות לעני בפרהסיא וקאמר זה המשאיל מעות לעני בשעת דוחקו וזוזי לעללא לא שכיח מפרש להשאיל לדקתו לעני בשעת הדחק ולא בשעה שקודם הדחק שיוכל לבקש מזונותיו לקנות תבואה בשעת הזול שהיה מרויח לתליתא שכיח לקנות פת מן הפלטר מדי יום יום שיפסיד והיינו אם טוב ואם רע וקרי תליתא על שם שתולין הפת בסל ומיהו לאו אורחיה למעבד הכי כדאמר בערבי פסחים (דף קיא: ושם) תלאי בביתא קשה לעניותא מיהו יש לפרש דקרי ליה תליתא משום דדרשינן (מנחות דף קג:) והיו חייך תלויים זה הסומך על הפלטר ואית דגרסי איפכא לעללא שכיח כשקונה תבואה ביחד מצוי פת בביתו לתליתא לא שכיח כשלוקח פת מן הפלטר אין הפת מצויה בביתו :

שברזל ממית בכל שהוא · פירש בקונטרס שתוחב לו מחט בושט או בלבו וקשה דא"כ אפילו קוץ נמי אלא נראה משום דאמר בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלד:) ובפרק בהמה המקשה (חולין דף עז:) ובהערל (יבמות דף עו:) דברזלא מיזרף זריף :

רוצח שלא עשה בו אונס כרצון · כי ההיא דפרק המניח (ב"ק דף לב: ושם) הסותר את כותלו לאשפה אי דלא שכיחי רבים אנוס הוא וכן היתה לו אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם לענין נזקין חייב לענין גלות פטור שלהי פרק כיצד (שם דף כו: ושם) ויש ענייני אונס דאפילו נזקין פטור כמו שמחלק בירושלמי בין בא וישן אצל הכלים להיה ישן כבר והביאו כלים אצלו וכגון אפילה וקרן זוית דפרק המניח (שם דף כז:) ובהגוזל בתרא (שם דף קיב:) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לד:) הניח להן אביהן פרה שאולה וטבחוה ואכלוה משלמין וכו' מה שנהנו אבל מה שהזיקו לא ובפרק הפרה (ב"ק ד' מז.) גבי נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות שפוטר שם את בעל הבית כשהזיק את הנכנס היכא דלא הוי ידע ביה ועוד

הכי קאמר איזהו עני רשע ערום זה המשהא בתו בוגרת ואמר רב כהנא משום ר"ע הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו אמר רב יהודה אמר רב המשיא את בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לכותי עליו הכתוב אומר °למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו מיתיבי *האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר °וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא סמוך לפירקן שאני *תנו רבנן האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו *והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר °אז תקרא וה' יענה *תנו רבנן °אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אותו ואת שתיהן מאי בינייהו אמר אביי *משמעות דורשים איכא בינייהו רבי ישמעאל סבר אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן *שכן בלשון יוני קורין לאחת *הינא ואם חמותו מדרשה אתיא רבי עקיבא סבר אותו ואתהן אותו ואת שתיהן ואם חמותו הכא כתיבא רבא אמר חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו ר' ישמעאל סבר חמותו לאחר מיתה בשרפה ורבי עקיבא סבר איסורא בעלמא: **מתני'** *ואלו הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל *וכבש עליו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת חייב דחפו לתוך המים או לתוך האור ויכול לעלות משם ומת פטור *שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור השיך בו את הנחש רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין: **גמ'** אמר שמואל °מפני מה לא נאמרה יד בברזל שהברזל ממית בכל שהוא תניא נמי הכי רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור והני מילי דברזיה מיברז: וכבש עליו לתוך המים: רישא רבותא קמ"ל וסיפא רבותא קמ"ל רישא רבותא קמ"ל אף על גב דלאו איהו דחפו כיון דאין יכול לעלות משם ומת חייב סיפא רבותא קמ"ל אע"ג דדחפו כיון דיכול לעלות משם ומת פטור כבש מנלן אמר שמואל דאמר קרא °או באיבה לרבות את המצמצם ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשימשא ומתה רבינא מחייב רב אחא בר רב פטר רבינא מחייב קל וחומר ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון חייב בו את המצמצם

נזקין

הכי קאמר איזה עני רשע ערום · שבשביל עניות מרשיע זה המשהה וכו' והכי אתמר אין לך עני רשע ערום בישראל אלא המשהה בתו בוגרת : לפי דרכו · להנאתו : למען ספות · לחבור כמו ספו שנה על שנה (ישעיה כט) : רוה את הצמאה · שבע בדבר עם צמא לדבר זקן

תורה אור

וילדה זאת צמאה לתשמיש וזקן שבע וכן גדולה לקטן : והמחזיר אבידה לכותי · השוה וחבר כותי לישראל ומראה בעצמו שהשבת אבדה אינה חשובה לו מצות בוראו שאף לכותי הוא עושה כן שלא נצטווה עליהם : רוה · עובדי כוכבים שבעים ואינן צמאין ליוצרם צמאה זו כנסת ישראל שצמאה ותאיבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיו : והמכבדה · בתכשיטין נאין : סמוך לפירקן · עדיין קטנים הם : סמוך לפירקן שאני · דלאו היינו קטן כולי האי דמשום שנה או חצי שנה לא תזנה עליו : תקרא וה' יענה · לעיל מיניה כתיב הלא פרוס לרעב לחמך וגו' ומבשרך אל תתעלם היינו נושא בת אחותו ומקרב את קרוביו ואוהב את שכניו נמי כמקרב את קרוביו דכתיב (משלי כז) טוב שכן קרוב מאח רחוק ומלוה סלע לעני בשעת דוחקו בכלל פרוס לרעב לחמך וכי תראה ערום : אתהן · משמע ליה לר' ישמעאל את האחת מהן שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא וה"ק קרא ואיש אשר יקח את אשה זו אשתו והדר את אמה באש ישרפו אותו ואת חמותו : ר"ע אומר אותו ואת שתיהן · מפרש ליה הש"ס ואזיל במאי קא מיפלגי הא ודאי לשרוף את אשתו לא קאמר ר"ע : משמעות דורשין · לשון משמעות המקרא דורשין : לר' ישמעאל אתהן חדא הוא · ואחמותו קאי ואם חמותו מדרשא דומה אתיא כדאמר לעיל מנין לעשות למטה כלמעלה וכו' : לר"ע אתהן תרתי משמע · חמותו ואם חמותו וה"ק ישרפו אותו ואתהן הן שתי אמהות כגון לקח את אשה ואת אמה ואם אמה : רבא אמר חמותו שבא עליה חתנה לאחר מיתת בתה איכא בינייהו · אבל אם חמותו לתרווייהו מדרשא אתיא : ר' ישמעאל סבר חמותו לאחר מיתה בשריפה · כמחיים דה"ק קרא אפי' אין מתקיימת אלא אחת מהן תשרף דהא ודאי אאשתו לא קאמר קרא דתשרף : ר"ע סבר · אתהן שתיהן משמע וה"ק אם אשתו קיימת תשרף חמותו ואם לאו אין כאן עונש שריפה אלא איסור ארור שוכב עם חותנתו : **מתני'** כבש · פרמי"ר בלע"ז אוחז ראשו של חבירו ותוקפו במים כדי שלא יוכל להרים ראשו ונגער ומת : שיסה · גירה : השיך · שאחז את הנחש בידו והוליכו והגיע שיני נחש בידו של חבירו פלוגתא דרבי יהודה ורבנן מפרש בגמ' : **גמ'** לא נאמר יד בברזל · כמה שנאמר (במדבר לה) באבן יד בכלי עץ יד משמע שיש בה מלא אחיזה דבעינן שיעורא אבל בברזל כתיב ואם בכלי ברזל הכהו : שהברזל ממית בכל שהוא · על ידי תחיבה שתוחב לו מחט בושט או בלבו : דברזיה מיבריז · פוגש"ע בלע"ז אבל הכאו לארכו דרך הכאה שיעורא בעי : אף על גב דלאו איהו דחפו · אלא שנפל מעצמו ובא זה וכבש עליו ולא נתנו להרים ראשו : שיכול לעלות משם · אדם אחר כיוצא בזה ושטה גרמה לו : פטור · הדוחף דלא עביד שיעור מיתה : או לרבות את המצמצם · היינו כובש שמצמצמו שם שלא יקום :

נזקין

מסורת הש"ס

יבמות סב:

גם זה שם

[ע' תוס' יבמו' סב: ותוס' שם לט. ד"ה ספק] יבמות לד:

[לעיל עה.]

שבת לו: [ע"ש מו"ק כח. ע"ש]

לעיל נב:

ב"ק כו.

ב"ק כג:

גליון הש"ס

גמרא מפני מה לא נאמרה יד בברזל · עי' מרדכי פרק הגוזל קמא סימן קלח ·

עין משפט
נר מצוה

טז א מיי' פ"ג מהל' רוצח הלכה י:
יז ב מיי' שם הלכה ט:
יח ג ד מיי' שם הל' י:
יט ה מיי' שם הל' ט:

[דף לג.]

במדבר לה

נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון אינו דין שחייב בהן את המצמצם רב אחא בר רב פוטר אמר רב משרשיא מ"ט דאבוה דאבא דפוטר אמר קרא °מות יומת המכה רוצח הוא ברוצח הוא דחייב לן מצמצם בנזקין לא חייב לן מצמצם אמר רבא *כפתו ומת ברעב פטור ואמר רבא בכפתו בחמה ומת בצינה ומת חייב גסוף חמה לבא סוף צינה לבא פטור ואמר רבא כפתו לפני ארי פטור לפני יתושין חייב רב אשי אמר אפילו לפני יתושין נמי פטור הני אזלי והני אתו איתמר כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה רבא ורבי זירא חד אמר חייב וחד אמר דפטור תסתיים דרבא הוא דאמר פטור דאמר רבא כפתו ומת ברעב פטור אדרבה תסתיים דרבי זירא הוא דאמר פטור דא"ר זירא ההאי מאן דעייליה לחבריה בביתא דשישא ואדליק ליה שרגא ומת חייב טעמא דאדליק ליה שרגא הא לא אדליק ליה שרגא לא אמרי התם בלא שרגא לא מתחיל הבלא בשעתיה

נזקין עשה בו אונס כרצון · היכא דעביד בידים ואפי' ישן כדיליף בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד וכו': רב אחא פוטר · דגרמא בעלמא הוא דשמשא קטליה: מות יומת המכה וכו' · סיפיה דקרא דלעיל או באיבה דרבינן מגמגם וכתיב רוצח הוא מיעוטא למעוטי נזקין: כפתו ומת ברעב · דבשעה שכפתו אין כאן דבר הריגה והרעב בא מאליו והולך וחזק לאחר זמן כל שעה ולא דמי לממגם במים ובאור דההורג מזומן: סוף חמה לבא פטור · כלומר אם לא היתה שם חמה בשעה שכפתו אבל סוף לבא כאן וזה לא יכול לעמוד וסופו למות פטור שלא היה ההורג מזומן להריגה וגרמא הוא ואין דינו מסור לבית דין אלא לשמים: כפתו לפני ארי פטור · דאי נמי לא היה כפות לא היה יכול להציל עצמו מן הארי · בכולהו גרסינן אמר רבא: הני אזלי והני אתו · ולא מת על ידי יתושים הראשונים שהיו מוכנים שם שכמה כאות עברו עליו: כפה עליו גיגית · ומת בהבלא: או שפרע עליו מעזיבה · וזה היה ישן ונכנסה שם הצינה פטור שההורג בא לאחר זמן: בביתא דשישא · שסתום ביותר ואין הבל האור והנר יכול לצאת ממנו: טעמא דאדליק ליה שרגא · שזמן את ההורג: הא לא אדליק ליה שרגא · ומת בהבל פיו דומיא דכפה עליו גיגית פטור:

בשעתיה

בפרק המניח *היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון נשברה חבית בקורה חייב ואם עמד בעל חבית פטור ובשלהי השוכר את האומנין (ב"מ דף פב: ושם) המעביר חבית ממקום למקום ושיברה רבי יהודה אומר שומר חנם ישבע וכו' מדפטרינן שומר חנם ולא מחייב מטעם אדם המזיק ש"מ דאונס שהוא כעין גניבה ואבידה מיפטר ולכך מחייב שומר שכר וא"ת הא שלהי כילד הרגל (ב"ק דף כז·) מחייבים נפל מן הגג ברוח שאינה מצויה אף על גב דרוח שאינה מצויה הוי כעין גניבה ואבידה כדאמר בפרק שור שנגח ד' וה' (שם דף מה·) גבי ד' שנכנסו תחת הבעלים הרגו מועדין נהרגין ומשלמין את הכופר וחייב לשלם דמי שור לבעליו חוץ משומר חנם ומוקי לה דנטריה שמירה פחותה דשומר חנם כלתה שמירתו והנך אחריני לא כלתה שמירתן ודייק כמאן אי כרבי יהודה דאמר שוכר כנושא שכר ניתני וכולן במועד פטורים מן הכופר פירוש משום דמועד סגי ליה בשמירה פחותה לרבי יהודה והיינו דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה ואינה יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה כדמוכח בריש הכונס (שם דף נה:) ומדמחייבינן נושא שכר ופטרינן שומר חנם ש"מ דרוח שאינה מצויה הוי כעין גניבה ואבידה ואפ"ה מחייבינן ביה אדם המזיק כדפרישית וי"ל דרוח שאינה מצויה הוי כעין אבידה ומחייבין ביה המזיק ונתקל לרבי יהודה הוי כעין גניבה דפטרינן ביה אדם המזיק כדאמר בהשואל (ב"מ דף צד:) דגניבה קרובה לאונס ואבידה קרובה לפשיעה ולענין שומר שכר מחייבי תרוייהו וכן מוכח בהגוזל קמא (ב"ק דף צט: ושם) גבי טבח אומן שקלקל דפריך למאן דפטר בחנם מברייתא דקתני נתן בהמה לטבח וניבלה חייב מפני שהוא כנושא שכר אלמא ס"ד דהאי מקשה אפילו בחנם חייב כמו שומר שכר שחייב על האבידה ומשני אימא מפני שהוא נושא שכר לפיכך בשכר חייב אבל בחנם פטור דהוי כעין גניבה:

בנזקין לא חייב לן מצמצם · משמע דמחייבי טפי ברוצח מבנזקין ואם כן מדפטרינן לקמן ברוצח תרים כ"ש בנזקין וכן משמע בשלהי כילד הרגל (ב"ק דף כז: ושם) דפטרינן זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות אפילו קידם וסילקן וא"ת הא אמרינן בריש הכונס (שם דף נה: ושם) הפורץ גדר בפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ופריך היכי דמי אי בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב ומאי קושיא הא דמיא לתרים דפטור ונראה לפרש דאכותל קאי (א) ולהכי פריך בדיני אדם נמי ליחייב אכותל ויש ספרים שכתוב בהדיא אכותל ותדע דתנן התם הוציאוה ליסטים הליסטים חייבין ומוקמינן בגמרא דהכישוה במקל ש"מ דבלאו הכשה לא מיחייבי אע"פ (ב) שפרצוה לסטים ומיהו יש לדחות דמתניתין להתחייב בנזקיה איירי אבל אאבידה דבהמה מיחייבי וא"ת למאי דפרישית דקאי אכותל ליתני דפטור מדיני אדם קאי אבהמה וי"ל דלא שייך למיתני פטור מדיני אדם אם היה שום חיוב (ג) (לא) בבהמה (ולא) [או] בכותל אבל כשמתרץ בכותל רעוע אע"ג דאין דומה שיתחייב בדיני שמים אכותל שהוא רעוע כ"כ שיכול ליפול ברוח מצויה או אפי' ברוח שאינה מצויה מ"מ שייך למיתני חייב בדיני שמים כיון שיש דבר שהוא חייב בו כגון הבהמה והשתא אתי שפיר דנקט בפני בהמת חבירו ולא נקט הפורץ גדר של חבירו דמשום בהמה נקט לה ומיהו בסוף הסוגיא דקאמר מהו דתימא כיון דלמיסתר קאי מאי עבד משמע דחיוב דיני שמים קאי נמי אכותל ומצי לפרש דה"ק כלומר למיסתר ולמיפל קאי אי נמי הכי קאמר כיון דלמיסתר קאי שהבעלים מצווין לסותרו שלא יפול על בני אדם סד"א דכל הקודם במצוה זכה ואין לו להניח מלסתור בשביל בהמת חבירו ובדיני שמים נמי לא מחייב קמ"ל אי נמי חייב בדיני שמים קאי נמי אכותל שנהגה הוא בה עד שיזדמנו לו פועלים לתקן:

כפתו ומת ברעב · אפי' היה רעב כבר בשעה שכפתו כיון דאם לא היה מתחזק עליו הרעב לא היה מת הוה ליה סוף רעב לבא דלא דמי לכפתו בחמה שכבר נפלה עליו חמה שראוי למות בה: **סוף** חמה לבא כו' · דלא רבי רחמנא ממגם אלא במקום שהתחיל בו ההיזק כבר ומיהו אם כפתו בפנים והביאו במקום שסוף חמה לבא וסוף צנה לבא נראה דחייב למ"ד אשו משום חציו דלענין מיתה נמי מחייבין באשו משום חציו כדמוכח בכילד הרגל (שם דף כב· ושם) ואין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש כדמוכח בריש הכונס (שם דף נו· ושם) דפריך אי דמטא ניהליה ברוח מצויה בדיני אדם נמי ליחייב והיא דאשקיל עליה בידקא דמיא דבסמוך אפילו כפתו והביאו שם וא"כ אשקיל פטור דדמיא לזרק חץ ותריס בידו דאפילו הוא קידם וסילקו פטור וא"ת והרי אש דהסיך בו את הכלב דפטור למ"ד מעצמו מקיא אמאי פטור לפי מה שפירש בפרק כילד הרגל (שם ד' כג: ושם) בשמעתא דפי פרה ששם ידו לתוך פי הנחש והסיך ליחייב משום אשו דודאי הנחש יקיא את הארס וי"ל דשאני התם שעדיין אין הארס בעולם ומיהו קשה ההיא דזרק צרור למעלה דבסמוך דמשמע דאי לא אזלא לגלדין אלא לתחת פטור אמאי ליחייב מידי דהוה אאבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה דחייב משום אשו אי בהדי דאזלי קא מזקי כדאיתא בפ"ק דב"ק (ד' ו·) ושמא איטו מנוי כאן שתפול לתחת ממש ולא תיזיל כלל לגלדין ומיהו זה ודאי קשה דמשמע דלגלדין נמי לא מיחייב אלא משום כחו דפריך אי כחו הוא תיזיל לעיל ודוחק לומר כח כחוש הוא וצריך לומר דהייטו למ"ד אשו משום ממונו והא דתנן בפ"ב דחולין (דף לא.) נפלה סכין מידו ושחט שחיטתו פסולה ודייק טעמא דנפלה הא הפילה הוא כשירה כמאן כרבי נתן דלא בעי כוונה קשה נפלה נמי ליהוי כי הפילה למ"ד אשו משום חציו אם לא נחלק בשחיטה ולא מסתבר לחלק כיון דאפילו מיתה גמרינן מממון אלא נראה דאתיא ההיא סוגיא כמ"ד אשו משום ממונו ומיהו קשה דאי לתחת לאו כחו הוא מאי שנא מהא דתנן באלו הן הגולין (מכות דף ז·) היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו פטור משום דשלא כדרך ירידתו הוא והשתא תיפוק ליה דלאו כחו הוא וי"ל דשאני התם דמתוך שמושך למעלה טפל יותר למרחוק עוד יש לפרש דבכל הגי דסוף חמה וצנה ואדי לבא וזרק צרור למעלה ונפל לתחת אפילו כפתו והביאו שם פטור דדמי לכח כחו ואם נמי שלא המיתה אלא ברוח *מצויה פטור ממיתה אלא דלענין ממון חייב נזק שלם ולא דמי לחצי נזק צרורות אע"ג דכח כחו הוא דהתם אשו נמי חייב משום ממונו כדמוכח בפרק כילד הרגל (ב"ק דף כב· ושם) דמאן דלית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו: שאיט רש"ל

כפתו לפני ארי פטור · אין חילוק בין יתושין לארי אלא משום דהתם ארי עדיין לא התחיל לחבול בו שאם קפץ כבר עליו הארי לא היה יכול להתעסק לכפותו אבל התם יתושין כבר התחילו ליפול עליו ואע"ג דהני אזלי והני אתו קסבר לא שנא: **כפה** עליו גיגית כו' · לא דמי לסוף חמה לבא לסוף צינה לבא דהתם ליכא חמה וצינה כלל ולא מתחיל ביה בשעתיה ולא דמי נמי לכפתו בחמה וצינה דהתם כבר אתו עליה מקודם חמה וצינה שיש בהן כדי להמית אבל הכא ליכא אלא הולך ומתחזק עליו ודמי לכפתו ברעב שכבר יש רעב מעט ותמיד מתחזק ואם תאמר מאי שנא פרע מעזיבה מתרים ובידקא דמיא בכח שני ויש לומר דהכא חייב טפי כדמסיק דמתחיל ביה בשעתיה:

סתם

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה בנזקין וכו' דאכותל קאי והכי פריך: (ב) בא"ד לא מיחייבי אע"פ שהוציאוה לסטים: (ג) בא"ד אם היה שום חיוב או בבהמה או בכותל:

כ א ב מיי' פ"ג מהל' רוצח הלכה יא:
כא ג ד מיי' שם הי"ב:
כב ה מיי' פ"ט מהלכות פרה אדומה הל' ב:
כג ו מיי' שם פי"ב הלכה ג:
כד ז ח ט מיי' פ"ג מהלכות רוצח הלכה יג:

בשעתיה הכא בלא שרגא נמי מתחיל הבלא בשעתיה: (סימן סול"ם תרי"ס סמני"ן בכות"ל) אמר רבא *דחפו לבור וסולם בבור ובא אחר וסילקו ואפילו הוא קדם וסילקו פטור דבעידנא דשדייה יכול לעלות הוא ואמר רבא *זרק חץ ותריס בידו ובא אחר ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדייה ביה מיפסק פיסקיה גיריה ואמר רבא זרק בו חץ וסמנין בידו ובא אחר ופיזרן ואפי' הוא קדם ופיזרן פטור דבעידנא דשדא ביה יכול להתרפאות הוה א"ר אשי הלכך אפילו סמנין בשוק א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי נזדמנו לו סמנין מהו אמר ליה *הרי יצא מבית דין זכאי ואמר רבא *זרק צרור בכותל וחזרה לאחוריה והרגה חייב ותנא תונא כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו במזיד נהרגין בשוגג גולין בשוגג גולין פשיטא במזיד נהרגין איצטריך ליה מהו דתימא התראת ספק היא מי יימר דהדרה קמ"ל תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו כגון אלו המשחקין בכדור *שהרגו תוך ארבע אמות פטור חוץ לארבע אמות חייב אמר ליה רבינא לרב אשי היכי דמי אי דקא ניחא ליה אפילו פורתא נמי אי דלא ניחא ליה אפילו טובא נמי לא אמר ליה סתם משחקין בכדור כמה (*דעיילי טפי) מינח ניחא ליה למימרא דכה"ג כחו הוא ורמינהי * *המקדש ונפל קידוש על ידו או על הצד ואחר כך נפל לשוקת פסול הכא במאי עסקינן בשותת תא שמע **מחט שהיה נתונה על החרס והזה עליה ספק על המחט הזה ספק על החרס הזה ומיצה עליה הזאתו פסול אמר רב חיננא בר יהודה משמיה דרב מצא איתמר *אמר רב פפא *האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא גירי דידיה הוא ומיחייב *הני מילי בכח ראשון אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא ואמר רב פפא *זרק צרור למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב אמר ליה מר בר רב אשי לרב פפא מ"ט משום דכחו הוא אי כחו תיזיל לעיל

ואי

רש"י

בשעתיה · מיד בשעת כפייה מתחיל ואח"כ הולך וחזק: ואפילו הוא · הדוחף עצמו: קדם וסלקו · קודם נפילתו של זה פטור: בעידנא דשדייה יכול לעלות הוא · ופטור על הדחייה ומשום סלוק לא מצית לחיוביה דגרמא בעלמא הוא: ואפילו הוא קדם · הזורק את החץ ורץ לאחר זריקת החץ קודם שיגיע החץ לחבירו ונטל התריס הימנו: סמנין · הראויין לרפאותו: בידו · של הרוג: הלכך · כיון דאם יש שם סמנין הראויין לרפאותו בידו פטרת ליה אפי' אינם בידו אלא שמצויין בשוק לקנות בשעת זריקה הרי אלו כאלו הן בידו ופטור ואפילו לא נמצאו לאחר מכאן: נזדמנו לו סמנין · למוכה אחר המכה ולא קנאן ולא ריפא עצמו: מהו · מי אמרינן הרי היה יכול להתרפאות או דילמא כיון דבשעת זריקה לא הוי סמנין מיחייב דהא מכת מות הוא: הרי יצא מב"ד זכאי · כלומר הואיל וקודם עמדו בדין מצאו לו זכות אין לנו לחייבו: זרק צרור בכותל · (א)ונתכוין להרוג את חבירו וזרק צרור והכה בכותל בכח וחזרה מכחו לאחורי' והרגו חייב דהא נמי כחו הוא: כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו · רגילין תינוקות להכות הכדור בכותל בכח כדי שתחזור לאחוריה הרבה ולאחר (ב) שזורק הוא רץ וחבירו אוחז את הכדור ומכה אותו בה אם יכול לכוון ההוא דזרק בכותל אשמעינן תנא דאם נתכוין שתהרוג את חבירו בחזרתה לאחוריה ויש בו כדי להמית חייב: כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו תוך ד' אמות פטורין · אם היה המוכה עומד בתוך ארבע אמות של כותל ולא הספיקה לחזור ד' אמות עד שמצאתו והרגתו פטור הזורק מגלות: חוץ לד' אמות חייב · גלות: אי דניחא ליה · (שלא) שתחזור יותר: אפי' פורתא נמי · ליחייב גלות דהא הרג בשוגג וטעמא ליכא למיפטריה: ואי לא ניחא ליה · שתחזור כל כך: אפי' טובא נמי · יותר מד' אמות ליפטר דלא נתקיימת מחשבתו דאמר מר (מכות דף ז:) ואשר לא צדה פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ד' אלמא כיון דלא ניחא ליה דניזיל לא: סתם משחקין בכדור כמה דעיילי · ומקרבי לכותל בשעה שזורקין מינח ניחא ליה כדי שתחזור הרבה הלכך בציר מד' אמות לא ניחא ליה דתיזיל אית דמפרשי האי חייבין ופטורין ממיתה וכגון שהתרו בו: דכי האי גוונא · שחזרה לאחוריה מכח זריקתו חשיב להו כחו: המקדש · מי חטאת באפר נתינת אפר על המים קרי קידוש כדתנן במסכת פרה (פרק ו מ"ג) (*הרי קודש) לף על המים: ואח"כ נפל לשוקת · אבן חלולה שהמים נכנסין בו מן המעין דרך נקב שפופרת דכתיב (במדבר יט) מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי וקא ס"ד דהאי נפל דקתני כגון שנפל על ידו בכח או על הצד כלומר על צד הכלי ומשם ניתז בכח לשוקת וקתני דפסול: בשותת · לא ניתז מכח נפילה ראשונה אלא מעצמו חזר ושתת מידו לשוקת שותת כמו (ברכות דף כב:) מים שותתין על ברכיו קולי"ר בלע"ז שאינו ניתז למרחוק אלא טפל ויורד כנגדו: והזה עליה · ונתכוון להזות עליה לטהרה מטומאת מת וההזיה נראית עליה אבל ספק על המחט נפל ההזיה כשיוצאת מידו ספק על החרס הזה תחלה: ומיצה עליה · כלומר ומן החרס חזרה ונתזה עליה וקתני פסולה אלמא לאו כחו היא: מצא אתמר · לאו לשון מצוי דהוה התזה קתני אלא לשון מציאה כלומר ההזאה נמצאת עליה ואין ידוע אם בתחלה הזה עליה או חזר מכח היתוז או שמא לא זה ולא זה אלא על החרס הזה והיה מדרון והלכה ההזאה על המחט דליכא כחו כלל: דכפתיה · קשר ידיו ורגליו על שפת הים: ואשקיל עליה בידקא דמיא · הפנה את מרוצת המים עליו: גירייה דידיה הוא · כן הן חציו והרי הוא כזורק בו חץ וכדמפרש ואזיל שהמים באים בכח ראשון עליו מיד כגון שהגיעו סמוך לשפת הים והשפה מדרון: בכח ראשון · כשפינה להם דרך לצד זה מיד נפלו עליו דהוי כחו: אבל בכח שני · שהגיעו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בגאתו מגדרותיהן עליו אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם גרמא הוא ולא מכחו: והלכה לצדדין · דרך נפילתה שלא נפלה כנגדו אלא כשהיא חוזרת לארץ היתה מתרחקת לצדדין אבל אם נפלה טכחה והרגה פטור דלאו כחו הוא אלא היא חוזרת לארץ מאליה: תיזיל לעיל · דהא כלפי מעלה זרקה כנגדו ולא לצדדין:

אי

תוספות

סתם משחקין בכדור כמה דעיילי כו' · לא מסתבר לפרש כלל לענין חיוב מיתה במזיד דאי קאי גברא תוך ארבע אמות ואתרו ביה וקיבל עליו התראה אמאי פטור הא ודאי מתכוין הוא אלא נראה כלשון ראשון שפירש בקונטרס דלענין גלות איירי כדדרשינן שלהי כילד הרגל (ב"ק ד' כו: ושם) ואשר לא צדה פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע והוא הדין נתכוין לזרוק ד' וזרק ב' כי הכא דסתם משחקין בכדור מתכוין שתלך חוץ לד' אמות ולא תוך ד' אמות ומיהו קשה אי למיפטריה מגלות קאמר פרט למתכוין לזרוק ב' וזרק ד' הא דאמרינן בריש אלו הן הגולין (מכות ד' ז: ושם) (אם בפתע) בלא איבה פרט לשוגג בלא צדיה פרט למתכוין לצד זה והלכה לצד אחר ואשר לא צדה פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע והשתא מקרא דואשר לא צדה דכתיב ברישא בפרשת ואלה המשפטים מוקמי בלא צדיה דפרשת ואלה מסעי הוה ליה למעוטי ההוא דדמי טפי לפטור כגון נתכוין לצד זה והלכה לצד אחר ולא נתכוין לזרוק לצד הנראה ובשלהי כילד הרגל (ב"ק ד' כו: ושם) פירש בקונטרס לשון אחר דחייב גלות וכן נראה לר"ת ולא לגמרי כפירושו דפירש פרט לנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' דלא הוי בכלל כי יזיד דכתיב בתריה אלא פרט דלא הוי בכלל מכה איש ומת דכתיב לעיל מיניה ולהאי פי' לא מתוקמא שמעתין לענין גלות אלא לענין חיוב מיתה כלשון שני שבקונטרס וא"ת ואמאי איצטריך לחייב גלות לנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' מהיכא ס"ד דפטור ולפטור ממיתה ודאי לא אתא דפשיטא דשוגג פטור ממיתה וי"ל דהוה פטרינן ליה מבלא צדיה כמו נתכוין לצד זה והלכה לצד אחר ועוד יש לפרש דלעולם נתכוין לזרוק ב' וזרק ד' פטור מגלות ולא קשיא מידי מההיא דמכות דלהכי נקט ברישא לצד זה משום דהתחיל לדרוש קרא דבלא צדיה ברישא והתנא רצה להזכיר הפשוט יותר תחלה וא"ת ואמאי איצטריך בפרק אלו הן הגולין (מכות ד' ז: ושם) (*מבשגגה) לפטור נתכוין להרוג בהמה והרג את האדם הא על כרחך היינו או נתכוין לזרוק לצד זה והלכה לצד אחר או נתכוין לזרוק ב' וזרק ד' וי"ל דהתם היו האדם והבהמה זה אצל זה אי נמי כסבור בהמה ונמצא אדם ומיהו תימה הא דפליגי רבי ורבנן בריש אלו הן הגולין (שם) בנשמט הברזל מקתו ומן העץ המתבקע דמר מחייב בהאי ומר מחייב בהאי אמאי חייב הא הוי כמו נתכוין לזרוק ב' וזרק ד' שנתכוין לבקעת עצים שלפניו והלך למרחוק:

בגוסס

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה זרק וכו' נתכוין כצ"ל ואות ו' נמחק: (ב) בד"ה כגון אלו המשחקין וכו' ולאחר שזרקו הוא רץ וכו' אם יכול לכוון ואשמועינן תנא דאם ההוא דזרק בכותל נתכוין שיהרוג את חבירו:

[לקמן עח.]
ס"א דאולי מיניה
ס"א ל"ג
פרה פי"ב מ"ב ע"ש
חולין טז.
פרה פ"ו מ"א
נ"ל בבלי דעת]
[נ"ל סיס קדוש]

ואי לאו כחו הוא תיזיל לתחת אלא כח כחוש הוא *ת"ר "הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין רבי יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו אמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו °ואיש כי יכה כל נפש אדם רבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש ור' יהודה בן בתירא סבר כל נפש כל דהוא נפש אמר רבא "הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור "בגוסס בידי שמים שהוא חייב לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם מר "מדמי ליה לטריפה ומר מדמי ליה לגוסס בידי שמים מאן דמדמי ליה לטריפה מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים גוסס בידי שמים לא איתעביד ביה מעשה האי איתעביד ביה מעשה ומאן דמדמי ליה לגוסס בידי שמים מ"ט לא מדמי ליה לטריפה טריפה מחתכי סימנים הא לא מחתכי סימנים תני תנא קמיה דרב ששת ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא המכה את חבירו ואין בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב אין בו כדי להמית פשיטא אלא יש בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב וסתמא כרבי יהודה בן בתירא אמר רבא ההורג את הטריפה פטור "וטריפה שהרג בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד (מאי טעמא) חייב דכתי' °ובערת הרע מקרבך שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה *וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות ואמר רבא "הרובע את הטריפה חייב טריפה שרבע בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד חייב דכתיב ובערת הרע מקרבך שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה הא תו למה לי היינו הך הרובע את הטריפה איצטריכא ליה מהו דתימא ליהוי כמאן דמשמש מת וליפטר קמ"ל דמשום הנאה הוא והא אית ליה הנאה ואמר רבא "עדים שהעידו בטריפה והוזמו אין נהרגין עדי טריפה שהוזמו נהרגין רב אשי אמר "אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין ואמר רבא שור טריפה שהרג חייב "ושור של אדם טריפה שהרג פטור מאי טעמא אמר קרא °השור יסקל וגם בעליו יומת כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת קרינן ביה השור יסקל וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת לא קרינן ביה השור יסקל רב אשי אמר "אפילו שור טריפה נמי שהרג פטור מאי טעמא כיון דאילו בעלים הוו פטירי שור נמי פטור : שיסה בו את הכלב וכו' : *אמר רב אחא בר יעקב כשתמצא לומר לדברי ר' יהודה ארס נחש בין שיניו הוא עומד לפיכך *מכיש בסייף ונחש פטור לדברי חכמים "ארס נחש מעצמו הוא מקיא לפיכך נחש בסקילה *והמכיש פטור :

מתני' *"המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר : **גמ'** *תנו רבנן את זו דרש רבי נחמיה °אם יקום והתהלך בחוץ על

רש"י

אי לאו כחו תיזיל לתחת · תפול מיד כנגדה ולא לצדדין : אלא כח כחוש הוא · אינו כחו חזק אלא קצת כחו יש כאן והאי דלא אזלה לעיל משום שכלה כח חוזק הזריקה והאבן חוזרת לארץ אבל עדיין הולכת היא ממקצת כחו : ה"ג ר' יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב וכו' : עד דאיכא כל נפש · וכיון דמתחילה סייעו הראשונים בהריגתו ליכא כולה נפש במכת האחרון : כל דהוא נפש · אפי' מקצתה ומיהו היכא דהכוהו בבת אחת לא קטלינן לכלהו דאיש כי יכה אמר רחמנא ולא שנים שהכוהו : הכל מודים בהורג את אדם טריפה · כגון נקב הוושט או קרום המוח : שהוא פטור · מדלא אפליגו ביה שמע מינה כיון דניכרים חתיכת סימנין חיותו גברא קטילא חשיב ליה: בגוסס בידי שמים · ובא אחר והרגו הכל מודים שחייב דלא איתעביד ביה מעשה בריא והרי הוא כחי : בגוסס בידי אדם · כגון זה שקרוב למות מחמת המכות אלא לא עשאוהו הראשונים טריפה : מחתכי סמנין · סימן חיותא : כל נפש להביא וכו' · דמשמע כל דהוא נפש : שהוא חייב · האחרון : ובערת הרע · והרי ראוהו רוצח : שלא בפני ב"ד · ואתה בא לחייבו על פי עדים פטור דאין עדותן עדות דהויא עדות שאי אתה יכול להזימה לקיים בה דין הזמה שאם הוזמו אין נהרגין דגברא קטילא בעו למיקטל : את הטריפה · אדם טריפה ורבעו חבירו במשכב זכור : חייב · דהא איכא הנאה : כמאן דמשמש מת · רובע את המת : והא אית ליה הנאה · אבל רובע את המת ליכא הנאה שעבר חמימותו ולחלוחותו וגלטנן : עדי טריפה · שהן עצמן טריפה : שהוזמו נהרגין · דכתיב ובערת הרע מקרבך : לפי שאינן בזוממי זוממין · בדין זוממי זוממין אותם שהזימום ואמרו להם באותה שעה עמנו הייתם אם היו באין שנים אחרים ומזימין אותם לומר היאך אתם מזימין את אלו והרי אתם עמנו הייתם במקום פלוני אין הזוממין שנמצאו עכשיו זוממין נהרגין משום דגברא קטילא בעי למיקטל הלכך כי לא אתזמו נמי לא מקטלי הנך טריפה אפומייהו דהוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה ולא מקטלי ולרבא כיון דעדות זוממין חדוש הוא אע"ג דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה מקטלי : זוממי זוממין · המזימין את הראשונים כשהן נעשו זוממין הוו להו זוממין של זוממין קמאי כל עדות זומם קרו זוממי של נדון כדאמרינן זוממי בת כהן באלו הנחנקין (לקמן דף פד:): וגם בעליו יומת · כלו' כמיתת בעלים (בסנהדרין דף ב:) כך מיתת השור ולהא מילתא נמי מקשינן להו דכיון דאילו קטיל מריה שלא בב"ד לא מקטיל על פי עדים כדאמרינן לעיל שורו נמי לא מקטיל : כיון דאילו הוו בעלים טריפה · דכוותיה לא הוי מקטלי שור טריפה נמי לא מקטיל דהא למיתת בעלים הוקש : שיסה · גירה : הכיש · שאחז הנחש והוליכו והכיש הנחש בבשרו : בין שיניו עומד · והרי הוא כתוקע סכין בבטנו דלאו גרמא הוא שהרי כלי משחיתו בידו : מכיש בסייף · כדין רוצח : מעצמו מקיא · בנשיכתו וכשהכישו זה עדיין אין בו כדי להמית לפיכך גרמא בעלמא הוא אף על פי שיודע שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מיית : לפיכך נחש בסקילה · כדין שור שהמית דכל בהמה וחיה כשור הן *אלא שדבר הכתוב בהוה : **מתני'** ואמדוהו למיתה · בית דין אבל אמדוהו תחילה לחיים אפילו לרבנן פטור כדלקמן : והיקל ממה שהיה · וחזרו ואמדוהו לחיים : שרגלים לדבר · שלא מת מחמת מכה זו שהרי היקל : על

תוספות

בגוסס בידי אדם · תימה אותו שעשאו גוסס אמאי פטור הא רוב גוססין למיתה *ואמרינן בריש בן סורר (לעיל דף סט:) דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב והמכה חבירו ואמדוהו למיתה ומת מי לא מיחייב והא נמי אמוד למיתה הוא וי"ל דכיון שהקילה עליו תורה שחובשין אותו כדאמרינן בסמוך ואע"פ שאמדוהו למיתה אין הורגין כל זמן שהוא חי וזימנין נמי דאומדין למיתה וחי אף על גב דרובא מייתי הלכך כיון שבא אחר והרגו פטור ותדע דהא אשכחן גוסס בידי שמים דנחשב כחי לחייב את ההורגו אע"ג דרוב גוססין למיתה הלכך אין לתמוה בגוסס בידי אדם אם נחשבנו כחי לפטור מי שעשאו גוסס :

מר מדמי ליה לטריפה וכו' · אף על גב דקראי קא דרשי איצטריך ליה להני טעמי :

ההורג את הטריפה פטור · אפי' למ"ד טריפה חיה דסופו שימות בחבלה זו ותדע דהא רבא אית ליה טריפה חיה בפרק קמא דתמורה (דף יא: ושם) ומיהו נראה דהתם גרסינן רבה בר פלוגתיה של רב חסדא ועוד דסברתיה הפוכה בפרק קמא דבכורות (דף ג: ושם*) :

בפני בית דין חייב · כגון דראוהו ביום שדנין על ראייתם דאי ראוהו בלילה בעי עדות כדמוכח בהחובל (ב"ק ד' צ: ושם) וכיון דבעי עדות בעינן עדות שאתה יכול להזימה :

שור טריפה שהרג חייב · אע"ג דבשילהי פרק ד' וה' (שם דף מד:) פטרינן לרבי שמעון שור שנתכוין להרוג את זה והרג את זה מטעם דכמיתת בעלים כך מיתת השור לא דמי דהתם הטעם שוה לשניהם אבל הכא באדם שייך לפטור מטעם עדות שאי אתה יכול להזימה ובשור לא שייך דאם הוזמו עדים משלמים דמי שור טריפה לבעלים :

מגדף

[ועי' תוס' נדה כג: ד"ה אמר ותוספות מנחות נח: ד"ה ואילא דאמרי וכו' באריכות]

עין משפט נר מצוה

כדאיתא בקדושין עח:

כה א מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ו סמג לאוין קסג :

כו ב מיי' שם פ"ב הלכה ח :

כז ג ד מיי' שם הלכה ז :

כח ה ו מיי' שם ה"ט :

כט ז מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הי"ב :

ל ח ט מיי' פ"כ מהל' עדות הלכה ז :

לא י כ מיי' פ"י מהל' נזקי ממון הלכה ז :

לב ל מיי' שם הלכה ח:

לג מ מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ג ס :

[מלה זו לא נמצא בערוך והולי צ"ל משיך ועיין בערוך ערך הרס]

[ב"ק מד:]

מסורת הש"ס

ב"ק י: כו:

ויקרא כד

דברים יג

פ"א ל"ג

[לעיל מה. ב"ק עה:]

שמות כא

[ב"ק כג.]

[צ"ל והמשיך]

[מיר סה:]

שם

כתובות לג. [תוספתא ב"ק פ"ט]

לד א ב מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ג :

לה ג מיי' שם הלכה ב :

תורה אור

על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בשוק וזה נהרג אלא זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר כך הכביד ומת שהוא פטור ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה מלמד *שחובשין אותו ורבי נחמיה חבישה מנא ליה יליף ממקושש ורבנן נמי לילפי ממקושש מקושש בר קטלא הוא ומשה לא הוה ידע קטליה במאי לאפוקי האי דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא ורבי נחמיה יליף ממגדף דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא וחבשוהו ורבנן מגדף הוראת שעה היתה כדתניא* יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר °מחלליה מות יומת אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג שנאמר °כי לא פורש וגו' אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש להם על פי ה' שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו בשלמא לרבי נחמיה היינו דכתיבי תרי אומדני חד אמדוהו למיתה וחיה וחד אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אלא לרבנן תרי אומדני למה לי חד אמדוהו למיתה וחיה וחד אמדוהו לחיים ומת ורבי נחמיה אמדוהו לחיים ומת לא צריך קרא *שהרי יצא מבית דין זכאי *תנו רבנן המכה את חבירו ואמדוהו למיתה וחיה פוטרין אותו אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני לממון ואם לאחר כן הכביד ומת הלך אחר אומד האמצעי דברי רבי נחמיה וחכמים אומרים אין אומד אחר אומד תניא אידך *אמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים לחיים אין אומדין אותו למיתה אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני לממון ואם לאחר כן הכביד ומת משלם נזק וצער ליורשים מאימתי משלם משעה שהכהו וסתמא כרבי נחמיה: **מתני'** נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לעובד כוכבים והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא פטור נתכוין להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמיתו על מתניו והלכה לה על לבו והיה בה כדי להמיתו על לבו ומת פטור נתכוין להכותו על לבו

והיה

גמ' על משענתו. מתרגמינן על בורייה שנתרפא לגמרי ונשען על כחו: וכי תעלה על דעתך. למה לי למימר ונקה המכה ממיתה: אלא זה שאמדוהו. מתחילה למיתה ובא הכתוב ללמדך שאם יקום מן המשכב והתהלך בחוץ ואמדוהו למשענת חיים ונקה המכה ואפי' מת לאחר מכן שחזר והכביד: ורבנן האי ונקה המכה מלמד שחובשין אותו · אם אמדוהו למיתה חובשין את המכה שלא יברח עד שנראה אם ימות אם לאו להכי אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה מכלל דעד השתא חבוש הוא: יליף ממקושש. דכתיב (במדבר טו) ויניחו אותו במשמר: מקושש בר קטלא הוא. פשיטא ליה למשה דבר קטלא הוא כדאייתי לקמן בברייתא יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה יומת רבנן סבירא להו כמאן דאמר *לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזה מיתה נהרג: דלא היה יודע אי בר קטלא הוא אי לא. כדמפרש לקמן אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש וכו': הוראת שעה היתה. אי לא כתב חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא נצטוו מתחילה על אותה חבישה ומעלמא עשו דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחילה מה ספק היה להם להטיל עליו ספק מיתה ולחובשו: כדתניא. סייעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באיזה מיתה יומת אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה: מה יעשה לו. משמע בר עשייה הוא אבל לא היו יודעין מהו: לפרוש להם. ולא כתוב מה יעשה משמע כל דינו היו צריכין לפרש להם: בשלמא לר' נחמיה. דאמר ונקה המכה לאמדוהו למיתה והקל וחזר והכביד אתא היינו דכתיבי תרי קראי יתירא לאומדנא דאם בא ללמדנו שהחובל בחבירו חייב בריפוי ושבת כדמסיק שבתו יתן וגו' נכתוב והכה את רעהו באבן או באגרוף ונפל למשכב שבתו יתן ורפא ירפא ולא ימות יתירא הוא למדרש וכן אם יקום והתהלך בחוץ: חד אמדוהו למיתה וחיה. דלא תימא הואיל ויצא מב"ד חייב נקטליה דהא דהדר חיי חס רחמנא עליה להכי אתא ולא ימות כלומר והכה איש וגו' ולא ימות כמה שאמדוהו אלא נפל למשכב שבתו יתן ממון ולא מיתה או אם יקום והתהלך בחוץ לאחר שאמדוהו למיתה ונקה המכה אפילו חזר והכביד ומת: אלא לרבנן. דאמרי לחבישה אתא תרי אומדני למה לי לכתוב ולא ימות ונפל למשכב ונקה המכה שבתו יתן ושמעינן מינה אמדוהו למיתה וחיה ממון יתן ולא מיתה ומונקה המכה יתירא שמעינן דכשיבורר לנו שלא ימות הוא ונקה המכה מכלל דעד השתא חבוש הוא: חד אמדוהו למיתה וחיה וחד אמדוהו לחיים ומת. ואיפכא דרש להו ולא ימות דרשי ליה לאמדוהו לחיים ומת והכי משמע ולא ימות אם אמדוהו תחלה שלא ימות אפי' מת לאחר מכאן שבתו יתן ורפא ירפא יתן האומד שאמדוהו לכמה חליו עולה ושבתו ורפואתו שכך היו אומדין אותו כשהיה נאמד לחיים ואם אמדוהו למיתה ואח"כ יקום והתהלך בחוץ שלא מת שבתו יתן אבל אמדוהו מתחילה למיתה ויצא מב"ד חייב וסוף דבר מת אע"פ שהקל באמצע לא פטריה רחמנא: שהרי יצא מב"ד זכאי. והא נפקא לן מלדיק אל תהרוג בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לג:) מנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו שנאמר ונקי אל תהרוג: פוטרין אותו. ממיתה ונותן חמשה דברים: אומד שני לממון. כמה ראוי לשכב מחולי זה ולכמה יעלה שבתו ורפואתו: אומד האמצעי. היינו אומד שני: אין אומד אחר אומד. להשב כיוצא מב"ד זכאי ולהפטר אם לאחר מכאן הכביד ומת אלא בתר מעשה דהשתא אזלינן דהואיל והכביד ומת חייב המכה מיתה: אמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים. אם ראינו שהקל ולא אמרינן הואיל ויצא מב"ד חייב הרי זה יהרג: לחיים אין אומדין אותו למיתה. לומר טעינו באומד ראשון ולחייבו לזה שהרי יצא מב"ד זכאי ואמרינן מחמת חולי אחר שבא עליו הכבידה המכה: נותן נזק וצער ליורשין. והוא הדין לרפוי ושבת דהא בתר אומד האמצעי אזלינן ולכולהו אמדוהו אלא נקט אורחיה דתנא למחשב כרוכלא: אימתי משלם. [כלומר] מאיזו שעה אומדין אותו כשהקל: משעה שהכהו. אומדין כמה היה יפה קודם הכאה וכמה היה יפה אחר הכאה ולא אמרינן הואיל ועד השתא לא אמדינן [ליה] אלא למיתה והשתא הוא דאמדינן ליה לממון נאמדיה כדקאי השתא והרי הוקל ומפסדינן ליה לניזק: וסתמא כרבי נחמיה. והך סתמא כרבי נחמיה מוכחא דפטר ליה ממיתה אף על פי שהכביד ומת: **מתני'** נתכוין להרוג את הבהמה. היה עומד אדם אצל בהמה ונתכוין להרוג בהמה והרג אדם פטור משום דכי אתרו ביה התראת ספק הוא אף על פי שקבל עליו התראה שאומר להם יודע אני שהוא בן ברית ועל מנת כן אני עושה שאם אהרגנו אני אתחייב מיתה פטור דשמא לא יהרגנו: אנפלים לא מיחייב. דכמו דקטיל דמו :

והיה

מגדף הוראת שעה היתה. איכא למאן דאמר לקמן (דף פ:) מקושש נמי הוראת שעה היתה :

לא היה יודע באיזו מיתה. ואע"ג דמיתה סתם חנק היא מתוך הסברא היה מדמה לעובד עבודת כוכבים דבסקילה °דמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר דכופר במעשה בראשית :

בשלמא לרבי נחמיה היינו דכתיב תרי אומדני כו'. ולאו לפוטרו ממיתה איצטריך כדקאמרינן לעיל וכי ס"ד שזה מהלך וזה נהרג אלא אתא קרא לאשמועינן דמשלם ריפוי ושבת ואע"ג דדיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה (לעיל דף לג.) דסלקא דעתך כיון דאמדוהו למיתה פטור דהא משמיא הוא דרחימו עליה ומיהו קשה הא דקאמרינן לעיל ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה הא בין רבנן ור' נחמיה אית להו תרי אומדני וכי היכי דמוקי ליה ר' נחמיה לתרי אומדני דידיה מוקמי ליה נמי רבנן לתרי אומדני דידהו לאמדוהו לחיים ומת דמשמע הכא דלרבנן בעי קרא ויש לומר דקשיא ליה משום דונקה המכה אאם יקום כתיב דאיירי באמדוהו למיתה וחיה :

וחד אמדוהו לחיים ומת. פירש בקונטרס דבשניהם משלם ממון וקשה קשה אמדוהו לחיים ומת ליהוי כחייבי מיתות שוגגין דפטורין דהא דפטור ממיתה לא מן הדין אלא משום דיצא מבית דין זכאי :

אי

[לקמן פ:]

שמות לא

במדבר טו

[לעיל עז:]

נזיר סה: ע"ש

[תוספת' דב"ק פ"ט ע"ש]

נ"ב קים.

גליון הש"ס

תום' ד"ה לא וכו' דמחלל שבת בפרהסיא. ק"ל דלפי זה לא היה ספיקו של משה רבינו ע"ה רק במחלל בפרהסיא דהוי ככופר בעיקר א"כ עדיין מנ"ל לדינא דמחלל שבת בצנעא בסקילה דילמא הא דמקושש בסקילה היינו דהקב"ה הסכים עם משה רבינו ע"ה בסברא זו ודוקא בפרהסיא אבל בצנעא מנ"ל :

מסורת הש״ס

עין משפט נר מצוה

והיה בה כדי להמית על לבו והלכה לה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת פטור נתכוון להכות את הגדול ולא היה בה כדי להמית הגדול והלכה לה על הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן ומת פטור נתכוון להכות את הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן והלכה לה על הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול ומת פטור *אבל נתכוון להכות על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו ומת חייב נתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב *ר׳ שמעון אומר אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור:

גמ׳ ר״ש אהייא אילימא אסיפא ר״ש פוטר מיבעי ליה אלא ארישא נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם לעובד כוכבים והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא פטור הא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב ר״ש אומר אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור פשיטא קאי ראובן ושמעון ואמר אנא לראובן קא מיכוונא לשמעון לא קא מיכוונא היינו פלוגתייהו אמר לחד מינייהו מאי א״נ כסבור ראובן ונמצא שמעון מאי תא שמע דתניא ר״ש אומר עד שיאמר לפלוני אני מתכוון מאי טעמא דר״ש אמר קרא °וארב לו וקם עליו (דברים יט) עד שיתכוון לו ורבנן אמרי דבי רבי ינאי פרט לזורק אבן לגו *היכי דמי אילימא דאיכא תשעה כותים ואחד ישראל ביניהן תיפוק ליה דרובא כותים נינהו אי נמי פלגא ופלגא *ספק נפשות להקל לא צריכא דאיכא תשעה ישראל וכותי אחד ביניהן דהוה ליה כותי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי בשלמא לרבנן דאמרי *נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב דכתיב °וכי ינצו אנשים (שמות כא) ונגפו אשה הרה *ואמר רבי אלעזר *במצות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב °אם אסון (שם) יהיה ונתתה נפש תחת נפש אלא לר״ש האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה ממון וכדרבי דתניא *רבי אומר ונתתה נפש תחת נפש ממון אתה אומר ממון או אינו אלא נפש ממש נאמרה נתינה למטה ונאמרה נתינה

רש״י

והיה בה כדי להמית על לבו · האבן הזאת אם תכה על לב ראויה להרוג אבל על המתנים אין בה כדי להמית פטור דתרתי בעינן שיהא מתכוין למכת מיתה ושיכנו מכת מיתה דאם לא נתכוין למכת מיתה התראת ספק היא דהתרו בו אל תזרוק דשמא תנך על לבו:

גמ׳ אי נימי אסיפא · דקאמר ת״ק נתכוון להכות את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב אלמא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב: ר״ש פוטר מיבעי ליה · דהא בהדיא קאמר לה ת״ק ולמה ליה לר׳ שמעון למהדר פרושא ומאי אפילו: הא נתכוון להרוג את זה · והתרו בו עליו דהתראת ודאי הוא והרג את זה חייב דאיכא התראה על בן ברית והרי מתכוון לבן ברית והרגו ור״ש אומר וכו׳ והאי דשביק רבי שמעון לסיפא בהדיא ומהדר אדוקיא דרישא דלא תימא ר״ש פוטר אכולהו ואפילו נתכוון על מתניו והלכה לו על לבו: אמר לחד מינייהו · קא מיכוינא ולא איכפת להי מינייהו: מאי · לר״ש מקרי ליה מיתכוון לו ומיחייב או דילמא כיון דאי אזלא אאידך ושבק׳ ליה להאי הוה נמי ניחא ליה לאו מתכוון הוא: אי נמי · להכות את הגוף הזה אבל כסבור הוא שהוא ראובן ונמצא שמעון מי אמרינן כיון דלהאי גופא איתכוון מתכוון הוא לו או דילמא כיון דלהאי גברא לא איכוין פטר ליה ר׳ שמעון: עד שיאמר לפלוני אני מתכוין · ואותו פלוני הרג וכי אמר לחד מינייהו לא ייחד אותו וכן כסבור ראובן ונמצא שמעון לא זהו פלוני שנתכוון לו: וארב לו · קרא יתירא הוא נכתוב כי יהיה איש שונא לרעהו וקם עליו: ורבנן · דפליגי עליה דרבי שמעון מאי דרשי ביה: אמרי דבי רבי ינאי פרט לזורק אבן לגו · לתוך חבורה של בני אדם כותים וישראלים אבל נתכוון לישראל זה והרג את חבירו לא אתא קרא למעוטי: תיפוק ליה וכו׳ · ולמה לי קרא: אי נמי פלגא ופלגא · למה לי קרא למפטריה הא כיון דמצי למימר לכותים קא מתכווינא אית לך למפטריה משום דספק נפשות להקל מוהצילו העדה (יומא ד׳ פד:): לא צריכא וכו׳ · ואשמעינן קרא דפטור משום דהוה ליה כותי קבוע ביניהם וילפינן מהאי קרא דכל קבוע לא פחות מלהיות נדון כמחצה על מחצה והוי ספק נפשות להקל ומהכא נפקא לן בכל דוכתי דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי והא ליכא למילף מיניה כרובא דמי דהא מהיכא תיתי לן דילמא האי דפטר ליה להאי משום דספק נפשות להקל ולא משום דחשבי׳ ליה כרובא אבל מחצה על מחצה ילפינן מיניה דאי לאו כמחצה על מחצה דמי לא הוה ליה ספק נפשות להקל ואמאי פטור הא רובא דישראל נינהו ורבנן אית להו נתכוון לזה והרג את זה חייב: במצות שבמיתה הכתוב מדבר · שהיה מתכוון להרוג את חבירו: כדכתיב ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש · ואי לא נתכוון להרוג היאך מקטיל וכי איתכוון מיהא חייב אף על גב דלא נתכוון אלא לחבירו דהא כתיב וכי ינצו אנשים וגו׳: ממון · דמי האשה יתן ליורשיה:

תוספות

א״נ פלגא ופלגא כו׳ · תימה אליבא דמאן קא מסיק הכי אי אליבא דמאן דאמר (מכות דף טו:) התראת ספק לאו שמה התראה בלאו טעמא דספק נפשות להקל פטרינן ליה מטעמא דלאו שמה התראה אפילו סבירא לן דספיקא להחמיר ואי אליבא דמ״ד התראת ספק שמה התראה היכי פטרינן ליה הכא אם נמצא שישראל הרג הא מחייבינן ליה בהכה את זה וחזר והכה את זה ואף על גב דספק הוה ובנותר שאמרו לו אל תותיר וי״ל דשאני התם שיודע בברור שיבא לידי ודאי איסור אם יותיר או אם יכה שניהם משום הכי שמה התראה אבל הכא בזורק אבן לגו אינו יודע שיבא לידי ודאי איסור שאינו יודע את מי יכה:

וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. מהכא נפקא לן בכל דוכתי כדאיתא פ״ק דכתובות (ד׳ טו׳ ושם) ותימה ר״ש דלית ליה הך דרשה מנא ליה ואין לומר משום דמסקינן ר״ש כרבי דיליף נתינה נתינה ואייתר ליה וארב לו לכל קבוע דאכתי לתנא דבי חזקיה אליבא דר״ש קשה מנא ליה כל קבוע ועוד כיון דפטר ר״ש אפילו בכולם ישראלים עד שיאמר לפלוני אני מתכוין לא שייך למידרשיה כלל וי״ל דיש לפרש לר״ש בתשעה ישראלים וחד כותי ואמר לאותו שעומד שם אני מתכוין דמפטר מטעם כל קבוע מוארב לו וכי האי גוונא אם כולם ישראלים חייב*: (זה הדבור שייך לקמן ע״ב)

ומפקא מדרבנן · תימה דבפרק אלו נערות (כתובות דף לה: ושם) דס״ד מעיקרא דפליגי רבי יוחנן ור״ש לקיש בחייבי מיתות שוגגין אי פטורין מן התשלומין אי לא ופריך *מי איכא למ״ד חייבין והתנא דבי חזקיה וכו׳ ומתוך קושיא זו מוקי פלוגתא בחייבי מלקות שוגגין ומאי קושיא הא איכא הכא תנאי דלית להו תנא דבי חזקיה וי״ל דהא דפליגי עליו לאו משום דלית להו היקישא לענין ממון אחר דבהדי מיתה כגון זרק חץ בשבת מתחלת ד׳ לסוף ד׳ וקרע שיראין בהליכתו דאמר התם באלו נערות (דף לא·) דפטור או לדמי ולדות דבהדי מיתה דאשה אבל לענין דמי הנהרג דוקא פליגי משום דגלי רחמנא ונתתה נפש וגו׳ ממון ומיהו קשה דברים הנחנקין לקמן (דף פד:) משמע דאיכא תנאי דלית להו היקישא כלל דקאמר הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה אלא למאן דלית ליה היקישא למה לי וי״ל דהיינו תנא דברייתא דרבי חנא מדרומא דפרק ד׳ וה׳ (ב״ק דף מב: ושם) דדריש אנשים כי נתכוונו זה לזה אע״פ שיש אסון באשה יענשו אלמא לית ליה ומ״מ בכתובות חשיב ברייתא דחזקיה עיקר טפי משום דחזקיה בריה דר׳ חייא ושונה ברייתות של אביו כדאמרינן *כל ברייתא דלא מיתניא בי רבי חייא וכו׳ ועי״ל דבכתובות (דף לה: ושם) פריך לר׳ יוחנן דקים ליה דאית ליה ברייתא דחזקיה דלעיל בההוא פרקא (דף לב:) תנא התם הבא על אחותו יש לה קנס ופריך ממתניתין דאלו הן הנוקין הבא על אחותו וקי״ל דאינו לוקה ומשלם ומשני ר׳ יוחנן *בדלא אתרו ביה וקתני סיפא בא על בתו אין לה קנס מפני שמיתתו מיתת ב״ד והא דלא מותיב מדרבי יוחנן גופיה לפי שצריך להקשות מתוך הדיוק ומקשה בפשיטות הלשון מברייתא דחזקיה וא״ת וכיון דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומדרבנן ונתתה נפש וגו׳ במאי מוקי ליה לא בממון ולא במיתה דאתרוייהו מיפטר מתכוין להרוג את זה והרג את זה ודוחק לומר דלא מוקי קרא במתכוין להרוג את זה והרג את זה דהא פשיטא דבהכי איירי שמתכוין לחבירו דכתיב וכי ינצו אנשים וכתיב ואם אסון יהיה וגו׳ באשה ומהאי טעמא קשה לן לעיל לר״ש האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה ולאי מיתוקם קרא בנתכוון לאותו עצמו שהרג מאי קשיא ליה וצריך לומר דודאי הש״ס לא דחיק טולי האי אבל חזקיה על כרחיה מוקי לה הכי וה״ק אם יהיה אסון כלומר דין אסון שנתכוון לאשה עצמה ונתתה נפש תחת נפש ממש והשתא סיפיה דקרא דין אסון ורישיה אסון ממש דלא יהיה אסון לאו בדין אסון איירי דבכל ענין שיש אסון פטור לחזקיה מממון אלא לא יהיה אסון כלל קאמר:

לו א מיי׳ פ״ד מהל׳ רוצח הלכה ב סמג לאוין קסא:

לז ב ג מיי׳ שם הלכה א ועיין בכ״מ:

ב״ק מד:

שם כתובות טו.

שם יומא פד: [ב״ק מד: כתובות שם] [שבת קכט. וש״נ]

[מכר בכתובו׳ לג.]

לעיל עד. כתובות לג.

חגיגה יא. [לקמן פז: כתובות לג:]

[ועיע תוס׳ ב״ק מד: ד״ה כל ותוס׳ כתובות טו. ד״ה פרט ותוספות נדה יח. ד״ה ספיקו]

[שם לה. ושם]

[פי׳ במחלוקת וליטנא דכי ינצו נקיט · תי״ט]

[נתובין קמח.]

[שם לב:]

נתינה למעלה מה להלן ממון אף כאן ממון אמר רבא האי דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומפקא מדרבנן *דתנא דבי חזקיה °מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה [א]לא חלקת בה בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון אף מכה אדם [ב]לא תחלוק בו בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון מאי שאין מתכוין אילימא שאין מתכוין כלל היינו שוגג אלא פשיטא שאין מתכוין לזה אלא לזה וקתני לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון ואי בר קטלא הוא מאי איצטריך למיפטריה ממון אלא לאו שמע מינה לאו בר קטלא הוא ולאו בר ממונא הוא:

מתני' [ג]רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין ר' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה [ד]כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נידונין בקלה *הנסקלין בנשרפין ר' שמעון אומר נידונין בסקילה שהשריפה חמורה וחכמים אומרים נידונין בשריפה שהסקילה חמורה אמר להן ר"ש *אילו לא היתה שריפה חמורה לא נתנה לבת כהן שזנתה אמרו לו *אילו לא היתה סקילה חמורה לא נתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים הנהרגין בנחנקין ר"ש אומר בסייף וחכ"א בחנק:

גמ' מאן אחרים אילימא אחרים כשרים פשיטא ותו בהא לימא רבי יהודה כונסין אותן לכיפה (סימן בשר"ק) א"ר אבהו אמר שמואל [ה]הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן עסקינן רבנן סברי [ו]אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו הלכך כולן פטורין ור' יהודה מיפטרינהו לגמרי נמי לא כיון דרוצחין נינהו הלכך כונסין אותן לכיפה ריש לקיש אמר באדם דכולי עלמא לא פליגי דפטירי אבל הכא בשור שלא נגמר דינו שנתערב בשורים אחרים שנגמר דינן קמיפלגי רבנן סברי *[ז]כמיתת בעלים כך מיתת השור ואין גומרין דינו של שור אלא בפניו הלכך כולן פטורין ור' יהודה סבר כונסין אותן לכיפה אמר רבא

אי

רש"י

נתינה למעלה · גבי לא יהיה אסון ונתן בפלילים (שמות כא) דמי ולדות: והא דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ורבנן · דרבנן מחייבי ליה מיתה לנתכוין להרוג את זה והרג את זה ורבי מחייב ליה ממון ואילו לתנא דבי חזקיה לא מיחייב ממון ולא מיתה: מכה אדם ומכה בהמה · לכך הוקשו בהאי קרא מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת ומשמע בבהמה חייב ממון ובאדם פטור מממון דכתיב בהמה ישלמנה ולא אדם והקיש לך הכתוב פטור תשלומין של אדם לחיוב תשלומין של בהמה מה להלן לא חלקת בין מתכוין לקמן מפרש ואזיל מאי היא: דרך עלייה · לא שייך למתני גבי בהמה אלא משום דבאדם אשכחן ביה חילוק בהורג בשוגג דרך ירידה חייב גלות אבל דרך עלייה בהרימו את ידו פטור מגלות דכתיב (במדבר לה) ויפל עליו וימת דרך נפילה בעינן: לפוטרו ממון · כלומר לא חלקת בו שום צד להפטר מן תשלומין אלא בכל צדדין הוא דמחייב דרבינן כל נזקין בב"ק (דף כו:) מפלע תחת פלע לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון ומכה בהמה נזק הוא: אף מכה אדם · אין דין פטור תשלומין הכתוב בו חלוק לשום צד שיתחייב ממון אלא כל שעה פטור מממון בין בשוגג ואין נתכוון דפטור ממיתה בין במזיד ונתכוון דחייב מיתה: אלא לפטרו · אלמא פטור מממון לתנא דבי חזקיה וממיתה נמי שמע מינה דפטר ליה מדאצטריך למפטריה מתשלומין כדמפרש ואזיל ואי בר קטלא מי אצטריך למפטר: **מתני'** שנתערב באחרים · בגמרא מפרש הנך אחרים מאן נינהו: כונסין אותן לכיפה · ושם מאכילין אותן שעורים עד שתבקע כריסן כדתני לקמן בפירקין (דף פא:): נדונין בקלה · מאחר שנתערבו ואי אתה מכיר מי המחויב את החמורה ומי המחויב את הקלה אי אתה רשאי להחמיר עליו למוסכו למיתה חמורה שלא נתחייב בה אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה: הנסקלין בנשרפין · אע"ג דרובא דהני נשרפין כדקתני נסקלין בנשרפין משמע חד נסקל שנתערב בנשרפין טובא אפילו הכי לר' שמעון ידונו כולן בסקילה מפני שהשריפה חמורה: לא נתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים · שפושטין ידן בעיקר: לא ניתנה לבת כהן שזנתה · שעבירתה חמורה שמחללת את אביה כדאמר בארבע מיתות (לעיל דף נב.) שנוהגין בו חול: בסייף · שחנק חמור: וחכמים אומרים בחנק · שסייף חמור וטעמא מפרש בארבע מיתות: **גמ'** אלא בפניו · כיון דאין מכירין אותו לא הויא בפניו: וכיון דרוצח הוא · שהרי קבלו העדיות ונשאו ונתנו בדבר: דפטירי · הואיל ואיכא חד דלא נגמר דינו אין לך ראיה לזכות גדולה מזו ורחמנא אמר והצילו העדה (במדבר לה):

אי

תוספות

מכה אדם ומכה בהמה · תימה דבריש פ' הנחנקין (לקמן פד:) מוקי להאי קרא במכה אביו ומה שייך בו לחלק בין דרך ירידה לדרך עלייה ויש לומר דהיקישא לאו מההוא קרא נפקא אלא מקרא דלעיל מיניה ואיש כי יכה כל נפש אדם וכתיב בתריה מכה נפש בהמה ישלמנה דההוא ברוצח כתיב כדאיתא בפ' יוצא דופן (נדה דף מד: ושם) ואע"ג דלפי גירסא אחת דבריש החובל (ב"ק דף פג:) משמע דההוא קרא בחובל בחבירו איירי ליתא להאי גירסא כדפרישית שם ומיהו בפרק הנחנקין (לקמן ד' פד:) משמע דמקרא דמיתוקם במכה אביו הוי היקישא דתנא דבי חזקיה ועוד משמע בפרק אלו נערות (כתובות ד' לה: ושם) דמכה אדם הוי היקישא דקאמר ולתנא דבי חזקיה ממאי דבחול כתיב דילמא בשבת כתיב דבמכה בהמה גופיה איכא לפלוגי ומשני לא ס"ד דכתיב מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת משמע דמההוא קרא הוי היקישא וי"ל דאף על גב דמעיקרא בעי לאוקמי קרא במכה אביו משום דלא כתב ביה ומת היינו משום דאצריכין למדרש מיניה חבורה במכה אביו אבל במסקנא דנפקא לן חבורה באם איטו ענין מנפש בהמה מיתוקם מכה אדם ברוצח אע"ג דלא כתיב ביה ומת ומיהו קשה דבמסקנא נמי מפיק מיניה התם דמותר להקיז דם לאביו וי"ל דמיירי בין במכה אביו בין במכה חבירו במכה אביו מדכתיב הכאה סתם ולא כתיב ומת ובמכה חבירו דבר הלמד מענינו דומיא דקרא דלעיל מיניה דמיירי ברוצח ולכדדין מיירי לענין חבירו במיתה ולענין אביו בחבורה בעלמא וכיון דבכולהו איירי קרא גמרינן שפיר ממכה בהמה:

בין שוגג למזיד · בשלשה עניני ממון איירי תנא דבי חזקיה דבין שוגג למזיד מיירי בממון אחר בהדי מיתה ונפקא לן מינה דחייבי מיתות שוגגין פטורין מן התשלומין משום דלא חלקת דהכי מייתי לה בסוף המניח (ב"ק דף לה· ושם) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לה·) ולענין זה לכ"ע אית להו היקישא דבי חזקיה כדמוכח באלו נערות (שם) דפריך ומי איכא למ"ד חייבי מיתות שוגגין חייבין וכו' אבל בין מתכוין לשאין מתכוין לאו בממון אחר בהדי מיתה איירי דמשוגג נפקא וק"ו הוא אלא לפטור מדמי הנהרג ולאפוקי מדרבי דדריש בנתכוין להרוג את זה והרג את זה ונתתה נפש ממון והשתא קמ"ל תנא דבי חזקיה דכמו נתכוין להרוג את זה והרג את שמתכוין פטור ה"נ שאין מתכוין דהאי מייתי לה בשמעתין ובין דרך ירידה אתא לאשמועינן דכמו לדרך עלייה דלא נתנה שגגתו לכפרה דלא שקלינן מיניה ממונא ולפטריה הכי נמי דרך ירידה אע"ג דנתנה שגגתן לכפרה ולפטור מזיד נמי איצטריך ויש טועין לומר להפך לפטור שוגג דרך עלייה כמו דרך ירידה אבל באלו נערות מוכחא סוגיא כמו שפירשתי בשמעתין דלא יהיה אסון:

בשור שלא נגמר דינו כו' · והשתא לרבנן כולן פטורין משום דאין גומרין דינו של שור אלא בפניו ור' יהודה סבר כונסין אותן לכיפה והקשה ר' יצחק ב"ר מרדכי דבפרק התערובות (זבחים ד' ע: ושם) תנן כל הזבחים שנתערב בהן שור הנסקל אפילו אחד בריבוא ימותו כולן והשתא מה התם דרובא דהיתירא ופסידא דקדשים אמר ימותו כולן הכא דרובא דאיסורא והדיוט לא כ"ש ונראה לו דגרסינן כמו שכתוב בספר ישן אחד בשור שלא נגמר דינו שנתערב בשורים אחרים מעלייא עסקינן והשיב לו ר"ת דקתני במתניתין כולן פטורין משמע שהאחרים בני חיובא ואע"ג דבריש דשמעתא קאמר מאי אחרים אילימא אחרים כשרים פשיטא ולא פריך פטורין פטור מבעי ליה כיון דמאי למיפרך מגופה לא חש למידק ועוד דריש לקיש אדר' אבהו קאי דמשני הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים עסקינן ועלה קאי ריש לקיש ומשני באדם כולי עלמא לא פליגי דפטירי וכו' משמע דבההוא ענינא דאוקמא ר' אבהו באדם מוקי ריש לקיש בשור לכך נראה כגרסת הספרים אבל נתערב בשורים מעלייא אפי' בנגמר דינו היה אומר ר"ל ניכבשינהו דניניידו וכל דפריש מרובא פריש ומתניתין דשלהי ע"ז (דף עד·) דמשמע דשור הנסקל אסור במשהו מיירי בשנסקל דליכא למימר ניכבשינהו ותדע דלא קתני שנגמר דינו ומתניתין דזבחים דקתני ימותו כולן בנתערב בזבחים מיירי ולגבוה וגזירה שמא יבואו עשרה כהנים בבת אחת ומסקי מן

הקבוע

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ו מהלכות חובל ומזיק הלכה א סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' שעח סעיף א:

לט ב מיי' פ"א מהל' נערה בתולה הלכה יג ופ"ג מהלכות גניבה הלכה א ופ"ד מהלכות חובל הלכה ה סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן תכג סעיף ד:

מ ג מיי' פ"ד מהלכות רוצח הלכה ז ופי"ד מהלכות סנהדרין הלכה ז סמג לאוין קסג:

מא ד מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה ו:

מב ה ו מיי' שם הלכה ז ופ"ד מהלכות רוצח הלכה ז סמג שם:

מג ז מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הלכה י:

מסורת הש"ס

[לקמן פד:] ב"ק לה. כתובות לה. ולת

[עי' תוספות לקמן פ: ד"ה הנסקלין]

[לעיל מט:]

[שם]

לעיל ב. [ב"ק מד. מה.]

תורה אור: ויקרא כד

מד א מיי' פ"ד מהלכות רוצח הלכה ו סמג לאוין קסב:
מה ב מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הלכה יג:
מו ג ד מיי' שם הלכה יא יב:
מז ה מיי' שם הלכה יא ופ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה יב יג:

אי הכי היינו דקתני עלה אמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן אלא אמר רבא הכי קאמר א שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהם והרג שניהם פטורין וא"ר יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן ב ושור שנגמר דינו שנתערב בשוורין אחרים מעלייא סוקלין אותן ר' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה והתניא ג פרה שהמיתה ואחר כך ילדה אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותר אם משנגמר דינה ילדה וולדה אסור נתערב באחרים ואחרים באחרים ד כונסין אותן לכיפה ר' אלעזר בר' שמעון אומר מביאין אותן לב"ד וסוקלין אותן אמר מר אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותרת ואף על גב דכי נגחה הות מיעברה *והאמר רבא ה ולד הנוגחת אסור היא וולדה נגחו ולד הנרבעת אסור היא וולדה נרבעו אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה וולדה מותר אם משנגמר דינה עיברה וילדה וולדה אסור הניחא למאן דאמר *זה וזה גורם אסור
אלא

אי הכי הא דתני עלה וכו'. בין לר"ל בין לשמואל קא מותיב אי הכי דהני אחרים דמתני' דרוצחים קאמר והאי רוצח שנתערב בהוכר ולבסוף נתערב קאמר הא דתני עלה בברייתא הכי רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין אמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן כולן פטורין מאי אפילו דקאמר ר' יוסי: אלא אמר רבא. בשלא הוכר לבית דין קאמר כגון שנים עומדין ויצא חץ מביניהם ואין יודעין אי זה מהן זרקו שניהם פטורין אמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהם שהכל יודעין שהוא חסיד ולא זרקו לא מחייבינן לאידך משום האי חזקה ובהא אפילו רבי יהודה מודה ורבי יהודה דאמר כונסין אותן לכיפה לא עלה קאי אלא הכי קאמר ת"ק וחסורי מחסרא מתני' והכי קתני ושור שנגמר דינו וכו' סוקלין אותו דהא על כרחיך כולהו אסירי בהנאה ואין הפסד לבעלים בסקילה הלכך סוקלין אותם כדי שתתקיים מצות סקילה במחויב בה: כונסין אותן לכיפה. שא"צ לסוקלן שלא להטריח ב"ד אלא כונסין אותן בחדר והם מתים ברעב: והתניא. בניחותא: וולדה מותר. לקמן מפרש לה: וולדה אסור. דעובר ירך אמו הוא וגם הוא נאסר בגמר דין אמו: והאמר רבא ולד הנוגחת אסור. בהקרבה כגון שנגחה על פי עד אחד או על פי הבעלים דמתסרא לגבוה ולא להדיוט הלכך על כרחיך שמעינן מדרבא דהיכא דאית עדים אסור אף להדיוט וצריך לגמור דין שניהם והא ליכא למימר טעמא דת"ק דתני וולדה מותר משום דלא נגמר דינו עמה דאי בשלא בא לב"ד מאי איריא וולדה אפילו אמו נמי אם לא נגמר דינה לא מיתסרא וכי איצטריך תנא למיתני מותר הכי אשמעינן דאין זקוק להביאה לב"ד קאמר ותיובתא דרבא: אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה. דהיינו בין נגיחה לגמר דין דלא הוה ולד לא בשעת נגיחה ולא בשעת גמר דין ולא נולד מן האיסור דאכתי אימיה הות שריא וולדה מותר: אם משנגמר דינה עיברה וילדה. דנולד מן האיסור אסור אע"ג דלא הוה בשעת נגיחה ולא בשעת גמר דין: הניחא למאן דאמר. פלוגתא הוא בתמורה (דף ל.): מאי
איכא

תמורה ל: ע"ז כד.
[ע"ז מט. פסחים כו. חולין נח. תמורה לא.]

הקבוע למזבח כדאי' התם אבל בעלמא אמרינן דניכבשינהו דניניידן ומטעם זה היה אומר רבינו תם דנראה להתיר דרוסת הזאב ברוב דמעשים בכל יום דזאבים טורפין שה מן העדר דרועה מציל הבהמה ושרינן לה אע"ג דבעלי חיים אשיבי וכן ברוב עופות דורסין אווזין ותרנגולין דמותרין והיכא דנתערב ברובא דחייבין דפטרינן אפילו ניידי ולא אמרינן כל דפריש מרובא פריש לאו פטורין דמישתרו בהנאה קאמר אלא פטורין דלא אטרחוה בי דינא להורגם דכמיתת בעלים כך מיתת השור ועוד דלא ליתי לאיחלופי באדם דבאדם כולי עלמא לא פליגי דפטירי תדע דלרבי יהודה אמאי כונסין אותן לכיפה ועביד צער בעלי חיים ומקלקל אנירו וכיפתו אדרבה ליערפינהו בקופיץ וליקברינהו אלא ודאי אתי לאיחלופי באדם ועביד היכרא וכן לרבנן עבדו היכרא דפטרינן להו ולא חיישינן לתקלה אבל במתני' דזבחים חיישינן לתקלה טפי דאיכא כמה ספק איסורין לפי שהן מוקדשין כגון *רכב על גבי השור ובא חבירו ורכב (קדושין דף כה.) וסמיכה על גבי ראש גדי וטלה וחלב מוקדשין על גבי מכתו דשרי בשור הנסקל לפי שאינו דרך הנאתו (פסחים דף כה:) ועוד דאיכא איסור מעילה דהזיד במעילה במיתה הלכך כולן ימותו ואל תתמה כיון דאיסורי הנאה נינהו הני דמתניתין אמאי לא תקינו בהו רבנן מיתה ויזקיקו להורגן וכי יזקיקו ב"ד להרוג כל איסורי הנאה הרי הזאב והארי דמוקי לה ר"ל* והוא שהמיתו ואסורין בהנאה ולא תקינו להו מיתה אלא אמרו כל הקודם להורגן זכה ופריך רבא היינו דקתני עלה אפילו אבא חלפתא ביניהן אלא אמר רבא שנים כו' ואפילו אבא חלפתא דלא תלינן ביה שהרג אבל בשוורים אותן שיש לתלות בהן שהרגו חייבין ומשום ובערת הרע מקרבך ועוד אומר ר"ת דשור הנסקל אינו נאסר מחיים ופי' דכולה ההיא שמעתא *דממשמע שנאמר סקול יסקל איני יודע שהיא נבילה ונבילה אסורה באכילה מוכחת כן וסוגיא דפ"ב דקדושין (דף נז.) כל צפור טהורה לרבות את המשולחת וזה אשר לא תאכלו לרבות את השחוטה ופריך ואיפוך אנא ומשני לא מצינו בעלי חיים אסורין פירוש שלא יהו מותרין כששוחטן בר מאלו שעומדין והוקצו למלותן ולכך אין לאסור משולחת לומר דחל עליה איסורא לאחר שילוח לישחט ולאוסרה באכילה כדין שאר עופות טמאין דכתיבי בקרא ופריך (*והאי) רובע ונרבע דאיסורו מחיים פי' דמחיים אסור לשוחטן ולהקריבן לגבוה ומשני הני מילי לגבוה אבל להדיוט שרי והרי רובע ונרבע בעדים דמחיים אסירי דמחיים חל עליהן האיסור לישחט ואם שחטן אסורין אף אני אביא משולחת ומשני רוב בעלי חיים קאמרינן ואם כן דאין שור הנסקל נאסר כל זמן שהוא חי שור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינם כולם פטורין ומותרין בגיזה ועבודה ואין כאן עינוי הדין כיון דפטורין מסקילה מיהא לכשישחטו או ימותו יהו אסורין בהנאה והא דאומר שלהי פרק ד' וה' (ב"ק דף מה. ושם) דשור שנגמר דינו מכרו אינו מכור אפילו לרדיא היינו משום דאסור לענות דינו ומצוה לסוקלו ועד דאין לו מכר (*ואין) לו בעלים והלוקח אין יכול לזכות בו יותר משאר אדם אבל כי לא נגמר דינו מכרו מכור לשחיטה אי נמי לרדיא דמצי לערוקי לאגמא וכי שחיט ליה לאחר שנגמר דינו אסור באכילה כך נראה לר"ת וקשה דבשלהי פ"ק דערכין (דף ז:) משמע דשור הנסקל נאסר מחיים גבי האשה שמתה נהנין בשערה דמפרש התם זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דינה אוסרתה ויש לפרש גמר דינה כלומר מחיים חל עליה איסור שאסורה אפילו שחטה דעבדה כעין בשר וזו מיתתה אוסרתה ואין עליה שום איסור מחיים ויש ראיה דלא נאסר מחיים מהא דתניא במרובה (ב"ק דף עח. ושם) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) גנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ארבעה וחמשה דברי רבי מאיר ואמאי הא ליתיה במכירה וקאמר ריש לקיש התם במרובה כל שישנו בטביחה ישנו במכירה וכל שאינו בטביחה וכו' והוא הדין דכל שאינו במכירה אינו בטביחה אבל אי שרי בהנאה ניחא שיכול למוכרו לרכוב עליו עד בית הסקילה או ליהנות בו מעט עד אותה שעה או אם היו בית דין מתעללין בסקילתו ומיהו מה שאומר ר"ת דאין לו מכר ואין לו בעלים זה לא יתכן ומה שפסק ר"ת בעדר שיש בו שה אחד ספק דרוסה דשרינן מטעם דכל דפריש מרובא פריש לא יתכן דיש לאסור גזירה שמא יקח מן הקבוע אלא היכא דפריש מאליו כגון בנמלא ביד נכרי אבל אם נאסר בתערובת ופירש לא אמרינן מרובא פריש ואם יש בעדר ספק דרוסה אפילו אחד בריבוא ימותו כולן תדע דטבעת של ע"ז שנתערבה בריבוא כולן אסורות ובפירשה אחת מהן פליגי רב ושמואל *אי אוסרת או לא אבל בההיא גופא לא פליגי דכ"ע מודו דאסירא וכל איסורי הנאה שפירשו מתערובת אסורין ולא אמרינן מרובא פריש וטעמא גזירה שמא יקח מן הקבוע ל"ש חולין ל"ש קדשים ומיהו יש ליישב דברי ר"ת דשאני ב"ח כיון דאפשר ע"י ניכבשינהו וניניידן וא"ת ואמאי תנן ימותו לימא ירעו עד שיסתאבו שהרי כמה קדשים אמרינן בהו ירעו ולא חיישינן לתקלה ובסיפא אמר ברובע ונרבע ירעו ולכשיסתאבו יפדם וישחטם ויאכלו מטעם כל דפריש מרובא פריש וי"ל דלא עבדינן תקנה ברעייה כיון דלאחר רעייה נמי לא משתרי אלא מטעם כל דפריש: **ואחרים** באחרים כו'. הכא אין לחוש אי גרס הכי דאסר ספק ספיקא דהך ברייתא כר' יהודה אתיא ובפ' התערובות (זבחים דף עד. ושם) מסקינן דר' יהודה אסר ספק ספיקא אפילו בשאר איסורין אבל במתני' דכל הצלמים (ע"ז מט:) ובמס' ערלה (פ"ג מ"ו) לא גרסינן ואחרות באחרות מדפריך בפ' התערובות על שמואל דאסר ספק ספיקא מברייתא שמתרת ולא משכח דקאי כשמואל אלא רבי יהודה ויש מפרש דמיירי שנתערבו כל האחרים באחרים דליכא אלא חד ספיקא וגרס נמי התם ואחרות באחרות וכ"ת מה לי נתערב בפעם אחת מה לי ב' פעמים איצטריך משום דאיכא תרי רובי כדאיתא בפ"ק דכתובות (דף טו:) דבעי רוב העיר ורוב הסיעה ושרינן אפילו בעיר קטנה ואין הולכים אחר רוב העיר גרידתא אפילו גדולה כאנטוכיא:
אלא

[מעילה יט:]
[לעיל טו:]
[פסחים כב: קידושין נו: ב"ק מא.]
[צ"ל והא]
[צ"ל ואין]
[זבחים פד.]

מח א מיי' פ"ז מהל' עכו"ם הלכה יד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף יא:

מט ב מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הלכה יב:

נ ג מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב:

אלא למ"ד זה וזה גורם מותר מאי איכא למימר אלא אמר רבינא אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה ולדה מותר ואם עד שלא נגמר דינה עיברה ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור *עובר ירך אמו הוא: כל חייבי מיתות: ש"מ *מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר קל א"ר ירמיה הכא במאי עסקינן *כגון שהתרו בו סתם והאי תנא הוא *דתניא ושאר חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותן אלא בעדה ועדים והתראה ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתת ב"ד רבי יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג ת"ק יליף ממקושש ורבי יהודה אומר מקושש הוראת שעה היתה: הנסקלין בנשרפין: *מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפין בנסקלין ר"ש אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה אמר ליה רב יהודה אבא לא תיתנייה הכי מאי איריא דשריפה חמורה תיפוק ליה דרובה נסקלין נינהו אלא *היכי אתנייה הנסקלין בנשרפין ר"ש אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה אי הכי אימא סיפא וחכ"א ידונו בשריפה שהסקילה חמורה תיפוק ליה דרובה נשרפין נינהו התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש לדידך דאמרת שריפה חמורה לא סקילה חמורה אמר ליה שמואל לרב יהודה *שיננא לא

היכא למימר. דהא כשטלר לאחר גמר דין לאו איהו לחודיה גרמא ליה שאף מן הזכר הוא בא דהיתר ואיסור גרמו לו שיבא: ואם עד שלא נגמר דינה הוכר עוברה. דהיינו בין נגיחה לגמר דין: ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור. אע"ג דלא הוה בשעת נגיחה כיון דהוה בשעת גמר דין נאסר בגמר דין עם אמו דעובר ירך אמו הוא: ש"מ. מדקתני ידונו בסקילה מותרה למיתה חמורה הוי מותרה למיתה קלה משום דקלה בכלל חמורה דאי לא הוי מותרה למיתה קלה הנך דנתחייבו חמורה היאך נתחייבו בסקילה הא לא אסרו בהם מיתה זו ונפטרי' לגמרי אלא נילף מהכא דהוי מותרה: א"ר ירמיה. מהכא ליכא למילף הכא בהתרו בהם מיתה סתם ולפיכך קלה וחמורה במשמע: והאי תנא הוא. דקאמר לא בעינן להזכיר שם אותה מיתה: ושאר חייבי מיתות. חוץ ממסית שאינו צריך התראה דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו: עדה ועדים. לאו דוקא דמסית נמי עדים ועדה קא בעי והא דנקט ושאר משום התראה נקט לה: יליף ממקושש. שהמולאים אותו לא התרו בו שם מיתתו דלא הוו ידעי לה אלא מיתה סתם: הוראת שעה היתה. ועל פי הדבור מחייב ולא גמרינן מינה לדורות הואיל ונפקא לן *התראה מיומת המת שיתיר עצמו למיתה אותה מיתה משמע: הנשרפין בנסקלין. משמע כגון דהוו נסקלין רובא ואיערבא בהו מיעוטא נשרפין: תיפוק ליה דרובא נסקלין נינהו. היכי נקט טעמא משום דאי אתה רשאי למושכו למיתה חמורה בלאו הכי נדיינינהו בסקילה (הוה) בתר רובא: אלא היכי איתנייהו. אבוה מהדר ליה אלא היכי אלמדו: אמר ליה רב יהודה הנסקלין בנשרפין. דאע"ג דנשרפין רובא מדתני לר' שמעון בסקילה מפני שהשריפה חמורה: התם. הוא דקא מסיימי רבנן שהסקילה חמורה לאו למיתב טעמא למילתייהו מסיימי הכי אלא הכי קאמרי ידונו בשריפה כדינייהו בתר רובא ודקאמרת למיזל בתר מיעוטא משום דשריפה חמורה ואין אנו רשאין למשוך את הקלים לאו חמורה היא אלא קלה היא:

לא

אלא למ"ד זה וזה גורם כו'. נראה דהא דחשיב ליה זה וזה גורם היינו כמאן דאמר חוששין לזרע האב דלמאן דאמר אין חוששין חד גורם הוא ותימה ומאי קשיא ליה הא הך ברייתא כר' יהודה דאמר כונסין לכיפה וממעינן ליה בפ' אותו ואת בנו (חולין דף עט:) דאמר אין חוששין לזרע האב ומיהו התם מיבעיא לן אי מיפשט פשיטא ליה לרבי יהודה או ספוקי מספקא ליה ועוד יש לחלק דהתם בדבר דכל חד באפי נפשיה התירא הוא פליגי אבל הכא דחד איסורא וחד התירא כולי עלמא מודו דחוששין תדע דבפ' כל האיסורין (תמורה דף ל: ושם) איכא מאן דשרי לר' אליעזר נרבעו ולבסוף עיברו ובפ' אותו ואת בנו (חולין דף עט:) מספקא ליה לרבי אליעזר אי חוששין או לא ומיהו בפרק בהמה המקשה (שם דף סט:) איבעיא להו מהו לחוש לזרעו: עובר ירך אמו. משמע שכן הלכה מדלא פריך הניחא למ"ד ירך אמו אלא למ"ד לאו ירך אמו מאי איכא למימר כדפריך מזה וזה גורם ומיהו יש לדחות דכולה שמעתא לא מסיק לשנות הברייתא מפשטא אלא לתרצה אליבא דרבא דאמר ולד הנוגחת אסור היא וולדה נגחו דטעמא משום דעובר ירך אמו הוא וכדמוכח בתמורה (דף ל:) ומיהו מדרבא גופיה יש לדקדק דקאמר היא וולדה נגחו היא וולדה נרבעו וכן בפרק הפרה (ב"ק דף מז: ושם) דאמר רבא פרה שהזיקה גובה מוולדה מאי טעמא גופה הוא אלמא עובר ירך אמו ותימה דבאלו טריפות (חולין דף נח: ושם) מייתי פלוגתא דוולד טריפה ר' אליעזר אומר לא יקרב ורבי יהושע אומר יקרב ומשמע התם דלמ"ד טריפה אינה יולדת פליג בעובר ירך אמו כשעיברה ולבסוף נטרפה דרבי יהושע סבר עובר לאו ירך אמו והכי קיימא לן דטריפה אינה יולדת כדאית' התם* בהדיא הלכתא בזכר כל י"ב חדש בנקבה כל שאינה יולדת וקיימא לן נמי כר' יהושע דרבי אליעזר שמותי הוא ועוד אשכחן בפ"ק דביצה (דף ו: ושם) דאמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב וכי מה בין זה לעגל שנולד מן הטרפה ביום טוב שהוא מותר וי"ל דבכל דוכתי עובר ירך אמו הוא בר מלענין טרפות שהוא תלוי בחיות והעובר יש לו חיות בפני עצמו ולא אמרינן עובר ירך אמו שנטרף עם אמו תדע דרבא גופיה שמעינן ליה בפרק בהמה המקשה (חולין דף עה:) השוחט את הטריפה ומצא בה בן ט' חי מותר וכו' ואע"ג דבשאר מילי נמי משמע בפרק כל האסורין (תמורה דף ל: ושם) דעובר לאו ירך אמו לר' יהושע דאמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן מחלוקת בשעיברו ולבסוף נרבעו דר' אליעזר סבר עובר ירך אמו ורבנן סברי לאו ירך אמו אין הלכה כן אלא כדקאמר התם רבא אמר רב נחמן דבנרבעו ולבסוף עיברו פליגי אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסור דעובר ירך אמו אפילו לר' יהושע דרבנן דהתם היינו רבי יהושע בר פלוגתיה דרבי אליעזר ורבא נמי אית ליה דעובר ירך אמו הכא והתם ואותו לשון דרבא אמר רב נחמן הוא עיקר דמייתי ליה בפ' כל הצלמים (ע"ז דף מז:) גבי משתחוה לקמה ומהא דאמר ר' יוחנן שלהי פ"ב דגיטין (דף כג: ושם) גבי שפחה דאם היתה עוברה זכתה לו משום דעובר ירך אמו ונעשה כמו שהקנה לה אחד מאבריה אין ראיה שכן הלכה דהתם אליבא דרבי קאמר ושמא אין הלכה כמותו ור' יוחנן גופיה שפירשה כן אית ליה בתמורה בפ' כילד מערימין (דף כה:) עובר לאו ירך אמו דאמר ר' יוחנן הפריש חטאת מעוברת וילדה רצה בה מתכפר רצה בוולדה ומפרש טעמא משום דסבר אם שיירו משויר עובר לאו ירך אמו והוה ליה כמפריש שתי חטאות לאחריות מיהו יש לדקדק מזה דמותיב התם תיובתא דר' יוחנן תיובתא ואע"ג דקאמר בתר הכי לימא אם שיירו משויר תנאי היא מ"מ הרי איתותב אלמא אין הלכה כן וכן דרך הש"ס כשאין הדברים עיקר אומר תיובתא אע"פ שיכול למצוא תנאי דפליגי כדאשכחן בהניזקין (גיטין דף נג: ושם) דמסיק תיובתא דמאן דאמר היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק ובתר הכי קאמר נימא תנאי היא ובפ' השולח (שם דף מא:) פליגי בהדיא בהיזק שאינו ניכר אליבא דעולא גבי עבד שעשאו רבו אפותיקי ואע"ג דבפ' הערל (יבמות דף עח:) מייתי מילתיה דר' יוחנן דתמורה ופריך עלה אלא הא דאמר רבא נכרית מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך וכו' ודחיק לשנויי שאני עובר דהיינו רביתיה לאו משום שיהו עיקר דברי ר' יוחנן אלא משום דבעי לאוקמי מלתיה דרבא דנכרית אליבא דדברי הכל ורבא גופיה אית ליה הכא עובר ירך אמו ובתמורה (דף ל:) ובפ' הפרה (ב"ק דף מז:) ור"ת מפרש דבכל דוכתי קי"ל דלאו ירך אמו כדמשמע בחולין ובההיא דיבמות (דף עח:) ובפ' כילד מערימין (תמורה דף כה.) לא גרים תיובתא בתרא אלא הכי תיובתא דר' יוחנן לימא אם שיירו משויר תנאי היא והא דאמר רבא הכא ובתמורה (דף ל:) ולד הנוגחת והנרבעת אסור לא פליגא והיינו טעמא כיון דעד עכשיו היה חיות הולד תלוי באם הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה ולאו משום דהוי ירך אמו וכן הא דתנן בפ"ק דערכין (דף ז:) האשה היוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ופריך בגמ' פשיטא גופה הוא התם נמי טעמא כדפרישית ומיהו ההיא דפ' הפרה (ב"ק דף מז: ושם) קשה אמאי כי ליתא לפרה משתלם רביע נזק מן הולד כיון דלאו ירך אמו אע"ג דהוא נמי הזיק למה ישלם חלקו וחלק פרה אטו שני שוורים תמים שהזיקו אם אבד אחד מהן מי הוה משלם האידך חלקו וחלק חבירו פשיטא דלא משלם: הוי מותרה לדבר הקל. פלוגתא בפ' אלו נערות (כתובות דף לג: ושם) במותרה למיתה אי הוי מותרה למלקות וא"ת ותפשוט מהא דתניא בפ' בן סורר (לעיל דף עא:) עשה כן בישראל ונתגייר חייב אם בא על אשת איש ישראל ואח"כ נתגייר משום דאי עביד השתא בר קטלא הוא ועל כרחיך בדאתרו ביה דאי לא אתרו ביה אי עביד השתא לאו בר קטלא הוא אלמא מותרה לסייף הוי מותרה לחנק וי"ל דאפילו לא אתרו בהיותו נכרי יש לנו לחייבו אע"פ שנתגייר הואיל וכבר נתחייב ולא מיפטר משום דלא אתרו ביה ומאחר דהשתא נמי אי אתרו ביה יש בטון זה חיוב מיתה. וא"ת כי לא הוי נמי מותרה לדבר קל תיפוק ליה דהכא חייב כדאמר בפ' נגמר הדין (לעיל דף מה:) שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתות שאתה יכול ושם פירשתי*: *הנסקלין בנשרפין. שאל הרב ר' יצחק בן הרב ר' מרדכי את רבינו תם אמאי קאמר רבי שמעון ידונו בסקילה שהשריפה חמורה ניזיל בתר רובא להחמיר בדיני נפשות כדאיתא בפרק קמא דחולין (דף יא.) ותירץ דלא אזלינן בתר רובא לחייב אותו שהוא זכאי מכל וכל שלא הרג כלל ולא דמי לאותן שהרגו ודאי אלא דלא

[חולין מח. וש"נ]
כתובות לג.
[עי' טעמו דבר תוס' כתובות לג. ד"ה ממאי]
קידושין לג.
[לעיל מא.]
[ברכות נו. וש"נ ועמ"ש בס"ד בחגיגה טו: על ניחו פירושא דענין שיננא]
[שייך לעיל עט: במשנה]

לעיל מ: [תוספ' פי"א] ע"ש
[קידושין לג. ע"ש]
[דף נח.]
[ד"ה משום]

תורה אור

לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא *הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא *מקרא כתוב בתורה כך (הוא): **מתני'** *מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין נידון בחמורה עבר עבירה שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה ר' יוסי אומר נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו: **גמ'** פשיטא אלא איתגורי איתגור אמר רבא הכא במאי עסקינן כגון שעבר עבירה קלה ונגמר דינו על עבירה קלה וחזר ועבר עבירה חמורה סלקא דעתא אמינא כיון דנגמר דינו לעבירה קלה האי גברא קטילא הוא קמ"ל בעא מניה *(אבוה) דרב יוסף בר חמא מרבה בר נתן מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה דכתיב °והוליד בן פריץ שופך דם [וגו'] אל ההרים אכל ואת אשת רעהו טמא ואל הגלולים נשא עיניו והוליד בן פריץ שופך דם בסייף את אשת רעהו טימא זו אשת איש בחנק ואל הגלולים נשא עיניו זו עבודת כוכבים בסקילה וכתיב °מות יומת דמיו בו יהיה בסקילה מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אימא כולהו בסקילה והוליד בן פריץ שופך דם זה בן סורר ומורה דבסקילה אשת רעהו טמא זו נערה המאורסה דבסקילה ואל הגלולים נשא עיניו זו עבודת כוכבים דבסקילה א"כ מאי קמ"ל יחזקאל דילמא תורה קא מהדר א"כ איבעי ליה לאהדורה כי היכי דאהדרה משה רבינו דרש רב אחא בר' חנינא מאי דכתיב °אל ההרים לא אכל שלא אכל [א] בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טימא *שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא קירב שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב °צדיק הוא חיה יחיה *כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא מינייהו לא א"ל ר"ע אלא מעתה °אל תטמאו בכל אלה הכי נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא באחת מכל אלה הכי נמי באחת מכל אלה: עבר עבירה: *תניא כיצד אמר רבי יוסי נידון בזיקה ראשונה הבאה עליו חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו אשת איש ונעשית חמותו נידון באשת איש אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו לידון נמי אאיסור אשת איש דהא *אמר ר' אבהו מודה ר' יוסי באיסור מוסיף

אמר

רש"י

לא תימא ליה לאבוך הכי · להודיעו בהדיא שהוא טועה משום דמכסיף ומצטער: אלא אמור לו אבא כך כתוב בתורה · קס"ד בתמיהה קאמר וכי כך כתיב בתורה: סוף סוף היינו הך · דמביישו ואומר וכי יפה אתה עושה: אלא · בניחותא אומר לו מקרא האמור בתורה ואומר לו אבי מקרא כך וכך כתוב בתורה והוא עצמו ישים על לבו על מה זה מזכירו והכי נמי אין לך לומר לאביך לא תתנייה הכי: **מתני'** עבר עבירה שיש בה שתי מיתות · כגון חמותו והיא אשת איש: בזיקה הראשונה · בגמרא מפרש לה: **גמ'** פשיטא · דבחמורה נדון שהרי אף בה נתחייב דהיכי סליק אדעתן לידון בקלה וכי אתגורי אתגר במה שעבר שתי עבירות אילו לא עבר אלא על החמורה היה נדון בה ועכשיו שהוסיף לעבור עמה עבירה אחרת נדון בקלה: אמר רבא · ודאי אי מקמי דאתא לקמן עבדינהו לתרוייהו לא איצטריך לאשמועינן כי איצטריך למתנייה כגון דנגמר דינו תחלה לקלה סד"א וכו': מנא הא מילתא וכו' · ואע"ג דנגמר דינו לקלה: בסקילה · דכל דמיהם בם בסקילה דהיא חמורה ואי דלא נגמר דינו קודם לכן לא איצטריך קרא לאשמועינן: בן סורר ומורה · וקרי ליה שופך דם על שם שסופו לשפוך כדאמרי' (לעיל דף עב.) שעומד בפרשת דרכים וכו': דאהדריה משה · במשנה תורה: אל ההרים לא אכל · סיפיה דקרא צדיק הוא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור וע"כ משום דלא עביד הכי לאו צדיק הוא אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדריש: אל ההרים לא אכל · שלא נצטרך לזכות אבותיו מתוך שהוא חסיד: שלא נהנה מקופה של צדקה · שהוא דבר גנאי לאדם הגון: בזיקה הראשונ'. באותו איסור שהוזקק זה תחלה להזהר בו ולפרוש ממנו הוא נדון אבל לא באיסור הבא עליו אחרון אע"פ שהוא חמור דקסבר ר' יוסי אין איסור חל על איסור ואפי' חמור על הקל הלכך אין כאן שתי מיתות: חמותו ונעשית אשת איש · כגון נשא בת אלמנה ונאסרה אמה משום חמותו ואחר כך נשאת ונאסרה עליו משום אשת איש נדון בחמורה בשריפה דהיא קדמה אבל אם היתה אשת איש ונעשית חמותו הואיל כשנשא בתה כבר היתה זו אסורה עליו משום אשת איש תו לא חייל אסור חמותו אאסור אשת איש ואינו נדון אלא בחנק: דאמר ר' אבהו · ביבמות בפ' ד' אחין: מודה ר' יוסי באסור מוסיף · ומחדש דבר על האשה הזאת לאסור בה דבר חדש (או) לאסרה על מי שלא היתה אסורה עליו מתחלה כגון הכא כשהיתה אלמנה והיא חמותו היתה אסורה לו משום חמותו ומותרת לכל אדם וכשנעשית אשת איש הוסיף בה השם הזה איסור שאסרה לכל העולם וכי האי גוונא מודה ר' יוסי דאסור חל על אסור מגו דחייל אכולא עלמא שהיתה מותרת להם עד עכשיו חייל נמי אהאי ואע"פ שאסורה לו ועומדת:

אמר

תוספות

דלא ידעינן אי טריפה הוה אי שלם הוה ועוד י"ל דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ופטור מדאורייתא דספק נפשות להקל וכ"ת ניכבשינהו ונימא כל דפריש אי אתה רשאי למושכו להחמיר עליו ועוד גזירה שמא יקח מן הקבוע והא דפריך בגמ' תיפוק ליה דרובא נסקלין נינהו ה"פ לכל הפחות לא גרע משום דרובא נסקלין*:

איתגורי איתגור · וא"ת בפרק אלו נערות (כתובות לג.) דיליף מחובל בחבירו דכל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי ופריך מה לחובל בחבירו שכן חייב בה' דברים ואי ממונא קולא הוא שכן הותר מכללו בב"ד והשתא איך יתכן לומר דקולא הוא אם כן איתגורי איתגור וי"ל דשאני התם משום דחס רחמנא אהפסד ממונו של חבירו*:

ונגמר דינו לעבירה קלה וכו' · תימה ואמאי נדון בחמורה הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דאי מיתזמי סהדי בתראי לא מיקטלי כיון דבלאו סהדותייהו גברא בר קטלא הוא כדמוכח בפ"ק דמכות (דף ה.) גבי באו שנים ואמרו באחד בשבא נגמר דינו של פלוני וכו' וי"ל דהכא מיירי כגון דהך עבירה שניה עבר בפני ב"ד דאפילו בעדות שאי אתה יכול להזימה מחייבינן ליה לעיל* בטריפה משום ובערת הרע ועוד יש לומר כיון דאי מיתזמי קמאי או מיתכחשי מהני סהדותייהו דבתראי עדות שאתה יכול להזימה קרינן ביה:

וכתיב דמיו בו יהיה בסקילה · מכאן קשה לפי' הקונט' דברים איזהו נשך (ב"מ סא: ושם) דאמרי' הוקשו מלוי רבית לשופכי דמים דכתיב הכא בנשך נתן ופירש שם בקונטרס דדמיו בו יהיה משמע דמים שספק שהטני את חבירו ומת ברעב עליו ישובו ולא יתכן כלל דהא לסקילה אתיא הכא בשמעתין ובאוב וידעוני דכתיב דמיהם בם ובכמה דוכתי כולם לסקילה אתיין ונראה דדריש מדכתיב הכא והוליד בן פריץ וגו' ובכל הספרים גרסי' בפ"ק דתמורה (דף ו:) וסמיך ליה והוליד בן פריץ:

נדון בזיקה ראשונה · לאו מילתא דפסיקא היא דהא חמותו ונעשית אשת אב איסור מוסיף הוא אי אית ליה אחין ולמאן דאמר סקילה חמורה נידון באשת אב:

לידון נמי באיסורא דאשת איש · לענין קרבן קא פריך שיתחייב ב' חטאות בשוגג אי נמי אם התרו בו משום אשת איש ולא התרו בו משום חמותו ורבה מהדר ליה דבמזיד איירי ובהתרו בו משום שניהם:

דאמר רבי אבהו מודה ר' יוסי באיסור מוסיף · אע"ג דבפ' ד' אחין (יבמות דף לב: ושם) משמע דלא קיימא לבסוף מ"מ אמת הוא כדאי' בפרק אמרו לו (כריתות דף יד: ושם): (סייך לע"ג)

אפילו תימא רבי שמעון בן גמליאל קסבר עבירות מחזקות · תימה דבסוף פרק הבא על יבמתו (יבמות סד: ושם) אמרינן נשואין ומלקיות כרבי משום דסתם לן תנא כוותיה דמי שלקה ושנה וכו' וי"ל דרב יוסף דהתם סבר מלקיות מחזקות ואע"ג דאשכחן תנא דאית ליה עבירות מחזקות בברייתא דבסמוך דקתני התרו בו ושתק התרו בו והרכין ראשו דהתם מלקות ליכא מכל מקום משמע ליה דמתני' סברה מלקיות מחזקות מדקתני מי שלקה אי נמי קסבר כיפה צריכה התראה ועד דמחזק בתרי או בתלת אין מתרין בו לכיפה הלכך אם איתא דבתלת זימני הויא חזקה עד רביעית אין כונסין אותו לכיפה כדמוכח בסמוך וקצת תימה אמאי מתרין בו לכיפה בשניה נר' ובשלישית לרשב"ג שאם יעבור אחר כך יהא מוחזק ויכניסוהו לכיפה ויש לומר דאין מחייבו כיפה עד שיהא מוחזק לעבור בהתראת מלקות הלכך אי מתרינן ביה אכיפה לחודה לא סגי בהכי ואי מתרינן ביה אמלקות ואכיפה הא לא עבדינן ביה תרתי:

ומר

עין משפט נר מצוה

[וע"ע תוס' חולין יא: סד"ה ליחוש דלמא וכו' ותוס' זבחים ע"א: סוף ד"ה אפילו אחת]

נא א מיי' פי"ו מהל' ממרים הל' יא סמג עשין שמ טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף י:

נב ב ג ד מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכ' ד סמג עשין לט:

[ועי' תוס' כתובות לג: ד"ה ותדא]

[דף עח:]

הגהות הגר"א

[א] בזכות אבות · נ"ב ס"א קו על תיבת בזכות ונ"ב בשביל:

מסורת הש"ס

[קידושין לב.]

רמ"ל מ"ז

לעיל נז: כ: יבמות לב: כריתות יד:

[יתכן לנוסח אחרת]

יחזקאל יח

שם

שם

שם

[מכות כד.]

שם כד:

ויקרא יח

יבמות לב: כריתות יד: תמורה יד. [תוספתא פי"ב]

[יבמות לב: כריתות יד:]

עין משפט
נר מצוה

נג א ב ג מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ד סמג עשין קז :
נד ד מיי' שם הלכה ה:
נה ה מיי' שם הלכה ד:
נו ו ז ח ט מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ח סמג לאוין קסג :
נז י מיי' שם ופי"א מהלכות סנהדרין הל' ד סמג שם וסי' קז :
נח כ מיי' פי"א מהל' סנהדרין הל"ו סמג עשין קז :
נט ל מיי' שם ופי"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ד סמג שם ולאוין קיב טוש"ע אה"ע סימן טז סעיף ב וטוש"ע חו"מ סימן תכה סעיף ד בהג"ה :
ס מ מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הל"ו ופ"ד מהלכות ביאת מקדש הל' ב סמג עשין קז :
[עי' תוס' יבמות סד: ד"ה דתנן]
סא נ מיי' פ"ט מהלכות ביאת מקדש הל"א סמג לאוין סט :
סב ס מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הל"ו סמג עשין קז :

אמר ליה אדא ברי בתרי קטלי קטלת ליה : **מתני'** *[א]מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת : **גמ'** משום דלקה ושנה ב"ד כונסין אותו לכיפה אמר ר' ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש [ב]הכא במלקיות של כריתות עסקינן דגברא בר קטלא הוא וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה וכיון דקא מוותר לה נפשיה מקרבינן ליה לקטליה עילויה א"ל רבי יעקב לר' ירמיה בר תחליפא תא אסברא לך [ג]במלקיות של כרת אחת אבל של שתים ושל שלש כריתות איסורי הוא דקא טעים ולא מוותר כולי האי : מי שלקה ושנה : שנה אע"ג דלא שילש לימא מתני' דלא כרשב"ג דאי רשב"ג הא *אמר עד תלת זימני לא הויא חזקה אמר רבינא אפילו תימא רשב"ג קסבר *עבירות מחזיקות מיתיבי *עבר עבירה שיש בה מלקות פעם ראשונה ושניה מלקין אותו ושלישית כונסין אותו לכיפה אבא שאול אומר אף בשלישית מלקין אותו ברביעית כונסין אותו לכיפה מאי לאו דכולי עלמא מלקיות מחזיקות ובפלוגתא דרבי ורשב"ג קמיפלגי לא דכולי עלמא אית להו דרשב"ג והכא בהא קא מיפלגי דמר סבר עבירות מחזיקות ומר סבר מלקיות מחזיקות והדתניא *[ד]התרו בו ושתק התרו בו והרכין ראשו פעם ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה אבא שאול אומר אף בשלישית מתרין בו ברביעית כונסין אותו לכיפה והתם מלקות ליכא במאי קמיפלגי אמר רבינא בכיפה צריכה התראה קמיפלגי ומאי כיפה אמר רב יהודה [ה]מלא קומתו והיכא רמיזא אמר ריש לקיש °תמותת רשע רעה ואמר ריש לקיש מאי דכתיב °כי [גם] לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה מאי מצודה רעה אמר ר"ל חכה: **מתני'** ההורג [ו]נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו °לחם צר ומים לחץ : **גמ'** מנא ידעינן אמר רב *[ז]בעדות מיוחדת ושמואל אמר [ח]שלא בהתראה ורב חסדא אמר אבימי [ט]כגון ד[י]איתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות כדתנן מעשה *ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים : ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ : מאי שנא הכא דקתני נותנין לו לחם צר ומים לחץ ומאי שנא התם דקתני מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת אמר רב ששת [י]אידי ואידי נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו והדר מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת : **מתני'** [כ]הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם *[ל]והבועל ארמית קנאין פוגעין בו [מ]כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו *חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין זר ששמש במקדש *רבי עקיבא אומר בחנק וחכ"א [נ]בידי שמים : **גמ'** מאי קסוה *אמר רב יהודה [ס]כלי שרת וכן הוא אומר °ואת קשות הנסך והיכא רמיזא °ולא יבאו לראות *כבלע את הקדש ומתו : והמקלל בקוסם : תני *רב יוסף יכה קוסם את קוסמו רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי יכהו קוסם לו ולקונו ולמקנו : והבועל ארמית : בעא מיניה רב כהנא מרב
לא

תהלים לד | קהלת ט | ישעיה ל | במדבר ד | שם

תורה אור

ומר סבר מלקיות מחזקות · פי' בקונטרס לא הוחזק עד שילקה ג' מלקיות וכיון דלקה על השלישית אע"ג דהשתא איתחזק רשע לא מעיילינן ליה לכיפה דבתרי דיני לא דיינינן ליה ועל תנס דחק לפרש כן דמלקיות מחזיקות הייגו שאין מתייסר אע"פ שהלקוהו ב' וג' פעמים ואינו נמנע מלעבור שוב לא יתייסר :
כסג"ז

אמר ליה אדא ברי בתרי קטלי קטלת ליה · בתמיהה אמת שאלו שתיהן עליו ועבירה שיש בה שתי מיתות הוא נדון בחמורה והיאך אתה בא לדונו אף באשת איש וכי תהרגנו שתי פעמים וכי חייל אשת איש אחמותו לרבי יוסי לענין שוגג הוא ולהתחייב שתי חטאות : **מתני'** מי שלקה ושנה · שלקה שתי פעמים על שתי עבירות : **גמ'** של כריתות · לאו שיש בו כרת והתרו בו למלקות : דגברא בר קטלא הוא · בידי שמים יכרתוהו : וקרובי הוא דלא מקרב קטלא · עדיין לא נתקרבה מיתתו : דמוותר נפשיה · דמפקיר עצמו לעבירות : של כרת אחת · שעבר אותה עבירה עצמה שלש פעמים על השתים לוקה ובשלישית יכנסוהו לכיפה : דרבן שמעון · ביבמות נשאת לראשון ומת לשני ומת לשלישי תנשא לרביעי לא תנשא דעד תלתא זימנין לא הויא מוחזקת לקבור את בעליה : לימא מתניתין · דבשתי מלקיות מחזקת ליה רשע ובעי כיפה דלא כרבן שמעון בן גמליאל : עבירות מחזיקות · אותו בחזקת רשע הוא ובהתראה ולא מלקות הלכך בשלישי כונסין אותו לכיפה דהא איתחזק ליה בשלש עבירות : מיתיבי · לרבינא דמהדר לאוקומה למתני' כרבן שמעון בן גמליאל מדפליג אבא שאול ואמר כר' שמעון בן גמליאל מכלל דת"ק לאו כרשב"ג : ומר סבר לא הוחזק עד שילקה שלש מלקיות · וכיון דלקי על השלישית אע"ג דאיתחזק השתא רשע לא מעיילינן ליה לכיפה דבתרי דיני לא דיינינן ליה : התרו בו ושתק · שהראה בעצמו כמקבל התראה ומיהו לא התיר עצמו למלקות בהדיא וכן בהרכין בראשו ורמז שהוא מקבלה אע"פ דלא נקי בהתראות כי הני דלא התיר עצמו למלקות מ"מ התראות נינהו להחזיקו רשע ופעם ראשונה מתרין ביה ושבקינן ליה וכן בעבירה שניה ושבקינן ליה ובשלישית מתרין ביה למלקות וכונסין אותו לכיפה עליה שהרי הוחזק רשע בשלש עבירו' של התראת מלקות : אבא שאול אומר וכו' · והא הכא מלקות ליכא דלא התיר עצמו למלקות שהרי שתק דנימא טעמא בדאבא שאול משום דמלקיות מחזיקות ולא הוחזק עד שילקה וכיון דלקה על השלישית לא עייל ליה לכיפה: במאי קא מיפלגי · והא לא לרבינא מותיב דהא לדידן נמי קשיא דפלוגתא דרבי ורשב"ג לא מצינו לאוקומה דהא ע"כ עבירות מחזיקות סבירא להו דהא אין כאן מלקות ואמאי בעי אבא שאול רביעית : אמר רבינא · בין הכא בין במתניתין קמייתא בכיפה צריכה התראה קא מיפלגי ודכולי עלמא כרשב"ג ולא הוחזק עד שלש עבירות של התראת מלקות מקובלות או בפיו או בשתיקה או בהרכנת ראש וקמיפלגי בכיפה אי צריכה התראה ת"ק סבר כיון שהוחזק רשע על שלש התראות של מלקות כונסין אותו לכיפה ואע"פ שלא הותרה על כך ואבא שאול סבר על ג' התראות של מלקות הוחזק רשע ולא על השתים ומהשתא בעינן עבירה רביעית להתרות בו אם תעבור תכנס לכיפה : מלא קומתו · גובה : והיכא רמיזא · ודאי הלכה למשה מסיני היא אך עונש דכיפה ומיהו היכא רמיזא מקרא : תמותת רשע רעה · מי שהוחזק רשע תמיתתו רעתו אלמא מוחזק רשע בר מיתה הוא : במצודה רעה . איידי דאיירי הכא ריש לקיש בהאי קרא מייתינן לאידך דרשא דר"ל : מאי מצודה רעה חכה · אמ"ו בלע"ז שהוא רע וחלש וקטן ואוחז בו דגים גדולים פתאום ואינו רואה ואינו דומה לנאחז ברשתות ע"י מהרב ותחבולות : **מתני'** שלא בעדים · שלא ניתן לב"ד להרגו : לחם צר · לקמן בעי מאי שנא בכיפה קמייתא : **גמ'** מנא ידעינן · הואיל וליכא עדות : בעדות מיוחדת · דשנים מעידין עליו ועדותן אמת אלא שאין מיתתו מסורה לב"ד כגון שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה דאמר במסכת מכות (דף ו:) דלא מיקטל עליה ומיהו הכא תנינן דעייל לכיפה אבל על פי עד א' מוציא דבה בעלמא הוא : בעוקצי תאנים · בדיקות יתירא הוא ונהי דבן זכאי פטר ליה בההוא הכחשה מקטלא מיהו עדות אמת הוא ועייל לכיפה : מעייניה. בני מעיו : והדר מאכילין אותו שעורין · שנופחין בתוך מעיו ומתוך שהוקטן מעיינו הוא נבקע : **מתני'** הקסוה · מפרש בגמרא : ארמית · בת עובד כוכבים : קנאין פוגעין בו · בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין והלכה למשה מסיני הוא : פוגעין · ממיתין כמו לך ופגע בו (מלכים א ב) : גזירין · פקעין אסטל"ש בלע"ז : **גמ'** והיכא רמיזא · דשייכא בה מיתה : כבלע את הקדש · לשון גנב שמבליעין ומחביאין ורמז בעלמא הוא ולא מקרא נפיק דעיקר קרא בלוים כתוב שהוזהרו שלא לראות בסלוק מסעות *בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהן שהיו אהרן ובניו מכסין הארון והמזבחות כמו שכתוב שם ובא אהרן בנסעס והורידו : יכה קוסם את קוסמו · שמקלל כלפי מעלה בקוסם יכה הקוסם זה את קוסמו היינו כלפי מעלה שנותן קסמים האלו בלבו (*קסבר המקלל דקא מחשב ליה) האי קוסם בעיניו שהוא *ראוי ויש בו כח לקלל בו : יכהו קוסם · מקלל את חבירו ואומר יכהו הקוסם הזה : לו ולקונו ולמקנו · דהיינו כלפי מעלה שהוא קונה את העולם ומקנה לבריותו את טובו :
לא

מסורת
הש"ס

[לקמן פב: יבמות סד:]
יבמות סד: ב"מ קו: [תוספתא פי"ב]
[תוספתא שם]
מכות ו:
לעיל ט: מ.מא:
[לקמן פבי ע"ש לו:]
[לקמן פד:]
[לקמן פב:]
[שם]
[יומא מד.]
ובפ"ח ילא

[עי' תוס' זבחים לב. ד"ה ובטמאים וכו' ותוס' יבמות ז: ד"ה וראה קרי]

[וז"ל הרמב"ן בפירוש החומש שהגניבה והגזל יקראו בליעה מלשון חיל בלע ויקיאנו (איוב כ') והוצאתי את בלעו מפיו (ירמיה נא)]

ת"א וקחשיב ליה וכן גי' רש"ל

תורה אור

לא פגעו בו קנאין מהו אינשייה רב לגמריה
(מלאכי ב) אקריוהו לרב כהנא בחלמיה °בגדה יהודה
ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי
חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת
אל נכר אתא א"ל הכי אקריון אדכריה
רב לגמריה בגדה יהודה זו עבודת כוכבים
(ירמיה ג) וכן הוא אומר °[כן] בגדתם בי בית ישראל
נאום ה' ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים
(ויקרא יח) זה משכב זכור וכן הוא אומר °ואת זכר
לא תשכב משכבי אשה תועבה היא כי
חלל יהודה קדש ה' זו זונה וכן הוא אומר
(דברים כג) °לא (*יהיה קדש) ובעל בת אל נכר זה
(מלאכי ב) הבא על הכותית *וכתיב בתריה °יכרת
ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה (*מאלהי)
יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות *באם ת"ח
הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה
בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן
מגיש מנחה לה' צבאות א"ר חייא בר
אבויה גכל הבא על הכותית כאילו מתחתן
בעבודת כוכבים דכתיב ובעל בת אל נכר
וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על
הכותית *וא"ר חייא בר אבויה כתוב על
גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו
דרבי פרידא אשכח ההוא גולגלתא
דהות שדיא בשערי ירושלים והוה כתוב
עילויה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג
קברה והדר נבוג אמר האי גולגלתא של
(ירמיה כב) יהויקים דכתיב ביה °קבורת המור יקבר
סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר
מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזויי שקלה
כרכה בשיראי ואותביה בסיפטא אתאי
דביתהו חזיתה נפקת אמרה להו לשיבבתהא
אמרי לה האי דאיתתא קמייתא היא דלא
קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי
אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד
אחרת *כי אתא רב דימי אמר בית דינו
של חשמונאי גזרו הבא על הכותית חייב
עליה משום נשג"א כי אתא רבין אמר
דמשום נשג"ז נדה שפחה גויה זונה אבל
*משום אישות לית להו ואידך *נשייהו
ודאי לא מיפקרי א"ר חסדא ההבא לימלך
אין מורין לו איתמר נמי אמר רבה בר
בר חנה א"ר יוחנן הבא לימלך אין מורין
לו ולא עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו
פנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא
(במדבר כה) °ויאמר משה אל שופטי ישראל וגו' הלך שבטו של שמעון אצל זמרי
בן סלוא אמרו לו הן דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה עמד
וקיבץ כ"ד אלף מישראל והלך אצל כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו
בת מלך אני וכן צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף הוא
נשיא שבט הוא ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו שהוא שני לבטן והוא שלישי
לבטן תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או
מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו הלכה געו
כולם בבכיה והיינו דכתיב °והמה בוכים פתח אהל מועד וכתיב °וירא פנחס בן אלעזר מה ראה אמר רב *ראה
מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני *הבועל את כותית קנאין
פוגעין בו אמר לו *קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא ושמואל אמר ראה *שאין °חכמה ואין תבונה ואין
עצה נגד ה' יכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב ר' יצחק אמר ר"א ראה שבא מלאך והשחית בעם
*ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שננה והניחה באונקלו והיה

רש"י

לא פגעו בו קנאין מהו · מה עונש בדבר : אנשייה רב לגמריה · שכח מה שגמר מרבו בדבר זה ולא ידע להשיבו : וכן הוא אומר ואת זכר וגו' · סיפיה דקרא תועבה היא : זונה · מופקרת ואפי' ישראלית : קדש · מפקיר קדושתו והולך לרדוף זונות קדשה מחללת קדושתה וכן קדש מחלל קדושתו : כתוב על גלגלתו של יהויקים · משום ר' חייא בר אבויה נקט לה : זאת ועוד אחרת· נקמה נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה : זקינו דר' פרידא · הוא ר' חייא בר אבויה והכי אמרי' בחלק : נבוג · בלבלה ויצאה מקבורתה : קבורת חמור · מושלך ברחובות : בסיפטא · ארגז : לשיבבתהא · לשכנותיה : דלא קא מנשי לה · אינה נשכחת מלבו : שגרתה לתנורא · הסיקה את התנור: חייב עליה· כלומר נענש בה משום כל אלו : נדה · אע"פ שדם כותית כדם בהמה מכל מקום מיאוס וחילול לקדושת השם הוא : שפחה · שהיא כשפחה אצלו שכנסת ישראל גבירה נקראת:עובדת כוכבים· לא תתחתן בם כי יסיר וגו' כל המסירות את הלב במשמע ומיהו לאו דלא תתחתן ליכא דאורייתא דדרך חתנות משמע ובית דינו של חשמונאי גזרו דלפרוש מינה משום כל הני : א"א · ולאו ממש דקדושין לית להו ומיהו לא"א דמיא וחייב לפרוש הימנה שלא יהא רגיל באשת איש : אבל אישות אין להם(א)· שסתם כותית מופקרת ואינה מיוחדת לבעלה ולא דמיא לא"א : יאמר רב חסדא · קנאי הבא לימלך בבית דין ובשעת מעשה אם יפגע בו אין מורים לו שלא נאמרה אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך : ולא עוד אלא שאם פירש זמרי · מן האשה והרגו פנחס אחר כן נהרג עליו שלא נאמרה הלכה דא אלא בשעת מעשה : זמרי . הוא שלומיאל:נשיא שבט· שמעון כדלקמן : שמעון · שני לבטן לוי שלישי לבטן : בת יתרו מי התירה לך · משה קודם מתן תורה נשא וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם וגרים רבים של ערב רב : ונתעלמה ממנו הלכה · שנאמר לו בסיני הבועל כותית וכו' : אחי אבי אבא · היינו משה שהיה אחי אבי אביו אהרן : פרוונקא · שליח : שמואל אמר מאי וירא ראה שאין חכמה · כלומר נזכר פסוק אין חכמה ואין תבונה נגד ה' שכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו ולא המתין ליטול רשות ממשה שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את כותית : ויקם ויקח · מכלל דעד השתא לאו בידו הוה : העדה · סנהדרין שהיו יושבים ודנין כדכתיב קח את כל ראשי ואמרי' בפר' ד' (לעיל לה·) חלק להם בתי דינין לדונם דיני נפשות על עון פעור: שלף שננה· שלף הברזל שבראש העץ של רומח : אונקלי · מלבוש :

נשען

תוספות

נשג"ז. זונה אם הוא כהן : **ואידך** נשייהו לא מפקרי · ולא מחייבי משום זונה הקשה ה"ר משה מפונטוייז"א מהא דאמר פרק הבא על יבמתו (יבמות סא· ושם) אין זונה אלא גיורת ומשוחררת וכ"ש כותית וי"ל דכיון דכתיב זונה לא יקח לא מחייב משום זונה אלא אם כן יש בה ליקוחין כגון גיורת דתפסי קידושי אבל כותית לא ועוד משמע קרא דאיירי בההיא דשריא לישראל ואסירה לכהן לאפוקי כותית דאסורה לתרווייהו ומיהו קשה דבפרק כל האסורין (תמורה כט. ושם) קאמר רבא בכהן הבא על כותית לוקה עליה משום זונה מדאורייתא ודוחק הוא לאוקמי שמעתא דהכא כאביי ועוד קשה דבפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח·) פליגי רבי יהודה ורבי יוסי ור"ש בגיורת לכהן ואפי' לרבי שמעון לא שרי אלא בנתגיירה פחותה מבת שלש שנזרעו בתוליה בישראל אבל כותית לא וגראה לפרש דהך שמעתא במשומרת שלא נבעלה ואפילו אינה משומרת לא לקי מדאורייתא מספיקא אבל ודאי בעולה לוקה מדאורייתא כרבא בתמורה והיא דקדושין אע"ג דמדאורייתא אסורה לאו משום זונה מיתסרה אלא גזירת הכתוב וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין דא"ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי מעשה במשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערעור ושלח רבי את ר' רומנוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד והכשירה רבי לכהונה רב הושעיא אמר כרבי שמעון הכשירה א"ר זעירא דברי הכל הוא דא"ר זעירא בשם רב אדא בר אחוה ר' יודן מטו בה בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן ולד בוגרת כשר שהיא בלא תעשה ובא מכח עשה והוא אשה בבתוליה יקח ולא בוגרת כל לא תעשה הבא מכח עשה עשה הוא ודכוותיה כי אם בתולה מעמיו ולא גיורת כל לא תעשה הבא מכלל עשה עשה משמע מהתם בהדיא דליכא מלקות והוצרכו חכמים לגזור כדי לחייבו מלקות ומיהו סוגיא דידן משמע דעובדא דירושל' משום זונה דמייתי לה בפ' הבא על יבמתו *ובעי למפשט מינה דהלכה כר"ש ודחי שאני התם הואיל ואיגסב איגסב דהא רב ורבי יוחנן דאמרי בוגרת ומוכת עץ לא ישא ואם נשא נשוי ומסיק בשלמא התם סופה להיות בעולה תחתיו הכא סופה להיות זונה תחתיו וי"ל זונה לאו דווקא :

היולך

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל"ו סמג לאוין קיב טוש"ע אה"ע סימן טז סעיף ב:

סד ב ג מיי' שם טור שו"ע שם :

סה ד מיי' שם הלכה ג וסמג שם טור שו"ע שם סעיף א :

סו ה ו מיי' שם הלכה ח וסמג שם טור שו"ע חו"מ סימן תכה סעיף ד בהגה :

סז ז מיי' פ"ה מהלכות ת"ת הלכה ג סמג עשין ז טור שו"ע יו"ד סימן רמב סעיף יא:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל אישות. נ"ב עי' לעיל בפרק ד' מיתות סוף דף נ"ב בתוספת :

[דף ס:]

[חולין יג:]

[פסחים סו.]

[משלי כא ועי' פירש"י דשבת ד"ה שמואל אמר כו' נזכר פסוק אין חכמה וכו' ודע שההכרח לומר כן הכא כמ"ש תוס' גיטין סח. ד"ה וכתיב זנות כו']

[נ"ל תהיה קדשה מבנות ישראל וכ"א בשאלתות] [נ"ל מאהלי] שבת נה: ע"ש

[לקמן קד: ע"ש]

ע"ז לו:

[עי' תוס' ע"ז לו: ד"ה משום]

שם

[לעיל פא:] ע"ז לו:

ב"מ פב: לקמן לו.

עירובין סג. שבועות ל:

[מכות יט:] שם

עין משפט
נר מצוה

סח א מיי' פי"ט מהל' מעשה קרבנות הל"ו:

מסורת
הש"ס

תורה אור

נשען והולך על מקלו וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמרו הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושין את הדבר א"ר יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש ואחד שהיה לו לדבר ולא דבר ואחד שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה ואחד שלא נשמטו מן הרומח ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף ואחד שבא מלאך והשחית בעם בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל שנאמר °ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף והיינו דכתיב °ויעמד פנחס ויפלל *אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להן הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חימה בן משיב חימה הוא *התחילו שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב ויחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן א"ל הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנאמר °לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם אמר רב נחמן אמר רב מאי דכתיב °זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו ד' מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין לו פנחס עד שתשש כחו והוא אינו יודע שמלך אלקום עמו במתניתא תנא ששים עד שנעשה כביצה המוזרת והיא היתה כערוגה מליאה מים אמר רב כהנא ומושבה בית סאה תני רב יוסף קבר שלה אמה אמר רב ששת לא כזבי שמה אלא שוילנאי בת צור שמה ולמה נקרא שמה כזבי שכזבה באביה ד"א כזבי שאמרה לאביה כוס בי עם זה והיינו דאמרי אינשי בין קני לאורבני שוילנאי מאי בעיא בהדי קלפי דקני שוילנאי מאי בעיא גפתה לאמה א"ר יוחנן חמשה שמות יש לו זמרי ובן סלוא ושאול ובן הכנענית ושלומיאל בן צורי שדי זמרי על שנעשה כביצה המוזרת בן סלוא על שהסליא עונות של משפחתו שאול על שהשאיל עצמו לדבר עבירה בן הכנענית על שעשה מעשה כנען ומה שמו שלומיאל בן צורי שדי שמו: כהן ששימש בטומאה: בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת כהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים או אין חייב מיתה בידי שמים א"ל תניתוה כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פירחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגיזרין ואי ס"ד מחייב בידי שמים לישבקיה דליקטול בידי שמים אלא מאי אינו חייב מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן ניקום וניקטול ליה ולא *והתנן מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה רחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה האמר ר' ירמיה אמר ר"ל במלקות של כריתות עסקינן דגברא בר קטלא הוא והא גונב הקסוה האמר *רב יהודה בכלי שרת עסקינן ורמיזא °לא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו והא המקלל את הקוסם הא תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו דמיחזי כמברך את השם והא בועל את הכותית הא אקריוה לרב כהנא בחלמיה ואדכריה רב לגמריה איתיביה **היוצק והבולל והפותת המולח המניף המגיש והמסדר את השולחן המטיב את הנרות והקומץ והמקבל דמים בחוץ פטור ואין חייבין עליהן
לא

במדבר כה · תהלים קו · במדבר כה · משלי ל · במדבר ד · זבחים קיב:

נשען והולך על מקלו · על העץ לבדו בלי הברזל שלא יהיו מכירים בו בני שבטו שלהרוג הוא בא: היכן מצינו כו' · כלומר אתם מפקירים עצמכם אחר בנות מואב אני למה לא אעשה כמותכם וכי שבט שלי גדול משלכם שאהיה פרוש וטהור יותר מכולכם כיון ששמעו כן אמרו הניחו לו ליכנס לקובה שאף הוא רוצה כמותינו: צרכיו · תשמיש: התירו פרושין את הדבר · ודאי מותר לעשות כן שהרי פנחס עשה כמותינו כך אמרו העומדים שם כשראו שנכנס: שהיה לו לפרוש · מן האשה ושוב אין ניתן להורגו: לדבר · לזעוק לאנשי שבטו לסייעו: שכוון בזכרותו ובנקבותה · וראו אותם דבוקים זה בזה וידעו שניתן רשות לקנאי לפגוע בו ולא יאמרו שנאה היתה בלבו עליו: שלא נשמטו · לפרוש זה מזה עד שראו שהרגם בדין: והגביה את המשקוף · והוציאן נדבקים ולא הוצרך להשפיל הרומח וישמטו: ואחד שבא מלאך והשחית · והוטרדו בני שבטו ולא הרגו לפנחס: פלילות · ריב: בן קנאי · משבט לוי שקינא במעשה דינה דכתיב (בראשית לד) הכזונה יעשה את אחותנו: בן משיב חמה · אהרן במעשה דקרח דכתיב כי יצא הקצף וכתיב ויתן את הקטורת: אבי אמו · יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש בהגדה פוטיאל זה יתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים ואמרו בסוטה* פוטיאל זה בנו של יוסף שפטפט ביצרו ומשנינן אי אבוה דאמיה מיתרו אמיה דאימיה מיוסף אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו דיקא נמי דכתיב פוטיאל ולא פוטאל: וראויה כפרה זו · שעשה פנחס: שתהא מכפרת לעולם · דכתיב (במדבר כה) לברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר: ד' מאות וכו' · זרזיר בגימטריא הכי הוו: מתנים · לשון המתנה: או תיש · עד שתשש כחו: אלקום עמו · שכל הקמות שלו: ופנחס לא היה יודע · שהקדוש ב"ה שמו מלך אלקום עמו שלא היה צריך להמתין שיתשש כחו ונראה בעיני שהתיבה הזאת לשון ערבי שכל פתיחת תיבותיהן אל: ששים · ואין לדבר רמז במקרא: שנעשה · ביצים שלו כביצים מוזרות שהוקלש ונתבלבל שכבת זרע שבתוכו מרוב בעילות: והיא נתמלאה · שכבת זרע כערוגה מלאה מים: מושבה · מקום מושבה שהיתה רחבה ביותר: וקבר שלה · פתיחת רחמה: שכזבה באביה · שצוה אליה אל תשמעי אלא לגדול שבהם: כוס בי עם זה · שחוט אותם ע"י: והיינו דאמרי אינשי · על שם כזבי אומרים דבר

זה: בין קני לאורבני · מקום יחוד: אורבני · ערבה דקה הגדלה בין האגמים אשטויי"א בלע"ז: מאי בעי · ודאי משום זנות הלכה לשם: בהדי קלפי דקני · קליפות הקנים: שוילנאי מאי בעיא · ודאי משום זנות הלכה שם: גפתה לאמה · הנאיפה אמה כלומר הוליאה שם גפייתה על אמה שכיון שזינתה קורין אותה זונה בת זונה: הסליא · גרס שיזכרו ויספרו °לשון לא תסולה (איוב כח) המסולאים בפז (איכה ד) שהיו מעריכין עצמן בפז ואת זה ואת משפחתו שלו בניאופים ל"א גרס לחפש ולדקדק אחר עונם לשון מסלסל בשערו (נזיר דף ג') : מעשה כנען · זמה כדאמרינן בערבי פסחים (דף קיג:) ה' דברים צוה כנען את בניו ואהבו את הזמה: הא אקריוה לרב כהנא בחלמיה · יכרת וגו' אלמא בר כרת הוא: היוצק · שמן על מנחה: והבולל · בשמן: והפותת · פתים לאחר אפייתה כגון מנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור שהן באות אפויות:

והמגיש *והמגישה בקרן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן כדאמרי' בסוטה בפ' ב' (ד' יד:) והמסדר שלחן (*ולחם) הפנים: בחוץ · אם עשה אחת מאלו בחוץ: פטור · דלא חייב כרת אלא שוחט דכתיב (ויקרא יז) אשר ישחט וגו' ומעלה דכתיב (שם) אשר יעלה עולה וזורק דאתרבי מדם שפך בפ"ד (דף לד:) וכל הני דיש אחריה עבודה אמעיט בפ' בתרא דזבחים (דף קטו:) מה העלאה מיוחדת שהוא גמר עבודה אף כל שהוא גמר עבודה:
לא

לעיל מד. · ב"ב קט: סוטה מג · [דף מג.] · לעיל פב: יבמות סד: · [לעיל פב:] · [נ"ל ולחם] · מנחם כמנחה רש"ל

היוצק והבולל · הא דלא חשיב מולק, משום דפטור מולק נפקא לן בפרק השוחט והמעלה (זבחים דף קז: ושם) מדכתב אשר ישחט על השוחט הוא חייב ולא על המולק אבל כל הני דהכא נפקא לן בפ' בתרא דזבחים (דף קטו: ושם) מדכתב אשר יעלה מה העלאה שהיא גמר עבודה וכו' והולכה לא חשיב משום דאפשר לבטלה לשחוט בצד המזבח ולזרוק ומיהו קשיא ליתני נותן שמן ופתילה במנורה שיש אחריה הדלקה ופטרי' בהו זר בפ' ב' דיומא (ד' כד: ושם) מהאי טעמא דיש אחריהן עבודה ומהדלקה גופה לא קשה דלאו עבודה היא כדאמר התם: המולח והמניף והמגיש · לא דק דתנופה והגשה קודמת למליחה כדתניא *הניף והגיש קמץ ומלח והקטיר ועוד אמרינן בהקומץ רבה* וכי ס"ד שזר קרב אצל המזבח גבי לא מלח והיינו משום שהיתה המליחה אחר התנופה והגשה:
ולא

[עי' תוס' מנחות יח. ד"ה לא מלח] : [דף כ.]

גליון הש"ס
רש"י ד"ה הסליא לשון לא תסולה. עי' תוי"ט פ"ז מ"ס דפרה מ"ס בשם הערוך :

לא משום זרות ולא משום טומאה ולא משום מחוסר בגדים ולא משום רחוץ ידים ורגלים הא מקטר חייב מאי לאו מיתה לא באזהרה אלא זר נמי לאזהרה והכתיב °והזר הקרב יומת הא כדאיתא והא כדאיתא מכלל דיוצק ובולל לאו נמי לא והתניא *אזהרה ליוצק ובולל מניין ת"ל °קדושים יהיו ולא יחללו מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא מיתיבי ואלו הן שבמיתה טמא ששימש תיובתא: גופא *ואלו שבמיתה האוכל את הטבל וכהן טמא שאכל תרומה טהורה וזר שאכל את התרומה וזר ששימש *וטמא ששימש וטבול יום ששימש ומחוסר בגדים ומחוסר כפרה ושלא רחץ ידים ורגלים *ושתויי יין ופרועי ראש *אבל ערל ואונן ויושב אינן במיתה אלא באזהרה בעל מום רבי אומר במיתה וחכ"א באזהרה *הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכ"א באזהרה האוכל את הטבל מנלן *דאמר שמואל משום ר"א מניין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב °ולא יחללו את קדשי בני ישראל[את]אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ונילוף חילול חילול מנותר מה להלן בכרת אף כאן בכרת מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן תרומה חוצה לארץ הותרה ברבים פירות פיגול ונותר אדרבה מנותר הוה ליה למילף שכן פסול אוכל אין לו היתר במקוה הנך נפישן רבינא אמר חילול דרבים מחילול דרבים עדיף וכהן טמא שאכל תרומה טהורה מנלן *דאמר שמואל מניין לכהן טמא שאכל תרומה טהורה שהוא במיתה בידי שמים דכתיב °ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא וגו' טהורה אין טמאה לא דאמר *שמואל א"ר *אליעזר מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו

פרט

לא משום זרות · זר שעשה אחת מהם בפנים אינו חייב מיתה דנפקא לן בסדר יומא (דף כד.) מועבדתם עבודת מתנה ודרשי' עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה וכל הני יש אחריה עבודה יוצק ובולל ושאר עבודות דמנחה יש אחריה עבודה דהקטרת הקומץ אחר כולן. מסדר השולחן עבודה אחרונה תורה אור של לחם הפנים הייט סילוק בזיכין והקטרתן המטיב את הנרות המדשנם שחרית יש אחריה הדלקת ערבית. מקבל דמים יש אחריו זריקה: ולא משום טומאה · כהן טמא ששימש דזרות ושמוש בטומאה מחד קרא נפקי אזהרה דידהו בפ' כל הזבחים תניא בשחיטת קדשים (זבחים דף טו:) וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו דהייט טומאה כדכתיב בתריה אמור אליהם לדורותיכם וגו' וזר נמי מיניה דרשינן מדאיצטריך קרא למיכתב בני ישראל למעוטי מאי אי למעוטי קדשי נכרים וקדשי נשים וכי בטומאה קרבי והא אמרינן התם דלא אלא הכי קאמר בני ישראל נמי שהם זרים לא יעבדו שלא יחללו וכיון דזרות וטומאה מחד קרא נפקי מאן דמחייב אזרות מחייב נמי אטומאה: ולא משום מחוסר בגדים · דאינהו נמי מזרות אתרבאי בפ"ב דזבחים (דף יז:) דכתיב וחגרת אותם אבנט וגו' בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם וכו' והוו להו זרים: ולא משום שלא רחוץ ידים ורגלים · דחוקה חוקה ממחוסר בגדים גמר לה התם לענין אחולי עבודה והאי תנא נמי יליף מינה דאמר מה מחוסר בגדים לא מיחייב אלא אגמר עבודה האי נמי לא מיחייב אלא אעבודה שהוא גמר: הא מקטיר · דהויא עבודה תמה שאין אחריה עבודה חייב משום טומאה ומאי חייב לאו מיתה: לא לאו · הוא דמחייב דכתיב ולא יחללו: ופרכינן אלא זר נמי · הא דדייקינן הא מקטיר לענין זרות תימא נמי דלאו הוא דמחייב והא מיתה בהדיא כתיב והזר הקרב וגו': הא כדאיתא וכו' · בזרות דייקינן הא מקטר חייב מיתה ולענין טומאה לאו: מכלל דיוצק ובולל · מדקאמר מקטר לאו בעלמא הוא דאית ביה ומההוא חיובא ממעיט ליוצק ובולל אלמא אפילו לאו לא מיחייב משום טומאה: אזהרה ליוצק ובולל · לטומאת הגוף מנין: קדושים יהיו ולא יחללו · אם אינו ענין לעבודה תמה דהא כתיב וינזרו ולא יחללו תנהו ענין לעבודה שיש אחריה עבודה: ואלו שבמיתה · ברייתא היא ותשיב נמי טובא ותני נמי טמא ששימש: האוכל את הטבל וכו' · כולה מתני' יליף לה מקראי לקמן: ופרועי ראש · ששימשו פרועי ראש שעברו עליהם יותר משלשים יום שלא גלחו ראשם: אבל ערל · שמתו אחיו מחמת מילה וכן אונן ששימש וכן מי ששימש מיושב דכל הני כולהו קים להו בהוא דמחלי עבודה בפ"ב דזבחים (ד' טו:) אפילו הכי ליתנהו במיתה אלא באזהרה ולקמן מפרש לה: בעל מום · כהן בעל מום ששימש: רבי אומר במיתה · לקמן מפרש פלוגתייהו: הזיד במעילה · נהנה מן הקדש שיש בו מעילה במזיד: אשר ירימו · שעתידין לתרום וקאמר דלא יחללום שאסור לאכלם בטבלם: מתרומה · שאכלה בטומאה דכתיב ומתו בו כי יחללוהו: מנותר · כי את קדש ה' חלל: תרומה חוצה לארץ וכו' · סימן הוא זה תרומה וזה תרומה מעורבת בו ואין נוהגין בחולה לארץ אבל נותר נוהג במדבר ובשעת היתר הבמות בכל מקום ויש היתר לאיסורו זה יש היתר לאיסורו בהפרשה וזה יש היתר לאיסורו דטביל ומותר בתרומה אבל נותר אין היתר לאיסורו זה נאמר בו חלול בלשון רבים ולא יחללו וזה בלשון רבים כי יחללוהו אבל נותר לשון יחיד קדש ה' חלל: פגול ונותר · אין נוהג לא בטבל ולא בתרומה אלא בקדשים: שכן פסול אוכלין · נותר וטבל שניהם פסול המאכל אבל תרומה פסול הגוף הוא דכי יחללוהו בטומאת הגוף כתיב טבל ונותר אין להם טהרה במקוה אבל טמא בתרומה יש לו טהרה במקוה: שנאמר ושמרו את משמרתי וגו' · לכהנים טמאים דבר הכתוב בפרשת אמור איש איש מזרע אהרן: טהורה אין · מילתא באפי נפשה היא וקאי אדשמואל דאמר טמא שאכל תרומה טהורה קאמר טהורה דווקא אבל טמאה לאו במיתה אם אכלה בטומאת הגוף:

ולא משום טומאה · וא"ת תיפוק ליה משום טמא שנכנס למקדש דבכרת וי"ל כגון שנטמא בפנים ולא שהה וכי האי גוונא פריך ומשני בפ"ב דשבועות (ד' יז: ושם) דפריך התם אלא דקיימא לן טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה אי דשהה בר כרת הוא ואי דלא שהה היכי עביד עבודה ומשני כגון שבא בקצרה והיפך בצינורא ועבודות דהכא נמי אפשר למיעבד בלא שהייה ואפילו איכא מנייהו דלא אפשר בלא שהייה חשיב כולהו משום זרות ומחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים ומיהו קשה הא דקתני ולא משום רחוץ ידים ורגלים דאסידור שלחן והטבת נרות דבהיכל תיפוק ליה דנפקא לן לקמן שלא רחוץ ידים ורגלים מדכתיב בבואם אל אהל מועד וגו' אלמא אפי' ביאה ריקנית בלא עבודה מיחייב דאע"ג דכתיב בסיפיה דקרא או בגשתם אל המזבח וגו' אלמא לשרת בעינן ה"מ בעזרה אבל בהיכל אפילו ביאה ריקנית מיחייב וי"ל דלעולם לא מיחייב אביאה ריקנית אפי' אהיכל דלשרת אבבואם נמי קאי וכן מוכח בפרק ב' דזבחים (ד' יט:) דאמר אי כתב בבואם ולא כתב בגשתם ה"א אפי' אביאה ריקנית ופריך לשרת כתיב והא דתנן במס' כלים (פ"א מ"ט) ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם שלא רחוץ ידים ורגלים ורבי יוסי פליג ואמר דבין האולם ולמזבח שוה לו התם מעלה בעלמא מיהו בתוספתא משמע דאיכא מיתה דתניא בתוספתא דכלים (פ"א) אמר שמעון הצנוע לפני רבי אליעזר אני נכנסתי בין האולם ולמזבח שלא רחוץ ידים וכו' אמר ליה העבודה אפילו כהן גדול פוצעים את מוחו בגזירין אלא שלא מלאך בעל הפול פי' כמו אין פולין (שבת דף יב.) איש הר הבית הממונה ובודק ואי ליכא מיתה לא היו פרחי כהונה פוצעים את מוחו כדאמ' לעיל (דף פב:) מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה ושמא ההיא פליגא*: חילול דרבים מחילול דרבים עדיף · אע"ג דולא יחללו דכתיב גבי *טבל בנותר נמי איירי כדמשמע בזבחים שלהי בית שמאי (דף מה: ושם מו.) דתני לוי מניין שאף בפסול זמן הכתוב מדבר תלמוד לומר ולא יחללו את שם קדשי וגו' בשני חלולים הכתוב מדבר אחד פסול טומאה ואחד פסול נותר מ"מ אי הוה יליף טבל מיניה זה לא היתה גזירה שוה אלא היקש מיהו לקמן קשה דלא בעי למילף טמא ששימש מנותר משום דלא כתיב ביה חילול דרבים וצריך לומר דאע"ג דמוקמינן ליה נמי בנותר מ"מ עיקרו לאו לנותר אלא דמוקמי ליה נמי בנותר משום דאשכחן בעלמא גבי נותר דכתיב ביה חילול כי את קדש ה' חלל (וע"ע תוס' זבחים טו: ד"ה אלא):

פרט

לימא

עין משפט נר מצוה

סט א מיי' פ"ט מהל' ביאת מקדש הל"ה:

ע ב ג ד מיי' שם הל"י ועי' בכ"מ:

עא ה מיי' פ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה יט:

עב ו מיי' פ"ז מהלכות תרומות הל"א סמג לאוין רכז:

עג ז מיי' שם פ"י הל"ד:

עד ח מיי' פ"ט מהלכות ביאת מקדש הל"א סמג לאוין שם:

עה ט מיי' שם פ"ד הל"א סמג לאוין סו:

עו י מיי' שם הלכה ד:

עז כ מיי' פ"י מהלכות כלי מקדש הלכה ד סמג עשין קעג:

עח ל עי' בכ"מ בפ"ד מהלכות ביאת מקדש הלכה ד וצ"ע סמג לאוין שם:

עט מ מיי' שם פ"ה הלכה א סמג עשין קעה:

זבחים כג:

פ נ מיי' שם פ"א הל"א סמג לאוין ש:

פא ס מיי' שם הלכה א סמג לאוין עג:

פב ע מיי' שם פ"ו הלכה א:

פג פ מיי' שם פ"ב הלכה א סמג לאוין שג:

פד צ מיי' שם פ"ה הלכה יז סמג לאוין שט:

פה ק מיי' שם פ"ו הל"ב סמג לאוין שז:

פו ר מיי' פ"א מהלכות מעילה הלכה ג סמג עשין רי לאוין שמב:

פז ש מיי' פ"ז מהלכות תרומות הלכה א סמג לאוין רנז:

[ועי' תוס' יומא ה: ד"ה להביא וכו']

טומאה רש"ל

י"א אלעזר

מסורת הש"ס

(זבחים טו:)

[תוס' כריתות פ"א ותוספתא זבחים פי"ב]

[שבועות יז.]

לעיל כב: [תענית יז:] שבועות לו:

[לקמן פד. פסחים לג. כריתות כב:] זבחים יח: ע"ש

(חולין קיג.)

[חולין קיג. ע"ש]

במדבר יח

ויקרא כב

שם כב

שם

מסורת הש"ס

תורה אור

פרט לזו שמחוללת ועומדת: וזר שאכל את התרומה: אמר רב זר שאכל את התרומה לוקה אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב לימא מר במיתה דכתיב °וכל זר לא יאכל קדש אני ה' מקדשם הפסיק הענין מיתיבי ואלו הן שבמיתה זר האוכל את התרומה מתניתא אדרב קא רמית *רב תנא הוא ופליג: וזר ששימש דכתיב °והזר הקרב יומת: וטמא ששימש כדבעא מיניה רב חייא בר אבין מרב יוסף מניין לטמא ששימש שהוא במיתה דכתיב °דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ונילף חילול חילול מנותר מה להלן כרת אף כאן כרת מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן גוף טמא מקוה ברבים אדרבה מנותר ה"ל למילף שכן קדש פנים פיגול ונותר חילול דרבים מחילול דרבים עדיף: טבול יום ששימש: מנלן *דתניא ר' סימאי אומר רמז לטבול יום שאם עבד חילל מניין ת"ל °קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו אם אינו ענין לטמא ששימש דנפקא לן מוינזרו תניהו ענין לטבול יום ששימש ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה: ומחוסר בגדים *מנלן אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ומטו בה משמיה דרבי אלעזר בר' שמעון °וחגרת אותם אבנט בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להו זרים *ואמר מר זר ששימש במיתה: ומחוסר כפרה מנלן אמר רב הונא דאמר קרא °וכפר עליה הכהן וטהרה *טהרה מכלל שהיא טמאה ואמר מר טמא ששימש במיתה: ושלא רחוץ ידים ורגלים מנלן דכתיב °בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו: ושתויי יין דכתיב °יין ושכר אל תשת וגו': ופרועי ראש דכתיב °ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתיב בתריה ויין לא ישתו איתקש פרוע ראש לשתויי יין מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה: אבל ערל אונן יושב באזהרה ערל מנלן *אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו °כל בן נכר ערל לב וערל

לימא מר במיתה · דכתיב בתריה ומתו בו כי יחללוהו וכל זר לא יאכל קדש וכל פרשתא בתרומה קאי דכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים שאין כפרתו מעכבתו ואילו קדשים לא אכיל עד שיביא כפרה: הפסיק · בין ומתו בו ובין כל זר ומשמע דלא כתיב מיתה אלא לגבי כהנים ומשום טומאה: וינזרו · ויבדלו מלעבוד: גוף טמא מקוה ברבים · טמא ששימש וטמא שאכל תרומה שניהם פסולי הגוף ושניהם פסולי טומאה ויש להם היתר במקוה והלולו בלשון רבים: שכן קדש · טמא ששימש ועסק בקדשים ובנותר קדש ושניהם בפנים מה שאין כן בתרומה: וחגרת אותם אבנט וגו'. והיתה להם כהונה משמע שעל ידי בגדים הויא כהונה: מכלל שהיא טמאה · קודם כפרה: בן נכר · כהן מומר לעבודת כוכבים שהוא ערל לב ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים: וערל

פרט לזו שמחוללת ועומדת · תימה דבפ' השוחט והמעלה (זבחים ד' קו·) פליגי במתניתין ר' יוסי הגלילי ורבנן בטמא שאכל קדש טמא דר' יוסי הגלילי פוטר שלא אכל אלא דבר טמא אמרו לו אף טמא שאכל את הטהור כיון שנגע בו טימאהו והשתא תיקשי להו תרומה אלא על כרחיך בשתחב לו חבירו הכא נמי נימא הכי וי"ל דרבנן הוו ידעי דר' יוסי הגלילי לא איירי בתחב לו חבירו (*וס"ד) דמשכחת לה בתרומה שלא הוכשרה או נילושה במי פירות אי נמי כגון שנטמא הגוף ואח"כ נטמאת התרומה כדאמר התם בגמרא* ובפרק גיד הנשה (חולין ד' קא. ושם) גבי קדש וקרא דפטר במחוללת בשנטמאה תחלה וילפינן מינה בעלמא דאין איסור חל על איסור ומאן דאית ליה איסור חל על איסור יאמר דשאני התם דגלי קרא וכן משמע בפרק כל הבשר (שם ד' קיג: ושם): וטבול יום ששימש מנלן · תימה תיפוק לן מדכתיב גבי טבול יום ובא השמש וטהר מכלל שהוא טמא כדנפקא לן מחוסר כפורים בסמוך מדכתיב וטהרה מכלל שהיא טמאה ותירץ ה"ר חיים דגבי טבול יום איכא למידרש וטהר טהר יומא כדדרשינן ברכות (ד' ב.) אבל וטהרה לא שייך למדרש הכי ואע"ג דבפרק הערל (יבמות ד' עד: ושם) דרשינן וטהרה לטבול יום שהיא מחוסרת כפרה היא וע"י מכלל שהיא טמאה לא אתי מיניה טבול יום גרידא מיהו קשה דאיכא קרא אחרינא ובקדשים לא יאכל עד וגו' דמוקמינן בפ' הערל (שם) בזב בעל שתי ראיות דלאו בר קרבן הוא ולענין תרומה ונימא מכלל שהוא טמא וי"ל דרבי סימאי דדריש הכא טבול יום מקרא אחרינא סבר לה כתנא דפליג התם אתנא דבי רבי ישמעאל דמוקי ליה התם בזב בעל שלש ראיות ומיהו קשה דגבי נגיעה כתיב (ויקרא יא) וטמא עד הערב וטהר וצריך לומר דאי לאו קרא דרבי סימאי דדריש טבול יום מולא יחללו לא הוה דרשינן מחוסר כפרה מוטהרה מכלל שהיא טמאה ולא טבול יום מוטהר מכלל שהוא טמא משום דקלישא טומאתייהו אבל מכיון דאשכחן קרא בהדיא לטבול יום אע"ג דקלישא טומאתיה תו דרשינן מיניה שפיר מחוסר כפורים וא"ת בפרק שלשה מינין (נזיר ד' מה. ושם) ובפ"ב* (דברכות) (ד' ט) דדרשינן טמא יהיה לרבות טבול יום עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים גבי נכנס למקדש תיפוק ליה מוטהרה מכלל שהיא טמאה וי"ל כדפרישית משום דקלישא טומאתו לא הוה מחשבינן ליה כטמא לענין מקדש מהך דרשה ואע"ג דהוי כטמא לענין אכילת קדש היינו משום דאשכחן טבול יום דהוי כטמא לענין עבודה ומיהו קשה תרי קראי למה לי טמא יהיה לרבות טבול יום ועוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים מאחר דדרשינן טבול יום מקרא יתירא נפקא לן שפיר מחוסר כפורים מוטהרה מכלל שהיא טמאה וזהו דוחק לומר משום דגבי נכנס למקדש לא כתיב טבול יום בהדיא אלא מרבויא דקרא ולא דמי לעבודה דכתיב בהדיא ואין לתרץ נמי דאי לאו אלא חד ריבויא הוה מוקמינן במחוסר כפורים משום דמחוסר מעשה ולא בטבול יום דשימשא ממילא ערבא דא"כ הוה ליה למימר איפכא טמא יהיה לרבות מחוסר כפורים עוד טומאתו בו לרבות טבול יום ונראה לר"ת דלענין ביאת מקדש לא הוה דרשינן מחוסר כפורים מוטהרה מכלל שהיא טמאה משום דבכרת דטומאת מקדש כתיב (במדבר יט) איש אשר יטמא ולא יתחטא וגו' דמיירי בהדיא בטומאת מת ולכך צריך נמי טפי קרא לרבות טבול יום דמשמע אבל נתחטא דלאו מחוסר מעשה כגון טבול יום לא הוה בכרת ולמאי דפרישית דמוטהרה מכלל שהיא טמאה לא הוה מרבינן מחוסר כפורים אי לאו דאשכחן טבול יום מקרא דר' סימאי קשה קצת הא דקאמר בפ"ב דזבחים (ד' יז. ושם) דאי כתב רחמנא במחוסר כפורים טבול יום לא אתי מיניה הא לא אתא לן מחוסר כפורים אי לאו דאשכחן קרא לטבול יום וי"ל דה"ק אי כתב רחמנא מחוסר כפורים בהדיא וכה"ג בפ"ב דיבמות (ד' כב. ושם) גבי שפחה ונכרית ומיהו קשה דאי להאי נחית ליכתוב רחמנא טבול יום ומחוסר כפורים בהדיא ולא לכתוב טמא ויש לומר דכיון דלא משכח לריכותא לא חש לדקדק: רמז לטבול יום כו' · הוה מצי למילף מבינייא מיושב וחד מהנך דבריש פ"ב דזבחים (ד' יז.):

ויליף חילול חילול מתרומה · הקשה הר"ר חיים כיון דטבול יום יליף מתרומה אם כן טבול יום שאכל תרומה יהא במיתה ולעיל גבי ואלו הן במיתה קתני טמא שאכל תרומה ואילו טבול יום שאכל תרומה לא קתני ושמא הוא הדין אי נמי כי היכי דממעטי רבנן לקמן בעל מום ששימש מדכתיב בו ולא בבעל מום ה"ה בו ולא בטבול יום ומיהו טמא ששימש אין למעט מדכתיב בו דלהכי אהני ג"ש דחילול חילול וכן טבול יום ששימש ומיהו לא יתכן כלל דלענין תרומה ממעטינן טבול יום ממיתה מדכתיב בו ולענין טמא ששימש דהיא גופה מתרומה ילפא לא ממעטינן ליה לכך נראה דה"ה טבול יום שאכל תרומה במיתה ויש ליתן טעם דלא חשיב ליה משום דטמא וטבול יום מחד קרא נפקי דהכי כתיבי בפרשת אמור אל הכהנים ובא השמש וטהר וגו' והדר כתב ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי וגו' וקשה תימה היכי יליף מחוסר כפרה ששימש במיתה מדאקרי טמא וטמא ילפינן חילול חילול מתרומה נימא דפסול בתרומה במיתה דלא פסיל בתרומה לא הוי במיתה כדדרשי' בפ"ב דזבחים (ד' יז: ושם) דפסיל בתרומה וכו' וי"ל דכיון דמחיל עבודה כדנפקא לן מוינזרו כל דאיקרי טמא סברא הוא דגמרינן מתרומה דהוי במיתה אע"ג דטהור לתרומה: אין בגדיהן עליהן וכו' · הקשה ה"ר יעקב דאורלינ"ש והא מיתה כתב בהדיא גבי מחוסר בגדים בפ' ואתה תצוה ותירץ דההוא מיתה אמכנסיים כתיבא כדמשמע פשטיה דקרא וקרא דוחגרת דדרשינן מיניה אין בגדיהם עליהן אין כהונתם עליהם איצטריך לשאר בגדים ומיניה לא הוה ילפינן מכנסיים דלא כתיבי התם ומיהו קשה למאן דאמר דיליף מכנסיים בפ"ק דיומא (ד' ה: ושם) מוזה הדבר דוי"ו מוסיף על ענין ראשון ויש מפרשים דמיתה דכתיבא אמכנסיים משום אה"מ דמיחייב מחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים אפילו אביאה ריקנית וא"א לומר כן כדפרישית לעיל מתוך הברייתא*:
וכל

[צ"ל אי נמי]
[דף קא.]
[עירובין כ' וש"נ]
זבחים יז.
זבחים יז:
(זבחים טז)
[יבמות עד: זבחים יט:]
זבחים יח: כב: לעיל כב: תענית יז: יומא עא: מו"ק ה.
[מכות דף ח:]
[וע"ע תוס' זבחים יז: ד"ה אין ועוד שם תוס' כד. סד"ה כג. אימא מה]

ויקרא כב
במדבר ג
ויקרא כב
ויקרא כא
שמות כט
ויקרא יב
שמות ל
ויקרא י
יחזקאל מד
יחזקאל מד

תורה אור

ערל בשר לא יבא אל מקדשי (לשרתני) *אונן מנלן דכתיב °ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו הא אחר שלא יצא חילל א"ל רב אדא לרבא ונילף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה מי כתיב ביה בגופיה מכללא קאתי הוי דבר הבא מן הכלל °וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין אותו בגזרה שוה יושב מנלן *אמר רבא אמר רב נחמן אמר קרא °כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת לעמידה בחרתיו ולא לישיבה בעל מום ר' אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה מ"ט דרבי דכתיב °אך אל הפרוכת לא יבא וגו' ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ונילף חילול חילול מנותר מה להלן בכרת אף כאן בכרת מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן פסול הגוף מפסול הגוף אדרבה מנותר הוה ליה למילף שכן קודש פנים פיגול ונותר אלא מטמא ששימש גמר פסול הגוף מפסול הגוף קודש פנים פיגול ונותר מקודש פנים פיגול ונותר ורבנן אמר קרא בו ולא בבעל מום *הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה מאי טעמא דרבי אמר ר' אבהו *גמר חטא חטא מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ורבנן אמרי אמר קרא בו בו ולא במעילה: זר ששימש במקדש: *תניא רבי ישמעאל אומר נאמר כאן °והזר הקרב יומת ונאמר להלן °כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות מה להלן בידי שמים אף כאן בידי שמים ר"ע אומר נאמר כאן והזר הקרב יומת ונאמר להלן °והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה רבי יוחנן בן נורי אומר מה להלן בחנק אף כאן בחנק במאי קמיפלגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא רבי עקיבא סבר דנין יומת מיומת ואין דנין יומת מימות ורבי ישמעאל סבר *דנין הדיוט מהדיוט ואין דנין הדיוט מנביא ורבי עקיבא כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה במאי קמיפלגי רבי עקיבא ורבי יוחנן בן נורי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן דתניא *נביא שהדיח בסקילה ר"ש אומר בחנק הא אנן תנן *רבי עקיבא אומר בחנק תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא מתניתין ר' שמעון ואליבא דר' עקיבא ברייתא רבנן ואליבא דרבי עקיבא:

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

רש"י

וערל בשר · שמתו אחיו מחמת מילה: לא יבא · והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה: ומן המקדש לא יצא וגו' · כלומר אע"פ שמתו אביו ואמו אין צריך לצאת מן המקדש שאם יעבוד לא יחלל הא כהן אחר שלא יצא חלל: מי כתיב בגופיה · מי כתיב בכהן הדיוט גופיה חילול מכלל דמכהן גדול דכתי' ביה אונן(א) ואינו מחלל הוא דקא אתי: ולא לישיבה · דכיון דלא נבחר הוה ליה כזר ובפ"ב דזבחים (דף כג:) רמינן מכדי יושב כזר דמי ומיחל עבודה אימא במיתה הוא כזר אלמה תניא איתו במיתה והתם מפרק לה משום דהוי זר ושלא רחץ ידים ורגלים ושתויי יין שלשה כתובים הבאים כאחד דכתיב בהו מיתה ואין מלמדין: אמר קרא בו · בתרומה במיתה דכולהו נמי מיניה גמרי ואתא בו למיעוטא ולא בעל מום ומסתברא בעל מום הוא דקא ממעט ולא טמא וטבול יום שהן *פסול טומאתן במיתה(ב): גמר חטא חטא מתרומה · מעילה כתיב בה וחטאה בשגגה והכא כתיב ולא ישאו עליו חטא ומתו*: בו ולא במעילה · וממיתה לחודה הוא דאמעיט דגבי מיתה הוא דכתיב בו אבל אזהרה מגמרא גמר להזיד במעילה בגזרה שוה דחטא חטא מתרומה: מה להלן בידי שמים · דבמאתים וחמשים איש דקרח בשרופים כתיב (במדבר יז): ר' יוחנן בן נורי וכו' · דס"ל נביא שהדיח את הרבים בחנק ולקמן מפרש במאי פליגי: פלוגתא דר"ש ורבנן באלו הן הנחנקין ויליף טעמא מקרא: והא תנן · זר ששימש רבי עקיבא אומר בחנק ובברייתא קתני לר"ע בסקילה: מתניתין ר' שמעון · דאמר נביא שהדיח בחנק וזר ששימש מיניה גמר ורבי שמעון תלמידו של רבי עקיבא הוא ואמר לר"ע זר ששימש בחנק נביא שהדיח בחנק: וברייתא רבנן · בני מחלוקתו של רבי שמעון ואף הם תלמידי רבי עקיבא הוו ואמרי משמו סקילה בתרוייהו:

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

תוספות

וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין וכו' · לא דמי להיא דפרק שני דזבחים (דף יח· ושם) דילפינן שתויי יין חוקה חוקה ממחוסר בגדים משום דדרשינן אין בגדיהן עליהן אין כהונתן עליהן וכן בכל הנהו דכתיב ולא יחללו דייקינן הא עבדו חיללו וילפינן חילול חילול מתרומה ובתורס מן הרעה על היפה דלא ילפינן דליהוי במיתה חט חט מתרומה תירץ הרב רבי יעקב דאורלייב"ש משום דהוי דבר הבא מן הכלל וצריך לחלק אמאי הוי דבר הבא מן הכלל טפי מהנך ובפרק כסוי הדם (חולין פה· ושם) דשרי רבי שמעון טריפה שנשחטה חולין בעזרה ומותרת בהנאה משום דהויא שחיטה שאינה ראויה ויליף ג"ש מוטבות טבח והכן אע"ג דגבי חולין בעזרה לא כתיב זביחה אלא מן הכלל דדרשינן *ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקרוב מקום אין זה מן הכלל דהא כתיב כי ירחק ממך המקום וילפינן מוטבות טבח דבזביחה הראויה איירי ועל זביחה הראויה דייקינן הא בקרוב מקום לא וכנכרים הבא על יבמתו (יבמות נה:) גבי הערלה דיליף חייבי עשה כגון מצרי ואדומי דכתיב בהו דור שלישי יבא בג"ש ביאה ביאה אע"ג דלא כתיב ביאה אלא מן הכלל דדייקינן הא דור שני לא יבא הא נמי ניחא דילפינן בג"ש דדור שלישי יבא דההיא ביאה היא הערלה והדר דייק הא דור שני לא יערה: **אלא** מטמא ששימש · תימה דהוה לן למילף מנותר טפי משום דחילול דיחיד מחילול דיחיד עדיף כדאמרן לעיל חילול דרבים מחילול דרבים עדיף דגבי בעל מום כתיב ואל המזבח לא יגש וגו' ובנותר כתיב כי את קדש ה' חלל לאפוקי תרומה דכתי' כי יחללוהו וכ"ת פסול הגוף עדיף אם כן לעיל דיליף טמא ששימש מתרומה ופריך דניליף מנותר הוה ליה לשנויי משום דפסול הגוף עדיף ולא משום חילול דרבים ויש לומר דהכא פסול הגוף דעבודה מפסול הגוף דעבודה עדיף:

בו ולא בבעל מום · כל הני דלעיל דלא ממעטינן דפסול טומאה הם כתרומה וטבל אע"ג דלאו פסול טומאה הוא דמי לתרומה טפי מהני: **גמר** חטא חטא מתרומה · תימה דמשמע בפ' בתרא דמכות (דף יג·) דאיכא מלקות בקדשי בדק הבית דקא חשיב מעשר שני והקדש שלא נפדו ואמאי כיון דמתרומה ילפינן לא הוה לן למילף אלא דומיא דתרומה דקדישה קדושת הגוף כדאשכחן בזבחים שלהי פרק בית שמאי (דף מה:) דקדשי עובדי כוכבים לא מועלין בהן דגמרינן חט חט מתרומה ובתרומה כתיב בני ישראל ולא עובדי כוכבים ואמרינן בד"א בקדשי מזבח אבל בקדשי בדק הבית מועלין ומפרש טעמא דכי גמרינן מעילה חט חט מתרומה דומיא דתרומה דקדישא קדושת הגוף אבל קדשי בדק הבית דקדושת דמים לא וקצת יש לדחות היא דמכות דמיירי בקדשי מזבח שהוממו דשייך בהו פדיון אבל קשה ממעילה פרק הנהנה (דף יח:) דממעט מחובר ממעילה משום דגמרה מתרומה אלמא ילפינן קדשי בדק הבית מתרומה ויש לומר דהתם הוא דבעינן דומיא דתרומה משום דכתיב לה' לרבויי ולא גמרינן אלא דומיא דקדושת הגוף ואע"ג דרבי יוסי דריש ליה התם ולא רבנן מכל מקום לרבנן נמי אהני לגבי הכי דלא גמרינן קדשי בדק הבית מתרומה (וע"ע תוס' תמורה ג· ד"ה מאי תרומה):

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מי כתיב כו' אונן אינו כנ"ל ואות ו' נמחק: (ב) ד"ה אמר קרא וכו' פסול טומאם ובמיתה הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' וכל דבר הבא מן הכלל. עי' שיטה מקובצת בב"ק דף ה' ע"א ד"ה אתיא תחת. ובתשובת תולדות אדם להרשב"א סימן טז:

[קדושין מ:]

מסורת הש"ס / מראי מקומות בגליון

ויקרא כא · זבחים יח. · דברים יח · זבחים כג: · ויקרא כא · פסול טומאה רש"ל · [ויקרא כב] · פסחים לג. [לעיל פג.] כריתות כב: · [פסחים שם וש"נ] · [זבחים יז.] · במדבר יח · שם יז · דברים יג · [לקמן פט:] · לעיל סו. לקמן דף פט: · [לעיל פח:]

עין משפט
נר מצוה

[עיי' תוס' נדה מד: ד"ה איש כי יכה]

[כדאיתא פסחים מג.]

א א מיי' פ"ה מהלכות ממרים הל"ה ופט"ו מהלכות סנהדרין הלי"ג סמג לאוין ריט ועשין קי טוש"ע יו"ד סי' רמא סעיף א בהג"ה :

ב ב מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופרק ט מהלכות גניבה הל"א סמג לאוין קלד :

[לעיל עט.]

ג ג מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופ"ג מהלכות ממרים הלכה ח סמג לאוין קיג :

ד ד מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופ"ט מהלכות יסודי התורה הל"א ופ"ה מהלכות ע"ז הל"א סמג לאוין לה :

ה ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופרק ה' מהלכות ע"ז הלכה ו סמג לאוין לב :

ו ו מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופ"א מהלכות איסורי ביאה הל"ו סמג לאוין קג :

ז ז מיי' פ"כ מהלכות עדות הל"י :

ח ח מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הל"ג :

ט ט מיי' שם פ"א הלכה ו :

י י מיי' פ"ה מהלכות ממרים הלכה ז סמג לאוין רי"ט טור שו"ע יו"ד סימן רמא סעיף ג :

יא כ מיי' פכ"ה מהלכו' שבת הל"ח סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סימן שח סעיף יא :

יב ל מיי' פ"א מהלכות שבת הלי"ז ופ"ח הל"ז ופ"י הלי"ו ופי"ב הל"א ופ"ד מהלכות חובל הל"א סמג לאוין סה ועשין ע :

אלו הן הנחנקין *המכה אביו ואמו *וגונב נפש מישראל *וזקן ממרא ע"פ ב"ד *ונביא השקר *והמתנבא בשם עבודת כוכבים *והבא על אשת איש *וזוממי בת כהן *ובועלה : **גמ'** מכה אביו ואמו מנלן דכתיב °מכה אביו ואמו מות יומת *וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק אימא עד דקטיל ליה מיקטל ס"ד קטל חד בסייף ואביו בחנק *הניחא למ"ד חנק קל אלא למאן דאמר חנק חמור מאי איכא למימר אלא מדכתיב °מכה איש ומת מות יומת וכתיב °או באיבה הכהו בידו וימות שמע מינה כל היכא דאיכא הכאה סתם לאו מיתה הוא ואצטריך למיכתב מכה איש ואיצטריך למכתב כל מכה נפש דאי כתב רחמנא מכה איש ומת הוה אמינא איש דבר מצוה אין קטן לא *כתב רחמנא כל מכה נפש ואי כתב רחמנא כל מכה נפש הוה אמינא אפילו נפלים אפילו בן שמונה צריכי ואימא אע"ג דלא עביד ביה חבורה אלמה תנן *המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה אמר קרא °מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה עד דעביד בה חבורה דכתיב בה נפש אף מכה אדם עד דעביד חבורה מתקיף לה רב ירמיה אלא מעתה הכחישה באבנים הכי נמי דלא מיחייב אלא אם אינו ענין לנפש בהמה דהא אי נמי הכחישה באבנים חייב תניהו ענין לנפש אדם אלא הקישא למה לי לכדתניא *דבי חזקיה הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה אלא למאן דלית ליה תנא דבי חזקיה היקישא למה לי מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור דאיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר °ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור (א)רב *לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה *כוותא דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור אי הכי אחר נמי אחר שיגגת לאו בנו שגגת חנק *והדתנן *מחט של יד ליטול בה את הקוץ ליחוש דילמא חביל והויא לה שגגת סקילה התם מקלקל הוא הניחא למאן דאמר *מקלקל פטור אלא למ"ד חייב מאי איכא למימר מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר' שמעון היא ורבי

שמות כא | שם | במדבר לה | ויקרא כד | ויקרא יט

אלו הן הנחנקין : ממרא על פי בית דין · כמו ממרים הייתם עם ה' (דברים ט) שמסרב על פי ב"ד הגדול שבלשכת הגזית : וזוממי בת כהן · אע"פ שהם היו מחייבין אותה שריפה אין נדונין אלא במיתה שהיו מחייבין לבועל והיינו חנק כשאר בא על אשת איש תורה אור כדמפרש קרא היא תשרף ולא בועלה וזוממיה ילפינן מכאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו : ובועלה · בנשואה בת כהן קמיירי אבל ארוסה בועלה בסקילה: **גמ'** ס"ד· בתמיה : קטל חד בסייף · כדתנן בפרקין לעיל (דף עו:) אלו הן הנהרגים הרוצח ועיר הנדחת : מאי איכא למימר · הכא דאיכא למדרש דאביו בחנק : אלא מדכתיב מכה איש ומת · היכא דבעי מיתה מפרש מיתה בהדיא : אפילו נפלים · כגון בן תשעה וראשו אטום או שיש לו שני גבין דלא חיי : דכתיב ביה נפש · ונפש משמע דם דהוה חבורה : הכחישה· לבהמה : באבנים · דלא עשה בה חבורה : לנפש אדם · דהיינו אביו דאף על גב דלא בעינן מיתה חבורה מיהא בעינן : אלא הקישא למה לי · דאתקש מכה אדם למכה בהמה בחד קרא הואיל וילפת ליה מאם אינו ענין : לכדתניא דבי חזקיה · בב"ק [בהמניח] (דף לה·) לפטור חייבי מיתות שוגגין מן התשלומין מה מכה בהמה לא חלקת בו וכו' : הניחא וכו' · פלוגתא דרבי יוחנן ורשב"ל בכתובות באלו נערות (דף לה:): מה מכה בהמה לרפואה · כגון מקיז דם פטור מן התשלומין שהרי לא הזיקה : אף מכה אדם · דהיינו אביו : לרפואה פטור · ממיתה ואע"ג דחבורה היא : ואהבת לרעך כמוך · לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו : סילוא · קוץ ישב לו בבשרו : למפתח ליה כוותא · כויה להוציא ליחה ממנה : אי הכי אחר נמי · לא ליפתח שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב (דברים כה) לא יוסיף פן יוסיף : שגגת לאו · כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא דקיל : מחט של יד · היא מחט קטנה שתופרין בה בגדים ניטלת בשבת ליטול בה את הקוץ ומשום דקתני לה להלן במסכת שבת בפרק כל הכלים (דף קכב:) גבי ושל שקאין לפתוח בו את הדלת קרי ליה להא קטנה מחט של יד : דילמא חביל · ועביד חבורה בשבת : מקלקל הוא · וכל המקלקלין פטורין בחלול שבת דמלאכת מחשבת כתיב ואין מחייב אמקלקל אלא רבי שמעון ומקלקל בחבורה רבי שמעון נמי לא מחייב אלא במתכוון לכך דהוי צריך לחבלה אבל הנוטל קוץ אין צריך לחבלה וברצונו לא יחבל :

ורבי

אלו הן הנחנקין : **ה"ג** ואצטריך למכתב מכה איש ומת ואצטריך למכתב ואיש כי יכה כל נפש · ולא כמו שכתוב בספרים כל מכה נפש דבפרק יוצא דופן (נדה מד: ושם) גמרינן בן יום אחד דההורגו חייב ומפיק ליה מדכתיב ואיש כי יכה כל נפש נפש כל דהו* :

איש דבר מצוה אין · יש ספרים שכתוב בהן אשה לא ואע"ג דהשוה הכתוב אשה לאיש וכו' *הני מילי בפרשה שנאמרה בלשון זכר אבל היכא דכתיב איש בהדיא ממעטין אשה כדפירש שלהי פרק ד' מיתות (לעיל סו·) גבי מקלל אביו ואמו :

הוה אמינא אפילו נפלים · תימה א"כ היכי מיחייב דמי וולדות הא מיחייב מיתה וי"ל דה"א דהכא גזירת הכתוב היא היכא דלא נתכוין לוולדות כדאשכחן לרבי *ונתתה נפש תחת נפש ממון אי נמי נהי דהוה מיחייב אנפל לאחר שנולד קודם שנולד לא מיחייב : **הכחישה** באבנים כו' · בהכחשה דלא הדרא איירי דאם לא כן לא שייך נזק למקרי שבת מידי דהוה אהכהו על ידו ולמתה וסופה לחזור ובבהמה *לא שייכי ד' דברים :

אלא למאן דלית ליה דתנא דבי חזקיה · פירשתי לעיל בפ' הנשרפין (דף עט: ד"ה בין) :

מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר"ש · פלוגתא דר' יהודה ור"ש במקלקל בחבורה ומקלקל בהבערה לא מצינו בפירוש לא במשנה ולא בברייתא ובפרק האורג (שבת דף קו· ושם) דחק רש"י לפרש דנפקא מפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה הלכך אין לך חובל ומבעיר שאינו מקלקל ואפילו מבעיר עצים להבשילו מקלקל הוא אצל העצים ומה שהוא מתקן אצל אחרים לרבי שמעון לא חשיב ליה דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אם כן כי חייב הכתוב חובל ומבעיר מדאצטריך למשרי מילה ומדאסר הבערה דבת כהן על כרחיך במקלקל נמי חייב אבל רבי יהודה סבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הלכך חיוב דחובל בצריך לכלבו ומבעיר בצריך לאפרו משכחת לה ואע"פ שמקלקל הוא אצל מלאכה עצמה מתקן הוא אצל אחרים ולרבי יהודה בכי האי גוונא מלאכה היא משום תיקון דאחרים אבל מקלקל ואינו מתקן פטור לשון הקונט' כתבתי השתא הא דאמרי' התם בפרק האורג (שם) תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה כו' משמע מתוך פי' הקונטרס דר' אבהו כר"ש ורבי יוחנן דבעי צריך לכלבו ולאפרו כר' יהודה וזהו תימה א"כ אמאי א"ל פוק תני לברא אטו משום דס"ל כרבי יהודה מאן דתני כר"ש משתיק ליה דכי האי גוונא פריך פרק קמא דחולין (דף טו·) ועוד אי חשיב תיקון גמור צריך לכלבו ולאפרו אמאי נקט חובל ומבעיר ועוד דר"ש אפי' בחובל ומבעיר בעי שתהא צריכה לגופה כדמסיק במתניתין גבי חובל ובשלהי ספק אכל (כריתות דף כ:) גבי הבערה על כן נראה דר' אבהו ור' יוחנן אליבא דר"ש פליגי דר' אבהו כר"ש כדאיתא בפרק האורג (שבת דף קו·) ורבי יוחנן סבר דאפילו ר' שמעון בעי תיקון קצת ומיהו לא חשיב תיקון שיתחייב בכך לר' יהודה דאין דרך לחבול בחבירו ליתן לכלב ולשרוף גדיש בשביל אפר ופלוגתא דמקלקל בחבורה דרבי יהודה ורבי שמעון קים ליה להש"ס או בקבלה או שמא ברייתא שנויה בשום מקום וכי תימא לרבי אבהו כיון דליכא תיקון א"כ צריכה לגופה היכי משכחת לה הא משכחת לה באיסורי הנאה שסבור שיכול ליהנות וליתן לכלבו וכן מבעיר באיסורי הנאה שסבור שיכול לבשל קדירה ועוד יש לדקדק פלוגתא דמקלקל בחבורה מדתנן בפסחים פר' אלו דברים (דף עג: ושם עגי ושם) ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם אינן ראויין חייב ואמרי' בגמ' מאן תנא דשני ליה בין ראוין לשאינן ראוין ר"ש הוא ואמרינן התם לעיל מיניה דאיירי בטועה אלמא מחייבינן מתעסק ואמרינן בפ' ספק אכל (כריתות ד' יט:) הגה לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב ומדמחייב רבי שמעון מתעסק בחבורה שמע מינה

מקלקל

מסורת הש"ס

[לעיל כב: לקמן פט·]

[לעיל טו: סב:]

נדה מד: [עי"ש תוס']

[לקמן סב:]

[לעיל עט: ושם נסמן]

[נערוך ערך בע ד' איתא בועתא]

שבת קז. קכב:

הגהות הב"ח
(א) גמ' רב פפא לא שביק לבריה :

גליון הש"ס
תוס' ד"ה הכחישה וכו'. לא שייכי ד' דברים. עי' ביומא דף מג ע"ב תוס' ד"ה ושור :

תורה אור

ורבי שמעון האמר *כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו א"ל ואחר מי התירו אלא כבוד שמים עדיף הכא נמי כבוד שמים עדיף מיתיבי ומה מי שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו מי שאינו מצוה להכותו אינו דין שמצוה שלא להכותו מאי לאו אידי ואידי במקום מצוה הא בבנו הא באחר לא אידי ואידי לא שנא בנו ולא שנא אחר ולא קשיא כאן במקום מצוה כאן שלא במקום מצוה והכי קתני ומה במקום מצוה שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו שלא במקום מצוה שאינו מצוה להכותו אינו דין שמצוה שלא להכותו תא שמע *היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקיללו חייב בא אחר והכהו וקיללו פטור והוינן בה מאי שנא בנו ומאי שנא אחר ואמר רב חסדא במסרבין בו לצאת ואינו יוצא רב ששת מוקי לה בשאין מסרבין בו לצאת אי הכי אחר נמי אחר גברא קטילא הוא והאמר רב ששת *בייש ישן ומת חייב הכא במאי עסקינן בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה *והאמר רבי אמי אמר ר' יוחנן הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה מאי פטור דקאמר פטור ממממון מכלל דבנו חייב בממון אלא בדינו הכא נמי בדינו אלא אחר היינו טעמא דפטור דאמר קרא °ונשיא בעמך לא תאור *בעושה מעשה עמך התינח קללה הכאה מנלן *דמקשינן הכאה לקללה אי הכי בנו נמי *כדאמר רב פינחס בשעשה תשובה הכא נמי בשעשה תשובה אי הכי אחר נמי אמר רב מרי בעמך במקומים שבעמך אי הכי בנו נמי מידי

שמות כב

רש"י

ור' שמעון אית ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה · בפרק המצניע (שבת ד' צג:) גבי המוציא את המת במטה: מהו שיעשה שליח. ב"ד לאביו אם נתחייב אביו נדוי או מלקות: ואחר מי התירו · לקללו ולהכות את חבירו והלא כל ישראל הוזהרו על הכאת חביריהם ועל קללתם כדילפינן בד' מיתות (לעיל ד' כח:) אפ"ה נעשה שליח ב"ד לכך דכתיב (דברים כה) ארבעים יכנו וכתיב (במדבר ה) יתן ה' אותך: ומה מי שמצוה להכותו · ברייתא תניא הכי במכילתא: מאי לאו אידי ואידי · מצוה ואינה מצוה תרוייהו במקום מצוה והא בבנו והא באחר והכי קאמר ויליף אזהרה למכה אביו: ומה אחר שמצוה להכותו במקום מצוה. דכתיב יכנו: מצוה שלא להכותו · יותר מארבעים דכתיב (דברים כה) ולא יוסיף פן יוסיף בנו שאינו מצוה להכותו אפילו במקום מצוה אלמא אינו נעשה שליח לכך אינו דין שמוזהר שלא להכותו שלא במקום מצוה: ומה במקום מצוה שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו · יותר מארבעים שלא במקום מצוה לא כל שכן ויליף אזהרה למכה אביו או חבירו מהכא: בא אחר והכהו וקיללו פטור · קס"ד פטור ממלקות: ואינו יוצא · ואשמעי' דבנו אינו נעשה שליח בית דין לכופו לצאת וקשיא לרב ששת: ה"ג והאמר רב ששת בייש ישן ומת חייב · בייש ישן ומת תוך שינתו: חייב · דהא מתביישין בניו והאי נמי ל"ש: מכלל · דחייב דקתני גבי בנו ממון קאמר בתמיה והא באין בה שוה פרוטה מוקמת לה: אלא · על כרחך חייב בדינו קאמר מיתה: הכא נמי · דתני גבי אחר פטור בדינו קאמר וממלקות פטר ליה ולהכי מאי שנא: בעושה מעשה עמך · וזה שעובר עבירה שחייב מיתה לאו עושה מעשה עמך הוא: התינח קללה · דכתיב ביה בעמך: מקשינן · כלומר גמרינן במה מצינו ואיכא דאמרי היקשא דכתיב מכה אביו ומקלל אביו גבי הדדי באלה המשפטים אלא שמקרא אחד מפסיק בינתים: אי הכי בנו נמי · דהא לא כתיב אזהרה במקלל אביו אלא במקלל חברו שאביו בכלל עמך בפ' ד' מיתות (לעיל ד' סו:): דרב פנחס · משמיה דרבא במסכת חגיגה בסוף חומר בקודש: במקוים · הראוי להתקיים ולא זה שנגמר דינו: מידי

תוספות

מקלקל נמי מיחייב ור' יהודה יש לדקדק דפטר מדתנן בפ' כל הכלים (שבת ד' קכב:) ומייתי בסמוך דמחט של יד (מותר) ליטול בה את הקוץ דמשמע ליה להש"ס דאתיא ככולי עלמא כי ההיא דשלהי שבת (ד' קנז.) דאמרי' אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו ר' שמעון מודה דתנן כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה ומנא ליה דמודה ר' שמעון בה אלא משמע ליה דבסתמא דהתם מודו כ"ע היכא דלא משכח פלוגתא וכיון דר' יהודה מחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה לא אפשר למישרי מחט של יד ליטול בה את הקוץ אי לאו משום דסבירא ליה מקלקל בחבורה פטור ואע"ג דאמרי' בפ' כירה (שם דף מב:) דשמואל במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה ובפ' ספק אכל (כריתות דף יט:) מסיק ר"כ אליבא דשמואל הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב לאו משום דסבירא ליה הכי לשמואל אלא אליבא דמאן דמחייב קאמר ותדע דבשלהי האורג (שבת דף קז:) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר המפיס מורסא ומנא לן דפטור ומותר דתנן מחט של יד (מותר) ליטול בה את הקוץ ומדשרי ליטול הקוץ ש"מ דקסבר מקלקל בחבורה פטור דמטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה לא שריא דהא סבירא ליה דחייב:

ורבי שמעון האמר מלאכה שאינה וכו' · הא דקיימא לן הלכה כר' שמעון בגרירה לאו שגגת סקילה היא דאי עביד חריץ הוי כלאחר יד כדאיתא שלהי פ' כירה (שם דף מו: ושם) ועוד דאינה צריכה לגופה ועוד דאפי' לר' יהודה כל אין מתכוין דלא פסיק רישיה פטור מדאורייתא דלא הוי מלאכת מחשבת וכן משמע ביומא (דף לד:) גבי עששיות דאמרי' צירוף דרבנן פי' כי האי משום דאין מתכוין ולא הוי מלאכת מחשבת והתירו משום דאין שבות במקדש וכן מוכח בההיא *דהמכבד והמרבץ דהא רבנן דסבירא להו כרבי יהודה בדבר שאין מתכוין ופטרי אפילו ישוה גומות וכן בפרק ספק אכל (כריתות דף כ.) דמתעסק שאינו מתכוין למלאכה פטור כ"ש היכא דאינו מתכוין אלא לגרירה והא דמחייב רבי יהודה בכריתות נתכוין לכבות את העליונות והובערו התחתונות מאליהן היינו התם משום דהוי פסיק רישיה וחשיב מלאכת מחשבת כיון שיודע שיבעיר ור' שמעון דפוטר משום דאינה צריכה לגופה ולא בעי מלאכת מחשבת דהא ר' שמעון מחייב מקלקל בהבערה ומקלקל דמיפטר בשאר מלאכות היינו משום דלא הוי מלאכת מחשבת כדמוכח שלהי פרק קמא דחגיגה (דף י:) מכלל דבהבערה לא חיישינן והא דשרינן לבעול לכתחלה בשבת אם להנאת עצמו הוא צריך אפילו דם חבורי מחבר ה"ט משום דאינה צריכה לגופה ור' אליעזר דמחייב תטאת *במכבד ומרבץ לאו משום דליהוי פסיק רישיה דהא שרי לר' שמעון לכתחלה אלא חשיב תיקון לכיבוד ולריבוץ כעין בנין ואפילו בלא השוואת גומות דבדבר מועט מיחייב משום בונה כדאשכחן *גודלת ופוקסת ובס"פ כירה (שבת דף מז:) דהוי שרי לטלטל נר הדולק בשבת אי לאו משום דבסים לדבר האסור היינו משום דאי מכבה בלא מתכוין אינה צריכה לגופה היא ומיהו תימה דהא לשמואל קאמר בפרק כירה* דבדבר שאין מתכוין סבר לה כר"ש ובמלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר' יהודה וכיון דסבר כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה היכי שרי דבר שאין מתכוין דשרי התם (דף מח:) גבי מיחם שפינהו לתת לתוכו מים להפשיר אפי' שיעור לצרף דהוה ליה שגגת סקילה וי"ל דהא דאסרינן הכא קוץ וסילוא משום דחיישינן כשמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פסיק רישיה ולא יניח בשביל כך אבל שאר דבר שאין מתכוין דלא פסיק רישיה הוא שרי וליטול קוץ בשבת מודה שמואל אע"ג דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה דקסבר מקלקל בחבורה פטור:

הא בבנו הא באחר · רוצה ללמד מכאן אזהרה למכה אביו דלא נפיק מפן יוסיף כיון דאינו מצווה להכותו ומשמע בסמוך דאפי' ביוצא ליהרג נפקא לן אזהרה לבנו דחייב דמוקי לה רב חסדא במסרבין בו לצאת ואע"ג דאין מזהירין מן הדין הני מילי להלקותו ומיהו קשה היכי אתא בנו בקל וחומר מאחר כיון דאחר פטור במסרבין בו לצאת ואינו יוצא ושמא גלויי מילתא בעלמא הוא דפן יוסיף מיירי אפי' בבנו אע"ג דארבעים יכנו לא מיירי בבנו: והאמר רב ששת בייש וכו' · תימה דבפ' החובל (ב"ק דף פו: ושם) בעי רבי אבא בר ממל ביישו ישן ומת מהו ולא איפשיטא והכא פריך בפשיטות ויש ספרים דגרסינן והאמר רב ששת ביישו ישן חייב ולא גרס ומת ולא נהירא דמה ענין ישן ליוצא ליהרג ועוד מאי קמ"ל רב ששת מתניתין היא בפרק החובל *המבייש את הישן חייב ור"ת גרים והאמר רב ששת ביישו חייב ואיוצא ליהרג קאי מיהו אין כל כך תימה אם לא הביא דברי רב ששת בפרק החובל למיפשט ההיא בעיא דכי האי גוונא אשכחן בנדרים בפרק אין בין המודר (ד' לה: ושם) דאיבעיא לן הנהו כהני שלוחי דידן או שלוחי דשמיא ולא מייתי התם דברי רב הונא בריה דרב יהושע דאמר בפרק קמא דקדושין (דף כג: ושם) הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדין ושלוחי דידן עבדי*: הכהו הכאה שאין בה וכו' · תימה אמאי לקי הא פן יוסיף לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא דמיניה נפקא לן אזהרה למכה אביו כדאיתא בספרי ובירושלמי: שיכול

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ה מהל' ממרים הל' יב ועיין בכ"מ סמג לאוין ריט טוש"ע י"ד סי' רמא סעיף ד:

יד ב מיי' פ"ג מהל' חובל ומזיק הל' ג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תכ סעיף לה:

טו ג מיי' שם פ"ה הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף ב:

טז ד מיי' פ"ה מהל' ממרים הלכה יב סמג לאוין ריט טוש"ע י"ד סי' רמא סעיף ד:

מסורת הש"ס

[שבת קה: קו: קמא: כריתות כ:]

ב"ק פו:

כתובות לג: מכות ט.

[יבמות כב: וש"נ]

[שם קא.]

[ב"ק צד: ב"מ מח. חגיגה כו. יבמות כב:]

[שבת לה.]

[שם]

[דף מב.]

[דף פו:]

[ועי' היטב תוס' יומא יט: ד"ה מי איכא ותוס' ב"מ יז: ד"ה מן]

מידי דהוה לאחר מיתה מאי הוה עלה *אמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי רבי ישמעאל *לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה °לא תחמול ולא תכסה עליו: דברים יג

מתני' *המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה זה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב *והמכה לאחר מיתה פטור: גמ' ת"ר °אביו ואמו קלל ויקרא כ לאחר מיתה שיכול הואיל וחייב במכה וחייב במקלל מה מכה אינו חייב אלא מחיים אף המקלל אינו חייב אלא מחיים ועוד ק"ו ומה מכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך לא חייב בו לאחר מיתה מקלל שלא עשה בו שלא בעמך כבעמך אינו דין שלא חייב בו לאחר מיתה ת"ל אביו ואמו קלל לאחר מיתה הניחא לר' יונתן דמייתר ליה קרא אביו ואמו (א)אלא לר' יאשיה מאי איכא למימר *דתניא °איש איש מה ת"ל איש איש שם לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס אשר יקלל את אביו ואת אמו *אין לי אלא אביו ואמו אביו שלא אמו אמו שלא אביו מניין ת"ל אביו ואמו קלל אביו קלל אמו קלל דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד ואחד בפני עצמו *עד שיפרט לך הכתוב יחדיו מנא ליה נפקא ליה מומקלל אביו ואמו מות יומת ואידך ההוא מיבעי ליה לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס ותיפוק ליה מאיש איש *דברה תורה כלשון בני אדם וליתני חומר במכה מבמקלל שהמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך משא"כ במקלל קסבר *מקשינן הכאה לקללה לימא הני תנאי כהני תנאי דתני חדא כותי אתה מצווה על הכאתו ואי אתה מצווה על קללתו ותניא אידך אי אתה מצווה לא על קללתו ולא על הכאתו סברוה דכולי עלמא כותים גירי אמת הן מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר *לא מקשינן הכאה לקללה לא דכ"ע לא מקשינן הכאה לקללה והכא בהא קמיפלגי מר סבר כותים גירי אמת הן ומר סבר *כותים גירי אריות הן אי הכי היינו דקתני עלה ושורו כישראל אלא שמע מינה בהיקישא פליגי ש"מ:

מתני' הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו רבי יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר °והתעמר בו ומכרו הגונב את בנו רבי ישמעאל בנו של ר' דברים כד יוחנן בן ברוקה מחייב וחכמים פוטרין גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין: גמ' ותנא קמא לא בעי עימור א"ר אחא בריה דרבא עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו בעי ר' ירמיה גנבו ומכרו ישן מהו מכר אשה לעוברה מהו יש דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך ותיפוק ליה דליכא עימור כלל לא צריכא ישן דזגא עליה אשה דאוקמא באפי זיקא דרך עימור בכך או אין הדרך עימור בכך מאי תיקו ת"ר °כי ימצא איש שם גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב אשה מניין ת"ל וגונב איש אין לי אלא איש שגנב בין אשה ובין איש ואשה שגנבה איש אשה שגנבה אשה מניין ת"ל ומת הגנב ההוא מכל מקום תניא אידך *כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אחד הגונב את האיש ואחד הגונב את האשה ואחד גר ואחד עבד משוחרר וקטן חייב גנבו ולא מכרו מכרו ועדיין ישנו ברשותו פטור מכרו לאביו או לאחיו או לאחד מן הקרובים חייב הגונב את העבדים פטור

תני

מידי דהוה לאחר מיתה · דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב וא"ת והתנן מכה לאחר מיתה פטור והכא מיחייב ליה אהכאה דקתני הכהו וקללו הייתו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה משום דבעינן חבורה ולאחר מיתה ליכא חבורה דליכא נפש דנפקא ליה לעיל מנפש

תורה אור

ויולא ליהרג איכא חבורה דחי הוא אלא דסופו למות: מתני' שהמקלל לאחר מיתה חייב · כדיליף בגמרא: והמכה לאחר מיתה פטור · דחבורה ליכא: גמ' אביו ואמו קלל · קרא יתירא הוא דהא כתיב רישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו: מכה שעשה שלא בעמך כבעמך · דגבי הכאה לא כתיב בעמך למעוטי שאינו עושה מעשה עמך והאי תנא סבר לא מקשינן הכאה לקללה מפני המקרא המפסיק בינתים: לא חייב בו לאחר מיתה · דהא חבורה כתיב: לרבות בת · טומטום ואנדרוגינוס: אין לי אלא אביו ואמו · שניהם יחד: אביו קילל ואמו קילל · בראש המקרא סמך קללה לאביו ובסוף סמך לאמו: עד שיפרט לך הכתוב יחדו · וכמו שפרט בחורש בשור ובחמור מדפרט לך ש"מ דאי לא הוי יחדו הוה משמע שור לבדו וחמור לבדו והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי או אביו או אמו וסיפא לאתויי לאחר מיתה: מומקלל אביו · דואלה המשפטים: ואידך · דמפיק לאחר מיתה מאביו ואמו קילל: וליתני נמי וכו' · אמתניתין קאי דקתני זה חומר במקלל מבמכה: לימא הני תנאי · תנא דמתניתין דלא תנא חומר במכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך ותנא דברייתא דלעיל דתנא ומה מכה שעשה בו: גירי אמת הן · מתחילתן גרים גמורים היו ועכשיו הרשיעו וישראל שאינו עושה מעשה עמך הוא וכי היכי דעל קללתו פטור על הכאתו נמי פטור: גירי אריות הן · והרי הם כעובדי כוכבים גמורים: אי הכי · דטעמא דפטור משום דגירי אריות הן: היינו דתנא עלה · בתמיה בהך מתני' דקתני אינו מצווה לא על הכאתו ולא על קללתו קתני ושורו כישראל שור שלנו שנגח את שורו ושורו שנגח שלנו תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם ואילו דעובד כוכבים תנן שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים פטור ושל עובד כוכבים שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם: מתני' שיכניסנו לרשותו · דכתיב (שמות כב) ונמצא בידו ותניא במכילתא ונמצא אין מציאה בכל מקום אלא בעדים בידו אין בידו אלא ברשותו וכן הוא אומר (במדבר כא) ויקח את כל ארצו מידו: גמ' עמור · שמוש: גנבו ומכרו כשהוא ישן מהו · לקמן מפרש לה הבעיא: מכר אשה לעוברה · גנב אשה מעוברת ומכרה לעוברה שלא מכר הגוף שלה אלא שיהא עובר מכור: דליכא עימור · לא בישן ולא בעובר: דוגא עליה · דסמך עליו: דאוקמא באפי זיקא · וכל כמה שהיא עבה מועיל יותר להגין בפני הרוח: אין אלא איש · כשהגנב איש: וגונב איש · שהנגנב איש ולא אשה וקרא קמא דלא קפיד אנגנב למהוי איש דכתיב נפש הלכך אין לי אלא איש שגנב בין איש בין אשה דהיכא דגנב הוי איש כתוב גונב נפש ואשה שגנבה איש דכתיב וגונב איש וגונב אפילו אשה גונבת משמע: הגנב · מ"מ וההוא דרשינן ליה בספרי למעוטי גונב עבד: ועדיין ישנו ברשותו · ברשות הנגנב עצמו שעדיין לא הכניסו גנב ברשותו: פטור · שהרי לא גנבו: לאביו · אביו של נגנב:

תני

שיכול הואיל וחייב במכה כו' · הוי מצי למימר הואיל וכתיב בעמך כדאמר לעיל במקוים שבעמך: ומה מכה אביו כו' · ואם תאמר מה למכה שכן בחנק תאמר במקלל דבסקילה וי"ל דהיא גופה ילפינן השתא דמכה אביו בסקילה מקל וחומר ממקלל ומיהו קשה לבסוף דיליף דמקלל לאחר מיתה חייב נילף ליה שלא נעשה בו שלא בעמך כבעמך ממקלל דחייב ביה לאחר מיתה ומכה פטור דבעינן נפש כדדרשינן לעיל (דף פד:) עד דעביד חבורה: איש איש מה תלמוד לומר איש איש · פירשתי שלהי פ' ד' מיתות (לעיל דף סו. ד"ה לרבות): ושורו כישראל · לאו לגמרי כישראל דשור של ישראל שנגח לשור של כותי פטור משום דקנסינן להו כדאמר בריש פ' ד' וה' (ב"ק דף לח:) ומיהו לגבי הכי הוי כישראל דשור של כותי שנגח לשור של ישראל תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם ושור של עובד כוכבים שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם: עד שיכניסנו לרשותו · משום דכתיב ונמצא בידו ואע"ג דבפ"ק דבבא מציעא (דף י:) גבי גט וגניבה מצרכינן תרי קראי לרבויי ידו לאו דווקא דהוא הדין גגו חצירו קרפיפו דלמא כאן נמי יש שום ריבוי ואפשר דאם הגביהו אפילו ברשות בעלים חייב כדאשכחן גבי גניבה בפרק מרובה (ב"ק דף עט: ושם) דתנן היה מושכו ויוצא כו' אי נמי הכא דפטר ר' שמעון מכרו לקרובים דבעינן שיוציאנו מרשות אחיו כ"ש דברשות בעלים לא מהני כלל:

מוכמלא

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פ"ה מהל' ממרים הל' יד סמג לאוין ריט טוש"ע י"ד סי' רמא סעיף ה:

יח ב מיי' שם הלכה יד [וכרב אלפס עוד ביבמות פרק ב דף ה: והכי גרס חוץ ממסית ומדית שהרי אמרה תורה וכו' וכן איתא בשאילתות בלק סי' קלד חוץ ממסית ומדית שהרי וכו']:

יט ג מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע שם סעיף א בהג"ה:

כ ד מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סעיף א:

כא ה מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם בהג"ה:

כב ו מיי' שם הלכה א (טוש"ע שם סעי' א):

כג ז מיי' פ"ט מהלכות גניבה הלכה ב סמג לאוין קכד:

כד ח מיי' שם הלכה ה סמג שם:

כה ט מיי' שם הל' ב:

כו י מיי' שם הלכה ג:

כז כ ל מיי' שם הל' ד:

כח מ נ מיי' שם הל' ו:

כט ס מיי' שם הל' ג:

ל ע מיי' שם הלכה ו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אביו ואמו קלל אלא לר' יאשיה:

מסורת הש"ס

מכות יב.

[לעיל פד:]

[נס"ח סי' תקע"ו אסבריס טעם דחמור מקלל יותר ממכה מפני שבקללה יש סיוך לאב לנשמתו]

לעיל סו.

[שם] ב"מ לד: לס: שבועות כז. חולין עח:

[יומא מ: מנחות נ: נא.]

[ברכות לא: קדושין יז: וש"נ]

[מכות ט.]

יבמות כד: ב"ק לח: נדה נו: חולין ג: קידושין עה:

[יבמות קח.]

[תו ספ' דכ"ג פ"ח]

תורה אור

תני תנא קמיה דרב ששת א"ל אני שונה רבי שמעון אומר מאחיו עד שיוציאנו מרשות אחיו ואת אמרת חייב *תני פטור מאי קושיא דילמא הא ר"ש הא רבנן לא ס"ד דאמר ר' יוחנן *סתם מתני' ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמיה *סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דר"ע : הגונב בנו : מאי טעמא דרבנן אמר אביי דאמר קרא °כי ימצא פרט למצוי א"ל רב פפא לאביי אלא מעתה °כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל הכי נמי כי ימצא פרט למצוי כגון של בית פלוני דשכיחן גבייהו הכי נמי דפטירי א"ל אנא מונמצא בידו קאמינא אמר רבא הלכך הני מיקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו ופטירי : גנב מי שחציו וכו' : *תנן התם רבי יהודה אומר אין לעבדים בושת *מאי טעמא דר' יהודה אמר קרא °כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו מי שיש לו אחוה יצא עבד שאין לו אחוה ורבנן אחיו הוא במצות והבא היכי דריש ר' יהודה סבר מאחיו לאפוקי עבדים בני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין מבני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין הוי מיעוט אחר מיעוט *ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבנן מאחיו לאפוקי עבדים לא משמע להו דהא אחיו הוא במצות בני ישראל מבני ישראל חד למעוטי עבד וחד למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין אזהרה לגונב נפש מנין רבי יאשיה אמר °לא תגנב רבי יוחנן אמר °לא ימכרו ממכרת עבד ולא פליגי מר קא חשיב לאו דגניבה ומר קא חשיב לאו דמכירה ת"ר °לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר אתה אומר בגונב נפשות או אינו אלא בגונב ממון אמרת צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר בנפשות אף כאן בנפשות תניא אידך °לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר אתה אומר בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפשות אמרת צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן *דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון איתמר עידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו חזקיה אמר אין נהרגין רבי יוחנן אמר נהרגין חזקיה דאמר כר"ע *דאמר דבר ולא חצי דבר ורבי יוחנן אמר כרבנן דאמרי דבר ואפי' חצי דבר ומודה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה שהוזמו שנהרגין מתוך שיכולים לומר הראשונים להלקותו

דברים כד · שם כב · שם כה · שמות כ · ויקרא כה · ויקרא יט

תני תנא · לאך מתני' דקתני מכר לאביו חייב : סתם ספרא · תורת כהנים : סתם ספרי · ספר וידבר ומשנה תורה והאי סתמא דכי ימצא איש במשנה תורה הוא : אליבא דרבי עקיבא · ממה שלמדו מר' עקיבא אמרום : של בית פלוני · לא רצה להזכיר שמם שחשובין היו ובזה לא היו נוהגין כדת שהיו הרבה דרין בבית אחד אנשים ונשים והיו מצויין תמיד עם נשי חביריהן ולא שמתייחדין : ונמצא · קרא יתירא הוא דאי ללמד שימצא בעדים מכי ימצא נפקא : כמצויין בידן דמו · התלמידים מצויין תמיד בבית הרב ואם גנב הרב אחד מתלמידיו ומכרו אינו נהרג : אין לעבדים בושת · המבייש את העבד לא חייבתו תורה לתת דמי בשתו : וכי ינצו אנשים יחדיו והכה איש וגו' · מהתם נפקא לן חיוב בשת דכתיב וקצותה את כפה ממון אתה אומר ממון או אינו אלא ממש נאמר כאן לא תחוס עינך ונאמר להלן בעדים זוממין (דברים יט) לא תחוס עינך מה להלן ממון אף כאן ממון : עבד שאין לו אחוה · ואפי' עם אחיו בני אביו דכתיב (בראשית כב) עם החמור עם הדומה לחמור אינו אלא כבהמה : אחיו הוא במצות · בכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן דגמר לה לה מאשה : והכא · במתני' בגונב נפש דכתיב מאחיו : היכי דריש · רבי יהודה לחייב על מי שחציו עבד : מאחיו למעוטי עבדים · דהא לרבי יהודה אין לו אחוה : מבני · יתירא דריש ליה דהוה ליה למכתב מאחיו בני ישראל : מלא תגנוב · האמור בעשרת הדברות דבגונב נפשות מתוקם לקמן בשמעתין : דבר הלמד מעניינו · אם אי אתה יודע במה הכתוב מדבר לא ולמד מפרשה שכתוב בה ולפי הפרשה הוא נכתב אצלה וכאן במה כל הענין מדבר בנפשות לא תרצח ולא תנאף כולן אלא חייבי מיתות ב"ד אף לא תגנוב בגניבה שיש בה מיתת ב"ד : לא תגנובו · בפרשת קדושים תהיו : משלש עשרה מדות · זו היא אחת מהן שיהא הדבר מענייטו למד : במה הכתוב מדבר · הענין של מטה ושל מעלה מזו : בממון · לא תעשוק את רעך (ויקרא יט) : עידי גניבה ועידי מכירה · שני כיתי עדים אחת העידה שגנב את הנפש ואחת העידה שמכר אין נהרגין כדמפרש טעמא ואזיל וכיון דאינהו לא מקטלי איהו נמי אם לא הוזמו לא מקטיל דהוי' לה עדות שאי אתה יכול להזימה ולא משכחת לה דמקטיל אלא בכת אחת שמעידין על הגניבה ועל המכירה : פלוגתא דר"ע ורבנן · בבבא בתרא בחזקת הבתים על פי שנים עדים יקום דבר ולא חצי דבר והאי חצי דבר הוא אלא כל כת וכת דאי לאו עידי גניבה אינו נהרג משום עידי מכירה שיכול לומר עבדי מכרתי ואי לאו מכירה נמי לא מיחייב אגניבה : בעדים האחרונים של בן סורר ומורה · דתנן לעיל (דף עא.) מתרין בו בפני ג' ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה מתרין בו אביו ואמו בפני הדיינין וכשבאין עדים ראשונים ומעידין עליו שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין מגניבה מלקין אותו כדכתיב ויסרו אותו דהיינו מלקות חזר וקלקל נדון בכ"ג למיתה ומודה חזקיה בהנך אחרונים שהעידו שחזר וקלקל שהוזמו שנהרגין ולא אמרינן שחצי דבר הוא דאי לאו סהדותא דקמאי לא מקטיל בסהדותא דהני אלא אמרינן הואיל ויש עונש על פי ראשונים שזה לקה על ידם תו לא שייכא ההוא סהדותא קמייתא בהני בתרייתא והני בתראי כוליה דבר קא עבדי :

מונמצא בידו קא אמינא · °תימא דבסוטה פ' עגלה ערופה (דף מה:) דרשינן כי ימצא חלל פרט למצוי ופטרינן עיר שרובה עובדי כוכבים וי"ל דהתם כתיב באדמה והוי כמו בידו דהכא ואכתי קשה דדרשינן בפ' בתרא דערכין (דף ל:) גבי בתי ערי חומה ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב (א) וי"ל *כדפי' בקונטרס דהכא מריבויא דקרא : יצא עבד שאין לו אחוה · פירש בקונטרס עבד אין לו אחוה ואפילו עם אחיו בני אביו דכתיב עם החמור עם הדומה לחמור וקשה דאם כן גר ומשוחרר נמי ונראה לפרש שאין לו אחוה שאין יוצאי חלציו קרויין אחוה משא"כ בגר : בני ישראל למעוטי מי שחציו וכו' · אבל כולו משוחרר וגר לא ממעט מבני ישראל וכן בפרק בנות כותים (נדה דף לד. ושם) בני ישראל מיטמאין בזיבה וכו' אבל גרים ומשוחררים לא ממעט וכן שלהי *פ"ב דמנחות גבי סמיכה בני ישראל סומכין ואין העובדי כוכבים סומכין ומשוחרר וגר לא ממעטינן וכן בפ"ק דערכין (דף ה:) בני ישראל מעריכין ואין העובדי כוכבים מעריכין ולא ממעטין גרים ולא עבדים משוחררין ותימה דבפרק כל המנחות באות מצה (מנחות דף סא: ושם) גבי תנופה אמרינן בני ישראל מניפין ואין העובדי כוכבים מניפין ואין לי אלא בני ישראל גרים ועבדים משוחררים מניין תלמוד לומר המקריב וכן בפ' הערל (יבמות דף עד: ושם) ובשלהי פ"ק דכריתות (דף ז:) אשה כי תזריע אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה משוחררת מניין ת"ל אשה ושמא בכל הני יש שום רבוי דמרבינן מיניה גרים ומשוחררין* : דבר ואפי' חצי דבר. וא"ת הא אמרינן לקמן (דף נ.) קיים מקצת וביטל מקצת דשאר מצות דברי הכל פטור ופי' בקונטרס משום דכתיב אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר ולא חצי דבר וי"ל דרבנן נמי מודו דדרשינן ולא חצי דבר והא דפליגי אדרבי עקיבא היינו משום דחשבי ליה דבר שלם כדמוכח במרובה (ב"ק דף ע:) ובחזקת הבתים (ב"ב דף נו: ושם) וצריך לחלק בדברים דיש מקומות כה"ג בפ' ד' וה' (ב"ק דף מ. ושם) כופר שלם אמר רחמנא ולא חצי כופר ובפרק יש בכור (בכורות דף מח:) חומש ולא חצי חומש ובמרובה (ב"ק דף עט:) חמשה בקר אמר רחמנא ואפי' חמשה חצאי בקר ובפרק אותו ואת בנו (חולין דף עט: ושם) פליגי ר' אליעזר ורבנן בשה ואפילו מקצת שה ולענין כיסוי בצבי ואפילו מקצת צבי ובפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נט: ושם) בבתולה מקצת בתולים ובכתובות פרק אלמנה (דף נז: ושם) במקצת כסף ככל כסף ובשלהי כסוי הדם (חולין דף פח. ושם) דם ואפילו מקצת דם ובריש בכורות (דף ג. ושם) בכור ואפילו מקצת בכור: מתוך שיכולים עדים הראשונים כו' · אין הטעם תלוי באמירתם אלא במאי דעידי גניבה ראשונה לא צריכי לעידי גניבה שניה כדאמרינן במרובה (ב"ק דף ע: ושם) דמודה רבי עקיבא בשנים אומרים קידש ושנים אומרים בעל אע"ג דעידי ביאה צריכי לעידי קדושין [הואיל] והן לא צריכי לעידי ביאה כוליה דבר הוא:

גניבה

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פ"ט מהל' גניבה הלכה ג סמג שם :

לב ב מיי' שם הל' ה :

לג ג מיי' שם הל' א :

פי' רש"ל

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מונמצא וכו' בפ' בתרא דערכין גבי שדה אחוזה ומצא פרט וכו' ויגאל בקרוב כ"ב ונ"ע דהכי בערכין איתא להדיא משום דהכא מעניינא דקרא ולכך דרשינן אע"פ דלא כתיב בידו :

[נ"א פרק שתי מחות דף לג.]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מונמצא וכו' תימה דבסוטה. עיין בריטב"א מכות דף ח' ע"א ד"ה סתם מענייא דקרא:

[וע"ע תוספות סוכה כח: ד"ה לרבות ותוספות מנחות סא: ד"ה אין לי]

מסורת הש"ס

[עירובין נו: גיטין ד.]

[עירובין שם שבת קלז. יומא מא. קידושין נג. שבועות יג. בכורות סא. כריתות כב.]

ב"ק פז. [שם פח.]

[יומא מג. וש"נ]

[חולין קטו: קמ.]

לעיל ל: ב"ק ע: ב"ב נו:

להלקותו

לד א ב ג ד ה ו ז ח ט מיי' פכ"א מהל' עדות הלכה ט :
לה י מיי' פ"א מהל' סנהדרין הלכה ג :
לו כ מיי' פ"ג מהלכות ממרים הלכה ח :
לז ל מיי' שם הל' ס :

תורה אור

להלקותו באנו והני אחריני כולי דבר קא עבדי ליה מתקיף לה רב פפא אי הכי עידי מכירה נמי(א) ליקטליה מתוך שיכולין עידי גניבה לומר להלקותו באנו וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי והא איתמר עידי גניבה בנפש שהוזמו חזקיה ורבי יוחנן חד אמר לוקין וחד אמר אין לוקין ואמרינן תסתיים דחזקיה דאמר לוקין מדאמר חזקיה אין נהרגין דאי ר' יוחנן כיון דאמר נהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל *לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו איהו לא לקי אינהו היכי לקו אלא אמר רב פפא [א]בעידי מכירה דכולי עלמא לא פליגי דנהרגין כי פליגי בעידי גניבה חזקיה אמר אין נהרגין גניבה לחודה קיימא ומכירה לחודה קיימא ר' יוחנן אמר [ב]נהרגין גניבה אתחלתא דמכירה היא [ג]ומודה רבי יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו שאין נהרגין מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו אמר אביי הכל מודים בבן סורר ומורה והכל מודים בבן סורר ומורה ומחלוקת בבן סורר ומורה הכל מודים בבן סורר ומורה בעדים הראשונים שאין נהרגין מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו והכל מודים בבן סורר ומורה בעדים אחרונים [ד]שנהרגים מתוך שעדים הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו והני כוליה דבר קא עבדי ליה ומחלוקת בבן סורר ומורה [ה]שנים אומרים בפנינו גנב ושנים אומרים בפנינו אבל אמר רב אסי עידי מכירה בנפש שהוזמו [ו]אין נהרגין מתוך שיכול לומר עבדי מכרתי אמר רב יוסף כמאן אזלא הא שמעתא דרב אסי כר"ע דאמר דבר ולא חצי דבר א"ל אביי דאי כרבנן נהרגין הא מתוך קאמר אלא אפילו תימא רבנן [ז]ובדלא אתו עידי גניבה אי הכי מאי למימרא לא צריכא דאע"ג [ח]דאתו לבסוף ואכתי מאי למימרא לא צריכא *דקא מרמזי רמוזי מהו דתימא רמיזא מילתא היא קמ"ל [ט]רמיזא לאו כלום הוא: **מתני'** זקן ממרא על פי ב"ד שנאמר °כי יפלא ממך דבר למשפט [י]שלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית [כ]באין לזה שעל פתח הר הבית ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך לימדתי וכך לימדו חבירי אם שמעו *אמר להם ואם לאו באין להן לאותן שעל פתח עזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך לימדתי וכך לימדו חבירי אם שמעו אמר להם ואם לאו אלו ואלו באין לב"ד הגדול שבלשכת הגזית שממנו יוצא תורה לכל ישראל שנאמר °מן המקום ההוא אשר יבחר ה' *חזר לעירו שנה ולמד בדרך שהיה למד פטור ואם הורה לעשות חייב שנאמר °והאיש אשר יעשה בזדון אינו חייב עד שיורה לעשות [ל]תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו: **גמ'** תנו רבנן כי יפלא ממך דבר במופלא

דברים יז | שם | שם

גניבה אתחלתא דמכירה היא · וא"ת אמאי מקטלי הא מצו למימר לפוסלו לעדות באנו וכ"ת דבעו התראה וכיון דאמרי שהתרו בו למיתה אלמא למיקטליה קא אתו אם כן לחזקיה נמי לקטלו אע"ג דאתו נמי להלקותו כדאשכחן בפ"ב דב"ק (דף כד. ושם) דעידי נגיחה ראשונה ושניה אע"ג דאתו לחיובי' חצי נזק כיון דאתו נמי לייעודי משלמי חצי נזק של העדאה עם הכת השלישית כשהוזמו השלש כתות וי"ל דקסבר חזקיה דגניבה לחודה קיימא כמו עידי קדושין ועידי ביאה ואע"ג דמיירי באתרו ביה מדמקטלי לרבי יוחנן מ"מ לא שייך בהו חיוב מיתה ואפשר דלחזקיה לא בעי התראה ולר' יוחנן בעי אי נמי הש"ס לא חש בטעמא דלפוסלו לעדות באנו מדאיצטריך לעיל למימר להלקותו ושמא איצטריך היכא דמפסיל מעיקרא וקאי:

עבדי מכרתי · וא"ת אי לאו למקטליה קא אתו אם יבאו עדים שאינו עבדו אם כן למאי קא אתו וי"ל דאתו לקיים המקח וא"ת אי דלא אתרו ביה למה לן טעמא דעבדי מכרתי אלא ודאי אתרו ביה אם כן למקטליה קאתי וי"ל דאתרו ביה אחריני ואינהו לא ידעי וכי האי גוונא הוה מצי לשנויי בריש פרק היו בודקין (לעיל דף מא.) גבי נערה המאורסה:

אמר רב יוסף כו' · סלקא דעתך דרב יוסף בדאתו עידי גניבה וה"פ מתוך שהוא יכול לומר עבדי מכרתי אם לא היו באים עידי גניבה אם כן אין בעדותם ממש וחצי דבר הוא ואביי פריך ליה הא מתוך קאמר דמשמע הלשון דאפילו השתא נמי בתר דאתו עידי גניבה מצי למימר הכי: קמ"ל רמיזא לאו כלום הוא. בפ"ב דב"ק (דף כד: ושם) גבי לייעודי תורא ולייעודי גברא דמסקינן התם אלא דקא מרמזי רמוזי לא דמי לרמיזא דהכא דהתם מיירי ברמיזה חשובה שבכל השלשה ימים באו אלו עם אלו וקא מרמזי אבל הכא ברמיזה גרועה איירי דלאו מילתא היא אי נמי דיני נפשות שאני:

להלקותו באנו · ולא הועדנו להמיתו שלא ידענו שסופו לחזור ולקלקל: להלקותו באנו · על הגניבה ולא ידענו שימכרנו: דלא לקי · אגניבה לחודה משום דהוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד שאם ימכרנו יהרג: עידי גניבה בנפש · שהעידוהו שגנב נפש: מדאמר חזקיה אין נהרגין · אם הוזמו לאחר שבאו עידי מכירה משום הכי לוקין שהרי אין סופן למות על עדות זו ולא הוי לגבייהו לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד: דאי ר' יוחנן כיון דאמר נהרגין · אם באו עידי מכירה אחרי כן קודם הזמה ונגמר דינו ע"פ שתי הכתות והוזמו היכי לקו אם הוזמו קודם שבאו עידי מכירה הא הוה ליה לאו דלא תענה לגבייהו בשעה שהעידו לאו שניתן לאזהרה שלא להעיד כן שאם יעידו ולא יוזמו עד שיבאו עידי מכירה ויגמר דינו ויוזמו ימותו: וכל לאו שניתן לאזהרת ב"ד אין לוקין עליו · ואפילו יפטרו מן המיתה שהרי לא לאזהרת מלקות ניתן: אינהו היכי לקו · הא לאו כאשר זמם הוא ואי משום לא תענה (שמות כ) לאו שאין בו מעשה הוא: בעידי מכירה כולי עלמא לא פליגי דנהרגין · אם נגמר דינו על פי שתי הכתות: לחודה קיימא. ועידי גניבה אינן באין להורגו אלא להלקותו אבל עידי מכירה שבאין עמהן ואומרין שהתרו בו למיתה מוגעין אותו ממלקות ומחייבין אותו מיתה והויא לה מכירה דבר שלם: אתחלתא דמכירה · דקסבר ר' יוחנן לא לקי עלה דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואינן באין אלא להורגו ואף על גב דשתיהן צריכות זו לזו והוה ליה כל חדא וחדא חצי דבר מיקטל כרבנן: ומודה ר' יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו דאין נהרגין. דאינהו ודאי למלקות אתו כדכתיב ויסרו אותו (דברים כא) : הכל מודים כו' · כלומר יש עדים בבן סורר ומורה שהכל מודים באחת כתותיו לפטור ויש כת שהכל מודים בו לחיוב ויש כת בבן סורר ומורה שנחלקו חזקיה ורבי יוחנן לפי מה שמצינו במחלוקתן : שנים אומרים בפנינו גנב · משל אביו מעות לקנות בשר ויין בפעם שניה אחר שלקה : ושנים אומרים בפנינו אכל · הבשר ברשות אחרים דאינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים הנך שתי כתות צריכות זו לזו ואין הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו והוה ליה חצי דבר לחזקיה דסבר לה כר"ע דאמר אין נהרגין ולר' יוחנן דאמר נהרגין כרבנן: עידי מכירה בנפש · ולא באו עידי גניבה על כך לפנינו: הא מתוך קאמר · אפי' חצי דבר אין כאן שהרי היה לו להציל נפשו מב"ד בטענה זו: ובדלא אתו עידי גניבה · קאמר רב אשי וכדפרישית שהיה יכול לומר עבדי מכרתי: לבסוף. אחר שהעידו עידי מכירה באו עידי גניבה ונגמר הדין ע"פ שניהם : ואכתי מאי למימרא · כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי ליגמר על פיהם ויכולין לומר לא היינו יודעין שיבואו עידי גניבה עלינו: דקא מרמזי רמוזי · הני להני: **מתני'** ג' בתי דינין היו שם · בירושלים דמשתעי בה קרא וקמת ועלית: אחד יושב על פתח הר הבית · הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: ואחד יושב למעלה הימנו · כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל: ואחד בלשכת הגזית · שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא (דף כה.) : באין לזה שעל פתח הר הבית · זקן זה שהורה בעירו ונחלק ב"ד שבעירו עליו והזקיקו הכתוב לעלות לירושלים ולשאול ובאין הוא ובית דין שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחילה: תלמיד שהורה לעשות · תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחילה פטור שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרי' בגמ' : נמצא חומרו קולו · חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה *עד שיהא בן ארבעים שנה נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה :

גמרא

הגהות הב"ח
(א) גמ' עדי מכירה נמי ליקטלו :

[שבת קנד. עירובין יז: בבא קמא עד: מכות יג: שבועות ד.]

[ב"ק כד:]

[נ"ל אומרים כך שני' במשנה שבמשניות ועי' תוי"ט]

הוריות ג.

[סוטה כב.]

תורה אור

דברים יז *במופלא שבב"ד הכתוב מדבר ממך זה יועץ וכן הוא אומר נחום א °ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל דבר זו הלכה למשפט זה הדין בין דם לדם בין דם נדה דם לידה דם זיבה בין דין לדין בין דיני נפשות דיני ממונות דיני מכות בין נגע לנגע בין נגעי אדם נגעי בתים נגעי בגדים דברי אלו החרמים והערכין וההקדשות ריבות זו השקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע בשעריך זו לקט שכחה ופאה וקמת מב"ד ועלית *מלמד שבית המקדש גבוה מא"י וא"י גבוה מכל הארצות אל המקום *[ב]מלמד שהמקום גורם בשלמא בית המקדש גבוה מא"י דכתיב ועלית אלא א"י גבוה מכל הארצות מנא ליה דכתיב ירמיה כג °לכן הנה ימים באים נאם ה' (*לא יאמר) חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם תנו רבנן [ג]זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת דברי ר"מ רבי יהודה אומר על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ר"ש אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים מאי טעמא דר"מ *גמר דבר דבר כתיב הכא דברים יז °כי יפלא ממך דבר למשפט וכתיב התם ויקרא ד °ונעלם דבר מעיני הקהל מה להלן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כאן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ור' יהודה דברים יז °על פי התורה אשר יורוך עד דאיכא תורה ויורוך ור"ש אשר יגידו לך מן המקום ההוא אפילו כל דהו א"ל רב הונא בר חיננא לרבא תרגמא לי להא מתניתא אליבא דר"מ א"ל רבא לרב פפא פוק תרגמא ליה כי יפלא במופלא שבב"ד הכתוב מדבר ממך זה יועץ *שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים *כדתנן [ד]הן העידו שמעברים את השנה כל אדר שהיו אומרים עד הפורים דאי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח ואי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח דבר זה הלכה זו הלכות אחד עשר דאיתמר *עשירי ר' יוחנן אמר עשירי כתשיעי ור"ש בן לקיש אמר עשירי כאחד עשר רבי יוחנן אמר עשירי כתשיעי מה תשיעי בעי שימור [ה]אף עשירי בעי שימור ר"ל אמר עשירי כאחד עשר מה אחד עשר לא בעי שימור אף עשירי לא בעי שימור משפט זה הדין (א)

דין

גמ' במופלא שבב"ד. במומחה לב"ד למעוטי תלמיד: ממך זה יועץ. שנחלק בעיבור השנה הקרוי סוד ועצה כדמפרש לקמן: וכן הוא אומר. דגבי יועץ כתוב ממך: זו הלכה. הלכה למשה מסיני. שאף עליה הוא נהרג: למשפט זה הדין. אם נחלק בדבר הלמד בדין ג"ש גם הוא נהרג דאילו דין ממש כתיב להדיא בין דין לדין: בין דם נדה דם לידה כו'. שנחלקו בדם נדה או בדם לידה או בדם זיבה: ובין נגע לנגע. שנחלקו בנגעי אדם או בנגעי בגדים: דברי ריבות. ה"ל למכתב דבר ריב וכתיב דברי ריבות לרבות חרמין וערכין והקדשות שהן באין וחלים ע"י דיבור הפה: זו השקאת סוטה. שהיא על ידי ריב שבינה ובין בעלה: ועריפת העגלה. שהחלל נהרג ע"י מריבה: וטהרת מצורע. שאף נגעים ע"י ריב של לשון הרע הם באים: זה לקט שכחה ופאה. שהן לעניים שכתוב בהן ואכלו בשעריך: וקמת מבית דין. מדכתיב וקמת מכלל דביושבין עסקינן והיינו ב"ד שיושבין במקום הקבוע להם עד עת האוכל ושם באין כל הצריכין לדין ולהוראה בכל עיר ועיר ואזהר רחמנא לב"ד של אותה העיר שהמחלוקת ביניהם לילך ולישאל: מלמד שבית המקדש גבוה מא"י. וקמת ועלית אל המקום ש"מ אין לך עיר בא"י שאין ירושלים גבוה ממנה: וא"י גבוה מכל הארצות. תנא דברייתא קא מסיק למלתיה ולאו מהאי קרא יליף ולקמן מפרש מנלן: אשר העלה וגו' מכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם. ש"מ דאדמתם גבוה מכל הארצות דכתיב העלה: מה להלן דבר שחייבים כו'. כדילפינן בהוריות: תרגמא לי. להאי מתניתא דלעיל דקתני דמיקטיל אכל הני דחשיב בה הלכה וגזירה שוה וערכים והקדשות וכולהו הנך דתנא בה דתיתוקם כר"מ דאמר אין חייב אלא על דבר שזדונו כרת וכו': כדתנן הם העידו. כלומר אי אפלוגתא דהנך תנאי פליגי זקן ממרא ורבנן: הם העידו. ר' יהושע ור' פפיים במס' עדיות: שמעברין את השנה כל אדר. ואע"פ שלא נמלכו לעבר קודם הפורים וקראו את המגילה באדר הראשון ואחר כך ראו שהשנה צריכה להתעבר ועברוה: שהיו אומרים כו'. לפיכך הוצרכו להעיד כן שהיו שאר חכמים אומרים עד הפורים מעברין ושוב אין מעברין וטעמא מפרש במס' ר"ה דמן הפורים התחילו לדרוש בהלכות הפסח דתניא שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום וכי מרחק להו לא לייתי לשלוחי ב"ד שכבר שמעו מן הדרשנים לעשות הפסח בסוף ל' ואתי לזלזולי בחמץ: דאי להאי גיסא. אם אמרו ב"ד שבלשכת הגזית שמעברים אחר הפורים מעוברת כר' יהושע ור' פפיים והוא אמר אינה מעוברת קא שרי חמץ בפסח: ואי איפכא. נמי שרי חמץ בפסח דזדונו כרת: הלכות אחד עשר. יום אחרון של י"א שבין נדה לנדה קיימא לן י"א יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני משעברו ז' ימי הנדה אינה חוזרת להיות נדה עד שיעברו י"א יום דכל דמים שרואה בהם דם זיבה הם ואם ראתה בהם יום או יומים רצופים שומרת יום ג' ואם פסקה ולא ראתה בו טובלת בו ביום וטהורה ואם ראתה ג' ימים רצופים הויא זיבה לקרבן ולטבילת מים חיים ואפליגו רבי יוחנן ורשב"ל בהלכות יום האחרון: רבי יוחנן אמר הלכה אחת נאמרה בו ר"ל אמר שתי הלכות נאמרו בו ליחלק משלפניו והך פלוגתא בשילהי מסכת נדה ואתמר בתרתי לישני וחד מינייהו נקט הכא: עשירי רבי יוחנן אמר הרי הוא כתשיעי. מה הרואה בתשיעי צריכה להיות שומרת עשירי שהרי ראויה בצירוף ג' לזיבה ושמא תראה בעשירי הרי שנים ותחזור ותראה באחד עשר הרי ג' אף הרואה בעשירי צריכה להיות שומרת אחד עשר ואע"פ שעשירי אינו ראוי לצירוף ג' שאין שנים עשר מצטרף עמהם לזיבה דהיכא דלא ראתה ג' רצופין להיות זבה בהנך י"א יום הוי יום שנים עשר תחלת נדה והיינו דקאמר רבי יוחנן התם הלכתא י"א הלכה אחת נאמרה בו ליחלק משלפניו ומאי איהו דלא בעי שימור להיות שומרת שנים עשר נגדו דהא לאו מימי זיבה הוא אבל שוה לשלפניו להיות שימור לראיית עשירי כשם שהעשירי שימור לראיית תשיעי: ור"ל אמר עשירי כאחד עשר. מה אחד עשר לא בעי שימור שנים עשר שהרי אין השנים עשר מימי הזיבה אף עשירי לא בעי שימור להיות שומרת י"א דלא נאמרה שומרת יום נגד יום אלא בראויה לצירוף ג' הלכך לר"ל שתי הלכות נאמרו ביום אחד עשר ליחלק משאר ימים שלפניו אחת שאינו צריך שימור ואחת שאין נעשה שימור לראיית עשירי ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהלכות אחד עשר כדאיפליגו ר"ל ורבי יוחנן הוי דבר שזדונו כרת על שומרת יום כנגד יום חייב כרת כדכתיב (ויקרא טו) כל ימי זוב טומאתה וגו' ודרשינן ימי וכל ימי:

דרב

במופלא שבב"ד. מומחה למעוטי תלמיד ואין זה כשאר מופלא דבכל דוכתין כדפרישית שלהי פרק קמא (דף טז:): שבית המקדש גבוה. לאו מכל א"י דהיכא עין עיטם דמידלי מיניה כדאמר באיזהו מקומן (זבחים דף נד:) סבור למבנייה בעין עיטם דמידלי אי נמי כותלי בהמ"ק גבוה מעין עיטם שגובהן ק' אמה: מלמד שהמקום גורם. לאפוקי מנאן בבית פאגי והמרה עליהם כדאמרינן לעיל בפרק קמא (שם יד:): דאי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח. תימה הא מ"ד עד הפורים מודה דאם עברוה אחר הפורים מעוברת דדוקא בניסן הוא דאמר בפרק קמא (דף יב: ושם) זה ניסן ואין אחר ניסן אבל מאן דאמר עד הפורים מדרבנן בעלמא הוא דאסור כדמפרש בפרק קמא דר"ה (דף ז׳ ושם) מ"ט דמ"ד עד הפורים כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום אתי לזלזולי בחמץ וכיון דאם עברוה כ"ע מודו דמעוברת לא קא שרי חמץ בפסח: ורשב"ל אומר עשירי כאחד עשר. וא"ת ולרשב"ל אי אמר זקן ממרא כרבי יוחנן אמאי מיחייב הרי מחמיר הוא ואין כאן דבר שזדונו כרת. וי"ל דמשכחת לה אי נגעה בככר של תרומה וקידש בו את האשה דאי טמא הוא אין בו שוה פרוטה דלא חזי אלא להסקה ואינה מקודשת ואי טהור הוא יש בו שוה פרוטה דחזי לאכילה ומקודשת:

דין

לח א מיי' פ"ג מהלכות ממרים הלכה ה:

לט ב מיי' שם הלכה ז:

מ ג מיי' שם הלכה ח ופ"ד הלכה א והלכה ב ועיי' שם ככל:

מא ד מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הלכה יג יד:

מב ה מיי' פ"ה מהל' מטמאי משכב ומושב הלכה ח טור י"ד סי' קפג:

[קידושין סט. זבחים נד:]

[לעיל יד: ע"ז ח:]

[נ"ל ולא יאמרו עוד]

הוריות ד.

[חגיגה יד:]

ר"ה ז. עדיות פ"ז מ"ז

נדה עב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' זה הדין. נמחק דין שני:

דין בתו מאנוסתו *דאמר רבא א"ל רב יצחק בר אבודימי אתיא הנה הנה אתיא זימה זימה בין דם לדם בין דם נדה דם לידה דם זיבה דם נדה בפלוגתא עקביא בן מהללאל ורבנן דתנן *דם הירוק עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים [א]מטהרין דם לידה בפלוגתא דרב ולוי דאתמר *רב אמר [ב]מעין אחד הוא התורה טימאתו והתורה טיהרתו ולוי אמר שני מעיינות הן נסתם הטמא נפתח הטהור נסתם הטהור נפתח הטמא: דם זיבה בפלוגתא דר"א ורבי יהושע דתנן *קישתה שלשה ימים בתוך אחד עשר יום אם שפתה מעת לעת וילדה [ג]הרי זו יולדת בזוב דברי ר"א ור' יהושע אומר לילה ויום כלילי שבת ויומו ששפתה מן הצער ולא מן הדם בין דין לדין בין דיני ממונות דיני נפשות דיני מכות דיני ממונות בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו *דאמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראין בית דין חצוף ורבי אבהו אמר *לדברי הכל אין דיניהן דין דיני נפשות בפלוגתא דרבי ורבנן דתניא *רבי אומר °ונתת נפש תחת נפש ממון אתה אומר ממון או אינו אלא נפש ממש נאמר נתינה למעלה ונאמר נתינה למטה מה להלן ממון אף כאן ממון דיני מכות בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן דתנן *מכות בג' משום רבי ישמעאל אמרו בכ"ג בין נגע לנגע בין נגעי אדם נגעי בתים נגעי בגדים נגעי אדם בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן *דתנן [ד]אם בהרת קדם לשער הלבן טמא אם שער לבן קדם לבהרת טהור ספק [ה]טמא רבי יהושע אומר כהה מאי כהה אמר *רבא כהה טהור נגעי בתים בפלוגתא דרבי אלעזר ברבי שמעון ורבנן *דתנן רבי אליעזר ברבי שמעון אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס מאי טעמא דר' אלעזר בר"ש כתיב קיר וכתיב קירות איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית נגעי בגדים בפלוגתא דר' (*יונתן) בן אבטולמוס ורבנן *דתניא ר' (*יונתן) בן אבטולמוס אומר מנין לפריחה

שמות כא

[ז"ל נתן]

דרב יצחק בר אבודימי. באלו הן הנשרפין פרישית לה גבי בתו מאנוסתו דמהאי דינא ילפינן והוא דבר שזדונו כרת: הירוק עקביא בן מהללאל מטמא. דם הירוק הוי דם הנדה ואם אמר זקן ממרא כעקביא בן מהללאל מייתי לה לחיוב כרת שפעמים שרואה דם הירוק בתחלת נדותה ולבסוף ב' ימים רואה דם אדום ופוסקת והיא מתחלת למנות שבעה ימים מראיית דם ירוק וטובלת ומשמשת עם בעלה ב' ימים בנדותה לפי שדם הירוק טהור הוא והיה לה להתחיל למנות מראיית דם אדום: מעין אחד הוא. דם הבא בשבועיים של נקיבה שהוא טמא ודם הבא לאחר שבועיים שהוא טהור ממעין אחד הוא: התורה טימאתו. כל שבועיים: והתורה טיהרתו. לאחר שבועיים וחזרה וטימאתו לאחר שכלין ימי טוהר: ולוי אמר ב' מעיינות הן. נסתם הטמא לאחר שבועיים ונפתח הטהור וכשנסתם הטהור בסוף ימי טוהר נפתח הטמא ואמרי' במס' נדה מאי בינייהו בשופעת מתוך שבועיים לאחר שבועיים או מתוך שמונים לאחר שמונים לרב אע"פ שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים ויוצא דם לאחר שבועיים ממנה טהור וללוי טמא עד שתפסוק שעה דכיון(?) נסתם הטמא והשופעת מתוך שמונים לאחר שמונים לרב טמאה ואע"פ שזהו מעין עצמו של ימי טוהר וללוי טהורה עד שיפסוק מעין הטהור ויפתח מעין הטמא ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהא קאתי לידי כרת אי רבנן כרב והוא כלוי איכא כרת לאחר ימי טוהר ואי רבנן כלוי והוא כרב איכא כרת בתחלת ימי טוהר דרב לקולא ולוי לחומרא: קישתה ג' ימים בתוך אחד עשר יום כו'. כתיב בפרשת זבה באחד עשר יום שבין נדה לנדה שהם הימים המביאין לידי זיבה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים ותניא בפרק בנות כותים (נדה לו:) דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד מגיד שדם הקישוי שילא קודם הולד מחמת צער הקישוי אינו מביאה לידי זיבה וכ"ש דם שלאחר הולד אבל אם ראתה ג' ימים רצופין בהן מתוך קושי ושפתה קודם יציאת הולד יום אחד מעת לעת ששקטה ונחה מצערה ואח"כ ילדה בין מתוך קושי בין מתוך שופי הרי זו יולדת בזוב לפי שכיון שלאחר ג' שפתה איגלאי מילתא דלאו מחמת ולד אתא ונעשית בהן זבה למנות ז' נקיים כדין זבה וכל זמן שלא תספור ז' נקיים לא יהא דם שלה דם טוהר ואפילו לאחר שבועיים ואחר מלאת שמונים שלה צריכה שני קרבנות אחד ללידתה ואחד לזיבתה: לילה ויום. אבל מעת לעת לא חשיב שופי אם שפתה משש שעות של שלישי עד שש שעות של ד' הואיל וה"ל מקצת קושי ביום השופי לא הויא יולדת בזוב ור"א לחומרא ורבי יהושע לקולא והיינו דבר שזדונו כרת: ששפתה מן הצער. ואין אנו חוששין אם לא שפתה מן הדם: בפלוגתא דשמואל ור' אבהו. וכיון דלאפיקי הני בי תרי ממונא מהאי ויהבו להאי בדינא דידהו והלך זה וקידש אשה באותו ממון לשמואל מקודשת לרבי אבהו אינה מקודשת דה"ל קידשה בגזל וקי"ל בפ"ב דקידושין (דף נב.) גבי מעשה דה' נשים שנתקדשו בכלכלה קידשה בגזל אינה מקודשת דהשתא אתי לידי כרת אי רבנן כשמואל וזקן ממרא כרבי אבהו וא"כ רבנן כרבי אבהו וזקן ממרא כשמואל אתי לידי כרת דקא משוי להו קידושין ואי אתי איניש אחרינא לבתר הכי וקדשה מפיק לה מבתרא בלא גט וה"ל דבר שזדונו כרת בלא עדים ובלא התראה דאי איכא עדים והתראה הוי מיתת ב"ד ואי ליכא לא זה ולא זה הוי כרת: ונתתה נפש תחת נפש. במתכוין להרוג את זה והרג את זה ומיחייב ליה רבי ממון ורבנן פטרי וכפלוגתא באלו הן הנשרפין °ואי תפסו יורשין דהרוג ממונא דהורג ופטר ליה זקן ממרא וקידשו בו את האשה לרבי מקודשת לרבנן אינה מקודשת ואי אתי איניש אחרינא וקידשה מקודשת לשני הרי חיוב כרת בדבר: נתינה למעלה. גבי נוגף אשה הרה ונתן בפלילים (שמות כא) דמי ולדות: בכ"ג. ואם הלקוהו ג' לר' ישמעאל חייבין לו ממון כשאר חובל בחבירו ומקדש בו את האשה ולרבנן בדין הלקוהו ואם תפס ממונו וקידש בו אינה מקודשת: ספק. אם זה קדם אם זה קדם: כהה. כאילו כהה הנגע דהוי מסימני טהרה כשמשתנה הלובן לאחר הסגר ולרבנן אם נכנס למקדש חייב כרת ולר' יהושע פטור: עד שיראה כשני גריסין. שיעור הנגע כגרים על גרים וכתיב את האבנים אשר בהן הנגע שיהא הנגע על שתי אבנים על כל אחד ואחד שיעור נגע על ב' כתלים ובקרן זוית כגון מקלוע דרומית מזרחית אורכו כשני גריסין ורחבו כגרים שיהא בקיר הדרומי גרים וכן בקיר המזרחי והנגע כולו מחובר כאחד: מאי טעמא דר' אליעזר. דבעי קרן זוית: כתיב. ומראיהן שפל מן הקיר (ויקרא יג) וכתיב והנה הנגע בקירות הבית: זה קרן זוית. ורבנן לא בעו קרן זוית והיכא דליתיה בקרן זוית ונכנס בה אדם ואח"כ נכנס למקדש לרבנן חייב כרת לר' אלעזר בר"ש פטור: לפריחה

דין בתו מאנוסתו. בכולהו משכח פלוגתא בר מהאי ורוצה לומר דאין זקן ממרא מודה בגזירה שוה זו:

עקביא בן מהללאל מטמא. ואף על גב דעקביא מחמיר זמנין דהויא קולא כגון שרואה דם אדום ומשלימתו לדם ירוק:

בלילי שבת ויומו. לאפוקי יום תחלה ואח"כ לילה אלא א"כ שפתה לילה שלם ואחר כך יום שלם כלילי שבת ויום שהיום הולך אחר הלילה:

בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן. פי' בקונטרס לרבנן אם נכנס למקדש חייב ולרבי יהושע פטור ולא יתכן דאכי האי גוונא לא מחייב זקן ממרא כיון שהוא בעולה ויורד דהא ילפינן לעיל דבר דבר מעגלים(?) דבר דתנן בפ' [הור'] כהן משוח (הוריות דף ט:) מביאין עולה ויורד על טומאת מקדש וקדשיו ויש לפרש כדפרישית לעיל* בככר של תרומה:

רבי יהושע אומר כיהה. פירש בקונטרס כאילו כיהה הנגע דהוא מסימני טהרה כשמשתנה בו לובן שלו לאחר הסגר וקשה היכי פריך בשילהי נזיר (דף סה:) ודילמא כיהה וטמא הא לפירושו כל כיהה טהור ועוד אי כיהה וטמא היינו ת"ק ונראה כגירסת ר"ח קהה בקו"ף ול"ג אומר כלומר ר' יהושע הקשה ודקדק בדבר כמו *הקהה את שיניו וכן מקהו אקהייתא בשוקא (יבמות דף קי:) מאספים אסופות של בני אדם כלומר עמדו למניין ולא ידע הש"ס אם להביא ראיה לת"ק או לסתור ולהכי בעי מאי קיהה וקאמר קיהה וטיהר ומיהו בירושלמי דריש שבועות משמע דיש כיהה טמא דאמר התם והתורה אמרה והנה כהה הנגע הכהה טמא וכהה מן הכהה טהור:

מרחו

מג א מיי' פ"ט מהל' איסורי ביאה הלכה ו סמג לאוין קיא ועשין רמג טוש"ע י"ד סי' קפח סעיף א:

מד ב מיי' שם פ"ו הלכה א סמג שם:

מה ג מיי' שם פ"ז הלכה א סמג שם:

מו ד מיי' פ"ב מהלכות טומאת צרעת הלכה ו סמג עשין רלד:

מז ה מיי' שם הלכה ט:

[עמוד א ד"ה ורשב"ל]

[נהגדס של פסח]

לעיל עח. נדה יט. נגעים פי"ב מ"ג:

תורה אור

שמות כא

לעיל נא. עה: עו. חגיגה יא: יבמות ג. כריתות ה.

נדה יט.

[נדה לה:]

נדה לו:

לעיל ג. ה: ל. כתובות כב.

[לעיל ב: ו.]

חגיגה יא. [לעיל עב:]

לעיל ג. [ט.]

ב"מ פו. נדה יט. נזיר סה: ע"ש כתובות עה: נגעים פ"ד מי"א

[לפי גיר' תוס' בכתובו' ובנדה רבה ובנזיר איתא רב יהודה]

[נדה יט. זבחים מט:]

גליון הש"ס
רש"י ד"ה בפלוגתא וכו' ואיתפסו יורשין עי' סוף(?) הבן(?) חגיגה באבני שהם דף י ע"א ד"ה נפש:

לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור דברי אלו הערכין והחרמים והקדישות הערכין בפלוגתא דר"מ ורבנן *דתנן *המעריך פחות מבן חדש ר"מ אומר נותן דמיו וחכמים אומרים *לא אמר כלום החרמים בפלוגתא דרבי יהודה בן בתירה ורבנן דתנן* ר' יהודה בן בתירה אומר סתם חרמים לבדק הבית שנאמר °כל חרם קדש קדשים הוא לה' וחכמים אומרים ^ב^סתם חרמים לכהן שנאמר °כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו אם כן מה תלמוד לומר קדש קדשים הוא לה' ^ג^שחל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים הקדשות בפלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ורבנן דתניא *ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו צינורא של הקדש *צריכה עשרה בני אדם לפדותה ריבות זה השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת מצורע השקאת סוטה בפלוגתא דרבי אליעזר ור' יהושע דתנן *המקנא לאשתו ר"א אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו ר' יהושע אומר ^ד^מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים עריפת עגלה בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי עקיבא דתנן* מאין היו מודדין רבי אליעזר אומר מטיבורו ר' עקיבא אומר ^ה^מחוטמו ר' אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו טהרת מצורע בפלוגתא דר' שמעון ורבנן דתנן *אין לו בהן יד בהן רגל אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית ר' אליעזר אומר נותן לו על מקומו ויוצא רבי שמעון אומר *נותן על של שמאל ויוצא בשעריך זה לקט שכחה פיאה לקט דתנן *^ו^שני שבלין לקט שלשה אינן לקט שכחה שני עומרין שכחה שלשה אינן שכחה ועל כולן ב"ש אומרים שלש לעני וארבע לבעל הבית פיאה בפלוגתא דר' ישמעאל ורבנן *דתנן *מצות פיאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה יפריש מן העומרין לא הפריש מן העומרין יפריש מן הכרי עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו משום רבי ישמעאל אמרו ^ז^אף מפריש מן העיסה: ג' בתי דינין וכו': אמר רב כהנא הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה אינו נהרג הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרין כך הוא בעינינו אינו נהרג וכל שכן הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו אינו נהרג עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה תדע שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל ור' אלעזר אומר ^ח^אפילו הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו נהרג כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה תנן כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי מאי לאו דהוא אמר מפי השמועה והם אומרין כך הוא בעינינו לא הוא אומר כך הוא בעיני והם אומרים מפי השמועה ת"ש *דאמר רבי יאשיה שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים ^ט^בעל שמחל על קינויו קינויו מחול

בן

לפריחה בבגדים · אם פרוח תפרח הצרעת ונתמלא כל הבגד: אדם שפרחה בכולו טהור · דכתיב (ויקרא יג) אם פרוח תפרח הצרעת וגו' ופליגי רבנן עליה והיכא דפרחה בבגד כולו והכניסו למקדש או הנוגע בו נכנס למקדש לרבנן חייב ולר' יונתן פטור: המעריך פחות מבן חדש · אמר ערך פחות מבן חדש עלי והתורה לא נתנה לו ערך דגבי ערכין כתיב (ויקרא כז) ואם מבן חדש וגו': ר"מ אומר נותן דמיו · כמה שהוא נמכר בשוק דקסבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה ויודע שאין ערך לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים ולרבנן פטור ואם בא גיזבר ומשכנו לר"מ הוי הקדש ואין אשה מתקדשת בו אלא אם כן יודע בו כדתנן (קידושין דף נב:) ובהקדש במזיד קידש בשוגג לא קידש ולרבנן לא הוי הקדש והרי הוא של בעלים לקדש בו האשה והאחר שקדש בו אינה מקודשת א"כ לר"מ הוי הקדש והנהנה ממנו מביא אשם מעילות והרי אותו אשם קדש קדשים והאוכלו בטומאת גופו חייב כרת ולרבנן לא הוי הקדש והרי של בעלים הוא והנהנה ממנו לא מעל ואם הביא אשם מעילות חולין לעזרה הוא ואין חייבין עליו משום טומאה: לבדק הבית · ומועלין בהן: לכהנים · ואין מועלין בהם: שחל על קדשי קדשים · כדתנן (ערכין דף כח:) מחרים אדם את קדשיו אם נדר נותן דמיהם ואם נדבה נותן את טובתהנאה חלק שיש לו בה כדמפרש במסכת ערכין בפ' המקדיש: צינורא · מזלג קטן שטווין בו זהב: י' כהנים · כדמפרש בפרק קמא י' כהנים כתובין בפרשה אם נפדית בפחות מעשרה בני אדם עדיין הקדש היא ומועלין בה ולרבנן אין מועלין בה: המקנא לאשתו · המתרה באשתו אל תסתרי עם איש פלוני: ומשקה על פי עד אחד · שבא ואמר אני ראיתיה שנסתרה ואם לא השקה נאסרת עליו ותנן (סוטה דף כד.) אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן האומרת איני שותה והיכא דליכא עידי סתירה ואמרה איני שותה לרבי אליעזר אין לה כתובה לרבי יהושע יש לה כתובה שאינה נאסרת עליו ואם מכרה לאחר כתובתה קנה ואם תופס ממונו של זה כדי כתובה הרי הוא שלו לקדש בו את האשה ולרבי אליעזר הוי גזל ולא קידש: מאין היו מודדין · לידע אי זו עיר קרובה אל החלל: מטבורו · ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה ולא הקרובה לחוטמו: ר' עקיבא אומר מחוטמו · ובמסכת סוטה מפרש טעמא מר סבר עיקר חיותיה באפיה ומר סבר עיקר חיותיה בטבוריה: ממקום שנעשה חלל · דהיינו מצואריה דסתם חלל מן הצואר כדמפרש התם לתת אותך על צוארי חלל רשעים ותנן (קידושין דף נז:) המקדש בעגלה ערופה אינה מקודשת ואם מדד זקן ממרא מטיבורו וב"ד מחוטמו והביאו אלו עגלה ואלו עגלה למר זו עגלה אסורה ואין מקדשין בה וזו אינה עגלה ומקדשין בה ולמר הוי איפכא: אין לו טהרה עולמית · דבעינן קרא כדכתב כדאמרן בנגמר הדין: נותן על מקומו · על מקום הבוהן נותן דם האשם וטהור ליכנס למקדש ולאכול קודש דהיינו זדונו כרת: שלש אינן לקט · שאין דרך להפקירן: שלשה אינן שכחה · בסיפרא יליף לה מקראי בפרשת שכחה ואם נחלק זקן ממרא ואמר אף שלשה שכחה ובא עני ונטלן ובא בעל הבית ונטלן הימנו לזקן ממרא הוי גזל ואין מקדשין בו אשה ולרבנן מקודשת: מצות פיאה מפרים מן הקמה · דכתיב לא תכלה אלא הנח לפניהם והם יקצרוהו: מרחו · *בכרי נתחייב במעשר דנגמרה מלאכתו הלכך מעשר תחילה את הכרי מכל מעשרותיו ונותן לו את הפאה שאילו הפרישה לא היו עניים צריכין לעשרה דלקט שכחה פאה פטורין מן המעשר: אף מפרים מן העיסה · אם טחנה ולשה ולת"ק טחנה פטור דקנייה בשינוי ואם בא עני ונטל כדי פאה משטחנה לר' ישמעאל לא הוי גזל לרבנן הוי גזל: עקביא בן מהללאל. נחלק על חכמים בלשכת הגזית בד' דברים במסכת עדיות (פ"ה משנה ו) שהיה אומר לבנו בשעת מיתתו חזור בך בד' דברים שהייתי אומר אמר לו אבא ואתה מפני מה לא חזרתה בהם אמר לו אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים הם עמדו בשמועתן ואני עמדתי בשמועתי אבל אתה שמעת מפי היחיד וכו': על קינויו · שקינא לאשתו אל תסתרי עם פלוני: קינויו מחול · ואם נסתרה אינה נאסרת עליו:

מרחו מעשר ונותן לו · ואפילו למאן דאית ליה ברירה כל זמן שלא הפריש פיאה ולא ביררה היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטר וא"ת תרומה כמי לתני שתורם ונותן לו וכ"ת דתרומה בלאו הכי יפריש העני דכל פיאה חייבת בתרומה חדא דאם כן הרי הוא מקדים מעשר לתרומה גדולה ועוד דתנן במסכת תרומות פ"ק [מ"ה] אין תורמין מן הלקט מן השכחה ומן הפיאה וי"מ דלהכי לא תני תורם דאפילו הפקיר לאחר מירוח פטור מן התרומה *(דתנן במסכת מעשרות פ' שלשה מינין) פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורים משום גזל מפוזרים מותרין בין כך בין כך חייבין במעשר ופטורים מן התרומה וליתא דבירושל' מפרש דלהכי פטורין מן התרומה לפי שאי אפשר לגורן שתעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה גדולה לפיכך אין צריך לתרום כשמלא פירות דמסתמא הופרשה מהם תרומה גדולה ונראה לפרש דמשום דתרומה דבר מועט לא חש להזכיר*:

קינויו מחול · היינו דוקא קודם שנמחקה המגילה אבל לאחר מיכן אין יכול למחול: מסית

מח א מיי' פ"א מהל' ערכין הל' ג סמג עשין קכח:
מט ב מיי' שם פ"ו הל' א סמג עשין קלב:
נ ג מיי' שם הלכה יא:
נא ד מיי' פ"א מהל' סוטה הל' א ב סמג עשין מח נו [וטוש"ע אה"ע סי' קעח סעי' ב ד]:
[מהרש"א גרים כדתניא בירושלמי במס' מעשרות פרק ג]
נב ה מיי' פ"ט מהל' רוצח הל' ט סמג עשין עה:
נג ו מיי' פ"ד מהל' מתנות עניים הל' א:
נד ז מיי' פ"א שם הלכה ג:
נה ח מיי' פ"ד מהל' ממרים הל' א סמג עשין קיא ולאוין רטז:
[ועי' תוס' ב"ק ד"ה מירחו]
נו ט מיי' פ"א מהל' סוטה הל' ז סמג עשין נו טוש"ע אה"ע סי' קעח סעיף יב:

[בנגעים איתא אם נתן על של שמאל יצא]
פאה פ"ו מ"ה ע"ש
תמורה ו. מכות טז: ב"ק לד:

[נ"ל דתניא] ערכין ה:
ערכין כח:
לעיל יד:
[עי' תוספות תמורה כז: ד"ה לא אמרו] סוטה כ.
סוטה מה:
לעיל מה: נזיר מו: ע"ש יומא כא: נג עיש פי"ד מ"ט [נ"ל דתניא]
סוטה כה.
רש"ל גורס כבר

תורה אור
ויקרא כז
שם

עין משפט
נר מצוה

נז א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ח :

נח ב מיי' פ"ג שם הל' ד סמג עשין קיא ולאוין ריז :

נט ג מיי' שם פ"א הל' ד סמג שם :

ס ד ה מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הלכה א :

סא ו מיי' פ"א מהל' ממרים הל' ד סמג עשין קיא ולאוין ריז :

סב ז מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה ח :

סג ח מיי' פ"ג מהל' ממרים הל' ה ופ"ד הלכה א סמג עשין קיא ולאוין ריז :

סד ט י מיי' שם פ"ג הלכה ח :

סה כ ל מיי' פ"ד שם הלכה ג סמג עשין קיא ולאוין ריז :

סו מ מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה ו סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנא סעיף א :

גליון הש"ס
תוס' ד"ה ואין וכו' לא חיים. עיין בטורי אבן בחגיגה שם לר"ה דף כ"ז ע"א ד"ה מצות :

*בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו מוחלין לו וכשבאתי אצל חבירי שבדרום על שנים הודו לי על זקן ממרא [ב]לא הודו לי כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל תיובתא תניא *אמר רבי יוסי [ג]מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואלין מבית דין שבעירן אם שמעו אמרו להן ואם לאו באין לזה שסמוך לעירן אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באין ללשכת הגזית [ד]ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים [ה]ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל [ו]נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאים טמאו רבו המטהרין טהרו *משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות [ז]משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו *משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית *שלחו מתם איזהו בן העולם הבא ענוותן *ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינייהון ברב עולא בר אבא : חזר לעירו ושנה : ת"ר [ח]אינו חייב עד שיעשה כהוראתו או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו בשלמא יורה לאחרים ויעשו כהוראתו מעיקרא לאו בר קטלא הוא והשתא בר קטלא הוא אלא שיעשה כהוראתו מעיקרא נמי בר קטלא הוא התינח היכא דאורי בחלב ודם דמעיקרא לאו בר קטלא הוא והשתא בר קטלא הוא אלא היכא דאורי בחייבי מיתות ב"ד מעיקרא נמי בר קטלא הוא מעיקרא בעי התראה השתא [ט]לא בעי התראה מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר מעיקרא אי אמר טעמא מקבלינן מיניה השתא אי אמר טעמא [י]לא מקבלינן מיניה : **מתני'** חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין כדי לעבור על ד"ת פטור [כ]חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב : **גמ'** אמר ר' אלעזר אמר ר' אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואין לנו [ל]אלא תפילין אליבא דרבי יהודה והאיכא לולב דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בלולב מאי סבירא לן אי סבירא לן *דלולב [מ]אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי סבירא לן *דצריך אגד גרוע ועומד הוא והאיכא ציצית דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בציצית מאי סבירא לן אי סבירא לן דקשר העליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי סבירא לן

דקשר

רש"י

בן סורר ומורה · אף לאחר שהתרו בו וקלקל והלקוהו וחזר וקלקל אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין מוחלין לו שהכתוב תלה בהם ותפשו בו : תיובתא · מדתלי טעמא בשלא ירבו מחלוקת ש"מ אפי' הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעיניהו : יושבין בחיל · מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכה אי נמי שלא יהו נראים כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנים וזה עיקר : משם מעלין אותו · להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם וכולן יש בהם מעלה זה מזה : שייף · שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרי' בב"ב (דף ז.) גבי תקרת הבית שנחבטה שוף טול שוף פוק : מעיקרא · קודם שבא לבית דין שבלשכת הגזית לישאל לא הוה מיחייב קטלא כל כמה דלא עביד איהו גופיה : מעיקרא נמי בר קטלא הוא · אם עושה עבירה שיש בה מיתת בית דין הוה מיקטיל: מסית דלא בעי התראה· אם היה מסית ומורה טעם היתר ולומר אין בלשון הזה הסתה מעיקרא נמי מקטיל בלא התראה: אי אמר טעמא לזכותא · לאגוליה אבל השתא אי אמר טעמא לא מקבלינן שהרי שמע מפי ב"ד שלא לעשות והמרה : **מתני'** האומר אין תפילין פטור · דאין זו הוראה דזיל קרי בי רב הוא: חמש טוטפות יש · שאע"פ שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב דמדרש דסופרים הוא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ד' : **גמ'** ויש בו להוסיף. על מה שפירשו חכמים : ואם הוסיף גורע · ופוסל הראשון בתוספתו : ואין לנו אלא תפילין · שעיקרן בתורה ופירושן מדברי סופרים שהם ד' בתים ויש להוסיף חמשה או יותר ואם הוסיף גורע דקא עבר בבל תוסיף ולא עבד מצוה : ואליבא דרבי יהודה · אמר ר' אושעיא למילתיה דאמר לעיל עד דאיכא תורה וזורק ואית דאמרי אין לנו אלא תפילין ואליבא דרבי יהודה דאמר צריך להדביק במנחות בהקומץ רבה (דף לה:) ולא נהירא לי דההיא בתפילין של יד קאי ומתני' טוטפות תאני והייני דראש ועוד מדקא מקשי בסיפא אי דעבד ארבעה בתים כו' שמע מינה בשל ראש קיימין דאי בשל יד בית אחד הוא דקא הוי : האי לחודיה קאי · ואין זה גורע : גרוע ועומד · דמתחילתו לא עשה כהוגן שאגד שם תוספת מצוה ואנן בעינן גורע דהשתא שהיה מתחילתו כשר ופוסלו בתוספתו : ופירושו מדברי סופרים · ד' חוטין דילפינן גדיל ב' גדילים ד' : קשר עליון · שעושין סמוך לכנף כשנתלו החוטין ועל ידיהן נעשין חיבור לטלית לאו דאורייתא (*אלא) הלכה למשה מסיני דפלוגתא היא במנחות *(דף לט.) : האי לחודיה קאי · דכיון דלא נקשר אינו חיבור עם השאר והראוי למצוה היא המצוה והעודף כמי שאינו :

שאינו

תוספות

מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר · לאו אליבא דר' מאיר פריך דאמסית לא מיחייב דאין בו כרת :

ואין לנו אלא תפילין ואליבא דר' יהודה · כל הנך דרשות דדרשינן לעיל מקרא דכי יפלא ·לא חייש: אי סבירא לן דלולב אין צריך אגד וכו' · משמע אבל אי סבירא לן דצריך אגד לא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והכי נמי אמרי' בריש לולב הגזול (סוכה דף לא·) דקאמר רבי יהודה אין אוגדין את הלולב אלא במינו מאי טעמא דכיון דאמר ר' יהודה לולב צריך אגד אי עבדי ליה ממין אחר הוה ליה ה' מינין ותימה דאמר התם (שם:) ד' מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהם ופריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד אי הייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל מאי קא תלי טעמא דהאי לחודיה קאי משום דלולב צריך אגד אדרבה מטעם זה יש לנו לומר יותר דאסור ומיהו י"ל דהתם בדמנח ליה חוץ לאגד אבל קשה דמשמע דמסיק לר' יהודה דלא אמר האי לחודיה וכ"ש לרבנן והכא משמע דלרבנן אמר האי לחודיה קאי וי"ל דהתם מדרבנן אסור ור"ח ל"ג התם הואיל ואמר ר' יהודה וזהו לשונו מהו דתימא הואיל ואמרו חכמים בין אגוד בין שאינו אגוד כשר הלכך אין צריך אגד והאי יתירה דמוסיף על הד' לחודיה קאי ולא מיפסל ביה קמ"ל ומיהו תימה אמאי לא מסכח לולב לרבי יהודה בכי האי גוונא שאגד ג' מינין בפני עצמן דנעשה בכשרות ואחר כך אגד עמהן מין אחר דהוה ליה מוסיף גורע ויש לומר כיון דקודם נטילתו נפסל הוה ליה גרוע ועומד אבל תפילין אם הניחן בראשו בכשרות והניח גבייהו בית חמישי הרי זה מוסיף גורע שפוסלן ומבטל מצות שעל ראשו ולא דמי ללולב דאם נטלו ובעודו בידו הוסיף מין חמישי אין זה מבטל מצותו דמדאגביה נפק ביה :

קשר

מסורת הש"ס

[תוספ' פ"ז תוספ' חגיגה פרק ב]

[סוטה מז:]

[תוספ' שקלים ספ"ג] [לעיל יז: וש"נ]

[בתענית טז. פירש"י שפל ברך עניו וצ"ל דכמה עניני ענוה יש ועי' רש"א ח"א]

[סוכה לא.]

[סוכה ל:]

[נ"ל כלומר]

[עי' תוס' שם. לקמן בסמוך ד"ה קשר]

גמרא

תורה אור

דקשר העליון דאורייתא גרוע ועומד אי הכי תפילין נמי אי עביד ארבעה בתי ואייתי אחרינא ואנח גבייהו האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי עביד חמשה בתי גרוע ועומד הוא האמר ר' זירא *[א]בית חיצון שאינו רואה את האויר פסול: **מתני'** [ב]אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר °וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד דברי ר' עקיבא ר' יהודה אומר אין מענין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין בכל המקומות איש פלוני *מתחייב מיתה בבית דין: **גמ'** תנו רבנן *אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר וכל העם ישמעו ויראו דברי רבי עקיבא אמר לו ר' יהודה וכי נאמר יראו וייראו והלא לא נאמר אלא ישמעו וייראו למה מענין דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין בכל מקום איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין ת"ר ארבעה צריכין הכרזה [ג]המסית [ד]ובן סורר ומורה [ה]וזקן ממרא [ו]ועדים זוממין בכולהו כתיב בהו וכל העם וכל ישראל בעדים זוממין כתיב והנשארי' דלא כולי עלמא חזו לסהדותא: **מתני'** נביא השקר [ז]המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו מיתתו בידי אדם [ח]אבל הכובש את נבואתו [ט]והמוותר על דברי נביא [י]ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתו בידי שמים שנאמר °אנכי אדרש מעמו [כ]המתנבא בשם עבודת כוכבים ואומר כך אמרה עבודת כוכבים אפי' כוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור [ל]הבא על אשת איש כיון שנכנסה *לרשות הבעל לנשואין אע"פ שלא נבעלה הבא עליה הרי זה בחנק וזוממי בת כהן ובועלה [מ]שכל המוזמין *מקדימין לאותה מיתה [נ]חוץ מזוממי בת כהן ובועלה: **גמ'** תנו רבנן שלשה מיתתן בידי אדם ושלשה מיתתן בידי שמים המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם עבודת כוכבים מיתתן בידי אדם הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים מנהני מילי אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא °אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע ואשר לא צויתיו הא לחבירו צויתיו זה המתנבא מה שלא נאמר לו ואשר ידבר בשם אלהים אחרים זה המתנבא בשם עבודת כוכבים וכתיב ומת הנביא ההוא *וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים [א] דכתיב °והאיש אשר לא ישמע (א) קרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע אל דברי וכתיב אנכי אדרש מעמו בידי שמים: המתנבא מה שלא שמע: כגון צדקיה בן כנענה דכתיב °ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל מאי הוה ליה למיעבד רוח נבות אטעיתיה דכתיב °ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן אמר רב יהודה מאי צא צא ממחיצתי *מאי רוח אמר רבי יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי הוה ליה למידק כדרבי יצחק דאמר רבי יצחק סיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד עובדיה אמר °זדון לבך השיאך ירמיה אמר °תפלצתך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי כולהו כהדדי שמע מינה לא כלום קאמרי דילמא לא הוה ידע ליה להא דרבי יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב °ויאמר יהושפט האין פה נביא *(עוד לה') אמר ליה הא איכא כל הני אמר ליה כך מקובלני מבית אבי אבא סיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד: המתנבא מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר °כה אמר ה' [צבאות] הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו בעצמו מה עילם שלא בא אלא לעזור את בבל אמר הקב"ה הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה וכמה אתא איהו בשוק התחתון אמר °כה אמר ה' וגו' שברתי את עול מלך בבל א"ל רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא נאמר א"ל כיון דאיתיהיב ק"ו למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו המתנבא בשם עבודת כוכבים כגון נביאי הבעל הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמיתי והמוותר על דברי נביא כגון

חבריה

רש"י

שאינו רואה את האויר · כגון שהוסיף בית חמישי עליהם בלדו או דבר אחר: **מתני'** כל ישראל ישמעו · לריך להשמיע מיתתו לרבים שלא יעשה אדם עוד כן: לא בבית דין שביבנה · אם נשאלו לבית דין שבלשכת הגזית ואמרו להם וחזר לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ועדיין הבית קיים ואחרי כן הורה כבתחילה אין ממיתין אותו ביבנה ואע"פ ששם סנהדרי גדולה שסוף סוף אין נקבלים שם: **גמ'** וכי נאמר וכל העם יראו וייראו · דבעינן שיהו רואין במיתתו: הכרזה · פלוני מת בב"ד על שעבר עבירה זו כדי לרדות את האחרים: וכל ישראל · ישמעו ויראו: ובעדים זוממים כתיב והנשארים. ישמעו ויראו משום דלא שייך למיכתב וכל העם דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא שיש גזלנין ומלוי ברבית ומועלים בשביעית שהן פסולים לעדות: **מתני'** ומה שלא נאמר לו · אע"פ שנאמר לחבירו ובגמרא יליף לה: הכובש נבואתו · שלא אמרה כגון יונה בן אמיתי: והמוותר על דברי נביא · המפקירם שלא חשש למה שאמר לו הנביא: **גמ'** והאיש אשר לא ישמע · היינו מוותר: קרי ביה איש אשר לא ישמיע · היינו כובש וקרי ביה לא ישמע שהוא עצמו אינו נשמע היינו עובר על דברי עצמו: ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו · אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו: סיגנון · דבר מליצות של רוח הקודש: עולה לכמה נביאים · נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכל אחד: ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד · בלשון אחד ואלו כולן לשון אחד היו אומרים דכתיב הנה נא כל הנביאים אומרים פה אחד טוב:

חבריה

תוספות

קשר העליון דאורייתא · פי' בקונט' דפלוגתא היא בפ' התכלת (מנחות דף לה: ושם) וליתיה אלא דמסקינן התם *שמע מינה קשר העליון דאורייתא: **ולא** בבית דין שביבנה · פירש בקונטרס אם נשאלו בבית דין שבלשכת הגזית ואמרו להם וחזר לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ותימה דסוף סוף כשממתינין עד הרגל היאך ממיתין הא כיון דגלתה סנהדרין אין דנין דיני נפשות כדאמר בפרק היו בודקין (לעיל דף מא.) וכי תימא דברגל חוזרים ב"ד הגדול ויושבין בלשכת הגזית אף לאחר שגלו ואז דנין אותו חדא דאם כן משכחת ליה לרבן יוחנן בן זכאי דהוה בסנהדרין ובפרק היו בודקין (שם) לא משמע הכי ועוד מאי עינוי הדין יש הא אין שייך עינוי הדין אלא כשמשהין אותו אחר גמר דינו כדמוכח בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לה.) דפריך לגמרוהו לדיניה בשבתא וליקטלוהו וכו' ומשני אתה מענה את דינו והדר פריך לדיינוהו במעלי שבתא וכו' ועוד מאי אריא זקן ממרא בשאר עבירות נמי ועוד אמאי נקט יבנה לימא לא בב"ד שבחנות ודוחק לומר דאעבירה דקודם שגלתה סנהדרין דנין אף לאחר שגלתה ולא אמרינן מקום גורם כיון דבשעת עבירה סנהדרי גדולה במקומן ור"ת אומר דמיירי כשנגמר דינו קודם שגלתה סנהדרי: **הכובש** נבואתו לוקה · לית ביה לאו ועוד דאין בו מעשה אלא מכין אותו עד שתצא נפשו כמו עשה סוכה ואינו עושה*:

אליהו

עין משפט נר מצוה

סז א מיי' פ"ד מהל' ממרים הלכה ג: [דף לט.]

סח ב ג מיי' פ"ג שם הלכה ח:

סט ד מיי' שם ופ"ז שם הלכה יג:

ע ה מיי' שם פ"ג הלכה ח:

עא ו מיי' שם ופי"ח מהל' עדות הל' ז:

עב ז מיי' פ"ה מהל' ע"ז הלכה ח סמג לאוין לה:

עג ח מיי' פ"ט מהלכות יסודי התורה הל' ג סמג לאוין לג:

עד ט מיי' שם הל' ב סמג עשין ו:

עה י מיי' שם הלכה ג סמג לאוין שם:

עו כ מיי' פ"ה מהל' ע"ז הל' ו סמג שם:

עז ל מיי' פ"ג מהל' איסורי ביאה הל' ד:

עח מ מיי' פי"ח מהל' עדות הלכה א סמג עשין קי:

עט נ מיי' שם פ"כ הל' ·

[תוספתא פי"א]

זה שייך לע"ב

[כתובות פו.]

שם יח

[פירש"י על בבא זו עי' ברש"י לקמן ל. ועי"ע בפירש"י למכות ב. ד"ה התם קאי וכו' ובמ"ש תוס' שם ד"ה כל כו' ובד"ה זוממי]

מסורת הש"ס

[בערוך ערך פלש א' גרים בית המפולש לחבירו פסול פי' אי מתחלה עבדינהו ה' בתי ופלים חד בית לחבריה דהיינו ד' בתי וכו' ע"ש]

[במשנה שבמשניות ובברייתא הסמוכה איתא נתחייב]

דברים יז

מכות ב. [ע"ש]

שם

[לעיל נב: פד:]

שם

ד"ה ב יח

מלכים א כב

שבת קמט: [לקמן קב:]

עובדיה א ירמיה מט

מלכים א כב [נ"ל לה' עוד]

ירמיה מט

שם כח

הגהות הב"ח

(א) גמ' דכתיב והאיש אשר לא ישמע וקרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע:

הגהות הגר"א

[א] גמ' והאיש אשר לא ישמע וגו'. נ"ב ג"י הגאונים והיה וגו' אשר וגו' וכתיב אנכי וגו'. והיא הנכונה:

רבינו חננאל

אמרי היכי דמי אי נימא דעבד ד' בתי בטבלא ואייתי בית אחרינא אנח גבייהו ולא חבריה בהדייהו אמאי חייב האי לחודיה קאי והני לחודייהו קיימי ואי מתחלה עבדינהו ה' בתי ופילש בית חד לחבריה דהיינו ד' כיון דעבדינהו שלא כהלכתן לאו תפלין דכתיבי באורייתא נינהו כלל והאי לא אינרע לפי שהוסיף עליו אלא גרוע ועומד הוה מעיקרא דהא פסול הוא כר' זירא דאמר בית המפולש לחבירו פסול ופרישנ' לא צריכא כגון דעבד טוטפת בת ד' בתי דהויא כהלכתא תפילין מעילאי ואייתי בית אחרינא וחבריה בהדייהו דהיינו כל המוסיף גורע העיקר וכדרבא דאמר בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול והאי כיון דאייתי בית מאבראי ואוקמיה קמי החיצון נעשה החיצון פנימי ואינו רואה אויר לפיכך הוא פסול ואתינן להשווי' לולב וציצית לתפילין ונדחו דלא דמו: ת"ר אין ממיתין אותו אלא בב"ד הגדול שבירושלים ואין ממיתין אותו אלא ברגל דברי ר' עקיבא. ר' יהודה אומר ממיתין אותו מיד לפי שאין מענין דינו כו': ת"ר ד' צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממין כולהו משום [דכתיב בהו] וכל ישראל וכל העם. בעדים זוממין כתיב והנשארים דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא: ת"ר ג' מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם ע"ז. מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע את אשר לא צויתיו הא לנביא אחר צויתיו זה המתנבא מה שלא נאמר לו. ואשר ידבר בשם אלהים אחרים זה המתנבא בשם ע"ז וכתיב ומת הנביא ההוא (שכל) [וכל] מיתה האמורה בתורה סתם חנק הוא. אבל נביא הכובש נבואתו והמוותר על דברי הנביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים. ואסיקנא המתנבא מה שלא שמע כגון צדקיה בן כנענה. ואע"ג דאמרינן מדכתיב ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו שמעינן מינה רוח נבות אטעיתיה מדהוה ליה למבדק בהא דאין סיגנון אחד עולה לשני נביאים. כלומר אין ב' נביאים מתנבאים בסיגנון אחד. והני כולהו עלה להן סיגנון אחד כלומר דבר אחד (וכולן מתנבאין בסיגנון אחד). כדכתיב עלה ויתן ה' ביד המלך ש"מ אין נבואה זו כהוגן דא"ר יצחק סיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים בסיגנון אחד סיגנון אחד עולה לכמה נביאים זה עובדיה וירמיה עובדיה הוציא בלשון זדון לבך השיאך. וירמיה אמר תפלצתך השיא אותך זדון לבך ודחינן ודלמא צדקיה בן כנענה לא הוה ידע הא שמעתא דר' יצחק ופרקינן יהושפט הוה התם ואמר להו כך מקובל אני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד. והיינו דכתיב ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאתו. כלומר אלו כולן אינן נביאי ה': המתנבא מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור דשמע לירמיה דאמר כה אמר ה' צבאות הנני שובר את קשת עילם וגו' נשא ק"ו כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את עול מלך בבל וזה הק"ו יש לו לירמיה לשאת אותו אבל לזולתו לא. המתנבא בשם ע"ז כגון נביאי [הבעל] אלו כולן מיתתן בידי אדם. אבל הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמיתי דינו בידי

שמים

עין משפט נר מצוה

פג א מיי' פ"ט מהלכות יסודי התורה הל' ג:

חבריה דמיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב ויאמר לו יען אשר לא שמעת [וגו'] ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא דכתיב כי כן צוה אותי וכתיב ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב וישב אתו וכתיב וילך וימצאהו אריה תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה *אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי מאן מתרי ביה אמר אביי חבריה נביאי מנא ידעי אמר אביי דכתיב כי לא יעשה ה' [אלהים] דבר כי אם גלה סודו ודילמא הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אודועי הוו מודעי לכלהו נביאי והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרי ליה איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהיב ליה אות והא מיכה דלא יהיב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ אלא *היכא דמוחזק שאני ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם (אחר מאי) א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן דכתיב ויגדל הילד ויגמל וגו' אמר שטן לפני הקב"ה רבונו של עולם זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך אמר רבי שמעון בר אבא *אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכלן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים את בנך ב' בנים יש לי את יחידך זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת תרוייהו רחימנא להו את יצחק וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו קדמו שטן לדרך אמר לו הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך כי עתה תבא אליך ותלא אמר לו אני בתומי אלך אמר לו *הלא יראתך כסלתך אמר לו זכר נא מי הוא נקי אבד כיון דחזא דלא קא שמיע ליה אמר ליה ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר לו *כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו ר' לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק אמר לו ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם *תנו רבנן נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר בחנק *מדיחי עיר הנדחת בסקילה רבי שמעון אומר בחנק נביא שהדיח בסקילה מ"ט דרבנן אתיא הדחה הדחה ממסית מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ור"ש מיתה כתיבא ביה *וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק מדיחי עיר הנדחת בסקילה מ"ט דרבנן גמרי הדחה הדחה או ממסית או מנביא שהדיח ור"ש גמר הדחה הדחה מנביא וליגמר ממסית דנין מסית רבים ממסית רבים ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד אדרבה *דנין הדיוט מהדיוט ואין דנין הדיוט מנביא ור"ש *כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה אמר רב חסדא מחלוקת

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

רש"י

חבריה דמיכה · דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא זה היה מיכיהו בן ימלא שנתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שנפל בן הדד בידו ושלחו לשלום והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע מפני שנתנבא

תורה אור

כבר את זו עליו ולא קיבל חבירו את דבריו דכתיב וימאן האיש להכותו: עדו הנביא· שנתנבא על מזבח[א] ה' בבית אל שהיה ירבעם מקטר עליו *ובדברי הימים גבי יאשיהו כתיב והוא היה עדו: כי כן צוה אותי · בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים (במקום הזה) ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא השקר ואכל ושתה: תמרי בארבילא · תמרים הנתונים בכברה: דילמא הדרו ביה · פמליא של מעלה וניחם על הרעה והם אינם יודעים והיאך מתרינן בו התראת ספק: והא יונה דהדרו ביה · מהפוך את נינוה: מעיקרא נינוה נהפכת אמרו ליה · ברוח הקדש ומשמע נמי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון שבו נתקיימה הנבואה ולא מיהדר הוא: ואיהו דלא ידע · הוא היה טועה וסבור שהוא לרעה: מנא ידע · האי גברא שזה נביא אמת שהקב"ה עונשו והלא שמא סבור שזהו נביא שקר לפיכך מוותר על דבריו: היכא דהוחזק · שהוא צדיק ונביא אמת: שאני · ולא בעי אות: היכי שמע ליה יצחק · שהוא דבר אמת מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו: שחוטי חוץ · שהרי בית המקדש היה בירושלים: הנסה דבר אליך תלאה · וכי היה לאוהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ומכרית את זרעך: הנה יסרת רבים · רגית והחיית' לו כל באי העולם בדברים ועתה הנה בא להלאותך ולבהלך: נביא שהדיח · שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים: הדחה · כתיב הכא כי דבר סרה להדיחך וכתיב במסית כי ביקש להדיחך וגו': מיתה כתב ביה · והך גזירה שוה לא גמר מרביה דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו: ורבי שמעון גמר הדחה הדחה מנביא · דבעיר הנדחת אגמריה רביה גזירה שוה מסיני לדון הדחה הדחה ומסתברא דמנביא אגמריה הלכה למשה גזירה שוה זו כדיהיב טעמא למלתיה: מחלוקת

תוספות

אליהו בהר הכרמל וכו' · משמע דבשם הקב"ה היה מתנבא לעבור וכיון למוחזק מהימנינן ביה אע"ג דלא יהיב אות ובהלכה רבה (יבמות דף צ: ושם) נפקא לן דכתיב אליו תשמעון אפי' אמר לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל ותימה מאי קא פריך התם וליגמר מיניה כיון דע"פ הדיבור היה מתנבא מה שייך למילף מיניה לעבור משום תקנה דרבנן שלא על פי הדיבור ועוד למה לן הכא טעמא משום דאיתחזק בנביאות הא אפילו בלא נביא שרי לב"ד לעבור משום מיגדר מילתא ויש לומר דמדקדק התם מלישנא דברייתא דקתני הכל לפי שעה דמשמע הכל מפני צורך השעה ולאו על פי הדיבור למה לי צורך השעה בין לצורך בין שלא לצורך צריך לקיים צוויו של מקום אלא ודאי בנביא שעשה מדעתו קא אמרה ברייתא דמיירי קרא והא דבעי הכא איתחזק היינו משום דכי איתחזק בנביאות סומכין עליו במה שהיה מבטיח לירידת אש ושוחטין על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ובתפלתו תרד אש מהשמים ויהיה מגדר מילתא בדבר שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים ויחזרו ישראל למוטב ומיהו בקראי משמע שעל פי הדיבור עשה דכתיב באליהו ובדברך עשיתי וגו' ופרש"י מאור הגולה בפירושו לנביאים ובדברך עשיתי שהקרבתי בשעת איסור הבמות ונראה לומר דכיון דעל פי הדיבור שרי משום צורך שעה הוא הדין שלא על פי הדיבור שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר כדאיתא בפ"ק דמגילה (דף ב:) ועוד י"ל דהא דקאמר אליהו ובדברך עשיתי לא שאמר לו הקב"ה אלא מקרא היה דורש דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך ואמרינן *עתידין בניך לעשות כמעשה נכרים פירוש לשחוט בחוץ ואני מסכים על ידו ולפי שהיה נביא מוחזק סמכו עליו שעליו נאמר מקרא זה:

רבינו חננאל

שמים: תני תנא קמיה דרב חסדא לוקה א"ל ומי התרה בו דלקי כלומר מי יודע ששלחו אלהים להינבא והסתיר נבואתו ואמר אביי חבריו הנביאים שנילה כדכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ודלמא הדרו ביה כו': המוותר על דברי נביא ואינו עושה כל מה שיאמר לו אלא ממאן לשמוע דבריו כגון חבריה דמיכיהו כדכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר לרעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול ה' הנך הולך מאתי והכך האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו דינו בידי שמים. ואקשינן מנא ידע דהוא נביא ואיענש ושנינן מוחזק בנביאות הוה אבל מאן דלא מוחזק לא מיחייב לקבולי מיניה עד דיהיב ליה אות ומופת ומאן דמוחזק מקבלינן מיניה מאליהו בהר הכרמל אילולי שהיה מוחזק בנביאות היכי הוו מקבלי מיניה ועבדי שחוטי חוץ אלא ש"מ היכא דמוחזק שאני. ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא שנאמר כי כן צוה אותי בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר השיבהו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישתה מים כחש לו דינו בידי שמים שנאמר וימצאהו האריה בדרך וימיתהו. ירושלמי א"ר שמואל בר רב יצחק ונביא אחד זקן ישב בבית אל זה אמציהו כהן בית אל: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם אחר מי א"ר יוחנן אחר דברי השטן שאמר לפני הקב"ה רבונו של עולמים זקן זה חננתו למאה פרי [בטן] ומכל סעודות שעש' לא היה לו להקריב לפניך תור או בן יונה אחד. א"ל כלום עשה אלא למען בנו אם אני אומר לו זבח אותו לפני עושה. מיד והאלהים נסה את אברהם כו' ר' לוי אמר אחר דברי ישמעאל שאמר ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה נמלתה בן ח' ימים ואני בן י"ג שנה א"ל ובאבר אחד אתה מי יראיני אם אומר לו הקב"ה זבח עצמך מיד אני זובח את עצמי. מיד והאלהים נסה את אברהם: ת"ר נביא שהדיח בסקילה מאי טעמא גמרי הדחה הדחה ממסית מה מסית בסקילה אף נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר מיתה כתיבא ביה וכל מיתה האמורה בתורה סתם בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה גמרי הדחה הדחה מנביא שהדיח. ר' שמעון אומר בחנק גמר הדחה הדחה ממסית או מנביא שהדיח. אמר

מסורת הש"ס

לא נמצא שם מפורש ונכד"ק כתב רמז לזה

סי' ל"ג

מכות כב:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה עדו הנביא שנתנבא על מזבח בית אל כו' כצ"ל:

[נ"ל מאי אחר כ"א בע"ין]

[לעיל מג: ברכות ט. סוטה יוד:]

תהלים מ [פירושו דמלאת תמלא בתוס' ב"מ נח: סוף ד"ה הלא] [אדר"נ פ"ל]

לעיל סז. סד.

[לעיל נ.]

[לעיל נב. ולד:]

[לעיל סד.] [שם]

תורה אור

מחלוקת בעוקר הגוף דעבודת כוכבים וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים דרחמנא אמר °מן הדרך אפילו מקצת הדרך אבל עוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור מתיב רב המנונא °ללכת זו מצות עשה בה זו מצות לא תעשה ואי סלקא דעתך בעבודת כוכבים עשה בעבודת כוכבים היכי משכחת לה תרגמה רב חסדא °ונתצתם רב המנונא אמר מחלוקת בעוקר הגוף בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת הדרך אבל קיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור ת"ר *המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה דברי הכל חייב אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה כרב חסדא רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כרב המנונא אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה כרב חסדא המתנבא לעקור דבר מן התורה דברי הכל בחנק לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן ובעבודת כוכבים אפילו אמר היום עיבדוה ולמחר בטלוה חייב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כרב המנונא המתנבא לעקור דבר מן התורה בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות חייב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה *לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצות ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה חייב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה א"ר אבהו א"ר יוחנן *בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעבודת כוכבים שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו תניא רבי יוסי הגלילי אומר הגיע תורה לסוף דעתה של עבודת כוכבים לפיכך נתנה תורה ממשלה בה שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו תניא א"ר עקיבא חס ושלום שהקדוש ב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו אלא כגון חנניה בן עזור שמתחלתו נביא אמת ולבסוף נביא שקר: וזוממי בת כהן: מנהני מילי אמר רב אחא בריה דרב איקא דתניא ר' יוסי אומר מה ת"ל °*ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו לפי שכל *המזוממין שבתורה זוממיהן ובועליהן כיוצא בהן בת כהן *היא בשריפה ואין בועלה בשריפה זוממין איני יודע אם לו הוקשו אם לה הוקשו כשהוא אומר לעשות לאחיו *לאחיו ולא לאחותו:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

כל ישראל °*יש להם חלק לעולם הבא שנאמר °ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר *ואלו שאין להם חלק לעולם הבא °האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים *והלוחש על המכה ואומר °כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אבא שאול אומר אף *ההוגה °את השם באותיותיו *שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא שלשה מלכים ירבעם אחאב ומנשה ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר °ויתפלל אליו *וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו לו למלכותו השיבו ולא לחיי העולם הבא השיבו ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי: **גמ'** וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים שכל מדותיו של הקב"ה °מדה כנגד מדה דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מניין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר °ויאמר אלישע שמעו דבר ה' [וגו'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון וכתיב °ויען השליש אשר (המלך) נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר *הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל וכתיב

רש"י

מחלוקת. דרבנן ורבי שמעון בנביא בעוקר כל הגוף בעבודת כוכבים ואומר נצטויתי ברוח הקודש מפי הגבורה להתנבאות לעקור כל מצות עבודת כוכבים מן התורה או לקיים מקצת ולבטל מקצת בהאי הוא דקאמרי רבנן סקילה משום דבהאי ענינא דכתיבא הדחה בנביא דגמרי סקילה מיניה בע"ז הוא משתעי דכתיב ובא האות והמופת וגו' נלכה ונעבדה היינו עקירת הגוף ובטול מקצת התם נמי כתיב בסיפא יומת כי דבר סרה וגו' להדיחך מן הדרך ואפי' במקצת במשמע ומיהו לא משתעי קרא אלא בע"ז דדבר למד מענינו: אבל עוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק. דנפקא לן מקרא אחרינא האמור בפרשה אחרינא דלא כתיב בה הדחה אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי (דברים יח) והיינו מה שלא שמע וכתיב ומת הנביא ההוא וכל מיתה האמורה סתם חנק הוא: פטור. דהתם דבר כתיב דבר שלם ולא חצי דבר: ללכת זו מצות עשה. ברייתא היא בספרי גבי פרשת נביא המדיח דכתב בה הדחה (שם יג) להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלהיך ללכת בה וגו' ודריש קרא יתירא ללכת זו מצות עשה דמשמע לעשות ולא משמע אזהרה: בה לא תעשה. דגמרינן מאשר חטא בה דבלא תעשה מיירי אלמא דשאר מצות נמי הכא גבי הדחה כתיבי דאי לא משתעי קרא אלא בע"ז מאי עשה איכא: ובין בשאר מצות. דהאי ללכת בה לא משמע ליה לרב המנונא אונתצתם דרחמנא אמר מן הדרך ואע"ז קאי דאכתי לא איתרבו שאר מצות בהאי ענינא דללכת בה כולה משמע: ד"ה פטור. ואפילו מחנק דהתם דבר שלם כתיב ולאו אעוקר דברי תורה האי כי יזיד לדבר דבר קאי דהתם סקילה הוא אלא אדברים בעלמא כגון צדקיה בן כנענה: היום עובדה. כלומר היינו קיום מקצת וביטול מקצת: כרב חסדא. דאמר בע"ז הוא דפליגי אבל בשאר מצות עוקר הגוף הוא בחנק וביטול מקצת פטור: ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן. דגבי חנק דבר שלם כתיב ולרב חסדא הא דנקט ר"ש הא קמ"ל דרישא דקתני סתמא חייב ואפילו לרבנן בחנק דרבי שמעון הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה דשאר מצות בענייני הדחה דסקילה לא כתיבי: מר כדאית ליה כו'. לרבנן בסקילה לרבי שמעון בחנק *והוא הדין לרבנן ולרב המנונא הא דנקט ר' שמעון רבותא הוא כלומר ואפילו מחנק דרבי שמעון פטור וכ"ש מסקילה דמחייבי ליה רבנן בעוקר את הכל: אם יאמר לך נביא. המוחזק עבור על דברי תורה הכל לפי תקנת השעה כגון אליהו בהר הכרמל בשחוטי חוץ: נתנה התורה ממשלה בה. כלומר אפילו תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו דכתיב (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת: שתחילתו נביא אמת. כגון חנניה הנביא והאי ונתן אליך אות בעודו נביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת ולבסוף כשיחזור להרשיע יאמר לעבוד עבודת כוכבים וסמוך עלי שהרי מוחזק אני על ידי אות ומופת שנתתי לך כבר: *(לרשות הבעל. כגון מסרה האב לשלוחי הבעל ועדיין היא בדרך ולא קרינן בה בית אביה: לאותה מיתה. שהיו מחייבין את הנידון: ובועלה. כלומר וכל הבועלים נידונין כמיתת הנבעלת חוץ מבועל בת כהן:) מה ת"ל לאחיו. לכתוב כאשר זמם לעשות ולישתוק: אם לו הוקשו. לבועל שהיו מחייבין אותו חנק: אם לה. שמחייבין אותה שריפה: לאחיו ולא לאחותו. כל היכא דבעדותן מחייבין איש ואשה ודינן חלוק כי הכא לו הוקשו:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. מעיקרא איירי בארבע מיתות ומפרש ואזיל להו לכולהו והדר מפרש הכי דאין להם חלק לעולם הבא: ה"ג האומר אין תחיית המתים מן התורה. *שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא: אפיקורוס. מפרש בגמרא: ספרים החיצונים. מפרש בגמרא: **גמ'** ויהי

הוא דבור כפ"ע רש"ל

פא א מיי' פ"ח מהלכות יסודי התורה הל"ג והל"ה והיינו לפי שעה וע"ש:

א ב מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה ה:

ב ג מיי' שם הלכה ו:

מן ד"ה לרשות עד ד"ה מה ת"ל שייך למתני' לעיל סע.

כי ב"ש שאין זה מדברי רש"י

גליון הש"ס

מתני' כל ישראל יש להן חלק. עי' כתובות דף קג ע"ב תוס' ד"ה מזומן: שם האומר אין תחיית המתים. עי' סוטה ד"ה ע"א תוד"ה כל: שם ההוגה את השם. עי' סוכה דף ה' ע"א תוד"ה יו"ד ה"א. שבועות דף לד ע"א תוס' ד"ה באלף: גמ' מדה כנגד מדה. עי' סוטה דף ח' ע"ב:

דברים יט

[הגהו תמש תיבות ועשיתם לו כאשר זמם לעשות נראה דאינם מן הגירסא אלא עיקר הגי' כדאיתא בפירש"י מה ת"ל לאחיו]

תגיגה טו:

[ויעתר לו]

[נ"ל למלך]

[נ"ל הנכה]

מסורת הש"ס: דברים יג; שם; שם יב; [הוריות ד:]; [שם ד:]; [י"ג המזוממין]; [לעיל נא. ע"ש]; [שם:]; ישעיה ס; [ע"ז יח.]; שבועות טו:; שמות טו; ע"ז יח.; דה"ב לג; מלכים ב ז; שם

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ח מהלכות תשובה הל"א:
רש"ל מ"ז
ד ב מיי' שם הלכה ב בהשגו' ובהפירוש שביא בעל מ"ע בשם הרמב"ן:

תורה אור

וכתיב °ויהי לו כן וירמסו אותו העם בשער וימות ודילמא קללת אלישע גרמה ליה *דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי' על חנם היא באה אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימות מאי בשער על עסקי שער (*אמר ר' יוחנן) מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °ונתתם ממנו [את] תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה מכאן לתחיית המתים מן התורה דבי רבי ישמעאל תנא לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים* *א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ שנאמר °ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת (*לכהנים ולוים) למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי *מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל אף כהן עם הארץ ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה ר' יוחנן אמר אף גורם לו מיתה שנאמר °ומתו בו כי יחללוהו דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמה שנאמר °והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם תניא ר' סימאי אומר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה: [א] (צד"ק ג"ם גש"ם ק"ם סימן): [שאלו מינין את רבן גמליאל מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קיבלו ממנו מן התורה דכתיב °ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם אמרו לו ודילמא וקם העם הזה וזנה מן הנביאים דכתיב °יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל ודילמא מתים שהחיה יחזקאל מן הכתובים דכתיב °וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים ודילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא כר' יוחנן *דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים עד שאמר להם מקרא זה °אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מיכן לתחיית המתים מן התורה וי"א מן המקרא הזה אמר להם °ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (פשיטא דחיים כלכם היום אלא אפילו ביום שכל העולם כולם מתים אתם חיים) מה היום כולכם קיימין אף לעוה"ב כולכם קיימין שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה מניין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה שנאמר °ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה ודילמא וקם העם הזה וזנה אמר להו *נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות איתמר נמי א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו' תניא א"ר אליעזר בר' יוסי בדבר זה זייפתי ספרי מינים שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה אמרתי להן זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה הרי הוא אומר °הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת בעולם הזה עונה בה לאימת לאו לעולם הבא א"ל רב פפא לאביי ולימא להו תרוייהו מהכרת תכרת אינהו הוו אמרי ליה *דברה תורה כלשון בני אדם כתנאי *הכרת תכרת *הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא דברי ר"ע אמר לו ר' ישמעאל והלא כבר נאמר °את ה' הוא מגדף ונכרתה וכי שלשה עולמים יש אלא ונכרתה בעולם הזה הכרת לעולם הבא הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם בין ר' ישמעאל ובין ר"ע עונה בה מאי עבדי ביה לכדתניא *יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה שאלה קליאופטרא מלכתא את ר"מ אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב °ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדין עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין אמר לה *ק"ו מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה [א"ל קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי

אמרה

ויהי לו כן וירמסו אותו. דבדבר שכפר בו נדון שלא אכל משם ונרמס ברגלי הבאים לקנות: (וכי אהרן קיים לעולם. כלומר וכי אהרן חיה כל כך שתנתן לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל ומאי האי דקאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן): לעולם קיים. לאו דווקא אלא כלומר הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך: שעתיד לחיות. לעולם הבא: דבי רבי ישמעאל תנא. הא דכתיב לאהרן לאו להכי הוא דאתא אלא לומר לך כאהרן וכו': מה ארי ספק דורס ואוכל. ואין אנו יודעין כשנוטל בהמה מן העדר אם דעתו לדורסה ולאוכלה מיד קודם שתסריח או לא אלא לטרוף ולמלא (חורו) [תאותו] ולאחר זמן יאכלנה כשתסריח וה"נ כהן עם הארץ כשאנו נותנין לו תרומה בידו אין אנו יודעין אם יאכלנה בטהרה או בטומאה [אי נמי] ספק דורס שאחרי דרכו לדרוס ולרמוס בהמה ברגליו ואוכלה כשהיא דרוסה מנוולת ופעמים שנותנה בחורו ואינה מטונפת: עון אשמה. עונות הרבה מטעין עליו: באכלם את קדשיהם. ומתרגמינן במיכלהון בסואבא ית קודשיהון: אלא להם. דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שתחיה לעתיד לבא והאי וקם אהנך קאי: דילמא וקם העם וזנה. דלקמי' קאי ולאו אדלעיל והיינו אחד *(מג') מקראות שאין להם הכרע*: יחיו מתיך. דמתים שבארץ ישראל יחיו: נבלתי יקומון. אפי' נפלים יחיו במסכת כתובות*: ודילמא מתים שהחיה יחזקאל. דההיא קרא יחיו מתיך ישעיה אמרו והוא קדם ליחזקאל שנתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים אבל לעולם הבא לא: דובב. פרוכמיי"ש בלע"ז כלומר נעות ומתעודדות שפתי ישני עפר מכלל שיהיו: מרחשן שפוותיהו בעלמא. שפתותיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויוצאין לאויר העולם וכרבי יוחנן וכו': ולא קבלו ממנו. עד שאמר להם וכו': חיים כלכם היום. דהאי *יום מיותר הוא דמצי למכתב חיים כלכם מה תלמוד לומר היום כהיום מה היום וכו' כך שמעתי: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הרי תחיית המתים העם הזה וזנה הרי מה שעתיד להיות: פלגא בידך. דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתיד: זייפתם ולא העליתם. כזב אתם אומרים ואין ממש בדבריכם: לאו לעולם הבא. אלמא יש תחיית המתים: מהכרת תכרת. הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא: אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם. ולהכי אמר להו הכי כי היכי דלא להוי להו פתחון פה: הכרת תכרת. בעבודת כוכבים כתיב: והלא כבר נאמר. בעבודת כוכבים את ה' הוא מגדף ונכרתה דס"ל מגדף *היינו עובד עבודת כוכבים: וכי שלשה עולמים יש וכו'. ור"ע סבירא ליה דמגדף היינו מברך השם: והשתא בין לרבי ישמעאל בין לר"ע עונה בה מאי עבדי ליה מבעי ליה וכו': שעונה בה. שלא שב קודם מיתה הוי בכרת אבל שב לא: דחיי שכבי. שהמתים חיים: ויציצו מעיר. שעתידין ישראל לציץ ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרינן (כתובות דף קיא.) הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים:

אמרה

מלכים ב ז
במדבר יח
דה"ב לא
ויקרא כב
שם
שמות ו
דברים לא
ישעיה כו
שיר ז
דברים יא
רש"ל מ"ז
דברים ד
[דברים לא]
[מו"ק כח.]
במדבר טו
[קידושין יז. וש"נ]
לעיל סד:
[שבועות יג.] שם
[שבועות יג.]
תהלים עב
[כתובות קיא: ועי' תוספות חולין קיז: ד"ה תסה]

מסורת הש"ס

[נ"ל היום]
[ליתא בע"י]
חולין קל:
[לעיל סד: כריתות ז:]
[פסחים מט: ע"ש]
פסחים יח. ברכות כו.
ס"א מכאן אמרו שאין נותנין מתנה לכהן ע"ה
[נ"ל הכהנים והלוים]
[נ"ל מתמטה]
[יומא כג:]
[דף קיא.]
יבמות לו: ע"ש בכורות נא: ע"ש

הגהות הגר"א

[א] גמ' סימן צדיק גם גשם קם. נ"ב צד"ק ק"ם גש"ם ג"ם סי' כצ"ל:

תורה אור

אמרה ליה ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח א"ל זה שיוצר מן המים א"ל מן המים צר מן הטיט לא כל שכן דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם נשברו יש להן תקנה בשר ודם שברוחו של הקב"ה על אחת כמה וכמה א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי והא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין כעם עליהם ואמר להן במקום שאין מים ועפר בניתם *עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה ואם אי אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כלו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום *אין בו אלא חלזון אחד למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות א"ל ההוא מינא לגביהא בן פסיסא ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיין דחיין מיתי דמיתי חיין א"ל ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו חיי דהוי חיי לא כ"ש א"ל חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך מינך א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול ת"ר *בעשרים וארבעה בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב °ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר *ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו *עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה שוב [א] פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר °וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר °ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב °ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב °אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראייה אלא מן התורה שנאמר °ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות *אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום מאי מתנות אמר ר' ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו

אמרה ליה ברתיה. דקיסר לרבן גמליאל שבקיה: שני יוצרים וכו'. משל הוא אלו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': אמרה לו. א"כ הקב"ה אם מן המים הוא מצייר דמטפה סרוחה שהיא כמים הוא מוליד: מן העפר לא כל שכן. שבידו: דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית. וזו היא תשובה שהשיבה לאביה: מה כלי זכוכית שעמלן ברוח של אדם. שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכה וכן נשמע מפי האומנין: יש להם תקנה. להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי והא דאמרינן בחגיגה (דף טו.) ונוחין לאבדם ככלי זכוכית לא שאין להם תקנה אלא שנפסדין לשעתן ואין מתקיימין: עכשיו שיש מים. והכי נמי הקב"ה יוצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש וכ"ש שיכול לבראתו מן העפר אי נמי כל העולם כולו יצר מתוהו: ואם אי אתה מאמין. שהקב"ה יוצר מן העפר: עכבר. שקורין אשקרו"ל ויש במינן שאין נבראין על ידי תולדה: היום. מתחיל לברא ולגאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא כדאמרי' בשחיטת חולין בהעור והרוטב (דף קכז:): ושמא תאמר לזמן מרובה. שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או שבועיים ותהא סבור שאין הקב"ה מחיה המתים לפי שעה: לך עלה להר וכו': חלזון. תולעת *שעולה מן הים אחד לשבעים שנה *וצובעין בדמו תכלת ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד: ולמחר. שהגשמים יורדין מתמלא כולו חלזונות ונראה למורי שבילי חלזון (*ראשון) משרצין כולן אלמא יש בידו לחיות לפי שעה: גביהא בן פסיסא. כך שמו והיתה לו עקמומיות בגבו כדמוכח לקמן: ווי לכון חייביא. אוי לכם לרשעים: דחיי מתים. אותן שהן חיין רואין אנו שמתין והיאך יעלה על דעתנו שהמתים חוזרין וחיים: דלא הוו. אותן שלא היו מעולם נוצרין ונולדין והיין אותן שהיו כבר לא כ"ש שחוזרין וחיין: א"ל. מינא: חייבא קרית לי וכו'. בא לקנתרו: דימוסנאי. עוררין בעלי חמס שהיו רוצין ליטול חלק ביהודה ובירושלים: שבאו בני אפריקא לדון וכו'. ובמגלת תענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשה בהן נסים לישראל וקבעום יו"ט ולהכי קאמר הכא בעשרים וארבעה בניסן לומר דיום טוב הוא ואסור בהספד משום כם זה: ארץ כנען לגבולותיה. דלהך ארעא קרי ארץ כנען ואתם ירשתם שלא כדין דשלנו הוא דכנען אבינו היה: אגטין. כתבים שלא יטול אחד בחלק חבירו כמו שעשה אברהם לישמעאל שלא ליטול במה שנתן ליצחק כלום יש לזה על זה כלום: שם טומאה. כשוף ומעשה שדים:

[מנחות מד׳]

[נרש"י שבפי' ליתא]

[התשבי בשרש עכשיו כתב יש כותבין ביו"ד ואינו צריך]

ג"י הערוך ערך חלזון ג' אין שם חלזון אפי' אחד

[עי' מגילת תענית פ"ג]

במדבר לד

בראשית ט

[לקמן קה. מגילה טז׳]

שמות יב

שם

בראשית כה

שם

שם

[גי' הערוך ערך גט אב שכתב לגטין וכו' פי' שטר צוואה ודע עוד דבילקוט ליתא אב שכתב לקיסין]

הגהות הגר"א

[א] גמ' פעם אחת נמחק

גליון הש"ס

רש"י ד"ה חלזון וכו'. שעולה מן הים. עיין בלשון רש"י מנחות דף מד ע"א ד"ה ועולה:

ו א מיי' פי"ב מהל' מלכים הל' ב' ופ"ט מהל' תשובה הלכה ב:

תורה אור

בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל פרדס אמר להן בכורות נאות היכן הן אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר °יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף: א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמר °וצבא השמים לך משתחוים א"ל ותיתי עד פלגא דרקיע ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר °ופקודתך שמרה רוחי ואמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת יצירה א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר °לפתח חטאת רובץ ר"ל רמי כתיב °בם עור ופסח הרה ויולדת יחדו וכתיב °אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה הא כיצד עומדין במומן ומתרפאין *עולא רמי כתיב °בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכתיב* °כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים ועובדי כוכבים מאי בעו התם הנך דכתיב בהו °ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם רב חסדא רמי כתיב °וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב °והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לימות המשיח כאן לעוה"ב ולשמואל *דאמר *אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה *רבא רמי כתיב °אני אמית ואחיה וכתיב °מחצתי ואני ארפא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא ת"ר אני אמית ואחיה יכול שתהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה תניא אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה כיוצא בדבר אתה אומר °אז יבנה יהושע מזבח לה' בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחיית המתים מן התורה אלא מעתה °אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב הכי נמי דיבנה *אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה א"ר יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו וגו' רננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחיית המתים מן התורה וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר °תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמו מקללין אותו שנאמר °מונע בר יקבוהו

בכורות. תאני הבכורות: יקרא אל השמים מעל. כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו לתוך גופו של אדם (א) מאל השמים מעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ: מפני מה שוקעת במערב. תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה למזרח ותשקע דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח דנוהג העולם כך הוא ממקום שיצא שם נכנס: כדי ליתן שלום לקונה. להקב"ה שהשכינה במערב וכיון שמגעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה ולכך שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה: ותיתי עד פלגא דרקיעא. דאם לכך מתכוונת למה הולכת בתוך המערב תבא עד אמצעו של רקיע ותשקע לשם ומשם תשתחוה כלפי מערב שכן דרך ב"א שמשתחוה ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך: משום פועלים. דאילו כן היה מחשיך פתאום שכשחמה באמצע הרקיע מאירה ביותר וסבורים שעדיין יש שהות ביום והיו פועלין שוהין במלאכתן עד שחשיכה ועוברי דרכים נמי לא היו יודעין מתי יחשוך לבקש להם בית לינה ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע שעת חשיכה: משעת יצירה. שנקרם כולו בבשר וגידין ועצמות: פקידה. משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה (דף טז:) מיד נזרקה בו נשמה וחיות: אמר ליה. רבי משעת יצירה: ואמר לו. אנטונינוס וכי אפשר לחתיכה שתתקיים אפילו ג' ימים בלא מלח שאינה מסרחת וה"נ אילו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטיפה שלא תסריח במעיה וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת: למדני אנטונינוס. מדבריו למדתי: ופקודתך שמרה רוחי. משעת פקידה נשמר רוחי: משעת יציאה. כשיוצא ממעי אמו או משעת יצירה: א"ל. רבי משעת יצירה: אמר לו אנטונינוס א"כ בועט במעי אמו ויוצא. אלא משעת יציאתה: בם עור ופסח. שחיין עם מומן: וכתיב אז ידלג כאיל פסח. דמשמע שמתרפאין: עומדין במומן. ואח"כ מתרפאין: בלע המות לנצח. דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אינן מתין: כי הנער. כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן מאה שנה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה ימות אלמא מתין: וחפרה הלבנה ובושה החמה. משמע שיהא אורם כהה וכתיב והיתה אור הלבנה כאור החמה: כאן לימות המשיח. כשיכלה השיעבוד והיתה אור הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא וחפרה הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים: ולשמואל דאמר. בדוכתא אחריתי אין בין העולם הזה וכו'. אידי ואידי לעוה"ב: אלא כאן במחנה שכינה. וחפרה מזיו השכינה: כאן במחנה צדיקים. כאן במחנה רשעים לא גרסינן: כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע כשם שאני אמית את האדם כך אני מחייהו כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום: וכתיב מחצתי ואני ארפא. שכשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם: והדר מה שמחצתי. שלאחר כן מתרפא וכדלעיל עומדין במומן ומתרפאין: מיתה באחד וחיים באחד. וה"ק אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר: כדרך שהעולם נוהג. שזה מת וזה טלד: מה מחץ ורפוי באחד. ואין רפואה אלא במקום מחץ: ישיר. משמע לעתיד: נשאו קול יחדיו. היינו קול אחד: המונע הלכה. מללמדו: מששת ימי בראשית. דכתיב בראשית ברא בשביל התורה שהיא ראשית וישראל נקראו *ראשית תבואתה שעתידין להנחיל' ברא אלהים את השמים וגו': בר. תורה: יקבוהו

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה יקרא וכו' גופו של אדם מעל השמים ממעל ויקרא:

[ירמיה ב]

ירמיה לא

[בפסוק כתיב מהופך ועי' מהר"ל שמיסבו]

שבת סג. ודף קנא: ברכות לד: [פסחים סח: לקמן צט.]

[פסחים סח. ע"ש]

[שבת נו: ועי' תוס' שם ד"ה אלא מעתה]

תהלים נ | נחמיה ט | איוב י | בראשית ד | ישעיה לה | פסחים כח | ישעיה כה | שם סה | שם סא | שם כד | שם ל | דברים לב | שם | שמות טו | יהושע ח | מלכים א יא | תהלים פד | ישעיה נב | דברים לג | משלי יא

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל' יג סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף כד :

ז ב ב טוש"ע או"ח סי' קפ סעיף ב :

ח ד מיי' פי"ד מהל' טומאת צרעת הל' ה :

ט ה מיי' פ"ח מהל' תשובה הל' א :

מסורת הש"ס

סוטה מח:

[גי' הערוך אבל אובלא בבי"ת וע"ש שני פירושים]

בקרא כתיב יורא באל"ף

ברכות נג. ע"ש

[פס' ע"ש]

תורה אור

יקבוהו לאום ואין *לאום אלא עוברין שנאמר °ולאום מלאום יאמץ ואין קבה אלא קללה שנאמר °מה אקב לא קבה אל ואין בר אלא תורה שנאמר °נשקו בר פן יאנף עולא בר ישמעאל אומר מנקבין אותו ככברה כתיב הכא °יקבוהו לאום וכתיב התם °ויקב חור בדלתו ואמר אביי כי *אוכלא דקצרי ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף שנאמר °וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר °ויוסף הוא [השליט על הארץ הוא] המשביר לכל עם הארץ אמר רב ששת כל המלמד תורה בעוה"ז זוכה ומלמדה לעולם הבא שנאמר °ומרוה גם הוא *יורה אמר רבא מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °יחי ראובן ואל ימות יחי ראובן בעולם הזה ואל ימות לעולם הבא רבינא אמר מהכא °ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם רב אשי אמר מהכא °ואתה לך [לקץ] ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין אמר רבי אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעוה"ב שנאמר °כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם *וא"ר אלעזר גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר °כי אל דעות ה' וא"ר אלעזר גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות שנאמר °פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך מתקיף לה רב אדא *קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות דכתיב °אל נקמות ה' אל נקמות הופיע אמר ליה למילתיה הכי נמי כדעולא דאמר עולא שתי הופעיות הללו למה אחת למדת טובה ואחת למדת פורענות ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו שזה ניתן בין שתי אותיות וזה ניתן

משלי כד בין שתי אותיות ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר שנאמר °ובדעת חדרים ימלאו

ישעיה כז כל הון יקר ונעים ואמר ר' אלעזר כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר °כי לא עם בינות

הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו וא"ר אלעזר כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה יסורין

עובדיה א באין עליו שנאמר °לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין שנאמר °וירא אפרים הושע ה

את חליו ויהודה את מזורו ואמר ר' אלעזר כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה שנאמר °לכן גלה עמי מבלי ישעיה ה

דעת ואמר ר"א *כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו שנאמר °כל חשך טמון לצפוניו איוב כ

חולין קלג. תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו *אין שריד אלא ת"ח שנאמר °ובשרידים אשר ה' קורא ואמר יואל ג

ר' אלעזר כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר °אין שריד איוב כ

לאכלו על כן לא יחיל טובו אין שריד אלא תלמידי חכמים שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא ואמר

רבי אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו

על כן לא יחיל טובו והאמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר

ישעיה סה °העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה

[פס' כלם] בהדיה ואמר רבי אלעזר *כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא °והייתי בעיניו כמתעתע בראשית כז

ירמיה י וכתיב התם °הבל המה מעשה תעתועים ואמר רבי אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת שנאמר

חבקוק ג °עריה תעור קשתך *ואמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא לעיל יד.

[נגעים פ"ב מ"ג] חולין י: *בית אפל אין פותחין לו חלונות לראות נגעו ש"מ *אמר ר' טבי אמר ר' יאשיה מאי דכתיב °שאול ברכות טו: משלי ל

ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכנים ומוציא אף

שאול מכנים ומוציא והלא דברים קל וחומר ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול

כת"י אותו שמכניסין *בו בקולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן

התורה תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן אינן חוזרין לעפרן שנאמר °והיה הנשאר ישעיה ד

בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין

ואם

רש"י

יקבוהו. מנקבים אותו לשון (מלכים ב יב) ויקוב חור בדלתו : אוכלא דקצרי. כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים: ומרוה גם הוא יורה. מי שמרווה את תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעולם הבא ל"א ומרוה לשון מורה : ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'. רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ הימין לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחור ימינו : מרחמם בעוה"ז. ינהגם לעוה"ב : שתי אותיות. של שם. כך שמעתי. ל"א כל שמות על שם דאמרי' בעלמא (חגיגה דף טז.) צבאות אות הוא בצבא שלו קרי להו אותיות לשון מופלא : גדול מקדש. חשוב הוא : למילתיה הכי נמי. דגדולה היא וכדעולא : שתי הופעיות. דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע והיכא תרי נקמות וחדא הופעה בתרווייהו ודמי כמאן דאיכא אכל נקמה ונקמה חדא הופעה: חדא לטובה. של ישראל שסילק שכינתו מאומות העולם ובא על ישראל וקרי ליה נקמות משום דתגמול טוב הוא שזכו לשכינה על שאמרו נעשה ונשמע ונקמה היינו תגמול ואחת לפורענות לעובדי כוכבים שנפרע מהן ליום הדין כדאמרינן בפרק קמא דמסכת ע"ז (דף ד.) נוקם ה' ובעל חמה לעכו"ם שהוא בעצמו ובכבודו נפרע מהן והיינו הופעה : ובדעת. מפני הדעת מלאו כל החדרים הון : בשביל לחמך. שנתת למי שאין בו דעה ישימו מזור תחתיך : כל חשך טמון לצפוניו. כל לילה צפון ונחבא ממלפוני התורה שאין דברי תורה נשמעין באותו בית : תאכלהו אש לא נופח. זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח : ירע שריד באהלו. מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו : כל שאינו משייר פתיתין. דצריך לשייר כדכתיב אכול והותר (מלכים ב ד) : והא אמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר העורכים לגד שולחן. שכן עושין שמניחין שלחן ערוך במאכל ומשתה לשם אותה ע"ז שקורין גד וממלאים כוסות של מרקחים נסוכים לע"ז ששמה מני : הא. דקאמר אסור : דליכא שלימה בהדיה. שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמחזי דלשם ע"ז עביד הכי : והא דליכא שלימה בהדייהו דמזומנין לעני : הא גדא לביתיה לא גרסי' : המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא יהא ניכר : קשתו ננערת. כח קושי אבר שלו ננער שאינו מוליד שנאמר עריה תעור קשתך עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעיר קשתך ד"א המסתכל המחשב בעריות דאשת איש קשתו גבורת ידו ננערת מתהלכת ומתנועעת כמו (ב"מ דף כט:) מנער כסות מנערה אחת לשלשים יום א"נ כמו (שמות יד) וינער ה' : הוי קבל. הוי עניו ותחיה· קבל לשון אפל עשה עצמך אפל ושפל: בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו. כנגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה ממילא ועוד דכתיב לי *ולא לאורי נמצא שאפלתו הגלתו דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים: שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים. קבר לא שבע ממתים ועוצר רחם בית הרחם שהוא קצור ועצור לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים : וכי מה ענין שאול וכו'. למה נסמכו הני אהדדי : מכנים. הזרע ומוציא הולד אף שאול מכנים ומוציא לתחיית המתים : שמכניסין בה בקולי קולות. בבכי גדול קוברין את המת : אינו דין שמוציאין אותו בקולי קולות. שנאמר יתקע בשופר גדול : שעתיד הקב"ה להחיות. לימות המשיח : לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרם. בין (לימות המשיח בין לעולם הבא) אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא :

[מועד קטן ח·]

גליון הש"ס

גמ' כל בית שאין ד"ת נשמעין · עיין עירובין דף יח ע"ב :

ימות המשיח ולעולם הבא. רש"ל

תורה אור

ואם תאמר אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר °ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים שנאמר °על כן לא נירא בהמיר ארץ במוט הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם צער ת"ל °וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו ונילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמאן דאמר באמת משל היה דתניא ר"א אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו מה שירה אמרו ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים ר' יהושע אומר שירה זו אמרו °ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ר' יהודה אומר אמת משל היה אמר לו רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד ר"י בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר °ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר (ואלעזר) [ואלעד] והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתיב °ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר °ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה שנאמר °העצמות היבשות שמעו דבר ה' ר' יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים שנאמר °ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב וגו' וכתיב התם °והעבירני עליהם סביב סביב ר' יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וא"ר יוחנן מנהר אשל עד רבת בקעת דורא שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך צוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זבות צוה המלך ורמסום תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא כיון שהחייה אותן באו עצמות וטפחו לו [א] לאותו רשע על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר °אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר וגו' א"ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו [ב] של אותו רשע שאילמלא (*לא) בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום ואלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן והומק סודו ונהפך צלם על פניו ונשרפו ארבע מלכיות והחייה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וארבע מלכיות קרא דכתיב °ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחוותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וגו' וכתיב איתי גוברין יהודאין וכתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחוותא והדברי מלכא חזיין לגבריא אלך וגו' תני דבי רבי אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הדרבנות שלו שנאמר °בארין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו' אמר רבי יוחנן

נדולים

ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו. ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הואיל ואינן נקברין בארץ: לא נירא בהמיר ארץ. כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: וקווי ה' יחליפו כח. שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי צער: וניליף ממתים שהחיה יחזקאל. שחזרו ומתו כך צדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם כך שמעתי יחזקאל הגלהו נבוכדנצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בבבל וירמיה בארץ ישראל באותן אחת עשרה שנה שמלך צדקיה: באמת. בברור: משל היה. שהיה מרמז להם על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: מהם. שאותן תפילין היו שלהם: שמנו לקץ. של יציאת מצרים: וטעו. שלא היה להם למנות גזירת ועבדום וענו אותם אלא משנולד יצחק דהא כתיב (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך זה יצחק דכתיב (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדיבור לאברהם ותניא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היה ל' שנה כדכתיב (בראשית כא) ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו נמצא אומר משדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ארבע מאות ואותן ל' שמן הדבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים. ומניין שבני אפרים הן שיצאו קודם זמנן ונהרגו שנאמר ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת: ושמואל אמר. מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז) אבדה תקותנו: העצמות האלה כל בית ישראל המה. עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידה להם תחיית המתים כמו לאלו שהרי אלו אמרו אבדה תקותנו ועכשו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להחיות ולא מן הדין חיו דהא אמרן [לעיל צ:] *הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב אלא משום סימן חיו: שחיפו להיכל. שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב: וכתיב והעבירני עליהם סביב סביב. כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותם: אלו מתים שבבקעת דורא. שהמית נבוכדנצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן: מנהר אשל עד רבת. מקומות הן היו בבקעת דורא: שופעות. מחמת תאוה: וצוה המלך והרגן ועדיין היו שופעות. שהיתה נראית זיו תארם וצוה המלך ורמסום: ובאו עצמות מן הבקעה וטפחו לו לאותו רשע על פניו. והלכו להם ואית דאמרי שמאותן עצמות היה לו כלים וכשהגיעה שעה שחיו טפחו לו על פיו כשהיה רוצה לשתות בהם: חבריהם של אלו מחיה מתים. על יחזקאל היו אומרין שהיה חבירן של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנצר היה יודע שהיה הקב"ה מחיה אותם: פתח ואמר. להקב"ה אתוהי כמה רברבין פסוק הוא (דניאל ג): יוצק זהב רותח. משום דקא מיירי בשבחו דנבוכדנצר נקיט נמי לישנא מעליא ולשון קללה: סטרו. הכהו מאחורי ידו: לגנות. שהיה מסדר שבחות נאות יותר מדוד ואינו אמרן הקב"ה היה נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שעשה דוד: באותו יום. שהשליכן לכבשן: צף הכבשן. שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד וצף ועומד על גבי קרקע כדי שיראוהו כל העולם: נפרץ הכבשן. נפלו קצת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו: הומק סודו. נשפל גאותו כמו סורו רע (קדושין דף פב.) ל"א הומק סודו כמו יסודו נשתלשל וכן לימדני רבי יעקב בן יקר אבל מורי גרס והומק סידו סיד הכבשן נמסה מרוב החמימות כך שמעתי והיתה מושכת למרחוק ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש: ונהפך. צלם של זהב על פניו: ארבע מלכיות. מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור: מקראי נפקי. דכתיב (דניאל ג) נבוכדנצר שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ולבסוף לאחר שבאו מן הכבשן כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והנך דלא כתיבי נשרפו: לא ישנה מן הרבנות שלו. שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן אל ישנה שלא יראה מבוהל ומפוחד ומתביישין שונאיו מפניו: פטשיהון וכרבלתהון. עניני מלבושין:

גדולים

הגהות הגר"א: [א] גמ' נ"ל לאותו רשע שחיק טמי': [ב] שם נ"ל של אותו רשע שחיק טמיי:

[עי' תוס' מגילה כא:]

ישעיה ב; תהלים מו; ישעיה מ; ש"א ב; דה"א ז; שם; יחזקאל לז; שם; שם ח; ר"פ שם; דניאל ג; שם; שם

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת . דבריסא חשיב לתלתא צדיקי ומלאך לבסוף דכתיב ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין : וטפחו לישראל על פניהם . שהשתחוו לצלם : אני אמרתי שכל התמר שלי הוא · שיהיו בהם צדיקים הרבה ולא עלתה בידי וכו׳ ישראל נמשלו לתמר כדאמרי׳ (סוכה דף מה:) מה תמר זה אין לו אלא לב אחד וכו׳ : והנה איש רוכב על סוס אדום . בזכריה כתיב : כל העולם כולו לצולה. מפני שהשתחוו לצלם : והוא עומד . העמיד הקב״ה עצמו בזכות ההדסים שבמצולה : האומר לצולה חרבי . לבבל שיושבת במצולה : חרבי . לשון חרבו המים (בראשית ח) : שרוקים . צבועים ואח״כ נעשו לבנים כשנסתכל בצדיקים נח מכעסו : סוסיא חיורא מעלי לחלמא . מדקאמר שאדום הוי רמז לקללה: ורבנן . חנניה מישאל ועזריה: להיכן אזלו . כשיצאו מן הכבשן דתו לא מדכר להו בכולהו כתובי : בעין הרע מתו . שהיו מסתכלים בהן על שהיו תמהין בהן : ברוק טבעו . באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל שאומרין אלוה כזה יש לכם והשתחויתם לצלם : הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה . אלמא חזרו לארץ אצל יהושע כהן גדול : ודניאל להיכן אזל . כשהושלכו חביריו לתוך כבשן האש שלא הושלך עמהם : למכרא נהרא רבא בטבריא . לחפור ולהוציא נהר בטבריא נ״א למכרא נהרא בטורא בהר : לאתויי בירי דאספסתא . להביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלחו נבוכדנצר הכי הוה קים להו : לאתויי חזירי ממצרים . שלחו כדי לגדלם נולדות שחזירי מצרים גדולים הם : והתניא אמר תודוס הרופא לחכמים שהיו אומרים ניטלה האם טרפה והא אין פרה וחזירה יוצאה ממצרים וכו׳ כדי שלא יהיו מצויין במקומות אחרים ואעפ״כ חיו : זוטרי אייתינהו . ולא העלו על לבם דלפריה ורביה בעי והניחו צבוליאן בלא חתוך האם : באותה עצה. שהלך משם דניאל : דלא לקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש . דנבוכדנצר עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל הוה סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקרא הזה היה צוות עליהם לשורפן לכך היה מתירא:קליות. שבלים המהובהבין באש : השמיעי . השתמשי : תלתא . ונפישי זכותייהו : הלא זה אוד . מה אוד נחרך אף הוא נחרך : אהני · הועיל: אקדו . שרפו : מאי טעמא איענוש . יהושע דאהני נורא למאניה דהאי דאהדר איהו לנבוכדנצר דחייה בעצמא דחייה : שש שעורים . שש גרעינים שעורים ממש : וכי דרכו של בועז ליתן שש שבלים . והא תנן (פאה פ״ח מ״ה) אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים :
אלא

תורה אור

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר °ענה ואמר הא אנא חזי גוברין ארבעה שריין מהלכין בגו נורא וחבל לא איתי בהון ורויה די רביעאה דמה לבר אלהין אמר ר׳ תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו °לך ה׳ הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה אמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן מאי דכתיב °אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסניו אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה מישאל ועזריה *אמר רבי יוחנן מאי דכתיב °ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה [וגו׳] מאי ראיתי הלילה ביקש הקב״ה להפוך את כל העולם כולו ללילה והנה איש רוכב *אין איש אלא הקב״ה שנאמר °ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו על סוס אדום ביקש הקב״ה להפוך את העולם כולו לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר °והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים *שנאמר °ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר °האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים ואדומים נעשו לבנים אמר רב פפא שמע מינה *סוסיא חיורא מעלי להלמא : ורבנן להיכא (אזול) [אזלו] אמר רב בעין [הרע] מתו ושמואל אמר ברוק טבעו ור׳ יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות כתנאי ר׳ אליעזר אומר בעין [הרע] מתו ר׳ יהושע אומר ברוק טבעו וחכ״א עלו לא״י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר °שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטבריא ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא ור׳ יוחנן אמר לאתויי חזירי דאלכסנדריא של מצרים איני *והתניא *תודוס הרופא אמר אין פרה וחזירה יוצא מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד זוטרי אייתי בלא דעתייהו ת״ר שלשה היו באותה עצה הקב״ה ודניאל ונבוכדנצר הקב״ה אמר ניזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצל ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי °פסילי אלהיהם תשרפון באש ונבוכדנצר אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא ומניין דסגיד ליה דכתיב °באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וגו׳ : °כה אמר ה׳ צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיה בן מעשיה הנבאים לכם בשמי לשקר וגו׳ וכתיב °ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ה׳ כצדקיהו *וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם אמר רבי יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחי מלמד שעשאן כקליות °יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם מאי עבוד אזול לגבי ברתיה דנבוכדנצר אחאב אמר לה כה אמר ה׳ השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה׳ השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זימה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתנהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו הקדוש ברוך הוא והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כוותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן אמר להו אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה אמרו ליה אינון (א) תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכון מאן דבעיתו בהדייכו אמרו יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגנא עלן אחתיוהו שדינהו אינהו איקלו יהושע כהן גדול איחרוכי מאניה שנאמר °ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה׳ וגו׳ וכתיב °ויאמר ה׳ אל השטן יגער ה׳ בך וגו׳ א״ל ידענא דצדיקא את אלא מאי טעמא אהניא בך פורתא נורא חנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל א״ל אינהו תלתא הוו ואנא חד א״ל והא אברהם יחיד הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא אתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדי ואתיהיב רשותא לנורא היינו דאמרי אינשי תרי אודי יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא מאי טעמא איענש אמר רב פפא שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן שנאמר °ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בציפורי מאי דכתיב °שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים
אלא

דניאל ג · תהלים · שיר ז · זכריה א · שמות טו · זכריה א · אסתר ב · ישעיה מד · זכריה ג · דברים ז · דניאל ב · ירמיה כט · שם · שם · זכריה ג · שם · שם · רות ג

[עי׳ בילקוט זכרי׳ ובס היתא מאמר זה קצת בנוסחא אחרינא]
[לקמן צו: סוטה מב: מח.]
[מגילה יג׳ ע״ש ועי׳ תוס׳ ברכות כו: ד״ה ואין שיחה כו׳]
[עיין ברכות נז:]
[ע״ל ... לפי׳ נג׳ בכורות כח:]
נקרא כתיב וכאחב

הגהות הב״ח
(א) גמ׳ תלתא הוו ואנן תרין. נ״ב וקשה מיד הכא הוה ליה לאקשויי והא אברהם יחיד הוה כמו שמקשה בתר הכי ליהושע כ״ג :

מסורת הש"ס

תורה אור

אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז [רמז] לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש [שש] ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב °ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו [א] וגו' ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע יודע נגן שיודע לישאל גבור שיודע להשיב איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה *(איש תואר שמראה פנים בהלכה ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר) וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום בכולהו אמר להו יהונתן בני כמוהו כיון דאמר ליה [וה' עמו] מילתא דבדידיה נמי לא הוה ביה חליש דעתיה ואיקניא ביה דבשאול כתיב °ובכל אשר יפנה ירשיע ובדוד כתיב *ובכל אשר יפנה יצליח מנלן דדואג הוה כתיב הכא °ויען אחד מהנערים מיוחד שבנערים וכתיב התם °ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול משיח דכתיב °ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וגו' [ב]וכתיב °והריחו ביראת ה' אמר רבי אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות ויסורין כריחיים רבא אמר דמורח ודאין דכתיב °ולא למראה עיניו ישפוט °ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוהו דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו °אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך וללמדם ספר ולשון כשדים מאי אשר אין בהם כל מום אמר רבי חמא (*בר חנניא) אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך אמר רבי חמא ברבי חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם מפני אימת מלכות °ויהיו בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר רבי (*אליעזר) כולן מבני יהודה הם ורבי שמואל בר נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים °ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ורבי חנינא אמר שנסתרסה ע"ז בימיהם בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב °וחבל לא איתי בהון אלא למאן דאמר סריסים ממש מאי וחבל לא איתי בהון חבלא דנורא והכתיב °וריח נור לא עדת בהן לא חבלא ולא ריחא בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב °כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' אלא למאן דאמר סריסים ממש משתעי קרא בגנותא דצדיקי הא והא הוה בהו בשלמא למאן דאמר סריסים ממש היינו דכתיב °בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות אלא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם מאי טוב מבנים ומבנות אמר רב נחמן בר יצחק מבנים שהיו להם כבר ומתו מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מ"ט לא איקרי סיפרא על שמיה אמר רבי ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר °זכרה לי אלהי לטובה דוד נמי מימר אמר °זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי רב יוסף אמר מפני שסיפר בגנותן של ראשונים שנאמר °והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחד כסף שקלים ארבעים וגו' ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר ומנלן דגדול ממנו דכתיב °וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא [ג]והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה *ומאן נינהו אנשים אמר רבי ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי אינהו

שם
[נ"ל אלעזר]
ישעיה נט
דניאל ג
שם
ישעיה מ
שם
נחמיה ה
תהלים קו
נחמיה ה
דניאל י
מגילה ג.

אלא שש סאין. דשש קבין או שש לוגין ליכא למימר דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה: ליטול שש סאין. ולישא משוי כזה: רמז לה. דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז שעתידין לצאת שש בנים ממנה: יודע נגן גבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו. היינו שש ברכות: לא אמרן דואג. לקמן מפרש האחד מן הנערים היינו דואג: אלא בלשון הרע. שהיה מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו: לישא וליתן במלחמתה של תורה. להתוכח בתלמוד: פנים בהלכה. שמביא ראיה לדבריו: דבדידיה נמי לא הוה. דשאול נמי לא הוה הלכה כמותו כדאמרינן בעירובין (דף נג.) דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: נעצר לפני ה'. ללמוד תורה הרבה: אביר הרועים אשר לשאול. אלמא ההוא מיוחד שבנערים דהיינו דואג דחזינן הכא דקרי אביר הרועים: ונחה עליו רוח ה'. איזה רוח רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' הרי ששה: ה"ג והריחו ביראת ה' א"ר אלכסנדריא שהטעינו במצות ויסורין כריחים והיינו והריחו לשון רחים ולא גרסינן וכתיב והריחו: רבא אמר. מאי והריחו דמורח ודאין שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב שנאמר לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח ואפילו הכי ושפט בצדק דלים כגון על ידי הרחה: בר כוזיבא. (עס) *ממלכי הורדוס היה: אשר אין בהם כל מום וטובי מראה משכילים בכל חכמה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם הרי ו': אפי' ריבדא דכוסילתא לא היתה בגופם. שלא היו צריכין להקיזה. ריבדא פוניור"א בלעז כוסילתא שם כלי המקיז פלגמא"ל: מן השיחה. שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני המלך: כלם מבני יהודה. כדחשיב לעיל ששה בנים העתידים לצאת מרות וחשיב בהדייהו חנניה מישאל ועזריה: דניאל. לחוד קאי אבני יהודה אבל חנניה מישאל ועזריה לא ולית ליה הך דרשה דלעיל שש שעורים: מבניך אשר יצאו ממעיך. בחזקיהו מלך יהודה כתיב:

סריסים ממש. שסירסו לחנניה מישאל ועזריה שכן דרכן של מלכים לסרס את האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל שעלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות: ר' חנינא אומר. לא סרסם אלא להכי קרו ליה סריסים שנסתרסה ע"ז בימיהם שבימיהם נודע לכל שאין ממש בע"ז ופורענות שהיה נביא מתנבא לחזקיהו שיהיו גולים מארצם ויוליכם בהיכל מלך בבל ור' שמואל בר נחמני דאמר חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד: מאי חבל לא איתי בהון. והלא חבלה היא זו שנסתרסו ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנצר תמימים הוו וסרסן: חבל די נורא. לא איתי בהון אבל חבלת הגוף מיהא איכא ופריך לחבלא דנורא לא איצטריך דהא כתיב קרא וריח נור לא עדת בהון: ולא ריחא. עשן האש: הא והא היו. סריסים ממש ושנסתרסה ע"ז בימיהם: טוב מבנים ומבנות. מכלל דבנים לא הוו להו דסריסים היו: מאי טוב מבנים ומבנות. הכא לא מצי לתרוצי הא והא הוו דא"כ במאי פליגי: בנים שהיו להן כבר ומתו. דלא חיו בניהם ומיהו לא היו סריסים: אתן לו. להם לא נאמר אלא לו לאחד מהם והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו והשתא קא פריך פירכא באפי נפשה אגב דאתי בידו ספר דניאל: מכדי וכו'. רוב דברים שבספר עזרא ונחמיה אמרם: דוד נמי מימר אמר. הכי כלומר מאי מחזיק טובה איכא: רב יוסף אמר. לאו אהכי איענש דהא דוד נמי אמר כי האי גוונא אלא לכך נענש שספר בגנותן של ראשונים: מאי נינהו. שהיו עמו חגי זכריה מלאכי וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם הוה ומדאשכחן דדניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי שמע מינה דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא ואפי' הכי ספר עליו דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים דניאל היה מבאי הגולה עם החרש והמסגר ונחמיה הוה מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מיכן:

איכהו

[נ"ל ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר איש תואר שמראה פנים בהלכה כ"ה בילקוט]

לא נמצא במקרא לשון זה פי' רש"א בח"א [ואולי שנ"ל לכל דרכיו משכיל פרש"י בשמואל א יח מצליח ודע דבילקוט ליתא להך דבשאול כתיב כו' ובדוד כתיב]

נ"ל אחד מלכי הורדוס

נ"ל בר' חנינא

הגהות הגר"א
[א] גמ' עמו וגו'. נמחק תיבת וגו': שם [ב] וכתיב והריחו. נמחק תיבת וגו' וכתיב: [ג] שם והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה. נמחק:

תורה אור

*אינהו עדיפי מיניה ואידו עדיף מנייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואידו לאו נביא ואידו עדיף מנייהו דאידו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעות אע״ג דאינהו לא חזו מידי מזלייהו חזי אמר רבינא ש״מ האי מאן דמבעית אף על גב דאידו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה *לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קרית שמע ואי קאי במקום הטנופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי °למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו׳ א״ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל מ״ם שבאמצע תיבה פתוח וזה סתום ביקש הקב״ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מדת הדין לפני הקב״ה רבש״ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח לכך נסתתם מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש״ע אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו׳ אמר שר העולם לפניו רבש״ע צביונו עשה לצדיק זה יצאה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי יצאה בת קול ואמרה °בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא ר׳ יצחק *עד דאתו בוזזי ובוזזי דבוזזי °משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל וגו׳ א״ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל [א] אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו תנא משום רבי פפיים גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנא׳ מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו׳ כיוצא בדבר אתה אומר °ויאמר יתרו ברוך ה׳ אשר הציל אתכם תנא משום רבי פפיים גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה׳ ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודים חדודים כל בשרו אמר רב* [ב] היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה °לכן ישלח האדון ה׳ צבאות במשמניו רזון מאי במשמניו רזון אמר הקב״ה יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות חזקיה דכתיב °כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיה שהזקו יה דבר אחר חזקיה שחיזק את ישראל לאביהם שבשמים סנחריב דכתיב ביה [ג] °תגלת פלאסר °פלנאסר °שלמנאסר °פול °סרגון (סרגין) °אסנפר רבא ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב דבר אחר שסח וניחר דברים כלפי מעלה א״ר יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל שנאמר °עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד אמר מלך טיפש היה למאן דאמר מלך פקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומאן דאמר מלך טיפש היה אם כן מאי רבותיה להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקי ורבי חנינא אמר להרי סלוג אבל ישראל ספרו בגנותה של ארץ ישראל כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין °*ותחת כבודו [יקד] יקוד כיקוד אש א״ר יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש *כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני מכבדותי *רבי אלעזר אמר תחת כבודו ממש כשריפת בני אהרן מה להלן *שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב״ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף ע״י

איכהו עדיפי מיניה וכו׳. איידי דגררא בעלמא קתני הכא ומילתא באפי נפשה היא וברוב ספרים איכה כתובה: מ״ט איבעות. דכתיב אבל חרדה גדולה נפלה עליהם: לנשוף. לדלוג: במקום הטנופת. דלא מצי קרי: לימא הכי. לאם כלומר לך אצל העזים והניחני: מ״ם שבתיבת למרבה המשרה סתום לכך נסתם לומר נסתמו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשה לפי שביקש הקב״ה לסתום צרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח ומורי רבי פירש לפי שנסתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה: כל הנסים הללו. שניצל מסנחריב ונתרפא מחליו: שר העולם. מלאך שכל העולם מסור בידו: שמענו צבי לצדיק. שר העולם שאמר עשה צביונו של צדיק: רזי לי רזי לי. נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכב: אמר נביא אוי לי עד מתי יבא משיח: עד דאתי בוזזי ובוזזי דבוזזי. עד שתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים: שר הרוחות. שהנשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אלי קורין הרוחות על עסקי שעיר עשו ואומר לי שומר מה מלילה הקב״ה שהוא שומר מה אומר מן הגלות שהוא כלילה: שומר מה מליל. מה דבר מתי קץ הגאולה מליל זה: אתא בקר. בתמיה ואית ספרים דלא כתיב בהו ונכון אמר להם השר כך אמר שומר הקב״ה אתא בקר גאולה תבא וגם לילה אבל מתחלה תהיה גלות הרבה לישראל שיגאלו ויבנה מקדש שני ויחזרו ויגלו גלות זה לישראל וגם לילה לרשעים וכן תרגומו מוכיח אית אגר לצדיקיא ואית פורענות לרשיעיא: אם תבעיון. אם תבקשו להגאל: בעיו. בקשו רחמים: שובו. בתשובה ואתיו לגאולה: גנאי הוא. דבר מגונה עשו: חרב חדה. שמל את עצמו ונתגייר: חדודין חדודין. קמטין קמטין שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים: גיורא עד עשרה דרי. הכי הוא משל בני אדם ומיהו יתרו °לאו עשירי הוה: פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום: שחיזק ישראל. העוסקין בתורה כדלקמן: תגלת פלאסר. שם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליה בא תגלת פלאסר מלך אשור: אסנפר חד רבא חד ויקירא חד: כלפי מעלה. כדלקמן שחירף ע״י מלאך: אל ארץ כארצכם. ולא אמר מוטבת מארצכם: קא משקרת. שהרי אין ארץ מעולה הימנה ולכן לא אמר מוטבת מארצכם: להיכא אגליניהו. סנחריב לעשרת השבטים דכתיב (מלכים ב יח) וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי הי ניהו אותן מקומות: אבל ישראל. כי אגליניהו סנחריב ספרו בגנותה של א״י דכי מטו לאותו מקום ששמו שוש אמרו שויא לארעין זאת הארץ שויא לארצנו וכשבאו למקום ששמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שוה לירושלים שנקראת בית עולמים: כשבאו למקום ששמו שוש תרי אמרו על חד תרין. כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך: ה״ג תחת כבודו ולא כבודו ממש. דכבודו ממש משמע בשרו וגופו תחת כבודו משמע תחת הגוף והבשר כלומר נשמה שבתוך הגוף והשתא אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש נשמה שבתוך הגוף אלא האי כבודו היינו בגדיו דתחת בגדיהם נשרפו וכי הא דרבי יוחנן וכו׳ דכל הגוף נשרף תחת הבגדים ולא גרסי׳ תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא נפקא לזה דהאי תחת כבודו לא תחת כבודו ממש ומהיכא תיפוק ליה האי אבל השתא דדרשא בעלמא דריש ליה: תחת כבודו ממש. תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת: בעצמו. הוא עצמו ולא ע״י שליח לא היה ביזוי כל כך ולכך הקב״ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כל כך דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן: על

[מגילה ג׳] [שם ע״ש סיט׳] ישעיה ט | שם כד | שם | שם כא | שמות יח | ישעיה י | שם ט | מלכים ב טו, דה״ב כח, מ״ב טו, ישעיה כ | מלכים ב יח | ישעיה י | שבת קיג. ב״ק לה: [לעיל נב:וש״נ]

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ שומר מה מליל. נ״ב לא אתא בוקר׳ כן ג״י רש״י: [ב] שם אמר רב. נ״ב פפא: [ג] שם תגלת פלאסר. נ״ב פלסר פלנסר וזה סדרן פול תגלת פלאסר (מ״ב טו) תגלת פלסר (שם טז) תלגת פלנאסר תלגת פלנסר (דה״א ה) שלמנאסר סרגון אסנפר (ובזה א״ש למה שדחק רש״י בד״ה אסנפר):

גליון הש״ס

רש״י ד״ה גיורא וכו׳ לאו עשירי הוה. ובבחיי פרשת יתרו דעשרה דורות ממצרים בן הם עד יתרו:

[כתובות קיב: פירוש באים שודדים על ארץ ישראל ובאים שודדים אחרים ושודדים המשודדים וישראל עמהן. ערוך בערך בז ד׳]

ילקוט איתא רב פפא

מ״ב יח

עזרא ד

[שבת קיג:]

[ועי׳ היטב(תוס׳) בשבת קיג: תראה שם בגמרא ובפרש״י דהתם שינויים גדולים בלשון ובגרס׳ אחרת וצריך ישוב למאד]

תורה אור

ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח
פרעה דכתיב ביה °מי ה' אשר אשמע שמות ה
בקולו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו דכתיב
°וינער ה' את מצרים בתוך הים וכתיב שם יד
°דרכת בים סוסיך וגו' סנחריב דכתיב חבקוק ג
°ביד מלאכיך חרפת ה' נפרע הקב"ה ממנו מ"ב יט
ע"י שליח דכתיב °ויצא מלאך ה' ויך שם
במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף
וגו' ר' חנינא בר פפא רמי כתיב °מרום קיצו ישעיה לז
וכתיב °מלון קיצו אמר אותו רשע בתחלה מ"ב יט
אחריב דירה של מטה ואחר כך אחריב
דירה של מעלה א"ר יהושע בן לוי מאי
דכתיב °עתה המבלעדי ה' עליתי על שם יח
המקום הזה להשחיתו ה' אמר אלי עלה אל
הארץ הזאת והשחיתה מאי היא דשמע
לנביא דקאמר °יען כי מאס העם הזה את מי ישעיה ח
השילוח ההולכים לאט ומשוש את רצין
ובן רמליהו אמר רב יוסף אלמלא תרגומא
דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר חלף
דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד
דמדבר להון בנייח כמי שילוחא דנגדין
בנייח ואיתרעיאו ברצין ובר רמליה א"ר
יוחנן מאי דכתיב °מארת ה' בבית רשע משלי ג
ונוה צדיקים יבורך מארת ה' °בבית רשע
זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה
גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יבורך
זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה °ולכן הנה ה' מעלה ישעיה ח
עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וכתיב °וחלף ביהודה שם
שטף ועבר עד צואר יגיע אלא מ"ט איעניש נביא אעשרת השבטים איתנבי
איהו יהיב דעתיה על כולה ירושלים בא נביא וא"ל °כי לא מועף לאשר שם
מוצק לה א"ר אלעזר בר ברכיה אין נמסר עם עייף בתורה ביד מי המציק
לו מאי °כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד שם
דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו
עליהן עול תורה וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו
אני אעשה לו *גליל בגוים °אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על דה"ב לב [גי' הערוך ערך גל ס' גלילה]
הערים הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי *רישנא להאי פרדשנא אחרי הדברים והאמת *(אחר מאי) [נ"ל מאי אחר] גי' הערוך ערך דשן דישנא וכתב המוסיף שהוא בלשון יון מתנה:
אמר רבינא לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מייתינא ליה לסנחריב ומסרנא
ליה בידך השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייתינא ליה
שנאמר °נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבור אשור ישעיה יד
בארצי ועל הרי אבוסנו וסר מעליהם עולו וסבלו מעל שכמו יסור א"ר יוחנן אמר הקב"ה יבא סנחריב וסיעתו
ויעשה אבוס לחזקיהו ולסיעתו °והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחובל עול שם י
מפני שמן א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות
ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב
זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש
ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר °והיה ביום ההוא יחיה איש שם ז
עגלת בקר ושתי צאן וגו' ואומר °והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף שם
כסף לשמיר ולשית יהיה אע"פ שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה °ואוסף שללכם אוסף שם לג
החסיל אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבזוז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה
אוסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו אמרו לו והלא ממון עשרת
השבטים מעורב בו אמר להם °כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה שם
לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עובדי כוכבים מיד טיהר (כדרב פפא דאמר רב פפא כ"ס מ"ז
*עמון ומואב טהרו בסיחון) אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנאמר °בא על ישעיה י גיטין לח: חולין ס:
עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה °צהלי שם
קולך בת גלים הקשיבה לישה עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו (°עוד היום בנוב לעמוד שם רש"ל מ"ז
ינופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלם) הני טובא הויין צהלי קולך בת גלים נביא הוא דקאמר לה
לכנסת ישראל צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים הקשיבה
לישה מהאי לא תסתפי אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע דמתיל כאריה שנא' °עלה אריה מסובכו וגו' מאי ירמיה ד

על ידי שליח. דהיינו בזוי יותר אף הקב"ה נפרע ע"י שליח ונתבייש יותר: כתיב מרום קצו. בישעיה: וכתיב מלון קיצו. במלכים. מרום קיצו משמע דירה של מטה כדכתיב (ירמיה יז) מרום מראשון מקום מקדשנו מלון קיצו משמע דירה של מעלה בית מלונו: ה' אמר אלי עלה אל הארץ וגו' מאי היא. היכי אמר לו הקב"ה להשחית: יען כי מאס העם הזה וגו'. ומשוש את רצין ובן רמליהו ואתרעו להשחית' ברצין ובר רמליהו: מארת ה'. שלא נשבע מכל מה שהיה אוכל: ליטרא ירק. במדה: ועלה על כל אפיקיו. שאמר לו הקב"ה עלה והשחת: מ"ט. מאחר שברשות הלך שנביא נתנבא עליו מאי טעמא איענש: בא נביא ואמר לו. כשבא על ירושלים: כי לא מועף לאשר מוצק לה· לא נמסר עמו של חזקיה שהוא עיף בתורה ביד סנחריב המציק לו: כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי וגו' לא כראשונים. עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב האחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: אם חוזר בו סנחריב מוטב. ואם לאו אעשה אותו גליל הגוים שמגלגל בחרפה בכל הגוים ל"א גליל לשון גללים.מ"ר: אחרי הדברים והאמת האלה. השתא משמע שהיה מדבר בחזקיהו שהיו עסוקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם אליו: האי רישנא להאי פרדשנא. וכי מביאין דורון כזה לאדון כזה וכי מפני שהאמת בחזקיהו בא סנחריב: רבינא אמר מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב"ה ונשבע· להביא סנחריב והיינו אמת שחותמו וקיומו של הקדוש ברוך הוא אמת:

ויעשה אבוס. שיהיו כלם פגרים ויאכלו סוסיהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כעין אבוס: מגבת ועד אנטיפרס. מקומות שבסוף התחומים: אע"פ שאלף גפן באלף כסף. שהן יקרים שאין להם רוב כרמים אפילו הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאבוד ומבײרים אותן והיו עוסקין בתורה: לשלל. כל אחד ואחד לעצמו או לחלוק ביחד אותו ממון שנשאר מחיל סנחריב ל"א לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון שבזוז מעשרת השבטים מעורב בו דאיכא משום גזל: כמשק גבים שוקק בו. השקאה של צינורות שמזלפין בהם מים נובעין השקו באותו ממון וטיהרתו דמה צינורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה ע"י טבילה אף ממונם וכו' משק שו"ן בלע"ז: בא על עית וגו'. ומתרגמינן ומני רבני משרייתיה: עברו מעברה גבע מלון יהלנו וגו' יושבי הגבים העיזו. ולא קא חשיב עוד היום בנוב לעמוד דההוא לאו מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתייר מעונה של נוב: הני טובא הוי. די"ב הוא דאיכא: נביא הוא. קרא דצהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה דחשיבנא ביה תלתא בת גלים לישה ענתות הנהו לאו מן חושבנא נינהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל וכו': מהאי לא תסתפי. שתנצל מידו היינו דכתיב צהלי קולך אלא אסתפי מנבוכדנצר שנמשל לליש דכתיב ביה עלה אריה מסובכו והיינו דקאמר הקשיבי לישה:
עניה

גליון הש"ס
גמ' בבית רשע זה פקח בן רמליהו · וכן גיטין דף נה ע"ב · אשרי אדם מפחד זה:

עניה ענתות עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות דכתיב °דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין מי דמי התם ארי הכא ליש אמר רבי יוחנן ששה שמות יש לארי אלו הן °ארי °כפיר °לביא °ליש °שחל °שחץ אי הכי בצרו להו עברו מעברה תרתי נינהו מאי °עוד היום בנוב לעמוד אמר רב הונא אותו היום נשתייר מעונה של נוב אמרי ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומא סגא בחד יומא כי מטו לירושלם שדי ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעילוי שורה עד דחזיוה לכולה ירושלם כי חזייה איזוטר בעיניה אמר הלא דא היא קרתא דירושלם דעלה ארגישית כל משיריתי ועלה כבשית כל מדינתא הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי עלה וקם ומניד ברישיה מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דבירושלם אמרי נישדי ביה ידא האידנא אמר להו תמהיתו *למחר אייתי לי כל חד וחד מינייכו *גולמו הרג מיניה מיד °ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא °וישבי בנוב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד מאי וישבי בנוב אמר רב יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק *לשכור בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה אותביה ושדייה תותי בי *בדייא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב °תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה קא חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו בתמי דמא איכא דאמרי אתא יונה איטריף קמיה °אמר *כנסת ישראל ליונה אימתילא שנאמר °כנפי יונה נחפה בכסף שמע מינה דוד מלכא דישראל בצערא שרי אתא לביתיה ולא אשכחיה אמר *תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרדיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי דקא מסגי חזייה לערפה אמיה דהוות נוולא כי חזיתיה פסקתה לפילכה שדתיה עילויה סברא למקטליה אמרה ליה עלם אייתי לי פלך פתקיה בריש מוחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלין לי פתקיה לדוד לעילא ודץ ליה לרומחיה אמר ניפול עלה ונקטל אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא *ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין א"ל מאי בעית הכא א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותיך בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתיב °ויעזור לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רדיף בתרייהו כי מטא קובי אמרי קום ביה כי מטא בי תרי אמרי בתרי גוריין קטלוה לאריא אמרי ליה זיל אשתכח לערפה אימיך בקיברא כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחיש חיליה וקטליה היינו דכתיב °אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה הא דאמרן אליעזר עבד אברהם דכתיב °ואבוא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק יעקב אבינו דכתיב

עניה ענתות. כמו עניה כלומר נביאות ירמיה הענתותי היא שעתידה לבא על נבוכד נצר שתמסר ירושלים בידו: הרי כפיר וכו'. ובדוכתא אחריתי מפורש למה נקראו לו כל השמות הללו: אי הכי. דכולי קרא נהלי קולך לא מחושבנא הוא א"כ ליכא אלא תשע מסעות דהא עוד היום לאו מחושבנא [גמי תורה אור הוא] ומתרץ עברו מעברה תרתי הויין עברו חד מעברה חד והיכא עשר מסעות: אותו היום נשתייר מעונה של נוב. [דמפני עון] שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב"ה העונש עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונש ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום היה כובשה והכי משמע קרא עוד היום אותו יום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: סגא בחד יומא. והיינו י' מסעות שנסע אותו היום: שדו ליה. לסנחריב: בסתרקי. תחתיו טפי"ט בלע"ז עד שראה ירושלים כולה: עלה וקם ומניד ברישיה· עליה עמד והיה מניד בראשו: נשדי ביה ידא האידנא. נלחם בה עתה: תמהיתו. תמה הוא להתחיל היום משום חולשא דאורחא ל"א תמהיתו נתיגעתם ודומה ליה (בסנחריב) איתמה למיתב: גולמו הרג. חתיכה של חומה לשון פרסי אבן רעועה מן החומה ונבקעה: בת דינא בטל דינא. כיון שלן דינא בטל הריב וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הגליח ממחרת: וישבי בנוב. איידי דאיירי לעיל באותו יום שנשתייר מעונה של נוב נקט הכא וישבי בנוב שבא על עסקי נוב: הרפה. היינו ערפה: משקל קינו. מתרגמינן מתקל סופיניה: והוא חגור חדשה. והוא אסיר איספניקי חדתא: נטרד דואג האדומי. שספר לשון הרע על דוד שנתקנא בו שאול ולפי שקבל אחימלך את דוד בנוב אמר ליה שאול סוב ופגע בכהני ה' נמצא שעל ידך נהרגו ואתה נכשל ובחטא זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמת פלשתים: שכר ביזאי. לשון פרסי קריטא ל"א כפר היא: קמטיה. הכניעו תחת הבד של זיתים ויתיב עלה למעכו: מכא ליה ארעא מתותיה. נתרככה הארץ מתחתיו ולא הזיקו ל"א מכא נשפלת כעין גומא והיתה מגינה עליו: בארבע סאין של מים ל"א בארבע כורא דמיא בד' *עודות של מים: איטריף קמיה. היתה טורפת ומהבטת עצמה וממרטת כנפיה והומה ומצערת: קפצה ליה ארעא. כמו לא תקפוץ (דברים טו) נתקצרה הארץ והגיע מהרה לארץ פלשתים: לערפה אימיה. דישבי: נוולא. טווה: כד חזיתיה. ערפה לאבישי סברה למקטליה באותו פלך שהיה בידה ולא נגע בו: אמרה ליה. לאבישי אייתי לן ההוא פלך דנפל לפניך: ה"ג פתקיה בריש מוחה וקטלה. השליך אבישי הפלך לראשה ומתה: פתקיה לדוד לעילא. זרקו כלפי מעלה: ודץ ליה. נעץ תחתיו חניתו בקרקע כדי שיפול עליו וימות: ונימא איהו. דוד עצמו לימא שם: אין חבוש. אין דעתו מכוונת לומר השם והשתא ניצל דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להם: אמר ליה. אבישי לדוד: ומאי בעית הכא. למה באת כאן: אמר ליה. הקב"ה אמר לי רצונך שיכלה זרעך או תמסר ביד אויביך והכי אהדרי ליה מוטב שאפול ביד אויב: אמר ליה אפיך צלותיך. הפוך תפלתך ואמור לפניו מוטב יכלת זרעך ולא תמסר ביד אויב דמה לך בצער בניך: בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער. משל הוא שאומרים בני אדם: סייע בהדן. עזור בתפלתך להפכה: והוה קא רדיף בתרייהו. והם בורחין שהיה קרוב לארץ פלשתים: וכי מטו קובי. לאותו כפר ששמו קובי שבין א"י לארץ פלשתים: אמרי קום ביה. אמרו זה לזה עמוד כנגדו ואל תברח ונכנו ולכך נקרא קובי איניהו הוו בקיאי בשמות הכפרים ועדיין היו מפחדין ובורחין: כי מטא בי תרי. שם מקום: אמרו בין תרי גוריון. בתמיהא: בקברא. שהרגוה:

ויצא

ישעיה י
ירמיה א
ישעיה י
מ"ב יט
ש"ב כא
תהלים יח
שם סח
שמואל ב כא
שם
בראשית כד
[בראשית מט שופטים יד בראשית מט ישעיה ל תהלים לא איוב כח]
רש"ל מ"ז
[בילקוט ישעיה סי' י' איתא קצת בנוסחא אחרת ועי' עוד בערוך ערך גלמהבג]
[עי' בערוך ערך שכר בזאי פי' יפה באריכות]
נ"א סדייא
[ברכות נג: שבת מט. קל: גיטין מה.]
לעיל כב:
ברכות ה.
כורות. רש"ל
נ"א דאתיתו מאורחא

גליון הש"ס
גמ' אמר כנ"י ליונה אימתלי. עיין כ"י סוף פרק ד' מיתות:

מסורת הש"ס

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. אלמא בא לחרן וכתיב ויפגע במקום שעדיין לא הגיע לחרן שהיה עדיין בבית אל: שהתפללו בו רש"ל מ"ז אבותי. אברהם ויצחק (אברהם דכתיב ויעתק משם יצחק אין מקרא בידי): הרהר בדעתיה למהדר. למקום: קפצה ליה ארעא. והיה שם מיד וקרא מוכיח דכתיב ויפגע במקום שהמקום פגעו שקפצה לו הארץ ונתקרב לו המקום: הכי גרסינן ד"א אין פגיעה אלא תפלה. ונראה למורי דהכא לא מיגרסא הך מילתא: בית אל זה ירושלים חרן חוץ לארץ: כי בא השמש. ויבא השמש לא נאמר אלא כי בא השמש דמשמע שהיה דעתו לחזור כי עוד היום גדול כיון שראה כי בא השמש לן: ויזרח לו השמש. משמע השמש שהיה לו כבר שבא בשבילו כבר: ומנ"ל דכלה זרעיה דדוד. כדאפיך אלותיה: התם נמי אשתייר אביתר. מכהני נוב: שגלונות. מלכות: על אברהם. כשנלחם בד' מלכים: בעי אביי. האי חסר חד היכי קאמר אי חסר חד רבוא וכו': ראשונה. כת ראשונה מחיל של סנחריב: עברו בשחי. שטו הסוסים בירדן ונתמעטו המים עד שעברו: אמצעיים בקומה. זקופה ולא היו המים מגיעין אלא עד הצואר יגיע: שחי. כמו שחו: העלו עפר ברגליהם. שלא היה שם מים כל עיקר: קרתי. לשון מקור: ה"ג ויצא מלאך ה' ויך [עי' תוס' מגילה כא: ד"ה אלמא] במחנה אשור אמר רבי וכו'. ולא גרסינן והא כתיב ויצא מלאך ה' אלמא כל המחנה אשור איתו אלא קפ"ה אלף ולעיל קתני מאתים וס' רבוא: הללו. קפ"ה אלף ראשי גייסות נגידי החיל שכן עולה לחשבון

תורה אור

דכתיב °ויצא יעקב מבאר שבע וילך בראשית כח
חרנה וכתיב ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש *כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו בעי למיהדר כיון דהרהר בדעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום [א] דבר אחר *אין פגיעה אלא תפלה שנאמר °ואתה אל תתפלל בעד ירמיה ז העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי וילן שם כי בא השמש בתר דצלי בעי למיהדר אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינה מיד בא השמש והיינו דכתיב ויזרח לו השמש וכי לו בלבד זרחה והלא לכל העולם כולו זרחה אלא א"ר יצחק שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו ומנלן דכלה זרעיה דדוד דכתי' °ועתליה אם אחזיהו ראתה כי מת בנה מ"ב יא ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה והא אשתייר ליה יואש התם נמי אשתייר אביתר דכתיב °וימלט בן אחד לאחימלך ש"א כב בן אחיטוב ושמו אביתר אמר רב יהודה אמר רב אלמלא (*לא) נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט אמר רב יהודה אמר רב בא עליהם סנחריב הרשע בארבעים וחמשה אלף איש בני מלכים יושבים בקרונות של זהב ועמהן שגלונות וזונות ובשמנים אלף גבורים לבושי שריון קליפה ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו [ב]והשאר פרשים וכן באו על אברהם וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג במתניתא תנא אורך מחנהו ארבע מאות פרסי רחב צואר סוסיו ארבעים פרסי סך מחנהו מאתים וששים ריבוא אלפים חסר חד בעי אביי חסר חד ריבויא או חסר חד אלפא או חסר מאה או חסר חד תיקו תנא ראשונים עברו בשחי שנאמר
ישעיה ח °וחלף ביהודה שטף ועבר אמצעיים עברו בקומה שנאמר °עד צואר יגיע אחרונים העלו עפר ברגליהם שם
ולא מצאו מים בנהר לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שנאמר °אני קרתי ושתיתי מים וגו' שם לז
והכתיב °ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף (ויקומו) [וישכימו] בבקר והנה שם
כלם פגרים מתים אמר ר' אבהו הללו ראשי גייסות הן אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב °במשמניו שם י
רזון בשמינים דאית בהו אמר רבינא דיקא נמי דכתיב °וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה דה"ב לב
וגו' ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילוהו בחרב שמע מינה במה הכם רבי אליעזר אומר ביד הכם
שנאמר °וירא ישראל את היד הגדולה היד שעתידה ליפרע מסנחריב רבי יהושע אומר באצבע הכם שנאמר שמות יד
°ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב ר' אליעזר בנו שם ח
של ר' יוסי הגלילי אומר אמר לו הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה אמר לפניו רבונו של עולם נטושה
ישעיה כא ועומדת משעת ששת ימי בראשית שנאמר °מפני חרבות נדדו *וגו' ר' שמעון בן יוחי אומר אותו הפרק [נ"ל מפני חרב נטושה וגו']
שם כח זמן בישול פירות היה אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות הזקק להם שנאמר °מידי
עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבור ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה וגו' אמר רב פפא
היינו דאמרי אינשי אגב אורחך לבעל דבבך אישתמע ויש אומרים בחוטמן נשף בהן ומתו שנאמר
שם מ °וגם נשף בהם ויבשו ר' ירמיה בר אבא אמר כפיים ספק להם ומתו שנאמר °וגם אני (הכתי) [אכה] יחזקאל כא
כפי אל כפי והניחותי חמתי ר' יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו
[עי' תוספות מנחות כט. ד"ה קוצי] שנאמר °מרוממתך נפצו גוים וכמה נשתייר מהם רב אמר *עשרה שנאמר °ושאר עץ יערו מספר ישעיה לג שם י
יהיו ונער יכתבם כמה נער יכול לכתוב עשרה ושמואל אמר תשעה שנאמר °ונשאר בו עוללות שם יז
כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה ר' יהושע בן לוי אמר ארבעה
עשר שנאמר שנים שלשה [וכו'] ארבעה וחמשה רבי יוחנן אמר חמשה סנחריב ושני בניו נבוכד נצר
ונבוזר אדן נבוזר אדן גמרא נבוכד נצר דכתיב °ורוה דרביעאה דמי לבר אלהין ואי לאו דחזייה מנא דניאל ג
הוה ידע סנחריב ושני בניו דכתיב °ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו מלכים ב יט
הכוהו בחרב אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו דכתיב °ביום ההוא יגלח ה' ישעיה ז
בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה אתא
קודשא בריך הוא ואדמי ליה כגברא סבא א"ל כי אזלת לגבי מלכי מזרח ומערב דאייתיתינהו לבנייהו
וקטלתינהו מאי אמרת להו אמר *להו ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב אמר ליה היכי נעביד א"ל זיל ג"ל ליה
ושני

לכדאמרינן ארבעים וחמשה אלף בני מלכים שמנים אלף גבורים ששים אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמר והשאר פרשים אין מספר: במה הכם. המלאך: היד הגדולה. יד הגדולה לא נאמר אלא היד דמשמע היד שעתידה וכו': מגלך נטושה. שחוזה מגלך להרוג את אלו: גבריאל. ממונה על בשול הפירות: הזקק לאלו. לחיל סנחריב להרגן: אגב ארחך. כשתלך לדרכך לפי תומך: לבעל דבבך אשתמע. לשונאך התראה והפחידו: נשף. נפח: עשרה. שהנער יכול חולין נח: להטיף טיפה של דיו והיינו יו"ד שנאמרו עשרה: ושמואל אמר תשעה. ונשאר בו עוללות כנוקף זית שאין נשארין [ברכות כו: תענית ז: תו' סוטה יד.] בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה ארבעה וחמשה והיינו תשעה: י"ד שנים ושלשה ארבעה וחמשה. ר' יוחנן מקרא לא דייק להו אלא הכי קאמר הללו חמשה נשתיירו מהן סנחריב ושני בניו וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף שנים או שלשה גרגרים כך ישתייר לו מעט ד' או ה': נבוכדנצר דכתיב. גבי [חנניה] מישאל ועזריה ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין אלמא דחזא גבריאל והכירו בכבשן: סנחריב ושני בניו. דכתיב ויהי הוא משתחוה בית וגו': אי אפשר לאמרו. שהקדוש ב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: דאייתיתינהו לבנייהו. כדאמרינן שהביא עמו ארבעים וחמשה אלף בני מלכים:
אשני

הגהות הגר"א
[א] גמ' ד"א אין פגיעה כו' עד ואל תפגע בי · נמחק: [ב] שם והשאר פרשים. נ"ב ורגלים:

תורה אור

ושני נפשך במאי אישני אמר ליה זיל אייתי לי מספרא ואינזייך אנא מהיכא אייתי א"ל עול להההוא ביתא ואייתי אזל אשכחינהו אתו מלאכי שרת ואידמו ליה כגברי והוו קא טחני קשייתא א"ל הבו לי מספרא א"ל טחון חד גריוא דקשייתא וניתן לך טחן חד גריוא דקשייתא ויהבו ליה מספרתא עד דאתא איחשך א"ל זיל אייתי נורא אזל ואייתי נורא בהדי דקא נפח ליה אתלי ביה נורא בדיקניה אזל גזייה לרישיה ודיקניה אמרו היינו דכתיב
ישעיה ז °וגם את הזקן תספה אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גרירתיה לארמאה שפיר ליה איתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה אזל אשכח דפא מתיבותא דנח אמר היינו אלהא רבא דשיזביה לנח מטופנא אמר אי אזיל ההוא גברא ומצלח מקרב להו לתרין בנוהי קמך שמעו בנוהי וקטלוהו היינו
מ"ב יט דכתיב °ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב
ראשית יד וגו' °ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וגו' אמר רבי יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו
איוב ג לאברהם לילה שמו שנאמר °והלילה אמר הורה גבר ור' יצחק נפחא אמר שעשה עמו
שופטים ה מעשה לילה שנאמר °מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא אמר ריש לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא וירדף עד דן אמר רבי יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו ראה בני בניו שעתידין
מ"א יב לעבוד ע"ז בדן שנאמר °וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע
ירמיה ח לדן שנאמר °מדן נשמע נחרת סוסיו אמר רבי זירא אע"ג דשלח ר' *(יהודה בן בתירא מנציבין) *הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו והזהרו בוורידין כר'
שם יב יהודה והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה כי הא מילתא מודעינן להו °צדיק אתה ה' כי אריב
אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד נטעתם גם שורשו ילכו גם עשו
שם פרי מאי אהדרו ליה °כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח ואיך
תעשה בגאון הירדן משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ ג' פרסאות לפני הסוסים בין בצעי המים
נזדמן לו רגלי אחד רץ לפניו ג' מילין ביבשה ונלאה א"ל ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עאכ"ו ומה
שלשת מילין כך ג' פרסאות על אחת כמה וכמה ומה ביבשה כך בין בצעי המים על אחת כמה וכמה
אף אתה ומה בשכר ארבע פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה תמיה כשאני משלם
שם כג שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאכ"ו היינו דכתיב °לנביאים נשבר לבי בקרבי רחפו
כל עצמותי הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין מפני ה' ומפני דברי קדשו הני ד' פסיעות מאי היא
ישעיה לט דכתיב °בעת ההיא שלח מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים וגו' משום כי חלה חזקיהו ויחזק
שדר ליה ספרים ומנחה (אין) °לדרוש (את) המופת אשר היה בארץ דאמר רבי יוחנן אותו היום שמת [דה"ב לב]
בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיהו ואיתפח אהדרינהו קודשא בריך הוא להנך עשר שעי ניהליה
שם לח דכתב °הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש
עשר מעלות במעלות אשר ירדה א"ל מאי האי א"ל חזקיהו חליש ואיתפח אמר איכא גברא כי האי ולא בעינא
לשדורי ליה שלמא כתבו ליה שלמא למלכא חזקיה שלם לקרתא דירושלם שלם לאלהא רבא נבוכד נאצר
ספריה דבלאדן הוה ההיא שעתא לא הוה התם כי אתא אמר להו היכי כתביתו אמרו ליה הכי כתבינן
אמר להו קריתו ליה אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף אמר אלא הכי כתובו שלם לאלהא רבא שלם לקרתא
דירושלם שלם למלכא חזקיה אמרי ליה *°קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא רהט בתריה כדרהיט לעיל דף פב. ב"מ פג:
[במדר' וילקו' לית' שלש וכ"ה ברש"י ירמיה יב פ"ה] *ארבע פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה אמר ר' יוחנן אילמלא(*לא) בא גבריאל והעמידו לא היה תקנה לשונאיהם [עי' תוס' מגילה כא.]
של ישראל מאי בלאדן בן בלאדן אמרי בלאדן מלכא הוה ואישתני אפיה והוה כי דכלבא הוה יתיב בריה על
מלכותא כי הוה כתיב הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה בלאדן מלכא היינו דכתיב °בן יכבד אב ועבד אדניו מלאכי א
ירמיה נב בן יכבד אב הא דאמרן ועבד אדוניו דכתי' °ובחודש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך
נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וישרף את בית ה' ואת בית המלך
ומי

אשני נפשך · שנה עצמך כדי שלא יכירוך : ואגזייך אנא · אני אגלחך : קשייתא · גרעיני תמרים : טחון · אלו גרעינין וניתן לך מספרים והיינו דכתיב בתער השכירה על שם שטרח כתנו לו תער לגלח ואיזהו שכר נתנו לו בעברי נהר דברים שדרכן לעשות על ידי נהר דהייט טחינת ריחים : וגם הזקן תספה · דלא כתיב גלוח אלא ארחא אבל אזקן כתיב תספה לשון כלוי על ידי אור שכלתה לגמרי : גרירתיה לארמאה · וספר באפיה · אם אתה מחכך את הארמאי והוטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעת חוכא מיניה : בית נסרך אלהיו · לשון נסר שהשתחוה לנסר ועשאו אלוה : היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה · משמע מפני שמשתחוה לשם הכוהו : ויחלק עליהם · איידי דאיירי במלאכים איירי נמי בהאי קרא דכתיב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' נקט ויחלק עליהם לילה וגו' : מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו · והוא סייעו : מעשה לילה · שנלחמו בשבילו כוכבי לילה כמו שעשו בשביל ברק : טבא מליה דר' יצחק נפחא מדבר נפחא · ר' יוחנן דמקרי בר נפחא בכולא הש"ס כמו (ב"מ דף פה:) מאן עייל בר נפחא נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו : הזהרו בזקן · אע"פ ששכח תלמודו הואיל ומחמת אונסו הוא : הזהרו בורידין כר' יהודה · דאמר בשחיטת חולין (דף כז·) עד שישחוט את הורידין של עוף הואיל וצולהו כולו כאחד אינו חותכו ומולחו כבשר חיה ובהמה: הזהרו בבני עמי הארץ · שנעשו תלמידי חכמים לעשות להם כבוד שמהם תצא תורה לישראל שהרי יצאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב ומבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק כדלקמן ואע"ג דאמר רבי יהודה הכי הזהרו בבני עמי הארץ:

כי הא מילתא · דלקמן מודעינן להו כי היכי דחזינן לקמן דלא זכה נבוכדנצר לאותו כבוד אלא מפני זכות ד' פסיעות כדאמרינן לקמן ה"נ אמרי' לבני עמי הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא מחמת זכות מעט שהיה באביהם מ"ר. ואית דאמרי דרבי זירא אדלעיל קאי אבני סנחריב אע"ג דשלח רבי יהודה הזהרו בבני ע"ה לכבדן שמהם תצא תורה כי היכי דנפקו מסנחריב כי הא מילתא מודיעים להו לבני ע"ה דהא דמוקרין להו לאו משום אביהם אלא משום תורה שבהם שלא תזוח דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם צדיקים היו : מדוע דרך רשעים צלחה · מפני מה הצליח נבוכדנצר וכבש ירושלים : אהדרו ליה · לירמיה : בצעי מים · מרש"קו בלעז : ד' פסיעות · מפורש לקמן : על אחת כמה וכמה · שיהו כל אדם יכולין לתמוה על מתן שכר גדול שישתלם עליהם : לנביאים · אברהם יצחק ויעקב : נשבר לבי בקרבי · כלומר תמהתי על מתן שכרן : שתי שעות · כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקברו : אתפח · נתרפא : אהדרינהו הקב"ה · להנך שעות לחזקיהו דאותו היום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות : רהט בתריה · דשליח : לא היה להם תקנה · שהיה שכרו מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתנו : הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה · כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בלאדן דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן לא הוי מיתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כולהו אינשי פלוני בן פלוני להכי כתיב מרודך בלאדן : בחדש החמישי בעשור לחדש בא נבוזר אדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם . אלמא נבוכד נצר סליק לירושלם :

גי' ב"ש ריב"ל
ברכות ח:

גליון הש"ס
גמ' קריינא דאגרתא · בתנחומא פ' תשא איתא דמרודך בלאדן בעצמו נתהרט ורהט בתריה ג' פסיעות :

ומי סליק נבוכד נצר לירושלים והכתיב °ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה ואמר ר' אבהו זו אנטוכיא רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי חד אמר דמות דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו אמר רבא טעין *תלת מאה כודנייתא נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכד נצר לנבוזראדן כולהו בלעתינהו חד דשא דירושלם שנאמר °פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומון בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפקא קלא ואמר שוור בר שוור נבוזר אדן שוור דמטא זימנא דמקדשא חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר °יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר °גת דרך ה' לבתולת בת יהודה קא זיחא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמר °קחי רחים ושחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא נאמר אלא קמח *חזא דמיה דזכריה דהוה קא רתח אמר להו מאי האי אמרו ליה דם זבחים הוא דאישתפיך אמר להו אייתי ואנסי אי מדמו כסי ולא אידמו אמר להו גלו לי ואי לא סריקנא לכו לבשרייכו במסריקא דפרזלא אמרו ליה האי כהן ונביא הוא דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם וקטלוהו אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי רבנן קטיל עילויה ולא נח אייתי דרדקי דבי רב קטיל עילויה ולא נח אייתי פרחי כהונה קטיל עילויה ולא נח עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבוא ולא נח קרב לגביה אמר זכריה זכריה טובים שבהן איבדתים ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו מיד נח הרהר תשובה בדעתיה אמר מה הם שלא איבדו אלא נפש אחת כך ההוא גברא מה תיהוי עליה ערק שדר פורטיתא לביתיה ואיתגייר תנו רבנן *נעמן גר תושב היה נבוזר ארן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק ואף מבני בניו של אותו רשע ביקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניס תחת כנפי השכינה היינו דכתיב °רפינו* את בבל ולא נרפתה עולא אמר זה נבוכד נצר רבי שמואל בר נחמני אמר אלו נהרות בבל ותרגמה דציניתא (*צרידתא) דבבלאי אמר עולא °עמון ומואב שיבבי בישי דירושלם הוו כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם שלחו לנבוכד נצר פוק ותא אמר מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי שלחו ליה °כי אין האיש בביתו [א]הלך בדרך מרחוק *ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר °ה' איש מלחמה שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו אית להו צדיקי דבעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה °צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שנאמר °ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר °ליום הכסא יבא (ל)ביתו אין כסא אלא זמן שנאמר °בכסה ליום חגנו שלח להו סיתווא הוא ולא מצינא דאתי מתלגא וממיטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנאמר °שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב °בעת ההיא נאום ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי אמר ליה מאן בר נפלי א"ל משיח משיח בר נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב °ביום ההוא אקים

ומי סליק כו' והא כתיב · בההיא פרשתא ויעלו צדקיה אל המלך רבלתה אלמא בבבלה הוה : זו אנטוכיא · ואנטוכיא קיימא לן *דאינה מארץ ישראל: דמות דיוקנו · של נבוכד נצר : חקוקה לו על מרכבתו · של נבוזר אדן ודומה לו כמו שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכד נצר והייט כבוד : טעין תלת מאה כודניית' · משאוי שלש מאות פרדות : נרגא דפרזלא · פטישי ברזל : דשליט' בפרזלא · ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר : בלעתינהו · לא בליעה ממש אלא שיברם שהיו מתפוצצין הפטישים בהכותם בשער לשברה : פתוחיה יחד. משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל כלום : שוור בר שוור · דולג בר דולג קום וכבוש ירושלים לנבוזר אדן קאמר ל"א שוור בר שוור מדלג בר מדלג קפצת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה : בקופא · מגב הפטיש ולא מחודו כמו קופא דמחטא (ב"מ דף נח:) : יודע כמביא למעלה· תפלה היא יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בבמא הכבוד : גבה היכלא · ובקש לעלות לרקיע : דרכו ביה מן שמיא · והשפילוהו : זחה דעתיה · מתגאה על שהיה מצליח : עמא קטילא · שכבר נגזר עליהם על כך : וטחני קמח · וטחני חטים לא נאמר אלא קמח שאין צריך טחינה : צמתך · מקום שהקלעים צומתין בצד הראש : שובל · קלע הראש שדומין לשבלים: גלי שוק עברי נהרות· פורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו ותטחן עדיין תגלי קלעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות : אייתו לי ואינסי · ואנסה אם דם זבחים הוא : כסי ולא אידמי . שחט בהמות ולא אידמי הדם : פרטתא · שטר צוואה: ואיתגייר · נבוזראדן : גר תושב · שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים: של אותו רשע· נבוכד נצר : רפינו ולא נרפתה· שהיה הקב"ה מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: אלו נהרות בבל · שהם רעים לשתות : צינייתא דבבל. דקלים מרים הם שעומדים בנהרות ל"א ליטונייתא דבבל דקלים רעים של נהרות בבל שאין נושאים פירות לפי שהמים רעים הן לגדל פירות בסוטה (דף מו:) אמרי' קוסטא הוא דאמריתו הכי לנייתא דבבל משמת ימי בראשית איתנהו ונהר שתחת הני ליטונייתא מי מרים ניהו : שיבבי · שכנים : פוק תא · צא ממקומך ובא אל ארץ ישראל ותכבשנה : כי אין האיש · מקרא הוא במשלי : בקריבא הוא · בקרוב הוא ויבא בעת דוחקם לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעים אנו שהוא אכל מילתא דהוה אמרי ליה הוה משיב דבר זה : צרור הכסף לקח בידו · צדיקים שבהן מתו : ואכרה לי בחמשה עשר כסף · פדיתי אותה במצרים בט"ו בניסן : כסף וחומר שעורים ולתך שעורים. בזכות צדיקים שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין ולתך חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם °בחולין פרק גיד הנשה (דף צב·) פעמים ששלשים כאן וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו כאן ושלשים בארץ ישראל ובמסכת חולין היכא דקא מפרש האי קרא בצדיקיא אמרי אין כסף אלא צדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו : כבר קבע להם זמן · שלא יבא עד ע' שנה שתשלים גלות בבל: מתלגא וממטרא· מחמת שלגים ומטרים: תא אשינא דטורי . בא דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרים: שלחו כר מושל ארץ· שלחו שליח אל נבוכד נצר שהיה מושל ארץ שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים : לית לי דוכתא · לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שיוכל אני וחיילי לישב במקום מכוסה מפני הגשמים : קבריהם של ישראל· מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה וחיילותיך יכולין לישב : יוציאו את עצמות מלכי יהודה · שעתידים להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו' : אימת אתי בר נפלי . איידי דאמרינן צרור הכסף לקח בידו שנתמעטו הצדיקים קא מיירי הא נמי במשיח וקאמ' תלמידים מתמעטין ואיידי דאמרי' ותהי האמת נעדרת אייתי הא דההוא אתרא דשמיה קושטא : אא

[גיטין מד:]
[עי' פירוש רשב"ם פסחים קיט: ד"ה שלש מאות]
הגהות הגר"א [א] גמ' הלך בדרך מרחוק · נמחק :
גליון הש"ס גמ' עמון ומואב כו' עי' בר"ס פ"ד מ"ד דידים : רש"י ד"ה כסף וכו' . וכעין זה לעיל צג ע"א ובברכות דף כו ע"א :
נקרא רפאנו [בפ"י ליתא וכ"מ מפי' רש"י דלא גרים ליה]
[סוטה מב: מח· לעיל צג·]
מ"ב כה · תהלים עד · שם · איכה א · ישעיה מז · גיטין נז: ע"ש · [שם ע"ש] · ירמיה נא · משלי ז · שמות טו · משלי ז · הושע ג · שם · תהלים פא · ישעיה טז · ירמיה ח · עמוס ט

מסורת הש"ס

את סוכת דוד הנופלת . מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי : עד שהראשונה פקודה . עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממהרת לבא פקודה כמו לא נפקד (במדבר לא) : שבוע . שמיטה : והמטרתי על עיר אחת . שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע במקום זה : חילי רעב . רעב מעט שלא יהא שובע בשום מקום : משתכחת מלומדיה.מתוך שאין להם מה לאכול : בששית קולות . יצאו קולות שבן דוד בא ל"א קולות מתקיעת שופר שנאמר יתקע בשופר גדול (ישעיה כז) : מלחמות . בין עובדי כוכבים לישראל : דהוה הכי . שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואעפ"כ לא בא בן דוד: בששית קולות מי הוה . כלום יצאו קולות שבן דוד בא : ועוד כסדרן מי הוה . כלומר אלו הצרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד אבל כי אתרמו אתי משיח : אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך . לא אתפרש האי קרא למאי איכתיב הכא דהא לא קא דריש ביה מידי ונראה למורי שכן נכתב בספרים תחלה כמו ששנינו בפ' אחרון דסוטה (דף מט:) בעקבות המשיח חוצפא יסגא וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו אשר חרפו עקבות משיחך : בית הועד . מקום שתלמידי חכמים מתוועדין שם ללמוד תורה : ה"ג והגבלן. מקום ששמו כך ישתומם: ואנשי הגבול . אנשי גבול ארץ ישראל ל"א אנשי גזית סנהדרין : כפני כלב . דדמיין ממש לכלב מ"ר ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה : משתולל על הבריות . כל העולם אומרין עליו שוטה הוא היינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל (איוב יב) : ליכא קושטא בעלמא . אין אדם בעו"ה שידבר אמת תמיד : אמר לי ההוא מרבנן דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא משני בדבוריה . לשקר ואישתעי לי הכי זימנא חדא אקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה : טרפא אבבא . שהיתה שואלת אותה : לאו אורח ארעא . לומר היכן היא הואיל וחייפ' רישה : ה"ג נערים ילבינו פני זקנים . כלומר יחפרו ויביישו אותם : וזקנים יעמדו בפני הנערים . לכבדם והיינו דאמרינן (בסוטה ד' מט:) בעקבות המשיח חוצפא יסגא : בת קמה באמה . לחרפה ולביישה : היוקר יעות . שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד ל"א היוקר יעות מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי . מ"ר : והגפן יתן פריו . ואעפ"כ יהיה היין ביוקר שלא יהיה ברכה בפרי עצמו ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרין ומתייקר היין אע"פ שרוב יין בעולם : כלו הפך לבן טהור הוא . כשפשט הנגע בכל העור כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה:כי ידין ה' עמו.להביא להם גאולה:כי יראה כי אזלת יד.שתלך ותחזק ידן של מסורות ומלשינין במלשינותן:שיתמעטו התלמידים.שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב: שתכלה פרוטה.והיינו אזלת יד שיהו בידים ריקניות : כביכול . כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה : אין עוזר ואין סומך לישראל.שיהיו שפלים למאד ואומר אין עוזר וסומך שיהיו מתייאשין מן הגאולה : דמעסקי ביה . לידע מתי יבא : ועקרב . נושך האדם פתאום : וחד חרוב . שאלף שנה יהיה חרוב חוץ משבת אלפים אלו דהיינו אלף שביעי : תרי . אלפים הוא חרב אלף שביעי ואלף שמיני : יומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור : משמט . ונעשה חרב : שכולו שבת . שהעולם משמט : הוי עלמא . העולם כך מתקיים : ב' אלפים היה תהו . תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן נ"ב שנה איכא אלפים שנה כדמוכחי קראי דכשנשלמו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן במסכת ע"ז (דף ט׳) גמירי דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתי שנין : ושני אלפים תורה . מן הנפש אשר עשו בחרן עד [אלפים] שנות המשיח ארבעים (*ושמנים) שנה עד שנולד יצחק וששים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי ק"ח וק"ל שהיו ליעקב כשבא למצרים הרי רל"ח ורד"ו שעמדו במצרים הרי תמ"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב (מלכים א ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הרי תתקכ"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי על פי חשבון שנות המלכים וע' דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי תת"ק ותתקכ"ח הרי אלפים פחות קע"ב וקע"ב קודם השלמת ד' אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב נשלמו שני אלפים תורה ואיידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים . מ"ר : ושני אלפים שנות המשיח . שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא משיח ותכלה הגלות ויבטל השיעבוד מישראל : אבל

תורה אור

את סוכת דוד הנופלת א"ל הכי אמר רבי יוחנן דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא ת"ר שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה °והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר שניה חיצי רעב משתלחים שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה ברביעית שובע ואינו שובע בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת ללומדיה *בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא אמר רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא אמר אביי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה ועוד כסדרן מי הוה [א] °(אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך) תניא ר' יהודה אומר דור שבן דוד בא בו *בית הוועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן יאשם [ב] ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו [ג] ופני הדור כפני כלב והאמת נעדרת שנאמר °ותהי האמת נעדרת [ד] (וסר מרע משתולל) מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי וסר מרע משתולל אמרי דבי ר' שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר לי *ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדבוריה זימנא חדא איקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משני בדיבורייהו ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה נסיבי איתתא מינהון והוו לי תרתין בנין מינה יומא חד הוה יתבא דביתהו וקא חייפא רישה אתאי שיבבתה טרפא אדשא *סבר לאו אורח ארעא *אמר לה ליתא הכא שכיבו ליה תרתין בנין אתו אינשי דאתרא לקמיה אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה א"ל במטותא מינך פוק מאתרין ולא תגרי בהו מותנא בהנך אינשי תניא ר' נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו *נערים ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני כלב ואין הבן מתבייש מאביו תניא ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פריו והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה מסייע ליה לר' יצחק דא"ר יצחק אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות אמר רבא מאי קרא °כולו הפך לבן טהור הוא ת"ר °כי ידין ה' עמו [וגו'] כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב אין בן דוד בא עד שירבו המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתייאשו מן הגאולה שנאמר ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ועוזר לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא *בעינא מנייכו לא תרחקוה דתנינא ג' באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב אמר רב קטינא *שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב שנאמר °ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי חרוב שנאמר °יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר °מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת ואומר °כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור *תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח

ובעוונותינו

עמוס ד

תהלים פט

ישעיה נט

מגילה יז:

[סוטה מט:]

[ב"מ מט. ע"ש]

הגהות הגר"א

[א] גמ' אשר חרפו . נדפס בגלדו רש"ל מוחק זה נמחק ההג"ה:[ב]שם ואנשי גבול . נמחק תיבת גבול.וצ"ל חול: [ג] שם ופני הדור כפני הכלב. נמחק: [ד] שם וסר מרע משתולל . נדפס בגלדו רש"ל מ"ז נמחק ההג"ה :

סוטה מט:

[נ"א ושמנים]

י"נ ספרי . אמרי

ויקרא יג

דברים לב

[ר"ה לא.] ישעיה ב

[בברכות לה: וביומא עב: גס בעי"י ליתא מלת בעינא וכן לעיל בסמוך במטותא מינך]

הושע ו

תהלים צב שם צ

ע"ז ט.

עין משפט
נר מצוה

י א מיי' פי"ב מהלכות מלכים ומלחמותיהם הלכה ב:

יא ב מיי' פ"ז מהל' תשובה הלכה ה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ותשעים. נמחק וכ"ב שלשים (עי' בע"ז ט' ב' ובתוס' ד"ה לאחר): [ב] רש"י ד"ה ותשקמו כו' עשר שנים. עשה כאן נקודות להפסיק ותיבת וכבר עברו וכו' עד בר דוד ז"ל נמחק:

ס"א שאין קץ למשיח אלא אם

ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא אמר ליה בתחילתו או בסופו אמר ליה איני יודע כלה או אינו כלה אמר ליה איני יודע רב אשי אמר הכי א"ל עד הכא לא תיסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש אמרתי לו זו מניין לך אמר לי לחיילות של רומי נשכרתי ובין גינזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחר ד' אלפים ומאתים [א]ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם יתום מהן מלחמות תנינים מהן מלחמות גוג ומגוג ושאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה רב אחא בריה דרבא אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר תניא רבי נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד תהום °כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר לא כרבותינו שהיו דורשין °עד עידן עידנין ופלג עידן ולא כר' שמלאי שהיה דורש °האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש ולא כרבי עקיבא שהיה דורש °עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשון שבעים שנה מלכות שניה חמשים ושתים ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה מאי ויפח לקץ ולא יכזב א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן *תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנאמר אם יתמהמה חכה לו שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה ת"ל °לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב מדת הדין מעכבת וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכין לקבל שכר שנאמר °אשרי כל חוכי לו *אמר אביי °לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנאמר אשרי כל חוכי לו לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו איני והאמר רבא דרא דקמי קודשא בריך הוא תמני סרי אלפי [פרסא] הואי שנאמר °סביב שמנה עשר אלף לא קשיא הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה הא דמסתכלי באיספקלריא שאינה מאירה ומי נפישי כולי האי *והאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלף הם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין *אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב תניא אידך ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנאמר °שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר °חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בעבודת כוכבים ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים אמר לו רבי אליעזר לר' יהושע והלא כבר נאמר °שובו אלי ואשובה אליכם אמר ליה רבי יהושע והלא כבר נאמר °כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון אמר לו ר' אליעזר והלא כבר נאמר °בשובה ונחת תושעון אמר לו ר' יהושע לרבי אליעזר והלא כבר נאמר °כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים

תורה אור
חבקוק ב
דניאל ז
תהלים פ
חגי ב
ישעיה ל
שם

אבל בשביל עונותינו שרבו. לא בא משיח לסוף ד' אלפים ויצאו מה שיצאו שעדיין הוא מעוכב לבא: שמנים וחמשה יובלין. היינו ד' אלפים מאתים וחמשים [שנה]: בתחלת. היובל האחרון הוא בא או בסופו: כלה. זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה דבתוך היובל בסופו הוא בא: עד הכא לא תיסתכי ליה. עד יובל האחרון לא תצפה לו דודאי לא יבא קודם הזמן הזה: איסתכי ליה. חכה לו שיבא: אשורית. כתב שלנו אשורית שבא מאשור כדאמר באידך פירקין (ד' כב.): לחיילות של פרס נשכרתי. שהייתי גולייר לאחד מהם: תנינים. דגים: והשאר ימות המשיח. שכלה השעבוד ומשיח בא: מחדש עולמו. לברוא עולם חדש: נוקב ויורד עד התהום. מה תהום אין לו קץ וסוף כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה (וכי קא מפרש אימת קאמר אם) יתמהמה חכה לו דאין לו סוף: לא כרבותינו. אל תצפו לאותו קץ שהיו רבותינו דורשין: עד עידן עידנין ופלג עידן. עידן כעידן הגלות של מצרים והיינו ד' מאות ב' עידנין ח' מאות היינו י"ב מאות ופלג עידן ב' מאות סך הכל אלף וד' מאות: ותשקמו בדמעות שליש. כלומר השקה אותם הקב"ה בין גלות מצרים לגלות בבל שליש גלות אדום כי קץ גלות אדום זה יהיה לסוף ג' פעמים ת' שנים וג' פעמים ע' שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף וארבע מאות ועשר שנים[ב]כבר עברו ולא היה כך מצאתי כתוב בשם הרב רבי שמואל בר דוד ז"ל: עוד אחת מעט היא. בנבואת חגי כתיב שהיה מתנבא כשיצאו ישראל מגלות בבל ויבנה בית המקדש והיינו עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי כל חמדת גוים לירושלים ור"ע דריש ליה לימות המשיח ולאחר חורבן והכי דריש ליה [עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן לישראל ואח"כ יבא המשיח ודרשה זו אינה אלא קרא אלפני הבית קאי וה"ק] עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ושוב לא אתן להם כל ימות בית אחרון וכן היה דמלכות ראשונה של מלכות חשמונאי נתקיימה שבעים שנה ואע"ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי מאה ושלש ומלכות הורדוס מאה ושלש עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כל כך ומלכות שניה של הורדוס נ"ב שנה ומלכות בן כוזיבא ב' שנים ומחצה ושוב לא היה להם מלך מ"ר. וכל הנך דרשות לאו משנה ולאו ברייתא. נ"א עוד אחת מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חורבן ולאחר אותו מלכות הנני מרעיש שמים וארץ ויבא משיח. ואין דרשה זו כלום שהרי ראינו כמה מלכיות לישראל לאחר חורבן ואעפ"כ לא בא משיח שהמלכות הראשונה שהיתה להם לישראל לאחר חורבן שבעים שנה הורדוס נ"ב בן כוזיבא ב' ומחצה ומצינו בסדר עולם מפולמוס של אספסיאנוס עד פולמוס של טיטוס שתים עשרה שנה ומפולמוס של טיטוס עד מלכות בן כוזיבא י"ז שנים ומלכות בן כוזיבא ב' שנים ומחצה: [בן כוזיבא מלך בביתר]: ויפח לקץ. תיפח נפשו של מחשב הקץ שלא היה לו לכזב ולומר כיון שהגיע וכו': יחכה ה'. הוא עצמו מחכה ומתאוה שיבא משיח: סביב י"ח אלף. בירושלים של מעלה משתעי קרא בסוף יחזקאל: באספקלריא המאירה. בחוזק נגהו של הקב"ה אין מסתכלין אלא תלתין ושית אבל בקליפות הנוגה לגדדין מרחוק מסתכלין כתות הרבה: ומי נפישי כולי האי. דלהוי בריר לן תלתין ושיתא הוו ולא פחות: והא רבי שמעון בן יוחאי. לא הוה ידע אם אלף הם אם מאה הם אם שנים הם: הא דעיילי בבר. שצריכין ליטול רשות כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה בהנהו לא פחיתי מתלתין ושית אבל אותן הנכנסין בלא רשות ברוב צדקם הנהו מספקא לן כמה הוו: בתשובה. אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבא ואם לאו לא יבא: דיו לאבל שעומד באבלו. דיו להקב"ה שעומד כמה ימים וימים אחור כלומר אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לדבר נ"א דיו לאבל דיין לישראל צער גלות אפילו בלא תשובה נגאלין: לא בכסף. לא בתשובה ומעשים טובים דאפילו אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי כסף בלשון תשובה: בעלתי אתכם. משמע בעל כרחכם בלא תשובה: אחד מעיר. אברור הצדיקים ואביאם לציון אע"פ שאין כולם חוזרין: כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי. אותן הבזויין ומתועבין בעבירות אעפ"כ יגאלו מלכים יראו וקמו:

כי

מסורת
הש"ס

גליון
הש"ס
גמ' לא פחות עלמא. ועי' במ"ר בראשית פ' ל"ה שכאחית לא פחות מתלתין צדיקי ועיין במ"ר במדבר פ' ג':

סוכה מה: ע"ש
יחזקאל מח
ג"ז שם:
בירושלמי סני' א"ל ר"א
ירמיה ג
ישעיה נב
מלאכי ג
ירמיה ג
ישעיה ל
שם מט

תורה אור

מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר °אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר °ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו' ושתק רבי אליעזר ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר °ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו' רבי (*אליעזר) אומר אף מזה שנאמר °כי לפני הימים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר *מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים שכתוב בהם שלום דכתיב °שלום רב לאהבי תורתך אין שלום מפני צר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולן שקולין אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא שנאמר °אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך וכתב (*בתריה) °ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר °וכרת הזלזלים במזמרות [א] וכתיב בתריה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר °כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב °והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר בר"ש *אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל שנאמר °ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וגו' ואשיבה שופטיך *אמר עולא אין *ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר °ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי אי בטלי דייני בטלי **גזירפטי אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב °ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך ואי בטלי דייני-בטלי גזירפטי דכתיב °הסיר ה' משפטיך פנה אויבך אמר ר' יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר °ואת עם עני תושיע וגו' אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר °כי יבא כנהר צר (ו)רוח ה' נוססה בו וסמיך ליה ובא לציון גואל ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב °ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב °וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב °למעני אעשה אמר רבי אלכסנדרי רבי יהושע בן לוי רמי כתיב °בעתה וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה אמר רבי אלכסנדרי רבי יהושע בן לוי רמי כתיב °וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה וכתיב °עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה סוסיא *ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חיור גווני ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו. דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא [א] דקרתא ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד ואסיר חד אמר דילמא מבעינא דלא איעכב אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך °היום אם בקולו תשמעו שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות א"ל לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שבן דוד בא אמרו לו רבינו תן לנו אות אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות אמרו לו ואף על פי כן אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו לדם בשעת פטירתו אמר להן העמיקו לי ארוני שאין

(ירמיה ד) (דניאל יב) (יחזקאל לו) (זכריה ח) (תהלים קיט) (יחזקאל לב) (שם כט) (ישעיה יח) (צפניה ג) (שם) (ישעיה א) (שבת קלט.) (שם) (שם) (צפניה ג) (שמואל ב כב) (ישעיה נט) (שם ס) (שם נט) (שם מח) (שם ס) (דניאל ז) (זכריה ט) (תהלים צה)

רש"י

כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: וככלות נפץ יד עם קדש. כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפולה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד: תכלינה. אלו הגלות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד: מגולה מזה. כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: ר' אליעזר אומר מזה. הפסוק כשתראה דאין שום אדם משתכר ואף שכר הבהמה לא נהיה והיינו כדאמרן עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין מעות מצויות בכיס: שכר בהמה. עבודת האדמה שהיא על ידי בהמה איננה: וליוצא ולבא אין שלום. אז יבא משיח: [שלום רב]. והיינו וליוצא ולבא אלו תלמידי חכמים אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: מן הצר. מרוב הצרות לא מיצר הרע: שקולין. שוין שער התבואה ויין רווחי' כדאמרן חמישית שובע גדול לא שקולין שוין שכולן יקרין: כשמן אוליך. שיהיו כולן קפויין וכיון שהם קפויין אין דגים כמצאין בחכה: עד שתכלה מלכות הזלה. שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה: נטישותיו. ענפים קטנים כלומר השרים והשופטים: וחסו בשם השם. כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי: סיגיך. תערובות שבך: בדיליך. המובדלים לראשי עם: יהירי. גסי רוח מישראל: אמגושי. פרסיים מכשפין שמצערין ישראל במס' שבת (דף עה.) פלוגתא איכא למאן דאמר אמגושי חרשי ואיכא מ"ד גדופי עובדי כוכבים: גזירפטי. שופטים עובדי כוכבים החובטין את ישראל במקלות: ואצרוף כבור סיגיך. רבים וגדולים בגסותם כשאצרוף ואסלקם ממך אזי אסירה כל בדיליך: אמגושי. הבדלים מיראת המקום: סיגיך. כמו רב דמתרגמינן סגי: משפטיך. כמו[ב] (צפניה ג) שופטיך: פנה אויבך. גזירפטי: נוססה. כמו (ישעיה י) כמסוס נוסס וכמו (שם נט) יאכלם סס רוח המקום נוקבת ומחרבת אותן עם הגלות הבאות שאף הוא מתכוין להשמידם: יירשו ארץ. היינו גאולה: עם ענני שמיא כבר אינש אתי. במהירות: וכתיב עני ורוכב על החמור. כעני הבא על חמורו בעצלות: סוסי ברקא. סוס מסורק *ומכוון ונאה שיש לי דגנאי הוא שיבא על חמור מנגנג היה ל"א סוסיא בדקא סוס בדוק לרוץ: בר חיור גווני. כלום יש לך סוס בר מאה גוונין שחמור שלו כן הוא במלתא בעלמא דחייה: חיור. מאה בלשון פרסי: האדון הזה. שכינה היתה עמהם: קול שלשה. דשכינה הוה בהדייהו: לדידיה. למשיח: בפתחא (*דקרתא). נראה למורי לא בפתח העיר ממש אלא גן עדן הוא כנגד כל העולם וקאמר ליה דבאותו צד של גן עדן שכנגד פתח העיר משיח שרוי: סובלי חלאים. מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וכתיב (שם) חליינו הוא נשא: כולהו. מי שיש לו ארבע וחמש נגעים: אסרי להו ושרו בחדא זימנא. מתירין כל נגעתן ביחד ומקנחין אותן וחוזרין וקושרין אותן: ואיהו. משיח: שרי חד. נגע ומקנחו וקושרו ואח"כ מתיר האחר ועושה כן ואינו מתיר שני נגעים יחד דסבר אי בעי לי לצאת ולגאול את ישראל לא איעכב כדי קשירת שני נגעים: אמר ליה. ר' יהושע למשיח לאימת אתי מר אמר ליה היום: אבטחך לך ולאביך לעולם הבא. דאי לאו צדיקים גמורין אתם לא הוה יהיב לך שלמא ולא הוה מדכר שמיה דאבוך: היום אם בקולו. של הקב"ה תשמעו: השער הזה. של עיר רומי שבעיר רומי היה אותו שער: ואין מספיקין לבנותו. פעם שלישית: מי פמיים. שירדן נובע ממנו כדתניא בבכורות (דף נה.) דן יוצא ממערת פמיים ומפרש התם שפיר: העמיקו ארוני. עשו לי קבר בקרקע עמוק: שאין

[נ"ל אליעזר]
[חגיגה יד: ע"ש וכ"ע]
[שבת קלט. ע"ש]
זמנויין רש"ל
נ"ל דרומי
עיין רש"א בח"א

הגהות הגר"א
[א] גמ' אפתחא דקרתא. נמחק תיבת דקרתא וכ"ב דרומי: [ב] רש"י ד"ה משפטיך כמו (צפניה ג) נמחק צפניה ג:

[הרמב"ם פרק י מהלכות מתנות עניים וכן בטור י"ד סי' רמז איתא ישראל וכצ"ל למובן ושביה בצדקה ודלא כמ"ש רש"א בח"א שנדחק בזה טובא בד"ה עד שיכלו שופטים מישראל וכו' ע"ש ברם לנוסחא שניה עדים נאמנים הרמב"ם וטור אתי' לשפיר]
**[גירי' הערוך גאזי דפאטי פי' סריסי ושוטרי השרים]

[עי' ברש"י דהכא ועי' ברש"י דע"ז לי ד"ה מי בארג וכו' בארג לשון פרס משובח כמו סוסי בארג בחלק ע"ש]

הגהות מהר"ב רנשבורג
א] גמ' שנאמר וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסר כצ"ל:

שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו תבן *אמר רב אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות *על ישראל תשעה חדשים שנאמר °לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל אמר עולא ייתי ולא איחמיניהוכן אמר [*רבה] ייתי ולא איחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי (לרבא) [*לרבה] מאי טעמא אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר [ליה] שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי *דר' יעקב בר אידי רמי כתיב °הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב °ויירא יעקב מאד ויצר לו שהיה מתיירא שמא *יגרום החטא כדתניא °עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא וכן אמר ר' יוחנן ייתי ולא איחמיניה א"ל ריש לקיש מ"ט אילימא משום דכתיב °כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא הבית] וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש בא ואראך דוגמתו בעולם הזה בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי. דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב °שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו ומאי ונהפכו כל פנים לירקון אמר רבי יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו מפני אלו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח אמר רב יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו לאפוקי *מדרבי הילל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ורבי יוחנן אמר למשיח מה שמו דבי רבי שילא אמרי שילה שמו שנאמר °עד כי יבא שילה דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו שנאמר °יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו דבי רבי חנינה אמר חנינה שמו שנאמר °אשר לא אתן לכם חנינה ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו שנאמר °כי רחק ממני מנחם משיב נפשי ורבנן אמרי חיוורא דבי רבי שמו שנאמר °אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה אמר רב נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר °והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמודות אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר שנאמר °ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא לאביי והכתיב °ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר דרש רבי שמלאי מאי דכתיב °הוי המתאוים את יום ה' למה זה לכם יום ה' הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה

והיינו

שאין סוס מדי אוכל בו תבן. שמוציאין הארונות חוץ לקרקע ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג: שאין כל דקל וכו'. כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל וללכדה ונתמלאה כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ומשם באים לא"י ולוכדים אותה: עד שתתפשט מלכות על ישראל ט' חדשים שנאמר לכן יתנם לישראל עד עת יולדה ילדה. היינו ט' חדשים כדמתרגמינן בכן יתמסרון כעידן דילדתא למילד וכתיב (מיכה ה) ועמד ורעה בעוז ה' וגו' וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויתיבון מביני גלוותהון: על בני ישראל. היינו כל העולם שישראל מפוזרים בו: ייתי. משיח ולא אחמיניה: בטולא דכופיתא דחמריה. בצל הרעי של חמורו כלומר אפילו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו: כופיתא. רעי כמו רמא כופתא' וסכר ירדנא בבבא בתרא (ד' עג:): מאי טעמא. אמר לא אחמיניה: חבלו של משיח. גורלו ולקמן בעי מאי היא ל"א חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל העובדי כוכבים: לעשות להם נס. לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס: בביאה שניה. בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע מדהקישן הכתוב: מאי טעמא. איזו צרה באה בארץ בימיו שאתה אומר לא אחמיניה: סנטר. מפרש בב"ב (דף סח.) בר מחוזנייתא שיודע מיצרי השדות וגבוליהן עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ובידו לרבות לאחד ולמעט לאחר וכשפוגעו אותו סנטר רוצה למדוד שדותיו לקצר מיצרי השדות ודומה כמי שפגע בו ארי: גבאי. גובה מס המלך: מי שכל הגבורה שלו. הקב"ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו: פמליא של מעלה ושל מטה. מלאכים וישראל: אפילו הגרים לא גרסינן: רהיט ונפיל תורא ואזיל ושדי סוסיא באורייה. כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו ביותר וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו לעובדי כוכבים וכשחוזרים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל: אורייה. כמו (מלכים א ה) ארוות סוסים: דאכלי שני משיח. שובע שיהיה באותן הימים לישראל יהיה: אלא חילק ובילק אכלי להו. כך היו רגילין לומר כאדם שאומר וכי שדים ושדאות יאכלוהו ובמסכת חולין (דף יט.) לא חילק ידענא ולא בילק ידענא ולי נראה דמשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה כמו בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ואמרינן בחולין (שם) לא חילק דרבנן דמצריכין לחלק הסימן שמצריכין לחלק כל הטבעת ולשייר על פני כולו ולא בילק לרבי יוסי שמחריב הסימן שחותך קצת בתוך הטבעת והשאר חוץ לטבעת ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם ל"א חילק ובילק ב' דייני סדום שהיו שמותיהן כך: אין משיח לישראל. שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה'*: אלא לדוד. בזכות דוד שהיה עתיד לומר כמה שירות ותושבחות: למשה. בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה: מה שמו. של משיח: ינון שמו. כמו ינאי כל אחד היה דורש אחר שמו: לפני שמש. עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד *מז' דברים שעלו במחשבה ליבראות: ולא אתן להם חנינה. עדיין לא יבא משיח: מנחם. בן חזקיה: חיוורא דבי רבי. מצורע של בית רבי: אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש. אם משיח מאותן שחיים עכשיו ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה כדאמרינן בבבא מציעא (דף פה.) ואם היה מאותן שמתו כבר היה דניאל איש חמודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא ל"א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות: דוד אחר. שעתיד למלוך עליהם: אקים. הקים לא נאמר אלא אקים: כגון קיסר ופלגי קיסר. מלך ושני לו כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך: עטלף. קלבא שורי"ץ בלע"ז ואין לה עינים: שאורה שלי הוא. שיש לי עינים לראות ונמצאתי נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור אבל העובדי כוכבים למה מקוים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור:

ה"ג

[יומא י. ע"ש]
[שם איתא בכל העולם כולו וכן הוא גיר' תוס' בע"ז ב: ד"ה משכא וכו']
[מיכה ה]
[עי' תוס' ר"ה יח. ד"ה רבה ותוס' יבמות קט: ד"ה רבא]
[פסחים נד. נדרים לט:]
ג"ז שם סוטה: נו.
[לקמן נט. וע"ש פירש"י ד"ה אין להם]
ברכות ד:
תהלים עב

ה"ג היינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו וכו': אקוט בדור. אקח ישראל ואמלוך עליהם כמו נקטיה ארבעים שנה אקוט בדור בדור קטן של ארבעים שנה שהוא משונה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח שסימנין גדולים יהיו בדורו ופשטיה דקרא מיהא גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא היה מתנבא: מיוחד. חשוב: ה"ג רבי אומר ג' דורות שנאמר ייראוך עם שמש. כלומר בהדי משיח שכתב בו (תהלים עב) לפני שמש ינון שמו ייראוך ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל כירח כדכתיב (שם פט) כירח יכון עולם וגו' כמו כן ייראוך דור דורים דור אחד דורים ב' הרי ג': אין להם משיח לישראל. אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: שרי ליה מריה. ימחול לו הקב"ה שאמר דברים אשר לא כן: ואלו זכריה מיהא מתנבא על משיח בבית שני. דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו' ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש: רבי אומר שס"ה כמנין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. [ליום נקם של מרגלים ארבעים יום מה יום נקם של מרגלים] שנה אחת בכל יום כדכתיב (במדבר יד) יום לשנה יום לשנה וגו' כך שנת גאולה באה שנה ליום שנה ליום שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה נותנים שנה אחת ואית דגרסי רבי אומר שס"ה אלפים שנה דכתיב שנת גאולי באה ושנה של הקב"ה הכי הוי דכתיב (תהלים צ) כי אלף שנים בעיניך כיום: ועד עכשיו. ימות המשיח: לאיברי לא גליתי. שלא הוצאתי דבר מפי שהיו איברי יכולין לשמוע אבל בלבי היה טמון הדבר: למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ. ולא עמדו בארץ כל כך אבל עתידין לעמוד כשיבא משיח: כמשוש חתן. שבעת ימי המשתה כן ישיש עליך שבעת ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה: כי מי נח. כמו כימי נח כחשבון השנים שנמלא בידו לאותו זמן שנשבע ה' מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצף עליך ומגער בך שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן: לא נתנבאו. טובה לישראל: עין לא ראתה. דאין קץ לדבר: לדיקים אינן עומדין. דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד (לפניהם) [במחילתם]: ברישא לרחוק. שנתרחק מן הקב"ה ואח"כ שב אליו בתשובה והדר שלום לקרוב מעיקרא לדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה: שהיה רחוק מן העבירה. כל ימיו דהיינו לדיק גמור: אפיקורוס ומגלה פנים. מפורש לקמן: ברית בשר. מילה: מכאן. מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה' בזה (אמר ר"א וכו' מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים כו' היינו דבר ה' בזה) דבזיון הוא: מפר ברית. היינו את בריתי הפר: מועדות. חולו של מועד: דקדוק זה. חסרות ויתרות: מק"ו [זה] ומגזירה שוה [זו]. [ושא"ל רבו גזירה שוה] לא גמר מרבו: המשנה. זה שעושה כמו שאינה עיקר: זה העובד ע"ז. היינו דבר ה' דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום: חוזר. לשנותה: זמר

תורה אור

והיינו דא"ל ההוא מינא לרבי אבהו אימתי אתי משיח א"ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא כתיב °כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה תניא ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה שנאמר °ארבעים שנה אקוט בדור רבי אלעזר בן עזריה אומר שבעים שנה שנאמר °והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי מלך אחד איזהו מלך מיוחד הוי אומר זה משיח רבי אומר שלשה דורות שנאמר °ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים *ר' הילל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרבי הילל חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר °גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות תניא אידך ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה כתיב הכא °ויענך וירעיבך ויאכילך וכתיב התם °שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה רבי דוסא אומר ד' מאות שנה כתיב הכא °ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב התם שמחנו כימות עניתנו רבי אומר ג' מאות וששים וחמש שנה כמנין ימות החמה שנאמר °כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי

(ישעיה ס; תהלים צה; ישעיה כג; תהלים עב; זכריה ט; דברים ח; תהלים צ; בראשית טו; ישעיה סג)

א"ר יוחנן ללבי גליתי לאבריי לא גליתי ר"ש בן לקיש אמר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי תני אבימי בריה דרבי אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה שנאמר °ומשוש חתן על כלה (כן) ישיש עליך (ה') אלהיך אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר °כימי השמים על הארץ רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו שנאמר °כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי *אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן [א]כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא °עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל *אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ואמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דא"ר אבהו (*א"ר) [ב]מקום שבעלי תשובה עומדין שם צדיקים אינן עומדין שם שנאמר °שלום שלום לרחוק ולקרוב ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק דמעיקרא ומאי קרוב קרוב דמעיקרא ודהשתא ורבי יוחנן אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה וא"ר חייא בר אבא *א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך *מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית *ר"ל אמר זה עדן לא ראתה עין מעולם וא"ת אדם היכן דר בגן ואם תאמר גן הוא עדן תלמוד לומר °ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן: והאומר אין תורה מן השמים וכו': תנו רבנן °כי דבר ה' בזה *ומצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים ד"א *כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס ד"א כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא מכאן אמר *רבי אליעזר המודעי [ג]המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים [ד]ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מגזרה שוה זו זה הוא כי דבר ה' בזה תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זה הוא דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה ר' נהוראי אומר [ה]כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק רבי ישמעאל אומר זה העובד עבודת כוכבים מאי משמעה דתנא דבי ר' ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור שנאמר [א] לו למשה מסיני °אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' *רבי יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת רבי עקיבא אומר

זמר

(ישעיה סב; ישעיה נד; ישעיה סד; ישעיה נז; בראשית ב; במדבר טו; שמות כ)

מסורת הש"ס

[לעיל לח:]

שם סג

דברים יא

ברכות לד: שבת סג.

[בכרכו' ליתא]

[בכרכו' איתא ר"ש בר נחמני]

במדבר טו

[שבועות יג. ע"ש]

ברכות לד: שבת סג. קנא: פסחים סח: לעיל לח:

ברכות לד:

[שם]

[נ"ל ואת מצותו]

אבות פ"ג משנה יא

[תוספתא דפרה פ"ג ותוספתא דאהלות פט"ז]

הגהות הגר"א

[א] גמ' זה המבזה דיבור שנא' לו למשה. נמחק ב' תיבות לו למשה וצ"ב להם לישראל:

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ח מהל' תשובה הלכה ז וע"ש בכ"מ:

יג ב מיי' שם פ"ז הלכה ד:

יד ג מיי' שם פ"ג הלכה יד:

טו ד מיי' שם הלכה ח:

טז ה מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה יג סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כה:

יז א מיי׳ פ״ג מהלכות תשובה הלכה יד ועי׳ בכ״מ :

יח ב מיי׳ שם הלכה יא :

זמר בכל יום . היה מסדר למודך אע״פ שסדור בפיך כזמר והוא יגרוס לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים : נפש עמל עמלה לו . מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו : כי אכף עליו פיהו . מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור ליסנא אחרינא זמר כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו : תורה עומלת לו . שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה וכל כך למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה : דרופתקי . טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נבראו : טוביה לדזכי . אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה לשון אחר דרפתקי כים ארוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה : לומד תורה לפרקים . ואינו לומד תדיר תדיר כמי שאין לו אשה ובועל פעמים זו פעמים זו : שנאמר כי נעים כי תשמרם . אימתי תשמרם בבטנך [בזמן] שיכונו יחדיו על שפתיך : לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע . בתמיה דבר שאינו צריך הוא וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה : וילך ראובן וגו׳ . והיינו נמי שלא לצורך : בחבלי השוא . בחנם בלא שום הנאה היה חוטא : מלכותא בלא תגא . שר גדול אלא שאינו מעוטר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא : מוטב שאהיה שפחה לאומה זו . לבני אברהם יצחק (ויעקב) שהן יראי שמים ולא אהיה גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק : לרחקה . מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה : בימי קציר חטים . לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס בתוך שדה חבריהן : יברוחי . כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי היא : סיגלי וסביסקי [וסבסוך] . מינן אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני בשמים תורה אור ולאמהות של אותן עשבים קרי סגלי (וסבסך) [וסביסקי] נמי מין בשמים : מעוזי . תורה : שלום שלום . תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה : פלטירין של מעלה ושלמטה . כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ : אשר עשו בחרן . דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה : כאילו עשאו . לאותו דבר מצוה : והלא אהרן הכה . דכתיב (שמות ז) (ויאמר) אל אהרן קח מטך ונטה ידך : מגלה פנים בתורה . מעיז פנים כלפי עוסקי תורה מגלה פנים משתמע לן דחמיר מאפיקורוס דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא : אלא למ״ד מבזה תלמידי חכמים עצמן אפיקורוס הוי . כ״ש דמבזה חברו בפני תלמידי חכמים לאו כמגלה פנים הוא והשתא מאי ניהו מגלה פנים בתורה : מנשה בן חזקיה . שהיה דורש באגדות של דופי : איכא דמתני לה אסיפא . *דברייתא דקתני מכאן אמר רבי אלעזר וכו׳ המגלה פנים בתורה רב ור׳ חנינא וכו׳ : מאי אהני לן . והם אינן יודעין שעולם מתקיים עליהם : מגלה פנים בתורה נמי הוא . שכופר במה שכתוב בתורה : אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ . שמהגין לעולם ומקיימין [אותו] והוא אומר דלא מהני מידי : מהכא נמי שמעינן . שהצדיקים מהגין לאחרים :

לא

זמר בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנאמר °נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר אמר רבי אלעזר *כל אדם לעמל נברא שנאמר °כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא °ונואף אשה חסר לב אמר [א] ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנאמר °כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך ת״ר °והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא °ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לאליפז °וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה יצאה ב״ק ואמרה לו °תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך ועליו מפורש בקבלה °הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה מאי כעבות העגלה *א״ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של *כוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה דאתן עלה מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב °אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף *מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מאי טעמא דלא איבעי להו לרחקה וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר׳ יצחק אמר רב מכאן לצדיקים *שאין פושטין ידיהן בגזל וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר׳ יונתן אמר (סיבסוך) [סביסקי] : א״ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר °או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי : רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר °ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ (אמר ריש לקיש) [רבי יוחנן אמר] אף מגין על כל העולם כולו שנאמר ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר °ולאמר לציון עמי אתה אמר ריש לקיש *כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר °ואת הנפש אשר עשו בחרן ר׳ [ב] (אליעזר) אומר כאילו עשאן לדברי תורה שנאמר °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם רבא אמר [ג] כאילו עשאו לעצמו שנאמר ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם אמר רבי אבהו [ד] כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב (א) כאילו עשאה שנאמר °ומטך אשר הכית בו את היאר וכי משה הכהו והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה : אפיקורוס : רב ור׳ חנינא אמרי תרוייהו זה *המבזה ת״ח רבי יוחנן ור׳ יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת״ח בשלמא למ״ד המבזה חבירו בפני ת״ח אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למ״ד מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה כגון מאי *כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ור׳ חנינא אמרי זה המבזה ת״ח רבי יוחנן וריב״ל אמרי זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם בשלמא למ״ד המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חבירו בפני ת״ח אפיקורוס הוי אלא למ״ד מבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו אמר ליה אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב °אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר °ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמיה רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם

לא

בראשית לו [לקמן קס.]
שם
בראשית יב
ירמיה לג
בראשית יח

[כל כמאמר הזה יפה נדרש בשל״ה סוף דף שפ״ה: ע״ש פי׳ נאה ומתוקן]
[נ״ל אמור]

הגהות
הב״ח
(א) גמ׳ כאילו עשאו שנאמר ומטך וכו׳ כאילו עשאו :

[היינו משנה דאבות לעיל עמוד א]

[סוכה נב:]
[בסוכה איתא בוכיא ובערוך גר׳ כוכיא ובסוכה פירש״י בוכיא עכביש]
[סוטה יב. חולין נא:]
ישעיה כז
שם נא
[לעיל יט:ע״ש]
[נ״ל אלעזר]
דברים כט
שמות יז

הגהות
הגר״א
[א] גמ׳ אמר ריש לקיש. נרשם עליו אות ג :
[ב] שם רבי אלעזר נרשם עליו אות א :
[ג] שם רבא אמר נרשם עליו אות ב :
[ד] שם א״ר אבהו . נרשם עליו אות ד :

לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה רבא כי הוו מייתי טריפתא דבי בנימין קמיה כי הוה חזי בה טעמא להיתירא אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוה חזי לה טעמא לאיסורא אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגילת אסתר אמרי הא [מגילת אסתר] לא בעי מטפחת אמר להו כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן אמר °זה *הקורא רבו בשמו דאמר רבי יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר מ"ב ח °ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר יחזקאל מז °ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש [המה] יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא *יישר וכן אמר ר' יוחנן [א] (*יישר) אמר ליה ר' ירמיה לרבי זירא כי האי גונא מיחזי אפקרותא אמר ליה הא [האי] סועי קא מסייע (ליה) [לך] אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא *דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים אמות וחוקק בהם עשר ברום עשרים ומעמידן בשערי ירושלים שנאמר ישעיה נד °ושמתי כדכוד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד אמר השתא כביעתא דצילצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות אמר להו הני למאן אמרי עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לר' יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקה אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה *יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות מיתבי °ואולך אתכם קוממיות ר"מ אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר ק' אמה כנגד היכל וכותליו שנאמר °אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל וגו' כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא מאי *ועלהו לתרופה ר' יצחק בר אבודימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה איתמר (*נמי) חזקיה אמר להתיר פה אילמין בר קפרא אמר להתיר פה עקרות ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה ר' שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה דרש ר' יהודה ברבי סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיויו לעולם הבא שנאמר °מראהו כלבנון בחור כארזים אמר ר' תנחום בר' חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה משביעו לעולם הבא שנאמר °ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר °ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר °מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן אמר מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי *עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ג' מאות ועשרה עולמות שנא' °להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא יש בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי תניא *ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב °בסאסאה בשלחה תריבנה אמר ר' [ב] *יהושע וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא והכתיב °שמים בזרת תכן [ג] ואתה אי אומר כן איזו היא מדה מרובה מדת טובה או מדת פורענות

הוי

לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו שום חידוש שלא מצינו בתורה (דשרינן עורבא): [דקא שרינא לכו עורבא]. שהיתר זה אינו מצוי בתורה אלא סופרים אמרוהו: כגון דאמר הנהו רבנן. כאדם שאומר אותו ת"ח לשון בזוי הוא זה שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני ל"א כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני ולשון גנאי הוא הני אבל הנהו רבנן אינו גנאי: כי מטו מגלת אסתר. לתקן לה מטפחת אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת כלומר בלשון בעיא א"ל לרב יהודה הא ודאי לא צריכא מטפחת כגון האחרות ולשון גנאי הוא דהוה להו למימר לרבם בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה: מעיין בית ה'. יצא והשקה את נחל שטים (יואל ד): מגדים. דינטר"ש בלע"ז כל מיני פירות מתוקים: יבכר. בכל חדש וחדש יתבשלו בו פירות: בשמו. שאומר פלוני ואינו אומר מורי רבי פלוני: א"ל ההוא סבא יישר וכן אמר רבי יוחנן. כדבריך ור' יוחנן נמי הכי קאמר כדאמרת מ"ר ולא גרסינן וכן אמר רבי יוחנן יישר: כי האי גוונא. מי מיחזי כאפקרותא: אלא אי שמיע לך מידי הא שמיע לך: לגלג עליו אותו תלמיד. אדרבי יוחנן דהיינו אפקירותא: כדכד. אבן טובה וכך שמה: שמשותיך. חלונות שהשמש זורח בהם [ד] כמו (תהלים פד) שמש ומגן היינו שמש ממש (ל"א) לאבני אקדח שהקב"ה חוקקן כבמקדח עד שחוקק בהם עשר ברום עשרים: צילצלתא. עוף קטן: גל של עצמות. שמת דאדם שמת נעשה גל של עצמות: קוממיות. שתי קומות של אדם הראשון כדאמרינן בחגיגה (דף יב.) שמיעטו הקב"ה והעמידו על מאה אמה שנאמר ותשת עלי כפך כף בגימטריא הכי הוי: כנגד היכל וכותליו. שכך היה אורך כל ההיכל עם הכותלים דכתיב (מלכים א ו) והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות וכותל מערב שש אמות ואמה אחת טרקסין הרי י"ג אמות ואולם עשר אמה רוחב וכותל האולם שש הרי כ"ט ומאחורי האולם תא אחד רחבו שש וכתלו ה' הרי מ' וס' אמה של אורך הבית הרי מאה והיאך יכולין לכוף קומתן וליכנס בפתח שאין לו אלא רום עשרים כדאמרת: אשר בנינו. כלומר בנים שלנו יהיו לעתיד כאילנות גבוהין מגודלים: ובנותינו. ובנות שלנו כזויות המחוטבות לתבנית היכל כלומר ככותל ההיכל מחוטבות כמו (דברים כט) מחוטב עציך לישנא אחרינא אהיכל דבית שני קאמר דקים לן היכל ס' אורך ברום מאה הוא: לכוי דבי זיקא. לחלונות שהשמש והאור נכנסין בהן אבל השערים גבוהים יותר: [להתיר פה של *מטה]. להתיר *פה אלמים שיהו מדברים: להתיר פה של מטה. רחם של העקרות האוכלות מן העלין נפקדות*: איתמר נמי חזקיה וכו'. והיינו הך דלעיל לתרופה: מראהו כלבנון. וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וסמיך ליה חכו ממתקים: ירויון מדשן ביתך. אמר לי רבי דלעיל מיניה מהאי קרא מיירי ענייתא דמרעיב את עצמו וקאמר ירויון מדשן ביתך שהקב"ה משביען לעוה"ב: מלא עומסו. מלא חופנו של הקב"ה טובה: וכי אפשר לומר כן. היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקב"ה והרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל: *באותן עולמות יתן לצדיק את העומס: במדה שאדם מודד. אם מדד ונתן צדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו: וכי אפשר לומר כן. שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לסבול כל כך:

יט א מיי' פ"ה מהלכות ת"ת הלכה ה סמג עשין עד טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף ט:

ז"ל למעלה

[עי' רש"י מנחות לח.]

[עי' רש"י שם]

גליון הש"ס

גמ' זה הקורא רבו בשמו. עי' יבמות נו ע"ב תד"ה אמר:

[טעות הדפוס]

ז"ל שלש מאות באותן וכו'

ב"ב עה.

ויקרא כו

תהלים קמד

שיר ה

תהלים ט

תהלים סח

ישעיה מ

[משנה סוף עוקצים וז"ע ועי' בית סדר למשנה ישוב נכון על זה]

משלי ח

ישעיה כז

[ל"א יהודה]

שם מ

[ברכות מב: וש"נ]

הגהות הגר"א

[א] גמ' יישר. נמחק: [ב] שם יהושע נמחק: [ג] שם בזרת תכן ואתה. נ"ב א"ל ר"י ואתה: [ד] רש"י ד"ה שמשותיך כו' זורח בהם. נ"ב עי' רש"י בע"י:

[נ"ב עה' ע"ש שבת לד. ברכות נח.]

[מנחות לח. ע"ש]

[במנחו' ליתא]

[סוטה ח: ושם איתא רבי אומר אמנם שם סו: דמסיק דשמעי' לר"מ כו' משמע דגי' דהכא עיקר וע"ש גרש"י וכן איתא ג"כ בתוספתא שם פ"ג]

עין משפט
נר מצוה

כ א מיי' פ"ב מהל' מכו"ם הלכה ג:

*הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב °ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ובמידת פורענות הוא אומר °וארובות השמים נפתחו במידת פורענות כתיב °ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן: רבי עקיבא אומר *אף הקורא בספרים החיצונים וכו': תנא בספרי מינים * רב יוסף אמר בספר בן סירא נמי אסור למיקרי א"ל אביי מאי טעמא אילימא משום דכתב [ביה] לא תינטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא אלא צלי יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצים אי מפשטיה באורייתא נמי כתב °לא תשחית את עצה אי מדרשא אורח ארעא קמ"ל דלא ליבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תינשא נישאת שמא לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה *אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תעיל דויא בלבך דגברי גיברין קטל דויא הא שלמה אמרה °דאגה בלב איש ישחנה *ר' אמי ור' אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא *רבי אומר לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר °איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן עבדקן סכסן דנפח בכסיה לא צחי אמר במאי איכול לחמא לחמא סב מיניה מאן דאית ליה מעברתא בדיקני' כולי עלמא לא יכלי ליה אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו *אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מביתו ויתרפא מצרעתו אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת °ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף משוכבת חיקך שמור פתחי פיך אל תצר צרת מחר °כי לא תלד מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו *כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים [סימן זיר"א רב"א משרשי"א חניג"א טובי"ה ינא"י יפ"ה יותנ"ן מרח"ם יהוש"ע מקצ"ר] *אמר ר' זירא אמר רב מאי דכתיב °כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד וטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה רבא אמר איפכא והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מאי דכתיב °מסיע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה °ובוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד רבי חנינא אומר כל ימי עני רעים זה מי שיש לו אשה רעה וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה רבי ינאי אומר כל ימי עני רעים זה אסטנים וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה רבי יותנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמני וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי רבי יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה שדעתו

שדעתו

תורה אור: תהלים עח; ישעיה סו; דברים כ; משלי יב; שם יח; ירמיה ה; משלי טו; משלי טו; קהלת י; שם

הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות. דבמידה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב ארובות ודלת גדול מארובה דד' ארובות יש בדלת במסכת יומא בפרק יום הכפורים (דף עו:) אלמא מדה טובה מרובה ומעכשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כל כך שהרי למדת פורענות נותן הקב"ה כח באדם לקבלו כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה: לדוקים. [שכופרין בהא חי]: רב יוסף אמר אף בספר בן סירא. שיש בו דברי הבאי ובא עליהם לידי ביטול תורה: לא תיפשוט גילדנא מאודניה. כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אזנו מפני שאתה מפסיד העור דאזיל משכיה לחבלא להפסידא אלא צלי יתיה בנורא ואכול ביה תרתין גרילין שאתה יכול לגלות עור הדג עמו ולאכול בו שתי חלות דהוי לפתן לשתי חלות: גלדנא. שם הדג ל"א להכי נקט מאודניה שדרכו של דג להתחיל הפשטו מאזנו: אי מפשטיה. אי ממשמעותיה קא מתמהת באורייתא נמי כתיב: דלא לבעול שלא כדרכה. דאין הגון לאדם לשנות את דרכו והייט דקאמר מאודניה: לא יישן. אינו יכול לישן: קטנה. קודם שהביאה שתי שערות: נערה. משהביאה שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן הרי היא בוגרת: בנערותה שמא תזנה. משבגרה ראויה היא לנישואין להכי אמר שלא תנשא: דויא. דאגה: מנע רבים. אותם שאין לך עסק עמהם מנעם מתוך ביתך: ולא הכל תביא ביתך. אפילו אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא מבחוץ תדבר עמהם: איש רעים. שיש לו רעים הרבה: להתרועע. לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם: זלדקן. מי שזקנו דקה וחלושה: קורטמן. תדע שחכם וחריף הוא ביותר: עבדקן סכסן. מי שזקנו עבה שוטה הוא: סכסן. כמו כל בר בר חנא סכסא בבבא בתרא (דף עד:): נפח בכסיה. מי שנופח אופיא שבכוסו: לא צחי. בידוע שאינו צמא: אמר במאי איכול לחמא. האומר באיזה לפתן אוכל פת זה: סב לחמא מיניה. בידוע שאינו רעב וקח הלחם מידו שאילו היה רעב היה אוכל: מאן דאית ליה מעברתא בדקניה. שזקנו מחולק ומפולל ויש בין שני שבילות כמין מעבר: כולי עלמא לא יכלי ליה. בערמימותיה דמתוך שחשב כל ימיו בערמות הוא משים ידו לזקנו ומושך כאדם שמחשב עד שנקרחה ל"א גרסינן הכרתא פי' שיש לו היכר בזקנו שסעד כולי עלמא שלא סעדו אין יכולין להגיע לכחו ל"א גוורתא והוא לשון קרחה וכל הני דברי רוח ולכך אין קורין בו: דרשינן. כלומר אמרינן להו בפרקא ומשמעינן להו לכולי עלמא כגון כל הני אשה טובה כו' אשה רעה צרעת לבעלה מה תקנתו יגרשנה מביתו כך הלשון של ספר בן סירא אשה רעה מתנה רעה ל"ג: כפליים. מרוב הנאה חשובין ככפליים: אל תט אצל בעלה. למסוך עמו יין ושכר: רבים היו פצעי רוכל. כמה וכמה מכות מקבל רוכל המחזיר בעיר [ונושא] תכשיטי נשים ועסקו עמהם שפעמים שמוצאו בעלה עמה מתיחד עם אשתו ומכהו ופוצעו: המרגילים לדבר עבירה. ניצוץ הרי הן כניצוץ מבעיר גחלת כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה והולך: גחלת. אקרי פחם שאינו בוער כדאמרינן (ברכות דף נג:) גחלים עוממות. מ"ר: ככלוב. דירה של עופות: רבים יהיו דורשי שלומך. שתהא מתאהב עם הכל ואף על פי כן לא תגלה סודך לכולם אלא לאחד מני אלף: מה ילד יום. מה אירע היום שמא למחר איננו שמת הוא היום: ונמצא. שמיצר על יום שאינו עתיד לראות והיינו עולם שאינו שלו שהוא מצטער עליו ודואג על חנם מיום המחרת שלא תבא עליו צרה: כל ימי עני רעים וטוב לב משתה. פסוק הוא במשלי (טו): בשפל גגים גגו. שעני הוא ואינו יכול להגביהו לפיכך ממטר גגים לגגו שיורד מטר הגגים הגבוהים לגגו ומזלפים עליו הגשמים ואין לו מנוחה אפילו בלילות: במרום הרים כרמו. שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה בדמים יקרים וקונה לו באחד מן ההרים בזול וכל עפר שהוא מוליא לזבל (ולדייר) מוליך הרוח מן ההר לשאר כרמים שבבקעה ונמצא העני נפסד: בעלי תלמוד. שקשה ללמוד מרוב קושיות וסוגיות שיש בו: משנה. נוחה ללמוד: רבא אמר איפכא. דבעלי תלמוד כהנין מיגיעו שידעו להורות איסור והיתר אבל בעלי משנה שונה ואינו יודע מהו אומר דאין *מורין הלכה מתוך משנה: יסכן. יתחמם: דעתו

מסורת הש"ס: יומא עו. [סוטה יא. וע' תו"ס תוס' שם ד"ה ולעולם]; [עי' ברי"ף וברא"ש]; ב"ב טז: קידושין פב: [פסחים סה.]; יומא עה: סוטה מב.; [ברכות סג.]; [נדה ז:]; [יבמות סג: ע"ש]; כתובות קי: [ב"ב קמו.]; ב"ב קמה:

שדעתו קצרה וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה *ואמר ר' יהושע בן לוי כל ימי עני רעים והאיכא שבתות וימים טובים כדשמואל *דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעיים תנו רבנן *הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבונו של עולם אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות חג בחג העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי *שמעון בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר °ודבר בעתו מה טוב: [א]והלוחש על המכה וכו': *אמר ר' יוחנן [ב]וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה איתמר רב אמר אפילו נגע צרעת ר' חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה תנו רבנן סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת [ג]ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת [ד]ומעבירין כלי על גב העין בשבת אמר רשב"ג [ה]במה דברים אמורים בכלי הניטל אבל בכלי שאינו ניטל אסור ואין שואלין בדבר שדים בשבת רבי יוסי אומר אף בחול אסור אמר רב הונא [א] [ו](אין)הלכה כר' יוסי ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה כי הא דרב יצחק בר יוסף דאיבלע בארזא ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה *ת"ר סכין [ז]וממשמשין בבני מעיים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היכי עביד רבי חמא ברבי חנינא אמר סך ואחר כך ממשמש רבי יוחנן אמר [ח]סך וממשמש בבת אחת תנו רבנן שרי שמן ושרי ביצים מותרין לשאול בהן [ב] *אלא מפני שמכזבין לוחשין על שמן שבכלי ואין לוחשין על שמן שביד לפיכך סכין משמן שביד ואין סכין משמן שבכלי רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא אייתי ליה מישחא במנא שף נפקן ליה צימחי באפיה נפק לשוק חזיתיה ההיא איתתא אמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא עבדא ליה מלתא ואיתסי אמר ליה ר' אבא לרבה בר מרי כתיב °כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שנאמר °ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים ואם לא תשמע אשים אעפ"כ כי אני ה' רופאך אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח אמר לו עקיבא כלום חיסרתי מן התורה כולה אמר לו °לימדתנו רבינו °כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש °בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים[וגו'] ויעש הרע בעיני ה' וכתיב

גם

שדעתו קצרה. משים ללבו כל דאגות חבירו ודואג על כל מה שעתיד לבא עליו: רחבה. ואינו משים ללבו דאגה כל כך ל"א דעתו קצרה רגזן: והא איכא שבתות וימים טובים. שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים: שנוי וסת. משנה וסת ואוכל יותר שאינו רגיל לאכול היינו תחילת חולי מעיים לפיכך תורה אור אפילו שבתות ויו"ט רעים לו: ה"ג הקורא שיר השירים ועושה אותו כמין זמר. שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו. במיסב על יינו עושה שחיקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אומרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מעניינו של יום מביא טובה לעולם: וברוקק. שכן דרך מלחשים לרקק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה ויש לחשים שדרכן לרקק אחריהם ואומר אותן בלשון לעז ומזכירין להם שם בלשון לעז וא"ל רבי דמותר דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה דנראה שמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלשון הקודש אבל בלעז לא: אפילו נגע לרעת. אפילו לוחש (אחרי הא') קרא דלית ביה שם שמים על הרקיקה שקורא נגע לרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן (ויקרא יג) לשם רפואה אין לו חלק לעולם הבא: ואפילו ויקרא אל משה. שאין בו לא חולי ולא נגע דאין ראוי ללחשו על המכה ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להגלל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור ללוחשו: וממשמשין במעיים. של חולה בשבת ואין בכך משום רפואה דסיכה איתקש לשתיה: ולוחשין על נחשים ועל עקרבים בשבת. בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום לידה: כלי על העין. שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין. א"נ כגון שעושין לאדם שחש בעינו מקיפים עינו בטבעת: כלי הניטל. כגון מפתח סכין וטבעת: בדבר שדים. שכן עושין כשאובדין שום דבר שואלין במעשה שדים והם מגידים להם ואסור לעשות בשבת משום ממצוא חפצך (ישעיה נח): אף בחול אסור. לשאול בשדים כדמפרש לקמן משום סכנה: כי הא דרב יצחק. היה שואל במעשה שדים ובקש השד להזיקו ונעשה לו נס *ובלעו הארז: סך ואחר כך ממשמש. הוי שנוי דבחול דרך למשמש ואח"כ לסוך: שרי שמן. יש מעשה שדים ששואלין על ידי שמן וקרי להו שרי שמן והיינו שרי בוהן ויש ששואלין בשפופרת של ביצה וקרי להו שרי ביצים: אלא שמכזבין. לכך נמנעו מלשאול בהן: לוחשים על שמן שבכלי. אותן העושין מעשה שדים דרכן ללחוש על שמן שבכלי ואין דרכן ללחוש על שמן שביד שאינו מועיל לפיכך אדם יכול לסוך על ידו משמן שביד ואין לחוש שמא נעשה בו מעשה שדים ואין בו סכנת השד: שף. סך שמן בפניו: צמחין. אבעבועות מלנ"ץ: זיקא דחמת. רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחזתך: חמה עזה יש בעולם. על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכביד חוליו: שכל זמן שהייתי רואה את רבי שאין יינו מחמיץ וכו'. כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו: אמרתי קבל רבי את עולמו. כל שכרו: רואה רבי בצער. ושכרו משתמר להבא לכך אני שמח: מדביש*. מתקלקל ונעשה נלול מחמת חמימות: כלום חסרתי. שאתה אומר אני סובל עונותי: שגלגל חמה בעולם הזה. ולא לעתיד שמאורות מתחדשות: חביבין יסורין. שמכפרין עליך:

גם

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פי"א מהל' עכו"ם הלכה יב סמג עשין ד טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף ח:

כב ב מיי' שם טוש"ע שם ועיין בכ"מ:

כג ג מיי' שם הלכה יא וסמג שם טוש"ע שם סעיף ז וטוש"ע א"ח סי' שכח סעיף מו [וברב אלפס עוד במכילתין דף רעו. וגם סמוך לסוף פכ"ב בשבת סט:]

אולי צ"ל ופלטו הארז

כד ד ה טוש"ע א"ח סי' שכח סעיף מו [וברב אלפס שם]:

כה ו טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף טו [וברב אלפס שם]:

כו ז ח מיי' פכ"א מהל' שבת הלכה כא סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שכז סעיף ב:

[ועפרש"י שבת קנד: ד"ה כשהדבים ובפירש"י ב"מ לח. ד"ה הדבים מאריך קצת ע"ש]

מסורת הש"ס

כתובות קי: (נדרים לז)ב"ב קמו.

[נדרים לז: וש"נ]

[מס' כלה]

מש' טו

[ברב אלפס איתא ר' יהושע]

שבועות טו:

שבת קמז:

[עי' ריב"ש בתשובה ל"ב גירס' הנכונה]

שמות טו

שם

קהלת ז

מלכים ב כא

הגהות הגר"א

[א] גמ' אין הלכה. נמחק תיבת אין: [ב] שם אלא מפני. נמחק תיבת אלא וכ"ב הרא"ש לא גרים לה:

גליון הש"ס

גמ' למדתנו רבינו. כי אדם אין צדיק. עי' שבת נה ע"ב תוס' ד"ה [illegible] ודדבור הרא"ת פר' בא: ס"א נ"ג

עין משפט
נר מצוה

כז א מיי׳ פ״ז מהלכות בית הבחירה הלכה ז ופי״ד מהל׳ סנהדרין הלכה יב ופ״ב מהל׳ מלכים הלכה ד:

בקרא מאד מלפני

בקרא וכהצר

תורה אור

°גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה (משלי כה) וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין שנאמר °וידבר ה׳ אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה׳ עליהם את (דה״ב לג) שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכהו בבלה וכתיב *°ובהיצר לו חילה את פני ה׳ (שם) אלהיו ויכנע מאד מלפני (ה׳) אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה׳ הוא האלהים הא למדת שחביבין יסורין ת״ר שלשה באו בעלילה אלו הן קין עשו ומנשה קין דכתיב °גדול עוני מנשוא אמר (בראשית ד) לפניו רבונו של עולם כלום גדול עוני משששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם עשו דכתיב °הברכה אחת היא (שם כז) לך אבי מנשה בתחילה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו*: אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכו׳: תנא ובגבולין ובלשון עגה: שלשה מלכים וארבעה הדיוטות וכו׳: ת״ר ירבעם שריבע עם ד״א ירבעם שעשה מריבה בעם דבר אחר ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים בן נבט בן שניבט ולא ראה תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי נבט שניבט ולא ראה מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו תנו רבנן שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיתופל ואיצטגניני פרעה נבט ראה אש שיוצאת מאמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו הוא סבר איהו מלך ולא היא בת שבע בתו הוא דנפקא מינה שלמה איצטגניני פרעה *דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב °המה מי (במדבר כ) מריבה המה שראו איצטגניני פרעה וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמר °כל הבן הילוד היאורה (שמות א) תשליכוהו והן לא ידעו שעל עסקי מי מריבה לוקה ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב °ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד (מ״א יג) מעל פני אדמה להכחיד בעולם הזה ולהשמיד לעולם הבא אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר °וזה הדבר אשר הרים יד במלך (שם יא) שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי וזה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר °ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה׳ (שם יב) בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה אמר *גמירי ᵃדאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד °ויועץ (שם) המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן מאי ויועץ אמר רבי יהודה שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הין אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הין כל דאמינא לכו עבידתו אמרו ליה הין אפילו למפלח לעבודת כוכבים אמר ליה צדיק ח״ו אמר ליה רשע לצדיק ס״ד דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי קבליתו למימריה

ואף

גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. היינו תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בבבא בתרא (דף טו׳) חזקיה וסיעתו כתבו משלי מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרן (לעיל דף צד׳) נעץ חרב על פתח בית המדרש וכל שכן שלמנשה בנו לימד: מכל טורח שטרח בו. ללמדו: שבאו בעלילה. שלא באו לבקש לפני הקב״ה בתפלה אלא באו בעלילה שאמרו דברים של נצחון שאין להם תשובה: הברכה אחת היא. וכי אין לך ברכה יותר תשובה ניצחת השיבו ועלתה לו: מנשה. בא בעלילה שלא להתפלל למקום אלא לבסוף אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר משאר אלהות והיינו דכתיב ויכנע *לפני (ה׳) אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע: תנא. כי אמרינן דהוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא בגבולין אבל במקדש לא שהרי בשם היו מברכין: ובלשון עגה. אפילו במקדש לא לשון עגה לעז שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקדש שלנו אלא שאר לועזין עגה לשון בלעגי שפה (ישעיה כח) מ״ר ל״א עגה לשון עוגה מקום שיש בו חבורת בני אדם שמדברין דברי חול גבולין קרי חוץ למקדש ואסור לפרש שם בן ארבעים ושתים בלשון עגה חוץ למקדש ואי עבד אין לו חלק אבל בלשון קדש אינו נענש כל כך ובמקדש הואיל ונהגו להזכיר פירושו אינו נענש: שריבע עם. שריבן את ישראל והשפילם: עשה מריבה בעם. הריבם אלו עם אלו בעסק עבודת כוכבים זה עובד וזה מוחה בידו ובאו לידי מחלוקת: שניבט ולא ראה. היה סבור להביט יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה כדאמרינן לקמן ראה אש יוצאה מאמתו וכו׳: נתמכמך בבנין. של מצרים שנתנוהו בבנין במקום לבנה כדמפרש באגדה שאמר לו משה להקב״ה אתה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין אמר לו הקב״ה קוצים הם מכלין שגלוי לפני אילו הם קיים היו רשעים [גמורים] ואם תרצה תנסה והוציא אחד מהן הלך והוציא את מיכה. ל״א נתמכמך עסק בבנין עד שנעשה מך כדאמרינן (סוטה דף יא׳) כל העוסק בבנין מתמסכן: הוא סבר איהו מליך. ולכן נתאמץ שבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רוצה למלוך כדכתיב במקרא: איהו מליך. ולכך נעשה יועץ לאבשלום כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו: על מי מריבה. שבעון שאמר שמעו נא המורים נענש ולא נכנס לארץ ישראל: ומנא לן דלא אתי. ירבעם לעלמא דאתי והכי נמי מפרש לקמן בכולהו שלשה מלכים וארבעה הדיוטות: הוכיח את שלמה. כדמפרש ואזיל דאמר דוד אביך וכו׳: ומפני מה נענש שהוכיחו ברבים. לביישו: פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו.(וירדו) [ויכנסו] בריוח: ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא. כדי שיכנסו בשערים לידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה מ״ר ל״א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מצויין עמה לכבדה ולעבדה כל עבודת בית המלך קרי אנגריא ל״א שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומצניע מפתחות בידו ודרכו של מלך לישן ג׳ שעות ביום וישראל עומדין על העזרה עד שיעמוד המלך ואמר לו ירבעם אתה רוצה שיתנו לך אנגריא כולבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות: (בית) [את]המלוא. אחת מן הפרצות גדר ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולאנסים שעובדין לה לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם בדברים כנגד המלך ומרד בו: שחלץ תפילין בפניו. שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכותו ולחלוץ שלא בפניו ל״א חולץ תפילין בפניו לבא להתרים כנגדו בחזקה: חלץ תפילין. אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך [והוא התחיל במרד בכך להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך]: גמירי דאין ישיבה. הלכה למשה מסיני ולא מקרא: שהושיב רשע אצל צדיק. ואומר להם להעמיד להם צלם אחד בבית אל ואחד בדן הסכימו עמו: אמר לו רשע לצדיק. סלקא דעתך גברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים אלא לנסיונהו בעי אם דעתו שלם עמו כתרצה בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומים שכן היו רוצים ושוב לא היו יכולים לחזור בהן:

ואף

מסורת
הש״ס

[עי׳ הגירסא בע״י וגיר׳ הערוך ערך אפיא אמר קמי׳ רבנן דעלמא אי ענית לי ענית אי לא אמינא הא כל אפיא שוין]

[סוטה יב:]

סוטה מ: מח: יומא כה. סט: קידושין עח. תמיד כז.

ואף אחיה השילוני טעה וחתם דהא יהוא
צדיקא רבה הוה שנאמר °ויאמר ה' אל יהוא
יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל
אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רביעים
ישבו לך על כסא ישראל וכתיב °ויהוא לא
שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל
לבבו לא סר מעל חטאת ירבעם אשר החטיא
את ישראל מאי גרמא ליה אמר אביי *ברית
כרותה לשפתים שנאמר °אחאב עבד הבעל
מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר חותמו
של אחיה השילוני ראה וטעה (א) [א] דכתיב
°ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכולם
אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו
משלי אני אמרתי *כל שאינו עולה לרגל
עובר בעשה והם אמרו כל העולה לרגל ידקר
בחרב °ויהי בעת ההיא וירבעם יצא
מירושלם וימצא אותו אחיה השילוני הנביא
בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה תנא
משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות
°בעת פקודתם יאבדו תנא משום רבי יוסי עת
מזומנת לפורענות °בעת רצון עניתיך תנא
משום ר' יוסי עת מזומנת לטובה °וביום פקדי
ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום רבי יוסי
עת היא מזומנת לפורענות °ויהי בעת ההיא
וירד יהודה מאת אחיו תנא משום ר' יוסי עת
מזומנת לפורענות °וילך רחבעם שכם כי
שכם בא כל ישראל להמליך אותו תנא
משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם
עינו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף
בשכם נחלקה מלכות בית דוד °וירבעם יצא
מירושלים אמר ר' חנינא בר פפא שיצא
מפיתקה של ירושלים °וימצא אותו אחיה
השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה
חדשה ושניהם לבדם בשדה מאי בשלמה
חדשה אמר רב נחמן כשלמה חדשה מה
שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו
של ירבעם לא היה בה שום דופי ד"א שלמה
חדשה שחידשו דברים שלא שמעה אזן מעולם
מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה
אמר רב שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השדה ואיכא דאמר
שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה °לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי
אכזיב לאכזב למלכי ישראל אמר ר' חנינא בר פפא יצאה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש
אתכם גת תתנו שילוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל *אמר רב חננא בר פפא כל הנהנה מן העולם
הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר °גוזל אביו ואמו ואומר אין פושע חבר הוא לאיש
משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר °הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר °שמע בני
מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל
לאביהם שבשמים °וידח ירבעם (בן נבט) את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה אמר רבי חנין כשתי
מקלות המתיזות זו את זו °ודי זהב *אמרו דבי ר' ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב
שהשפעת להן לישראל עד שיאמרו דיי גרם להם לעשות להם אלהי זהב משל אין ארי דורס ונוהם
מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר ר' אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן
ואילך משנים ושלשה עגלים אמר ר' יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים
וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר °וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אמר רבי חנינא לאחר
עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה שנאמר °ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש
כלי משחתו בידו °אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה מאי אחר אמר ר' אבא אחר
שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן אמר לו מי בראש בן
ישי בראש אי הכי לא בעינא ר' אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חלש קביל עליה דלא דריש כיון
דאיתפח

ואף אחיה השילוני טעה בדבר. דסבר לנסוייהו אתי וחתם באותו מעשה: שנאמר ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה'. ואמרינן מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: ושחטה שטים העמיקו. שטים עובדי כוכבים על תורה אור שם שסטים אחריה לשחוט לעבודת כוכבים: העמיקו. והחמירו שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו וישחטו לפני העגלים: ואני מוסר לכולם. כלומר אנכי לא חששתי כל כך לכבוד עצמי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב כמו שחשו הם לכבוד עבודת כוכבים אלא יסורין בעלמא יסרתים כלומר דעבר בעשה ל"א שטים כלומר שטיות שלהם שסרו מאחרי העמיקו עד שחיטה שחייבו מיתה כל מי שעולה לרגל ומניח את העגלים. ושחטה לשון שחיטה: מזומנת לפורענות. שבה נחלקה מלכות ישראל דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים וגו': וביום פקדי. בתשעה באב שבכל השנה מאותן מ' שנה שעמדו במדבר יום מזומן לפורענות בו חזרו מרגלים בו נחרב הבית בראשונה ובשניה: ויהי בעת ההיא וירד יהודה. מזומנת לפורענות שתמר נתחייבה שריפה ומתו שני בניו: בשכם מכרו אחיו את יוסף. כדכתיב (בראשית לז) הלא אחיך רועים בשכם ודותן דכתיב בקרא הייט כפר הסמוך לשכם ונקראת על שם שכם אי נמי כמדרשו שהיו דנין עליו להרגו: בשכם נחלקה מלכות בית דוד. כדכתיב במלכים (א יב): מפתקה של ירושלים. מכללה שלא לחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה: מפתקה. כגון (ב"מ דף פו.) נפל פתקה מרקיעא כלומר מחזקת של ירושלים הכתוב וחתום בה: שום דופי. גימגום בגמ': שחדשו. דרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה: יצתה בת קול ואמרה. כשהמליכו את ירבעם: מי שהרג. דוד: את הפלשתי. וע"י כן היה מוריש לכם גת לכן תתנו שלוחים לבניו שתעזבו מלכות בית דוד ותמליכו אחרים: בתי אכזיב לאכזב. למלכי בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחר מלכי ישראל לפיכך תהיו נמסרין לאכזב ביד עובדי כוכבים שהן שטי כזב: אין אביו אלא הקב"ה שנאמר

וכו'. ואין גזילה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זו בלבד שמונע מלברך כנסת ישראל הוא גוזל להקב"ה שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמר התם (ברכות דף לה.) כל הטועם ואינו מברך נקרא גזלן שנאמר לה' הארץ ומלואה: כשתי מקלות המתיזות זו את זו. כאדם שיש בידו מקל א' ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיח ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם: ודי זהב. איידי דאיירי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש האי קרא: מתוך קופה של בשר. כשיש לו הרבה לאכול הוא נוהם: עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד. לוקין על חטא עגל אחד שעשו במדבר: מכאן ואילך היו יונקין משלשה עגלים. שנים מירבעם ושלישי של המדבר ולפי מה שכתוב בספרים שנים ושלשה עגלים ניחא כלומר משנים שעשה ירבעם ושלישי שנעשה במדבר ושלשה היינו שלישי כמו (משלי ל) שלשה המה נפלאו ממנו וארבעה לא ידעתים: אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא. לאו דוקא אלא כלומר דבר מועט מאד כמה שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה ב"ב (דף פט.) כמה הוי הכרע ליטרא: לאחר כ"ד דורות. למעשה העגל: פסוק זה. דכתיב בעגל וביום פקדי והכא בימי צדקיה כשחרב הבית כתוב קרבו פקודות העיר קרב אותו מעשה שנאמר וביום פקדי וממעשה העגל עד צדקיה כ"ד דורות דבימי נחשון נעשה העגל לא וחשוב כמה דורות מנחשון עד צדקיה נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עוזיה בנו יותם בנו אחז בנו חזקיה בנו מנשה בנו אמון בנו יאשיה בנו יהואחז ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכין בנו של יהויקים הרי כ"ד *יהויקים לא סיים מלכותו שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו צדקיהו דודו במקומו והלכך לא קא חשיב צדקיה דור באפיה נפשיה דהוא מלך בדור כ"ד: דהוה דריש בשלשה מלכים. דהוה קאי במתני' דשלשה מלכים אין להם חלק: איתפח

כח א מיי' פ"א מהל' חגיגה הלכה ו:

[מו"ק יח. ע"ש]

הגהות הב"ח
(א) גמ' וטעה כתיב ושחטה כצ"ל ואות ד נמחק:

הגהות הגר"א
[א] גמ' ראה וטעה דכתיב. נמחק תיבת דכתיב:

[צ"ל יהויכין כי כך מבואר בסוף מלכים ב דיהויכין הוגלה עם החרש והמסגר וכן לעיל בגמ' לח. אבן יהויקים מת בירושלים ולא הוגלה כלל]

ברכות לה: · משלי כח · דברים לב · משלי א · מלכים ב יז · דברים א · ברכות לב. יומא פו: · שמות לב · יחזקאל ט · מלכים א יג

כט א מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה ג סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' קסז סעיף א [וברי"ף פ"ז דברכות לח.]

דאיתפח הדר קא דריש אמרי לא קבילת עלך דלא דרשת בהו אמר אינהו מי הדרו בהו דאנא אהדר בי רב אשי אוקי אשלשה מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחבירי דאבוך קרית לן מהיכא בעית למישרא המוציא אמר ליה לא ידענא א"ל מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לן א"ל אגמריה לי ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא א"ל [א]מהיכא דקרים בישולא א"ל מאחר דחכימתו כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לעבודת כוכבים א"ל אי הות התם הות *נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא אחאב אח לשמים אב לעבודת כוכבים אח לשמים דכתיב °אח לצרה יולד אב לעבודת כוכבים דכתיב °כרחם אב על בנים °ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט אמר ר' יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני שהוא היה תחילה לקלקלה °גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי א"ר יוחנן אין לך *כל תלם ותלם בא"י שלא העמיד עליו אחאב עבודת כוכבים והשתחוה לו ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב °והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל עצור בעוה"ז ועזוב לעוה"ב א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל שנאמר °ויקן את ההר שמרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא [את] שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות שנאמר °וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדוני המלך כל אשר שלחת (לעבדך) [אל עבדך] בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך לאו ס"ת דילמא עבודת כוכבים לא ס"ד דכתיב °ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם (*לא תאבה ולא תשמע) ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתיב °ויישר הדבר בעיני אבשלום (והזקנים) [ובעיני כל זקני ישראל] ואמר רב יוסף סבי דבהתא התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי וכתיב °והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אמר ר"נ אחאב שקול היה שנאמר °ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה מתקיף לה רב יוסף מאן דכתב ביה °רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אותו איזבל אשתו ותנינא בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לעבודת כוכבים ואת אמרת שקול היה אלא אחאב וותרן בממונו היה ומתוך *שההנה תלמידי חכמים מנכסיו כיפרו לו מחצה °ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן *מאי רוח א"ר יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי מאי צא אמר רבינא צא ממחיצתי שכן כתיב °דובר שקרים לא יכון לנגד עיני אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי דפרע קיניה מחריב ביתיה °ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו א"ר יוחנן שכתב על דלתות שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל °ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון א"ר לוי שהיה קודר אזכרות וכותב עבודת כוכבים תחתיהן מנשה שנשה יה ד"א מנשה שהנשי את ישראל לאביהם שבשמים ומנלן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב °בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים °ויעש (הרע) [אשרה] (בעיני ה') כאשר עשה אחאב מלך ישראל מה אחאב אין לו חלק לעוה"ב אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב: רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעוה"ב שנאמר *°ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו וכו': א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר °ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מר סבר בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עבוד ומר סבר
בגלל

תורה אור

משלי יז · תהלים קג · מ"א טז · הושע יב · מ"א כא · שם טז · שם כ · שם · שמואל ב יז · מלכים א יט · שם כב · שם כא · שם כב · תהלים קא · מלכים א טז · דה"ב כב · שם לג · מלכים ב כא · דה"ב לג · ירמיה טו

[נ"א לא תשמע ואל תאבה] · נ"א שהיה מהנה · [לעיל פט:] שבת קמט: · [נ"א ויתפלל אליו ויעתר]

רש"י

איתפח. נתרפא: אמרו לו. תלמידיו לא קבלת עילווך וכו': אמר איכהו מי הדרו בהו. מדרכם הרעה דאנא אהדר לי מלדרוש: אוקי אשלשה מלכים. אוקי סיום הך פירקא עד שהגיעו לג' מלכים: אמר למחר נפתח בחברין. נדרוש בחברינו שהיו תלמידי חכמים כמותנו ואין להם חלק לעתיד: א"ל. מנשה בחלום חברך וחברא דאביך אנן. כלומר וכי סבור אתה שנהיה חבירך וחבירי דאבוך: מהיכא בעית למשרא המוציא. היכן יודע מאיזה מקום בפת אתה צריך לבצוע המוציא: וחבירך קרית לן. ואתה קורא אותנו חבירך: מהיכא דקרים בשולא. דרפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת או משוליו אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו ל"א מהיכא דקדים כלומר מהיכא שמקדים לאפות והיינו הך ל"א מהיכא דגמר בשולא ממקום שהלחם אפוי יפה ולא מאותו מקום שקורין בשו"ל וראשון נראה: הוית נקוט שיפולי גלימך. היית מגבה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לשם מפני יצר עבודת כוכבים שהיה שולט: נפתח ברבוותא. נתחיל לדרוש ברבותינו ולא אמר בחבירינו: אח לשמים. רע לשמים כדאמרינן (מגילה דף יא·) באחשורוש אח וראש: דכתיב ואח לצרה יולד. [ווי לצרה] אלמא אח °לשון רעה ווי: אב לעבודת כוכבים. שהיה אוהבה ביותר דכתיב כרחם אב אלמא אב מרחם והני קראי בכדי נקט להו: ויהי הנקל. באחאב כתוב [כלומר קלות היו לאחאב כל חטאותיו של ירבעם]: מפני מה תלה הכתוב בירבעם. דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם ולא כתיב אחאב אע"פ שהיה רשע ממנו: תחלה לקלקלה. שהיה מלך ראשון שהקדים את תבשילו: גם מזבחותם. הכי רישיה דקרא בגלגל שוורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי: משתין בקיר. ת"ח משית בקירות לבו: ומניין שכבד את התורה דכתיב והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם והיינו ספר תורה ועל זה השיבו את הדבר הזה לא אוכל לעשות: ודילמא. מחמד עיניו היינו עבודת כוכבים: לא ס"ד. מדקאמרי ליה זקנים לא תשמע ולא תאבה ואי עבודת כוכבים מי הוו אמרו ליה הכי: סבי דבהתא. זקנים שפלים שהיו רשעים כמו שמצינו באבשלום דקרי ליה לסבי דבהתא זקנים: שקול היה. מחצה עונות ומחצה זכיות מדמהדרי כולי האי מי יפתה את אחאב משמע דבקושי גדול נענש: רוחו של נבות. שלפי שהוא הרג נבות היה רוחו מחזר לפתותו ולהפילו: דפרע קיניה. קנאה הפורע נוקם חמתו וקנאתו מחריב ביתיה כרוח של נבות שנקם כעסו מאחאב ולא ממחילתו של הקב"ה: קודר אזכרות. מוחק שמות שבתורה: וכותב שם עבודת כוכבים תחתיהן. לפיכך היה מתחבא שאילו היה עושה בפרהסיא לא היו מניחין [אותו] לעשות כן קודר כמו (עירובין כח·) מקדרין בהרים ל' (נוקב) [מחטט ונוקר]: שנשה יה. ששכח הקב"ה: שהנשי. השכיח: מה אחאב אין לו חלק. כדאמרן עזוב לעולם הבא: ושניהם. רבי יהודה דאמר יש לו חלק ורבנן דאמרי אין לו חלק:
בגלל

נ"ל נקום · [לקמן קיג·]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה דכתיב. לשון רעה ווי. עי' ברש"י הושע יג: טו:

תורה אור

בגלל מנשה דלא עבד תשובה א"ר יוחנן כל
האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב מרפה ידיהן
של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דר' יוחנן
מנשה עשה תשובה (ל) שלשים ושלש שנים
מלכים ב כא | דכתיב °בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו
וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים ויעש
(הרע) [אשרה] כאשר עשה אחאב מלך
ישראל כמה מלך אחאב עשרין ותרתין שנין
מנשה כמה מלך חמשים וחמש דל מינייהו
עשרים ותרתין פשו להו תלתין ותלת א"ר יוחנן
דה"ב לג | משום רשב"י מאי דכתי' °וישמע אליו *ויחתר
לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו
הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו
בתשובה מפני מדת הדין *וא"ר יוחנן משום
ירמיה כו | רשב"י מאי דכתיב °בראשית ממלכות
שם כח | יהויקים בן יאשיהו וכתיב °בראשית ממלכת
צדקיה וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא
בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו
לתוהו ובוהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו
ונתקררה דעתו בקש הקב"ה להחזיר את
העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של
צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו
מלכים ב כד | בצדקיה נמי כתיב °ויעש הרע בעיני ה'
שהיה בידו למחות ולא מיחה וא"ר יוחנן
משלי כט | משום רשב"י מאי דכתיב °איש חכם נשפט
את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר
הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי
דמשק זיבח וקיטר [לאלהיהם] שנאמר
דה"ב כח | °ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר
[כי] אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם
להם אזבח ויעזרוני והם היו [לו] להכשילו
ולכל ישראל שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי
אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה
שם כה | להם שנאמר °ויהי אחרי (כן) בא אמציה
מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני
שעיר ויעמידם [לו] לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא
היינו דאמרי אינשי בכיי ליה למר דלא ידע חייכי למר דלא ידע ווי ליה *למר דלא ידע בין טב לביש
ירמיה לט | °ויבאו כל [שרי] מלך בבל (ויבאו) [וישבו] בשער התוך א"ר יוחנן משום רשב"י מקום שמחתכין
בו הלכות אמר רב פפא היינו *דאמרי אינשי באתרא דמריה תלא ליה זייניה תמן קולבא רעיא
קולתיה תלא (סימן על שדה בתים לא תאונה) אמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב
משלי כד | °על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר
אבניו נהרסה על שדה איש עצל עברתי זה אחז ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה והנה עלה כולו
קמשונים זה אמון כסו פניו חרולים זה יהויקים וגדר אבניו נהרסה זה צדקיהו שנחרב בית המקדש
בימיו *ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים כת
הושע ז | שקרנים כת חניפים כת מספרי לשון הרע כת לצים דכתיב °משך ידו את לוצצים כת שקרנים דכתיב
תהלים קא | °דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת חניפים דכתיב °כי לא לפניו חנף יבוא כת מספרי לשון הרע
תהלים ה | דכתיב °כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע *צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע *ואמר רב חסדא אמר
רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב °לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך לא תאונה אליך רעה שלא
ישלוט *)בהן יצר הרע ונגע לא יקרב באהלך *שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך דבר
אחר לא תאונה אליך רעה שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא יהא לך בן
תהלים צא | או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו °כי מלאכיו יצוה לך לשמרך
בבל דרכיך על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרוך וגו' עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו שמים
כי

רש"י

בגלל מנשה דלא עשה תשובה · והמשיכן כולן אחריו : כאשר עשה אחאב · דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה והיינו כ"ב שנה שחטא בהם כנגד כ"ב שנים שמלך אחאב : פשו להו ל"ג · שעשה תשובה : וישמע אליו ויחתר לו · ומבחוץ כתיב ויעתר לו כך שמעתי : מדת הדין · היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה ועשה הקב"ה מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין: מאי דכתיב בראשית ממלכות יהויקים ובראשית ממלכת צדקיה · מ"ט כתיב בהני בראשית יותר מאחריני : וכי עד האידנא לא הוו מלכי · ואי משום תחלת ממלכתו קאמר ה"ל למכתב בשנה ראשונה למלכותו אלא להכי שני קרא בדיבוריה וכתיב בראשית ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים שבקש הקב"ה להחזיר את עולמו לתהו ובהו כמו שהיה מבראשית: כיון שנסתכל בדורו · של יהויקים שהיו צדיקים שעדיין לא גלו החרש והמסגר : דורו של צדקיהו · היו רשעים שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין : איש חכם נשפט · זה הקב"ה שנקרא ה' איש מלחמה (שמות טו) איש אויל אלו מלכים שבסמוך אחז ואמציה ורגז ושחק ואין נחת בין שהוא כועס עמהם בין שהוא שוחק עמהם אינן יראין מלפניו ואינם חתים לחזור למוטב : בכי ליה למר כו' · לאו דוקא נקט מר אלא משום דהכי מילי דאינשי כשהוא חכם כשהוא רוצה להישפט ולהתווכח עמהן בין שהוא שוחק עליהם בין שהוא כועס עמהן אינם יראים מלפניו ואינם חתים לחזור למוטב : מקום שהיו מחתכין בו · ודורשין הלכות נהפך למושב לגיס של שרי מלך בבל : בשער התוך · לשון חותך והיינו בהר הבית ובעזרה ששם היו יושבים סנהדרין וכדאמר בעלמא (לעיל דף פו:) ג' בתי דינין היו שם אחד בלשכת הגזית ואחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית : קולתיה תלא · כלומר במקום שהיו חותכין הלכות בו דנין שרי בבל דינים שלהם : באתרא דמריה תלא זייניה · מקום שהאדון תולה כליו: קולבא רעיא(א) · נבל רועה : קולתיה תלא · כדו תלה לשם כמו (בראשית כד) כדה דמתרגמינן קולתא · ל"א קודתיה מקדתו כמו (סוטה דף ס.) מקדה של חרס : והנה עלה כולו קמשונים זה אמון · שהעלה שממית ע"ג המזבח לקמן : כסו פניו חרולים זה יהויקים · שכסה פניו מאורו של הקב"ה כדאמר לקמן כלום אנו צריכים אלא לאורו יטול אורו : על שדה איש עצל עברתי זה אחז · ולהכי קרי ליה עצל שחתם את התורה ובטל את העבודה לקמן : ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה · שקדר אזכרות והרס את המזבח (ל"א) חרולים אורטיג"ש : זה צדקיה · שהיה צדיק ונהרס בית המקדש בימיו : משך ידו את לוצצים · משך הקב"ה את ידיו מן הלוצצים שלא להתקרב אצלם : לא יגורך רע · היינו מספרי לשון הרע דכתיב בתריה תאבד דוברי כזב איש דמים וגו' ועוד דכתיב בתריה קברם הוות קבר פתוח גרונם וגו' : שלא תמצא אשתך ספק נדה וכו' · והיינו באהלך באשתך כדאמרי' *אין אהלו אלא אשה *ובשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית שעל ספק הוא מיצר ויצרו תקפו ואומר טהורה היא ועל חנם אני מוגע : עד כאן ברכו אביו · דוד אביו לשלמה בנו מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע סדור ברכות שכן דרך האב בדברים האלו בספק נדה ובילה"ר ובהרהורים רעים ובבנים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים אבל אשה אינה נותנת דעת בכך אלא מהמרכת הלב שיש לה מתפללה על בנה שיגלל מאבן נגף ומרוחין ושדין לפיכך קא דריש לפי הענין שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך מ"ר ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה ומכי מלאכיו עד כי בי חשק סליק חד ענין הלכך מוקים דמי לדמי דע"כ ברכו אביו וכו'· מ"ר:
כי

מסורת הש"ס: [נפסוק כתיב ויעתר וכן העתיק לעיל קא : ואפשר דבדברי הימים שהיה לפני רשב"י היה כתוב ויחתר לו עמ"ש תוס' בשבת נה: ד"ה מעבירין כו' וכן מצינו בירושלמי כו' ע"ש] | למאן רפ"ג | ירמיה לט | ב"מ פד: | משלי כד | סוטה מב. ע"ש | הושע ז | תהלים קא | תהלים ה | *[שבת קמט: חגיגה יב: סוטה מב.] | *)[נ"ל בך] | תהלים צא

הגהות הב"ח: (א) רש"י ד"ה קולבא רעיא · נ"ב וכב"מ פרק הפועלים גרסינן כלבא רעיא בכ' :

[ערכין יג ע"ש] | בד"י אין אהלו אלא אשת [מועד קטן ז:] | איוב יג | [ברכות נה פ"ש קל"ע] | תהלים צא | [ב"מ קז.]

°כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי אמר ר"ש בן לקיש מאי דכתיב °וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר מפני מה עי"ן של רשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה ולא נכתביה כלל ר' יוחנן ור"א חד אמר מפני כבודו של דוד וחד אמר משום כבודו של נחמיה בן חכליה תנו רבנן מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו אחאב שמנים וחמשה ירבעם מאה ושלשה תניא היה ר"מ אומר °אבשלום אין לו חלק לעוה"ב שנאמר °ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכוהו בעוה"ז וימיתוהו לעוה"ב תניא ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא נידונין °וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא *תרגימו שהרג ישעיה במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום הורג (את) כולם כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו כמ"ד ישעיה הרג כתיב °פסל וכתיב °פסילים א"ר יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופים כדי שתראה שכינה ותכעוס אחז העמידו בעלייה שנאמר °ואת המזבחות אשר על הגג עליית אחז וגו' מנשה העמידו בהיכל שנאמר °וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה [בנו] בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים שנאמר °כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס מאי כי קצר המצע מהשתרע אמר *רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [כי] קצר המצע זה מלהשתרר עליו שני רעים כאחד מאי והמסכה צרה וגו' אמר רבי שמואל בר נחמני רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא הוה קא בכי מי שכתב בו °כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה [אחז בטל את העבודה] וחתם את התורה שנאמר °צור תעודה חתום תורה בלמודי מנשה *קדר את האזכרות והרס את המזבח אמון [שרף את התורה] והעלה שממית על גבי המזבח אחז התיר את הערוה מנשה בא על אחותו אמון בא על אמו שנאמר °כי הוא אמון הרבה אשמה *רבי יוחנן ור"א חד אמר ששרף את התורה וחד אמר שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו א"ל כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי כלום אנו צריכין אלא לאורו יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו יטול אורו אמרו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנאמר °לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות אמר להם כבר נתנו לנו שנאמר °השמים שמים לה' והארץ נתן לבני האדם א"ל רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה °ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו רבי יוחנן ור"א חד אמר שחקק שם עבודת כוכבים על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו א"ל במלכים לא שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנאמר *כל העובר ושב אל הלוים °ועבר בים צרה והכה בים גלים א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה תניא רבי נתן אומר מגרב לשילה ג' מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להן הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה אמר להן הקב"ה *בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן *קסמא גדולה לגימה שהרחוקה שתי משפחות מישראל שנאמר °על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורבי יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל *ושגגתו עולה זדון מרחקת את הקרובים מעמון

תורה אור: תהלים נא; איוב לח; שמואל ב יח; מלכים ב כא; דה"ב לג; שם; מלכים ב כג; שם כא; ישעיה כח; תהלים לד; ישעיה ח; דה"ב לג; חגי ב; תהלים קטו; דה"ב לו; זכריה י; דברים כג

כי בי חשק · לא שייך אלא ברבונא דעלמא כלומר אותו שחפץ בי ובירראתי אפלטהו: ע' שברשעים תלויה · שאינה כתובה בשיטת אותיות התיבה אלא תלויה היא למעלה ונראה ככתוב רשים: כיון שנעשה אדם רש מלמטה· שיש לו שונאין ואין רוח הבריות נוחה הימנו: נעשה רש מלמעלה · בידוע ששונאין אותו מלמעלה להכי כתוב רשים שני מיני רשות: ולא נכתביה · לעי"ן כלל: משום כבודו של דוד · שאין הדבר נוהג בצדיקים ודוד היו לו שונאים הרבה: ונחמיה בן חכליה · שהיו לו שונאים הרבה מנכרים שמבקשין להרגו על שהיה בונה בית המקדש כדכתיב בעזרא (נחמיה ד) ואחת מחזקת השלח וגו' ל"א היו לו קנאים מישראל דכתיב (שם ו) רבים ביהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארח שהיו מבזין אותו · בקדושין (דף ע.) מפרש להאי קרא ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרינן ולא בצדיקים: היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים · ספר ויקרא היה מחדש בו כל שנה ושנה ודורשו מפלפולו: לא חיין · לא יחיו לעולם הבא עם הצדיקים ואין נדונין כמי בגיהנם ודוקא קאמר מלכי ישראל אבל שלמה וצדקיה מבית דוד אתו ואף על גב דכתיב בהו ויעש הרע חיין הן לעתיד: אחז ואחזיה · ממלכי יהודה וקים להו שהיו רשעים ואמון ויהויקים לא חשיב ואף על גב דהוו רשעים טובא כדלקמן בהנהו קים להו דחיין: הורג את כולן · שהיו נבקעין בכובד המשאוי: כמ"ד שהרג ישעיה · והאי קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שנשמתו של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים חללים: כתוב · (במלכים) [דה"ב לג] וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים: וכתיב והעמיד את האשרים והפסילים בד"ה (שם): ולבסוף עשה · מנשה לאותו דמות ד' פרצופים: כדי שתראה שכינה מכל צד· שתכנס להיכל תראה פרצוף כנגדו ותכעוס: מלהשתרר עליו שני רעים · שכינה ודמות הפרצוף: מצע · בית המקדש: תעשה לו מסכה צרה · כאשה שנעשית צרה לחברתה: העלה שממית · קורי עכבים שבטל עבודה מכל וכל עד שארגו עכבים קוריהן ע"ג המזבח: היתר · נעשה לו כהיתר: ממקום שיצאת משם · מקום שאדם יוצא ממנו שבע הוא ממנו ואינו מתאוה להנאת אותו מקום: קמאי לא ידעי לארגוזי · מלכים ראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעיס המקום כמו שהוא חרף ואמר כלום אנו צריכין אלא לאורו שמאיר לנו השמש יבא ויטול אורו: שאנו משתמשין בו · שמאיר ביותר: אמרו לו · בני דורו והלא כסף וכו' דבני דורו צדיקים היו כדאמרן נסתכל בדורו של יהויקים ונתקררה דעתו: מפני מה לא מנו את יהויקים · בהדי הנך שאין להם חלק לעולם הבא: משום דכתיב ויתר דברי יהויקים · בתמיהה משום דכתיב ביה רשע כזה לא מנאוהו: שם עבודת כוכבים על גופו · מתוך שהיה אדוק בה: שם שמים · משום בזיון: במלכים לא שמעתי · מפני מה לא מנו את יהויקים: בהדיוטות שמעתי · מפני מה לא מנו מיכה בהדי ארבעה הדיוטות דמתניתין: פתו מצויה לעוברי דרכים · שהיו כל העולם מתארחין אצלו כדכתיב (במקרא) כל העובר ושב אל הלוים זה מיכה: זה פסלו של מיכה · כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקדוש ברוך הוא לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים: גרב · מקומו של מיכה בגרב הוה פסלו של מיכה קבוע ובשילה היה המשכן: לדוחפו · למיכה: ועל דבר זה · על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו נענשו אנשי פילגש בגבעה שנפלו ביד בנימין והרגו מהם ארבעים אלף: לגימה · אכילה שמאכילין אורחים: שתי משפחות · עמון ומואב שלפי שלא קדמו ישראל בלחם ובמים נכתב שלא יבאו בקהל: מעלמת עינים מן הרשעים · מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו: עמון

גליון הש"ס

גמרא אבשלום אין לו חלק לעוה"ב · עי' סוטה דף י' ע"ב תוספות ד"ה דקרב: שם ר"י ור"א חד אמרי· עי' מדרש רבה ויקרא סוף פ' מצורע:

לא נמצא מקרא [גם בע"י ליתא לכך קרא עיין תידושי אגדות שם]

[בשאילתות סימן ל"ט פ' שמות איתא קצרתא]

[יבמות מט:] · יומא ט: ע"ש · תהלים לד · [גירסת הערוך קדר] · דה"ב לג · חגי ב · תהלים קטו · דה"ב לו · זכריה י · [לקמן קי. נדרים לט:] · דברים כג · [ב"מ לג:]

מעמון ומואב ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר ר' יוחנן בשכר °קראן לו ויאכל לחם *זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר °וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב התם °ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם ומעלמת עינים מן הרשעים ממיכה ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב °ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו ושגגתה עולה זדון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדמי ולא נהרג שאול ושלשת בניו ומפני מה לא מנו את אחז אמר ר' ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם לחזקיהו רב יוסף אמר מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו שנאמר °ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינהו לאפיה וחלף ואיכא דאמרי *אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי *אבא אבא לא מזכי ברא דכתיב °ואין מידי מציל *אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא דאתית להכי אחז נמי לא אימני משום כבודו של חזקיהו ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר' אבויה *דאמר ר' חייא בר' אבויה כתיב על גולגלתו [של] יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו דרבי פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים וכתיב בה זאת ועוד אחרת קברה ולא איקברא קברה ולא איקברא אמר גולגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה °קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו' אמר מלכא הוא ולא איכשר לזלזולי ביה כרכה בשיראי ואותבה בסיפתא *חזיתא דביתהו סברא הא דאיתתא קמייתא הוה דהא לא קא מנשי לה שגרא תנורא וקלתה היינו דכתיב זאת ועוד אחרת תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר בשביל °הטוב בעיניך עשיתי מה אות בשביל °מה אות נכרים אכלו על שולחנו בשביל שנכרים אכלו על שולחנו גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמן עובד כוכבים לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו שנאמר °ובניך אשר יצאו ממך [אשר תוליד] יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל °*וישמח עליהם חזקיה ויראם את (כל) בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן הטוב וגו' אמר רב מאי בית נכתה אשתו השקתה עליהם ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם ור' יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להן איכה ישבה בדד אמר *רבא אמר רבי יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שבתורה אמר רבי יוחנן מפני מה לקו באל"ף בי"ת מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף בי"ת ישבה בדד אמר *רבא אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה אני אמרתי °וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל עכשיו יהיה בדד מושבם °העיר רבתי עם אמר *רבא אמר רבי יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהו להם בנים הרבה °היתה כאלמנה *אמר רב יהודה אמר רב כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה רבתי בגוים שרתי במדינות אמר *רבא אמר רבי יוחנן כל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהן ת"ר מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם א"ל

עמון ומואב · קרובין לישראל שבאו מלוט בן אחי אברהם ורחקן המקום שלא יבאו בקהל ל"א קרובין ממש ליכא למימר דהא מדין מבני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שהם בני אברהם אלא עמון ומואב שכנים וקרובים היו לארץ ישראל ומדין רחוקים להם היו : וישבו בלשכת הגזית · ממשפחות סופרים והאי קרא מפרש ליה כולי בסיפרי בפרשת ויאמר משה לחובב : המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב · וקינים אלו בניו של יתרו דכתיב ובני קיני חותן משה ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב דכתיב הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב (ירמיה לה) ולבית הרכבים אמר ירמיהו כי כה אמר ה' [וגו'] יען אשר שמעתם [על] מצות [יהונדב] אביכם [וגו'] לא יכרת איש ליונדב בן רכב [עומד] לפני כל הימים ואמרינן בסיפרי אפשר נכרים הם ונכנסין להיכל והרי כל ישראל לא נכנסו להיכל אלא שהיו יושבין בסנהדרין ומורין בדברי תורה· מ"ר : ממיכה · דאמרינן לעיל הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים : ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחברו של עדו הנביא· דעדו הנביא נתנבא על מזבח בית אל שיחרב מפני שהעמיד בו ירבעם צלמים דכתיב (במ"א יג) והנה איש האלהים בא מיהודה וגו' ויאמר מזבח מזבח ומפרש בסדר עולם דהיינו עדו הנביא ובא נביא השקר והטעהו לעדו והשיבו לבית אל והעבירו על מצות הקב"ה שאמר לו לא תשוב לבית אל והאכילו ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה שנאמר ויהי דבר ה' אל האיש הנביא אשר השיבו להאכילו אכלו : ושגגתה עולה זדון · שהרי מצינו ביהונתן ששגג ולא הלוהו לדוד שתי ככרות ונענש דאמר רב יהודה וכו' : לווהו · לשון לויה : לא נהרגה נוב · שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם : ולא היה שאול נהרג · על אותו עון : שמוטל · דאביו יותם ובנו חזקיה : ושאר מישראל ששבו להיות בניך ותלמידיך וכל מי שישוב לביתך דהיינו תלמידיו כדמתרגמינן ושאר' דלא חטאו ודתבו חטיאי תלמידוהי : מאי כובס דכבשינהו לאפיה · שכבש את פניו והיה מתבייש מפני ישעיה : כובס · כמו כובש : אוכלא דקצרי סחף ארישיה · כלי מנוקב של כובסין שמזלפין בו מים על הבגדים ולותו כלי הכף אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיה שהיה מתבייש [ממנו] : יאשיהו · בן אמון : חזקיהו · אבי מנשה : [ברא מזכה אבא וכו'] · יאשיה מזכה אמון אביו ולא חזקיה מנשה בנו דכתיב אין מידי מציל ודרשינן ליה בהגדה אין אברהם מציל וכו' : השתא דאתית להכי · דברא מזכה לאבא : אחז נמי · לא תימא דכבשינהו [לאפיה] אלא מפני כבודו של חזקיה לא מנאוהו : מפני מה לא מנו את יהויקים · באותן שאין להם חלק [לעוה"ב] : משום דר' חייא בר אבויה · שנתכפר על שלא ניתן לקבורה וכל הני מפני מה לא מנו לא בעי אלא מהנך דהוו רשעים גמורים כדחשיבנא להו לעיל אחז חתם את התורה וכו' : [זאת ועוד כו' · נקמה נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה] : פרידא · כך שמו : סיפתא · ארגז : בשביל הטוב מה אות · בשביל חזקיה [שסיבב את עצמו דאמר הטוב בעיניך עשיתי גרם לו שאמר מה אות כי אעלה בית ה' ששאל אות מהקב"ה שעבירה גוררת עבירה : אכלו נכרים על שולחנו · אותם ששלח לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם : ומשמש עליו · כגון חזקיה דאמרינן לקמן אשתו השקתה עליהם : גורם גלות · דכתיב וישמח עליהם חזקיהו ויראם את (כל) בית נכתה וכתיב בתריה ומבניך אשר יצאו ממך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל : אשתו השקתה עליהם · היא עצמה מוזגת להם והיינו בית נכתה לשון מנכה על שם נלעט שנפחתה מן האדם וממנה נבראת אשה : בית גנזיו · והכי מתרגמינן בית גניזוהי ומנחם פתר במחברתו לשון סממנים כמו (בראשית לז) נכאת וצרי ולוט : זין אוכל זין · כגון פרזלא דשליט בפרזלא* : איכה · ל"ו בגימטריא : ל"ו כריתות · בכריתות (דף ב·) חשיב להו : לקו בא"ב · שכל מגילת איכה סדורה באלפא ביתא : בטח בדד · שיושבין יחידים ואינן מתיראין לא מן הנכרים ולא מן חיות רעות : רבתי עם · עם שמתרבה והולך יותר משאר עם : קטנה לגדול · ש"ז של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי לכשתהא זרעו [מבושל] קולט מהר וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר ולא קטנה לקטן שסוהין להוליד ולא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין כעל פרקן ורא

וין הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך :

אחד

מסורת הש"ס: [לקמן קו. ע"ש סוטה יא. ע"ש] · שמות ב · דה"א ב · שופטים א · מלכים א יג · [עי' תוספות סוטה י: ד"ה דאתי'] · ישעיה ז · דברים לב · [לעיל סב. ע"ש] · ירמיה כב · נ"א אתיא דביתהו חזיתא נפקא אמרה להו לשיבבתה אמרי לה ההיא כו' · מ"ב כ · שם · מלכים ב כ · שם · [נ"ל רבה] · [נ"ל רבה] · דברים לג · איכה א · שם · [נ"ל רבה] · [נ"ל רבה] · [תענית כ.]

גליון הש"ס: גמ' אין אברהם מציל · עי' יומא לח ע"ב בתוס' ד"ה מעשה · [גירסת ערוך בערך אבל אובלא וכתיב על לד שני פירושים ע"ש] · [לעיל מו:] · [במלכים איתא וישמע עליהם ובישעיה גם כתיב וישמח]

מסורת הש"ס

תורה אור

א"ל אחד מהם לחבירו גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי אמר להן [שבאי] עם קשה עורף מאין אתם יודעין אמרו לו גמל מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת מצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה *לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקן על ראשן והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהן הולכים נעשין שרים לאדוניהם ופטרן [והלכו] לבתיהם לשלום °בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני בלילה על עסקי לילה שנאמר °ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא *אמר רבה א"ר יוחנן אותו (*היום) ליל ט' באב היה אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו °ודמעתה על לחיה אמר *רבא אמר ר' יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה שנאמר °אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה °היו צריה לראש אמר *רבא אמר רבי יוחנן [א]*כל המיצר לישראל נעשה ראש שנאמר(א) °כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים אמר *רבא אמר ר' יוחנן כל המציק לישראל אינו עיף °לא אליכם כל עוברי דרך אמר *רבא אמר ר' יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעוברי על דת דאילו בסדום כתיב °וה' המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב °ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו'[ב] וכתיב °ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר אמר *רבא אמר ר' יוחנן מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב °הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב °ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן °סלה כל אבירי ה' בקרבי באדם שאומר לחברו נפסלה מטבע זו °פצו עליך פיהם אמר *רבא אמר רבי יוחנן בשביל מה הקדים פ"א לעי"ן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם °אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו אמר *רבא אמר ר' יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם ה' לא קראו רב אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות מי מנאן אמר רב אשי אנשי כנסת הגדולה מנאום אמר רב יהודה אמר רב בקשו עוד למנות אחד באה *דמות דיוקנו של אביו(א) ונשטחה לפניהם ולא השגיחו עליה באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה יצאה בת קול ואמרה להם °חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה לפני מלכים יתיצב [בל יתיצב] לפני חשוכים ולא השגיח עליה יצאה בת קול ואמרה °המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו' *דורשי רשומות היו אומרים כולן באין לעולם הבא שנאמר °לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי לי גלעד[ג] (ולי מנשה) זה אחאב שנפל ברמות גלעד מנשה כמשמעו אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים יהודה מחוקקי זה אחיתופל דקאתי

אחד · מן הגשבים לחברו : גמל · זו שמהלכת לפנינו סומא וכו' : [מצד שרואה · שאינה אוכלת פעמים מצד ימין ופעמים מצד שמאל כבהמה הרואה שאוכלת מכאן ומכאן אלא מצד שרואה אוכלת] : יין מטפטף ושוקע · בקרקע ורואין אנו בין רגליו הטיפין שנפלו כשעברה הגמל במקום זה מצד אחד שקועין ומצד אחר הטיפין של שמן שצפים : נפנה לצדדין · שכן דרך ישראל להיותו צנוע : רדף · השבאי דרך הגמל והמנהיג ומצא כדבריהם ואמרו *אותם יהודים על אותו שבאי אדוניהם שהוא בן קלסתר מלך השקנ"ק בלע"ז שהיה דיוקנו דומה למגמת פניו של אותו קלסתר של מלך שבזנות הולידו : על עסקי לילה · לפי שבכו אותו לילה בכיית חנם : קולו נשמע יותר מביום · כדאמרינן בעלמא (יומא דף כ:) מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכה תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואף על פי כן אין מנחם לה : כוכבים ומזלות בוכים · שנכמרו רחמים עליו : בוכה כנגדו · מתוך שנשמע בהדיא מרכך לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו : ריסי עיניו · שער שבגבת העין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות : אלי · קונגו קינה מתרגמינן אליא : על בעל נעוריה · שבוכה תמיד ומלויה דמעות : על לחיה · לשון לחות ונערות כגון לח ויבש : מכאן לקובלנא מן התורה · כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזרת עליו והמקפיד על כך אין בו משום ניחוש · ל"א לקובלנא כשיש לו צרה יודיענה לרבים קובלנא צעקה ל"א נגד דמתרגמינן קבל כאדם שאומר לחברו לא כנגדך אני אומר : וירדנה · ושרף אותה והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום : לא עליכם · נביא היה מתנודד על החורבן כאילו בא עליו צרה ומהפכה לאחרים ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזו כמדומה לי נביא היה מדבר כנגד בני משה או כנגד י' השבטים שלא הגלה נבוכדנצר : וירדנה · לשון שבירה כמו (במדבר כד) וירד מיעקב כאדם המושל בחברו להלקותו ולשברו : הכי גרסינן ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר והואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום לשון אחר וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלח על ידי שליח : מדה יתירה לטובה · דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזומנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו לשון אחר מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהם היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואילו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר : סלה · לשון מסלה כלומר כל האבירים פסלם הקב"ה ועשאם פסולים וכבושים כמסלה זו והיינו דמיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה : מפני מה הקדים פ"א לעי"ן · ברוב האלפא ביתא שבאיכה : מפני מרגלים · שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין : טועם טעם לחם · שהכותים מוגאים טעמם בלחמם של ישראל שהגאה הוא להם כשגוזלין אותן : אלו הדיינין · מטה משפט בשביל עוגותיהם היו לחם עמי למאכל אויביו : מלמדי תינוקות · שעושין מלאכתן רמיה : מי מנאן · להנך מלכים והדיוטות דקתני במתני' אין להם חלק : עוד אחד · שלמה : דיוקנו · של דוד אביו נשתטח לפניהם שלא למנותו עמהם : בל יתיצב לפני חשוכים · בגיהנם : לפני מלכים יתיצב · בגן עדן ולא לפני חשוכים : המעמך ישלמנה · וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעולם הבא : כי אתה תבחר ולא אני · וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק הלא בי הדבר תלוי : דורשי רשומות · דורשי פסוקים כדכתיב (דניאל י) את הרשום בכתב אמת היו אומרים שלכולם יש להם חלק אפילו למנשה וירבעם ולאחאב : לי גלעד ולי מנשה · עלי לסבול עונש כדי שיהו הם זוכים : מנשה כמשמעו · מנשה בן חזקיהו : דקא

[עי' בערוך ערך קלסטרא א' איתא הגירסא שהיא לפנינו בגמרא דהכא ולא תבין דברי רש"י הללו]

[פי' שהנכרי נפנה בדרך אלא בהמתו וישראל מסתלק לצדדים כך איתא בפי' הר"ש טהרות פ"ד מ"ה]

הגהות הב"ח

(א) גמרא דיוקנו של אביו· ונשתטחה לפניהם:

הגהות הגר"א

[א] גמ' שנא' כי לא מועף· נמחק תיבת שנאמר : [ב] שם וכתיב ויגדל· נמחק תיבת וכתיב : [ג] שם בסוף ולי מנשה· נמחקו ב' תיבות הללו :

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] בגמרא כל המיצר לישראל נעשה ראש שנא'· מלת שנאמר נמחק :

גיטין נו: ע"ש

[עי' תוספות חגיגה יג: ד"ה שלא יאמרו ביד אומה שפילה מסר את בניו כלומר קודם שמיצר כבר נעשה ראש]

איכה א

איכה ד

שם ג

[נ"ל רבה]

[פי' נכון במאמר הלזה המנא בשל"ה למסכת פסחים קעב.]

[עי' פירש"י ברכות כד. ד"ה דורשי וכו']

[נע"י ליתא וכנ"ל]

איכה א · במדבר יד · איכה א · יואל א · איכה א · איכה א

[תענית כט. סוטה לה.] [נ"ל הלילה]

[נ"ל רבה] [נ"ל רבה]

ישעיה ח · [נ"ל רבה] · [נ"ל רבה] · בראשית יט · איכה א · שם ד · [נ"ל רבה] · יחזקאל טז · שם א · [נ"ל רבה] · תהלים יד · משלי כב · איוב לד · תהלים ס

תורה אור

דקאתי מיהודה מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת מה אתה עושה לו אמר להן עלי לעשותן ריעים זה לזה °מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגו' אמר רב תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו להן ונביאיכם שלא חטאו היכן הם שנאמר °אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו אמר להן (אבותיכם) חזרו והודו שנאמר °אך דברי וחוקי אשר צויתי את עבדי הנביאים וגו' שמואל אמר באו עשרה בני אדם וישבו לפניו אמר להן חזרו בתשובה אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן °איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם שלחה אמכם והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב דוד עבדי °נבוכדנצר עבדי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו *עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי °והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם *אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן °ויסרו למשפט אלהיו יורנו אמר רבה בר בר חנה אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין יצר הרע שולט בנו אמר להם יסרו יצריכם אמרו לו אלהיו יורנו: ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי: בלעם *בלא עם דבר אחר בלעם שבלה עם בן בעור שבא על בעיר תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי בעור שבא על בעיר כושן רשעתים דעבד שתי רשעיות בישראל אחת בימי יעקב ואחת בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן הארמי שמו כתיב °בן בעור וכתיב °בנו בעור אמר רבי יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא אחריני אתו מתניתין מני רבי יהושע היא דתניא *ר"א אומר °ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו פושעי עובדי כוכבים דברי ר"א [א] אמר לו ר' יהושע וכי נאמר *בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים אלא ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו אמר °תמות נפשי מות ישרים אם תמות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם לאו הנני הולך לעמי וילכו זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה בא זאב על האחד אמר האחד אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא עלי הלכו שניהם והרגו הזאב אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא °וישבו שרי מואב עם בלעם ושרי מדין להיכן אזול כיון דאמר להו °לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר אמרו כלום יש אב ששונא את בנו אמר רב נחמן חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני מעיקרא כתיב לא תלך עמהם ולבסוף כתיב קום לך אתם אמר רב ששת חוצפא *מלכותא בלא תאגא היא דכתיב °ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו' א"ר יוחנן בלעם *)חיגר ברגלו אחת היה שנאמר °וילך שפי שמשון בשתי רגליו שנאמר °שפיפון עלי אורח הנושך עקבי סוס בלעם סומא באחת מעיניו היה שנאמר °שתום העין קוסם באמתו היה כתיב הכא נופל וגלוי עינים וכתיב התם °והנה המן נופל על המטה וגו' איתמר מר זוטרא אמר קוסם באמתו היה מר בריה דרבינא אמר שבא על אתונו מ"ד קוסם באמתו היה כדאמרן ומ"ד בא על אתונו היה כתיב הכא * [א] °כרע שכב וכתיב התם °בין רגליה כרע

*) [סוטה י.]

דקא אתי מיהודה · דקאמר לו דוד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי שהיה קורא לאחיתופל מיודעי קרובי שהיה משבט יהודה כדוד: מואב סיר רחצי · דוד דקא אתי ממואב: סיר רחצי · גחזי שסר ונצטרע על עסקי רחיצה: על אדום אשליך נעלי · אנעיל אותם בגן עדן: אם יבא דוד שהרג את הפלשתי · ויצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעוה"ב מה אתה עושה להפים דעתו שהם היו שונאין אותו: אמר להם · עלי לפייסן ולעשותן ריעים ואהובים זה לזה והיינו התרועעי לשון ריעות: ושמואל אמר מאי תשובה נצחת כה"ג [באו] עשרה בני אדם וכו': עבד שמכרו רבו · ומאחר שמכרנו הקב"ה לנבוכדנצר וגרשנו מעליו יש לו עלינו כלום: מאי דכתיב ודוד עבדי נבוכדנצר עבדי · שקראו לאותו רשע עבד כמו שקראו לדוד דכתיב בסוף ירמיה (מג) הנני שולח ולקחתי את נבוכדנצר עבדי לא מפני שדומה זה לזה אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כבר מכרנו הקב"ה לנבוכדנצר לפיכך הקדים הקב"ה וקרא עבדי לנבוכדנצר כדי להחזיר להן תשובה: עבד למי נכסים למי · כלומר נבוכדנצר עבדי הוא וכל מה שקנה לי הוא ועדיין לא יצאתם מרשותי: והעולה על רוחכם היה לא תהיה · כל מה שאתם סבורים לא יהיה: כל כי האי ריתחא · מי יתן ויבא לנו זה הכעס בחימה שפוכה אמלוך עליכם שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו: א"ר חנא בר כהנא · היינו תשובה נצחת דאמרו ליה אלהים יורנו שאין אנו יכולין ליסר אותו: בלא עם · שאין לו חלק עם עם: שבלה עם · שבלבל ישראל בעצתו שהשיאו לבלק כדבעינן למימר לקמן והפיל מהם כ"ד אלפים: בעור שבא על בעיר · שבא על אתונו כמו בהמה דמתרגמינן בעיר: תנא הוא בעור · אביו של בלעם הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי: אחת בימי יעקב · שרדף אחריו ובקש לעקור הכל: ואחת בימי שופטים · לאחר מיתת יהושע דכתיב (שופטים ג) ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד כושן רשעתים: בנו בעור · משמע בעור בנו של בלעם היה: בנו הוא · לבלעם בנביאות שבלעם גדול מאביו היה בנביאות: הא שאר נכרים אתו · כלומר מדקא חשיב תנא דמתניתין דבלעם שהיה נכרי בהדי הדיוטות וקאמר דאין לו חלק מכלל דשאר נכרים יש להם חלק: מתניתין מני וכו'· א"ל ר' יהושע אלו נאמר ישובו רשעים לשאולה *בכל הגוים משמע כדקאמרת השתא דכתיב כל גוים שכחי אלהים לא משמע אלא אותן השוכחים אלוה כגון בלעם [ושכמותו] אבל אחריני אתו כדאמרינן בריש פרקין (דף צא:) ורעו זרים צאנכם ובני נכר אכריכם לעולם הבא: מאי נינהו כל גוים שכחי אלהים · דמשום הכי בורר הקב"ה הרשעים שבהם ונותן אותם בגיהנם ואין להם חלק לעתיד אבל השאר יש להם חלק: ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו · שאין לו חלק לעתיד: תמות נפשי מות ישרים · אם ימות מיתת עצמו תהא אחריתי כמוהו דודאי יש לו חלק עמהם: ואם לאו · דלא ימות אלא יהרג הנני הולך לעמי לגיהנם: לא היה להם שלום · דכתיב המכה את מדין בשדה מואב: צהובין · כעוסין כאדם שכועס פניו צהובין: כרכושתא · חולדה: כרכושתא ושונרא · אין להם שלום מעולם: ביש גדא · מזל רע: כלום יש אב ששונא את בנו · שהוא סבור שיאמר לו הקב"ה קלל את בני דקאמר בלעם לינו פה [הלילה]: חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני · דאהני ליה מה שהחציף פניו לומר לשלוחי בלק *לינו פה שאמר לו הקב"ה בתחילה לא תלך והדר אמר לך: מלכותא בלא תגא · כלומר שררה גדולה ואינו חסר אלא כתר מלכות: אנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה קשים ממני · כלומר איני גדול מהם אלא משיחת מלכות: שפי · כמו (חולין דף נד:) בוקא דאטמא דשף מדוכתיה: שפיפון · משמעו שתים: שתום העין · שתום פתוח כמו שתומו ניכר *כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דהאחרת סתומה והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזי אית דמפרשי שתום כמו סתום ולאו מילתא היא: קוסם באמתו · כגון מעלה בזכורו: כרע

[א מיי' פי' י"א מהלכות עדות דין י ופ"ג מהל' תשובה דין ה]:

[נ"ל ככל]

הגהות הגר"א

[א] גמ' כתיב הכא כרע שכב · נמחק ב' תיבות כרע שכב ונ"ב נופל:

[בקרא דהכא לא כתיב כך ואולי כוונת רש"י על המכוון דכתיב כ"ב פסוק י"ט שבו נא בזה גם אתם הלילה]

[ע"ז סט: וע"ש ברש"י סט. ד"ה ותיגוב]

[גירי' הערוך בלע עם פי' שיען עצות לבלע עם ישראל ד"א בלעם בלא עם פי' שאין לו חלק עם ישראל· ערך בלע]

תהלים ט

[בילקוט ליתא אכן בע"י איתא ככל וגירי' זו נראה נכונה ודע דבתוספתא פרק י"ג תניא להך פלוגתא דר"א ור' יהושע בנוסחא אחריני ע"ש על נכון]

[לעיל נט:]

בראשית מט

[כל העובר על הפסוקים יראה דהך קרא כרע שכב דכתיב בפרשת בלק כ"ד פסוק ט' כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו בשבת לישראל נאמרה כדמפרש בתרגום ורש"י וכן בברכות יב: וע"ש דאין לענין כרע שכב שום שייכות לבלעם כלל ומזה לתקן ולהסביר ועמ"ש בתקוני כלי שרת]

ירמיה ח · זכריה א · שם · ישעיה נ · ירמיה מג · יחזקאל כ · ישעיה כח · במדבר כג · שם כד · במדבר כג · שם כב · שם · ש"ב ג · במדבר כב · במדבר כד · אסתר ז · במדבר כד · שופטים ה

[לעיל נח. מגילה טז.] · ר"ה לג: · [תוספ' פי"ג]

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ג מהלכות ת"ת הלכה ה ופ"י מהלכות תשובה הלכה ה סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כ:

מסורת הש"ס

תורה אור

כרע נפל שכב וגו' °וידע דעת עליון (במדבר כד) השתא *דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע מאי דעת בהמתו דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת *סוסיא אמר להו שדאי להו ברטיבא אמרה ליה הלא אנכי אתונך לטעינא בעלמא אשר רכבת עלי אקראי בעלמא מעודך עד היום הזה ולא עוד אלא שאני עושה [לך] מעשה אישות בלילה כתיב הכא °ההסכן הסכנתי (שם כ) וכתיב התם °ותהי לו סוכנת (מלכים א א) אלא מאי ויודע דעת עליון שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דקאמר להו נביא לישראל °עמי (מיכה ו) זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה' מאי למען דעת צדקות ה' אמר להן הקב"ה לישראל דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי כל אותן הימים בימי בלעם הרשע *שאילמלא כעסתי כל אותן הימים לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק מה אקב לא קבה אל (*וגו' אותן היום [הימים] לא זעם ה') אל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע שנאמר °כי רגע באפו חיים ברצונו וגו' (תהלים ל) איבעית אימא °לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו) אימת רתח בתלת שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא כל שעתא ושעתא נמי חוורא כל שעתא ושעתא אית ביה סוריקי סומקי ההיא שעתא לית ביה סוריקי סומקי ההוא מינא דהוה בשיבבותיה דרבי יהושע בן לוי דהוה קא מצער ליה יומא חד נקט *תרנגולתא ואסר ליה בכרעיה ואותיב אמר כי מטא ההוא שעתא אילטייה כי מטא ההוא שעתא נמנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא דכתיב °גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי יז) אפילו במיני לא איבעי ליה למימר הכי תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחין כתריהן על ראשיהן ומשתחוים לחמה מיד כועס °ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו (במדבר כב) תנא משום רבי שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב °וישכם אברהם בבקר (בראשית כב) שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו *אמר רב יהודה אמר רב לעולם (פסחים נ: ערכין טז: סוטה כב: מז. הוריות י: נזיר כג:) יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות א"ר *יוסי בר הונא רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב °ייטב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל [את] כסאו (מלכים א א) מכסאך אורח ארעא למימרא ליה למלכא הכי א"ל מעין קאמרה ליה דאי לא תימא הכי °תבורך (שופטים ה) מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה רבקה רחל ולאה אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר הכא נמי מעין קאמר ופליגא דרב יוסי בר חוני דאמר רב יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו איבעית אימא °ויהי נא פי שנים ברוחך (מלכים ב ב) אלי ואיבעית אימא °ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו (במדבר כז) °וישם דבר בפי בלעם (שם כג) ר"א אומר מלאך ר' יונתן אמר חכה א"ר יוחנן מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות °מה טובו אהליך יעקב (שם כד) לא תשרה שכינה עליהם ומשכנותיך ישראל לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו לא יהא להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה' לא יהיו להם מלכים בעלי קומה כארזים עלי מים לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו לא תהא מלכותן שולטת באומות וזרעו במים רבים לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו לא תהא *אימת מלכותן ותנשא מלכותו אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שנאמר °ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך (דברים כג) קללה ולא קללות *א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב °נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז) טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה שנאמר °והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' (מ"א יד) מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו

מחליף

כרע נפל · מה כריעה דהתם דאית ביה נפילה בעילה היא אף כריעה דהכא דכתיב נופל בעילה היא שבא על בהמתו: דעת בהמתו לא הוה ידע · מאי בעיא לאהדורי כדמפרש דאמרי ליה שרי בלק מאי טעמא לא רכבת אסוסיא: ברטיבא · באחו לרעות עשבים לחים: אמר להו לטעינא בעלמא · לישא משאות ולא לרכוב: אמרה ליה אשר רכבת עלי: אקראי בעלמא · כשאין לי סוס מזומן: אמרה לו מעודך: מעשה אישות · שאתה בועלי: סוכנת · מחממת: מן השטים ועד הגלגל · משחטאו בשטים ועד שנכנסו לארץ וחטאו בגלגל עשיתי עמהם לדקות הרבה: כל אותן הימים · שהיה בלעם מצפה לקללכם בשעה שהקב"ה כועס בה כל הקללות מתקיימות: ה"ג לא זעם ה' · אותן הימים לא זעם ה': אל זועם בכל יום · קרא הוא: כמה זעמו רגע · כדמפיק ליה מקרא כי רגע באפו חיים ברצונו: בתלת שעי קמייתא · של יום זמן קימה שכל שלש שעות זמן קימה לעמוד ממטתו וכועס הקב"ה בשעה שרואה המלכים משתחוים לחמה בשעה שמניחין כתריהם בראשם כדלקמן: כרבלתא · קירשט"א בלע"ז: כל שעתא נמי חוורא · רוב שעות מתלבנות ומכספת שאינה כל שעה בחוזק אדמימות: סורייקי סומקי · אפי' כשמכספת יש בה שורות שורות אדומות מאד כרגילותם אבל אותה שעה כולה מכספת: גם ענוש לצדיק לא טוב · אין נכון לצדיק שיהא מעניש ולא הוה ליה איניש נענש בשבילו: אהבה · שאהב *הקב"ה את אברהם ביטלה שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו: ושנאה · ששנא בלעם הרשע את ישראל ביטלה שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו: מ"ב קרבנות · בין פרים לאילים ז' פרים וז' אילים ג' פעמים הרי מ"ב בין פרים ואילים: אורח ארעא למימר הכי · וכי דרך ארץ כן שיאמרו *וייטב אלהים שם שלמה משמך והא חלשא דעתיה דאמרי ליה שיהא גדול מאביו: מעין שמך · קאמר ליה ומעין כסאך ולא גדול ממש: נשים באהל · שרה רבקה רחל ולאה שרה ורבקה דכתיב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וגו' רחל ולאה דכתיב (בראשית לא) ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: אורח ארעא · שאמרה דבורה ליעל [שתהא] ברוכה משרה ורבקה אלא מעין ברכת שרה קאמרה: ופליגא · הא דמשנינן שם שלמה משמך מעין פליגא דר' יוסי בר חוני: בא מקנא · שאינו מקנא בו: משלמה · דקאמרי ליה לדוד ייטב אלהים שם שלמה משמך: ותלמידו · איבעית אימא דקאמר ליה לאליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו: ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו · אע"ג דהקב"ה לא א"ל אלא וסמכת את ידך עליו חדא אזיל איהו וסמך תרתי: מלאך · שמסרו הקדוש ברוך הוא למלאך שלא יניחנו לקלל: חכה · נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו וישם: מברכותיו אתה למד מה היה בלבו · דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהיו בתי כנסיות ולא נתן רשות ואמר מה טובו אוהליך: ריחו נודף · ממלות: וירם מאגג מלכו · מתרגמינן ותתקף מאגג שתהא מלכותו עזה: כולם · כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיה כוונתו מתחילה: חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות · שלא יפסקו מישראל לעולם: הקללה לברכה · אחת מן הקללות הפך לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכות שחזרו: נעתרות · נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא:

מחליף

[נ"ל ייטיב]

[ברכות ז. ע"ש ע"ז ד:]

[נ"ל אסוסיא]

[נ"ל שאילמלי ועיין תוספות מגילה כח.]

[נ"ל ומה אזועם לא זעם ה' מלמד שכל אותם הימים לא זעם ה' כ"א בברכות ז. וקצת שינוי יש בע"ז ד: ע"ש]

[נ"ל תרנגולי]

פ"א אברהם את הקב"ה

[נ"ל דאמר ר' יוסי בר הונא כך איתא בהוריות י: ע"ש וע"ע בנזיר כג: ובתוספות שם ד"ה בת בנו וכו' דלאו דוקא ע"ש וע"ע סוטה מז.]

ר' יעב"ץ גרס איומה

תענית כ.

מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ס"ת נביאים וכתובים °וירא את הקיני וישא משלו אמר לו בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו *דא"ר חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח *זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית שנאמר °ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב °ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים °וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל (אמר רשב"ל אוי מי שמחיה עצמו בשם אל) א"ר יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה °וצים מיד כתים אמר רב *ליבון אספיר °וענו אשור וענו עבר עד אשור קטלי מיקטל מכאן ואילך משעבדי שיעבודי °הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך לעם הזה מיבעי ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים אמר *להם אלהיהם של אלו שונא זימה הוא והם מתאוים לכלי פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להן כלי פשתן עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן זקינה אומרת לו בשוה וילדה אומרת לו בפחות שתים ושלש פעמים ואח"כ אומרת לו הרי את כבן בית שב ברור לעצמך וצרצורי של יין עמוני מונח אצלה *ועדיין לא נאסר (*יין [א] של עמוני ולא) יין של נכרים אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני אמרה לו ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור [והוא אינו יודע שעבודתה בכך] ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך שנא׳ °המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים *באהבם °וישב ישראל בשטים *ר"א אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות ותקראן לעם לזבחי אלהיהן רבי אלעזר אומר ערומות פגעו בהן רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין מאי לשון רפידים *רבי אליעזר אומר רפידים שמה רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה שנאמר °לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער *שנא׳ °וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב °וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם[ב] *ונאמר °וישב ישראל בארץ *גשן ויקרבו ימי ישראל למות °וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו °ויקם ה׳ שטן לשלמה את הדד האדומי מזרע המלך הוא באדום °ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו׳ את בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל] אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזן מיניה °ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא א"ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושילטי הואי אייזן לגברי נגרי

הרגו

רש"י

מחליף · לאחר שנקלץ: אינו עומד במקום מים · והאי דכתיב כארזים עלי מים שכינה היא דאמרה איהו אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים שכינה אמרה עלי מים וכן כולהו מפרש באגדה בכה"ג כנחלים נטיו הוא אמר כנחלים פוסקין לפעמים יצאה בת קול [אמרה] נטיו הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר הוא אמר כאהלים יצאה בת קול ואמרה נטע ה׳: רוח דרומית · קשה: לא עמנו היית באותה עצה · שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה בתמיה ודאי היית כדלקמן: ומי הושיבך אצל איתני עולם · שעתידים בניך לישב בלשכת הגזית והיינו דכתיב איתן מושבך וכי בין איתני עולם אתה יושב מי הזקיקך לכך: שמחיה עצמו בשם אל · עושה עצמו אלוה כגון פרעה וחירם: לשון אחר מי שמחיה עצמו. כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחיין ומעדנין עצמן בעוה"ז ופורקין עול תורה מעל צואריהם ומשמנין את עצמן: משמו אל · כשמשים הקב"ה פדיון לעצמו ומשלם גמול לצדיקים לעתיד לבא· כך שמעתי: אוי לה לאומה שתמצא · אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתה לעכב ישראל: מי מטיל כסות בין לביא וכו׳ · לעכבן שלא יזדקקו זה לזה דמסוכן הוא כלומר מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב"ה מכניסם: ליים · ספינות גדולות כמו (ישעיה לג) וצי אדיר (*בל) יעברנו: וצים מיד כתים אמר רב ליבא אספיר · דכתים היינו מקום ששמו כך: עד אשור מקטל קטילי · ומאשור ואילך משעבדי להו שעבודי: וצים מיד כתים וענו אשור· דקטלי להו וענו עבר דמשעבדי להן עד אשור: כתים· רומים כלומ׳ אותן אומות שהביא הקב"ה בצים עתידין להרוג את כל האומות עד אשור ומאשור ואילך מניחין אותן ומשעבדין בהם (ומניחין אותן) ולעתיד קא מיירי: הן הנה היו לבני ישראל לא גרסינן אלא ה"ג הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מבעי ליה · שהשיא עצה לבלק שנכשלו בה ישראל הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: ותולה קללתו בחברו · וכך בלעם לא רצה לתלות שפלות זה בבלק שיהא הוא צריך לבקש עצה היאך יכשלו בה ישראל אלא בישראל תלה השפלות לומר שהן צריכין לעצה שיכשלו בה בני מואב שלא תתקוף ידי מואב על ישראל והיינו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך · מ"ר · ל"א תולה קללתו בחברו כלומר שתלה הכתוב קללה במואב ולא רצה לכתוב כלפי ישראל כמו שאמר בלעם הרשע: קלעים · אהלים של קלעים כמו שעושין בשוקים: בערבות מואב מהר שלג · שניר: כשהיה אומר לה · ישראל כלי פשתן זה בכמה זקנה אומרת לו דמי שוויו וילדה אומרת לו בפחות מכדי שוויו וכן עושין עד ב׳ או עד ג׳ פעמים: ברור לעצמך · כל תכשיטין שאתה רוצה: צרצורי · נודות: בוער בו · שהיה משתכר ובוער בו יצר הרע: השמיעי · הוי שומעת לתשמיש: פיעור · כך היתה עבודתו של פעור שמתריזים לפניו: ה"ג כלום מבקשין ממך אלא פיעור והוא עושה ושוב אומרת לו כפור בתורת משה רבך והוא עושה: וינזרו לבשת · סרו מדרכם והלכו אחר הבשת: כאהבם · מתוך תאות אהבתם לזנות היו משוקצים שכופרין בהקב"ה: ותקראן · בגופן ותקראן [משמע] לשון מקרה: מאי רפידים: איידי דלעיל איפליגו ביה ר"א ור׳ יהושע במשמעות דשטים נקיט נמי רפידים דפליגי ביה בכי האי גוונא: לא הפנו אבות אל בנים · להיטיב להם: מפני רפיון ידים · של תורה ומצות והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא כלומר מפני שרפו ידים מן התורה בא עליהם עמלק: שכר כ"ד אלפים מישראל · שהרגו בעצתו הלך ליטול מבלק ומזקני מדין: גמלא תבע קרני · כך בלעם שאל שכר ונהרג: גזו מיניה · חתכו ממנו: בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב · ההוא קרא ביהושע כתיב: ולבסוף · שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה קוסם: מסגני ושילטא הואי · אשת סגנים ושרים היתה: אייזן לגברא * נגרי · זינתה למושכי חבל ספינה ל"א נגרי חרשים:

הרגו

מסורת הש"ס

במדבר כד · סוטה יא. · [שם. לעיל קד. ע"ב] · דה"א ב · שופטים א · במדבר כד · בקרא כתיב לא · שם · שם · [פי׳ אותו מלכות יים נקרא ליבון אספר יוני ערך אספר א׳] · שם · [נ"ל לו] · [חולין ד:] · הושע ט · במדבר כה בקרא כאהבם · [בכורות ה:] · בכורות ה: [ילקוט ליתא] · ירמיה מז · במדבר כה · בראשית לז · שם מ"ז · [בע"י וילקוט ליתא] · [נ"ל מצרים וכ"א בילקוט] · מ"א ד · שם יא · במדבר לא · יהושע יג

הגהות הגר"א

[א] גמ׳ של עמוני ולא יין · נמחק: [ב] שם ונאמר · נמחק:

[בע"י וילקוט ובתנחומא ליתא לכל זה] · [נ"ל נגדי]

לא א מיי' פ"י מהל' טומאת צרעת הל' י:

תורה אור

°הרגו בני ישראל [בחרב] אל חלליהם אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות סקילה ושריפה הרג וחנק א"ל ההוא מינא לר' חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה א"ל מיכתב לא כתיב אלא מדכתיב °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע א"ל שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס ליסטאה א"ל מר בריה דרבינא לבריה בכולהו לא תפיש למדרש לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה כתיב דואג וכתיב דוייג אמר ר' יוחנן בתחילה יושב הקב"ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר ווי שיצא זה (סימן גבור ורשע וצדיק חיל וסופר) א"ר יצחק מאי דכתיב °מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום אמר לו הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום וא"ר יצחק מאי דכתיב °ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם °ותשא בריתי עלי פיך אמר ר' אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ ואמר רבי יצחק מאי דכתיב °ויראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו בתחילה ייראו ולבסוף ישחקו וא"ר יצחק מאי דכתיב °חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע ימות דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו יורישנו אל וא"ר יצחק מאי דכתיב °גם אל יתצך לנצח אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח *מאי דכתיב °יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה אמר הקב"ה לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה אמר לפניו יחתך ויסחך מאהל ליהוי ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים סלה וא"ר יצחק *מאי דכתיב °איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר *א"ר ארבע מאה בעיי' בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר [ולא איפשט להו חד] אמר רבא רבותא למבעי בעיי *בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין ואנן קא מתנינן טובא *בעוקצין וכי הוה מטי רב יהודה *אשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה *זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן אלא הקב"ה ליבא בעי דכתיב °וה' יראה ללבב אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא [הוו] סברי שמעתא מתקיף לה מר זוטרא מאן דכתיב ביה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא אלא דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא דכתיב °סוד ה' ליראיו א"ר אמי לא מת דואג עד ששכח תלמודו שנא' °הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה רב (אשי) אמר נצטרע שנאמר °הצמתה כל זונה ממך כתיב התם °לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין *ותנן *אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה (סימן שלשה ראו וחצי וקראו) א"ר יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו ואחד ששרף נשמתו ואחד שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (*א"ר) יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם תניא נמי הכי אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם *כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש וא"ר יוחנן בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חבירו ולבסוף קראו תלמידו בתחילה *קראו רבו °ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ולבסוף קראו חבירו °אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש ולבסוף קראו *תלמידו °גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל

תהלים נה | שם נב | שם נ | שם | שם נב | איוב כ | תהלים נב | [עי' תוספתא בע"י] | [שם] | [חגיגה טו:] | ישעיה לג | נ"א א"ר אמי | נ"א בשיטתא סידרי | תענית כד: ע"ש ברכות כ. ע"ש | [עוקצין פ"ב מ"ה] | [טהרות פ"ב מ"ה] | ש"א טז | תהלים כה | משלי ה | שם עג | ויקרא כה | מגילה ח: ערכין טו: | [נ"ל יאמר ר'] | לעיל סט: | [אבות פ"ו מ"ג] | תהלים נה | שם | שם מא | ילקוט ה"ב סוף רמז ... ולבסוף קראו איש

רש"י

הרגו אל חלליהם · מיתות הרבה משמע שתלאוהו והניחו אש תחת הצליבה וחתכו ראשו ונפל לתוך האש תלייה היינו חנק חתיכת הראש הרג כשנפל לארץ סקילה כשנפל לאור היינו שריפה: בר תלתין ותלת · ור"ח לית ליה דר' סימאי דאמר לעיל שלשה היו באותה עצה דפרעה בלעם ואיוב ויתרו דלר' סימאי בלעם היה יותר מן מאתים ועשר שנים דהא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו דלרבי סימאי כל אותן מאתים ועשר שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין היה בלעם: חגירא · תרגום של פיסח: כד קטל יתיה פנחס ליסטאה · שר צבא ואפילו קטליה אחר כל המלחמה נקראת על שמו: בכולהו · מלכים והדיוטות: לא תפיש ותדרוש · לגנאי: לבר מבלעם · דכל מה דמשכחת ליה לגנאי דרוש: (*שמא יצא זה לתרבות רעה) לאחר שיצא לתרבות רעה אמר ווי · לכך כתוב דוייג: א"ל הקב"ה לדואג והלא גבור אתה בתורה · למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד: לא חסד תורה עליך · לא חכם בתורה אתה דכתיב (משלי לא) ותורת חסד על לשונה: מרצחים · שהרג נוב: עלי פיך · ולא בלב: בתחלה ייראו · הצדיקים היו יראים שלא ילמד אדם ממעשיו של דואג שהולך וחוטא ומצליח: ולבסוף · כשמת בחצי ימיו ושב גמולו בראשו ישחקו: חיל בלע ויקיאנו · המתן עד שתשכח תורתו: אמר לפניו ומבטנו יורישנו אל · אל תמתין לו עד שתשתכח אלא תמהר ותשכיחנו: בי מדרשא · מאהל זה בית המדרש: ושרשך מארץ חיים סלה · שורש שלו תכסח מארץ חיים דלא להוו ליה בנין רבנן: כל אותיות שבתורה · שהיה בקי בחסירות ויתירות: שוקל קלים וחמורים · יודע לדרוש בקל וחומר: במגדל הפורח באויר · מתג עליונה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה· לשון מ"ר מפי השמועה· נ"א במגדל הפורח באויר הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל אם הוא טמא אם לאו · נ"א ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר לעשות כישוף להעמיד מגדל באויר *שכגון שלש מאות הלכות בנטיעות קשואין דאמרן בפירקין דלעיל (דף סח·) ולמורי נראה דה"ג שלש מאות הלכות במגדל העומד [באויר] ומשנה אחת באהלות (פ"ד משנה א) דמשתעי בהכי מגדל העומד באויר וטומאה בתוכה כלים שבתוכו טמאים וכן נראה לר': רבותא למבעא בעיי · וללמוד תורה רחמנא לבא בעי דהא בשני דרב יהודה כולהו תנויי בסדר נזיקין היה כל הגמרא שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין שלא היו מרבין כל כך [לדרוש]: האשה שכובשת ירק בקדירה · לא אשכחתיה במסכת עוקצין: שכובשת ירק · בחומץ או בציר טהורים דאין מקבלין טומאה ע"י עוקצין שאם נגע טומאה בשרשיו העלין טהורין שאין נעשין יד לעלין מאחר שכבשם שאין מניחין לשם אלא למראה: זיתים שכבשן בטרפיהן · איתא במסכת עוקצין (פ"ב מ"א): טרפיהן · עלין שלהן טהורין הזיתים שאין נעשין להם בית יד להכניס להם טומאה: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא · דלא הוה ידע מאי טעמא הן טהורין: תליסר מתיבתא · י"ג ישיבות שאנו עוסקין כולן במסכת עוקצין ויודעין אותה יפה ואפי' הכי בהם היו חסידים יותר ממנו דהלו רב יהודה כו': לא סבירי · לא היו יודעין הלכה לפרשה כתקנה בטעמא: דלא סלקא להו שמעתא כו' · שלא זכו לקבוע הלכה כמותן: ומתרגמינן לחלוטין · ואנן תנן לשון חלוטין גבי מצורע: אלופי · היינו רבי: אוכל

רש"ל מ"ז

תורה אור

אוכל לחמי הגדיל עלי עקב אמר רב יהודה
אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי
נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו
לידי נסיון ונכשל אמר לפניו רבש"ע מפני
מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב ואין אומרים אלהי דוד אמר אינהו
מינסו לי ואת לא מינסית לי אמר לפניו
תהלים כו רבש"ע בחנני ונסני שנאמר °בחנני ה' ונסני
וגו' אמר מינסנא לך ועבידנא מילתא
בהדך דלדידהו לא הודעתינהו ואילו אנא
קא מודענא לך דמנסינא לך בדבר ערוה
ש"ב יא מיד °ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו
וגו' אמר רב יהודה שהפך משכבו של
לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו
הלכה *אבר קטן יש באדם משביעו רעב
שם ומרעיבו שבע °ויתהלך על גג בית המלך
וירא אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת
מראה מאד בת שבע הוה קא חייפא רישא
תותי חלתא אתא שטן אידמי ליה כציפרתא
פתק ביה גירא פתקה לחלתא איגליה
שם וחזייה מיד °וישלח דוד וידרוש לאשה
ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת
אוריה החתי וישלח דוד מלאכים ויקחה
ותבא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת
מטומאתה ותשב אל ביתה והיינו דכתיב
תהלים יז °בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי ולא
שם יא אמר כי הא מילתא דרש רבא מאי דכתיב °למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור אמר
דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו הר שבכם צפור נדדתו דרש רבא מאי דכתיב
שם נא °לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך אמר דוד לפני הקב"ה גליא
וידיעא קמך דאי בעיא למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו עבדא *זכי למריה דרש רבא כד"י כפייה
שם לח מאי דכתיב °כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת
ימי בראשית אלא שבאה *אליו במכאוב וכן תנא דבי רבי ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע בת י"ג עליו
ב"מ נט. ע"ש אליעם אלא שאכלה פגה *דרש רבא מאי דכתיב °ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים [ולא ידעתי] קרעו תהלים לה
ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין בשרי לא היה דמי שותת ולא עוד
ב"א באהלות ונגעים אלא בשעה שהם עוסקין *בארבע מיתות ב"ד פוסקין ממשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה
אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק
תהלים ו לעולם הבא אמר רב יהודה אמר רב אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמנה עשרה עונות שנאמר °יגעתי
באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה ואמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"ז
ש"ב טו שנאמר °ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים ואין ראש אלא ע"ז שנאמר
דניאל ב °והוא צלמא רישיה די דהב טב °והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו אמר לו לדוד ש"ב טו
יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז אמר לו מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם
שמים בפרהסיא אמר מאי טעמא קנסיבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שרייה א"ל לא דרשת
דברים כא סמוכין דסמיך ליה °כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה דרש ר' דוסתאי
תהלים יט דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע °שגיאות מי יבין [א"ל] שביקי לך
ומנסתרות נקני שביקי לך גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך אל ימשלו בי [א]אז איתם דלא לישתעו בי רבנן
שביקי לך[ב] ונקיתי מפשע רב *שלא יכתב סרחוני אמר לו א"א ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים [עי' היטב יומא פו:]
במדבר יג עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר °ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כולה עאכ"ו ונקיתי
משלי ו מפשע רב אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו °היחתה
איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא על אשת רעהו לא
[יומא כב:] ינקה כל הנוגע בה א"ל כל הכי נטרד ההוא גברא א"ל קבל עליך יסורין קבל עליו *אמר רב יהודה אמר רב
תהלים נא ששה חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין נצטרע דכתיב °תחטאני באזוב ואטהר
שם תכבסני ומשלג אלבין נסתלקה הימנו שכינה דכתיב °השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני ופרשו ממנו
שם קיט סנהדרין דכתי' °ישובו לי יראיך וגו' ששה חדשים מנלן דכתי' °והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה מ"א ב
בחברון

אוכל לחמי · לומד תורתי: שהפך משכבו של לילה לשל יום · שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום: ונתעלמה ממנו [הלכה] · שהמשביע אברו בתשמיש רעב ומרבה תאוה: ה"ג *מתהלך על גג המלך ולא גרסינן והיינו: חלתא · [נ"ל ויתהלך] כוורת: פתיק [ביה] גירא · בכוורת כלומר שהכה ושברה נ"א פתחה שברה ונפתחה: מתקדשת מטומאתה · אותה שעה פסק טומאתה ולא בא עליה כשהיא נדה: פקדת לילה · על מעשה לילה פקדתני אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה: צרפתני בל תמצא · חשבת לצרפני ולא מצאתני נקי: (זמותי בל יעבר פי) איכו זממא נפל · מי יתן והיה בפי רסן *ואפשר לעכב את דברי שלא [נ"ל ואפשר] אומר דבר זה [של] בחנני: הר שבכם · מלך שלכם: צפור נדדתו · דעל ידי צפור נטרד כדאמר אדמי ליה כצפור: למריה · העבד נצחו להודיעו בתוכחתו: כי אני לצלע נכון · אותו צלע היה נכון לי: [סוכה נב:] שאכלה פגה · שקפץ את השעה ליזקק ע"י עבירה: נאספו עלי נכים · בעלי מומין כמו פרעה נכה (מלכים ב כג) והיו מלעיגים עלי ואני כלא יודע נ"א ולא ידעתי לא הייתי יודע כשמלעיגים כלומר פתאום בא עלי אותו עון שלא ידעתי (עד) שניתן פתחון פה לביישני: הכי גרסינן בשעה שעוסקין במיתות בית דין אומרים הבא על אשת איש מיתתו וכו': י"ח עונות · נ"א נשיו שלא לענגן: באנחתי אשחה · אפילו בשעת אנחתי אשחה בכל לילה: מטתי · תשמיש המטה ענין סחי ומאוס (איכה ג) קרי ליה: בדמעתי ערשי אמסה · שבשעת דמעתי אני ממאיס את מטתי בתשמיש: יאמרו מלך שכמותי · חסיד שכמותי הרגו בנו ויהו מתרעמין על מדותיו של הקב"ה ונמצא שם שמים מתחלל בפרהסיא: מוטב אעבוד ע"ז · ואחלל את השם אני לבדי ולא יחללו [אותו] כל העם: אמר ליה · חושי הארכי לדוד הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא שמעמיד בנך להרגך דאת מאי טעמא נסבת יפת תואר דאמו של אבשלום מעכה בת תלמי מלך גשור (שמואל ב ג) ותפסה דוד במלחמה דאין לומר בעבירה באה לו דהא כתיב (מלכים א טו) רק בדבר אוריה החתי: סוחר כותי · דרכו לפנות את סחורתו מעט מעט להעמידה על דמים מועטים: שגיאות מי יבין · מי יכול להשמר משגגות: אמר לו · הקב"ה: שביקא לך · מחול לך: נסתרות · [מזיד] של לנעה: זדים · מזיד של פרהסיא: ה"ג אל ימשלו בי דלא לישתעו בי רבנן · והיינו אל ימשלו לשון משל שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות ואז איתם: שלא יכתב סורחני · שתמחוק אותה פרשה מן המקרא וישתכח הדבר לעולמים: כל הפרשה · שכתובה כבר שעשית אותו חטא: על אחת כמה וכמה · שלא תעקור: תחטאני באזוב · מכלל שהיה צריך טהרת אזוב כמצורע:

[א] גמ' אז איתם נמחק (ועי' רש"י): [ב] שם ונקיתי מפשע רבי נמחק וכ"ב אז איתם (וכל גירסת רבינו בגמ' כ"ה בע"י):

לב א מיי' פ"ד מהל' תשובה הלכה א:

בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים
ושלש שנים וכתיב °בחברון מלך על יהודה שבע
שנים וששה חדשים וגו' והני ששה חדשים לא
קחשיב ש"מ נצטרע *אמר לפניו רבש"ע מחול לי על
אותו עון מחול לך °עשה עמי אות לטובה ויראו
שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני א"ל בחייך
איני מודיע אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך
*בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש
להכנים ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה
בזה אמר עשרים וארבעה רננות ולא נענה אמר
°שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא
מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה'
גבור מלחמה ונאמר °שאו שערים ראשיכם ושאו
פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה כיון
שאמר °ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה
לחסדי דויד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל ישראל שמחל לו
הקב"ה על אותו העון גחזי דכתיב *וילך אלישע דמשק להיכא אזל *א"ר יוחנן שהלך להחזיר גחזי בתשובה
ולא חזר אמר לו חזור בך אמר לו כך מקובלני ממך **החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות
תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם
חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך וא"ד רבנן דחה מקמיה שנאמר °ויאמרו בני הנביאים
אל אלישע הנה [נא] המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד השתא לא הוו (פיישי) [צר]
*תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים גחזי דכתיב °ויאמר
נעמן הואל *וקח ככרים (ויפצר) [ויפרץ] בו ויצר ככרים כסף וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא
הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת
את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא
דשקל אמר רבי יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים נעמן שר צבא מלך ארם היה
מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא ישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל
טבול בירדן א"ל אחוכי קא מחייכת בי אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנא
ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבי לקבולי מיניה גחזי איפטר מקמיה אלישע אזל שקל מאי דשקל
ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחא עילויה רישיה א"ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים
וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג: °וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער
אמר ר' יוחנן גחזי ושלשה בניו תניא *א"ר שמעון בן אלעזר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת
*ת"ר ג' חלאים חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו [שנא'
°ואלישע חלה את חליו וגו'] *עד אברהם לא היה זקנה כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק כל דחזי ליצחק אמר האי
אברהם *בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה שנאמר °ואברהם זקן בא בימים עד יעקב לא הוה חולשא בעא
רחמי והוה חולשא שנאמר °ויאמר ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא הוה איניש חליש *דמיתפח ואתא
אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנא' °ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו*: **מתני'** דור המבול אין להם חלק
לעוה"ב ואין עומדין בדין שנא' °לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח דור הפלגה אין להם חלק לעולם
הבא שנאמר °ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ (וכתיב ומשם הפיצם) ויפץ ה' אותם בעוה"ז ומשם הפיצם
ה' לעולם הבא אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא שנא' °ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעולם
הזה וחטאים לעולם הבא אבל עומדין בדין ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנאמר °על כן לא יקומו
רשעים

בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים · מדהכא חשיב להו ובאידך קרא לא חשיב להו ש"מ לא היה מלכותו שלימה שנצטרע אותן ו' חדשים: ה"ג אבל בחיי בנך אני מודיע ולא גרסינן לך: כ"ד רננות · בין תפלה תחנה ורנה איכא כ"ד: וילך אלישע דמשק להיכא אזל: שואבת · מגבהת מתכת בלא נגיעה כעין אותה שלועזין קלאמניט"ה בלע"ז ועל ידי אותה אבן העמיד עגלים של ירבעם באויר: רבנן דחה מקמיה · התלמידים דחה מישיבתו של אלישע: צר ממנו · מכלל דעד האידנא לא הוה צר: הואל וקח · השבע שאלישע שלחך: ויפצר בו · גחזי: העת לקחת את הכסף והבגדים וגו': שמנה דברים קא חשיב בהאי קרא: וגחזי מי שקל כולי האי · מנעמן כסף ובגדים הוא דשקל דכתיב ויצר ככרים וגו': אותה שעה · היה אלישע עוסק בפרק שמונה שרצים אמר לו הגיע עת ליטול שכר פרק שמונה שרצים שעסקתי וכו' ולהכי כתב בהאי קרא שמנה דברים כנגד אותו פרק כלומר בכסף ובגדים שקבלת ממנו מנעמן סבור אתה לקנות דברים הללו להיותם לך שכר שמונה שרצים: יצר . תאותו אם מרחיקה ממנו לגמרי ממעט ישיבת עולם ואם מקרבה לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה: תינוק ואשה · דעתן קלה ואם תדחה אותם מטרדן מן העולם: חלה · חד · חליו תרי · אשר ימות בו תלת: בעא רחמי דלהוי חולשא · כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו בשעת מיתה שכיון שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקבלין ובאין: מתפח · מתרפא: **מתני'** לא ידון רוחי לא דין ולא רוח · שאין עומדין בדין ואין להם רוח להיות עם הצדיקים שיש להם חלק: ויפץ [ה' אותם ומשם הפיצם · ויפץ] בעולם הזה ומשם הפיצם בעולם הבא: אלו ואלו · אנשי דור המבול ואנשי סדום ובהדא פליג ר' נחמיה:

תורה אור

ש"ב ה · תהלים פו · שם כד · שם · דה"ב ו · מ"ב ו · שם ה · שם ז · מ"ב יג · בראשית כד · שם מח · בראשית ו · שם יא · שם יג · תהלים א

שבת ל. ע"ש · שם מו"ק ט. · סוטה מז. [ע"ש] · [יומא פז.] · סוטה שם · [שמחות פ"ב סוטה מז.] · [סוטה מז:] · [ב"מ פז.] · [מכלל דחלה חלי אחריתא כך איתא בב"מ פז.]

אין זה לשון המקרא וכך הוא לשון המקרא ויבא אלישע (מ"ב ח') גו' ועיי' רש"א בח"א

בקרא קח

[ב"מ פז.]

לדעת הערוך בערך תפח גרס הכא ואיתפח כמו בסמוך]

[כסס"מ ל"ג]

רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום אמרו לו אינם עומדין בעדת צדיקים אבל עומדין בעדת רשעים (מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר °וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' וימותו בעולם הזה במגפה לעולם הבא) [א]דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין שנאמר °במדבר הזה יתמו ושם ימותו דברי רבי עקיבא ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר °אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח [ב] עדת קרח אינה עתידה לעלות שנאמר °ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר"ע ר"א אומר עליהם הוא אומר °ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: **גמ'** *ת"ר דור המבול אין להם חלק לעולם הבא שנאמר °וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וימח את כל היקום בעולם הזה וימחו מן הארץ לעולם הבא דברי ר"ע ר"י בן בתירא אומר לא חיין ולא נדונין שנאמר °לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח דבר אחר לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה ר' מנחם *בר יוסף אומר אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם שנאמר °תהרו *חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם ת"ר *דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם °בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם וכתיב °שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל וכתיב °ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון וכתיב °ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב וכתיב יבלו [ג] ימיהם בטוב *ושנותם בנעימים וכתיב וברגע שאול יחתו והיא גרמה שאמרו לאל °סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו אמרו כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להן בה מכעיסין אותי ובה אני דן אותם שנאמר °ואני הנני מביא את המבול מים ר' יוסי אמר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים [שנאמר °ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו] לפיכך דן אותן במים שדומה לגלגל העין שנאמר °נבקעו כל מעינות תהום רבה [ד]וארבות השמים נפתחו א"ר יוחנן דור המבול ברבה קלקלו וברבה נידונו ברבה קלקלו שנאמר °וירא ה' כי רבה רעת האדם וברבה נידונו שנאמר °כל מעינות תהום רבה א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדר וחמי טבריא ועיניא רבתי דבירם °כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל א"ר אבא בר כהנא וכולם חזרו חוץ מתושלמי °ויאמר *ה' לנח קץ כל בשר בא לפני א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר °כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ וכתיב °החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא *נה בהם א"ר אלעזר מלמד שזקף עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם (*ואף על נח נחתם גזר דין שנא' ולא נח בהם) תנא דבי ר' ישמעאל אף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר °נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה' °וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם ה' וכתיב התם °וינחם אותם וידבר על לבם ואיכא דאמרי לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ כתיב הכא וינחם וכתיב התם °וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו °אלה תולדות נח [נח איש צדיק תמים היה בדורותיו] א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים וריש לקיש אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים א"ר חנינא משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף א"ר אושעיא משל דריש לקיש למה הדבר דומה לצלוחית של פלייטון שהיתה מונחת במקום הטנופת במקומה ריחה נודף וכ"ש במקום הבוסם °וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה תנא משום רבי יהושע בן קרחה משל לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד (ובלבל) [ופזר] את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת חופה למה לי אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חוטא בהמה וחיה למה לי °מכל אשר בחרבה מתו *ולא דגים שבים דרש ר' יוסי דמן קסרי מאי דכתיב °קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים כזיקין שנאמר קל הוא על פני מים ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם שנאמר °תקולל חלקתם בארץ לא יפנה דרך כרמים מלמד שהיו מפנים דרך כרמים [ה]אמר לו ומי מעכב אמר להם פרידה אחת יש לי להוציא מכם א"כ

רשעים דור המבול · דכתיב [בהו] כי רבה רעת האדם (בראשית ו): חטאים אנשי סדום · דכתיב בהו רעים וחטאים (שם יג): אבל עומדים הם כו'. שחיין ונדונים: **גמ'** נשמתן קשה להם בגיהנם · נשמת עצמן שורפתן דכתיב רוחכם אש תאכלכם (ישעיה לג): בשביל גלגל העין · שרואין טובתן שלימה והיו גובהין עיניהם ומנאפין אחר עיניהם: במים. שדומה לגלגל העין מעינות שנובעין ממקום קטן כמו עין: שלשה נשתיירו · מאותן מעינות של דור המבול שהיו חמין כדאמר לקמן ברותחין קלקלו ברותחין נדונו: וכולן חזרו · להזדווג עם מיניהם: חוץ מתושלמי · עוף הוא שאוחז עדיין תרבות רעה שמזדווג עם הכל. תושלמי עוף אחד ובמסכת חולין (דף סב:) גבי שמונה ספיקות איתא והרנוגא תושלמי ומרדא ודרכו של אותו עוף להרביע כל הבריות: שזקף · החמס עצמו כמקל והיינו החמס קם למטה רשע: לא מהם. אין תועלת לא בהם ולא בהמונם ולא במאמם: מהמהם. אשטרי"א בלע"ז: כי נחמתי כי עשיתים ונח · סמוכין דריש: יפה עשיתי וכו' · שאיבדתי דרך רשעים כזה: לא יפה עשיתי · דאפשר היו חוזרין: כל שכן · אילו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר: פלייטון · בושם שריחו נודף ואינו אפרסמון: מקיפה · מציף כמו ויצף הברזל דמתרגמינן וקפא (מלכים ב ו): כזיקין · נודות: לא יפנה דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב · [מיד] שאינו עושה אם יש בידו כח לעשות כך: [פרידה] אחת יש לי להוציא מכם · מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהיה נדון עמכם: ה"כ

תורה אור: במדבר יד · שם · תהלים נ · במדבר טז · שמואל א ב · בראשית ז · שם ו · ישעיה לג · איוב כא · שם · שם · שם · בראשית ז · שם ו · שם ז · שם ו · שם ז · שם ו · שם · יחזקאל ז · בראשית · שם · שם ו · שמות לב · בראשית · שם ז · שם · איוב כד · שם

[חסם מין מוץ שנות לידלך] · [אין כהם נוהה אחרי מגעגע ונותן לב אלי כך פירש"י שם]

[א] גמ' דור המדבר נרשם עליו אות ב: [ב] שם עדת קרח. נרשם עליו אות א: [ג] שם ימיהם בטוב. נ"ל בטוב ימיהם: ושנותם בנעימים וכתיב נמחק: [ד] שם וארבות השמים נפתחו. נמחק וכ"ב ויסכרו מעינות תהום: [ה] שממלמד שהיו מפנים דרך כרמים. נמחק:

[ירושלמי נ"ג מרגלים וכו'] · [תוספתא פי"ג] · [נ"ל ברבי יוסי וכ"א בילקוט] · [תוספתא דסוטה פ"ג] · [אין זה כהנך פסוקים אלא בסימן לו פי"א כתיב יבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים] · [נ"ל אלהים] · [בע"י ובילקוט ליתא לכל אותן עשרה תיבות] · קידושין יג. זבחים קיג: · [נ"ל אמרו וכ"א בע"י]

תורה אור

א"כ לא נפנה דרך כרמים דרש רבא מאי דכתיב °לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים והיו (בוזים) [מבזין] אותו אמרו לו זקן תיבה זו למה אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול אמרו מבול של מה אם מבול של אש יש לנו דבר אחר ועליתה שמה ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנאמר °נכון למועדי רגל תניא מימי המבול קשים כשכבת זרע שנאמר נכון למועדי רגל *אמר רב חסדא ברותחין קלקלו בעבירה וברותחין נידונו כתיב הכא °וישכו המים וכתיב התם °וחמת המלך שככה °ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ *מה טיבם של שבעת הימים אמר רב אלו ימי אבילות של מתושלח ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא דבר אחר לשבעת ששינה עליהם הקב"ה סדר בראשית שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ זמן קטן ד"א לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהן °מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו אישות לבהמה מי אית לה *א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן *מאותם שלא נעבדה בהם עבירה מנא ידע אמר רב חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בה עבירה רבי אבהו אמר מאותן הבאין מאיליהן °עשה לך תיבת עצי גופר מאי גופר *אמר רב אדא *אמרי דבי ר' שילא זו מבליגה ואמרי לה גולמיש צוהר תעשה לתיבה א"ר יוחנן אמר לו הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים °ואל אמה תכלנה מלמעלה דבהכי [הוא] דקיימא °תחתיים שנים ושלישים תעשה תנא תחתיים לזבל אמצעיים לבהמה עליונים לאדם °וישלח את העורב אמר ר"ל תשובה ניצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך שונאני ואתה שנאתני רבך שונאני מן הטהורין שבעה מן הטמאים שנים ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת או שמא לאשתי אתה צריך אמר לו רשע במותר לי נאסר לי בנאסר לי לא כ"ש ומנלן דנאסרו דכתיב °ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך וכתיב °צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך וא"ר יוחנן מיכן אמרו שנאסרו בתשמיש המטה ת"ר שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם כלב נקשר עורב רק חם לקה בעורו °וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים א"ר ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים °והנה עלה זית טרף בפיה *א"ר אלעזר אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב °הטריפני לחם חוקי °למשפחותיהם יצאו מן התיבה א"ר יוחנן *למשפחותם ולא הם אמר רב חנא בר ביזנא אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון היכן הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה האי זקיתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מינה אכלה מיכן ואילך הוה גביל לה חיזרא כי מתלע אכלה אריא אישתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אישתא אורשינה אשכחיניה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהות טרידא אמינא לא אצערך א"ל יהא רעוא דלא תמות שנאמר °ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים אמר רב חנה בר לואי אמר שם רבא לאליעזר כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיתו אמר ליה אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוה שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוי גירי שנאמר °מזמור לדוד נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך וכתיב °מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו *נחום איש גם זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה יומא חד בעו [ישראל] לשדורי דורון לקיסר אמרי בהדי מאן

א"כ לא נפנה דרך כרמים · [כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים] אלא כל שעה נלך בהם כלומר א"כ לא נלך דרך כבושה ולא נחזור מסוריתו אלא נלך ונקלקל השורה דרכים משובשים בקוצים וברקנים כעין שבילי כרמים : לעשתות · כמו עשתונות שיושבין שאנן וחושבין מחשבות רעות : עליתה שמה · אין אש שולט בה : מבין עקבי רגליכם · בשכבת זרע שלכם יכול למחות אתכם ל"א מבין עקבי רגליכם מן הרגל יוצא ממש מים אם היה רוצה ואי אפשר *לכפות רגליכם בעששיות : בשכבת זרע · רותחין ועבין היו עבין ל"ג ופי' הוא : חמת המלך שככה · נחה מרתחו ה"נ מים נחו מרותחן : סדרי בראשית · והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שינה להם : זמן קטן אחר זמן גדול · בתחילה אמר להן והיו ימיו מאה ועשרים שנה כשעבר זמן זה ולא שבו לטובה חזר וקבע להם זמן קטן : אישות לבהמה מי אית ליה · נקבה אחת נשכבת לכמה זכרים ואין זו אישות : שלא נעבדה בהן עבירה · שלא נזקקו אלא לבן זוגם : מבליגה · עץ הוא : במותר לי · אפי' באשתי אני אסור : (בני נח · שם וחם ויפת) : רק · רוקק זרע מפיו לפיה של נקבה : לקה בעורו · שיצא ממנו כוש : מאתו · גבי עורב לא כתיב מאתו מכאן שדירתם כו' כלומר הנאה הוא שדרים אצלם שמכירים בצדיקים כדאמרי' בדוכתי אחריתא : זית טרף בפיה · בפיה היתה שואלת מזון טרף של זית : למשפחותיהם יצאו מן התיבה · אלמא כל חד וחד בפני עצמו היה ולא היו אוכלין כולם באבוס אחד אלא משפחות [משפחות] היו שרויין : א"ל אליעזר [עבד אברהם] : לשם רבא · גדול(א) בנו של נח : היכי הויתון · היאך הייתם יכולין להכין עניניהם בכך לעשות לכל בריה ובריה חפצה : זקיתא · שם בריה : פאלי · מחתך כמו פלי פלויי במסכת נדה (דף כא:) : אישתא זינתיה · חמה אחזתו וזכהו ולא היה חושש לדרוש מאחר בהמות : לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זיינא אישתא · אין לך חמה קלה שלא תהא חמימותו יכולה לזונו ששת ימים שלא ימות בלא מאכל ואין לך חמה שיכולה לזון יותר מי"ב ימים בלי מאכל ומשתה כ"ש ואית דגרסי לא פחות משיתא ירחי ולא טפי מתריסר זנתא אשתא ואחרי קאי כלומר לא פחות מששה חדשים ולא יותר מי"ב חדשים ולא נהירא לי : אורשינא · עוף ושמו חול בלשון המקרא ואינו מת לעולם : בספנא · בחדר ספון ומתוקן לו : [נאום ה' כו'] אליעזר אמר פסוק זה · נאם ה' לאדני אמר הקב"ה לאברהם *שב לימיני אדני וכו' : ממזרח זה אברהם . שבא מארם נהרים שהוא במזרח דכתיב (במדבר כג) מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו' : כל דהוה סלקא ליה · כל דבר המאורע ליה : בהדי

(א) רש"י ד"ה לשם רבא גדול. נ"ב וז"ע לעיל דף סט ע"ב :

צ"ל לכפות

[תוספתא דסוטה פ"י]

בראשית ז

[זבחים קטז. ע"ש]

[פי' בשביל שלא באו על שאינן מינן עשה להן כבוד וכתב להן אישות כבאדם. ערוך ערך אשה]

[ר"ה כג.]

שם ו

שם

שם ח

שם ו

שם ח

שם

שם

משלי ל

[כתב הבאר שבע לא ידענא פירושו ועי' מהרש"א בח"א וגם בפענח רזא קצת בדחיקות ויתכן לפרש לולא דבריהם ע"פ האמור בחולין נח. כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים שנים עשר חודש והבן]

תהלים קי

איוב יב

שם

בראשית ח

אסתר ז

בראשית ז

ר"ה יב. זבחים קיג:

[נ"י אדוני בו לימיני וכו']

בראשית ו

[ג"ר' הערוך רב אמר אדא דבי ר' שילא אמרי זו בו' ע"ש ערך אדר]

שם ו

[עירובין יח: ע"ש]

בראשית ח

איוב כט

ישעיה מא

תענית כא. ע"ש

מסורת הש"ס

[נ"ל לסיפטי'] · [חגיגה טז.] · [לעיל יז: וש"נ] · שמות כג · [גי' הערוך ערך ברסיף שפת] · [תוספ' פי"ג] בראשית לט [תוספתא שם] · [תוספתא דסוטה פ"ג] איוב כח · שם · איוב כד כל אלה המקראות · [מ"ק כה:]

בהדי מאן · ביד מי נשלח : כי מטא להאוא דיירא · כשהגיע לאותו מלון : למיבת · ללון : שרינהו *לסיטפיה · התירו האַרגזים והמרצופין ופתחום ונטלו כל מה שבתוכו : אחוכי · מלחקי : הנך דיורי · אותן בני הכפרים : א"כ ליבנו אחד בטורא · א"כ שבנו כדי לעלות לרקיע למה בנו אותו בבקעה היה להם לבנות על אחד ההרים : הפיצם ה' · פיזרם בכל העולם: שדים · יש להם צורת אדם ואוכלין ושותין כבני אדם*: רוחין · בלי גוף וצורה : לילין· צורת אדם אלא שיש להם כנפים במסכת נדה (דף כד:) : זו שאומרה נעבוד ע"ז כי שם בלל ה' · בלבל לשונם כדי שלא יהא אחד מכוון לדעת חבירו לעבוד ע"ז: שליש [נבלע] · נבלעו יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שליש ושליש של מעלה נשרף ושליש אמצעי קיים בקרקע ולא שיהא עומד באויר: אויר מגדל. מראה המגדל (כלומר) [כמו אוירה של עיר] מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו : משכח · שכן נגזר על אותו מקום שישכח ולכך הם עצמם שכחו את לשונם : בבל ובורסיף סימן רע לתורה · שמשכחין תלמוד מפני שעומדים באויר המגדל : למה נקרא שמה בורסיף בור שאפי · בור שנתרוקן מימיו כלומר משכח האדם כל מה שלומד : שאפי · כמו (ב"מ דף ס.) השופה את היין לשון (ירמיה מח) הורק מכלי אל כלי ומפני מה שמה בבל [שמשכחת] אמר רב יוסף כי שם בלל לפי שבלבל הקדוש ברוך הוא את לשונם לשם לכך היא משכחת : סימן רע · כלומר שמס סימן שכחה היא : רעים בגופם · שטופים בזימה : השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' והיה בך חטא · והיינו ממון : ארץ ממנה יצא לחם · ארץ שבעה וטובה היא : ותחתיה נהפך כמו אש · ואחר כן נהפכה : וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם. שיש לנו שיפוע לחם למה לנו עוברי דרכים : ונשכח · שלא יעברו עוברי דרכים בארצנו : פרץ · הקב"ה נחל גפרית ואש: מעם גר · ממקום הליכתו שהיה הולך למעלה והשליכו עליהם הנשכחים מני רגל ונתדלדלו (מאדם) [מארצם] ונעו לדראון : גר · קורדע"ל בלע"ז כמו (שמות ב יד) מים הנגרים : תהותתו · תבקשו תרמיות ותואנות : תרצחו כולכם · ע"י קיר נטוי וגדר הדחויה : יומם חתמו למו · היום סותמים וסוגרין כאילו לא ידעו אור כלומר סותמין וחותמין : אפרסמון · שלהם להפקידו ביד בעלי ממון כדי שיהו מניחין פקדון שלהם בבית גנזיהם ובלילה מריחין האפרסמון וחותרין שם מנהגו של מפקיד לורר וחותם : דרש ר' יוסי · בי מדרשא חתר בחשך בתים : איחתרו תלת מאה מחתרתא · ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעין היכן מניחין ממונם : מי הוה ידענא דאתו גנבי ל"א מי הוה ידענא דגנבי אתון: שפעי מרזבי דציפורי דמא · דאדם גדול הוה ואיידי דאמר לעיל איחתרו מחתרתי בציפורי דאתרא דרבי יוסי התם הוה נקיט נמי הא מילתא דכי נח נפשיה כו' לאשמועינן דמציפורי הוה :

תורה אור

מאן נשדר בהדי נחום איש גם זו דמלומד בנסים הוא כי מטא להההוא דיורא בעא למיבת אמרי ליה מאי איכא בהדך אמר להו קא מובילנא כרגא לקיסר קמו בליליא שרינהו לסיפטיה ושקלו כל דהוה גביה ומלנהו עפרא כי מטא להתם אישתכח עפרא אמר אחוכי קא מחייכי בי יהודאי אפקוהו למקטליה אמר גם זו לטובה אתא אליהו ואידמי להו כחד מינייהו אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא דהוה שדי עפרא הוו חרבי גילי הוו גירי בדוק ואשכחו הכי הוה מחוזא דלא הוו קא יכלי ליה למיכבשיה שדו מההוא עפרא עליה וכבשוה עיילוהו לבי גנזא אמרי שקול דניחא לך מלייה לסיפטא דהבא כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי מאי אמטית לבי מלכא אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם שקלי אינהו אמטו להתם קטלינהו להנך דיורי : דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא וכו' : מאי עבוד אמרי דבי רבי שילא(א) נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו *מחכו עלה במערבא א"כ ליבנו אחד בטורא (אלא) א"ר ירמיה בר אלעזר נחלקו לג' כיתות אחת אומרת נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה' וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין וזו שאומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים °כי שם בלל ה' שפת כל הארץ תניא רבי נתן אומר כולם לשם עבודת כוכבים נתכוונו כתיב הכא °נעשה לנו שם וכתיב התם °ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים אמר רבי יוחנן מגדל שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח אמר רב יוסף בבל *ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף אמר ר' אסי בור *שאפי : אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא וכו' : ת"ר *אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא שנאמר °ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעוה"ז וחטאים לעולם הבא אמר רב יהודה רעים בגופן וחטאים בממונם רעים בגופן דכתיב °ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים וחטאים בממונם דכתיב °והיה בך חטא לה' זו ברכת השם מאד שמתכוונים וחוטאים במתניתא תנא *רעים בממונם וחטאים בגופן רעים בממונם דכתיב °ורעה עינך באחיך האביון וחטאים בגופן דכתיב °וחטאתי לאלהים לה' *זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנאמר °גם דם נקי שפך מנשה (בירושלים) הרבה מאד [וגו'] *ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם °ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה לא הדריכוהו בני שחץ לא עדה עליו שחל אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא להסרינו [מממוננו] בואו ונשכח תורת רגל מארצנו שנאמר °פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו דרש רבא מאי דכתיב °עד אנה תהותתו על איש תרצחו כולכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלין את ממונו דרש רבא מאי דכתיב °חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא (ראו)[ידעו] אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם לערב באים ומריחין אותו ככלב שנא' °ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון[א] °ערום *הלכו מבלי לבוש ואין כסות בקרה חמור יתומים ינהגו יחבלו שור אלמנה גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו °והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד[ב] דרש ר'יוסי בציפורי אחתרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבית אורחיה לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דאתו גנבי *כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפעי מרזבי דציפורי דמא [ג]אמרי *דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא דלית ליה לירעי תרי יומי ההוא יתמא בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעיה אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו

דאית

ב"ש · מ"ז

בראשית יא · שם · [גירסת כ"ש בירשוף] · [תוספתא פי"ג ע"ש] · בראשית יג · שם לט · דברים טו · שם · מלכים ב כא · תהלים סב · איוב כד · תהלים נט · [נ"ל ילינו] · איוב כא · [נדה סט.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמרי דבי ר' שילא אמרי נבנה :

הגהות הגר"א

[א] גמ' ערום נרשם עליו אות ב : [ב] שם דרש רבי יוסי. נרשם על תיבת דרש אות א : [ג] שם אמרי דאית ליה חד . נרשם על תיבת אמרי אות ג' :

*דאית ליה תורא נשקול חד משכא דלית ליה תורא נשקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא כתחילת דינא מה תחילת דינא דאית ליה תורא מרעי חד יומא דלית ליה תורי מרעי תרי יומי אף סוף דינא דאית ליה חד תורא לשקול חד דלית ליה תורא לשקול תרי דעבר במברא ניתיב חד זוזא דלא עבר במברא ניתיב תרי דהוה ליה (תורא) [דרא] דלבני אתי כל חד וחד שקל' חדא א"ל אנא חדא דשקלי דהוה שדי תומי או שמכי אתו כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי ארבע דייני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא דמחי ליה לאיתתא דחברי' ומפלא ליה אמרי ליה יהבה ניהליה דניעברה ניהליך דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הבה ניהליה עד דקדחא דפרע ליה לחבריה אמרי ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא דעבר במברא יהיב ארבעה זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זימנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ד' זוזי אמר להו אנא במיא עברי אמרו ליה א"כ הב תמניא דעברת במיא לא יהיב פדיוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקיל לך דמא ותמניא זוזי דעברת במיא אליעזר עבד אברהם איתרמי התם פדיוהי אתא לקמיה דיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא שקל גללא פדיוהי איהו לדיינא אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי וזוזי דידי כדקיימי קיימי הויא להו פורייתא דהוו מגני עלה אורחין כי מאריך גייזי ליה כי גוץ מתחין ליה אליעזר עבד אברהם אקלע להתם אמרו ליה קום גני אפוריא אמר להון נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה וריפתא לא הוו ממטי ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד שקיל דידיה הכי אתני בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הילולא לשלח גלימא הוי האי הילולא אקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי למסעד אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמנך להכא א"ל להההוא [דיתיב] אתה זמנתן [אמר דילמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא] שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה ורהט לברא וכן עבד לכולהו עד דנפקי כולהו ואכלא איהו לסעודתא הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב °ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה: [א]מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר °וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וימותו בעולם הזה במגפה לעולם הבא: [ב] עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא[ג] שנאמר °ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר"ע רבי אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב °ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: ת"ר *עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי רבי עקיבא רבי יהודה בן בתירא אומר °הרי הן כאבידה המתבקשת שנאמר °תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי: ויקח [קרח] *אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו קרח שנעשה קרחה בישראל בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים בן קהת בן שהקהה שיני מולידיו בן לוי בן שנעשה לויה בגיהנם וליהשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר רב יצחק יעקב ביקש רחמים על עצמו שנאמר °בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח דתן שעבר על דת אל אבירם שאיבר[ד] עצמו מעשות תשובה ואון שישב באנינות פלת שנעשו לו פלאות בן ראובן בן שראה והבין אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מאי אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה[ה] ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב °כי כל העדה כולם קדושים אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותבה על בבא וסתרתיה

דאית ליה תורא · כך היה מנהגם של אנשי סדום מי שהיה לו שור אחד רועה כל בהמות העיר יום א' ומי שאין לו בהמה מגלגלין עליו לרעות ב' ימים: אמר להו. יתמי למרי דתורא דאית ליה חד תורא כו': דעבר במברא · שהמעברות שלהם מימיו עזין והיו דנין כך: דלא עבר במברא · אלא בא דרך אחר: דה"ל דרא דלבני · מי שהיו לו שורת לבנים ומגבל ועושה אותן היה בא כל חד וחד ונוטל אחת: שדי תומי או שמכי · מי שהיה מפזר ושוטח לפניו שומים או בצלים ליבשן כל א' וא' היה נוטל אחת: אומר לו · לנגזל מה חסרתי לך לא לקחתי ממך אלא שום אחד וגמלא קרח מכאן ומכאן: זייפא· ומצלי דין: יהבה ניהליה · וישכב עמה עד שתהיה מעוברת: עד דקדחא · עד שתצמח אזנו: דפדע · עשה לו פלע כמו פדעת במסכת ע"ז (דף כח.) כפרדור"א בלע"ז: דעבר במיא · עובר ברגליו במים: גללא · מקל ל"א אבן: א"ל · דיינא לאליעזר מאי האי: א"ל · אליעזר אגרא דמחייבת לי דשקלי לך דמא הב ליה להאי גברא דשקל לי דמא וזוזי דידי כדקיימי קיימי ל"א ה"ג ולואי כדקאי קאי כך אמר ליה דיין מי יתן שהייתי כבתחילה[א]: הכי אתנו בהדייהו כל מאן דמזמן. אכסניא לבי הלולא: לשלחו גלימיה · יפשיטו את בגדי אותו האיש שהזמינו: ואתא אליעזר. עבד אברהם: ויתיב אסיפא דכולהו · הלך וישב בסוף כולם: א"ל מאן אזמנך להכא: א"ל · אליעזר למאן דיתיב גביה את זמנתני להכא: שקל גלימיה. דיתיב לגביה ורהט לברא שהיה מתיירא שלא ישמעו אנשי המקום שאליעזר אמר שהוא זימנו ולישלחו למאניה הלך וישב לו אצל השני ואמר כמו כן וכן לכל אחד ואחד עד דאזלי כולהו ואכל אליעזר כל הסעודה: כי אריך גייזו ליה · כשהאורח ארוך יותר מן המטה מקצרין אותו בסכין גייזי לשון גוז כן שמעתי ואית דגרסי גיידי ליה: ומתחין ליה · עד דמתפרקי אבריו: וכתיב שמיה עילויה · כדי שיכיר כל אחד וא' דינר שלו ויחזור ויטלנו: ורפתא לא ממטו ליה · התנו ביניהם שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב וכשמת אזיל כל חד וחד ושקיל לדינרא דידיה: רביתא · נערה: בחצבא · בתוך כד שלה כשיוצאת לשאוב מים: שפיוה · סכו אותה: איגר שורא · על גג החומה: כי רבה · על עסקי ריבה: רבי יהודה בן בתירא אומר ויאבדו הרי הן כאבידה המתבקשת · ובאין לעולם הבא שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד בקש עבדך הם תעו כשה אובד ואתה ברחמיך הרבים בקש עבדך ותביאם לעוה"ב: מצותיך לא שכחתי · שקיימו כל מצותיך כדכתיב (במדבר טז) כי כל העדה כולם קדושים: מקח רע התחיל בקטטה: שעשה קרחה בישראל · שנבלעו: שהרתיח שהכעיס: הקהה שיני מולידיו · שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים: בקש רחמים על עצמו · שלא יהא נמנה עמהם: אלו מרגלים · דלא כתיב בהן פלוני בן יעקב: שאיבר לבו · חזק לבו כמו (ישעיה מו) אבירי לב: שישב באנינות · שעשה תשובה על שהיה עמהם תחילה בעצה: נעשו לו פלאות · (שפירש) [שניצל] מהם: ראה והבין · שאין מנהגן כשורה ופירש מהם: אי מר רבה · אם ינצח משה מכל מקום אתה תלמיד ואם קרח מנצח אתה תלמיד מה לך בשררה זו: הואי בעצה. אני הייתי עמהן בעצה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם: דכולה כנישתא קדישין · כולם צנועים וקדושים ולא יכנסו אלי אם אני פרועה · סתרה

תורה אור

בראשית יח
במדבר יד
שם טז
שמואל א ב
[תוספתא פי"ג]
תהלים קיט
[סוטה יא:]
בראשית מט
במדבר טז
[מס ספ.]

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה אמר ליה אליעזר וכו' כבתחלה הס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה כי אריך ואח"כ ד"ה וכתיב וד"ה ורפתא ואח"כ נ"ל ד"ה הכי אתני וד"ה אזל אליעזר וד"ה א"ל מאן ואח"כ נ"ל ד"ה רביתא נערה:

הגהות הגר"א
[א] גמ' מרגלים אין להם כו' עד עדת קרח. נמחק: [ב] שם עדת קרח כו' לעולם הבא. נ"ב וכו': [ג] שם שנאמר ותכס וכו' עד ת"ר עדת. נמחק: [ד] שם שאבר עצמו נמחק תיבת עצמו: [ה] אמרי ליה. נמחק תיבת ליה:

גליון הש"ס
גמ' הרי הן כאבידה המתבקשת. עיין מכות דף כ"ד ע"א:

וסתרתה למזיה כל דאתא חזיה הדר אדהכי והכי אבלעו להו איתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא לאחוה שוויה כהנא רבא לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא אי אתיא תרומה אמר תיהוי לכהן אי אתו מעשר דשקילתו אתון אמר הבו חד מי' לכהן ועוד דגייז ליה למזייכו ומיטלל לכו כי כופתא עינא יהב במזייכו אמר לה הא איהו נמי קא עביד אמרה ליה כיון דכולהו רבותא דידיה אמר איהו נמי °תמות נפשי עם פלשתים ועוד דקאמר לכו עבידיתו תכלתא אי ס"ד תכלתא חשיבא [מצוה] אפיק גלימי דתכלתא וכסינהו לכולהו מתיבתך היינו דכתיב °חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת ואולת *בידה תהרסנה זו אשתו של קרח °ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים מיוחדים שבעדה קריאי מועד שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים אנשי שם שהיה להם שם בכל העולם °וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע *אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן שחשדוהו מאשת איש שנאמר °ויקנאו למשה במחנה א"ר שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה שנאמר °ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה °ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר °ולא יהיה כקרח וכעדתו רב אשי אמר ראוי ליצטרע כתיב הכא ביד משה לו וכתיב התם °ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך אמר ר' *יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש כתיב הכא °ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזוחלת וכתיב התם °עם חמת זוחלי עפר אמר רב חסדא *כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר °בהצותם על ה' א"ר חמא ברבי חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה שנאמר °המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל (על) [את] ה' א"ר חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר °לא עלינו תלונותיכם כי (אם) על ה' א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר °וידבר העם באלהים ובמשה °עושר שמור לבעליו לרעתו *אמר ר"ל זה עושרו של קרח °ואת כל היקום אשר ברגליהם *א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ואמר רבי לוי משוי *ג' מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקילפי דגילדא א"ר חמא ברבי חנינא ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלתה לקרח ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא וא"ר יוחנן קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין לא מן הבלועין דכתיב °ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח ולא מן השרופים דכתיב °באכול האש את חמשים ומאתים איש ולא קרח במתניתא תנא קרח מן השרופין ומן הבלועין מן הבלועים דכתיב °ותבלע אותם ואת קרח מן השרופין דכתיב °(ותצא איש מלפני ה') [ואש יצאה מאת ה'] ותאכל את החמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו אמר רבא *מאי דכתיב °שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו מלמד שעלו שמש וירח לזבול אמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חצים אמר להן *בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם והאידנא לא נפקי עד דמחו להו *דרש רבא מאי דכתיב °ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה אמר משה לפני הקב"ה אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא ה' למאי אילימא למבריה ממש והא °אין כל חדש תחת השמש אלא לקרובי פיתחא °ובני קרח לא מתו תנא *משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה *אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח אזיל חזא תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו שקל גבבא דעמרא אמשיי' מיא ואותביה ברישא דרומחיה ואחלפי' התם איחרך א"ל אצית מה שמעת ושמעית דהוו קאמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאים

אמר

סתרה למזיה · סערה וישבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקרות רואה ראשה פרוע וחוזר: מעשר · ראשון דשקליתו אתון אמר הבו חד מי' לכהן: דגייז למזייכו · דכתיב (במדבר ח) והעבירו תער על [כל] בשרם ומשחק בכם כאילו אתם שוטים: ככופתא · רעי כמו בטולא דכופתא דאמרן לעיל (דף נח:) כגלל הזה תורה אור אתם חשובים בעיניו: עינא יהב · עין נתן בשעריכם כדי שלא יהא בכם נוי כמותו: אמר לה · קרח איהו נמי משה עצמו גלח כל שערו: כיון דכולא רבותא דידיה הוא · איהו חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגזוז שערי כמותם ומה לי בכך שהם מקיימין אפילו מה שאני מצוה לשחוק אגזוז עכשיו כמותם כדי להפיס דעתם: ועוד דקאמר לכו · עשו פתיל תכלת בד' כנפות הבגד ואי ס"ד תכלת חשוב מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת: אפיק גלימא דתכלתא · קח לך בגדים של תכלת וכסינהו לכולהו מתיבתך וכסה בהן בבה"מ אתה וחבורתך: קנא לאשתו · אל (הסתר) [תסתרי] עם משה. קנוי' היינו התראה: ונטה לו מחוץ למחנה · יצא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד: מכאן שאין מחזיקין במחלוקת · שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת: חולק על רבו · חולק על ישיבתו: אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה' · מעלה עליהם הכתוב כאלו היו חולקים כלפי שכינה: מריבה · תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים: מתרעם · אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזרית: מהרהר · מחפה עליו דברים: אקלידי · מפתחות: וקולפי · מנעולים: דגילדי · כולם המפתחות והמנעולים של עור היו ואעפ"כ היו שלש מאות פרדות טעונות ל"א דגלדא לצורך שקים והמרצופין וכיסין של עור היו: לא מן הבלועין ולא מן השרופין · אלא במגפה מת

מת: ולא קרח · ה"ג היו לבד קרח דכתיב חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו: מן הבלועים ומן השרופין היה · שנשרפה נשמתו וגוף קיים ואח"כ נתגלגל עד מקום הבלועין ונבלע דכתיב בפרשת פנחס ותבלע אותם ואת קרח עמהם ורבי יוחנן דאמר לא מן הבלועין ולא מן השרופין דריש ליה להאי ואת קרח לאחריו ואת קרח במות העדה במגפה: וקרח בהדייהו · מדכתיב ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת וקרח ממקריבי הקטרת הוה דכתיב חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו א"נ ואת לרבות קרח עמהם: שמש ירח עמד זבולה · לעיל מיניה כתיב ותבקע ארץ בשעת בקיעת הארץ שנבלעו בקרקע שמש וירח עלו לאותו רקיע ששמו זבול ואמרו להקב"ה אם אי אתה עושה דין לבן עמרם מקרח ועדתו: לא נצא · ונאיר לעולם: בכבודי לא מחיתם · שהרי בכל יום מלכי מזרח ומערב בשעה שמניחין כתריהן בראשם משתחוים לחמה: והאידנא לא נפקי עד דמחו להו. שכך גזר עליהם המקום כן שמעתי ל"א והאידנא לא נפקי מאחר שראו שהקפיד הקב"ה על שלא מיחה לכבודו עד דמחו להו לא נפקי שחסו לכבוד המקום על בני אדם שמשתחוים לשמש וירח: אין כל חדש תחת השמש · ואי גיהנם לא אברי עד ההוא שעתא הוה ליה חדש: לקרובי פתחה · שיקרב פתחה של גיהנם ותפתח הארץ במקום שהן: נתבצר · מלשון (ישעיה כז) עיר בצורה התקין להון הקב"ה מקום גבוה שלא העמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו: טייעא · סוחר ישמעאל: בלועי · מקום שנתבלעו לשם עדת קרח: בזעא · ראה נקב שממנו יצא עשן: גבבא · גיזה: אמשיה · שרה אות' במים לשון (ברכות דף יד:) משי ידיה: (וכל שלשים יום. חוזר לגיהנם ועולה לשם):

[Margin, Masoret HaShas:] בקרא כתיב בידיהתהרסנו | [מו"ק יח:] | [ברכות כז: ע"ש] | קהלת ה | פסחים קיט. ע"ש | [שם] | שם כו | שם | נדרים לט ע"ב: | לעיל קג. | [לעיל קג:] | במדבר כו | ב"ב עג.

[Margin, Ein Mishpat:] לג א ב ג ד מיי' פ"ה מהל' ת"ת הל' א סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף ב :

[Margin, verse references:] שופטים טז | משלי יד | במדבר טז | שם | תהלים קו | שמות לג | במדבר טז | שם | שמות ד | מלכים א א | דברים לב | במדבר כו | שם כ | שמות טז | במדבר כא | דברים יא | ג' מאות לאו דוקא וכו' כל שלש מאות כב"מ רשב"ם פסחים קיט | במדבר טז | שם טז | חבקוק ג | במדבר טז | [קהלת א] | מגילה יד. | [נ"ל יוסף]

תורה אור

א"ל כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם כבשר בתוך קלחת ואמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאים: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא וכו': ת"ר *דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנאמר °במדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו בעולם הזה ושם ימותו בעולם הבא *ואמר °אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר"ע °ר"א אומר (*הן באין) לעולם הבא שנאמר °אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי *באפי נשבעתי וחוזרני בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי אלו צדיקים שבכל דור ודור כורתי בריתי[א] (*עלי זבח) אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבש האש עלי זבח [אלו] ר"ע וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה ר"ש בן מנסיא אומר באים הן לעולם הבא שנא' °ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקה ר"ע לחסידותיה שנאמר °הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ומה אחרים באים בזכותם הם עצמן לא כל שכן: **מתני'** עשרת השבטים אינן עתידין לחזור שנא' °וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינן חוזרים דברי ר"ע ר"א אומר כיום הזה מה יום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים שאפילה להן כך עתידה להאיר להם: **גמ'** ת"ר *עשרת השבטים *אין להם חלק לעוה"ב שנאמר °ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול ויתשם ה' מעל אדמתם בעוה"ז וישליכם אל ארץ אחרת לעוה"ב דברי ר"ע ר"ש בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין ואם לאו חוזרין רבי אומר באים הם לעוה"ב שנאמר °ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקה ר"ע לחסידותיה שנא' °הלוך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם מאי חסידותיה דתניא *קטני בני רשעי ישראל אין באין לעוה"ב שנא' °כי הנה היום בא בוער כתנור והיה כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף שורש בעוה"ז וענף לעוה"ב דברי רבן גמליאל ר"ע אומר באים הם לעוה"ב שנא' °שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא ואומר °גודו אילנא וחבלוהי ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו ואלא מה אני מקיים לא יעזוב להם שורש וענף שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי מצוה ד"א שורש זו נשמה וענף זה הגוף אבל קטני בני רשעי עובדי כוכבים [א]ד"ה אין באין לעוה"ב[ב]ור"ג נפקא ליה °מותאבד כל זכר למו אתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב ר' חייא ור"ש בר ר' חד אמר משעה שנולד וחד אמר משעה שסיפר מ"ד משעה שנולד שנא' °יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומ"ד משעה שסיפר דכתיב *°זרע יעבדנו יסופר לה' לדור אתמר רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו ר"נ בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב °עני אני וגוע מנוער נשאתי אימיך אפונה תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן שנא' °פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים *אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן

א"ל. ההוא טייעא: כל תלתין יומין מהדר להו גיהנם. הכא: ואמרי הכי משה ותורתו אמת. שנשה כמה פעמים וראה שכל ל' יום עשן יוצא משם ושומע שאומרין משה ותורתו אמת וכו': באפי לא גרסי': שנאמר. לעיל מיניה קרא מ' שנה אקוט בדור דהיינו דור המדבר: כורתי בריתי עלי זבח. והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב (שמות כד) ויזבחו זבחים שלמים וכתיב (שם) ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: נשבעתי וחוזרני בי. והייטו אשר נשבעתי באפי מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני: אלו חנניה מישאל ועזריה. שמסרו עצמן למיתה בשביל בריתו של מקום: ופדויי ה'. אלו דור המדבר שנפדו ממצרים: שבקיה ר"ע לחסידותיה. שרגיל לזכות את ישראל והשתא מחייב להו דאמר לעיל (דף קח.) דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ולקמן מפרש מאי חסידותיה: שנאמר הלוך וקראת. כלומר שהרי היה יכול לדרוש שיש להם חלק [לעולם הבא] דכתיב הלוך וקראת וגו': **מתני'** עשרת השבטים. שהגלה סנחריב שנאמר (מלכים ב יח) וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי: אין עתידים לחזור. ממקום שגלו והא דאמרינן בגמ' *דירמיה החזירן לא שהחזירן כולן אלא מקצתם החזיר: שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שכך גזר להם הקב"ה שכיון שעוזבין את תורתו הוא מגלה אותן: כיום הזה מה היום מאפיל. בבקר אפל ובצהרים מאיר א"נ בערב אפל והולך ולמחרתו מאיר אף עשרת השבטים (אין) עתידין לחזור להיות להם חלק לעולם הבא לא בניהם ובני בניהם קאמר אלא אותן שגלו עצמן אין להם חלק שרשעים גמורין הם אבל בניהם ודורות הבאים זוכין ומזכין. מ"ר: וישליכם. משמע שיהו כולם גולין במקום אחד אל ארץ אחרת והיינו עשרת השבטים שהגלם סנחריב והושיבם במקום אחד כדאמרינן (לעיל דף צד.) שהוליכם למדינת אפריקי אבל ב' השבטים לא גלו למקום אחד אלא נתפזרו בכל הארצות ועליהם הוא אומר אשרקה להם ואקבצם (זכריה י): ה"ג מתני' עשרת השבטים אין עתידין לחזור: **גמ'** תנו רבנן עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ויתשם ה' מעל אדמתם וגו'. ואית דמפרשי עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא הייטו לימות המשיח שלא יקבלם משיח עם שאר גליות לפי שספרו בגנות ארץ ישראל

כדאמרן לעיל (שם.) כי מטו שוש וכו' ובדבר הזה נענשו מרגלים: ר"ש אומר. מאי כהיום הזה לומר לך אם מעשיהם כהיום הזה לא יהא להם חלק לעוה"ב: ואם [לאו]. שיחזרו בתשובה יחזרו גם הם מגלות ויש להם חלק לעולם הבא: האובדים בארץ אשור. אלו י' השבטים והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר וכן לשון התוספתא ולא שמעתי עוד: שובה משובה. שכל ישראל עתידין לחזור: קטני בני רשעי ישראל. רשעי ישראל עצמן פשיטא דאין להם חלק לעולם הבא כדאמרי' בפ' בתרא דכתובות (דף קיא:) רפאים בל יקומו מי שמרפה עצמו מדברי תורה אבל בנים שלהם קטנים ולא חטאו פליגי בהו: שורש וענף. אלו בנים קטנים שלהם: שורש בעולם הזה. שימותו כפלים: [ב]וענף לעולם הבא. שאף על פי שאבותיהם היו רשעים הם לא חטאו: עיקר שרשוהי בארעא שבוקו. אלו הבנים קטנים שאע"פ שאבות אין להם חלק תקנה יש להם: שלא יניח. להם הקב"ה: לא מצוה ולא שיורי מצוה. לא מצוה חמורה ולא מצוה קלה הכל יהא מעביר ומשלם שכרם לאלתר כדי לטרדן מן העולם: זו נשמה. שמעמדת הגוף כשרש שמעמיד האילן: אבל קטני בני רשעי עובדי כוכבים. דוקא קאמר רשעי דאילו חסידי עובדי כוכבים פליגי בה ואיכא למ"ד הן עצמן באין ואיכא למ"ד אינן באין כדאמרן (ד' קה) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים מכאן שאין להם חלק אמר לו רבי יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים הא אין שכחי אלהים יש להן חלק [לעוה"ב]: הכי גרסינן אבל קטני רשעי עובדי כוכבים דברי הכל אינן באין: מותאבד כל זכר למו נפקא ליה. כלומר לתנא דברייתא והאי דנפקא ליה דברי הכל היא דהא שורש וענף מיבעיא ליה למר כדאית ליה ומר כדאית ליה: זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. זרע המסופר יעבדנו לה' לדור ודור שיחזור לו ויחיה: משעה שנזרע. משעה שנקלט הזרע במעי אשה אפילו הפילה אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו והכי אמר בכתובות בפ' בתרא (דף קיא.) נבלתי יקומון לרבות נפלים: עני אני וגוע מנוער. אע"פ שאני עני גויעתי חשובה גויעה וראוי לומר עלי ויגוע ויאסף כלומר שזוכה אני לעתיד לבא כצדיקים שנאמר בהן גויעה ומאימתי משעה שאני נושא אמיך ופחדך אפונה מתגלגלת ושכונה עלי והיינו מילה שכשברו שאנו משמרים מאימתו של הקב"ה: אפונה. לשון אופן: מאי

הגהות הגר"א

[א] גמ' עלי זבח נמחקו ב' תיבות הללו: [ב] שם ור"ג. נמחק (וערש"י):

גליון הש"ס

גמ' ר"א אומר הרי הן באין לעוה"ב. עיין ב"ב דף ע"ג ע"ב תוס' ד"ה ודמו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' דברי הכל אין באין לעוה"ב ור"ג מלות ור"ג נמחק וכ"ב בספרים שלפני רש"י לא היה כתוב זה דוק ותשכח: ב] רש"י ד"ה וענף לעוה"ב. מלת וענף נמחק:

[מגילה יד: ערכין לג.]

[תוספ' פי"ג] [ג"ל ואומר] [ג"ל באין הן] [חגיגה יד:] [בע"י ליתא] תוספתא פי"ג [תוספתא שם] [עי' סוטה כ:] [שבת קיט:] ר"א אינם עתידין לחזור

במדבר יד · תהלים נ · ישעיה לה · ירמיה ב · דברים כט · שם · ישעיה כז · ירמיה ג · מלאכי ג · תהלים קטז · דניאל ד · ישעיה כו · תהלים כב · שם · שם פח · ישעיה כו

מסורת הש"ס

[שבת קיט:]

[נ"ל אמר לו רבי יוחנן]
[כתובו' קיא:]

הגהות הגר"א

[א] גמ' שנאמר. נמחק:

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה יב סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כא:

[נפ"י ליתא]

מאי אמן א"ר חנינא *אל *מלך *נאמן °לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק אמר ר"ל למי שמשייר אפי' חוק אחד *א"ר יוחנן *לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' לא למד אלא חוק אחד [א] (שנאמר) °והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה אמר ר"ל שלישי של שם א"ל רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' שלישי של נח °כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ר"ל דברים ככתבן א"ל ר' יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן א"ל רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה חזייה דהוה קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א"ל °ולא תמצא בארץ החיים א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא קאמינא לא *תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה תניא רבי סימאי אומר נאמר °ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה ביאתן לארץ שנים מס' ריבוא אף יציאתן ממצרים שנים מס' ריבוא אמר רבא וכן לימות המשיח שנא' °וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים תניא אמר ר' אלעזר ברבי יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים מצאתי זקן אחד ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנא' °ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך אמרתי לאברהם °קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה *בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי אמרתי ליצחק °גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה שנאמר °ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליעקב °הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי °והצל לא הצלת את עמך °עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים °וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה משה ר' חנינא בן *גמלא אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי אמת ראה: תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבונו של עולם *ארך אפים לצדיקים אמר לו אף לרשעים א"ל רשעים יאבדו א"ל השתא חזית מאי דמבעי לך כשחטאו ישראל אמר לו לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים אמר

תורה אור

ישעיה ה · זכריה יג · ירמיה ג · איוב כח · שמות ו · הושע ב · שמות ה · בראשית יג · שם כו · שם · שם כח · שמות ה · שם · שם לד

נ"א גמליאל

[עי' תוס' ערוכין כב. ותוס' ב"ק נ: ד"ה ארך]

מאי אמן · כשעונין על כל ברכה וברכה אמן היאך משמע קבלת יראת שמים: אל מלך נאמן · בנוטריקון שמאמין עליו הקב"ה: למי שמשייר אפילו חק אחד · מלשמרו נידון בגיהנם: לא ניחא ליה למרייהו · אין הקב"ה רוצה שתאמר דן את ישראל כל כך לכף חובה: פי שנים בה יכרתו · ויגועו והשלישית יותר בה: אמר ר"ל שלישי של שם · שב' חלקים של כל העולם יהיו נכרתים וחלק ג' יותר בה ואיזה חלק שלישי כל שלישיות שיש לשלש אנו משלשין שמנח נפרדו כל העולם וג' בנים היו לו הרי שליש בניו שם ושלישי של שם הוא ארפכשד כדכתיב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ומסתמא בזרעו של ארפכשד יהיה שארית הואיל וישראל יוצאים ממנו ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של שם שהוא שלישי של נח יוותר וכל העולם יכרת ולדברי ר"ל נמצאו ישראל מתמעטין ביותר שמארפכשד יצאו ישראל כדכתיב בפ' נח ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ועבר הוליד את פלג עד אברהם וכשאתה מחלק לג' חלקים זרעו של ארפכשד כגון בני ישראל וישמעאל שהן בני אברהם ובני לוט ובני הרן וכן שאר האומות שיצאו ממנו לג' חלקים שמא ישראל יהיו מרובין וקרובין להיות כנגד כולם ולא יגיעו כל זרע ארפכשד להיות פי שנים א"כ ישראל משלימין רובן או חציין ונמצאו ישראל מתמעטין בתוך פי שנים: לא ניחא ליה למרייהו · להקב"ה שאתה ממעט אותן כל כך אלא אפילו שלישי של נח כלומר מכל בני נח דהיינו מכל העולם כולו יותר השליש ומסתמא אותו חלק הג' שישראל בו יהיה שארית ואם אין ישראל מרובין כל כך להיות אחד מג' שבעולם יהיו הגרים וחסידי עובדי כוכבים להשלים לשליש ואם הם מרובין להיות יותר מחלק השלישית יתמעטו קצת ומ"מ לרבי יוחנן אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ר"ש בן לקיש מ"ר ל"א שלישי של שם והשלישית משמע שני שליש לכך נאמר שלישית של שלישי לשם וכתיב ובני שם עילם ואשור וארפכשד וישראל מארפכשד הוו ושלישית מארפכשד שהוא שלישי לשם יותר היינו שלישית מישראל אלא שלישי שלישי של נח כלומר כולו ארפכשד יותר בה שהוא שלישי שלישי של נח דשם היה בן שלישי של נח דכתיב (בראשית י) ובני נח שם חם ויפת וארפכשד שלישי לשם ועיקר: דברים ככתבן · שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה: ולקחתי אחד מעיר · בשביל חסיד אחד שבעיר אקח את כל העיר כולה: חזייה · רב לרב כהנא: דקא חייף רישיה · חופף ראשו ומעדן בעצמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה: לא תמצא בארץ החיים · משמע שמקללו לא תבוא לעוה"ב: נאמר · בפרשת וארא ולקחתי אתכם לי לעם וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ: מה ביאתם לארץ שנים מס' רבוא · שלא נשתיירו מס' רבוא שיצאו ממצרים אלא ב' אנשים יהושע וכלב כדאמרינן בבבא בתרא בפ' יש נוחלין (דף קכא·) לא נגזרה גזרה לא בפחות מכ' ולא ביותר מס' שנה בהנך נמי ששים רבוא שנמנו במדבר לא אחשוב לא פחות מבן כ' שנה ויותר מס': אף יציאתן ממצרים שנים מס' רבוא · שמכל ס' רבוא שהיו במצרים לא נשתייר מהם אלא שנים בלבד ואותם שנים של ס' רבוא עלו [לס' רבואות שיצאו אחד מס' רבוא שהיו בהם] והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפילה שלא יהיו מצרים רואין במפלתן של ישראל: וכן לימות המשיח · שלא ישארו מכל ס' רבוא אלא ב': וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים · מעטים ושפלים יהיו כימי עלותה מארץ מצרים: מעכו בבנין · היו בונין אותם במקום לבנים: ועל דבר זה נענש משה רבינו · שכשראה שנעשה לישראל כך התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקב"ה אמר משה לפני הקב"ה ומאז באתי: א"ל חבל על דאבדין ולא משתכחין · הפסד גדול יש על גדולים שאבדו ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם שאין אתה כאברהם ויצחק ויעקב שלא הרהרו אחרי מדותי: אל שדי · שאמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה וגו' (בראשית לה) אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים (שם יז) והייתי מבטיחו שכל א"י לו ולבניו ולא אמרו מה שמך כמו שעשית אתה: בתחלה אמרת לי מה שמך · ועכשיו הרהרת על מדותי ואמרת הצל לא הצלת את עמך: לנטוע אהלו · כמו [ויטע] אהלי אפדנו (דניאל יא) ולשון נטיעה שייך באהל: עתה תראה · הפעם תראה נפלאות שאני עושה להם: מה ראה על איזה מדה (אחת) של י"ג [מדות] ראה והשתחוה: אמת ראה · במדותיו שנקרא אמת ונתיירא אם נתחייבו כלייה אם הוא דן אותן בדין גמור ומיהר והתפלל עליהם שלא יהא דן אותן לפי מעשיהם: ה"ג תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום וכו' אמר לו רשעים יאבדו ולא יהיה לך ארך אפים עליהם: אמר לו · הקב"ה לא כך אמרת ארך אפים לצדיקים ולא לרשעים: אמר

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה ב סמג עשין טו :

לו ב מיי' שם הלכה ה והלכה ו :

לז ג מיי' שם הל' ג :

לח ד מיי' שם הל' ו :

לט ה מיי' שם הל' ז :

מ ו מיי' שם הל' י :

מא ז מיי' שם הל' ו :

מב ח מיי' שם הל' יג :

מג ט מיי' שם הל' ו :

מד י מיי' שם הל' ז :

מה כ ל מיי' שם הל' ב:

מו מ מיי' שם הל' ד :

אמר לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי אף לרשעים והיינו דכתיב °ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר ר' חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה להוא ינוקא דאמר °עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ה' לאורך ימים וסמיך ליה °תפלה למשה וגו' אמר ש"מ ארך אפים ראה *א"ר אלעזר א"ר חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר °ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו וגו' מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושים [א] רצונו ומצפים [ב] לישועתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו *למי שמשים עצמו כשירים °ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה ולרוח משפט זה הרודה את יצרו וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו ולגבורה זה המתגבר ביצרו משיבי מלחמה זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה שערה אלו שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובתי מדרשות אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו אמר לה °וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו [וגו'] פקו פליליה ואין פוקה אלא גיהנם שנאמר °לא תהיה זאת לך לפוקה ואין פלילה אלא דיינין שנאמר °ונתן בפלילים : **מתני'** *אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב שנאמר °יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את (אנשי) [יושבי] עירם °ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט ועד שיודח רובה ועד שידיחוה אנשים הדיחוה נשים וקטנים או שהודח מיעוטה או שהיה מדיחיה חוצה לה הרי אלו כיחידים °וצריכין ב' עדים והתראה לכל אחד ואחד זה חומר ביחידים מבמרובים °שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט °והמרובין בסייף לפיכך ממונם אבד °הכה תכה את יושבי העיר *הזאת לפי חרב *החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום [א] הרי אלו מצילין אותה [ג] שנא' °החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב °מכאן אמרו נכסי צדיקים שבתוכה אובדין שבחוצה לה פליטין °ושל רשעים בין שבתוכה בין שבחוצה לה הרי אלו אובדין [ד] שנאמר °ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחבה וגו' אם °אין לה רחוב עושין לה רחוב היתה רחבה חוצה לה כונסין אותה לתוכה שנאמר °ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך שללה ולא שלל שמים מכאן אמרו °ההקדשות שבה יפדו ותרומות ירקבו מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו כליל לה' אלהיך אמר ר"ש אמר הקב"ה °אם אתם עושין דין בעיר הנדחת מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים עולה כליל לפני °והיתה תל עולם *לא תעשה *גנות ופרדסים דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר °לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם : **גמ'** ת"ר יצאו הן ולא שלוחין אנשים °אין אנשים פחות מב' דבר אחר אנשים °ולא נשים אנשים ולא קטנים בני בליעל בנים שפרקו עול שמים מצואריהם *מקרבך °ולא מן הספר יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת לאמר שצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד איתמר ר' יוחנן אמר חולקין עיר אחת לשני שבטים ור"ל אמר *אין חולקין עיר אחת לב' שבטים איתיביה ר' יוחנן לר"ל עד שיהו מדיחיה מאותה העיר ומאותו שבט מאי לאו אע"ג דמדיחיה מאותה העיר אי איכא מאותו שבט אין אי לא לא ש"מ חולקין עיר אחת לב' שבטים לא דנפלה ליה בירושה א"נ דיהבו ניהליה במתנה איתיביה °ערים תשע מאת שני השבטים האלה מאי לאו ארבע ופלגא מהאי וארבע ופלגא מהאי וש"מ חולקין עיר אחת לב' שבטים לא ארבעה מהאי וחמש מהאי אי הכי לפרוש פרושי

אמר לפניו וכו' · והשתא [מסתברא] כמ"ד ארך אפים ראה שכיון שראה [מדה זו] בהקב"ה שהוא ארך אפים אף לרשעים שמח : עדותיך וגו' ה' לאורך ימים · היינו מדת ארך אפים ועליה אמר משה עדותיך נאמנו מאד שראה אותו בחורב ופסוק זה מרע"ה אמרו דכתיב לעיל מיניה תפלה למשה איש האלהים וגו' : יכול לכל · למי שעושין רצונו אע"פ שמתגאה : כשירים · שיריים שאין נחשבין כך אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה : ולרוח משפט · שופט את רוחו : שרודה ביצרו · שכובש ביצרו וחוזר בתשובה מן העבירה שעבר : ומתגבר ביצרו · מרגיז יצ"ט על יצה"ר אם יצה"ר אמר לו עשה עבירה זו לא דיו שנמנע מן העבירה אלא הולך ועושה מצוה ומתגבר עדיף מרודה : שערה · אלו בתי כנסיות : מה נשתנו אלו מאלו · שיש בהם מדות הללו מן השאר אמר הקב"ה ביין שגו : ואין פלילה אלא דיינין : **מתני'** יצאו אנשים בני בליעל מקרבך · שאין להם חלק לעוה"ב : וידיחו את (אנשי) [יושבי] עירם · הא אין נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ואותו השבט עצמה דכתיב מקרבך מקרב אותו שבט עצמו : עד שיודח רובה · דכתיב ויושבי העיר משמע ישובה של עיר היינו רובה לישנא אחרינא עד שיודח רובה דכתיב מקרבך קרי ביה מרובך : ה"ג עד שיודח רובה עד שידיחוה אנשים : או שהיו מדיחיה חוצה לה · שלא היו מאותה העיר : הרי אלו כיחידים · שהן בסקילה וממונן פלט : וצריכים ב' עדים והתראה לכל אחד · כדיליף בגמרא [ב] יחידים בסקילה לפיכך ממונן פלט ומתוך שהחמרת עליו במיתתו הקלת עליו בממונו : הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום מצילין · מדכתיב יושבי מכלל דשיירה של חמרים וגמלים שנשתהו בעיר ל' יום כדמפרש בגמרא דהוו להו יושבי העיר הרי אלו מצילין אם רוב אנשי העיר הודחו וחמרים וגמלים משלימין המיעוט ועושה אותם רוב מצילין עליהם שאין ממונם אבד אלא נדונים כיחידים וגורמין נמי לעשות אותה עיר הנדחת אם משלימים לעיר הנדחת לעשות רוב אלא הא פסיקא טפי דחמרת וגמלת אין דעתם מעורבת עם בני העיר להיות נדונין עמהן : ה"ג החרם אותה וכל אשר בה מכאן אמרו צדיקים וכו' ושל רשעים בין מתוכה בין מחוצה לה אבודים בגמרא מפרש לה מדכתיב כל : ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה אין לה רחוב עושין לה רחוב · ורחובה דהשתא נמי משמע : היה רחובה חוצה לה · שמקום קטן בני העיר היה חוץ לעיר כונסין אותה לעיר שצריך לעשות לה רחוב בתוכה רחוב סרטיא גדולה : את העיר ואת כל שללה ולא שלל שמים · דשלל שמים פלט : מכאן אמרו הקדשות שבתוכה יפדו · כלומר אין נשרפין אלא הרי הם כשאר הקדש שצריך פדייה כ"ש דשלל שמים הם : ותרומות ירקבו · ובגמ' מוקמי לה בתרומה ביד כהן דממון כהן הוא וחל עליה איסור דעיר הנדחת דנכי דבשריפה לא הויא עם שאר שללה דקדש אקרי ולא מזלזלינן ביה כולי האי : מעשר שני · אע"פ שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש איקרי לא אמרי' ישרף אלא יגנזו וכן כתבי הקדש יגנזו : ה"ג כליל לה' אלהיך אר"ש אמר הקב"ה וכו' כאילו אתה מעלה עולה שהוא כליל לפני : לא תעשה גנות ופרדסין וכו' · בגמ' מפרש במאי פליגי : לכמו שהיתה · ביישוב בתים : **גמ'** יצאו הם ולא שלוחם · אם המדיחין עצמן יצאו והדיחו והרי הם מרובים ודנין בסייף אבל אם הדיחו ע"י שליח כיחידים הם בסקילה וממונם פלט : אין אנשים פחות מב' · דע"י מדיח אחד אין נעשית עיר הנדחת : בקרבך · משמע באמצע ולא מן הספר שאם היתה עיר של ספר בין מחוז עובדי כוכבים למחוז ישראל אינה נעשית עיר הנדחת דגזירת הכתוב היא שלא תעשה עיר הנדחת : יושבי העיר ולא יושבי עיר אחרת · דהיינו מדיחי' מחוצה לה : לאמר נלכה ונעבדה · משמע שצ"ל לפניעו שכך אומרים נלכה ונעבדה ואין אמירה אלא בעדים אלמא צריך עדים לכל אחד ואחד שיעידו עליהם מה שאמרו וה"נ צריך התראה לכל א' וא' מהם : חולקין עיר אחת · בתחלה כשחלקו ישראל את הארץ היו רשאין ליתן ולחלוק עיר א' לב' שבטים כגון אם אירע להם עיר בתחום ומקצת מובלעת לתחום אחר שבט אחד נוטל חלק באותו קצת הארץ ע"פ הגורל נחלקה הארץ אם כפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו דהכי אמרינן בב"ב בפרק י"נ ומנחילין (דף קכב:) : אין חולקין · אלא כולה של אותו השבט שרוב' בתחומי' : מאי לאו אע"ג דמדיחיה מאותה עיר · אם יהיו מאותו שבט נעשית עיר הנדחת ואי לא לא שאם אינו מאותו שבט שהודחו אלא משבט אחר שבעיר אינו בסייף אלא בסקילה אלמא אפשר שיהו מן אותה העיר ולא מאותו שבט וה"ד כגון שחלקו עיר אחת לשני שבטים : לא · לעולם אימא לך דאין חולקין והיכי משכחת לה מאותה עיר ולא מאותו שבט כגון דנפלה למדיחיה בירושה מקנת העיר ע"י בת יורשת נחלה : ערים תשע מאת שני השבטים האלה · ממטה יהודה וממטה שמעון נטלו ט' ערים ונתנום ללוים : מאי לאו דשקל מהאי ד' ופלגא · שהיתה עיר א' של יהודה ושמעון ונטלו מהם אלמא חולקין עיר אחת לשני שבטים : ה"ג לא ד' מהאי וה' מהאי : א"ה לפרוש פרושי · הי ניהו שבט דשקיל מיניה ה' והי ניהו דשקיל מיניה ד' ואמאי כתיב ערים תשע מאת שני השבטים משמע דבשוה שקל : קשיא

תורה אור: במדבר יד · תהלים צג · שם צ · ישעיה כח · שם · שם · שמואל א כ · שמות כא · דברים יג · שם · שם · שם · שם · דברים יג · יהושע כא

הגהות הגר"א

[א] גמ' רצונו. נמחק וכ"ב לביונו : [ב] שם לישועתו · נמחק וכ"ב לתפארתו : [ג] שם שנאמר נמחק: [ד] שנא' נמחק :

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] מתני' הרי אלו מצילין אותה שנאמר וכו' הרי אלו אובדין שנאמר וכו' כונסין אותה לתוכה שנאמר אלו ג"פ שנאמר נמחקו : ב] רש"י ד"ה וצריכין וכו' כדיליף בגמ' כאן הס"ד ומס"ד יחידים :

בקרא ההיא

[כס"מ לא תבנה עוד]

הא דירושלים נחלקה לשבט יהודה ובנימין ע"פ הדיבור היכ · ת"י ביומא יב]

[יהושע כא]

מסורת הש"ס

עיין רש"א בח"א

[מגילה טו: ע"ש כמה שינויים ועי' בפירש"י שם]

[ר"ס יז:]

[עי' תוספות לעיל מז. ד"ה ולמאי]

כ"ב ת

[כתס"מ אפי' גנות וכו']

[לעיל טז:]

קשיא איבעיא להו הודחו מאליהן מהו וידיחו אמר רחמנא [א]ולא שהודחו מאליהן או דילמא אפילו הודחו מאליהן ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי ליהוי כהודחו מאליהן הנך בתר נפשייהו גרידי הני בתר נשים וקטנים גרידי: עד שיודח רובה: היכי עבדינן אמר רב יהודה דנין וחובשין דנין וחובשין א"ל עולא נמצא אתה מענה את דינן של אלו אלא אמר עולא דנין וסוקלין דנין וסוקלין איתמר רבי יוחנן אמר דנין וסוקלין דנין וסוקלין ור"ל אמר מרבין להן בתי דינין אני *והאמר ר' חמא בר יוסי א"ר אושעיא °והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך אלא [ב]מרבין להן בתי דינין ומעיינין בדיניהן ומסקינן להו לבית דין הגדול וגמרי להו לדינייהו וקטלי להו: הכה תכה את יושבי העיר וכו': תנו רבנן *[ג]החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום לנו בתוכה והודחו עמה אם נשתהו שם ל' יום הן בסייף וממונן אבד פחות מיכן הן בסקילה וממונן פלט ורמינהי *כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר [ד]י"ב חדש אמר רבא לא קשיא הא למיהוי מבני מתא הא למיהוי מיתבי מתא והתניא *[ה]המודר הנאה מבני העיר אם יש אדם שנשתהא שם י"ב חדש אסור ליהנות ממנו פחות מיכן מותר ליהנות ממנו ביושבי העיר אם נשתהא ל' יום אסור ליהנות ממנו פחות מיכן מותר ליהנות ממנו: החרם אותה ואת כל אשר בה כו': ת"ר °החרם אותה [א] ואת כל אשר בה פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה ואת כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה שללה ולא שלל שמים ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שחוצה לה *אמר ר"ש מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד אמר מר °ואת כל שללה תקבץ לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה אמר רב חסדא [ו]ובנקבצים לתוכה אמר רב חסדא פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין ה"ד אי לימא דעיר אחרת ואיתנהו בגוה פשיטא דמותרין לאו שללה הוא ואלא דידהו ואיתנהו בעיר אחרת אי דנקבצין לתוכה אמאי מותרין ואי אין נקבצין לתוכה הא אמרה חדא זימנא לא [ז]לעולם דעיר אחרת דמפקדי בתוכה והכא במאי עסקינן [ח]כגון דקביל עליה אחריות מהו דתימא כיון דקביל עליה אחריות כדידיה דמי קא משמע לן אמר רב חסדא [ט]בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת אסורה °עיסה [י]חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת מאי טעמא בהמה כמאן דלא פליגא דמיא עיסה כמאן דפליגא דמיא בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבילה לפי חרב אמר רחמנא [כ]לא שנא שחטה משחט לא שנא קטלא מקטל או דלמא כיון דשחטה מהניא לה שחיטה מאי תיקו *בעי רב יוסף שיער נשים צדקניות מהו אמר רבא הא דרשעיות אסור °תקבץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה [ל]°יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה אלא אמר רבא בפיאה נכרית היכי דמי אי דמחובר בגופה כגופה דמיא לא צריכא דתלי *בסיבטא בנכסי צדיקים שבתוכה דמי [מ]ואבד או דלמא כיון דעיילא ונפקא כלבושה דמי תיקו: ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה וכו': *ת"ר אין לה רחוב אינה נעשית עיר הנדחת דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב במאי קמיפלגי מר סבר רחובה מעיקרא משמע ומר סבר רחובה השתא נמי משמע:

וההקדשות

רש"י

קשיא. לשון הפסוק קשה לתרץ למ"ד הולקין אבל לא מיתותא: גרידי. בדל"ת נמשכין וכן גרים רבי בכוליה הש"ס מגריד גריד וכ"ל שהוא לשון גרידא דמפרשינן יחיד על שם שהוא יחיד משוך ומופרש הוא מן הכל ואין לאחרים סביביו ולשון ארמי הוא ואין דומה לו בפסוק (ודומה לו) אבל גורדו ומעמידו על גלדו (ר"ה ד' כז:) הוא לשון עברי ודומה לו בפסוק (איוב ב) ויקח לו חרש להתגרד בו בדל"ת ופי' לשון חטיטה שמחטט וגורד בסכין או בכל דבר וגורר ברי"ש לשון עברי הוא כמו (שבת ד' כב:) גורר אדם מטה כסא ושלחן וכן (ב"ב ד' פו:) היה מגרר ויוצא מגרר ויוצא: בתר נפשייהו גרידי. ומעשיהם מעשה ואדוקים ביותר הואיל ומעצמם הם נדחין ודין הוא שיעשה עיר הנדחת: אבל הנך דהודחו בתר נשים וקטנים גרידי. שאין אדוקים כ"כ: היכי עבדינן. היאך נעשין רובא נדחים הואיל דצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד: דנין וחובשין. כשרואין ב' או ג' מהם עובדים ע"ז לא יסקלו אותן ומניחין כל האחרים מלסקול אלא דנין אותם לסקילה וחובשין אותם בבית הסוהר וכן עושין עד שרואין אם מצטרפין לרובא וחוזרין ודנין אותם דין אחר להריגה ומאבדין את ממונם: ומענה את דינם. שלאחר שנגמר דינם אתה משהה אותם ומענה את דינם: דנין וסוקלין. עד דאיין דמחזקינן להו כיחידים ודנין וסוקלין ומחליין ואילך נתברר הדבר למפרע שהודחו רובא והוו בסייף וממונם אבד ומחליין ואילך אי אתה רשאי למשכן למיתה חמורה: ור"ל אמר מרבין להם בתי דינין. לאו משום דאין דנין ב' ביום אחד דהא אמרת בפרק נגמר הדין (לעיל מו.) דבמיתה אחת דנין אלא משום דנפישי עדיםלכל אחד ואחד ואין פנאי לחקור כל אחד ואחד ביום אחד מרבים להם בתי דינים כדי שתתקבל עדותן ביום א' ויגמור דין כולם ביום אחד: לשעריך. לב"ד שבשעריך דהיינו סנהדרי קטנה: ואי אתה מוציא. אלא בסנהדרי גדולה: אלא מרבין להם בתי דינין ומעייני בדיניהם. אם הוו מרובים ואם הודחו רוב' מעלים את כולן לב"ד הגדול: כמה יהא בעיר. משנה בהשותפין: ויהא כאנשי העיר. ליתן בצורכי העיר: למיהוי כבני מתא. שיהא נקרא כבני העיר אין נקרא בפחות מי"ב חדש אבל להקרות מיושבי העיר כיון ששהה ל' יום נקרא מאנשי העיר וקרינן בהו את יושבי העיר ההוא: והתניא. בניחותא: המודר הנאה. שאומר הרי עלי קונם אם אהנה: החרם אותה פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה. שאם היו צדיקים דרים בתוכה והוי להו נכסים מופקדים במקום אחר ביד אחרים אין מחרימין אותן אבל נכסים שיש להם בתוכה העיר מחרימין אותן וטעמא מפורש לקמן: אמר ר"ש מפני מה וכו'. בכל דוכתי דרש ר"ש טעמא דקרא*: ה"ג אמר מר ואת כל (שללה) אשר בה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה: אמר רב חסדא ובנקבצין לתוכה. נכסי רשעים הקרובין לעיר שיכולים לקבצם לתוך העיר בתוכו יום עצמו שכונסין שלל העיר לרחוב לשורפן הן אבודים עמה אבל רחוקים דאין מגיעין לעיר אינן אבודים ודוקא שכבר היו לתוכה אלא שמעכשיו היו מופקדים ביד אחרים אבל לא היו מעולם בתוכה כגון דנפלה להם בירושה לא קרינא ביה שללה ואין הממון אבד: אלא דידהו. דבני עיר הנדחת ומופקדים הם בעיר אחרת: הא אמרה. רב חסדא ובנקבצין לתוכה והא אין נקבצין: דקבל עליו אחריות. בני עיר הנדחת: כמאן דלא פליגא. (א) א"א לכזית בשר בלא שחיטה ואפילו שחטה משחט אין בשחיטתו כלום דלא לשחיטה קיימא אלא למיתה ושחיטתה זו היא מיתת הבהמה ואין היתר אפילו החצי שאין של עיר הנדחת דכי שחט לסימן דעיר הנדחת אינו שוחט אלא ממית ולא מהניא ביה שחיטה: עיסה. כל אימת דבעי פליג לה ואין חלק של עיר הנדחת מעורב בו: ל"ש שחטה משחט ל"ש קטלא מקטיל. דבין בשחיטה ובין בהריגה קרינא ביה לפי חרב דאפילו שחטה מיתה בעלמא היא ולא מהני מידי או דילמא לפי חרב היינו שלא כדרך שחיטה אבל דרך שחיטה מהניא לה לטהרה מידי נבילה דנהי דלאכילה איתסרה ואיסור הנאה הוא אבל תיהני לטהרה מידי נבלה: שיער נשים לדקניות. שבעיר הנדחת מהו אי הוו בכלל ואת כל שללה תשרף או לא: רשעיות. פשיטא לן דישרף עם שלל העיר: תלישה. שצריך לגלחה: פיאה נכרית. גדיל של שערות דעלמא שעושין לנוי קא מבעי ליה לרב יוסף אם של לדקניות הוי: מחובר בגופה. שנקשר בה: כגופה דמי. וכשם שאין שורפין מלבושין שעליהן שהרי לדקניות הן כך אין שורפין אותו גדיל: דתלי בסבטא. תלה אותו גדיל ביתד ואין קשורין בה עכשיו: כיון דעיילא ונפקא. רגילה לקושרה תדיר אף על פי שלא קשרתו עכשיו כל מקום שיהא שם נדון כמלבוש שעליה דכל שעתא דעתה עליה וכשאר מלבושין דמי: רחובה מעיקרא משמע. רחובה שהיה לה מתחלה ולא שעושין לה רחוב עכשיו:

היו

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה ב סמג עשין טז:
[לעיל כה.] רש"א מ"ז
מח ב מיי' שם הלכה ו:
מט ג מיי' שם הלכה ט:
נ ד מיי' פ"ד מהל' שכנים הלכה ה סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קסג סעיף ב:
נא ה מיי' פ"ט מהל' נדרים הלכה יז סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סי' ריז סעיף לב:
נב ו ז ח מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה י סמג לאוין סו
נג ט י מיי' שם הלכה יא:
נד כ ל מ מיי' שם הלכה יב והלכה יג [ועי' כ"מ]:

מסורת הש"ס

לעיל טז. ע"ש
[ב"ב ח. ע"ש]
ב"ב ז:
שם ח. [תוספ' נדרים פ"ב]
[תוספ' פי"ד]
[ערכין ו: ושם הגירס' ר' יוסי בר' חנינא]
[שם הגירסא בסבתא תרגום של יתד תסיה גן וסיכתא]
לעיל מה:

תורה אור: דברים יז · דברים יג · שם יג · שם

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כמאן וכו' דאי אפשר:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ואת כל אשר בה. נמחק:

גליון הש"ס

גמ' עיסה חציה של עיר הנדחת. עי' שאגת אריה סי' פ"ט: שם יצא זה שמחוסר תלישה. עי' לעיל מו ע"ב תוס' ד"ה תלישה:

והההקדשות שבה יפדו כו': *ת"ר *היו בה (א) (קדשי) קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו ותרומות ירקבו ומעשר שני וכתבי הקדש יגנזו *ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור ומעשר שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר אמר מר היו בה (קדשי) קדשים קדשי מזבח ימותו ואמאי ימותו ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה ר' יוחנן אמר °זבח רשעים תועבה ר"ל אמר ממון בעלים הוא והכא בקדשים שחייב באחריותן *ור"ש היא דאמר ממון בעלים הוא הא מדסיפא ר"ש היא רישא לאו ר"ש בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי *דאמר קדשים קלים ממון בעלים אבל קדשי קדשים מאי *יפדו אדתני סיפא קדשי בדק הבית יפדו ליפלוג וליתני בדידה בד"א בקדשים קלים אבל קדשי קדשים *יפדו כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה דלמיתה אזלא לא פסיקא ליה בשלמא ר' יוחנן לא אמר כר"ל דכתיב זבח רשעים תועבה אלא ר"ל מ"ט לא אמר כר' יוחנן אמר לך כי אמרינן זבח רשעים תועבה הני מילי היכא דאתנהו בעינייהו אבל הכא כיון דאישתני אישתני: ר"ש אומר *בהמתך ולא בהמת בכור ומעשר: במאי עסקינן *אילימא בתמימין שלל שמים הוא אלא בבעלי מומין שללה נינהו אמר רבינא לעולם בבעלי מומין °ומי שנאכל בתורת *בהמתך יצאו אלו שאין נאכלין בתורת *בהמתך אלא בתורת בכור ומעשר *דשלל שמים נינהו ופליגא דשמואל דאמר שמואל הכל קרב והכל נפדה מאי קאמר ה"ק כל שקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום משלל אימעיט וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום כגון בכור ומעשר מבהמה נפקא: תרומות ירקבו: אמר רב חסדא ל"ש אלא תרומה ביד ישראל אבל תרומה ביד כהן כיון דממוניה הוא תשרף מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו והא מעשר שני ביד ישראל כתרומה ביד כהן דמי וקתני יגנזו אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב חסדא ל"ש אלא תרומה ביד כהן אבל תרומה ביד ישראל תנתן לכהן שבעיר אחרת *תנן התם *עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי ר"מ וחכמים מחייבין אמר רב חסדא מחלוקת במעשר שני בירושלים דר"מ סבר *מעשר שני ממון גבוה הוא ורבנן סברי ממון הדיוט הוא אבל *בגבולין דברי הכל פטור מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו במאי עסקינן אילימא בירושלים מי הויא עיר הנדחת והתניא *עשרה דברים נאמרו בירושלים וזו אחת מהן אינה נעשית עיר הנדחת ואלא בעיר אחרת ואסקוהו לגוה הא קלטוהו מחיצות אלא לאו בגבולין וקתני יגנזו לא לעולם דעיר אחרת ואסקוהו לגוה והכא במאי עסקינן שנטמא ולפרקיה *דא"ר אלעזר מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים ת"ל °לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אבילה שנאמר °וישא משאת מאת פניו הכא במאי עסקינן בלקוח ולפרקיה

תורה אור: משלי כא | דברים יד | בראשית מג

רש"י

היו בה קדשי מזבח. כגון עולות ושלמים של רשעים בתוכה נהי דלא קרינן בהו את כל בהמתה לפי חרב דהא לא בהמתה היא אלא בהמת שמים אלא מאיסותא הוא להקריב קרבנות של רשעים הללו שהודחו הלכך ימותו כונסין אותן לכיפה ומאכילין אותן שעורין עד שכריסן נבקעת דאפילו דמיהם אסור כדלקמן: שנאמר כליל לה' אלהיך ל"ג: ר"ש אומר וכו'. לקמן מפרש טעמא: זבח רשעים תועבה. ואפילו דמיהן אסורין: ור"ש הוא דאמר. בהזהב (ב"מ נו:) קדשים שחייב באחריותן ממון בעלים הוא ויש בהם הונאה הלכך לענין עיר הנדחת נמי ממון בעלים הוא ודיינינהו לפי חרב כשאר בהמות שבתוכה והלכך אסורין דמיהן בהנאה והאי דקאמר ימותו ולא אמר שיחרימו אותה עמהם משום כבוד שמים: ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר. בפ"ק דב"ק (ד' יב:) ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהם ממונו והואיל וממונו הם אסורים בהנאה דאפילו דמיהן בהמתם מיקרו אבל קדשי קדשים (ג) *אמאי ירעו דהא ודאי הם עצמם אינם קרבים דזבח רשעים תועבה אלא ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה: אי הכי *מדתני סיפא וכו'. דקא מפליג בין קדשי מזבח לקדשי בדק הבית: ליפלוג וליתני בדידה. בקדשי מזבח עצמן בין קדשים קלים לקדשי קדשים: דלמיתה אזלא. כדאמרינן (תמורה ד' טז:) חמש חטאות מתות: לא פסיקא ליה. למיתני קדשי קדשים דעיר הנדחת ירעו דכיון דמתו להם אותם רשעים אי איכא חטאות שהפרישו בחייהם אזלי למיתה דכל חטאות שמתו בעליהם מתות במסכת הוריות (ד' ו.) מפרש טעמא אבל שאר קדשי קדשים כגון אשמות שמתו בעליהם ירעו: דאיתנהו בעינייהו. דהן עצמן ודאי אינן קרבים משום זבח רשעים תועבה: אבל הכא. דאיכא למימר ירעו ויפלו דמיהם לנדבה: כיון דאישתני. ליכא הכא זבח רשעים תועבה: ולא בהמת בכור ומעשר. שאם היו בה בכורות או מעשר בהמה שהוא של ישראל וחלבו ודמו קרב אין מחרימין אותו עמה דלא מיקרי בהמתה: שלל שמים הוא. ומשללה נפקא: אלא בבעלי מומים. שאין בהם חלק לגבוה אלא נאכלין לבעלים שללה נינהו אמאי אין מחרימין אותן עמה: לעולם בבעלי מומין. ואפ"ה אין *נשרפין עמה דדרשינן לקרא הכי בהמתה למי שנאכל לבעלים בתורת בהמתם יצאו אלו שיש להם שם לווי שאין נאכלים בתורת בהמתם שאין אומרין בהמת עיר הנדחת אלא בהמת בכור ומעשר של עיר

תוספות

הנדחת: ופליגא. הא דרבינא אדשמואל דאמר שמואל עלה דהא מילתא דר"ש כי הוה קשיא לן במאי עסקינן הוי מתרץ הכי הכל קרב והכל נפדה: מאי קאמר ה"ק. כל שהוא קרב לגבוה כשהוא תם וכשהוא בעל מום צריך פדייה כגון שאר קדשים קלים חוץ ממעשר בהמה ובכור הנהו משללה נפקא דאין מחרימין אותם עמה דהואיל וצריכי פדייה במומן שלל שמים קרינן ביה ופליג עליה דת"ק דאמר קדשים קלים ממון בעלים הוא: וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום. אלא נאכל לבעלים כגון בכור ומעשר ההוא לאו שלל שמים מקרו ואפילו בתמותן ולא מצי למפרך והא בתמותן שלל שמים הוא שהרי נאכל במומו והלכך אצטריך בהמתה למעוטי בכור ומעשר תמימים דמשללה ליכא למעוטינהו והיינו פליגא דאיהו מוקי לה אפילו בתמימים דקסבר בכור ומעשר בעלי מומין בהמתה קרינא ביה ובסייף: תרומה ביד ישראל. שעדיין לא נתנה לכהן דאפילו אותו ישראל רשע הוא תרומה שבידו אינה נשרפת עם שאר שללה דהא לאו דידיה הוא דשמא היה נתנה לכהן צדיק שבחוצה לה הלכך אינה נשרפת דהיינו כפקדון דעיר אחרת ואתנהו בגוה דאמר לעיל דמותרין ונהי דבאכילה לא שריגא לה דשמא היה נתנה לכהן רשע שבתוכה הלכך ירקבו אבל תרומה ביד כהן דממוניה הוא תשרף: וקתני יגנזו. אע"ג דממוניה הוא לא אמר תשרף: אלא תרומה ביד כהן. דממוניה הוא ולא מזלזלינן בה כולי האי הואיל וקדש הוא: לכהן שבעיר אחרת. כלומר לכהן שלא הודח עמהן: אבל בגבולין. שאין לה היתר אכילה אלא בפדייה ד"ה פטורה מן החלה דממון גבוה הוא ל"א אבל בגבולין דאין לה היתר אכילה בשעת חיוב חלה דהיינו בשעת גלגול העיסה לא קרינא ביה ראשית עריסותיכם (במדבר טו) ואפילו פדאה לאחר מיכן פטור מן החלה: י' דברים נאמרו בירושלים. בפ' מרובה (ב"ק פב:) חשיב להו: אלא בעיר אחרת ואסקו לגוה. שהיה אותו מעשר שני של אחד מבני עיר הנדחת והעלו אותו לירושלים קודם שהודחה ואח"כ הודחו אם כן אמאי יגנזו לשתרו נמי באכילה דהא קלטינהו מחיצות דהיינו חומה: אלא לאו בגבולין. ולא מטו ליה וקתני יגנזו ואינו יוצא לישרף בתמיה: ואם איתא. דבגבולין לד"ה ממון גבוה הוא לשתרי נמי באכילה אלא לאו ממון הדיוט הוא ונהי דבשריפה לא משום זילותא: לעולם דעיר הנדחת ואסקיה לגוה. ודקאמרת לשתרו נמי באכילה דהא קלטוהו מחיצות: הכא במאי עסקינן כשנטמא. דלאו בר אכולי בטומאה הוא דכתיב (דברים כו) לא בערתי ממנו בטמא ולקמן פריך מאי איריא עיר הנדחת אפילו בחוצה לה: ואפילו בירושלים. לאחר שנכנס ואע"ג דדרשינן (שם יד) כי ירחק ממך המקום ונתת הכסף בידך ברחוק מקום אתה פודה ולא ולא בקרוב מקום: ואין שאת אלא אכילה. וה"ק קרא כי ירחק ממך המקום או כי לא תוכל לאוכלו שנטמא ונתת הכסף בידך: בלקוח. שכבר הוציאה בהוצאה לכסף מעשר ונתנוהו ביין ושכר ובשר ונטמא אותו לקוח דההוא לית ליה פדייה וכי קאמר ר"א במע"ש גופיה שהעלה פירות מע"ש לירושלים ונטמאו: ולפרקיה

עין משפט נר מצוה

נה א ב ג ד מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה יג סמג עשין טו:

נו ה ו מיי' פ"ו מהל' בכורים הלכה ד:

נז ז מיי' פ"ז מהל' בית הבחירה הלכה יד ופ"ד מהל' עכו"ם הלכה ד:

נח ח מיי' פ"ב מהל' מעשר שני ונטע רבעי הלכה ח סמג לאוין קלו:

מסורת הש"ס

לעיל מז. [תוספ' פי"ד]

[תמורה ח. ע"ב]

[ב"ת נו.]

[ב"ק יב: וש"נ]

[גי' רש"י ירעו וכצ"ל]

[לפי גירסת רש"י דלעיל צ"ל ירעו]

[צ"ל בהמתה]

[תמורה ח. ע"ב]

סוכה לה: פסחים לח. [עי' חולין פז: תוס' ד"ה תנן התם]

[קידושין כד. וש"נ]

ב"ק פב.

ב"מ נג. פסחים לו: מכות יט:

[צ"ל מאי]

[צ"ל אדתני]

[צ"ל בהמתה]

[צ"ל בהמתה]

[בתוס' דבכורות דף לא. ד"ה חוץ וכו' משמע דגרסי הכא בסוגיא כמו דסיים הש"ס בתמורה ח. דתנן כל פסולי המוקדשין נמכרין באטליז חוץ מן הבכור והמעשר ע"ש אבל מפירש"י דהכא ד"ה לעולם בבעלי מומין וכו' מוכח דלא גרים להא דתנן כו' ומשום הכי פירש"י הכא יצאו אלו שיש להם שם לווי ורבינא הוא דמשני לה הכי כאן אבל בתמורה ח. סתמא דש"ס מייתי להא דתנן כל פסולי וכו' ולא פ"ל כרבינא בפי' הזה]

נ"א נהרגין

א"ז משנה אלא ברייתא ועיין רש"ל

[עי' תוס' קידושין נג: ד"ה איכו ותוס' בכורות ס: ד"ה ותנן ועי' היטב תוס' סוכה לה. סד"ה לפי]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ת"ר היו בה קדשים קדשי מזבח כצ"ל ותיבת קדשי נמחק: (ב) רש"י ד"ה ואליבא דר' יוסי וכו' קדשי קדשים ירעו כצ"ל ותיבת אמאי נמחק:

גליון הש"ס

גמ' ומי שנאכל בתורת בהמתך. עי' זבחים דף עה ע"ב תוס' ד"ה התפיס:

תורה אור ולפרקיה *דתנן *הלקוח בכסף מעשר שנטמא יפדה
כר"י דאמר יקבר אי הכי מאי איריא עיר הנדחת
אפילו דעלמא נמי אלא לעולם בטהור וכגון דנפול
מחיצות וכדרבא *דאמר רבא מחיצה לאכול
דאורייתא לקלוט דרבנן וכי גזור רבנן כי אתנהו
למחיצה כי ליתנהו למחיצה לא: כתבי הקדש יגנזו:
מתניתין דלא כר"א *דתניא ר"א אומר כל עיר שיש
בה אפי' מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת שנא'
דברים יג °ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל והיכא
שם יג דאיכא מזוזה לא אפשר דכתיב °לא תעשון כן לה'
אלהיכם: ר"ש אומר אמר הקב"ה וכו': לימא בדר'
אבין א"ר אילעא קמיפלגי *דא"ר אבין א"ר אילעא
כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא תעשה
אין דנין אותו בכלל ופרט דמר אית ליה דרבי אבין
ומר לית ליה דרבי אבין לא דכ"ע אית להו דר' אבין
והכא בהא קמיפלגי מר סבר עוד לגמרי משמע ומר
סבר עוד לכמה שהיתה: אינה נבנית אבל נעשית
היא גנות ופרדסים: ת"ר היו בה אילנות תלושין
אסורין מחוברין מותרין של עיר אחרת בין תלושין
בין מחוברין אסור מאי עיר אחרת אמר רב חסדא
יהושע ו יריחו דכתיב °והיתה העיר *חרם לה' וישבע יהושע
בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום
ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו ייסדנה
ובצעירו יציב דלתיה תניא *לא יריחו על שם עיר
מ"א טז אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב °בנה
חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה
ובשגוב צעירו הציב דלתיה תניא *באבירם בכורו
רשע לא היה לו ללמוד בשגוב צעירו היה לו ללמוד
אבירם ושגוב מאי עבוד (*מאי קאמר) ה"ק באבירם
בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו
ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב
צעירו מה ת"ל שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר
והולך מאבירם עד שגוב אחאב שושביניה הוה
אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא יתיב
וקאמר דילמא כי מילט יהושע הכי לט לא יריחו
על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו
א"ל אליהו אין אמר ליה השתא לווטתא דמשה לא
דברים יא קא מקיימא דכתיב °וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה
אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' וההוא גברא אוקים
ליה עבודת כוכבים *על כל תלם ותלם ולא שביק
ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה לווטתא דיהושע
מ"א יז תלמידיה מקיימא מיד °ויאמר אליהו התשבי
מתושבי גלעד *חי ה' אלהי ישראל אם *יהיה טל
ומטר וגו' בעי רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא וקם
שם ואזל °ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך
שם קדמה ונסתרת בנחל כרית °והעורבים מביאים לו לחם
ובשר בבקר וגו' *מהיכא אמר רב יהודה אמר רב
שם מבי טבחי דאחאב °ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי
לא היה גשם בארץ כיון דהוא דאיכא צערא בעלמא
שם כתיב °ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה
שם וכתיב °ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה
בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית
המתים אמרי ליה *שלש מפתחות לא נמסרו
לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים
יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי הא
שם ושקיל האי דכתיב °לך הראה אל אחאב [ואתנה]
מטר דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל
דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה
ואבדיה למפתחיה דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו

ולפרקיה לכוליה · ומשני כר"י דאמר לא אלים למתפס פדיונו בההיא *מנה גופא במס' מעשר שני (פ"ג מ"י) והיינו נמי מעשר שני דקאמר יגנז בקבורה: אלא לעולם · במעשר שני דעיר הנדחת טהור ואסקוה לגוה ודקאמר ליפתרי באכילה דהא קלטוהו מחיצות אחר שנכנס לחומת ירושלים: דאמר רבא (*בשחיטת חולין פ' בהמה המקשה (דף סח): מחיצות לאכול דאורייתא · מן התורה מצוה לאכול לפנים מן החומה: אבל מחיצות לקלוט · שיהיו מחיצות קולטות בין לענין פדייה בין לכל ענין מדרבנן הוא וכי גזור רבנן דתיהני קליטת מחיצות למעשר דשוב אינו יכול לפדותו [א] ולענין עיר הנדחת נמי שלא יהא בשריפה היכא דאיתנהו מחיצות: דכתיב ואבדתם · את שמם מן המקום ההוא וגו' וסמיך ליה לא תעשון כן לה' אלהיכם ובמזוזה הוא"ל וכתיב בה אזכרות אי אפשר לשריפה משום קרא דלא תעשון כן ואנן בעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא: כלל בעשה ופרט בלא תעשה · כגון והיתה תל עולם כלל דאפילו גנות ופרדסים לא תעשה אלא תהיה תל עולם שהוא עשה לא תבנה עוד בנין בתים והוא לא תעשה אין דנין אותו בכלל ופרט לומר אין בכלל אלא מה שבפרט דלא תעשה פירוש הוא כלומר והיתה תל עולם לבנין קאמר אבל לגנות ופרדסים שרי אלא תרי מילי קאמר קרא דלא אמרינן פירושי קמפרש אלא מילי מילי קאמר והיתה תל עולם לגנות ופרדסים לא תבנה עוד כל בנינין שבעולם ואפילו לגנות ופרדסים לא תבנה עוד ודרשינן ליה לדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא ולומר בנין בכלל היה ולמה יצא להקיש לך מה בנין מיוחד שהוא ישוב בני אדם אף כל בנין כגון גנות ופרדסים *(לישנא אחרינא) ור' יוסי הגלילי סבר אין דנין כר' אבין ודריש הכי והיתה תל עולם מכל מילי שלא יעשה בה שום דבר ולא תבנה עוד דמשמע בנין בתים אשמועינן לאו בבנין בתים וגנות ופרדסים איסור עשה הוא דאיכא · כך שמעתי: ר"ע סבר דנין · דלא כר' אבין: דכ"ע אית להו דר' אבין · ואפילו ר"ע והא דקאמר דעיר הנדחת נעשית גנות ופרדסים לאו משום דבעלמא לית ליה דר' אבין דודאי מלתא קא מפרשי והיתה תל עולם במאי בבנין בתים דלא תבנה עוד לא משמע ליה בכל בנינין דקסבר עוד לכמו שהיתה משמע כלומר לא תחזור ולא תבנה עוד משמע כגון שהיתה מתחלה לא תבנה עוד אבל נעשה גנות ופרדסים: ומר סבר עוד לגמרי משמע · כגון דאמר לעולם ועד ועוד לשון ועד הוא *שלא תבנה לעולם לשום דבר לא לבנין בתים ולא לגנות ופרדסים לא תבנה עוד: מחוברין מותרין · דתקבוץ ושרפת אמרה רחמנא מי שאינו מחוסר אלא קבילה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה וקבילה ושריפה: וכל אשר בה · אפילו אילנות מחוברין אשר בה נאסרין: ה"ג וישבע יהושע לאמר ארור האיש וגו' · וקרא קדרים ואזיל בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה וכשיעמיד דלתיה ימות בנו הקטן: לא יריחו על שם עיר אחרת · שלא יבנה יריחו ויסב שמה על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו שאפי' בנה עיר אחרת וקראה יריחו אסור לבנותה שאפי' שם יריחו ימחה לעולם וכתיב בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו בימיו של אחאב ועל שעבר על האלה קרי ליה בית האלי: את יריחו · ולא יריחו עצמו בנה אלא עיר אחרת על שם יריחו שקראה לה יריחו ולא אתפרש הא מנלן: באבירם בכורו יסדה · אבירם רשע כשמת אבירם הרשע לא היה לו לחיאל ללמוד שלא לבנות את יריחו: אבירם ושגוב מאי עבוד · דקרי להו רשעים: איני יודע ששגוב צעירו · מילתא באנפי נפשיה הוא ולמדרשא ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו אלא מה ת"ל שגוב צעירו שהיה קובר והולך מאבירם ועד שגוב שהוא צעיר מכלם: אחאב שושביניה · אוהבו של חיאל היה אחאב: בי טמיא · וי"א בי טעמא בית האבל שמטעימים אותו בדברים לנחמו וכמה דוכתין כתיב בבראשית רבה טמיא בלא עיי"ן לשון אבל: על כל תלם ותלם · שורה וערוגה ומקום גבוה הוא: ולא שביק מיטרא מיזל ומסגד · שהיה הכלוך הולך וגדל מרוב הגשמים שבאין לעולם שאין מניחין לילך להשתחוות לעבודת כוכבים מתוך דרכים מלוכלכות בטיט: מיד ויאמר אליהו חי ה' אם יהיה השנים האלה מטר וגו' · האי קרא סמוך לקרא דחיאל בית האלי: אקלידא דמטרא · מפתח של מטר: כיון דחזא · הקב"ה דאיכא צערא בעלמא א"ל הקב"ה לאליהו לך צרפתה לגלגל הדבר שיחזיר לו מפתח של מטר כדקא מפרש ואזיל: שלש מפתחות לא נמסרו ביד שליח · על אוצרו של הקב"ה יש מפתחות ומסרם ליד שלוחים הממונים אבל ג' מפתחות יש לו בידו שלא מינה שליח עליהם מבראשית אלא בידו הם ולא רצה למסור שליח עליהם וקאמר הקב"ה לאליהו אותם ג' מפתחות עכבתי בידי מבראשית ולא מניתי שליח עליהם אלא אותך שעשיתי ממונה על אחת מהם ועתה תשאל מפתח שני יאמרו שנים ביד תלמיד ואחד ביד הרב: דטרקיה לגליה · שסתם שער שלו ואבדיה למפתחיה כך עשה אליהו נעל לשערי מטר ולבסוף אבד המפתח של גשמים שלא נפתח השער של מטר על ידו: דכתב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר · ולא כתיב ותן מטר: אבא אליהו · חביבי וגדולי:

סיה

עין משפט נר מצוה

פסחי' לו: לח. מ"ש פ"ג מ"י [ב"מ נג: זבחי' ס מט:]

נט א מיי' פ"ז מה' מעשר שני הלכה א ב:

ב"מ שם מכות כ. [עיין תוס' ב"מ נג: ד"ה לא פלוג]:

לעיל ע"א.

ס ב מיי' שם פ"ב הל' ה סמג לאוין רסד:

סא ג מיי' שם הל' ט:

סב ד מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה יג סמג עשין טו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

רש"י ד"ה אבל מחיצות וכו' ולענין עיר הנדחת נמי שלא יהא בשריפה. מלת בשריפה נמחק וכ"ב בגניזה:

[נ"ל חרם היא וכל אשר בה לה']

[כפ"י ליתא]

[אל אחאב] [נ"ל יהיה השנים האלה טל וכו']

מסורת הש"ס

[נ"ל משנה]

[בשחיטת חולין לא נמצא אמנם בב"מ נג: ד"ה והא אמר רבא כתב רש"י על נכון וליין במס' מכות]

[מ"ק ג.]

נ"ל לא

[תוספ' פי"ד]

[תוספתא שם]

[עי' רש"י שבת לג. ד"ה לא ישמח]

[לעיל קב:]

חולין ס.

תענית ב

תורה אור

קפדן הוה רגיל למיתי גביה איכסי' מיניה תלתא יומי ולא אתא כי אתא א"ל אמאי לא אתא מר א"ל קפדן קרית לי א"ל הא דקמן דקא קפיד מר : °ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם וכו' : מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי ת"ר *רשע בא לעולם חרון בא לעולם שנא' °בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה באה לעולם שנא' °ובאבוד רשעים רנה צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם שנאמר °הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר °זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו :

דברים יג | [תוס' סוטה פ"ז] | משלי יח | שם יא | ישעיה נז | בראשית ה

היה קפדן · שכעס על אחאב ואמר חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר : איכסי' מיניה · שהיה רגיל למיתי לבי מדרשו כל יומא ולא אתא בתלתא יומי : א"ל · ר' יוסי : הא דקמא דקא קפיד מר · הרי על דבר זה שאמרתי עליך *קפיד שלא באת אלי ג' ימים מקפדות שקפדת עלי : מפני הרעה · קודם שתבא הרעה הצדיק נאסף מכלל דכיון שמת הרעה באה : אבל צדיק בא לעולם פסקה הרעה שנאמר זה ינחמנו :

גרש"י שבעי' אתם מקפיד

הדרן עלך כל ישראל וסליקא לה מסכת סנהדרין

הדרן עלך כל ישראל יש להם חלק וסליקא לה מסכת סנהדרין

אחר השלמת המסכת יאמר זה ויועיל לשכחה בעזרת השם יתברך

הדרן עלך מסכת סנהדרין והדרך עלן דעתן עלך מסכת סנהדרין ודעתך עלן לא נתנשי מינך מסכת סנהדרין ולא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי : יאמר כן שלש פעמים ואחר כך יאמר זה

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רכיש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא :

הערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך : מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי : יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש : לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני : ברוך אתה יי למדני חקיך : אמן אמן סלה ועד :

מודים אנחנו לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך :

יהי רצון לפניך ה' אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת סנהדרין כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם ותתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך : כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים : אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן : יהא שמיה רבא וכו' יתברך וכו' על ישראל וכו' :

לוח הסימנים למצא בהרא"ש הדינים

דיני ממונות פרק א

א דיני הודאות הלואות ירושות מתנות כתובה ונזילות דנין בבבל ולא חבלות. דרישות וחקירות: **ב** מומחה [ונקים רשותא] דן בע"כ ואם טעה כו' · לא נקיט רשותא דן את הסרבן בע"כ כיון דמומחה הוא · ואם טעה בשיקול הדעת · וכן הדין בג' הדיוטות · [קבלו יחיד מומחה או ג' הדיוטות] · יחיד שאינו מומחה אפי' קבלוהו לדון משלם אם טעה וצ"ע ביחיד בזמן הזה דנקיט רשותא אם נאמר שהוא כרב נחמן בדורו דנשיא גדול ממנו היה ויפתח בדורו (אמר י"ם הך צ"ע כתבו המסמן מרנפשיה).מתי תלמיד יורה בפני רבו: **ג** שנים שדנו ולא קבלוהו אינו דין אפי' לא טעו · ודין הוראת בפניהם · פשרה ביחיד ובעי קנין [אפי'] בג' · מחילה א"צ קנין : **ד** מצוה בפשרה אפי' לאחר ששמע קודם שאמר פלוני זכאי · ואם יש עסק שבועה אפי' אח"כ יכול לפשר (אמר י"ם דברי התוס' הן) : **ה** מתי יכול הדיין להסתלק מן הדין : **ו** התלמיד שידע ברבו [שהוא] טועה לא ישתוק · הדיינים והעדים יהיו באימה כו' אין לדיין אלא מה שעיניו רואות: **ז** לא הגיע להוראה או הגיע להוראה: **ח** גדול שכר הדיינין · [יושבין בדין עד שש שעות] דיין הנוטל ממון מן הזכאי · יראת הדיין כאילו חרב כו' : **ט** [לא יפסוק] הדין עד שברור לו וישאל לרב בעיר · ואם אינו בקי ודן או מקבל שוחד : שכר בטילה · שוחד דברים · אוהב ושונא · ואם צריך לישאל דבר מאחר מהם . אל יפסיע על ראשי עם : **יא** אסור לדיין לשמוע דברי א' · [ואסור לבעל דין להשמיע] · אימת הדיין על הצבור · טורח הצבור על הדיין : **ב** אחד מן הדיינין ששלח להזמין אחד ולא בא :

זה בורר פרק ג

א כל אחד בורר לו דיין והשנים השלישי · [סייך לסימן ג] לא ישב ולא יחתום אא"כ יודע עם מי : **ב** אין למבורר להפך בזכות מי שבררו יותר מבחבירו. ואם לא יכלו להשוות או שמערים: **ג** אין אחד מבעלי דינין יכול לפסול הדיינים או העדים : **ד** המקבל עליו קרוב או פסול בין לדון או להעיד ומתי יכול לחזור ואם קנו מיניה: **ה** השבע בחיי ראשך והפטר מתי יחזור: **ו** הרוצה לשלם ולא לשבע מתי יחזור בו : **ז** מלוה בריבית ולוה פסולים · הערב והעדים כשרים . ותשובתו כיצד : **ח** תלוה והעד אחד עמו המקבל שבועה ואחד עמו האומר פלוני רבעני ואחד עמו מצטרפין לפוסלן : **ט** טבח שיצא טרפה מתחת ידו כיצד תשובה : **י** שחקן פסול ותשובה : **יא** מפריחי יונים ותשובתן סוחרי שביעית גזלנים חמסנים רועים [מוכסין]. סתם רועה מכריזין עליו. סתם גבאי כשר · מי צריך הכרזה לפוסלו : **יב** מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים מתי פסולין : **יג** הבא על הערוה · או התשוד וקול יוצא עליו מתי פסול: **יד** ארוס מתי פסיל (רועה אף בכל שהוא פסול): **טו** קוברי מתים בשכר בי"ם ראשון : **טז** עד זומם למפרע פסול · מומר להכעים · שבועת שוא : **יז** עד זומם דממון גם מדיני נפשות פסול · שאינו לא במקרא ולא כו' . האוכל בשוק : **יח יט** אלו הקרובים אחיו כו' עד ולכל מי שפסיל פוסל גם לאשתו שלישי בראשון פסול ולאשתו כשר : **כ** אבי החתן ואבי הכלה כשרים [ואשתו ארוסה כו'] מתה בתו ויש לה זרע מ"מ כשר לחתנו · גולן אינו מעיד על חתימתו אבל אחרים מעידין כו' : **כא** וכן היודע בעדות קודם שנעשה חתנו אין מעיד על חתימתו כו' עד ונעשה חתנו [ומתה בתו] כו' · ש"מ שצוה לפני עדים קרובים לו וכשרים לבנו אפ"ת פסולים · היה נוגע בדבר ונסתלק מאותו ממון · תחלתו וסופו בכשרות : **כב** אוהב ושונא כשרים להעיד ולא לדון · וחלוקין לכתחילה ודיעבד: **כג** שני ת"ח השונאים זה את זה לא ישבו בדין : **כד** מאיימין ובודקין כל אחד לבדו : **כה** מנה לי בידך וא"ל הן · משטה אני בך · [דין אתם עדים] מי שהטמין עדיו כו' אם מת טוענים ליתומים משטה היה בך · האומר משטה אני בך צריך לישבע · שלא להשביע עצמו בין בריא בין ש"מ · מתי יכול לטעון כך או משטה : **כו** דיין שדן וחייב לאחד ופרע קצת על פיו ובא לפני דיין אחר וסתרו מסברא : **כז** הודה בפני שנים וקנו מיניה כותבים · לא קנו אין כותבים אפי' בפני שלשה עד שקבעו מקום לדין ושלחו אחריו · אבל בשלשה (אמר י"ם אפי' בשנים) ובמקרקעי כותבים : **כח** ואפי' אם לא כתבו בו ואמר לנו כתובו וחתומו והבו ליה בשדה כו' : **כט** כתוב בלשון ב"ד ולא חתימי רק ב' : **ל** האומר אביכם הטמין מעות ואמר של פלוני הן . מי שפקדון בידו ומת ולא צוה ובא לבנו חלום דבמקום פלוני הוא אינו כלום : **לא** ג' שדנין הולכים אחר הרוב . אם אמר איני יודע כו' : **לב** צריך הדיין להחזיר טענות של בעלי דינין ולחקור העדים אם רואה זכות לאחד ואין יודע לטעון צריך לטעון בשבילו · שלא יתא צד קרבה לעדים ולדיינים ולמלוה ולוה ולערב : **לג** אין כותבין פלוני זוכה ופלוני חייב ולא סתם פלוני זכאי אלא מדבריהם נזדכה פלוני · ואם טעו כו' עד השלישי פטור כו' לא ישאו ויתנו בדין לפני הבעלי דינין הגדול שבהן אומר פלוני זכאי : **לד** אחד אומר בפני הלוה ואחד אומר בפני הודה מצטרפין וכו' ומתי אמרינן דטעו בקביעות החדש : **לה** א' אמר ממטבע ישן וא' אמר חדש או אחד אמר מנה וא' אמר מאתים [אחד אמר חבית של יין כו'] · אחד אמר בעלייה עליונה ואחד אמר בתחתונה : **לו** המספר להד' צריך לרחקו : **לז** נתחייב בב"ד וא"ל הבא זכות תוך שלשים ולא הביא ואח"כ הביא או א"ל יש לך זכות ואמר אין לי ואח"כ הביא מתי שומעין דבריו : **לח** השליש נאמן בכל מה שיאמר על השטר : **לט** אם הנתבע מודה מקצת וכה"ג או יכול התובע לכופו לילך עמו לבית הועד · אבל לב"ד הגדול אפי' הנתבע מצי אמר והוא גדול בכל דור ודור · ואם נראה לדיין שחושדו צריך להודיע מעצמו: **מ** המוקיק חבירו לדון בעיר אחרת ונמצא חייב א"צ ליתן יציאותיו אא"כ נעשה סרבן [השואל מאיזה טעם דנתני כו'] : **מא** היבמה צריכה לילך לעיר היבם לחלוץ :

דיני ממונות פרק ד

א אין צריך דרישה וחקירה אלא אם כן שהנתבע טרוטה ואם התובע טרוטה אין נזקקין לו : **ב** לא יטה הדין והפשרה כו' : **ג** שני גמלים או ספינות שפוגעות זו בזו כיצד יעשו : **ד** מתי צריכין להמתין זה לזה : **ה** טעה בדבר משנה כו' · אם בשקול הדעת אם קבלו בין לדין ולטעות · ואי איכא תרתי לטיבותא נקיט רשותא וגמיר וסביר אז אפי' יחיד ולא קבלוהו אם טעה בשקול הדעת פטור אבל גמיר וסביר ולא נקיט רשותא או נקיט רשותא ולא גמיר וסביר אין דין כיון דלא קבלוהו · ג' הדיוטות דנין האדם בע"כ אפי' לא נקיט רשותא כיון דהוי סרבן (אמר י"ם כדאיתא בריש פ"ק) ואם טעו כיצד ישלמו כו' · אם לא הסכימו לדעת אחת · היו ח' וג' מחייבים כו' · ג' הדיוטות ואחד מומחה דלא נקיט רשות שקבלוהו שטעו בשקול הדעת קם דינא ופטור אפי' יש גדול להחזירו · אבל ג' מומחים ולא נטלו רשות דנין בע"כ ופטורין : **ו** הראב"ד [כתב] טעה בדברי הגאון כו' . אין לחלוק עתה על הגאון והאשר"י כתב אם לא ידע דברי הגאון וכששמע מודה שטעה חשוב טועה בדבר [משנה וה"ה בדברי האשר"י] [ובדברי האחרונים אם מודה שטעה בדבריהם הוי כטועה בדבר משנה] אבל רשאי לחלוק עליו והיכא שנחלקו שני גדולים לא יאמר אפסוק כמי שארצה אלא יכריע בראיות או לא יפסוק . ואם הכריע בראיות כדברי אחד מן הגדולים וכל חכמי דורו נראים דברי השני קם דינא [ואין] סותרים דבריו ואם לא היה יודע מחלוקת הגדולים וכששמע לא ידע להכריע בסברות וראיות אבל כל חכמים מסכימין לדברי שני זהו טועה בשקול הדעת : **ז** ש"מ שצוה בפני ג' ריבה לא' ומיעט לא' אם הוא ביום דנין בע"כ אם בלילה יעידו למחר : **ח** חילוק יש בין עד הרואה ובין עד המעיד : **ט** סומא בא' מעיניו כשר לדיני ממונות ויכולין לגמור בלילה ואין קובעין בתחלה בע"ש : **י** ממזר כשר לדון · גר אם אמו מישראל ולחליצה בעינן אביו ואמו מישראל גר לדון גר בכל ענין כשר :

היו בודקין פרק ה

א ברכת הלבנה מעומד ומנה (עד י"ו בחודש) ונוסח הברכה כו' :

נגמר הדין פרק ו

א ב"ד מכין ועונשין לעשות גדר: **ב** אסור להלין המת אא"כ לכבודו מי שצוה שלא יקברוהו אין שומעין לו · שלא יספדוהו שומעין לו · מוציאין מן היורשין כל צרכי המת כו' · אין קוברין צדיק אצל רשע : **ג** הנאת קרקע עולם של קבר או הבנין · מתי מותר לפנותו : **ד** האורג בגד למת או כיס לתפילין והניח בו : **ה** גבו מעות לצורך מת והותירו : **ו** זרק בגדים על המת ונגעו במטה שהיא נקברת עמו וכו' וכל דיניו :

ארבע מיתות פרק ז

א מותר לקרות לרשע בן צדיק רשע בן רשע : **ב** השומע ברכת השם מן העובד כוכבים או מישראל מתי חייב לקרוע : **ג** הנודר או הנשבע בעבודת כוכבים או להשביע לעובד כוכבים ואם העובד כוכבים נתחייב שבועה : כל ליצנות : **ד** לחבר על ידי לחש מתי מותר : **ה** מהו אוב או ידעוני · דורש אל המתים : **ו** מעונן על ידי ז' מיני ש"ז · שעות היום מנחש כו' : **ז** אסור לנחש בעופות ובחולדות ובכוכבים : **ח** אחיזות עינים ספר יצירה או על ידי שדים :

בן סורר פרק ח

א מתי מותר להרוג הרודף: אם עשה העבירה אסור להורגו רודף לחלל שבת ולעבוד עבודת כוכבים אין להורגו : **ב** להציל ישראל בגופו · ובממונו צריך לשלם לו : רודף אחר רודף ושבר כלים: יכול להציל בא' מאבריו והרגו : **ג** איזה עבירות ומתי יהרג · ואשה לא תהרג : **ד** מי [שחשק] אפי' בפנויה ובשבילה נפל לחולי כו' :

הנשרפין פרק ט

א אסור להשיא בתו לזקן ולהמתין מלהשיא עד שבגרה : **ב** אסור להשיא אשה לבנו קטן ולהשיאו סמוך להיותו גדול : לאהוב אשתו לכבדה : [להדריך בניו בדרך ישרה] · לאהוב שכניו · לקרב קרוביו לישא בת אחותו . לסייע לעני : **ג** אסור לירד לאומנות חבירו : אסור לילך בקומה זקופה . לא יטול מקופה של צדקה : **ד** הבא על הכותית אם הבועל הורג או נהרג:הבועל נענש משום נשג"ז :

פרק חלק

א כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב : מי שאינו מודה בדרשות שדרשו מיניה תחיית המתים מן התורה אין לו חלק לעוה"ב : **ב** אסור למנוע תורה מכל וכו' · [התלמד] בעוה"ז כו' : בית שאין תורה נשמע בלילה כו' : **ג** כל מי שאין מהנה ת"ח מנכסיו · טוב לשייר פתיתין על השלחן · המשנה בדיבורו · המסתכל בעריות · המבזה קדשים והחול המועד ומפר ברית כו' · ומי שאינו מודה בדקדוק אחד [כו' הלומד] תורה ואינו מלמדה : [אפשר לו ללמוד כו' המלמד לחבירו] הגורם לעשות מצוה כו' האומר מאי אהני לן רבנן כו' או לא אמר הכי אמר מר או הקורא בספרי מינים ובספר בן סירא : הקורא פסוק לשם זמר כו' ובזמנו מביא טובה : **ד** הלוחש ומזכיר ה' ורוקק כו' · ובסכנת נפש מותר' ובלילה על מטתו מותר : **ה** רפואה בשבת כגון סך בשמן על מעיים : לחישת נחשים בשבת : מעבירים כלים על העין לקרר : אין שואלים בשדים בשבת : [ואף בחול אסור משום] סכנה : **ו** ובחול [שואלין] בהן בשרי שמן וביצים : **ז** כת לצים' כת [שקרנים] כת חניפים כת מספרי לה"ר : **ח** המחזיק במחלוקת. החולק על רבו המריב עמו המהרהר אחריו :

פרק הנחנקין

א אסור להקיז דם לאביו ולהוציא לו קוץ · ולא יהיה שליח ב"ד להלקותו · ולרדותו : **ב** איזהו בן עולם הבא :

סליק לוח הסימנים

דיני ממונות פרק א

א דרישה וחקירה לא בעי בכתובות אשה וגזילות וחבלות וירושות ומתנות :

ב גזילות וחבלות דנין ע״י דתפס או שאמר וקבע לי זמנא בא״י : ד״ה שלא : דף ג

ג דיינא דלא גמר דינא פסול לדייני אם לא ערכאות שנתמנו לדיינים . ד״ה אי אפשר :

ד שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראו ב״ד חצוף . ד״ה לרבא : שם

ה שבעים סנהדרין לבד המופלא שביניהם . ד״ה רבי יהודה : שם ע״ב

ו לא כתיב ולטוטפות אלא ולטוטפת . ד״ה לטטפת : דף ד ע״ב

ז יחיד דגמר וסבר דן האדם בע״כ וכן שהם ג׳ בני אדם ואפילו ב׳ אלא שנקראו ב״ד חצוף והיינו כשאמר שלא יבא לב״ד כלל או אם הוא לוה ואין רוצה לדון בעירו אבל אם אמר לא אדון בפני זה אלא בפני זה דוקא מדעתו . ד״ה דן אפילו : דף ה

ח מי שיש לו רשות יכול ליתן רשות וכן מי שנסמך יכול לסמוך לדיני קנסות והניתן לו רשות אין רשאי ליתן רשות בעירו של הנותן . ד״ה נקיטנא : שם

ט צריך ליתן [*א] רשות ליפטר בדיני ממונות אם טעה . ד״ה אי גמיר : שם ע״ב

י נהרות שאין המים צלולין ועפר וטיט מעורב בהן פסולין למי חטאת . ד״ה פסולין : שם

יא אפילו ביעתא בכותחא לא לורי קמי רביה : מי שלא נטל רשות מרבו תוך ג׳ פרסאות אסור וחייב מיתה וחוץ לג׳ פרסאות אסור ואין חייב מיתה ואם נטל רשות מותר חוץ לג׳ פרסאות . ד״ה אלא : שם

יב אמר לשנים תדונו כמו שרגילין לעשות דין או פשרה עשו דין אין חוזרין בהן פשרה חוזרין בהן . ד״ה יפה כח : שם

יג בדין הולכין אחר רוב דעות בפשרה צריך שיסכימו שלשתן לדעת אחד . ד״ה ביצוע : דף ו

יד אמר כדשיימי תלתא אפילו תרי מגו הלתא כדאמרי בי תלתא עד דאמרי בי תלתא. שם בא״ד:

טו פשרה צריכה קנין ולא מחילה . ד״ה צריכה : שם

טז דקדקו בדין היטב ואין מחוסר אלא פלוני אתה חייב פלוני אתה זכאי אין לבצוע [*ב] וכשמתחייב אחד מהן שבועה שרי לומר להן לעשות פשרה [ג] ואחר שאינו דיין רשאי לבצוע לעולם . (ד״ה נגמר הדין) [ד] : שם ע״ב

יז יש דברים שאין מתחייבים בחלה עד אחר אפייה הסופגנים באילפס חייבים בחמה פטורין. ד״ה טתנה ואפאה : שם

יח אדם העוסק בתורה ולא קבע עתים שואלין ממנו אחר מיתתו קבעת עתים לתורה . ד״ה אלא על : דף ז

יט אין לרדות הצבור יותר מדאי ולהטיל אימות עליהם . ד״ה ההא : שם ע״ב

כ מנודה לתלמיד אין מנודה לרב כשמנדהו לכבוד עצמו אבל לשם שמים לא . ד״ה מפקינא : דף ח

כא אושפיזכני כשר לדונו אך יש להרחיק וכן הנהו דפרק שני דייני גזירות (דף קה ע״ב) . ד״ה פסילנא : שם

כב דיני כתובה דנין בבבל . ד״ה מוציא שם רע : שם

כג אמרו עדים אשת פלוני זינתה בעי דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה . ד״ה מיתיבי : שם ע״ב

כד מסית צריך עדה ועדים והתראה אך אין מהפכין בזכותו ומכמינין לו עדים ואין מתרין בו בפירוש אלא אומרים לו היאך נניח אבינו שבשמים ונעבוד לעצים ואבנים . ד״ה בעדה : שם

כה נתכוין פסול להעיד אך לא בא בפני ב״ד לא מיפסלו הכשירים בכך וכן אין עד נעשה דיין היינו עד המעיד אבל המתכוין להעיד ולא העיד לא . ד״ה בזמן : דף ט

כו אוכל נבילה לתיאבון [ה] פסול וכן הבא על הערוה אבל לא הגב והמתייחד עמה . ד״ה לרצונו : שם ע״ב

כז מלקין על יחוד כל עריות לבד מאשת איש : בא״ד

כח עדים שאמרו אנוסים היינו מחמת ממון אין נאמנים דלא פלגינן דיבורא בחד גופא : ד״ה ואין : שם

כט פלוני רבעני מהימן שריבע אבל לא שרבעו וכן לדידי אוזפיה בריביתא נאמן (שלוה) שהלוה לאחר ולא לדידיה בדרבנן לא פלגינן דיבוריה לפסול השטר : בא״ד

ל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר . כשהשבעה גמרו לעשות מעוברת אומר קודם שלשים . ד״ה ואיידי : דף י ע״ב

לא בת קול היינו כשקול יוצא מן השמים יוצא מתוכו קול אחר . ד״ה בת קול : דף יא

לב ארץ העמים מטמא באהל וגוש הבא משם אין מטמא אלא במגע ובמשא . ד״ה חוששין : דף יב

לג מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתו עד י״ו דחידוש לבנה נמשך עד ט״ו : ד״ה שמור : דף יג ע״ב

לד ג׳ מב״ד הגדול שבירושלים היו מודדין הקרוב לחלל ועריפה אין צריך ג׳ . ד״ה ועריפה : דף יד

לה אין מוסיפין על העיר אלא במלך ונביא ואורים ותומים וב׳ תודות ושיר . מלחמות הרשות בעי מלך ומשוח מלחמה . ד״ה מתני׳ : שם ע״ב

לו אחר תמיד בין הערבים היו הולכין סנהדרין לביתם . ד״ה אלימא : שם

לז בזמן הזה שאין מחללין רבעי בשוין לא בעי ג׳ . ד״ה נטע רבעי : שם

כהן גדול פרק שני

לח בטלו מרובה מן האבידה או מועט ובטל מסלע ואין שם ב״ד מתעלם (ד״ז בגמ׳) [ו] : דף יח ע״ב

לט הערלה בשלא כדרכה קונין ביבמה ואין צריך ביאה הראויה להתעבר . (ד״ז בגמ׳) [ז] [יבמות דף נג ע״ב] : דף יט

מ סרים חמה אין חולץ אפי׳ אחר שנתרפא דבעינן ראויה בשעת נפילה :

מא קבלת עדים וגמר דין בעלי דין בעמידה . ד״ה ינאי המלך : שם

מב איכא למ״ד נשים יוצאות לפני המטה וליכא למיחש בשעת צער ואיכא למ״ד אחרי המטה . ד״ה נשים : דף כ

מג ערסא דגדא שרי כיון שהבית נקי ומטה מוצעת נקיה ויפה סימן טוב לבית ואין בו משום ניחוש כמו גד גדי וכו׳ . (ד״ז ברש״י) : שם

מד בזמן הזה שהם מצוין בינינו ועבדים ושפחות בבית שמא יאמרו מכשף הוא לכך לא נהגו לכפות המטה גם אין בהן היכר כפייה לפי שבולטין[ח]:

מה מלך ישראל יכול לצוות שיתנו לעבדיו שדות ולא לעצמו ודוקא מלך על כל ישראל . ד״ה מלך : שם ע״ב

מו יפת תואר ביאה ראשונה מותר במלחמה ולא יותר . ד״ה דאי ס״ד : דף כא

מז אם של תמר היתה מעוברת כשלקחה דוד . בא״ד :

מח אפי׳ בבית הכסא שלנו שמכוסין אסור להרהר בהן [ט] וגבי חזקה דוקא יש חילוק [י] . (ע״ב גמרא) (ועיין בברכות דף כה ע״א ד״ה ריח) :

מט ז׳ לשונות (ו׳ דברים) [כ] אין להשתמש בהן לעולם : (ד״ז בגמ׳) (כב) : שם

נ כתב ליבונאה אינו אותיות שהוא לבן ותוך אותיות מלאים דהא הוי חק תוכות אלא על שם המקום נקראו כך או כך שמו : ד״ה כתב

נא אחרי יצירת הולד תפלה מועלת לעשותו זכר או נקבה וכן זווג ראשון פעמים מתחלף בתפלה שמא יקדמנו אחר . ד״ה ארבעים : דף כב

נב תספורת של כה״ג גרעיני זה כנגד עיקרו של זה ולא של הדיוט : שם ע״ב

נג כהני דלעתיד אע״ג דבעו הזאה שלישי ושביעי טומאה מותרת בצבור :

זה בורר פרק שלישי

נד התוקף לחבירו בדין אחד אומר נדון כאן וא׳ אומר נלך למקום הוועד כל דבר שיש בו תובע ונתבע וגזילות וחבלות מקח וממכר ופקדונות כופין אותו והולך למקום הוועד [ל] . (ד״ז בגמ׳ דף כ״ג ודף ל״א) :

נה אם ידוע שזה מלוה וזה לוה כגון שמודה מקצת או אמר פרעתי לוה לא מצי כייף למלוה :

נו מקום הוועד לאו היינו ב״ד הגדול שבישראל דהתם נתבע מצי טוען ולא התובע ור״ת פי׳ דשניהם מצו טענו הכי . בזמן הזה גדול הדור הוא חשוב ב״ד הגדול ובימיהם הוא הנשיא הגדול בתורה לכן נקרא כן :

נז אפי׳ למ״ד צריך לברר דבריו היינו לטרוח לאמת דבריו אם לא מצא לא הפסיד . ד״ה ורבנן : דף כג ע״ב

נח השבע וטול ונשבע אין יכול לחזור אבל קודם שבועה חוזר . ד״ה שלא : דף כד ע״ב

נט דבר שבידו ולא גזים לא הוי אסמכתא דבר שבידו וגזים הוי אסמכתא ודבר שאין בידו כלל לא הוי אסמכתא ומשחקי בקוביאות [*מ] אפי׳ הקנו זה לזה הוי אסמכתא אא״כ בב״ד חשוב או כשהמעות על הדף ושדוכין קונין אפילו בלא קנין [נ] . (ד״ה כל : דף כה)

ס חמסן (אפי׳) יהיב דמי פסול . ד״ה מעיקרא : שם ע״ב

סא תלוה וזבין זביניה זביני [ס] :

סב מותר לזרוע בשביעית משום ארנונא דהוי פקוח נפש . ד״ה מערבו : דף כו

סג על כל התורה יעבור ולא יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים : [ע]

סד אין עודרין עם הנכרי בשביעית אך אריס נכרי שמשלם קבלנותו מותר . ד״ה אגיסטון :

סה אסור לקנות פירות שביעית כדי למכור ולהרויח בהן או למכור בחנות דדומה לסחורה אבל ללקוט ולמכור שרי . ד״ה ימכרו :

סו הסומכין על השבועה פסולין וכן הסוחרים על התרס [פ] :

סז שלישי בשני כשר שלישי בראשון פסול : משה לא יעיד [צ] על אשת פנחס . ד״ה רב : דף כח

סח ב׳ נשואין ב׳ בנות אחים או אחיות כשרים זה לזה . ד״ה גיסו : שם ע״ב

סט שונא כשר להעיד ופסול לדון ואחר שיחזור שנאתו כשר . (ד״ז בגמרא) : דף כט

ע ש״מ שתבעוהו והודה אין צ״ל אתם עדיי . ד״ה כך : שם ע״ב

עא טוענין לאדם שעשוי שלא להשביע עצמו אבל משטה אני בך לא טענינן ליה אך לבניו טוענין כן : בא״ד

עב אמר בפניו מנה לך בידי ולא אמר אתם עדיי לא אמר כלום . [ק] קנו מידו כל זמן שלא נכתב השטר חוזר בשטר אע״פ שאין יכול לחזור בו : ד״ה הודה

עג פלוגתא דרבוותא אי כתבינן אודיתא ואם הנתבע מצי למימר לתובע השבע וטול ואם הלכה כמר בר רב אשי בכולי תלמודא [ר] (בר במיפך) שבועה ובאודיתא ותיוורי. ד״ה מר בר :

עד מומי בכור הראוי לבא בידי אדם עד א׳ נאמן ואפי׳ עד מפי עד . בד״ה בעדות : דף ל ע״ב

עה א׳ אמר שנים בגבה וא׳ אמר שנים בכריסה [ש] או ב׳ אומרים שנים בגבה וב׳ אומרים אחד בכריסה מהני (ד״ז בגמרא) [כאן ובב״ק ע:] : שם ע״ב

עו נמצא אחד מהן פסול דעדותן בטילה היינו כשהפסול נודע או שהעידו תוך כדי דבור : ד״ה שב״ש : דף לא

עז במקום שיש שטר נזקקין לנכסי יתמי : ד״ה חייבים :

עח מגו למפרע לא אמרי׳ [ד״ה כיון]: ושליש נאמן אפי׳ איתחזק בבי דינא . ד״ה אין : שם ע״ב

עט הזקוק לחבירו לילך לדון בעיר אחר ונתחייב בדין אין משלם לו יציאותיו . ד״ה ויוציא :

פ נתעצמו לדין ואמר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין לו ולא בעלמא . ד״ה ואם :

אחד דיני ממונות פרק רביעי

פא שטר הבא לפנינו תלינן מספק להכשירו . ד״ה חיישינן : דף לב

פב כי יתביתו בהיני כתובו בהיני כשנכתב השטר ביום הכתוב בו : בא״ד

פג דין מרומה אין דנין אותו . ד״ה כאן : ע״ב

פד עד שלא נחקרה עדותן יכולין העדים לומר מבודין אנו . ד״ה היכי : שם

פה טעה בדבר משנה חוזר . ד״ה כאן : דף לג

פו כשמומחה ממנו מחזירו חוזר וכשאין מומחה ממנו מה שעשה עשוי : שם

פז נשאל לחכם ואסר לו יכול לישאל לחכם אחר . ד״ה שעירבו : שם ע״ב

פח הלויתני אך אתה חייב לי נאמן דא״צ לפורעו בעדים . ד״ה אשרו : דף לה

פט החייב לחבירו ממתינין לו שלשים יום : בא״ד

צ נזקקין לתובע תחלה ואין נותנין זמן לתבלות : בא״ד

צא ביו״ט דנין כי ניכא עדיף מיניה . (ד״ה ומה יו״ט) [ת] : דף לו

צב אין לקדש ביו״ט והנושא אלמנה יכנים מבעוד יום בע״ש [א] :

צג סומא כשר לדיני ממונות ופסול לדיני נפשות . ד״ה לאתויי : דף לו ע״ב

צד יחוד מותר בנדה אם בעל כבר . ד״ה התורה : דף לז

צה פעמים זכות תולה וגם שכר מצות שעשה בעה״ז. ד״ה מיום שחרב : שם ע״ב

צו בני ארץ ישראל אין אומרים קדושה אלא בשבת . ד״ה מכנף : שם

צז קודם שנזדווגה חוה היה אדם יחידי ומשנזדווג ישבו יחד על כסא . ומכאן ראיה שמושיבין חתן וכלה על כסא . ד״ה בתחלה : דף לח

היו בודקין פרק חמישי

צח פועלי אמת י״ג פועל אמת ועל המקום קאי כמו וללבנה אמר כו׳ . ד״ה פועלי אמת : דף מב

צט שתה רביעית יין אל יורה איסור והיתר אך דיני ממונות שרי . ד״ה העוסקים : שם

נגמר הדין פרק ששי

ק כל עיירות המוקפות חומה יש להן דין מחנה ישראל . ד״ה בית הסקילה : שם ע״ב

קא עמד חוץ לעזרה והכניס ידו לפנים ושחט או שחט בסכין ארוכה כשר :

קב ואם עמד בפנים ושחט קדשים בחוץ חייב . ד״ה שכן אדם : שם

קג חוץ לעיר חיישינן על אדם שאין מכירו שמא שד הוא [בשדות] ובחרים ולא בעיר . ד״ה חיישינן : דף מד

קד כתב גט בקלף ואח״כ חתכו ונתנו לה פסול . ד״ה תלישה [ב] : דף מו ע״ב

קה מותר להלין את המת כמה ימים לכבודו . (ד״ז בגמרא) : שם

קו סימן יפה למת שלא נקבר לפי כבודו ולא בשלא נקבר כלל : ד״ה קבורה

קז כל טומאה שאין נזיר מגלח עליו אין כהן מוזהר עליו וטומאת גולל אין מוזהר עליו : ד״ה מסיכתוס : דף מז ע״ב

קח גולל אין מטמא אלא נד המגולה גולל הוא מצבה על הארון : בא״ד

קט אבילות חל אחר שנתכסה הקבר מיד : בא״ד

קי גנו בגדים לצורך מת יכולן למוכרן לצורכו . ד״ה מותר : דף מח

קיא הזמנה לאו מלתא היא וצריך עיבוד לשמה . ד״ה אע״פ : שם ע״ב

קיב הי״ן של תפילין הלכה למשה מסיני [ג] : שם

ארבע מיתות פרק שביעי

קיג מותרין [ד] ממזרין לטהר ואין להרחיק משפחות שאין ידועות . ד״ה הלכתא : דף נא ע״ב

קיד פרנס שנתמנה על הצבור ועבר מחמת אונס חוזר לשררותו כשיעבור האונס : בא״ד

קטו עבודת כוכבים אינה אסורה עד שתעבד :

קטז גר שהורתו ולידתו שלא בקדושה אסור באחותו שנולדה כשהיא נכרית ואם הורתו בקדושה מותר בה [ה] . ד״ה נשא : דף נח

קיז אסור להרוג מסור [ו] :

קיח מי שדרכו להכות בני אדם דינא הוא לקוץ ידו ולא לפדותה בממון . ד״ה קץ ידא : שם ע״ב

קיט המקשה לילד חותכין הולד אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו . ד״ה ליכא : דף נט

קכ גזירה הקבועה לזמן ועבר הזמן הותרה מאליה ואין צריך מנין אחר . ד״ה לכל : שם ע״ב

קכא מומר לעבודת כוכבים אסור לאכול משחיטתו אך בשחיטה ראשונה שנעשה בו מומר מותר . ד״ה ריש לקיש : דף סא

קכב אנסוהו לעבוד עבודת כוכבים ולא מסר עצמו למיתה פטור ממיתת ב״ד . ד״ה רבא : שם ע״ב

קכג ע״ז שדרכה לעבוד מאהבה ויראה או שמפרש מאהבה ויראה פטור עליה : בא״ד

קכד אסור להזכיר שם עבודת כוכבים . ד״ה שלא : דף סג ע״ב

קכה מותר לקבל שבועה מן הנכרי . בן נח לא נצטוה על לפני עור . ד״ה אסור :

קכו כל דבר האסור לצאת בו לרה״ר אסור בחצר אפי׳ לישב בו ולא יזוז ממקומו . ד״ה לחלוץ : דף סח

קכז חולצין תפילין ואח״כ מדליקין ומפני טרדות חולי דרבי אלעזר איקרי סמוך לחשיכה . ד״ה היאך :

קכח אע״פ שאסור לשרוט בשרו על המת מפני הטורח מותר . ד״ה היה :

בן סורר ומורה פרק שמיני

קכט קטן אין לו זכייה אלא כשדעת אחרת מקנה לו כמו לולב : נכרית שנתגיירה אין בנה צריך טבילה . ד״ה קטן ע״ב :

קל בדורות הראשונים היתה גדולה קודם י״ג לזכר וי״ב לנקיבה . ד״ה בידוע : דף סט

קלא כוס של ברכה צריך חי פירוש מזוג ולא מזוג . ד״ה חי : דף ע

קלב קים ליה בדרבה מיניה חייב להחזיר כדי לצאת ידי שמים . ד״ה לא : דף עב

קלג בת ישראל שהמירה דתה ובא עליה עובד כוכבים ונתגייר עמה התיר ר״ת לקיימה דלא חשיב בעילה . ד״ה והא : דף עד ע״ב

קלד רוצח וערוה אין חייב למסור עצמו אלא כשעושה מעשה וכן נתקשה כבר ותקעו בערוה וכן הנח להפך עצמך על תינוק ויתמעך : בא״ד

קלה אין (חייב) [רשאי] למסור עצמו בשאר עבירות. ד״ה (בן נח) [קטול] [ז] : שם

הנשרפין פרק תשיעי

קלו מצוה להשיא בנו קטן סמוך לפרקו . ד״ה סמוך : דף עו ע״ב

קלז כפתו במקום שהוא ולא הזיקו אין חילוק בין מקדים דבר לאש או אש לדבר אשקיל עליה בדקא דמיא אפי׳ הביאו שם וכן זרק חץ ותרים בידו וקם וגטלו . ד״ה כפתו : דף עז

קלח טרפה שהרג בפני ב״ד חייב אם רואהו ביום ולא בלילה . ד״ה בפני : דף עח

קלט זאב שטרף שה בעדר[*ח] בטל ברוב ר״ת פי׳ ואם פירש מאליו כגון נמצא ביד עובד כוכבים מותר ד״ה בשור : דף פ

קמ שור הנסקל אינו נאסר מחיים עד אחר סקילה או שחיטה : בא״ד

קמא כל דפריש מרובא פריש : בא״ד

קמב בכל מקום עובר ירך אמו הוא בר מלעגין טריפות או טרפה אוי . ד״ה עובר : ע״ב

קמג עדות (שאתה) [ט] יכול להזימה בפני ב״ד חייב . ד״ה ונגמר : דף פא

הנחנקין פרק עשירי

קמד הכחיש בהמת חבירו בהכחשה דהדר פטור בהכחשה דלא הדר חייב. ד״ה הכחישה : דף פד

קמה אין ליטול קוץ לאביו שלא יבא לידי פסיק רישיה . ד״ה ורבי : דף פה

קמו נוהגים להשים הרבה ערבות בלולב ואינו בל תוסיף (וכן בציצית). ד״ה אי [י] : דף פח ע״ב

קמז אין קרוי עפוי הדין אלא כשמשהין אותו אחר גמר דין . ד״ה ולא : דף פט

קמח אליהו היה מגלה בשם הקב״ה לעבור ומהימנינא ליה . ד״ה אליהו : שם ע״ב

הגהות בפסקי תוספות

גם נוסחאות שונות מכ״י ישן שנמצא בעקד ספרים באיטליא , והן מוקפות בחצאי רבוע עם כבב כזה [*]

[ר״א] ליטול: [*ב] מי שנתחייב כו׳ הוא פיסקא בפ״ע : [ג] ד״ה נגמר הדין : [ד] ד״ה אבל : [ה] אף לכהנים פסול לדידן דקי״ל כאביי : [ו] ובמתני׳ דב״מ דף ל׳ ע״ב : [ז] ד״ז בתוס׳ יבמות דף כ׳ ד״ה יבא ועי״ש שכ׳ סקסה ריב״א בפ״ב דסנהדרין וכו׳ : [ח] ד״ז בתוס׳ מ״ק דף כ׳ ד״ה אלו : [ט] ד״ז חסר בתוס׳ שלנו ועי׳ בהגהות מיימוני פ״ג מהל׳ ק״ש אות ג׳ ובאגודה כאן : [י] תוס׳ ב״ב כ״ג ד״ה בקוטרא . ובכ״י ליתא מן וגבי עד חילוק : [כ] צ״ל נאין : [ל] סימן כ״ד . נ״ה. כ״ז חסר בתוס׳ שלנו ועי׳ רא״ש סוף פרקין ובהגה״מ פ״ו מהל׳ סנהדרין ובתוס׳ ב״ק קי״ב ב׳ : [*מ] בקביעות אפי׳ כו׳ לא הוי כו׳ : [נ] דינא דשדוכין ליתא בתוס׳ שלנו כאן אלא בתוס׳ ב״מ ס״ו ע״א ד״ה ומגיזומי : [ס] נמ׳ ב״ק ס״ב . ב״ב מ״ז מ״ח : [ע] תוס׳ ע״ז כ״ז ב׳ כ״ד א׳ : [פ] תוס׳ שבועות מ״ו ע״ב ד״ה אבל : [צ] לא יעיד צ״ל מותר להעיד : [ק] מבואר ברא״ש ובמרדכי : [ר] צ״ל ובמיפך: [ש] אחד אומר כו׳ בכריסה מהני. אבל שנים אומרים אחד בגבה כו׳ בכריסה לא מהני כנ״ל: [ת] ד״ז בתוס׳ ביצה דף ל״ו ע״ב ד״ה והא בשם ר״ת אבל בתוס׳ כאן ד״ה ליגמריה לכיפך : [א] עי׳ תוס׳ ביצה דף ל״ז ע״ב : [ב] ליתא בתוס׳ שלנו אלא בגיטין כ״א ב׳ ד״ה יצא : [ג] בא״ד ומבואר בגמ׳ שבת כ״ח ב׳ וש״מ : [ד] צ״ל עתידין : [ה] דין דהורתו בקדושה הוא בתוס׳ דף כ״ז ע״ב ד״ה הורתו לפי׳ הראשון : [ו] עי׳ בפסקי תוס׳ פ״ב דע״ז ובה״מ סי׳ שפ״מ ס״י בהג״ה : [ז] ועי׳ בהגר״א יו״ד סימן קנ״ז סוף ס״ק ג׳ : [*ח] בכ״י בעיר : [ט] צ״ל שאי אתה וכ״ה בכ״י : [י] ליתא לפנינו אלא בתוס׳ ר״ה כ״ח ע״ב סוכה ל״ד .

דף מח תוד"ה נשבע ב"ה כו' וי"ל דמיירי כגון שלא נתן לו עתה כלום ואומר כבר נתתיו לך קודם כו' עכ"ל ר"ל דאף זו מתקנת חכמים היא בלא שבועת היסת כיון שאומר שכבר נתן לו מקודם שנתן הפירות ואין דרך לתת קודם רמו רבנן שבועה עליה ורבי יהודה פליג משום דאפשר דנתן קודם ולא נתקנה בזה שבועה וק"ל: **בא"ד** וכן בנתן לו דינר בסיפא אמר ר' יהודה שצריך ליתן לו הפירות דדרכו כו' עכ"ל ור' יהודה דקאמר כל מי שהפירות בידו ידו על העליונה ודאי דלא קאי אסיפא דעדיין הפירות אינן בידו וצריך ליתנן לו אלא ארישא קאי שפיר אלא דמה"ט נופיה דפליג ברישא משום דחנוני מקבל דינר קודם שנותן הפירות שמעינן דפליג נמי בסיפא שהדינר מונח בחנות ולא נטלו החנוני עדיין שצריך ליתן לו הפירות דהא"ט כבר נתן לו הפירות לא היה הדינר עדיין מונח בחנות ודו"ק: **ע"ב** בד"ה אם אמר כו' דשמא להשביע את בניו אמר כן כו' עכ"ל ר"ל שאמר כן בפני עדים שהוא פרוע כדי לאתשבינהו את בניו בפני הבריות ושמא כנגדה אמר האמת שהוא פרוע ולכך צריכין לישבע שלא פקדנו כו' וק"ל:

דף מט תוס' בד"ה לכל מגלגלין כו' פי' ריצב"א דקאמר כו' ואין נראה דשבועת ט' אלא אור"י דוקא נקט כו' עכ"ל וכ"ה במרדכי ודו"ק:

ארבעה שומרין פרק שמיני

תוספות בד"ה והעדים וכו' ואר"י הא דלא תנא טבח ומכר משלם ד' וה' כו' עכ"ל אע"ג הא דלא תני בהך מתני' דהכא טבח ומכר משלם ד' וה' משני לה התם הב"ע כגון שאכלו נבילה מ"מ לא לישתמיט בשום דוכתא דלא למיתני בכה"ג ולמתני בטוען טענת גנב מכר או טבח שחיטה ראויה דחייב ד' וה' והא תירץ הא דלא תנא כו' משום דבקרא לא כתיב כו' ודו"ק: **בד"ה** ראה עדים כו' לשמואל כו' צריך לאוקמא מתני' כו' וכה"ג משני כו' עכ"ל הלשון מגומגם דכל זה תלמוד ערוך הוא התם מהך מתני' הקושיא והתירוץ ודו"ק:

סליק פרק ארבעה שומרין וסליקא לה מסכת שבועות בסיעתא דשמיא

חכמת שלמה

דף מח ע"א גמ' לדבריו דר' אמי קאמר כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה נשבע בעל הבית כו' לא נטלן חנוני כו' כצ"ל. וג"כ כל אלו דבורים שייכים למתני' עד ד"ה דמוהו היתירא כו': **ע"ב** רש"י בד"ה והכא אילו כו' כשבועה ומדקתני כו' כצ"ל: **בד"ה** הא שאר כו' שאין הודאה אתו כו' כצ"ל: **דף מט ע"ב** גמ' חייב זה הכלל כו'. נ"ע הני כללי דמתניתי' למאי אתו לרבויי ודו"ק: **סליק**

הגהות וחדושים על מסכת שבועות ומכות

מהגאון החסיד כו' מרנא יעקב צבי יאליש זצ"ל בעהמ"ס מלא הרועים:

דף מו ע"ב תד"ה אמטו כו' לפי שיש דבר אצלה. נ"ב עי' תוס' פסחים פ"ה ב' שכ' דקרי לה פנימי לפי שהותה בין ב"ה ובין החומה אי נמי דמקרבא לחומת העזרה קאמר עכ"ל:

דף לא ע"ב גמ' ומה מפי אחרים חייב מפי עצמו לא כ"ש. נ"ב בכה"ג מזהירין מן הדין דע"ז אתי לגלויי דקרא איירי בכל ענין. ר"ש מקתון חלק לשון לימודים שער ג' אות קנ"ד ועיין במלא הרועים ערך מזהירין:

דף לט ע"א תד"ה אם כו' אמרי' מיהדר קא הדיר ביה כו'. נ"ב ויש ליישב דהא דאין יכול לחזור הכא משום דהוה כאילו הודה שחייב כיון שלא רצה לישבע ובפרט שחבירו טוען ברי וחזינן דהוא לא רצה לישבע ש"מ דחבירו קושטא קאמר שטוען ברי אבל התם אין הבעלים טוענים ברי להכחיש השומר שהרי הבעלים אין יודעים כלל ובפרט לדעת הש"ך בסי' ע"ב ס"ק קפ"ו דשבועת השטרים אינו כ"א כשהבעלים טוענים שמא א"כ מסתבר יותר לאמת טענתו שטוען ברי ואין הבעלים מכחישין ועוד דהכא כיון שאמר איני נשבע הוה כהודה לטענת התובע וכמ"ש הרשב"ם בב"ב דקכ"ח משא"כ התם:

בהרא"ש פ"ד סימן כג אלא לידע פירושו כו'. נ"ב והרשב"א והריטב"א [והר"ן פי'] לענין שאם השביע העד בהן חייב [והרא"ש] אפשר דס"ל דאינו חייב כיון דאיכא פידי דמיקרי שלמה וכמש"ל בצבאות וכמו בשמים ובארץ: **סליק**

מסכת מכות

דף ז ע"ב גמ' ולסמוך כל שבדרך ירידתו לאתויי מאי כו'. נ"ב וק' הא י"ל דבדרך ירידתו אתי לרבויי ירידה שהיא לצורך עליה ודוחק לומר כיון דא"ל כבר הגעת בירידה שהוא צורך עליה א"כ ע"כ מדאקשינן ליה ממשנה ס"ל דמשנתנו פליגי אברייתא וס"ל אף בירידה שהוא צורך עליה פטור דו"א דודאי טעמא דר"א דאקשי ליה ממשנה משום דס"ל דלא דמי לירידה שהיא צורך [עליה] דהתם באמת ירידה הוא מה לט בזה שהוא לצורך על' משא"כ כאן אם נאמר דבתר דידיה אזלינן הוא עליה גמורה ולצורך עליה ובאמת תימה לי על ר"י איך מדמה זו לירידה שהיא צורך עליה וצ"ל דר"י מיפשט פשיטא ליה דבתר [השאר נמחק וכצ"ל ,שליבה אזלינן ומש"ה א"ל כבר הגעת כו'" ועי' ריטב"א שכתב דמ"ש ולסמוך כו' ר"ל בהאי עניינא דשליבה דמשמע לן דהני תרי כללי בחד סגונא אית לן לאוקמינהו כו' ע"ש]: **תוס'** ד"ה פשיטא כו' דאיכא מבלי דעת יתירה. נ"ב ודקאמר בבלי דעת פרט למתכוין ופריך מתכוין פשיטא לישני דהיינו בלא אתרו ביה ובאמת נפקא ליה מבלי דעת ואי משום דאיכא עוד בבלי דעת הו"ל לאקשויי באמת בבלי דעת אחריני למאי אתא אבל קו' זו שהקשה ל"ק די"ל דבאמת לבתר דאסיק בשגגה אתי לאורויי פרט לאומר מותר דע"כ מיירי דלא התרו ביה דאל"כ כבר התרו בו שיתחייב מיתה ונודע שאסור א"כ לא איצטריך תו לרבויי מזיד ולא אתרו ביה נרידא דהשתא התם דאיכא תרתי דלא אתרו ביה ואומר מותר לא חשיב שוגג כ"ש לא אתרו נרידא *) ותי' התוס' עוד י"ל דהא נמי פשיטא דע"כ קרא בלא מתכוין איירי מדכתיב והוא לא שונא ק' דא"כ היכי משני באומר מותר והא זה נמי אימעט מהוא לא שונא די"ל כרחק ששה הדבר מחמת שנאה ובמתכוין הדוחק לומר דאינו ששה כלל מחמת שנאה דאטו בשופטני עסקינן דהורג נפש אדם מבלי שנאה ומיהו קשה לי על דבריהם דהו"ל ליישב פשיטא מדתני לקמן בלא איבה פרט לשונא דעושה במזיד ואף דלא אתרו ביה ש"מ דמזיד ולא אתרו ביה פטור מגלות:

דף ט ע"א גמ' א"ל רבא ולאו ק"ו הוא כו' דישראל פטור אינו נהרג. נ"ב וא"ל דא"כ לימא רבא איפכא הדרך ירידה נהרג והדרך עליה גולה וי"ל דהא רמינן לעיל קראי אהדדי דכתיב ולגר ולתושב וא"א לאוקמי האי קרא בדרך עליה דהא דומיא דישראל כתיבי דרך ירידה ע"כ דגר ותושב נ"כ דרך ירידה מתחייב: **תוס'** ד"ה אלמא כו' אינו מדקדק. נ"ב עי' מהר"ם דגרים אינו דלא כרש"א וצ"ל דגם מלת אלא בסמוך אינו מוחקו: **תוס'** סד"ה דרך. בחדא מילתא. נ"ב צ"ע דא"כ אף בלא הך י"ל דומיא דשבד כוכבים דנהרג בעד א' ובדיין א': **ע"ב** תד"ה בגלעד כו' מזומנן לפונדק א'. נ"ב עי' ברמב"ן על התורה דפי' היה מזומנן לפונדק היינו הקב"ה מזמן אותן שהרגו שוגג אף ממקומות אחרים ובאין לאותן שהרגו כאן בגלעד מזיד כדי להרוג אותן:

דף י ע"א רש"י ד"ה וערי מבצר כרכים. נ"ב עי' במל"מ פ"א מהל' רוצח דין ח': **ע"ב** גמ' וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו כו'. נ"ב הו"ל למימר והפיל חרב על צוארו בשוגג דמיתת רוצח בסייף ודין ד' מיתות לא בטלו:

דף יב ע"א גמ' יכול מיד ת"ל עד עמדו כו'. נ"ב פי' שיתרו בו שאם יצא מכאן יאילך במזיד אזי יהיה רשות ביד גואל הדם להורגו כ"כ הריטב"א: **ע"ב** מכאן אמרו בן לוי שהרג כו'. נ"ב עי' פירש"י בזבחים דף ק"ז ועמ"ש בתוס':

דף יג ע"ב השתא דאתית להכי טלהו נמי דומיא דלאו דחסימה. נ"ב פי' למעוטי לאו שאין בו מעשה וניתק לעשה דקיל מלאו דחסימה אבל חייבי מיתות ב"ד וכריתות דחמירי לא אימעוט מהא וכמ"ש לקמן ס"ו א' משום דכתב ביה עשה יתירא מינרע גרע בתמיה עי"ש: **תוס'** סד"ה רבי יצחק. ולאו הניתק לעשה. נ"ב לפמ"ש רש"י בתמורה ד' ב' בהא דמשני שאני כהנים הואיל וריבה בהן מצות יתירות דבהו לקי אלאו הניתק לעשה עי"ש א"כ ל"ק מלאו הניתק לעשה דאיצטריך ללקות לכהן ומיהו בל"ז ק' דהא איצטריך היכא דביטל העשה דלוקה לר"י ולר"ל בלא קיימו [אך מ"מ קשה בלאוי הנל"ע היכא דלא משכחת ע"ל דף טו] שוב מצאתי בג"ז כלל כ"א וכלל כ"ג שהרגיש בזה:

דף טו ע"א גמ' וליגמר ממוציא שם רע כו'. נ"ב תימה דמה ענינו למוציא ש"ר דהתם כבר היא אשתו רק שא"י לגרשה אבל מהיכי תיתי למילף מינה דיהא מוכרח לישא אותה באונס:

דף טז ע"א תד"ה אי. וא"ת כו'. נ"ב ק' דהו"ל לאוקמי במזיד ולא אתרו ביה ותו לא שייך תירוצם. וע"ק לוקמא באומר מותר ובזה לא שייך תירוצם דמ"מ כוון להורגו וע"ק לוקמא כגון שהיה טריפה או שהיה הוא טריפה דבכה"ג פטור ממיתה עוד מצי לוקמא בעדות מיוחדת דלא קטלינן [ונראה דגם למלקות פסול עדות מיוחדת וא"ש]:

דף כא ע"ב רש"י סד"ה וכהן. וחד משום נזיר כו'. נ"ב עי' בשעה"מ פ"ד מהמ"א מ"ש בזה: **סליק**

*) יש בזה כמה נמגומים וק"ל

הגהות והחדושים למסכת שבועות ומכות מאת הגאון המובהק נודע ביהודה כו' מרנא יעקב עמדין זצ"ל.

דף ג ע"א תוס' ד"ה גבי כו' סגי. נ"ב והשתא פי' ודמיין לסדדי. ר"ל ועוד דדמיין דהו סא או הא סגי. א"כ בדמיין לסדדי נמי סגי. לסכי קשיא [לפו לסתוס'] בשתא גבי מראות [נגעים] לתני כולהו דדמיין אע"ג דלא כתיבן סדדי:

דף ה ע"א גמ' כשל פרש בינים ודונג. נ"ב אין לו תאר במשקל והיה ראוי ודונג בסקל ועשה ותנם. פה שאינם מגזרה אחת בנחים:

דף ו ע"ב תוס' סד"ה גלימא. פי' שם לפי כו'. נ"ב ודאי פירושא דהכא עיקר פשוט מעידו:

דף יג ע"א תוס' ד"ה לא. דלא אשכחן כו'. נ"ב ולי נראה כדרש"י דאתי מזכור את יום השבת לקדשו אף פרני יום הכפורים דאקרי נמי שבת שבתון (ואפי' י"ט בכלל מצות קדוש היום) והדעת דוכרהו על היין [פסחים דף ק"ו ע"א ועי' תוס' שם וב"מ] אסמכתא להיכא דאפשר והיכא דליכא יין והיכא פת מקדש עליו. והיכא דליכא לא הא ולא הא מיהא חיובא דקדוש לקרותו מקרא קדש ודאי במקומו עומד. וצריך לקיימו בתפלה ואע"ג דתפלה גופה דרבנן. לא היא. אלא נוסחי סברכות ומנייק מדרבנן אבל עיקר תפלה דאורייתא כדילפינן [כרים תענית וכספרי] מולעבדו בכל לבבכם:

דף טו ע"ב תוס' ד"ה אמטו. וקשיא א"כ פנימית אמאי נאכלת כו' ונפרק כו'. נ"ב לק"מ לפי סמסקנא [בפסחים דף פ"ז פ"א] דשורא ובר שורא פלא"ם פ"ב דמחה ומ"ם שעודים בפ"א תוך לחומה. כייס תוך לחומה נמוכה. ודברי תוס' התוספות שכשיטו על רש"י כתנם ובדו פירוש זר ונלאתו מאד לפרש פנימה דלסדי תומס לפי דרכם וכן נדחקו בסכיא דכילד צולין. ולמסקנא דהתם ודאי פירש"י דהכא א"ש בלי דוחק והוא האמת הגמור. ועי"ש באם לבינם:

דף יח ע"ב גמ' כל המקדש כו' הויין לו בנים זכרים. נ"ב כלומר בנות הוא שלא ימות בלא בנים זכרים. כך י"ל מכמי טעמים וק"ל:

דף כא ע"ב ,רב ושמואל' ור"י דאמרי תרוייהו. נ"ב כתב תביב לנו [לרב ושמואל]. ויותר נראה דהיכא תרוייהו ס"ס פ"א לשום ריבותא אתיא ליה. וכ"ם לקמן (כ"ב ב') [כ"ג ב' וביומא] בלי תרוייהו:

דף כב ע"ב תוס' סד"ה פא. כלשונם הוו קרו להבילה שימים. נ"ב הכי מוכח שוכה כגמס דוכני דוק ובסכה. ואיתא נמי לעיל בעמוד הסבר ועי' מו"ק (סקס"ו):

דף כט ע"א רש"י ד"ה שקולה. גמטריא שלם כו'. נ"ב יש אם למקרא [אף דכתיב ונאת חסר יו"ד בשני וכ"כ פרא"מ ס"פ שלח]: **תוס'** סד"ה כשהשביע כו'. נ"ב אמנם הדבר ברור וידוע שהראשונים שעבדו עבודת כוכבים לא כפרו בה'. אלא עשו ע"ז לאמצעי ומליץ טוב בינם ובין ה'. שהוא יתברך אלהים גבוה מאד נעלה מכ"א ביעבדוהו תבלי אמצעי (עמ"ש בסידור פרשה ראשונה דכלל בס"ד) וכשנראה מעובדי בעגל שלא בקשו רק מנהיג מקביל. כמובן ומבואר בכתוב כוונתם. באמרם עשה לנו אלהים וגו' כי זה משה האיש. וכל הענין מוכיח כן. וכן בפסל מיכה מפורש שלא כחשו בה' כלל ולא עשהו מיכה אלא להורדת רוחניות והשפעה על ידו ואפילו באחאב שהתמכר לעשות הרע. מצינו שעכ"ז היה מחזיק בתורה כמ"ש רז"ל. וגם אפי' בא"ם עובדי כוכבים אמרו [בסוף מנחות] על הפסוק ובכ"מ מוקטר לשמי. דקרו ליה אלהא דאלהיא:

דף לה ע"א גמ' אמר רב יהודה ס"ק כו' א"ל אביי. נ"ב נ"ל תיבת אביי [או מלת ,ליה' וכ"ה סגור בפנים בכ"י] ס"ס כי כמו שרבא לא ראה רב יהודה [כמ"ש בקדושין פ"ב:]. גם אביי לא ראהו. כדמשמע מסש"א [ברכות דף מ"ח פ"א ועי"ש בהגהותיו. ולגירסת בס"ג ותרי"י שם ניחא הכל]: **שם אלהיכם**. נ"ב פשוט דה"ס אלהים (עי' ,שאילת יעב"ץ' קנב) וכן אלהיכם כדאיתא לקמן דהכנוי בלבד נמחק לה"ק. ולאחרים דהלכתא כותייהו גם הכנוי אינו נמחק. ונראה שבסוף כשמיעים כאן אגב שטפיה: **תוס'** ד"ה באלף. שאינו מתכוין לשם. נ"ב אלא להשביע בו. דכתיב ובשמו תשבע: **ע"ב** גמ' דקטלא תד משיתא כו'. נ"ב שמיתו של אלף מלבד. מהאמר בוא"ו ומאתים מהמש הכי: **שם כל מלכיא**. נ"ב כלשון אינו מדויק נריכא למימר ואף מלכיא דמלך מלכיא אינו קודש אלא מלך בלבד הוא הקודש. ועי' במ"ב לסנה ב' דאומר כמוב ובמו"ק דף י"ד:

דף לו ע"ב במשנה גרידתא. נמחק [וכן ליתא בירושלמי וברי"ף] ואינו לשון משנה כי אם לשון גמרא. וברש"י נ"ל המקודש קודם מלת גרידתא וכמו במשנה דלעיל דף ג' אף דלא קתני גרידתא מ"מ פירושו כן]:

דף לו ע"א גמ' מדקאמר ליה. מלת ליה נמחק [וכן ליתא בדפו"י וברש"י]: **ע"ב** הגינה ,ליה' וסכי הגינה ,ליה'. נ"ל לה:

דף מב ע"א דכמה דנפיצי נקיטי. נ"ב מאן דגרס בפי"ן לא משתבש וצ"ל בפ"א [פקיעי]. ומד"ג בבי"ת נ"ל באל"ף:

דף מז ע"א תוס' ד"ה הוה. מצינו בפ' חבית שקרא רב לרבותינו כו'. נ"ב אגב שטפא אתיא ליה לבתו"ס. התם לישנא דתלמודא הוא. ולאו רב הוא דקרי להו רבותינו [אבל נדקו דברי התוס' דע"כ צ"ל התם דקאמר הם"ס דרב גופיה אמר ומשום כבוד רבותינו כו' לכן מפרש הגמ' ומנו ר"כ ור"א. ואם איתא דרב גופי' לא אמר מידי אלא כ"ז מדברי הגמ' לא שייך האי לישנא ומשום כבוד רבותינו כו' ומנו כו'. ועי' בהגר"א יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ל"ג]:

הרא"ש פ"ג ס"ם י ס"ה דהמ"ל אחר שנתן כו'. נ"ב אין זה מוכרח עי' שאילת יעב"ץ סס"ג: סי' מו אין חייב לאכול את השאר דעל כו'. נ"ב ונראה די"ל לאכול הנשאר. דילמא ה"ק שאוכלנה כולה ולא אשאיר ממנה מאומה:

פרק ו סימן ג הגה"ה ד"ה שלא יעברים. כך יעזור לי דילא. נ"ב הוא שם בלעז: **סליק**

מסכת מכות

דף ב ע"ב גמ' ואין משלמין את הכופר קסברי נ"ב רבנן:

דף ד ע"א שנפל ,לתוכו' קורטוב יין ,ומראיהו' כצ"ל וכן בשעם השני [וכ"ה בחולין ובמתניתין דמקוואות]: שם תניא נמי הכי כו' תישינן לגלשה לוגין כו'. נ"ע ונראה דמ"ס הוא סירכה דלעיל נקט ואתא [ועי' מהר"ס. ולפמ"ש הריטב"א במימרא דרב לפי גי' התוס' סבל לגרוס גם בברייתא כן אלא מלת שאובין ל"ג]: **תוס'** ד"ה אמר כו' ושוכל ביין. נ"ב נ"ע מאי דמסיק חייבין לגלשה לוגין כו' דילמא ל"ג [ועי' ריטב"א שייבנו]: **ע"ב** גמ' ר"ע אומר כו'. נ"ב זהו תדוש זו שיקדם ר' יהודה לר"ע רבו [ועי' תוס' ב"מ דף ד' ע"ב סד"ה אין הכי] ועוד שר"ע ישיב דבר על ר' יהודה תלמידו שמא ע"ש ים כאן. או ר' יהודה אמר הוא לא שמע ריו בן אלעאי [וי"ל כדמוכח לקמן דף ט"ז ע"א וב"מ דף נ"א ע"א ותמורה דף ג' ע"א ובחולין ס"ב ע"ב נ"א ע"א קמ"א ע"ב. והאמת כגירסת רש"א ומהר"ס ד"ל ר' יעקב וכמ"ש בפסחים ובסנהדרין ובחולין דף פ"ג דפ"א ובשבועות דף ג' ואיתא שם וממאי דר' יעקב כו' ובתמורה דף ד' ואיתא שם ור' יעקב מאי כו' וים עוד ראיות לזה]:

דף ה ע"א תוס' ד"ה וכן. כל כמה דלא נגמר דינו בממון הוי בר כו' כצ"ל [וכ"ה כונת הרש"א רק להגיה במקום דכל נ"ל כל ובמקום נמי נ"ל בממון דלא כמ"ש בשמו בגליון ואם היתה כוונתו למחוק ממלת נמי עד מלת בממון ולהוסיף מלת הוי אחר מלת בממון הנ"ל ,בממון הוי קרוב כו'' עכ"ל כצ"ל]: **ע"ב** גמ' אם לא הרגתי כו' אם לא שפכת כו'. נ"ב אע"פ שהוא לבדו לא הרגו שאין ד"נ אלא בסנהדרין של כ"ג. אלא לפי שהיה כשיא הקולר תלוי בו. ונראה שמעון ב"ש לא היה אז בב"ד כשנגמרו דינו של זה: שם ר' יהודה בן טבאי. נ"ב פר' ט"ס [וכן בפעם הראשון] וצ"ל בלי ר' כמו שמנו חכמים הזוגות בראשון דאבות:

דף ו ע"ב אלא להבחין בין שוגג למזיד. נ"ב קשיא לי דילמא אשתלי ולאו אדעתיה או שבור או נטרפה דעתו באותה שעה היה מחמת סבה עת ופגע אשר יקרה. כי העושק יהולל חכם וגו'. גם סבה לכלל כעס בא לכלל טעות ואם חכם הוא חכמתו מסתלקת [פסחים פ"ו ע"ב]. וכן המצטער ביותר ומי שיסורין מושלין בגופו ובנקרבה. ולכן אמרו [ב"ב דף טז פ"ב] אין אדם נתפס על צערו [ועי' ריטב"א בזה]: רש"י ד"ה בדיני נפשות כו' ואת הנדון. נ"ב עי' תוס' ד"ה הרי אלו:

דף ז ע"א ובחו"ל כו' ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. נ"ב נתגלה בני ישראל שבחו"ל גרועים בזה מב"כ שמצווים על כך בכל עיר ועיר כדאיתא בפ' ארבע מיתות (דף ט ע"ב) [ובאמת ברמב"ם ספ"ט מה' מלכים ליתא אלא בכל פלך ופלך ונראה שכן היה גירסתו בסנהד' שם ועי' ברמב"ם ריש הל' סנהדרין ובכ"מ שם וצ"ע]:

דף יא ע"א רש"י ד"ה שכרם דוד שיתין יסודות כו'. נ"ב קמפרש שאין זה לשון השתות יברכון [תהלים יא] ובלשון משנה [יומא דף נג ב' ועי"ש בגמ' ד' נד ע"ב] ובתרגום שבמזרא [ד] ואשיא יחיטו. משום דע"כ [נ"ל שאין ממש] דשתין היו משמש ימי בראשית דפליגי בה [הגר ס"א] פרק לולב וערבה [דף מה ע"א ועי"ש ברש"י ותוס' וברש"א בת"א] ובתלמוד [דף כ"ב ע"א] כתב רש"י ע"א:

דף טו ע"א גמ' [אונס שגירש אם כו' ואם כהן כו'. מפורש בתוספתא וירושלמי פ"ג דכתובות אחד האונס ואחד המוציא שם רע שגירשו כופין אותן להחזיר אם היו כהנים סופגין את הארבעים וכ"פ הרמב"ם ובתוס' פרק בזה סע"ג]:

דף יו ע"ב ולפ"ג דאית להו. נ"ב לכל דבריו: **סליק**

דברי נחמיה למסכת שבועות מאת הגאון החסיד כו' מהור"ר נחמיה בירך זצ"ל מדובראוונא (בעה"מ שו"ת דברי נחמיה).

דף כו ע"ב תד"ה גמר כו'. לכאורה דברי התוס' תמוהים דלמען שלא מתבר בכאן שם ל"ל קרא ומה זה שכתבו כאן [illegible]

[illegible] **סליק**

מסכת

מכות

מן

תלמוד בבלי

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל, והגהות אשר"י מהג"מ ישראל מקרעמז ז"ל, ופירוש המשניות להרמב"ם ז"ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז"ל ופירוש רבינו אשר ז"ל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז"ל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע"י הג"מ יהודה אריה ליב ז"ל דיין בפפד"מ. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנסמנו בעין משפט), ותורה אור, כל אלה סידר וחיבר הג"מ יהושע בועז ז"ל בעה"מ שלטי הגבורים להרי"ף. חלופי גרסאות. הגהות לש"ס והוספות במסורת הש"ס ועין משפט להג"מ יוסף שמואל ז"ל אבד"ק פפד"מ (כמש"נ בש"ס אמ"ד ופפד"מ בשנות תע"ד—תפ"א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג"מ ישעיה (פיק) ברלין ז"ל אבד"ק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להג"מ שלמה לוריא ז"ל.
ב) חדושי הלכות } (מהרש"א) { להג"מ שמואל אליעזר הלוי
ג) חדושי אגדות } { אידלש ז"ל אבד"ק אוסטרא.
ד) מאיר עיני חכמים (מהר"ם לובלין) להג"מ מאיר מלובלין ז"ל.
ה) חדושי הלכות מהר"ם שיף להג"מ מאיר שיף ז"ל אבד"ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג"מ מרדכי מארדוש ז"ל אבד"ק פאריצק.
ו) מעדני יום טוב {בתחלה נקרא מעדני מלך
ז) דברי חמודות {בתחלה נקרא לחם חמודות
{על הרא"ש למסכת ברכות והלכות קטנות וחולין ובכורות ונדה} {להג"מ יום טוב ליפמאן הלוי העליר ז"ל (בעה"מ תוספות יו"ט).
ח) פלפולא חריפתא על הרא"ש סדר נזיקין.
ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא"ש, להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק).
י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מועד ונשים, להג"מ נתנאל ווייל ז"ל אבד"ק קארלסרוא.
יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם ז"ל, מהג"מ אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (אביו של בעל השל"ה).
יב) מסורות חדשות (הגהות בעל הלבוש) להג"מ מרדכי יפה ז"ל אבד"ק פוזנא. עם תקונים והגהות מהג"מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז"ל וגיסו הג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעלי מפרשי הים).
יג) הגהות הב"ח להג"מ יואל סירקש ז"ל אבד"ק קראקא (בעהמ"ס בית חדש).
יד) הגהות הגר"א להג"מ אליהו ז"ל הגאון מווילנא (הוגהו ונתקנו ע"פ כי"ק מגליון הש"ס שלמד בו וזכינו למסכתות רבות ממנו).
טו) מראה יחזקאל הגהות להג"מ יחזקאל הלוי לנדא ז"ל אבד"ק פראג (בעהמ"ס נודע ביהודה כו').
טז) מעשה ר"ב הגהות להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).
יז) גליון הש"ס להג"מ עקיבא איגר ז"ל אב"ד דק"ק פוזנן.
יח) גליון מהרש"א הגהות לבנו הג"מ שלמה איגר ז"ל אבד"ק פוזנן.
יט) הגהות הג"מ שאול קאצנעלנבוגן ז"ל מווילנא.
כ) הגהות הג"מ אלעזר לנדא ז"ל אבד"ק בראדי (בעהמ"ס יד המלך).
כא) חדושי והגהות הרש"ש להג"מ שמואל שטראשון ז"ל מווילנא. עם הוספות מכי"ק. וההשמטות שנשמטו ממקומן הושבו עתה למקומותיהן, ומוקפות בחצאי רבוע.

(ועוד נוספו בו מעלות ותוספות רבות על כל ספרי הש"ס בלעדו כמש"נ בש"ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ"ה, ותוצאה השניה משנת תרי"ט).

ועל כל אלה הוספנו בו חמשים הוספות חדשות ומפורשות בשערים למסכתות הקודמות.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרמ"ג לפ"ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ.

Томъ XVIII. Отдѣлъ II.

Съ Варшавскаго изданія 1875 года съ прибавленіемъ различныхъ комментаріевъ.

1883.

Дозволено цензурою. — 15 Іюня 1882 и 15 Февраля 1883 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ дома №№ 327 и 328.
1883.

כיצד

כיצד העדים נעשים זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו *אלא לוקה ארבעים מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לגלות אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה ארבעים: **גמ׳** הא כיצד אין העדים נעשים זוממין מיבעי ליה ועוד *מדקתני לקמן אבל *) אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי באותו היום אתם הייתם עמנו במקום פלוני הרי אלו זוממין (מכלל דאלו אין זוממין) תנא התם קאי *כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ובועלה שאין מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת ויש עדים זוממין אחרים שאין עושין בהן דין הזמה כל עיקר אלא מלקות ארבעים כיצד מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה: ת״ר הארבעים מנהני מילי א״ר יהושע בן לוי (*אמר ר״ש בן לקיש) דאמר קרא (דברים יט) ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו וליפסלוהו לדידיה ולא ליפסלו לזרעיה בעינן כאשר זמם לעשות וליכא בר פדא אומר ק״ו ומה המחלל אינו מתחלל הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא יתחלל מתקיף לה רבינא אם כן בטלת תורת עדים זוממין ומה

*) [לקמן ה.]

רש״י

כיצד העדים נעשין זוממין כו׳ · בגמרא מפרש מאי קאמר: את איש פלוני · כהן: שהוא בן גרושה · בפנינו נתגרשה אמו *קודם שנולד והרי הוא חלל ופסול: אין אומרים · אם הוזמו והן כהנים יעשה זה בן גרושה וחלוצה לקיים בו כאשר זמם אלא סופג את הארבעים ובגמרא מפרש טעמא: שחייב גלות · שהרג את הנפש בשוגג: **גמ׳** ה״ג האי כיצד אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה ועוד דקתני לקמן (דף ה·) אבל אמרו להם כו׳: כיצד אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה · דהא לא מקיימת בהו כאשר זמם: ועוד · מאי קא בעי תנא כיצד נעשין זוממין הא קתני לה לקמן כיצד דין זוממין דקתני במתני׳ אבל אמרו להם המזימים היאך אתם מעידים עדות זה והלא הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני כו׳: התם קאי · מסנהדרין סליק דתנן בשילהי אלו הן הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין דיש זוממין שנשתנו במקצת מדין הזמה כדקתני כל הזוממין מקדימים לאותה מיתה כלומר אין להם לנפות מיתה אחרת אלא משכימין לאותה מיתה שנגמר בה דינו של נדון: חוץ מזוממי בת כהן · נשואה שאע״פ שנגמר דינה לשריפה על פיהם הם בחנק כדילפינן התם (דף נ׳) היא בשריפה ואין בועלה בשריפה אלא בחנק כשאר אשת איש והזוממין משכימין למיתה שחייבו את הבועל דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו (שם) וקאמר הכא עוד יש זוממין אחרים שאין מקיימין בהן דין הזמה כלל אלא מלקות ועלה מפרש כיצד אותן העדים שאין מקיימין בהן דין הזמה נעשין זוממין מעידים אנו כו׳: ולא לזרעו · ואם תעשהו חלל והוא כהן פסלת את זרעו לעולם: בעינן כאשר זמם · והוא זמם לפסול את הנדון ולא את זרעו: המחלל אינו מתחלל · כהן הנושא את הגרושה שמחלל את זרעו אין הוא עצמו מתחלל מן הכהונה: הבא לחלל ולא חילל · עד זומם שרצה לחלל ולא חיללו אינו דין כו׳: אם כן · אם באת לדרוש ק״ו זה בעדים זוממים בטלת תורת הזמתם: ומה

תוספות

מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים כו׳ · תימה כיון דאם הוזמו אינן נעשין בן גרושה וחלוצה א״כ גם בשלא יוזמו איך יעשה על פיהם בן גרושה (א) דהכי הוא האמת ואמאי הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה ואין זה עדות °וי״ל כיון דלוקין הוי כאשר זמם והוי שפיר אתה יכול להזימה וקשה דא״כ מאי קאמר פרק היו בודקין (סנהדרין דף מא·) גבי עדי נערה המאורסה דאיהי לא מיקטלא דכיון דאינהו לא מיקטלי משום שיכולין לומר לאסרה על בעלה באנו והויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה ומאי קאמר והא מ״מ לוקין וי״ל דהתם כיון שבאין לחייבה מיתה וזממו להרוג את הנפש לא מיקיים כאשר זמם במלקות דהא בהדיא כתיב נפש בנפש גבי הזמה דעדות נפשות ולא חשיב יכול להזימה במלקות אבל הכא שלא כוון אלא לשווייה בן גרושה ובן חלוצה דליכא כי אם לאו בעלמא כיון שלקו חשיב שפיר עדות שאתה יכול להזימה °ועי״ל דגבי עדות דבן גרושה וחלוצה לא חיישינן כלל באתה יכול להזימה דמהיכא נפקא לן דבעינן עדות שאתה יכול להזימה מכאשר זמם והא מוכח בגמרא דכאשר זמם לא נכתב לגבי עדות דבן גרושה (ב) ולא קאי כלל עליה בשום צד שבעולם אבל התם גבי נערה המאורסה ודאי כאשר זמם קאי נמי עליהן *דאם התרו בה מיקטלי אינהו בשהוזמו ואילו איהי בלא הוזמו (והתם מיירי בלא התרו וכיון דכאשר זמם קאי עלייהו) לכך בעינן אתה יכול להזימה ויש לדקדק אמאי לא נקט מעידין אנו באיש פלוני שהוא ממזר כו׳ דזה הוה שייך בין בישראל בין בכהנים ובן גרושה לא פסיל אלא בכהנים ויש ליישב דנקטיה משום דקאי אזוממי בת כהן כדאיתא בגמרא ולכך נקט מידי דשייך בכהונה: **מעידין** אנו באיש פלוני שחייב גלות · וא״ת היאך הם יכולים לחייבו גלות בעדותן והא יכול לומר מזיד הייתי כדאמר גבי אכלת חלב בפ״ק דבבא מציעא (דף ג:) וי״ל דמיירי כשראו בו רגלים לדבר שנשמט הברזל מקתו ואיכא למימר דלא נתכוין אבל קשה מהא דתנן פרק אלו הן הגולין (לקמן דף ט·) דשונא אינו גולה לאו כי האי גוונא דומיא דאוהב גולה ואמאי אינו גולה כיון דראו דהוי רגלים לדבר וי״ל דשאני שונא דיש לנו לומר טפי דבשנאה הכהו ועוד י״ל דמיירי שפיר דליכא רגלים לדבר והשתא ליכא משוגג ומ״מ אוהב גולה כגון דשתיק כשאמרו לו העדים בודאי אי הוה אמר לא הרגתיו יכול לתרץ ולומר לא הרגתיו שוגג אלא מזיד כמו *בלא אכלתי חלב אבל כיון דשתק כהודאה דמיא: **כל** הזוממין מקדימין לאותה מיתה · פי׳ הקונטרס שאין להם נס והמלטה וקשה דמאי קמ״ל פשיטא ובכתובות* פירש שרוצה לומר מקדימין שלא יענו הדין וגם זה קשה דמאי קמ״ל פשיטא לכך פירש ר״י מקדימין הכי פירושו ודאי אתה צריך להמיתן במיתה (ג) שהמיתו אבל ודאי אם אינו יכול אפ״ה נמיתם בכל מיתה שטכל כדתניא *הכה תכה (ב״מ דף לא:) וקשה דאמרינן פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מה:) דרוצח וגואל הדם הוו ב׳ כתובין הבאין כאחד וכן קשה דבתוספתא (פ״ב דסנהדרין) תניא *) אבל הזוממין שאין אתה יכול להמיתן במיתה הכתובה בהן אתה ממיתם בכל מיתה ודריש ליה מן קרא דובערת הרע מקרבך ואמאי (ד) הוי רוצח וגואל הדם ב׳ כתובין הבאים כאחד ותירץ ה״ר יוסף דרוצח וגואל הדם הוו ב׳ כתובים הבאין כאחד לענין שלא נלמוד שאר מומתין מהם להמיתם אף במיתה שאינה מד׳ מיתות ב״ד אבל *מד׳ מיתות ב״ד פשיטא נמיתם ככל חייבי מיתות: **זוממי** בת כהן ובועלה שאין מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת · בועלה דדרשינן היא ולא בועלה וזוממי בת כהן דכתיב לאחיו (ה) דדרשינן לאחיו ולא לאחותו וא״ת למה לי דרשא דלאחיו ולא לאחותו תיפוק ליה מהיא דנפקא לן דדרשינן (סנהדרין נא.) את אביה היא מחללת היא ולא בועלה היא ולא זוממיה וי״ל הו״א וזוממיה בהו לחייבה שריפה לא יבא לאוקומי מיעוטא דהיא אלא בבועלה ולא ממעטינן זוממין (אלא מן (ו) אחיו) אבל כיון דכתיב אחיו דרשינן נמי מהיא למעוטי זוממיה אבל קשה כיון דכתיב אחיו אמאי איצטריך למעוטי זוממין מהיא וי״ל דאי מאחיו הוה אמינא דה״מ כשהבועל היה נדון קרינן ביה לאחיו אבל אם לא היה נדון על פי עדותן כגון שהיה קטן בן ט׳ שנים ויום אחד או שלא הכירו הבועל לא קרינן ביה לאחיו קמ״ל היא ולא (ז) זוממין למעוטי זוממין בכל ענין ומתחלה היה ר״י מסופק בהאי מילתא ושוב פשטה מפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מו.) דקאמר מיתה אחת מעין שתי מיתות כגון בת כהן וזוממי (ח) זוממין והשתא למה ליה זוממי זוממין תיפוק ליה דאיכא שתי מיתות בלא זוממי זוממין משום הבועל שהוא בחנק אלא שמע מינה דאיירי כגון דליכא דין מיתה בבועלה כגון שהוא קטן כדפירשתי ואפ״ה קאמרי זוממי זוממין בחנק אלמא דהוה זוממין בחנק אע״פ דליכא דין מיתה בבועל: **ועוד** מדקתני לקמן · *פי׳ הקונטרס דמאי בעי כיצד וכו׳ הא קתני (ט) לקמן וכו׳ ועוד יש לפרש ועוד כלומר ואם תמצא לומר דלשון הזמה הוא אינו דעל כרחך דין הזמה קאמר כדקתני ולאלומי קושייתא קמייתא: **בעינן** כאשר זמם וליכא · קשיא היכא שמעידין שהוא מגרי שני דאיכן באין לפסול זרעו כי אם לפסלו א״כ נפסול °וי״ל דמ״מ אשתו נפסלת דפסלה בביאתו וכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאשתו: ומה

*) נ״ל כל חייבי מיתות שאי אתה יכול כו׳ ועיין רש״א

מסורת הש״ס

[גי׳ תוי״ט]

גירסת מהר״מ דקתני

סנהדרין פט. ע״ש

[ליתא בילקוט]

[כריתות יב.]

[דף מה. ע״ש]

רש״ל מוחק יומת [עיין רש״א]

כל׳ מיתות ב״ד פשיטא דנמיתם ככל חייבי מיתות מהר״ם רש״ל מ״ז

רש״ל מוחק כפירוש הקונטרס

עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פ״כ מהל׳ עדות הלכה ח סמג עשין קי טוח״מ סי׳ לח:

ב ב מיי׳ שם פי״ח הל׳ א סמג שם:

ג ג מיי׳ שם פ״כ הל׳ י סמג שם:

רבינו חננאל

כיצד העדים נעשין זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה כו׳. ואקשינן [הא כיצד וכו׳] היאך אתם מעידים ביום פלוני שהרג פלוני את פלוני במקום פלוני ואתם הייתם עמנו במקום פלוני הרי אלו זוממין. ופרקינן תנא התם קאי כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ובועלה. ויש עדים אחרים שאין בהם הזמה כל עיקר אלא מלקות בעלמא כיצד מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה כו׳ אין אומרים יעשה זה בן גרושה כו׳. שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו וליפסליה ליה לדידיה לחודיה. בעינן כאשר זמם וליכא. כלומר הוא לא בא אלא לפסול לו ולזרעו ואם באת לפוסלו לו לבדו הנה לא נעשה כאשר זמם לעשות. בר פדא אמר ק״ו המחלל אינו מתחלל פי׳ כהן גדול א) שבא על אלמנה וחיללה הוא אינו מתחלל העד שבא לחלל והעיד עליו שהוא בן גרושה ונתכוין לחללו ולא חיללו אינו דין שלא יתחלל. ומתקיף רבינא אי הכי בטלת תורת עדים זוממין דאיכא למימר לדבריך

א) נ׳ רש״י ורבינו נקט לה בכ״ג דכתיב להדיא בקרא וע׳ קדושין עז ב׳ סוטה כג ב׳.

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה מעידין וכו׳ בן גרושה וחלוצה דהכי: (ב) בא״ד גרושה וחלוצה ולא: (ג) ד״ה כל כו׳ במיתה שרצו להמית אותו אבל אם ודאי שאין יכולים להמיתן באותה מיתה אפ״ה נמיתם: (ד) בא״ד ואמאי הא הוי: (ה) ד״ה זוממי כו׳ לאחיו ודרשינן לאחיו: (ו) בא״ד מן לאחיו אבל כיון דכתיב לאחיו וכו׳ אבל קשה כיון דכתיב לאחיו וכו׳ וי״ל דאי מלאחיו הוה: (ז) בא״ד ולא זוממיה למעוטי: (ח) בא״ד וזוממי זוממיה והשתא למה ליה זוממי זוממיה וכו׳ זוממי זוממיה בחנק: (ט) ד״ה ועוד וכו׳ קתני: לקמן:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה מעידין כו׳. וי״ל כיון דלוקין. עי׳ שיטה מקובצת ב״ק דף עה ע״א ד״ה עדות שאתה יכול להזימה: **בא״ד** ועי״ל דגבי עדות דב״ג. קשה לי בזה מסוגיא דכתובות דף לג ע״א רע״א עדים זוממין ממונא מלקי לא נקי משום דלאו בני סתראה נינהו. משמע דאי בני סתראה הוי לומר יותר דמלקי נקי והא אם יהיה הדין דממונא לא משלם בטלה כל העדות דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה דבזה אין דומה לב״ג דהא קרא ... על בממון דהא מכחשת בלא אתרו. וא״כ אדרבה אם נ״נ סתראה אפשר לומר יותר דמלקי נקי ולא יהיה בממון כלל דין הזמה ולא קאי עלה ועשיתם כאשר זמם. עכ״פ אם צריכין סתראה א״כ מכחשה בממון ... בלא אתרו. ובאתרו אם לא ישלמו ממון יהיה בכלל עדות שאי אתה יכול להזימה: ד״ה בעינן כו׳ וי״ל דמ״מ אשתו נפסלת. לכאורה עדיין קשה לר״י ביבמות דף סח דמגרי שני אינו פוסל את אשתו:

ומה הסוקל אינו נסקל הבא לסקול ולא סקל אינו דין שלא יסקל אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא: מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות כו': מנא הני מילי אמר ר"ל דאמר קרא °הוא ינוס אל אחת הערים הוא ולא זוממין ר' יוחנן אומר ק"ו ומה הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה הן שלא עשו מעשה במזיד אינו דין שלא יגלו והוא נותנה (והלא דין הוא) הוא שעשה מעשה במזיד לא ליגלי כי היכי דלא תיהוי ליה כפרה הן שלא עשו מעשה במזיד נמי ליגלו כי היכי דליהוי להו כפרה אלא מחוורתא כדר"ל *אמר עולא רמז לעדים זוממין מן התורה מנין רמז לעדים זוממין והא כתיב °ועשיתם לו כאשר זמם אלא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין הכתוב °והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע °והיה אם בן הכות הרשע משום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע" אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני (א) והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע ותיפוק ליה °מלא תענה *משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה ואין גולין לערי מקלט ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי משום *ר"ע אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה כדאמרן ואין גולין לערי מקלט כדאמרן ואין משלמין את הכופר קסברי כופרא כפרה ותני לאו בני כפרה נינהו מאן תנא כופרא כפרה אמר רב חסדא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה היא דתניא **ונתן פדיון נפשו דמי ניזק רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר דמי מזיק מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר כופרא ממונא ומר סבר כופרא כפרה אמר רב פפא לא דכולי עלמא כופרא כפרה והכא בהא קא מיפלגי מר סבר בדניזק שיימינן ומר סבר בדמזיק שיימינן מאי טעמייהו דרבנן נאמר השתה (ג) למטה ונאמר השתה למעלה מה להלן בדניזק אף כאן בדניזק ורבי ישמעאל ונתן פדיון נפשו כתיב ורבנן אין פדיון נפשו כתיב מיהו כי שיימינן בדניזק שיימינן ואין נמכרין בעבד עברי סבר רב המנונא למימר ה"מ היכא דאית ליה לדידיה דמינו דאיהו לא *נודבן איניהו נמי לא מיזדבנו אבל היכא דלית ליה לדידיה אע"ג דאית להו לדידהו מיזדבנו (א"ל רבא) ולימרו ליה אי אנת הוה לך מי הוה מיזדבנת אנן נמי לא מיזדבנינן אלא *סבר רב המנונא למימר ה"מ היכא דאית ליה או לדידיה או לדידהו אבל היכא דלית ליה לא לדידיה ולא לדידהו מיזדבני א"ל רבא °ונמכר בגנבתו אמר רחמנא *בגנבתו ולא בזוממו: משום ר"ע אמרו וכו': מאי טעמא דר"ע קסבר °קנסא הוא וקנס אין משלם ע"פ עצמו אמר רבה הרע שהרי לא עשו מעשה [והרגים] ומשלמין אמר רב נחמן הרע שהרי ממון ביד בעלים ומשלמים

מאי

תוספות

ומה הסוקל אינו נסקל · פי' הקונטרס כשהרגו אין נהרגין דין הוא דבאו להרוג ולא הרגו דאין נהרגין וקשה טובא הוה דה"ל למימר כדאמרינן לקמן (דף ה:) הרגו אין נהרגין ועוד מאי פריך שאני הכא דגלי קרא בהדיא דהבא לסקול ולא סקל הנסקל בההוא קרא גופיה דחזינן דהסוקל אינו נסקל כדכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה אבל לעונש אימא לך דאית לך שפיר ק"ו דלעיל דלענין חיוב דהא לא גלי קרא בשום מקום דסייך בדבר הזה שיתחלל הזומם ועוד קשה דהוה ליה לתרץ דהתם ודאי לא עבדינן ק"ו משום דא"כ בטלת תורת עדים זוממין לגמרי ולא משכחת לה כאשר זמם אבל לעיל דלא בטלת תורת עדים זוממין שייך שפיר למיעבד ק"ו לכך פירש ר"ת דה"ק ומה הסוקל אינו נסקל פירוש אדם שסוקל חבירו באבנים ומת הנדון בסייף ולא בסקילה הבא ליסקל ולא נסקל עדים שמעידין איש פלוני שמחויב סקילה ולא נסקל על ידם אינו דין שלא יסקלו והשתא לא בטלת לגמרי דאיכא לאוקומי קרא דועשיתם כאשר זמם כשהן מעידין שמחויב שאר מיתות ב"ד שאינו בסקילה ואפ"ה לא עבדינן האי ק"ו (ג) א) דהכי קאמר לו לעיל דלא עבדינן ק"ו בכהאי גוונא:

הגהות הב"ח: א) רבינו יעקב קאמר לעיל דעבדינן ק"ו בכה"ג: ב) [תוס' פ"ב דף ...]

רש"י

ומה הסוקל אינו נסקל · עדים שלא החזו עד שנהרג הנדון ואח"כ הוזמו אין נהרגין כדאמרינן בפרקין (דף ה:) הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה: הבא לסקול ולא סקל · שהוזם עד שלא נהרג הנדון: הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה · ההורג שעשה מעשה אם במזיד עשאו אינו גולה ואפילו בזמן שאינו נהרג כגון במזיד בלא התראה: הם שלא עשו מעשה · אלא דיבור בעלמא ובמזיד העידו אינו דין שלא יגלו על המזיד: ומקשינן לרבי יוחנן והיא הנותנת · המדה אומרת שהגלות לפטרן היא הנותנת להם חובת גלות הואיל לפי שעשה מעשה אם במזיד עשאו אינו גולה דלא תהוי ליה כפרה: הם שלא עשו מעשה יגלו. על זהו כי היכי כו': רמז לעדים זוממין · שלוקין עדי בן גרושה או עדי גלות שפטרם הכתוב מדין הזומה מנין שהן לוקין ולקמיה פריך תיפוק ליה מלא תענה: משום והצדיקו את הצדיק כו' · בתמיה אי והצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינין למה לי והצדיקו צדיק כו' ליכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות למה הוזכרה כאן צדקת צדיק וכי כל מקום שמצדיקין ב"ד את הזכאי ומחייבו את החייב יש מלקות דהתא קרא למיתני מלקות שמצדיקין והרשיעו אלא על כרחך בעדים מתחלה עדים שקרים שהרשיעו צדיק ובאו אחרים והזימום והצדיקו את הנדון שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות את הרשע אם הזומה זו בת מלקות היא שאינו יכול לקיים בה דין הזומה גמורה כגון בעדי בן גרושה או גלות והפילו השופט והכהו: ותיפוק ליה מלא תענה · כל שנכנו לאוין מלקות אלא במקום שפירש לך בו עונש ולאו שאינו יכול לענשן בעונש הכתוב בהן ילקו: לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו · לקמן יליף לה בפרק ג' (דף יג:): ואין משלמין כופר · אם העידו בשור המועד שהרג את האדם והוזמו והיו מחייבין את הבעלים כופר דכתיב (שמות כא) אם כופר יושת עליו וגו': ואין נמכרין · אם העידוהו שגנב ואין לו מה לשלם ונגמר דינו לימכר כדכתיב ונמכר בגנבתו: אין משלמין ע"פ עצמן · אם הוזמו בב"ד ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין על הממון עד שברחו ובאו בב"ד אחר והודו שהוזמו בב"ד פלוני ולקמן מפרש טעמא: כופרא כפרה · לכפר על זה שהרגו את האדם והני לאו בני כפרה נינהו שלא הרגו שורם אדם: ומר סבר כופרא ממונא · שהזיק נפשו של זה ומחייב ליורשיו דמי ההרוג: כופרא כפרה · לכפר על עצמו שחייב מיתה בידי שמים לפיכך יתן דמי עצמו: בדניזק שיימינן · בהכי הוה ליה כפרה כי יהיב דמי ניזק ולקמיה מפרש טעמייהו: מאי טעמייהו דרבנן · ואילו ר' ישמעאל מסתבר טעמיה כיון דכופרא כפרה דמי עצמו בעי למיתב: נאמר השתה למטה · בענין אחר הרגו כאשר יושת עליו בעל האשה (שם): ונאמר השתה למעלה · בכופר אם כופר יושת עליו: מה להלן בדניזק · משלם דמי הולדות שהזיק: פדיון נפשו · דמזיק את הכופר: ורבנן, אמרי לך אין והאי פדיון נפשו הוא הכופרא כפרה מיהו בדניזק שיימינן ובהכי הוא למזיק פדיון נפשו: דלית ליה לדידיה · שיש לו לגנב ממון לשלם דמי הגניבה אם לא הוזמו ולהם אין מה לשלם דמינו דאיהו לא הוה מודבן אם לא הוזמו איניהו נמי כי הוזמו לא מזדבני שהרי לא זממו למכרו: וקנס אינו משלם ע"פ עצמו · דכתיב גבי כפל אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו (ב"ק דף סה:): הרע · דקנסא הוא שהרי כמועידים בנפש לא הרגו אדם ולא נהרג אדם על פיהם ומשלמין ממון:

רבינו חננאל

ומה הסוקל אינו נסקל ... כה"ג ...

*מאי ניהו דלא עשו מעשה היינו דרבה אימא וכן אמר ר"נ אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו מאי משלם לפי חלקו אילימא דהאי משלם פלגא והאי משלם פלגא תנינא *משלשין בממון ואין משלשין במלקות אלא כגון דאיתזום חד מינייהו דמשלם פלגא דידיה ומי משלם והא תניא *אין עד זומם משלם ממון עד שיזומו שניהם אמר רבא באומר עדות שקר (א) העדתי כל כמיניה **כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוני כמאן דלא כר"ע דאי כר"ע *הא אמר אף אינו משלם ע"פ עצמו אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוני וחוייבנו ממון ס"ד אמינא כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה איהו נמי לא מיחייב קמ"ל:

מתני' מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה *אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה:

גמ' כיצד שמין אמר רב חסדא בבעל רב נתן בר אושעיא אומר באשה אמר רב פפא באשה ובכתובתה:

מתני' מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתנן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים:

גמ' אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו ואע"ג

רש"י

מאי ניהו · האי ממון ביד בעליו דקאמר ר"נ היינו דלא נעשה מעשה שעדיין לא שילם אלא שנגמר דינו לשלם: משלשין בממון · אם שלשה עדים הן או ארבעה משלשין ביניהם בית דין נעשין שליש ביניהן להשוותם בפרעון אים לפי חלקו אי נמי האי משלשין לישנא בעלמא הוא מחלקין הפרעון בין שלשתן והוא הדין נמי אם ארבעה הן מרבעין: כל כמיניה · בתמיה וכי יכול הוא לחזור בו ויפטר הנדון מלשלם: העדנו · אני ופלוני וחבירו אינו מודה: וחוייבנו ממון · בב"ד שהוזמנו והעמידנו הנדון בדין על הזמתנו וחייבונו בב"ד ומההוא שעתא ממונא הוא גבייהו ואינזה מרשיע את עצמו שכבר הרשיעוהו אלהים: כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה · שאינו נאמן על חבירו: **מתני'** שגירש את אשתו · בפנינו ביום פלוני וזה אומר לא גרשתי ואיני חייב לה כתובה ונמצאו זוממין בעמנו הייתם: והלא בין היום כו' · כלומר מה ישלמו אלו אם תאמר כל הכתובה והלא שמא ימות או יגרשנה היום או מחר וסופו ליתן לה כתובה נמצאו שלא היו מפסידין אותו כלום: אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו · מספק שאם נתארמלה או נתגרשה יטלנה לוקח ואם מתה יירשנה בעלה ויפסיד מעותיו שנתן ובגמ' מפרש מאי קא מחייב להו תנא דמתני' ליתן: **גמ'** כיצד שמין · כלומר מאי קא מחייב להו למיתב דיש לפתור משנתנו לשני צדדים כיצד הרי יש לאיש ולאשה זכות ספק בכתובה זו היא מצפה שאם ימות או יגרשנה תגבה את כולה והוא מצפה שאם תמות בחייו יירשנה יפה כח זכותו מכח זכותה שהוא אוכל פירות הקרקע המיוחד לכתובתה תמיד ולא היא ועוד שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרא גוביינא ואם באו למכור לאחר זו זכות ספיקה וזה זכות ספיקו שלו נמכר ביותר משלה ולישנא דמתני' משמע שמין זכות ספיקה דקתני כמה אדם רוצה ליתן שאם נתארמלה והא ליכא למימר שאותן דמים יתנו הזוממין שהרי לא זכות ספיקה באו להפסידו אלא זכות ספיקו שהיו מחייבין אותו לפרוע מיד ויש לומר דה"ק שמין זכות ספיקה כמה אדם רוצה ליתן בטובת הנאה שלה ואותו לא ישלמו וכל השאר ישלמו שכל השאר היו מפסידין אותו בעדותם אבל אותן דמים לא היו מפסידין אותו שהרי גם עתה כשהוזמו אם היתה רוצה למכרה יתן לה הבעל ברצון טובת הנאה זו או דלמא זכות ספיקו קאמר מתני' דלישיימו ואותן דמים יתנו העדים ולא מחייבינן להו כולי האי שיתנו כל הכתובה חוץ מטובת הנאתה דשמא לא היה נפסד בעדותן כל כך שאף עתה כשהן זוממין שמא ימות מחר ותגבה הכל כי היא לא תמכרנה לו בטובת הנאה אבל טובת הנאתו יתנו לו שכך היו מפסידין אותו שאם לא הוזמו היה פורע מיד עכשיו שהוזמו יש לו בה זכות ספיקו כבתחלה ושאם נתארמלה דמתני' ה"ק אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובה זו שהיא תלויה בספק שאם נתארמלה תגבנה היא ואם מתה יירשנה בעלה ושמין ב"ד את זכות ספיקו ויתנו לו: רב חסדא אמר בבעל. זכות ספיקו של בעל אומדין כמה אדם רוצה ליתן בו ואותו יתנו הזוממין: רב נתן אמר באשה · זכות ספיקה אומדין ואותו לא ישלמו (וכל השאר ישלמו) וחומר גדול הוא אלגן: אמר רב פפא באשה · שמין כרב נתן ובכתובתה לא ישלמו לו אלא העודף בכתובתה על הדמים הללו אבל לא נכסי מלוג שלה ואע"פ שאף נכסי מלוג היו מפסידין אותו בעדותן מלאכול פירות בחייה ומלירש אותה במותה אין משלמין דיכולין לומר אנו לא העדנו אלא על כתובתה ולא ידענו שהיו לה נכסי מלוג ואני לא כך שמעתיה וכך שמעתי רב חסדא אמר בבעל לפי מה שהן נכסי הבעל אם זיבורית אומדין את טובת הנאתה (ג) כשהלוקח מדקדק בכך רב נתן אמר באשה ובא רב פפא ופירש מאי באשה דקאמר רב נתן בכתובתה שאם ייחד לה קרקע לכתובתה בו ישומו ולבי מגמגם בה חדא היכי מחייבינן להו זכות ספיקה הלא לא היו מפסידין אותו אלא זכות ספיקו ועוד דהכי איבעי ליה למיתני רב חסדא אמר בנכסי הבעל ותו היכא דייחד לה שדה לכתובתה מאי טעמא דרב חסדא דפליג ואע"ג

תוספות

באומר עדות שקר העדתי · ושוב הוזם לכאורה משמע (ג) דכי אמר הכי משלם חלקו דא"כ בקש להפסיד ממון חבירו בעדותו ולא נראה דהא ליתא מאן דמשלם ממון אלא א"כ הוזם במקום פלוני עמנו הייתם לכך יש לפרש עדות שקר העדתי ושוב הוזמו שניהן דהשתא יש לפרש (ד) כדאמר עדות שקר העדתי סותר עדותו ולא שייכא ביה תורת הזמה כי אם בחבירו ופריך הא כל כמיניה אפי' הוא בעצמו אתי לידי הזמה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והוי כלא סתר את דבריו וא"כ הוו שניהם זוממין ומשלמין ממון:

כיצד שמין · אותו זכות שיש לו לבעל בכתובתה דמה שהיא תחתיו יותר מאם גרשה לפי שאתה מוצא אותו יפוי כח שיש לו לבעל במה שהיא תחתיו בב' דרכים האחד אם ימכור לאחר זכות ספיקו שאם מתה יירשנה והשני הוא יקנה מאשתו זכות ספיקה שאם תתאלמן או תתגרש שהיא תמכור לו בדמים מועטים ובענין זה יפה כח זכותו יותר מאם (ה) למכור הוא זכות ספיקו כיצד הרי שהיתה כתובתה ק' מנה אם בא למכור זכות ספיקו יתן לו הלוקח כ' מנה נמצא שזכות הבעל כמה הוא במה שהיא תחתיו עולה לכ' מנה בדרך זה וכשהיא מוכרת כתובתה עולה זכותו ס' מנה לפי שאין זכות ספיקה שוה כמו זכות ספיקו חדא שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרא גוביינא ועוד שהוא אוכל תמיד פירות הקרקע המיוחד לכתובתה ולא היא ולכך כשהוא מוכר זכות ספיקו בכ' מנה האשה מוכרת זכות ספיקה הן לבעל הן לאחר במ' מנה הרי לך שיקנה מאשתו זכות ספיקה שתהא לו כל הכתובה של ק' מנה במ' מנה והשתא בדרך זה עולה יפוי כח וזכות הבעל במה שהיא תחתיו לס' מנה כדפירשתי ולכך מבעי ליה כיצד שמין מי אמרינן דשמין לאשה כמה אדם רוצה ליתן בזכות ספיקה דהיינו ארבעים וכל השאר דהיינו ס' מנה ישלמו שכל השאר (ו) מפסידין אותו בעדותן שמעידין שגירשה שהרי היו מחייבין אותו כל הכתובה ולישנא דמתני' משמע הכי דקתני אומדין כמה אדם רוצה ליתן שאם נתארמלה או נתגרשה משמע דשמין באשה או דלמא הא לא אמרינן לשום באשה לחייב העדים לשלם כל הכתובה חוץ מזכות ספיקה כדפי' שמא לא היה נפסד בעדותם כולי האי דשמא לא תמכור לו האשה זכות ספיקה ולכך אין לנו לשום באשה כדפירשתי אלא שמין בבעל כמה יתנו לו בזכות ספיקו אם ימכור בה דהיינו כ' מנה וכך ישלמו לו העדים שכך מפסידין אותו ושאם נתארמלה או נתגרשה דמתני' לאו למימר דשמין באשה אלא ה"ק אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובה (ז) זו שהיא תלויה בספק שאם תתאלמן או תתגרש תגבנה היא ואם מתה יירשנה בעלה ושמין בית דין זכות ספיקו ויתנו לו: **מעידין** אנו באיש פלוני שגירש אשתו וכו' · וא"ת וליחייבו שאר כסות (ועונה *) דהא מפסידין לאשה וי"ל דמיירי שמעשה ידיה שהן **) בידו שוין כשאר כסות (ועונה) ועוד י"ל שאומרת גירשתני וא"כ מחלה לבעלה אותן (ג') דברים ואע"ג דאמרינן האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת ה"מ היכא דליכא עדים אבל היכא דאיכא עדים לא כדאמרינן בכתובות פרק האשה שנתארמלה (דף כב:): היכא

*) [טעות] **) [נ"ל בידה]

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ג מהל' עדות הלכה ה סמג עשין קט טוש"ע ח"מ סי' לח סעיף א:

יא ב מיי' פי"ח שם הל' ח סמג עשין קי:

יב ג ד מיי' פכ"א שם הלכה א סמג שם טוש"מ סי' לח:

יג ה מיי' שם הלכה ב סמג שם טוש"מ שם:

רבינו חננאל

(הנה) [היינו] לא עשו מעשה ומשלמין : אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו. כגון שבא ואמר אנו פלוני ופלוני העדנו והוזמנו בבית דינו של פלוני וחייבונו ממון זהו משלם לפי חלקו . סר"א כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה איהו נמי לא משלם קמ"ל דמשלם לפי חלקו . אבל אחר שהעיד אם חוזר בו ואמר שקר העדתי לאו כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד . וכי האי גוונא לא א)סגיא דאינו משלם על פי עצמו אלא עדותו שהעיד עדות נכונה חשבינן ומתקיימת . וכן אם נמצא אחד מן העדים זומם אינו משלם כלל דתניא לעולם אין משלמין ממון עד שיזומו שניהן . אבל אם הוזמו כולן משלמין כל אחד לפי חלקו דתנן משלשין במעות ואין משלשין במכות ב) אבל העידו שחייב מלקות ונמצאו זוממין כל אחד לוקה: **מתני'** מעידנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום בין למחר סופו ליתן לה כתובתה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה : כיצד שמין . אמר רב חסדא בבעל . רב נתן בר הושעיא אמר באשה : אמר רב פפא באשה ובכתובתה פי' כשם שהעידו עליה שגירשה בעלה ונתן לה כתובתה ונמצאו זוממין אינן משלמין לה כל כתובתה אלא לפי טובת הנאת כתובתה כאשר הוא מפורש בפרק החובל בחברו (פה: פט.) הלכה חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה ט' כן בכאן משלמין לאיש לפי טובת הנאתו בכתובת אשתו והיא תחתיו : כיצד אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם תמות אשה זו בחיי בעלה ויירשנה בעלה יזכה בה הקונה אותה מן הבעל ואם נתאלמנה או נתגרשה תגבה כתובתה ואבדו מעות הקונה וזהו שהיו מפסידין הבעל בעדותן שגירשה והוא שומטו לעשות לבעל . (וחלקו בזה רב חסדא אמר בבעל שמין אומדין כמה אדם רוצה ליתן כדי לקנות מזה הבעל מה שיירש כתובת אשתו לכשתמות והיא תחתיו כענין שפירשנו למעלה). ושומא זו רב חסדא אמר בבעל כלומר אומדין דעת זה הבעל בכמה מן המעות יתרצה זה למכור כתובת אשתו בטובת הנאה כענין שפירשנו למעלה . ורב נתן בר הושעיא אמר בדעת האשה אומדין ושמין בכמה תתרצה אשה זו שתמכור כתובתה בטובת הנאה כמו שפירשנו למעלה ג) . ורב פפא הוסיף על דברי רב נתן ואמר באשה ובכתובתה הן שמין (ד) נמצא רב נתן ורב פפא חולקין על רב חסדא ורבו עליו : [כאן חסרים מן הכתב ג' שיטין ואלו] : אמר

מסורת הש"ס

פ"ק ממון ביד בעלים מאי ניהו

לקמן ה.

[חגיגה טז:]

[כתובות יח: ב"ק קה. סנהדרין מד:] לעיל ב: לקמן ד: ב"ק ה.

[ב"ק פט.]

הגהות הב"ח

(א) העדתי . נ"ב פירוש דכיון דאמר הכי חייב לשלם חלקו מדיני דגרמי [illegible]

(ג) רש"י ד"ה אמר רב פפא כו' כשהלוקח וכו' שלה. נ"ב ותימה אמאי לא מתייבא לו לפרש אומדין את טובת הנאתה וכל השאר [illegible] : (ג) תוס' ד"ה באומר וכו' משמע דכיון דאמר הכי א"כ בקש וכו' ולא נראה דהא ליכא מאן דמשלם ממון אלא א"כ שניהם הוזמו במקום כצ"ל : (ד) בא"ד לפרש דכשאמר עדות : (ה) ד"ה כיצד למכור הוא זכות ספיקו לאחר כיצד : (ו) בא"ד השאר היו מפסידין : (ז) בא"ד בכתובה של זו :

א) פי' לא מבעיא וכ"ה בטור ח"מ סי' לח בשם רבינו ועי' ש"ך שם ס"ק א' שהאריך בזה . ב) כיצד כו' . ג) ע' רש"י ובערוך ערך שמין א' . ד) דברי ר"פ לא פירש ר"ח ועי' רש"י ובעל המאור ומלחמות ובחידושיו ובערוך שם ובריטב"א :

עין משפט
נר מצוה

יד א מיי' פ"ט מהל' שמיטין הל' יד סמג עשין קמ"ב טוש"ע ח"מ סי' סז סעיף ג ובסי' יג: [יומי מטולי נפשי' הב"ע קמה: ד"ה ואין כשביעית כו']

טו ב מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעיף יא:
טז ג מיי' שם הל' ט טוש"ע שם סעיף י:
יז ד מיי' פ"ג מהלכות אישות הלכה ט סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' לח סעיף ה בהג"ה:
יח ה מיי' פי"ג מהלכות מכירה הל' ג סמג לאוין קע טוש"ע ח"מ סי' רכז סעיף כא:
יט ו מיי' פ"ט מהל' שמיטין הל' י סמג עשין קמ"ב טוש"ע ח"מ סי' סז סעיף ט:
כ ז ח מיי' פי"ג מהל' מלוה ולוה הלכה ה סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' עג סעיף א:
כא ט מיי' פ"י מהל' שבת הלכה י סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שיד סעיף ג ב:
כב י מיי' פ"ז מהל' מקואות הלכה י סמג עשין רמח טוש"ע יו"ד סי' רא סעיף כג:
כג כ מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף כד וסעיף כה:

איבא דאמרי המלוה חבירו (בשטר) לעשר שנים אין שביעית משמטתו · אומר ר"ת הלכה כלישנא בתרא דה"נ מתני' מסייע ליה וקפיד ללישנא קמא (א) וכאוהרות הגיה ר"ת אמן עשר (כסף) כי יטע ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו :

המוסר שטרותיו לב"ד · פירש הקונט' דהיינו פרוזבול ולא נראה דהא במסכת שביעית (פ"י מ"ב) תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול אינו משמט אלמא תרי מילי נינהו לכך נראה דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט :

ושמואל אומר אין לו עליו אונאה · וא"ת מי דמי הכא השביעית והוא עוקר אבל הכא מי יימר דעקר כדאמרי' בכתובות (נ"ח דף נו.) [שמא לא יהא בו אונאה] וי"ל דה"נ מי יימר דעקר שמא יפרע לו קודם :

על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה · פי' הקונטרס על מנת בו' כלומר אני מבטיחך מאונאה שאין בו והרי יש בו אונאה דהוי מקח טעות בכתב(ג) ולא נראה דהיכי מדמה ה"נ על מנת שלא תשמטני שביעית שביעית משמטת והתם לא שייך טעמא דמקח טעות ולכך פי' רשב"ם ע"מ שאין בו אונאה משמע שלא יחול איסור גלוי דלא הוי על המקח ומ"מ הוא אל שאין יכול לבטל (ז) מלחזור אונאה ע"מ שאין לך עלי אונאה כלומר שלא תתבע לי האונאה אלא תמחול לי תנאו קיים וה"נ על מנת שלא תשמט שביעית כלומר שלא יחול איסור שביעית אם ליקח ממך לאחר השמטה שביעית משמטתו והשתא ניחא שפיר :

ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה °לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש מתיב רב כהנא אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהוו אלף זוז בידו בין ליתן מכאן ועד ל' יום ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעי שלומי ליה אמר רבא הב"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד דתנן המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין איכא דאמרי א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו ואע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש אמר רב כהנא אף אנן נמי תנינא אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהוו אלף זוז בידו בין ליתן מכאן ועד ל' יום ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעו שלומי ליה אמר רבא הב"ע במלוה על המשכן ובמוסר שטרותיו לב"ד דתנן המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין ואמר רב יהודה אמר שמואל האומר לחבירו ע"מ שלא תשמטני שביעית שביעית משמטת לימא קסבר שמואל מתנה על מה שכתוב בתורה הוא וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל והא איתמר האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה רב אומר יש לו עליו אונאה ושמואל אומר אין לו עליו אונאה הא איתמר עלה אמר רב ענן לדידי מפרשא לי מיניה דשמואל על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה ה"נ על מנת שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו ע"מ שלא תשמטני שביעית שביעית משמטתו תנא המלוה את חבירו סתם אינו רשאי להובעו פחות מל' יום סבר רבה בר בר חנה קמיה דרב למימר ה"מ במלוה בשטר דלא עביד איניש דטרח דכתב שטר בציר מתלתין יומין אבל מלוה על פה לא אמר ליה רב הכי אמר חביבי אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה תניא נמי הכי המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה אמר ליה שמואל לרב מתנה לא תותיב אבראי עד דמפרשת לה להא שמעתא מנא הא מילתא דאמור רבנן המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה א"ל דכתיב °קרבה שנת השבע שנת השמטה ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת שמטה אלא מה תלמוד לומר שנת השמטה לומר לך [יש] שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה ואמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת מתקיף לה רב כהנא וכי מה בין זה למעפורת חבית א"ל זה חבור וזה אינו חבור ואמר רב יהודה אמר רב שלשה לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב של יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו מתקיף לה רב כהנא וכי מה בין זה למי צבע דתנן ר' יוסי אומר מי צבע פוסלין את המקוה בשלשה לוגין א"ל רבא התם מיא דצבעא מקרי הכא חמרא מיא מקרי והתני רבי חייא הורידו את המקוה אמר רבא לא קשיא הא רבי יוחנן בן נורי הא רבנן דתנן שלשה לוגין מים

חסר

ואע"ג דהשתא · בשביעית לא קרינא ביה לא יגוש שהרי אם בא לגבות בלא שביעית נמי הוא יכול לא תימא' כיון דלא קרינן ביה לא יגוש לא קרינן ביה שמוט דסוף אתי לידי לא יגוש והכי משתמע ביה קרא לא יגוש במוטו את רעהו כי קרא שמטה קודם לכן : מוסר שטרותיו לב"ד · הוא פרוזבול שהתקין הלל שכתוב בו מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה : אין משמיטין · דלא קרינן ביה לא יגוש שהרי הוא תובע כנוס : לדידי מיפרשא לי כו' אין לו עליו אונאה · שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים ואם אמר לו ע"מ שאין בו אונאה אין זה מתנה שימחול לו אונאתו אלא שוא התנה עמו שאינו אונהו במכר זה והרי אנו רואים שיש בו אונאה ובהאי מודה שמואל דיש לו עליו אונאה ה"נ אם אמר לו הלוה הלוני על מנת שלא תשמטני אתה בשביעית תנאו הוא זה ואע"פ שהתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים אבל אם אמר לו על מנת שלא תשמטני שביעית השביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תהא השביעית משמטת לפיכך אין כאן תנאי : חביבי · התנוס של דודי רבי חייא אחי אביו היה : שהוא כזו · שקרויה שנה : הפותח בית הצואר · שעושה פה לחלוק חדש : חייב · שתיקן כלי הלא דנקט לה הכא משום דאמר רב יהודה לעיל המלוה את חברו לעשר שנים כו' ואותבינהו רב כהנא נקט נמי לשלנוי הנך מילי דשמעתין דאמרינהו רב יהודה ואותבינהו רב כהנא : וכי מה בין זה למעופת החבית · דאמרינן בפרק חבית שנשברה (שבת דף קמו.) ומותר דהלכה כנבות כסייף לפתוח את החבית : זה · דבית הצואר היה חיבור הלכך פתח תיקון הדש הוא זה אבל במעופה אע"פ שהיא שותה על פי החבית כמיש אין זה חיבור ומיה לה כפתיחה ושימדת : מסר קורטוב לא גרסינן ברב יהודה : לא פסלוהו · דל כתר תורתא ויין הוא שוסל את המקוה ופסול מקוה במים שאובין מדרבנן הוא : והתני ר' חייא · שלשה לוגין מים שנפל לתוך קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה : הורידו את המקוה · מהכשרו לפסול : הא ר' יוחנן בן נורי · רב כרבי יוחנן בן נורי דאזיל בתר חזותא :

חסר

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לי' שנים אין שביעית משמטתו ואע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. ופשיטא ליה מגוא דתנן אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכו' אלא בין ליתנם מכאן עד שלשים יום ובין ליתנם מכאן ועד עשר שנים ואי אמרת מהלוה לעשר שנים שביעית משמטתו כולהו אלא בעי לשלומי וכו' ותריצנא במלוה על המשכון או במוסר שטרותיו לב"ד. ואמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו על מנת שלא תשמטני שביעית בו' ואמרינן אמר רב ענן לדידי מפרשא לי מיניה דשמואל על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה. על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה. תניא נמי על מנת שלא תשמטני שביעית אין שביעית משמטתו על מנת שאין

חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו *וכן ג' לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב חלב ומראיהן כמראה מים ונפלו למקוה לא פסלוהו ר' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר המראה (א) הא מיבעיא בעי לה רב פפא דבעי רב פפא רב תני חסר קורטוב ברישא אבל שלשה לוגין לתנא קמא פסלי ואתא ר' יוחנן למימר הכל הולך אחר המראה ורב (ב) אומר כר' יוחנן בן נורי או דלמא רב לא תני חסר קורטוב ברישא ור' יוחנן בן נורי כי פליג אסיפא הוא דפליג ורב דאמר כדברי הכל לרב פפא מיבעיא ליה לרבא פשיטא ליה *אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא אמר ליה אביי את אמרת *לה ניהלן והכי אמרת ניהלן דרב לא תני חסר קורטוב ברישא ורבי יוחנן אסיפא פליג ורב דאמר כדברי הכל ואמר רב יהודה אמר רב חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא אבל נהרא בעלמא לא תניא נמי הכי חבית מליאה יין שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שאובין שלא יהו במקום אחד [ג] וכן ככר של תרומה שנפל שם טמא מאי וכן מהו דתימא התם אוקי גברא אחזקיה הכא אוקי תרומה אחזקה קמ"ל:

מתני' *מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דברי ר' מאיר וחכ"א *כל המשלם אינו לוקה מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין לוקין שמונים משום (שמות כ) לא תענה ברעך עד שקר ומשום (דברים יט) ועשיתם לו כאשר זמם דברי ר' מאיר וחכ"א *אין לוקין אלא ארבעים: **גמ'** בשלמא

רש"י

חסר קורטוב גרסינן הכא ברישא ובסיפא: לא פסלוהו · משום דחסרו קורטוב אבל אי הוו מעיקרא שלשת לוגין שלמים ונפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין פסלוהו והא דתני רבי חייא הורידו את המקוה כי האי תנא סבירא ליה: לא פסלוהו · טעמא דסיפא נמי משום דחסר קורטוב הוי וגבי יין נמי הוי מצי למיתני כי האי גוונא ברישא וניתנינהו בחדא בבא הכי שלשת לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב יין או חלב בין שמראיהן כמראה מים בין שמראיהן כמראה יין לא פסלוהו אלא כי אורחא דמילתא קתני להו שהיין שהוא אדום הופך את המים ממראיהן אבל החלב אין דרכו להפוך את מראיתן: הכל הולך אחר המראה · וגבי יין אפילו הוו מעיקרא שלשת לוגין שלמין כיון דמראיהן כמראה יין לא פסלוהו ורב כוותיה סבר ליה וגבי חלב אע"ג דמעיקרא חסר קורטוב הוו משלים להו חלב: והא מיבעיא בעי לה כו'. אהא (ג) פרכינן דאוקימנא לרב כרבי יוחנן בן נורי ולא כרבנן: דבעי רב פפא · רב דאמר לעיל לא פסלוהו היכי תני מי תני חסר קורטוב ברישא ואי הוו שלמים פסלו ודלא כרב ואיהו דאמר כר' יוחנן או דלמא רב לא תני ברישא חסר קורטוב ואמרה למילתיה דלעיל אפילו כרבנן דרבנן תרוייהו בעו שיעורא וחזותא ורב דאמר כדברי הכל דכולי עלמא חזותא מיהא בעינן: לרבא פשיטא ליה · דרב תני חסר קורטוב ברישא דלא בעי תנא קמא אלא שיעורא ורב דקפיד נמי אחזותא כר' יוחנן בן נורי אמרה למילתיה: אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא · תלמידו של רב יהודה אני ולא שמעתי מפיו שמועה זו דאמרן לעיל בשמיה ג' לוגין מים שנפל לתוכן כו': א"ל אביי כו'. רב יוסף חלה ושכח תלמודו *והיה אביי מזכירו מה שקיבל הימנו: ואת אמרת ניהלן. כששנית משנה זו אמרת לנו עליה ההיא מימרא דרב יהודה אמר רב ופירשת לנו דרב לא הוה תני חסר קורטוב ברישא ואמר למילתיה לדברי הכל: הטובל שם · בתוכו מקום: לא עלתה לו טבילה · שמא כל מים שהיו בחבית עומדים יחד ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין וזה אחד מן הפוסלין את התרומה: אי אפשר לשלשת לוגין כו' · לא גרסינן דהא ודאי אפשר אלא חיישינן לשמא וסיפא דמילתא מוכחא דמשום שמא הוא דאמרינן לקמן טעמא משום דמוקמינן גברא אחזקיה: תניא נמי הכי · דחיישינן בים הגדול למקום הנופלין בו שהם עומדים במקומם: חבית של יין גרסינן בברייתא והכי גרסינן בתוספתא (דמקואות פ"ה): וכן ככר של תרומה שנפל שם · אחר שטבל זה ועלה: טמא · שמא היין עומד במקומו ונטמא מחמת האדם וחזר וטימא את הככר: מאי וכן · פשיטא כיון דחיישת לשמא היין עומד במקומו היכא למיחש שנטמא הככר: מהו דתימא · אף על גב דלגבי טבילה חיישינן לגבי ככר לא חיישינן דהא מילתא ספיקא היא אי קאי יין בדוכתיה אי לא וגבי גברא הוא דאמרינן לא עלתה לו טבילה אוקי גברא אחזקיה *והוא טמא היה ובטבילת ספק אתה בא לטהרו אל תטהרנו מספק והכא אוקי תרומה אחזקה והיא בחזקת טהורה קיימא קמ"ל: מתני' שלא השם המחייבו מלקות מחייבו תשלומין · מלקות משום לא תענה ותשלומין משום כאשר זמם: השם. המקרא: כל המשלם אינו לוקה. דכתיב כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ובמסכת כתובות (דף לג.) מקשינן ונימא כל הלוקה אינו משלם וילקו כל הזוממין ולא ישלמו ומשנינן בפירוש רבתה תורה עדים זוממין לתשלומין ויליף לה התם: אין לוקין אלא ארבעים. משום כאשר זמם אבל משום לא תענה לא לקי כדמפרש בגמרא: גמ' מוציא

תוספות

אמר רב יהודה אמר רב חבית מלאה מים · כך גיר' הקונטרס וקאמר לא עלתה לו טבילה משום מים שאובין ולא נראה דהא מדשוי להו השקה כמחוברים לטהרם מטומאה הוא הדין לענין טבילה נמי ועוד דאמרינן בביצה (דף יח: ושם) מטבילין כלי על גבי מימיו לטהרו והיכי סלקא ליה טבילה לגו מנא הא המים שבתוכו שאובין ולא מיערבי ובהשקה בעלמא *עדיף להו אלא ודאי נעשין מחוברין גם לענין טבילה לכך נראה דגרסינן במילתיה דרב יהודה חבית מלאה יין ולכך לא עלתה לו טבילה דמי הים קוו וקיימי ושמא עדיין הוא צבור ועומד במקומו (ד) ואיסור ניכר וטובל ביין אבל נהרא בעלמא לא דודאי מתערב במים ואז לא היה בעין ועלתה לו טבילה ומיירי ביין לבן שאינו משנה מראית המים דאי ביין אדום ניחזי אם שינה מראית המים אם לא: **תניא** נמי הכי חבית מלאה יין · וגם רש"י לא גרים הכא מים כי אם יין דאם לא כן מאי קאמר וכן ככר של תרומה שנפל לשם טמא (ה) והא [אפי'] בעינייהו ולא נתערבו מ"מ הויה מקבלת טומאה (וטהרה) [דטהרו] בהשקה דהרי הם מחוברין למקוה והכי תנן בביצה (דף יח:) מטבילין כלי ע"ג מימיו לטהרו: **לוקין** ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין · פי' (ו) מקרא דמביאן לידי מכות דהיינו מלא תענה אינו מביאן לידי תשלומין אלא מקרא ועשיתם לו כאשר זמם ומשמע דאי ליכא אלא חד קרא אינו לוקה ומשלם וקשה הא אמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף צא. ושם) החוסם פי פרה לדוש בה לוקה ומשלם אע"ג דליכא אלא חד לאו דלא תחסום לכך פירש ה"ר מאיר מבורגוני דה"ק שלא השם המביאן לידי מכות (ז) אינו צריך להביאן לידי תשלומין דתשלומין לא בעו אזהרה דאי בעו אזהרה ודאי לא לקי דלא למלקות אתא כי אם לתשלומין כדאמרינן (לקמן דף יג:) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו אלא לא בעו אזהרה דליכא אזהרה בשן ועין וכתיב שלם ישלם בלא אזהרה הלכך לא תענה למלקות אתא וכן בחסימה דלא תחסום ע"כ לא אתיא אלא למלקות דתשלומין ממילא נפקא דכיון דאינו רשאי לחסום דין הוא שישלם מה שראויה לאכול באותה שעה דליכא למימר דלאזהרה אתא לממון ולא למלקות דאם כן לכתוב קרא בלשון עשה האכל שור בדישו ומשנה שפיר דאם לא האכיל חייב אלא ע"כ לאזהרה כי אתא למלקות אתא: בשלמא

עין משפט נר מצוה

כד א ב מיי' פ"ז מהל' מקואות הלכה יא סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' רא סעיף כג:
כה ג מיי' שם הל' ח [וע"ע פ"ו הל' י] סמג שם:
כה [ג] [שם]:
כו ד מיי' פי"ח מהל' עדות הל' א ופי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב טח"מ סי' לח:
כז ה מיי' פי"ח מהל' עדות הל' א סמג עשין קי:

רבינו חננאל

[חסר קורטוב] מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה היין ונפלו למקוה לא פסלוהו. ג' לוגין חסר קורטוב ונפל לתוכן קירטוב חלב והרי מראיהן כמראה מים ונפלו למקוה לא פסלוהו ר' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר הנראה: ואקשינן. איני דפשטה רב כר' יוחנן בן נורי ור' חייא כרבנן והא רב פפא מיבעיא הוה בעי לה (ואמר) והוה אמר רב ברישא דמתני' הכי תני לה ג' לוגין מים חסר קורטוב ונפל לתוכן קורטוב יין לא פסלו המקוה הא ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין פסלי המקוה ור' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר הנראה וכיון שמראיהן כמראה יין אע"פ שנפל לתוך ג' לוגין לא פסלו המקוה ורב דאמר כר' יוחנן בן נורי או דלמא רב מתניתין ג' לוגין שנפל לתוכן קורטוב יין לא פסלו המקוה תני לה ורב דאמר לדברי הכל ור' יוחנן בן נורי בחלב הוא דפליג ואסיפא דקתני ג' לוגין חסר קורטוב הוא דפליג אבל ארישא מודה. ואמרינן רב פפא הוא דמיבעיא ליה אבל רבא פשיטא ליה. וראינו משניות מדוקדקות שאין כתוב בהן ברישא דמתניתין חסר קורטוב א) וקיימא לן כרב לדברי הכל ב). קירטוב מפורש בהמוכר את הספינה (דף צ.) שהוא חלק א' מח' בשמינית: רב יוסף כשחלה איעקר ליה תלמודיה ושכח ממנו לפיכך היה אומר לא שמיעא לי הא שמעתא וכך מפורש בנדרים: אמר רב חבית מליאה מים שנפל לים הגדול הטובל באותו מקום לא עלתה לו טבילה לפי שאי אפשר ג) לג' לוגין מים שלא יהיו במקום אחד. ותניא כוותיה. ודווקא בים הגדול דקוו וקיימי מיא אבל בנהרות דמשכי לא. תניא בתוספתא ד) חבית שנשברה בים ומרא' אותו מקום כמרא' יין הטובל באותו מקום לא עלתה לו טבילה ולא עוד אפילו נפל שם ככר של תרומה טמא:

מתני' מעידנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין דברי ר' מאיר. פי' לוקין שעברו על לא תענה ומשלמין מדכתיב ועשיתם לו כאשר זמם. וחכ"א כל המשלם אינו לוקה ואמרינן

[עירובין י' וש"נ] | כתובות לג: | [בנדרים מא.]

א) וכן פי' כל המפרשים דמתני' ועי' תוס' רפ"ק שם ועי' בתוס' שבת כאן: ב) נראה שכוון רבינו בזה דאין הולכין אחר המראה רק בנפל לתוכן יין דאתיא כר"ס אבל בסיפא קיי"ל כת"ק דאין הולכין אחר המראה וכן פסקו הפוסקים: ג) עי' ריטב"א: ד) עיין בחי' הרמב"ן שכתב וכן ר"ת הביא זו התוספתא כאן בלשונה וכו' אלא שאין זה מחוור בעיני וכו':

הגהות הב"ח (א) גמ' כמראה והא מיבעיא: (ב) ורב דאמר כר' יוחנן: (ג) רש"י ד"ה והא כו' אהא פריך דאוקימנא: (ד) תוס' ד"ה אמר וכו' במקומו ואינו ניכר: (ה) ד"ה תניא וכו' טמא דאע"פ דשו בעינייהו וכו' מ"מ הככר אינה מקבלת: (ו) ד"ה לוקין וכו' פי' רש"י מקרא: (ז) בא"ד מכות מביאן לידי תשלומין כלומר אינו צריך:

בשלמא לרבנן °*כדי רישעתו כתיב משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות אלא רבי מאיר מ"ט אמר עולא גמר ממוציא שם רע מה מוציא שם רע *לוקה ומשלם אף כל לוקה ומשלם מה למוציא שם רע שכן קנס סבר לה *כר' עקיבא דאמר עדים זוממין קנסא הוא איכא דמתני להא דעולא אהא *דתניא °לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר וגו' בא הכתוב ליתן עשה אחר ל"ת לומר שאין לוקין עליו דברי ר' יהודה ר' *עקיבא אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דה"ל לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו מכלל דר' יהודה סבר *לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מנא ליה אמר עולא גמר ממוציא שם רע מה מוציא שם רע לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו °מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם אלא אמר ריש לקיש גמר מעדים זוממין מה עדים זוממין לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מה לעדים זוממין שכן אין צריכין התראה מוציא שם רע יוכיח *וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן לאו שאין בו מעשה ולוקין עליו אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מה להצד השוה שבהן שכן קנס הא לא קשיא רבי יהודה לא סבר לה כרבי עקיבא אלא מה להצד השוה שבהן שכן *יש בהן צד חמור ורבי יהודה צד חמור לא פריך ורבנן האי °לא תענה ברעך עד שקר מאי דרשי ביה ההוא מיבעי ליה לאזהרה לעדים זוממין ורבי מאיר אזהרה לעדים זוממין מנא ליה אמר רבי ירמיה נפקא ליה °והנשארים ישמעו ויראו ולא יוספו עוד ורבנן ההוא מיבעי ליה להכרזה

רש"י

מוציא שם רע · לא מצאתי לבתך בתולים: לוקה ומשלם · דכתיב (דברים כב) ויסרו אותו וענשו אותו ואמרי' בכתובות (דף מו.) ויסרו זה מלקות וילפינן לה מקראי: שכן קנס · וכל קנס חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן לממונא: איכא דמתני לה · להא דעולא: לומר שאין לוקין עליו · שהעשה האמור אחריו תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו: לא מן השם הוא זה · אין טעם זה עיקר דלאו שניתק לעשה אין לוקין עליו אלא מפני מה המותיר אינו לוקה לפי שהוא לאו שאין בו מעשה: גמר מעדים זוממין מה עדים זוממין לאו שאין בו מעשה ולוקין · עדים זוממין לוקין על דיבורם בעדי בן גרושה ובן חלוצה: עדים זוממין אין צריכין התראה · בכתובות אמרינן טעמא באלו נערות (דף לג.) נתרי בהו אימת כו' אבל כל שאר עונשין בב"ד של מטה צריכין התראה: צד חמור לא פריך · הואיל וחומרו של זה אינו חומרו של זה אין טעם המלקות תלוי בו: לאזהרה לעדים זוממין · לענשן בדין הזמה ולא ניתן לעונש מלקות אלא שלא היה לו לענשן בדין הזמה אלא א"כ הזהיר: והנשארים ישמעו ויראו ולא יוספו לעשות · הרי אזהרה בפרשת עדים זוממין כתיב: להכרזה

תורה אור

תוספות

בשלמא לרבנן כתיב כדי רשעתו כו' · והאי רשע רוצה לומר ממון כדמוכח בכתובות (דף לב: ושם) אלא ר' מאיר מאי טעמא פירוש הא כתיב כדי רשעתו דמשמע משום רשעה אחת אתה מחייבו וכו' וא"ת ומאי פריך והא בכתובות מוקי האי קרא ללוקין ולמיתה וי"ל דכל זה מן הפירכא אלא לר' מאיר הוה ליה למדרש ולומר רשעתו שאין אתה מחייבו משום שתי רשעיות *ולא ללוקין ולמיתה: גמר ממוציא שם רע · וא"ת לילפו נמי עדים זוממין ממוציא שם רע דהע"פ (א) דהאי לאו שאין בו מעשה ולמה לי והיה אם בן הכות הרשע וי"ל לומר דמוציא שם רע גופיה לא ידענא דלקי אלא מוהיה אם בן הכות הרשע כדקאמר בפ' נערה שנתפתתה (כתובות דף מו.) למדנו יסרו מויסרו ויסרו מבן [ובן מבן והיה] אם בן הכות הרשע: סבר לה כר"ע דאמר עדים זוממין קנסא הוא · פי' ולהכי יליף ליה ממוציא שם רע ורבנן סברי ממונא הוא ולהכי לא ילפינן ליה ממוציא שם רע משמע דלר"מ אינו לוקה ומשלם אלא גבי קנס אבל גבי ממון לא וקשה דבפ' השוכר את הפועלים (ב"מ דף צא. ושם) תניא החוסם פי פרה ודש בה לוקה ומשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור ומוקי לה כר' מאיר דאית ליה לוקה ומשלם והתם ממון הוא ועוד דאמרינן בפ' אלו נערות (כתובות דף לג: ושם) ר"מ לוקה ומשלם אית ליה מת ומשלם לית ליה משמע בכל ענין וכן קשה (ב) מדרבנן דע"כ לא פליגי רבנן עליה דרבי מאיר אלא משום דסבירא להו דעדים זוממין ממונא הוא ולכך לא מצי יליף ממוציא שם רע אבל בקנס מודו דילפינן לוקה ומשלם ממוציא שם רע ובפרק אלו נערות (ג) (שם דף לג.) גבי קנס פריך הא קי"ל דאינו לוקה ומשלם פירוש כרבנן דר"מ אלמא פליגי רבנן אפי' גבי קנס וי"ל דודאי בין לר"מ בין לרבנן ליכא חילוק בין ממון לקנס לענין דין דלוקה ומשלם דהא מכדי רשעתו ילפינן ליה וכדי רשעתו כתיב גבי עדים זוממין הלכך לר' מאיר דסבר עדים זוממין קנסא הוא ושפיר ילפינן להו ממוציא שם רע למימרא דלוקין ומשלמין א"כ כדי רשעתו דנכתב גבי דידהו דממעט שתי רשעיות ליכא לאוקומה במלקות וממון וצריכי לאוקומי במיתה ומלקות כדאיתא בפ' אלו נערות א"כ ודאי אמר ר"מ בכל דוכתי דלוקה ומשלם אף לגבי ממון דמהיכא תיתי למעוטי אבל רבנן דסבירא להו דעדים זוממין ממונא הוא לכך לא ילפינן ממוציא שם רע דלוקה ומשלם והלכך דרשינן מקרא מכדי רשעתו במספר למעוטי שתי רשעיות במלקות וממון דאינו לוקה ומשלם מעתה יאמרו רבנן בכל מקום אף גבי קנס דאינו לוקה ומשלם מכדי רשעתו דהא משמע שפיר דאתי למעוטי כל ב' רשעיות בין ממון בין קנס: הא לא קשיא ר' יהודה לא סבר לה כר"ע · דאמר עדים זוממין קנסא הוא משמע הכא דלר"ע דאית ליה דעדים זוממין קנסא לית ליה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו דלא מצי יליף מהאי דינא וקשה דהא ר"ע אמר (לקמן דף כא:) המקיים כלאים בכרם לוקה ופירש בערוך דהיינו שמניח אותו בסוף שדהו כשמגלה זרועה דהוי לאו שאין בו מעשה לכך נראה דהמקיים כלאים בכרם היינו שעשה גדר סביב הכלאים א): אלא מה להצד השוה שבהן שיש בהן צד חמור · זה אין צריך התראה °וזה לוקה ומשלם ותימה דהא אין זה פירכא שוה ופירש ר"י דפריך שכן הם משונים ביותר מאשר מלקות שאין צריך התראה °מה שאין כן בשאר מלקיות ועוד יש לומר שכן יש בהם צד חמור שהן לוקין על דיבורם שלא שוו אלא במוגא פיהם דהכי נמי פריך בירושלמי לעיל גבי ההיא דגמרינן ממוציא שם רע ופריך מה למוציא שם רע שכן דיבור הוא ור' יהודה (ד) סבר צד חמור לא פריך לפי' *דירושלמי דעדים זוממין כדיבורן איתעביד מעשה ג): ורבנן האי לא תענה מאי עבדי ליה · דהא דקאמר לעיל גבי לא תענה משום דהוי לאו שאין בו מעשה היינו אי לאו קרא דוהגדיקו אבל בתר דגלי לן קרא דוהגדיקו דשייך ביה מלקות יש לנו לומר (ה) דלקי מלא תענה ואם תאמר דלא לילקי *משום *דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו והכא האי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד עדות נפשות מיהו יש לומר דעדיפא משני דלגבי מלקות גופיה איצטריך לאזהרה כדפרי' אבל לעיל גבי מאתים זוז קשה למה לי כדי רשעתו לומר דלא לקי תיפוק ליה דלא תענה הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו וכי תימא לגבי אזהרת ממון (ו) דנפקא מינה לא חשיב לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד זה אינו דהא אמרינן בפרק מי שהחשיך (שבת דף קנד. ושם) דמתמר בשבת דלא לקי משום דנפיק מלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך והשתא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד במלאכת גופו אע"ג דבמחמר גופיה ליכא שום לד דמיתת ב"ד מכל מקום חשיב ליה לאו שניתן לאזהרת מיתה בית דין כיון דלאו דידיה אתיא נמי למיתת ב"ד הכא נמי לא שנא וי"ל דשאני הכא דגלי קרא כדאמר רחמנא והיה אם בן הכות הרשע מכלל דלקי משום לא תענה דלא ענש אלא א"כ הזהיר אבל מ"מ קשה לעיל (ד' ב:) דפריך ותיפוק ליה מלא תענה ולמה לי והיה אם בן הכות הרשע ליבעי אי לאו דגלי קרא הוה אמינא דלא לקי משום דלא תענה (ז) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כדפרישית וי"ל דעדיפא מיניה משני ועוד יש לומר דפריך לר"מ דנפקא ליה אזהרה לעדים זוממין מולא יוספו לעשות: לאזהרה לעדים זוממים · ואם תאמר לעיל גבי מעידים שחייב מאתים זוז לימא האי טעמא לרבנן למה ליה למימר מכדי רשעתו נפקא ויש לומר דהכי קאמר לאזהרת עדים זוממין שמעידין באיש פלוני שחייב מלקות דלא הוי לקי מכאבר ומה אי לאו הזהיר דלא ענש עונש הגוף אלא אם כן הזהיר אבל לעיל דמיירי מכאבר ומם דממון ודאי לא בעי אזהרה:

א) [וע"ע תוס' ע"ז סד. ד"ה ר"ע אומר] ג) [ועי' תוס' כתובות לג: ד"ה שכן]

אין

עין משפט נר מצוה

כח א מיי' פ"ג מהל' נערה הלכה א סמג לאוין כז ועשין נו:

כט ב מיי' פ"ו מהל' קרבן פסח הל' יא:

ל ג מיי' פי"ח מהלכות עדות הלכה ד:

רבינו חננאל

ואמרינן בשלמא לרבנן כו'. ופשוטה היא. אלא לר' מאיר דקתני לוקה ומשלם מאי טעמא. ואמרינן גמר ממוציא שם רע דכתיב ביה ויסרו אותו וכתיב ביה וענשו אותו מלקות וממון כך עדים זוממין לוקין ומשלמין. ופרכינן מה למוציא שם רע שכן קנס כדכתיב וענשו אותו. ושנינן ר' מאיר כר' עקיבא סבירא ליה דתנן (לעיל ב:) משום ר' עקיבא אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן מכלל דאינון קנס וקי"ל מודה בקנס פטור. איכא דמתני לשמעתא דעולא אהא דר' יהודה דמחייב א) המותיר מלקות אע"פ שאין בו מעשה. ואמר עולא גמר ר' יהודה המותיר קדשים ממוציא שם רע. ודחי' מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם. א"א אמר ריש לקיש ר' יהודה מעדים זוממין שהוא לאו שאין בו מעשה ולוקין גמר המותיר. ופרכינן מה לעדים זוממין שכן אין צריכין התראה כו' ופשוטה היא. ואסיק' מה להצד השוה שבהן בעדים זוממין ובמוציא שם רע שכן תרוייהו קנס. ודחי' ר' יהודה לא סבר להא דר' עקיבא דאמר עדים זוממין קנסא הוא. ופרכינן דרך אחר מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד חמור עדים זוממין לא צריכי התראה מוציא שם רע חייב מלקות וממון תאמר במותיר שאין בו אחד מאלו:

א) נ"א הטעם דניתק לעשה:

הגהות הב"ח

(א) תד"ה גמר וכו' דהע"פ דהוי לאו שא"צ מעשה לוקין ולמה: (ב) ד"ה סבר כו' קשה לרבנן דע"כ לא: (ג) בא"ד אלו נערות. נ"ב ריש דף ל"ג וע"ש בתוס': (ד) ד"ה אלא וכו' ור' יהודה דסבר צד וכו' דירושלמי נמי ניחא דעדים זוממין: (ה) ד"ה ורבנן וכו' יש לנו לומר דלילקי מלא תענה וא"ת אכתי לא לקי מלא תענה משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דאין לוקין וכו' בעדות נפשות הוא מיהו י"ל דעדיפא מיניה משני וכו' לאזהרה אבל לעיל כנ"ל ותיבת כדפרי' נמחק: (ו) בא"ד ממון דנפיק מינה וכו' פי' שהחשיך אמרינן דמחמר: (ז) בא"ד תענה הוי לאו:

גליון הש"ס

גמ' מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם. קשה לי דהא גופא מילף דלוקה ומשלם הא דליכא למילף כן דמה למש"ר שכן קנס וא"כ נצרוך בקיצור מה למש"ר שכן קנס ואי דפירכת הש"ס דהא יליף [illegible] הא עדים זוממין קנסא מ"מ אינו [illegible] ביעת תוס' הכא במונין דהא [illegible] דלוקין ואצטריך נמי לא תענה והאי [illegible] סתר מאי תרצי ביה הוא מוקשה: תוס' ד"ה ורבנן כו' משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד [illegible] וגם לתירוצם דעדיפא מיניה משני [illegible]

מסורת הש"ס

[לקמן יג: כתובות לג. ב"ק סג:]

[לעיל ב: ב"ק ה.]

לקמן טז. פסחים פד. סנהדרין סג. שבועות ג: חולין פג: קמא: תמורה ד:

[ב"מ צא. וכתובות כט: תמורה ג. סנהדרין סג. לקמן טו. כ:]

[קדושין כא. וש"נ]

[פסחים עז. כתובות לב. סוטה כט:]

רש"א ולוקה ומשלם רש"י

ירושלמי משום כו' מה"ש

לא תענה משום דהוי לאו שאין בו מעשה רש"א

תורה אור: דברים כה · שמות כב · שמות כ · דברים יט

*להכרזה ורבי מאיר הכרזה מישמעו ויראו נפקא: **מתני'** *משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם אבל אם העידוהו שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים: **גמ'** מנא ה"מ *אמר אביי נאמר °רשע בחייבי מלקות ונאמר °רשע בחייבי מיתות ב"ד *מה להלן אין מיתה למחצה אף כאן אין מלקות למחצה °רבא אמר בעינן °כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא אי הכי ממון נמי ממון מצטרף מלקות לא מצטרף: **מתני'** אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן כיצד אמרו מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי נהרג זה או ההורג זה היה עמנו אותו היום במקום פלוני אין אלו זוממין *אבל אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם באו אחרים והזימום באו אחרים והזימום אפי' מאה כולם יהרגו רבי יהודה אומר *איסטטית היא זו ואינו נהרג אלא כת הראשונה בלבד: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב אדא דאמר קרא °והנה עד שקר העד שקר ענה עד שתשקר גופה של עדות דבי ר' ישמעאל תנא °לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות אמר רבא באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו והלא במערב בירה עמנו הייתם חזינן אי כדקיימי במערב בירה מיחזא חזו למזרח בירה אין אלו זוממין ואם לאו הרי אלו זוממין פשיטא מהו דתימא ליחוש לנהורא בריא קמשמע לן ואמר רבא באו שנים ואמרו בסורא בצפרא בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו בפניא בחד בשבתא עמנו הייתם בנהרדעא חזינן אי מצפרא לפניא מצי אזיל מסורא לנהרדעא לאו הוו זוממין ואי לאו הוו זוממין פשיטא מהו דתימא *ליחוש לגמלא פרחא קמ"ל ואמר רבא באו שנים ואמרו בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו עמנו הייתם בחד בשבתא אלא בתרי בשבתא הרג פלוני את הנפש ולא עוד אלא אפי' אמרו ערב שבת הרג פלוני את הנפש (א) נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר קטלא הוא מאי קמ"ל תנינא *לפיכך (ב) נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה סיפא מה שאין כן בגמר דין איצטריכא ליה באו שנים ואמרו בחד בשבתא נגמר דינו של פלוני ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בערב שבת נגמר דינו של פלוני ולא עוד אלא אפי' אמרו בתרי בשבתא נגמר דינו של פלוני אין אלו נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא בר קטלא הוא וכן לענין תשלומי קנס באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר משלמין ולא עוד אלא אפילו אמרו בערב שבת גנב וטבח ומכר משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ונגמר דינו ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא ערב שבת גנב וטבח ומכר ונגמר דינו ולא עוד אלא אפי' אמרו *) בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובתרי בשבתא נגמר דינו אין משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא בר תשלומין הוא: רבי יהודה אומר איסטטית היא זו כו':

אי

*) גירסת רש"א אמרו בתרי בשבת גנב וטבח ומכר ונגמר דינו

רש"י

להכרזה. דאמרינן בסנהדרין באלו הן הנחנקין (דף פט.) ארבעה צריכין הכרזה לאחר שנענשו בב"ד צריכין ב"ד להכריז כך וכך נהרג פלוני בב"ד על עבירה פלונית כדי לרדות את השומעין: מישמעו ויראו נפקא. ואזהרה מלא יוספו: **מתני'** משלשין בממון. כדמפרש ואזיל: **גמ'** מנהני מילי. דכל אחד סופג את הארבעים: רשע בחייבי מיתות. אשר הוא רשע למות: בחייבי מלקות. אם בן הכות הרשע: כאשר זמם. שיקבל הנדון מלקות שלימה: ממון מצטרף. והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם: **מתני'** שיזומו את עצמן. שיזימו אותן בעסקי גופן ולא בעסקי ההורג והנהרג כדמפרש ואזיל: באו אחרים. שהעידו עליו כעדות הראשונים: והזימו. אלו השנים שהזימו את הראשונים הזימו גם את האחרונים: אפילו. אם הן מאה כתות זו אחר זו וכת אחת הזימתן כולן יהרגו: איסטטית היא זו. הכת הזאת כת של עדות סרה וסטיה היא כך נטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד עליו: **גמ'** גופה של עדות. גופן של עדים: לענות בו סרה. בפרשת עדים זוממין כתיב סרה עדות המוסרת שהוסרו משם: בירה. טרקלין גדול: לנהורא בריא. שמא מאור עיניהם של אלו בריא וצופין למרחוק יותר ממנו: גמלא פרחא. מין גמלים יש שהם קלים במרוצתם כעוף הפורח: ולא עוד אלא אפי' אמרו. המזימין בערב שבת הרגו שהקדימו חובתו יותר מן הראשונים: הרי אלו. הזוממין נהרגין ולא אמרינן בגברא קטילא אסהוד: מאי טעמא דבעידנא דקא מסהדי. כשבאו יום שלישי בשבת להעיד עליו אכתי גברא לאו בר קטלא שלא הועד עליו בבית דין ואילו הוה אתי ומודה הוה מיפטר נמצא שהם היו מחייבין מיתה את מי שאינו ראוי למות: מאי קמ"ל. דאע"ג דאיהו מיקטיל אינהו מיקטלי תנינא במתני' בפרקין (דף ו:) גבי שנים רואין *אותם מחלון זה כו' הוא והן נהרגים: מה שאין כן. בהזמת עדי גמר דין: ולא עוד כו'. שאע"פ שאלו האחרונים מאחרים את זמן גמר דינו מ"מ מודים הן שביום שבאו הזוממין להעיד עליו בשלישי בשבת כבר היה דינו נגמר מאתמול ובגברא קטילא אסהוד: וכן לענין תשלומי קנס. שהמודה בו פטור דינו נמי בזה כדיני נפשות ויש חילוק בין עדות גוף המעשה לעדות של גמר דין: הכי גרסינן באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר ולא עוד אלא אפי' אמרו בערב שבת גנב וטבח ומכר משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא. ופירושו משום דהוה מצי למיפטר נפשיה בהודאה אישתכח דאינהו הוו מפסדי ליה ודוקא קנס אבל בעדות ממון פטורין שהרי לא היו מפסידין אותו כלום אחר שהוא מחויב ועומד: גברא בר תשלומין הוא. כשהעידו אלו עליו כבר חייבוהו בית דין ואי הוה מודי לא הוה מיפטר:

שקדמו

תוספות

אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו עצמן. פי' עצמן של עדים שיאמרו להם אתם במקום פלוני עמנו הייתם ולא שיזומו (ג) שיאמרו ההורג או הנהרג היה עמנו:

דבעידנא דאסהידו עדים לאו בר קטלא הוא. פ"ה משום דאי הוה מודה מיפטר ולא נראה דזה לא מצינו דאם כן כל חייבי מיתות בית דין יכול להודות ולפטור *עצמו ונראה לפרש לאו בר קטלא הוא פירוש קודם שנגמר דינו הוא דשמא לא יבואו עדים ואם יבואו עדים לא יהא עדותן קיים ועוד שאסור להורגו עד שיגמר דינו וכשנגמר דינו כבר ודאי בר חיובא הוא הואיל וכבר באו עדים ונתקבל עדותן וההורגו פטור:

וכן לענין קנס. אבל ודאי לענין ממון לא דכשמעידין דבחד בשבת גנב ובאו שנים ואמרו דבערב שבת גנב ובחד בשבת עמנו הייתם ודאי אין משלמין ממון דבההיא שעתא דמסהדי גנבא בר חיובא אע"ג דלגבי נפשות לא(ד) תדמנו לבר חיובא *דכל כמה דלא נגמר דינו (נמי הוי בר חיובא מפום שאינו ספק כל כך עדות) בממון [הוי] קרוב לודאי שיבואו עדים ויעידו *אבל בעדות נפשות דבעינן דרישה וחקירה אז ודאי אמרינן דקודם שנגמר דינו לאו הוי בר חיובא:

איסטטית

מסורת הש"ס

לעיל ג. [וע"ש בפרש"י]

[סנהדרין י. וש"נ]

[לרבי עקיבא דאמר אין דנין אפשר משאי אפשר קשה ועיין תוס' מנחות פב: ד"ה ושחטה כו' ובתוספות דבכורות נו. ד"ה ומה בכך כו' ועי' עוד תוס' יבמות מו. ד"ה אמר ליה שהניחו בצ"ע]

[עי' תוס' לקמן עמוד ב ד"ה איסטטית]

[עי' תוספות יבמות קטז. ד"ה רבא]

[נ"ל אותו]

[לקמן ו:]

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פי"ח מהל' עדות הלכה ז סמג עשין קי:

לב ב מיי' שם הלכה א סמג שם טוח"מ סימן לח:

לג ג מיי' שם הלכה ג:

[וע"ע תוס' זבחים עא. ד"ה ע"פ עד אחד]

לד ד מיי' שם הל' ג ופ"כ הל' ה והל' ו טוח"מ סימן לח:

לה ה ו מיי' שם פי"ט הלכה א סמג שם טוח"מ שם:

לו ז ח ט מיי' שם הל' ב סמג שם (טוש"ע שם):

רבינו חננאל

מתני' משלשין בממון ואין משלשין במכות. פי' העידו עליו שחייב לחברו מנה ונמצאו זוממין זה נותן חמשים וזה נותן חמשים זהו משלשין בממון. מאי טעמא דהני זוזי והני זוזי מצטרפי והוו להו כולהו מנה ונתקיים ועשיתם לו כאשר זמם הן זממו להענישו מנה לפיכך משלמין לו מנה. אבל מלקות דאי אפשר להצטרף כל אחד לוקה ארבעים: מתני' אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו עצמן כו'. ראינו לרבותינו הגאונים ז"ל כי פירשו עד שיזומו עצמן עד שיחרישו ולא יכחישו המוזמין את המזימין א) ואנו קבלנו עד שיזומו עצמן [היינו] עד שיזומו העדים עצמן ויאמרו להן אתם הייתם עמנו במקום פלוני באותו היום שהעדתם שהרג פלוני את פלוני במקום פלוני ואותו המקום צריך להיות רחוק מן המקום שהעידו בו העדים הללו. הלא תראה משנתינו דתני אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו עצמן ספרש כיצד מעידנו בפלוני שהרג נפש במקום פלוני כו' אמרו להם כו' אבל אמרו להם היאך אתם מעידין והלא אותו היום הייתם עמנו הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהן. ואמרינן בגמרא מנא הני מילי. אמר רבה דאמר קרא והנה עד שקר העד עד שתישקר גופה של עדות. כלומר עד שישקר העד. וכן לענות בו סרה. אמר רבה ב) באו ב' ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו אחרים ואמרו באותה שעה הייתם עמנו במערב בירה חזינן אי כי קיימי במערב בירה מצו חזו במזרח בירה האי דקטיל אינן זוממין דאמרינן הני והני קושטא קאמרי ואם לא יכלי למיחזא הרי אלו זוממין ולא אמרינן נהורא (דהאי) [דהני] בריא. וכן אם העידו ב' דבצפרא בחדא בשבא הרג פלוני את פלוני בסורא ובאו ב' ואמרו עמנו הייתם בו ביום בנהרדעא כו'. ואסיקנא לגמלא פרחא לא חיישינן. אמר רבא באו ב' ואמרו בחד בשבא הרג פלוני את פלוני ובאי ב' ואמרו בחד [בשבא] עמנו הייתם אלא בתרי בשבא הרגו ולא עוד אלא אפילו אם אמרו בערב שבת הרגו נהרגין דבעידנא דקא משהדי גב־א לאו בר קטלא הוא. כלומר כיון שעדיין לא נגמר דינו להריגה נהרגין עליו. אבל אם באו ב' ואמרו בחד בשבא נגמר דינו של פלוני ובאו ב' ואמרו בחד בשבא עמנו הייתם אלא בערב [שבת] נגמר דינו ולא עוד אלא אפי' אמרו בתרי בשבא נגמר דינו אינן נהרגין דבעידנא דמשהדי גברא בר קטלא הוא דהא נגמר דינו מקמי הכי בזמן רב וכיון דנגמר דינו כאילו הרוג מאותה (העד) [העת]. וכן לענין תשלומין וכו': באו אחרים והזימו העדים באו אחרים והזימו המזימין ובאו עוד אחרים והזימו מזימי המזימין כול ימותו. פי' המזומין ג) כולן ימותו שאומרים לעולם עם האחרונים האמת עד שיוזמו ד) ר' יהודה אומר איסטטית היא זו. פי' לא נכון הוא זה ה)

א) נראה שכאן היו מפרשים כיצד כמו ובאיזה צד נעשין זוממין לא יתרישו. והאמר דדוקא כשאמרו המזימין עמנו הייתם. הלא"ה אפילו' החרישו אין נעשין זוממין וכיוצא בזה מצינו בכ"מ: ב) לפי גירסת רבינו רבה בכני תרי מימרות קמאי י"ל קושית התוס' דיבמות דף קטז ד"ה רבה ועי' ריטב"א כאן: ג) כלומר אותן שהזמה תלה עליהן כולן חייבין וכן מפורש בתוספתא ויש ט"ס שם שבמקום כולן פטורין צריך להגיה כולן חייבין כמו שגרס הרמב"ן בחדושיו: ד) עי' רי"ף ורמב"ן בחדושיו: ה) כ"ה בערוך ערך איסטטס בשם רבינו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' הרג פלוני את הנפש הרי אלו נהרגין: (ב) שם לפיכך אם נמצאת:

(ג) תוס' ד"ה אין וכו' ולא שיזומו ע"י אחרים שיאמרו שהורג: (ד) ד"ה וכן וכו' לא תדיננו לבר חיובא וכו' ספק כל כך בעדות בממון וקרוב לודאי:

גליון הש"ס

גמ' רבא אמר בעינן כאשר זמם. עיין כתובות לג ע"א תוס' ד"ה רבא: תוס' ד"ה וכן וכו' אבל בעדות נפשות. תמיהני למאי הוצרכו לזה ולא בפשוטו דבממון אף דליכא עדים כלל אלא הוא בעצמו אומר לא כי אלא לויתי בע"ש או בב' בשבת מ"מ ליכא דין הזמה דהעידו בבר חיובא דלא היה הב"ד יכולים לחייבו מ"מ הוא בעצמו שיודע דאמת בר חיובא הוא ומוטל עליו לשלם מאח"כ בקנס דלקושטא דמלתא אינו מוטל עליו לשלם דכ"ז שלא חייבוהו ב"ד אינו מחויב כלל. ועי' תוס' כתובות דף לג ע"ב ד"ה לאו. וכן בד"נ ד"מה שיודע האמת שהרג להו בר קטלא ואין עליו חיוב כלל להמית את עצמו וליכא חיוב רק ע"פ פסק ב"ד. והחילוק נראה נכון וברור בעזה"י:

עין משפט
נר מצוה
[שייך לעיל במשנה]

לו א מיי' פכ"ב מהל' עדות הלכה ה סמג עשין קי טוש"ע ח"מ סי' לח סעיף ד:
לח ב מיי' שם פ"כ הל' א סמג שם ולאוין ריג טוח"מ סימן לח:
גירסת רש"א ומהר"ם יד ביד דמפקי
לט ג מיי' שם הל' ב סמג שם טור חו"מ שם:
מ ד מיי' שם פי"ח הל' ג טוח"מ שם:
מא ה מיי' שם פ"כ הלכה ג סמג שם טור ח"מ שם:
מב ו מיי' שם פ"ס הל' ג סמג לאוין ריג טוש"ע ח"מ סי' לו ס"א:
רש"א למלקות ממיתה
[מסר"ס הגיה ומסרה]

מסורת הש"ס

תוספות

*איסטטית היא. ברב אלפס פי' לשון סטיס (שבת דף פט:)
חייבי מלקות מנין. פי' מנין דאין לוקין עד שיגמר הדין על פיהם וא"ת ואמאי לא בעי נמי(א) כן חייבי ממון מנין דאין משלמין ממון עד שיגמר דיט על פיהם וי"ל דכמו דבדיני נפשות דרשינן עד שיגמר דיט מקרא דנפש בנפש דכתיב בעדים זוממין כמו כן כתיב ממון בעדים זוממין דכתיב *יד ליד לא יקנה דמפקי מיניה (כתובות דף לג:) דממונא משלמין ודרשינן מיניה עד שיגמר הדין:
חייבי גליות מנין. פירוש מנין דאין לוקין עד שיגמר דיט וקשיא דהא כשהעידו אחייבי גליות הרי הן חייבי מלקות וחייבי מלקות כבר גמרנו מרשע רשע וי"ה דמההיא לא ילפינן אלא עדים הזוממין שהרשיעו הנדון* ללקות או למיתה דהאי קרא דרשע רשע בנידונין כתיב אבל כשהרשיעו הנדון לגלות לא גמרינן:
אף השנים מזימין הג' ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים. תימה אימא דעדים אתא אפי' לארבעה *ונמצא אחד קרוב או פסול יותר מן הג' דכתיבי בקרא אבל טפי מארבעה לא וי"ל כיון שכת אחת מזמת שתי כתות הוא הדין מאה:
אמר

רש"י

שקדמו והרגו. את הכת הראשונה קודם שתבוא כת שניה: מאי דהוה הוה. ולמה לי למיתני אלא כת ראשונה: בלבד. משמע שיש עוד אחרת: אישתקור. הכחישו זה את זה בדרישות בית דין כשבדקום: הוחזקה זו. להביא עדי שקר ולא נקבל עוד עדות אחרת: אם היא הוחזקה. לחזר אחריהם כל ישראל מי הוחזקו לשמוע לה שתחזיק את האחרים כשקרים: זמנין. פעם אחרת: הדר חזייה לר' אלעזר בישות. החזיר ריש לקיש את פניו ונסתכל ברבי אלעזר בפנים זועפות שהבין ריש לקיש ששמע ר' אלעזר דבר זה מפי רבי יוחנן וכשאמרה לו לא אמרה בשמו: דאמר כר' יהודה. במתניתין איסטטית היא זו והוחזקה להזים: דליכא דקא מהדר. שאין אדם מחזר אחריהם לשכרם ולהרגילם תמיד לבוא לבית דין ולהזים את כל הבאים: דקא מהדרא. לבקש ולשכור עדי שקר: הני ידעי בסהדותא. אלו האחרונים ידעי בעדותה של זו: מתני' עד שיגמר הדין. אלא אם כן נגמר תחלה הדין של הנדון ליהרג ואחר כך הוזמו: נפש בנפש. בעדים זוממין כתיב לא תחוס עינך נפש בנפש: לעשות לאחיו. משמע שהרי אחיו עדיין קיים: יכול משקבלו עדותן. ובאה להם הזמה מיד קודם גמר דיט של נדון יהרגו: גמ' בריבי אומר. כך היה שמו*: הרגו. שלא הוזמו עד שנהרג הנדון על פיהם: חייבי מלקות מנלן. אמתניתין קאי דאמר אין עושין דין הזמה עד שיגמר הדין ויליף לה מנפש בנפש דמשתעי בחייבי מיתות חייבי מלקות מנלן העידוהו שחייב מלקות והוזמו מנלן דאין לוקין אלא אם כן נגמר הדין תחלה על פיהם: חייבי גליות מנלן. העידוהו שחייב לגלות והוזמו ותנן במתניתין סופג את הארבעים מנלן עד שיגמר הדין דהאי הואיל ולאו מדין כאשר זמם קא מתרבו לא אתי מלקות דידהו מגזירה שוה דרשע רשע דמההוא לא ילפינן אלא עדים זוממין שהרשיעו הנידון ללקות (או למיתה) דהאי רשע רשע בנידונין כתיב: אראה בנחמה. לא אראה בנחמה ונגמרא הפכו לברכה פ"א אראה בנחמה נשבע ימותו בניו ואראה בנחמתן: אם לא הרגתי עד זומם. שלא הוזם אלא אחד מהם והרגתיו: שהרי אמרו חכמים כו'. מתניתין היא מה שנים אין נהרגין עד שיוזמו שניהם דכתיב והנה עד שקר העד ואמר מר (סוטה דף ב:) כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד: אלא בפני שמעון. שאם יטעה יורהו: כסבורין. הכל בלילה או ביום שאין רואין אותו: מתני' מה שנים אין נהרגין עד שיוזמו שניהם. כדפרישית לעיל: ר' עקיבא אומר לא בא השלישי כו'. לא הוצרך ללמדנו זאת דממילא ידעינן ששנים מזימין את השלשה שהרי השנים כשרים לכל עדיות וממילא ידעינן שאין זוממין עד שיוזמו כולם שהרי כולם כאחד נעשו עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד ולא בא אלא להחמיר עליו שלא תאמר הואיל ובלאו הוא היתה העדות מתקיימת לא יעשו בו דין הזמה לימדך הכתוב שאף הוא מן מקיימי דבר: על אחת כמה וכמה כו'. *שמליט מדה הטובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה הוא אומר (שמות לד) *נוצר חסד לאלפים במדת פורענות הוא אומר(שם) על שלשים ועל רבעים:
בדיני

גמרא

תורה אור

אי איסטטית היא זו אפי' כת ראשונה נמי לא אמר ר' אבהו שקדמו והרגו מאי דהוה הוה אלא אמר רבא הכי קאמר אם אינה אלא כת אחת נהרגת אי איכא טפי אין נהרגין הא בלבד קאמר קשיא ההיא איתתא דאתאי סהדי ואישתקור אייתי סהדי ואי שתקור אולה אייתי סהדי אחריני דלא אישתקור אמר ריש לקיש הוחזקה זו א"ל ר' אלעזר *אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו זימנין הוו יתבי קמיה דרבי יוחנן אתא כי האי מעשה לקמייהו אמר ריש לקיש הוחזקה זו א"ל רבי יוחנן אם הוחזקה זו כל ישראל מי הוחזקו *הדר חזיה לרבי אלעזר בישות אמר ליה שמעת מילי *מבר נפחא ולא אמרת לי משמיה לימא ריש לקיש דאמר כרבי יהודה ורבי יוחנן דאמר כרבנן אמר לך ריש לקיש אנא דאמרי לך אפי' לרבנן עד כאן לא קא אמרי רבנן התם דליכא דקא מהדר אבל הכא איכא הא דקא מהדרא ורבי יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפי' לרבי יהודה עד כאן לא קאמר רבי יהודה התם דאמרינן אטו כולי עלמא גבי הני הוו קיימי אבל הכא הני ידעי בסהדותא והני לא ידעי בסהדותא: **מתני'** *אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג *שנאמר °נפש[א] תחת נפש אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר °ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים ואם כן למה נאמר נפש [ב] תחת נפש יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו תלמוד לומר נפש [ג] תחת נפש הא אינן נהרגין עד שיגמר הדין: **גמ'** *תנא בריבי אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין אמר אביו בני לאו קל וחומר הוא אמר לו לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא °איש אשר יקח [את] אחותו בת אביו או בת אמו אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו מנין ת"ל ערות אחותו גילה עד שלא יאמר יש לי בדין אם ענש על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו לא כל שכן הא למדת *שאין עונשין מן הדין עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר °ערות אחותך בת אביך או בת אמך אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו מנין תלמוד לומר °ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא עד שלא יאמר יש לי מן הדין מה אם הוזהר על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו בת אביו ובת אמו לא כל שכן הא למדת *שאין מזהירין מן הדין *חייבי מלקות מנין תלמוד לומר *רשע רשע חייבי גליות מנין אתיא רוצח רוצח תניא *אמר רבי יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנדון אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא *שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים *אין העדים זוממין נהרגין עד שיוזמו שניהם ואין לוקין עד שיוזמו שניהם מיד קבל עליו ר' יהודה בן טבאי שאינו מורה הוראה אלא לפני שמעון בן שטח וכל ימיו של ר' יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו העד והיה קולו נשמע וכסבורין העם לומר קולו של הרוג אמר קולי שלי הוא תדעו למחר הוא מת אין קולו נשמע אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי דלמא בדינא קם בהדיה אי נמי פיוסי פייסיה: **מתני'** °על פי [ד] שנים עדים או שלשה עדים יומת המת אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה אלא *להקיש *(שלשה לשנים) מה שלשה מזימין את השנים אף השנים יזומו את הג' ומנין °אפי' מאה ת"ל עדים ר' שמעון אומר מה שנים אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין °אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפי' מאה ת"ל עדים *רבי עקיבא אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה °אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה מנין אפי' מאה ת"ל עדים
אמר

*) [נ"ל שטה וכ"כ בפרש"י לקמן כג. ד"ה על אחת ע"ש בשלוך בכילור יפה]

רבינו חננאל

ואוקמה ר' אבהו לטעמא דר' יהודה כשקדמו והרגו הראשונה ולולי כן אפי' הראשונה אינה נהרגת. ההיא דמייתי סהדי ואישתקור אייתי אחריני ואישתקור אייתי שהדי אחריני אמר ריש לקיש הוחזקה זו. א"ר יוחנן אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו כלומר כשרין הן כרבנן דמתניתין דאמרי כל זמן ש"א היזמו כשרין הן. ואמר לך ר' יוחנן אפילו ר' יהודה לא פליגתו אלא דאמר אטו הני הוו בהדי הני והני בהדי הני דקא מסהדי הכי (א) אבל הכא אפי' ר' יהודה מודה דכשרין מ"ט הני הוא דהוו ידעי בסהדותא אבל הני דאישתקור לא הוו ידעי. והלכתא כר' יוחנן. פי' הדר הוא (ליה ר') [לר'] אלעזר בישות. החזיר פניו ריש לקיש ונסתכל בר' אלעזר בן פדת תלמיד ר' יוחנן בפנים רעות כלומר תשמע השמועות מפי ר' יוחנן ואינך אומרן משמו אילו הגדת לי כי ר' יוחנן אמר כך לא הייתי בפניו: אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין. תניא רבי ג) אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין. א"ל אביו ק"ו הוא. א"ל לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו אין לי אלא כו' ופשוטה היא. ואסיק' שאין עונשין מן הדין ואין מזהירין מן הדין. וכן בחייבי מלקות אתיא רשע (הוא) [רשע]. כתיב בחייבי מיתות אשר הוא רשע למות ובחייבי מלקות כתיב והיה אם בן הכות הרשע מה בחייבי כריתות ובחייבי מיתות אין עונשין ואין מזהירין מן הדין כך חייבי מלקות. בחייבי גליות נמי אתיא רוצח רוצח. תניא אין העדים זוממין נהרגין עד שיוזמו שניהם וכך אין לוקין ואין משלמין ממון עד שיוזמו שניהן. הצדוקין היו אומרים אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון: על פי שנים עדים או שלשה עדים כו' עד מנין אפילו הן מאה ת"ל עדים. פי' כשם שג' עדים כשרים כך ב' מזימין ג' ומנין אפילו ק' שהעידו שב' באין ומזימין אותן ת"ל עדים. כלומר כי דין העדות מתקיימת בב' כמו שמתקיימת בק' נמצאת עדות ק' כעדות ב' כך לענין דין הזמה (ק"ב) [ק' וב'] ש...
א) לפי גירסת רבינו אולה קושית הרי"ף ע"ש: ב) לפנינו הגירסא בריבי:

הגהות הגר"א [א ב ג] במשנה נפש בנפש כצ"ל (וכ"ה בפרש"י ובספרי ופי' תוס'): [ד] בגמ' ע"פ שני עדים או [ע"פ] שלשה עדים יקום דבר כצ"ל. וכוא בדברים יט:

גליון הש"ס רש"י ד"ה על אחת וכו' שמליט מדה הטובה. עי' לקמן דף כג ע"א ברש"י ד"ה על אחת כמה וכמה:

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה חייבי מלקות וכו' ואמאי לא בעי נמי הכי חייבי ממון:

[כתובות לג:] [כתובות כב:] [עי' פרש"י בסנהדרין ט: ד"ה שנאמר] [עי' פרש"י בחולין יא: ד"ה והתניא] [לקמן ה: ו. סנהדרין כז: וש"נ] [פסחים כב. יבמות כב:] [סנהדרין י: וש"נ] [עי' תוס' שבת יב: ד"ה רבי נתן] [נ"ל להקיש שנים לשלשה כ"א בסה"מ] [סנהדרין ט.] [סנהדרין לג.] תוספתא פ"א [סנהדרין ה.] [סנהדרין לז.] [ב"ק קפ.] ב"ב קס:

בדיני נפשות. דכתיב והצילו העדה ומהדרינן אזכותא: אחד דיני ממונות. נמי עדותן בטלה: בזמן שהתרו בהן. ובדיני נפשות כי אמרינן בטלה בזמן שהקרוב או הפסול נשתתף בעדות מתחלה להיות מן המתרין בעוברי עבירה: אבל אם לא התרו בהן ולא כוונו להיות עדים בדבר לא בטלה עדות האחרים בשביל ראייתן של אלו דמה יעשו שני אחין שראו עם שלישי מן השוק באחד שהרג את הנפש: גמ' והוא שהעידו כולן בתוך כדי דיבור. התם קאמרה מתני' מאה כשנים אבל אם העידו השנים ולאחר זמן העידו האחרים הרי הן כשתי כתות לכל דבר: כל אחד ואחד. התחיל להעיד בתוך כדי דיבור של סיומו של חבירו: הרוג יציל. לרבי יוסי דאמר אף בלא התרו שלא נתכוין להעיד הוא מציל את הנדון מפני קורבה הרוג נמי יציל את הנדון שהרי גם הוא ראה והוא קרוב אצל עצמו: כשהרגו מאחוריו. מתקיימין כל המקראות שמחייבין את הרוצח ליהרג: יקום דבר. כתיב בהאי קרא שעשאן לכולם כשנים דהיינו העדים אבל לא בעושי הדבר: היכי אמרינן להו. לקרוב ופסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו:

מתני'

תורה אור

אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר רבי אומר *אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות ואימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: גמ' אמר רבא והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור *אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא מכדי תוך כדי דיבור היכי דמי *כדי שאילת תלמיד לרב מאה טובא הוו אמר ליה כל חד וחד בתוך כדי דיבור של חבירו: *רבי עקיבא אומר לא בא שלישי כו' ומה שנים כו': אמר ליה רב פפא לאביי אלא מעתה הרוג יציל כשהרגו מאחוריו נרבע יציל כשרבעו מאחוריו הורג ורובע יצילו אישתיק כי אתא לקמיה דרבא אמר ליה °יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר: *אמר רבי יוסי במה דברים אמורים וכו' מה יעשו שני אחים כו': היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרי' להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתו נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אי אמרי למיחזי אתו* *מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: איתמר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ורב נחמן אומר הלכה כרבי:

מתני'

דברים יט

אמר רבי (א) יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות. פי' הקונטרס משום דכתיב והצילו העדה דמצוה לבטל העדות בקל כדי להציל הנפש וקשה לפירושו דא"כ דיני ממונות נילף מינייהו דהא כתיב משפט אחד יהיה לכם ועוד דבדיני ממונות נמי כתיב ע"פ שנים או ע"פ שלשה ונקיש ג' לב' לכך פירש ר"י דבדיני נפשות שייך שפיר למילף משנים דעדותן בטלה משום דמה שנים כי נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה לגמרי ומעתה אינה מועלת לכלום הלכך בשלשה נמי כולם בטלים לגמרי אבל בדיני ממונות דבשנים נמי כי נמצא אחד מהן קרוב או פסול השני אינו בטל לגמרי דחייב לו שבועה לכך *[שלשה] נמי כי נמצא אחד מהן קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר עדים:

אמר רבא והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור. [פ"ה] ובהא קאמרה מתניתין דמאה כשנים אבל אם העידו השנים ולאחר זמן העידו האחרים הרי הן שתי כתי עדים לכל דבר משמע דקאי אף לענין קרוב או פסול וקשה דהא משמע בסמוך דלענין דין דקרוב או פסול אינו תלוי בהעדאה בתוך כדי דיבור אלא *בראיית מעשה גמרה עדותן אף כי העידו אחר תוך כדי דיבור דקאמר הרוג יציל לכך נראה דלא קאי רק אדין דעדים זוממין דקאמר עד שיזומו כולם ובהא קאמר דוקא כי העידו כולם בתוך כדי דיבור דזה הוי עדות אחד ובעינן עד שיזומו כולם אבל העידו מקצתן בתוך כדי דיבור ומקצתן אחר כדי דיבור א"כ הוי שתי כתות ולא בעינן עד שיזומו כולם °אבל לענין נמצא אחד קרוב או פסול אף אם נמצא מהני שהעידו לאחר כדי דיבור עדותן בטלה וא"ת מ"ש ויש לומר שנא ושנא דדוקא גבי נמצא אחד מהן קרוב או פסול חשיב כחד עדות כשהעידו לאחר כדי דיבור משום שהם אומרים אמת וא"כ עדותן התחיל מראייה שלהם וראייה שלהם היתה בבת אחת עם העדים אבל בעדים זוממין שאינן אומרים אמת אם כן לא בא עדותן אלא כשיעידו בבית דין וכיון דלא העידו בבת אחת רק לאחר כדי דיבור לא חשבינן כחד עדות כן נראה למהר"ח: *אלא מעתה הרוג יציל. פירוש שהוא בעל דין אי נמי מפני שהוא שונא ושונא פסול לעדות [ועיין תוס' יבמות כה. ד"ה הוא וכו' באריכות]: נרבע יציל. מפני שהוא שונא של רובעו בעל אונסו ולא נראה דהא מוכח פ"ק דסנהדרין (דף ט: ושם) דנרבע לאנסו כשר לעדות ויש לייסב דמנרבע לרצונו פריך דבהכי איירי קרא דכתיב ומתו גם שניהם דהיינו ברצון ולהכי פריך יציל הנרבע אפילו יש עדים הרבה בדבר ולא מפני ששונאו כיון שהוא לרצונו אלא מפני שהוא *קרוב לעצמו וקשה דבמסכת סנהדרין (שם) אמרינן פלוני רבעני לרצוני הוא ואחר מצטרפין להרגו וי"ל דהני מילי כי ליכא סהדותא מעלמא דרבעו לרצונו וליכא סהדותא אלא מהוא עצמו ואחר ולכך פלגינן לדיבוריה דלגבי דידיה לא מהימנין ליה דקרוב הוא אצל עצמו אבל הכא דאיכא עדים שנרבע לרצונו ומעדותן נקרא רשע ופסול לעדות ואין אנו צריכין לעדותו כלל ועוד אמר הר' יוסף בכור שור דפריך הכי נרבע שהוא קרוב לרובע יציל וכן הרוג שהוא קרוב להורג יציל*: היכי אמרינן להו. קאי אדיני ממונות בשלמא אדיני נפשות לא קשה היכי אמרינן כו' דניחזי אנן אם התרו בו הקרוב ופסול אם לאו אלא פריך בדיני ממונות דליכא התראה: לאסהודי אתיתו. קשה דאם כן לא יהרג אדם לעולם דהקרובים יבואו ויאמרו לאסהודי אתינן ופירש רבינו חיים כהן דאמרינן לעדים כשרים לאסהודי עם הפסולין אתיתו או למיחזי אתיתו בלא הפסולין ואי אמרי הכשרים למיחזי אתינו בלא הפסולים אז לא הוי עדותן בטלה אפילו אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול אבל אי אמרי לאסהודי אתינו עם הפסולין הוי עדותן בטילה ומכל מקום תימה קצת היאך יהיו גם העדים כשרים נאמנים לומר לאסהודי אתינן כדי לבטל העדות הוו ליה כחוזר ומגיד כיון שכבר העידו וי"ל דסברא (ב) דכיון דבאין לבית דין עם הכשרים עכשיו נראין הדברים שמתחלה כולהו לאסהודי קא אתו דהוכיח סופן על תחלתן: שמואל אומר הלכה כרבי יוסי. קשה היאך מליצו ידינו ורגלינו כשנותנין גט שיש במעמד קרובים והיה לנו לומר דעדות הכשרים בטל והאי דומיא לדיני נפשות דשרינן אשת איש שיש בה מיתת בית דין ומטעם דפרישית לעיל (ג) גבי עדות נפשות שייך נמי בגט וגם לרבי נמי קשה שפעמים יתכוין אחד מן הקרובים להעיד לכן נראה לר"י דגם לר' יוסי לא אמרו דעדותן בטלה אלא דוקא באותן שמעידים בפני ב"ד אבל בשביל ראייה לחודה לא וא"ת א"כ מאי פריך הרוג יציל והא אינו הולך להעיד בבית דין ואומר הר"י דודאי מתחלה היה סבור הש"ס לרבי יוסי כי נמי אינן באין להעיד בב"ד עדותן בטלה ומשני במקיימי דבר הכתוב מדבר כלומר כשבאין לקיים הדבר בבית דין אמר רבי יוסי נמצא אחד מהן קרוב או פסול דעדותן בטלה ואם תאמר א"כ מאי פריך לעיל מה יעשו שני אחין וכו' והלא אין שום חששא אם לא יבאו להעיד בבית דין כדפירשתי יש לומר משום דפעמים שלא ידע זה בזה ויעיד האחד אע"פ שכבר העיד אחיו בב"ד ואפילו אירע לאחר כדי דיבור מכל מקום עדותן בטלה משום דמקשינן שלשה לשנים (ד) נמצא קרוב או פסול בזה אחר זה אע"פ דלענין הזמה בעינן תוך כדי דיבור:

הין

[שבועות לב. ע"ש]

[שבועות לב. פ"ש נזיר כ: נדרים פו. ב"ק עג: ב"ב קכט:]

נ"ל רבי אומר וכו'. מהר"ש

נ"ל עדותן מתקיימת. מהר"ש

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אמר ר' יוסי. נ"ב ע"ל בתוס' סוף דף ה' בד"ה בדיני: (ב) ד"ה לאסהודי וכו' וי"ל דסברא הוא דכיון: (ג) ד"ה שמואל וכו' דפרישית לעיל. נ"ב בד"ה א"ר יוסי: (ד) בא"ד דמקשינן שלשה לשנים לענין נמצא:

מג א מיי' פ"ה מהלכות עדות הלכה ג סמג לאוין ריג:
מד ב מיי' שם פ"כ הלכה ג סמג שם טוש"מ שם:
מה ג מיי' פ"ב מהלכות שבועות הלכה יז:
מו ד מיי' פ"כ מהלכות עדות הלכה ג סמג עשין קי טוח"מ סי' לח:
מז ה ו מיי' שם פ"ה הלכה ג והלכה ד ה סמג לאוין ריג טוש"ע ח"מ סימן לו סעיף א:

גירסת מהר"ש

נ"ל א"ר יוסי וכו' מהר"ש

ג' רש"א דראיית מעשה גרמה

מה יעשו כו' פיסקא בפ"ע. מהר"ש

זה הדיבור וד"ה נרבע הד"א. מהר"ש

ג' מהר"ש רשע ופסול לעדות ומיהו קשה כו' אמר רבא כו' מפני שאדם קרוב אצל עצמו וי"ל

[ועי' תוס' יבמות כה: ד"ה הוא וכו']

רבינו חננאל

ואוקים' למתני' בזמן שק' כולן כל אחד מהן העיד בתוך כדי דבור של חברו דקי"ל תוך כדי דיבור כדיבור דמי ואילו כולן בבת אחת העידו ואינן יכולים האחרונים לומר כי הראשונים הן שחייבוהו ואנחנו לא עשינו כלום: כיון ששנינו מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה אף ג' נמצא א' מהן קרוב או פסול כו'. ואקשינן אי הכי לא תתקיים עדות לעולם שהרי ההרוג מגיד עם העדים על ההורג והנה הוא קרוב א) מבטל העדות ויציל ההורג. ודחי' כגון שבא והכהו הכאת מות מאחוריו שאינו מכיר מי הכהו כדי להעיד אלא העדים הן בלבד שראוהו והן המעידין עליו וכן הנרבע כיוצא בו כשרבעו מאחריו ולא ראהו. ואקשינן ההורג (והנרבע) [והרובע] שאי אפשר לומר שלא ראו אם יודו ינצלו ותבטל העדות כולה שהרי נכללו עמהן קרובין. ואוקים' על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר. כלומר אם נמצא במעידי עדות קרוב או פסול בטלה העדות אבל בבעלי הדין לא. מדהוינן לרבא דהוא בתרא מפרש טעמא דרבי (שמעון) [שמעינן] מינה דהילכתא כוותיה סבירא ליה. ודאמר רבי במשנתנו בזמן שהתרו בהן אמר רבא היכי אמרינן להו כלומר (אין) [איזו] דרך זו התראה ששנה במשנתנו. ואמר אמרינן להו למיחזי אתיתו שמא שמעתם צעקה ורצתם לראות מה היא ולא לעדות נקבצתם ונזדמן לכם וראיתם שזה הרג את זה או נזדמן לכם וראיתם שזה הלוה לזה כך וכך ממון אם כן ראיתם מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש תיבטל העדות בכך והן לא באו להעיד אלא לראות בלבד. ועמד הדבר כי אין העדות מתבטלת אלא אם אומרים להעיד נתכוונו ונתקבצו לכך ונמצא א' מאלו שנתוועדו לעדות קרוב או פסול. ויש מי שמפרש כי בזמן ההגדה אומרים להן לראות באתם (אין) [או] להגיד העדות באתם. ויש על הפירוש הזה ב) פירכא לא חפצנו להאריך. אמנם הדבר שקבלנו מרבותינו הוא שפירשנו. וקי"ל כרבי דאמר רב נחמן הלכתא כרבי ועוד דהא רבא מפרש לטעמיה. ודייקא מתני' בעדות ממון עדות על פה דומיא דעדות נפשות אבל עדות בשטר לא מיפרשא הכא כל עיקר וקי"ל פעדות בשטר תתקיים העדות בשאר וכדחזקיה דאמר בגמרא דגט פשוט (דף קסג:) מילאהו בקרובים כשר ג) וכבר פירשנוהו במקומו:

א) נראה דצ"ל והנה הוא קרוב אצל עצמו יבטל העדות וכו'. ב) בריטב"א כ' שנראה מפי' ר"ח ז"ל כפי' הזה וצ"ע. ג) דברי ר"ח אלו מובאין בחי' הרמב"ן והר"ן

גליון הש"ס גמ' אחד דיני ממונות. עי' שבועות דף לב ע"א תוד"ה או: תוס' ד"ה אמר רבא וכו' אבל לענין נמצא כו'. עי' סנהדרין לא ע"א תוד"ה שב"ש:

מתני' *היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה ואחד מתרה בו באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדיות *לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה *רבי יוסי אומר לעולם אין נהרגין עד שיהו *שני עדיו מתרין בו שנאמר °על פי שנים עדים דבר אחר על פי שנים עדים ב׳שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן: גמ' אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב מנין *לעדות מיוחדת שהיא פסולה שנאמר °לא יומת על פי עד אחד מאי אחד אילימא עד אחד ממש מרישא שמעינן לה על פי שנים עדים אלא מאי אחד אחד אחד תניא נמי הכי לא יומת על פי עד אחד להביא שנים שרואים אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואין זה את זה שאין מצטרפין ולא עוד אלא אפילו בזה אחר זה בחלון אחר אין מצטרפין אמר ליה רב פפא לאביי השתא ומה אחד מחלון זה ואחד מחלון זה דהאי קא חזי כולו מעשה והאי קא חזי כולו מעשה אמרת לא מצטרפי בזה אחר זה דהאי חזי פלגא דמעשה והאי חזי פלגא דמעשה מיבעיא א"ל לא נצרכא אלא לבועל את הערוה אמר רבא ^ד אם היו רואין את המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין °ואמר רבא ^ה מתרה שאמרו אפילו מפי עצמו ואפילו מפי השד אמר רב נחמן ^ו עדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות דכתיב לא יומת על פי עד אחד בדיני נפשות הוא דאין כשירה אבל בדיני ממונות כשירה מתקיף לה רב זוטרא אלא מעתה בדיני נפשות תציל אלמה תנן הוא והן נהרגין קשיא: רבי יוסי אומר וכו': א"ל רב פפא לאביי ומי אית ליה לרבי יוסי האי סברא והתנן *רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד *ומותרה א"ל ההוא רבי יוסי בר יהודה היא דתניא *)רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד: דבר אחר ע"פ שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן: (א) הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן רבא ^ז מידע הוה ידע מה דהוו אמרי ואהדורי הוא דלא הוה ידע אילעא

*) [לקמן ט: סנהדרין ח: מח. עג:]

רש"י

מתני' הרי אלו עדות אחת. ואם (ג) הוזם אחד מהם (או שנים) ולא הוזמו כולן אין נהרגין: שלא תהא סנהדרין שומעת. עדות העדים מפי התורגמן לריכין הדיינין שיהיו מכירין בלשון העדים ולא שיעמדו מליץ ביניהם: גמ' עדות מיוחדת. אחד רואה אותו מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואינן רואין זה את זה: לבועל את הערוה. שיש די בראיית כל אחד ואפ"ה לא מלטרפו: מפי עלמו. ההרוג עלמו התרה בו: אלא מעתה. דכשרים בעלמא ומלטרפי: בדיני נפשות. כששנים רואין מחלון זה ושנים מחלון זה והוזמה כת האחת תלטרף עדות זו להיות כולם ככת אחת ולהליל את הזוממין ואת הנדון שתהא עדותן בטלה כיון דבעלמא מלטרפת יש טעם כאן להלילו ורחמנא אמר והלילו העדה: ומי אית ליה לרבי יוסי. התראה כלל: והתנן רבי יוסי אומר השונא. שאמר כשוגג הרגתי נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה: לעוזי. בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין בה:

תוספות

היו שנים רואים אותו מחלון זה ושנים מחלון זה וכו'. ולא גרסי' במתני' אחד בחלון זה וכו': ואחד מתרה באמצע. תימה ואמאי הולרך לומר ואחד מתרה שאין מן העדים ויש מפרשים דנקטיה משום רישא דקתני רואין אלו את אלו ומסתמא הייט ע"י המתרה שאומר לעדים לאלו ואלו ראו את המעשה הרע שזה עשה ונראה למשי"ח דנקטיה לאפוקי מדרבי יוסי דאמר בסיפא אינו חייב עד שיהו פי שנים עדים מתרין בו: שמקצתן רואין אלו את אלו. מלטרפין יחד אף אותם שאין רואים: הרי אלו עדות אחת. שאם נמלא אחד מהן קרוב או פסול עדות כולם בטלה וכן שאם נמלא אחת מהן זוממת אין נהרגין עד שיוזמו כולם ובטלין נמי עדות כולם בהזמה אחת מהן דהזמה הוי כנמלא אחד מהן קרוב או פסול: הוא והן נהרגים. הן נהרגים אע"פ שלא הוזמו כת שניה כיון שהוזמו הן הוא נהרג משום כת שניה דלא בטלה עדות כת שניה בהזמת הראשונה כיון דהוי שתי עדיות. יש מפרשים שלריך שתהא כל כת וכת רואה המתרה או המתרה רואה אותן או מלטרף המתרה לזו ולזו דאם לא כן אין המותרה מלטרף עמהן ולא יהרג על פיהם דלעולם אינו נהרג אא"כ המותרה מעדות שבאין לחייבו והא דקתני נמי נמלא אחת מהן זוממת שהוזם גם המתרה עמהם דהא מעדותן הוא כדפרישית ומ"מ הוו השתי כתות שתי עדיות כיון שאין כת זו רואה את זו וקשה למשי"ח מאי קאמר דאדרבה לא מיתוקמא מתני' אלא כשאין רואין המתרה וכן אין המתרה רואה אותן דאי רואין המתרה או המתרה רואה אותם הוו השתי כתות עדות אחת אע"פ שאין רואין זה את זה דהמתרה מגרפן כדקתני רישא בזמן שמקלתן רואין אלו את אלו אלמא לא בעינן שיהא כל השנים שמכאן רואין את אלו מכאן אלא כחד סגי ועוד קשה לפי' דלריך שיהא המתרה מעדותן הא אמרינן בגמ' מתרה שאמרו אפי' מפי עלמו אפי' מפי שד והא ודאי לא הוי המתרה מעדותן כלל לכן נראה דודאי מיירי כשאין רואין המתרה ולא המתרה רואה אותם אלא שמעו המתרה שמתרה (ג) בו ובכן סגי דהא קיימינן לרבנן דפליגי אדרבי יוסי דבעמוך ולא בעו פי שנים עדים מתרין בו כמו רבי יוסי: לעדות מיוחדת שהוא פסול. פי' אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ומילתא באפי נפשה היא ולא קאי אמתני' ולא מיירי בהכי: תניא נמי הכי וכו'. מייתי תניא נמי הכי דמלא יומת על פי עד אחד נפקא דהיינו עיקרא דמילתא שמעט ממתניתין דנהי דמתניתין לא איירי באחד מחלון זה מ"מ מדאשמעינן בשתי כתות דתשבינן שתי עדיות כשאין רואין אלו את אלו מינה שמעינן דה"ה בכת אחת מכל מקום נראה יותר לפרש דעיקר מילתא מייתי דלאו ממתניתין הוה אמינא דוקא בשתי כתות דכל חדא חשיב עדות באפי נפשה אבל בכת אחת מלטרפי שפיר וכן נראה דיותר דוחק לומר דלא מייתי תניא נמי הכי רק (ד) הפסוק כיון דליכא מאן דפליג עליה. כן נראה למשי"ח: אמר רבא אם כן רואין את המתרה או המתרה וכו'. מכאן מייתי (ה) המפרש ראיה במתניתין גבי סיפא דקתני הרי אלו שתי עדיות דמכל מקום מיירי (ו) שאין רואין המתרה כדפרישי' ואתו מילתא היא דהכא לעדות מיוחדת דברייתא קאי דקתני אחד מחלון זה וכו' שאין מלטרפין ועלה קאמר דאם העד מכאן [והעד מכאן] רואין המתרה או המתרה רואה אותן מלטרפין להיות עדות אחת גבי העד שמכאן והעד שמכאן אע"פ שאין רואין אלו את אלו דהמתרה מגרפן כמו מקלתן רואין אלו את אלו דמתניתין ותדע דאעדות מיוחדת דברייתא קאי דאי אמתניתין קאי דקתני הרי (ז) אלו שתי עדיות כדפירשתי אם כן הוה ליה למימר ואם נראו אין מלטרפין שזהו עיקר החידוש: או מתרה רואה אותן מלטרפין. פירוש על פיהם נהרג דלא חשיבא עדות מיוחדת ואם תאמר והיכי מהימני ליה למתרה לומר שראה אותן נהרג את זה דבעלמא כשרואין המתרה הכי קן שנים אבל מתרה רואה אותן קשיא ויש לומר דמיירי שיש עדים שמעידין שהמתרה רואה אותן אך לא ראו המעשה אותן העדים: בדיני נפשות הוא דלא כשירה הא בדיני ממונות כשירה. הקשה רבינו אברהם מאורליינ"ש דהא קרובים נפקא לן (סנהדרין כז:) דפסולין מלא יומתו אבות על בנים ודיני ממונות גמרינן מיניה (שם כח.) דכתיב משפט אחד יהיה לכם א"כ ה"נ נילף ממונות מנפשות לכך מילתא דעדות מיוחדת ונראה דעל כרחך האי קרא לאו בדיני ממונות קאי דעד אחד מועיל לממון לשבועה מיהא איתיה:

עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"ד מהל' עדות הלכה א סמג עשין קט:

מט ב מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה ו ופכ"א שם הלכה ח סמג עשין ט טוש"ע ח"מ סימן כח סעיף ו:

נ ג מיי' פ"ד מהלכות עדות הלכה א סמג שם:

נא ד מיי פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב:

נב ה מיי' פ"ד מהלכות עדות הלכה ג סמג עשין קט טוש"ע ח"מ סימן ל סעיף ו:

נג ו מיי' פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סימן יז סעיף ו:

רבינו חננאל

היו שנים רואין מחלון זה כו'. אמר רב מניין לעדות מיוחדת שפסולה שנאמר לא יומת על פי עד אחד מאי אי אילימא אחד ממש מדכתיב על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת ממילא שמעינן דאין ממיתין על פי עד אחד מה תלמוד לומר לא יומת על פי עד אחד אלא מאי אחד אחד אחד. כדתניא ב' רואין אותו א' מחלון זה וא' מחלון זה ואין רואין זה את זה אין מצטרפין אע"פ ששניהם ראו הערוה כולה מתחלה ועד סוף כיון שלא היו רואין זה את זה אין מצטרפין. והא דתניא ולא עוד אלא אפילו ראו ב' בזה אחר זה בחלון אחד אין מצטרפין. אוקימ' בבועל הערוה (שהיו) [שחייב] בהכנסת העטרה וכיון שהראשון ראה הכנסת העטרה והשני ראה (מיו) [הביאה] כאילו זה ראה המעשה כולו וזה ראה המעשה כולו. אמר רבא אם העדים רואין המתרה או המתרה רואה העדים מצטרפין ומתרה זה שאמרו אפי' מפי ההרוג עצמו או מפי שד. אמר רב יהודה עדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות. בכך זה שאמרנו שראו העדות אחד אחר. וראי הכתוב לא יומת על פי עד אחד והיא עדות מיוחדת הני מילי בעדות נפשות שהתורה חסה עליו אבל בדיני ממונות עדות מיוחדת כשרה היא ומצטרפין ואע"פ שאין רואין זה את זה. ואקשינן עליה אי הכי העדות מיוחדת עדות מעליא היא ומצטרפין ולא הצריכה התורה שיראו שניהן ביחד זה את זה אלא משום רחם עליה. אלא מעתה ב' כתות שראו (כבת) [אחת] אחת תמצא בכת א' מהן קרוב או פסול יצטרפו ב' הכתות ונאמר כיון (שיש) [שיש] בהן קרוב או פסול בטלה עדות הכל וינצל תהתות ולמה שנינו במשנתנו ב' רואין אותו מחלון זה וב' מחלון זה ואחד מתרה באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו שתי עדיות הן נמצאת אחת זוממת הוא נהרג והן נהרגין הוא נהרג על פי הכת שלא הוזמה והן נהרגין מפני שהוזמו ימלוהו בקטיא. [illegible]

מסורת הש"ס

הנ"א מ"ו ג"ל: [לעיל ה.] סנהדרין ט: [גירסת הש"ס פי שני] סנהדרין פא: לקמן ט: [ע"ל נסמכת ט: גם פרש"י שם ד"ה מפני שהוא כמועד]

הגהות הב"ח

(א) גמ' הנהו לעוזי דאתו. [illegible]

[illegible]

אילעא וטוביה קריביה דערבא *הוה (א) סבר רב פפא למימר גבי לוה ומלוה רחיקי נינהו א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא *אי לית ליה ללוה לאו בתר ערבא אזיל מלוה: **מתני'** ב'מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד אין סותרין את דינו *כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד של פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג *ג'סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ ד'סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית רבי אליעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם רשב"ג אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל: **גמ'** לפני אותו בית דין הוא דאין סותרין הא לפני בית דין אחר סותרין הא תני סיפא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידין אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה נהרג אמר אביי לא קשיא ה'כאן בארץ ישראל כאן בחוצה לארץ דתניא *רבי יהודה בן דוסתאי אומר משום רבי שמעון בן שטח ו'ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל: סנהדרין נוהגת כו': מנא ה"מ דתנו רבנן *°והיו אלה לכם לחוקת *משפט לדורותיכם למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ א"כ מה תלמוד לומר [א] °בשעריך ז'בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר: סנהדרין ההורגת וכו': איבעיא להו אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית או דלמא אורח ארעא היא תיקו: רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו וכו': היכי הוו עבדי רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו ראיתם טריפה הרג שלם הרג אמר רב אשי אם תמצא לומר שלם הוה דלמא במקום סייף נקב הוה בבועל את הערוה היכי הוו עבדי אביי ורבא דאמרי תרוייהו ראיתם כמכחול בשפופרת ורבנן היכי דיינו כשמואל *דאמר שמואל ח'במנאפים משיראו כמנאפים:

הדרן עלך כיצד העדים

אלו הן הגולין °ההורג נפש בשגגה א'היה מעגל במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו היה יורד בסולם ונפל עליו *)והרגתו הרי זה גולה אבל אם היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו היה

*) נ"ל והרגו. יעב"ץ וכ"ה במשניות

רש"י

אילעא וטוביה. עדי הלוה היו קרובין אל הערב: **מתני'** לפני אותו בית דין. שנתחייב בו: אין סותרין. לחזור ולישא וליתן אולי יזכה: אילו היינו. בימים שסנהדרין דנו דיני נפשות לא נהרג בה אדם כדמפרש בגמרא שבדקו את העדים בדבר שלא ידעו להשיב: אף. אם היו עושים כן היו מרבין שופכי דמים שלא יראו מב"ד: **גמ'** מפני זכותה של ארץ ישראל. אולי תועיל למנוא לו פתח של זכות: מה ת"ל בשעריך. שופטים ושוטרים תתן לך וגו': אתה מושיב כו'. אתה חייב להושיב בכל פלך ופלך כו' פלך הפרכיא: אם תמצא לומר שלם הרג. שיאמרו בדקנוהו לאחר מיתתו מכל שמונה עשרה טריפות: ראיתם כמכחול בשפופרת. ואין עדים מסתכלין בכך שפופרת קנה חלול שנותנין בו כחול לכחול עינים מכחול הוא קיסם דק שבו נוטלין הצבע מתוך הקנה: ורבנן. דמחייבי מיתה על הערוה היכי דייני באיזו עדות הם הורגים הואיל ולאו הכי בדקי: משיראו כמנאפים. משיכהגו ענין ניאוף שוכבין בקירוב בשר ונוהגים כדרך תשמיש:

הדרן עלך כיצד העדים

היה מעגל במעגילה. טחין היו גגותיהן בטיט והגגות לא היו משופעין אבל הטיט משפעין מעט כדי שיזובו המים וטחין אותן בחתיכת עץ עבה וחלקה ובה בית יד ודוחפה נגד השיפוע וחוזר ומושכה אליו וחוזר ודוחפה (נגד) והטיט מתמרח ומחליק ובדחיפתו קורהו מעגל ובמשיכתו קורהו מושך ושם העץ מעגילה: היה משלשל. חבית. מן הגג: היה יורד. ההורג בסולם ונפל מן הסולם והרג בגופו את חבירו גולה דכל הני דרך ירידה נינהו וגבי גלות דרך ירידה בעינן כדמפרש בגמרא ויפל עליו: אבל היה מושך. ונשמטה מעגילה מידו ונפלה: גמ'

תוספות

אי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל. מכאן דיש ליזהר בעדי ממון שלא יהו קרובים לא ללוה *ולא לערב:

דלמא במקום סייף נקב הוה. קשה לר"ת דאמרינן פ"ק דחולין (דף יא: ושם) ומפיק ליה מקרא דלא חיישינן להא דאזלינן בתר רובא ואומר ר"ת דודאי (ב) לא חיישינן אלא היה שואל להם (כדי) שאם (יכחישו זה את זה או) אמרו דלא ידעינן יבטל העדות מידי דהוה אסייף ואריכן דאי *דלא שיילינן חייב *וזה אומר בסייף וזה אומר באריכן *אין זה נכון אע"ג דבסייף ואריכן כו' אמרו אין אנו יודעין הרי זה נכון זה גרוע הואיל והרוג גופיה אין יודעים(ג) ומיהו טעם זה אינו מיושב ומאיזה טעם הוא זה דאם לא נשאל להם יהא חייב ואם נשאל ואמרו אין אנו יודעין יהיה פטור וראיה שהביא מסייף ואריכן אין הנדון דומה לראיה דהתם כל כמה דלא שיילינן להו אין לבדות מהלב שיכחישו זה את זה אבל כשמכחישין בהדיא דומה שקר שדבר זה אדם רגיל לעלות בדעתו במה הרגו טפי מכליו שחורים או מכליו לבנים אבל דבר שפירש ר"ת בלא טעם הוא שכשאין שואלים להם ואין אנו יודעים אם טריפה (ד) הוא או שלם נהרג חייב ובשביל שנשאל להם ואמרו אין אנו יודעים יהיה פטור לכן נראה דהא דקאמר לא נהרג אדם מעולם לאו דוקא אלא רוב פעמים לא היה נהרג שעל ידי שהוא מרבה בבדיקות אי אפשר שלא יכחיש אחד מהם (ה) חבירו אבל אין לומר דר' עקיבא לטעמיה דחייש למיעוטא גבי חלב *פוטר (בכורות כ:) דהא לא מלינו שום תנא דחייש למיעוטא טפי מרבי מאיר ואפ"ה מודה (ו) היכא דלא אפשר דלא חיישינן למיעוטא בפ"ק דחולין (דף יא:) והכא היינו דלא אפשר מיהו י"ל דאיכא למיקם עלה דמילתא כגון שהיה קרום של מוח מגולה ורא שהיה שלם ובא זה ונקבו והרגו*:

כמכחול בשפופרת. תימה עובד ע"ז ומחלל שבת מאי איכא למימר דהתם לא מלינו למיפטריה והא היכי קאמר לא היה אדם נהרג (ז) וי"ל דמ"מ קאמר שפיר לא היה אדם נהרג משום דלא שכיחי כולי האי כי אם ברוצח ועריות ועוד י"ל דאיכא למימר ראיתם שמחלל אינו טריפה דאם הוא טריפה א"כ אם תזימן לא יהיו חייבין מיתה משום דמצו למימר גברא קטילא בעינן למיקטל והויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה:

הדרן עלך כיצד העדים

אלו הן הגולין וכו' היה מעגל במעגילה. בימיהן (ח) שהיו הגגים שוין ולא היו משופעים כמו שלנו וכשעושים הגג טוחין אותו בטיט ורוצים להשוות טיח הגג ולוקחין אבן עגולה ארוכה קצת ויש לו ב' שינים ארוכים ומעגלים אותה על פני כל הגג להשוות' (כמי) והיינו (כמי) מעגילה: **משלשל** בחבית כו'. קצת קשה אמאי לא קאמר ונפסק החבל ונפל עליו כדקתני בסיפא ונראה לומר דנפלה (ט) שנשמט מידו ולכך לא רצה לומר נפסק דאם כן לא אתיין כרבי *)דאמר לקמן (דף ט:) נפסק אינו גולה:

היה יורד בסולם. יש אומרים דתנא לא זו אף זו קתני לא זו מעגל דודאי יש לחייבו גלות דלמה לא נזהר אלא אף משלשל חבית דשפיר מיזהר שלא ישבר חביתו אם נפל והרג חייב ועוד דלא זו אלא אף זו יורד בסולם דטפי מיזהר כדי שלא יפול אם הרג חייב:

*) רש"ל גורם כדאמר

פשיטא

מסורת הש"ס

נ"ל הוו. יעב"ץ

סנהדרין מה: גיטין כח: כט.

[סנהדרין יז.]

[תוספתא סנהדרין פ"ג ע"ש]

[תוספתא שם]

[נ"ל משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם למדנו כו']

ב"מ נא.

תורה אור

במדבר לה

דברים יז

עין משפט נר מצוה

נ"ל ולא למלוה ולא לערב

נד א טוש"ע חו"מ סי' לג סעיף טז:

נה ב מיי' פי"ג מהל' סנהדרין הלכה ז:

רש"ל מ"ז

נו ג מיי' שם פי"ד הל' יד סמג עשין קצ:

נז ד מיי' שם הלכה י:

[סנהדרין מא.]

עי' מהרש"ל ורש"א

נח ה ו מיי' שם פי"ג הלכה ח:

נט ז מיי' פ"א מהלכות סנהדרין הלכה ב [עיין כ"מ] טוח"מ סימן א:

ס ח מיי' פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה יט סמג לאוין נד טור ש"ע אה"ע סימן כ סעיף א' בהג"ה [ורב אלפס עוד ביבמות פרק ב (דף ז:) ובב"מ פ"ז(דף קיז:)]:

א ט מיי' פ"ה מהלכות רוצח הלכה א סמג עשין עה:

ב י מיי' שם פ"ו הלכה יב סמג שם:

נ"ל אינו פוטר

[ועי' תוס' בכורות כא. סד"ה חלב פוטר]

רבינו חננאל

סוגיין דשמעתין דעדים הקרובין בין למלוה בין ללוה בין לערב כולן פסולין: מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד אין סותרין את דינו כו'. תניא ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל: **מתני'** סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. מנא הני מילי. דת"ר והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ. אם כן מה ת"ל בשעריך. בשעריך אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך [ובכל עיר ועיר ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך] ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. ואסקינן דרבנן בסנהדרין הוו דייני בבועל את הערוה כשמואל דאמר במנאפים כיון שיראו כמנאפין מתחייבין ולא בעינן עד דמסהדי כמכחול בשפופרת. ולית הלכתא כר' טרפון ור' עקיבא דהוו אמרין ראיתם טריפה הרג או שלם הרג וא"ת שלם שמא במקום ההכאה נקב הוה כו': ירושלמי. כתב כל נכסיו לב' בני אדם כאחת והעדים כשרים לזה ופסילים לזה ר' יוחנן אמר מאחר שפסולין לזה פסולין לזה וריש לקיש אמר לא כו': **הדרן עלך כיצד העדים: פ"ב ואלו הן הגולין** ההורג נפש בשגגה כו' עד

הגהות הב"ח

(א) גמ' סבר רב פפא למימר. נ"ב הך עובדא קבעה תלמודא הכא משום דשייכא למאי דתני לעיל נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו' ותימה אמאי לא קבעה לעיל וי"ל דהך עובדא אתי נמי לקמיה דרבא בהדי הך הנהו לעוזי כו': (ב) תוס' ד"ה דלמא וכו' ואומר ר"ת דודאי אי לא שיילינן להו לא חיישי' אלא: (ג) בא"ד הואיל והרוג גופיה אין יודעין לא בעינן מכחישין זה את זה ומיהו טעם זה: (ד) בא"ד טרפה הרג או שלם הרג חייב ובשביל שנשאל: (ה) בא"ד אחד מהם את חבירו: (ו) בא"ד דהיכא דלא אפשר דלא חיישינן למיעוטא כדאיתא פ"ק דחולין: (ז) ד"ה כמכחול וכו' נהרג מעולם משום וכו' וי"ל דמ"מ וכו' שמחלל אינו טרפה וכו' א"כ אם הוזמו לא יהיו חייבין: (ח) ד"ה אלו הן וכו' בימיהן היו וכו' ארוכה קצת ויש לה בית יד ארוכה ומעגלים אותה על פני כל הגג להשוות הטיח והיינו דקרו לה מעגילה: (ט) ד"ה משלשל וכו' דנפלה דריבא שנשמט מידו:

הגהות הגר"א גמ' ת"ל בכל שעריך כצ"ל (וכ"ה בירושלמי):

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה אינו גולה *זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה ושלא בדרך ירידתו אינו גולה: **גמ'** מנא ה"מ אמר שמואל דאמר קרא °ויפל עליו וימות עד שיפול דרך נפילה תנו רבנן °בשגגה פרט למזיד °בבלי דעת *פרט למתכוין מזיד פשיטא בר קטלא הוא (אלא) אמר *רבא איצטריך פרט לאומר מותר א"ל אביי *אי אומר מותר אנוס הוא אמר ליה שאני אומר *האומר מותר קרוב למזיד הוא °בבלי דעת *פרט למתכוין מתכוין פשיטא בר קטלא הוא אמר רבה פרט *למתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לכותי והרג את ישראל לנפל והרג בן קיימא ת"ר °אם בפתע פרט לקרן זוית בלא איבה **פרט לשונא הדפו שדחפו בגופו או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עליה בלא צדיה פרט למתכוין לצד זה והלכה לה לצד אחר °ואשר לא צדה **פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע °ואשר יבא את רעהו ביער *°מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם בעא מיניה רבי אבהו מרבי יוחנן היה עולה בסולם ונשמט השליבה מתחתיו ונפלה והרגה מהו כי האי גוונא עליה היא או ירידה היא א"ל כבר נגעת בירידה שהיא צורך עליה איתיביה זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה שלא בדרך ירידתו אינו גולה שלא בדרך ירידתו לאיתויי מאי לאו לאיתויי כה"ג וליטעמיך כל שבדרך ירידתו לאיתויי מאי אלא לאיתויי קצב הבא נמי לאיתויי קצב דתניא קצב שהיה מקצב תנא חדא לפניו חייב לאחריו פטור ותניא אידך לאחריו חייב לפניו פטור ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו חייב ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו פטור ולא קשיא כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושל אחריו כאן בעליה שלפניו ושל אחריו לימא כתנאי היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו תני חדא חייב ותניא אידך פטור מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר ירידה היא ומר סבר עליה היא לא דכ"ע עליה היא ולא קשיא כאן לניזקין כאן לגלות איבעית אימא הא והא (א) לגלות ולא קשיא הא דאתליע הא דלא אתליע ואיבעית אימא הא והא דלא אתליע ולא קשיא הא דמיהדק והא דלא מיהדק: **מתני'** *נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכמים אומרים גולה מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכמים אומרים *אינו גולה: **גמ'** תניא אמר להם רבי לחכמים וכי נאמר ונשל הברזל מעצו והלא לא נאמר אלא מן העץ ועוד נאמר עץ למטה ונאמר עץ למעלה מה עץ האמור למעלה מן העץ המתבקע אף עץ האמור למטה מן העץ המתבקע אמר רב חייא בר אשי אמר רב ושניהם מקרא אחד דרשו ונשל הברזל מן העץ רבי סבר יש אם למסורת ונישל כתיב ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן ורבי יש אם למסורת סבירא ליה

והאמר

רש"י

גמ' אמר רבא גרסינן ולא גרסינן אלא: באומר מותר. סבור שמותר להרוג את ישראל וזהו מזיד שלו: אנוס הוא. והיאך הוא קורהו מזיד: בפתע פרט לקרן זוית. שלשון פתע הוא כסמוך כדמתרגמינן בתכיף פרט לקרן זוית אם היה זה יוצא ממבוי זה ונכנס לזה לפנות לימין או לשמאל וסכינו בידו וזה בא כנגדו בקרן זוית ולא ראהו והרגו: שדחפו בגופו. בלא מתכוין: להביא ירידה שהיא צורך עליה. כגון הרוצה להרים ידו בכח וגרזן בידו ומשפיל תחלה את גופו ושוחה לפניו כדי להרים בכח ובהשפלתו הרג דלא תימא הואיל וצורך עליה היא פטור מגלות דהא כתיב ויפל: בלא צדיה. לשון ליחוד שלא נתכוין לצוד לצד שני: ואשר לא צדה. שלא נתכוין לזרוק בלדו ובסמוך לו אלא למקום שזרק אבל לא היה יודע שיש שם אדם: פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע. א] וכן לזרוק ארבע וזרק שמונה: אף כל שיש לו רשות לניזק כו'. יצאה חצר של בעל הבית: עליה היא או ירידה היא. בתר דידיה אזלינן והוא היה עסוק בעליה או בתר שליבה אזלינן והעולה עליה היה דוחקה ומשפילה כלפי מטה: כבר נגעת כו'. הרי נגעת כאן בירידה שהיא צורך עליה והא רבינן לה לעיל לחובה: לפניו חייב. הרג לפניו חייב: ה"ג כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושל אחריו כאן בעליה שלפניו ולאחריו. כל דרך עליה פטור וכל דרך ירידה חייב הלכך הא דתניא לפניו חייב לאחריו פטור בירידה שלפניו ועליה של אחריו המפיל זרועו כדי להרים בכח והרים (א) מכח לפניו בהשפלתו חייב הרג בעלייתו לאחוריו פטור והא דתניא לאחריו חייב לפניו פטור בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כגון שמרים ידו בכח עד שהשפילו דרך אחוריו ממעל לכתפיו וחזר והגביהן להטות לפניו הרג בהשפלתו דרך אחוריו חייב הרג בהגבהתו פטור והא דתניא בין לפניו ובין לאחריו חייב בירידה שלפניו או שלאחריו והא דתניא בין לפניו בין לאחריו פטור בעליה שלפניו ושל אחריו: לימא כתנאי. רק בעיא דרבי אבהו: לנזקין. חייב אם לא הרגו אלא הזיקו חייב דלנזקין לא שני לן בין שוגג למזיד בין ירידה לעליה כדאמרינן בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון: הא דאתליע. חייב שכל שליבה שהתליעה כשדורסין עליה נכפפת היא למטה וירידה היא ואם לא התליעה אין כאן ירידה: הא דמיהדק. אם היתה השליבה מלאה תקועה שהיא תחובה בו ואחוזה יפה יפה אין כאן דרך ירידה ופטור לא מיהדק ירידה יש כאן וחייב: **מתני'** מן העץ המתבקע. יצא קיסם וניתז למרחוק והרג: **גמ'** נאמר עץ למטה. ונשל הברזל מן העץ: ונאמר עץ למעלה. לכרות העץ: יש אם למסורת. כמה שנמסרה כתב של תיבה למטה אנו צריכין לדורשה ולא לפי המקרא כשאנו קורין וגבי אתה מוסיף סברת של אלף או של ה"א בין ניו"ן ולפי המסורת ונשל כתיב ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן לשון פעל הברזל עצמו נשל מעל עצו:

תוספות

פשיטא בר קטלא הוא. תימה אימא במזיד ולא התרו בו וי"ל דהא נמי נפקא לן מבלי דעת דהוכא מבלי דעת יתירא עוד י"ל דהא נמי פשיטא דלא יגלה דעל כרחך קרא בלא מתכוין איירי מדכתיב והוא לא שונא:

אלא פרט לאומר מותר. וקשה (ג) דגבי חלב וגבי שבת דכתיב בשניהם שגגה וחייבין פרק כלל גדול (שבת דף סח: ושם) בתינוק שנשבה לבין הנכרים וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירא למעוטי אומר מותר*:

ואשר לא צדה פרט למתכוין לזרוק. בכילד הרגל (ב"ק דף כו: ושם) פירש רש"י (ג) ממעט ליה ממיתה אבל גלות אית ביה ולא נראה דא"כ לא הוי כמו אידך לכן נראה לפרש דפטור (ממיתה) מגלות *כדאמרינן פרק כילד הרגל (שם ד"ה פרט): **מה** יער שיש לו רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם וכו'. וקשה דמשתמע כמו כן נימא מה יער מקום שעומד שם המזיק ויש רשות לניזק להיות לשם וא"כ קשה דתנן הזורק אבן לרשות הרבים הרי הוא גולה ומוקי לה בסותר כותלו שהוא ברשותו והרג הניזק שהוא ברשות הרבים ואמאי גולה והא בעינן מקום שיהא רשות לניזק ולמזיק ושיהא הניזק במקום שהמזיק עומד בו וי"ל דלא ילפינן מיניה מקום ההכאה אלא שיש רשות לשניהם ליכנס במקום ההכאה: **נשמטה** השליבה (ד). והרגתו השליבה אבל אם הרגו אדם פטור דהוי דרך ירידה:

ואי בעית אימא הא דאיתלע והא דלא איתלע. ולפי האי איבעית אימא כולי עלמא סברי ירידה היא וקשה א"כ אמאי לא קאמר דכולי עלמא ירידה היא הא דאתלע והא דלא אתלע ועוד קשה כי קאמר מעיקרא דכ"ע עליה היא א"כ קשה ברייתא זו לברייתא דלעיל או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עליה ונראה לפרש דהא"ק דכ"ע דעליה הוי ומיירי במיהדק *ובדלא אתלע ולא מיירי בירידה שהיא צורך לעליה דהכא לא פליגי ברייתות והכא הכי קאמר איבעית אימא הא והא גלות ומיירי בברייתא שמחויבת בירידה שהיא צורך לעליה :

רבינו חננאל

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ו מהלכות רוצח הלכה טו סמג עשין עה :
יג ב מיי' שם הל' יא :
יד ג ד מיי' שם הלכה ו:
טו ה ו ז מיי' שם הל' ז:
טז ח מיי' שם הלכה ח:
יז ט מיי' שם הל' ט :
יח י מיי' פ"א מהל' שמיטין הלכה יז סמג לאוין ערס :
יט כ מיי' פ"ה מהלכות רוצח הלכה י ; סמג עשין עה

הא דרב יצחק בר' יוסף בסנהדרין בשמעתא קמייתא (דף ד.) : היינו . דקא הדר רבי ואמר ועוד למילפיה בגזירה שוה : פיסא . רגב גוש עפר כלישני"א בלע"ז : ואתר תמרי . והשיר תמרים : באנו למחלוקת . דהיינו דומיא דמן העץ המתבקע : מהו דתימא . הא לרבי ככח כחו דמי ופטור שהרגב היה כח ראשון ונשירת התמרים היה כח שני קמ"ל שהרגב כגרזן והתמרים כקיסם הניתז : לגרמא . הוא ענף החריות שהתמרים תלוין אצלו : ומחיה לכובסא . הוא אשכול התמרים המקובצים יחד : **מתני'** ר"א בן יעקב. מפרש טעמא בגמרא : האב המכה את בנו . להטותו לדרך (ג)אחרת: ושליח ב"ד. המלקה ארבעים לחייב מלקות : **גמ'** ליפנות בה בני אדם לנקביהם : ואיכא דמיקרי ויתיב . ליפנות ביום : ומצא . משמע שהוא שם ומצאו נשירת נשל הברזל : פרט לממציא עצמו . אחרי כן הוציא הלה את ראשו מן החלון וקיבל האבן במצחו : ומצא פרט למצוי . במוכר שדה אחוזתו (ובא לגואלו) כתיב והשיגה ידו ומצא פרט למצוי (ג) אם היתה גאולה זו מצויה בידו כשמכרה אין כופין את הלוקח להחזירה לו ליפדות : השתא נמי . כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה : לאו מצוה . להכותו : לאו מילתא היא דאמרי . ראיה טובה מזו היה לי להשיבו מן המקרא עצמו דלאו בחטבה דמצוה איירי: דאי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא אותו חייב לך הכתוב כרת אסנכנס למקדש בטומאה זו : ה"נ דפטור . מכרת :

היינו דקאמר להו ועוד . פירוש משמע דמעיקרא ה"א טעמא משום אם למסורת ובתר הכי קאמר ועוד כלומר אע"ג דס"ל שאם למקרא מ"מ הכא איכא למשמע מגזירה שוה ותימה דמעיקרא נמי לא תלי טעמא במסורת אלא משום דלא כתיב מעצו ואמר ה"ר יוסף בכור שור דהיא היא וה"ק וכי נאמר ונשל הברזל מעצו דאי (ד) כתיב כן אז הוי מיושב לומר יש אם למקרא לקרות ונשל כדקרי וכדאמרי רבנן והלא לא נאמר אלא מן העץ וא"כ אין לשון המקרא דקרינן ונשל מיושב על זה אלא ודאי מן העץ מוכיח דיש אם למסורת שהוא וניסל כמו והסיל וזה הלשון מיושב על מן העץ דמן העץ המתבקע (ה) והשתא ניחא הא דקאמר ועוד וכן *פירש בסנהדרין גבי יראה יראה דמשמע שפיר *מן המסורת דהיינו יראה משום דפשטיה דקרא משמע דכתיב בתריה את פני האדון וגו' א"כ משמע יראה זכורך פני האדון והיינו לפי המסורת אבל לפי המקרא דקרינן יראה הל"ל לפני האדון :

מהו דתימא ככח כחו דמי . ולא דמי לעץ המתבקע דהתם נגע במה שבידו בשעת התזת העץ אבל הכא שכבר יצא מידו בשעת התזת תמרים דמי שפיר לכח כחו אימא לא ליחייב קמ"ל :

לא צריכא אלא כו'. פירוש דמהשתא לא צריך לאוקומא בסותר דהוא הדין בזורק ממש :

באשפה העשויה וכו' . והשתא מיירי ביום ובזורק לאשפה ולא בסותר כותלו וא"ת ולינקוט באיכה עשויה ליפנות כלל (ו) וגם בלילה איכא דמקרי ויתיב וכדקאמר השתא וי"ל דא"כ אנוס הוא דלית ליה לאסוקי אדעתיה הוא דמקרי ויתיב כיון שאינה עשויה ליפנות כלל אבל השתא (ז) בעשויה ליפנות בלילה אית ליה לאסוקי גם ביום הוא דמקרי ויתיב :

אף ע"ג דגמיר מצוה קא עביד כו'. וא"ת מ"מ קשה משליח ב"ד דכיון דאילו לקה כבר לאו מצוה קא עביד וכו' וי"ל דמ"מ איכא מצוה מתחילה מה שאין כן בחטיבת עצים דסוכה(ח)ואם מצאן חטובות לא היה שם חטיבת מצוה מעולם שהרי לא נחטבו לכך וליכא למימר נמי כיון דאילו לא חטא לאו מצוה היא וכו' דההיא לאו שליח ב"ד מיקרי ולא דמי לרבו ואביו דלעולם שמו(ט)זה על בנו וזה על תלמידו : (לעיל)

בלא איבה פרט לשונא. תימה אמאי איצטריך האי קרא תיפוק ליה דכתיב במשנה תורה והוא לא שונא (י) ול"ע ושמא י"ל דבמשנה תורה נחזרת ונשנית בשביל דבר שנתחדש מיעט והרבה פרשיות יש בענין זה במשנה תורה אבל לא קשה מולא אויב לו דבאלה מסעי דההוא איצטריך למימר אפילו (כ)לא אויב לו [לעדים ולדיינים] כדאמרי' בסנהדרין (דף כט.) *(במשנה תורה כתיב נמי כי לא שונא הוא לו (ל) משום פרשה שנשנית) כך נראה למשי"ח :

תורה אור

והאמר רב יצחק בר' יוסף אמר רבי יוחנן רבי ורבי יהודה בן רועץ וב"ש ור"ש ור"ע כולהו סבירי להו יש אם למקרא היינו דקאמר להו ועוד אמר רב פפא מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי ואזול תמרי וקטול באנו למחלוקת דרבי ורבנן פשיטא מהו דתימא ככח כחו דמי קמ"ל אלא כח כחו לרבי היכי משכחת לה כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא ואזיל גרמא ומחיה לכבאסא ואתר תמרי ואזול תמרי וקטול: **מתני'** *הזורק אבן לרה"ר והרג ה"ז גולה ר"א בן יעקב אומר אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה ה"ז פטור זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנאמר ואשר יבא את רעהו ביער מה היער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק (ולמזיק) ליכנס לשם אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות *אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד : **גמ'** לרה"ר מזיד הוא *אמר רב שמואל בר יצחק בסותר את כותלו איבעי ליה לעיוני בסותר את כותלו בלילה נמי איבעי ליה לעיוני בסותר את כותלו לאשפה האי אשפה ה"ד אי שכיחי בה רבים פושע הוא אי לא שכיחי בה רבים אנוס הוא א"ר פפא לא צריכא אלא לאשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואין עשויה ליפנות בה ביום ואיכא דמקרי ויתיב פושע לא הוי דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום אונס נמי לא הוי דהא איכא דמקרי ויתיב : רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו' : *ת"ר ומצא פרט לממציא את עצמו מכאן אמר רבי אליעזר בן יעקב אם משיצתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה פטור למימרא דמצא מעיקרא משמע ורמינהי ומצא *פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאול בקרוב ברעה ויגאול ביפה אמר רבא (א) הכא מענייניה דקרא והתם מענייניה דקרא התם מענייניה דקרא ומצא דומיא דוהשיגה ידו מה השיגה ידו מהשתא אף מצא נמי מהשתא הכא מענייניה דקרא ומצא דומיא דיער מה יער מידי דאיתיה מעיקרא אף ומצא נמי מידי דאיתיה מעיקרא : הזורק את האבן וכו' : א"ל ההוא מרבנן לרבא ממאי דמחטבת עצים דרשות דלמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה ואפ"ה אמר רחמנא ליגלי א"ל כיון דאם מצא חטוב (אינו חוטב) לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה התם אע"ג דגמיר מצוה דכתיב יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך *הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי ואשר יבא את רעהו ביער (מה יער) דאי בעי עייל ואי בעי לא עייל ואי סלקא דעתך מצוה מי סגיא דלא עייל אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא כל היכא דכתיב אשר דאי בעי הוא אלא מעתה ואיש אשר יטמא ולא יתחטא אי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא מת מצוה דלא סגי דלא מיטמא הכי נמי דפטור שאני התם דאמר קרא טמא

סנהדרין ד. | ב"ק נג: | רש"א מ"ז | דברים יט | רש"א מ"ז | [כסה"מ ג"ע אף כל רשות] | ב"ק נג: | שם נג. | ויקרא כה | שם | תו"א מ"ז | משלי כט | [שבת סג: וש"נ] | דברים יט | במדבר יט

רבינו חננאל

והלא מפורש בתחלת סנהדרין כי רבי יש אם למקרא סבירא ליה. אמר לך כתב למעלה לחטוב עצים וכתב למטה ונשל הברזל מן העץ מה העצים הכתובים למעלה העצים המתבקעין הן אף עץ הכתוב למטה מן העץ המתבקע . וחכ"א גולה מאי טעמא ונשל כתיב מכל מקום א) אמר רב פפא האי דשדא פיסא. פי' טיט שיבש ונעשה כאבן לדיקלא ואתר תמרי ואזול תמרי וקטול לרבי דמחייב בהתזות בקעת חייב דתמרי במקום בקעת עומדין ולרבנן כח כחו הוא ופטור . אלא לרבי כח כחו היכי הוי . כגון דשדא פיסא ומחייה לגדמא ב) ואזל גדמא ומחייה לכבסא פירוש סנסני (של) תמרים ג) ואתר תמרי אזול תמרי וקטול היינו כח כחו ופטור : הזורק אבן ברשות הרבים והרג הא ודאי מזיד הוא והאי דתנן גולה אוקימנא בסותר את כותלו . ירושלמי כגון שהיה כותלו גוהה והיה סותרו לאשפה העשויה להיפנות בה בלילה ואינה עשויה להיפנות בה ביום ואיכא דמיקרי יתיב ומיפנה בה פושע לא הוי דהא אינה עשויה להיפנות בה ביום אנוס נמי לא הוי דהא איכא דמיקרי ויתיב לפיכך גולה . ת"ר ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו מיכן א"ר אליעזר בן יעקב אם משיצאת האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקיבלה פטור. ואסיק' . האי ומצא מידי דהוה מעיקרא משמע דומיא דיער והאי דכתב ומצא כדי גאולתו מידי דלא הוה מעיקרא אלא השתא איזדמן ליה דומיא דהשיגה ידו : הזורק אבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה כו' . אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד . ומקשו עליה וממאי דהאי דכתב לחטוב עצים דרשות הן דלמא חטבת עצים למערכה או עצים לעשות סוכה דאינון מצוה ואפילו הכי גולה . ודחי רבא כיון דאי מצא עצים חטובים למערכה ולסוכה [אינו חוטב] חטבת עצים דהשתא לאו מצוה היא . ואקשינן עליה אי הכי הני נמי האב לבנו והרב לתלמידו כיון דאילו גמירי לאו מצוה קא עביד בהכאתן אף בדלא גמירי אינה מצוה . ופרקינן הני אע"ג דגמירי מצוה קא עביד דכתב יסר בנך ויניחך וגו' . והדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי דאפילו חטבת מצוה היא ומשום דאי מצא חטובין לאו מצוה היא למחטב השתא נמי לאו מצוה קא עביד אלא חטבת רשות היא מדכתב ואשר יבא את רעהו ביער ומשמע ואשר אי בעי עייל אי בעי לא עייל מכלל דחטבת רשות היא אבל חטבת מצוה מי סגי ליה דלא עייל. ואקשינן עליה והכתיב גבי טומאה אשר יטמא הכי נמי דטומאה דרשות היא הא אם נטמא בטומאת מצוה כגון טומאת מת מצוה הכי נמי דפטור מחיטוי ומבילה. ומשני שאני התם דכתב

(א) כלומר אפילו אם מעצמו נשל ולא על ידי העץ : (ב) גדמא. כ"ה ג"כ גירסת הערוך ערך גדם : (ג) וכ"ה בערוך ערך כבס :

הגהות הב"ח (א) גמ' הכא מענייניה דקרא. נ"ב עיין בסנהדרין דף פא בתוס' : (ב) רש"י ד"ה האב וכו' לדרך אחרת הס"ד: (ג) ד"ה ומצא פרט וכו' פרט למצוי לפדות אם היתה וכו' להחזירה לו הס"ד: (ד) תוס' ד"ה היינו וכו' דאי הוה כתיב כן אז : (ה) בא"ד המתבקע קאמר והשתא ניחא וכו' דמשמע שפיר דיש אם למסורת דהיינו יֵרָאֶה משום דפשטיה דקרא משמע הכי דכתיב וכו' משמע יֵרָאֶה זכורך את פני האדון וכו' לפי המקרא דקרינן יֵרָאֶה הל"ל : (ו) ד"ה לאשפה וכו' ליפנות כלל גם בלילה ואיכא דמקרי: (ז) בא"ד אבל השתא דעשויה : (ח) ד"ה אע"ג דגמיר וכו' דאם מצאן:(ט)בא"ד שמו עליו זה על בנו:(י)ד"ה בלא איבה וכו' לא שונא לו ול"ע וכו' שנתחדש בה מיעט : (כ) בא"ד איצטריך למימר אפילו ולא אויב לו כ"ב דבמשנה תורה כתיב נמי כי לא שונא הוא לו משום פרשה שנשנית כצ"ל ועל תיבות אפילו ולא אויב לו נ"ב פי' שונא גרע מאויב ואי לאו קרא הוה אמינא שונא דוקא אינו גולה איצטריך ולא אויב לו לאורויי דאף אינו אויב לו הלכך גולה אבל אויב אינו גולה ואין להקשות השתא דכתיב ולא אויב לו למה לי בלא איבה השתא אויב אינו גולה כל שכן שונא דו"ל [והשאר חסר] : (ל) בא"ד משום פרשה שנשנית . נ"ב פי' תרתי קראי כתובי במ"ת לא שונא לו ולא אצטריכו אלא משום פרשה שנשנית [והשאר חסר] :

גליון הש"ס מתני' אם יש רשות לניזק . עי' ב"ק דף לב ע"ב תוד"ה דלא סגי : שם מה היער . לעיל ז ע"ב : גמ' הכא מענייניה . עי' סוטה דף מה ע"א :

טמא יהיה מ"מ ההוא מיבעי ליה *לכדתניא טמא יהיה ^א^לרבות טבול יום טומאתו בו ^ג^לרבות מחוסר כיפורים א"ל אנא מעוד (טומאתו) קא אמינא איכא דמתני לה אהא °בחריש ובקציר תשבות *ר"ע אומר אינו צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר °שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אלא אפילו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות ^ג^יצא קציר העומר שהוא מצוה א"ל ההוא מרבנן לרבא מכאי דהרישה דרשות דלמא חרישת עומר דמצוה ואפ"ה אמר רחמנא תשבות א"ל כיון דאם מצא חרוש אינו חורש לאו מצוה איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד ואמאי לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה התם אע"ג דגמיר נמי מצוה קא עביד דכתיב °יסר בנך ויניחך *הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי (א) קצירה הומיא דחרישה מה חרישה מצא חרוש אינו חורש אף קצירה נמי (מצא קצור אינו קוצר) ואי ס"ד מצוה מצא קצור אינו קוצר מצוה לקצור ולהביא: **מתני׳** ^י^האב גולה על ידי הבן והבן גולה ע"י האב ^י^הכל גולין על ידי ישראל וישראל גולין על ידיהן חוץ *מגר תושב ^י^וגר תושב ^[א]^ אינו גולה אלא על ידי גר תושב: **גמ׳** האב גולה ע"י הבן והאמרת יצא האב המכה את בנו דגמיר והאמרת אע"ג דגמיר מצוה קעביד בשוליא דנגרי שוליא דנגרי חוותא היא דלמדיה ^ל^דגמיר אומנותא אחריתי: והבן גולה ע"י האב כו': ורמינהו °מכה נפש פרט למכה אביו אמר רב כהנא לא קשיא הא ר"ש והא רבנן *לר"ש דאמר חנק חמור מסייף שגגת סייף ניתנה לכפרה שגגת חנק לא ניתנה לכפרה, לרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו [בשוגג] שגגת סייף הוא ושגגת סייף ניתנה לכפרה רבא אמר ^י^פרט לעושה חבורה באביו בשוגג ס"ד אמינא כיון דבמזיד בר קטלא הוא בשוגג נמי ליגלי קמ"ל: הכל גולין על ידי ישראל וכו': הכל גולין על ידי ישראל לאיתויי מאי לאיתויי עבד וכותי תנינא להא דת"ר ^ע^עבד וכותי גולה ולוקה ע"י ישראל וישראל גולה ולוקה. ע"י כותי ועבד בשלמא עבד וכותי גולה ע"י ישראל ולוקה גולה דקטליה ולוקה דלטייה אלא ישראל גולה ולוקה ע"י כותי בשלמא גולה דקטליה אלא לוקה אמאי דלטייה °ונשיא בעמך לא תאור *בעושה מעשה עמך אלא אמר רב אחא בר יעקב כגון שהעיד בו והוזם דכוותיה גבי עבד שהעיד בו והוזם עבד בר עדות הוא אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא הכא במאי עסקינן ^ל^כגון שהכהו הכאה שאין

רש"י

לרבות טבול יום . שאם נכנס למקדש ענוש כרת : לרבות מחוסר כיפורים. מאותן טומאות הצריכות קרבן וטבל והעריב שמשו ולא הביא כפרתו ונכנס למקדש חייב וארבע טומאות הן המעוטות קרבן הזב והזבה והיולדת והמצורע : מעוד קאמינא . עוד טומאתו תורה אור בו עוד קרא יתירא לדרשא הוא : איכא דמתני לה . להא דא"ל ההוא מרבנן לרבא והא דאותביה רבינא אהא : אין צ"ל חריש וקציר של שביעית כו' . דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר דלא כדכתיב דאיום השביעי קאי מאי שנא חריש וקציר דנקט אלא ה"ק ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות והשבת שאתה שובת בהן בחריש ובקציר תשבות (ג): הנכנס לשביעית. (וחריש של שביעית) שלא יחרוש בששית חרישה המועלת לשביעית : וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית . שאם הביאה שליש בשביעית מאז היא ראויה ליקצר ואם קצרה בשמינית צריך לנהוג בה קדושת שביעית : רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות כו' . ובשבת קאי ולהכי נקט חריש וקציר לומר לך מה החריש שאני אוסר לך בשבת חריש של רשות הוא שאין לנו חריש של מצוה אף קציר אוני אוסר לך אלא של רשות יצא קציר העומר : אם מצא חרוש אינו צריך לחרוש . אבל קציר אפילו מצא קצור מצוה לקצור כמה דכתיב וקצרתם והבאתם את עומר : לאו מילתא היא דאמרי . שהיה לי להשיבו תשובה נלחת דקרא לאו במצוה איירי : מאי טעמא קציר דומיא דחריש . מה חריש בכל מקום מצא חרוש אין מצוה לחרוש אף קציר בהכי עסקי' שאם מצא קצור אין מצוה לקצור יצא קציר העומר שאפילו מצא קצור מצוה לקצור : ואי ס"ד מצוה . בקציר של מצוה מצא קצור אינו קוצר תמיהא היא זו : **מתני׳** ע"י הבן . אם הרגו לבנו בשוגג : חוץ מגר תושב . שאין ישראל גולה על ידו : (ג) הכל גולין . מפרש בגמרא לאיתויי מאי : **גמ׳** בשוליא דנגרי . בלימוד חרש עצים שאינו מלמדו תורה אלא אומנות בעלמא ווירנד"ריט : חוותיה הוא . ואף זו מצוה על האב ללמדו דילפינן לה מקרא בפרק קמא דקדושין (דף ל:) דכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת דקים אומנות שהוא חיותו לאשה כשם שאביו חייב להשיאו אשה כדכתיב וקחו לבניכם נשים כך חייב ללמדו אומנות : מכה נפש . גבי הורג בשגגה כתיב לנוס שמה מכה נפש בשגגה : פרט למכה אביו . שלא חייב גלות אלא למי שמכתו תלויה בנפש שאינו חייב עליו אלא אם כן הרגו ילא מכה אביו שהוא חייב עליו מיתה בחבורה בעלמא וקא ס"ד דממעט ליה מגלות אפילו הרגו : לרבנן שמעון דאמר . בסנהדרין בפ' ד' מיתות (דף מט:) חנק חמור מסייף ולדידיה ההורג את אביו בחנק דהנך (שם דף פה.) מי שנתחייב ב' מיתות ב"ד נידון בחמורה וההורג אביו חייב שתי מיתות שהעושה חבורה באביו מן הנחנקין הן והמכה נפש מן הנהרגין ואין יש חבורה אביו ורציחה ולר"ש דאמר חנק חמור אם היה זה מזיד היה בחנק ועכשיו שהוא שוגג לא נתנה שגגתו לכפרה בגלות אם נתנה תורה כפרה לשגגת סייף שהיא קלה לא נתנה כפרה לשגגת חנק : ולרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו שגגת סייף הוא . שהרי אלו מזיד היה נידון בחמורה שהיא סייף ושגגת סייף נתנה לכפרה בגלות : רבא אמר . ברייתא נמי רבנן וההורג את אביו נמי גולה דשגגת סייף היא והא דקתני פרט למכה אביו לאו להורגו קא ממעט אלא בעושה בו חבורה בשוגג : לוקה דלטייה . ואמרינן [בשבועות] (דף לה.) המקלל את חבירו עובר בלא תעשה ואתיא במה הצד מהמקלל דיין ונשיא וחרש (סנהדרין דף סו.) : שהעיד בו . שהוא חייב מלקות :

תוספות

טמא יהיה מכל מקום . קשה ליפטוק מאשר ומיסיה ויש לומר דאשר אורחיה דקרא הוא : **דלמא** חרישת העומר דמצוה ואמר רחמנא תשבות . קלא קשה ליפטוק מיניה דתשבות ומהיכי תיתי לן דהא למישרי מצרכינן קרא וי"ל דהא לא היה רק לסתור דרשא דאשמעינן מה חריש רשות ומעתה נאמר דאתא לדרשא אחרינא : **אינו** צ"ל חריש וקציר של שביעית כו'. תימה דבשלמא קציר כתיב בהאי ענינא את ספיח קצירך לא תקצור אבל חרישה לא כתיב כלל התם וכ"ת דילפינן מקראי דכתיבי כל שאר עבודות קרקע הא איכא מ"ד פ"ק דמו"ק (דף ג:) דדוקא הנך דכתיבי בהדיא מיחייב אבל אינך לא וחרישה גופה ממעט התם מדקאמר החורש בשביעית אינו לוקה (ד)וי"ל דכיון דקסבר דקציר אתי לתוספת חריש נמי אתא לתוספת : **והא** אמרת יצא האב המכה בנו . קשה (ה) [לר"י] דהיינו דוקא כשמייסרו ומכהו בתוכחתו אבל אם הלך ביער והרגו בשוגג למה לא יגלה וי"ל דמשמע ליה דמיירי בכל ענין אף אם מכהו לייסרו דאם לא כן אמאי נקט טפי בן מאדם אחר : אלמא

עין משפט נר מצוה

כ א ב מיי' פ"ג מהלכות ביאת מקדש הלכה ו ז והלכה יד :
כא ג מיי' פ"ז מהלכות תמידין הלכה ו סמג עשין קלט :
כב ד מיי' פ"ה מהלכות רוצח הלכה ה סמג עשין עה :
כג ה מיי' שם הל' ג :
כד ו מיי' שם [עיין כ"מ] :
כה ז מיי' שם הל' ה :
כו ח מיי' פ"ו שם הלכה טו :
כז ט מיי' פ"ה שם הלכה ג :
כח י מיי' פכ"ו מהל' סנהדרין הלכה יב סמג לאוין קלט :

רבינו חננאל

דכתב עוד טומאתו בו עוד לרבויי לכת מצות. טמא יהיה לרבות טבול יום. טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים. איבא דמתני לה להא דאמר ליה ההוא מרבנן לרבא ושינויא דשני ליה רבא אהא בחריש ובקציר תשבות ר' עקיבא אומר אין צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית כו' ופשוטה היא : האב גולה על ידי הבן . כלומר אם הכה האב את בנו והרגו הרי זה גולה ואוקמה שלא הכהו ללמדו תורה ולא מוסר אלא הכהו ללמדו אומנות והוא יודע אומנות אחרת דכיון דאית ליה אומנות אחרת הא אית ליה חיותא נמצא האב מכהו שלא ברשות לפיכך גולה אבל המכהו ללמדו תורה או מוסר אינו גולה . רמינו ברייתא דקתני בן המכה אביו אינו גולה . כלומר לא בני ליה בגלות, ואנן מתני' דקתני הבן גולה ע"י האב . ופריק רב כהנא ברייתא ר' שמעון מתני' לרבנן ופשוטה היא . ורבא אמר בשהרגו הבן לאביו דברי הכל גולה וברייתא שעשה בו חבורה ולא הרגו והכי קתני מכה נפש פרט למכה אביו בשוגג ועשה בו חבורה שאינו גולה מ"ט דס"ד כיון שהכן עושה חבורה באביו במזיד אע"פ שלא הרגו נהרג בשוגג נמי כיון שעשה בו חבורה ליגלי קמ"ל דלא: הכל גולין ע"י ישראל כלומר כל התורות ישראל גולה . וישראל גולה על ידיהן לאיתויי עבד וכותי שאם הרגן ישראל גולה על ידיהן. כדתניא עבד וכותי גולה ע"י ישראל אם הרגו ואם קללו לוקה מדכתיב נשיא בעמך לא תאור, ישראל גולה ע"י עבד וכותי אם הרגן ואם הכהו הכאה

מסורת הש"ס

נזיר מה.
לגרסיי לא גרסי' רש"ל
שביעית פ"א מ"ד מו"ק ג: [ר"ה ט.]
רפ"א מ"ו
[שבת סג. ב"ב]
רפ"א מ"ו
[נסח"מ סג' חוץ מעל ידי גר]
[סנהדרין מט:]
ב"מ מח: סב סנהדרין פה. [ב"ק נה: יבמות כב: ב"ב ה.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לאו מילתא היא דאמרי מ"ש קצירה וכו' אף קצירה נמי מצא קצור אינו קוצר יצא קציר העומר שאפי' מצא קצור מצוה לקצור ולהביא וכו' ס"ד מצוה מצא קצור אינו קוצר נכנס שביעית ... ר"ה אינו וכו' ... חריש נמי אתא לתוספת

הגהות הגר"א (א) במשנה וגר תושב גולה ע"י גר תושב כצ"ל . (וכן הוא לקמן ע"ב וירושלמי) : קצר מצוה כצ"ל : (ג) רש"י ד"ה אין צריך לומר וכו' תשבות כס"ד ואח"כ מ"ה חריש של שביעית הנכנס לשביעית שלא יחרוש בששית : (ג) ד"ה הכל גולין כו' קודם ד"ה חוץ מגר : (ד) תוס' ד"ה אינו וכו' וי"ל כיון דקסבר דקציר אתי לתוספת . כ"כ פי' דהא דקאמר ת"כ לומר חריש לאו דוקא דהא' צריך לומר חריש מ"ש כיון דאינו צריך לומר קציר וכפ"ב דקציר אתא לתוספת בקציר שנכנס ... חריש נמי אתא לתוספת כחריש הנכנס לשביעית וא"כ כשהוא השביק לקרא דכתיב ... אלא לענין תוספת וז"ק : (ה) ד"ה והא וכו' קשה לר"י דהיינו :

שאין בה שוה פרוטה *דא"ר אמי א"ר יוחנן *הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה *ולא מקשינן הכאה לקללה: חוץ (א) מעל ידי גר תושב וכו': אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא אימא סיפא גר תושב גולה ע"י גר תושב אמר רב כהנא לא קשיא ב'כאן בגר תושב שהרג גר תושב כאן בגר תושב שהרג ישראל איכא דרמי קראי אהדדי כתיב °לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים וכתיב °והיו לכם הערים למקלט (ב) לכם ולא לגרים אמר רב כהנא ל"ק כאן בגר תושב שהרג ישראל כאן בגר תושב שהרג גר תושב ורמינהי לפיכך גר ועובד כוכבים שהרגו נהרגין קתני גר דומיא דעובד כוכבים מה עובד כוכבים לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא דקטל דלאו בר מיניה נהרג אף גר לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא קטל דלאו בר מיניה נהרג אמר רב חסדא ל"ק כאן שהרגו דרך ירידה כאן שהרגו דרך עלייה דרך ירידה דישראל גלי איהו נמי סגי ליה בגלות דרך עלייה דישראל פטור הוא נהרג א"ל (ג) רבא ולאו ק"ו הוא ומה דרך ירידה דישראל גלי איהו נמי סגי ליה בגלות דרך עלייה דישראל פטור איהו נהרג אלא אמר (ד) רבא ג'באומר מותר א"ל אביי *אומר מותר אנוס הוא א"ל שאני אומר אומר מותר קרוב למזיד הוא ואזדו לטעמייהו דאיתמר כסבור בהמה ונמצא אדם כנעני ונמצא גר תושב רבא אומר חייב *אומר מותר קרוב למזיד הוא רב חסדא אומר פטור אומר מותר אנוס הוא איתיביה רבא לרב חסדא °הנך מת על האשה אשר לקחת מאי לאו בידי אדם לא בידי שמים דיקא נמי דכתיב °מחטוא לי ולטעמיך °וחטאתי לאלהים ולא לאדם אלא דינו מסור לאדם הכא נמי דינו מסור לאדם איתיביה אביי לרבא °הגוי גם צדיק תהרוג התם כדקא מהדרי (ה) עלויה °ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא

אשת

כתובות לב: סנהדרין פה. | [סנהדרין פה:] | במדבר לה | שם | [לעיל ז:] | [שם] | בראשית כ | שם | שם לט | שם כ | שם

שאין בה שוה פרוטה · שאם יש בה תשלומי פרוטה משלם ואינו לוקה דילפינן בכתובות באלו נערות (דף לב:) בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין וכי אין בה שוה פרוטה לוקה שעבר על לא תוסיף פן יוסיף (דברים כה): ולא מקשינן הכאה לקללה · לומר שכשם שאינו לוקה על קללתו דכתיב בעמך לא תאור כך לא ילקה על הכאתו ופלוגתא היא בסנהדרין דאיכא דמקיש ואיכא דלא מקיש: חוץ מגר תושב · ומשמע דמתרווייהו ממעט ליה דלא הוא גולה ע"י הריגתו אלא נהרג ולא ישראל גולה עליו: ל"ק כו' גר תושב שהרג גר תושב. גולה כדקתני בהדיא ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה דלא סגי ליה בגלות: לפיכך. אשבע מצות שנצטוו בני נח קאי (ו) וקיי"ל אזהרתן זו היא מיתתן לפיכך גר תושב או עובד כוכבים שהרגו נהרגין ואפי' בשוגג שאין בני נח צריכין התראה כדאמרינן בסנהדרין (דף נז.): מה עובד כוכבים ל"ש קטל בר מיניה. עובד כוכבים כמותו: לאו בר מיניה. ישראל: אף גר תושב לא שנא קטל בר מיניה. גר תושב כמותו: דלאו בר מיניה. ישראל: באומר מותר. נהרג דלאו בר גלות הוא: ואזדו לטעמייהו. רב חסדא דלא בעי לשנויי באומר מותר דקסבר אנוס הוא (ז) ורבא דאמר נהרג: כסבור בהמה. ה"ז כאומר מותר שהיה לו ללמוד ואף זה היה לו לעיין ובגר תושב עסקינן: חייב. מיתה: מאי לאו בידי אדם · בדיני בני נח וזה אומר מותר היה כסבור אחות אברהם היא: לאלהים ולא לאדם. והלא יודע שהיא אשת איש: הגוי גם צדיק תהרוג. קס"ד שהודה לו הקב"ה אלמא אנוס הוא: כדקא מהדרי ליה עילויה. לא הודה לדבריו שהשיב לו תשובה שחייב מיתה שאינו צדיק בדבר שהיה לו ללמוד דרך ארץ כדמפרש ואזיל: מתני'

אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא · (אינו) מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב לפי שאינו ממעט אלא גר תושב שהרג ישראל שאינו גולה אלא נהרג וכן ישראל שהרג גר תושב דפטור דכן מוכיח לשון מתני' דקתני הכל גולין ע"י ישראל וישראל ע"י כולן חוץ מגר תושב דלא הוי בכלל דהאי הכל דאין גולין ע"י ישראל וכן ישראל אינו גולה על ידו (אלא) קא סלקא דעתיה דכיון דישראל אינו גולה ע"י גר תושב ולא גר תושב ע"י ישראל אלמא גר תושב דינו כעובד כוכבים א"כ הוא הדין גר תושב לגר תושב מידי דהוה אעובד כוכבים לעובד כוכבים ולכך קאמר אימא סיפא וכו' ומשני רישא דוקא קאמר גר תושב לישראל אבל גר תושב לגר תושב לא ולדמייתי בתר הכי מקראי ובתוספ' ראיתי שדחק לפרש דמעיקרא סלקא דעתיה דגר תושב וישראל גולין זה ע"י זה וחוץ דגר תושב דקתני במתני' אתא למעוטי שאין גר תושב גולה ע"י הכל ולא הכל על ידו ולא ידענא מאי קאמר חדא דכל היכא דקתני*) חוץ וכו' קאי אכל מה דלעיל מיניה ואף את"ל דהאי חוץ אתי למעוטי דלא הוי בכלל ישראל לגלות ע"י הכל והכל על ידו (מ"מ) קשה דהא לא קתני כללא גבי ישראל וחוץ משמע דאתי לאפוקי מכללא ועוד דגר תושב לאו בכלל ישראל הוא ואמאי איצטריך לאפוקי וע"ק דא"כ דס"ד מעיקרא דישראל וגר תושב גולין זה ע"י זה מאי קאמר אלמא עובד כוכבים הוא אי עובד כוכבים (ח) לא יגלה ישראל על ידו ולא הוא ע"י ישראל: דרך עלייה דישראל פטור הוא נהרג. וא"ת אכתי לא הויא דומיא דעובד כוכבים דאפי' דרך ירידה נהרג וי"ל דמ"מ הוא דומיא דעובד כוכבים מה עובד כוכבים לא שנא בר מיניה ל"ש לאו בר מיניה כו' ובכך הוי סגי דומיא דעובד כוכבים בחדא מילתא: אמר ליה (ט) רבא לא כ"ש הוא ומה דרך ירידה וכו'. וא"ת אדרבה היא הנותנת דרך ירידה ניתן לישראל לכפרה דסגי ליה בגלות אבל דרך עלייה לא ניתן לישראל לכפרה חמור הוא ואינו גולה דלא סגי בגלות דה"נ אמרינן ברפ"ק (לעיל דף ב:) וי"ל דלית ליה האי טעמא דדרך עלייה לאו משום דלא סגי ליה בגלות אלא משום דקיל הוא ביותר מירידה דהוי אנוס ביותר והלכך לא מצי אמרת דחמור ביותר מירידה: ואזדו לטעמייהו. רב חסדא דמוקי לה דרך עלייה ואז נהרג ולא מוקי לה באומר מותר משום דס"ל דאומר מותר אנוס הוא ולא מיקטל (י) ורבא אית ליה איפכא דדרך עלייה לא מיקטל *אבל אומר מותר מיקטל דהיה לו ללמוד ולא למד: כסבור בהמה ונמצא אדם. רבא אמר חייב דהיה לו לעיין אם אדם אם בהמה *וא"כ אומר מותר היה לו ללמוד וצ"ל שנמצא אדם גר תושב מדקאמר ונמצא גר תושב וכן הא דקאמר חייב איירי בגר תושב דאי בישראל לא מחייב אגר תושב ועוד דאי בישראל א"כ חייב דקאמר (כ) רבא חייב גלות קאמר וזה אינו דהא לעיל ממעטינן אומר מותר מגלות אלא על כרחך איירי שההורג נמי גר תושב ורבא דאמר חייב חייב מיתה קאמר: דאומר מותר קרוב למזיד הוא. פי' משום דהיה לו ללמוד והכא נמי היה לו לעיין: ורב חסדא אומר פטור דאומר מותר אנוס הוא. וא"ת רב חסדא היכי מתרץ ברייתא דלעיל (דף ז:) דקתני פרט למזיד ואוקימנא דר"ל לאומר מותר ולדידיה הא אומר מותר לא הוי מזיד וי"ל דרב חסדא סבר דמ"מ קרי ליה מזיד משום דבמזיד נהרג שיודע בטוב שהוא הורגו וא"ת דברים פירקין (דף ז:) אמרינן בבלי דעת פרט למתכוין לבהמה והרג לאדם ולמה לי קרא תיפוק ליה משום דחשיב אומר מותר כדמשמע הכא ואומר מותר הויכא ממעט מבשגגה וי"ל דלעיל איירי כגון דאיכא בהמה ואדם לפניו ונתכוין לבהמה והרג אדם אבל הכא שלאותו דבר שנתכוין נמצא שהוא אדם ומשום הכי קאמר (ל) רבא שהוא קרוב למזיד: אלא דינו מסור לאדם וכו'. לפי הגי' ה"פ אלא אע"ג דכתיב וחטאתי לאלהים מ"מ הוי דינו מסור לאדם פי' חייב בדיני אדם וקשה דלישנא לא משמע הכי לכן נראה כאידך גירסא אלא דינו מסור לשמים וכו' פי' אלא לכך נקט וחטאתי לאלהים דאע"ג דחייב אף בדיני אדם משום דדינו היה מסור לשמים לפי שלא היו שם עדים הלכך אין דינו מסור אלא לשמים ה"נ דכתיב מחטוא לי היינו דדינו מסור לשמים ולא לאדם לפי שלא *ידע מעולם שהיא אשת איש ולעולם חייב בדיני אדם. כך נראה למשי"ח: התם כדקא מהדרו ליה. שלא היה צדיק כדמסיק ואזיל השב אשת האיש כי נביא הוא דה"ל ללמוד ורב חסדא לית ליה האי דרשא דכי נביא הוא אבל ליכא לפרושי דאהדרו ליה דכתיב ואם אינך משיב דע כי מות תמות שאחרי שהודיעו שהיא אשת איש א"ל הכי ומ"מ י"ל מדאיצטריך לומר לו כן ש"מ שהיה אומר לו שכך דינו גם למי שטעה לפי שהיה לו ללמוד ולא למד והא דקאמר אשת נביא הוא וכו' מילתא באפי נפשיה היא ולא משניא הוא כמו לפירוש הקונט' והא דמסיק דהיה לו ללמוד כו' מיתוקמא שפיר גם כרב חסדא דמדרך ארץ יש לו ללמוד ומיהו נמי ניחא לשיטת קונטרס:

*) רש"א חוץ אתי למעוטי מכללא ואם נאמר דאתי למעוטי כו' ע"י וקשה

עמ' ח"ז | פי' ידעו שעולם

ורבי

רס"א מ"ז

כט א מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' י"ב ופ"ס מהל' חובל הל' ג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תכ סעיף ג:

ל ב מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה ג והל' ד:

לא ג מיי' שם הל' ד ופ"י מהל' מלכים הלכה א:

רבינו חננאל

שאין בה שוה פרוטה לוקה. ולא מקשינן הכאת עבד וכותי לקללתו ולא אמרינן כשם שישראל המקלל עבד וכותי פטור ולא קרינן ביה ונשיא בעמך לא תאור כך המכה אותן פטור אלא ישראל המכה עבד או כותי חייב: חוץ מעל ידי גר תושב. כלומר אין ישראל גולה אם הרג גר תושב. אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא ואסיקנא גר תושב שהרג ישראל נהרג וכ"ש עובד כוכבים שהרג ישראל. גר תושב שהרג גר תושב גולה שנאמר לבני ישראל לגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט וגו': כסבור בהמה ונמצא אדם כו'. פי' גר תושב שהרג כסבור בהמה ונמצא אדם כנעני ונמצא גר תושב (רבה) [רבא] אמר חייב אומר מותר קרוב למזיד הוא רב חסדא אמר פטור אומר מותר אנוס הוא. איתיביה רבא לרב חסדא הנך מת על האשה אשר לקחת והנה הוא לא לקחה אלא [שסבר] שהוא מותר וקתני הנך מת מאי לאו בידי אדם וש"מ אומר מותר חייב. ודחי לא הנך מת בידי שמים ופטור מדיני אדם. ודייקא מדכתב מחטוא לי ש"מ בידי שמים הוא. אי הכי האי דכתב ביוסף לאשת ארוניו וחטאתי לאלהים הכי נמי דדינו לשמים והא אשת איש (הא) [היא] (ודינם) [ודינה] בידי אדם. אלא הכי קאמר החטא לאלהים ודינו בידי אדם. ומותיב אביי לרבא וכי האומר מותר חייב והכתיב הגוי גם צדיק תהרוג מכלל שאינו חייב. ומשני

גי' רש"א והכי נמי אמרינן אומר מותר כו'

הגהות הב"ח

(א) גמ' כפיסקא חוץ מגר תושב כנ"ל ותיבו' מעל ידי נמחק: (ב) שם לכם ולא לגרים. נ"ב עיין לקמן ד' יג ע"א: (ג) שם א"ל רבה ולאו ק"ו: (ד) שם אמר רבה באומר מותר: (ה) שם כדקא מהדרי ליה עילויה: (ו) רש"י ד"ה לפיכך וכו' דקיימא לן: (ז) ד"ה ואזדו וכו' ורבה דאמר: (ח) תום' ד"ה אלמא וכו' אי עובד כוכבים הוא לא יגלה ישראל: (ט) ד"ה אמר ליה רבה ולא וכו' דניתן לישראל לכפרה סגי ליה בגלות אבל דרך עלייה דלא: (י) ד"ה ואזדו וכו' ורבה אית ליה איפכא: (כ) ד"ה כסבור וכו' דקאמר רבה חייב וכו' ורבה דאמר חייב: (ל) ד"ה ורב חסדא וכו' קאמר רבה שהוא קרוב למזיד:

*אשת נביא הוא דתיהדר דלאו נביא לא תיהדר אלא כדאמר ר' שמואל בר נחמני דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן הבי קאמר ליה °ועתה השב (את) אשת האיש מכל מקום ודקאמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא וגו' נביא הוא ומכך למד אכסנאי (א) הוא שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו כלום שואלין אותו אשתך זו אחותך זו מכאן *שבן נח נהרג שהיה לו ללמוד ולא למד : **מתני'** הסומא אינו גולה דברי רבי יהודה ר' מאיר אומר גולה השונא אינו גולה *רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד רבי שמעון אומר יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה זה הכלל כל שהוא יכול לומר לדעת הרג אינו גולה ושלא לדעת הרג הרי זה גולה : **גמ'** *ת"ר °בלא ראות פרט לסומא דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר בלא ראות לרבות את הסומא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב °ואשר יבא את רעהו ביער אפילו סומא אתא בלא ראות מעטיה ורבי מאיר בלא ראות למעט בבלי דעת למעט הוי מיעוט אחר מיעוט *ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבי יהודה בבלי דעת *פרט למתכוין הוא דאתא : ר' יוסי אומר השונא נהרג כו' : והא לא אתרו ביה מתניתין רבי יוסי בר יהודה היא דתניא *רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד : רבי שמעון אומר יש שונא גולה וכו' : תניא כיצד אמר רבי שמעון יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה נפסק גולה נשמט אינו גולה והתניא ר' שמעון אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מתצלו מידו קשיא נפסק אנפסק קשיא נשמט אנשמט (ג) נפסק אנפסק לא קשיא הא באוהב והא בשונא נשמט אנשמט לא קשיא הא רבי והא רבנן : **מתני'** להיכן גולין °לערי מקלט לשלש שבעבר הירדן ולשלש שבארץ כנען °שנאמר °את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען וגו' עד שלא נבחרו שלש שבארץ ישראל °לא היו שלש שבעבר הירדן קולטות שנאמר שש ערי מקלט תהיינה עד שיהיו *ששתן קולטות באחת °ומכוונות להן דרכים מזו לזו שנאמר °תכין לך הדרך ושלשת וגו' °ומוסרין להן שני ת"ח שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו רבי מאיר אומר (*אף) הוא מדבר ע"י עצמו שנאמר °וזה דבר הרוצח רבי יוסי *בר יהודה אומר °בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותו משם מי שנתחייב מיתה בב"ד הרגוהו ושלא נתחייב מיתה פטרוהו מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר °והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו וגו' : **גמ'** תנו רבנן *שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם °חברון ביהודה כנגד °בצר במדבר שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן ושלשת °שיהו משולשין שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון בעבר הירדן תלת בארץ ישראל תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב

ורבי יהודה ההוא מבעי ליה פרט למתכוין וכו' . (ד) דר' מאיר סבר פרט למתכוין וכו' שמעינן מסגגה והדר שמע מינה והיא דברייתא דלעיל אתיא כר' יהודה : **נשמט** אנשמט לא קשיא כאן באוהב כאן בשונא נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי הא רבנן. וא"ת לרבי היכי משכחת לה שונא שיגלה דבנשמט אוהב גולה ולא שונא ואם בנפסק אפי' אוהב אינו גולה ואין *זו סברא לומר דלית ליה לרבי דר' שמעון *דהוי רביה ויש לומר דמכל מקום משכחת לה כגון שנפל מן הגג עליו דידוע לכל שלא נפל מדעת שהרי היה בסכנת מות :

(ה) **משולשות** · שיהא מתחלת ארץ ישראל עד חברון כמו מחברון לשכם שלחלוקה שוה היה א"י ובאמצע היו ערי מקלט וכן יש לפרש ההיא דמגילה (דף יט.ושם) דקאמר נקראת אגרת שאם תפרה הכל שלשה חוטין גידין כשרה ובלבד שיהא משולשין ופירושו הוי כי הכא שצריך שמתחלת התפירה עד חוט של גידין כמו עד שניה של גידין ומשניה עד שלישית כמו משלישית עד סוף התפירה ולא כדברי המפרשים משולשות אחד בתחלה ואחד באמצע ואחד בסוף :

בגלעד שכיחי רוצחים · פי' ולהכי הוצרכנו לערי מקלט (ו) לפי שהורגים מזיד בלא עדים והקב"ה מזמנן לפונדק אחד כדאמרי' לקמן (דף י:)° :
והא

מתני' מפני שהוא כמועד.כמותרה עליו ועובר על התראה דודאי לדעת הרגו : ויש שונא שאינו גולה . ולא נהרג:כל.הריגה שיכולין לומר על הריגה זו שלדעת היתה אינו גולה לפי שחשוד הוא על כך : שלא לדעת הרג · כשהריגה זו ודאי שלא לדעת שאין אדם יכול לומר עליה אור לדעת היתה גולה ובגמ' מפרש לה :

גמ' בלא ראות פרט לסומא.דמשמע כאן לא ראה אבל רואה במקום אחר פרט לסומא שאינו רואה בשום מקום: פרט למתכוין. כדאמרן לעיל (דף ז:) : להבחין בין שוגג למזיד · שלא יכול לומר לא הייתי יודע שאסור : נפסק · החבל ונפל עליו אין לומר בא לדעת זה : נשמט . החבל מידו ונפלה עליו אינו גולה שיש לומר לדעת עשה · לעולם אינו גולה . לא אוהב ולא שונא בנפסק אלא בנשמט : מתצלו . הוא מענילה שפעמים שאין במתצלים שהוא כלי אומנות של בונים ובלע"ז ערוחל"ה : הכי גרסי' נשמט אנשמט לא קשיא הא באוהב הא בשונא נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן . (ג) הא דקתני נשמט גולה באוהב דלא חשיד דעביד מדעת ודקתני נשמט אינו גולה בשונא כדקתני בהדיא בברייתא יש שונא שאינו גולה ומפרש מילתיה נשמט אינו גולה:נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן.הא דקתני נפסק גולה אפי' בשונא וכל שכן באוהב *רבנן ואליבא דר' שמעון הוא דאמר נשמט הברזל מקתו והרג גולה ונפסק החבל דומיא דנשמט הברזל מקתו היא שנשאר האגד בידו והא דקתני נפסק אינו גולה רבי היא דאמר נשמט הברזל מקתו אינו גולה והוא הדין לחבל הנפסק עד שישמט מתצלו מידו שאין נשאר בידו כלום דומיא דמן העץ המתבקע ולרבי אליבא דר' שמעון אין לך שונא גולה כך מצאתי גירסא בתשובות הגאונים וכן עיקר וגירסת הספרים משובשת היא ועשו לדמות נשמט החבל לנשמט הברזל ואי אפשר להעמידה ולפרש נפסק אנפסק לא קשיא הא באוהב הא בשונא דהא על כרחך הא דתני נפסק גולה בשונא מפורשת והיאך תאמר הא דתני נפסק אינו גולה באוהב השתא בשונא גולה באוהב לא כל שכן ומי יש לך לומר שגולה בשונא ואינו גולה באוהב ועוד נשמט אנשמט לא קשי' הא רבי והא רבנן היאך תאמר הא דתני נשמט אינו גולה רבי היא דאמר נשמט אינו גולה אפי' באוהב אם כן אין הטעם מפני שיכול לומר לדעת נהרג ור' שמעון הכי טעמא כהכי : **מתני'** עד שלא נבחרו שלש שבארץ כנען · שהיו כל ארבע עשרה שנים שכבשו וחלקו ואח"כ הבדילן יהושע : לא היו שלש · שהבדיל משה בעבר הירדן קולטות : וידברו אליו . אל גואל הדם ואומרין לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו :

בתחלה. כלומר תחלת משפט כל הרוצחים ואפילו מזידין וילף טעמא בספרא דכי רב מואלב לו וגו' וגם אל אחת וגו' : **גמ'** ומכוונות היו . אלו נגד אלו כבתי שורות כמו שתי שורות שבכרם: ושלשת את גבול ארצך וגו' שיהו משולשות. כלומר שמתחלקת שארץ חלקות רחבה של ארץ ישראל לארבעה רבעים כמו שמפרש והולך שיהא מדרומה שבארץ ישראל לחברון כמחברון לשכם כו' : בעבר הירדן תלת כו' · בתמיה בנחלת שני שבטים שלש כמו בנחלת עשרה שבטים: בגלעד. שהיא בעבר הירדן שכיחי רוצחים :
שוקבין

לב א מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה א :
לפי גירסת תוספות לא גרסי' בברייתא ר"ש . מהרש"א ומהר"ם
לג ב מיי' פ"ו מהל' רוצח הל' יד סמג עשין עה :
[עי' מהרש"א ומהר"ם]
לד ג מיי' שם הל' י סמג שם :
לה ד מיי' שם פ"ה הל' א סמג שם :
לו ה מיי' שם פ"ח הל' ב סמג עשין עו :
לז ו מיי' שם הל' ג :
לח ז מיי' שם הל' ה :
לט ח מיי' שם פ"ה הל' ח :
מ ט מיי' שם פ"ה הלכה ז :
מא י מיי' שם פ"ח הל' ג :
מב כ מיי' שם הלכה ז :

[וע"ע תוספות בכורות לפ. ד"ה שיהו]

[והרמב"ן בפי' החומש כתב בזה"ל ולא"ש שאין שמקלט אלא בשוגגין היו שופכים דמים במרמה ומרצין עצמן כשוגגין והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נודע מי המזיד וכו']

[עי' תוי"ט]

רבינו חננאל

הכי קאמר דקאמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא נביא הוא ומכך למד . כלומר כיון שראה אותך שואלו על עסקי אשתו נתיירא שלא תהרגנו ולפיכך אמר לך אחותי היא מיכן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד : הסומא אינו גולה כו' : ת"ר בלא ראות מכלל שיכול לראות פרט לסומא שאינו גולה דברי ר' יהודה · ר' מאיר אומר בלא ראות למעט הסומא בבלי דעת למעט הסומא הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אפי' סומא גולה · השונא אינו גולה. ר' יוסי אומר השונא (אינו) נהרג מפני שהוא כמועד · וכר' יוסי בר יהודה דתני חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד והאי כיון דשונא הוא והאי מזיד הוא · תניא כיצד א"ר שמעון יש שונא גולה כגון שנפסק · אבל נשמט אינו גולה הכין שהוא שונא כמזיד שמם . ואינו והתניא ר' שמעון אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מתצלו מידו ושנינן לא קשיא הא דתני נשמט אינו גולה כרבי דתני נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה והא דתנא גולה כרבנן דאמרי גולה (א) : להיכן גולין לערי מקלט לשלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען : ת"ר שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען · ומכוונות היו חברון ביהודה כנגד בצר במדבר כו' . ושלשת שתהיינה משולשות מדרום לחברון כמחברון לשכם כו' · אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים
א) פירוש זה והאלוש כרמאלעים . פי' רש"י רשב"ן וריטב"א :

הגהות הב"ח (א) גמ' אכסנאי שבא לעיר כצ"ל ותיבת הוא נמחק : (ב) שם קשיא נשמט אנשמט (נפסק אנפסק) וכו' והא רבנן) תא"מ ור"נ היא נשמט אנשמט ל"ק הא באוהב והא בשונא [illegible] אנפסק ל"ק הא רבי והא רבנן : (ג) רש"י ד"ה הכי גרסי' וכו' והא רבנן פי' הא דקתני : (ד) תוס' ד"ה [illegible] יהודה וכו' דר' מאיר סבר פרט למתכוין שמעינן כצ"ל ותיבת וכו' נמחק : (ה) ד"ה משולשות וכו' [illegible] עד כמו מחברון לשכם כו' ערי מקלט [illegible] ארץ ישראל וכן יש לפרש : (ו) ד"ה בגלעד וכו' לערי מקלט כדכתיב לפי שכבתא [illegible] מזיד בלא עדים . נ"ב ובד"ה אלא שמגין [illegible] :
גליון הש"ס תוס' ד"ה נשמט וכו' דהוי רביה. כדאיתא שבת דף קמז ע"ב :

עוקבין · אורבין: מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי · חברון וקדש רחוקות מגבולי הארץ *שני רביעי הארץ וההורג בסוף הגבול צריך לנוס רביע הארץ: ומ"ש מציעאי דמקרבי · ההורג בין חברון לשכם ובין שכם לקדש קרוב למקלט מיכן ומיכן: בין לדעת בין שלא לדעת · בין שברח שם לדעת קליטה תורה אור בין [שלא] ברח שם (שלא) לדעת [קליטה] שלא היה יודע שהיא קולטת: פרוודהא · כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב: וערי מבצר · כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי הצדים צר וגו': ערים הללו · ערי מקלט: טירין קטנים · לפי שאין מזונות מצויין שם: ולא כרכים גדולים · שהכל נקבצים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו: כגון סליקום · עיר מבצר ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקום כך קדש העיר מבצר ועיר בינוני סמוכה לה הנקראת על שמה: ואם אין שם מים · כשנפלו בגורל בימי יהושע ללוים הביאו להם אמות מים אחרי כן מן הנהרות הרחוקים: במקום שווקים · שימצאו מזונות לקנות: במקום אוכלוסין · שיהו כפרים ויישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל: כלי זיין · שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יביא כלי זיין ממקומו ירגישו בו: וכלי מצודה · אף בהם הורגין חיות: מאי קרא · דמתקנינן להו לרוצחין דבר שצריכין לו: לתלמיד שאינו הגון · שלא יביאוהו עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה דאמרי' לקמן (עמוד ב) שאינו מגוי אלא ברשעים: לימנות בהצלה תחלה · שפתח הכתוב בו בערי מקלט תחלה: הזרח שמש לרוצחים · להכין להם חיותם כגון הנך מילי דלעיל: הזרחת שמש לרוצחים · בהבדלה זו ויפה עשית: ללמד בהמון · לדרוש ברבים: שכל תבואה שלו · שבקי במקרא במשנה ובהלכות ובאגדות: ורבנן ואיתימא רב מרי אמרי מי אוהב בהמון וגו' האוהב ת"ח לו תבואה · התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרינן בעלמא (שבת דף כג:) האי מאן דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן: [יהבו רבנן עינייהו ברבה. שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים ת"ח]: רב אשי אמר כו'. בדרב אשי °גרסי' ללמוד בדרבינא גרסי' ללמד: ללמוד בהמון · עם חברים רבים: נואלו שרי צוען · (ב)נשאו שרי נוף · אלמא הנואל נשא לחטוא: ללמד בהמון · מרבה תלמידים: לו תבואה · לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם: בשעריך · בשביל שעריך: מאלף עולות כו' · מקרא כתוב אלף עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א ג):

מקלט

ה"ה יהושע דכתיב °גלעד קרית פועלי און עקובה מדם מאי עקובה מדם א"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות ומאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי ומאי שנא מציעאי דמקרבי אמר אביי בשכם נמי שכיחי רוצחים דכתיב °וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה וגו' מאי חבר כהנים א"ר אלעזר שהיו מתחברין להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחברין לחלוק תרומות בבית הגרגות ותו ליכא והא כתיב °ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי *הללו (א)קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות *וחברון עיר מקלט הוא והכתיב °ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה אמר אביי *פרוודהא דכתיב °ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה וקדש עיר מקלט הואי והכתיב °וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת [וגו'] וקדש ואדרעי ועין חצור *ותניא ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות *אמר רב יוסף תרתי קדש הואי אמר רב אשי כגון סליקום ואקרא דסליקום גופא [ב]ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכין גדולים אלא עיירות בינוניות *וא[ג]ין מושיבין אותן אלא במקום מים ואם אין שם מים מביאין להם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דיוריהן מביאין להם כהנים לוים וישראלים ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי רבי נחמיה וחכמים מתירין [ד]ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם א"ר יצחק מאי קרא °ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא תנא [ה]תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא *אמר ר' זעירא מכאן [ו]שלא ישנה אדם *לתלמיד שאינו הגון א"ר יוחנן [ז]הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו איני והא א"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין שנאמר °את בצר במדבר וגו' [וכתיב בתריה] °וזאת התורה לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה ואי בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות °כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב ולא הוה קא יכול שליחא [דמלאכא דמותא] למיקרב לגביה דלא הוה שתיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה א"ר תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר °וישמע ראובן ויצילהו מידם דרש רבי שמלאי מאי דכתיב °אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה [שמש] אמר לו הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים איכא דאמרי א"ל הזרחת שמש לרוצחים דרש רבי סימאי מאי דכתיב °אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לא תבואה למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו *דא"ר אלעזר מאי דכתיב °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה (ללמד) [למלל] גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב *(למלמד) בהמון לו תבואה יהבו ביה רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה (סימן אשי ללמוד רבינא ללמד) רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו *דא"ר יוסי בר' חנינא מאי דכתיב °חרב אל הבדים ונואלו חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם °אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו ואיבעית אימא מהכא °נואלו שרי צוען רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה והיינו דאמר *רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולן א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב °עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב °שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי *אמר לו הקב"ה °כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח: ומכוונות להם דרכים וכו': תניא *ר' אליעזר בן יעקב אומר

מקלט

מסורת הש"ס: נ"ל רביעית · ב"ב קכב: · ס"א הואי · [לפי מ"ש הערוך בערך פרוור ע"ש נ"ל פרוורהא בריי"ש והעיר כמוסף הערוך בספירוס ובלשון יוני מגרשי הערים וכפרים נקרא פרוור] · [תוספתא פ"ב ע"ש] · דברים ד · נ"א א"ר זירא · שם · שם · בראשית לז · דברים ד · קהלת ה · הוריות יג: מגילה יח. · תהלים קו · תענית ז: ברכות סג. · במדבר יב · ישעיה יט · [תענית ז' ע"ש] · תהלים קכב · שם · [שבת ל.] · תהלים פד · [תוספתא פ"ב]

תורה אור: יהושע · שם · במדבר לה · שופטים א · יהושע כא · שם יט · (ערכין לג: ע"ש) · [שם לג:] · חולין קלג. ע"ש · בדפו' ליתא · ירמיה נ

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פ"ח מהל' רוצח הל' ט והל' י סמג עשין עז:

מד ב ג מיי' שם הלכה ח הכל שם:

מה ד מיי' שם פ"ז הל' א סמג עשין עו:

מו ה מיי' פ"ד מהל' ת"ת הלכה א סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו ס"ז:

מז ו מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה א סמג עשין עו:

רבינו חננאל

שנאמר גלעד קרית פועלי און עקובה מדם · א"ר אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות · ובשכם נמי שכיחי רצחנים שנאמר דרך ירצחו שכמה · חבר כהנים שהיו מתחברים גדודים להרוג כחבורת כהנים על הגרנות בחילוק תרומה · ואסיק' אלו שש ערי מקלט קולטות לדעת ושלא לדעת והאי דכתיב ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אינן קולטות אלא לדעת · חברון היתה עיר מקלט ושדה העיר והצריה נתנו לכלב · וקדש עיר מקלט הואי והכתיב וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת [וגו'] וקדש ואדרעי · ושנינן תרתי קדש הוו · ואין עושין בערי מקלט דברים שגורמין להיות רגלו של גואל הדם מצויה שם · תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא · א"ר זירא מיכן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון · א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו · איני שרב גולה והאמר ר' יוחנן מנין לדברי תורה שקולטין שנאמר את בצר במדבר וכתיב וזאת התורה · ופרקינן קולטין ממלאך המות בעדנא דעסק בה כדרב חסדא דהוה גרים יתיב בבי רב ולא הוה יכול שליחא א) למיקרב גביה דלא הוה שתיק פומיה מגרסא . סליק יתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה : אוהב כסף לא ישבע כסף זה מרע"ה שהיה אוהב המצות ולא היה שבע מהן · ומי אוהב בהמון לא תביאה · למי נאה להלן ב) בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אלעזר מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו . ג) יהבו ביה רבנן עיניהו ברבה בריה דרבא ד) : ירושלמי (סוף פירקין) ה' דברים היה הבית האחרון חסר מן הראשון שנאמר ואכבד. ה' חסר · אלו ה' דברים שהיה הבית האחרון חסר מן הראשון · ואלו הן · אש · וארון · ואורים ותומים · ושמן המשחה · ורוח הקדש · אמר אביי ת"ח צריך לפרסם עצמו · היך בר נש דחכם חדא מכילא ואזל לאתר ואינון מוקרין ליה דהוא חכם תרתי מכילי צריך למימר לון חדא מכילא אנא חכים: רב אשי אמר כל אוהב ללמוד בהמון (לא) [לו] תבואה · כרבי יוסי בר חנינא דאמר חרב (על) [אל] הבדים ונואלו · חרב על צוארי ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד כו' · רבינא אמר כל (האומר) [האוהב] ללמד בהמון (לא) [לו] תבואה · והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ומחברי יותר מהן ומתלמידי יותר מכולן : עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם להיות עומדות רגלינו במלחמה שערי ירושלים שהיו מצויינים בהלכה · וכן אמר הקב"ה לדוד טוב לי יום שאתה מתעסק בתורה בחצריך מאלף

עולות

א) מלות דמלאכא דמותא ליתא בגמ' בכל הדפו"י : ב) לכלל · כך היא ג"כ גי' הערוך ערך אזנה : ג) אולי חסר כאן וצ"ל כמ"ש בגמ' ורבנן כו' : ד) כ"ה הגירסא ג"כ בע"י :

הגהות הב"ח (א) גמ' אמר אביי הללו . נ"ב פירוש הני שש: (ב) רש"י ד"ה נואלו שרי צוען נשאו : נ"ב נשאו פרש"י נתעו :

גליון הש"ס גמ' כי הא דרב חסדא · עיין שבת דף ל ע"ב : רש"י ד"ה רב אשי וכו' גרסי' ללמוד · רצה לתרץ דלמה הקדים לאשון דברי רב אשי לדרבינא הא רבינא קשיש מיניה לזה כתב רש"י דדברי רב אשי ללמוד ודרבינא ללמד מש"ה נקט כסדר ללמוד ואח"כ ללמד :

*מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם אמר *רב כהנא מאי קרא °תכין לך הדרך עשה [לך] הכנה לדרך רב חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך אם לחטאים יורה ק"ו לצדיקים ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו וגו' (א) °כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקב"ה מזמינן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו והרגו °זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים [ב]בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו מן התורה דכתיב °לא תלך עמהם וכתיב °קום לך אתם מן הנביאים דכתיב °אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך (זו) תלך מן הכתובים דכתיב °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן אמר רב הונא [ג]רוצח שגלה לעיר מקלט ומצאו גואל הדם והרגו פטור קסבר °ולו אין משפט מות בגואל הדם הוא דכתיב מיתיבי ולו אין משפט מות ברוצח הכתוב מדבר אתה אומר ברוצח או אינו אלא בגואל הדם כשהוא אומר *°והוא לא שונא לו מתמול שלשום הוי אומר ברוצח הכתוב מדבר הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולו אין משפט מות בגואל הדם הכתוב מדבר אתה אומר בגואל הדם הכתוב מדבר או אינו אלא ברוצח כשהוא אומר °כי לא שונא הוא לו מתמול שלשום הרי רוצח אמור הא מה אני מקיים ולו אין משפט מות בגואל הדם הכתוב מדבר תנן מוסרין לו שני ת"ח שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו מאי לאו דמתרו ביה דאי קטיל בר קטלא הוא לא כדתניא וידברו אליו דברים הראוים לו [ד]אומרים לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו ר"מ אומר הוא מדבר ע"י עצמו שנאמר °וזה דבר הרוצח אמרו לו הרבה שליחות עושה אמר מר בשגגה בא מעשה לידו פשיטא דאי במזיד בר גלות הוא אין והא תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותם משם מי שנתחייב מיתה הרגוהו שנאמר °ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת מי שלא נתחייב פטרוהו שנאמר °והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנא' °והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה רבי אומר מעצמן הן גולין כסבורין הן אחד שוגג ואחד מזיד קולטות והן אינן יודעין שבשוגג קולטות במזיד אינן קולטות א"ר אלעזר [ה]עיר שרובה רוצחים אינה קולטת שנאמר °ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ולא שהושוו דבריהן לדבריו וא"ר אלעזר [ו]עיר שאין בה זקנים אינה קולטת דבעינן זקני העיר וליכא איתמר עיר שאין בה זקנים רבי אמי ור' אסי חד אומר קולטת וחד אומר אינה קולטת למאן דאמר אינה קולטת בעינן זקני העיר וליכא למאן דאמר קולטת מצוה בעלמא ועיר שאין בה זקנים ר' אמי ורבי אסי חד אמר נעשה בה בן סורר ומורה וחד אמר אין נעשה בה בן סורר ומורה למ"ד אין נעשה בה בן סורר ומורה בעינן °זקני עירו וליכא למ"ד נעשה בה בן סורר ומורה מצוה בעלמא ועיר שאין בה זקנים ר' אמי ור' אסי חד אמר מביאה עגלה ערופה וחד אמר אינה מביאה עגלה ערופה למ"ד אינה מביאה עגלה ערופה בעינן °זקני העיר ההיא וליכא למאן דאמר מביאה עגלה ערופה מצוה בעלמא א"ר חמא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים

בלשון

תורה אור: דברים יט · תהלים כה · שמות כא · ש"א כד · במדבר כב · ישעיה מח · משלי ג · דברים יט · שם · שם · שם · במדבר לה · יהושע כ · דברים כא

מקלט היה כתוב על פרשת דרכים · בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט היה עץ תקוע בתוכו דרך וכתוב בו מקלט: פתח ליה פיתחא · כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחים היה מתחיל כן: והאלהים אנה לידו · זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אמרה מרשעים יצא רשע והיכן אמרה והאלהים אנה לידו והיאך הקב"ה ממציא מכשול לאדם לחטוא אלא ע"י שהיו שניהם רשעים ההורג והנהרג ההורג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והנהרג היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כו': במה הכתוב מדבר · והאלהים אנה לידו: נופל עליו והורגו · ויש עדים ויגלה על כרחו: בדרך תלך · בדרך אשר תבחר לילך: אם ללצים · בא אדם להתחבר: הוא יליץ · אין מעכבין בידו: ומצאו גואל הדם · בדרך (ג) בהליכתו: בגואל הדם הכתוב מדבר · וה"ק פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והשיגו והכהו נפש ולא יתיירא מב"ד כי לו אין משפט מות וסוף המקרא האומר כי לא שונא הוא וגו' מוסב על ראשו פן ירדוף גואל הדם אני אומר לך להכין לו הדרך כי לא שונא היה לו ולא הרגו מדעת: ברוצח הכתוב מדבר · וה"ק פן ירדוף והשיגו והכהו והוא לא היה ראוי למות כי לא שונא היה להרוג ולא הרגו מדעת: הרי רוצח אמור כו' · שאין לו משפט מות ולא היה צריך לכתוב בשבילו ולו אין משפט מות: הרבה שליחות עשה · דברים שאינן נעשים ע"י האדם נעשים ומתקבלים על ידי הרבה שלוחים: פשיטא · כיון דהוא גולה ודאי בשוגג הרג דאי במזיד הרג וכי גולה היה: ה"ג דאי במזיד בר גלות הוא בתמיהה: בתחלה · תחלת משפטן של רוצחים ועיקרו זהו אחד שוגג ואחד מזיד כו' ויליף טעמא מקרא וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו וגו' משמע אם הורגו בשונה ינוס וכתיב בתריה ושלחו זקני עירו וגו': רבי אומר · לא אמר הכתוב שיגלה אלא הוא טועה וגולה ולימדך הכתוב שיקחוהו משם ויהרגוהו: ודבר באזני זקני העיר ההיא · מקרא בספר יהושע: מצוה בעלמא · מצוה שיהא שם זקנים ומיהו כי אין בה זקנים נמי קלטה: בבן סורר ומורה · כתיב (דברים כא) והוציאו אותו אל זקני עירו:

והא תניא רבי יוסי בר יהודה אומר וכו' · וא"ת ואמאי לא מייתי ממלתיה דר' יוסי בר יהודה דמתני' וי"ל דמתני' איכא למימר דלא חייבים קאמר אלא מאליהם היו גולין בשביל שהיו טועים כדקאמר רבי הכא בברייתא אבל בברייתא מוכח שפיר דחייבין קאמר מדמייתי פסוק גבי מזיד אבל דמתני' לא מייתי קרא גבי מזיד כן נראה למהרש"א ועוד נראה דע"כ בברייתא ליכא למימר דמאליהן קאמר *דע"כ הייט רבי:

חד אמר מביאין עגלה ערופה · תימה דהא תנן (סוטה דף מד:) עגלה ערופה אין מודדין אלא מעיר שיש בה ב"ד וי"ל דהתם מיירי כגון דאיכא עיירות טובא ובחדא מינייהו יש ב"ד כיון דמצי לאוקומי קרא דמקיימי ליה אבל הכא מיירי כגון שאין שם ב"ד בכל העיירות הסמוכות הלכך אמרינן דמ"מ מודדין מינייהו:

אפילו

עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"ח מהל' רוצח הלכה כ סמג עשין עו:
מט ב מיי' פ"ה מהל' תשובה הל' א וס"ו כל הפרק ע"ש:
נ ג מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה ט:
נא ד מיי' שם הל' ח:
רש"א דה"כ
נב ה ו מיי' שם פ"ז הלכה ו:

רבינו חננאל

עולות שעתיד שלמה בנך להקריב על גבי המזבח · תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם שנאמר תכין לך הדרך. עשה הכנה לדרך: מרשעים יצא רשע · כגון אחד שהרג בשוגג ואחד שהרג במזיד ואין בהן עדים ויסנם הקב"ה למקום אחד זה שהרג במזיד ישב תחת הסולם וזה שהרג שוגג היה יורד מן הסולם נפל עליו והרגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה: מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך שם מוליכין אותו· מן התורה דכתיב לא תלך עמהם כיון שרצה נאמר לו קום לך אתם · מן הנביאים אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך · מן הכתובים אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן: ולו אין משפט מות בגואל [הדם] שמצא הרוצח והרגו הכתוב מדבר · (ודכתי) [וידברו] אליו דברים הראויין לו אומרין להן אל תנהגו בו מנהג הרצחנים בשגגה בא לידו · א"ר אלעזר עיר שרובה רצחנין אינה קולטת שנאמר ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ולא שהשוו דבריהם לדבריו · וכן עיר שאין בה זקנים אינה קולטת ואין נעשה בה בן סורר ומורה · וכן אינה מביאה עגלה ערופה דבעינא בה זקני העיר ההיא וליכא · מפני מה נאמר פרשת רצחנים בלשון

מסורת הש"ס

נ"א רב הונא

[ג"ל כי לא שונא הוא לו]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אנה לידו וגו' וזהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל: (ב) רש"י ד"ה ומצאו גואל הדם בדרך בהליכתו· נ"ב כלומר דאילו בכבר היה בעיר מקלט ויצא חוץ לתחום ומצאו והרגו פלוגתא דתנאי היא לקמן במתני' דף יא ע"ב ובגמ' דף יב ע"א:

גליון הש"ס

גמ' זה שהרג במזיד נהרג · עיין סוטה דף ח ע"ב תוס' ד"ה מי:

עין משפט נר מצוה

נג א מיי' פ"ט מהל' ס"ת הלכה יג סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רעה סעיף א :

נד ב מיי' פ"ג מהל' תפילין הלכה ט סמג עשין כב טוש"ע א"ח סי' לב סעיף מט:

נה ג מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ט סמג עשין עז :

בלשון עזה · בכל יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר וידבר ה' אל יהושע ודיבור לשון עז הוא : מפני שהן של תורה · אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו : ידבר עמים · ינהג עמים תחתינו : מפני ששיהם · שלא הפרישם לאחר שחלקו מיד עד שנאמר לו מפי הקב"ה: פליגי בה · בפירושא דהאי קרא מה כתב יהושע בס"ת : חד אמר שמנה פסוקים · מוימת שם משה עד סיפא וחד אמר בפרשת ערי מקלט הוא אומר שכתובה בספר יהושע : למען תהיה תורת וגו' · ורישיה דקרא משתעי בתפילין ואיתקש הכא תורה לתפילין : כי איתקש למותר בפיך · דכתיב בהאי קרא בפיך מן המותר בפיך שאין נכתבין על עור בהמה טמאה : להלכותיהן · לדבר שאינו כתוב בתורה ובתפילין גופייהו לא גמרינן ליה אלא מהלכה למשה מסיני לא ילפי' בהיקשא : דבי חביבי · דודי אחי אבא והוא רבי חייא : מתני' אחד כהן משוח בשמן המשחה · הם כהנים גדולים שהיו עד יאשיהו : ואחד המרובה בבגדים · הם ששמשו מיאשיהו ואילך שנגנז שמן המשחה כדאמרינן בהוריות (דף יב·) ושוב לא נמשחו כהנים ולא היתה ניכרת כהונה גדולה בהם אלא בריבוי בגדים שמשמש בח' בגדים : ואחד שעבר ממשיחותו · שאירע פסול בכ"ג ושימש אחר תחתיו וכשנתרפא כהן חזר לעבודתו ועבר זה ממשיחותו : מחזירין את הרוצח · במיתתן כמו שנאמר ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח : משוח מלחמה · כהן המשוח לומר במלחמה לרכי המלחמה אל ירך לבבכם וכל הענין (דברים כ): גמ' וישב בה עד מות הכהן הגדול. הא חד כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול הא תרי ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח הא תלתא: שהיה להן לבקש רחמים על דורן · הלכך לאו קללת חנם היא : הכא אמרי · בבבל אומרין משל זה על אדם שלוקה בשביל סרחון של אחרים : טוביה חטא וזיגוד מנגיד · משום ההיא דאמרי' בערבי פסחים טוביה חטא וזיגוד אסהיד ביה ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדי' רב פפא לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מנגיד ומאז היתה למשל: התם אמרי' · בא"י אומרין משל זה : שכם נסיב מבגאי גזרי · שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב והנאה שלו ושאר בני העיר שלא נהנו מלו עצמן ונצטערו . מבגאי שם איש מבני העיר : שכרה דוד שיתין . יסודות של בית המקדש ובגמרת ירושלמי (סנהדרין פ"י) מצינו תימוליום של בית המקדש והוא יסוד בלשון יוני : קפא תהומא · צף התהום בגמרת ירושלמי (שם) שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו אל תטלני · מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו : מי שרי למכתב שם · פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם (דברים יב) ולא תעשון כן וגו' (שם): נשא אחיתופל כו' · יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד את הגורן מארונה היבוסי עד מעשה דהסתה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאע"פ שלא קנה הגורן יודע היה מנעוריו מיום [שנמשח] וישבו הוא ושמואל בנוית הרמה ובדקו בספר יהושע ומצאו מקום לבית המקדש כדכתיב עד אמצא מקום וגו' וכדדרשינן ליה בזבחים באיזהו מקומן (דף נד:) וחפר היסודות ברשותו: ימחה על המים · דכתיב בסוטה (במדבר ה) ומחה אל מי המרים והרבה הזכרות בפרשה ואפ"ה כתיב ומחה כו' · וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר : אפי' על תנאי · ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שלא כיחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין :

וחטאתי

בלשון עזה דכתיב °וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם וגו' מפני שהן של תורה למימרא דכל דיבור לשון קשה הוא כדכתיב °דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות והתניא *°נדברו אין נדברו אלא לשון נחת וכן הוא אומר °ידבר עמים תחתינו דבר לחוד ידבר לחוד : (סימנ"י רבנ"ן מהמנ"י וספר"י) פליגי בה רבי יהודה ורבנן חד אומר מפני ששיהם וחד אומר מפני שהן של תורה °ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים פליגי בה °ר' יהודה ור' נחמיה חד אומר שמנה פסוקים וחד אומר ערי מקלט בשלמא למ"ד ח' פסוקים היינו דכתיב בספר תורת אלהים אלא למ"ד ערי מקלט מאי בספר תורת אלהים ה"ק ויכתוב יהושע בספרו את הדברים האלה הכתובים בספר תורת אלהים °ספר שתפרו בפשתן פליגי בה ר' יהודה ור"מ חד אומר כשר וחד אומר אפסול למ"ד פסול דכתיב °למען תהיה תורת ה' בפיך *ואיתקש כל התורה כולה לתפילין מה תפילין בהלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף כל לתופרן בגידין ואידך כי איתקש *למותר בפיך להלכותיו לא איתקש אמר רב חזינן להו *לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה : מתני' גאחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים ואחד שעבר ממשיחותו *מחזירין את הרוצח *רבי יהודה אומר אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח לפיכך אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו : גמ' מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא °וישב בה עד מות הכהן הגדול וכתיב °כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול וכתיב °ואחרי מות הכהן הגדול ור' יהודה כתיב קרא אחרינא °לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן (וגו') ואידך מדלא כתיב הגדול חד מהנך הוא : לפיכך אימותיהן של כהנים וכו' : טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב °כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא *(א"ל) ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו ואיכא *דמתני כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה למעבד הכא *אמרינן טוביה חטא וזיגוד מנגיד התם אמרי שכם נסיב *ומבגאי *גזיר אמר (ליה) ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי *אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי' בחנם היא באה מנלן מאחיתופל *שבשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא בעא למישטפא לעלמא אמר *מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתיה ליכא דאמר ליה מידי אמר כל היודע דבר זה ואינו אומרו יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו אמר *ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לכל העולם כולו לא כל שכן א"ל שרי כתב שם אחספא שדי אתהומא נחת וקם אדוכתיה ואפ"ה כתיב °ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ו)אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וגו' א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן מעלי דקאמר ליה [עלי] לשמואל °כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואף על גב דכתיב °ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו [ואפ"ה] כתיב °ולא הלכו בניו בדרכיו וגו'

אמר

גליון הש"ס

גמ' ר"י ור' נחמיה חד אמר . עי' ב"ב טו ע"א : שם ספר שתפרו בפשתן. עיין מגילה דף ח ע"ב ודף יט ע"א :

רבינו חננאל

בלשון עז שנאמר וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט וכו'. ומנא לן דכל דבור לשון קשה הוא שנאמר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות וגו'. איני והתניא אז נדברו ואין נדברו אלא לשון נחת שנאמר ידבר עמים תחתינו. ושנינן דבר לחוד ידבר לחוד. כלומר דבר קשה ידבר ניחותא : מאי בספר תורת אלהים . הכי קאמר ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספרו הכתובין בספר תורת אלהים : ספר שתפרו בפשתן רבי יהודה ור' מאיר חד אמר פסול שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין אף כל התורה כולה בגידין . וחד אמר כשר כי איתקשא תורה לתפילין להיכתב במותר בפיך להלכותיו לא איתקיש . אמר רב חזינא להו לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה : אחד משוח (מלחמה) בשמן המשחה ואחד מרובה בגדים כו' וישב בה עד מות הכהן הגדול לפיכך אימותיהן של כהנים גדולים היו מספקין א) בגדים לרצחנים כו' ואקשינן למימרא דאי מצלו צלותיה מתקבלא והכתיב כן קללת חנם לא תבא. ופרקינן היה להם לבקש רחמים על דורם שלא יארע כזה בימיהם · כההוא דאכליה אריה ברחוק ג' פרסי מאתריה דרבי יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה ג' יומי : פי' טוביה חטא וזיגוד מינגיד . העיד זיגוד על טוביה שחטא ומפני שהיה עד אחד נתחייב מלקות ונעשה כמו משל בפי הכל אחד חטא וזה לוקה . והוא כמו שכם שביקש לישא דינה והעיר כולה נימולים . פי' מבגאי לשון באני . כן זה הדבר. כלומר זה הרג וכהן הגדול מתחייב. ופריק שהיה לו לבקש רחמים על דורו ולא ביקש : ירושלמי רבי יוסי בן חלפתא אומר עתים עתים הם לתפלה . שנא' ואני תפלתי לך ה' עת רצון . שאלו לחכמה מהו עונשו של חוטא . אמרה להם חטאים תרדף רעה . והנבואה אמרה הנפש החוטאת היא תמות . והתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר לו שנאמר ונרצה לו . והקב"ה אמר יעשה תשובה שנאמר טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך כלומר יורה להן דרך תשובה . אמר רב קללת חכם אפילו בחנם מתקיימת . מנא לן מאחיתופל שקללו דוד ואמר כל היודע אם מותר לכתוב שם אחספא ולמשדייא בתהומא לאוקומיה ולא יאמר יחנק בגרונו . ואע"ג דבתר הכי אמר ליה אחיתופל שרי . נתקיימה בו הקללה שנאמר ויצו אל ביתו ויחנק. א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי באה מנא לן מעלי דאמר ליה לשמואל כה יעשה לך אלהים . יבעטו גם בניך . ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו . הא כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו :

א) אולי צ"ל מזון וכגדים .

אמר

עין משפט
נר מצוה

נו א מיי' פ"ז מהל' ת"ת הלכה יא סמג לאוין רח טוש"ע י"ד סי' שלד סעיף ל:
נז ב מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ט:
נח ג מיי' שם הלכה יא:
נט ד מיי' שם הל' י:
ס ה מיי' שם הל' ח:

[וכרב אלפס שוד במ"ק פ"ג דף רפז. גרס נידוי על תנאי אפי' מעצמו צריך וכו']

סא ו מיי' שם פ"ח הלכה יא:
סב ז מיי' שם פ"ס הלכה י:
סג ח ט מיי' שם פ"ז הל' ג:
סד י מיי' שם הל' יב:

[ודע דבת"א שלפנינו איתא כך יודין אחיך גם בשאר תרגום לא מצאתי לפי שעה ועי' תרגום יונתן וירושלמי]

סה כ מיי' פ"ו מהל' ביאת מקדש הל' י:

מסורת הש"ס

אמר רב יהודה אמר רב [א]נידוי על תנאי *צריך הפרה מנלן מיהודה דכתיב °אם לא הביאותיו אליך וגו' *וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב °יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר לפניו רבונו של עולם מי גרם לראובן שיודה יהודה °וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה עאל איבריה לשפא לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקיע °ואל עמו תביאנו לא הוה קא ידע למישקל *ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן °ידיו רב לו לא הוה ידע לפרוקי קושיא °ועזר מצריו תהיה איבעיא להו במיתת כולן הוא חוזר או דלמא [ב]במיתת אחד מהן ת"ש נגמר דינו בלא כ"ג אינו יוצא משם לעולם ואם איתא ליהדר *(ביה) בדהנך בדליכא:

מתני' [ג]משנגמר דינו מת כ"ג ה"ז אינו גולה אם עד שלא נגמר דינו מת כ"ג ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני *[ד]נגמר דינו בלא כ"ג *וההורג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם [ה]ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפי' ישראל צריכים לו ואפי' שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם שנאמר °אשר נס שמה *שם *)תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו [ו]כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם רבי עקיבא אומר [ז]רשות ביד גואל הדם וכל אדם *[א] חייבין עליו:

גמ' מ"ט אמר אביי ק"ו ומה מי שגלה כבר יצא עכשיו מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה ודלמא האי דגלה איכפר ליה האי דלא גלה לא מידי גלות קא מכפרא מיתת כהן הוא דמכפרא: אם עד שלא נגמר דינו וכו': מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא °וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן הקדש וכי הוא מושחו אלא זה שנמשח בימיו מאי הוה ליה למעבד היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש אמר אביי *נקטינן [ח]נגמר דינו ומת מוליכין את עצמותיו לשם דכתיב °לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן ואיזהו ישיבה שהיא בארץ הוי אומר זו קבורה תנא [ט]מת קודם שמת כ"ג מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב °ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו הוי אומר זו קבורה נגמר דינו ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה פליגי בה רבי אמי ור' יצחק נפחא חד אומר מתה כהונה וחד אומר [י]בטלה כהונה לימא בפלוגתא דר"א ורבי יהושע קא מיפלגי דתנן *היה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה ר"א אומר כל קרבנות שהקריב פסולין ורבי יהושע [כ]מכשיר מאן דאמר מתה כר' יהושע ומאן דאמר בטלה כרבי אליעזר אליבא

*) [כתוספ' פ"ב דרש לם דכתיב שלש פעמים שמה]

תורה אור

רש"י

ותשאתי לך· לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו: מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה· מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלהן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין· עצמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר וזהו שאמר יוסף לאחיו (שמות יג) והעליתם (א) עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם: עאל איבריה לשפא· נכנסו עצמותיו למקום חיבורם ששפו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב: נד:) לשפא אישטוי"ש דורא: למשקל ולמטרח· לישא וליתן: ידיו רב לו· יהי טו כח לריב ריבו לעצמו נגד חביריו: ליהדר בהנך· במיתת מרובה בבגדים או במעבר ממשיחותו אלא לאו ש"מ כולהו: **מתני'** ה"ז אינו גולה· מפרש טעמא בגמ' מק"ו: חוזר במיתתו של שני· יליף טעמא בגמ': נגמר דינו בלא כ"ג· שלא מינו אחר תחתיו עד שנגמר דינו של זה לגלות: **גמ'** שנמשח בימיו· משנעשה זה רוצח: מאי הוה ליה· להאי כהן למיעבד מאחר שעדיין לא היה כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש: תנא מת· רוצח בערי מקלטו ומת כ"ג אחר זמן: (ב) לשבת בארץ· בתוך הקרקע: ונעשה כ"ג בן גרושה· יצא עליו עדות שהוא חלל: מתה כהונה· הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה: בטלה כהונה· איגלאי מילתא למפרע שלא היה כ"ג והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול ואינו חוזר לעולם:

תוספות

אפילו על תנאי צריך הפרה מנלן מיהודה· יש מדקדקין מכאן דנידויים שלנו אפי' אותם שיש להם זמן אין לנדות עצמן מספק (ג)שהרי הכא התנה בדבר שלא היה בידו לקיים דשמא היה מעכבו יוסף או יקראנו אסון בדרך ולכך חל מעיקרו גם הנידוי על התנאי אבל שאר תנאים דבידו לקיים כגון שמנדין את האדם שלא יעשה הדבר ודאי לא חל הגידוי כלל מעיקרו דכיון דבידו הוא משעת הגידוי אנו יודעים בודאי שלא בדעתו לעשות הדבר ודאי *לא חל הגידוי כלל מעיקרו *:

מי גרם לראובן שהודה יהודה· תימה דהא אמרינן במדרש וישב ראובן אל הבור מהיכן שב מבית אביו שישב בתענית על מעשה בלהה וזה היה קודם מעשה דיהודה וי"ל דמ"מ לא הודה ברבים עד מעשה דיהודה:

מי גרם לראובן שהודה· ולכל יש לנו סמך מן המקרא יהודה אתה יודוך אחיך ומתרגמינן את הודית *כך יודוך אחיך פירוש(ד) הודית ולא בוש כך יודוך אחיך שבשביל שהתחלת להודות בא ראובן והודה:

אמר אביי ק"ו ומה מי שגלה כו'· תימה מהאי דינא נילף כמי לנגמר דינו בלא כ"ג שלא יגלה כלל ומה מי שגלה כבר לפני מיתת כ"ג יוצא במיתתו של כ"ג מי שלא גלה לפני מותו אינו דין שלא יגלה אחר מותו דהכי אמרינן בערכין (דף כט: ושם) מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר ונפקא לן מהאי דינא דאינה נמכרת כלל אחר הבאת סימנין עד עולם ונראה דלא קשיא מידי דהא מיתת הכהן כפרה הוא כדאמר בסמוך וכפרה לא שייכא אלא למי שמחויב *בבריא והלכך דוקא לפי שנגמר ונתחייב גלות ואח"כ מת כ"ג מכפרת מיתת כ"ג שלא יגלה כלל מק"ו כדקאמר הש"ס אבל נגמר דינו בלא כ"ג שכבר מת כ"ג קודם גמר דין של זה ודאי ליכא למילף מק"ו דהיאך תכפר מיתת כ"ג וליכא למימר דתתכפר לו מיתת כ"ג השתא כשנגמר דינו דהא לא מיכפרא אלא בשעת מיתה*) ולאחר כך ובשעת מיתה לא היה זה חייב ולא דמי להא דערכין דמכורה כבר יוצאה וכו' דהתם משעת הבאת סימנין מתחלת גדלותה ושוב לא יפסיק ממנה הגדלות לעולם ולכך שייך למילף שפיר דלא תמכר כלל אחר התחלת סימנין עד עולם כן נראה למשי"ח: **מידי** גלות קא מכפרא· תימה הא ה"נ מדאמר בריש מכילתין (דף ב:) הם שלא עשו מעשה נגלו כי היכי דתהוי להו כפרה אלמא גלות מכפרת וי"ל דהכא כפרה לפטרו מגלות קאמר דהא בעי למילף דמי שלא גלה עדיין דמיתת כ"ג תועיל לפטרו מגלות מק"ו הלכך שפיר משני מידי גלות מכפרת מיתת כ"ג מכפרת פירוש (ה) מיפטרא מגלות שהרי אפילו לא גלה אלא יום אחד ומת הכ"ג הוא חוזר ואילו לא מת הכהן אפילו שהה שם זמן מרובה אינו יוצא על כרחך כפרה זו במיתת כהן תלויה כדפירשתי כן נראה למשי"ח:

*) רש"א ולא נאתר כך.

נ"א כפרה

[ועי' תוי"ט דגרס אין חייבין לאפוקי מרש"ל שהגיה ומחק מלת אין ע"ש וכן העתיק הכ"מ אין חייבין ולדבריהם גם בברייתא דלקמן יב: ר"ע אומר רשות וכו' וכל אדם חייבין צריכין אנו להגיה דצ"ל אין חייבין וניחא לפ"ז דלא שאל הש"ס לקמן גם אהך פלוגתא דכל אדם מ"ט דר"י הגלילי ומ"ט דהכי פקיגא משום דלדעת התוי"ט אין שום פלוגתא בזה דכל אדם ע"ש]

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי אפי' מעצמו (א) צריך הפרה מנא לן מיהודה שנאמר אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים ואשכחנן שהיו עצמותיו מגולגלין בארון עד שבקש עליהם רחמים מרע"ה שנאמר שמע ה' קול יהודה: נגמר דינו לגלות ומת הכהן הגדול אינו גולה. מיתת כהן גדול מכפרת לו. אמר אביי נקיטינן נגמר דינו ומת מוליכין עצמותיו של הורג בעיר מקלט. שנא' לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול ואיזו היא ישיבה בארץ הוי אומר זו קבורה. תנא מת הרוצח ומת כהן גדול [וכו'] בן גרושה או בן חלוצה רבי אמי ורבי יצחק חד אמר מתה כהונה · וחד אמר בטלה כהונה. ובפלוגתא דתנן היה עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה רבי אליעזר אומר כל קרבנות שהקריב פסולין הן ורבי יהושע מכשיר. ואמאי כו
א) וכן הגיה הרב"א וכ"ה ברי"ף והא"ז פ"ג דמ"ק:

הגהות הב"ח (א) רש"י ד"ה מאי וכו' והעליתם את עצמותי: (ב) ד"ה לשבת נ"ל קודם ד"ה תנא: (ג) תוס' ד"ה אפי' וכו' אין לנדות עצמן מספק ולאו מילתא הוא שהרי הכא התנה וכו' דמשעת הנדוי: (ד) ד"ה מי גרם וכו' פירוש אתה הודית ולא בושת כך יודוך: (ה) ד"ה מידי וכו' פירוש למיפטריה וכו' אינו יוצא ואם כן על כרחך כפרה:

הגהות הגר"א [א] משנה וכל אדם אין חייבין כצ"ל (וכ"ה בדפו"י ובמשניות ובירושלמי ובכל נוסחאות שלפנינו כגה ע"פ הרש"ל ועי' תוי"ט):

גליון הש"ס גמ' נגמר דינו· עיין יומא דף עג ע"א תוס' ד"ה וכולן: תוס' ד"ה אפי' וכו' לא חל הנידוי כלל מעיקרו· עיין כתובות דף סס ע"א תוס' ד"ה ונבטמא·

אליבא דרבי אליעזר כולי עלמא לא פליגי כי פליגי אליבא דר' יהושע מאן דאמר מתה כרבי יהושע ומאן דאמר בטלה עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם דכתיב °ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה *אפי' חללין שבו אבל הכא אפי' רבי יהושע מודה: נגמר דינו וכו': אמר רב יהודה אמר רב שתי טעיות טעה יואב באותה שעה דכתיב °וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח טעה [א]שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו טעה [ב]שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה אביי אומר בהא נמי מיטעא טעה טעה [ג]שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה אמר ריש לקיש שלש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות דכתיב °מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה טועה שאינה קולטת אלא *בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד היה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך הוא אמר ר' אבהו [ד]ערי מקלט לא נתנו לקבורה דכתיב °ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם לחיים נתנו ולא לקבורה מיתיבי *שמה [ה]שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו רוצח שאני דגלי ביה רחמנא: כשם שהעיר קולטת וכו': ורמינהו °וישב בה [ו]בה ולא בתחומה אמר אביי לא קשיא [ז]כאן לקלוט כאן לדור *תיפוק ליה [ח]דאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה לא מגרש עיר ולא עיר מגרש אמר רב ששת לא נצרכה אלא למחילות: רוצח שיצא חוץ לתחום וכו': ת"ר °ורצח גואל הדם את הרוצח *מצוה ביד גואל הדם אין(א) גואל הדם רשות ביד כל אדם דברי רבי יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם [א] חייבין עליו מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי מי כתיב אם רצח ורבי עקיבא מי כתיב ירצח אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו כמאן לא כר' יוסי הגלילי ולא כר"ע הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' אליעזר אומר °עד עמדו(ב) לפני העדה למשפט מה ת"ל לפי שנאמר °ורצח גואל הדם את הרוצח יכול מיד ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט ורבי יוסי ורבי עקיבא האי עד עמדו לפני העדה למשפט מאי דרשי ביה ההוא מיבעי ליה לכדתניא רבי עקיבא אומר *[ט]מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט עד שיעמוד בב"ד אחר ת"ר °אם יצא יצא הרוצח אין לי אלא במזיד בשוגג מנין ת"ל אם יצא יצא מ"מ והתניא [ב] *[י](וההורגו) במזיד נהרג [כ]בשוגג גולה לא קשיא הא כמאן דאמר אמרינן א) דברה תורה כלשון בני אדם הא כמאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם אמר אביי *מסתברא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם שלא יהא סופו חמור מתחלתו מה תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה אף סופו במזיד נהרג בשוגג גולה תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך [ל]אין בנו נעשה לו גואל הדם לימא הא רבי יוסי הגלילי והא ר"ע ותסברא בין למ"ד מצוה בין למ"ד רשות מי שרי *והאמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי רבי ישמעאל [מ]לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללתו [נ]חוץ ממסית שהרי אמרה תורה °לא תחמול ולא תכסה עליו אלא לא קשיא [ס]הא בבנו והא בבן בנו: **מתני'** [ע]אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה בתוך התחום הכל הולך אחר הנוף: **גמ'** ורמינהי* אילן שהוא עומד [ג]ב) (בתוך הפנים) ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ מעשר אערי מקלט קא רמית מעשר בחומה תלה רחמנא ערי מקלט בדירה תלה רחמנא בנופו מתדר ליה בעיקרו לא מתדר ליה ורמי מעשר אמעשר *דתניא *בירושלים הלך אחר הנוף בערי מקלט הלך אחר הנוף אמר רב כהנא לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתניא ר'

א)[ברכות לא: קדושין יז: וש"נ] ב)[נ"ל בפנים כך איתא במשנה דמע"ש פ"ג מ"ז]

תורה אור: דברים לג; מלכים א ב; ישעיה סג; במדבר לה; שם; שם; שם; שם; דברים יג

רש"י

אליבא דרבי אליעזר כ"ע לא פליגי. כלומר מאן דאמר מתה ודאי כרבי יהושע אמר ולא כרבי אליעזר דאליבא דרבי אליעזר ליכא למ"ד מתה כיון דלגבי עבודותיו אמר פסולות למפרע ודאי אין זה כהן: כי פליגי אליבא דרבי יהושע. כלומר אין אנו צריכין לומר מ"ד בטלה כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע דאליבא דרבי יהושע איכא למימר דפליגי: פועל ידיו תרצה. עבודותיו כשירות אבל לענין שאר דבריו אינו כהן: טעה יואב. בדרשא דמעם מזבחי תקחנו °ולא מעל מזבחי וכסבור דהיינו מעל מזבחי: מזבח בית עולמים. דכתיב מזבחי המיוחד לי: ה"ג והוא תפס במזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו דוד בעיר דוד כדכתיב וינס יואב אל אהל ה' ומצינו בדברי הימים שעשה דוד מזבח לפניו ואי אפשר לומר מזבח של שילה שהוא היה בימי דוד ושלמה *(היה בגבעון): שרו של רומי. סמאל שיברח לבצרה שבתחלה יפרע ממנו כשיגיע הקץ להחרב כדכתיב (ישעיה כד) יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה על האדמה: חמוץ בגדים. מדמו של סמאל ואף על פי שאין המלאכים בשר ודם כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע: לא נתנו לקבורה. ללוים שהן שלהם: תיפוק ליה. דאין בונין בית במגרש דא"כ הוה ליה מגרש עיר: אין עושין. שדה של לוים: מגרש. שנתנו ללוים אלפים אמה סביב העיר כדכתיב (במדבר לה) ומדותם מחוץ לעיר(ג) *וכתיב מקיר העיר וחוצה אלף אמה וגו' הא כיצד אלף אמה מגרש שאין בו לא בית ולא שדה והשאר שדות וכרמים: למחילות. תחת הקרקע שאין אוכלות במגרש כלום מלמעלה ואי לאו דכתיב בה ולא בתחומה הייתי אומר ידור בתחומה במערה: ורצח. איכא לפרושי לשון ציווי כמו (שמות לו) ועשה בצלאל ואהליאב ואיכא לפרושי לשון רשות כמו ועשה ה' להם וגו' (דברים לא): סופו חמור מתחלתו. סופו לאתו חוץ לתחום תחלתו הריגה: אב שהרג את הבן. בנו השני נעשה גואל הדם של אחיו והורג את אביו: הא דתניא נעשה. רבי יוסי הגלילי היא דאמר מצוה לגואל הדם: לכל אין הבן נעשה וכו'. לכל עבירות שבתורה אין הבן נעשה שליח ב"ד על אביו לא להלקותו ולא לנדותו חוץ ממסית: ה"ג אלא לא קשיא הא בבנו הא בבן בנו. הא דתניא אין בנו נעשה גואל הדם בבנו של רוצח קאמר והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח °ואינו מוזהר על כבודו: **מתני'** הכל הולך אחר הנוף. אפי' הוא בעיקרו שבתוך התחום הרי הוא כיוצא חוץ לתחום ואם עיקרו חוץ לתחום ונופו בתוך התחום אף העיקר קולט: **גמ'** אילן שהוא עומד בפנים. בירושלים (ד)ולענין אכילת מעשר שני בירושלים היא שנויה: מכנגד החומה וכו'. אלמא לא נופו שדינן בתר עיקר ולא עיקר בתר נוף: בחומה תלה רחמנא. דכתיב (דברים יב) לפני ה' אלהיך תאכלנו: בדירה תלה רחמנא. דכתיב (במדבר לה) כי בעיר מקלטו ישב ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו: בירושלים. לענין מעשר הלך אחר הנוף:

רבי

תוספות

אילן שהוא *לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים. תימה דבשלהי כילד צולין (פסחים דף פה: ושם) אמרי' (ה) דגגות לא נתקדשו ואם כן *(הוו) מעשר שני אין אוכלין על האילן וי"ל דמיירי שענפיו מועטין שאין בהן ארבע' דלא חשיבי והוי כאילו עומדת באויר כנגד הקרקע עוד יש לומר דמיירי [אפי'] באילן שענפיו מרובין ואויר ירושלים כירושלים:

אימור

מסורת הש"ס

קדושין סו: *[נ"ל בגבעון ואכן אמרינן זבחים קיח: יום שמת בו עלי נאמר בו ויטוש משכן שילה כך איתא ברש"י בע"י]

[עי' תוס' בע"ז נח: ד"ה בצר]

[נ"ל את פאת קדמה אלפים באמה]

ב"ב כד: ערכין לג: [תוספ' פ"ה] *[סנהדרין מה:]

[עי' תוס' ר"ה כו. ד"ה דרחמנא]

[ילקוט ליתא וכן בכ"מ אית' והתניא במזיד וכו']

[עי' תוס' סוטה כב. בד"ה ור' יונתן וכו' מה שכתבו בסוף דבריהם ותוס' מנחות יז: ד"ה מאי כו']

[נ"ל דתנן פ"ג מ"י דמעשרות]

עין משפט נר מצוה

סו א ב ג מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה יג סמג עשין עה:

סז ד מיי' שם פ"ז הל' ד ופי"ג מהל' שמיטין הל"ג סמג עשין קלה:

[נ"ל שהוא עומד וכו' ונוטה לפנים וכו']

סח ה מיי' פ"ז מהל' רוצח הל"ג והל"ח סמג עשין עה עו:

סט ו ז מיי' שם פ"ח הלכה יא סמג שם:

ע ח מיי' פי"ג מהלכות שמיטין הלכה ד סמג עשין קלה:

עא ט מיי' פ"א מהלכות רוצח הלכה ה:

עב י מיי' שם פ"ה הל"י:

עג כ מיי' שם הלכה יא:

עד ל מיי' שם פ"א הל"ג:

עה מ מיי' פ"ה מהל' ממרים הל"ד סמג לאוין ריג טוש"ע יו"ד סי' רמא סעיף ה:

עו נ מיי' שם:

עז ס מיי' פ"א מהלכות רוצח הלכה ג:

עח ע מיי' שם פ"ח הלכה יא:

[לעיל יא:]

רבינו חננאל

כי פליגי אליבא דרבי יהושע מאן דאמר מתה כרבי יהושע כלומר קרבנותיו כשרין (כחי עכשיו) [כחי ועכשיו] מת ומאן דאמר בטלה אמר לך עד כאן לא מכשר רבי יהושע התם אלא משום דכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפילו חולין שבו תרצה אבל הכא אפילו רבי יהושע מודה דבטלה כהונה: נגמר דינו בלא כהן גדול ואח"כ נתמנה כ"ג ומי שהרג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם א) לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפילו כל ישראל צריכין לו כיואב כו': א"ר יהודה אמר רב שתי טעיות טעה יואב כו': ירושלמי רבי יוחנן שלח לרבנן דתמן תרין מילין אתון אמרין בשם רב (ולי) [ולית] אינון כן אתון אמרין בשם רב לא התירו ביפת תואר אלא בעילה ראשונה ואני אומר לא ראשונה ולא אחרונה אלא אחר כל המעשים שנאמר ואחר כן תבא אליה ובעלתה ותוב אמריתו כי טעה יואב והחזיק בקרנות המזבח ואין הקרנות קולטות אלא גגו ולא גג שבשילה קולט אלא גג בית העולמים קולט ואני אומר לא הקרנות קולטות ולא הגג קולט לא של שילה ולא של בית העולמים ואינן קולטות אלא ערי מקלט בלבד. ואפשר יואב תחכמוני ראש השלישים היה טועה בדבר זה אלא לסנהדרין ברח אמר מוטב יהרג בבית [דין] שירשוהו בניו דתנן הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין הרוגי מלכות נכסיהן למלך מיד אמר שלמה וכי לממונו אני צריך להסיר דמי חנם אני צריך ב): כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת ואע"פ שאינו דר בתחומה ג) אם יש שם מחילה אבל קולטת ואין רשות לגואל הדם להורגו בתחומה. הריגת הרוצח מצוה ביד גואל הדם וביד כל אדם רשות דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר גואל הדם רשות וכל אדם אין ד) חייבין עליו משום דרב אמרו רוצח שיצא חוץ לתחום ה) קודם שיגמר דינו לגלות ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו. ומתמהינן כמאן אמר רב לשמעתיה לא כר' יוסי הגלילי דאמר מצוה ולא כר' עקיבא דאמר רשות מ"מ לתרוייהו פטור. ואמרינן רב דאמר כר' אליעזר כו': ת"ר ואם יצא יצא הרוצח אין לי אלא במזיד כו' אמר אביי מסתברא כמאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם אלא במזיד נהרג בשוגג גולה שלא יהא סופו חמור מתחלתו תחלתו שבשוגג גולה יהיה אחריתו בשוגג נהרג אלא בשוגג גולה: תני חדא אב שהרג בנו נעשה גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה גואל הדם. פרקינן אם עשו הרג תימן בן אליפז ו) אליפז נעשה גואל הדם של בנו של בנו שלו והורג עשו אביו אבל אם הרג עשו רעואל בנו (של) [שלו אין] אליפז גואל דם אחיו מיד אביו: [מתני'] אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום כו' עד הכל הולך אחר הנוף. ורמינן עלה הא דתנן במעשר שני פ"ג אילן שהוא עומד בפנים ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ. ופרקינן שאני מעשר דבחומה תלה רחמנא שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך במקום וגו' פי' אין נאכלין חוץ לחומת ירושלים בלא פדיון ואין נפדין לפנים מן החומה אלא נאכלין בתורת מעשר שני וכן מפורש בתלמוד ארץ ישראל במקומו לפיכך כל הפירות שהן חוץ לחומה חשובין כחוץ ומה שהן בפנים כלפנים אבל ערי מקלט ישיבה כתב בהו בנוף אפשר להיות ישיבה בעיקרו לא: ורמי מעשר אמעשר דהא תנן במעשרות סוף פ"ג [מ"י] בערי מקלט הכל הולך אחר הנוף ובירושלים הכל הולך אחר הנוף. ופריק רב כהנא לא קשיא הא דתני אחר הנוף לר"י והא דתני

הגהות הב"ח (א) גמ' אין לו גואל הדם: (ב) שם רבי אליעזר אומר עד עמדו. נ"ב ליסיה דקרא ולא ימות הרוצח עד עמדו וגו': (ג) רש"י ד"ה מגרש וכו' ומדותם מחוץ לעיר אלפים אמה וכתב מקיר: (ד) ד"ה אילן וכו' לענין כצ"ל ואות ו' נמחק: (ה) תוס' ד"ה אילן וכו' אמרינן דגגין לא נתקדשו וא"כ אי הוי מעשר שני וכו' וי"ל דמיירי שענפיו שבהן מועטין וכו' כאילו עומדין באויר וכו' ועוד י"ל וכו' ואויר ירושלים וגגה שוין לקרקע הס"ד:

הגהות הגר"א [א] גמ' וכל אדם אין חייבין כצ"ל: [ב] שם וההורגו. נמחק (וכן ליתא בדפוסים ישנים): [ג] שם עומד בפנים כצ"ל:

גליון הש"ס רש"י ד"ה טעה יואב וכו' ולא מעל מזבחי. עי' יומא דף פג ע"א ברש"י ד"ה ולא מעל מזבחי וצ"ע: בד"ה ה"ג אלא וכו' ואינו מוזהר על כבודו. עי' בדרשות הרא"ה פרשת תולדות:

א) במשנה איתא ואינו יוצא לא לעדות מצוה וכו' ומשמע דקאי אכולהו רוצחים דיוצאים במיתת כה"ג ואולי דרבינו היה לו גירסא אחרת או דחסר בדברי רבינו וצ"ל ואינו יוצא וכו'. ב) עי' סנהדרין מח ע"ב ותוס' שם ד"ה בגלמת. ג) ר"ל אף יש שם מחילה מ"מ אינו ראוי לדור שם. ד) כ"ה הגירסא בגמ' בדפוס ווינציא וכ"ה בהגהות הגר"א ז"ל כאן. ה) עי' לעיל דף י ע"ב בתחילה וכו' מי שנתחייב גלות מחזירין. ו) פי' רבינו צ"ע ואולי ט"ס כאן:

עין משפט
נר מצוה

עט א מיי' פ"ז מהלכות מעשר שני הלכה טו ועי"ש בכ"מ:
פ ב ג מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ה סמג עשין מה מו:
פא ד מיי' שם הלכה ז:

ר' יהודה אומר במערה הולך אחר פתחה באילן הולך אחר נופו אימור דשמעת ליה לר"י גבי מעשר לחומרא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק בעיקרו נמי לא מצי פריק עיקרו מבפנים ונופו מבחוץ כי היכי דבנופו לא מצי אכיל בלא פרייה בעיקרו נמי לא מצי אכיל בלא פרייה אלא גבי ערי מקלט בשלמא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה אלא עיקרו בפנים ונופו בחוץ כי היכי דבנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל ליה הא גואי קאי אמר(א) רבא בעיקרו דכולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל קאי בנופו ויכול להורגו בחצים ובצרורות דכ"ע לא פליגי דמצי קטיל ליה כי פליגי במהוי עיקרו דרגא לנופו מר סבר הוי עיקרו דרגא לנופו ומר סבר לא הוי עיקרו דרגא לנופו רב אשי אמר א מאי אחר הנוף אף אחר הנוף: מתני' ב הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה ובן לוי גולה מעיר לעיר:

גמ' *ת"ר °ושמתי לך מקום וגו' ושמתי לך בחייך מקום (ב) ממקומך אשר ינוס שמה מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר להיכן מגלין למחנה לויה ג מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו אמר רב אחא בריה דרב איקא מאי קרא °כי בעיר מקלטו ישב עיר שקלטתו כבר: (ג) מתני' *ד כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אף על פי כן יקבל מהן שנאמר °וזה דבר הרוצח

מעלים

(שמות כא) (במדבר לה) (דברים יט)

רבי יהודה. לענין מעשר אמרה למילתיה: הלך אחר פתחה. כולה בפנים ופתוחה לחוץ כלחוץ כולה בחוץ ופתוחה לפנים כלפנים: באילן הלך אחר נופו. ומתניתין דהכא[א]*וברייתא רבי יהודה ומתני' דאילן שהוא עומד בפנים כו' רבנן ושינויא קמא ליתא: אימור דשמעת ליה כו'. כלומר היכי בעית לאוקמא להא דתניא בירושלים הלך אחר הנוף כו' כר' יהודה הניחא אי תנא בה חדא בירושלים הלך אחר הנוף ולא תנא בה בערי מקלט הלך אחר הנוף מצית מוקמת לה כרבי יהודה אבל השתא מאן לייט לך אימור דשמעת ליה לרבי יהודה גבי מעשר באילן הלך אחר הנוף משום דאיכא למימר לחומרא בין עיקרו בפנים ונופו בחוץ בין עיקרו בחוץ ונופו בפנים דגבי מעשר איכא בין בפנים בין בחוץ חדא לחומרא וחדא לקולא חומר בפנים מבחוץ שבחוץ יכול לפדותו ובפנים אינו יכול לפדותו דקלטי ליה מחיצות וחומר בחוץ מבפנים שאינו נאכל בחוץ בלא פדייה ובפנים אוכלו בלא פדייה ואיכא למימר כי אמר רבי יהודה הלך אחר הנוף לחומרא אמרה כדמפרש ואזיל: עיקרו בחוץ ונופו בפנים כו'. הלך אחר הנוף לענין פדייה: עיקרו בפנים ונופו לחוץ. הלך אחר הנוף לענין אכילה דמישדי עיקרו בתר נופו ואכור לאוכלו בעיקרו אא"כ פדאו(ד) מקודם שנכנס: אלא בערי מקלט. על כרחך עיקרו בפנים ונופו לחוץ לא משכחת לה אלא לקולא: אמר רבא בעיקרו כולי עלמא לא פליגי כו'. לעולם כדקא מסיקנן הא רבי יהודה והא רבנן דלרבנן לא שדינן לא נוף בתר עיקרו ולא עיקרו בתר נוף לא במעשר ולא בערי מקלט כדקתני קמייתא מכנגד החומה ולפנים כלפנים ורבי יהודה פליג ואמר שדי עיקרו בתר נופו ודקאמרת דלמא לחומרא קאמר אכן נמי לחומרא אמרינן לה לענין מעשר כדאמרן ולענין מקלט היכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים דחומרא הוא שדי עיקרו בתר נופו ואם רוצח בעיקרו לא מצי קטיל ליה והיכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ דקאמר בה רבי יהודה הלך אחר הנוף לאו למישדי עיקרו בתר נופו ולמימר (ה) דכי היכי בנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל קאמר דבעיקרו שבפנים כולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל והיכא דקאי רוצח בנופו שבחוץ ויכול גואל הדם לעמוד חוץ לתחום ולהורגו בחצים ובצרורות כולי עלמא לא פליגי דמצי קטיל דלכולי עלמא נוף בתר עיקר לא שדינן כי פליגי דקאמר ר' יהודה הלך אחר הנוף למהוי עיקרו דרגא לנופו שיכנס גואל הדם בתוך התחום ויעלה דרך העיקר ויהרגנו בנופו קאמר וכי הך קולא אית ליה לר' יהודה דהא לאו עיקר שדי בתר נוף אלא כל חד כדקאי: רב אשי אמר מאי אחר הנוף. דקאמר מתני' דהכא וכן ברייתא *)בערי מקלט אף אחר הנוף ורבי יהודה היא וכולהו לחומרא ולענין מעשר כדשנינן ולענין מקלט אף אחר הנוף קאמר דהיכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים שדי עיקרו בתר נופו לחומרא ולא תימא כדקאי קאי אבל היכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ שדי נופו בתר עיקרו ולא מצי קטיל בנופו ומשום דבכולי גמרא שדינן נוף בתר עיקר אצטריך הכא למימר דלענין מקלט זמנין דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא: מתני' הרג באותה העיר. רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג באותה העיר בשוגג: גולה משכונה לשכונה. בתוך העיר כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה: ובן לוי. שהוא מיושבי העיר והרג בשוגג גולה מעיר לעיר שהוא רשאי לצאת מן העיר שלא גלה שם: גמ' ושמתי לך בחייך. כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה שיזכה למצוה זו בחייו שהבדיל שלש ערים: מקום (ו) ממקומך. שהיא מחנה לויה קולטת ואף ערי מקלט יהיו ערי לויה: פלך. מדינה (ז): מאי קרא. דפלכו קולטו ודמתני' נמי דקתני גולה משכונה לשכונה: בעיר מקלטו. קרא יתירא הוא דמצי למכתב כי שם ישב: מתני' אם אמרו לו אעפ"כ. אנו רוצים לכבדך יקבל מהם:

*) [נע"ק שערי מבנה כיה]

מעלים

אימור דשמעת ליה לרבי יהודה (ח) לחומרא. וצריך עיון מנא ליה דלא אמרינן גם להקל וי"ל דמסברא אית ליה דלא פליגי רבי יהודה ורבנן כולי האי כי אם בחומרא בעלמא: גבי מעשר לחומרא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק כו'. פי' לא אזלינן בתר נוף לקולא לומר דכי היכי דבנופו דבפנים מצי אכיל בלא פדייה הכי נמי בעיקרו מבחוץ מצי אכיל ליה בלא פדייה אלא לחומרא דוקא לומר דלא מצי פריק ליה בעיקרו ומשמע דפשיטא ליה דבנוף גופיה מצי אכיל דנהי דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא מ"מ נוף לא שדינן בתר עיקרו גם לחומרא:

מר סבר עיקרו הוי דרגא כו'. קצת קשה מנא ליה לאפלוגי רבנן ארבי יהודה בהא ויש לומר דמשמע מתוך הברייתא דפליגי (ט) לרבי יהודה בתרתי בין במעשר בין בערי מקלט מדנקט ערי מקלט גבי ירושלים: רב אשי אמר מאי אחר הנוף. פי' רב אשי בא (י) למידק הא דפרכינן אלא עיקרו בפנים ונופו לחוץ הכא נמי דבעיקרו מצי קטיל וקאמר דאף אחר הנוף קתני מתני' דגם אחר הנוף אזלינן היכי דהוי חומרא (כ) כמו דעיקרו בחוץ ונופו בפנים דשדינן עיקרו בתר נופו ואף בעיקר לא מצי קטיל וה"ה דאזלינן בתר עיקר למישדייה נופו בתר עיקרו לחומרא כגון בעיקרו בפנים ונופו לחוץ דאף בנופו לא קטלינן דאזלינן בתר עיקרו וקשה דא"כ כי היכי דקתני הולך אחר הנוף דהיינו אף אחר הנוף ה"ה דהוה מצי למתני (ל) הכל הולך אחר העיקר ועוד קשה דהא לעיל גבי מעשר כי קאמר דאזלינן בתר הנוף לחומרא משמע דמכל מקום פשיטא ליה דדין נוף עצמו לא היה בטל כלל דלא שדינן ליה בתר עיקרו כדפרישית לעיל ולכך ניחא פירוש הר"ס דודאי דין נוף עצמו לא היה בטל לעולם גם לחומרא כדפירשתי והכי קאמר אף לאחר הנוף שדינן ליה עיקר לחומרא (מ) כמו עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דנופו לא מצי קטיל בעיקר נמי לא מצי קטיל והוא הדין דעיקר אזיל בתר נפשיה שיש לעיקר דין עצמו כגון דעיקרו בפנים ונופו בחוץ אע"ג דבנופו מצי קטיל כדפירש דלעולם יש לו לנוף דין עצמו גם להקל מכל מקום דעיקר מבפנים לא מצי קטיל דלא שדינן העיקר בתר הנוף לקולא רק לחומרא אבל הקונטרס פירש אף אחר הנוף משום דבכולי הש"ס שדינן לנוף בתר העיקר אצטריך למימר הכא גבי מקלט דזימנין דשדינן עיקר בתר הנוף לחומרא לפי זה ניחא קצת הא דנקט אחר הנוף טפי מאחר העיקר מיהו גם זה קשיא דהא לענין מעשר לא שדינן לעולם בתר עיקרו כדפ"ל לכך ניחא (נ) לפי' הר"ס:

פלכו קולטו. קשה דהא אמרינן כבר גולה מפלך [לפלך] ועוד הא קאמר בן לוי גולה מעיר לעיר ויש לומר דאם גולה מעיר לעיר יהיה רשאי לילך בכל העיר ובתחומיה ואם יגלה לפלכו פלטו קולטו בו שלא יצא משכונה לשכונה:

מעלים

רבינו חננאל

דתני במקום שהוא נוטה לרבנן. ודחינן אימור דשמעת ליה לר' יהודה דאזיל בתר הנוף לחומרא כו' כדמפרש ופשוטה היא: אמר רבא אי קאי בעיקרו ועיקרו לפנים מן התחום דברי הכל לא מצי קטיל ליה דקלטיה עיקרו קאי בנופו והוא חוץ לתחום ויכול להרגו בדבר הנזרק דברי הכל מצי קטיל ליה כי פליגי במהוי עיקרו דרגא לנופו לעלות משם להרגו ר' יהודה סבר [הוי] עיקרו דרגא לנופו דאחר הנוף אזלינן ורבנן סברי לא. רב אשי אמר מאי אחר הנוף דקתני הכל אנה נוטה (אף)[ואף]אחר הנוף א)

א) אולי ר"ל דהזינן אנה נוטה האילן ומה שנוטה לפנים ודאי קולט בין עיקר בין נוף ועוד אזלינן לחומרא אף אחר הנוף דאם הנוף בפנים אף העיקר שבחוץ קולט. וכפי' הר"ס בתוס':

[עי' תוס' זבחים קיז. ד"ה עיר]

מסורת הש"ס

[קי"ע דלא מבנה סיא]

זבחים קיז. פ"ש

שביעית פ"ט מ"ח [עי' רש"ל ותוי"ט]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבה קאי בעיקרו וכו' קטיל ליה קאי: (ב) שם בחייך מקום במקומך אשר ינוס וכו' ישראל גולין במדבר להיכן גולין למחנה לויה. נ"ב דדרש לך דנדרש לפניו ולאחריו לך מקום משמע מקום שהוא שלך דהיינו מחנה לויה: (ג) שם שקלטתו כבר כיוצא בו הוא סוף גמרא ואח"כ מתחיל המשנה רוצח: (ד) רש"י ד"ה עיקרו בפנים וכו' מקודם שנכנס. נ"ב עי' בתוי"ט

בפירוש משניות סוף פ"ג דמעשרות ותמלא מבואר מה שכוון רש"י בתיבת שנכנס ודוק שם היטב: (ס) ד"ה אמר רבא וכו' ולמימר כי היכי דבנופו מצי וכו' וכי הך קולא לית ליה לר' יהודה וכו' כדקאי קאי הס"ד: (ו) ד"ה מקום במקומך. נ"ב עי' בזבחים דף קיז ע"א: (ז) ד"ה פלך מדינה. נ"ב פי' עיר: (ח) תוס' ד"ה אימור וכו' לר' יהודה גבי מעשר לחומרא: (ט) ד"ה מר סבר וכו' דפליגי אר' יהודה בתרתי וכו' בערי מקלט מדנקט ירושלים בהא בהפ' נפקים הכ"ד: (י) ד"ה רב אשי וכו' הנוף כו' פי' רב אשי בא להרץ הא דפרכינן וכו' הכי נמי דבעיקרו: (כ) בא"ד היכי דהוי חומרא כגון בעיקרו בחוץ וכו' הוא הדין כצ"ל ואות ו' נמחק: (ל) בא"ד הוא הדין דהוה מצי למיתני הלך כצ"ל ותיבת הכל נמחק: (מ) בא"ד עיקר לחומרא כגון עיקרו בחוץ וכו' כי היכי דבנופו לא מצי וכו' מכל מקום בעיקר מבפנים: (נ) בא"ד פי' הר"ם כצ"ל ואות ל' נמחק:

הגהות הגר"א [א] רש"י ד"ה באילן וברייתא רשום קו על מלת וברייתא (כלומר דמתניתין היא. אבל מ"ש כצ"ל בכ"מ ברש"י ותוס' ופי' שיטה מקובצת ב"ק שם ע"ב):

מעלים היו שכר ללוים דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר לא היו מעלים להן שכר וחוזר לשררה שהיה בה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר לא היה חוזר לשררה שהיה בה: **גמ'** אמר רב כהנא מחלוקת בשש דמר סבר °לכם לקליטה ומר סבר לכם לכל צרכיכם אבל בארבעים ושתים דברי הכל היו מעלין להם שכר א"ל רבא הא ודאי (א) *לכם לכל צרכיכם משמע אלא אמר רבא מחלוקת בארבעים ושתים דמר סבר °ועליהם תתנו כי הנך לקליטה ומר סבר ועליהם תתנו כי הנך מה הנך לכל צרכיכם אף הני נמי לכל צרכיכם אבל בשש דברי הכל לא היו מעלים להן שכר: חוזר לשררה שהיה בה כו': תנו רבנן °ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב למשפחתו הוא שב [י"ד] ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי ר"י ר"מ אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו אל אחוזת אבותיו כאבותיו וכן בגולה[א] כשהוא אומר ישוב לרבות את הרוצח מאי וכן בגולה כדתניא °ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו לארץ אחוזתו הוא שב ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי רבי יהודה ר"מ אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו גמר שיבה שיבה מהתם:

במדבר לה | שם | ויקרא כה | במדבר לה

הדרן עלך אלו הן הגולין

ואלו *הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו ועל אשת אחי אביו ועל הנדה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר *אלמנה וגרושה חייבין עליה משום (ב) שני שמות גרושה וחלוצה אינו חייב אלא משום אחת בלבד: הטמא שאכל את הקדש והבא אל המקדש טמא ואוכל חלב ודם ונותר ופגול וטמא והשוחט ומעלה בחוץ והאוכל חמץ בפסח והאוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים והמפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה. והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני *והקדש שלא נפדו כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב רבי שמעון אומר כל שהוא וחכמים אומרים כזית אמר להן רבי שמעון *אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב אמרו לו מפני שהיא כברייתה אמר להן אף *חטה אחת כברייתה: **גמ'** חייבי כריתות קא תני חייבי מיתות ב"ד לא קתני מתניתין מני רבי עקיבא היא דתניא אחד חייבי כריתות ואחד חייבי מיתות בית דין

ישנו

רש"י

מעלים היו. העריס שכר ללוים שרוצחים שוכרים מהם את בתי הדירה: חוזר לשררה שהיה בה. אם היה נשיא או ראש בית אב חוזר לגדולתו כשישוב לעירו במיתת כה"ג: **גמ'** מחלוקת בשש. ערי מקלט: לכם. לרוצחים נאמר והיו לכם הערים למקלט: ושב אל משפחתו. בעבד עברי כתיב כשיוצא חפשי בשש או ביובל: למה שהוחזקו אבותיו. לשררה: אל אחוזת אבותיו כאבותיו. סיפא דמילתיה דרבי מאיר היא ומביא ראיה לדבריו מסוף המקרא שחוזר לגדולתו שנאמר ואל אחוזת אבותיו אל כל חזקת אבותיו: וכן בגולה. כמחלוקת בעבד עברי כך מחלוקת ברוצח שגלה וחזר במיתת הכהן ומהכא יליף דכשהוא אומר כאן ישוב קרא יתירא דמלי למכתב ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ולשתוק: לרבות את הרוצח. דמופנה לדון הימנו גזירה שוה נאמר כאן ישוב ונאמר ברוצח ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו כדמפרש ואזיל מאי וכן בגולה ומסקנא גמר שיבה שיבה מהתם:

הדרן עלך אלו הן הגולין

אלו הן הלוקין. אלו לאו דוקא דתנא ושייר לוקין טובא אלא תנא חייבי כריתות לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריתות ותנא אלמנה וגרושה לאשמועינן (ג) אלמנה וגרושה חייב עליה משום שתי שמות וכו' ותנא טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו דלא מפרש לאו דידהו בהדיא וכן הקדש שלא נפדה ואיידי דתנא הקדש תנא מעשר שני (ד) בהדיא דתרוייהו מלקות דידהו משום מחוסרי פדייה וכן ברובן יש דבר חדש: (ה)נתינה. מן הגבעונין היא ומלקות משום לא תתחתן בם (דברים ז): אלמנה וגרושה. שנתאלמנה מאיש אחד ונתגרשה מאיש אחר חייב עליה שתי מלקות משום שתי שמות משום שתי אזהרות שבתיהן מפורשות במקרא ואזהרה אתרוייהו קיימא: גרושה וחלוצה. גרושה והיא חלוצה אינו חייב עליה אלא משום גרושה שהחלוצה אינה כתובה אלא מרבויא מייתינן לה דתניא בקדושין (דף עח.) גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין ת"ל ואשה: טמא שאכל את הקודש. אזהרתו מפרש בגמרא: נותר. כתיב ביה (שמות כט) ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא ואזהרת פגול נמי מהכא מדכתיב כי קדש הוא כלומר מפני שהוא קודש שנפסל למדנו מכאן כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו והכי אמרינן לקמן ואזהרת טמא והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ז): והשוחט. קדשים בחוץ או המעלה קדשים בחוץ אזהרת מעלה השמר לך פן תעלה וגו' (דברים יב) אזהרת שוחט ילפינן בזבחים בפרק השוחט והמעלה (דף קז.) איכא דיליף מלא יזבחו עוד וגו' ואיכא דיליף לה מגזירה שוה דהבאה הבאה שוחט ממעלה: האוכל ביום הכפורים. ויליף אזהרתיה בפרק בתרא דיומא (דף פא.): המפטם את השמן. העושה שמן בדוגמת שמן המשחה ואזהרתיה ובמתכונתו לא תעשו כמוהו (שמות ל) וכן בקטורת ובמתכונתה לא תעשו לכם (שם): והסך בשמן המשחה. מאותו שעשה משה במדבר דכתיב על בשר אדם לא ייסך (שם): אכל טבל. אזהרתיה מולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו בעתידין לתרום הכתוב מדבר והכי מפרש לה בסנהדרין באלו הן הנשרפין (דף פג.): ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו. אף הוא טבל: ומעשר שני שלא נפדה. והוא אוכלו חוץ לירושלים וכתיב לא תוכל לאכול בשעריך וגו' (דברים יב): הקדש שלא נפדה. אזהרתו איכו מפורשת כל כך ונראה בעיני דמהכא אתא דתניא (סנהדרין שם) הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה ואמרי' *מאי טעמיה דרבי אתיא חטא חטא מתרומה ורבנן מיעט רחמנא ומתו בו ולא במעילה ממיתה הוא דמעטיה וגזירה שוה כדקיימא קיימא ויליפנן אזהרה למעילה מאזהרה דתרומה דכתיב בה וכל זר לא יאכל קדש ורוב הלכות מעילה היא למדה מתרומה בתורת כהנים בגזירה שוה זו: באוכל נמלה גרסינן שהוא חייב. משום שרץ השורץ על הארץ: **גמ'** חייבי כריתות קתני. כל חייבי כריתות שאין בהן מיתת ב"ד הוזכרו במשנתנו לענין מלקות ואחד מכל חייבי מיתות בית דין לא הוזכר בה ללקות אם התרו בו למלקות:

ישנו

תוספות

מעלים היו שכר ללוים. פי' רוצחים הבאים ודרים שם צריכין להעלות מס וארנונא ללוים דלא תימא גזירת המלך על הלוים לעכב אותם בעירן: **לכם** לכל צרכיכם. דאין צריכים להעלות שום דבר ללוים: **גמר** שיבה שיבה. נראה דהיינו דוקא לרבי מאיר דאצטריך לג"ש אבל לרבי יהודה הא איכא קרא בהדיא גבי רוצח וא"כ הא דקתני לעיל וכן בגולה כו' ממילתא דר' מאיר הוא:

הדרן עלך אלו הן הגולין

ואלו הן הלוקין הבא על אחותו כו'. תנא ושייר טמא ששימש זר שאכל תרומה ובעל מום ששימש אונן מקריב מזיח חושן מכבה גחלת על גבי מערכה אלא לא חשיב לאוי גרידי אלא באותן שיש בהן חידוש והא דקא חשיב כריתות דאין בהן מיתת ב"ד לאשמועינן דאע"ג דאיכא כרת לוקין ואין צריך למנות בהם חידוש בהנך כריתות דקתני ובקונטרס דהק למנות בהם חידוש אלמנה לכהן גדול נקט משום דבעי למיתני אלמנה וגרושה חייב משום שתי שמות: **גרושה** וחלוצה אינו חייב אלא אחת. פי' הקונט' משום *גרושה דחלוצה מייתי לה (ו) ואשה גרושה משמע לפירושו דבחלוצה לחודא איכא מלקות דאורייתא וזה אינו דהא אמרינן בפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח.) (אהות) חלוצה דרבנן והא דלעיל תנא וחלוצה אגב גרושה תניא אי נמי מכת מרדות דרבנן ובהא כיון דהיא גם גרושה לוקה בה מלקות דגרושה שהיא דאורייתא ולא לקי מכת מרדות דרבנן:

רבי

פב א מיי' פ"ח מהל' רוצח הלכה י:
פג ב מיי' שם פ"ז הל' יד:
פד ג ד מיי' שם פ"ח הל' י:
פה [דד] מיי' פ"ג מהל' עבדים דין ח:
א ה מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הלכה א [מן סי' א עד סי' ז] פ"א מהל' איסורי ביאה הל' ג:
ב ו מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הל' ד [סי' קנא קנג] ופי"ז מהלכות איסורי ביאה הלכה ב ג:
ג ז מיי' פי"ט מהלכות סנהדרין הל' ד [סי' קמ] ופט"ו מהל' א"ב הל' ב:
ד ח מיי' פי"ז מהלכות איסורי ביאה הל' ט:
ה ט מיי' שם הלכה ז:
ו י הכל במיי' פי"ט מהל' סנהדרין:
ז כ מיי' פ"י מהלכות מהלכות אסורות הל' יט והלכה כד:
ח ל מ מיי' שם פ"ב הל' כא סמג לאוין קלב:

רש"א משום דחלוצה מגרושה

רבינו חננאל

מעלות א) היו שכר ללוים מפני ששוכנין בהן: חוזר לשררה שהיה בה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר לא היה חוזר לשררה: אחד הרוצח שגלה ואחד הנמכר לעבד עברי כשחוזרין אין חוזרין לשררה שהיו בה דברי רבי יהודה:

הדרן עלך אלו הן הגולין

ואלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו כו'. דייקינן מדקתני חייבי כריתות במתניתין וחייבי מיתות לא קתני ש"מ מתניתין ר' עקיבא היא דתני ר'

א) כ"ה הגירי' בירושל' וכצ"ל ברש"י וז"ש היו העריס כו'.

[עי' תוס' חולין נו. בסוף ד"ה מ"ט דרבנן וכו' מש שהניחו בתימה]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לכם לכל צרכיכם. נ"ב ע"ל דף ט ע"א דדרשינן ליה למעוטי דוקא לכם ולא לגרים: (ב) במשנה משום שתי שמות וכו' והאוכל חלב: (ג) רש"י ד"ה אלו וכו' לאשמועי' דאלמנה וגרושה: (ד) שם בא"ד מעשר שני בהדיה: (ה) ד"ה נתינים מן הגבעונים הן ומלקות: (ו) תוס' ד"ה גרושה וכו' דחלוצה מייתי לה מוי"ו ואשה גרושה משמע דבא לפרש דבחלוצה לחודה:

מסורת הש"ס

[גיטין כח: סוכה מ. מגילה ז: ב"ק קב.]
כתובות לא:
קדושין עח.
[עי' תוס' זבחים מה. ד"ה דומיא]
[בסה"מ אין]

הגהות הגר"א

[א] גמ' כשהוא אומר נ"ל שנאמר:

ישנו בכלל מלקות ארבעים דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר *חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן חייבי מיתות ב"ד אינו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין להן *ר' יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות מ"ט דר' ישמעאל דכתיב °אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת וכתיב °והפלא ה' את מכותך *הפלאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר °והפילו השופט והכהו לפניו הוי אומר הפלאה זו מלקות היא וכתיב °אם לא תשמור לעשות את כל וגו' אי הכי חייבי עשה נמי אם לא תשמור כתיב וכדרבי אבין א"ר אילעי *דאמר רבי אבין א"ר אילעי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי °לעשות כתיב לאו שניתק לעשה נמי דומיא *דלאו דחסימה השתא דאתית להכי כולהו נמי דומיא דלאו דחסימה ור"ע מאי טעמא °כדי רשעתו *משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ור' ישמעאל הני מילי מיתה וממון או מלקות וממון אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא ולרבי עקיבא אי הכי חייבי כריתות נמי מאי אמרת שאם עשו תשובה השתא מיהת לא עבדי אמר רבי אבהו (א) בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר °לעיני °מלעיניך מתקיף לה ר' אבא בר ממל אי הכי חייבי מיתות ב"ד נמי נגמרם °מעיני מלעיניך דנין לעיני מלעיניך ואין דנין מעיני מלעיניך ומאי נפקא מיניה והא *תנא דבי ר' ישמעאל °ושב הכהן °ובא הכהן זו היא שיבה וזו היא ביאה ועוד לגמור מעיני מלעיני דהא גמור לעיני מלעיניך קבלה מיניה רבי שמואל בררב יצחק כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר *רבא אמר אתרו ביה לקטלא כ"ע לא פליגי דאין לוקה ומת כי פליגי דאתרו ביה למלקות *רבי ישמעאל סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ור"ע סבר *לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ור"ע אי הכי חייבי כריתות נמי לאו שניתן לאזהרת כרת הוא א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא *חייבי כריתות לא צריכי התראה שהרי פסח ומילה ענוש אף על פי שלא הזהיר ודלמא אזהרה לקרבן *דהא פסח ומילה דלית בהו אזהרה לא מייתי קרבן *התם לאו היינו טעמא אלא משום *דאיתקש כל התורה כולה לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים שב ואל תעשה אף כל שב ואל תעשה לאפוקי הני דקום עשה רבינא אמר לעולם כדאמרינן

רש"י

ישנו בכלל מלקות ארבעים. הש"א סלקא (ג) דעתך שאם התרו בו מיתה ומלקות לוקה ומת: שאם עשו תשובה כו'. לא גרסי' לה בדרבי ישמעאל: רבי עקיבא אומר חייבי כריתות. אם התרו בהם מלקות ישנו בכלל מלקות ולוקין ואין כאן משום חייבי שתי רשעיות שאותה עונשו מלקות עם הכרת ולמה אינן שתי רשעיות לפי שיכול לפטור עצמו מעונש הכרת על ידי תשובה מב"ד של מעלה אבל חייבי מיתות אינן בכלל מלקות שיש כאן שתי פורעניות מלקות ומיתה ומשילקה סופו ליהרג שאפי' יעשה תשובה אין ב"ד שלמטה מוחלין לו את המיתה: רבי יצחק אומר. אף חייבי כריתות שהתרו בהן למלקות אינן בכלל מלקות לפי שכל חייבי כריתות של עריות בכלל היו דכתיב (ויקרא יח) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות וגו': למה יצאת כרת באחותו. לעצמה דכתיב בקדושים תהיו ואיש *(כי) יקח את אחותו וגו': לדונו בכרת. לכך שנה בכרת שלהן לומר שאין בהן עונש אלא כרת לבדו: לאו שאין בו מעשה נמי. אלמה אמרינן בכמה דוכתי לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו: דומיא דלאו דחסימה. שהוא כתוב אצל פרשת מלקות: ורבי עקיבא. כיון דאמר אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות חייבי כריתות נמי לא נילקו דהא שתי רשעיות נינהו שעדיין עונש הכרת עליו: מאי אמרת. לשנויי הך קושיא: שאם עשה תשובה. הטעם שנתן למעלה שהוא יכול לפטור את עצמו מן הכרת ע"י תשובה השתא מיהא עדיין לא שב ואתה מלקהו בעוד עונש הכרת עליו: לעיני. ונכרתו לעיני בני עמם וכתיב במלקות ונקלה אחיך לעיניך: נגמר מעיני. דכתיב בעבודת כוכבים אם מעיני העדה נעשתה לשגגה: זו היא שיבה כו'. למידין זה מזה גזירה שוה מה שיבה חולץ וקוצה וטח אף ביאה חולץ וקוצה וטח: ועוד נגמר מעיני. דמיתות ב"ד מלעיני דכריתות מה כריתות לוקה דהא גמרת לעיני מלעיניך אף מיתות ב"ד ילקה: קיבלה מיניה רבי שמואל. לתשובה זו מרבי אבא בר ממל ושני עלה ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר ב"ד הוזהרו שהם לא יחייבוהו שתי רשעיות כגון ממון ומלקות או מיתה ומלקות או מיתה וממון אבל כרת לא ע"י ב"ד הוא ויש מפרש קיבלה מיניה רבי שמואל מרבי אבהו תירוץ זה על אתקפתא דר' אבא בר ממל: דאתרו ביה למלקות. לאודיה: לאזהרת מיתת ב"ד. לאזהרת דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד: אין לוקין עליו. כשהתרו בו מלקות בלא מיתה לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין שהרי הולרך להזהירו שאם לא כן לא היה יכול לחייבו מיתה: פסח ומילה. אין בהן לא תעשה וענש (ג) להם כרת: לקרבן. שאם יעשה שוגג יביא קרבן: פסח ומילה. אין קרבן בשוגג שלהן כדאמרינן בכריתות בפ"ק הפסח והמילה מצות עשה כלומר אינו בכלל שאר כריתות למנותן עם שאר כריתות שנמנו שם כולם לומר שאם עשאום כולם בהעלם אחד חייב קרבנות כמספר הכריתות: התם לאו היינו טעמא. מה שאין מביאין קרבן על פסח ומילה אין הטעם בשביל שאין בהם אזהרה אלא בשביל שהם מצות עשה דהוקשה כל התורה כולה לענין קרבן לעבודת כוכבים שנאמר בפרשת שלח לך אנשים אצל קרבן עבודת כוכבים תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה כאן הוקשו כל עבירות שבתורה בשגגתן לעבודת כוכבים לענין קרבן מה עבודת כוכבים כרת שלו על דבר שהוא שב ולא תעשה כן והוא עמד ועשאו אף כל שב ואל תעשה אבל כרת של עמוד ועשה והוא ישב ולא עשה אין בו קרבן ופסח ומילה עמוד ועשה הוא אבל חייבי כריתות כגון אשר יעשה מכל *(אלה) ונכרתו (ויקרא יח) לשון שב ואל תעשה הוא ואפילו לא נאמרה בו אזהרת לאו היה קרבן בא עליו: כדאמרינן

תוספות

רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו. פי' בקונטרס בכלל כל העריות דכתיב ונכרתו (כל) הנפשות ולמה יצאת כרת באחותו דכתיב ואיש אשר יקח את אחותו וקשה דהיה לו לומר דאחותו בכלל כל העריות היתה לכן נראה לפרש דחייבי כריתות בכלל מלקות (ד) הן דהא גמרינן דבכל לאו איכא מלקות מן והיה אם בן הכות הרשע ולמה יצאת כרת באחותו שהרי אחותו כתובה היתה עם העריות באחרי מות ונכרתו הנפשות אלא לכך יצאת בקדושים לדונו בכרת ולא במלקות כלומר אין חייבי כריתות לוקין:

רבי יצחק אומר חייבי כריתות כו'. וקשה (ה) לרבי יצחק לאו דכל כריתות למה לי דהא אסיקנן דקרבן לא בעי אזהרה ושמא יש לומר דכתבו לעונש יתירא מידי דהוה אלאו שבכללות ולאו הניתק לעשה:

ורבי עקיבא מאי טעמא. נהי (ו) דאם חייבי מיתות אם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין לו (ז) ומה בכך וליעבד ליה תרתי:

ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר. וטעמא דרבי עקיבא משום כדי רשעתו ולפי זה בחייבי מיתות דלא התרו בו למיתה דליכא מיתה והתרו בו למלקות דהשתא ליכא אלא רשעה דמלקות לקי וקשה דבעלמא (שבת קנד.) *פריך גבי לאו דמחמר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא ואין לוקין עליו ואף כי ליכא התם רשעה דמיתה וי"ל דהתם היינו כרבא דמוקי למילתיה דרבי עקיבא בהתרו בו למלקות ואפילו הכי לא לקי דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו*:

מה עבודת כוכבים שב ואל תעשה אף כו'. לאפוקי הני דהוי קום ועשה וקשה דא"כ מה אמר פרק בתרא דעירובין (דף צו.) לר"ע דאמר כי כתיב ושמרת את החוקה לפסח ואי איתא לר' אבין דאמר השמר לא תעשה הוא הא דתנן (כריתות דף ג.) פסח אין לו קרבן מפני שהוא קום ועשה ואם איתא קום ולא תעשה הוא ומאי פריך הא מ"מ אינה דומיא דעבודת כוכבים דהוי שב ואל תעשה וזה מה שתעשה וי"ל דמכל מקום קשה

[ג"ל אמר]

[ועמ"ש תוס' ב"ק עד: ד"ה כוה ליה כו' וע"ע תוס' שבת קנד. ד"ה כלאו]

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הל"א ופי"ח מהל' איסורי ביאה הל"ז סמג לאוין קס:
י ב מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב:
יא ג מיי' פ"א מהל' איסורי ביאה הל"א והל"ג:
יב ד מיי' פ"א מהלכות שגגות הלכה ב סמג עשין ריג:

רבינו חננאל

עקיבא חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן חייבי מיתות ב"ד אינן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב"ד שלמטה מוחלין להן: ותניא אחד חייבי כריתות ואחד חייבי מיתות ב"ד ישנן בכלל מלקות ארבעים דברי ר' ישמעאל שנא' והפלא ה' הפלאה זו היא מלקות וכתיב אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת: כל חיובין שבתורה שיש בהן לאו ישנן בכלל מלקות ארבעים חוץ מלאו שאין בו מעשה ולאו שניתק לעשה דבעינן לאו דומיא דלא תחסום שור בדישו וסמיך ליה קרא לחייבי מלקות וקסבר מלקות ומיתה מיתה אריכתא היא ואינה שתי רשעיות כגון ממון ומלקות. ובא ר' אבהו ופירש טעמא דר' עקיבא ואמר בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר לה ג"ש לעיני מלעיניך. בחייבי מלקות כתיב ונקלה אחיך לעיניך ובחייבי כריתות כתיב ונכרתו לעיני בני עמם מה לעיניך דכתיב התם מלקות אף לעיני דכתיב בחייבי כריתות מלקות ואקשינן ליגמר נמי ג"ש מעיני דכתי' באשת איש שזינתה דהיא חייבי מיתות ב"ד ונעלם מעיני אישה מלעיניך דמלקות ויהיו חייבי מיתות ב"ד במלקות: ודחי' ואסיקנא כתיב כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות. ברשעה המסורה בב"ד כגון מיתה ומלקות הכתיב מדבר אבל חייבי כריתות (שהיא) [היא] רשעה המסורה בידי שמים: רבא אמר בחייבי מיתות ב"ד בדאתרו ביה למלקות ולא התרו ביה למיתה פליגי ר' ישמעאל סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ור' עקיבא סבר אין לוקין עליו. ואקשינן לר' עקיבא חייבי כריתות נמי לאו שניתן לאזהרת כרת היא. ודחו משמיה דרבא חייבי כריתות לאו בני אזהרה נינהו שהרי פסח ומילה ענש אע"פ שלא הזהיר: א) ודלמא פסח ומילה משום דלא מייתי קרבן הוא דלא כתיבא בהו אזהרה דהא לא אתיא אזהרה אלא לחייב השוגג בקרבן. ודחי' לאו משום האי טעמא לא מייתי קרבן בפסח ומילה אלא משום דאיתקש כל התורה כולה לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים שב ולא תעשה ועשה בשגגה (מי' חייב) (מיחייב) [מיחייב] קרבן למעוטי פסח ומילה דקום עשה נינהו רבינא אמר (רבי) [טעמא דרבי

א) אולי צ"ל ודלמא אזהרה לקרבן ופסח ומילה וכו' לא כתיבא בהו אזהרה ות"כ י"ל דלא אתיא אזהרה כו'.

מסורת הש"ס

[לקמן כג: מגילה ז: כתובות לג: כריתות ג:]
[שבת קלה: ע"ש תמורה ג:] [צ"ל אשר]
שבועות ד. לו. סוטה ס. עירובין צו. זבחים קו. ע"ש מנחות לו: ע"ז נא:
[פסחים מח. לקמן טו.]
כתובות לז. [לעיל ד: וש"נ]
עירובין נא. חולין פה. יבמות יז: נדה כב: יומא כב: נזיר כו. הוריות ח. מנחות ד. מה: בכורות לג.
שבועות ד.
[שבת קנד. עירובין ב"ק עד: סנהדרין פו: שבועות שם]
כריתות ג:
[שם שבת שם קנג:]
[צ"ל התועבות האלה]

דברים כח / שם / שם כה / שם כח / שם / שם כה / דברים כב / במדבר טו / ויקרא יד / שם יד

הגהות הב"ח

(א) גמ' בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות. נ"ב והא דקאמר ר"ע שאם עשו תשובה כו' הכי קאמר מ"ש דחייבה תורה שפי בכרת מבחייבי מיתות ב"ד שאם עשו וכו' אך קשה כוונת לפירוש דאבין שבפרש"י דר' אבהו לא בא לקושיית [ר"א בר ממל] הכך ג"ש לא גמיר אבל לבי' בני קשה דא"כ המכדי רשעתו נפקא לן לא אצטריך ג"ש מלעיניך ומלשון רש"י משמע דר' אבהו תירץ קך על אתקפתא דר"א בר ממל ולעולם איהו גופיה נראה דעיקר טעמיה מכדי רשעתו אלא [לאודויי] הכך כדי רשעתו לא איירי אלא ברשעה המסורה לב"ד להודיע גמר מלעיניך דכך ג"ש איכה אלא גלוי מילתא משום שקשה ליה ר"א בר ממל ליגמר מעיני מלעיני דלף חייבי מיתות ב"ד לוקה ומת ומשני כדי רשעתו וכו' ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר דגז"ש גלי לן דלא דיבר הכתוב אלא דחייבי מיתות לא לקי וק"ל: (ב) רש"י ד"ה ישנו וכו' השתא סלקא דעתיה שאם. נ"ב כלומר מדקאמר מהגיתין דהגא כרת ולא הגא מיתות ב"ד כר"ע דלא פסיקא ליה לומר באתרו ביה מודה ר' ישמעאל דאינו לוקה ומת: (ג) שם ד"ה פסח וכו' וענש עליהם כרת: (ד) תוס' ד"ה ר' יצחק וכו' בכלל מלקות כיון דהא: (ה) שם ד"ה ר' יצחק וכו' וקשה דלרבי יצחק כו' דהא אסיקנא: (ו) שם ד"ה ור' עקיבא וכו' נהי דחייבי כצ"ל ותיבת דאם נמחק: (ז) בא"ד מה בכך כצ"ל ואות ו' נמחק:

גליון הש"ס

גמ' רבא אמר אתרו ביה לקטלא. עי' ברז"ה ורמב"ן סוף מסכתין: ע"ש ר"י סבר לאו מיתן. עי' סנהדרין דף ט ע"א: עים חייבי כריתות ל"צ התראה. עי' יבמות דף גה ע"א ברש"י ד"ה לכרת ונגש: שם התם לאו ה"ט. עי' ב"ק דף קס ע"ב תוספות ד"ה מאי. שבועות דף יח ע"ב תד"ה ל"ת. זבחים דף קו ע"א תד"ה אזהרה:

בדאמרינן מעיקרא שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן מאי אמרת הא לא עבוד תשובה לא פסיקא מילתא לכרת רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצתה כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות ורבנן כרת באחותו למה לי לחלק וכדרבי יוחנן *דאמר רבי יוחנן שאם עשאן כולם בהעלם [א]אחד חייב על כל אחת ואחת ורבי יצחק לחלק מנא ליה נפקא ליה °מואל אשה בנדת טומאתה לחייב על כל אשה ואשה ורבנן נמי תיפוק *ליה מהא אין הכי נמי ואלא כרת דאחותו למה לי לחייבו על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו פשיטא הרי גופין מוחלקין הרי שמות מוחלקין אלא [ב]לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו והיכי משכחת לה [ג]ברשיעא בר רשיעא ור' יצחק הא מנא ליה נפקא ליה מק"ו (א)דתניא *אמר ר"ע שאלתי את רבן גמליאל ורבי יהושע באיטליז של עימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של ר"ג הבא על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו מהו *[אינו] חייב על כולן אלא אחת או חייב על כל אחת ואחת אמרו לו זו לא שמענו אבל שמענו [ד]הבא על חמש נשים נדות בהעלם אחד שחייב על כל אחת ואחת ונראין דברים מק"ו ומה נדה שהיא שם אחד חייב על כל אחת ואחת כאן ששלשה שמות לא כל שכן ואידך ק"ו פריכא הוא מה לנדה שכן גופין מוחלקין (ג) ולאידך נמי האי ודאי ק"ו פריכא הוא אלא נפקא ליה °מאחותו דסיפא ואידך אחותו דסיפא למה לי לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר *שאין עונשין מן הדין ואידך איבעית אימא גמר עונש מאזהרה ואיבעית אימא נפקא ליה מאחותו

רש"י

כדאמרינן מעיקרא. טעמיה דר' עקיבא משום שתי רשעיות הוא ודקאמרת חייבי כריתות נמי שתי רשעיות הן דאכתי עונש כרת עליו לא פסיקא מילתא לכרת הואיל והוא תלוי בתשובה: ורבנן. רבי ישמעאל ור"ע: לחלק. לפי שכלל כל העריות בכרת אחת הייתי אומר אם עשאן כולם בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לכך יצאה כרת באחותו לחלק דהוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שמתחייב עליה לעצמה אם (ג)עשאם עם חברותיה ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה אחותו מיוחדת שהיא ערוה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהיא ערוה חייבין עליה בפני עצמה: מואל אשה. דמלי למכתב ונדה לא תקרב: לחייבו על אחותו ועל אחות אביו כו'. אם בא על שלשתן בהעלם אחד: הרי שמות מוחלקין. שיש אזהרה בכל אחת והרי הן כשאר כל העריות: ברשיעא בר רשיעא. הבא על אמו והוליד שתי בנות וחזר ובא על אחת מהן והוליד בן ובא הבן על אחות אמו שהיא אחותו ואחות אביו: באטליז. במקום שמוכרין הבשר במקולין: מאחותו דסיפא. ערות אחותו גלה (ויקרא כ): שאין עונשין מן הדין. שהרי ענש על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו שנא' (שם) בת אביו או בת אמו ויש לומר כ"ש שענש על בת אביו ובת אמו אבל אם אמרת כך ענשת מן הדין לכך נאמר אחותו דסיפא: גמר עונש מאזהרה. דלענין אזהרה כתיב אחותך היא יתירא להזהיר על אחותו בת אביו ובת אמו שנאמר (שם יח) ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא ומה אזהרה לא חלק בין אחותו בת אביו שלא בת אמו [ובת אמו שלא בת אביו] ולאחותו שהיא בת אביו ובת אמו אף בעונש ענש על אחותו בת אביו ואמו כאחותו דבת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו: מאחותו

תוספות

*קשה לישנא דקוס עשה דמשמע דליכא בהן שום לאו הקשה הר"ר שלמה מדרוי"ש (דמ"מ קשה) נהי דקרבן לא בעי אזהרה מ"מ הנך דליכא אלא חד כרת כמו מפטם וסך דלא ידעינן דחלוקין לחטאות אלא משום שהם לאוין מוחלקין לרבי אלעזר דאמר רבי אושעיא ואצטריכו לחלק א"כ לא נילפי עלייהו כי היכי דבעינן למימר אי קרבן בעי אזהרה דלא נקי אלאו דכריתות וי"ל דמ"מ נהי דאצטריכו לחלק בשביל זה לא נמנע מללמוד ממנו מלקות כיון דידעינן בהו חיוב קרבן בלא לאו נהי דחילוק לא ידעינן אלא מלאוין מ"מ ילקו:

*לאפוקי הני. פסח ומילה (ד) דבקום עשה נינהו קשה נ"ל היקשא לאפוקי פסח ומילה תיפוק ליה מדאמרינן בת"כ ועשה אחת יצא מסית ומדיח ומקלל אביו ואמו ועדים זוממין שאין בהן מעשה דאין בהן קרבן וה"ה פסח ומילה דאי מימנע ולא עביד ליכא מעשה ושמא י"ל דאצטריך דרשא דהכא משום דבת"כ איכא דרשא אחריתי דמפרש מסית ומדיח דלאו בני קרבן נינהו משום דבעינן דומיא דעבודת כוכבים דיש בו כרת ופסח ומילה הוו בכרת והוה אמינא דהויין בקרבן מיהו ממילה קשה למה לי קרא דהא לא הויא בכרת דומיא דעבודת כוכבים דהא לעולם לא יתברר שיהא בכרת עד שימות דלעולם יכול למול עצמו וליפטר מכרת וי"ל דלעולם כל זמן שלא מל עונש כרת עליו: **ההוא** מיבעי ליה לחייבו על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו. וא"ת נ"ל (ה)בקדושים תיפוק ליה גבי אזהרה כתיב אחותך היא יתירא לאחותו בת אביו ובת אמו וכתיב (ויקרא יח) ונכרתו הנפשות העושות וי"ל דונכרתו לא קאי אלא אעריות המפורשות בהדיא וגהי דבקרא כתיב ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא מ"מ איירי טפי מאחותו שהיא מאשת אביו ובת אביו אבל בת אביו ובת אמו (ומאונסים) לא ידעינן אלא מיתורא דקרא אחותך היא:

ואידך. (ו) רבי יצחק גמר עונש מאזהרה. תימה דבכריתות פ"ק (דף ג.) א"ר יצחק עונשין מן הדין דקאמר לר' יצחק כדאית ליה ולרבנן כדאית להו לומר דאין עונשין מן הדין וכן לקמן בפרקין (דף יז:) דקאמר אפי' למאן דאמר עונשין מן הדין כו' ופי' דהיינו ר' יצחק ותימה דבכל שינויי דהכא משמע דשפיר אית ליה לר' יצחק דאין עונשין מן הדין ונראה דלהאי שינויא דקאמר גמר עונש מאזהרה סבר ר' יצחק עונשין מן הדין דהכי פירושא גמר עונש מאזהרה משום דאיכא קל וחומר להעניש וכיון דהשווש באזהרה הוא הדין נמי בעונש כיון דאיכא קל וחומר להעניש ומעתה אמר רבי יצחק בכל דוכתי נמי עונשין מן הדין דהיינו היכא (ז) שאין צריך לענין אזהרה ומהאי טעמא היכא דגמיר עונש מאזהרה היינו דוקא דאיכא להענישו מן הדין דאם לא כן בחייבי לאוין נמי כגון עמוני נילף בהם עונש כרת מהאי טעמא דגמר עונש מאזהרה דכי היכי דהשווש לענין אזהרה הוא הדין לענין עונש אלא כדפי' דדוקא משום דאיכא להענישו מן הדין קאמר גמר (גמר) עונש מאזהרה כך נראה למשי"ח וצריך עיון: *הכי גרים רש"י ואידך סבר לה כר"א דאמר שני לאוין וכרת אחד חלוקים לקרבן והלכך במפטם וסך דחלוקין בלאוין ידעינן שחלוקין לחטאות וא"ת כיון דלאוין מוחלקין א"כ ל"ל אחותו דסיפא דדריש לחלק תיפוק ליה דלאוין מוחלקין ופי' בקונטרס דכיון דאתא להכי בעריות נמי לא בעי חילוק ולא אצטריך ליה למדרש אל אשה דלעיל ולא דריש אחותו לחלק ואייתר ליה עיקר [*קרא דכרת] באחותו לדונו בכרת ולא במלקות ואחותו *דסיפא לאחותו שהיא בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין (ח) ואחותו דרישא לא אצטריך ליה ולדרשא אחריתא אתיא אי נמי אורחיה דקרא הוא עוד יש מפרשים דשפיר אצטריך דרשא לאחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו דנהי דאיכא לאוין מוחלקין מ"מ הואיל והם גוף אחד הימא לא ליחייב אלא אחת דלא דמי למפטם וסך שהם עבודות מוחלקות ושפיר אתי (ט) מרבי אלעזר אבל בפרק קמא דכריתות (דף ג.) משמע כפירוש הקונטרס דפריך אהא מילתא וכי מאחר דלאוין מוחלקין בו כרת באחותו למה לי פי' דדרשינן מינה חילוק בעריות וליכא דר"א תיפוק ליה חילוק משום דלאוין מוחלקין כמו מפטם וסך ומאי פריך והא לא דמי כדפירשתי לכן נראה כפירוש הקונטרס: ההוא

רבינו חננאל

דרבי] עקיבא לעולם שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן מאי קושיא הא לא עשו תשובה לא פסיקא מילתא דכרת דכל אימת דעשה תשובה מוחלין לו אבל מיתות ב"ד אינו כן: ר' יצחק אמר חייבי כריתות בכלל היו. פי' אלו שפירשה בהן התורה כרת כגון אחותו וכיוצא בה הן בכלל כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם א) ולמה יצא כרת ונכתבה באחותו לדונן בכרת ולא במלקות. ורבנן כרת באחותו למה להו לחייבו על אחותו שהיא (היא)אחות אביו והיא אחות אמו. משכחת לה ברשיעא בן רשיעא אמר ר' אדא בר אהבה כגון שבא אביו על אמו והוליד שתי בנות והזר ובא על אחת מהן והוליד בן ובא אותו הבן על אחות אמו שהיא אחותו מאביו והיא אחות אביו מן האם וזהו רשיעא בן רשיעא ומפורש בכריתות פ"ג (דף טו ע"א) אבל לחלק שאם שגג מביא קרבן על כל אחת מהן נפקא להו מואל אשה בנדת טומאתה לחלק על כל אשה ואשה:

א) כפירוש רש"י.

עין משפט נר מצוה

רש"א שמעינן מליבנא
רש"א מ"ז
יג א מיי' פ"ד מהלכות שגגות הלכה א סמג עשין ריג:
יד ב ג מיי' שם הל"ה:
טו ד מיי' שם פ"ה הל' ג סמג שם:
שייך לעיל סוף ע"ב
זה שייך לע"ב
רש"ל דריפא

מסורת הש"ס

כריתות ב: יבמות נה.
ויקרא יח
להו. יעב"ץ
כריתות טו.
רש"א חייב א' על כולן
רש"א [ועי' רש"ג]
שם כ
[לעיל ה: סנהדרין כד. וש"נ]
רש"א

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתנן אמר ר' עקיבא. נ"ב משנה פ"ב דכריתות:

(ג) שם ולאידך נמי האי ודאי: (ג) רש"י ד"ה לחלק וכו' אם עשאה עם: תוס' ד"ה (בדף הקודם) מה עבודת כוכבים וכו' דא"כ "מאי פריך" פ' בתרא דעירובין וכו' מה שתעשה "הוא" וי"ל: (ד) ד"ה לאפוקי הני פסח ומילה דקום: (ה) ד"ה ההוא וכו' וא"ת ל"ל מקרא דבקדושים תיפוק ליה דגבי אזהרה: (ו) ד"ה ואידך פי' ר' יצחק וכו' וה"פ גמר עונש: (ז) בא"ד דהיינו היכא דשוין לענין אזהרה ומהאי טעמא דהכא דגמיר עונש מאזהרה דהיינו דוקא מבום דאיכא להענישו מן הדין וכו' ממזר ועמוני: (ח) ד"ה הכי גרס וכו' שאין עונשין מן הדין ואחותו דרישא: (ט) בא"ד אתי מדרבי אלעזר:

מאחותו דרישא ואידך ההוא מיבעי ליה לחלק ^(א)כרת למפטם ולסך ואידך סבר (א) כר' אלעזר א"ר הושעיא *דאמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא כל מקום שאתה מוצא שני לאוין וכרת אחד חלוקין הן לקרבן ואי בעית אימא (ב)לא סבר לה כר' אלעזר ונפקא ליה °מואיש אשר ישכב את אשה דוה ואידך ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוחנן *דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מנין שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה שנאמר ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה וגו' ^(ב)מלמד שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה: וטמא שאכל את הקדש: בשלמא הבא למקדש טמא כתיב עונש וכתיב אזהרה עונש דכתיב °את משכן ה' טמא ונכרתה אזהרה °ולא יטמאו את מחניהם אלא טמא שאכל את הקדש בשלמא עונש כתיב °והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה אלא *אזהרה מנין ריש לקיש אומר °^(ג)בכל קדש לא תגע רבי יוחנן אומר תני ברדלא אתיא טומאתו טומאתו כתיב הכא וטומאתו עליו ונכרתה וכתיב התם °טמא יהיה עוד טומאתו בו מה להלן עונש ואזהרה אף כאן עונש ואזהרה בשלמא ריש לקיש לא אמר כרבי יוחנן *גזירה שוה לא גמיר אלא ר' יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש אמר לך ההוא *אזהרה לתרומה וריש לקיש אזהרה לתרומה מנא ליה נפקא ליה °מאיש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב *^(ד)אי זהו דבר שהוא שוה בזרעו של אהרן הוי אומר זו תרומה ואידך ההוא לאכילה והא לנגיעה וריש לקיש האי בכל קדש לא תגע להכי הוא דאתא ההוא מיבעי ליה לטמא שנגע בקדש דאיתמר *טמא שנגע בקדש ריש לקיש אומר לוקה רבי יוחנן אומר ^(ה)אינו לוקה ריש לקיש אומר לוקה בכל קדש לא תגע רבי יוחנן אומר אין לוקה ההוא אזהרה לתרומה הוא דאתא טמא שנגע בקדש מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה (ג) *אזהרה (לאוכל) אתקוש קדש למקדש ואכתי להכי הוא דאתא ההוא מיבעי ליה לטמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים דאיתמר טמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים ריש לקיש אומר לוקה רבי יוחנן אומר ^(ו)אינו לוקה ריש לקיש אומר לוקה בבל קדש לא תגע לא שנא לפני זריקה ולא שנא לאחר זריקה רבי יוחנן אומר אינו לוקה רבי יוחנן לטעמיה דאמר *קרא טומאתו וכי כתיב טומאתו לאחר זריקה הוא דכתיב ההיא מבכל קדש נפקא תניא כוותיה דריש לקיש *בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל אתה אומר אזהרה לאוכל או אינו אלא אזהרה לנוגע ת"ל בכל קדש לא תגע ואל המקדש וגו' מקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שיש בו נטילת נשמה אף *כל דבר שיש בו נטילת נשמה ואי בנגיעה מי איכא נטילת נשמה אלא באכילה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן °כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו

אמרו

מאחותו דרישא. דמאי למכתב כי יקח את בת אביו או בת אמו: למפטם וסך. דהוו כמי שני לאוין וכרת אחד והולכך לנו לחלק ביניהם כמו שהולכך חילוק בעריות אם אינו ענין כאן תנהו ענין להו: ה"ג לא לקך שיטתא ההוא מיבעי ליה לחלק כרת למפטם וסך ואידך סבר לה כר"א א"ר הושעיא כו' ואיבעית אימא נפקא ליה מואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' ואידך ההוא מיבעי ליה כו'. והכי פירושא ואידך כ"ל כר"א דאמר עלה שהלאוין מחלקין לחטאות ועל מפטם וסך אמרי' במס' כריתות (דף ג.) שהן שני לאוין על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו וכרת אחת איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו וגו' (ד)חילוק חטאו' ביניהם שהלאוין מחלקין לחטאות וכיון דאתו להכי בעריות כמי לא בעי חילוק ולא מצטריך ליה למדרש אל אשה דלעיל ואייתר ליה עיקר קרא דכרת באחותו לדוט בכרת ולא במלקות ואחותו דסיפא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו ואחותו דרישא לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין מן הדין ואיבעית אימא אי נמי לא סבר לה לדר' אלעזר נפקא ליה חילוק בעריות מן ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' דכתיב ביה כרת יתירא לומר שחייבין עליה לעצמה וממנה תלמד כל הכלל ואם אינו ענין לגופה דהא נפקא לן מואל אשה להלך על כל אשה תנהו ענין לשאר שני לאוין וכרת אחת כגון מפטם וסך: שילא מדוה דרך ערותה. לאפוקי דרך דופן דלא: אלא אזהרה מנלן. ליכא למימר מבקדשים לא יאכל וגו' דלא מיירי בקדשים אלא בתרומה דכתיב ביה איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן ומוקמינן ליה בתרומה שהיא שוה באנשים ובנשים ואף בחוזרת שאינה חוזרת לחזה ושוק חוזרת לתרומה: מבכל קדש לא תגע. ודרשינן ליה לקמן אזהרה לאוכל: תני ברדלא. שם חכם: כתיב וטומאתו עליו. בטמא שאכל את הקדש וכתיב עוד טומאתו בו בבא אל המקדש טמא: גזירה שוה לא גמר. ולא למדה מרבו: ששוה בזרעו של אהרן. באנשים ובנשים אבל קדשים אינן נאכלין אלא לזכרים וכי תימא איכא חזה ושוק ליתא בחוזרת כגון אלמנה וגרושה וזרע אין לה דאמר מר חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק והכי מפרשינן לה ביבמות (דף פז.): ההוא אזהרה לתרומה. לנגיעת תרומה: טמא שנגע בקדש כו'. תיובתא הוא דמתרץ ר"ל: מדאיתקש קדש למקדש. בהאי קרא בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא ודרשינן לקמן מה מקדש יש באזהרתו נטילת נשמה שהבא אל המקדש טמא בכרת אף אזהרת קדש דבר שיש בו נטילת נשמה והיינו אכילה שענוש עליה כרת דאילו בנגיעה ליכא כרת: ר' יוחנן לטעמיה. דאמר אזהרה לאוכל קדש בטומאתו נפקא מטומאתו טומאתו והוא וטומאתו עליו דכתיב בשלם דקדש לאחר זריקה הוא דתניא בתורת כהנים ומייתינן לה במנחות בפ' שליסי (דף כה:) יכול יהו חייבין עליו משום טומאה קודם זריקה תלמוד לומר כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל בשר וגו' הניתר לטהורים חייבין עליו משום טומאה שאין ניתר לטהורים אין חייבין עליו משום טומאה: ההוא מבכל. מרבויא דבכל דריש ריש לקיש אף לפני זריקה: תניא כריש לקיש. דיליף אזהרה לטמא שאכל את הקדש מבכל קדש לא תגע: כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו. הא אתא לאשמועינן דאפילו למאן דאמר לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו כדתניא' לא תותירו והנותר תשרפו בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו שנתק הכתוב את העשה להיות ענשו של לאו ותקונו לומר לא תעשה כך ואם עשית עשה זאת והפטר ואשמעינן רבי יוחנן הני מילי בעשה הבא אחר הלאו שאין אתה יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו אבל עשה שקדם את הלאו ואתה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו אין זה ניתוק הלאו ואפילו הקיימו אחר עבירת הלאו לא נפטרת מן המלקות:

אמרו

ההוא לתרומה הוא דאתא. וקשה דהיכן מלינו חומר בתרומה מבקדשים דבכל קדש לא תגע מוקי לה רבי יוחנן לנגיעת תרומה אלמא לקי ובנגיעה דקדש לא לקי ותירץ הר"ר שלמה מדרוי"ש כ"ע דהכי קאמר ההוא לנגיעת תרומה הוא דאתאי לאשמועינן דפוסל תרומה עד מלאת ימי טהרה שהיא כטבול יום ולא קאמר דאיכא מלקות בנגיעת תרומה אבל מכל מקום קשה דהיך קאמר רבי יוחנן דקרא דכתיב ביה קדש דמיירי לתרומה וי"ל משום דגבי האי קרא כתיב עד מלאת ימי טהרה ובקדשים עד לאחר כפרה אי נמי על כרחך צריך לאוקמה בתרומה דלקדשים נפקא לן מגזירה שוה דטומאתו טומאתו גמיר ליה: כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו. תימה דהא לאו דגזילה שקדמו עשה דוהשיב הגזלה אשר גזל ואפ"ה אין לוקין עליו וי"ל דשאני גבי לאו דגזילה שאין לקיים העשה אלא לאחר שגזלה והלכך לאו שניתק מעליו הוא אבל קדמו דקאמר הכא לאו דוקא קדמו אלא היינו (ס)הסיך העשה קודם שעבר הלאו:

תגינה

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"א מהלכות כלי המקדש הלכה ד והלכה ה סמג לאוין רלב רלג:

יז ב מיי' פ"י מהלכות איסורי ביאה הלכה ה סמג לאוין קיא טוש"ע יו"ד סי' קצד סעיף יד:

יח ג מיי' פי"א מהלכות פסולי המוקדשין הלי"ג:

יט ד מיי' פ"ז מהלכות תרומות הלכה א:

כ ה מיי' פי"א מהלכות פסולי המוקדשין הלי"ב:

כא ו מיי' שם הלכה טו:

רבינו חננאל

וכר' אלעזר אמר רבי אושעיא דאמר כל מקום שאתה מוצא שני לאוין וכרת [אחד] כגון המפטם והסך שמן המשחה שנאמר על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו קדש הוא הנה ב' לאוין וכתי' איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו הנה כרת על הרוקח ועל הנותן על זר (כי כל) [כל כי] האי גוונא חלוקין הן לקרבן. ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה מלמד שאין אשה טמאה עד שיצא (טמנה) [מדוה] דרך ערותה. הבא למקדש טמא אזהרתיה מולא יטמאו את מחניהם עונש את (מקדש) [משכן] ה' טמא ונכרתה. טמא שאכל את הקודש עונש שנאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה. אזהרה ריש לקיש אמר מבכל קדש לא תגע. ודייק [מקדש] לא תגע (תגעא) תניא כותיה בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל או אינו אלא אזהרה לנוגע ת"ל בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבוא מקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שכתב בו נטילת נשמה והיא כרת כמפורש ביבמות פרק הערל (דף עג. ע"ב) אף קדש דבר שכתב בו נטילת נשמה והוא כרת למעוטי נגיעה דלא אשכחנן דכתי' ביה כרת. והא דאמר ריש לקיש טמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דם לוקה דייק מבכל קדש. ועוד דייק מדאפקא רחמנא לאכילה בלשון נגיעה מיכן לנוגע בקדש והוא טמא לוקה. ור' יוחנן לטעמיה שנאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ואינו ראוי לאכילה אלא לאחר זריקה דאי לפני זריקה למה לי משום טומאה תיפוק לי' דאכתי לא נראה לאכילה. כל לא תעשה שקדמו עשה לוקה עליו

א) נ"ל דייק מקדש לא תגע דהוא אזהרה לאוכל ותניא כותיה וכו'

מסורת הש"ס

כריתות ג.

נדה מא:

זבחים לג:

מוכן עצמ"ש תוס' שבת לג. ד"ה ג"ב

שבועות ז.

[יבמות כה.]

[יבמות עד.]

[זבחים לג:]

רש"א אזהרת מראיתקש

רש"א אתיא

יבמות עה.

[זבחים לג:]

רש"א קדש

[לעיל ה:]

גליון הש"ס

גמ' כל לא תעשה שקדמו עשה. עי' פסחים דף פד ע"א תוס' ד"ה לא הניא:

הגהות הב"ח (א) גמ' סבר לה כר' אלעזר: (ב) שם ואיבעית אימא נפקא ליה מואיש כצ"ל ותיבות לא סבר לה כר' אלעזר נמחק: (ג) שם ואזהרה לאוכל איתקש קדש וכו' לטמא שאכל בשר קדש לפני זריקה. נ"ב פי' אי אמרת טמא שאכל קדש מקרא אחרינא נפקא לן איסור לן בכל קדש לא תגע ליליף מינה אף לפני זריקה דאי לגופא אתא לטמא שאכל קודש א"כ מהיכי תיתי ליליף מיניה נמי לפני זריקה: (ד) רש"י ד"ה ש"ב וכו' יתן ממנו וגו' אם כן חילוק חטאות ביניהם: (ס) תוס' ד"ה כל וכו' לאו דוקא קדמו אלא פירוש לומר דסיך העשה:

אמרו לו אמרת אמר להו לא אמר רבה האלהים אמרה וכתיבא ותנינא כתיבא וישלחו מן המחנה [וגו'] ולא יטמאו את מחניהם תנינא הבא למקדש טמא אלא מאי טעמא קא הדר ביה משום דקשיא ליה אונס דתניא **אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אמאי לא תעשה שקדמו עשה הוא ולילקי אמר עולא לא יאמר לו תהיה לאשה באונס וליגמר ממוציא שם רע ומה מוציא שם רע שלא עשה מעשה אמר רחמנא °ולו תהיה לאשה אונס לא כל שכן (למה נאמר) אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו שאם גירש יחזיר ואכתי אונס ממוציא שם רע לא גמר דאיכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם אלא לא יאמר לו תהיה לאשה במוציא שם רע וליגמר מאונס ומה אונס שאינו לוקה ומשלם אמר רחמנא ולו תהיה לאשה מוציא שם רע לא כל שכן ולמה נאמר אם אינו ענין למוציא שם רע תנהו ענין לאונס אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו ומוציא שם רע מאונס נמי לא גמר דאיכא למיפרך מה לאונס שכן עשה מעשה אלא לא יאמר לו תהיה לאשה במוציא שם רע שהרי אשתו היא למה נאמר אם אינו ענין למוציא שם רע תנהו ענין לאונס ואם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו ואימא ואם אינו ענין לפניו דמוציא שם רע תנהו ענין לאחריו דידיה דלא לקי אין הכי נמי ואתי אונס וגמר מיניה במאי גמר מיניה (א) אי בקל וחומר אי במה מצינו איכא למיפרך (כדפרכינן) מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה אלא אמר רבא *כל ימיו בעמוד והחזר וכן כי אתא רבין א"ר יוחנן כל ימיו בעמוד והחזר א"ל רב פפא לרבא והא לא דמי לאויה *ללאו דחסימה א"ל משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מגרע גרע אי הכי לאו שניתק לעשה נמי לימא משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מגרע גרע א"ל ההוא לנתוקי לאו הוא דאתא הניחא למאן דאמר *ביטלו ולא ביטלו אלא למאן דאמר קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר מידי

רש"י

אמרו לו. אחרים ששמעוהו משמו ולא שמעוהו מפיו אמרת דבר זה: אמר להם לא · חזר בו: כתיבא ותנינא · מצינו כתוב לא תעשה שקדמו עשה ותנינן עליה דלוקין ולא סגי ליה בקיום העשה: תנינא הבא אל המקדש טמא · קא חשיב ליה באלו הן הלוקין: משום דקשיא ליה אונס · נערה בתולה דאשכחן ביה לא תעשה שקדמו עשה דכתיב (דברים כב) ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה ותניא עלה שיקיים את העשה אם גירשה ויחזירנה ויפטור אלמא לאו שניתק לעשה חשיב ליה: אם ישראל הוא · שיכול לקיים העשה ויחזירנה מחזיר ואינו לוקה: ואם כהן הוא · שאסור בגרושה לוקה ואינו מחזיר: ואמאי · אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם איתא לדרבי יוחנן הא לא תעשה שקדמו עשה הוא: אמר עולא · האי לאו שניתק לעשה הוא דאי לאו לנתוקי לאוי אתא האי עשה לא הוה מצטריך למכתביה דאי לתחלתו ולומר שישאנה לא יאמר לו תהיה לאשה וגגמר ממוציא שם רע דכתיב ביה נמי ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה: אם אינו ענין · לפני הגירושין ולומר שישאנה תנהו ענין לאחר הגירושין לומר שאם שלחה יחזירנה ותהיה לו לאשה ויפטר מן הלאו: ואכתי · הא איצטריך למיכתביה ושנו ענין לפניו דאי לא כתביה אונס ממוציא שם רע לא גמר דאיכא אמינא מה למוציא שם רע דין הוא שיקנסוהו לכנסה שכן לוקה ומשלם בתחלתו כדכתיב ויסרו אותו וענשו אותו ואמרינן בכתובות (דף מו.) ויסרו זה מלקות: מה אונס שאינו לוקה · בתחלתו אמר רחמנא לו תהיה לאשה מוציא שם רע לא כל שכן: ואם אינו ענין לפניו. שהרי בעצמו כתוב כן תנהו ענין לאחריו: שהרי אשתו היא · שכבר קידשה ונשאה: וגמר מיניה · דכי היכי דמוציא שם רע לא לקי בגירושין אם החזיר אונס נמי לא לקי: אי בק"ו · מה מוציא שם רע שלוקה ומשלם בתחלתו אינו לוקה בגירושין אונס לא כל שכן: אלא אמר רבא · הא דתניא באונס מחזיר ואינו לוקה, טעמא משום דעל כרחך לאו שניתק לעשה הוא דאמר קרא כל ימיו לא הוה ליה למיכתב אלא לא יוכל לשלחה מאי כל ימיו הכי קאמר לא תהא בשילוחיה כל ימיו אלא יחזירנה ועל כרחך עמוד והחזר קאמר והכי קאמר ולו תהיה לאשה אם שלחה שלא יהו שילוחיה לכל ימיו הרי העשה אחר העברת הלאו: והא לא דמי לאויה · הא דאמר ר' יוחנן לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו הא לא דמי לאויה ללאו דחסימה שאין בו עשה והוא סמוך לפרשת מלקות: מיגרע גרע. בתמיהה: ההוא לנתוקי לאויה אתא · עשה שאינו מתקיים אלא לאחר עברת הלאו לנתק את הלאו מעונש מלקות הוא בא: הניחא למאן דתני בטלו ולא בטלו אלא למאן דתני קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר · הא דאמרת כל ימיו בעמוד והחזר קאי עשיתו לאו שניתק לעשה והרחבת לו זמן לקיום העשה כל ימיו ולדבריך הא דתניא מחזיר ואינו לוקה לעולם קאמר כל זמן שיכול לומר אני מחזיר אין ב"ד מלקין אותו הניחא למאן דתני לקמן בלאו הניתק לעשה בטל את העשה חייב על הלאו לא בטל את העשה פטור שהלאו תלוי בביטול העשה ואינו נגמר עד שיבטל את העשה בידים ביטול עולם שלא יוכל להתקיים עוד איכא למימר כל ימיו יש לו תקנה בחזרה שאין מבטל את העשה אלא א"כ מדירה שלא תהנה ממנו נדר שאין לו הפרה כדלקמן אלא למאן דתני קיים את העשה פטור לא קיימו חייב שהעשה תיקונו של לאו הוא ואין הלאו תלוי בביטול העשה שמשעה שעבר הלאו נגמר אבל העשה ניתן לעקור המלקות ולכשיבא לבית דין או יקיים העשה ויפטר או ילקה ליכא למימר כל ימיו בעמוד והחזר קאי כדקאמרת שאם לא יחזירנה מיד כשיבא לב"ד ילקוהו דהא ליכא למימר יקיים לאחר זמן דא"כ לא קיים היכי דמי לעולם הוא יכול לומר אני מקיים: מידי

תוספות

תנינא הבא למקדש טמא · לוקה משום דלא הוי לאו הניתק לעשה לפי שקדמו עשה ללאו וא"ת דלמא שאני התם דאיכא תרי לאוי ולא יטמאו מחניהם *ולא יטמאו מקדשי ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוין דהכי משנינן בתמורה (דף ד: ושם) גבי המר ימיר דמשום הכי לא הוי לאו הניתק לעשה משום דאיכא תרי לאוין ולא עקר חד עשה תרי לאוין וי"ל דלא דמי דשאני התם דתרי לאוין סמוכין להדדי לא יחליפנו ולא ימיר אותו אבל הכא דאינן סמוכים אי איתא דלא קדמו עשה הוה ניתק*:

אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר · וליכא למימר יאתי עשה ודחי לא תעשה (ב) ועשה שאינו שוה בכל דהא אי אמרה לא בעינא ליה ליכא עשה כלל:

כל ימיו בעמוד והחזר קאי · פירש בקונטרס דקאי אלא יוכל לשלחה כל ימיו שילוח שלא יהא כל ימיו ובפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח.) פירש דקאי אלו תהיה לאשה דלעיל דהכי קאמר תהיה לאשה כל ימיו כלומר שכל ימיו הוא בלו תהיה לאשה בעמוד והחזר:

הניחא למאן דתני בטלו ולא בטלו · פירש בקונטרס דקאי לשינויא דרבא דכל ימיו בעמוד והחזר ויש לו תקנה בהחזרה שאין מבטל העשה אלא אם כן הדירה דאז אינו יכול לומר עדיין אשאנה אלא למאן דתני קיימו (ג) מאי איכא למימר בכולי שמעתא פירש הקונט' דקיימו היינו כשמזהירין אותו ב"ד לקיים העשה הוא מקיימו וקשה דאם כן מאי פריך דלמאן דאמר קיימו ולא קיימו אינו כל ימיו בעמוד והחזר הא שפיר משכחת לה דהוי בעמוד והחזר כל כמה דלא בא לב"ד לכך נראה דלא מיקרי קיימו אלא

רבינו חננאל

כגון וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו' הרי עשה אל מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם הרי לא תעשה ולוקין עליו. וקשיא ליה לר' יוחנן אי הכי אמאי תניא אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר ישראל מחזיר ואינו לוקה אמאי אינו לוקה לא תעשה שקדמו עשה הוא שנאמר ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו. ובא עולא לפרק כי זה לא תעשה שניתק לעשה הוא דהאי ולו תהיה לאשה דכתב באונס איני צריך לפניו דגמר ממוציא שם רע אלא לאחריו הוא דאתא שאם יגרש יחזור ויקחנה ולו תהיה לאשה לפיכך לא לקי. ודחי' להאי סברא הכי אונס ממוציא שם רע לא גמר דאיכא למיפרך כו'. אלא לא הוה צריך למכתב ולו תהיה לאשה במוציא שם רע שהרי כבר אשתו היא למה נאמר ללמד שאם גירש מוציא שם רע אחרי שלקה ונענש אינו לוקה אלא מחזירה בעל כרחו ודיו וגמר אונס ממוציא שם רע שמחזיר ואינו לוקה. ודחי' איכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה תאמר באונס שעשה מעשה ופריק רבא למה אונס אינו לוקה משום דכל ימיו בעמוד והחזר קאי ומיתקן (דלאו) [הלאו] שבו וכן א"ר יוחנן. ואקשינן והא לא דמי לאו שקדמו עשה ללאו דחסימה. ומתמהינן משום דכתב עשה יתירא גרע ליה. ואקשי' אי הכי לאו שניתק לעשה נמי נימא הכי משום דכתב ביה גבי נותר לא תותירו ממנו עד בקר והדר כתב והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו מיגרע גרע. ופרקינן האי והנותר ממנו עד בקר לתקוניה ללאויה הוא דאתא. כלומר אם עבר והותיר ישרפנו בבקר ודיו. ואמרינן הא ניחא למאן דתני כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור לא קיים חייב (א) היינו דאיכא למיבר לתקוניה לאוי הוא דאתא אלא למאן דתני ביטלו חייב כגון שהאכיל הנותר לכלבים הוא דחייב דהא לא אפשר למישרפיה אבל ב) הכא אם הנותר כמות שהוא אע"פ שלא שרפו אינו חייב מאי איכא למימר ופרקינן מאן

עין משפט נר מצוה

לא נמצא כן בכתוב וצ"ל ואל המקדש לא תבא וכן הביאו הרמב"ם בס' המצות מצות לא תעשה מטה ע"ב ללאו יתירה [וע"ע תוס' חולין פא. סוף ד"ה פ: הנה למחוסר]

כב א מיי' פ"א מהל' נערה הל' ז סמג עשין נז טוש"ע אה"ע סי' קעז סעיף ג: [ועי' תוס' חולין פ: ד"ה הנה]

מסורת הש"ס

במדבר ה — דברים כב

[לקמן טז.] תמורה ה. — רש"א מ"ז — רש"א מ"ז — [גיטין ל. תמורה ה.] — [לעיל יג: פסחים מח:] — [לקמן טז. חולין קמח.]

הגהות הב"ח

(א) גמרא במאי גמר מיניה (אי בק"ו וכו' אלא אמר רבא) תא"מ ונ"ב ס"א אי בק"ו איכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה אי במה מצינו איכא למפרך כדפרכינן אלא אמר רבא: (ב) תוס' ד"ה אם וכו' דעשה שאינו שוה בכל הוא דהא: (ג) ד"ה הניחא וכו' קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אם וכו' דאתי עשה. עיין יבמות דף ה ע"א תוס' ד"ה ולכתי איצטריך:

א) גירסת רבינו בכל הסוגיא לכיפך מגירסת רש"י וע' רמב"ן וריטב"א: ב) כ"ה גם בערוך ערך קם אבל נראה לכאורה דט"ס הוא וצ"ל אבל הניח את הנותר. וע' רמב"ם בפי' המשנה ובחיבורו שמפרש דאיכא לא ביטל בידים רק ממילא ע"ש:

עין משפט
נר מצוה

כג א מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קה וע"ש בכ"מ ובפ' י"ח שם הלכה ב:
כד ב מיי' שם פט"ז הלכה ד ופ"ה מהל' שבועות הלכה ב וע"ש בכ"מ:
כה ג מיי' פ"ד מהל' שבועות הלכה כ:

מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן האמר ליה רבי יוחנן לתנא תני בטלו חייב (א) ולא בטלו פטור דתני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור ביטל עשה שבה חייב א"ל מאי קא אמרת קיים פטור לא קיים חייב ביטל חייב לא ביטל פטור תני [א]ביטלו ולא ביטלו ורבי שמעון בן לקיש אומר קיימו ולא קיימו במאי קא מיפלגי *בהתראת ספק קא מיפלגי מר סבר התראת ספק [ב]שמה התראה ומר סבר התראת ספק *לא שמה התראה ואזדו לטעמייהו *דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אינו לוקה רבי יוחנן אומר [ג]אינו לוקה
משום

רש"י

מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן. מי הוצרך לדרוש כל ימיו בעמוד והחזר ר' יוחנן שאמר לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו וקשיא ליה אונס שגירש דקתני אינו לוקה והוצרך לעשותו לאו שניתק לעשה: האמר ליה רבי יוחנן לתנא. לקמן תני בטלו חייב לא בטלו פטור אבל ר"ל דתני קיימו ולא קיימו לא דריש ליה לעמוד והחזר אלא לפני הגירושין לומר כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה ולדידיה לאו שקדמו עשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליהן אלא יקיים העשה מיד כשיזהירוהו ב"ד להחזיר: א"ל מאי קאמרת · אי בקיים תיתני פטור בלא קיים תיתני חייב ואע"פ שלא ביטל ואי בביטל תיתני חיובא על כרחך תיתני פטורא בלא ביטל ואע"פ שלא קיים: ה"ג תני בטלו ולא בטלו. בטל עשה שבה חייב לא בטל עשה שבה פטור: קיימו ולא קיימו · קיימו פטור לא קיימו כשאומרין לו קיים מלקין אותו ורבי יוחנן מוקים לה למתניתין בלאו הניתק לעשה דאילו בלאו שקדמו עשה סבירא ליה דלוקין ולר"ל לקיש בין ניתק בין קדמו עשה שוין: רבי יוחנן סבר התראת ספק שמה התראה · ואע"ג דכל לא תעשה שניתק לעשה לדבריו התראת ספק היא שהרי כשעובר על הלאו צריך להתרות בו והוא אמר שגמר הלאו בביטול העשה תלוי וכשמתרין בו אל תגרש ספק הוא שמא לא יבטל את העשה להדירה בהנאה ולכשידירה ויבטלנו קאמר דלקי אלמא התראת ספק שמה התראה: וריש לקיש סבר התראת ספק לא שמה התראה · הלכך אם היה גמר הלאו תלוי בביטול העשה לא היה לוקה עליו אלא הלאו משגירש נגמר והויא לה התראת ודאי והעשה ניתן להיות תחת המלקות ולכשיבא לבית דין או יקיים או ילקה ואי קשיא לרבי יוחנן נמי היכא למימר (ב) בהתראת ודאי ויתרו בו כשבא לבטל את העשה שהוא עקירת הלאו לעולם התראה בשעה שעובר על אזהרתו בעינן ואפילו היא תלויה בדבר אחר כדאמרינן בשבועות (דף כח:) שבועה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו אכליה לתנאיה והדר אכליה לאיסוריה התראת ודאי היא אכליה לאיסוריה והדר אכליה לתנאיה הויא התראת ספק אלמא התראה בשעת איסור בעינן ואע"פ שאין הלאו נגמר עד שיאכל את של תנאי: דאמרי תרוייהו אינו לוקה · ומיהו טעמיה דמר לאו כי טעמיה דמר: אוכל ולא אכל · עבר על שבועתו כשהוא יושב (ג) ובטל ואין כאן מעשה והתראת ספק נמי הויא שהרי תלה זמן לשבועתו כל היום:
משום

תוספות

אלא לוקה כשמקיים העשה אחר שעבר הלאו בתוך כדי דיבור וכן פי' הקונטרס בפרק שילוח הקן (חולין דף קמא.) ומיהו קצת קשה דא"כ צריך לפרש הא דקתני מחזיר ואינו לוקה שמחזיר מיד בתוך כדי דיבור אחר הגירושין וכן המשלח ואינו לוקה ולא משתמע הכי כלל דהא משמע דמהדר אתקנתא היאך יפטר ממלקות שיחזיר או ישלח ואפי' אחר כדי דיבור נמי (ד) משמע שבא לשאול עליו לבית דין אם יש לו תקנה דאי דוקא בתוך כדי דיבור הכי הוה ליה למימר אם החזיר אינו לוקה ושמא יש ליישב פירוש הקונטרס דמתניתין (ה) דהכא ליכא למימר דשפיר הוי כל ימיו בעמוד והחזר דמשמע לעולם אף כשבא לב"ד כל זמן שבידו להחזיר אפילו מיאן להחזיר כשבא לב"ד דהא דרשינן ליה מיתורא דכל ימיו דהכי קאמר לא יוכל לשלחה שילוחין שיהא שילוחיה כל ימיו דהיינו באינו מחזיר כלל:

*מידי הוא טעמא אלא לר' יוחנן הא אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני ביטלו חייב לא ביטלו פטור · משמע אבל רבי שמעון בן לקיש דאית ליה קיימו ולא קיימו לית ליה תירוצא דבעמוד והחזר קאי דדריש כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה וא"ת ליליקי גם כי החזירה דהאי אינו לאו הניתק לעשה הוא שקדמו עשה ללאו לר"ל לקיש דלית ליה דרשה דעמוד והחזר קאי ופי' בקונטרס דלר"ל לקיש לאו שקדמו לעשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליו אלא יקיים העשה מיד כשיזהירו לו בית דין להחזירה וקשה לר"ל לקיש דסבירא ליה לאו שניתק לעשה ולאו שקדמו עשה שוין טמא שבא אל המקדש דמתני' אמאי לקי הרי הוא ניתק לעשה ויקיים העשה כשיזהירו לו ב"ד לצאת מן המקדש כיון דאית ליה לאו שקדמו עשה (ו) אין לוקין עליו וי"ל דמיירי שמזהירין אותו לצאת ואומר שלא יצא ומיד לקי לר"ל לקיש דסבר קיימו ולא קיימו וא"ת א"כ מאי פריך לעיל כתיבא ותנינא תנינא טמא שבא אל המקדש דלקי ואמאי לא דחי אותה דכי נמי לאו שקדמו (ז) לעשה אין לוקין הכא לקי כשמזהירין לו ב"ד לצאת והוא אומר שלא יצא ויש לומר דהאי טעמא דפרישנא לא שייך אלא לר"ל לקיש דאמר קיימו ולא קיימו אבל הכא דמייתי תנינא הייני אליבא דר' יוחנן דאית ליה ביטלו ולא ביטלו וא"כ כי נמי מזהירין (ח) לא יצא ולא מיחייב כיון דעדיין לא ביטל ודוחק הוא האי תירוצא ולכך פי' הר"ר שלמה מדרו"ש הניחא למ"ד ביטלו קאי אאתקפתא דלעיל דדייק ממתני' דהטמא הבא אל מקדש דלאו שהקדימו (ט)לעשה לוקין דאי אין לוקין דמשום שניתק לעשה וכל כמה שלא בטלו חשיב ניתק כל כמה שבידו וא"כ כיון שאם ירצה לצאת היאך לקי הא לא משכחת ביטלו אלא למ"ד תני קיימו ולא קיימו א"כ היכי דייק לאו שקדמו לעשה לוקין עליו כי נמי אין לוקין משום דחשיב ניתק לעשה הכא לוקין דמשכחת ליה לא קיימו משנכנס למקדש טמא והזהירו לו שיצא ואינו יוצא ועוד ראיה להאי פירושא דקאי לעיל כדפי' דאי כפ"ה דפי' דקאי אעמוד והחזר קשה דכיון דכל ימיו דרשינן כל ימיו בעמוד והחזר קאי א"כ מאי פריך למ"ד קיימו נמי דבשאר לאו הניתק לעשה לקי בשלא קיימו כשיזהירו ב"ד מ"מ הכא גלי קרא דלא לקי כשלא קיימו כיון דהוה בעמוד והחזר כל ימיו ומיהו י"ל דלא מיסתברא ליה להעדיפו משאר לאו הניתק לעשה שבש"ס משום דדרשינן ביה כל ימיו · כך הקשה מהר"ח ותירץ ול"ע: במאי קא מיפלגי בהתראת ספק דרבי יוחנן אית ליה שמה התראה וריש לקיש אית ליה לאו שמה התראה. (י) ופי' לכך לא תני ריש לקיש בטלו חייב כגון שלקח האם מעל הבנים ושחטה דלא לקי משום דהוי התראת ספק ושמא לא יבטל העשה וכל אימת דלא ביטל עשה פטור ולא לקי *והוי משכחת ליה התראת ודאי כגון שהתרו בו בשעה שמבטל ותי' רש"י דלעולם בעינן התראה בשעה שעובר על אזהרתו ואפילו היא תלויה בדבר כדאמרינן בשבועות (דף כח:) גבי שמעתא דככרות ולכך לא מצי אמר רשב"ל בטלו ולא בטלו ולכך אמר קיימו פטור לא קיימו חייב וא"ת (כ) לא קיים שילוח האם כשבית דין הזהירו לו לא ליליקי דבשעה שעבר התראת ספק היא דשמא יקיים העשה וישלחנה תכף לאחר שנטלה וי"ל דהשתא מיהא עובר בלא תקח האם דהא לא קרי מחוסר מעשה וא"כ יש לנו לומר שלא יקיימנה אם הוא עשה לעולם מה שהוא עשה עתה שלא משלחה שעבר בלאו ואינו מקיים העשה *דהכי נמי אמרינן בנזיר שהיה שותה דלוקה על כל אחת (לקמן דף כא.) דלא הוי התראת ספק משום דשמא ישאל על נזירותו משום דכיון שהוא עומד הוא עובר ויש לנו לומר שלעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו ולא ישאל לחכם לעולם והלכך לקי כל כמה דלא שאל ושפיר הוי התראת ודאי הכא נמי יש לנו לומר דלעולם לא יקיים העשה והוי התראת ודאי אבל לרבי יוחנן דתלי מלקות בביטול העשה הוי ליה מחוסר מעשה דכל אימת דלא עשה שום דבר ולא ביטל שום דבר לא ילקה ופ"ה קשה להבין והשתא לא מפרש הש"ס טעמא אמאי לא אמר ר' יוחנן קיימו ולא קיימו כריש לקיש דודאי בטלו ולא בטלו מסתברא טפי ולא הוצרך לומר טעמא אלא (ל) רשב"ל אמאי לא אמר כר' יוחנן: ועבר היום ולא אכלה רשב"ל אומר פטור דהוי התראת ספק. ואם תאמר למאי דפרישית דאי עומד לעולם כאשר הוא עושה עכשיו עובר ולא הוי התראת ספק א"כ הכא נמי לא הוי התראת ספק ויש לומר (מ) מ"מ אינו *מתחייב עדיין סמוך להתראה לעבור דדוקא גבי נזיר ששתה יין מיד ועובר אמרינן דיש לנו לומר שלא נשאל כאשר אינו נשאל עכשיו:
אי

רבינו חננאל

מאן תני כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו ר' יוחנן האמר ר' יוחנן לתנא תני קיימו ולא קיימו. וריש לקיש אמר בטלו ולא בטלו במאי פליגי בהתראת ספק כגון שלקח האם על הבנים ומתרין בו לא תקחנה ריש לקיש אמר כגון זו התראת ספק היא שיתכן לו אחרי שיקחנה ישלחנה והיכי היא התראת ודאי כגון שבא לשחטה והתרו בו אם תשחט אותה תלקה ושחטה ור' יוחנן אמר אפילו התראה בלקיחה שמה התראה. ואזדו לטעמייהו דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו אינו לוקה ר' יוחנן אמר אינו לוקה כו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' בטלו חייב לא כצ"ל ואות ו' נמחק · (ב) רש"י ד"ה וריש לקיש וכו' היכא למימר בה בהתראת ודאי: (ג) ד"ה אוכל וכו' יושב בטל כצ"ל ואות ו' נמחק: (ד) תוס' ד"ה (בע"א) כניתא וכו' אחר כדי דבור נמי דהלשון משמע שבא לשאול: (ה) בא"ד פי' הקונטרס דמתניתין דאיכא למימר הא דקאמר הכא דהוי כל ימיו בעמוד והחזר משמע שפיר לעולם אף כשבא לב"ד כצ"ל והד"א עם ד"ה מידי הוא וכו' דלר"ל לקיש לאו שקדמו עשה כצ"ל ואות למ"ד נמחק: (ו) בא"ד שקדמו עשה נמי אין לוקין עליו וי"ל: (ז) בא"ד דכי נמי לאו שקדמו עשה אין: (ח) בא"ד וא"כ כי נמי מזהירין לו ב"ד שיצא ולא יצא לא מחייב: (ט) בא"ד דלאו שהקדימו עשה לוקין דאי אין לוקיי משום שניתק וכו' א"כ כיון שאם ירצה לצאת יצא היאך לקי וכו' היכי דייק לאו שקדמו עשה וכו' דקאי אדלעיל כדפי': (י) ד"ה במאי וכו' לאו שמה התראה פי' ולכך לא תני וכו' האם מעל הבנים ואח"כ שחטה דהתם לא לקי משום דהוי התראת ספק דשמא לא יבטל העשה וכל אימת דלא ביטל עשה פטור ואי קשיא אמאי לא לקי הא משכחת ליה וכו' שמבטלו תי' רש"י: (כ) בא"ד וא"ת כי לא קיים נמי שילוח האם כשב"ד הזהירו לו אמאי ליליקי וכו' וי"ל כיון דהשתא מיהא וכו' א"כ יש לנו לומר שלא יקיימנה א"כ אלא הוא עושה לעולם וכו' והכי נמי אמרינן וכו' כל אחת ואחת דלא הוי התראת ספק דשמא ישאל על נזירתו משום דכיון דבשעה שהוא עומד עכשיו הוא עובר יש לנו לומר שלעולם יעמוד כמו שהוא וכו' הכי נמי יש לנו לומר הכא דלעולם לא יקיים העשה: (ל) בא"ד אלא לרשב"ל אמאי: (מ) ד"ה ועבר וכו' וי"ל דמ"מ אינו מתחייב כיון דסמוך להתראה עדיין לא עבר דדוקא גבי נזיר ששתה יין ועובר מיד אמרינן דיש:

מסורת הש"ס

שבועות כח.
[חולין פא.]
פסחים סג: שבועות ג: כא: תמורה ג:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה במאי וכו' הכי אמרינן בנזיר. עי' שבת דף ד ע"א תוס' ד"ה קודם. גיטין דף לג ע"א תוס' ד"ה ואפקעינהו:

רש"א וא"ת פא משכחת

רש"א מתחיל

משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ר"ל אומר אינו לוקה משום דהוי התראת ספק וכל התראת ספק *לא שמה התראה ותרוייהו אליבא דרבי יהודה דתניא *°ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר וגו' [א]בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה ר' יוחנן דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא התראת ספק שמה התראה ור"ל דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ור"ש בן לקיש נמי הא ודאי התראת ספק הוא סבר לה כאידך תנא דר' יהודה דתניא *הכה זה וחזר והכה זה קילל זה וחזר וקילל זה הכה שניהם בבת אחת או קילל שניהם בבת אחת חייב רבי יהודה אומר בבת אחת חייב בזה אחר זה פטור ורבי יוחנן נמי הא ודאי לאו שאין בו מעשה הוא סבר לה כי הא *דאמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן (א) ר' יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי *[ב]כל לא תעשה שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו [ג]חוץ מן הנשבע *ומימר והמקלל את חבירו בשם קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה אי לר"ש בן לקיש תרי תנאי אליבא דרבי יהודה אי לרבי יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה *תנן התם הנוטל אם על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכ"א [ד]משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה א"ר יוחנן (ב) אין לנו אלא זאת ועוד אחרת א"ל ר' אלעזר היכא א"ל לכי תשכח נפק דק ואשכח דתניא *אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר הניחא למאן דתני *קיימו ולא קיימו אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו בשלמא גבי שילוח הקן משכחת לה אלא אונס ביטלו ולא ביטלו היכי משכחת לה °אי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה אמר רב שימי מחוזנאה [ה]כגון שקיבל לה קידושין מאחר אמר *רב אי שוויתיה שליח איהי קא מבטלא ליה אי לא שוויתיה שליח כל כמיניה ולא כלום היא אלא אמר רב שימי מנהרדעא כגון שהדירה ברבים הניחא *למ"ד נדר שהודר ברבים אין לו הפרה אלא למ"ד יש לו הפרה מאי איכא למימר דמדירה לה על דעת רבים דאמר *אמימר הלכתא [ו]נדר שהודר ברבים יש לו הפרה [ז]על דעת רבים אין לו הפרה ותו ליכא והא איכא (סימן גז"ל משכ"ן ופא"ה) גזל דרחמנא אמר °לא תגזול °והשיב את הגזלה משכון דרחמנא אמר °לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו השב תשיב לו *העבוט כבא השמש [ח]ומשכחת לה בקיימו ולא קיימו וביטלו ולא ביטלו התם כיון דחייב בתשלומין [ח]אין לוקה ומשלם מתקיף לה רבי זירא הא איכא משכונו של גר ומת הגר התם

(שמות יב; ויקרא יט; שם ה; דברים כד)

משום דה"ל לאו שאין בו מעשה · אבל משום התראת ספק לא הוה מפטר דהתראת ספק שמה התראה: משום דהויא לה התראת ספק · אבל משום לאו שאין בו מעשה לא הוה מפטר דקסבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו: ותרוייהו אליבא דרבי יהודה · דאמר גבי נותר איצטריך לנתוקי לאו לעשה אע"ג דהתראת ספק היא ולאו שאין בו מעשה הוא ר' יוחנן דייק מינה אלמא התראת ספק שמה התראה ור"ל דייק מינה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולקמיה פריך דתרוייהו איכא למידק מינה: הא ודאי התראת ספק היא · הך דנותר ואיכא למידק נמי מינה התראת ספק שמה התראה: כי אידך תנא · דאמר לא שמה התראה: הכה זה כו' · מי שגירש את אשתו וניסאת וילדה ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון הכה זה וחזר והכה זה בשתי התראות דהויא לה כל חדא התראת ספק: בבת אחת · בהתראה אחת בתוך כדי דיבור דהויא לה התראת ודאי דממה נפשך חד מינייהו אבוהו: חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חבירו בשם · של הקב"ה וטעמא מפרש בתמורה בפ"ק ואי קשיא הא דלעיל נמי נשבע הוא ואמאי פטר ליה ר' יוחנן משום לאו שאין בו מעשה בהדיא מוקמינא לה להא דקתני נשבע בדבר שאין בו מעשה לוקה בשבועה דלשעבר כגון אכלתי ולא אכל או לא אכלתי ואכל אבל באוכל ולא אכל לא לקי וטעמו מפרש בשבועות ובתמורה מקראי: קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה · לתרוייהו: לר"ש. דקשיא ליה התראת ספק תרי תנאי אליבא דר' יהודה: לר' יוחנן · דקשיא ליה לאו שאין בו מעשה: הא דידיה והא דרביה · לר' יהודה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו והא דתניא אין לוקין עליו משום ר' יוסי הגלילי אמרה: לוקה ואינו משלח · קסבר שלח מעיקרא משמע לא תקח האם אלא שלחנה קודם לקיחה ואע"ג דכתיב בתר לא תקח לאו למימרא דאם לקחת שלח וניהוי לאו שניתק לעשה אלא לאו שקדמו עשה הוא: וחכ"א כו'. קסברי שלח אחר לא תקח משמע כדכתיב והוה ליה ניתק לעשה ואם לקחת שלח: זה הכלל כל מצות לא תעשה כו' · אין לוקין עליה אלא יקיים העשה ויפטר: א"ר יוחנן אנו אין לנו כו' · כלומר משלח ואינו לוקה הא לא שלח לוקה ורבי יוחנן ביטלו ולא ביטלו אית ליה ומשמע ליה משלח דקתני משלח לכשירצה ואינו לוקה ואימתי הוא לוקה כשיהרגנה ויבטל את העשה בידים והיינו דקאמר אנו אין לנו כו' כלומר אע"ג דקתני מתני' זה הכלל כו' דמשמע כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה שוות לזו אנו אין לנו בכולן שוה לזו שיהא פטור המלקות תלוי בקיום העשה אלא בין קיים בין לא קיים פטור אלא זו ועוד אחרת דמשכחת בהו דלקי על ידי ביטול העשה דאילו בכולהו לא משכחת ביטלו אלא בהני תרי: מחזיר ואינו לוקה · אף כאן תלה פטורו של מלקות בקיום העשה: הניחא למאן דתני · לא קיימו לוקה משכחת ביה מלקות בלא קיימו: אלא למאן דתני ביטלו · לוקה היכי משכחת לה: הניחא בשילוח הקן משכחת לה · ביטלו כששחטה אלא הכא היכי משכחת לה: בדרבה מיניה · מיתה ואין בו מלקות: כל כמיניה · בתמיה וכי כל הימנו שתתקדש על ידי קבלתו: הניחא למאן דאמר כו' · פלוגתא היא במסכת גיטין בהשולח גט (דף לה:): על דעת רבים · שמגלה בה עון (ג) שאסורה לו והדירה על דעת רבים ועל דעת בית דין: ותו ליכא · מצות לא תעשה שיש בה קום עשה דלילקי עלה: משכון · משכחת לה בביטלו שסרפו: הרי משכונו של גר · ושרפו בחיי הגר ומת הגר ואין לו יורשין דליתא בתשלומין: התם

אי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה · ואם מתה א"כ לא בטלה איהו ואם תאמר דלמא מיירי דקטלה ומ"מ לא הוי קם ליה בדרבה מיניה למיירי שהרגה בשוגג (ד) וי"ל דא"כ היינו כמו מתה מאליה °כיון דהרגא שלא במתכוין כך הקשה מהר"ח ותירץ:

כגון שהדירה ברבים · פי' הקונט' שמגלה לה עון שאסורה לו והדירה ולא נראה דא"כ אינו מצוה לקיימה אלא נראה שהדירה בלא שום עון ושפיר חל עליה כגון דאמר קונם תשמיש עלי כדאיתא בנדרים (דף *פא:): **והא** איכא העבט תעביטנו לא תבוא אל ביתו השב תשיב לו ומשכחת לה כו' · וא"ת והא הוי עשה שקדמו לאו דהשבת העבוט שייך קודם שיעבור לינך אל ביתו לעבוט עבוטו דבמשכנו ברשות שייך השבת העבוט *וי"ל דדרשינן בפרק אלו מציאות (ב"מ לא:) מיתורא דהשב תשיב דקאי למשכנו שלא ברשות א"כ על כרחך שייך עשה דהשב תשיב לו לאחר שעבר כדאמרינן לעיל אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו: **התם** איתא בתשלומין · כששרפו וחייב ממון הלכך לא משכחת ביה בטלו דכל אימת דיש לו ממון לא ילקה ויש ספרים דגרסי ואינו לוקה ומשלם כלומר הכא על כרחך אינו לוקה הואיל ומיפטר בתשלומין אבל ליכא לפרושי דתרתי לא עבדינן ליה מלקות וממון משום כדי רשעתו והלכך משלם ואינו לוקה דזה אינו חדא דא"כ אדרבה יש לנו לומר ילקה ולא ישלם דבפ' אלו נערות (כתובות דף לב:) אמר ר' יוחנן דהיכא שמצינו ממון ומלקות מילקא לקי ממונא לא משלם ועוד דא"כ

כו א מיי' פ"י מהל' קרבן פסח הל' י ופי"ח מהל' פסולי המוקדשים הלכה ט:
כז ב מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה א [וברב אלפס שבועות סוף פ"ד דף שג.]:
כח ג מיי' שם הלכה ב [וברב אלפס שם]:
כט ד מיי' פי"ג מהל' שחיטה הלכה א סמג עשין סה טוש"ע י"ד סי' רצב סעיף ו:
נ"ל דף טו:
ל ה מיי' פ"א מהל' נערה הלכה ז ועיין בכ"מ בפט"ז מהלכות סנהדרין הל' ד:
[עיין מהר"ם]
לא ו מיי' פ"ו מהל' שבועות הל' ח סמג לאוין רמ טוש"ע י"ד סי' רכח סעיף כג:
לב ז מיי' שם טוש"ע שם סעיף כא:
לג ח מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' יב ופי"ח הלכה ב ופ"ג מהל' גניבה הל' א ופ"א מהל' נערה הלכה יא ופ"ו מהל' תרומות הלכה ו ופ"ד מהל' חובל הל' ט טור ח"מ סי' שנ:
וממיר . יעב"ץ

רבינו חננאל

ותרוייהו אליבא דר' יהודה דתניא ולא תותירו ממנו עד בקר בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי ר' יהודה. ר' יוחנן דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא התראת ספק שמה התראה. וריש לקיש דייק לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. ואקשינן לריש לקיש והא התראת ספק היא שמתרין בו לא תותירו ויתכן שלא יותיר ואם יותיר ישרפנו ולמה אמר טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב חייב. ופריק ריש לקיש דאמר (באידך דלא כר') [כאידך תנא דר'] יהודה דתנינן בענין מי שגירש אשתו ולא שהתה ג' חדשים וניסת וילדה ואין ידוע אם בן ט' לראשון אם בן ז' לאחרון ועמד זה הילוד והכה זה וחזר והכה זה קילל זה וחזר וקילל זה כו' ר' יהודה אומר בבת אחת חייב שאחד מהן אביו. בזה אחר זה פטור שמפני כשמתרין בו כך אומרים לו אל תכה זה שאם תחזור ותכה האחר תתחייב נמצאת התראה זו בספק שיתכן שלא יכה ולא יקלל האחר ולא יתחייב וכל כי האי גוונא בהתראת ספק פטור. ואקשינן ולר' יוחנן לאו דנותר לאו שאין בו מעשה הוא אמאי תני ר' יהודה טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב חייב. ופריק ר' יוחנן דאמר כי האי דאמר ר' יהודה משום ר' יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה יש בו מעשה לוקין עליו אין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מן הנשבע והממיר והמקלל את חבירו בשם. אי הכי קשיא דר' יהודה אדר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ... אין לנו אלא זאת ועוד אחרת. נפק ר' אלעזר דק ואשכח הא דתנן אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר. ואמרינן הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו נמצא אונס שגירש שוה לנוטל אם על הבנים. אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו בשלמא גבי שילוח הקן משכחת לה ביטלו כגון דשחטה לאם אלא אונס היכי משכחת לה דביטלו אי קטלה לאיתתיה קם ליה (והשאר חסר)

הגהות הב"ח (א) גמרא א"ר יוחנן אמר היה ר' יהודה משום רבי יוסי הגלילי: (ב) שם א"ר יוחנן אין לנו: (ג) רש"י ד"ה על דעת רבים שמגלה בה עון. נ"ב דבלא עון לא מצי להדירה דהא משועבד לה: (ד) תוס' ד"ה אי דקטלה וכו' שהרגה בשוגג. נ"ב פי' ודלמא ס"ל חייבי מיתות שוגגין חייבין מלקות עיין פ' אלו נערות סוף דף ל"ד:

גליון הש"ס גמ' אי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה. קשה לי הא משכחת דהיתה טריפה דאינו חייב מיתה ומכל מקום בשחיטתו היה יכול לשלח ... תוס' ד"ה אי וכו' כיון דהרגה שלא במתכוין. קשה לי דמ"מ משכחת במזיד ולא אתרו ביה:

[חולין פא.] לעיל ד: פסחים פד. סנהדרין סג. חולין פב: לא. קמא: תמורה ד: שבועות ג:
יבמות קא. [חולין פב: לא.]
תמורה ג. שבועות כא.
תוספתא מכות פ"ד
חולין קמא. [לקמן יז.]
[לעיל טו. תמורה ה.] [לעיל טו. חולין קמא.]
[נ"ל רבא יעב"ץ]
גיטין לה:
[גיטין לו. בכורות מו. ערכין כג.]
לפנינו בקרא את העבוט

התם גברא בר תשלומין הוא ושיעבודא דגר הוא דקא פקע והא איכא פאה דרחמנא אמר °לא תכלה פאת וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וגו' (א) דמשכחת לה בקיימו ולא קיימו ביטלו ולא ביטלו *דתנן *מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרין לא הפריש מן העומרין מפריש מן הכרי עד שלא מירח מירחו מעשר ונותן לו כדרבי ישמעאל דאמר אאף מפריש מן העיסה ולר' ישמעאל נמי משכחת לה דאכל עיסה באלא זאת ועוד אחרת אהא אבל אונס לא דהיכא אמרינן על דעת רבים אין לו הפרה לדבר הרשות גאבל לדבר מצוה יש לו הפרה כי הא *דההוא מקרי דרדקי דהוה פשע בינוקי אדריה רב אחא ואהדריה רבינא דלא אשתכח דדייק כוותיה:

והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים וכו': אמר רב יהודה דהאי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא מלקינן ליה משום °שרץ השורץ על הארץ ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא ונגדיה רב יהודה *אמר אביי הֿאכל פוטיתא לוקה ארבעה נמלה לוקה חמש משום שרץ השורץ על הארץ וצרעה לוקה שש משום °שרץ העוף אמר רב אחאי זהמשהה את נקביו עובר משום °לא תשקצו אמר רב ביבי בר אביי חהאי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו אמר *רבא בר רב הונא טריסק תשעה נמלים והביא אחד חי והשלימן לכזית לוקה ו' ה' משום בריה ואחד משום כזית נבילה *רבא א"ר יוחנן אפילו שנים והוא רב יוסף אמר *אפילו אחד והוא ולא פליגי הא ברברבי והא בזוטרי:

אכל טבל ומעשר ראשון כו': אמר רב יאכל טבל של מעשר עני לוקה כמאן כי האי תנא דתניא *אמר ר' יוסי יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפי' מעשר עני מנין ת"ל °לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ולהלן הוא אומר °ואכלו בשעריך ושבעו מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני וא"ר רחמנא לא תוכל *אמר רב יוסף כתנאי *ר"א אומר אין צריך לקרות את השם על מעשר עני של דמאי וחכ"א קורא

התם גברא בר תשלומין הוא · כשנשרפו ולא נתחייב מלקות בביטול זה והאי דלא משלם משום דשיעבודא דגר קא פקע לאחר זמן : תעזוב אותם · וקא סבר תעזוב לאחר עבירת הלאו משמע לא תכלה ואם כליתיה תעזוב אותם : משכחת לה בביטלו. כגון שטחן את החטין דתו לית ליה לקיומיה לעשה שהרי קנאן בשינוי כדתניא דבעודן חטה היא מחייבו ליתנה אבל אם טחנן לא : מירחו · ונתחייב במעשר מעשר תחלה את הכרי ואחר כך נותן לו הפאה שלא להפסיד את העני שהלקט והשכחה והפאה פטורין מן המעשר וזה הביאן לידי חיוב : אבל לדבר מצוה · כגון הכא דכל ימיו בעמוד והחזיר קאי יש לו הפרה : דהוה פשע בינוקי · מכה אותם יותר מדאי : אדריה רב אחא · שלא ילמד עוד תינוקות : ביניתא דבי כרבא · תולעת הגמלאת בכרוב שקורין לייל"א : אכל פוטיתא · בלע שרץ המים : לוקה ארבעה · שני לאוין כתובין בשרץ המים אחד בתורת כהנים (יא) ואחד במשנה תורה (יד) ושני לאוין כתובין בשרץ סתם (*ולא) תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ומשמע בין שרץ המים בין שרץ הארץ הרי ד' : נמלה · בלע נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת כהנים : צרעה לוקה שש · חמש משום שרץ הארץ ואחד משום שרץ העוף דכתיב במשנה תורה (יד) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אבל לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' הכתוב בפרשת קדושים תהיו איט מן המנין דלאו בשרץ כתיב ואע"ג דכתיב ביה אשר תרמש האדמה לשון בריות גדולות הוא ושרץ לשון קטנה ונמוכה שנכרת בהלוכה בקושי ונראית כרוחשת : בקרנא דאומנא · מקיזי דם בקרן במציצה : ריסק · מיעך וכיתת וביטלן מתורת בריה : משום כזית נבלה · *שכשבולעו הוא מת ומצטרף לכזית נבלה : אפילו שנים · מרוסקין והוא אם גדולים הן להיות כזית בין שלשתם כדמפרש ואזיל ולא פליגי : טבל של מעשר עני · שהופרשו כל מעשרותיו חוץ מזה לוקה ואע"ג דמעשר עני אין בו קדושה שהרי לזרים נאכל ובכל מקום אפ"ה טביל : מה להלן מעשר עני · דכתיב לגר ליתום ולאלמנה ובענינא דשנה השלישית אף בשעריך האמור כאן יש ללמוד ממנו מעשר עני וה"ק לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר בתוכו שכתב בו בשעריך : אין צריך לקרות את השם · [דאמרינן] (סוטה דף מח.) דיוחנן כה"ג שלח בכל גבול ישראל וראה את עמי הארץ חשודין על המעשרות חוץ מתרומה גדולה אמר להן לישראל בניי כשם שתרומה במיתה כך הטבל במיתה עמד ותיקן הלוקח מעם הארץ יפריש כל המעשרות ומעכבן לעצמו ואוכל מעשר ראשון שהרי מותר לזרים ומעשר שני אוכלו בירושלים ואם שנת מעשר עני היא נחלקו ר' אליעזר וחכמים וקאמר ר' אליעזר דלא צריך : קורא

דא"כ מאי פריך והרי משכונו של גר ומת הגר ומשני התם גברא בר תשלומין ושיעבודא דגר פקע ומאי שנא הא כיון דלא משלם א"כ ביטלו ולילקי וליכא נמי שתי רשעיות לכן נ"ל כדפירשתי כיון דגברא בר תשלומין וכל אימת דמשלם לא לקי הלכך לא משכחת ליה ביטלו אבל קשה לר"ל מיהא משכחת שפיר קיימו ולא קיימו כשב"ד הזהירו להחזיר והומר שלא יחזיר ונראה למורי דודאי הכי נמי דמשכחת לה לר"ל אבל לרבי יוחנן דאמר זאת ועוד אחרת ותו לא הוא דאמר לטעמיה ביטלו ולא ביטלו אבל לר"ל משכחת לה שפיר *בהדירה (ב) והשבת העבוט אבל קשה דמשמע דמקשה פריך שפיר *וקיימו נקט אגב גררא: **ביניתא** דבי כרבא · פי' הקונט' תולעת הגמלאת בכרוב ונקר' לייל"א וקשה דמאי קמ"ל פשיטא דשרץ גמור הוא ופר"ת ביניתא כמו דג קטן הגמלא במחרישה* וקמ"ל דאע"ג (ג) דגמלא במים היה מותר לפי שיש לו קשקשים אפ"ה לוקה אע"ג דאי הוי במים טהור: **ריסק** ט' נמלים ואחד חי · פי' שלם אבל ודאי הוה מת דאי ר"ל חי ממש א"כ היאך משלים לכזית נבילות וא"ת ונ"ל שיהא שלם בכזית ממנו נילקי משום לאו דשרצים דלכך אתא אכילה דשרצים לומר דאי אוכל כזית הרבה ואכל חד(ד)זית חייב דליכא למימר דאתא לומר דבעינן דאית ביה כזית ולעונש בעינן שיהא שלם דהא ליתא דנמלה כל שהוא חייב א"כ על כרחך אכילה אתא למידרש היכא דאיכא ה' זיתים או ד' ואכל חד(ה) מינייהו דחייב וי"ל לכך נקט אחד שלם דאיכא לאוי דשרצים דלא נכתבו בלשון אכילה ומאותם לא ילקה עד שיאכל הבריה שלימה אבל ודאי היכא דכתיב ביה לאו בלשון אכילה לקי אף כשהבריה אינה שלימה אבל קשה היכא יצטרף אותו שלם לכזית נבילות והלא אין איסור נבלה חל עליו דה"נ אמר במס' מעילה פרק קדשי מזבח (דף טז· ושם) דאין איסור נבילה חל על איסור (נבלת) בהמה טמאה וי"ל דהכא אתיא כמאן דאית ליה איסור חל על איסור דהיכא מאן דאמר התם דלאכילה נמי מצטרפין ללקות משום נבלה טמאה וטהורה ואע"ג שאין (ו) איסור שלל ולא איסור מוסיף והטעם משום דמצינו דאיסור נבלה חל על איסור דחלב ואפילו למאן דלית ליה איסור חל על איסור כלל אמרינן נמי דטמאים מצטרפין מהאי טעמא [וע"ע תוס' חולין נו: ד"ה ור' יהודה]: **ואפילו** שנים והוא · וא"ת ומאי חידוש הוא בשנים יותר מבשלש כיון דבשנים [והוא] איכא כזית וי"ל דקמ"ל רבותא טפי דכיון דעתה כשהוא חי שלם משלימו לכזית אע"פ שאם היה מרוסק כמו האחר לא היה משלימו לכזית אבל בט' נמלים דאיכא סגי אפילו נתרסקו כולם היה משלים שיש מהם הרבה: **ולא** פליגי הא ברברבי הא בזוטרי · פי' ברברבי אחד והוא ולא ידענא (ז) כיון דנחית להכי לימא בחד לבד לוקה שם משום בריה ומשום כזית נבלה ושמא לא שכיח דבחד איכא כזית: ורבנן מיבעי אפרושי מספק דלא צריך אלא אפילו לקרות עליו את השם וטומר מעשר עני של כרי זה יהא בצפונו או בדרומו נמי לא צריך:

תורה אור
ויקרא כג
ויקרא יא
דברים יד
ויקרא כ
דברים יד
שם כו

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"א מהל' מתנות עניים הל' ב סמג לאוין רפד :
לה ב מיי' שם הל' ג והלכה ס :
לו ג מיי' פ"ו מהל' שבועות הלכה ח סמג לאוין רמא טוש"ע י"ד סי' רכח סעיף כא :
[נ"ל בלא הדירה מהרש"א]
גירסת רש"א שפיר לתרוייהו כו'
לז ד מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' יד סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סי' פד סעיף ו :
[וכ"כ הערוך בערך ביניתא בשם כשאלתות ודע דבשאלתות שלפנינו לא מצאתי]
לח ה מיי' שם הל' כג [וכרב אלפס חולין סוף פ"ג וביאור ארוך בזה דף רפב.] :
לט ו מיי' שם הל' כד :
מ ז מיי' שם סי"ז הל' לא ופ"ד מהל' דעות הל' א סמג לאוין קמח טוש"ע א"ח סי' לג סעיף ב בהג"ה וסי' ג סעיף יז [וכרב אלפס ברכות פרק ג דף טז:] :
מא ח מיי' שם הל' כט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קטו סעיף ו [וכרב אלפס שם] :
מב ט מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה כה :
מג י מיי' שם פ"י הל' כ :

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומשכחת לה : (ב) תוס' ד"ה (בע"א)התם וכו' בהדירה יגזלה והשבת העבוט אב' קשה דמשמע דמקשה פריך אף לר"ל מדנקט קיימו ולא קיימו וי"ל דלא פריך אלא לר' יוחנן אבל לר"ל אתא שפיר וקיימו נקט אגב גררא כצ"ל : (ג) ד"ה ביניתא וכו' דאף על גב דהיכא דגמלא במים וכו' דאי הוה במים הוה טהור : (ד) ד"ה ריסק וכו' חד כזית חייב וכו' דהא ליתא דכיון דנמלה : (ה) בא"ד ואכל חד כזית מינייהו וכו' אחד שלם משום דאיכא : (ו) בא"ד ואע"ג שאין בו לא איסור כולל : (ז) ד"ה ולא וכו' דכיון דנחית :

גליון הש"ס

גמ' אכל פוטיתא. עיין מ"ק דף ב ע"ב תוס' ד"ה חייב : רש"י ד"ה משום כזית נבילה שכשבולעו הוא מת. עיין חולין דף קב ע"ב ברש"י ד"ה בחיי' ואולי י"ל דנמלה זוטרא היותה ומת בשעת הבליעה אבל נפיל אגים חיותה :

מסורת הש"ס

ב"מ נה. סנהדרין פח. תמורה ו.
גיטין לו. [בכורות מו.]
[נ"ל אלא]
פסחים כד. עירובין כח.
[נ"א רבה]
[נ"ל רבה] [בדפו"י שני רב יוסף אמר ר' יוחנן]
יבמות פא.
[נדרים פד. ע"ב]
נדרים פד. דמאי פ"ד מ"ג

תורה אור

*קורא את השם ואינו צריך להפריש מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר ודאי טובלו ומר סבר ודאי אינו טובלו אמר ליה אביי אי הכי אדמיפלגי בספיקו ליפלגו בודאי אלא דכולי עלמא ודאי טובלו והכא בהא קא מיפלגי מר סבר לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני של דמאי כיון דממונא הוא אפרושי מפריש ורבנן סברי כיון [א] דטריחא ליה מילתא ג לא מפריש: כמה יאכל מן הטבל וכו': אמר רב ביבי אמר רבי שמעון בן לקיש מחלוקת בחטה אבל בקמח דברי הכל כזית ורבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו תנן אמר להם ר' שמעון אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב אמרו לו מפני שהיא כברייתה אמר להן אף חטה אחת כברייתה חטה אין קמח לא לדבריהם קאמר להו לדידי אפילו קמח נמי אלא לדידכו אודו לי מיהת דחטה אחת כברייתה ורבנן ג בריית נשמה חשובה חטה לא חשובה תניא כותיה דרבי ירמיה *רבי שמעון אומר כל שהוא למכות לא אמרו כזית אלא לענין קרבן: **מתני'** האוכל בכורים עד שלא קרא עליהם ד קדשי קדשים חוץ לקלעים ה קדשים קלים ו ומעשר שני חוץ לחומה ז השובר את העצם בפסח הטהור ה"ז לוקה ארבעים אבל *המותיר ח בטהור ט והשובר בטמא אינו לוקה ארבעים *הנוטל אם על הבנים *רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה כ זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה: **גמ'** אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה אבל חכמים אומרים *ל בכורים הנחה מעכבת בהן קריאה אין מעכבת בהן ולימא זו דברי רבי שמעון סתימתאה הא קא משמע לן דרבי עקיבא כרבי שמעון סבירא ליה מאי ר' שמעון *דתניא °ותרומת ידך אלו בכורים אמר רבי שמעון מה בא דברים יב זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר הקל ומה מעשר הקל אוכלן חוץ לחומה לוקה בכורים לא כל שכן הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מבכורים עד שלא קרא עליהן שהוא לוקה °ונדבותיך זו תודה שם ושלמים אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר הא לא בא הכתוב אלא מ לאוכל בתודה ובשלמים לפני זריקה שהוא לוקה °ובכורות זה הבכור אמר ר' שמעון מה בא זה שם ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה ק"ו ממעשר אם לפני זריקה ק"ו מתודה ושלמים הא לא בא הכתוב אלא נ לאוכל מן הבכור אפי' לאחר זריקה שהוא לוקה °בקרך וצאנך זו חטאת ואשם אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו שם אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר אם לפני זריקה קל וחומר מתודה ושלמים אם לאחר זריקה קל וחומר מבכור הא לא בא הכתוב אלא ס לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים שהוא לוקה °נדריך זו עולה אמר ר"ש מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה שם ק"ו ממעשר אם לפני זריקה קל וחומר מתודה ושלמים אם לאחר זריקה ק"ו מבכור אם חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם הא לא בא הכתוב אלא

רש"י

קורא ואין צריך להפריש · דכיון שקרא עליו שם ילא הכרי מתורת טבל ושאר המעשרות הוא צריך להפריש על כרחך לפי שצריך להפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר וליתנה לכהן שהיא במיתה לזרים ומעשר שני צריך להעלותו לירושלים ולאכלו: רבנן סברי ודאי טביל · לפיכך ספיקו צריך להוציאו מידי ספק טבל: לא נחשדו · דממונא הוא אין בו איסור אכילה אלא גזל עניים ואיהו לגזל עניים לא חיים: אפרושי מפריש ליה · לאפקועי טיבליה נהי דמעשר ראשון לא מפריש דסבר אי מפרישנא ליה בעינא לאפרושי תרומת מעשר מיניה שהוא במיתה וטותנה לכהן ומעשר שני נמי אי מפרישנא ליה בעינן אסוקיה ומיכליה בירושלים: מחלוקת בחטה · שהיא כברייתה: כך מחלוקת בזו · דקסבר ר' שמעון בכל האיסורין כל שהוא למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן על שגגת כרת והלכה למשה מסיני היא: **מתני'** עד שלא קרא עליהן · ארמי אובד וגו' ובגמרא יליף היכן הוזהר: קדשי קדשים חוץ לקלעים · או שאכל קדשי קדשים בזמן משכן חוץ לקלעים ובגמרא מפרש היכן מוזהר: קדשים קלים · חוץ לחומה אזהרתיה מלא תוכל לאכול בשעריך וגו' וכן מעשר שני ובגמרא פריך מעשר שני (א) תנא ליה לעיל מעשר שני והקדש שלא נפדו והיינו שאכלו חוץ לחומה בלא פדיון: המותיר בטהור אינו לוקה · כדאמר לעיל בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה כו': השובר · עלם בטמא כדאמרינן בפסחים (דף פג·) ועלם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול: לוקה ואינו משלח · קסבר שלח מעיקרא משמע ואין כאן לאו שניתק לעשה דלא"ג דכתיב שלח תשלח אחר לא תקח לאו למימרא דאם לקחת שלח אלא לא תקח אלא שלחנה קודם לקיחה: וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה · קסברי שלח אחר לקיחה משמע ולאו שניתק לעשה הוא: **גמ'** זו דברי ר' עקיבא · מתניתין דקתני בכורים קרייה מעכבא בהו ר' עקיבא היא שהיה רגיל רבי לסתום דבריו במשנה בסתם בכמה מקומות והכי שמיע ליה לר' יוחנן דאית ליה לר' עקיבא קרייה מעכב' בכורים: הנחה · לפני המזבח מעכבת בהן דשנה בה קרא (דברים כו) והניחו לפני וגו' (שם) והנחתו לפני וגו': ונימא זו דברי ר' שמעון · דהוי ליה לאיתויי סייעתא למילתיה *ממתניתין דלקמן דשמעינן לר' שמעון בה דאית ליה כי מתניתין דקרייה מעכבא בהו: מאי ר' שמעון · היכא שמעינא ליה דאמר הכי: ותרומת ידך · סיפיה דהאי קרא הוא לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבותיך ותרומת ידך ודריש ר' שמעון לקרא מסיפיה לרישיה דאי הוה דריש ליה מרישיה לסיפיה לא מדריש ליה כי האי גוונא ולקמיה מפרשינא ליה: תרומת ידך אלו בכורים · דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך: אם לאוכל · בכורים חוץ לחומה לאסור כדמשמע קרא לא תוכל לאכול בשעריך וגו': קל וחומר ממעשר הקל · שהרי כתיב בתחלת המקרא מעשר דגנך ולקמיה מפרש מאי חומר דבכורים ממעשר: עד שלא קרא עליהן · ארמי אובד אבי דאם אינו ענין חוץ לחומה תנהו ענין לאיסור אחר הראוי להם: לפני זריקה שהוא לוקה · דאם אינו ענין חוץ לחומה תנהו ענין לכך שזהו איסור החמור שאתה יכול לתתו לענין לאו שאין בו אזהרה מפורשת במקום אחר אלא עשה בלבד (שם יב) ודם זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל: קל וחומר מתודה ושלמים · ולקמיה מפרש מאי חומריה דבכור מתודה ושלמים: אפילו לאחר זריקה שהוא לוקה · אם זר הוא שאין הבכור נאכל אלא לכהנים וזו היא אזהרתו ובמקום אחר עשה הוא דאשכחן בה אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך וגו' (במדבר יח): אם לאוכל לאחר זריקה. והוא זר קל וחומר מבכור ולקמיה מפרש מאי חומרא דחטאת מבכור: חוץ לקלעים · ואזהרת עשה מצינו בה במקום אחר (ויקרא ו) במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד:

לאוכל

תוספות

ורבנן בריית נשמה חשובה חטה לא חשובה · תימה דבפרק גיד הנשה (חולין דף צו· ולט: ושם) אמרינן שאני גיד דבריה הוא ולא בטיל ואע"ג דלית ביה נשמה וי"ל דהכי קאמר שאני גיד דבריה הוא וכיון דאתיא מבריית נשמה שפיר הויא בריה ולא נראה דהא נבלה דקא אתי מבריית נשמה ואפ"ה לא הויא בריה אלא על כרחך הטעם תלוי דכל שאובד שמו כשנחתך הוי בריה וניחא מנבילה שאינו אובדת שמה שלפעמים אף כשנחתכה קורין אותה נבילה ולכך לא הוי בריה אבל גיד אובד שמו על ידי שנחתך אבל ק"ק לי *מאי קאמר הכא בריית נשמה חשיבא ליה *לימא דלדבריו דר"ש (ב) אמרי לדידן אפילו נמי אית ביה נשמה לא הוי בריה אלא לדידך דבריה הוא אודי לי מיהא דכיון דליכא נשמה דבטלה:

דלמאי

מסורת הש"ס

מיר ד. שבועות כא: כה. מעילה יח.

שבועות ג: פסחים פג. פד.

לקמן יח:

חולין קמ: פסחים לו: [יבמות עג:] מעילה טו:]

נ"ל ממתניתא

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ט מהל' מעשר הלכה ג:

מה ב מיי' שם הל' א:

מו ג מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' כא סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סי' ק סעיף א:

מז ד ה מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ה סמג לאוין שכה:

מח ו מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' ס סמג לאוין רסד:

[וע"ע בתוס' חולין צו. סד"ה מ"ט דרבנן]

רש"א וי"ל

מט ז מיי' פ"י מהל' קרבן פסח הל' א סמג לאוין שכו:

נ ח מיי' שם הל' יא:

נא ט מיי' שם הל' א:

נב י מיי' פי"ג מהל' שחיטה הל' א סמג לאוין רסה טוש"ע י"ד סי' רצב סעיף ו:

נג כ מיי' שם הל' ב ופט"ו מהל' סנהדרין הל' ד ופי"א הל' ב ופ"א מהל' נערה הלכה ז ופ"א מהל' מתנות עניים הל' ג:

[חולין קמא. לעיל טז.]

[עי' בתוספתא פ"ד]

נד ל מיי' פ"ג מהל' בכורים הל' ג והל' ד סמג לאוין רס:

נה מ מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ד סמג לאוין שכד:

נו נ מיי' פ"א מהלכות בכורות הל' טז סמג לאוין שמג:

נז ס מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ה סמג לאוין שכה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קדשים וכו' מעשר שני הא תנא: (ב) תוס' ד"ה ורבנן וכו' דלדבריו דר"ש קא אמרי וכו' אודי לן מיהא:

הגהות הגר"א

[א] גמ' דטריחא. נ"ל דשניא:

עין משפט
נר מצוה

נח א מיי' פי"ח מהל' מעשה קרבנות הל' א סמג לאוין שכא:

נט ב מיי' פ"ג מהל' ביכורים הל' א:

ס ג מיי' פ"ג מהל' מעשר שני הל' ה סמג לאוין רסד:

סא ד מיי' פ"ד מהל' מעשר שני הל' ט:

נ"ל בה וכ"א ברש"א

גירסת רש"א דייחד הוא אבל עולה וא"כ סוף סוף כו'

מסורת הש"ס

אלא [א]לאוכל מן העולה לאחר זריקה אפילו בפנים שהוא לוקה אמר רבא דילידא אימיה כר"ש תיליד ואי לא לא תיליד ואע"ג דאית להו פירכא מאי חומרא דבכורים ממעשר שכן [ב]אסורים לזרים אדרבה מעשר חמור שכן [ג]אסור לאונן ומאי חומרא דתודה ושלמים ממעשר שכן טעונין מתן דמים ואימורין לגבי מזבח אדרבה מעשר חמור שכן [ד]טעונין כסף צורה ומאי חומרא דבכור מתודה ושלמים שכן קדושתו מרחם אדרבה תודה ושלמים חמורים שכן טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ומאי חומרא דחטאת ואשם מבכור שכן קדשי קדשים אדרבה בכור חמור שכן קדושתו מרחם ומאי חומרא דעולה מחטאת ואשם שכן כליל אדרבה חטאת ואשם חמירי שכן מכפרי וכולהו חמירי מעולה דאית בהו שתי אכילות אלא מאי דילידא אימיה כרבי שמעון דלמאי דסבירא ליה לדידיה מסרס ליה לקרא ודריש ליה וכי מזהירין מן הדין הא *אפילו למאן דאמר עונשין מן הדין אין מזהירין מן הדין איסורא בעלמא והאמר רבא זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה לרבי שמעון לוקה חמש חמשה איסורין הוו והא אנן תנן אלו הן הלוקין
אלא

רש"י

לאוכל עולה · אפי' לאחר זריקה ואפי' כהן שהוא לוקה ואזהרת עשה אשכחן בה בעלמא (ויקרא א) וערכו בני אהרן וגו' כליל היא ולא לאכילה: דילידא אימיה כר' שמעון תיליד · כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כר' שמעון: ואע"ג דאית ביה פירכא · למילתיה כדמפרש פירכא בכולהו ואזיל: בכורים · מותרים לאונן לר' שמעון ביבמות בפרק הערל (דף עג:): אונן · יום מיתת מתו: טעון כסף צורה · לפדיונו דכתיב (דברים יד) וצרת הכסף בידך דבר שיש עליו צורה: בכור אינו טעון לא סמיכה ולא נסכים · כדתנן במנחות בפ' שתי מדות (דף צא:). אלא מאי היא דילידא אימיה כו' · הואיל ואית פירכא למילתיה מהו שבחו: דלמאי דסבירא ליה מסרס לקרא ודריש ליה · לפי דעתו שהחומרים שהוא מוצא באותו שהוא מוצא חמורים נראין לו אומר סרס את המקרא לדורשו בהפך למצוא איסורין שמצא שאם דרשו כסדרו לא היה יכול ללמוד ממנו האיסורין הללו בכל אחד ואחד שאם דרש תחלה ובכורות זה הבכור וכי מה בא ללמדנו אם לאוכלו חוץ לחומה ק"ו ממעשר אם לאוכל לפני זריקה ק"ו מתודה ושלמים אין זה נכון שעדיין לא מצאו בתודה ושלמים ועל כרחו היה צריך לומר הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מן הבכור לפני זריקה שהוא לוקה ומעתה אין לו אזהרה לאוכל ממנו לאחר זריקה והוא זר וכן בכולן זה אחר זה: וכי מזהירין מן הדין · דקאמר אם לאוכלו חוץ לחומה קל וחומר ממעשר כו' ותו אם לפני זריקה קל וחומר מתודה דלמא כולהו חוץ לחומה אתו ודקאמרת קל וחומר אין מזהירין מן הדין ואין כאן אם אינו ענין: ואפי' למאן דאמר כו' · דהא ר' יצחק דאית ליה באחותו בת אביו ובת אמו עונשין מן הדין וגבי אזהרה איכא קרא יתירא: איסורא בעלמא · האי דקא מייתי בכולהו אזהרה בק"ו לאיסורי בעלמא קאמר ולא למלקות: זר שאכל מן העולה כו' · דוקא זר קאמר ואע"ג דכהן לגבי עולה זר הוא הכא זר דוקא קאמר דאי כהן בצר ליה חד לאו דהא חמש דקאמר חד משום חוץ לחומה דאתי בקל וחומר ממעשר וחד משום לפני זריקה דאתי בקל וחומר מתודה ושלמים וחד משום זר גמור אפי' לאחר זריקה דאתי בקל וחומר מבכור וכ"ש לפני זריקה וחד משום אוכל חוץ לקלעים דאתי בקל וחומר מחטאת ואשם וחד משום אוכל עולה ואפילו כהן ובתוך הקלעים וכל שכן זר חוץ לקלעים ותוך לחומה אלמא לוקה חמש: משום חמשה איסורים · קאמר ולא ללקות עליהן: והאנן תנן אלו הן הלוקין · וקתני בכורים ואוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים:
קרא

[זבחים קי: ענין עונשין מן הדין עי' שוד בסנהדרין נד: וב"נ]

תוספות

דלמאי דסבירא ליה לדידיה מסרס ליה לקרא ודריש ליה · דאילו היה דורש המקרא כסדרו לא היה נפקא ליה מקרא כדדריש השתא כדפ"ה ואם תאמר אכתי אמאי משבח לר' שמעון בכך אדרבה קשה מנלן למדרש הכי ולסרוסי לקרא ויש לומר דשפיר קדריש דעל כרחך בכור לא אתא לקודם זריקה אע"פ שנכתב קודם לתודה (א) דמכל מקום אי להכי אתא לישתוק מיניה ולפינן ליה שפיר מתודה שנכתב בסוף כך נראה למשי"ח וכדפירש בתוספות דעל כרחך תודה אתיא לקודם זריקה דאיסורא אחרינא ליכא לאוקמא בה דליכא לאוקמי (ב) *(בה) אחר זריקה דשרי לזרים והלכך ליכא למימר דמוקמינן בכור שנכתב קודם לפני זריקה דאתי בקל וחומר מתודה (ג) וכולהו דמסתבר דהא מכל מקום על כרחך צריך לאוקמי תודה לפני זריקה אע"ג *דחד צד חמור הוא אבל עולה מכל מקום לא אתא אלא להכי כדפירש ואם כן סוף סוף משמע (ד) בבכור: **איסורא** בעלמא · איתא בכולהו (ה) הא דמרבה אזהרה לכל חד וחד והוי בדבר חדש היינו איסורא בעלמא אבל עיקרא דמלקות דכל חד וחד אתא חוץ לחומה ואתי ק"ו דר' שמעון ומגלה בכולהו איסור בכל חד וחד בחדש בבכורים עד שלא קורין ובתודה עד שלא זרק ואם תאמר ומנלן לר' שמעון לפרושי איסור חדש בהו הא צריכא למלקות חוץ לחומה ומאי קאמר בבכורים חוץ לחומה קל וחומר ממעשר אלא לא בא הכתוב אלא לאוכל עד שלא קרא עליהן הא שפיר איצטריך למלקות דחוץ לחומה וכן לכולהו ויש לומר דמסתברא ליה לר' שמעון דכל קרא אתא לשני דברים לאיתויי איסור חדש וגם לאיתויי נמי למלקות חוץ לחומה והכי קאמר אם ללמדנו בבכורים איסור לחוץ לחומה הרי קל וחומר ממעשר אלא לאורויי איסור דעד שלא קרו וגם נמי אתו למלקות לחוץ לחומה והא דקתני בתודה ושלמים אלא לאוכל לפני זריקה לוקה לאו דוקא לוקה אלא איסור בעלמא ובכולהו לוקה לאו דוקא ופריך והא אמר רבא זר שאכל מן העולה לפני זריקה כו' לר' שמעון לוקה חמש חד משום חוץ לחומה דאתי בקל וחומר ממעשר וחד משום לאו דלפני זריקה כו' אלמא דר' שמעון מלקות קאמר ולא איסורא ומשני מאי חמש חמש איסורי וליכא מלקות אלא באוכל חוץ לחומה גרידא והא אנן תנן אלו הן הלוקין פירש הקונטרס וקתני בכורים עד שלא קרא עליהן וקדשי קדשים חוץ לקלעים מה שהזכיר בקונטרס קדשי קדשים קשה דמזה לא משני מידי כדפירש הקונטרס גופיה במסקנא לכ"נ לפרש דהש"ס לא פריך אלא מבכורים דמקדשי קדשים לא פריך הש"ס דהתם איכא אזהרה כמו שאפרש מבשר בשדה טרפה כדפי' הקונטרס בסמוך (ו) אבל מקדשים קלים לא פריך הש"ס דהתם עיקר מלקות איכא מפשטיה דקרא בלא שום ייתור מכדי כתיב והבאתם שמה לכתוב לא תוכל לאוכלם וקאי אקרא דלעיל שהם מפורשים בו הלכך לאוכל חוץ לחומה לקי לא (ז) בעי קרא שהרי כולן מפורשים בו ולכך לא הוי לאו שבכללות מהדר פרושי בכל חד למה לי שמע מינה ליחודי לאו לכל חד וחד כאילו כתוב בכל אחד פעם שניה לאו דחוץ לחומה וכיון דאיתו ענין לו תנהו ענין לדבר אחר הלכך בכורים לאוכל עד שלא קרא עליהן אתא וכן לכל חד וחד למילתיה לדבר חדש ואם תאמר בכל הקדשים הכתובים כאן דייך אם תתן הלאו ענין למלקות לפני זריקה בכולן חוץ מבכורים אע"ג דילפינן מקל וחומר אין מזהירין מן הדין דבשלמים ותודה ע"כ צריך לאוקומי קודם זריקה דלא שייך בהו איסור דבכורים ופרש"י אין הכי נמי דהא (ח) דפטרינן לכולהו איצטריך באוכל לפני זריקה והא דר' שמעון מפרש לבכור לאזהרה לאוכל אחר זריקה איסורא קאמר מחטאת ואשם דתני חוץ לקלעים לוקה היינו משום בשר בשדה טרפה לא תאכלו הוא דנפקא כדלקמן ולוקה חמשה דאמר רבא חמש איסורי קאמר וצריך לומר הכא כדפרישית לעיל. דרמינן ליה לר"ש דבכור אתי לאזהרה דאיסורא לאחר זריקה. והא איצטריך ללקות לאוכל *[חוץ לחומה לפי] שאין עונשין מן הדין אלא משמע ליה דלאו דבכור ודכולהו אתו לשני דברים חדא לאיסור וחדא למלקות לפני זריקה ולכך אמר ר"ש דלאו דבכור לא הוצרך לאיסור לפני זריקה דמקל וחומר דתודה למדנו אלא איסור דלאחר זריקה וכן בחטאת ועולה ע"כ ומובא קשה דמנא ליה הא לר"ש דאזהרה דכל חדא אתו משום איסור ומלקות דהא אזהרה דבכורים לא אתי אלא למלקות בבכורים דעד שלא קרא ולשום איסור חדש לא אתי ותודה נמי לא אתי אלא למלקות דלפני זריקה ומגליה דאינך אתו בשביל איסור חדש דבכל חד אימא דלא אתי אלא משום מלקות דלפני זריקה גרידא ותו מאי קאמר בתודה ובכולהו אי לחוץ לחומה קל וחומר ממעשר היה לו לומר דמגופיה (ט) אתא דמאי למכתב לא תוכל לאוכלם דבשביל זה לא היה לו למהדר ולפרש ועוד קשה ללישנא דר"ש דאמר אלא לאוכל מבכור אחר זריקה שלוקה והיינו אלא איסור בעלמא ועוד קשה דכיון דהא דמרבינן איסורין (י) בעלמא הוא כדפירש
הקונטרס

גי' רש"ל וגי' רש"א לפני זריקה

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דלמאי וכו' קודם לתודה דאי להכי כצ"ל ותיבת דמכל מקום נמחק: (ב) בא"ד דליכא לאוקומיה לאחר זריקה דהא שרי לזרים כצ"ל ותיבת בה נמחק: (ג) בא"ד בקל וחומר מתודה והכי מסתבר דהא: (ד) בא"ד סוף סוף משמע דבבכור אתא לאחר זריקה הס"ד: (ה) ד"ה איסורא כו' בכולהו פי' הא דמרבה וכו' בכל חד וחד בדבר חדש בבכורים עד שלא קרא ובתודה: (ו) בא"ד כדפי' הקונטרס בסמוך ומקדשים קלים מאי לא פריך כצ"ל ותיבת אבל נמחק: (ז) בא"ד חוץ לחומה לא צריך קרא שהרי כולן כצ"ל ותיבת לקי נמחק: (ח) בא"ד אין הכי נמי דהא דדרשינן לכולהו איצטריך לאוכל לפני וכו' וחטאת ואשם דקתני חוץ לקלעים: (ט) בא"ד דמגופיה דקרא אתא דמאי: (י) בא"ד ועוד קשה דכיון דהא דמרבינן איסורין דבעלמא הוא דקאמר כדפי' הקונטרס למה לי תיפוק ליה דבכל חד וחד נכתוב קרא לאיסור כדפי' הקונטרס לעיל כצ"ל וכ"כ פי' דאיכא בכל חד עשה דתודה במעינן מקרא ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל ובכור כתיב אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך וגו' וכן בחטאת ואשם ועולה כדפרש"י בעמוד זה:

סב א מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ח סמג לאוין שכו:

[נ"ל והבאתם שמה וגו' ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם וגו']

[זבחים פב: חולין סח.]

פסחים כד. מעילה יז: ע"ש [ובמעילה איתא דתניא רבי אליעזר אומר לא יאכל וכו']

[פסחים כד:]

דברים יב אלא קרא יתירא הוא מכדי כתיב °*והבאת שם ואכלת לפני ה' אלהיך במקום וגו' לכתוב רחמנא לא תוכל לאוכלם מיהדר מפרש בהו רחמנא למה לי אלא ליחודי להו לאוי לכל חד וחד גופא אמר רבא זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה לרבי שמעון לוקה חמש ולילקי נמי משום שמות כט °וזר לא יאכל כי קדש הם *הני מילי היכא דלכהנים חזי הכא דלכהנים נמי לא חזי שם כב ולילקי נמי משום °ובשר בשדה טרפה לא תאכלו *כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר הני מילי היכא דבפנים חזי הכא דבפנים נמי לא חזי ולילקי נמי כדר' אליעזר שם כט *דאמר ר' אליעזר °לא יאכל כי קדש (הוא) [נ"ל הם] כל

קרא יתירא הוא. האי קרא דלא תוכל לאכול דקא מני לכולהו בגויה דמכדי כתיב לעיל מיניה והבאתם שמה וכולהו בהאי קרא כתיבי ליכתוב בתריה לא תוכל לאכלם בשעריך אם על חוץ לחומה בא להזהיר ולאו שבכללות לא הוי כיון דאכולה קאי הוי לאו אכל חד וחד והיכי דמי לאו שבכללות כגון לא תאכל כי אם צלי אש וכגון מכל אשר יעשה מגפן היין וגו' (א) למיהוי לאו באנפיה נפשיה: הכי גרסינן מיהדר פרושי בכל חד למה לי ש"מ לייחודי לאו לכל חד וחד. כאילו חזר וכתב בכל אחד לאו דחוץ לחומה וכיון דאינו ענין לו תנהו ענין לדבר אחר (ב) הלכך בבכורים לאוכל עד שלא קרא עליהן אתא ואיגך כל חד וחד למילתיה אתא וא"ת בכל הקדשים הכתובים כאן דייך אם תתן את הלאו ענין לאוכל לפני זריקה בכולן חוץ מבכורים אין הכי נמי ומתניתא דקתני לוקין באוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים מובשר בשדה טרפה לא תאכלו נפקא כדלקמן ולוקה חמש דקאמר רבא חמשה איסורי קאמר: ה"ג ולילקי נמי משום וזר לא יאכל. דכתיב במלואים (ג) ומדכתיב כי קדש הם ונתן טעם לדבר לפי שהם קדשי קדשים להזהיר את הזר על כל קדשי קדשים: דחזי לכהן. כדכתיב רישיה דקרא ואכלו אותם אשר כופר בהם: כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר. מבשדה יתירא קא דייק כשדה שאין בו מחיצות ולמדנו מכאן קדשי קדשים חוץ לקלעים ועובר שהוציא את ידו בשעת שחיטת אמו:

בא

הקונטרס למה לי תיפוק ליה דכל חד וחד נדמו לאיסור כדפריש (הקונט') לעיל במילתיה דר' שמעון מיהו יש לומר דאיסורא (ד)לאו לא אשמועינן אלא מהכא כך נראה למשי"ח אבל מכל מקום קושיות אחרות קשו שפיר לכן נראה לפרש איסור בעלמא פירוש איסור דחוץ לחומה ילפינן מקל וחומר דמעשר אע"ג דמלקות לא אשמועינן מקל וחומר דאין מזהירין מן הדין מכל מקום כיון דאיסורא שמעינן כבר באוכל חוץ לחומה טוב לי להעמיד לאו בדבר אחר שיהיה בו חידוש יותר שלא מצינו עדיין איסור לאו כגון בכורים עד שלא (ה) קראו עליהם ובכל חד וחד למילתיה כדאמרי' בעלמא* כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי דלא דמי להא דפריך פרק כל שעה (פסחים דף כד. ושם) ודלמא לייחודי (ו) לאו באפי נפשי' הוא דודאי טפי אית לן לאוקומיה אנפשיה מלומר תנהו לענין שאר איסורין שבתורה אבל (ז) כל חד בנפשיה מוקמינן ליה והשתא ניחא דקתני בברייתא תנהו ענין לאוכל בכורים עד שלא קרא עליהן דלוקה וכן כולם והאמר רבא זר שאכל העולה לפני זריקה לוקה חמש והלא אין מלקות אלא בלאו חדש ומה שבא לחדש בעולה היינו כהן האוכל ממנו לאחר זריקה ומסיק (ח) לה חמשה איסורי והא אנן תנן אלו הן הלוקין וקתני קדשים קלים ומעשר שני חוץ לחומה אלמא בתודה ושלמים דחוץ לחומה לקי ולדידך הא אוקימנא הלאו לפני זריקה אלא קרא יתירא הוא מכדי כתיב והבאתם שמה (ט) דאהדר ומפרש בכל חד למה לי שמע מינה לייחודי לאו בכל חד וחד כלומר לכתוב לא תוכל לאוכלם ואזהרה מצינו כדסלקא דעתיה עד השתא דמוקמי איסור חוץ לחומה בכל חד מקל וחומר דמעשר ועיקר הלאו דבכל חד וחד למלקות בדבר חדש הוא דקאתי בכל חד והשתא דחזר ומפרש בכולהו לייחודי לאו בכל חד וחד כלומר לגלויי לו למלקות באיסור דחוץ לחומה בכל חד וחד והשתא איכא שני מלקיות בכל חד וחד (י) מחוץ לחומה מקרא אתיא ומלקות בדבר חדש כמו שאנו מעמידין בו עיקר הלאו בקרא קמא אבל מה שבכור למד מתודה וחטאת משתיהן ועולה משלשתן הנהו לאיסור ולא למלקות דלא מהני הייתור אלא לגלויי לאיסור לחוץ לחומה דילפינן כולהו מקל וחומר למעשר לומר דמלקות נמי איכא ולוקה חמש דקאמר רבא לאו חמש מלקות והכי קאמר בסוגיא [כדפרש"י] ואם תאמר ומעשר גופיה אמאי הדר ופרט ביה ויש לומר דמעשר צריך על כרחך לכתוב בהדיא והא דקאמר (כ) לא תוכל לאוכלם אשארא דהא ודאי אי לא כתיב מעשר בהדיא ולא כתיב אלא לא תוכל לאוכלם לא הייתי דורש דבר חדש דודאי אין (ל) בהן ייתור לומר מה בא זה ללמדנו מקל וחומר דמעשר שהרי אין אריכות דקרא יותר משאם היה מפרש מעשר לבדו ומיהו קשה למשי"ח דא"כ היכי ילפינן כולהו איך מתודה לענין לפני זריקה וכן (מ) בבכור הא ליכא שום ייתור אריכות לשון דהא כולהו נפקי בחדא מלא תוכל לאוכלם אלא ודאי צריך לומר דכיון דכולן מפורשים בקרא דלעיל והבאתם שמה וגו' כי הדר כתיב לא תוכל לאוכלם הרי כאילו נפרשו כולם בההוא לאו ושפיר גמיר חד מחבריה בקל וחומר כאילו נכתב בהדיא ומכל מקום לא קשה (נ) קושיא שפריך מעשר גופיה אמאי הדר לפרוט ביה דאיכא למימר דאגב איך כתביה כדאמרינן (ב"ק דף סד:) פרשה שנאמרה ונשנית בשביל דבר חדש שנתחדש ועוד דע"כ ה"א ליכא במעשר לאו בחוץ לחומה מדפרים באיך ושייר במעשר דהא השתא לא תוכל לאוכלם לא קאי אעיקרא ור"י מפרש לייחודי לאו לכל חד וחד דאהני הייתור לגלויי לן דעל כל איסורין שאנו שומעים בכולן מקלים וחמורים הללו שבכולן יש חיוב מלקות ולפי זה לוקה ה' דקאמר רבא לוקה ה' ממש וקשה דא"כ מאי פריך בסמוך ולילקי משום דר"א וכו' לישני דהא (ס) ר"א לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו דהכי אמרינן פרק כל שעה (פסחים דף מא:) ורבא קא חשיב מלקות ויש לומר דהא"כ דמצי לשנויי הכי אלא עדיפא מיניה משני דלא שייר הכא כלל אותו לאו וא"ת לפי' שפירש והא תנן אלו הן הלוקין דפריך מהא דתנן קדשים קלים חוץ לחומה (ע) לילקי ליתני דמלקות חוץ לחומה מטעם ובשר בשדה טרפה כיון שיצא חוץ למחיצתו נאסר ואומר הר"י דקים ליה להש"ס דטעמא דמתניתין דמחייב (פ) חוץ לחומה לאו מהאי קרא דאם כן ליתני קדשי קדשים שיצאו חוץ מן הקלעים וקדשים קלים והוי משתמע דמכיון שיצאו חוץ לחומה נאסרו אפילו חזר ואכלם בפנים לוקה עליהן כדאיתא בפרק בהמה המקשה (חולין דף סח: ושם) והשתא דקתני חוץ לחומה משמע שיש מלקות מטעם שאדם האוכלו עומד חוץ לחומה והיינו מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך וק"ק בברייתא דמוקי רבי שמעון בקרך ולאכך חוץ לקלעים תיפוק לי מקרא דובשר בשדה טרפה וגו' וכן ברים בהמה המקשה (שם) דקאמר לפי שמצינו במעשר שאם יצא חוץ למחיצה וחזר דמותר מדכתיב לא תוכל לאכול בשעריך הוא דלא תיכול הא יצאו חוץ *לקלעים מותרין וקשה דהא חטאת ואשם נמי כתיבי בהאי קרא ואפילו הכי יצאו וחזרו אסורין ופירש ריב"א דודאי גבי חטאת ואשם הכי אמר קרא לא תוכל לאכול בשעריך (אלא) כ"א תוך הקלעים אבל מעשר ובכורים אמרינן בהאי פירקא דלית ביה לאו עד שיראו פני הבית וקאמר לא תוכל [לאכול] בשעריך משמע בשעריך ודאי לא תיכול אבל אם חזרו ודאי מותרין: ולילקי משום זר לא יאכל קדש. רש"י פירש דלא גרסינן ליה משום דההוא בתרומה כתיב ואף כי גמרי חטא חטא מתרומה אפ"ה לא ניחא דסוף סוף ליתיה אלא בשוה פרוטה וישנו *(כמו) אכילה ורבא לא מני אלא אכילת כזית אלא גרם וזר לא יאכל כי קדש הם: ולילקי משום ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. וקשה אמאי לא אמרי' בשר בשדה לאו שבכללות (צ) דאמרי' בסוף פרק גיד הנשה (שם דף קב: ושם) דאוכל בשר מן החי לוקה משום בשר בשדה שהרי כולל הוא כל חסרון מחיצה בין הוציא עובר ידו חוץ לאמו בין הוציא חוץ לחומה דמאי שנא מואם צלי אש דתחשוב לאו שבכללות וי"ל דלא חשבינן לאו שבכללות אלא כגון אם צלי אש שכולל נא ומבושל וכן כל שבקודש פסול דיוצא וטמא ופסולין אחרים שהן שני שמות אבל הכא שכולל כל יוצא לבד ושם יוצא חדא היא רק דהוי בכמה דרכים לא חשיב ליה לאו שבכללות תדע דהא לאו דנותר נפיק מושרפת הנותר באש לא יאכל והתם מיניה חזינן נותר דתודה ונותר דקדשים קלים ונותר דקדשי קדשים ולא חשיב לאו שבכללות כך נראה למשי"ח. [וע' היטב תוס' יומא נו: ד"ה לאו דנבילה וכו']:

רש"ל למחיצתן

רש"ל בנא

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קרא וכו' מגפן היין וגו' סא"ד והשאר נמחק: (ב) ד"ה הכי גרסינן וכו' תנהו ענין לדבר אחר למיהוי לאו באנפי נפשיה הלכך בבכורים: (ג) ד"ה ה"ג ולילקי וכו' ומדכתב כי: (ד) תוס' ד"ה (בדף הקודם) איסור וכו' יש לומר דאיסורא דלאו לא: (ה) בא"ד עד שלא קרא עליהם וכן בכל חד וחד למילתיה: (ו) בא"ד ליחודי ליה לאו באפי נפשיה הוא דאתא דודאי. נ"ב כלומר לגופיה וה"ג התם בהדיא: (ז) בא"ד אבל הכא כל חד באפי נפשיה מוקמינן. נ"ב כלומר לגופיה ולא לענין שאר איסורין שבתורה: (ח) בא"ד ומסיק חמשה כצ"ל ותיבת לה נמחק: (ט) בא"ד והבאתם שמה מהדר ומפרש: (י) בא"ד בכל חד וחד מלקות לחוץ לחומה מקרא יתירא אתיא וכו' עיקר הלאו מקרא וכו' ולא מהני הייתור וכו' דילפינן לכולהו מקל וחומר ממעשר: (כ) בא"ד והא דקאמר לכתוב לא תוכל לאוכלם: (ל) בא"ד דודאי אין כאן יתור לומר מה בא זה ללמדנו הא אתיא מקל וחומר ממעשר שהרי אין: (מ) בא"ד מתודה לענין לפני זריקה וכן לענין לאחר זריקה מבכור הא ליכא שום ייתור: (נ) בא"ד לא קשה הך קושיא דפריך מעשר גופיה אמאי הדר פרט ביה וכו' דע"כ ה"א דליכא במעשר: (ס) בא"ד לישני דהא דר"א לאו שבכללות וכו' מלקות ממש וי"ל דהא"כ דמצי: (ע) בא"ד חוץ לחומה דלקי לשני דמלקות: (פ) בא"ד דמחייב מלקות חוץ לחומה לאו וכו' וקדשים קלים שיצאו חוץ לחומה והוי משתמע וכו' ואפילו חזר: (צ) ד"ה ולילקי משום ובשר וכו' שבכללות הוא דאמרינן וכו' חוץ לרחם אמו בין הוציא וכו' מאם צלי:

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פי"ח מהל' פסולי מוקדשין הל' ג:
סד ב מיי' פי"ח מהל' מעשה קרבנות הל' ח סמג לאוין שכו:
[ועי' תוס' יומא לו: ד"ה לאו וכו' ותוס' פסחים כד. ד"ה אף]
סה ג מיי' שם פי"ג הל' ו:
סו ד ה מיי' פ"ג מהל' בכורים הל' יב:
רס"א שייריס כלל וסמ"ד

תורה אור

*כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אבילתו הני מילי היכא דקודם פסולו חזי הבא דקודם פסולו נמי לא חזי ולילקי נמי כאידך דר' אליעזר דתניא *רבי אליעזר אומר כל שהוא בבליל תהיה (א) ליתן לא תעשה על אבילתו אין הכי נמי ורבא מהאי קרא קאמר אמר רב גידל אמר רב (סימן כוז"א) כהן שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה לוקה מאי טעמא דאמר קרא °ואכלו אותם אשר כופר בהם לאחר כפרה אין לפני כפרה לא לאו הבא מכלל עשה לאו הוא מתיב רבא *°וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו אותה תאכלו ואין בהמה אחרת תאכלו ואי כדקאמרת °את זה לא תאכלו למה לי אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב גידל אמר רב [ג]זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה פטור מאי טעמא דאמר קרא ואכלו אותם אשר כופר בהם כל היכא דקרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם קרינן ביה וזר לא יאכל *קדש וכל היכא דלא קרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם לא קרינן ביה וזר לא יאכל אמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא *בכורים הנחה מעכבת בהן קרייה אין מעכבת בהן ומי אמר ר' אלעזר הכי והא אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא הפריש בכורים קודם לחג ועבר עליהן החג ירקבו מאי לאו משום דלא מצי למיקרי עליהן ואי ס"ד קרייה אין מעכבת בהן אמאי ירקבו כדרבי זירא *דאמר ר' זירא [י]כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ר' אחא בר יעקב מתני לה כדרבי אסי אמר רבי יוחנן וקשיא ליה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן ומי אמר רבי יוחנן בכורים הנחה מעכבת בהן קרייה אין מעכבת בהן והא בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן בכורים מאימתי מותרין לכהנים ואמר ליה הראוין לקרייה משקרא עליהן ושאין ראוין לקרייה משראו פני הבית קשיא קרייה אקרייה קשיא הנחה אהנחה קרייה אקרייה לא קשיא הא רבי שמעון הא רבנן הנחה אהנחה נמי לא קשיא הא רבי יהודה והא רבנן מאי רבי יהודה דתניא *ר' יהודה אומר [א] °והנחתו זו תנופה אתה אומר זו תנופה או אינו אלא הנחה ממש כשהוא אומר °והניחו הרי הנחה אמור הא מה אני מקיים והנחתו זו תנופה ומאן תנא דפליג עליה דרבי יהודה ר' אליעזר בן יעקב היא *דתניא °ולקח הכהן הטנא מידך [י]לימד על הבכורים שטעונין תנופה דברי רבי אליעזר בן יעקב מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב אתיא *יד יד משלמים כתיב הכא ולקח הכהן הטנא מידך *וכתיב °ידיו תביאינה את אשי ה' מה כאן כהן אף להלן כהן מה להלן בעלים אף כאן בעלים הא כיצד [ה]מניח כהן ידיו תחת ידי בעלים ומניף אמר רבא בר אדא אמר ר' יצחק בכורים מאימתי

מקורות בגליון הגמרא: שמות כט; דברים יד; שם; דברים כו; שם; דברים כו; ויקרא ז

רש"י:

בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו. דכתיב בטהר (ב) לא יאכל כי קדש הוא נתן טעם לדבר כי קדש הוא שנפסל וכמו כן כל הקדשים שנפסלו: ה"מ היכא דקודם פסולו חזי. בטהר: אותה תאכלו. [דכתיב] כל בהמה מפרסת פרסה וגו' אותה תאכלו ולא בהמה טמאה שאין סימנין הללו בהו אלמא לאו הבא מכלל עשה: קרינא ביה וזר לא יאכל. דהוא סיפיה דהאי קרא וכל זר לא יאכל קדש לאו בקדשים משתעי אלא בתרומה כדכתיב ברישא דעניינא איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן: בכורים לפני החג בני קרייה נינהו לאחר החג לאו בני קרייה נינהו דכתיב בתר קרייה ושמחת בכל הטוב מעצרת ועד החג שהוא זמן שמחת לקיטת פירות מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא (בכורים פ"א משנה ו): הפרים לפני החג. חלה עליהן חובת קרייה ועבר עליהן החג שאינן ראוין עוד לקרייה ירקבו: כדרבי זירא. לעולם בראוין לקרייה לא מעכבא קרייה אבל באלו שעבר זמנן ואינן ראוין עוד לקרייה מעכבא קרייה כדרבי זירא: דאמר כל הראוי לבילה כו'. במסכת מנחות (דף קג:) תנן הרי עלי ששים ואחד עשרון מביא ששים בכלי אחד ואחד בכלי אחר דעד ששים יכולין ליבלל בכלי אחד אבל ששים ואחד קים להו לרבנן דאינן נבללין יפה והוינן בה וכי אינן נבללין מאי הוי והאנן תנן אם לא בלל כשר ומשני רבי זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו כו': מתני לה. להא דרבי אלעזר אמר רבי הושעיא כדרב אסי אמר רבי יוחנן דרב אסי אמרה משמיה דרבי יוחנן: הראוין לקרייה. מעצרת ועד החג: משיראו פני הבית. משיכנסו לעזרה והנחה לא מעכבת כלל: הא רבי יהודה. לרבי יהודה לא מעכבא הנחה דדריש והנחתו יתירא לתנופה ואין מקרא שנוי בהנחה לעכב ולרבנן דלא דרשי ליה להכי מיבעי להו לשנות בהנחה לעכב: והנחתו זו תנופה. קרי ביה והנחתו לשון ולא נחם אלהים וגו' (שמות יג) שהוא מנחה אותו לארבע רוחות ומעלה ומוריד: מאן תנא דפליג עליה. למימר הנחה מעכבא: רבי אליעזר בן יעקב היא. דנפקא ליה תנופה מקרא אחרינא: מה להלן בעלים. דההוא בבעלים משתעי דכתיב יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו וסמיך ליה ידיו תביאינה:

מאימתי

בכורים מאימתי חייבים עליהם. זר מיתה וכהן מלקות חוץ לחומה שמלאתו בפנים בעזרה:

יכול

תוספות:

כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן כו'. ואם תאמר אמאי לא משני מש"ה לא לקי דהוי לאו שבכללות דכולל פסול דיוצא וטמא ופסולין אחרים וי"ל דלפירוש הקונטרס דלעיל ניחא דפירש דלוקה דקאמר אינו רוצה לומר כ"א איסור בעלמא ומש"ה פריך נהי דמלקות לא הוי משום לאו שבכללות מ"מ איסורא מיהא איכא ולילקי דקאמר לאו דוקא* אבל לפירוש (ג) ר"י דלעיל קשה דפירש דלוקה דוקא קאמר כדפי' א"כ ולילקי דקאמר הכא דוקא קאמר ואמאי הלא הוי לאו שבכללות כדפי' ויש לומר דאין הכי נמי היה יכול לשנויי אבל עדיפא מיניה משני דלא *מיירי כלל *מזר שאכל חטאת לפני זריקה דפטור והא דאמר לעיל ר"ש (דף יז.) אם לאוכל חטאת לפני זריקה קל וחומר מתודה איסור בעלמא ולא מלקות: ואמר ליה ראוין לקריאה משקרא עליהן. והא דוקא מותר והאי לא אסורים אלמא קריאה מעכבת: הנחה אהנחה לא קשיא הא רבי יהודה הא רבנן דתניא רבי יהודה אומר כו'. ומדאוקי רבי יהודה והנחתו לתנופה (ד) ואם כן אין כאן שטי כתוב לעכב בהנחה ומסתברא דלא מעכב וקשה הרי קריאה דלא שנה הכתוב לעכב ומעכב לרבי שמעון ומנא ליה לרבי יהודה דהנחה דלא שנה הכתוב לעכב דלא מעכב ומשי"ח תירץ דלא קשה דהא גם לר"ש לא היתה קריאה מעכבת אי לא משום דגלי קרא מלא תוכל לאכול בשעריך כדלעיל כך נראה למשי"ח: ומאן תנא דפליג ארבי יהודה רבי אליעזר ברבי יעקב הוא דתניא וכו'. פירוש דאפיק תנופה מג"ש וא"כ והניחו והנחתו תרוייהו להנחה (ה) מעכבת וקשה דבפרק חרש* פרש"י בין והניחו בין והנחתו מיירי בתנופה וראייה דהתם מוכח דבעי ב' תנופות ומוכח מן והניחו והנחתו לכך פי' הר"ר אברהם בר יצחק דר"א בן יעקב ס"ל הכי דתרי קראי מיירי בתנופה ושתי תנופות הוו ולא מיירי כלל בהנחה (ו) דהנחה לא מעכבת והא [דקאמר] מאן דפליג עליה דר' יהודה הכי קאמר דמפיק ליה לתנופה מקרא אחרינא ורבנן דאית להו הנחה מעכבת היינו תנא קמא בר פלוגתיה דר' יהודה דמסכת בכורים פ"ג (משנה ו) דתניא עודהו בסל קורא והגדת היום עד שהוא גומר כל הפרשה כולה ואית ליה דליכא תנופה כלל ותרי קראי (ז) בהנחה מעכבת וקאמר ר' יהודה התם קורא עד ארמי אובד אבי וגו' הגיע לארמי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידיו תחתיו ומניפו וקורא כל הפרשה כולה וגומרה ובמילתיה דר' יהודה יש לתמוה דבמתניתין מפיק תנופה מוהנחתו שכתוב אחר כל הקריאה ואם כן מגליה דמתחלת הקריאה הוא מניפו ותו מגליה לרבי יהודה דכהן היה מניף דבקרא והנחתו לא כתיב ביה כהן ובקרא קמא דכתיב ולקח הכהן הטנא לא כתיב בהן תנופה:

רש"א (בגליון התוספות)

מסורת הש"ס

[מנחות עד:]
[זבחים לד. ע"ש נ"ע]
[נ"ל וזר לא יאכל כי קדש הם]
לעיל יז.
ב"ב פא: חולין סג: קדושין כה. יבמות קד: נדה סו: מנחות יח: קג: נדרים עג.
סוכה מז: מנחות סא:
ג"ז שם
ג"ז שם קדושין לו: [סוטה יט.]
[נ"ל וכתיב התם]

הגהות הב"ח

(א) גמ' בכליל תהיה לא תאכל ליתן לא תעשה: (ב) רש"י ד"ה בא הכתוב וכו' דכתיב בנותר. נ"ב בפ' המלואים: (ג) תוס' ד"ה כל וכו' אבל לפירוש דלעיל קשה דפירשתי דלוקה דוקא קאמר כדפרש"י אם כן וכו' שבכללות כדפרש"י וי"ל דאין הכי נמי דהוה יכול: (ד) ד"ה הנחה וכו' לתנופה אם כן אין כאן כתוב שנוי בהנחה לעכב ומסתברא דלא: (ה) ד"ה ומאן וכו' להנחה דמעכבת וקשה דבספרי דרש פרשת כי תבא בין והניחו בין: (ו) בא"ד והנחה לא מעכבת והא דקאמר הכא מאן תנא דפליג עליה דר' יהודה הכי קאמר מאן תנא דמפיק ליה לתנופה: (ז) בא"ד ותרי קראי והניחו והנחתו תרוייהו להנחה דמעכבת וקאמר ר' יהודה וכו' לא כתיב ביה תנופה:

[שם לא נמצא כלום רק בספרי וכן בפרש"י בחומש ועי' רש"א ומהר"מ]

הגהות הגר"א

[א] גמ' ר"א והניחו זו וכו' כשהוא אומר והנחתו הרי כו' מקיים והניחו זו תנופה כצ"ל (ועי' שנות אליהו פ"ג דבכורים):

מאימתי (א) מחייבין עליהן משיראו פני הבית כמאן כי האי תנא דתניא רבי אליעזר אומר בכורים מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים שבחוץ הרי הן כחולין לכל דבריהם שבפנים הרי הן כהקדש לכל דבריהם אמר רב ששת בכורים הנחה מעכבת בהן קרייה אין מעכבת בהן כמאן כי האי תנא *דתניא רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים רבי ישמעאל אומר יכול יעלה אדם מעשר שני בזמן הזה בירושלים ויאכלנו ודין הוא בכור טעון הבאת מקום ומעשר שני טעון הבאת מקום מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר אינו אלא בפני הבית מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח בכורים יוכיחו מה לבכורים שכן טעונים הנחה ת"ל דברים טו °ואכלת [שם] לפני ה' אלהיך וגו' מקיש מעשר לבכור מה בכור אינו אלא לפני הבית אף מעשר אינו אלא לפני הבית ואם איתא ליפרוך מה לבכורים שכן טעונין קרייה והנחה א"ר אשי נהי דעיכובא ליכא מצוה מי ליכא ולימא מצוה וליפרוך אלא אמר רב אשי כיון (ב) דאיכא בכורי הגר דבעי למימר שם כו °אשר נשבע [ה'] לאבותינו ולא מצי אמר לא פסיקא ליה וליהדר דינא ותיתי במה הצד משום דאיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח ומאי קסבר אי קסבר *קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא אפי' בכור נמי אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא אפילו בכור נמי תבעי אמר רבינא לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והכא בבכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית וחרב הבית ועדיין בשרו קיים ומקשינן בשרו לדמו מה דמו במזבח אף בשרו במזבח ומקיש מעשר לבכור וכי דבר הלמד בהקש חוזר ומלמד בהקש *מעשר דגן חולין הוא

הניחא

מאימתי חייבין עליהן · מיתה זר האוכלן: שלשה דברים · זו אחת מהן וכולן שנויין בספרי (ג): יכול יעלה אדם כו' · קסבר קדושת הארץ לא בטלה וצריך להפריש מעשרות וקאמר יכול יעלנו ויאכלנו בירושלים בלא פדיון: ת"ל כו' · לפיכך טעון בית ולקמיה פריך מאי שנא בכור דפשיטא ליה ובמעשר מיבעי ליה: מצוה מי ליכא · וכיון דמצוה איכא נפרוך נמי קרייה דמצוה: לא פסיקא ליה · ומיהו בישראל אפילו עיכובא איכא למימר: וניהדר דינא וניתי במה הצד · למה לי היקישא נימא בכור יוכיח וחזר הדין הצד השוה שבהן שטעונין הבאת מקום ואינן נוהגין אלא בפני הבית: צד מזבח · זה למתן דמים וזה להנחה: ומאי קסבר · האי תנא דפשיטא ליה בכור טפי ממעשר: אי קסבר קדושה ראשונה · של בית קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא כי היכי דסבירא ליה בקדושת הארץ וקא מיבעיא ליה מי קרינא ביה השתא בלא חומה לפני ה' אלהיך או לא וקא פשיט מעשר מבכור: אפי' בכור נמי · יקרב ויאכל דהא מאן דאית ליה קדשה לעתיד לבא סבירא ליה מקריבים אע"פ שאין בית כדאמרינן במגילה נקראת (דף י.): ה"ג ואי קסבר לא קדשה אפילו בכור נמי תיבעי · ואי קסבר קדושת הבית בטלה ומיבעיא ליה במעשר הואיל ואינו צריך לבית אי מתאכיל בירושלים לפני ה' קרינא ביה אי לא אפי' בכור נמי כי האי גוונא תיבעי ליה כגון בכור שנזרק דמו וחרב הבית ועדיין בשרו קיים מהו שיאכלוהו: אמר רבינא לעולם קסבר לא קדשה והכא · דקא פשיט ליה למעשר מבכור בבכור שאינו צריך לבית דומיא דמעשר עסקינן והא דפשיטא ליה דלא מתאכיל משום דאיתקש בשרו לדמו דכתיב ואת דמם תזרוק על המזבח וגו' ובשרם יהיה לך וגו' ויליף מיניה בשעה שהיא ראויה לזריקת דם אתה אוכל את הבשר ולא משנהרס המזבח: וכי דבר הלמד בהיקש · מן הדם: חוזר ומלמד · על המעשר בהיקש הא קיימא לן בזבחים באיזהו מקומן (דף מט:) שאין למדין בקדשים למד מן הלמד: חולין הוא · ובחולין למדין למד מן הלמד:

הניחא

יכול יעלה אדם מעשר (ד) בידו בזמן הזה · ויאכלנו בלא פדיון דקדושה (*ירושלים) לא בטלה לענין מעשרות:

ולימא מצוה כו' · פירוש שכן טעונין קריאה למצוה קודם שיאכל בכורים ומעשר שני אוכלין אותו בלא שום *קריאה ומה שקורין למעשר בשנה שלישית היה ואז לא היה נוהג כלל מעשר שני:

מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח · ויש למפרך שכן אסורים לזרים כדפריך רבה לעיל* והא דאמר בברייתא בכורים יוכיחו נ"ל דמיירי בבכורים שהופרשו בפני חורבן הבית דאם הופרשו אחר הבית אינן קדושין כלל וחולין הן דתנן פרק שני* דבכורים יש בתרומה ומעשר מה שאין כן בבכורים שהתרומה והמעשר אוסרין ויש להם שיעור ונוהגין בכל הפירות בפני הבית ושלא בפני הבית ובכורים אינן אלא בשבעה מינין ובפני הבית:

אפילו בכור נמי · נ"ל דמיירי אם עשה מזבח וזרק דמו אליבא (ה) דקדושת בית לא בטלה דמקריבין אע"פ שאין בית דבלא מזבח פשיטא דבכור לא דהא בעי מתן דם ואימורים ואם תאמר לימא דבכור דברייתא דקאמר מה בכור וכו' מיירי היכא דלא עשה מזבח וי"ל דלההוא ודאי לא הוה מדמי בכור למעשר ולא דמי ליה מעשר:

ואי סבר לא קדשה אפילו בכור נמי תיבעי · כך גרסת רש"י דמוקי ליה בבכור שנשחט ונזרק דמו קודם חורבן דההוא הוי דומיא דמעשר כדפ"ה וא"ת אי לא קדשה אם כן לא משכחת לה מעשר דקדושת הארץ בטלה וי"ל דודאי קדושת בית לא קדשה אבל קדושת הארץ קדשה לעתיד לבא לענין מעשרות אבל קשה דאי לא קדשה קדושת הבית לעולם א"כ במות מותרות דהא בהא תליא כדמוכח במגילה (דף י.) ואם כן יביא מעשר שני ויהא נאכל בכל ערי ישראל כדאמרינן בזבחים (דף קיב:) באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות וקדשים קלים ומעשר שני נאכלין בכל העיר וי"ל דמיירי שגדל לפני הבית שהוזקק להביאו למקום ובהכי ניחא נמי קושיא קמייתא ומסיק דלעולם לא קדשה כהאי גוונא אבל קשה לגירסא זו דאמרינן למסקנא דלא קדשה אם כן מאי מיבעי (ו) לעיל יכול יעלה פשיטא דלא יעלה בירושלים יותר משאר עיירות כיון דלא קדשה ותו גבי בכור נמי למה לי היקשא דבשרו לדמו תיפוק ליה (ז) דבלאו ההיקשא דהיכא דאכיל הוי להו כחוץ לחומה כיון דלא קדשה והוי ליה כאוכל קדשים בחוץ ועוד קשה דקאמר ולעולם דלא קדשה כו' ומקשינן בשרו לדמו משמע דאי אמר קדשה מתאכיל בכור בלא בית ולא הוי ממעטינן (ח) מהך היקישא וקשה דהא מוכח פרק קדשי קדשים (זבחים ס.) דמזבח שנפגם אין אוכלין קדשים קלים ואמאי הא מוכח הכא היכי דקדשה דנאכל אפילו ליכא מזבח ושאני הכא דלא קדשה לכן צריך לומר דגרים לעיל ואי סבר לא קדשה מעשר נמי והכי פירושא אפילו מעשר נמי לא יהא מתאכיל בירושלים כלל בלא פדיון דלא הוי כלל לפני ה' אלהיך ואין לתמוה אי לא קדשה אם כן לא משכחת מעשר דקדושת הארץ בטלה דודאי קדושת בית לא קידשה אבל קדושת הארץ קדשה לעתיד לבא לענין מעשרות ולא תליא הא בהא אבל הכא מיירי שאין המזבח כלל בנוי וגרים לעולם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא וטעמא דבכור לאו משום קדושת (ט) הארץ אלא משום דאתקש בשרו לדמו דבעינן שיהא המזבח קיים בשעת אכילת בשרו הלכך כל כמה דילפינן דבכור לא מתאכיל מעשר נמי לא מתאכיל בלא פדיון ואם תאמר ברייתא דאמרה בכורים יוכיחו מנלן דבכורים לא מתאכלי כשאין מזבח אם הונחו אלל מזבח וחרב דבעי למילף מעשר מינייהו ויש לומר דודאי הא דאמרינן בברייתא בכורים יוכיחו מיירי בבכורים שלא הובאו כלל בפני הבית עד לאחר חורבן ובודאי היה להש"ס להשיב דאם כן לא שייך כלל לדמות מעשר לבכורים אלו שהרי צריכים הנחה וצריכים לבית גם בשביל הנחה ולא בשביל אכילה לחוד ומעשר לא צריך לבית אלא בשביל אכילה לבד אלא דלא חייש ליה לפי שאינו נשאר במסקנא ומה שזקוק הש"ס להעמיד בבכור שנזרק דמו לפני הבית ואינו מעמידו כשהובא אחר הבית כמו בכורים משום דתנא מסיים קרא דהקיש הכתוב ואין נכון להעמיד בבכור שהוא אחרי הבית שלא דמי כלל למעשר דהא מחוסר מתן דם ואימורין כדפ"ל ולא שייך להקיש מעשר לבכור אלא דוקא כשאין הבכור צריך לבית אלא דוקא בשביל האכילה דלפני ה' והשתא הויא דומיא דמעשר דודאי במשא ומתן יכול להיות דומה מעשר לבכורים שהובאו אחר הבית אף על גב דלא נשאר במסקנא ובכור נמי שבתחלת הברייתא יכול היה להיות בבכור שאחר הבית אלא שאז לא היה טועה דהא לא שייך כלל לדמות לו מעשר והיינו דמותיב שכן אין טעון מתן דמים:

רישא

סז א מיי' פ"ג מהל' בכורים הל' א סמג עשין קלט:

רש"א קריאה והוידוי מעשר שני בשנה כו'

סח ב מיי' שם הל' ג:

סט ג מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' א סמג עשין קלו:

[דף יז: ולפנינו שגרסא רבא]

ע ד מיי' פ"א מהל' תרומות הל' ה ופ"ו מהל' בית הבחירה הל' טז:

[משנה ג]

הגהות הב"ח

(א) גמרא מאימתי חייבין כצ"ל ואות מ' נמחק: (ב) שם דאיכא בכורי הגר כ"ב עיין בתוס' ר"פ הספינה דף פא ד"ה למעוטי אדמת נכרי: (ג) רש"י ד"ה שלשה וכו' בספרי כ"ב ובמסכת תמורה דף כ"א:(ד) תוס' ד"ה יכול יעלה אדם מעשר שני בזמן: (ה) ד"ה אפילו וכו' אליבא דמ"ד דקדושת בית: (ו) ד"ה ואי וכו' מאי מיבעי ליה לעיל:(ז) בא"ד תיפוק ליה בלאו היקשא דכל היכא דאכיל הוי להו וכו' קשה דקאמר לעולם כצ"ל ואות ו' נמחק: (ח) בא"ד ולא הוי ממעטינן ליה מהך היקישא וכו' אין אוכלין קדשי קדשים וקדשים קלים: (ט) בא"ד וטעמא דבכור לאו משום קדושת הבית אלא:

זבחים ס. תמורה כא. [תוספתא סנהדרין פ"ג]

[חגיגה ג: וש"נ]

[זבחים נ:]

הניחא למאן דאמר בתר למד אזלינן אלא למאן דאמר בתר מלמד אזלינן מאי איכא למימר דם ובשר חדא מילתא היא: קדשי קדשים וכו': תנינא חדא זימנא מעשר שני והקדש שלא נפדו אמר רבי יוסי בר תנינא סיפא במעשר שני טהור וגברא טהור (א) דקא אכיל חוץ לחומה רישא במעשר שני טמא וגברא טמא וקא אכיל ליה בירושלים ומנ"ל דמחייב עליה משום טומאה *דתניא ר"ש אומר °לא בערתי ממנו בטמא *בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן מוזהר על אכילה איני יודע טומאת הגוף בהדיא כתיב °נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים וגו' אלא טומאת עצמו מנין *דכתיב °לא תוכל לאכול בשעריך ולהלן הוא אומר °בשעריך תאכלנו הטמא והטהור ותניא דבי רבי ישמעאל *אפילו טמא וטהור אוכלין בקערה אחת ואין חוששין וקאמר רחמנא היאך (ג) טמא דשרי לך גבי טהור התם הכא לא תיכול ומנ"ל דבר פדייה הוא *דאמר ר"א *מנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים ת"ל °כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה שנאמר °וישא משאות מאת פניו א"ר ביבי א"ר אסי מנין למעשר שני טהור שפודין אותו אפילו בפסיעה אחת חוץ לחומה שנאמר כי לא תוכל שאתו האי מבעי ליה לכדרבי *אליעזר א"כ לימא קרא לא תוכל לאוכלו מאי שאתו ואימא כולו להכי הוא דאתא א"כ לימא קרא לא תוכל ליטלו מאי שאתו ש"מ תרתי יתיב רב חנינא ורב הושעיא (ג) וקא מבעיא להו אפיתחא דירושלים מהו פשיטא הוא בחוץ ומשאו בפנים קלטוהו מחיצות הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו *תנא להו ההוא סבא בדבי רבי שמעון בן יוחי °כי ירחק ממך המקום ממילואך בעי רב פפא *נקיט ליה בקניא מאי תיקו אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן מעשר שני מאימתי חייבין עליו *משראה פני החומה מ"ט דאמר קרא °*לפני ה' אלהיך תאכלנו (שנה בשנה) וכתיב °(כי) לא תוכל לאכול בשעריך כל היכא דקרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך וכל היכא דלא קרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו לא קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך מיתיבי *רבי יוסי אומר כהן שעלתה בידו תאנה של טבל אמר תאנה זו תרומתה בעוקצה מעשר ראשון בצפונה ומעשר שני לדרומה והיא שנת מעשר שני והוא בירושלים או מעשר עני והוא בגבולין אכלה לוקה

רש"י

הניחא למאן דאמר כו' פלוגתא היא באיזהו מקומן*: רישא במעשר שני טמא · וקאכיל ליה בירושלים בלא פדייה: ה"ג והיכן מוזהר על אכילה שלא יאכלנו בטומאה איני יודע ת"ל לא תוכל וגו' כך היא שנויה בספרי וכשקבעוה כאן לא הספיקו לגומרה עד דאקשי גמרא טומאת הגוף בהדיא כתיב ביה ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ וגו' ומוקמינן לה ביבמות* במעשר (ד) מדכתיב כי אם רחץ הא רחץ טהור דטבל ועלה אוכל במעשר: (רבינו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה לא פירש יותר מכאן ואילך לשון תלמידו ר' יהודה בר' נתן*):(ה) כך הוא לשון הברייתא (כלומר) איני יודע להיכן מוזהר לכך תלמוד לומר לא תוכל וגו' והש"ס לא שביק ליה לאסוקי מילתיה אלא קדים ופריך ומתמה אמאי קאמר איני יודע הא טומאת הגוף בהדיא כתיבא נפש אשר תגע בו כו' לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ואמרינן ביבמות דהאי קרא במעשר שני קאמר דטבל ועלה אוכל כו': ולהלן הוא אומר · בבכור בעל מום (שנפדה) בשעריך תאכלנו ולעיל מיניה כתיב כי יהיה בו מום: אפילו טמא וטהור · דאע"ג דאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן (בכורות דף טו.) בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר תזבח ולא גיזה ואכלת ולא לכלביך בשר ולא חלב אפי' הכי טמא וטהור אוכלין אותו בקערה אחת דנאכלים בטומאת הגוף ובטומאת עצמן דכיון דטמא אוכל בהן הייני בטומאת הגוף אוכל הטהור וכשהטהור אוכל עמו לאחר שנגע בו הייני טהור אוכל טומאת עצמו שאכל את הטמא: האי טמא דשראי לך התם · בבכור בעל מום דכתיב ביה בשעריך הכא גבי מעשר לא תוכל והיינו לא תוכל לאכול בשעריך כלומר אי אתה רשאי לאכול מעשר שני בתורת בכור שכתוב בו בשעריך דבעל מום דבכור נאכל בטומאת עצמו ובטומאת הגוף וזה אסור: ומנלן דבר פדייה הוא · מעשר שני שנטמא דמדקאמר במתני' שלא נפדה מכלל דאי בעי פריק ואפילו בירושלים דאע"ג דמעשר שני טהור אינו נפדה בירושלים דכתיב כי ירחק ממך ונתת בכסף בריחוק מקום אתה פודה ולא בקירוב מקום (קדושין דף נו): ואין שאת אלא אכילה · והכי קאמר קרא כי ירחק ממך שיהא מעשר טהור חוץ לירושלים או אפילו הוא בירושלים אלא שאי אתה יכול לאוכלו שנטמא ונתת בכסף: אפילו בפסיעה אחת · אע"ג דכתיב ירחק דמשמע טובא ת"ל כי לא תוכל שאתו לנושאו ולהביאו לפנים מן החומה דהכתוב לא תלה הדבר בריחוק אלא בנטילה דכל זמן דאיכא למיעבד אכתי נטילה והבאה לפנים אפילו פסיעה אחת פודה אותו: לכדר' אלעזר · למעשר שני שנטמא: מאי שאתו · שמע מינה לכדרב אסי: יתיב רב חנינא ורב הושעיא אפיתחא דירושלים וקא מיבעי להו: ממלואך · מכל מילוי שלך ומשא של אדם חשיב מלואו דלא תימא ממך ממקלתך דכל זמן שרחק מקלתך יהא נפדה אלא כי ירחק ממלואך פדה אבל כשאתה בפנים או משאך בפנים לא רחק המקום ממלואך ושוב לא תפדה אלא ואכלת שם: בעי רב פפא · הוא מבפנים ונקיט משאו בקניא ארוך מבחוץ: מהו · כיון דלאו ממש על כתיפו הוא אין זה מלואו והרי הוא כמוטל לארץ ונפדה או דלמא כיון דנקיט ליה משאו קרינא ביה תיקו כן נראה בעיני רבי ועיקר: משיראה פני החומה · וחוץ לחומה דמתני' היינו דעייליה ואפקיה: דלא קרינא ביה לפני ה' אלהיך · דלא הכניסו לפנים: כהן שעלתה בידו תאנה של טבל ואמר תאנה זו תרומתה בעוקצה · בלד זנבה: מעשר ראשון בצפונה · בלד צפון שלה והוא אוחזה כנגד מזרח וכן מעשר שני בדרומה: תרומה בעוקציה כו' · דבעי ראשית שיהא שיריה ניכרין והלכך בעינן סיום והאי דתנן (דמאי פ"ז מ"ד) שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה במקומן פליג אהא דלא בעי ראשית שיהא שיריה ניכרין: *והיא שנת מעשר שני · ואותה שנה שניה שראוי ליתן בה מעשר שני: והוא בירושלים · כשקרא שמות הללו על אותה תאנה: מעשר עני בגבולין · או שהיא שנת מעשר שלישית ואמר מעשר עני בדרומה ולא אמר מעשר שני והוא אפי' בגבולין: לוקה

תוספות

רישא במעשר שני טמא וגברא טמא · או או קאמר דבחדא מינייהו לקי: הוא בפנים ומשאו מבחוץ מהו אמר ליה כי ירחק ממך המקום ממך ממלואך · כך גירסת הקונטרס וי"ג ממך לחודיה כלומר ממך גופך והרי גופו בפנים וקשה על זה דאם כן אדם שגופו בירושלים ופירות מעשר שני שלו בעירו א"כ לא יוכל לחללם כיון שגופו בירושלים וזה אינו דעד כאן לא מיבעיא ליה לרב פפא אלא בדנקיט קניא ואי לא (ו) קניא מודה דיכול לפדותם אע"ג דגופו בפנים כיון שהפירות חוץ לירושלים והוא טוען טעם דהא קרינן בו לא תוכל שאתו אף בגופו בפנים ושמא איכא למימר דשבקיה לקרא דממך דמשמע מגופך דאיהו קא דחיק ומוקמי אנפשיה היכא דלא שייך שם לא תוכל שאתו שאינו מחוסר טעינה כזה שהוא על כתפיו ורב פפא מיבעיא ליה בקניא כך נראה למשי"ח אבל על גירס' דממילואך קשה דממילואך היינו המשוי כדפירש הקונטרס (ז) *גבי משאו מבפנים וגופו מבחוץ וכיון שמשאו מבחוץ קרינן כי ירחק ממלואך וצ"ל דממלואך מגלה לנו דהגוף והמשוי בחד והוה ליה במקצת המשוי בפנים:

אמר רבי יוחנן מאימתי מעשר שני חייבים עליו משיראה פני הבית · וקשה דכיון דקודם שיראה פני הבית הכי נמי דמותר לאכלו חוץ א"כ למה הוזקק לעולם לפדות מעשר שני וי"ל דודאי ליכא לאו אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך אבל בלא פדייה לא:

מיתיבי רבי יוסי אומר כו' · ה"ה דמצי לאותובי (ח) מתניתין דאוקי לעיל סיפא במעשר שני טהור דאכיל חוץ לחומה אלא ודאי משני דעייליה ואפקיה אבל הכא קשיא מאי למימרא ובמתני' ליכא למפרך דהא קא *מהני ליה למלקיות דלא השמיענו שום חידוש בהם: הא

עין משפט נר מצוה

עא א מיי' פ"ג מהל' מעשר שני הל' א סמג לאוין רסד:

עב ב מיי' פט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' יא סמג עשין רמו:

עג ג מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' ח ופ"ג הל' ג סמג עשין קלז:

עד ד ה מיי' שם פ"ב הל' ח סמג שם:

עה ו מיי' שם הל' ו:

כדפירש הקונטרס כאן במשאו מבחוץ א"כ קרינן כי ירחק ממלואך כו' רש"א

הגהות הב"ח

(א) גמרא וקא אכיל ליה חוץ לחומה: (ב) שם טמא דשראי לך (גבי טהור התם) תא"מ ונ"ב ס"א גבי בכור: (ג) שם רב חנינא ורב הושעיא (וקא מיבעי להו אפיתחא דירושלים מהו פשיטא) תא"מ ונ"ב ס"א ור' הושעיא אפיתחא דירושלים וקא מיבעי להו פשיטא הוא כו': (ד) רש"י ד"ה ה"ג והיכן וכו' ביבמות במעשר שני מדכתיב: (ה) ד"ה איני יודע כך הוא לשון וכו' היכן מוזהר על כך תלמוד לומר וכו' למילתיה אלא וכו' ולא יאכל (ו) תוס' ד"ה הוא בפנים וכו' ואי לא נקט קניא מודה וכו' כיון שהפירות חוץ לירושלים והוא נושא אותם לירושלים דהא קרינן בו לא תוכל: (ז) בא"ד קשה דממילואך היינו המשוי כדפי' הקונטרס וכיון שמשאו מבחוץ קרינן ביה כי ירחק ממילואך לגבי משאו מבפנים וגופו מבחוץ וצ"ל כצ"ל ונ"ב ואין להקשות דלמא אה"כ דהוא גופיה פשיטא ליה דקרינן ביה [כי ירחק] די"ל דא"כ כ"ש בקניא דקרינן ביה כי ירחק ומאי קא מיבעי ליה לרב פפא: (ח) ד"ה מיתיבי וכו' לאותובי ממתניתין וכו' אלא דאמתני' ודאי משני וכו' ואמתניתין ליכא למיפרך מאי למימרא דהא קא מני להו למלקות:

מסורת הש"ס

[זבחים נ.]

[עד:]

וכוא חתני של רש"י ז"ל

יבמות עג:

רש"א ת"ל

פסחים לו: ב"מ נג. סנהדרין קיב:

[נ"ל אליעזר]

[נ"ל כי אם לפני כו']

[תוס' פ"ג ופ' תוס' ר"ס יב. ד"ס תנא כו']

רש"א מכ"ד מע"ש בירושלמי ואותה כו'

תורה אור

לא בערתי ממנו בטמא — דברים כו

נפש אשר תגע בו — ויקרא כב

לא תוכל לאכול בשעריך — דברים יב

בשעריך תאכלנו — שם טו

כי לא תוכל שאתו — דברים יד

וישא משאות — בראשית מג

כי ירחק ממך המקום — דברים יד

לפני ה' אלהיך — שם

לא תוכל לאכול בשעריך — שם

לוקה אחת וזר שאכלה לוקה שתים שאילו בתחלה אכלה אינו לוקה אלא אחת טעמא דאיתיה בירושלים הא בגבולין לוקה שלש (א) דאע"ג דלאו רואה פני חומה דעיילי ואפקי אי הכי מאי למימרא הכא במאי עסקינן כגון דעיילינהו בטיבלייהו וקסבר *מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין וסבר ר' יוסי מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי *והתניא רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי יוסי *לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על פירות שלא נגמרה מלאכתן ועברו בירושלים שיפדה מעשר שני שלהן ויאכל בכל מקום ועל מה נחלקו על פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בירושלים שבית שמאי אומרים יחזיר מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים וב"ה אומרים יפדה ויאכל בכל מקום ואי סלקא דעתך מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין הא קלטוהו מחיצות *אמר *רבה מחיצה לאכול דאורייתא מחיצה לקלוט דרבנן וכי גזור רבנן כי איתיה בעיניה בטבליה לא גזור רבנן רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא ותפשוט *בעיא דרב פפא:

מתני' הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו [ו] והשורט שריטה אחת על המת חייב שרט שריטה (ב) אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת *על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן *על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה רבי אליעזר אומר אם ניטלו כולן כאחת אינו חייב אלא אחת *ואינו חייב עד שיטלנו בתער רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט או ברהיטני חייב: גמ' תנו רבנן *לא יקרחו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קריחות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר קרחה לחייב על כל קרחה וקרחה בראשם מה תלמוד לומר לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים בלבד מנין לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לרבות כל הראש ואין לי אלא *בכהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתירות ישראל מנין נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף כאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף כאן על מת הני ד' וה' קריחות ה"ד אילימא בזה אחר זה ובחמש התראות פשיטא אלא

לוקה אחת. דלא הויא מידי טבל בקריאת שם זה וקאכיל מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר וקעבר אלאו דטבל אבל איסור תרומה דקאכיל ליכא דהא כהן הוא ונהי (ג) אי הוה אמר תרומת מעשר באמצעיתה הוי מאי אכיל כולה ולא לקי מידי דהוה תרומת מעשר לכהן והוא כהן ואמעשר ראשון ואמעשר שני לא לקי דהא אף לזרים שרי: הכי גרסינן טעמא דמעשר שני בירושלים ומעשר עני בגבולין הא מעשר שני בגבולין לוקה שלש: דעייליה. לירושלים וקרא עליה שם והדר אפקיה חוץ דחזא מעשר שני פני החומה הלכך לוקה שלש: אי הכי מאי למימרא. דבשלמא אי אמרת מעשר שני בגבולין לוקה שלש אע"ג דלא חזא פני החומה אשמועינן טובא דחייבין עליו אע"פ שלא ראה פני חומה ואיצטריך למיתניה משום דיוקא דידה הא בגבולין אלא אי אמרת בדעייליה ואפקיה מאי למימרא לא היא איצטריכא ולאו דיוקא דידה דהא פשיטא דאפילו כהן לוקה על הטבל וזר על התרומה ועל מעשר שני חוץ לחומה: דעיילה בטיבלה. להיא תאנה בירושלים דקלטוהו מחיצות למעשר שני העתיד ליתרם ממנה: וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין. ודמי כמאן דעייל מעשר שני בעיניה דהוה ליה ראה פני החומה והלכך כי אפקה לוקה עליו וכגון דאפקה נמי בטיבלה: שנגמרה מלאכתן. למעשר כדמפרש בזרעים (מעשרות פ"א מ"ה) מאימתי גמר מלאכתן למעשר בחיטין משימרח הכרי בדילועין משיפקסו כו': שיפדה מעשר שני. עדיין יש לו פדייה דכיון דלא נגמרה מלאכתן לא אמרינן כמי שהורמו דמיין וראה פני החומה ואין לו פדייה: יחזיר מעשר שני ויאכל בירושלים. דקסברי בית שמאי כמי שהורמו דמיין: יפדה ויאכל בכל מקום. מדמתני רבי יוסי אליבא דבית הלל יפדה ש"מ דהכי סבירא ליה דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ומדקאמר יפדה ש"מ דמתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין ולא ראה פני החומה ויש לו פדייה ואי ס"ד כו': רבינא אמר. הא דדייקינן לעיל הא בגבולין לוקה שלש וקא בעית מאי למימרא איצטריך כגון דנקיט ליה בקניא וקא משמע לן דכמאן דראה פני החומה דמי ולוקה משום לא תוכל אי הדר ארחקיה ואכליה ותפשוט מינה בעיא דרב פפא דבעא לעיל:

מתני' הקורח קרחה בראשו. על המת כדמפרש בגמרא: והמקיף פאת ראשו. (ד) משום דבעי למימר הי ניהו פאתי ראשו נקיט ליה: שרט. עושה חבורה בעצמו משום צער מתו: השורט שריטה אחת על המת חייב. הכא לאו דוקא נקט שריטה אחת אלא משום דבעי לפלוגי לקמיה בין שריטה אחת לשתי שריטות נקיט ליה נמי הכא וכמדומה דלא גרסינן ליה: שריטה אחת על ה' מתים או ה' שריטות על מת אחד. בגמרא מרבי ליה דחייב על כל אחת ואחת: חייב על הראש. על הקפת הראש חייב שתי מלקיות דשתי פאות יש לו לראש שהראש כשתי חתיכות מקום השיער חתיכה אחת ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת ומתחברות זו עם זו בצד האוזן מלפניו מקום שלוצין טנפל"א ושם נקרא פאה שהם סוף הראש מקום חיבור הפרקים ונמצא שיש לו שתי פאות לידעא מכאן ולידעא מכאן וחייב עליהן שתים אפילו נטלן בבת אחת בשתי ידיו ואע"ג דחד התראה קא מתרה ליה אל תקיף דזיל הכא פאה איכא וזיל הכא פאה איכא כדאמר לקמן גבי קרחה וגבי שריטה דמייתינן (ה) דחייב על כל קרחה וקרחה ועל כל שרט ושרט ונהי דהכא לא צריך לאתויי מקרא דמסתמא כי היכי דאמרינן ושרט לחייב על כל שרט ושרט ה"נ אמרינן פאת לחייב על כל פאה ופאה דהא לאו מיתורא דקרא שמעינן ליה כולי האי *כ"ש וגימגום כדאמרינן לקמן דסכינהו לחמש אצבעתיה נשא דאע"ג דליכא אלא חדא התראה מחייבינן ליה חמש: שתים מכאן. חמש פאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל מה שלמעלה עד הגידעא בכלל פאת הראש היא ושתי השיבולות כל אחד מהן לסוף הלחי ונקרא פאה ואחת מלמטה שיער שבין השיבולת באמצע הסנטר שלוצין מנטו"ן: ואינו חייב עד שיטלנו בתער. תנא קמא קאמר לה ורבי אליעזר פליג עליה: גמ' הכי גרסינן לא יקרחו קרחה יכול אפילו קרח כו' תלמוד לומר קרחה. דקרא יתירא (ו) הוא: בראשם מה תלמוד לומר. לאו דוקא קאמר ליה דהא ודאי איצטריך משום דהוה אמינא קרחה כל דהו אלא מידרש קא דריש ליה בראשם משמע כל הראש שלפי שאמר כו': ולא תתגודדו. בישראל כתיב ולא יקרחו בכהנים: בין העינים. בראש סמוך לפדחת: ואין לי. דחייב על כל הראש אלא כהנים דההוא בכהנים כתיב:

הא בגבולין לוקה. מדנקט והיא שנת מעשר שני והוא בירושלים שמע מינה דאילו היה בגבולין לוקה שלש: אמר רבא מחילה לאכול מדאורייתא מחילה לקלוט מדרבנן. הלכך לגבי דין פדייה לא אמרינן (ז) מתנה שלא הורמו כמי שהורמו דמיין לענין שקלטוהו ואסור לפדותו אבל לענין שלוקין בגבולין אמרינן כמי שהורמו דמיין והוי ראו פני הבית:

רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא. הא דאמר בגבולין לוקה שלש מיירי כשהאיש עומד *בין הקנים ונקיט ליה לקנה מבחוץ ואשמעינן דלוקה דבכך קרית ביה ראיית פני הבית ולוקה כשאוכלו במקומו דעדיין איתו בפנים לגמרי (ח) ולפשוט בעיא דרב פפא:

לחייב על כל קרחה וקרחה. היכי דמי אילימא בזה אחר זה ובחמש התראות פשיטא אלא בבת אחת ובחדא התראה. זו גירסת הספרים והקונטרס לא גריס בבת אחת אלא בחדא התראה וכן פי' לעולם בזה אחר זה ושמא היינו טעמא משום דאי בבת אחת הכל קרחה חדא היא ויש לייסב בבת אחת ומיירי שעשה שיעור ה' קרחות והוא הדין דבזה אחר זה כמי היה יכול להקשות אלא הכי קאמר אילימא גם בבת אחת ובחדא התראה: לא

עין משפט נר מצוה

עו א מיי' פ"ט מהל' איסורי ביאה הלכה ו:
עז ב מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' ה:
עח ג מיי' שם הל' ט:
עט ד מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הל' ד [סי' קמג] ופי"ב מהל' ע"ז הל' טו סמג לאוין סב טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף ט:
ג"י מהר"ם מבפנים
פ ה מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הל' ד [סימן קמ] ופי"ב מהל' ע"ז הל' א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף ב:
פא ו מיי' שם בהל' סנהדרין הל' ז [סי' קמא] ופי"ב מהל' ע"ז הל' ז סמג שם טוש"ע שם סעיף י: [ו] מיי' שם בהל' סנהדרין הל' ד סי' קמב:
פב ז מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' יב סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף ח:
פג ח מיי' שם הל' א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף א:
פד ט מיי' שם הל' ז סמג שם טוש"ע שם סעיף יא:
פה י מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף י:
פו כ מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף י:
[עי' תוס' שבועות ג. ד"ה ועל]
פז ל מ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:

מסורת הש"ס

[נדרים פה. קדושין נח: ב"ב קכג: חולין קל: בכורות יא.] [ג"ל והתנן] [מ"ש פ"ג מ"ו]
סנהדרין קיג. ע"ש ב"מ נג: ע"ש
[לעיל יט:]
שבועות כ: [וע"ש תוס' ד"ה חייב]
נזיר מ:
קדושין לו.
[יבמות ה. וש"נ]
ר"ת כן משמעתי וגירסת רש"א וכ"ש הוא וגי' רש"י יש כאן גמגום

תורה אור: ויקרא כא; דברים יד

הגהות הב"ח

(א) גמרא ואע"ג דלאו רואה וכו' דעיילה ואפקה וכו' כגון דעיילה בטיבלה וקסבר מתנות: (ב) שם במשנה שריטה (אחת) תז"מ וכ"ב ס"א אינו: (ג) רש"י ד"ה לוקה וכו' ונהי דאי: (ד) ד"ה והמקיף פאת ראשו משום. נ"ב כלומר לית ביה דבר חדש ע"ל בפרש"י ריש פירקין: (ה) ד"ה חייב וכו' דמייתינן מקרא דחייב על כל קרחה וכו' ושרט וה"נ הכא דהכא לא צריך וכו' כולי האי אלא ממשמעות' וכדאמרי' לקמן בדף זה ריש ע"ב דסכינהו וכו' חמש וגימגום הס"ד: (ו) ד"ה הכי גרסינן וכו' יתירא הוא. נ"ב ס"א כדאמרינן לקמן דסכינהו לה' אצבעותיו נשא דאע"ג דליכא אלא חדא התראה מחייבין עלה חמש: (ז) תוס' ד"ה אמר וכו' לא אמרינן מתנות וכו' שקלטוהו מחיצות ואסור לפדותו אבל לענין שלוקים בגבולין על אכילתו אמרי' כמי: (ח) ד"ה רבינא וכו' לגמרי ותפשוט:

פח א מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' טו סמג לאוין סב :

פט ב מיי' פ"ה מהל' נזירות הל' י סמג לאוין רכ :

צ ג מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' טו סמג לאוין סב :

צא ד מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף ט :

צב ה ו מיי' פ"ט מהל' שבת הל' ט סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שמ סעיף א :

[עי' באשרי]

צג ז מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' י סמג לאוין ס טוש"ע שם וטוש"ע י"ד סי' קפב סעיף ו :

צד ח מיי' שם הל' א סמג לאוין נא טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף א :

נגעים פ"ו מ"ב

צה ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד :

צו י מיי' שם סמג לאוין סב טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף ד :

צז כ מיי' שם הל' יב טוש"ע שם סי' קפ סעיף ח :

תורה אור

*אלא בחדא התראה מי מחייב והתנן *נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת לא צריכא דסך חמש אצבעותיו *נשא ואותבינהו בבת אחת דהויא ליה התראה לכל חדא וחדא וכמה שיעור קרחה רב הונא אומר כדי שיראה מראשו רבי יוחנן אומר משום ר"א *ברבי שמעון כגרים (*כתנאי כמה שיעור קרחה (א)כגרים) אחרים אומרים כדי שיראה מראשו אמר רב יהודה בר חביבא פליגי בה תלתא תנאי חד אומר כגרים וחד אומר כדי שיראה מראשו וחד אומר כשתי שערות ואיכא דמפיק שתי שערות ומעייל בכעדשה וסימנך *בהרת כגרים ומחיה בכעדשה *תנא הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג אמר רב יהודה שתים והתניא לקרחה שתים אימא וכן לקרחה שתים תניא נמי הכי *הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת שהוא חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר °לא ילבש גבר שמלת אשה : והמקיף פאת ראשו וכו' : ת"ר פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו תני תנא קמיה דרב חסדא *אחד המקיף ואחד הניקף לוקה *אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי דאמר לך מני רבי יהודה היא דאמר *לאו שאין בו מעשה לוקין עליו רבא אומר במקיף לעצמו ודברי הכל רב אשי אומר במסייע ודברי הכל : והמשחית פאת זקנו : ת"ר פאת זקנו סוף זקנו ואיזהו סוף זקנו שבולת זקנו : והמשרט שריטה אחת וכו' : ת"ר °ושרט יכול אפילו שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל °לנפש אינו חייב אלא על המת בלבד ומנין למשרט חמש שריטות על מת אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת ת"ל ושרט לחייב על כל שריטה ושריטה רבי יוסי אומר מנין למשרט שריטה אחת על ה' מתים שהוא חייב על כל (ג) אחת ואחת ת"ל לנפש לחייב על כל נפש ונפש והא אפיקתיה לביתו שנפל ולספינתו שטבעה בים

קסבר

דברים כב · ויקרא יט · שם

ה"ג אלא בחדא התראה · ולא גרסינן בבת אחת אלא דאתרו ביה חדא התראה ואתא איהו וקרח בזה אחר זה מי מיחייב והתנן כו' איהו חייב אלא אחת הואיל ולא אתרו בו אלא חדא התראה ואע"ג דשתייתו בזה אחר זה היא דשתייה בבת אחת כל היום ליכא : אל תשתה אל תשתה · מתרין בו לכל שתייה ושתייה : נשא · פירוש סם שמשיר את השיער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו : ואותבינהו בבת אחת · בה' מקומות דהוו להו ה' קריחות ובחדא התראה דכיון דבבת אחת קא עביד מאי חזית דחיילא התראה אהאי אצבע טפי מהאי והתראת ספק לא מיחשבא דהתראה אכולהו אצבעות שדיא ומנחא ולאלתר מתברר לו אם חושש להתראתו או לא : שיראה מראשו · שיראה מבשר הראש ערום : אמר רב יהודה בר חביבא פליגי בה תלתא תנאי · איכא דמפיק שתי שערות ומעייל כעדשה : וסימנך · דלא תימא מפיק כגרים ומעייל כעדשה משנה זו בהרת כגרים ומחיה כעדשה דהכא נמי בשעורי קרחה איכא כגרים וכעדשה ומהשתא ידעינן דלא אפיקנא אלא שתי שערות דירא מראשו לא הוו צריכים לאפוקי דשוה הוא לדברי כולם דאין זה שיעור קטן : הכי גרסינן תנא הנוטל מלא פי הזוג בשבת ולא גרסינן תניא : פי הזוג · חודן של מספרים : אימא וכן לקרחה שתים · ולפרושי אתא : במלקט · שערות לבנות מתוך שחורות דכיון דאדם מקפיד על שער לבן אחד שבין שערותיו שחורות כדי שלא יראה זקן אמרינן דכשהוא מלקט אותו מבין השחורות מלאכה חשובה היא לו וחייב משום גוזז כיון דחייש לגזיזה זו. שחורות מתוך לבנות לא גרסינן : אף בחול אסור · שמתנאה עצמו בנויי אשה : ואיזהו סוף ראשו · באיזה ענין יהא מקיף סוף הראש שיהא חייב בכל הקיפו : המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו · אחורי אזנו אין שיער כלום וכן במצחו אין שיער כלום אבל בצדעיו שבאמצע יש שיער ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבצדעיו למדת אחורי אזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש : דאכיל תמרי בארבילא · האוכל תמרים בכברה יהא לוקה בתמיה כלומר ניקף מה פשע שהוא לוקה לאו שאין בו מעשה הוי ולא לילקי : דאמר לך מני. השואל לך כמאן קאמרת ניקף לוקה אימא ליה ר' יהודה היא דאמר לעיל (דף: טז.) לאו שאין בו מעשה לוקין והיינו לאו שאין בו מעשה דניקף הוא דקא עבר אלאו דלא תקיפו דמטינן לקרא הכי לא תקיפו לא תניחו להקיף דמניח להקיף כמקיף א"נ מדאפקיה בלשון רבים דכתיב לא תקיפו משמע דאתרי קא מזהר רחמנא ניקף ומקיף : רבא אמר · לא צריכא לאוקומי כר' יהודה הך ברייתא דתני תנא קמיה דרב חסדא דקיימא במקיף את עצמו וקמ"ל דחייב תרתי משום מקיף ומשום ניקף דסד"א לא ליליקי אלא חדא קמ"ל : ודברי הכל · דלא צריך לתרוצי ר' יהודה היא : מסייע · מזמין השערות למקיף : שיבולת זקן · כולהו חמש פאות דקא חשיב במתניתין בכלל שיבולת הם : ת"ל ושרט · דמצי למיכתב לנפש לא תשרטו במקום ושרט לנפש לא תתנו לשון אחר ת"ל ושרט מריבויא דוי"ו : ר' יוסי אומר כו' · ר' יוסי מוסיף חיובי : הא אפיקתיה לביתו שנפל · והא ודאי ר' יוסי לא פליג בההיא דהילך יהא מוציא הפסוק מידי פשוטו :

קסבר

לא צריכא שסך ה' אצבעותיו נשא · ותימה אכתי מאי תירץ כיון דליכא אלא חדא התראה אמאי מחייב ה' ואי משום דעשה בבת אחת מה בכך כיון דחד לאו היכא וכי אדם אוכל ב' זיתי חלב בבת אחת ובחדא התראה מי מחייב שתי מלקיות משום דהויא ליה התראה אכל חדא וחדא ויש לומר דשאני הכא דגלי קרא (ג) אכל קרחה וקרחה דקרחות מחלקות כגון גופים מוחלקין מיהו קשה למה הוצרך לפרש בקרחה דעל ידי נשא לוקמי (ד) בקרחה בידו שיעור ה' קרחות בבת אחת ומ"מ לא קשה מהא דנזיר שותה כו' דשאני הכא דגלי קרא דקרחות מחלקות כמו גופים מוחלקין ויש לומר דלא מתוקמא ליה בקרחה וקרח בידו בבת אחת משום דקרח בידו קרחה במקום אחד והכל אחד בלי הפסק שיעור בינתים וכה"ג חשיב הכל קרחה אחת ואין כאן על כל קרחה וקרחה להכי מוקי לה בה' אצבעותיו בנשא ואותבינהו בבת אחת ופי' בה' מקומות רחוקים קצת זה מזה שיש הפסק שיעור בין קרחה לקרחה וקרינן ביה על כל קרחה וקרחה ואם תאמר סוף סוף לוקמה אפילו בזה אחר זה ובחמשה מקומות רחוקים קצת כדפי' ומיתוקם שפיר גם בקורח ותולש בידו בלא נשא ובחדא התראה משום דגלי קרא דקרחות מחלקות ומתוך פי' הקונט' משמע דא"כ לא היה מחייב כי אם הקרחה קמייתא שהיתה בידו בתוך כדי דיבור להתראה דאינך קרחות לא מיחייב משום דאינם בתוך כדי דיבור להתראה ומצי למימר אישתלאי וקשה כיון דהתחיל לעבור תוך כדי דיבור להתראה לא מצי למימר אישתלאי כדמוכח פרק י' יוחסין (קדושין דף עז: ושם) גבי *ה' אלמנות בזה אחר זה דמחייב אכל חדא וחדא ואפי' בחד התראה משום דגופים מוחלקים אע"ג דליכא בתוך כדי דבור כ"א באלמנה קמייתא לכך נראה דאין הכי נמי הוה מצי לאוקומי בזה אחר זה כדפי' אלא נקט בבת אחת לרבותא דאפילו באות' דהוה קשה ליה מיחייב ומתוקמא שפיר כך פירוש בשיטה ומיהו (ה) ניחא לפירוש דגרסינן בבת אחת וכו' אבל לגירסא ראשונה דגרס אלא בחדא התראה פירוש ומשום קרחה זה אחר זה מאי איכא למימר וי"ל דמ"מ קאמר בבת אחת לרבותא טפי דאפי' בבת אחת משכחת לה בחמשה מקומות מוחלקין בהפסק שיעור כגון דסך אצבעותיו בנשא וכל שכן בזה אחר זה דמיתוקמא בה' מקומות אפי' בקורח בידו :

במלקט *(שחורות מתוך לבנות) שהוא חייב · פרשב"ם דאתא דוקא כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה:

על

[נ"ל ג']

[נ"ל לבנות מתוך שחורות]

קדושין עז: נזיר לח: מב. חולין פב: [לקמן כא.]

[ב"ק פו.]

[גיר' רי"ף ר"א בן שמוע]

שבת צד:

[שם ותוספתא דשבת פ"י ע"ש]

[סנהדרין סט:]

[לעיל ד: וש"נ]

הגהות הב"ח
(א) גמרא כתנאי כמה שיעור קרחה רבי"א אומר כגרים אחרים אומרים :
(ב) שם על כל אחד ואחד ת"ל לנפש :
(ג) תוס' ד"ה לא צריכא וכו' דגלי קרא דחייב אכל קרחה וקרחה דקרחות מחלקות כמו גופים מוחלקין : (ד) בא"ד לוקמי בקורח בידו וכו' וי"ל דלא מיתוקמא ליה בקורח בידו שיעור ה' קרחות בבת אחת דהקורח בידו קרחה במקום אחד והכל כיחד בלי הפסק שיעור בינתיים כה"ג כצ"ל ואות ו' נמחק : (ה) בא"ד ומיהו הא ניחא למאי דגרסינן בבת אחת :

מסורת הש"ס

קסבר רבי יוסי שריטה וגדידה אחת היא וכתיב התם למת אמר שמואל המשרט בכלי חייב מיתיבי שריטה וגדידה אחת היא אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי הוא דאמר כרבי יוסי תני תנא קמיה *דרבי יוחנן על מת בין ביד בין בכלי חייב על עבודת כוכבים ביד חייב בכלי פטור והא איפכא כתיב °ויתגודדו במשפטם בחרבות וברמחים אלא אימא ביד פטור בבלי חייב: וחייב על הראש: מחוי רב ששת בין פירקי (א) רישא: ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה: מחוי רב ששת בין פירקי (ב) דיקנא: רבי אליעזר אומר אם נטלן וכו': קסבר חד לאו הוא: ואינו חייב עד שיטלנו בתער: ת"ר °ופאת זקנם לא יגלחו *יכול אפי' גלחו במספרים יהא חייב ת"ל °לא תשחית אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב תלמוד לומר לא יגלחו הא כיצד גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער: רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט ורהיטני (יהא) חייב: מה נפשך אי גמיר גזירה שוה ליבעי תער אי לא גמיר ג"ש מספרים נמי [לא] לעולם גמיר ג"ש וקסבר הני נמי גילוח עבדי: **מתני'** הכותב כתובת קעקע "כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע *בידו ובבחול ובכל דבר שהוא רושם ר"ש בן יהודה משום ר' שמעון אומר אינו חייב עד שיכתוב שם *את השם שנאמר °וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה': **גמ'** אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי עד דיכתוב (ג) אני ה' ממש אמר ליה לא כדתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' ולא אחר: אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע *אמר רב (ד) *נחמן בריה דרב איקא שפוד שפחות וגומות רב מלכיו בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיא רב פפא אמר מתניתין ומתניתא רב מלכיא שמעתתא רב מלכיו וסימניך מתניתא מלכתא מאי בינייהו איכא בינייהו שפחות רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא רב אשי אמר "כל מקום שיש שם מכה מכתו (ה) מוכיח עליו: **מתני'** "נזיר שהיה *שותה יין כל היום אין חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת "היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת "היה מגלח כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תגלח אל תגלח והוא מגלח חייב על כל אחת ואחת "היה לבוש בכלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תלבש אל תלבש והוא פושט ולובש חייב על כל אחת ואחת

יש

רש"י

קסבר רבי יוסי שריטה וגדידה אחת היא. דתרוייהו בין ביד בין בכלי וכתיב בגדידה למת לא תתגודדו ולא תשימו קרחה וגו': המשרט בכלי חייב. הא ודאי פשיטא לכולי עלמא דעיקר גדידה משמע בכלי ועיקר שריטה משמע ביד וקאמר שמואל המשרט בכלי על המת חייב ולא קאמר המגדד בכלי לאשמועינן דהא שריטה שייך בכלי והעושה חבורה בעצמו בכלי על המת חייב שתי לאוין משום משרט ומשום מגדד דגדידה ושריטה אחת היא דתרוייהו בין ביד בין בכלי: מיתיבי גדידה ושריטה אחת היא. כלומר בין שריטה בין גדידה ענין חבורה הם ושניהם על מת אלא שריטה ביד גדידה בכלי וקשיא לשמואל דאמר תרוייהו בין ביד בין בכלי דמדקאמר המשרט בכלי ולא קאמר המגדד בכלי מכלל דשריטה שייכא בכלי כגדידה: על המת בין ביד בין בכלי חייב. דשריטה וגדידה כתיב דתרוייהו אסרינהו רחמנא: על עבודת כוכבים. דיש עבודת כוכבים שעובדין אותה בכך שעושין בבשרם חבורות ופצעות: ביד חייב. דדרך עבודתה בכך ואפי' עבודת כוכבים שאין עבודתה בכך חייב דעבודה גמורה היא ביד: והא איפכא כתיב. דבכלי דרך עבודה הוא לעבודת כוכבים דכתיב ויתגודדו כמשפטם עשו גדידה כדרך שהיו רגילין לעשות בחרבות וברמחים אלמא דרך עבודה בכלי: בי פירקי דרישא. מקום הפרקים שמתחברים שם פירקי העצמות והיינו בצדעים. פרק יונט"ר: בי פירקי דדיקנא. פרק ראשון של זקן היינו תחת האוזן מקום שלחי התחתון יוצא משם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ושתי השבולת שבסנטר מקום חבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד שמכאן ומכאן נקרא פאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה הוא השיער שבין ב' השבולת שבסנטר ופרק הוא בפני עצמו: ופאת זקנם לא יגלחו. גבי כהנים כתיב ולא תשחית את פאת זקנך בישראל כתיב וילפינן להו בג"ש האי מהאי דפאה פאה והכי אמרי' בהדיא בפרק קמא דקדושין (דף לה:) ג"ש דפאה פאה להכי הוא דאתא דתניא לא יגלחו כו': ת"ל לא תשחית. ומספרים אינן משחיתים שאין חותכין שיער בגלד עיקר כתער: גילוח שיש בו השחתה. דרך לגלח בו ומשחית והיינו תער אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ומספרים מגלחין ואין משחיתים: אי גמיר גזירה שוה. ההיא גזירה שוה דפאה פאה קאמר ובמסכת קדושין היא (שם): מספרים מנא ליה. דמותר לגלח בהם דלא קאסרי אלא מלקט ורהיטני שיש בהן השחתה: גילוח עבדי. השתתן עושה גילוח כלומר גילוח מיקרי לדרך לגלח בהן: **מתני'** כתובת קעקע. כותב תחלה על בשרו בסם או בסיקרא ואח"כ מקעקע הבשר במחט או בסכין ונכנס הצבע בין העור לבשר ונראה בו כל הימים קעקע פויינטוורי"ר ואסור לכתוב שום כתיבה בעולם על בשרו בענין זה שכך גזירת הכתוב: את השם. מפרש בגמרא דשם עבודת כוכבים קאמר: **גמ'** עד שיכתוב אני ה' ממש. על תיבות הללו אני ה' אתה מחייבו משום כתובת קעקע: וכתובת קעקע לא תתנו בכם. שום כתובת קעקע לא *יעשו לפני שאני ה' ואסורין אתם לכתוב שם אחר על בשרכם אלמא עיקר חיובא משום שם עבודת כוכבים הוא ומיהו אסור לכתוב שום כתיבה בעולם אפי' לר"ש אלא דחיוב מלקות ליכא: אפר מקלה. דוקא קאמר לפי שקשה היא ומקעקעת מקום המכה והרושם נראה שם אחר זמן אבל עפר בעלמא לא: ספוד. בפ' אין לדין (ביצה דף כח:)(ו)שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו א"ר מלכיו א"ר אדא ושומטו ומניחו בקרן זוית והיינו שמעתתא דעילויה מילתא דאמורא אמרה: שפחות. משנה היא בפ' אע"פ (כתובות דף נט:) ר' אליעזר אומר אפי' הכניסה לו מאה וכו' אמר רב מלכיו א"ר אדא (ז) הלכה כרבי אליעזר (שם סא:) והיינו משנה דאמתני' קאי ולא קאמר מילתא באפי נפשה: גומות. (ח) *בנדה בבא סימן (דף נב.) ר' חלבו אמר רב הונא שתי שערות שאמרו צריך שיהא בעיקרן גומות רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין בו שערות: בלורית. בפרק אין מעמידין בע"ז (דף כט.) ת"ר עובד כוכבים המסתפר מישראל כו' וכמה אמר רב מלכיו אמר רב אדא (ט) שלש אצבעות לכל רוח והיינו מתניתא: אפר מקלה. הכא (י) ושמעתא היא דלאו אמתני' קאי אלא מילתא באנפי נפשה קאמר אסור לו לאדם כו': גבינה. נמי באין מעמידין דקתני במשנה וגביעות בית אונייקי ובעי בגמרא מ"ט אמר רב מלכיא אמר רב אדא (כ) מפני שמחליקין כו' והיינו משנה דאמתני' קאי: מתני' ומתנית'. רב פפא אסימנא דרב מלכיו קאי לגרועי מיניה שפחות דכולהו מתני' רב מלכיא אמרינהו כלומר משנה דשפחות דאוקמת כרב מלכיו רב מלכיא אמרה ומתניתא דקאמר לאו דוקא אלא דבסימנא דרב מלכיו ליכא מתני' ושמעתתא רב מלכיו ומה שנשאר מן השמעתות בסימנו של רב מלכיו דהיינו ספוד וגומות רב מלכיו אמרינהו והייט דקאמר איכא בינייהו שפחות ולא קאמר שפחות ואפר מקלה אלא שפחות גרידא מגרעינן ודרב מלכיו כדקאי: מתניתא מלכתא. משניות וברייתות עיקר הן והיינו סימן מי ששמו דומה לנקבה מוקמינן כולהו מתנייתא דהוו נמי לשון נקבה אליביה והייט רב מלכיא ששמו דומה לנקבה ומשמעותו של שם נמי משמע לשון מלכות והיינו משניות וברייתות שהן עיקר ולא שית שמעתות ואית דמפרש איכא בינייהו שפחות (נ) ומקלה משמע שפחות ושבנגדה כך לשון ח"ה: ריבדא. מכה: כוסילתא. כלי שמכה בו בלע"ז פליימא: **מתני'** היה לבוש כלאים. אחד מן השוק ולא נזיר:

יש

תוספות

על עבודת כוכבים ביד חייב. פי' הקונטרס חייב מיתה(מ) בכדרכה ולקי שלא כדרכה מלא תעבדם יתירא בכלי פטור דאינו בכלל עבודה דאינו (חייב) אלא ביד:

רב אשי אומר מכתו מוכחת עליו. וכן הלכה:

ואפילו

עין משפט
נר מצוה

צח א מיי' פי"ב מהלכות ע"ז הלכה יא סמג לאוין פא טוש"ע יו"ד סי' קפ ס"א:
צט ב טוש"ע שם ס"ג:
ק ג מיי' פ"ה מהלכות נזירות הלכה י סמג לאוין רכ:
קא ד מיי' שם הל' טו ופ"ג מהל' אבל הל' ד סמג שם וסי' רלד:
קב ה מיי' פ"ה מהל' נזירות הל"ג סמג לאוין רכ:
קג ו מיי' פ"י מהלכות כלאים הל' ל סמג לאוין רפג:

[בכל המקומות איתא ר' חנינא]

הגהות הב"ח

(א) גמ' בין פירקי דרישא: (ב) שם בין פירקי דדיקנא: (ג) שם בריה דרבא לרב אשי עד דיכתוב. נ"ב פי' היה שואלו אם כך הוא פי' המשנה: (ד) שם אמר רב חיננא בריה דרב איקא שפוד: (ה) שם מכתו מוכחת עליו: (ו) רש"י ד"ה שפוד בפרק אין לדין אמר שמואל שפוד שצלו וכו' א"ר אדא בר אהבה שומטו: (ז) ד"ה שפחות וכו' א"ר אדא בר אהבה הלכה כר"א: (ח) ד"ה גומות שמעתתא היא בפ' בא סימן לענין מיאון אמר ר' מלכיו אמר ר' אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין שם שתי שערות גדולה היא ואינה ממאנת דאין גומא אא"כ היה בה שער ונשרו הס"ד: (ט) ד"ה בלורית וכו' א"ר אדא בר אהבה שלש: (י) ד"ה אפר וכו' שמעתא כצ"ל ואות ו' נמחק: (כ) ד"ה גבינה וכו' אמר ר' אדא בר אהבה מפני: (ל) ד"ה מתניתא מלכתא וכו' שפחות ואפר מקלה דמשמע: (מ) תוס' ד"ה על וכו' חייב מיתה אף שלא כדרכה ולקי:

[גי' רי"ף ורא"ש דרב נחמן]
קדושין לה: נזיר מ: נח:
[צ"ל בדיין]
[בפס"מ ל"ג את]
ע"ז כט. ביצה כח: כתובות סא: נדה נב.
קדושין עו: חולין פב: נזיר לח: מב.
בפ"י תעשו לפי כו'
רש"א שמעתתא היא לענין שתי שערות (אפילו בגומא אחת) במס' נדה כו': בלורית כו'

ויקרא כא / ויקרא יט / מ"א יח / ויקרא יט / רש"ל / שם

יש *חורש תלם א' וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם ובשביעית ויום טוב וכהן ונזיר בבית הטומאה חנניא בן חכינאי אומר אף הלובש כלאים אמרו לו אינו השם אמר להם אף הנזיר לא הוא השם: **גמ'** *(אמר רב ביבי אמר ר' יוסי (א) פושט ולובש לובש ממש או) אפי' מכנים ומוציא בית יד אונקלי שלו מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי רב אשי אומר "אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב: יש חורש תלם וכו': "א"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו "החופה בכלאים לוקה אמר *להן רבי יוחנן לאו משנתנו היא זו יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור ובחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם האי חורש דמחייב משום כלאים היכי משכחת לה לאו דמוכסי בהדיה ראזיל א"ל *אי לאו דדלאי לך *חספא מי משכחת מרגניתא תותה אמר ליה ריש לקיש לר' יוחנן *אי לאו דקילסך גברא רבה הוה אמינא מתני' מני רבי עקיבא היא דאמר המקיים כלאים לוקה מאי רבי עקיבא דתניא *"המנכש והמחפה בכלאים לוקה רבי עקיבא אומר אף המקיים מאי טעמא דר' עקיבא *דתניא °שדך לא תזרע כלאים אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל (°בהמתך לא תרביע) כלאים שדך לא (תזרע כלאים) אמר ליה עולא לרב נחמן °ולילקי נמי משום זורע ביום טוב א"ל *תנא ושייר א"ל *תנא (ג) קתני שמונה ואת אמרת תנא ושייר אמר(ג)רבא א) "יש חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק מלאכות ביום טוב אמר ליה (ד) *עדא תהא איתיביה אביי ואין חילוק מלאכות ביום טוב ב) והתנן ג)המבשל גיד (ה) בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש לוקה משום אוכל גיד °ולוקה משום מבשל ביום טוב שלא לצורך ולוקה משום מבשל גיד בחלב ולוקה משום אוכל בשר בחלב ולוקה משום

א) [פסחים מח.] ב) נ"ל והתניא ג) פסחים מז: ע"ש ביצה יב: ע"ש

רש"י

יש חורש תלם אחד. יש עובר בלא תחרוש בשור ובחמור ונלקטים עליו איסורים הרבה עם אותו לאו בלבד ובהא לא קא עסיק שיהא חורש בכמה שוורים וכמה חמורים והרי נלקטים איסורין הרבה עליו דלכל הפחות קאמר ואלאו דכלאים קאי ללקוט עליו כל איסורין שהוא יכול: והן מוקדשין. בגמ' מוקי ליה בבכור (ו) בכור שור ופטר חמור וקעבר בהן משום לא תעבוד בבכור שורך ואליבא דרבי יהודה דאמר בפ"ק דבכורות (דף ט:) פטר חמור אסור בהנאה דבכלל לא תעבוד הוא ואע"ג דבקרא כתיב בכור שורך איהו דריש לי' בכור שורך למעוטי שותפות ולא למעוטי פטר חמור אי נמי מתני' כמאן דממעט פטר חמור מהכא שור וחמור דקתני במתני' לאו דוקא דשור ושה קאמר והאי דנקט חמור משום לישנא דקרא דגבי כלאים כתיב שור וחמור והוא הדין לכל שני מינין ומשום הנאה דמיתהני מהקדש והוה ליה הזיד במעילה לא לקי דבכור לאו בר מעילה הוא דהא ממון כהן הוא דאין מעילה אלא בקדשי גבוה דמקדשי ה' כתיב ואין מעילה בבכור אלא בנהנה מן האימורים אחר זריקת דמים דהנהו לגבוה ניהו והוא הדין לכל קדשים קלים ובקדשי קדשים יש בהן מעילה לפני זריקת דמים דלגבוה ניהו אבל משנזרק הדם זכו בהו כהנים משולחן גבוה והוה ליה ממון כהן ואין בו מעילה וכן מוכח בר"ה (דף כח.) בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עולה דבת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לחולין שלמים דלאו בני מעילה ניהו לא נפקי לחולין והכי נמי מוכח במס' מעילה ובכמה דוכתי: וכלאים בכרם. דמכסי בהדי דאזיל ומחפה(ז)*)בזורע: שביעית. נמי משום זורע בשביעית: ויום טוב. דקעביד חרישה ביו"ט: כהן. והוא נזיר והולך במקום טומאה אחר מחרשתו דאיכא חד לאו משום כהן לנפש לא יטמא בעמיו וחד משום נזיר על כל נפשות מת לא יבוא: אינו השם.(ח)אינו לאו זה נלקט עליו משום חרישה אלא משום לבישה: אף נזיר. נזיר וכהן קאמר ולא דייק: אינו השם. אין לאו שלו בא עליו משום חרישה אלא משום כניסה שנכנס למקום טומאה: **גמ'** אפילו מכנים ומוציא בית יד אונקלי שלו. מכנים ומוציא ידו בבית יד חלוקו דמי כפושט ולובש: עיולי ואפוקי. ממש: בחבורה. נראה לי יום אסיפה או יום וועד היה להם שקורין חבורה: דדלאי. הגבהתי: מי משכחת מרגניתא. דאי לאו דאמרי לך הוי אמרת חורש דמחייב בכלאים לאו משום זורע אלא משום (מקום) מקיים דשביק ולא עקר להו: אי לאו דקלסך גברא רבה. רבי ינאי (ט) הוה מוקימנא מתניתא דמחייבא חורש בכלאים דמשום מקיים הוא וכרבי עקיבא ומאן דאית ליה מקיים בכלאים פטור פוטר נמי במחפה אבל רבי ינאי קלסך והודה לך דמחפה משום זורע מיחייב לכולי עלמא דמדקאמר רבי ינאי המחפה בכלאים לוקה ולא קאמר מקיים בכלאים לוקה ש"מ דעדיף ליה מחפה ממקיים דמחפה כזורע חשיב ליה וחייב לכולי עלמא וכי אמרת ליה לא משנתנו היא הודה לדבריך שיפה אמרת ואי לאו דקלסך הוה אמינא טעם דמתניתין משום מקיים דמקיים בכלאים לוקה לרבי עקיבא וכן בשביעית משום חורש מחייב ליה תנא דמתניתין ומאן דפטר במקיים פטר נמי במחפה: מאי רבי עקיבא דתניא המנכש והמחפה. ולא גרסינן דתנן דברייתא היא ולא משנה: המנכש והמחפה בכלאים לוקה רבי עקיבא אומר אף המקיים. טולה רבי עקיבא קאמר לה המנכש והמחפה בכלאים לוקה דמקיים הוא סר"ע כו'. והכי מתני ליה במועד קטן ורבנן דפליגי עליה דרבי עקיבא סבירא להו מחפה אינו לוקה דמאן דפטר במקיים פטר במחפה והמנכש עוקר עשבים רעים כדי שיגדלו האחרים יותר לוקה דחשיב כזורע כלאים: בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים. ושמעינן ליה הכי כלאים שדך לא דעקרינן ליה מפסוקיה לדרשא (י) דהוה מצי למיכתב בהמתך כלאים לא תרביע ומדסמך כלאים לשדה שמע מינה להכי הוא דאתא: ולילקי נמי משום זורע. דהא נמנו וגמרו דמחפה זורע הוא כדאמרן: ואין חילוק מלאכות ביום טוב. אם עשה שתים ושלש מלאכות בהעלם אחד או עשה מלאכה שיש בה (כ) שתים אינו חייב אלא אחת למ"ד (שבת דף ע.) הבערה לחלק יצאת סבירא ליה אין חילוק מלאכות ביו"ט דביו"ט לא יצאת הבערה ומ"ד נמי הבערה ללאו יצאת ונפקא ליה חילוק מלאכות מועשה אחת מהנה הני מילי באיסורי דאית בהן חיוב חטאת כגון מלאכות דשבת דזדונן כרת ושגגתן חטאת דבההיא פרשה דועשה מאחת מהנה קמיירי בחטאת אבל יו"ט דחיוב מלקות הוא ואין זדונו כרת אין בו חילוק מלאכות: לוקה משום מבשל. גיד ביום טוב ומשום מבשל בשר בחלב קסבר יש בגידין בנותן טעם תלתא לא תבשל כתיבי חד לאכילה וחד להנאה וחד לבישול בשחיטת חולין (דף קטו:):

*)[נ"ל כזורע או צ"ל בזורע]

תוספות

ואפילו לא שהה אלא (ל) להפשיט מלבוש חייב. ובלא שהה לא מיחייב ולא דמי דין זה להך דפ"ב דשבועות (דף יז: ושם) דאיבעיא להו מי צריך שהייה למלקות גבי טומאת מקדש ונזיר בקבר דשמא מחייב בלא שהה והכא אמרי' דלא מיחייב בלא שהייה דלא דמי לשהייה דהתם דכיון דבידו לפרוש מן הטומאה כי נמי לא שהה כדי השתחוואות דין הוא דמחייב אבל הכא דאין לו שהות לפשוט וללבוש אין כאן עבירה אחרת דעדיין הלבישה הראשונה קיימת דהתם נמי אינו חייב עד שיוכל לפרוש מן הטומאה:

(לעיל ע"א) **מחוי** ליה רב ששת בין פירקי. לפ"ה כדאיתא שתים מכאן ושתים מכאן ולפר"ת כמו שפירש בשבועות (דף ג.):

(נ"ח שם) **לא** יגלחו. וא"ת מאי מייתי מלא יגלחו הא גבי כהנים כתיבא וי"ל דגמרינן מיניה:

החורש בשור וחמור והן מוקדשין. (מ) ופ"ה בכור שור עובר משום לא תעבוד בבכור שורך וחמור קדשי בדק הבית ולקי משום דהזיד במעילה באזהרה וי"א פטר חמור וכמ"ד אסור בהנאה ולא נהירא דאינו כן דליכא למ"ד דלקי הנהנה ממנו ולא נראה לר"י פירוש הקונטרס דפירש דחמור לקי מלאו דהזיד במעילה דבגמ' קאמר מידי דליתיה בשאלה לא קתני והקדש דמתני' מיירי בבכור דליתיה בשאלה •לכך מפרש ר"י דעל החמור אינו לוקה ויכול להיות שהוא חולין (נ)והן מוקדשין בשור וחמור לאו דוקא דליכא מוקדשין אלא בשור וליכא אלא ב' לאוין בשור וחמור אבל בכלאי הכרם איכא ב' מלקות דמיירי שהיה זורע בכרם חטה ושעורה וחרצן וחפה אותם בחרישה דקא עבד תרתי חדא דזרע כלאי זרעים ועוד דזרע כלאי הכרם* :

אלא

עין משפט נר מצוה

קד א מיי' פ"י מהלכות כלאים הלכה ל סמג לאוין ־רסג :

קה ב ג מיי' שם פ"א הל' ב סמג שם טור שו"ע יו"ד סי' רצו ס"א:

קו ד מיי' פ"א מהלכות יו"ט הלכה ג :

מסורת הש"ס

פסחים מז.

[נ"ל אמר רב ביבי אמר רב אסי לא פושט ולובש ממש אלא אפי' וכו' כך הגירסא בילקוט וכן אי' בתוס' שבועות יז. ד"ה אין וכו']

נ"ל ליה

[עי' תוס' ב"מ יז. ד"ה אי לאו]

[יבמות נב.]

[יבמות נב: ב"מ יז:]

ע"ז סד. ע"ש מ"ק ב: ע"ש [תוספ' כלאים פ"א] *שם [ע"ש]

ויקרא יט

שם

[סוכה נג. וש"נ]

[עי' תוס' מנחות יח: ד"ה מנין]

כמו זאת תהא וכן פי' רש"י בשבועות (גיטין דף מה.) גבי עדא אמרה כמו זאת כו' רש"ל

[ודכריכות יותר מגולה"ס בפסחים מז. ד"ה ומוקדשין]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ר' ביבי אמר ר' יוסי לא פושט ולובש ממש אלא אפילו מכנים: (ב) שם תנא קתני שמנה. נ"ב עי' תוס' פ"ק דקדושין דף טו ע"ב ד"ה והא ארבעה ובתוס' דיבמות דף ג' ד"ה למעוטי: (ג) שם אמר ליה רבה יש חילוק: (ד) שם עדא תהא. נ"ב כמו זאת תהא כלומר זו היא סברא נכונה דלא קא חשיב דלילקי משום זורע ביו"ט משום דקחשיב חורש ביו"ט ואינו חייב ב' אב' מלאכות ביו"ט כשעשאן בבת אחת: (ה) שם גיד הנשה בחלב ביו"ט: (ו) רש"י ד"ה והן מוקדשין וכו' ובכור שור ופטר חמור קאמר וקעבר בהן וכו' ושור וחמור דקתני וכו' דשור ושה קאמר נ"ב פי' וחייב ב' א' משום שור וא' משום שה: (ז) ד"ה וכלאים בכרם וכו' ומחפה וחייב משום זורע: (ח) ד"ה אינו השם אין לאו: (ט) ד"ה אי לאו וכו' ר' ינאי הס"ד ואח"כ מ"ה הוה אוקימנא מתניתין דמיתייבא: (י) ד"ה בהמתך וכו' דהוה מצי למיכתב. נ"ב עיין בע"ז דף ס"ד ריש ע"א לא פירש כן: (כ) ד"ה ואין חילוק וכו' שיש בה שתי לאוין אינו חייב: (ל) תוס' ד"ה ואפי' לא שהה אלא כדי להפשיט וללבוש חייב וכו' לשהייה דהתם דכיון דבידו וכו' כדי השתחוואה דין הוא דמחייב אבל: (מ) ד"ה החורש וכו' פ"ה שור וכו' אסור בהנאה ולי נראה דאינו כן: (נ) בא"ד ויכול להיות שהוא חולין ולאו דוקא קאמר והן מוקדשים תרוייהו השור והחמור דליכא מוקדשים אלא בשור וליכא ב' לאוין כצ"ל ותיבת אלא נמחק:

גליון הש"ס

גמ' א"ר ינאי בחבורה נמנו. כעין זה יבמות דף נב ע"ב: שם ולילקי נמי משום זורע. קשה לי דבלא"ה לילקי נמי בחורש משום מחמר אחר בהמתו ואף לאו זה [illegible] מחמר [illegible] חייב [illegible] דשבת ודמחמר ביו"ט [illegible] כוון כמג"א [illegible]

שם ולוקה משום מבשל. עי' סנהדרין דף סג ע"א תוס' ד"ה לא: פ"ק י"ב בלשונו סקלר ועי' מכות פ"ג: שם ולוקה משום מבשל. תוס' ד"ה החורש וכו' לכך מפרש ר"י. ועי' טורי אבן ר"ה דף ד ע"א ד"ה לדקות:

גמרא

משום הבערה ואם איתא משום הבערה לא (א) מחייב דהא איחייב ליה משום בשולו אפיק הבערה ועייל גיד הנשה של נבילה והתני ר' חייא לוקה שתים על אכילתו ושלש על בשולו ואי איתא שלש על אכילתו הוא חייב אלא אפיק הבערה ועייל עצי אשירה ואזהרתיה מהכא °ולא ידבק בידך וגו' א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ולילקי נמי משום °לא תביא תועבה אל ביתך אלא הכא במאי עסקינן כגון שבישלו בעצי הקדש ואזהרתיה מהכא °ואשריהם תשרפון באש °לא תעשון כן לה' אלהיכם: סימן שנבא"י שנ"ז: מתקיף לה רב הושעיא וליחשוב נמי [א]הזורע בנחל איתן ואזהרתיה מהכא °אשר לא יעבד בו ולא יזרע מתקיף לה רב חנניא וליחשוב נמי [ב]המוחק את השם בהליכתו ואזהרתיה מהכא °ואבדתם את שמם וגו' (ו) לא תעשון כן לה' אלהיכם מתקיף לה ר' אבהו וליחשוב נמי [ד]הקוצץ את בהרתו ואזהרתיה מהכא °השמר בנגע הצרעת מתקיף לה אביי וליחשוב נמי [ה]המזיח החושן מעל האפוד [ו]והמסיר בדי ארון ואזהרתיה מהכא °(ו) לא יסורו °ולא יזח החושן מתקיף לה רב אשי וליחשוב נמי [ז]החורש בעצי אשירה ואזהרתיה מהכא °ולא ידבק בידך מאומה וגו' מתקיף לה רבינא וליחשוב נמי [ח]הקוצץ אילנות טובות ואזהרתיה מהכא °כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות א"ל רבי זעירא לרבי מני וליחשוב נמי כגון דאמר שבועה שלא אחרוש ביום טוב התם לא קא חלה שבועה מושבע ועומד מהר סיני הוא א"ל כגון דאמר שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט דמגו דחלה עליה שבועה בחול חלה עליה נמי ביו"ט *מידי דאיתיה בשאילה לא קתני ולא *והרי הקדש בבכור והרי נזיר בנזיר שמשון נזיר שמשון בר איטמויי למתים הוא אלא האי תנא איסור כולל לית ליה אמר רבי הושעיא [ט]המרביע שור פסולי המוקדשים לוקה שנים אמר רבי יצחק [י]המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה שהרי גוף אחד הוא ועשאו הכתוב בשני גופים: **מתני'** [כ]כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת שנא' °במספר ארבעים מנין *שהוא סמוך לארבעים ר' יהודה אומר ארבעים שלימות הוא לוקה והיכן הוא לוקה את היתירה בין כתפיו *) [ל]אין אומדין אותו אלא במכות ראויות להשתלש אמדוהו לקבל ארבעים ולוקה מקצת ואמדו

*) [כריתות יח.]

רש"י

משום הבערה. דאי הוה איהו מבעיר וחבירו מבשל הוו תרוייהו חייבין דמבעיר ומבשל אבות מלאכות אלמא מיחייב משום יו"ט שתים הבערה ובישול: ה"ג ואם איתא (ב) אהבערה לא ליחייב דהא איחייב ליה משום מבשל: גיד הנשה של נבילה. דלוקה אף משום נבילה שאכל: שלש על בישולו. בישול בשר בחלב ובישול שלא לצורך יו"ט והבערה שלא לצורך ושתים על אכילתו אכילת גיד ואכילת בשר בחלב ואם איתא דמפקת הבערה ומעיילת אכילת נבילה הוי איסור ג' על אכילתו: ואזהרת עצי הקדש מהכא ואשריהם תשרפון באש לא תעשון כן לה' אלהיכם: השמר בנגע הצרעת. ואמרינן (שבת דף קלג.) בקוצץ בהרתו הכתוב מדבר והשמר הוא לא תעשה: נילקי נמי. כגון שהיו כלי מחרישה מעצי אשירה: קוצץ אילנות טובות. בהליכתו: מי קא חיילא עליה. הא הוה ליה נשבע שלא יבטל המצוה ונפקא לן מלהרע או להיטיב בשבועות (דף כה.) דאין זו שבועה: מיגו דחיילא עליה שבועה כו'. היינו איסור כולל ואיסור מוסיף כגון שבתחילה עצמה נוסף איסור כגון אלו נוסף על היו"ט איסור ע"י שבועה זו וה"ל מוסיף דומיא דאשת איש ונעשית חמותו דמוסיף הוא דמעיקרא קיימא ליה בחנק והשתא קיימא ליה *בסקילה א"נ חלב דנותר מעיקרא קאי עליה באיסור חלב והשתא איתוסף עליה איסור נותר ואיסור כולל היינו שאין איסור נוסף על התחילה אלא כולל אחרים באיסורא כגון שנשא אחות חמותו דמיגו דמיתסר בכולהו אחוותא איתסר נמי בחמותו משום אחות אשה אי נמי כגון חמותו ונעשית אשת איש דמיגו דכיילה כולי עלמא באיסור אשת איש *כללה נמי לדידיה לחייבו שתים: בנזיר שמשון. ע"י מלאך קיבל נזירות עליו דהוא אין לו שאלה דצווי שלמעלה הוא: נזיר שמשון בר טמויי למתים הוא. כלום אסור הוא להיטמא למתים אדם שמקבל נזירתו ע"י מלאך הא אמרינן במס' נזיר (דף ד:) שמשון הותר ליטמא למתים ובעי לאפוקי מהאי קרא ויך מאה וחמשים וגו' ופריך ליה אימא דשויכהו גוששין אלא גמרא ואית דמפרשי נזיר שמשון נזיר מן הבטן וקשיא לן ההיא נמי בשאלה איתיה שהיה אביו יכול לישאל עליו ואפילו מת אביו בשאלה מיהא הוה ההוא שעתא: המרביע שור פסולי המוקדשין. שנפדה אפילו על מינו לוקה שהרי גוף אחד (ג) ועשאו הכתוב שני גופין דתורת חולין ותורת קדשים יש עליו תורת חולין שמותר באכילה מחוץ לפתח אהל מועד כאילו לא הוקדש מעולם ותורת קדשים שאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן בספרי בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה הרי כבר אמור כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' כי תאוה נפשך וגו' אם באכילת קדשים הרי כבר אמור כי אם במקום וגו' שם תעלה וגו' הא אין הכתוב מדבר אלא בפסולי המוקדשין שנפדו תזבח ולא גיזה לאסור בגיזה ועבודה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכלביך והלכך אסור להרביעו אפי' עם מינו משום כלאים שמרביע חולין על קדשים או קדשים על חולין וכן במנהיג אפילו מנהיג עם מינו ואפילו מנהיגו בפני עצמו חולין וקדשים הוא וחייב משום כלאים דחרישה דהוא עצמו כלאים שעשאן הכתוב שני גופין ולא שמעתי ראיה מנלן דחולין וקדשים כלאים זה בזה ודבר תימה הוא: **מתני'** שנאמר במספר ארבעים. ואפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר (דברים כה) וסמיך ליה ארבעים יכנו ודרשינן כמאן דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים כדמפרש בגמ' דמדלא כתיב יכנו ארבעים במספר אלא במספר ארבעים יכנו שמעינן דהכי קאמר מנין הסוכם הארבעים חשבון המשלים כמוס של ארבעים שגורם לקרות אחריו ארבעים והיינו שלשים ותשע: ראויות להשתלש. בגמרא מפרש:

תוספות

אלא הכא במאי עסקינן שבישלו בעצי הקדש. ואם תאמר נילקי משום הזיד במעילה באזהרה וי"ל דלא חשיב אלא לאו דאיתנהו בפחות משוה פרוטה:

מתקיף לה רב הושעיא וליחשוב נמי משום זורע בנחל איתן. קשה דהשתא (ד) פריך טובא *(ונפרוך דלא) משני מידי וצריך לומר (ה) דע"כ דתנא תנא ושייר ולעיל קאמר אלא תני תנא שמונה ואת אמרת תנא ושייר ואומר הר"ם *דלא דמי לעיל דקתני שמונה ומני י"ט בחד ואם איתא דאיכא תו מלקות משום י"ט היה לו למנותן בשתים אבל הכא יכול להיות דלא איירי תנא למיחשב כל הני גווני דזורע בנחל איתן ומוחק את השם:

אמר ליה כגון דאמר שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט. וקשה דאכתי ליתא בלאו והן כדפריך פ"ג דשבועות (דף כד. ושם) גבי שלא אוכל נבילה ושחוטה דפריך מי איתא בלאו והן ואולי י"ל דמשכחת לה בהן כגון עפר תיחוח דלית בה חיובא מן התורה בלותה חרישה:

שהרי גוף אחד (ו) ועשאו הכתוב ב' גופים. הקונטרס פירש כגרסתו ור"ת פירש בענין אחר כמין חומר דכתיב ביה כלבי וכאיל שהם ב' מינין ובזה הפירוש מיושב הא דאמרי' בבכורות (דף נג.) תלתא לבי ואיל כתיבי בו חד לכדרב יצחק וחד לכדר' (*יהושע) ופירוש הקונטרס לא אתפרש למילתייהו והשתא ניחא (ז) הא דרבי יצחק ורבי *יהושע דהכא*:

המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה. ודוקא אי מושך השור משוי בגופו אבל בלא המשכה אין לוקה בהנהגה דאם לא כן לעולם לא יוכלו להנהיג שור פסולי המוקדשים ממקום אחר*:

עין משפט נר מצוה

קז א מיי' פ"י מהלכות רוצח הלכה ט סמג עשין עח:
קח ב ג מיי' פ"ו מהל' יסודי התורה הל"ח:
קט ד מיי' פ"י מהלכות טומאת צרעת הל"א סמג לאוין שסג:
קי ה מיי' פ"ט מהלכות כלי המקדש הל"י:
קיא ו מיי' שם פ"ב הלכה יג:
קיב ז מיי' פ"ז מהלכות ע"ז הלכה ג:
קיג ח מיי' פ"ו מהלכות מלכים הלכה ח:
קיד ט י מיי' פ"ט מהל' כלאים הל"א:
קטו כ מיי' פי"ז מהלכות סנהדרין הלכה א סמג לאוין קנא:
קטז ל מיי' שם הל"ב:

[נ"ל וליחשוב ולא]

[נ"ל הושעיא]

[נ"ל הושעיא] *[וע"ע תוס' חולין קטו. ד"ה בבני]

[ועי' תוס' שבת נד: ד"ה והתנן]

הגהות הב"ח

(א) גמ' משום הבערה לא ליתחייב דהא: (ב) רש"י ד"ה ה"ג ואם איתא. נ"ב כלומר דל"ג אהבערה לא ליחייב הואיל דהוי ליה לצרכיו כדגרס בספרים ובפ' אלו עוברין הוא דגרסינן ליה וע"ש בדף מז ע"ב: (ג) ד"ה המרביע וכו' גוף אחד הוא ועשאו: (ד) תוס' ד"ה מתקיף וכו' דהשתא דפריך טובא נפרוך. נ"ב כלומר א"כ קשה מאי קא משני ובע"כ צ"ל דתלמודא קא סמיך אשינויא דתנא ושייר כו': (ה) בא"ד וצריך לומר ע"כ וכו' ולעיל קאמר א"ל תני תנא שמנה וכו' דלא דמי דלעיל קתני שמנה ומני י"ט. נ"ב וע"ע במ"ש התוס' רפ"ק דיבמות דף ג ופ"ק דקדושין דף טז: (ו) ד"ה שהרי גוף א' כו' הועשאו וכו' כגירסתו. נ"ב כלומר כפי שיטתו דטעמא דפסולי המוקדשין הם שני גופין דמקצתו קדשים ומקצתו חולין כמו שפי' בחולין דף קטו ע"ב: (ז) בא"ד ניחא דהוי דר' יצחק:

מסורת הש"ס

[סנהדרין נו.]

רש"א בשריפה

[שבועות כד:]

[שם]

[פלחס משנה ריש פי"ז מהל' סנהדרין כתב פשוט הוא שזה טעות וצריך להיות סוכם את הארבעים דכן אמר בגמ' וכן משמע ומבואר בפי' רש"י וכן בסמ"ג הביאו לשון המשנה סוכם את הארבעים עכ"ל וגם הר"ן בסוף מסכת זו כתב בפירוש המשנה מנין הסוכם תרגום ותוכן לבניס סכום לבניא וכו']

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מיגו דחיילא וכו' כללה נמי לדידיה. לדידה כצ"ל. תשו' נ"ב מ"ת סי' ק"כ: תוס' ד"ה מתקיף וכו' דלא דמי. כעין זה נזיר דף לח ע"ב תוס' ד"ה ולנקי:

ואמדו

עין משפט
נר מצוה

קיז א מיי' פי"ז מהל' סנהדרין הל"ב סמג לאוין קלט:
קיח ב מיי' שם הלכה ג ועי' בכ"מ:
קיט ג ד מיי' שם הל"ד וע"ש בכ"מ:
קכ ה מיי' שם פט"ז הלכה ח סמג שם:
קכא ו מיי' שם הל"ט:
קכב ז מיי' שם הל"י:
קכג ח מיי' שם הל"ט:
קכד ט מיי' שם הלי"א:
קכה י מיי' שם הלי"ב:
קכו כ מיי' שם פי"ז הלכה ה:

ואמדו שאין יכול לקבל ארבעים פטור *אמדוהו לקבל שמונה עשרה ומשלקה אמדו שיכול הוא לקבל ארבעים פטור: **גמ'** מ"ט אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי *דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא: רבי יהודה אומר ארבעים שלימות *וכו': אמר ר' יצחק מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב °מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכתי בית מאהבי ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב: אין אומדין אלא במכות הראויות וכו': לקה אין לא לקה לא ורמינהו אמדוהו לקבל ארבעים וחזרו (א) ואמדו שאין יכול לקבל ארבעים פטור אמדוהו לקבל שמונה עשרה וחזרו ואמדוהו שיכול לקבל ארבעים פטור אמר רב ששת לא קשיא ג'הא דאמדוהו ליומי הא דאמדוהו למחר וליומא אוחרא: **מתני'** ג'עבר עבירה שיש בה שני לאוין אמדוהו אומד אחד לוקה ופטור ואם לאו לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה: **גמ'** והתניא אין אומדין אומד אחד לשני לאוין אמר רב ששת לא קשיא ד'הא דאמדוהו לארבעים והדא הא דאמדוהו לארבעים ותרתי: **מתני'** ה'כיצד מלקין אותו כופה שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן הכנסת *אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו והאבן נתונה מאחריו חזן הכנסת עומד עליו ורצועה בידו של עגל כפולה (ג) אחד לשנים ושנים לארבעה ושתי רצועות של *חמור עולות ויורדות בה ידה טפח ורחבה טפח וראשה מגעת על פי כריסו ו'ומכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו ז'ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה שנאמר °והפילו השופט ח'והמכה מכה בידו אחת בכל כחו ט'והקורא קורא °אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך ואת מכות וגו' וחוזר לתחלת המקרא [א] °ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' וחותם °והוא רחום יכפר עון וגו' וחוזר לתחלת המקרא א)ואם י'מת תחת ידו פטור ב)הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו כ'נתקלקל בין בריעי בין במים פטור רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים: **גמ'** מ"ט

תורה אור: זכריה יג · דברים כה · דברים כח · שם כט · תהלים עח

א) ב"ק פד. ב) שם לב:

ואמדו שאין יכול לקבל פטור. דכיון דנתבזה בבית דין ולקה קצת סגי ליה בהכי אבל לא לקה אלא אמדוהו לארבעים וחזרו ואמדו שאין יכול לקבל כולם לא מיפטר דאין רשאין לגרוע האומד אלא לוקה אחר זמן והכי נמי אם אמדוהו לשמונה עשר ומשלקה חזרו ואמדו שיכול עדיין לקבל ארבעים פטור משום דלקה אבל לא לקה רשאין להוסיף על אומד ראשון: **גמ'** כמה טפשאי שאר אינשי. כמה שוטים הללו רוב בני אדם: ורמינהו אמדוהו לקבל ארבעים וחזרו (ג) ואמדו שאין יכול פוטרין אותו. אע"ג דלא לקה אלמא דלא שני בין לקה ללא לקה וה"נ בין שאמדוהו לארבעים בין שאמדוהו לשמונה עשרה לא עבדינן ליה אלא אומד ראשון וקשה בין מרישא ובין מסיפא: הא דאמדוהו ליומי'. מתניתין באמדוהו ליומיה לקבל מ' או שמונה עשרה והלכך כי חזרו ואמדו בו ביום שאין יכול לקבל או יכול איגלאי מילתא דאומד שלהם לא היה כלום כיון דבו ביום סתרו כל מה שאמדו שהרי זה לא נשתנה ולא הכחיש בשהות מועט כזה ויש לומר דהם טעו באומד הלכך כי אמדו תחלה לארבעים וחזרו ואמדו בו ביום שאין יכול לקבל אם לקה מקצתן פוטרין אותו שהרי נתבזה ואם לא לקה הרי הוא כמי שלא אמדוהו כלל ועכשיו הוא דמעיינו בדיניה ואמרו אין יכול וממתינין לו עד שיבריא ויהיו אומדין אותו אומד הראוי לו וכן אמדו תחלה לי"ח ובו ביום חזרו ואמדו שיכול לקבל ארבעים איגלאי מילתא דטעו באומד ראשון והיינו כלום והלכך אם לקה כבר כל השמונה עשרה פוטרין אותו דכיון דיצא מב"ד כבר בזיון ב"ד הוא להחזירו אבל לא לקה רשאין להוסיף על אומד ראשון דאינו כלום: וברייתא בדאמדוהו למחר או ליומא אוחרא. ליום אחר דההוא ודאי אומד גמור הוא שיפה עיינו שיהא יכול זה לקבל עד אותו יום כך וכך מכות אלא נשתנה והכחיש הלכך כי אמדוהו לארבעים עד יום פלוני וכשהגיע יום פלוני אמדו שאין יכול לקבל כולם אומד ראשון אומד גמור היה והואיל ונשתנה ונתקלקל כשאין יכול לקבל פטור אע"פ שלא לקה שהרי נתבזה באותו אומד וכי אמדוהו נמי לשמונה עשרה עד יום פלוני וכשהגיע יום פלוני אמדו שיכול לקבל ארבעים אין לוקה אלא אומד ראשון דאומד גמור היה כך נראה לרבי.

ליסנא אחרינא מתני' דאמדוהו ליומיה לקבל ארבעים והלכך אין פוטרין אותו אלא אם כן לקה דודאי יהא בו כח לקבל קצת מן המכות אמדוהו לקבל ליום או ליומים ודאי אין בו כח ואם חזרו בהם פטור מיד וכן קיבל ר' מה"ע ולא נהירא דמשום דאמדוהו ליומיה אמאי ברירא לן שיהא בו כח לקבל קצת מן המכות הם אומדין שאין יכול ואנן אמרינן לילקי ולימות ועוד דאם לקה אמרינן במתניתין ולא דמלקינן ליה לכתחלה. מ"ר: **מתני'** עבירה שיש בה שני לאוין. כגון חורש בשור וחמור וכלאים בכרם: ואם לאו. דלא אמדוהו אומד אחד אלא ללאו אחד אמדוהו תחלה לוקה ומתרפא: **גמ'** אמדוהו לארבעים וחדא. כל מה שאומדין עליו עד שלשים ותשע חשבינן משום חד לאו דכך הוא דינו למלקות ארבעים חסר אחת על לאו אחד ואם מוסיפין עליו אפילו שלש מכות דהוה להו ארבעים ותרתי חשובין אותן שלש אומד ללאו האחר ואם לא הוסיפו אלא שתים מכות דהוו להו ארבעים וחדא לוקה שלשים ותשע משום לאו אחד ומתרפא וחוזר ולוקה דמכות שאינן ראויות להשתלש לא מלקינן ליה: **מתני'** על העמוד. עץ אחד נעוץ בקרקע וגבוה כנגד שתי אמות או אמה וחצי והוא כפוף ומוטה על אותו העמוד כאדם הנסמך על בריח דלת ותולה ידיו למטה וכופתין לו ידיו בגידי העמוד: חזן. שמש הקהל *ולא שמעתי בו שום משמעות: נפרמו. דסקושר"א בלע"ז קריעה של תפירה: מאחריו. של נידון: כפולה אחת לשתים. ועוד רצועה אחרת כפולה לשתים הייט שתים רצועות שהן ארבע (ד) ואותן השתי רצועות עולות ויורדות בה כלומר אותן שתי רצועות היו תלויות באמצע הרצועה ושל חמור לקיים בהן ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו כו': *) היה מכה. וכשהוא מגביה ידו ומוריד הן עולות ויורדות כך קיבל רבי מעיקרא ולא נהירא לשון אחר מפי רבי עולות ויורדות כן דרך תפירה של רצועה תוחב ראש רצועה בנקב כנגד מטה נחוזר ותוחב בנקב אחר דרך מעלה ונראה כמעלה ומוריד: ידה טפח. מקל שתלויה בה ארכה טפח ורצועה עצמה רחבה טפח ומגעת עד פי כריסו שמשער כך שכשהוא מכה כלה ראשה של רצועה בפי כריסו בתחלת כריסו שהמכה עומד בצד המוכה ומכה אותו ברוחב גבו הלכך אורך הרצועה ברוחב כל גבו עד מקום שמתחיל שם הכרס ואף ע"ג דאמרן לעיל האבן נתונה לה לאחוריו אעפ"כ היה הוא מצלחף עצמו לצד לצדו והיה מכה ברחבו: שליש מלפניו. על הבטן ושתי ידות מאחוריו בגמרא מפרש טעמא: והקורא קורא אם לא תשמור. הא מיפשט פשיטא לן דבעי קריאה כדאמרן [כריתות] (דף יא.) בקורא תהיה בקרייה תהא דלהכי קתני הכא והקורא: אם מת תחת ידו פטור. דשליח ב"ד הוא ואמרן לעיל (דף ח.) יצא האב המכה את בנו ושליח ב"ד: הוסיף לו רצועה. על האומד ומת ה"ז גולה על ידו ולא דמי להכהו עשרה בני אדם בעשר מקלות דאמרינן בהנשרפין (סנהדרין דף עח.) כולן פטורין דההיא אוקימנא לה בגוסס בידי אדם: נתקלקל כו' פטור. דכתיב ונקלה והרי נקלה: **גמ'** אין

*) כד"א הס"ע

הא דאמדוהו ליומי. (ה) בו ביום שאמדוהו לקבל חזרו ואמדוהו שלא יוכל אז אמרה מתני' דלוקה דאי לא לקי אזלינן בתר אומד הראשון וגמתין לו עד שיבריא וילקה כמו שאמדוהו אבל אם אמדוהו אומד שני למחר שמא הכחיש אחר הראשון ואזלינן בתר האחרון ופטור שהרי אמדוהו שאין יכול ללקות כלל וכן מדינא סיפא אמדוהו מתחלה לקבל י"ח ובו ביום אמדוהו לקבל כולם אזלינן בתר השני ולוקה אם לא לקה כבר כל הי"ח וברייתא באמדוהו ביום אחרון אבל אומד ראשון היה טעות ואזלינן בתר בתרא: רבי

הגהות הב"ח
(א) גמ' וחזרו ואמדוהו ואמרו שאין יכול לקבל: (ב) שם במשנה כפולה אחת לשתים ושתים לארבע ושתי: (ג) רש"י ד"ה ורמינהו וכו' וחזרו ואמדוהו ואמרו אינו יכול וכו' דלא שני לן בין לקה ללא לקה דהא הכא בין שאמדוהו כצ"ל ותיבת נמי נמחק: (ד) ד"ה כפולה וכו' שהן ארבע ועוד שתי רצועות כצ"ל ותיבת ואותן נמחק: (ה) תוס' ד"ה הא דאמדוהו ליומיה פי' בו ביום וכו' שלא יוכל אז לקבל קאמרה מתניתין דלוקה אי לא לקי דאזלינן בתר אומד הראשון וכו' וכן בדינא דסיפא אמדוהו וכו' בתר השני ולוקה אם לא לקה כבר כל הי"ח דאומד ראשון היה טעות ואזלינן בתר בתרא וברייתא דאמדוהו לאומד אחרון למחר אזלינן בתר הראשון ופטור מלקות ארבעים הס"ד וכצ"ל ועל תיבות בתר אומד הראשון ונמתין לו נ"ב כיון שלא הגיע להשתנות לא הוי הכחשה והלכך אזלינן בתר אומד הראשון כיון שלא הכחיש ונמתין לו עד שיבריא כלומר עד שיבריא ביותר וילקה כו' [אבל אמדוהו למחר תלינן שמא הכחיש ואזלינן אחר האחרון וכן בדינא דסיפא כשאמדוהו [לי"ח ובו ביום אמדוהו לקבל כולם אזלינן בתר השני וברייתא כשאמדוהו [למחר] תלינן דאומד הראשון לא היה בטעות ואזלינן בתריה ולוקה י"ח וא"ת בדינא דרישא נמי באמדוהו לקבל כולם ובו ביום אמדוהו שלא יוכל לקבל [נימא דאומד הראשון היה טעות וניזל בתר השני וי"ל דכיון דאומד שני שלא יוכל אז בו ביום לקבל ארבעים אומדין אותו בכך [באומד ראשון היה] כשיתחזק ביותר וא"כ אומד הראשון אינו טעות:

הגהות הגר"א
[א] במשנה (ושמרתם את כו' עד לתחלת המקרא) הא"מ (וכן ליתא בירושלמי ועי' רש"א ובהגר"א א"ח סימן תר"ו):

מסורת הש"ס
קדושין לג: [ע"ש]
[נ"ל וכו' בין כתפיו]
[משום דכתיב בו ונקלה מצאה לנוולו כ"כ תוס' סוטה ח. ד"ה והכהן]
[ממה דאיתמר יקמוכג. פיסקא ושתי רצועות תנא של חמור מוכח דבמשנה לא תנא של חמור וכן במשנה שבמשניות ליתא ובכילי"ס ושתי רצועות עולות וכו']
ורש"ל אומר שהוא לשון חוזר פירוש רואה לרכי ספיר

גמ' (א) מ"ט משום נקלה אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה מנין לרצועה שהיא של עגל דכתיב °ארבעים יכנו וסמיך ליה °לא תחסום שור בדישו *ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה [א]מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה דכתיב לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה °כי ישבו אחים יחדו וגו' ואמר *רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה [ב]כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם דכתיב °אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה °את חג המצות תשמור ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים דכתיב °לכלב תשליכון אותו וסמיך ליה °לא תשא שמע שוא וגו' קרי ביה נמי לא תשיא : ושתי רצועות וכו' : תנא [ג]של חמור כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא °ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו' אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו : ידה טפח וכו' : אמר אביי שמע מינה כל חד וחד לפום גביה עבדינן ליה אמר ליה רבא אם כן נפיש להו רצועות טובא אלא אמר רבא אבקתא אית ליה כי בעי מיקטר ביה כי בעי מרפה בה : מלקין אותו וכו' : מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא °והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר רשעה אחת מלפניו שתי רשעיות מאחריו : אין מלקין אותו וכו' : אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן מנין לרצועה שהיא מוכפלת שנאמר והפילו והא מיבעי ליה לגופיה א"כ לכתוב קרא יטיהו מאי הפילו ש"מ תרתי : המכה מכה בידו : תנו רבנן [ד]אין מעמידין חזנין אלא חסירי כח ויתירי מדע רבי יהודה אומר אפילו חסירי מדע ויתירי כח אמר רבא כוותיה דרבי יהודה מסתברא דכתיב °לא יוסיף פן יוסיף אי אמרת בשלמא חסירי מדע היינו דצריך לאזהורי אלא אי אמרת יתירי מדע מי צריך לאזהורי ורבנן אין מזרזין אלא למזרז תנא [ה]כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו וכשהוא מכה מכה בידו אחת כי היכי *דליתה מדידיה : והקורא קורא כו' : תנו רבנן *[ו]הגדול שבדיינין קורא השני מונה והשלישי אומר הכהו בזמן שמכה מרובה מאריך בזמן שמכה מועטת מקצר והא אנן תנן חוזר לתחלת המקרא [ז]מצוה לצמצם ואי לא צמצם חוזר לתחלת המקרא תנו רבנן מכה רבה אין לי אלא מכה רבה מכה מועטת מנין ת"ל [א] לא יוסיף אם כן מה תלמוד לומר מכה רבה לימד על הראשונות שהן מכה רבה : נתקלקל וכו' : תנו רבנן *אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים וחכ"א אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים והתניא רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה בריעי אמר רב נחמן בר יצחק שניהם שוין בריעי אמר שמואל *כפתוהו [ח]ורץ מבית דין פטור מיתיבי [ט]קלה בין בראשונה בין בשניה פוטרין אותו [י]נפסקה רצועה בשניה פוטרין אותו בראשונה אין פוטרין אותו אמאי להוי כרץ התם רץ הכא לא רץ ת"ר *[כ]אמדוהו לכשילקה (ג) קלה *פוטרין אותו לכשיצא מבית דין קלה מלקין אותו ולא עוד אלא אפילו קלה בתחלה מלקין אותו שנאמר °והכהו [וגו'] ונקלה ולא *שלקה כבר בבית דין : מתני' *[ל]כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם שנאמר °ונקלה אחיך לעיניך כשלקה הרי הוא כאחיך דברי רבי חנניה בן גמליאל ואמר רבי חנניה בן גמליאל מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו ר"ש אומר ממקומו הוא למד שנאמר °ונכרתו הנפשות העושות וגו' ואומר אשר

אין חוסמין · אין מגערין בה שלא תאמר אי אפשי בו : את המועדות · חולו של מועד : חג המצות תשמור · מפרש בחגיגה (דף יח.) אם בראשון ובשביעי הרי כבר אמור הא לא בא להזהיר אלא על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה : אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס · היינו מעיד עדות שקר : אבקתא · כמו מיבק אביק* : במספר · שתי רשעיות מאחריו : אפילו יתירי כח ואפילו חסירי מדע · דאין להקפיד בכך : אי אמרת בשלמא דאפילו חסירי מדע . יכולין להעמיד בהן היינו דאיצטריך כו' למזרז : מכה מועטת · כגון שאמדוהו לפחות מכה בסידור אחד : אין לי אלא מכה רבה כו' · רישא דברייתא הכי איתא בסיפרי אין לי אלא בזמן שמוסיפין על מנין ארבעים על כל אומד ואומד שאמדוהו בית דין מנין ת"ל [ב] לא יוסיף מכל מקום מכה רבה אין לי אלא מכה רבה כו'. אין לי דחייב על לא יוסיף אלא בזמן שהכהו מכות הרבה על האומד מכות מועטות אפילו שתי מכות או אחת מנין דאסור להוסיף ת"ל לא יוסיף [ג] לא יוסיף להכותו על אלה על מנין האומד : שהוא מכה רבה · שניתן להכותו* בעל כורחו כן נראה לרבי ובלשון אחר קיבל רבי : ה"ג ת"ר אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים וחכמים אומרים אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים והתניא רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה בריעי אמר רבי יצחק הא דקאמר רבי יהודה אחד האיש ואחד האשה בריעי הכי קאמר שניהן שוין בריעי דמשנתקלקל בריעי פטורין אבל במים איכא פלוגתא : קלה · נתקלקל בריעי ולישנא דקרא נקט ונקלה לשון זלזול : בין בראשונה בין בשניה · בין קודם שהכהו כלל בין לאחר שהכהו והיינו ראשונה הגבהה ראשונה שמגביה ידו להכות אם נתקלקל באותה הגבהה מחמת פחד או שנתקלקל בהגבהה שניה דהיינו לאחר שהכהו : פוטרין אותו · דנקלה קרינא ביה דהא קלה : נפסקה הרצועה · אם בהגבהה שניה נפסקה פוטרין אותו דהא נקלה באותה הכאה שהכהו ואם קודם שהכהו נפסקה כשהרים ידו להכות אין זו קלה : לכשילקה קלה · פירושו לכשילקה יקלה שאמדוהו שאם ילקוהו מיד יתקלקל בריעי פוטרים דפן יוסיף ונקלה כתיב דאין נותנין לו מכה שיקלה עליה מיד כך שמעתי אבל אמדוהו שלא יתקלקל עד לאחר המלקות מלקין אותו : קלה תחלה . קודם שקיבל שום הכאה מלקין אותו אחרי כן : מתני' על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו · דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אחד מחמש מאות דבמדת פורענות כתיב (שמות כ) פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה כתיב (שם) עושה חסד לאלפים ומתרגמינן לאלפין דרי ארבעה דורות כנגד אלפים דורות היינו אחד מחמש מאות מיעוט לאלפים אינו פחות משני אלפים וכל שכן אם כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות : דכתיב · אחר כל העריות ונכרתו הנפשות העושות הרי חייב כרת על הנכשל בהן ונתן חיים למונע, ובדל מהם דכתיב קודם העריות ושמרתם את חוקותי ואת משפטי וגו' אשר

רבי יהודה אומר (בעינן יתירי כח ו)חסירי מדע · נ"ל דפליג אתנא קמא דאמר אין מעמידין כלל חסירי מדע דאין מדקדקין בדבר דבהא טעמא [ד]גמרא אין נכון לכאורה לומר דלרבי יהודה מעמידין דוקא חסירי מדע :

שניהם שוין (ג) · ומיהו אשה אף במים :

קלה · כל הנתקלקל בריעי איש ואשה משהגביה הרצועה להלקותו בראשונה או בשניה פוטרין אותו ואין מכין אותו כלל אבל נפסקה דוקא כי נפסקה בשניה שלקה אחת ולא שנפסקה בראשון קודם שלקה כלל : והבאת

מסורת השי"ס: [פ"ז יד:] · [יבמות ד.] · פסחים קיח. · [נ"א בכל כחו סוי"ט] · כריתות יא. ב"ק לב: · [תוספ' פ"ד] · שבועות כח. · [תוספ' פ"ד] · נ"א שנקלה · רש"א אין מלקין · [מגילה ז:]

תורה אור: דברים כה · שם · שם · שמות לד · שם · שם כב · שם כג · ישעיה א · דברים כה · שם · שם · שם · ויקרא יח

עין משפט נר מצוה

קכז א מיי' פ"ב מהל' יבום הל' יד סמג עשין כא טוש"ע אה"ע סי' קסה סעיף ד [וברב אלפס כתובות סמוך לסוף פרק ז דף קא] :

קכח ב מיי' פ"ו מהל' י"ט הל' טז :

קכט ג מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' ח :

קל ד ה מיי' שם הל' ט :

קלא ו ז מיי' שם הל' יא :

קלב ח מיי' שם פי"ז הל' ו :

קלג ט י כ מיי' שם הלכה ה :

קלד ל מיי' שם הל' ז :

הגהות הב"ח

(א) גמ' (מ"ט משום נקלה) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה : (ב) שם ת"ר אמדוהו לכשילקה יקלה פוטרין וכו' מב"ד יקלה מלקין וכו' ולא שיקלה כבר בב"ד : (ג) תוס' ד"ה שניהם שוין בריעי ומיהו :

הגהות הגר"א

[א] גמ' לא יוסיף. נמחק ונ"ב על אלה (וכ"ה בספרי) : [ב] רש"י ד"ה אין לי כו' „לא" נ"ל „פן" : [ג] שם לא יוסיף. נ"ל על אלה :

נ"א דתיתי מרזיא [וכ"א בערוך ערך רז א']

עין משפט
נר מצוה

קלה א מיי׳ פ״א מהל׳ שביתת עשור הל׳ ב סמג לאוין סח טוש״ע א״ח סי׳ תריא ס״ב.

°אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הא כל *היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה ר״ש בר רבי אומר הרי הוא אומר °רק חזק לבלתי אכול (את) הדם כי הדם הוא הנפש וגו׳ ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר *גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות ר׳ חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר °ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: **גמ׳** *א״ר יוחנן חלוקין עליו חבריו על רבי חנניה בן גמליאל אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב תנינן *אין *בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת ואם איתא אידי ואידי בידי אדם הוא רב נחמן (*בר יצחק) אומר הא מני רבי יצחק היא דאמר מלקות בחייבי כריתות. ליכא דתניא *רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות רב אשי אמר אפילו תימא רבנן זה עיקר זדונו בידי אדם וזה עיקר זדונו בידי שמים אמר רב אדא בר אהבה אמר רב הלכה כר׳ חנניה בן גמליאל אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא ואמר ליה אביי אלא הא דאמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב״ד של מטה והסכימו ב״ד של מעלה על ידם מאן סליק לעילא ואתא ואמר אלא קראי קא דרשינן ה״נ קראי קא דרשינן גופא א״ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב״ד של מטה והסכימו ב״ד של מעלה על ידם [אלו הן] מקרא מגילה ושאילת שלום [בשם] והבאת מעשר מקרא מגילה דכתיב °קימו וקבלו היהודים *קיימו למעלה מה שקבלו למטה ושאילת שלום (א) דכתיב °והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם ואומר °ה׳ עמך גבור החיל *מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעביד מדעתיה ומשמיא לא אסכימו על ידו ת״ש ואומר ה׳ עמך גבור החיל הבאת מעשר דכתיב °הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די *מאי עד בלי די *אמר רמי בר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די א״ר אלעזר בג׳ מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל הרמתי ובבית דינו של שלמה בבית דינו של שם דכתיב °ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני *מנא ידע דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי איניש אחרינא [לגבה] יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים: בבית דינו של שמואל דכתיב °הנני ענו בי נגד ה׳ ונגד משיחו את שור מי לקחתי ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו *ויאמר עד ה׳ ועד משיחו כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמר ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד בדבר זה בבית דינו של שלמה דכתיב °ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו (כי) היא אמו מנא ידע דלמא איערומא מיערמא יצאת בת קול ואמרה היא אמו אמר רבא ממאי דלמא יהודה כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן שמואל נמי כולהו ישראל קרי להו בלשון יחידי דכתיב °ישראל נושע בה׳ שלמה נמי מדהא קא מרחמתא והא לא קא מרחמתא אלא גמרא: דרש רבי שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם אמר רב המנונא מאי קרא °תורה צוה לנו משה מורשה תורה בגימטריא שית

ויקרא יח · דברים יב · ישעיה מב · אסתר ט · רות ב · שופטים ו · מלאכי ג · בראשית לח · שמואל א יב · מלכים א ג · ישעיה מה · דברים לג

והבאת מעשר · פירש הקונט׳ שקנס עזרא ללוים ותיקן שיביאוהו לכהנים כמו התרומה וכמדומה מלשונו שעוד פירש פירוש אחר שיפרשו מכל פירות אילן כמו שתיקן חזקיהו וכדכתיב וכפרוץ הדבר: בלוריה

אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וסמיך ליה איש איש אל כל שאר בשרו דמשמע מי שעושה חוקותי אני נותן חיים לו ואלו הן חוקותי איש איש וגו׳ הא למדת כל היושב ואינו עובר כו׳: לזכות את ישראל · כדי שיהו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהן אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן: **גמ׳** תנינא · במסכת מגילה אין בין שבת כו׳: בהכרת · °לשון הכרת תכרת (במדבר טו) ואינו שם דבר: הא · מתני׳ דמגילה רבי יצחק היא ולהכי קאמר דזדון כרת בידי שמים ולא בידי אדם אבל מאן דסבירא ליה דמלקות איכא בחייבי כריתות מודי לרבי חנניא דנפטרו מידי כריתתן כיון שלקו ואיצטריך ליה לרבי יוחנן לאשמעינן דחלוקין: רב אשי אמר אפי׳ תימא · מתני׳ דמגילה רבנן היא דאמרי חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים ואפילו הכי מודו לר׳ חנניא דנפטרו מידי כריתתן ודקא אמרת מיתה וכרת בידי אדם הוא לא דמי דזה עיקר זדונו בידי אדם עיקר עונש של שבת בידי אדם דקאי בסקילה ועיקר עונשו של יום הכפורים בידי שמים דאע״ג דאיכא חיוב מלקות בחייבי כריתות הוא אינו עיקר החיוב דכרת חמור ממלקות ואי מזיד בלא התראה הוא הוי בכרת וגמלא חיובו החמור בידי שמים ואנן בתר עיקר החיוב אזלינן וכן עיקר. מורי. ואית דפרשי עיקר זדונו תחלתו בר כרת הוא ואינו לא לקי נכרת ולא נהירא דהא תרווייהו בהדדי איתנהו ביה לרבנן דאמרי מלקות בחייבי כריתות איכא: מקרא מגילה · דחייבין על מקרא מגילה: ושאילת שלום בשם · דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה׳ עליך שלום ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. מרבי. ל״א שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב״ה דכתיב (שופטים ו) ויקרא לו ה׳ שלום לשם ה׳: והבאת מעשר · כדאמרינן ביבמות (דף פו:) דעזרא הסופר קנסינהו ללוים לפי שלא עלו עמו וצוה להביא כל המעשרות אל לשכת בית ה׳ והיו הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון כדכתיב בעזרא (נחמיה י) והיה הכהן בן אהרן עם הלוים *במעשר הלוים וגם חזקיהו עשה כמו כן הכין לשכות להביא כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלוים שהיו עכו״ם כדכתיב בדברי הימים (ב לא) ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה׳ ויכינו ויביאו את התרומה *ואת המעשר וגם הוא תיקן להעלות לירושלים מעשר ירק ומעשר אילן דכתיב (שם) וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר וגו׳ ומפרש בנדרים (דף נה.) מאי וכפרוץ הא כל הגי דאורייתא נינהו ומשני מעשר ירק ומעשר אילן וכתיב בתרי עשר° דקאמר להו נביא לישראל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר [וגו׳] ובחנוני נא בזאת וגו׳ אלמא דהסכים: ואומר ה׳ עמך גבור החיל · מדקאמר ליה מלאך לגדעון שאילת שלום בשם אלמא דהסכים: הופיע · נגלה והוכיח בשעת הצורך בלע״ז ברובי״ר כך שמעתי. ל״א הופיע נשמעה בקול גדול. בנימוקי רבי: בבית דינו של שם · לא היה שם חי באותה שעה שהרי מת אלא בית דין של אחריו מבניו ותלמידיו וקרי ליה בית דין של שם כמו בית שמאי ובית הלל: ממני יצאו כבושים · דברים נעלמים הללו מאתי יצאו שלפי שיהודה היה מלך והיא זכתה לצאת ממנה מלכים *מתוך שהיתה צנועה בבית חמיה יצאתה גזירה זו מלפני שילא זרע משניהם כך קיבל רבי מעיקרא ליסנא אחרינא מאתי היתה שיצאו ממנה שני בנים הללו לכבוש העולם שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה: בית דינו של שמואל · לעולם ישראל אמרו עד (ב) דהא דכתיב ויאמר בני ישראל איקרו יחיד: רמ״ח מצות עשה · דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה: שס״ה [מצות] לא תעשה · שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור: מפי משה
שית

מסורת הש״ס

[קדושין לט:] · [חגיגה יא:] · [מגילה ז: ע״ש] · שם · [שם ליתא] · [לעיל יג: וש״נ] · מגילה ז. · ברכות נד. · [ודף סג.] · תענית ט. [כב: ע״ש] שבת לג: ויע״ש · [סוטה יז:] · [נ״ל במעשר] · [נ״ל והמעשר] · מלאכי ג · [מגילה י:]

נ״א אמר ר״ח אמר רב

[נ״ל ויאמר אליהם עד ה׳ בכם ועד משיחו היום הזה]

הגהות הב״ח
(א) גמרא ושאילת שלום בשם דכתיב: (ב) רש״י ד״ה בית דינו וכו׳ עד וכא דכתיב:

גליון הש״ס
רש״י ד״ה בהכרת. לשון הכרת. עי׳ תוי״ט פרק א משנה ב דחלה:

שית מאה וחד סרי הוי *אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (סימן דמשמ"ק ס"ק): בא דוד והעמידן על אחת עשרה דכתיב °מזמור לדוד [ה'] מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם הולך תמים זה אברהם דכתיב °התהלך לפני והיה תמים *פועל צדק כגון אבא חלקיהו *ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב °אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע לא עשה לרעהו רעה *°שלא ירד לאומנות חבירו וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו *נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו המלך שגירר עצמות אביו במטה של חבלים ואת *יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה [א]שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקוראלו *(אביאבי) רבירבי מרי מרי נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן *דא"ר יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי כספו לא נתן בנשך °אפילו ברבית עובד כוכבים ושוחד על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל בר' יוסי כתיב עושה אלה לא ימוט לעולם *כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד להו לכולהו הוא דלא ימוט הא חדא מינייהו ימוט *אמרו ליה מי כתיב עושה כל אלה עושה אלה כתיב אפילו בחדא מינייהו דאי לא תימא הכי כתיב קרא אחרינא °אל תטמאו בכל אלה התם נמי הנוגע בכל אלה הוא דמטמא בחדא מינייהו לא אלא לאו באחת מכל אלה הכא נמי באחת מכל אלו בא ישעיהו והעמידן על שש דכתיב °הולך צדקות ודובר מישרים מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחד אוטם אזנו משמוע דמים ועוצם עיניו מראות ברע הולך צדקות זה אברהם אבינו דכתיב °כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חבירו ברבים מואס בבצע מעשקות *כגון ר' ישמעאל בן אלישע נוער כפיו מתמוך בשוחד כגון *ר' ישמעאל בר' יוסי אוטם אזנו משמוע דמים (א) דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק כגון *ר"א ברבי שמעון ועוצם עיניו מראות ברע כדרבי חייא בר אבא *דאמר ר' חייא בר אבא [ב]זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וכתיב °הוא מרומים ישכון [וגו'] בא מיכה והעמידן על שלש *דכתיב °הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם (ה') אלהיך עשות משפט זה הדין אהבת חסד זה גמילות חסדים והצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה *והלא דברים קל וחומר ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעא אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה חזר ישעיהו והעמידן על שתים שנאמר °כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר °כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אימא דרשוני בכל התורה כולה אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר °וצדיק באמונתו יחיה אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלום משה אמר °וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס וביטלה [שנאמר] °חדל נא מי יקום יעקב וגו' וכתיב °ניחם ה' על זאת [וגו'] משה אמר °ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה *ואמר °הלוך להרגיעו ישראל משה אמר °פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל וביטלה °הנפש החוטאת היא תמות משה אמר °ואבדתם בגוים בא ישעיהו *ואמר °והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא °דלמא כאבידה המתבקשת דכתיב °תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא מסיפא [דקרא] °ואכלה אתכם ארץ אויביכם מתקיף לה מר זוטרא* דלמא כאכילת קישואין ודילועין וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי *מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים אמרו לו הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש

שית מאה וחד סרי. והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה ושתים מפי הגבורה הרי שית מאה ותליסרי: מפי הגבורה שמענום. דכתיב אחת דבר אלהים ושתים זו *שמענו במכילתא: והעמידן על אחת עשרה. שבתחלה היו צדיקים והיו יכולים לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה ובא דוד והעמידן כו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אותו: רב ספרא. בשאלתות דרב אחאי* (שאילתא לו) והכי הוה עובדא דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך: (אף) לא רגל על לשונו [כו']. לא רצה לשקר מתחלה שאמר אולי ימושני [אבי] אלא שאמו הכריחתו ועל פי הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמינן אלי אתאמר בנבואה [דלא ייתון לווטיא עלך ברי]: וחרפה לא נשא על קרובו. לא סבל חרפת קרובו: נבזה בעיניו נמאס. הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם זה חזקיהו שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בעבודת כוכבים: שגיררו במטה של חבלים. גמרא היא* ולא קרא: (וקורא לו רבי רבי): ואפילו לעובד כוכבים. כדי שלא ימשוך ויבוא להלוות לישראל ברבית: שוחד על נקי לא לקח. אפילו שוחד שהיה רשאי ליקח: כגון ישמעאל ברבי יוסי. שהיה אריסו מביא לו משלו [קודם זמנו] ולא רצה ליקח כדי להיות לו דיין*: בבצע מעשקות. שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שבא לדון לפניו אע"ג דהוה כהן רבי ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו עושקו לכהן שהיה רגיל זה ליתן לו מתנותיו: אוטם אזנו משמוע דמים. אזנו *אטומה וסתומה בדבר זה שלא ישמע בה דבר גנאי ושותק והיינו דמים לשון שתיקה: כגון רבי אלעזר ברבי שמעון. בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פד:) דנפק ריחשא מאודניה ואיתחזי לאיתתיה בחלמא ואמר לה האי דשמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדמבעי לי אלמא בחייו הוה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה: זו הוצאת המת והכנסת הכלה. דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת וגו': בא ישעיה בן אמוץ. כל שעה דורות של מטה היו מתמעטין: חדל נא. אותה ברכה שאמר משה וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב כלומר אימתי ישכון ישראל בטח כשיהיו צדיקים כעין יעקב: מי יקום יעקב. מי יוכל להיות חסיד כיעקב כי קטן הוא קטנים הם הטובים שיהיו צדיקים כיעקב:

מכאן ואילך מפירוש רבינו גרשום

הלוך להרגיעו ישראל. שיהא להם מנוחה בגלותן: בשופר גדול וגו'. ובאו האובדים בארץ מלמד שלא יהו אבודים בין העובדי כוכבים: כאבידה המתבקשת. וכמצאת לאחר זמן: כאכילת קשואין ודלועין. שאוכלים מקצתם ומקצתם אין אוכלין: מפלטירו. בית של רומי: *ומה לעוברי רצונו כך. שמשתחוים לעבודת כוכבים שלהם יושבים בהשקט ושלוה ישראל שעושין רצונו על אחת כמה וכמה שישלם להם שכר טוב: קרעו בגדיהם. דדינו ליעבד הכי: והלא אוריה במקדש ראשון היה. ככתוב בספר מלכים: זכריה מנביאים אחרונים היה. שהיה במקדש שני: תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. כלומר שפורענות שניבא אוריה שאמר ירושלים לעיים תהיה והר הבית לבמות יער נתקיים כמו כן עתיד להתקיים דברי ניחומים של זכריה שיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן סלה:

הדרן עלך אלו הן הלוקין
וסליקא לה מסבת מכות

עין משפט נר מצוה

קלו א מיי' פ"כ מסנ' מלכים הל' ה:

קלז ב מיי' פכ"א מסנ' איסורי ביאה הלכה כא סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כא ס"א:

הגהות הב"ח

(א) גמרא משמוע דמים כגון ר"א בר' שמעון דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן:

גליון הש"ס

גמ' שלא ירד לאומנות חבירו. עיין ב"ב דף כ ע"ב וסנהדרין דף פא ע"א: שם אפי' ברבית עובד כוכבים. כדאיתא בבא מציעא דף ע ע"ב: שם דלמא כאבידה המתבקשת. סנהדרין דף קט ע"ב:

ב"ב פט.

נ"א א"ל ר"ע אלא מעתה אל תטמאו בכל אלה ובכולהו אין כו'

[בע"י ובטלה]

[בע"י ובטלה]

[בע"י ואיתימא רב אשי]

נ"א מפטילוס

מסורת הש"ס

[נ"ל שמעתי]

[הוריות ח.]

[פרשת ויחי]

[תענית כג]

[סנהדרין פא.] שם מז.

[כתובות קג:]

[בע"י ל"ג]

[תענית יב.]

[פסחים נו.]

סנהדרין פא.

[כתובות קה:]

ס"י אטומה

[כתובות קה.]

[ב"מ פד:]

ב"ב נז:

[סוכה מט:]

[ג"ז שם]

תהלים טו; בראשית יז; שם כז; ויקרא יח; ישעיה לג; בראשית יח; ישעיה לג; מיכה ו; ישעיה נו; עמוס ה; חבקוק ב; דברים לג; עמוס ז; שם; דברים כח; ירמיה לא; שמות לד; יחזקאל יח; ויקרא כו; ישעיה כז; תהלים קיט; ויקרא כו

מסורת הש"ס

תורה אור

באיש ולא נבכה אמר להן לכך אני *מצחק ומה *לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע *מצחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו °והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב °ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב °לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'] בזכריה כתיב °עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו* :

במדבר א | ישעיה ח | מיכה ג | זכריה ח

[ילקוט איתא משחק וכ"ה בע"י] | *[נדרים נ:] | נ"ל משחק | [בע"י הגי' ה' ינחמנו אמן]

באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש. וקשה דהא בכל המקרא לא מצינו פסוק זה מנבואתו של אוריה כי אם בנבואתו של מיכה המורשתי ויש לומר דסמיך אהא דאיתא בספר ירמיה (לח) שנתנבא ירמיה על פורענות ונתקבצו הכהנים והנביאים להרגו מפני שהיה מדבר פורענות ואמרו להם השרים אין אנו מסכימין שהרי מיכה דיבר מפורענות ולא נהרג וגם אוריה וגו' משמע שדבר אוריה כמו מיכה ומה פורענות דבר מיכה הוא קרא זה והוי כמו שדבר אוריה אבל קשה מנלן דאותה נבואה דכתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות היא לעולם הבא דלמא היא בעולם (א) קודם גאולה וי"ל דממה שהוא אמר בפסח שני (פסחים דף סח.) ניחא דקאמר עתידים (*מתים שיחיו) דכתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות וילכו על משענותם ועל אלישע שהחיה המת כתיב משענתו וגמרינן משענת דהאי קרא ממשענת דאלישע מה להלן החיה המת אף כאן תחיית המתים וא"כ ע"כ האי נבואה לעתיד לבא שהרי עבר בית ראשון ובית שני שלא היתה תחיית המתים וניחא הכל והשם יזכנו לראות מבית אמן :

[נ"ל לצדיקים שיחיו מתים]

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה באוריה וכו' בעולם הזה קודם גאולה וכו' דקאמר התם עתידין וכו' ברחובות ירושלים וילכו :

הדרן עלך אלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

אחר השלמת המסכת יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך :

*)**הדרן** עלך מסכת מכות והדרך עלן דעתן עלך מסכת מכות ודעתך עלן לא נתנשי מינך מסכת מכות ולא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי :
יאמר כן שלש פעמים ואחר כך יאמר זה :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא **) חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רכיש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא :

הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך : מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי : יהי לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש : לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני : ברוך אתה יי למדני חקיך : אמן אמן אמן סלה ועד :

מודים אנחנו לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלין שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך :

יהי רצון לפניך ה' אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת מכות כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם. ותתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך ; כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים : אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד : ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום :

יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן : יהא שמיה רבא וכו' יתברך וכו' על ישראל וכו' יהא שלמא וכו' עושה שלום וכו' :

*) [פי' הגאון ע"ז תמלא בספר החיים שחיבר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג] : **) [בסיומא בסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בסוף יש"ש בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו] :

פסקי תוספות ממסכת מכות

כיצד העדים פרק ראשון

א רבי לא שנה לתלמידיו כסדר אלא איש כל הישר בעיניו ואחר כך סידרן כסדר : (וכו בשבועות דף ב' ע"ב ד"ה מכדי) :
ב אשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת אי לא דמסייע לה : ד"ה מעידין דף ג
ג ר"ת[א] פירש דכל איכא דאמרי ספל ללשון ראשון :
ד ר"ת פסק המלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו : ד"ה איכא ע"ב
ה שרי למכרז תבואה בבורסיא א[ב](ד"ז בשבת קמו ע"ש):
ו בית צוהר בהתיכה אחרת התפור' לחלוק אין לפתחה:
ז מקוה שלם אין נפסל משום מים שאובין [ג] :
ח מטבילין כלים אגב מימיו לטהרו : ד"ה הניא : דף ד
ט חבית מליאה יין שנפלה לים הגדול הטובל בה לא עלתה לו טבילה [ד] :
י חייבי מיתות אין נפטרין בכופרן א) : ד"ה דבעידנא: דף ה
יא נמצא קרוב או פסול אחד מהן עדותן בטל ודוקא כשבא להעיד אבל משום ראייה לחודיה לא מיפסיל: ד"ה שמואל: דף ו
יב המתרה מצרף שני עדיות אפילו אין רואים זה את זה : ד"ה הוא : ע"ב
יג יש ליזהר שלא יהיו העדים קרובים לא ללוה ולא למלוה ולא לערב : ד"ה אי : דף ז
יד העידו על הטריפה פטורין : ד"ה כמכחול :
טו טריפה שהרג בפני ב"ד חייב : [ה] (ד"ז בסנהדרין דף ע"ח ע"א) :

אלו הן הגולין פרק שני

טז המגילה שלש תפירות של גידין משולשת מתחילת תפירה עד חוט של גידין כמו עד שניה של גידין ומשניה עד שלישית כמו משלישית עד סוף שתפירה : ד"ה משולשת : דף ט ע"ב
יז היו שם הרבה עיירות ובאחת יש בית דין מודדין שם : ד"ה חד : דף י ע"ב
יח תפילין הניתפרים בגידין ב) ותהלים העשויין בגליון דין ספר תורה יש לכן [ו] :
יט כשהיו מנדין לאדם שלא יעשה זה הדבר אין צריך הפרה אבל נידוי שאין בידו כעין יבודם צריך הפרה : ד"ה אפילו : דף יא ע"ב
כ גואל הדם צריך לחזר אחר רוצח להורגו אבל אין רשאי להורגו אותו שאר אדם[ז](ד"ז בגמ' לדברי ריה"ג):יב
כא בן לוי שהרג אם גלה מעיר לעיר רשאי ללכת בכל העיר ואם גלה לפלכו לא יצא משכונה לשכונה : ד"ה פלכו : דף יב ע"ב

אלו הן הלוקין פרק שלישי

כב דג שנמצא בחריפה אפילו יש לו קשקשים כאוכלו נבלה : ד"ה ביניתא : דף טז ע"ב
כג רש"י פי' [ח] כל שאסור משעה שנולד קרוי בריה אבל נראה דבריה היינו כל דבר שאובד שמו כשהוא מרוסק ואין נקרא בשם ראשון : ד"ה ורבנן : דף יז
כד גיד שלם נקרא גיד ותתיכה ממנו נקרא חתיכת גיד : בא"ד :
כה לאו שבכללות היינו שכולל שני שמות נא ומבושל וכל שנקדש פסול יוצא וטמא אבל יוצא דכמה תיכים [ט] יוצא הן בשר בשדה לא הוי לאו [שבכללות] וכן נותר קדשים קלים וקדשי קדשים לא ג) היינו לאו שבכללות : ד"ה ולילקי : דף יח
כו מלקט לבנות מתוך שחורות חייב והיינו בחור שבושת לו לבנות.[דין זה ברש"י] ודוקא לרבי יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה ד"ה במלקט : דף כ ע"ב
כז פאת ראש חייב במספריים כעין תער השחתת זקן דוקא בתער אך גם במספריים ד) יש לחוש מפני הזוג התחתון משחית כבתער [י] : (ד"ז בתרומת הדשן סימן רנה) :
כח ה"ר יעקב מזכיר לספר שלא יעוד זוג התחתון :
כט ריב"א היה נוהג שלא לגלח כל הראש [כ] אפילו במספריים :
ל אחד המשחית ואחד השוחת חייב : [ל] (ד"ז בגמ') :
לא חייב על הזקן שתים מכאן מקום חיבור שנער לפנים אחד מימין ואחד משמאל ושבולת זקן באמצע הרי שלשה ותבור הלדעים הרי חמשה ורבינו חננאל פירש מקום חיבור הלחי לצדעים של ראש מכאן ומכאן [הוי] פאת ושתי גבולי השפה מימין ספה ומשמאל ושבולת הזקן מתחת באמצע [מ]: (ד"ז בהרא"ש) :
לב כתובת קעקע שמסרט בשרו בסכין כעין אותיות ואחר כך ממלא הקעקע דיו ושם ואסור לעשות כך שום כתיבה : [נ] (ד"ז ברש"י) : דף כא
לג מותר לתת אפר מקלה על גבי מכתו : [ס] (ד"ז בגמרא) :
לד שהה כדי לפשוט וללבוש כלאים חייב על כל אחת ואחת ה) : (ד"ז בגמ') : ע"ב
לה זרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד חייב על כלאי הכרם ועל כלאי זרעים : ד"ה ההורש :
לו מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך אך טרך קלס כהוצאת קטן ולולב וספר תורה : (ד"ז בביצה דף יב ד"ה ה"ג) :
לז אין אסור להרביע חולין וקדשים [ע] :
לח המנהיג כלאים בלא משאוי אינם הנהגה : ד"ה המנהיג : דף כב
לט נקלה בהגבהת מכה ראשונה או בשנים פטור אפילו לא לקה : ד"ה קלה : דף כג
מ נפסקה רצועה הראשונה קודם שלקה כלל אין פוטרין אלא בשנים שלקה אחת : בא"ד :

הגהות הב"ח א בשבת :
נוסחאות כ"י א) אין להרוג אותם כל זמן שלא נגמר דינם להריגה : ב) ותפלין : ג) הוי : ד) כעין תער : ה) וכן בנזיר שהלך בקבר ע"י שידה תיבה ומגדל ואחר פרע עליו מעזיבה :

הגהות [א] נ"ל ריב"א וכ"ה בתוס' שנ"ץ כאן ד"ה איכא ובתוס' שבת מ"ג ב' ד"ה והיינו שבועות מ"א א' ד"ה ומאן ע"ז ז' א' ד"ה בשל : [ב] סי' זה וסי' שאח"ז מבואר בתוס' שנ"ץ כאן ד"ה הפותח. ומ"ש שרי למכרז מלת שרי ט"ס הוא כי בתוס' הנ"ל הביא רק הבעיא דגמ' שבת קמ"ו א' ומפורש בגמ' שם דר"ש פשיט לאיסורא וכ"ה בתוס' שבת מ"ח ב' ד"ה וכי : [ג] תוס' שנ"ץ ד"ה תבית דף ד': [ד] ד"ה אמר ובתוס' שנ"ץ ד"ה כנ"ל : [ה] תוס' שנ"ץ ד"ה ראיתם : [ו] תוס' שנ"ץ דף י"א ד"ה אמר וע"ש שם וכנ"ל ונראה דגרסינן „תפילין" שהרי כו' כותים „דתפלים" נמי כו' ועי' ריטב"א : [ז] תוס' שנ"ץ דף י' ע"ב ד"ה ונתנו ע"ש וכנ"ל כאן : [ח] תוס' שנ"ץ ד"ה ורבנן : [ט] היוצאין מובשר בשדה כנ"ל : [י] סימן זה וסי' שאח"ז מבואר בתוס' שנ"ץ דף כ' ע"א ד"ה והיינו : [כ] בקי"ל הקפת כל הראש שמה הקפה כמ"ש בנזיר נ"ז ב' : [ל] ד"ז בשבועות דף ג' ע"א ד"ה ועל : [מ] תוס' שנ"ץ דף כ' ע"א ד"ה ועל : [נ] עי' תוס' גיטין דף כ' ע"ב ד"ה בכתובת : [ס] ד"ה רב אבי . ומ"ש בתוס' דגיטין הנ"ל דאפי' אפר מקלה אסור כו' ר"ל דאיכא מאן דאסר ואף לדידן דקי"ל כרב אבי לא שרי אלא משום דמכתו מוכיח ודלא כמ"ש בפ"א שם : [ע] ד"ה שכרי דף כ"ב ולאפוקי מפירוש הקונטרס שם ד"ה המרביע :

סליקו סימני פסקי תוספות ממסכת מכות

כיצד העדים פרק ראשון מכות

א [דף ב ע"א] **כיצד** העדים נעשים זוממין מעידין אנו על איש פלוני שהוא בן גרושה ובן חלוצה אין אומרים יעשה זה בן גרושה ובן חלוצה תחתיו אלא סופג את הארבעים מעידין אנו את איש פלוני שחייב גלות אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה את הארבעים: **גמ'** [דף ב ע"ב] אמר עולא [א] רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין דכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע · אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושויוהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע · ותיפוק ליה משום לא תענה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו [ב] *וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו: ת"ר ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין · אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה · ואין גולין לערי מקלט · ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי · ר' עקיבא אומר אף אין משלמין ע"פ עצמן מ"ט דר"ע קסבר עדים זוממין קנסא הוא וקנסא אין משלמין ע"פ עצמם: **מתני'** [דף ג ע"א] מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובה והלא בין היום ומחר סופו ליתן לה כתובה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו אם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה ירשנה בעלה: **גמ'** כיצד שמין רב חסדא אמר בבעל רב נתן בר אושעיא אמר באשה אמר רב פפא באשה ובכתובתה · פרש"י בבעל כי יש זכות ספק לאיש ולאשה בכתובתה זו. היא מצפה שמא ימות או יגרשנה והגבה כולה · והוא מצפה שמא תמות בחייו ויירשנה [ג] ואם באו למכור לאחרים הוא זכות ספיקו והיא זכות ספיקה שלו נמכר ביותר משלה [ד] לפי שהוא אוכל פירות תמיד מקרקע המיוחד לכתובתה ועוד שהוא מוחזק ועומד והיא מיחסרא גובינא וסבר רב חסדא שמין בכמה היה יכול למכור זכות ספיקו וסכום זה ישלמו לו כי באו להפסידו אותו סכום כי חייבוהו לפרוע כתובתה מיד ורב נתן בר אושעיא סבר שישלמו כל כתובתה חוץ ממה שהיתה יכולה היא למכור טובת הנאה שלה אם תתאלמן או תתגרש זה ינכו וכל השאר ישלמו · ורב פפא אמר באשה ובכתובתה סבר כרב נתן ובא להוסיף דדוקא כתובתה ישלמו ולא זכות שיש לו בנכסי מלוג שלה שהוא אוכל פירות בחייה ואם מתה ירשנה שבאו להפסידו שיכולין לומר לא ידענו שהיה לה נכסי מלוג · ויראה דגם תוספת כתובה ונכסי צאן ברזל אין משלמין לפי שלא ידעו בהם · [וקשה לי] [ה] דאין זכות לבעל במכירת כתובתה [ו] אם לא במכירת נכסי צאן ברזל שלה [ז] שהיה לו ליורשה אם תמות בחייו ואותו זכות ירושה ימכור לאחר · ואת"ל דרב חסדא סבר דמשלמין זכות שהיה לו בנכסי מלוג ובנכסי צאן ברזל מ"מ לישנא דמתני' דקתני ולא נתן לה כתובתה אומדים כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו משמע דבתשלום כתובה איירי הלכך נ"ל לפרש המשנה כפשוטה על דרך בבא הסמוכה לה אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין ליתנם מכאן ועד שלשים יום בין ליתנם מכאן ועד שנים עשר חדש הכא נמי שמין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שחייבוהו ליתן מיד שתהיה בידו עד זמן שתתאלמן או תתגרש או שמא לא יצטרך לפורעה לעולם כי שמא תמות בחייו ויירשנה [ח] בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל ותוספת כתובתה כל מה שבאו להפסידו · ובעי עלה כיצד שמין בשלמא בבא דסיפא השומא ידוע בין שלשים יום ובין שנים עשר חדש אבל שומא זו היאך ישומו זמן מיתה וגירושין וקאמר רב חסדא דשמין בבעל אם הוא ילד או זקן או בריא או חלש דבזה נותן הלוקח עיניו · וכן לענין גירושין [ט] אם הוא קפדן (בממונו או וותרן) שאם תקניטנו יגרשנה או סבלן וחס לממונא ולא יגרשנה · ורב נתן סבר דבאשה נותן הלוקח עיניו אם היא יולדת בצער דבר מיתה תלוי בה. וגם אם היא קנתרנית אין הבעל יכול לסובלה · ורב פפא סבר כרב נתן דשמין באשה וגם בקרקע המיוחד לכתובתה אם היא עידית או זיבורית דבזה נותן הלוקח עיניו ומה שפירש רב אלפס ז"ל אם כתובתה מרובה או מועטת אין זה נכון דהיינו מתניתין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו היינו לפי גודלה וקוטנה והלכתא כרב פפא: ב **מתני'** מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו אלף זוז ליתנם לו מכאן ועד ל' יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים והוזמו אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין ליתנם מכאן ועד שלשים יום בין ליתנם מכאן ועד עשר שנים: ג **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו [דף ג ע"ב] ואע"ג דהשתא לא קרינא ביה לא יגוש אתי לידי לא יגוש · איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו אע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינא ביה לא יגוש · ריב"א פוסק בכל מקום הלכה כלשון ראשון שכך היו שונים רוב החכמים אבל יש שאומר בלשון זה וכן כתב רבינו אליהו הזקן באזהרות זמן עשר כי ילוונו בחצי ימיו יעזבנו · [י] ור"ת פוסק כלשון אחרון והגיה באזהרות [כ] ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו והביא ראיה מההוא דפרק מי שמת (דף קמח.) ה' דברים נאמרו בשושבינות נגבית בב"ד ואין שביעית משמטתה כיון דהשתא לא קרינא ביה לא יגוש אע"פ דלכי מטי זימניה אתי לכלל לא יגוש · ולאו ראיה היא כולי האי דהאי התם דשמא לעולם לא יבוא לידי פירעון דכמה דברים מעכבין לפרוע כדאיתא התם · ועוד הביא ראיה מההיא דפ' כל הגט (דף ל.) המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהם מפרים בחזקת שהן קיימין ואין שביעית משמטתו מ"ט [ל] דלא קרינא ביה לא יגוש [מ] ואע"ג דאתא לכלל לא יגוש לאחר זמן דבעל הבית אין יכול לחזור בו · וגם זו יש לדחות [נ] דשמא לא יבא לידי לא יגוש דהכהן יכול לחזור בו ולבטל המקח ומיהו נראה דהלכה כלישנא בתרא דפשטא דמתניתין מסייעא ללישנא בתרא ותיובתא דלישנא קמא אלא דרבא דחי ליה ועוד [ס] דשביעית בזמן הזה דרבנן ואזלינן לקולא · וכן כתב הרמב"ם והרמב"ן ז"ל · אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו ע"מ שלא תשמיטנו בשביעית אין שביעית משמטת · ע"מ שאין שביעית משמטת שביעית משמטת [ע] ופלוגתא דרב ושמואל באונאה כתבתי בפרק הזהב (סי' יז):

ד **תניא** המלוה את חבירו סתם אין רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה · ר"ת ז"ל היה אומר דה"ה דסתם שאלה שלשים יום והביא ראייה [פ] *מהא דתניא (חולין דף קי:) טלית שאולה עד שלשים יום פטורה מן הציצית אלמא סתם שאלה ל' יום מכאן ואילך מיחזי כדידיה וקרינא ביה כסותך · ולאו ראיה היא לענין זה שלא יוכל לתובעו בתוך שלשים יום אלא אורחא דמילתא היא שאין דרך להשאיל יותר משלשים יום ומפני מראית העין חייב מיהו כל אימת דבעי מיניה תבע ליה וראיה מהא דאמרינן במס' שבת פרק השואל (דף קמח.) השאילני לא אתי למכתב הלויני אתי למכתב ופרש"י הלויני משמע לזמן מרובה דקי"ל במס' מכות סתם הלואה ל' יום ובאבל רבתי תנא המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית האבל [צ] אין רשאי [א] *לתובעו עד שילאו ימי האבל וברגל עד שילאו ימי הרגל ובמשתה עד שילאו ימי המשתה משמע הא סתמא אפי' קודם שילאו ימי הרגל והמשתה נוטלו: ה **מתני'** [דף ד ע"א] מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה: **גמ'** [דף ד ע"ב] מאי טעמא דרבנן כדי רשעתו במספר כתיב משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות: **מתני'** [דף ה ע"א] משלשין בממון ואין משלשין במכות · כיצד העידוהו שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם · העידוהו שחייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים: ו **אין** העדים נעשין זוממין עד שיזומו בעצמן · כיצד אמרו מעידים אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להם היאך אתם מעידין והרי הנהרג הזה או ההורג הזה היה עמנו במקום פלוני באותו היום אין אלו זוממין אבל אם אמרו היאך אתם מעידין שהרי אתם עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם: **גמ'** מה"מ אמר רבא דאמר קרא והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו עד שתשקר גופה של עדות · דבי רבי ישמעאל תנא לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות: ז **אמר** רבא באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו במערב בירה עמנו הייתם חזינא אי קיימי במערב בירה מצו חזו למזרח בירה אין אלו זוממין ואם לאו הרי אלו זוממין פשיטא מהו דתימא ליחוש לנהורא בריא קמ"ל דלא חיישינן · ואמר רבא באו שנים ואמרו בצפרא דחד בשבא בסורא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו בפניא דחד בשבא בנהרדעא עמנו הייתם חזינא אי מצפרא לפניא מצו אתו מסורא לנהרדעא לא הוו זוממין ואי לא הוו זוממין פשיטא מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמ"ל: ח **באו** אחרים והזימום באו אחרים והזימום אפי' מאה יהרגו כולם: ט [דף ה ע"ב] **ההיא** איתתא דאתיא סהדי ואשתקור אתיא סהדי ואשתקור אזלה אייתי סהדי אחריני אמר ריש לקיש הוחזקה זאת א"ל ר"א אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו והלכה כרבי אלעזר דמשום רבי יוחנן אמרה: י **מתני'** אין העדים נעשים זוממין עד שיגמר הדין על פיהם הצדוקים אומרים עד שיהרג הנדון שנאמר נפש בנפש אמרו להן חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו [ק] קיים וא"כ מה ת"ל נפש בנפש הא אין נהרגין עד שיגמר הדין:

יא **על** פי שנים עדים או ע"פ ג' עדים אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך בג' אלא להקיש שנים לשלשה מה שלשה מזימין את השנים אף שנים מזימין את הג' ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים ר' ישמעאל אומר מה שנים אינם נהרגין עד שיהו שניהם זוממין אף שלשה אין נהרגין עד שיזומו שלשתן ומנין אפילו הן מאה ת"ל עדים: **גמ'** [דף ו ע"א] אמר רבא והוא שהעידו כל אחד ואחד בתוך כדי דיבור של חבירו: **מתני'** [דף ה ע"ב] רבי עקיבא אומר לא בא השלישי אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו ואם ענש הכתוב הנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה שנמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים: [דף ו ע"א] א"ר יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בזמן שהתרו בהן אבל לא התרו בהן *לא מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: **גמ'** היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינן נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ואי אמרו למיחזי אתינן מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: איתמר א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ורב נחמן אמר הלכה כרבי · והלכה כרבי דקי"ל הלכתא כרב נחמן בדיני כדאיתא בכתובות (דף יג.) וא"ת לשמואל דפסיק הלכה כרבי יוסי וקרובין או פסולין פוסלין בראיה בעלמא אפילו לא כוונו להעיד היאך תמצא קדושין וגיטין כשירין שנעשין בפומבי וגם אליבא דרבי אם כוונו להעיד הלכך נראה לפרש דלפי המסקנא דאמר רבא במקיימי דבר דיבר הכתוב אין קרובין ופסולין מבטלין העדות אא"כ באו והעידו בב"ד עם האחרים דלא מיקרי עדות אלא אותן שבאין לקיים הדבר בפני ב"ד והאי דקאמר מה יעשו ב' אחין שראו וכו' כי כל הרואה דבר ערוה מחויב להעיד לקיים מה שנאמר (דברים יג) ובערת הרע מקרבך ובאין בערבוביא זה אחר זה בפני ב"ד ואין האחד יודע שכבר העיד אחיו הלכך שיילינן ליה ואם יאמר שבשעת מעשה לא כוון להעיד העדות קיים: כתב רב אלפס ז"ל בתשובה דשנים החתומים על השטר ונמצא אחד מהן קרוב והשני רחוק [ר] וזכור העדות ושניהם באו להעיד אלא שלא היה יודע בקורבתו

הגהות הגרי"פ [א] [בטוש"ע י"ד סימן ש"מ סעיף ל"ה איתא ליטול ממנו עד וכו' וכן בטור ח"מ סי' שמ"א ובהג"ה ש"ע שם סעיף ב' והובא דברים הללו בשם תוספ' דב"מ פרק ח' ע"ש בתוס' פרק השוכר]:

פלפולא

[א] **רמז** לעדים זוממין שלוקין כו'. אע"ג דלא ק"מ האידנא לא נקטו הרי"ף ורבינו להעתיקו הואיל ומפרשינן בה מתניתין: [ב] **וכל** לאו שניתן כו'. כ"כ הרי"ף וליתא הכא בפרקין אלא כרים פרק אלו לוקין ותמיהני דאע"ג דהיכא למימר דאיידי נקטיה ולא דנ"מ האידנא הא קשיא דהאי איירי איך דאינו לוקין ולא תנא להו איידי דהא איתא נמי התם דף טז דכל לאו הניתק לעשה אינו לוקה והחייב בתשלומין אינו לוקה ומשלם ואיתא נמי בפרק ארבע מיתות דף סג דעל לאו שבכללות אין לוקין: [ג] **ואם** באו למכור כו'. ואע"ג דלגבי מכירת הבעל הוי דבלב"ל ובפ"ק דמציעא דף ט"ז לא אמרו דמוכר אלא מה שאירש מאבא היום ופירשוה בירושלמי כשאביו גוסס י"ל דהכא שאני שהוא מוחזק ועומד בכל ועי"ל דהכא לאו לענין דיני דמכירה איירינן דהא"נ דאם הבעל אינו רוצה אח"כ במכירתו שיכול לחזור בו אבל אנן קיימין בעומד בדבורו ואינו חוזר בו והכי שיימינן וא"נ י"ל שעושין אחר תיזוק שתעמוד המכירה כמו בנדר ושבועה או קנסות ותיובין ועיין בפרק מי שהיה נשוי גבי דזבנה לכתובה דאמיה בטובת הנאה: [ד] **לפי** שהוא אוכל פירות תמיד מקרקע המיוחד לכתובתה וגם בתוס' כתוב כן ולא הבינותי מאי עדיפותא איכא בהא דמשום כך יתן הלוקח בזכות ספיקו יותר מאילו היה לוקח זכות ספקה דבשלמא דמחוסר גוביינא ניחא ודאי דעדיף ללוקח שיקח דבר שא"צ גוביינא משיקח דבר שיצטרך לגוביינא אבל אכילת הפירות שאינו קונה הלוקח כלום כי אם לכשתמות ואז אין כאן אכילת פירות אלא הגוף של הקרקע קונה שזו היא זכות הבעל שהקנה לו אבל אכילת פירות שבחיי אשתו אינו מוכר כלל ובפרש"י שנדפס בספר הרי"ף ליתא אלא טעמא דהוא מוחזק ועומד והיא מחוסרת גוביינא: [ה] **דאין** זכות לבעל במכירת כתובתה דבשלמא האשה שיש לה שטר כתובה יש לה זכות למכור השטר ואי נמי במקום שאין כותבין כתובה הרי יכולה למכור הובה אבל הבעל שהוא החייב מה מכירה שייך ביה הא לא מצית אמרת אלא מאי דביני ביני מאי דשויא למיתב לנטריה ליה דלא לשלם השתא כדאסהידו סהדי אלא לאחר זימנא ובכללא דהאי איכא נמי דלמא לא ליתי לידי תשלומין כלל ואי אתית להכי היינו ככך מתניתין דלקמן והוא ניהו מאי דמסיק רבינו וכתב הלכך נ"ל לפרש כו': [ו] **אם** לא במכירת נכ"ב שלה הדא מתרתי נקט דה"ה נכסי מלוג נמי וכדכתב בסמוך בדרב חסדא והמגיה דה"ג במכירת נכסי מלוג ונכ"ב שלה לא הפסיד: [ז] **שהיה** לו ליורשה. אבל חוב שחייב הוא לשלם אע"פ שהוא בהפסד שלא

חריפתא

ישלם דהיינו אם תמות בעלת החוב דאיירינן בה הכא בכתובה מ"מ עיקר מכירה לגביה דבעל לענין החוב שחייב לאו הכי הוא אלא כמה אדם רוצה ליתן שיהא בידו עד זמן כו' וכדמסיק הלכך נראה לי לפרש"וכו' ומיהו ודאי דאגב אותה שומא שמין נמי או שמא לא יצטרך לפורעה לעולם כו' וכדמסיק: [ח] **נ"ל** דגרסי' ובין נכסי צאן כו' דהא כתובה עצמה נמי שמין ולפי גירסת הספר משמע דעיקר כתובה לא שיימינן אלא נ"מ ונכ"ב ותוס' כתובה בלבד והרי כל עצמו של רבינו אתי למידק דמתני' בתשלום כתובה איירי וכן מפרש כמה אדם כו' בכתובתה שחייבוהו ליתן כו': [ט] **נ"ל** דה"ג אם הוא קפדן וותרן בממונו שאם תקניטנו: [י] **ור"ת** פוסק כלשון אחרון כו' והביא ראיה וכו' אבל בלא ראיה יש לו שיטה אחרת לפסק הלכה בתרי לישני כדאיתא בפרק קמא דמסכת ע"ז בשיטה דנשאל להכם ועימא כו' ושם כתב רבינו דעות אחרות: [כ] **ה"ג** ולא במשפט בחצי והוא ע"ד הכתוב עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו (ירמיה י"ז): [ל] **נ"ל** דה"ג דלא קרינא ביה לא יגוש דבעל הבית אין יכול לחזור בו ואע"ג דאתי לכלל לא יגוש לאחר זמן דהכהן יכול לחזור בו ולבטל המקח וגם זו יש לדחות דשמא לא יבא לידי לא יגוש ומיהו נראה כו': [מ] **ואע"ג** דאתי וכו'. פירוש שיכול להיות דאתי כו' כשהכהן יחזור שהרי יכול לחזור: [נ] **דשמא** לא יבא כו' כשהכהן לא יחזור: [ס] **דשביעית** בזמן הזה דרבנן כדאיתא פרק השולח בגיטין וכתב הב"י סימן סז וא"ת הא בספיקא דממונא אזלינן לקולא לנתבע והכא הוי איפכא קולא לתובע וי"ל דטעמיה משום דשמיטה איסורא היא ומקילין דלא תנהוג כיון דרבנן היא בזמן הזה ונהי דכ"מ לענין ממונא והויא חומרא לנתבע מ"מ כיון דבעיקרא דדינא לא אתי למבעי אי מפקינא ממונא מהאי גברא אלא לענין איסורא אי נהוג השביעית אי לא לקולא נקטינן ככ"ל עכ"ל. [ע] **ופלוגתא** דרב ושמואל באונאה. דאיתא נמי בגמרא: [פ] **מהא** דתניא טלית שאולה כו' אגב ריהטיה לא דק דליתא ברייתא אלא מימרא דרב יהודה בג' מקומות בחולין פרק כל הבשר דף ק"י (וע"ש בדברי רבינו) ובריש פרק ראשית הגז ובמנחות פרק התכלת דף מ"ד: [צ] **אין** רשאי לשאלו. פי' לחזור ולשאול שיחזירו לו ובטי"ד סימן ש"מ ובטח"מ סי' שמ"א העתיק אין רשאי לטלו ובקצור העתיק אינו יכול להבוע ובהג"ל רבתי דקדקתי ולא מצאתיה: [ק] **ה"ג** קיים א"כ מה ת"ל נפש בנפש יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו ת"ל נפש בנפש הא אין נהרגין: [ר] **וזכור** העדות. לכאורה משמע דדוקא כשיזכור העדות

פסלי